Digitized by Google

h
1646

7
7 F
24

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

H

DIVI

IRENÆI EPISCOPI LVGDVNENSIS, ET MARTYRIS, ADVERSVS VALENTINI, ET ſimilium Gnoſticorum Hæreſes, Libri quinque:

Iam denuò diligenti editorum codicum facta collatiòne, & vetuſtiſſimi præſertim cuiuſdam manuſcripti, ab innumeris erroribus repurgati, multíſque locis & capitibus aucti; Annotationibus preterea in ſingula capita illuſtrati, quibus tum emendationum ratio redditur, tum quicquid ad antiquitatem Eccleſiaſticam, & recentiorum Hæreſeωn euerſionem maximè pertinet, explicatur.

Acceſſit Præfatio ad Illuſtriſs. Cardinalem à Borbonio, qua de Diuina Prouidentia in tutanda aduerſus Tyrannos & Hæreticos Eccleſia; de vtilitate ac neceſſitate lectionis Patrum: priorum etiam Gnoſticorum cum poſterioribus conſpiratione atque conſenſu, copioſe diſſeritur: Vita item D. Irenæi, ex eius aliorúmque Patrum ſcriptis collecta:

Studio & opera F. Franciſci Feu-ardentij, ordinis F. Minorum, in S. facultate Pariſienſi Theologi, B.

Adiecta eſt ad finem operis recens interpretatio Latina decem & octo priorum capitum libri primi, cum Scholiis D. Iacobi Billij, S. Michaëlis in Eremo Abbatis.

Reliqua, Epiſtola ad Lectorem indicabit.

PARISIIS,
Apud Sebaſtianum Niuellium via Iacobæa ſub Ciconiis.
M. D. LXXVI.
Cum Priuilegio Regis.

PRIVILEGII SVMMA.

CAROLVS *Nonus Francorum Rex, ſuo diplomate ſanxit, ne quis* Opera D. Irenæi iam denuò repurgata, aucta, & Annotationibus F. Franciſci Feu-ardentij illuſtrata, *ante decennium à die primæ editionis numerandũ, præter Sebaſtianum Niuellium Bibliopolam, ad eius caſtigationis exemplum imprimat, néve alibi impreſſa diuendat in Galliis. Secus qui faxit, mulcta fiſco applicanda, aliíſque pœnis indictis damnabitur, vt latiùs patet in literis priuilegij, indultis Lutetiæ 5. Nouembris 1570.*

FRATER FRANCISCVS FEV-ARDENTIVS

PIO LECTORI, S.

DIVI IRENÆI libros quinque tibi nunc ſuperioribus editionibus longè emendatiores & auctiores offerimus; quos Eraſmus Ro. qui primus eos à blattis tineiſque vindicauit, & Eccleſiæ reſtituit, græcè ne an latinè initio fuerint ab auctore ſcripti, dubitat: in eam tamen deſcendit ſententiam, vt latinè quidem, ſed à latiæ linguæ non ſatis erudito, græcè autem peritiſſimo editos credat. Vltima Præfatione hominem remordet teſtimonium B. Hieronymi, qui cum inter ſcriptores Græcos numerat; ſimul & librorum inſcriptionibus monetur, & græcè compoſitos ſuſpicatur. Beatus Rhenanus græcè conſcriptos ideo non ambigit, quòd Hieronymus Tertullianum tertiũ ex Latinis ſcriptoribus faciat, aliàs quartum facturus, ſi Irenæum inter Latinos, non inter Græcos adnumeraſſet. D. Briſſonius in Senatu Pariſienſi Regij publicique iuris Regius vindex & Patronus, vir vt multæ lectionis, ſic acerrimi iudicij, libro obſeruationum diuini & humani iuris, in quo ex Euſebio & Epiphanio multos Irenæi ab eiſdem tranſcriptos locos ſignat, omni adſeueratione contendere, & cõtra ſentientes ſacramento prouocare non dubitat, iſtos qui nunc extant quinque libros, de Græcis elegantibus Latinos rudes factos. Quorum iudicium libenter ſequar, maximè cùm agnoſcam phraſim planè græcam, innumeras dictiones, formáſque loquendi latinis minus vſitatas: græcos ſcriptores tantum citari, latinos nunquam: Homeri & Heſiodi græcos verſus ſæpe repetitos & intertextos: animaduertam frequentia ἀνακόλουθα καὶ ἀναπόδοτα; vix à latinis, ſæpenumerò à græcis patribus hunc authorem citari & laudari. Accedit huc, quoties Euſebius & Epiphanius græci authores, aliquid ex illius ſuis ſcriptis inſerunt (id quod non raro faciũt) toties ſe ad verbum velut apud ipſum habentur, verba eius citare, authorũ verba ſe proferre teſtantur: cum verò Tertulliani latini ſcriptoris quidpiam adducit Euſebius, prius vt ex latino ſermone conuerſum fuit, tranſcribere fatetur: de Irenæo nihil vſquam ſimile dicitur.

Euſeb lib. 5 hiſt. cap. 4. 7 8.
Epipha. tom. hæreſ. 34.
Euſeb lib. 2. hiſt. ca. 2

De primo horum librorum interprete nondum mihi ſatis liquet, quid ſtatuendum ſit, præſertim quùm illum nullus quod ſciam, ad hoc tempus ſcripto indicauerit: Auguſtinus duos Irenæi locos latinè citat, ſed qui non nihil ab hoc noſtro interprete differant, forſan quod ipſe latinos ex græcis faciat. Si mihi liceret de re dubia & obſcura ſententiam in præſentia ferre, citra cuiuſquam animi offenſionẽ, lubens affirmarem auctorem & interpretem horum quinque librorum eundem eſſe; qui primò græcè, deinde latinè tales diſpari ſtylo poſteris mãdarit. Nam cum natura græcus eſſet, & in omni genere diſciplinarũ egregiè inſtitutus, græcè idque perelegãter ac ſcienter ſcripſit, & latinè; verum non pari ſermonis fœlicitate & lepore, quia iam grandis natu in Gallias à Polycarpo legatus, latiæ linguæ barbara dialecto, ſicuti ipſemet fatetur, plurimum exercebatur, facultatéque ſcribendi (latinè, vt interpretor) non exercitatus, græcis tamen & latinis benè conſultum & prouiſum volens, aduerſus hæreſes, quæ per terrarum orbem increbreſcebant, libros iſtos cõſcripſit. Aut certè Presbyterum quẽdam ad manum Irenæus habuit, qui eius iuſſu de verbo ad verbum coram tranſtulerit; aut tranſlatos ſeparatim poſtea communicarit, & mentem ſenſaque auctoris fideliter expreſſerit. Qui his cõiecturis me vna cum piis & doctis viris quos hac de re conſului, falli; & melioribus productis, primum interpretem indicauerit, & docuerit, nos ſibi maximo beneficio gratos & deuinctos habebit. Hactenus de dubio in medium adducto dictum ſit; nunc quid ad hanc editionem præter aliàs omnes priores acceſſerit, accipe.

Proœmio lib. 1.

Primò ad calcem horum librorum comperies decem & octo priora capita libri primi, ex græco ſermone latinè reddita, ſcholiíſque illuſtrata, opera D. Iacobi Billij, cuius viri magnam eruditionem, eloquentiam, exactã

iudicium mirentur alij, ego ſingularem humanitatem, inſignem pietatem, integerrimam vitæ conſuetudinẽ ſtudioſè ſemper obſeruabo atque colam. Deinde ex codicum pariſiẽſis, Baſileæ ſemel atque iterũ, itemque Lauſanæ editorum collatione, ſimulque veteris cuiuſdam manu ſcripti exemplaris fide & auxilio, cẽtum & mille locos, innumeris dictionibus immutatis, correctos habes, atque, ni vehemẽter fallimur, fœliciter emẽdatos. Vetus iſtud exemplar ſumma voluntate atque egregia animi alacritate ſuppeditauit & credidit D. Nicolaus à Sancto Andrea, vir qui eximia in Deum pietate, facultates vniuerſas quas paruas non habet, partim in egenis, & miſeris clementer & opportunè impertit; partim conquirendis toto orbe veterũ ſcriptis, iiſque in Eccleſiæ vniuerſæ vtilitatem euulgãdis diuinitus abſumit. Tales eius ordinis conſimiles huic ſtudioſiſſimo viro reipub. Chriſtianæ prorſus nato, mecum, obſecro, tacitus exopta, & abſimiles vt ad meliorem frugem redeant precare. Sed ad Irenæum reuertamur. Ne quid libris eius ſublatum aut deprauatũ lector conqueratur, quod expũctum eſt, in annotationes reiecimus: quod ex veteri codice additũ, duabus virgulis; quod immutatũ, vnica ſignauimus: variis lectionibus in margine cum aſteriſci nota repoſitis. Præterea, multa quæ ad eccleſiaſticæ fidei confirmationem, doctrinæ formas & regulas, ſacramentorum ritus, Chriſtianorum mores & hæreſeωn euerſionem maximè pertinent, ab aliis martyribus ac ſelectis patribus accepta, quæque dedita opera non tractaſſet, aut tãtum ſubobſcurè, hic Author: annotationibus noſtris apertius & latius obſeruauimus, vt ea ſecum qui vellet diutius conſideraret. Ad hæc, huius authoris, hæretici ſuo more, præcipuè Magdeburgenſes, & quidã Nicolaus Gallaſius Caluinianæ peſtis olim Geneuæ, hinc Aureliæ, poſtea vti ferunt, VVaſconiæ præco, multos locos ex induſtria corruperant, & ad ſuas hæreſes flagitioſè detorſerant, quos reſtituere atque vindicare à falſa interpretatione operæprecium fuit ac decuit. Irenæi porrò ſententias ab antiquis Authoribus, quorum libri ad nos peruenerunt, laudatas, ſuis locis nequaquam prætermiſimus. Adiecimus etiam quinque capita ſub finẽ libri quinti, quæ nondum typis cõmiſſa fuerant, in vetere codice reperta, & ea Irenæi germana eſſe perſpicuè comprobamus. Librum quintum facilioris eruditionis gratia in capita diuiſimus, quorum ſingulis ſingula argumenta appoſuimus, quæ ſummã cuiuſque cõprehendunt. Breuiſſima item ſcholia toto libro in margine ſparſimus, ſed quæ, ni fallor, totius rei ſenſum breuiter exponant: ibidem ſacræ ſcripturæ locis omnibus indicatis. Tres inſuper ampliſſimos indices attexendos curauimus; quorum primus Scripturarum his libris adductarum iuxta ordinẽ ſacrorum Bibliorum eſt, ſecundus rerum & verborum B. Irenæi; poſtremus, Annotationum præcipua capita complectitur. Tum denique operis initio Præfatione ad Illuſtriſs. Cardinalẽ à Borbonio, de Diuinæ Prouidẽtiæ conſilio in tutanda & propaganda eccleſia aduerſus Tyrannorum violentiã & Hæreticorũ artes: de vtilitate ac neceſſitate lectionis Patrum antiquorum: atque veterum Gnoſticorum cum recentioribus Hu-Gnoſticis collatione ampliſſimè diſſeruimus. Vitã quoque Authoris ex ſuis atque aliorum patrum ſcriptis contextã adiecimus. Multas dictiones, ſatis rudes fateor, puriorisque linguæ Romanæ amatoribus parũ gratas, ab hoc authore paſſim vſurpatas, intactas reliquimus: tum quòd abſque vllius emẽdatioris codicis authoritate, tantis auctoribus præſertim veteribus pietatis noſtræ aſſertoribus, manus temerè inferre religio fuit; tum quia homini græco hæc facilè condonanda; nobis item qui conferentis inter ſe codices, non autem tranſlatoris partes ſubiuimus. Satius etiam videbatur ſub huius ſancti viri ſimplicibus verbis ijs quidem, ſed quæ maſculam vim animi, pectúſque martyris omnino redoleant, pietatem, fidem, integritatem, vitæque beatiſſimæ viam addiſcere, quàm inanibus porcorum ſiliquiis paſci, aut inflato humanæ eloquentiæ vento intumeſcendo arroganter contemnere, vel maledico dente carpere. Cæterùm hæc inter quotidianas diſputationes & occupationes Theologicas quibus obſtricti per aliquot dies adhuc ſumus, carptim contexta in cõmunem omnium vtilitatem, qualiacunque comperiantur, emittimus: dumq́ue emendatiora & ampliora fiant & iterum exeant, cãdide lector, quæ deſiderãda videbuntur ea benignè, quæſo à te, ſuppleas, & boni æquiq́ue conſulens, meliora cunctæ reipublicæ Chriſtianæ amplificandæ cauſſa, mecum meditanda tibi ſemper proponas. Vale.

REVERENDISSIMO CARDINALI AC ILLVSTRISSIMO PRINCIPI CAROLO A BORBONIO, ROTHOMAGENſIS Eccleſiæ Archiepiſcopo.

F. Franciſcus Feu-ardentius Minor. S. D.

ET ſi quamplurima, eáque certa ſunt argumenta (Princeps illuſtriſſime) quę nos profiteri cogunt vniuerſa quę hoc mundo cõtinentur, diuina prouidentia adminiſtrari: horum tamen omnium nullum mihi maioris videtur ponderis, eo quod à conſeruatione Catholicæ eccleſiæ inter tot caſus, procellas, atque diſcrimina rerum depromi poteſt. Furiæ domeſticæ pœnas ab improbis diu noctúque repetentes, cœleſtem quendam iudicem ac vltorem: mentis ſibi conſciæ recti tranquillitas, quæ vna res ſecundas ſecundiores efficit, qua aduerſis in rebus reficimur, & in extremis periculis animum nequaquam deſpondemus, Deum rerum humanarum ſpectatorem & curatorẽ: futurorum vbiuis gẽtium prædictiones, eius prognoſin apertè comprobant: ecclypſes, cometæ, tonitrua, terręmotus, cataclyſmi atheorum mentes obſtupeſcere, & diuinum numen horrere compellunt. Ad hæc, inferioris huius mundi mutationes, ſuperiorum orbium tam concinnus ordo adeo apertè gloriam Dei enarrant, vt ad eius contemplationem veluti ad ſcholam, officinámque mirabilium diuinorum nos ablegent Prophetæ, amandent Apoſtoli. Vt enim animam rationis participem corporis motus, nauis portum ſalua appellens gubernatorem: leges politicæ magiſtratum: domus affabrè facta & ornata architectum, diligentémque patremfamilias certò demonſtrant: ſic huius machinæ fabricatio, ordo, vicisſitudines, opificis potentiam, ſapientiam, & prouidentiam omnibus planè notam, teſtatámque relinquunt. Verùm luculẽtioribus multò atque efficacioribus argumentis vrgetur, cogitúrque mens noſtra Deum optimum max. agnoſcere humanis rebus præſentem adeſſe, dum animo ſecum reputat quanto amore & ſtudio in hoc exilio hominum ſacros quoſdam cœtus, omnibus ſeculis ſibi collegerit: quos nunc occultis inſpirationibus, nunc apertis oraculis cœleſti doctrina informaret, ſtatim pro erratis paterna ſeueritate caſtigaret, protinus mirificis promisſionibus honeſtaret. Non niſi Diuino auſpicio ac ductu ſoſpes incolumiſque è cruentis fratrum manibus, ad Ægyptios Ioſephus euadere potuit, vbi fame periclitantem Dei familiam non aluit modò, ſed & peregrinantem apud exteras gentes patria ac ciuitate donauit, diuitiiſque & honoribus cumulauit. Pari prouidentia Moſes vt omnem Iſraëlis progeniem ſeruaret, infans ſeruatus eſt. Quem parentes fiſcella ſcirpea bitumine illita incluſum in profluentem proiecerant, reddidit terris tumidus amnis, quaſi mentis Diuinæ conſcius: redditum, regiæ aulæ intulit diuini vis decreti, vt vnde illi nuper mortis tenebræ intendebantur, regalia ſint alimenta exhibita, & quæ nuper domus illi exitio penè fuerat, eadem ad imperium extulit. Protagoricas dubitationes ac furores Epicureos deponere neceſſe eſt, quando attentis animis conſideramus Enoch in cœlos ſubductum, Noë cœlitùs diluuio ereptum, icta eum patribus fœdera, maris Erithræi turgentes vndas, iſtis exitum, illis exitium parantes: nubem præterea apricantem ne ſol adurat: ignem colluſtrantem ne caligo terreat: manna & coturnices è cœlo decidentes, ne eſuriant: petram aquas affatim effundẽtem, ne ſiti, quos Deus ſibi delegerat, conficiantur. Quis noſtrum eſt qui fratricidam Caïnum horribili omnium membrorum concuſſione trepidantem conſpexerit, vindices diluuij aquas terra, mari, cœlóque erumpentes, Sodomeorum crepitãtes flammas, Pharaonis, Abimelechi, Abſalonis, Holoferni, Antiochi, Ieſabelis, Athaliæ funeſtos exitus; Aſſyriorum, Græcorum, Chananeorum interne-

Philo lib. de cõf ling. Xenophon in Cyro.

Prouidẽtia aſſertio ex effectis naturæ

Cap. 13. Pſal 18. Heb. 11. Rom. 1. Lactant. lib 1 ca 2. Theophilus Antioch. li 1. ad Autoly. Minut. fœlix in octa. Tullius li. 1. & 2. de nat. Deor.

Ex piorũ gubernatione.

Gene. 37. &c.

Exod. 2. 3. &c. Ioſephus 2. & 3. antiq.

Gen. 5. 7. &c. Exod. 14. 15. &c.

Gen. 4. 7. 18 &c.

ciones, vrbium, rerumpublicarum, & regnorum miſeranda excidia vel tantillùm animo contemplatus fuerit, qui ſupremum quempiam vltorem non ſtatim profiteatur? Quid quòd ad vnius Synagogæ rectoris vocem, ſol per diem ſteterit immobilis: ad alterius preces decem gradibus retroceſſerit? Quid Sinai fragoribus rigens & tremulus, fumo nubéque obuolutus ac fulgetris coruſcans, dum facie ad faciem Moſen adloquitur Iehouah, & legis tabulas, politiæque inſtitura dictat? Quid Dauidis, Heliæ, Ionæ, Suſannæ, Danielis, trium ſimul Iuuenum ab extremis periculis ipſiſq; inferorum faucibus, velut à tumulis excitatio? Quid quòd ad ipſius Moſis nutum terra hiſcit & finditur, quò contumaces diuini verbi aduerſarios deglutiat: ad Eliæ orationem ſemel & iterum cœlum ignes demittat, triennium rorem omnem contineat, mox affatim exundet? Quid quòd ad preces & tactum corporis Eliſei, mortuus ad vitam redeat, huius oſſa iam terræ viſceribus abſcondita, ſuo eóque ſolo contactu cadauer animam ſpirítumque recipiat? Quid inquam, hæc vniuerſa ſibi volunt, niſi Deum eccleſiæ ſuæ adeo præſentem adeſſe, vniuerſa quæ geruntur intueri ac moderari, piorum vota exaudire, impios pœnis ſubiicere, ſicq; omnibus prouidere, vt parum abſit quin ſenſibus ipſis percipiatur? Innumeras iſtius modi demonſtrationes prætereo, quas aut ratio humana ex diuinis operibus colligere, aut in veteris eccleſiæ.i. Synagogæ libris prudẽs lector aduerſus Atheos animaduertere poterit: vt ad eas, quæ ad Eccleſiam Chriſtianam illuſtrandam faciunt, nunc tranſeam.

Ioſue 10. 4. Reg. 20. Iſa. 38. Exod. 19. Nume. 16. 3. Reg. 18. 4. Reg. 4.

Atque vt omittam illud non modò prouidentiæ certum indicium ſed & miſericordiæ beneficium, quo miſit Deus Verbum ſuum vt huius humani corporis veluti ergaſtulo includeretur, & Eccleſiam euangelij tuba conuocaret, erudiret, atque proprio cruore ablueret: Duo in primis obſeruanda & miranda prouidentiæ exempla mihi videntur, alterum, quòd inter tot hoſtium atque tyrannorum minas, cruces, gladios, ignes & varia ſuppliciorum genera, non tantum eam ſaluam, incolumen & triumphantem, ſed & auctiorem ac cumulatiorem reddiderit. Alterum, ſiquidem inter tot errores, mendacia, hæreſes, non tantum integram, puram & ſinceram eius de fide & ſacramentis doctrinam ſartam tectam eſſe voluerit, verùm multò clariorem atque illuſtriorem ſemper reliquerit. Malis (vt in ſingulis naturæ rebus compertum eſt) ruunt atque intercidunt omnia: Eccleſia verò quadam velut antiperiſtaſi, vndecunque obſeſſa oppreſſáque palmæ ac virtutis in modum erigit ſeſe ac vegetior, potentior, auguſtiórque efficitur, eius itaque cura & moderatio ſingulari quodam ſtudio diuinæ menti inſidet: quod cùm ſit luculentiſſimum omnium quæ ad eruendam confirmandámque ex Eccleſiæ gubernatione prouidentiam faciunt, agite, res in ea antiquitùs geſtas contemplemur. Vix dùm Eccleſia è cunis exceſſerat, quum Satanas obcæcatos Iudæos & furioſas Gentes ſubinde ſuſcitauit, quæ illius cœtus prohiberent, factos crudeliter aut trucidarent aut diſſiparent, paſtores priùs contumeliis affectos, miris ſuppliciis excarnificatos è medio tollerent. Synagoga literis & ſatellitibus Saulum adoleſcentem allectum communit & armat, qui vaſtet eccleſias, negare & blaſphemare Chriſti nomen Chriſtianos compellat, abnuentes conterat & lapidibus obruat. Romanorum Senatus Chriſtum Ieſum ad ſe cum Tiberij Cæſaris ſuffragij prærogatiua delatum, Deum non agnouit, ſed reſpuit. Nero totius imperij vires ad oppugnandũ & excindendum Chriſti nomen conuertit: cuius furorem imitati ſunt alij ferè omnes orbis Imperatores vſque ad Conſtantinum, nouis Phalaridibus ac Perillis in excogitandis nouis tormentis ingeniorum ſuorum acumen & aſtutiam exercentibus. Sed tùm maximè eniruit Diuina prouidentia, tyrannis mortibus horrendis pereuntibus, Eccleſiæ grege ouicularum ſuarum cædibus, ac martyriis in dies augeſcente, donec totum impleret orbem. Nam primus ille, qui Cæſariano gladio in eam ſæuierat, mortem ſibi conſciuit in hæc verba prorumpens: Turpiter vixi, turpiùs pereo. Domitianus à domeſticis & libertis ſeptem vulneribus cõfoditur. Traianus reſolutione membrorum & ſtupore corporis primùm ſubito correptus, aqua intercute demùm extinguitur. Hadrianus nimio ſanguinis fluxu exhauſtus, ſanguinis effuſi pœnas in ſanguine ſoluit. Antoninus apoplexia correptus quùm triduo mutus decubuiſſet, periit. Seuerus vehementi membrorũ, pedum præcipuè dolore afflictus, venenũ petiit. Maximinus cum filio adhuc puero à militibus diſcerpitur, conclamãtibus cunctis: Ex peſſimo genere ne catulum quidẽ habendum. Decius cùm vix biennio imperaſſet, vnà cum liberis trucidatur. Valerianus ſeptuagenarius à Sapore Perſarum rege victus, inſtar feræ cancellis ferreis includitur, tandémque ſenio confectus barbarica crudelitate excoriatur. Valerianus cum fratre & nepotibus Mediolani pluribus vulneribus concidit. Aurelianus cum Thraciam furioſè inuaderet, inter eundum cæſus, viæ publicæ ſulcos impio

Prouidẽtia erga Eccleſiam Chriſtianam.

Act. 7. & 9. Tertul. in apolog. Euſeb. Nicepho. in hiſt. Eccle. Auguſt. 18 de Ciuit. cap. 52. Europ. lib. 8. Sueto. in Nero. & Domit. Dion. Caſſ. in Traia. & Hadri. Spartia. in Hadri. Iuli. Capitol. Sextl. Aurel. epitom. Euſeb. lib. 7. hiſt. ca 1. Pōpo. Læt. Euſeb. Orat. ad ſanct. cœt. cap. 24.

ſanguine

Ibidem cap. 25. ſanguine contaminauit. Diocletianus variis prius morbis afflictatus, tabe tandem corporis, & mentis inſania, qua ſibi ipſi vim intulit, cœleſti flamma conſumpta eius domo, miſerè interiit. Deficeret mihi tempus narranti, vltiones, iras, vindictas, quas velut ſagittas igneas Deus ille vl-
Pſal. 93. tionum Dominus, in ſceleratiſſimos illos Gigantes intorſit, atque Eccleſiæ integritatem & in-
Libr ad Scap. nocentiam aſſeruit, vti diſcetent omnes, ait Tertullianus, μὴ θεομαχεῖν: cœleſtémque Iudicem exiſtere, cui corpora, mentes, vitáque ſeruotum ſuorum curæ eſſent. Quibus enim viribus tan-
Zacha. 2. tam tytannorum rabiem excepiſſet, ſuſtinuiſſet, fregiſſet ouile Chriſti, niſi Dominus ipſe fuiſſet
Pſal. 126. murus igneus in circuitu eius? Nam ſi domum iſtam ooo ædificaſſet, io vanum laboraſſent eius ædificarores apoſtoli. Quum namque tor tyranni inſurgerent, tor mortis genera intentarent, tanro furore perciti in eam baccaharentur, eam profectò abſorbuiſſent. Quid igitur accidit?
S. martyrũ conſtantia. Crudeliſſimis tyrannis Dominus conſtaotiſſimos athletas obiecir, qui ſuo ſanguine incendia reſtinguerent, ſua conſtantia & patientia hoſtes permouerent, ſuis miraculis conuerterent, atque euangelium quod annunciaranr, propria morte confirmarent, & dilatarent. Vidit Hieroſolyma ſuos Stephanos, Iacobos, Simeones lapidibus obrui, gladiis confici, furcis appendi: vidit
Acto. 4. 7. &c. Apoſtolos & diſcipulos in carcerem coniici, virgis cædi, & relegari, quos regnl cœlotum ac peccatorum remiſſionis gratiam offerentes, miraculiſque dicta probantes conſpexerat. Vidit An-
Euſeb. & Niceph in Hiſtor. tiochia ſuos Euodios, Herones, Cornelios, Theophilos duris certaminibus pro chriſtiana pietate contendentes: vidit Ignatium vinctum abripi ad leones. Vidit Smyrna cinctum duodecim diſcipulis Polycarpum, poſteaquam octoginta & ſex annos gloriæ Chriſti ſeruierat, ſponte poſita veſte, detractiſque caiceis in flammas conſtanter proſilientem. Vidit Roma Eccleſiæ lumina
Tertull lib. Præſcrip. Petrum, Paulum, Ioannem in cruce, cæde, & feruenti oleo pro euangelio quod docebant, fæliciſſimè decertantes: vidit Linum, Cletum, Clementem, Anacletum, & alios innumeros, religionem noſtram infractis animis inter tormenta profitentes. Vidit & fœminei ſexus virilem
Martyrol. fortitudinem Sabinæ, Symphoroſæ, Sophiæ, Petronillæ Domicillæ, Seraphiæ nimirum confeſſionem. Omnium enim erat vna fides, vnum baptiſma, vnus parer, Deus vnus: ac proinde vna
Euſeb in Chro. & Hiſtor. confeſſio. Vidit Gallia anno 17. Anronini Veri Imp. innnmerabilium martyrum victorias, & coronas: vidit Epagatos, Sanctos, Maturos, Iuſtos, Dionyſios, Alexandros, Ponticos Alcibiades, & ne alter ſexus deſideraretur, Blandinas arque Biblides, ad tribunalia properantes, vt fidem Chriſti, quam viui profeſſi fuerant, morte cõfirmarent. Vidit te Lugdunenſis Eccleſia Pothine, ſuum paſtorem nonageſimo ætatis aono coram tyrannis palam, ac ingenuè, alacritérque profitentem, profeſſum inhumaniter raptari, & multis circunquaque affectum vulneribus, in obſcuriſsimo carcere piam ac ſanctam animam cœlis vnde manarat, reddentem. Vidir te, ô Irenæe, tantorum martyrum literis cõmendatum, probatúmque, poſt varios pro populo Dei exanthlaros labores, ſub Seuero cum maxima Eccleſiæ tuæ parte, glorioſo martyrio beatas ſedes pe-
Pſal. 115. rentem. Vidit totus orbis non eſſe ignominioſam, ſed precioſam & glorioſam in conſpectu Domini mortem ſanctorum eius. Vidit mirifico euentu Deique cõſilio, oues lupis occurrere, horũ incurſionibus nõ poſſe terreri, diſsipari, cõſumi, ſed potius colligi ac mulriplicari. Vidit martyrũ
In Apolo. ſanguine rigatam vineam Domini Tſabaoth palmitibus ramis & fructibus amplioribus dilatari. Semen eſt, ait Tertullianus, ſanguis Chriſtianorum, plures efficimur, quoties metimur à vo-
Li. ad Scap. bis. Exquiſitior quæque iniquitas veſtra, illecebra eſt magis ſectæ: & idem rurſus: Non deficiet
Iuſtinus martyr. Apolog. 2. Idem in dialogo. hæc ſecta, quam tunc magis ædificari ſcias, cùm cædi videtur. Et alius qui ſe Chriſtianorũ morientium feruore, & cõſtantia ad Chriſti profeſsionem adductum fatetur, ſcribit: Credentes in Ieſum nemo terrere, nemo domare valet. Obtruocamur, crucifigimnr, obiicimur beſtiis, ignibus, aliiſque tormentis tradimur, tamen à confeſsione non diſcedimus: ſed quantomagis in nos ſæuitur, taoro plures pietatem fidémqne per nomen Ieſu profitemur: haud ſecus quàm ſi
Augu. 22. de Ciuita. cap. 6. In vita Malchi. quis vitem putatione prouocet ad vbertatem fructuum. Mirabile profectò & prodigio ſimile prouidentiæ Dei opus. Ligabantur, includebantur, cædebantur, torquebantur, vrebaotur, laniabantur, trucidabãtur & multiplicabantur. Summatim dicam cum Hieronymo: Perſecutionibus creuit Eccleſia, martyriis coronata eſt.

Sed mihi iam ſatis ſupérque dixiſſe videor, Princeps optime, atque paſtor vigilantiſsime, de primo prouidentiæ diuinæ circa Eccleſiam exemplo: poſterius, ſi placet, vberiùs expendamus. Hoc enim negotium longè grauiùs & periculoſiùs habet Eccleſiam, quandoqnidem perſecu-
Tertull lib. de fuga in perſeq. tio martyres, hæreſis apoſtatas tantum facir. Perſentiſcens igitur Satanas externis illis chriſtianorum lanienis & mactationibus, regnum Chriſti explicari latiùs, ſéque martyrum ſanguine

propè ſuffocari, leonis rabiem in dolos ſerpentis mutat:& quaſi cuniculis ciuitatem Dei oppu-
gnare & ſubuertere feſtinat. Sublatis námq; è medio Apoſtolis, vt in domum vacuam cuſtode *Egeſipp.*
ex tempore impetum facit, ac contritum caput rurſus erigit: & iniquiſſimo ferẽs animo euan-
gelij luce tenebras quas mundo infuderat, euaneſcere, mores quibus orbẽ corruperat emẽdari;
oues quas rapuerat eripi; Deo & Apoſtolis par pari toto conatu referre meditatur. Viros ergo
ſeductores, & ad omne nefas paratiſſimos & audaciſſimos hortatur & excitat, qui ſub nomi-
ne Chriſtiano peſtilentiſſimas hæreſes diſſeminarẽt, nefariis artibus omnia tentarẽt, obſcœnis
libidinibus ſacra vniuerſa conſpurcarent, atque nomen Chriſtianum omnibus inuiſum redde-
rent, multis ſecum in Gehennã æternam abreptis. Commouit, inquam, monſtra potiùs quædã
terra, quàm homines, Simonem, Saturninum, Baſilidem, Carpocratem, Valẽtinum, Ebionem,
Cerinthum Marcionem & reliquos id genus ſingulares apros, qui vineam Domini depaſcerẽt, *Primi libr.*
ac effoderent, inimicos homines qui ſacrum agrum lappis, filicibus, zizaniis, ſpinis longè laté- *D. Iren.*
que ſeminatis corrumperent. Horret animus ad rantam Satanę efficaciã. Simon Samatiæ, Tri- *ſumma. Matth. 13.*
poli, Cæſareæ, Romæ denique Deum ſe vocans, diuinos poſtulat & conſequitur honores: quæ- *Iren. lib. 1.*
cunque tradunt ſacræ literæ de Spiritu ſancto, & hominum Saluatore, ad ſe transfert: opera *cap. 20.*
Helenæ, quam è publico Tyri proſtibulo ſibi comitem adſumpſerat ſcortum nobile, cœlum
Mundum & Angelos ſe creaſſe pręedicat, ac vt fidem extorqueat, magorum pręſtigiis homines
faſcinat, & multiplici obſcœnarum voluptatũ licentia ineſcat. Ab huius putido corpore illico
prodierũt monſtroſarũ hæreſeon diuerſa capita, Doſitheani, Cleobani, Geortheni, Masbothęi, *Theodo.*
Adrianiſtæ, Eutychiſtæ, & vt ſimul cum Irenæo cuncta perſtringam, quotquot ſunt hæreſes, in- *Comp. hæ-ret. fab.*
de promanarunt. Menander Antiochiæ Simonem præceptorem impietate ſuperat, Patrem *Iren. lib. 1.*
quẽdam omnibus præterquàm ſibi, ignotum fingens, qui ipſum hominibus Saluatorem miſiſ- *cap. 20. &*
ſet, quatenus baptiſmo Menãdri nomine tincti, poſtea nec ſeneſcerent, nec mori poſſent. Ebion *21.*
Hierosolymis ac in Baſaninde regione, Chriſtum naturali parentum commixtione natum, at- *Cap. 26.*
que Iudæorum ritus omnes obſeruandos cõcionatur: Pauli epiſtolis, & euangeliis, vno Mathæi
excepto, extremo ſcelere repudiatis, & exploſis Cerinthus Epheſum & Aſiam fermento ſuo la- *Cap. 25.*
befactat: Iudæorum Deum Angelum eſſe, Chriſtum quiddam ſpiritale, quod ſpecie columbæ
in Ioſeph filium illapſum, ipſum dum pateretur, reliquerit commentus, ſimúlque regnum terre-
num & carnis delitias poſt reſurrectionem ſuis promittens. Baſilides, Valentinus, Carpocrates,
Saturninus Gnoſticarum cohortium anteſignani, ne quis terrarum angulus impietate deſertus
videretur, in Syriam, Ægyptum, Cyprum, Romam, Galliámque hæreſeon ſuarum ſigna infe-
runt. Nam ille ſub Nov, Logi, Dynameos, Sophiæ & Phroneſeos nominibus, plures Deos inue- *Cap. 23.*
hit, angelos cœlorum hominúmque fabricatores, & Simonem Cyrenæum, cui Chriſtus pro-
priam ſpeciem ſuppoſuerat, crucifixum fuiſſe, eo interea Simonis induta forma ſubducto, emi-
nùs ſtante, ac Iudæos deridente, ſcelus ipſum, impudentiſſimè comminiſcitur. Valentinus Ple-
roma triginta æonum dormiendo reperit, quos per Ogdoadas, Decadas & Dodecadas diſtri- *Ca. 1. 5. 6. 7*
buat, dehinc mirandis fabulis de Bytho, Syge, Demiurgo & Achamoth adductis, multa de
Chriſto, Spiritu ſancto, mundi origine, ac contra bona opera, falſa & blaſphema tradit, nullum
aut mulierum, aut ciborum delectum obſeruandum docet, ſpreta & reiecta carnis (quæ religio-
nis noſtræ ſumma eſt) reſurrectione. Tantarum impietatum ſuffragatoribus non deſtituitur,
ehen hominum miſeria: ſed ab eiuſdem officina prodeunt Marcus, Secundus, Heracleon, Baſ- *Theodo.*
ſus, Ptolemæus, Colarbaſus, & nec pro dignitate monſtroſis nominibus inſigniti Barbeliotæ, *Comp. hæ-ret. fab.*
Borboriani, Naaſinori, Strationi, Phemionitæ, Sethiani, Ophitæ, Cainæi, Antitactæ, Peratæ, *Ire. lib. 1.*
&c. His erroribus turpiſſimarum libidinum licentiam magicis etiam artibus & potionibus ad- *cap. 24.*
augendam adiicit Carpocrates, & ſectatoribus tantę arrogantiæ furorem immittit, vt ſibi ipſis,
Petrum, Paulum, Angelos, imo & Ieſum Chriſtum poſtponãt. Porrò Marci, Valentiniani de- *Cap. 8. 9.*
mentiam ſuperiorum impietatem longè anteire conſtat. Nam propheriæ donum ſibi arrogans, *10. & de-inceps.*
cõtaminatis iam à ſe mulierculis, illud ipſum pro libidinis mercede ſe conferre aſſeuerat: Petrũ
Paulúmq; ſcientia rerum omniũ, vt ait, ſuperat: Cæleſtẽ ipſam veritatem ipſius ex ore, ſecum lo
qui iactitat, demùm ſic cœlum terræ, terram cœlo cõmiſcet, ſacramentorũ Euchariſtiæ, Matri-
monij, & Poſtremæ vnctionis formas ritúſq; deprauat & immutat, vt in his recẽſendis cogatur
Irenæus interdum ingemiſcere, interdum Tragicorũ exclamationibus profligatiſſimũ & per-
ditiſſimum hominem inſectari. Saturninus Alexandriæ vociferatur Saluatorem ſola opinione *Cap. 23.*
hominem factum, & paſſum, & authorẽ coniugij Satanam ipſum facere non dubitat. Nicolaus

matrimonia

Cap. 27. 28 30. & 31. Matrimonia ſoluit: Cerdon per occidentem nugatur Patrem Domini noſtri ignotum, nec legem, nec prophetas dediſſe: Tatianus per orientem Adæ ſaluti contradicit, Valentini æonas ſerit, & ficta cõtinentia, eccleſiarum tranquillitatem & puritatem dilacerat & labefactat. Marcion, quem propter ſcripturas conciſas & corroſas Ponticum murem vocat Tertulianus, & *Lib. 1. cont. Mar. Ire. lib. 1. cap. 29.* Irenæus, blaſphemiarum ergô, os diabolicũ, ob ſtupra ab Eccleſia ſemotus, Põtum, Aſiam, Paleſtinam, Ægyptum, Cyprum, Romam denique peruagatur: Deum vnum natura malum, alterum bonum tantum & miſericordem ad arbitratum ſuum architectatur: vnà cum Ophitis & Cainæis, ſceleratos quoſque vti Ægyptios, Sodomitas, Cain, Iudam cœlis locat: Abraham & iuſtos omnes inde deturbatos, inferis mancipat, reſurrectionem carnis inficiatur, atque tetram impietatum Lernam in orbem Chriſtianum inuehit. Piget me dira alia mõſtra, mendacia, prodigioſa, execrandas hæreſes recenſere, quibus Irenæi ſeculo Satanas fidei noſtræ lumen obductum, extinctum, & ab Eccleſia planè ſublatum procurabat. Hæ ſunt præſtigiæ & artes, quibus filiis Dei imponere & illudere ſtudebat, laquei & errores, quibus ad æternas tenebras abripere miſeros filios hominum conabatur: hæc ſemina ex quibus hodie opinionum, errorum, blaſphemiarum tantæ fruges. Iſthæc ſunt portenta, quibus cum his in libris Irenæo bellum ſuſcipiendum & acriter gerendum fuit.

Sap. 11. & 8. Prouidẽtiæ effectus aduerſus hæreſes. Quid autem ad hæc diuinum illud conſilium, quo ſicuti omnia facta ſunt in numero, pondere & menſura, ſic eadem à principio ad finem vſque diſponuntur ſuauiter? Tantas peſtes in populum ſuum graſſari, tantas tenebras diutiùs ſerpere, & veritatis ſuæ lumen diu ſuppreſſum eſſe non patitur: nec eos qui nomen & auxilium implorarent ſuum, funditùs perire. Si quidem pro ſua pietate erga genus humanum, hos conatus citò ac fortiter retundit, cùm viros pietate ſingulari inſignes, virtutibus conſpicuos, omni genere diſciplinarum inſtructos, miraculis & aliis donis Apoſtolicis exornatos, Eccleſiæ ſuæ multùm laboranti ſuggerit, parat, & profert, qui traditum ab Apoſtolis veritatis depoſitum ſtudioſè cuſtodiant, pios in vnius Eccleſiæ naui contineant, hæreſeon pelago demerſos pro viribus detrahant, viua voce præſentes, ſcriptis abſentes & futuros præmuniant, herbas noxias & ſpinas eruncent, hæreſes omnibus deteſtandas & exſibilandas commonſtrent, & ea quæ ad fidem verámque diſciplinam pertineant, manifeſtiora faciant & illuſtriora: atque iſtud eſt alterum diuinæ prouidentiæ opus, de quo hîc dicendum ſu-
Lib. 4. hiſt. cap. 21. ſcepi. Inter alios autẽ innumerabiles quibus aureum illud ſeculum floruit, Irenæo vel Euſebio teſte, palma iure debetur, quippe qui antiquitate, eruditione, zelo, ſcriptis ac monumentis editis
Nume. 25. nemini cedat. Hic igitur alter Phinees adulterinis ſuis dogmatibus nuſquã terrarum, nuſquam
1 Reg. 17. gentiũ viſenda Eccleſiæ offendicula moliẽtes, gladio verbi Dei perfodit: inſtar Dauidis Golia-
1. Mach. 2. thas agminibus Dei viuentis inſultantes proſternit: & Matathiæ accenſus zelo, non vnicum, ſed omnes qui à fide deficiunt, his quinque voluminibus ad hunc vſque diem conſtantiſſimè perſequitur. Enimuerò breuem quidem illam, ſed grauem fidei confeſſionem, cui Symboli nomen
Iren. lib. 1. cap. 2. 3. 4. & lib. 3. ca. 2. 3. 4. 5 Sũma quatuor librorum poſteriorum. dedêre, vt immobile ſaxum cunctis erroribus opponit, hoc fidei regulam appellat, nihílque illis adſine complecti docet. Exinde Eccleſiarum omnium mirabilem conſenſionem placitis Gnoſticorum, ſibi & veritati repugnantibus, obiicit: paſsim etiam nõ ſolùm diuinarum ſcripturarum ſceleratos corruptores & euerſores eos eſſe, ſed & multorum ſcelerum ac flagitiorum reos peragit, quæ ſanè veritatis tantos aſſertores non decebant. Ad hæc, cum ſingulis hæreſibus ea arte congreditur, vt eas primùm inter ſe committat, quò mutuis diſsidiis pereant: deinceps, Prophetarum vocibus, euangeliorum verbis, & Apoſtolorum literis damnatas exploſáſque manifeſtiſſimè docet. Caput fidei illud de vnico veróque Deo patre Domini noſtri, mundi creatore ac legis euangeliíque largitore, qui ſit penitus immutabilis, omnipotens, incircunſcriptus, cuncta ſciens, ſimplex, imperueſtigabilis qui totus ſit mens, totus logos, totus ſpiritus, totus fons omnium bonorum; qui per filium ſuum omnia creauerit, & ſumma prudentia moderetur; qui demùm talem ſe per legem, Prophetas & Euangelium prodiderit, ſummis viribus tutatur, mordicúſque retinet. Chriſtum perſonam à Patre & Spiritu ſancto diſtinctam, verum Deum ac Patri homoouſion, Angelis etiam incomprehenſibili natiuitate ab æterno genitum, qui præfinito tempore de Beata virgine Maria verè natus ſit, vnicus humani generis redemptor & ſaluator pluribus locis ſedulo inculcat. Spiritum ſanctum nec deitate, nec æternitate nec operibus vllis diuerſum ab vtroque illorum agnoſcit. De angelorum hominúmque creatione & lapſu, de Lege, Prophetis, Euangeliſtis Apoſtolis, de Eccleſiæ catholicæ notis & doctrina, de fide, operibus bonis, libero arbitrio, de ſacramentis, præcipuè de Euchariſtia eiúſque oblatione, de animorum

Immortalitate, reſurrectione carnis, Antichriſto, extremo iudicio, aliíſque omnibus religionis
Chriſtianæ capitibus piè & orthodoxè diſſerit.

Finem dicendi hoc loco facerem, Princeps Chriſtianiſsime, ni viderem peropportunam, *Vtilitas lectionis Veterum.*
imò & neceſſariam hîc occaſionem diſſerendi, quanta ex horum librorum lectione percipia-
tur vtilitas, quanta nos ad perlegendos inducat neceſsitas. Etenim ſi venerãda ſunt vetuſta dog- *Baſilius li. de Spi. Sã. cap. 29.*
mata, quòd ob antiquitatem habeant eximium reuerentiæ & admiratioois ſpecimen; ſi in ea
quæ eſt de religione controuetſia, antiquiorẽ amplecti monemur; ſi martyrum ſcripta euange-
licam maieſtatem, præ cæteris ſpirant; ſi Apoſtolicæ prædicationis & vitæ imagines ſummoperè
deſideramus; ſi primariæ Eccleſiæ, in qua adhuc ſincera pietas vigebar, ideam ac ſimulachrum
exoptamus: non video vnde hæc meliùs aſſequamur, quàm ab Irenæi & ſimilium monumentis.
Apoſtolorum certè ſeculum digito tãgebat, Ioannes euangeliſta Apocalypſim paulò antè eius
ætatẽ ſcripſerat, Apoſtolici planè & admirabiles viri omnibus adhuc in Eccleſiis rectores & do
ctores illo ſeculo florebant, vt potè in Aſia Ignatius, Serapion, Polycarpus, Papias, Apollinaris,
Polycrates, Melito, Theophilus: in Affrica & Alexandria Iuſtus, Demetrius, Pantenus, Cle-
mens: Hieroſolymis Simeon Chriſti conſobrinus, Marcus, Narciſſus: Athenis Publius, Quadra-
tus, Ariſtides: Romæ Theleſphorus, Higious, Anicetus, Eleutherius, Victor, Iuſtinus, in Gal-
liis Pothious, Dionyſius & innumeri alij, qui vel ab Apoſtolis, vel ab horũ auditoribus in Chri-
ſtiana pietate edocti, & in paſtores Eccleſiarum cooptati, illorum doctrinam integram, incon-
taminatámque omni ope conſeruabant & propagabant: quam his libris comprehenſam ma-
gna ex parte habemus. Si inter huius ſeculi tot dogmatum varietates, & pugnãtes ſcripturarum
ioterpretationes germanam ſincerámque ſententiam quærimus, qua conſcieotiæ trepidanti
conſulatur, patrum illorum pietas, ſenſúſque inueſtigandus ſummoperè & amplectandus mihi
videtur. Hi namque paſtores ſunt, quos Dominus promiſerat Eccleſiã paſturos iuxta cor ſuum. *Ezech. 34*
Hi fortes & ad bella idooei, qui lectulum Solomonis noſt[illegible] ambiunt: ac cuſtodes murorum *Cant. 3.*
Tſionis, qui nec die tacent nec nocte. Hi filij ſunt pro patribus nati, qui inſtar plantationum oli- *Iſa. 62. Pſal. 44.*
uarum menſam dominicam circundant. Hi terminos eos poſuerunt, quos tranſgredi nefas. Hi *& 127.*
Eccleſiam conſtituunt, quam audire Chriſtus imperiosè iubet. Hos poſuit Spiritusſanctus re- *Prouer. 22.*
gere Eccleſiam, quam acquiſiuit ſuo illo ſanguine. Hos dedit paſtores & doctores ad coagmen- *Matth. 18. Act. 20.*
tationem ſanctorum, ne fluctuemus ad omnem ventum doctrinæ, donec euadamus omnes in *Epheſ. 4.*
virum perfectum. Horum exitum intuẽtes, fidem imitari iubemur, quippe legatione pro Chri- *Hebr. 13. 2. Cor. 5.*
ſto fungebantur. Hos valde perfectos (ait noſter Irenæus) & irreprehenſibiles eſſe decebat, *Lib. 3. ca. 3.*
quibus Apoſtoli eccleſias ſuas committebant, & ſucceſſores relinquebant, quibus rectè agenti-
bus fieret magna vtilitas, lapſis autem ſumma calamitas. His non conſultis, ſacras literas adire,
non intelligere, ſed inſanire, non ſapere, ſed deſipere eſt: quandoquidem Scriptura prophetica *2. Pet. 1.*
priuatæ interpretationis non ſit. Horum omoium tanto locorum, tertarum, idiomatum inter-
uallo diſiunctorum, coniuncta, vnanimiſque de religione aſſertio, quum non niſi à Spiritu ſan-
cto originem ducat, penitus ſuſcipienda atque tenenda mihi videtur, ſi Catholici velimus eſſe.
Atque vt innumerabiles orthodoxos, qui id nonquam nõ præſtarunt omittam, quoties Lutero
vel Melanchthoni aduerſus Sacramentarios; Zuinglio, Bullingero, Caluino, Beſzę & reliquis ſa-
cramentariis aduerſus Seruetum, Trinitarios, Anabaptiſtas, Vbiquiſtas, aut alios veterum hæ-
reſeon reparatores, multis de rebus certamen eſt ſubeundum, toties ad Patres prouocãt, ad Pa-
tres confugiunt, Patres & Concilia iudices legitimos appellant. Anno 1573. quùm è Delphi-
natu redeuntes vnà cum exacti iudicij viro. F. Mathurino Quadrato ſodalitij noſtri S. Theolo-
giæ ac linguarum profeſſore, Lugdunũ appuliſſemus, & aliquot ibi dies feriati, cum Caluinia-
næ ſcholæ miniſtro præcipuo, non indocto certè homine, quem D. Anglum vocabant, in vico
mercimonij, ad inſigne fontis, eius in hoſpitio diſputationem inſtituiſſemus, quo pactò contra
Arium, Filium Patri eſſe conſubſtantialem; vel contra Neſtorium, Chriſtum vnica hypoſtaſi in
duplici natura conſiſtere; B. Mariam verè Dei matrem eſſe; vel certè Spiritum ſanctum à Filio
procedere, ex ſolis iiſque apertis & manifeſtis ſcripturæ verbis euinceret: multis hinc inde qua-
tuor horis productis, dilutis, atque diſcuſſis, tandem hæſit nebulo, & quo ſe verteret non aliud
habuit pręter pontificum, patrum, martyrúmque ſcripta, & Conciliorum decreta, à ſe priùs ſu-
perbè aſpernata, quibus id piè religioſéque ſancitum fuerat, atque contra ſentire impium nefa-
riúmque aſſeuerando, proprio ſe gladio iugulauit. Sed agedum, quod intermiſſum fuerat proſe-
quentes teſtatæ, conſignatæque antiquitatis clariſſimis monumentis illuſtremus.

Itaque

Itaque non alio ex fonte errores omnes phanatici & hæretici hauriuntur, quàm cùm ſuperbè impudentérque priſcorum patrum ſenſus & dogmata aſpernati quidam prauarum opinionum aſſertores, ſcripturas pro arbitrio ad obliquum prauúmque ſenſum detorſerunt. Omnium illorum authoritates, & interpretationes irridebant Huſſus Vuicleffus, Abbaillardus exhauſti ruboris homines. Apoſtolici & Berengarius cum manipularibus eoſdẽ nimis arroganter aſpernabantur & reſpuebant. Neſtorius (ait Socrates) veterum interpretum libros verſare noluit: ſed ſeipſum omnibus præſtantiorem dixit. Arius nullos ex veteribus dignos putabat, qui ſecum conferrentur. Conqueritur de Eunomio Baſilius, quòd nihil daret antiquitati, nec revereretur eorum Chriſtianorum multitudinem, qui ab eo tempore, quo Eccleſiæ Chriſti fundamenta iacta ſunt, magna poſterorum admiratione floruerunt. Pelagiani ait Lyrinenſis, Catholicis occinebant: Reiicite antiquam fidem, paterna inſtituta, maiorũ depoſita. Origenem quoque tum erraſſe ſubiicit, cùm ſibi plus ſatis credens, veterum magiſteria contempſit. Eutychem accuſat Vigilius martyr, quòd petulantis animi ſupercilio, antiquitùs traditas à patribus regulas pro viribus deiecit, vt à ſe cõfictas in Eccleſiam induceret. Sed quid de Gnoſticis Irenæus? Vndenam virulentas ſententias protulerunt? Nimirum adeo intumeſcebant, vt neminem ſibi aut ſcribendi induſtria, aut perſuadendi artificio, aut rerum omnium cognitione parem, ne quidem Petrum & Paulum gloriarentur: quamobrem ſe primos veritatis inuentores & aſſertores: quinetiam cæteris omnibus ignota myſteria ſe ſolos aperuiſſe, quæ omnes Presbyteros & Diſcipulos latuerãt, ſe Spiritu ſancto imbutos atq; perfectos: Catholicos verò Choicos & animales eſſe thraſonicè prædicarent. Deum immortalem, quàm preſſis veſtigiis Hu. Gnoſticos præſentes, Gnoſticis ſuperioribus adhærere videmus! Quàm arrogãter Patrum omniũ ſcripta & lucubrationes irrident & contemnunt? Iſtorum omnium anteſignani ac primipili Luteri præpoſterum iudicium ſubnectam. Ego, ait, aduerſus dicta patrum & Angelorum pono Euangeliũ (ita enim ſuos libros vocat) hic ſto, hic ſedeo, hic maneo, hic glorior, hic triumpho, hic inſulto Papiſtis, Thomiſtis, Henriciſtis, Sophiſtis, & omnibus dictis hominum quantumlibet ſanctorum. Nihil curo ſi mille Auguſtini, mille Cypriani, mille Eccleſiæ contra me ſtarent. Et alibi: Doctrinam meam nolo iudicari à quocunque nec ab Epiſcopis, nec ab Angelis omnibus; volo per eam & Angelorum quoque iudex eſſe. Quis obſecro, ad tantam arrogantiam non obſtupeſcet, non ab eadem abhorrebit? Quis non à Satana primo ſuperbiæ parente profectam, & animo Apoſtatæ inſtillatam non iudicabit? Longè enim maiore modeſtia & moderatione de ſe ſentiunt, pauperes illi ſpiritu, quos Spiritusſanctus afflauit. Ac vt de Irenæo noſtro dicam, Is legitimam ſcripturarum interpretationem ex traditione maiorum, veluti fontibus repetendam docet; & Clemẽtis Romani, Ignatij, Papiæ, Polycarpi, Paſtoris, atque cuiuſdam Apoſtolici ſenioris teſtimoniis aduerſus Gnoſticos ſe ſuáque tutatus; in omni quæſtione de rebus fidei exorta, ad paſtores, qui Eccleſiis Apoſtolicis præfuerunt, vt ad legitimos iudices nos amandat. Dionyſius ad S. Scripturarum ſenſum conſequendum, à Patribus ſe nullo modo deflectere velle, ſed eorum ſententiam, veluti ſcopum ſibi proponere ſcribit. Hieronymus de re difficili ab Euagrio cõnſultus, veterum libros oraculorum inſtar conſuluit, & quid ſinguli ſibi vellent, perpendit, vt de multorum conſilio ſentẽtiam ferat. Heluidio hæretico Ignatij, Polycarpi, Iuſtini, Irenæi authoritates opponit: Ruffino æmulo ſuo Tertullianum, Cyprianum, Ambroſium. Commendat mirificè Nepotianum, quoniam Tertulliani, Cypriani, Hilarij, Minutij, Victorini, Arnobij, ſententiis ſua propoſita confirmaret. Qua autem ſedulitate peruolnerit ipſe omnia ſcripta maiorum, teſtis eſt Catalogus eorum quem exarauit. Magnus Athanaſius Vrſario & Valenti Arrianis, fidem Patrum & B. martyrũ, qui ante illos in Chriſto dormierant, confidenter obiicit, ſummúmq; aſſeuerat nefas, tot ſanctorũ qui Chriſtum homouſion crediderant, authoritatem repudiari, tótque beatorum manibus iniuriam irrogari. Dionyſij & Iulij põtificum Ro. Dionyſij Alexandrini, Ignatij, Paſtoris, Origenis, Theognoſti ſcripturis, fidem noſtram cõprobat. Euſebius Arrianis nuncium remiſit, & Catholicis adhærens Nicenæ ſynodi decretis ſubſcripſit, quòd noſſet priſcos, eruditos & præclaros Antiſtites voce Conſubſtantialitatis vſos eſſe. Baſilius magnus citatis Clementis, Irenęi, Dionyſij Alex. Euſeb. Origenis, Affricani, Athenogenis, Gregorij Neocæſ. Firmiliani, & Meletij ſententiis Spiritum ſanctum verè naturáque Deum eſſe defendit: qui & grauiter conqueritur, quòd patrum dogmata contemnerentur, vt recentiorum hominum inuentis locus eſſet: quippe vnà cum Nazianzeno, annos tredecim monaſterio incluſus S. ſcripturarum germanum ſenſum ex maiorum ſcriptis accuratè perquiſierat. Horum ſonſa præce-

Bernard. ep. 190. Algerus Lanfrancus. Lib. 7. hiſt. cap. 32. Alexãder Alex. tom. 1 Concil. Niceph. li. 8 cap. 7. Lib. 1. com. Româ. Lib. 1. com. Eutych.

Lib. 1. c. 9. & 24 li. 2. ca. 48 lib. 3. ca. 12. 15.

Lib. cont. R. I. Angl.

Prolog. lib. aduer. Eccleſ. ſtatũ.

Lib. 3. & 4 paſſim.

Lib. de eccl. hi. cap. 1.

Epiſt. ad Euag. Lib. cont. Heluid. Epiſt. ad Nepo.

Lib. de Synod. Arimi. & Seleuc. Epiſt. ad Epiſcop. Affric. Lib. de Spiritu ſancto cap. 29.

Ruff. lib. 11 hiſt. cap. 9.

ptáque vocat Ambroſius, hæreditaria ſignacula, nulla temeritate violanda; & librum ſignatum à confeſſoribus, martyrum verò ſanguine conſecratum. Iudiciis & teſtimoniis Irenæi, Cypriani, Reticij, Olympij, Hylarij, Ambroſij, Hieronymi, Innocentij, qui in occidente claruerunt; Chryſoſtomi, Baſilij, Gregorij, & quatuordecim ſimul aliorum, qui in oriente, vrget Iulianum Pelagianum Auguſtinus: quorum ſententiis (ait) credere & aſſentiri debuiſſet, ſi vllus in eo Dei timor vel hominum pudor ſuperfuiſſet, quùm incorruptos & ab omni ſtudio partium alienos iudices eſſe eos nullus neſciat. Errantem in ſimplicitate, vniuerſalis Eccleſiæ authoritate, & eorum, qui ſcriptionibus in eius vnitate floruerunt, admonendum conſulit. Illos, qui ſacros codices ſine Patrum ope intelligere ſe poſſe iactabant, ita coercet: Terentium ſine magiſtro attingere non auderes, Aſper, Cornutus, Donatus requiruntur, vt quilibet poëta poſſit intelligi, tu in ſanctos libros ſine duce irruis, & de his ſine præceptore audes ferre ſentẽtiam? Illos alibi paſſim vocat Catholicæ fidei ſtrenuos defenſores ac rectores, lumina ciuitatis Dei, patres venerãdos, viros inſignes & clara præditos ſanctitate, beatos Eccleſiæ filios, patres, ſacerdotes & illuſtres antiſtites Dei, Spirituſſancti templa, ſacrarum diſputationum cognitores & iudices, liberos ab omni ſtudio partium, mutos antiquiſſimæ veritatis, poſt Apoſtolos Eccleſiarum plantatores, rigatores, ædificatores, nutritores, familiæ diuinæ diſpẽſatores, atque doctores egregios, iudices vt hæreticis terribiles, ſic à Catholicis exoptabiles. Sed aliorum Patrum iudicia, quantùm ad noſtrũ inſtitutũ pertinet, proſequamur. Epiphanius omnes hæreſes oppugnans, nõ tantùm Paulini, Meletij, Athanaſij, Alexandri, Methodij, Clementis meminit: ſed & vnius noſtri Irenæi decem & octo priora libri primi capita ad verbum tranſumpſit. Theodoretus multas patrum ſententias hæreticis obiiciens, decem & ſeptem locis vnum Irenæum citat & laudat. At de vtilitate & veterum exemplis, quibus Irenæi & aliorum priſcorum ſcriptis incumbẽdum & vtendum docemur, iam ſatis, in gratiam eorum, quibus aut per otium, aut per librorum ſuppellectilem non datur illorum monumenta peruoluere dicta ſint: de neceſſitate pauca ſubiungam.

Epiſt. 32. — *Auguſt. Lib. 1. & 2. cont. Iulian.* — *Lib. de Catechiz. rudibus cap. 8.* — *Lib. de moribus Catho. eccle. cap. 1.* — *Contra hæreſ. 31.* — *In Dial.*

Soluendum ad finem ſeculi Satanam, & poteſtatem accepturum vt ſeducat gentes, ſacræ literæ tradunt: quod ille iam adeſſe præſentiens animum viréſque reſumit, bellum contra Eccleſiam renouat, & ad conſuetas artes rediens vetera arma repetit, quibus nos hoc ſeculo ſeducat, oppugnet, graſſetur, & Eccleſiam Chriſti ſenectute labaſcẽtem omnino proſternat ac proterat. Ea de re ſtipendiariorum veteranorúmque ſuorũ hæreſes ab orco reuocat, & nunc illius, nunc iſtius animo dat audaciam, tantámque ſimul temeritatem adiicit, vt ſingulas detritarũ hęreſeon minutias callidè adornẽt, adornatas, pro verbo Dei obtrudãt, necnon pertinaciſſimè defendãt. Cùm igitur idem contra nos bellum inſtaurari, eadem monſtra renaſci, zizaniorum truncos repullulare videamus, quibus Eccleſia tempore Irenæi infeſtabatur, Num eiſdem armis obſiſtendum repugnandúmque neceſſarium cenſebimus? At, vt id quod dicimus omnibus manifeſtum euadat, patere peto à te, Paſtor religioſiſsime, vt paucis, ſed ſummis in rebus Gnoſticorum, quos fortiter expugnat Irenæus theſes, moréſque cum Hu-Gnoſticorum quibus cum eſt nobis πόλεμος ἄσπονδος theſibus ac moribus comparemus. Ita enim fiet, vt ouum ouo nunquam ſimilius, iſti reperiantur illis: hos vera germina, vel potiùs, viperarum genimina, veros fœtus, veros ac germanos filios illorum eſſe, nullus erit qui non iudicet: ídque diuino conſilio contigiſſe, vt eos adiecta tantum ob Ioannem Huſſum, quem primum puri puti euangelicæ veritatis ſuæ reſuſcitatorem vocant, ſyllaba Hu, Hu-Gnoſticos vocauerit poſteritas. Iam vero attento animo ſummáque cum diligentia hoc audiamus. Cùm religio noſtra nihil habeat antiquius, quàm Deum natura vnicum eſſe, Gnoſtici contrà quot æonas Pleromatis, quot affectiones & nomina Deo conuenire, tot Deos eſſe exiſtimauerunt. Carpocrates quem Gnoſticorum primum auctorem vocat Irenæus, Marcion & Cerdon pleno ore duos Deos docebant; reliqui, alium eſſe patrem Chriſti à creatore: hoc ipſum per eos comminiſcens Satanas, vt nullus omnino Deus crederetur. Quid autem Hu-Gnoſtici huic blaſphemiæ affine non habent? Petrus Statorius & Georgius Brandata in Poloniæ oppido Pinzou, nõ procul à Cracouia diſtante, publicè docent non vnum, ſed tres eſſe Deos, haud ſecùs inter ſe diuerſos atque tres homines; quod Caluino, Bullingero, Martyre, Muſculo preceptoribus ſedidiciſſe adfirmant. Quàm verum ſit, ipſi viderint: arbitror autem magnam eis feneſtram aperuiſſe Caluinum, quando tres perſonas à ſeipſis ex æquò deitatem habere: & has ſcripturas, Ego & pater vnum ſumus: Hi tres vnum ſunt, non de eſſentiæ vnitate, ſed ſola voluntaris conſenſione intelligendas cenſuit; & Bezam longè maiorẽ, dum naturam diuinã in tres diuidi ac partiri hypoſtaſes ſcribere non timuit.

Neceſſitas lectionis antiquorũ. — *Apoc. 20.* — *Clem. Alexand. 5. Strom.* — *Staphylus Epiſt. ad epiſc. Eyſtetenſem.* — *Prateolus in Elench.* — *Li. 1 Inſtit. cap. 13.* — *Nume. 23. & 24. & Lib. cont. Valent. gent.* — *In confeſſ. fid.*

Omnipotentiæ

Omnipotentiæ Dei detrahebant Gnoſtici, mundum hunc illam fugere, eámque duntaxat ad quædam efficienda extendi dicentes: Beſza Hu-Gnoſticorum Gallicorum alter auctor, & veluti princeps, impudentiùs vociferatur Deum non poſſe efficere, vt corpus vnum pluribus in locis, reſideat, aut duo in eundem coeant: hoc Angelicum axioma, Non eſt impoſſibile apud Deum omne verbum, ſine exceptione nec accipiendum nec credendum: negat Deum omnipotentem eſſe, niſi ad omne facinus impulſorem ſe & auctorem præbuerit. Simon Magus vnà cum Marcione Deum furti, adulterij, belli & omnium impietatum auctorem eſſe blaſphemabat: quos ſequutus Caluinus, Deum occulto iudicio peccata ordinare, homines potiſſimùm ad damnationem creare: impuras cogitationes in cordibus hominum commouere & inſpirare; omne furtum, omnem ſcortationem eo aurhore perfici, impiè ac ſceleratè docuit & ſcripſit. Sanctiſsimæ & homoouſiæ Triniratis myſterium fœdiſsimè obſcurabant Gnoſtici, eius loco Bythum, Pleroma, Propatorem, atque alia monſtra ſubſtituentes: ex Hu-Gnoſticis Caluinus exoptat Eſſentiæ Dei, Perſonarum & Trinitatis nomina penitus ſepulta eſſe: hanc formam orandi, Sancta Trinitas vnus Deus miſerere nobis, vnà cum Lutero deridet & aſpernatur: eius ſectæ addicti ad eam nunquam preces dirigunt; coronidem iſtam, Gloria patri & filio & ſpiritui ſancto, piè contra Arianos, & Sabellianos Pſalmis adiectam, omnino abiiciunt & expungunt. Geneuæ publicè docuit Valentinus Gentilis Papiſtas falli, qui in vna Dei eſſentia tres perſonas agnoſcunt. Nunc proh ſcelus! deſideriis Caluini ſatisfaciunt quantùm poſſunt in Morauia Lucas Sternberger, in Sileſia Mathias Zarienſis paſtor, in Pruſsia & Bohemia non panci, qui in ſanctam Trinitatem furioſè debachātes, tricipitem Cerberum, & tricorporem Geriona vocant, optántque vt dæmones omnes Trinitatem abducant & aſportent, ſe neſcire fingunt vtrum mas ſit vel fœmina. O Imperatores! O Reges! O Magnates, qui Chriſtum Deum & Dominum noſtrum iudicem expectatis, ſceptra gladióſque ſine cauſſa portatis? Sed in te propoſita pergamus. Chriſtum filium Dei ac Deum verum eſſe negabant inter priores Gnoſticos Ebion & Carpocrates, tantúmque ex Ioſeph & Maria genitum communi lege dicebant: inter poſteriores in vtroque opinionis cœno volutantur Lucas Sternberger in Morauia, Adam paſtoris in inferiori Germania: priorem blaſphemiam amplectuntur Ioannes Campanus in Cliuia, Mathias Illyricus in ſuperiore Germania, dum vocem ὁ λόγος initio euangelij Ioannis perſonam diuinam ſignificare inficiatur; Stancarus in Polonia; Seruetus Hiſpanus Caluini & Farreli aliquando apud Geneuenſes collega; Suencfeldius, cuius lues hodie etiam in Germania & Heluetia graſſatur. Ab his non procul recedit Caluinus, quum hanc fidei noſtræ formulam de Chriſto, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, impio cachinno irridens ridiculam battologiam appellat; Chriſtum Deum eſſe ex ſubſtantia & natura patris genitum inficiatur: quem ſequutus Gallaſius, in conuentu Bernēſi publicè affirmauit Chriſtum nec aliud, nec alium eſſe à patre. Chriſtum ex vtero virginis Mariæ veram ſolidámque carnis humanæ ſubſtantiam non aſſumpſiſſe; ſed vel phantaſticam, vel de cœlis allatam, proindéque non verè paſſum, mortuum, crucifixúmve reſurrexiſſe, impietas fuit Simonis, Valentini, Florini, Ptolomæi, Marci, & aliorum Gnoſticorum. Hanc noſtro infelici æuo renouarunt Gaſpar Suencfeldius & Seruetus teſte Beſza: Melchior Hoffmā, ait formula Eccleſiæ Auguſtanæ 1556. Menno Friſius in Colloquio Vuiſmarienſi: Balthaſar Pacimontanus & eius manipulates, Anabaptiſtæ ac libertini Valentianis ſupplicio effecti, ait Caluinus. Chriſtum Dei ſapientiam quaſi idiotam, ignorantémque puſionem, ſub præceptoris ferula Alphabetum literáſque didiciſſe antumabant Marcus & alij Valentini ſectatores: quorum fœces hauſtas rurſus hac tempeſtate euomuerunt Brentius, Oſiander Gualterus, Molinæus, Gallaſius; quorum verba adduximus & confutauimus Annot. ad cap. 49. lib. 2. Irenæi. Eundem Dominum noſtrum ſub articulo mortis ira Patris perculſum, deſperantem exclamaſſe, Deus meus, vt quid me dereliquiſti? blaſphemia, & ſi obſcurioribus verbis inuoluta, fuit Valentinianorum, vt oſtendimus pagina 13. & 21. huius libr. quam ab orco reuocarunt hoc ſeculo Præmonſtratenſis, Brentius, Bucerus, Caluinus, Beſza. Chriſti nomen & officium ſibi vſurpare audebat Simon Magus, vt eſt apud Irenæum: Saturninus quoque ſe ſaluatorem hominibus à patre miſſum dicebat: Menander idem autumabat; ſenij & mortis expertes futuros eſſe dicens eos, qui baptiſmo in nomine ſuo collato tingerentur. Noſtro æuo ex Luteri & Zuinglij ſchola emerſit in Flandria Dauid Georgius, qui ſe Dauidem tertium, vetúmque Meſsiam eſſe multis perſuaſit; doctrinam inſuper hactenus à Deo traditam per Mo-

Lib. 2. cont. Heſhuſ. Luc. 1. Lib. cont. Sycoph. Libr. 1. Inſtit. cap. 18. comm. 1. cap. 17. comm. 2. lib. 3. ca. 23 comme 8. & lib. de ater. præd. Beſza cit. Sycoph. Lib. 1. Inſtit. cap. 6. In Synodo Lauſ. apud Pet. Carol. Lib. cont. Val. gent. Epiſt. ad Polo. Prateol. lib 19. Lind. Dub. dial. 2. Staphyl. Epiſt. ad Epiſc. Exiſt. Staphyl. ibid. Lind. Prateol. Lind. Prat. Genebr. Sanctiſsim. Annot. in 1. cap. ad Ro. Inſtruct. cont. Anabapt. Ire. lib. 1. cap. 17. Lind. in Dubit. Prateol. in Elench.

ſem, Chriſtum & Apoſtolos fuiſſe imperfectam, ſuam verò perfectam: ſe verè cœleſtem
Chriſtum è Spirituſancto natum, qui peccata condonet, aut reſeruet, quíque (ô ſcelus, ô
blaſphemia!) die nouiſsimo ſit omnes iudicaturus.

De Spiritu ſancto multa indigna commentus eſt Valentinus: hunc natura Deum non *Pet. Carol. Lind.*
eſſe, ſed motum tantum in rebus creatis, initio docuit Farellus Caluini præceptor. Baptiſmi *Pransl.*
formam, ritúſque nefaria audacia commutabant priſci Gnoſtici: hunc neque paruulis neceſ-
ſarium, neque ſanctificationem recentem adferre Caluiniani conteſtantur: & ſublatis exor-
ciſmis, catechiſmis, ritibúſque vniuerſis adeo deformant, vt non iam Chriſtianorum ba-
ptiſmum, ſed mimicam vel phariſaicam quandam lotiunculam putares. Peccatum originis
non agnoſcebant Baſilidiani & Carpocratiani, quia ſeipſos natura filios primi Dei eſſe, ho- *Clem. Alex. l. 3. &*
mineſque natura electos, ſaluos fieri cenſebant: Caluinus & eius ſectatores ſe ſuóſque om- *4. Strom.*
nes iuſtos, ac ſanctos effectos antequam è matris vtero prodeant, affirmare non dubitant.
Veram carnis ſubſtantiam Chriſto detrahentibus Gnoſticis, conſequens erat Euchariſtia cor-
pus ſanguinémve Chriſti haud contineri aut offerri: quod hodie buccis inflatis concrepant
omnes per Germaniam, Heluetiam, Scotiam, Angliam, Galliámque ſacramentarij. Marcus *Ire. li. 1. c. 9*
Valentini diſcipulus erectis in cœlum luminibus, precibus ſuis fingebat ſanguinem rubeum è
cœlo in calicem ſuum attrahere. Caluinus canalem ſummo artificio excogitauit, quo ſubſtan- *Lib. 4. Inſtit. cap. 17*
tiam corporis Chriſti ex patris dextera in pectus ventrémq; ſuorũ deducat: Beſza Caluinianus *Declam.*
vociferatur, & corpus & ſanguinem tam diſtare ab Euchariſtia, quàm cœlum à terra. Mulier- *Piſsiac.*
culis à ſe deceptis, Spiritum propheticum ac poteſtatem omnem ſacrorum conferre ſe ſe iacta-
bant Gnoſtici: Luterus in Eccleſia pſallendi, prædicandi, abſoluendi atque conſecrandi æ- *Ire. lib. 1. cap. 9.*
quale ius eas habere mentitur ſacerdotibus & epiſcopis: cui ſubſcribũt Zuingliani & Caluinia-
ni. Matrimonij ſacramentum eſſe à Deo, pernegabant omnes Gnoſtici; ſed vel à Satana in-
troductum dicebant vt Saturninus, Tatianus, Marcion: vel vxorum pluralitate atque com- *Libr. de Capt. Babyl.*
munitate ac promiſcuis, fœdis, deteſtandíſque libidinibus conſpurcabant. Illud è numero
Sacramentorum Eccleſiæ Chriſtianæ explodunt omnes, qui hodie Romanæ, id eſt Catholicæ *Epiſtol. ad Prapoſ.*
Eccleſiæ communionem deſerunt, negántque in illo benedictionis gratiam conferri. Hu- *Luneburg.*
manum inuentum vocat Luterus; concubitum docet (lenonum omnium ſpurciſsimus ille) *To. 6. fol.*
æquè ac cibum, potum, excreationem, neceſſarium. Maritos inſtruit, Sardanapalus ille, Si *77.*
vxor nolit, veniat ancilla &c. Vxoribus aliquantùm impotentes viros nactis conſulit maritos *Staphyl. in Apol.*
ſuos conuenire his verbis: Ecce mi marite, debitam mihi beneuolentiam præſtare non potes; *Serm. 1. de*
ſine quæſo, vt cum fratre tuo aut proximo tibi ſanguine iuncto occultum matrimonium pa- *matrimonio excuſ.*
ciſcar, ſic vt tu mariti nomẽ habeas, ne res tuæ in alienos hæredes perueniãt, ac ſine vt ſpõte tua *Argent.*
à me decipiare &c. Vos per Deum precor, omnes qui nuptiarum ſacramenta ſubiiſtis, quid ſi- *1545. fol.*
bi iſta volunt? quam caſtitatem coniugalem, quam connubio pacem & concordiam, quem *46.*
thorum immaculatum retinebunt? Quos vobis hæredes procreabunt? Ex hac officina pro-
deuntes miniſtri, talibus artibus inſtructi artifices, hac reformatione defecati prædicantes do-
mibus & familiis veſtris ſuſcepti & admiſsi, quid procurabũt, quid ſollicitabunt, quid vobis non
animaduertentibus aut abſentibus præſtabunt? Diſcite vel Marci ſectæ Gnoſticæ miniſtri exẽ- *Lib. 1. cap. 9.*
plo, qui (vt apud Irenæum legetis) diaconi hoſpitis ſui vxorem mente & corpore corruptam
ſecum abduxit. O portenta vltra omnes terras deportanda! Continere aliquandiu innuptis,
viduis, ſeu altero abſente, impoſsibile clamitant: Matrimonij ſacro fœdere iunctos, leuibus,
multíſque de cauſsis ſic omnino diſſoluunt, vt liceat alteri copulari, pro amoris & libidinis
rabie. Quid igitur inter priores Gnoſticos diſtat & poſteriores? Sed reliqua paucis perſtringa-
mus. Vnctionis poſtremæ ſanctas illinitiones, quibus iuxta verbum Dei infirmi vnguntur, à ſa- *Iacob. 5.*
cerdotibus mimicè imitabantur Valentiniani: Caluinus oleum rancidum, putidúmque per *Iren lib. 1. cap. 18.*
ſummam contumeliam appellat. Iudaicam Sabbathorum & circuncisionis obſeruationem
neceſſariam eſſe dixerunt Ebionęi & Cerinthiani: Carolſtadius Lutheri initio hyperaſpiſtes, do- *Melanct.*
cuit nullum feſtum præter Sabbathum admittendum eſſe: Lucas Sternberger docet Baptiſmi *art. 16.*
Satanicam eſſe inſtitutionem, circunciſionem verò diuinitùs inſtitutam. Accepimus à viris fide *Apol. Auguſt. conf.*
dignis, die ipſo Paſchatis præſentis anni 1575. quendam miniſtrum, poſtquam eodem die mo- *Albert. Alber cont.*
re Catholicorum primo, ſecundo Luteranorum, Caluiniſtarum tertio Cracouiæ publicas ha- *Carolſt.*
buiſſet conciones, tandem publicè Chriſtum abiuraſſe, & recutitum ad Iudæos transfugiſſe.
Conqueritur frequenter Irenæus, quod ſanctos apoſtolorum diſcipulos beatóſque martyres
ſpernerent

ſpernerent Gnoſtici, eóſq; damnarent ac miracula Dæmoniis imputarent, quod noſtræ ætatis Gnoſticos obſeruaſſe nemo neſcit. *Iren. lib 1. cap 23 & 24.* Simonis magi, aliorumq; hæreſiarcharũ imagines depictas magna veneratione colebant: Vidit D. Lindanus Luteti imaginẽ, titulo diui Martini prænotatam. *Dialog. 2 Dubit.* Vidit D. Staphilus per Germaniam iconoclaſtas repoſuiſſe loco imaginum Chriſti & ſanctorum, effigies hæreticorum & ſuarum vxorum eleganter & amatoriè depictas. Vidimus ipſi Melanctonis, Caluini, Beſzę & aliorum apoſtatarũ iconas à ſectatoribus ambitioſè circunferri, & ingenti precio comparari; Crucifixi verò, B. Marię, & Apoſtolorũ deiici, confringi & flammis voracibus tradi. Vidimus & audiuimus non ſine riſu, in quadam aduerſus hæreticum ſuſcepta concertatione, nomen Caluini nunquam vſurpari, niſi cum pręfatione, Sancti, ſimúlque manus ad pileum admotione. Crucifixum erubeſcebant Gnoſtici, ait noſter Irenæus, pudebátque illos eius confeſsionis: Crucis ſigno non modò non vtuntur Hu-Gnoſtici, verùm etiam ſcommatibus excipiunt, ferre aut pingere horrent, & vbicunque viderint, ferali more lacerãt, proculcant, comminuunt. *Lib. de Miſſandi form. D. Lind Dialog 2 Dubitantij* Luterus feſtum S. Crucis anathemate damnat: Brentius & Beſza ſacrilegum & magicum vocant. Vidimus ipſi latronum qui circum Chriſti imaginem depingi ſolent, integras & ſaluas effigies; crucifixi verò Ieſu Chriſti figuram pugionibus, gladiolis, & punctionibus, quibus potuerant Gnoſtici, deformatã, confoſſam & perfractã: eam etiam quæ diuum archangelum Michaëlem referebat, laceram: Cacodemonis integra, ſaluáque manente. Illi ſe omnino ſpiritales eſſe, quibus bonis operibus opus non eſſet, quique nullis ſceleribus maculari poſſent, tumidè iactabant: *In art. dãn. à Leo Libel. cont. Cõci. Trid Staphylus in deff. Prateol. in Elench.* Luterus, Caluinus & reliqui ſcribere non erubuerunt, Opera omnia quantúmuis bona, peccata eſſe. Amſdorffius, Illyricus, & Saxonici concionatores docent nunc & ſcribunt, ea etiam ad ſalutem pernicioſa fore. Lutherus ſcripſit infidelitatem duntaxat peccatum eſſe; vociferantur Hu-Gnoſtici omnes, modò in Chriſtum credant, nulla furta, nulla ſacrilegia, ſcortationes nullas, blaſphemias, crimina prorſus nulla ſibi ſuíſque coram Deo imputari. Sed quis denique horum finis? Subtilis huius negotij protaſis, tumultuoſæ epitaſeos, quam meditatur & quærit cataſtrophen Satanas? Exhorreo dicere, ſemel tamen dicam. Nimirum, vt nulla ſint ſacramenta, nulla remiſſio peccatorum, nulla fides, nulla religio, nullum cœlum, nullus infernus, nullus Deus eſſe credatur. Hucúſque peruéniſſe quoſdam grauiter dolet Hoſius, vt editis libellis Num ſit Deus, & Num ei res mortalium curæ ſint, per ſummum ſacrilegium in dubium reuocent. *Epiſt. ad Senat. Colon. Lib. 3 de hæreſ.* Idem alibi ſcribit in oppido Embda, à quodam Sadduceiſmum renouatum, quippe qui reſurrectionem carnis negaret, & extremum iudicium, & angelos, & Dæmones, & Scripturas, & regnum cœlorum. *Dialog 2 Dubit* Refert D. Lindanus quoſdam eſſe, qui Dæmonem decies per diem adorant, Chriſto eiurato. *Hoſ lib. 1. de hæreſ.* Audiuimus ipſi ante decem annos, quendam profeſſione medicum, D. Matinum appellabant, qui poſtquam variis ſcommatibus Trinitatem illuſiſſet, Deum verum apertè irridebat Magnum Portugallenſem vocitans. Vidimus ante duos annos Chriſtianiſſimi Pariſienſis populi pia ſolicitatione, ſupremi Senatus ſententia Lutetiæ flammis adiudicatum delicatulum quendam, quem ab egregiè curata cute Bellum Vallenſem vocabant, quòd edito libello Catholicos ſimul & hæreticos ridens, ſolos de grege Epicuri porcos, beatos & fœlíces aſſereret. Qui his in rebus Catholicis fidem non habet, Gaſparem Hedionem Argentoratenſem miniſtrum Epiſtola ad Melanctonem de ſuis ita conquerentem audiat: *Lind. Dialog. 2. Dubitan.* Satanas callidus hic multos agitat, vt dum ſumma inconſtantia iam hoc, iam illud credant, poſt hac nihil prorſus credant. Conqueritur & paulò poſt de ſuis ſyneuangelicis, quod de Catholicis Luterani, de Luteranis Zuingliani, de Zuinglianis Suenckfeldiani, de his mox Athei fiant. *Lib. 2. de miniſt. verbi.* Teſtatur P. Viretus inter ſuos Geneuenſes eſſe quoſdam ludimagiſtros, qui in ſcholis occinant paruulis ſibi commiſſis illum verè beatum eſſe, qui Metus omnes & inexorabile fatum ſubiecit pedibus, ſtrepitúmque Acherontis auari. Non recenſebo Beſzam à multis præclaris viris & fide dignis, huius impietatis reum fieri. At verò iam me pudet pigétque cætera perſequi, initia cum initiis, artes artibus, mores moribus, Gnoſticos Hu-Gnoſticis comparare: cùm longè deteriora videat, experiatur, & ferre cogatur ætas noſtra, ſeculum noſtrum, quàm ex veterum aut recentiorum ſcriptis colligere valeamus. Hæc porrò non niſi veritate & neceſſitate coacti, dolentes, & gementes commemorauimus, vt hinc diſcant qui inter eos necdum omnino obduruerunt, in quorum caſtris verſentur, ad quos transfugerint, quibus animarum ſuarum ſalutem commiſerint, quantis Satanæ dolis, laqueis & telis pateant: iiſque tandem relictis, ad Eccleſiam in qua ſola veritas, peccatorum remiſſio, & ſacrarum ſcriptu-

rarum germana interpretatio, redeant. Videant epiſcopi, Doctores, paſtores omnes, quàm aduerſus immanes beſtias ſit hodie ſibi propoſitum certamen. Quin etiam temporũ iſtiuſmodi deſcriptione & diligẽti conſideratione, in ſpem certiſſimam vniuerſi erigamur, tantas procellas & turbines, quibus iactatur Eccleſiæ nauis diuina bonitate finem tandem aliquando habituras. Nullæ igitur nos terreant noctis tenebræ: non frangant duri prolixíque labores: non imponant ſpectra: Chriſtus aliquando aderit, & dabit iis quoque finem. Exundent flumina, horreſcant aquilones, nihil eſt quod ab hoſtibus Eccleſia ſibi timeat: ſiquidem fundata eſt ſupra firmam petram. Tam marpeſia cautes, ignium ſcintillas emiſerit, quàm frangatur. Sabbeorum, Chaldæorum ingentes exercitus concitet, adducátque Satan; è ſupera regione detorqueat ignium globos, flammas omnia deuaſtãtes; ſuppellectilem noſtram fortuitam deripiat; camelos abducat; oues puerόſque Iobi noſtri perimat; domos euertat, & amicorum calumniis ludibrióque exponat; imò corpori ipſius, quod eſt Eccleſia, tot vulnera infligat, vt ab imis, pedibus ad verticem vſque capitis, locus nullus plagis vacuus conſpici queat: victus ſuperatúſque in tartara recedet, reſtituta diuinitùs & auctiori reddita diuina familia. De tyrannis, & hæreticis omnibus hucúſque triumphos penè innumeros reportauit: de Antichriſto eiúſque anteſignanis victoriæ epinicia, lætúmque choro pœana decantabit. Neque enim eſt abbreuiata manus illius, qui omnia poteſt: nihil erga nos amoris aut beneuolentiæ detractum, nulla ex parte prouidentia imminuta, qua olim Eccleſiam liberare poſſit & velit: meminerimus quàm fœliciter Deo duce ſalutem ſint aſſequuti patres noſtri; veteris Eccleſiæ certamina animo reuoluamus, exempla verſemus, & erecta ceruice attendamus, quoniam in propinquo eſt redemptio noſtra. *Iob 1. & 2.*

Cæterùm hos Diui Irenæi libros à nobis multis vigiliis & laboribus ab innumeris quibus antea ſcatebant mendis repurgatos, annotationibus & ſcholiis noſtris illuſtratos, tuæ illuſtriſſimæ dominationi multis de cauſis offerimus & conſecramus. Cui enim conſtantiſſimi martyris, præſtantiſſimi Gallorum epiſcopi, paſtoríſque vigilantiſſimi, pacis Eccleſiaſticæ ſtudioſiſſimi monumenta æquiùs & iuſtiùs debentur, quàm ei, qui nullis blanditiis emolliri; nullis inſidiis circumueniri; nullis Sirenum cantibus allici, nullis irriſionibus aut ſannis commoueri, nullis minis aut odiis flecti, nullis terroribus vel tantillùm abduci vnquam potuit ab auita, Catholica, Chriſtianáque religione? Ei inquam qui inter Gallicanæ Eccleſiæ proceres primum, inter Chriſtianiſſimorum Regum noſtrorũ ſanguine ſatos haudquaquam poſtremum locum iure obtinet? Ei inquam, qui illud in votis vnum habet, vt priſtino ſplendori reſtituatur Eccleſia: pro cuius conſeruatione ne quidem dubitet vitam ponere, dummodò ſublatis, errorum hæreſeωnque portentis, & nebulis diſperſis, ad conditoris ſui normam redintegrata, radios vndique terrarum liberè diffundat? Magnum eſt fateor, ſuáque laude & mercede dignum, florente rerum Chriſtianorum ſtatu, Chriſtum verè agnoſcere, piè colere: maius cùm hæreſibus laceratur à ſanctorum communione non recedere: maximum autem atque virentis perpetuò laureæ præmio digniſſimum, quando tyrannorum ſuperbi violentique conatus Eccleſiam Chriſti opprimunt, ipſiúſque miniſtros minis terrent, pœnis inauditis afficiunt, templa ſubuertunt, & inſtar Gigantum, Pelion Oſſæ ſuperimponunt, terrámque cœlo immiſcent, maiore animo in Deum erigi, Chriſtique ſponſæ iniurias illatas perinde ac ſuas æſtimare, & calice Domini exhauſto propriáque cruce ad illius inſtar comportata, impiorum ictus conſtanter excipere, clypeóque Chriſti Chimeras omnes fugare: quod te regio plane animo præſtitiſſe nemo neſcit. Nam furentes ac violentos quorundam Tyrannorum impetus primos, ob idque infeſtiores, quibus. 1562. rempublicam ſimúlque fidem noſtram petebant, te ſuſtinuiſſe & repreſſiſſe magno ſuo commodo ſenſit regni noſtri metropolis Lutetia: vidit & congratulatus eſt Chriſtianus orbis, te paſtorem optimum, Catholicam religionem & reipublicæ ſalutem priuatis commodis, imò verò ſanguini & propriis viſceribus anteferentem. Tales proculdubiò complectitur Deus ille zelotes, qui vxorem, fratres, liberos à vera religione ad *Deut. 13.*
Deos cultúſque alienos, quos non agnouerunt, vel agnitos damnarunt patres noſtri, nos ſenſim deducere conantes, nec audiunt, nec domi occultant, nec miſerentur; ſed in publicum delatos, primi in illos proiiciunt lapides. Homines iſtiuſmodi manus ſuas Domino Moſis ſen- *Exod. 32.*
tentia conſecrant, qui nec fratri, nec amico, nec proximo parcunt, quum auito Dei Opt. Max. cultu eiurato, hæreſeon auratos vitulos venerantur. Hunc ignem, hunc gladium Chriſtus venit *Luc. 12.*
mittere in terram, ne quid eorum quæ dulcia, chara & neceſſaria nobis ad vitam tuendã & proſequendam videntur, cuiuſmodi ſunt patria, parentes liberi, patrimonia, deliciæque omnes

pluris

pluris eius amore faciamus. Hæc ſcio, delicatulis noſtris aulicis, qui mollem & Sardanapaleam
vitam viuunt, paulò duriora videri: ſed quiſquis à Dei omnipotentis & iudicis viuorum & mor-
tuorum legibus & inſtitutis nequaquam cupit deflectere, (quæ quantumuis furat, ac diſtru-
patur mundus, veriſſima & iuſtiſſima futura ſunt) in hanc ſententiam pedibus & manibus con-
Valerius Max. li. 5. cap 8. cedat oportet. Quod ſi L. Brutum, qui patrem exuiſſe fertur vt conſulem ageret, filióſque cum
Tarquiniis patriæ libertatis oppreſſoribus conſpirantes, pro tribunali virgis cæſos ſecuri percuti
iuſſit, mirantur omnes: Si A. Fuluij memorabile facinus, qui prauo conſilio partes Catilinæ ſe-
cutum filium, & in caſtra eius temerario impetu ruentem, medio itinere abſtractum, ſupplicio
mortis multâtem, his additis, ſe illum non Catilinæ aduerſus patriam, ſed patriæ aduerſus Cati-
linam genuiſſe, memoria priſcorum annalibus celebratur; principem Chriſtianiſſimum, paſto-
Matth. 18. rémque Apoſtolicũ, & oculum, & manum & pedem ne pietati ſit offendiculo, pro Dei omni-
potentis gloria aſſerenda abſcindentem immortali gloria dignum non cenſebimus? Macte vir-
tute Princeps optime, ſic itur ad aſtra. Summum pietatis genus eſt, hac in te eſſe crudelem. Filio
Hierony. epiſto ad Helio d. etiam vnicè charo, paternæ manus vim inferre poſſunt & debent, ſiquidẽ vt Abrahamo, Deus
præcipiat. Qui dixerint parentibus, Neſcio vos; & fratribus ſuis, Ignoro illos, hi cuſtodiunt elo-
Geneſ. 22. Deut. 33. quium Domini & pactum eius ſeruant. Nihil illuſtrius, nihil commendabilius, nihil vtilius co-
ram Deo patre & angelis eius, tibi contingere poterit, quàm pro filij eius Eccleſia, fide, ſacra-
mentis, impiorum inuidiam, mundi & carnis affectus ſuperaſſe. Atque hac de re ſatis: Non enim
mihi comparata eſt, iſthæc præfatio, ad laudes virtutéſque tuas ſigillatim enarrandas: ſiquidem
nec iſtud mearum virium eſſet, cùm maximè vellem: nec id eruditis illis hominibus, quos ſtipen
diis tuis ad literarum ſtudia promoues, etiam ſi poſſem, iure præripere debeo.

Alia rurſus ratione noſtri Irenæi monumenta, vnà cum noſtris Annotationibus nomini tuo
dedicamus, nimirum quòd illuſtriſſimæ heroidi Catherinæ à Borbonio ſorori tuæ, quæ ſeculi
huius pompis, honoribus atque voluptatibus nuncio remiſſo, ſoli Regi regum Chriſto vnà cum
ampliſſimo & integerrimo filiarum choro, cui apud Sueſſiones præeſt, ita viſum fuerit. Si qui-
dem ſub illius nominis patrocinio opus ipſum emittere in votis habueram, quum neminem ha-
berem, qui ſtudiis meis faueret impenſiùs: idque ſi per eam licuiſſet, ſanctiſſimorum patrum ex-
emplo feciſſem; qui de pietate atque ſuis laboribus optimè meritis, claris mulieribus, monumẽ-
ta & lucubrationes ſuas cõſecrarũt. Enimuero Hieronymus Paulæ nobili viduæ, & Euſtochiæ
virgini Iſaiam, Ezechielem, Michæam, Nahum, Sophoniam, Aggæum, Eccleſiaſten: item Pau-
li epiſtolas ad Galatas, ad Epheſios, ad Titum à ſe commentariis illuſtratas dedicauit: quemad-
modum & Pſalmum 44. Principiæ; 126. Marcellæ; totúmque Pſalterium à ſe emẽdatum Suniæ
Epiſt. 4. 6. 7. 108. 109 112. 132. 133. 141. 143 154. 179. 199. & Fretelæ. Auguſtinus tredecim epiſtolas de rebus grauiſſimis piè & elegãter differentes, toti-
dem claris mulieribus partim ſanctimonialibus, partim viduis, omnibus autem pietatis & ſa-
crarum literarũ ſtudio addictis nuncupauit. Hilarius Pictauienſis Abram virginem, quam vni-
cam filiam ſuſceperat, Epiſtola & hymnis, ſalutat. Ambroſius libros tres, virginibus: Virgini itẽ
deuotæ vnicum; Sorori ac viduæ permulta opuſcula conſecrauit: & vt latinis græcos iungamus,
Cyrillus librum de recta fide ad pientiſſimas reginas; Chryſoſtomus ad Olympiadem; Ignatius
ad Mariam Caſſobolitem, imò & Ioannes Apoſtolus ad electam quandam Dominã, Epiſtolam
catholicam mittere non erubuit. Quid ni ergo fortiſſimi martyris, vigilantiſsimi epiſcopi, do-
ctiſsimi patris opera ei dedicem, quæ animi incredibili conſtantia, Sueſsionum vrbem patriám-
1567. que ſingulari, ſed iam eis aſſueta, fraude occupantes hæreticos terruit; domum ſuam afflictis ca-
tholicis aſylum tutiſsimum præbuit; in medio conflagrationum templum, aras, ſacra omnia,
curæ ſuæ creditas ac Deo ſacras virgines ſeruauit; Catholicam religionem palam profiteri, im-
pioſque de ſceleribus acriter arguere & iuſtè damnare non deſtitit? Ei dixerim, quæ ita oratio-
ni ac contemplationi inſtat, vt prima omnium templum petat, poſtrema diſcedat; verbum diui-
num annunciantibus, Euchariſtiam ſacram conficientibus aut porrigentibus adſit, vt ipſum
Chriſtum audire, videre, ſuſcipere & iam non in terris cum hominibus, ſed inter angelos conuer
ſari ſe exiſtimet? Ei inquam, quæ diuinas literas, Sanctorúmque ſcripta, ſiue Latinè, ſiue Galli-
cè reddita tanto ſtudio complectitur, vt ex illis depromptis ſententiis in ſuis admonitionibus
atque colloquiis grauiter & copioſè diſſerat, & abſtruſioribus propoſitis difficultatibus doctiſ-
ſimos quoſque, quos ſingulariter amat, & fouet exerceat? Tibi itaque religioſiſsima Domina &
Illuſtriſsima princeps, pro eis quæ te admirabilem omnibus, gratámque Deo & hominibus fa-
ciunt, pro antidoto beneficiorum quæ dum coram te, & quibus præes religioſ. Dom. conciones

haberem, & deinceps in me lubens contuliſti, Beatiſsimi & antiquiſsimi martyris Irenæi libros quinque à nobis emendatos ac annotatiooibus illuſtratos gratiarum ergò offerebam, ac etiamnùm offero: ſed quia pro ea quę in te eſt modeſtia & humilitate, atque erga fratrem obſeruantia & ſingulari amore placuit, vt eius quoque nomini conſecratem, veſtrûm cum ſit vna caro, vnum oomen, fides vna, vnum baptiſma, vnus Deus, par quoque conſeruandæ pietatis ſtudium, veſtrûm vt dicere inſtitui, vtriuſque auſpicio & nomine euulgabuntur.

Tuæ quoque celſitudioi, Cardinalis ampliſſime, hos libros libentiùs offero, quòd nationis meæ metropoli Rothomagenſi nimirum Eccleſiæ, moderator & paſtor multis abhinc annis præfectus es, ad cuius functionis partes pręcipuas rectè obeundas, nō mediocri erunt adiumēto. Docent enim quæ ſit vera fides, vera doctrina, vera Eccleſia, quã omnes ſequamur: quales corruptelas iis Satanas opponat, vt ob oculos poſitas caueamus & execremur: Doonini dominantiū Ieſu Chriſti, cuius miſeratione es id omne quod es, legis & religionis prima capita ab impiis deturbata & conquaſſata, ab Irenæo verò confirmata & aduerſariorum calumniis vindicata planè recitant atque exponunt: quorum patronus eſſe debes & præco. Non enim in Eccleſię Gallicæ gubernaculo principem locum tenes, vt honores & voluptates quoquo modo cooſequaris & ambias; téque pompis aulicis totum deuoueas, eccleſiaſticóſque redditus ampliſſimos ad luxum propriúmque commodum conuertas, tibi palatia conſtruas; ventres pigros, fruges tantum conſumere natos, ioutiliáque terræ pōdera ditiores reddas: ſatellitibus & μαχαιροφόροις Chriſti veſtimenta, id eſt bona pauperum effundas: ſed omnium maximè vt cæteros ſacrarum literarum peritia, vitæ integritate, ac morum ſimplicitate antecedas, alumniſque multis, qui vigilaotiſſimè gregem catholicum aduerſus luporum inſaniam tueantur & acerrimè defendant, domum & Eccleſiam tibi commiſſam exornes: Chriſtique pauperes ita complectaris, vt quò maior es, eò ſummiſſiorem te cunctis præbeas. Sicut enim nulla maior gloria erit, quàm cùm oouiſſimis diebus, coram iudice ſupremo reges etiam ipſi nudo latere palpitabunt, pij paſtores qui vineam Domini diligenter excoluêre, exurgent cum ingenti ouium ſuarum grege, ab Agonotheta Chriſto audituri: Euge ſerue bone & fidelis, quia in pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te con Matth. 25.
ſtituam: ſic ex aduerſo, ignominia ſupra quàm dici poteſt afficientur, qui fœdis voluptatibus ſeruierunt, res pauperum abliguriuerunt, inſtitutionem ſubditorum contempſerunt, ſtatim ac horrendū illud fulgur exaudient, Serue nequã & piger, &c. Eiicite in tenebras exteriores, &c. Ite maledicti in ignem ęternum. Poſtremò etiam (paſtor humaniſſime) ſingularis illa tua pietas & beneuolentia, qua prę cęteris Gallię principibus ſodalitium noſtrum Franciſeanum amplecteris, eius te ſingulatem patronum oſtendis, quoſlibet te adeuntes admittis & benignè excipis, híſque maximè miſeris & poſtremis temporibus, quibus piorum cœtus odio probríſque laceſſuntur, mea intereſſe videbatur, vt fratrum meorum nomine, hoc tibi munuſculum, veluti officij & obſequij ſymbolum offerrem. Has itaque mei laboris primitias vt grato & beneuolo animo excipias, (Princeps generoſiſſime) te vehementer etiam atque etiam obſecro & obteſtor; in huius ſancti viri lectione verſare; ab eo copias auxiliares aduerſus ſanctę Ciuitatis oppugnatores acceſſe, cuius tu fidē ſequeris, & in cœlo conſortiū expectas & deſideras. Nomen tuum toto orbi Chriſtiano περιπόθητον, huius libri initio piis gratiſſimum & iucundiſſimum, aduerſus impiorum morſus amuletū pręſentiſſimum, à oobis pręfixum boni æquíque cōſule. Deum æternum patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti toto pectore precor, vt te cęteróſque pios principes & paſtores Eccleſiæ ſuæ nutritios protegat & conſeruet, ad ipſius gloriam & Chriſtianę reipublicę ſalutem. Fiat, Fiat. Lutetiæ Pariſiorum, Idibus Auguſti, anno à partu Virginis quingenteſimo ſeptuageſimo quinto ſupra mileſimum.

VITA D. IRENAEI EX ILLIVS ET ALIORVM PATRVM SCRIPTIS COLLECTA PER F. FRANciſcum Feu-ardentium.

D. Irenæi martyris & epiſcopi. Lugdunenſis patriam, parentes, natalem diem, & locum habitationis ætatis initio, conſcribere, & pro certo ac exploratonunc exhibere, difficile ſanè & operoſum fuerit: præſertim cùm nulli antiquorum, quod ſciam, ea literis prodiderint: vitæ genus & mores, ſupremus dies indicat. Gallum quidē ipſum vocat Oecumenius, ſed eum functionem epiſcopi in Gallia reſpexiſſe potius, quàm natale ſolum, lubens admitterem: nam quantū coniectura cōſequi poſſum, Aſianus, non Gallus; Græcus, non Latinus; & fortè Smyrnæus fuit, piis & Chriſtianis parentibus ortus. Quî enim à Galliis Smyrnam Aſię minoris opidum, peragratis Cycladibus, totum mare Ægeum paruulus traieciſſet, quo Polycarpum illic docentem audiret? Opinionem noſtram videtur confirmare nomen Græcum εἰρηναῖος pro more catholico, in ſacro fonte ei inditum; quod Latinè expreſſum, pacificū ſignificat. Porrò ipſum ſcripſiſſe Græcè non ſolùm ex Euſebij, Baſilij, Epiphanij, Hieronymi, Theodoreti, Meliſſæ, Anaſtaſij ſcriptis colligere licet: verùm & illius quoque opera id manifeſtiſſimè teſtantur, ſic vt nihil certiùs eſſe conſtet.

In 3. cap. 2. ep. D. Petri

D. Irenæi Patria

Inſtitutio.

Optimis à pueritia philoſophiæ diſciplinis atque artibus præclarè fuiſſe inſtitutum & imbutū, oſtendunt ſubtiles abſtruſarum hæreſeωn inueſtigationes, quibus res per obſcuras & confuſas ſumma perſpicuitate & electione in lucem producit & repræſentat: acutæ item & acres diſputationes idem probant, quibus eas refutat. Præterea ordo rerum tractandarum, quo ſingulis libris præfationes ſingulas præfigit, anacephalæoſes etiam illæ ſuperiorū & ſubſequentium hypotheſes; demùm, quòd quatuor poſtremis libris nunc hæreſes eaſdem pugnantia inter ſe continere, nunc apertis rationibus atque traditionibus vniuerſarum Eccleſiarum aduerſari cōmonſtrat: & partim à Prophetarū vaticiniis, partim ab Apoſtolorum & Euangeliſtarum teſtimoniis ductis argumētis, quas libro primo recenſuit, tāquam machinis admotis expugnat, hominē dicēdi ac diſſerendi arte peritum, planéque philoſophum demonſtrant. Omnem dubitationē huius rei tollit Cap. 19. libri ſecundi, in quo fallacibus argumentis exacto iudicio ſemel expulſis & reiectis, euincit errores omnes quos impugnat, ex veterum Philoſophorum atque Poëtarum placitis & fabulis, immutatis tantum nomenclaturis petitos eſſe: quæ res omnibus ſatis pro teſtimonio eſſe debet, quàm accuratè diligentérque Thaletis, Anaximandri, Anaxagoræ, Democriti, Empedoclis, Platonis, Ariſtotelis aliorúmque veteris philoſophiæ authorū libros euoluerit. Idem de Tragicis, Comicis & Lyricis Poëtis intelligendum, quando illorum exclamationibus, prouerbiis & exemplis ſępe & appoſitè vtatur: iſtorum verſus hinc inde decerptos, in concinnos centones pro re nata cōſuat atque adaptet. Meritò igitur eas ob res, Tertullianus eum omnium diſciplinarum curioſiſſimum exploratorem appellat. Sed quia præclarū organum Eccleſiæ ſuæ Deus ex hoc puero formare decreuerat, huius mentē Spiritus ſanctus flectit, pectus ſancto amore inflammat, vt ſanctarum literarum deſiderio ardeat, miréque earum ſtudio delectetur. Polycarpi ergo venerandæ antiquitatis viri, qui non tantum Ioannis Euangeliſtæ auditor, ſed & aliis Apoſtolis & diſcipulis, qui Chriſtum in carne viderant familiariter vſus fuerat, ex quorum viua voce tanquam puriſſimo fonte, doctrinā pietatis noſtræ hauſerat, ſcholam quaſi pulcherrimam omnium virtutum officinam petit, Polycarpóque inſtituendum ſe tradit & penitus informandum. Iuuenis alacritate ſimul & pietate valde delectatum ſenem, toto pectore gratias Deo egiſſe mihi perſuaſerim, quòd Eccleſiæ ſuæ inſtrumenta futura præpararet, & ad vſus vtiliſſimos &

Lib. contra Valenti.

Studia ſacra ſub D. Polycarp.

amplißimos deinceps idoneos magna ſolertia redderet. Polycarpo dein ſiue publicè ſcripturas
mira ingenij dexteritate pertractanti, ſiue priuatim difficiliores quæſtiones explicanti ac diſſol-
uenti, Irenæus ſe beneuolũ & attentũ præbet: & incredibili diſcẽdi cupiditate annis, pietatéque
grauem ac obſeruandũ præceptorẽ audit, admiratur, ab huius ore omnino pendet, perinde atq;
ſi ab Apoſtoli, vel Chriſti cœleſtem doctrinã ſibi dictitantis excipiat: dicta & facta tanti viri ſic
intimo pectori committit atque adeò inſculpit, vt nihil eorum per totam vitam prætermiſſum
fuerit, quin expleuerit. Hæc ita ſe habere comprobant ea, quæ idem refert Irenæus Epiſtola ad *Euſeb. lib.*
Florinum, quem in ſchola Polycarpi ſocium offenderat, ſed iam ad hæreſes delapſum. Locum, *5.hiſt.c.19.*
ait, in quo aſſidebat Polycarpus cum diſſereret, illius eò aduentum & introitum, formam, &
modum vitæ, corporis effigiem, diſceptationes ac ſermones quos apud multitudinem habebat,
& vt neceſſitudinem ac vitæ vſum cum Ioanne & reliquis qui ipſum Dominum vidiſſent ſe ha
buiſſe narraret, & quo pacto memoraret eorum ſermones: quin etiam quænam ab illis de Do-
mino audiuiſſet: quomodo de miraculis eius ac virtutibus, & de doctrina denique ſicut ab illis
qui fuiſſent ſuis oculis Verbum vitæ cõſpicati, ſcripturis verè conſentientia narraret, videar mi-
hi poſſe ritè percenſere. Hæc eo tempore per Dei miſericordiam, quam erga me oſtendebat,
ſtudioſè & attentè audiebã, atque non chartæ & literis, ſed interioris mentis cogitationi man-
dabam, & perpetuò Dei iuuẽte gratia, ingenuè & exquiſitè recordatione renouo. Hactenus il-
le. Nec id ſolum præſtitit, ſed & ſi qui ex Apoſtolicis viris aduentare, aut alicubi eſſe comperiſ-
ſet, qui donis illis ſingularibus, quibus ad eius vſque ætatẽ claruit Eccleſia, eſſent illuſtres, Apo-
ſtolóſque referrẽt, iis omnibus præſertim ſe adiungebat: quo fidei & pietatis maiorem acceſſio-
nem faceret, & confidentiùs poſtea contradicentibus ſe ſe opponeret. Quod ex animi ſententia
magno totius Eccleſiæ commodo contigiſſe ſibi ipſe his verbis locupletiſſimus teſtis eſt: Pluri- *Lib.2. cap.*
mum abeſt vt hæretici poſſint mortuum ſuſcitare ſicut Dominus ipſe, ſicut eius Apoſtoli præ- *56 & apud*
dicationis ſubſidio adiuti, ſicut alij è fratribus complures ſuſcitarũt. Sæpenumerò autem aliqua *Euſeb.lib.*
de cauſſa neceſſaria illud ipſum poſtulante, ſpiritus mortui (propterea quod tota Eccleſia illius *5.hiſt ca.7.*
loci vbi eiuſmodi res gerebatur, cum ieiunio & multa interceſſione Deum orabat) in corpus
rediit, & hominis vita ſanctorũ precibus donata eſt. Et rurſus: Qui verè ſunt Chriſti diſcipuli,
in nomine illius per gratiam ab illo acceptam eiuſmodi præſtant, quo reliquis hominibus gra-
tificentur, ſicut quiſque eorum ab eo donum acceperit. Quidam enim dæmones ſic pro certo
& verè eiiciunt, vt non rarò ij qui malis & nequã ſpiritibus purgati fuerint, tum fidem recipiãt,
tum in Eccleſia & fidelium hominum ſocietate conſtanter perſeuerent. Nonnulli rerum futu-
rarum præſcientia, diuina viſione & prædicatione prophetica imbuuntur: alij eos qui grauibus
morbis affligantur per manuum impoſitionem curãt, & ad priſtinam valetudinem reſtituunt.
Iam verò vt diximus, mortui ſuſcitati ſunt, & multos annos poſt apud nos commorati. Quid
plura? Dona ſanè nec dicendo quidem numerari poterunt, quæ Deus Eccleſiæ per vniuerſum
mundum diffusè donauit, quibuſque illa in nomine Ieſu Chriſti ſub pontio Pilato crucifixi, in *Lib.4.*
dies ſingulos multa miracula ad Gentium vtilitatem efficit. Iterum alibi planiùs & apertiùs:
Multos fratres in Eccleſia ipſi audiuimus, qui & dona prophetiæ habent, & variis linguis per
Spiritusſancti gratiam loquũtur, & occulta hominum in apertum proferunt ad aliorum cõmo-
ditatẽ, & myſteria Dei perſpicuè & euidẽterẽ aperiunt. Atq; hæc de eius ortu, adoleſcentia, inſti-
tutione partim ex patribus certa, partim ex coniecturis dicta ſunto: nũc functiones explicemus.

In Eccleſia Lugdunenſi (quæ ciuitas eſt in Gallia celebris, cuius populus iam inde à tempore *Presbyter*
Apoſtolorum pietatis Chriſtianæ amãtiſſimum & aduerſus hæreſes ætate noſtra propugnato- *Lugunẽſis.*
rem acerrimum ſe præſtitiſſe palã eſt) munus presbyterij geſſit. Quod ipſemet ſubindicat proœ-
mio Lib.1. cùm dicat ſe inter Celtas commorari, & alibi, Rhodanenſem regionem ſe incolere. *In Gallias*
In hanc Galliæ partem à beato Polycarpo legatum teſtis eſt Gregorius Turonenſis: Vnde appa- *mittitur à*
ret vehementiſſimum ætatis illius paſtorum ſtudium, qui omnes Chriſti gloriæ & ſaluti homi- *D.Polycar*
num tantum incumberent: noſtris contra omne ius & fas, Chriſto & ſalute gregis ſui neglectis, *po.*
multis ſacerdotiis comparandis & coaceruandis inhiantibus. Quanta autem fide & ſedulitate *Lib.1. c 9.*
presbyterij ſeu ſacerdotij ſui partes omnes obierit, facilè eſt iudicare: Huius prima pars eſt Chri *Li.1.ca.29*
ſti corpus ſacro ore (verbis Sanctorum vtor) conficere: idémque rationali ac incruento ſacrifi- *Hierony.*
cio Deo oblatũ, creditis ſibi populis diſtribuere: id quod magna diligentia & religione ſe præ- *Epiſt. ad*
ſtitiſſe hunc in modum de Euchariſtia diſſerens adfirmat: Oportet nos oblationem Deo face- *Heliod.*
re, & in omnibus gratos inueniri fabricatori Deo, in ſententia pura, & fide ſine hypocriſi, in ſpe *Clemis Ro.*
li 6. Conſt.
cap.23.
Lib.4.
cap.34.

firma,

firma, in dilectione feruenti. Et poſtea: Offerimus enim ei quæ ſunt eius, congruenter communicationem & vnitatē prædicantes carnis & ſpiritus. Quemadmodum enim qui eſt à terra panis percipiens inuocationem Dei, (en cõſecratio) iam non communis panis eſt, ſed Euchariſtia ex duabus rebus conſtans, terrena & cœleſti, ſed gratias agentes dominationi eius &c. Et iterū: Ipſum Verbū dedit populo præceptū faciendarum oblationum, quamuis nõ indigeret eis, vt diſceret Deo ſeruire: ſic & ideo nos quoque offerre vult (en oblatio) munus ad altare frequenter ſine intermiſſione. Eadem repetit lib. 5. cap. 2. Quantum ſtudij & diligentiæ adhibuerit ad prædicationem euangelij, & conſeruationem diſciplinæ & pacis Eccleſiaſticæ, quibus alias ſacerdotij partes cõplectimur, ſub venerãdæ pietatis & antiquitatis viro Pothino ex veteribus nunc accipiendum.

Lib. 1. c. 29 Gregorius Turonenſis ſcribit eum tam admirabili virtute Lugduni enituiſſe vt in breui temporis ſpatio prædicatione ſua maximè ciuitatem Chriſtianam vniuerſam effecerit. Illis autem temporibus, Antonini Veri Imp. Rom. grauis & acerba perſequutio cœpit Eccleſias Chriſtianas, præſertim Gallicas, vna ex parte vaſtare: altera concordiam fidémque cõmunem Montano, Priſcilla, Maximilla, & Theodoto nouis prophetiis & præſtigiis indutis, magna animarū iactura infeſtantibus, in Aſia maximè. Eccleſiæ itaq; Gallicanæ vel diuina & ſpontanea quadam dilectione erga fratres permotæ, vel forſan etiam rogatæ decretum ſuum in Pſeudoprophetarum dogmata ad eas Eccleſias, quaſi auxiliares copias aduerſus cõmunes hoſtes tranſmittunt, ſimúlque nuntiant quantis anguſtiis ob ſæuam perſequutionem vexentur & premuntur. Et vt honorifica magis & grauis eſſet legatio, Irenæo, quē ad omnem laborem, omnéque periculum pro Chriſto ſubeundum promptiſſimum nouerãt, perſuadent literas ipſas deferat, & ſua ſimul præſentia & doctrinæ reuerentia & ſanctitate nimium diu afflictas & perturbatas Eccleſias conſoletur, in recepta ſemel fide confirmet, & in figmentis hęreticorum confutandis & reiiciendis omnē operam & induſtriam collocet: id quod pro ſua pietate & zelo eximio, fortè etiam *Profectio in Aſiam.* patriæ amore, cuius vicem dolens contra ingruentes corruptelas ei ſuppetias ferre geſtiebat, libenter & alacriter facturum ſe recepit. Quare proficiſcitur vir pius & totus Deo addictus, & in itinere Romanæ Eccleſiæ paſtorem. B. Eleutherium inuiſit, literis ad eum à ſanctis martyribus *Euſeb. lib. 5. hiſt. cap. 3 & 4.* & confeſſoribus Galliarum miſſis & redditis, quibus egregiam fidem, ſingularem pietatem & aſſiduam ſacerdotij in Irenæo adminiſtrationem atteſtabantur, atque ita plurimùm his verbis commendabant: Te in Deo omnibus in rebus perpetuò pater Eleuthere, valere optamus. Has literas ad te perferre fratrem noſtrum Irenæum & miniſterij cõſortem rogauimus; téque obſecramus, vt illum, vt potè ſtudio incredibili erga teſtamentum Chriſti flagrãtem gratia & beneuolentia præ cæteris complectaris. Quòd ſi locum & gradum Eccleſiaſtici miniſterij vim & facultatem habere iuſtitiæ cuiquam impertiendæ, animaduerteremus, hunc vt presbyterum Eccleſiæ (hoc namque munus obtinet) in primis tibi commendaſſemus. Hæc illi. Quantum verò temporis in conficienda huiuſmodi legatione conſumpſerit, aut quot anni antequam Lugdunum repeteret effluxerunt, definitè diſtinctéque ex veteribus affirmare nequeo. Veruntamen conſtat eum cùm Pothinus nonagenarius vnà cum aliis in Gallia martyribus è vita migraſſet, à *Epiſcopatus.* legatione redeuntem Eccleſiæ Lugunenſis Epiſcopatum ſumpſiſſe.

Initium autem adminiſtrationis eius fuit graue, inſedatum & turbulentum, quoniam aut partem Eccleſiæ perſecutionis rabies iam abſumpſerat, aut magnam deiecerat: hoſtes feri nimis & immanes adhuc vndique imminebant, quando Imperator homo Stoicus & à primis annis in Saliorum ſacrificulorū collegio educatus, ob ídque Chriſtianis durior, quartæ perſecutionis à Nerone edicta needum penitus reuocarat. In tanto igitur Eccleſiæ naufragio colligendo, ac reficienda ſalute cõmuni, ad priſtinúmque ſtatū & auctiorem diſciplina reſtituenda, omnia reperientur Irenæi dicta, facta, conſilia verſata. Haudquaquam enim ex eorum numero erat, quos videmus in prælio ceruos, in pace leones. Nam orando, prædicando, inſtando opportunè & importunè hunc inſtituit & Deum docet, alium arguit, alium obſecrat, alium vrget & increpat in omni patientia & doctrina. Quod perierat ex grege, conquirit: quod amiſſum & abiectum, reducit: quod confractum, cogit & religat: quod infirmum, confirmat & corroborat: quod firmum & ſolidum, tale cuſtodit. Tanta vitæ integritate ac ſinceritate doctrinæ col- *Tertull. & Iuſtinus in Apolog. Euſeb. lib. 5. hiſt. ca. 5* lecto gregi is pręſidet, vt ametur à ſuis, & ab exteris meritò ſuſpiciatur. Rem Eccleſiaſticam iam ferè proclinatam maximè iuuit tranquillitas illa quæ obuenit vniuerſis Chriſtianis circa finem Imperij Marci Antonini Veri, qui apologiis Melitonis, Apolinarij, Athenagoræ Iuſtini & Dei

miſericordia fletúque Chriſtianorum aſſiduo commotus, bello denique Marcomannico mira-
culoſæ pluuiæ beneficio precibus militum Chriſtianorũ impetrato perfractus & victus, edictis
publicatis Chriſtianos cum omni fiducia & ſecuritate conuentus ſuos facere, concilia per pro-
uincias habere, per totum imperium liberè peregrinari, & palam quéuis erudire paſſus eſt: idq;
graue accuſatoribus indicto ſupplicio. Commodus Antonino ſuccedens, quamuis aliis in rebus
quas geſſit, incõmodus fuerit, nullam tamẽ in Chriſtianos perſecutionẽ mouit, ſed à patre pace
conceſſa fœliciter frui permiſit. At ſaluti hominum inuidens zizaniorũ ille ſator, aliis artibus pa-
cem Eccleſiæ perturbare & doctrinã labefactare conatus, Valentinianos & alios Gnoſticos etiã
in Gallias vſque introduxit, qui ſerpentum more paulatim irrepentes, hæreſeon ſuarum veneno
multos inficerent, præcipuè claras, illuſtres necnõ & opulentas matronas Rhodanenſes (quẽad-
modum vſu venire ſolet, tritúmq; & familiare iam inde ab orbe condito cunctis hæreticis eſt, vt
aut luxuriæ & auaritiæ ergò, aut vtriuſq; ſimul in quoduis hominũ genus inſidias ſemper inten-
dant) ſuis præſtigiis faſcinarent & corrumperent. Hîc viribus opus fuit & pectore firmo. Perui-
gil igitur paſtor Irenæus in hac quaſi vniuerſæ Galliæ ſpecula poſitus, quãtum poteſt animo ex-
cubat, vigilat pro omnibus, vix quietẽ capit, vnde prodeant, quo iter faciant hoſtes, in quos pro-
ruant, quibus armis & artibus inſtructi ſint, quid moliantur deprehendat, vt ſigno dato, ſuas im-
primis oues, dein alias, deniq; omnes, vti ſibi diligẽter caueant præmoneat & cohortetur; ſicq; à
contagio peſtilentiſſimo tum doctrinã tum animas Chriſti ſanguine redemptas fortiter excellẽ-
terq; vindicet. Qua in re quos labores pertulerit, quamq; formam quemuis eliciendi, docẽdi, &
diſciplinæ tradendæ ſequutus ſit, quóſve ad meliorem frugem reuocarit, teſtãtur eius opera, te-
ſtantur publicæ reſipiſcentium exomologeſes, teſtantur & martyrum greges, quos vnà cum eo
pietatis gratia nulla interpoſita mora mortem opetiiſſe ſtatim audiemus. Præſidiis relictis ſatis Lib.1.c.9.
firmis, locoq; munito, fidei hoſtibus vel fugatis vel repreſſis, operæprecium exiſtimauit, aliarum
eccleſiarum paſtoribus vigiliis & ſcriptis ſuis ſuppetias ferre. Et quoniam multiplices hæretici
iamiam Romam confluxerant, nimirum Blaſtus, qui prætextu ritus Paſchatis Iudaiſmũ in Ec- Tertull. lib.
cleſiam inducere cogitabat: Florinus, qui Deum mali authorem, cum Valẽtini fabulis prædica- de præſcrip. Euſeb lib.
bat, aliique complures ardeliones, qui non paucos ab Eccleſiæ cõplexu in ſuam ſentẽtiam pau- 5 hiſto.
latim pertrahebant, Irenæus idcirco coactus varias aduerſus eos ſcripſit atq; miſit epiſtolas: vnã cap.19.
ad Blaſtum, quam inſcripſit, De ſchiſmate: & librum de Ogdoade, quem egregium commenta-
rium vocat Hieronymus. Florini autem doctrinam blaſphemiæ & impietatis conuicit, libro de In Catalo-
Monarchia ſiue, Quòd Deus non ſit author malorum. Poſtulationibus deinde ſiue præceptis, go. Præfat. in
vt ait, quorundam, ſiue mutua dilectione permotus, omnes in vniuerſum hæreſes detegere ſi- l.3. & 5. li.
mul & refellere quinq; doctiſſimis libris conſtituit: quod vt faciliùs aggrederetur, ſibi primùm 5. Lib. aduer-
putauit illorum ſcripta contentioſo ſtudio peruoluenda, deinde crebris diſputationibus cum ſus hæreſes
eis manus conſerere; quò viribus cognitis & exploratis, nullo negotio poſtea peſtifera ſcripta & occaſio.
dogmata aut propelleret aut perderet. Quod ei cum ingenti Eccleſiæ vtilitate ex animi ſentẽtia
ſucceſſit. Nam libro primo, omnes veluti pernicioſa monſtra & crudeles feras (eius exempla & Præfat. in
verba vſurpamus) è ſuis loſtris educit ab omnibus perimendas: detractis ouium pellibus, lupos libr 1 &
graues aperit perſequẽdos: vafras vulpeculas & canes impuros exuuiis regiis, id eſt aliquot ſcri- cap 1 &
pturarum locis detortis abſconditos, palam deridendos offert, & fuſte quatiendos foras. Aliis 35.lib.1.
deinceps quatuor, variis & ſeriis congreſſionibus acutiſſimè & fuſiſſimè refellit & damnat.

Tunc quoque notiſſimum illud diſſidium de Paſchatis die adeo recruduit, vt in manifeſtum Euſeb lib.
ſchiſma erumpere, ac inter Aſiaticos & Europeos contentionis proiectum pomum eſſe videre- 5.hiſt. cap.
tur. Aſiatici, quorum Primas erat Polycrates Epheſius, ex antiqua patrũ ſuorum traditione per- 22 & 23.
tinaciter cenſebant more Iudæorum decimo quarto die Lunæ, in quemcumque diem ebdo- De Pa-
madæ incidiſſet, Paſcha celebrãdũ: quibus è regione ſe opponebat Victor Romanus epiſcopus, ſchate quæ-
docens ex principis Apoſtolorum traditione, & Concilij Romæ coacti determinatione, non ſtio.
niſi dominico die, quo Saluator à mortuis ſurrexerat, ieiunium ſoluendum, feſtúmque illud ce-
lebrandum. Congregati ea de re in ſynodũ Galliarum Epiſcopi, quibus præerat Irenæus, Victo-
ris partes vno animo ſequuntur: Narciſſus Hieroſ. & Theophilus Cæſarienſis, Synodum & ipſi
conuocant, cui Irenæum adfuiſſe, pro flagrantiſſima ſollicitudine ſua in conſeruanda pace Ec-
cleſiæ, auctor eſt Nauclerus, qui Romanæ Eccleſię morem comprobant. Eccleſiæ Ponti, Palma
viro Apoſtolico præſide, atque Achaię præſidente Bacbylo Corinthiorum præſule, B. Petri ſuc-
ceſſorem ſequendum omnes iudicant. Quibus permotus Victor huic liti finem ſemel (vt ſibi
videbatur)

videbatur)impoſiturus, totius Aſiæ Eccleſias cum aliis finitimis, tanquam alterius fidei, ſimul omnes à communi vnitate Eccleſiæ amputare conatur, & in eas grauiter per literas inuectus, omnes fratres eam incolentes regionem à cõmunione protſus ſecludendos edicit. At Irenæus noluit tam funeſti belli ſpectator otioſus haberi. Nam nominis ſui appellationi pulchtè reſpõdens, concotdiam inter Eccleſias omni ſtudio amplexandam, retinendam, & propagandam ratus, nunc ad iſtos, mox ad alios pleroſque Epiſcopos litetas dirigit, diſsidia compeſcit, alienatos animos conciliat, & vt externi ritus diuerſæ obſeruationes vinculum pacis & dilectionis nõ diſſoluant, hortatur, rogat, obſecrat. Hinc Epiſcopi Romani præceps conſilium cæteris omnibus, & ſi cum eo de re controuerſa ſentirent, non placet ſed improbatur. Inter quos Irenæus grauiſsimis ad eum ſuo & fratrum, quibus præerat, nomine ſcriptis & directis literis, hominem grauiter & acerbè coarguit, Gallica ſanctáque libertate obiurgat, & magnoperè adhortatur, vt pacis, concordiæ & charitatis erga proximos diligentiorem & circumſpectiorem curam haberet: atque Aniceti & Polycarpi exemplo propoſito, & multis ac grauibus aliis argumentis, ab abſcindendis de corpore Chriſti tam illuſtribus eccleſiis virum omnino deterret ac reuocat: ſicq́ue poſt turbulentam tempeſtatem, quæ Chriſtianas eccleſias iactauerat, magna tranquilitas & ſerenitas ſubſequuta eſt. Tum vir piiſsimus toto conatu ſtudens acquiſitas iam Chriſto animas retinere; ne poſthac omni vento doctrinę circumferrētur, ſed in ea quam Apoſtoli tradiderant, conſtanter perſeuerarent, librum edidit, in quo Apoſtolicæ prædicationis modum & rationem exponit: eúmque fratri cuidam Martiano dedicauit. Librum turſus alium de diſciplina: Item librum Διαλέξεων διαφόρων, id eſt, de variarum rerum diſquiſitione: in quo tum Epiſtolæ ad Hebræos, tum libri Sapientiæ mentionem facit, certáque teſtimonia ab eiſdem deprompta citat, ad Eccleſiæ informationem. Nec ſatis illi fuit Lugduni magnum Chriſto gregem conſecraſſe & deuouiſſe, verùm vt & gentes finitimas multorum deorum erroribus adhuc implicatas, Euãgelicæ gratiæ faceret participes, Ferreolum presbyterum & Ferrutionem Diaconum, à ſe prius ſalubribus præceptis & exemplis informatos & inſtitutos ſanctos viros, ad Veſontij ciuitatis populos Chriſto initiandos: deinde Fœlicem presbyterũ, Achilæum Diaconum & Fortunatum ad Valentinam vrbem Deo vero prædicatione pietatis noſtræ inſinuandam delegauit. Et quo ad plures veri Dei agnitio citius penetraret, librum edidit aduerſus Gentium errores, quem de ſcientia inſcripſit, breuem quidem illum ait Euſebius, ſummè tamen neceſſarium. Huiuſmodi ſanctis laboribus aliquot annos perfuncto ſub Antonino principe, toto deinde Commodi imperij tempore, aliquo denique ſub Seuero, cum iam ſatis longo curſu bonum certamen certaſſet, fidémque ſeruaſſet, ſupererat corona accipienda. Seuerus igitur pertinax, in omnes ſæuus, in Chriſtianos ſæuiſsimus, anno imperij nono, Chriſti ducenteſimo ſexto, quinta à Nerone perſequutione Chriſtianos vexans, plures, per diuerſas prouincias, martyrio coronauit. Lugduni verò omnium maximè ſæuitum refert Turonenſis, taliáque ibidem per tyrannos diabolum bella exercuiſſe, tantámque multitudinem Chriſtianorum ob cõfeſsionem Dominici nominis iugulatam, vt per plateas ſanguinis Chriſtiani flumina currerent, quorum nec numerus, nec nomina colligi potuerunt, ſed Dominus eos in libro vitæ conſeripſit. Tunc & B. Irenæum diuerſis pœnis affectum, cum omni ferè ciuitatis ſuæ populo, Chriſto Domino per martyrium carnifex dedicauit, quod 4. Calendas Iulij contigiſſe ſcripto mandauit Tritemius. Cùm iam natus annos circiter ſexaginta, procurationem Euangelij Lugdunẽſis Epiſcopus creatus ſuſcepiſſet, & ad nonageſimum ferè annum, vt aliqui ferunt, perueniſſet. Sanctas porrò corporis eius reliquias ſtudioſè collectas, magna religione eius vrbis ciues ad hanc ætatem vſque adſeruarant: donec Hu-Gnoſticorum furor omnium qui ab orbe condito geniti fuerunt, tyrannorum rabie efferatior & pernicioſior, Anno Domini 1562. deprædatis fermè vniuerſæ Galliæ tẽplis, Lugdunũ & alias varias vrbes occupat, depopulatur, diripit. Monaſteria præcipuè & ſacra loca Turcico more deuaſtat, imaginibus, bibliothecis, altaribus, ſacramentis, ſacris nullis parcit. Proh nefas! Cum vita functis cœlóque regnantibus bellum gerunt, S. Irenæi martyris oſſa de requie ſepulturę effodiunt, ab aſyllo mortis, in quo clariſsimum Chriſti Ieſu aduẽtum & reſurrectionem glorioſam expectabãt, auellunt, in ea iterum ſæuiunt, iterum debacchantur, iterum quantum in eis ſitum fuit, ad martyrij certamen repoſcunt. O tempus! O mores! Qui Gnoſticos repreſſerat, eius reliquiæ Hu-Gnoſticorum cruentatas iampridem ſanguine bonorum ac barbaras manus effugere non potuerunt. Martyrum corporibus, capillis, thiaris ſepties accenſæ fornaces pepercerunt: Vrſi, Pardi, Tygrides, Leones

Euſeb. lib. 5. hiſt. cap. 24. — *Euſeb. lib. 5. hiſt. cap. 25.* — *Vſuardus in Martyrologio.* — *Surius to. 2. 23. Aprilis* — *Euſeb li. 5 hiſt. cap. 25* — *Euſeb. in Chronico.* — *Ado. Vienẽſis ætate 6. cap. 195.* — *Greg. Tur. li. 1. cap. 29* — *Vſuardus* — *Martyrũ. Paradinus* — *Dan. 3.*

ſæpenumero quæ attingere formidarunt : nouum ac reformatum (ſi Deo placet) Euangelium ea vel flammis abſumit, vel in flumen, ſterquilinium aut cloacam proiicit. Ad martyrum tumulos, vrnas, & oſſa Dæmones in oraculis ſilent, in corporibus obſeſſorum diſtorquentur, rugiunt, confitentur, morborum omnia genera ſanantur : at nihil veriti huius defecatæ ſectæ ac rebellionis antiſtites poſt thecarum aurum direptum, præcioſarum reliquiarum B. Irenæi partem aliam in profluentem demergunt, aliam, capitis nempe cranium, pilæ more pedibus protrudunt, & per vicos plateáſque tota die contumelioſè deludunt. Quod tandem in riuulo derelictum Catholicus quidam Chirurgus clàm ſuffuratum, domi abdidit, donec fermè poſt biẽnium Chriſtianiſſimus & Catholicæ religionis vindex Carolus Rex nonus, vrbe recuperata, Archiepiſcopo, Clero, Magiſtratui, populóque catholico plenam libertatem reddidit. Qui omnes publica ſupplicatione indicta, ad domum in qua latêre reliquias didicerant, cum maxima deuotione properant, veneranda oſſa colligunt, ad Eccleſiam nomini eius ſacram reuerenter deferunt, & aſſeruanda collocant. Hæc autem vt maiorem apud poſteros fidem haberent, curauerunt diligenter in acta publica referri, à quibus nos hæc accepimus.

Euſeb li. 8 hiſt. Aug. Epiſt. 137. & lib. 22. de Ciuit. c. 8. Hieron. in Epiſ. Paula & lib. cont. Vigil.

Sacrarum literarum ſtudioſs. Lectori.

SVnt quorum in ſcriptis facundia plurima lucet,
Sed qui ſinceræ nil pietatis habent.
Sunt etiam quorum pia ſcripta probantur : at ipſos
Horrida barbaries delituiſſe iubet.
Hos IRENÆVS *longo anteit interuallo:*
Siue placet grauitas, ſeu pietatis honos.
Monſtrorum vindex ſuperans Alcida triumphis,
Gnoſtica cui calamo victa Chimæra iacet.
Is lacer & mutilus fuerat qui corpore toto,
Comptus & ornatus nunc ſubit ora virum.
Is labor artificis, retulit qui nomen ab IGNE
ARDENTI, *noſtræ flóſque decúſque togæ.*
Miraris ? ſic vita placet, ſic lingua probatur,
Monſtret vt ardentes flamma ſepulta rogos.

F. Gilb. Rondreux Franciſcanus
Theol. Monlucienſis.

F. FRANC. FEV-ARDENTIO THEOLOGO

FOelix ille, tuos hauſit qui mente calores,
Cuius & aſsiduo pectora rore foues:
Sed multò reliquis fœlicior ille Salutem,
Qui petit à ſcriptis victus ab hoſte tuis.
His ignota Dei myſteria pandis: & alma
Antiquus fidei ſtat rediuiuus honos.
His hominum valido confirmas robore pectus,
Dans IRENÆI *cognitione frui.*
His malus aſſurgit Genius, ſed victus inani
Voce gemit, victor tangis vtrunque Polum.
Scilicet vt rapidis aboleri ſecula flammis,
Et tellus auido debet obire rogo,
Vt vitio hæc moles hominum fœdata leuetur,
Et mundet terras ignea mundities:
Sic tua, comburet fraudes & noxia virtus
Crimina, & hoſtiles diluet ore minas.

Iac. Godefridus.

CATALOGVS

CATALOGVS AVTHORVM QVI IN ANNOTATIONIBVS CITANTVR, PRAETERMISSIS ILLIS quos omnino damnauit Eccleſia.

Abdias Babylonicus.
Adon Viennenſis.
Alcuinus ſiue Albinus.
Alcimus Viennenſis.
Alexander martyr.
Algerus.
Alphonſus à caſtro, ord. min.
Ambroſius Mediola.
Ambroſius Anſbertus
Anacletus martyr.
Andreas Cappadox.
Andreas Hieroſolymi.
Antipater Boſtrenſis.
Antonius meliſſa.
Antoninus Florentinus, ord. præd.
Apollinaris Hierapo.
Anaſtaſius Synaites.
Anſelmus Cantuarienſis.
Andreas Alciatus.
Appianus Alexand.
Æſopus.
Appollodorus.
Arnobius Affer.
Arethas Cappadox.
Arator Diaconus.
Ariſtophanes.
Appuleius.
Athenagoras Philoſophus.
Athanaſius magnus.
Aurelianus B. Petri diſcip.
Aurelius Auguſtinus Hippo.
Athenæus.
Alphraganus.
Ariſtoteles.
Alexander de Hales, ord. min.
Aulus Gellius.
Ælius Spartianus.
Aurelius Victor.
Ælius Lampridius.

Baſilius magnus.
Bardeſanes Syrus.
Beroſus Chaldæus.
Beda venerabilis.
Bernardus Clareual.
Bonauentura, ord. min.

Cæſarius Arelatenſis.
Chartophilacia.
Chaldæus paraphraſtes.
Canones Apoſtolorum.
Cedrenus.
Clemens Ro. martyr.
Cyprianus martyr.
Clemens Alex. martyr.
Cyrillus Hieroſoly.
Cyrillus Alexand.
Chromatius Epiſcopus.
Columella.
Claudius Sanctesius.
Cœlius Rhodiginus.
Chronica Sarracenorum.

Concilium
- *Antiochenum.*
- *Agathenſe.*
- *Nicenum. 1.*
- *Nicenum. 2.*
- *Carthaginenſe.*
- *Cæſarienſe.*
- *Conſtantinop.*
- *Chalcedonenſe.*
- *Epheſinum.*
- *Elibertinum.*
- *Florentinum.*
- *Hiſpalenſe.*
- *Romanum.*
- *Tolletanum.*

Damaſus Papa.
Dionyſius Areopag.
Dionyſius Alexand.
Dionyſius Papa.
Dorotheus martyr.
Diodorus Siculus.
Didymus Alexand.
Dioſcorides.
Diogenes Laërtius.
Dion Caſſius.

Effrem Syrus.
Epiphanius Cypri.
Eraſmus Roterod.
Egeſippus.
Euſebius Cæſarien.
Eucherius Lugdunen.
Eugenius Carthaginen.
Eugyppius Abbas.
Eulalius.

Euripides.
Euthimius.
Euagrius.
Euſtathius Homeri interp.
Eudocia imperatrix.
Euſebius Emiſſenus.

Fulgentius Ruſpenſis.
Franciſcus Titelmanus,ord. min.
Franciſcus Venetus,ord. min.
Fridericus Staphylus.
Feneſtella.
Ficinus.
Franciſcus Turrianus.
Franciſcus Picus, Mirand.
Gaudentius Brixianus.
Gelaſius Papa.
Gratianus.
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Niſſenus
Gregorius Papa.
Gregorius Turonenſis
Germanus Conſtantinop.
Gentianus Heruetus.
Gilbertus Genebrardus.
Guitmundus Auerſanus.
Gennadius.
Guilielmus Lindanus.
Guilielmus Okam.Ord.min.
Gabriel Prateolus.

Hermas qui & paſtor.
Hilarius Papa.
Hilarius Pictauienſis.
Hyſichius presbyter.
Hieronymus Stridonen.
Hieronymus Torrenſis.
Hypollitus martyr.
Haymo.
Hoſius Cardinalis.
Heſiodus.
Herodotus.
Homerus.
Horatius.
Hermes triſmegiſtus.

Iacobus Apoſtolus.
Iacobus Faber.
Idiota.
Ignatius martyr.
Ioannes Caſſianus.
Ioannes Chryſoſto.
Ioannes Damaſcenus.
Ioannes Hentenius

Ioannes Annius.
Ioannes Auentinus.
Ioannes de oppido.
Ioannes Fiſcerus, Roffenſis.
Ioannes Curterius.
Ioſephus Iudæus.
Ionathan Vſielis filius.
Iſidorus Hiſpalenſis.
Iſidorus peluſiota.
Iuſtinus martyr.
Iuſtinus imperator.
Ioachimus Abbas.
Ioachimus Perionius.
Iuuencus presbyter.
Iuo Carnotenſis
Innocentius Papa.
Iodocus Clitoueus.
Ioannes Coclæus.
Iunilius Affricanus.
Iacobus Pamelius.
Iuſtinus Hiſtoricus.
Ioannes Reuchlinus.

Lactantius Firmianus.
Lanfrancus.
Leo Magnus.
Leontinus Conſtantin.
Leontinus Neapolitanus.
Lucifer Calaritanus.
Leontinus Cyprius.
Lignerius.
Lucianus.
Lucretius.
Laurentius Valla.
Lucanus.

Martialis Burdeg.
Maximus Taurinen.
Maximus Abbas.
Marianus Scotus.
Marcus Eremita.
Methodius martyr.
Minutius fœlix.
Michaël Syngelus.
Macrobius.
Manethon Ægyptius.
Morelius.
Moſes Bar-Cepha.
Martyrologia.
Marcus Tullius.

Nemeſius Epiſcopus.
Nauclerus.
Nicephorus Calixtus.

Nicolaus

Nicolaus Liranus, ord. min.
Nichodemus Chriſti diſcip.
Nicander.

Origenes.
Optatus Mileuitanus.
Oecumenius.
Oleaſter Luſitanus, ord. præd.
Ouidius.

Papias.
Pamphylus Martyr.
Paulus Oroſius.
Paulus Diaconus.
Paulinus Epiſc.
Paſchaſius.
Petrus Chryſologus.
Petrus de natalibus.
Petrus Galatinus, ord. min.
Petrus Comeſtor.
Petrus Lombardus.
Philo Iudæus.
Primaſius.
Proba Falconia.
Prudentius.
Procopius Gazæus.
Proſper Aquitanicus.
Philaſtrius.
Platina. *Pſellus.*
Philippus Bergomas.
Proclus.
Photius Conſtantinop.
Polycarpus.
Petrus Venerabilis.
Petrus *Cluniacenſis.*
Palladius. Platina.
Plutarchus. Plinius.
Philoſtratus. Ptolemæus.
Pauſanias. Plato.
Propertius. Pomponius.
Pyndarus.
Petrus martyr ab Angleria.

Quadratus.
Quintilianus.

Rabbanus. *Remigius.*
Ruffinus. *Regino.*
Rupertus. *Rabbi Solomo.*
Rabbi Kimhi. *Rabbi Samuel.*
Rabbi Iſaac.
Richardus à media villa, ord. min.
Regiomontanus.

Sanderus Anglus.

Sedulius presbyter.
Seuerus Sulpitius.
Sanctes Pagninus. ord. præd.
Serenus Samonicus.
Sigebertus.
Socrates hiſt.
Sozomenus.
Sophronius
Stephanus Eduenſis.
Suidas. *Stobeus.*
Sybilla Erithræa.
Sybilla Tiburtina.
Simoneta. *Suetonius.*
Strabo.
Stapulenſis.
Sophocles.
Saluſtius.
Sabellicus. *Seneca.*

Tatianus.
Thargum Babylonicum.
Tertullianus.
Theodoretus.
Theophilactus.
Theodorus Antiochenus.
Theophilus Antiochenus.
Theodorus lector.
Theophilus Alexand.
Thomas Aquinas, ord. præd.
Thomas VValdenſis.
Trithemius.
Theophraſtus.
Theocritus.
Tibullus.

Vigilius martyr.
Victorinus Pictã.
Victor Vticenſis.
Vincentius Lirinen.
Vincentius Bello, ord. præd.
Venantius.
Vſuardus.
Vadianus.
Vintonienſis.
Varro.
Valerius Maximus.
Vatablus.
Vergilius.
Vlpianus.

Xenophon.

Zonaras.
Zoroaſter.

INTERPRETATIO LATINA
VOCABVLORVM GRÆCORVM,
QVÆ IN IRENÆO PASSIM obuia ſunt, per F. F. F.

A

Αἰὼν, *Aeon*. Seculum, Aeuum, vita. *Hieronymus* in 26. Ezech. ἀιὼν, inquit, id eſt, ſeculum ſeptuaginta annorum continet.

Αἶνος, *Aenos*, laus, Gloria.

Ἀκατάληπτος, *Acataleptus*. *Cicero* lib. II. academic. Quod comprehẽdi & percipi non poteſt.

Ἀκίνητος, *Acinetus*. *Cic.* lib. de vniuer. immobilis.

Ἀγάπη, *Agape*. Charitas, dilectio, beneuolentia.

Ἀγέννητος, *Agennetus*. Ingenitus, ortu carens, increatus, non natus, non factus, cui nulla eſt origo.

Ἀγήρατος, *Ageratus*. *Cicer.* de vniuer. qui omni ſenio caret. Innaſcibilis, æternus, ſenij ignarus.

Ἀγώγιμον, *Agogimum*. Vectura, onus: adiect. vtile, operæpretium, præſtabile.

Ἀένυος, *Ainus*. Perpetuò fluens, vti Mens eſt, quæ ab Ariſtot. appellatur Entelechia.

Ἀλήθεια, *Alethia*. Veritas.

Ἄνθρωπος, *Anthropus*. Homo.

Ἀνεννόητος, *Anennoetus*. Incogitabilis. Inexplicabilis. Indoctus, inexercitatus, apud Polyb.

Ἀνονόμαστος, *Anonomaſtus*. innominabilis.

Ἀόρατος, *Aoratus*. *Cic.* lib. de vniuer. oculorum effugiens obtutum. Qui cerni non poteſt. Cœcus, Occultus, Oculos fallens.

Ἀπάτωρ, *Apator*. Heb. 7. Qui patris eſt ignoti, Carens patre. A patre alienus. Non paternus.

Ἀφθαρσία, *Aphtharſia*. Conditio immunis ab interitu, æternitas, perpetuitas, incorruptio, integritas.

Ἀποκατάστασις. *Apocataſtaſis*. Act. 3. finis ſeculorum, reſtitutio in priſtinum ſtatum, rei turbulentæ & commotæ compoſitio, Polyb. lib. 4. hiſtor.

Ἀπορία, *Aporia*. Conſilij inopia, indigentia, difficultas, dubitatio, controuerſia, periclitatio, Hæſitatio, Deſperatio.

Ἀποτέλεστος, *Apoteleſtus*. Abſolutus, perfectus.

Ἀλλόφυλος, *Allophylus*. *Hierony.* in cap. 2. Iſa. Nomen commune pro proprio, ſignificans hodie gentem Paleſtinorum. Alienigena, inuſitatus, peregrinus.

Ἀρχὴ, *Arche*. *Cic.* I. Tuſc. Principium: lib. de vniuer. cauſa, exordium. Item magiſtratus, imperium, principatus.

Ἀρχέγονος, *Archegonus*. Priſcus, primigenius, prior natus, author generis.

Arotheas. Nomen fictum à Gnoſticis ἀπὸ τῆς ἀρετῆς. I. à virtute, quamuis addita ſit h.

Αὐτοφυὴς, *Autophyes*. Suapte natus, ſponte, per ſe naturalis, non arte.

Αὐτογενὴς, *Autogenes*. Sponte natus, per ſe genitus, qualis Deus ab Orpheo & Sybillis dicitur, i. ingenitus.

B

Βυθὸς, *Bythus*. Profunditas, profundum, imus gurges.

C

Κακία, *Cacia*. *Cic.* 4. Tuſc. Vitioſitas: & lib. de vniuer. fraus aut vitium. Item ſcelus & maleficium, culpa, dedecus.

Καλαμίσκος, *Calamiſcus*. Parua harundo, exiguus calamus.

Καρπιστής, *Carpiſtes*. Fructificator.

Κένωμα, *Cenoma*. Euacuatio, inanitas, exinanitio, purgatio, deiectio.

Κοσμοκράτωρ, *Coſmocrator*. Princeps mundi, rector, aut Dominus mundi.

Κωμῳδεῖν, *Comoediſare*. Reprehendere, obiurgare, mordere, ſuggillare.

Κυνικὸς, *Cynicus*. Caninus, mordax, inuerecundus.

Χάρις, *Charis*. Gratia, feſtiuitas, beneficium ſtudium, meritum, fauor, ſuauitas, &c.

Χοϊκὸς, *Choicus*. Terrenus.

D

Δημιουργὸς, *Demiurgus*. *Cic.* lib. de vniuer. Artifex, effector & genitor. Conditor, fabricator mundi

Δυὰς, *Dyas*. Dualitas, binarius numerus.

Δυνάμις, *Dynamis. Cic.* lib. de vniuer. vis. Orat.ad Quint. frat. Poteſtas. Imperium, magiſtratus, vis, robur, exercitus.

Διάστημα, *Diaſtema*. Intercapedo, ſpatium, interuallum, dimenſio.

E

Ἐκκλησιαστικός, *Eccleſiaſticus*. Ad concionem pertinens, concionalis, deliberatiuus.

Ἐλπίς, *Elpis. Cic.* 1. Tuſc. Spes. fiducia, credulitas, metus, expectatio.

Ἔννοια, *Ennea. Cic.* in Top. Notio. 3. de Finib. intelligentia, Cogitatio, intentio, prudentia, intellectus, ſenſus.

Ἐνθύμησις, *Enthymeſis*. Cogitatio, inuentio.

Ἐπιθυμία, *Epithymia. Cic.* 4. Tuſc. libido vel cupiditas effrænata, Concupiſcentia, auiditas, animus, affectio, voluntas, cupedia.

Ἐριννύς, *Erinnys*. Furia.

Ἐπίσημον, *Epiſemon*. Vmbilicus clypei, nota, ſignum macula, inſigne.

Ἑπτάμυχος, *Heptamychus*. Septem habens calyculos.

G

Γένεσις, *Geneſis*. Natiuitas, generatio.

Γνῶσις, *Gnoſis*. Cognitio, familiaritas, conſilium, decretum, fama, iudicium, conſideratio, ſententia.

Γνωστικός, *Gnoſticus*. Peritus, vi cognoſcendi præditus. *Gaza* lib. 4. γνωστικοὶ, Hæretici erant ſic dicti ob inſignem eruditionem, quam ſibi vendicabant, cùm nihil iſtis nec indoctius nec ſtultius eſſet.

H

Ἁγνή, *Hagne*. Caſta, pura.

Ἁρμογή, *Harmoge*. Coniunctio, commiſſura & coagmentatio commiſſurarum.

Ἡδονή, *Hedone. Cic.* 2. de Finib. voluptas: & 3. de Finib. Corporis & animi lætitia, quaſi geſtientis animi elatio voluptaria. Idem 4. Tuſc. lætitia geſtiens vel nimia, ſine ratione animi elatio.

Ἡδυοσμός, *Hedyoſmus. Gaza* lib. 7. Mentaſtrum, dicitur autem ſic ab odoris gratia.

Ἕν, *Hen*. Vnum.

Ομοσύγκρασις, *Homoſyncraſis*. Contemperamentum.

Ἕνωσις, *Henoſis*. Vnitas, coniunctio, ſolitudo, ſingularitas, concurſus in vnum.

Ἑνότης, *Henotes*. Vnitas.

Ὁροθέτης, *Horothetes*. Finium poſitor, aut deſignator.

Ὅρος, *Horus*. Terminus, meta, limes, definita linea.

Ὑλικός, *Hylicus*, Materialis, materiam exhibens, carnalis, craſſus.

Ὑστέρα, *Hyſtera*, Vulua, vterus.

Ὑπερβατόν, *Hyperbaton*. Verborum & conſtructionis ordo turbatus.

Ὑποκριτής, *Hypocrita*. Mimus, ſimulator, actor, pronunciator, hiſtrio.

L

Λητώ. Leto. Latona, filia Cæi & Phœbes, huius hymnum habes apud Heſiod.

Λόγος, *Logos*. Verbum, ſermo, ratio.

Λόγιον, *Logion*. Oraculum, reſponſum diuinum, vaticinium.

Λυτρωτής, *Lytrotes*. Redemptor.

M

Μακαρία, *Macaria*. *Beata, Cic.* 2. de Fini. Beatus dies.

Μακαριότης, *Macariotes*. Beatitudo, fœlicitas.

Μεταγωγεύς, *Metagogeus*. Qui in vlteriora ducit, transferens, tranſmutans, deducens.

Μητρικός, *Metricus*. Maternus.

Μητροπάτωρ, *Metropator*. Auus maternus, aut ſimul pater & mater.

Μίξις, *Mixis*, *Mixtio*, temperamentum, coitus.

Μονογενής, *Monogenes*. Vnigenitus, vnicus, genere ſimplex.

Μονάς, *Monas*. Vnitas, Solitas, ſi permitteret latinus ſermo.

Μονότης, *Monotes*, Singularitas, ſolitas.

N

Νοητός, *Noetus. Cic.* de vniuer. Sub intelligentiam cadens. Intelligibilis, mente perceptilis.

Νοῦς, *Nus. Cic.* de vniuer. Intelligentia: lib. de Senect. Animus, Ingenium, aſtus, pars animæ præcipua 1. Cor. 14. affectus animi ſeu ſenſus.

O

Ὀγδοάς, *Ogdoas*. Octonarius numerus.

Ὀφῖται, *Ophitæ*. Serpentini, à ſerpente quem colebant.

P

Παράκλητος, *Paracletus*. Conſolator, patronus, Io.14. accerſitus & rogatus.

Πάρεδρος, *Paredrus*. Aſſeſſor, conſiliarius, cuſtos.

Πατρικός, *Patricus*. Paternus.

Πάρεργον, *Parergum*. Operis appendix, acceſſio, & quaſi auctarium quoddam. Quod oſcitanter & negligenter fit.

Πεντάς, *Pentas*. Numerus quinarius.

Πέπων, *Pepo*. & per tranſlationem, fractus, effœminatus, ignauus.

Πίστις, *Piſtis*. fides, certitudo, perſuaſio.

Πιθανολογία, *Pithanologia*. Sermo veriſimilis & perſuaſorius, Coloſſ.2.

Πλάσμα, *Plaſma*, figmentum, ſimulachrum.

Πλήρωμα, *Pleroma*. Rom.11. Supplementum, expletio, plenitudo, conſummatio.

Προανεννόητος, *Proanennœtus*. Qui nulla præcogitatione comprehendi poteſt.

Προαρχή, *Proarche*. Ante principium.

Προανυπόστατος, *Proanypoſtatos*. Qui ante non ſubſtiterit.

Προκυλινδουμένη. *Procylindomene*. Quæ prius adoratur.

Προβολή, *Probole*. Hîc ſignificat emiſsiones, proiectiones, productiones.

Προπάτωρ, *Propator*. Prior patre.

Προών, *Proon*. Qui prius fuit.

Προύνικος, *Prunicus*. Velox, acer, terribilis.

Πρόγνωσις, *Prognoſis*. Præſcientia, prænotio.

Πρόβλημα, *problema*. Obex, vallum, agger, quæſtio, propoſitio.

Φίλτρον, *philtron*. Amatorium veneficium, res ad amorem inducens.

Φρόνησις, *phroneſis*. *Cic.* lib. de vniuer. Prudentia, ſapientia, intelligentia.

Ψυχικός, *pſychicus*. Animalis, humanus, Epheſ.2.

S

Σιγή, *Sige*. Silentium.

Σοφία, *Sophia*. Sapientia.

Σωτήρ, *Soter*. *Cic*.4. in Verrem, qui ſalutem dedit.

Σκαρίζω, *Scarizo*. Salto, palpito, turbor, bullio.

Σταῦρος, *Stauros*. Crux.

Συμφωνή, *Symphone*. Concentus.

Σύνεσις *Syneſis*, intelligentia.

Συζυγία, *Syzygia*. Coniugatio.

T

Τετράς, *Tetras*. Quaternio.

Τελετός, *Teletus*. Perfectus.

Τριάς, *Trias*. Ternio.

Τύπος, *Typus*. Figura.

Θέλημα *Thelema*. Voluntas.

Θέλησις, *Theleſis*. Voluntas.

Z

Ζηλωτής *Zelotes*. Aemulator.

Ζῆλος, *Zelus*. Aemulatio. Cic. 4. Tuſc.

Ζωή, *Zoe*. Vita,

Hebraicas dictiones ſingulas ſuis locis in Annotationibus explicauimus.

ΕἸΣ ΦΡΑΝΓΚΙΣΚΟΝ ΠΥΡΑΙΘΩΝΑ
τὸν θεολόγον καὶ ἐκκλησιαστὴν εὐσεβέστατον καὶ ἐπισημότατον.

Πῦρ μὲν ἄνω φέρεται καὶ οὐρανοῦ ἅπτεται αὐτοῦ·
Θεσπιδαὲς πανόλως πῦρ θεὸς ἐμφαίνετο.
Οὔνομα σοῦ πυρόεν, καὶ σὴ κρᾶσις αἰθαλόεσσα,
Σὸς δὲ νόος σελαγεῖ φωτὸς ἀπ' αἰθερίου.
Ὅσσα θεοπνεύστοις ὀμφαῖς, περιλαμπέϊ μύθῳ,
Αἰθόμενος μέμαας, Ζωπυρεῖς φθιμένους.
Καὶ μάκαρ Εἰρηναῖος ἐν αὐτοῦ μνήμασιν, αὐγὴν
Σοῦ πυρὸς αἰσθάνεται τοῦ δὲ θεοφλεγέος.
Οἷος ὅδ' ἦν ἔργῳ τε λόγῳ τε πυρίπνοος ἀνὴρ,
Πυρκαϊὰν φλογόεις αἱρετικῶν ἐλατήρ.
Τοῖος ἔφυς, νέος ὤν, νοερῷ πυρὶ πάντα καθαίρων.
Ἄσβεστον τόδε πῦρ πᾶσα καὶ ὦτα φανεῖ?

Ν. Γουλωνίου. Αἰφ. Γαμβ.

DOXOLO-

DOXOLOGIA SAPHICA IN BEATISS. MARTYREM IRENAEVM HORVM librorum auctorem.

O Decus cæli, genero≈øe Doctor
Solis ob≈øcurans radios nitore,
Qu√Æ ≈øatu dignas celebrare laudes
Carmine quibo?

Ob≈øtupent ≈øen≈øus, fugit omne robur,
Lingua mute≈øcit, ratio laborat,
C√πm rei pondus, ≈øeri√©mque verbis
Dicere tento.

Nam quis √≤ Martyr, tua facta certet
Eloqui? quæ te ≈øatis ora tollant,
Et tuas laudes noua concinnando
Carmina fingant?

Hoc tamen ≈øupplex modulabor ip≈øe,
Quod tua fretus pietate conor:
Tu foue dulci mod√≤ nos clientes
Nectare cæli.

Vnguibus Chri≈øtum teneris ama≈øti,
Tu fidem ≈øacram tenui≈øti, & ip≈øis
Litteris pollens, cupii≈øti adire
Culmina cæli.

Tu Deo ≈øoli volui≈øti ade≈ø≈øe,
Quæq√∫e erant ≈øemper redamans hone≈øta,
Vnicum ≈øemper ≈øtudium, & voluptas,
Fidere Chri≈øto.

Abnuit laut√® genium ≈øouere,
Et ≈øimul fœdæ Veneri litare,
Abnuit pronæ quoque amœna carnis
Gaudia ferre.

Rect√® opes largas, fragil√©≈øque ≈øpr√©≈øti,
Quæ ≈øuis ob≈øunt dominis: relictæ
Non enim placare Deum valebunt
Tempore mortis.

Symbolum in primo rutilanti agone
Præbet in≈øigne, egregi√∫mque honoris
Barbaros formans facili tyrannos
Dogmate Chri≈øti.

Rite ≈øubducto hic faciem rubore
Porrigens, toruis loquitur tyrannis
Prædicat Chri≈øtum Dominum, De√∫mque
Chri≈øticolarum.

Non minas horret, gladios, ≈øecures,
Vngulas, ignes, lapid√©≈øque duros,
Barbarus tortor latus omne carpat,
Vincet Ie≈øus

Sufficit: quicquid faciant tyranni,
Sanguinem fundant, lacer√©ntque membra,
Tum ≈øuum virtus referet trophæum
Omine fau≈øto.

Arte virtutis, fidei√©que ≈øcuto
Tectus, horrendas didicit domare
Hære≈øes, ca≈øtis domui√©que prauos
Ictibus ho≈øtes.

Qui Deum ≈øanct√®, reuerenter & qui
Ip≈øius per≈øtant in amore firmi,
Hos bonus ≈øemper, placid√∫≈øque ≈øummo
Spectat olympo.

Inuidus toruo micat (ah) ≈øurore
Marcion, fal≈øi pariter ≈øodales,
C√πm videns tantum a≈ø≈øidu√≤ magi≈øtrum
Sancta docere.

Cedat h√Æc tetrum genus inuidorum
Dæmonum, ce≈ø≈øet rabies nephanda,
Martyr hic no≈øter ≈øiquidem ≈øub omni
Grandine cre≈øcet.

Quid? boni ciues, popul√∫≈øque Chri≈øti
Feruidus ≈øeruat cineres ≈øepulchro,
Seruat amplectens tumulo beati
Martyris o≈ø≈øa.

Mortuum credunt, tamen is reuixit,
Hunc colunt docti, volitat per orbem
Acriter p≈øeudo quatiens prophetas
Dogmate ≈øancto.

Gratus es Chri≈øto ≈øiquidem benigno,
Qu√≠≈øque tot laudum cumulos loquatur?
Quos tuos vltra numerem triumphos?
Nemo profect√≤.

Martyrum ≈øi quis placeat tonanti,
Et ≈øimul cœlum mereatur altum,
Dignus exi≈øtis, fateor, beatas
Scandere ≈øedes.

Si ≈øonent linguæ totidem, quot a≈øtra
Emicant, vel quot mare fert arenas,
Non erunt laudi, meriti≈øque tantis
Sufficientes.

Accipe √¥ tandem querulos precatus,
Et tuos ≈øpecta ≈øamulos ab alto,
Fac tuis pro tot meritis inueniur
Omne per æuum.

F. Iacobus Alo
Franci≈øc. ponebat.

INCIPIVNT CAPITVLA
IRENÆI LVGDVNENSIS EPISCOPI, in librum primum contra hæreſes.

1 *NArratio omnis argumenti diſcipulorum Valentini.*

2 *Expoſitio prædicationis veritatis, quam ab apoſtolis eccleſia *percipiens cuſto it.* (*prædicans)

3 *Oſtenſio neque plus neque minus de ea quæ eſt fide poſſe quoſdam dicere.*

4 *Secundum quid fiat, putare alios quidẽ plus, alios verò minus agnitionis habere.*

5 *Quæ eſt Valentini ſententia, in qua diſcrepant aduerſus eum diſcipuli eius.*

6 *Quæ ſunt in quibus non conſonant aduerſus inuicem hi qui ſunt à Valentino omnes.*

7 *Qualis conuerſatio ipſorum, & quæ eſt figuratio vitæ.*

8 *Quæ eſt Colabarſeorũ & Marci doctrina.*

9 *Quæ eſt induſtria Marci, & quæ ſunt quæ ab eo fiunt.*

10 *Quemadmodũ quidẽ ex eis per numeros & per ſyllabas & per litteras conantur conſtituere eã, quæ eſt ſecũdũ eos * argumẽtationẽ.* (*agnitionẽ)

11 *Quomodo ſoluunt parabolas.*

12 *Quemadmodum conuerſationem ſecundum figuram eius qui apud eos eſt pleroma, exponunt factam.*

13 *Quemadmodum ea quæ ſunt in lege, in ſuum transferunt figmentum.*

14 *Quemadmodum incognitũ hominibus conantur inducere patrem.*

15 *Quibus ex ſcripturis teſtimoniis vtuntur.*

16 *De redemptione ſua quanta dicunt & faciunt.*

17 *Quot modi apud eos ſunt redhibitionis.*

18 *Quemadmodum imbuant eos qui ſibi credunt, & quibus ſermonibus vtuntur.*

19 *Quod eſt propoſitum omnibus hæreticis, & quò tendunt.*

20 *Quæ Simonis Samaritæ magi doctrina.*

21 *Quæ eſt Menandri ſententia, & quæ operationes ipſorum.*

22 *Relatio eius quæ eſt ſecundum Baſilidem doctrinæ.*

23 *Quæ eſt Saturnini argumentatio.*

24 *Quæ eſt Carpocratis doctrina, & quæ operationes ipſorum qui ab eo ſunt omnium.*

25 *Qualis eſt doctrina Cerinthi.*

26 *Quæ eſt Ebionitarum doctrina.*

27 *Quæ ſunt Nicolaitarum opera.*

28 *Quæ eſt Cerdonis ſententia.*

29 *Quæ ſunt quæ Marcion docuerit.*

30 *Quæ eſt continentium aduerſatio.*

31 *Qualis Tatiani doctrina.*

32 *Vnde hi, qui differentias induxerunt, acceperunt occaſionem.*

33 *Quibus temporibus fuerint omnes qui prædicti ſunt, & à quibus initia & doctrinas acceperunt.*

34 *Quæ genera Gnoſticorum, & quæ ſecundum eos ſententiæ.*

35 *Quæ eſt Ophitarum & Cainorum irreligioſitas & impudentia, & vnde conſcripta ipſorum.*

D. IRENAEI EPISCOPI LVGDVNENSIS *ADVERSVS HÆRESES VALENTINI SIMILIVMQVE.

* CONTRA OMNES HÆRESES LIBRI QVINQVE.

Liber primus.

PRÆFATIO.

Q[1]VATENVS veritatem refutantes quidam inducunt verba
falſa,& [2] genealogias infinitas, quæ quæſtiones magis præſtanr,
quemadmodum Apoſtolus ait, quàm ædificationem Dei, quæ
eſt in fide:& per eam quæ eſt ſubdolè [4] exercitata] veriſimilitu- 1. Tim. 1. a
do,transducunt ſenſum eorum, qui ſunt inexperitiores, & in ca-
ptiuitatem ducunt eos,falſantes [5] verba] Domini, [6] interpreta-
tores mali eorum,quæ bene dicta ſunt,effecti:& multos euertũt, 2. Tim. 2. d
attrahentes eos ſub occaſione agnitionis ab eo,qui hanc vniuer-
ſitatem conſtituit & ordinauit; quaſi altius aliquid & maius ha-
bentes oſtendere,quàm eum, qui cœlum & terram, & omnia quæ in eis ſunt fecit; ſua- Pſal. 145.
denter quidem illi illiciunt per [7] verborum artem] ſimpliciores ad requirendi modum,
malè autem perdunt eos [8] in eo quod blaſphement, & impiam ipſorum ſententiam, fa- Hæretici variis dolis rudiores decipiunt.
ciant in fabricatore, non diſcernere valentium verum à falſo. Error enim ſecundum ſe-
metipſum non oſtenditur,] ne denudatus fiat comprehenſibilis,ſuaſorio autem cooperi-
mento ſubdolè adornatus, & ipſa veritate (ridiculum eſt dicere) veriorem ſemetipſum
* præfert. * præſtat,vt decipiat exteriori phantaſmate rudiores: [9] quemadmodum à meliore nobis
* Quoniam. dictum eſt de huiuſmodi. * Quomodo lapidem precioſum, ſmaragdum magni precij a-
pud quoſdam, vitreum in eius contumeliam per artem aſſimilatum, quoadusque non
adeſt, qui poteſt probare,& artificium arguere quod ſubdolè ſit factum. Quum enim cõ-
mixtum fuerit æramentum argento,quis facilè poterit,rudis cùm ſit,hoc probare? Igitur
ne fortè & [10] cum noſtro delicto abripiantur quidam quaſi oues à lupis, ignorantes eos
propter exterius [11] ouilis pellis ſuperindumentum, à quibus cauere denuntiauit nobis
Dominus, ſimilia [12] quidem nobis loquentes, diſſimilia verò ſentientes: neceſſariũ duxi,
cùm legerim Commentarios ipſorum,quemadmodum ipſi dicũt, Valentini diſcipulorũ, Matt. 7. Act. 20.
quibuſdam autem ipſorum & congreſſus,& apprehendens ſententiam ipſorum,manife- Hæretici alia loquũtur ab iis quæ ſentiũt
ſtare tibi, dilectiſſime, portentuoſiſſima & altiſſima myſteria eorum, quæ non omnes ca-
piunt,quia non omnes cerebrum habent, vt & tu cognoſcens ea omnibus his qui ſunt
tecum,manifeſta facias,& pręcipias eis obſeruare ſe à profundo inſenſationis,& eius quę
eſt in Deum blaſphemationis. Et quantum nobis virtutis adeſt,ſententiam ipſorum, qui Scopus Autoris & operis.
nunc aliud docent, dico autem eorum,qui ſunt circa Ptolæmeum,qui eſt velut floſcu-
lus Valentini ſcholæ, compendioſè, & manifeſtè [13] oſtendemus] [14] & aliis occaſiones
* ſtantia. dabimus ſecundum noſtram mediocritatem ad euertendum eam, non * conſtantia ne-
que apta veritati oſtendentes ea,quæ ab iis dicuntur: neque cõſcribere conſueti, neque
qui ſermonum arti ſtuduerimus: dilectione autem nos adhortante, & tibi & omnibus
qui ſunt tecum manifeſtare, quæ vſque adhuc erant abſconſa. Iam autem ſecundum
gratiam Dei,in manifeſtum venerunt doctrinæ ipſorum. Nihil enim eſt coopertũ, quod Mat. 10.
non manifeſtabitur,& nihil abſconſum, quod non cognoſcetur. Non [15] autem exquires Luc. 12.

Irenæus inter Celtas. à nobis, qui apud Celtas commoramur, & in barbarum ſermonē plerunque auocamur, orationis artem quam non didicimus, neque vim conſcriptoris, quam nō affectauimus, *Modeſta excuſatio.* neque ornamentum verborum, neque ſuadelam quam neſcimus: ſed ſimpliciter & verè & [16] idioticè ea, quæ tibi cum dilectione ſcripta ſunt, cum dilectione percipies, & ipſe augeas ea penes te, vt magis idoneus quàm nos, quaſi ſemen & initia accipiens à nobis: & in latitudine [17] ſenſus tui in multum fructificabis ea, quæ in paucis à nobis dicta ſunt, * & potenter aſſeres iis qui tecum ſunt ea, quæ inualidè à nobis relata ſunt. Et quemadmodum nos elaborauimus olim, quærenti tibi diſcere ſententiam eorum, non ſolùm facere tibi manifeſtam, [18] ſed & ſubminiſtrationem dare, vti oſtenderemus eam falſam: ſic & tu efficaciter reliquis miniſtrabis ſecundum gratiam, quæ tibi à domino data eſt, vt iam non abſtrahantur homines ab illorum ſuadela, quæ eſt talis.

* *vt potenter aſſeras.*

ANNOTATIONES.

1. Diui Irenæi] *Vulgatam iſtam inſcriptionē ſuſpectā facit nō ſolùm vetus codex, qui paulo diuerſam habet, ſed etiā Euſebius lib. 5. hiſt. cap. 6. vbi inter Irenæi opera,* ἐλέγχου καὶ ἀνατροπῆς τῆς ψευδωνύμου γνώσεως βιβλία πέντε, *id eſt, vt ego interpretor,* Reprehenſionis & euerſionis adulterinæ ſcientiæ libros quinque *enumerat: cum quo conuenit idem Irenæus præfatione libri 2. duobus locis: item præfationibus libri 3. & 4. euſdémque libri cap. vltimo: quinti denique initio. Vnde cōſtat* ἔλεγχον *retuliſſe ad librum primum, in quo Gnoſticorum errores retegit tantum:* ἀνατροπὴν *autem, ad ſequentes quatuor, in quibus variis modis eos reuincit & euertit. Pro veteris etiam exemplaris inſcriptione facit, quod frequenter ſcribit idē Irenæus eū,* Qui ipſas hæreſes expugnarit, cæteras omnes facilè euerſurum. *Cyrillus Hiero. Catecheſ. 16. vocat,* Inſtitutiones contra hæreſes: *Oecumenius verò in 2. cap. prioris B. Petri,* Libros aduerſus falsò dictam ſapientiam; *idémque in Canonicam B. Iudæ, Io. Henteno interprete,* Confutationem falsò dictæ ſcientiæ *appellat. Hieronymus in Catal. Theodoretus Dialo. 1. Procopius Gazæus in 3. ca. Gene. ſimpliciter nominant* Libros aduerſus Hæreſes. *Ego tamen vt vulgatam Latinam retineo; ſic Græco fragmento illam Euſebij præfigendam arbitror: quæ eò mihi videtur elegantior, quòd habet alluſionē ad Gnoſticorum appellationem, neque latinè fœliciter æquè reddi poteſt.*

2. Quatenus veritatem refutantes quidam.] *Longum eſt huius principij hyperbatum, ſed huic auctori familiare, librorum præcipuè initiis: nec poteſt hîc facilè deprehendi, atque in Græco. Ego ibi tandiu lectorem ſuſpendi membrorum multitudine, lōgáque illa parentheſi, ex Patrum aliquo familiari fortaſſe, potius quàm ſcripto ſermone arbitror, donec ad verbum præcipuum* ἀναγκαῖον ἡγησάμην, *venīatur. Omnino autē* ἐπεὶ *legēdum eſſe apparet, ſidémq; Irenæo ſunt* περιτρεπόμενοι ἀλήθειαν, *qui Paulo ad Titū. 1.* ἀποστρεφόμενοι. *Fuiſſet igitur pura magis & facilis interpretatio ſi,* Quoniā veritatem auerſantes quidam dixiſſet interpres: *ſed venerandam & retinendam veterem interpretationem vel eò ſum arbitratus, quòd quæ Græca ſuperſunt fragmēta, atque etiam integrum opus, ſi quādo Græcè in lucem prodeat, emendare, multiſque locis reſtituere poſſit.*

3. Genealogias infinitas.] *Inanibus Iudæorum fabulis, & genealogiis interminatis, quibus attēdere prohibet Apoſtolus, aptiſſimè comparat Gnoſticorum deliramenta. Si quidem oracula Prophetarum Rabbini detorquebāt ad impura ſomnia, quibus totum orbem longè latéque iam peruagāti Apoſtolicæ prædicationis de Chriſto vero Meſſia, tetram caliginem offunderent. Archiſynagogus Trypho apud Iuſtinum dicit, Meſſiam nullā poteſtatem habiturū, imo ne ſeipſum quidem agniturū, donec venerit Helias, qui vnctione ipſum inauguret.* Primo homini affingebant duas vxores (*ait Auguſtinus*) ex quibus genealogias infinitas texebant, & infructuoſiſſimas quæſtiones. *Lib. 2. cōtr. aduerſ. legis c. 1.* *Vaniora verò & deteriora iſtis, audebant contra fidei noſtræ præcipua capita Gnoſticorum anteſignani. Simon omnium horum caput Selenen, alij vocant Helenam, quandam ſibi è proſtibulo aſſumptam, Mineruam; ſe verò Iouem inter Gentes, Deum patrem, inter Samaritanos, & filium Dei apud Iudæos, autumabat: nec deerant, qui fidem dictis adhiberent. Teſtis eſt ſtatua, quam nomini illius erexerūt Romani, cum hac inſcriptione,* SIMONI DEO SANCTO. *Teſtis & Nero Imperat. qui in eius gratiam Petrum Apoſt. neci tradidit. Nicolaitarum impuritates, Ophitarum idolomania, Carpocratis fœditates, Cainœorū impietates, & Marcionis blaſphemia, Iudaica commenta multis paraſangis anteuertebant. Quid vtilitatis conferebant Baſilidis, & Valentini Coniugationes æonum, Profundi, Silentij, Pleromatis, Syncraſeos, Propatoris fabula, Ogdoadū, Decadum, & Duodecadum omnibus labyrintis inextricabiliores anfractus? Iſthæc igitur, & cætera id genus portenta, meritò auerſari docemur.* *Iuſtinus Apol. 2. Auguſt. li. de Hære. Abdias li. 1.*

4. Exercitata.] *Ita vetus codex: delevimus autem,* exercita. *Vult verò artem perſuadendi, qua in naſſam ſuam multos pertrahebant Gnoſtici, veteratoriè inſtructam, & non niſi ad fraudem ab illis comparatam fuiſſe.*

5. Verba Domini.] *Delevimus* verbum, *authoritate veteris codicis, cui cōſentit lectio græca apud Epiphanium,* τὰ λόγια *habens.*

6. Interpretatores mali.] *Errores nō ex ſacrarum literarum fonte, ſed peruerſarum interpretationum lacunis hauriri oſtendit: qua de re Vigilius martyr lib. 2. contra Eutichen his verbis cōqueritur:* Origo cunctarum impietatum hæc eſt, dum cæleſtiū dictorum virtus, vitio malæ intelligentiæ temerata, non ſecundum qualitatem ſui ſenſus perpēditur, ſed in alias res pro arbitrio legentis, ſecus quàm veri ratio poſtulat, deriuatur. *Et poſt pauca.* Maximè dolendum hominem inde impium fieri, vnde alius pius exiſtit: inde miſerabiles captiuitatis ſortiri ærumnas, vnde libertas acquiritur. Nūquàm igitur nos terreant, aut ſibi blandiantur, *ait Hieronymus*, ſi de ſcripturarū capitulis, ſibi videntur affirmare quod dicunt:

Apolog. cont. Inuf. dicũt: cum & Diabolus de ſcripturis aliqua ſit locutus, & Sciptur æ noo in legendo conſiſtaut, ſed intelligendo.

7. Per verborum artem.] *Expunximus*, per boootum morem, *aliàs*, mortem, *vt ſomniarat Eraſmus, qui ſi Epiphanium conſuluiſſet, ab eo legendum eſſe didiciſſet* διὰ λόγων τέχνης: *conſentit Epiphanio vetus co. Porrò, loci huius opcimus interpres erit Tertullianus* *Lib. de præſcript.* *ſcribens, illos errones importunè inculcaſſe illud,* Quætite & inuenieris; *quo anxia curioſitate Catholicorum animos ſpreta Eccleſiæ doctrina, ad inueſtigandum alium Deum, retroactis ſeculis ignotum concitarent, & in caſſes ſuas pertraherẽt.* At nobis, *inſic ille,* cutioſitate opus ooo eſt poſt Ghtiſtũ Ieſum, oec inquiſitiooe poſt Euangelium. Cæterùm ſi quætete debemus, quãdo finis quærendi? Vbi ſtatio credeodi? Vbi expunctio inueniendi? Apud Marcionem? Sed & Valentinus proponit, Quærite & iouenietis. Apud Valentioũ? Sed & Appelles hac me proouociatiooe pulſauit, & Ebioo, & Simon, & omnes ex ordine non habent aliud quo ſe mihi inſinuãtes, me ſibi adducant, &c. *Obſeruandum, hæreticos ſinuoſi anguis illius halitum ſpirantes, variarum quæſtionum machinis, ſimpliciorum mentes perpetuò pulſaſſe,* Quare, & Quomodo, *iudaica vocabula continuè occinentes: quæ à fidei rebus procul releganda, ante Theophilactum, & Cyrillum Alex. multis ſeculis docuit Iuſtinus Martyr lib. de Trinit.* *In 6. c. Io.*

8. In eo quod blaſphement.] *Viginti tres has voces, veteris co. authoritate; & Græcorum miro conſenſu reſtituimus: delemimus autem,* ioiqui, & impiam ſententiam ipſorum factam ooo oſtendunt.

9. Quemadmodum à meliore oobis.] *Obſeruauit pridem Euſebius lib. 5. hiſt. Irenæum, cuiuſdam viri Apoſtolici cuius nomen reticet, ſermonum frequenter meminiſſe. quod ex cap. 11. libri huius; 19. & 35. tertij; & 45. quarti clarum eſt. Quis autem ille ſit, cum Euſebij acerrimum iudicium fugerit, non à me expectes. Id tãtum auſim affirmare, nuſquam illa quæ recitat, in publicatis libris eorum qui ætatem illius præceſſerunt, inueniri. Perſpicis interea, B. hunc Martyrem, non tantum Scripta, ſed & Tradita à Patribus, aduerſus hæreſes producere. Cæterùm ſubiectæ parœmiæ ſenſus, longe apertior apud Epiphanium videtur, illorum adiectione, quæ hic deeſſe facilè conſpiciuntur, hoc pacto:* A quodam præſtantiore nobis dictum eſt de talibus, quod præcioſum lapidẽ Smaragdum & magnæ æſtimatioois apud quoſdam, vitrum contumelia afficit per artem illi aſſimilatum, vbi oon affuerit qui probare poteſt.

10. Ne forte & cum noſtro delicto.] *Eccleſiarum paſtores, Dominica illius comminationis ſubmonere videtur, quæ ſanguis pereuntium de manibus illorum repoſcetur: cuius terror querulo ſas, & vberioribus lachrymis interlitas voces has excuſſit Auguſtino, cùm in conſortium epiſcopatus vocaretur à Valerio,* *Epiſt. 148* Nihil apud Deum miſerius, triſtius, & damoabilius, Epiſcopi, Preſbyteri, aut Diacoui officio, ſi perfunctoriè tes agatur. *Sacer Ignatius ſcribit, Epiſcopum non tam* *Epiſt. 2. Paulinus in vit. Ambr. Niceph. lib. 11. Epiſt. 11.* *ſui ipſius eſſe, quàm aliorum. Hinc eligendus Ambroſius, fugam meditatur: Ammonius, aurem ſibi amputat: Sineſius, hoc miniſterio multas præeligit mortes: ſe ſe occultat Baſilius magnus: Chryſoſtomus, quantum poteſt onus detrectat: & ſanctiſſimus vir Hieronymus formidat, ne de damnatorum numero eſſet ſi Epiſcopus fuiſſet. Horrendum illud fulgur, nunc à multis inane ſpectrum exiſtimari videtur.* *Chryſoſt. li. de ſacer. Inreg. Monac.*

11. Ouilis pellis.] *Niſi legas* ouillæ, *id eſt, ouinæ (eſt enim vtrumque vſitatum) Solæciſmus eſt: habet tamen* ouillis, *vetus co.*

12. Similia quidem nobis loquentes.] *Et aliã fraudem Gnoſticorum retegit, quia prima verborum ſpecie, cum Orthodoxis facere videbantur; reipſa tamen ſimpliciorum oculos præſtigiatorum inſtar, tantum perſtringebant, longè diuerſa ſentientes. Cauendum ſemper igitur ab hæreticis, ne incautis imponant,* quia quando vrgeri cœperint, aut ſcribendum illis fuerit, *ait Hieronymus,* *Epiſt. ad Oceanum & Pámã.* miras ſtrophas videas: ſic verba tempetant, ſic ordinem vertunt, & ambigua quæque concinnant, vt & noſtra & aduerſariorum confeſſionem teneant, vt aliter hæreticus, aliter catholicus audiat. *Pelagianos huius fraudis ita reos agit idem.* *Epiſt ad Cteſiphõt.* Aliud audiuot cubiculorum ſecreta, aliud roſtrorum populi, &c. *Quàm ſtrenuuè hoc idem præſtent, inter poſteriorum Gnoſticorum ſectas Sacramẽtarij, nemo neſcit. Vocibus quidem, Deum omnipotentem eſſe; vera carnis Chriſti ſubſtanciam nobis offerri; Chriſtum ad inferos deſcendiſſe; & alia permulta nobiſcum credere ſe fingunt: interpretationibus vero pugnantibus & planè blaſphemis, adiectis, vaniſſimos & pernicioſiſſimos ſe oſtendunt illuſores.* Fides verò pura, *ſcribit idem Hieron.* noo quærit ſtrophas: quod ſimpliciter creditur, ſimpliciter confitendum eſt. *Et Tertullianus, contra Valentinianos:* Nihil veritas erubeſcit, niſi tantum abſcoodi. *Epiſt. ad Teophil.*

13. Oſtendemus.] *Quia græca vox* ἀπαγγελοῦμεν, *eſt futuri temporis, & ita legit vetus codex, loco decimus* oſtendimus.

14. Et aliis occaſiones dabimus.] *Cupit omnes alios qui ſcribendi & dicendi arte pollebant, ſuo exemplo aduerſus hæreticos decertare, & nullo pacto in eorum ſceleribus maximis conniuere. Gloriatur Hieronymus ſe nunquam hæreticis peperciſſe, ſed omni egiſſe ſtudio, vt hoſtes Eccleſiæ, ſui quoque fierent, in Proœmio Dialo. contra Lucif. Hortatur idem, Auguſtin. ad eum data epiſtola, pro ſigno maximæ gloriæ ducere, quòd eum omnes hæretici deteſtarẽtur, ſecúmque pari odio proſequerentur, vt quos gladiis nequibant, votis ſaltem interficerent.*

15. Noo autem exquires à oobis.] *Obſerua, Patres veritati & ſimplicitati, magis quàm eloquentiæ ſtuduiſſe. Hinc Cyprianus epiſt. ad Donatum:* Io coocione pro roſtris, opulenta facundia volubili ambitione iactetur: cum autem de Deo vox eſt, vocis pura ſynceritas, ooo eloquentiæ viribus nititur ad fidei argumenta, ſed rebus. *Et Auguſtinus, 4. de Doct. Chri. cap. 15.* Agat, doctor eccle. quantum poteſt vt intelligeotur, vt libenter, vt obedienter audiatur: & hæc ſe poſſe, pietate magis orationum, quàm Oratorum facultate non dubitet, vt orando pro ſe, ac pro illis quos eſt allocuturus, ſit orator, antequàm doctor.

16. Idioticè.] *Id eſt vulgari more, vel forſan rectius, priuatim: vt referatur ad pronomen* tibi.

17. & in latitudine ſenſus tui.] *Apertius, Et*

pro ingenij tui fœcunditate, quæ paucis à nobis dicta ſunt, vberiora longè facies.

18. ſubminiſtrationem dare.] *Græcè* ἐφόδια δοῦναι, *eleganter dicimus, viaticum præbere. Hic idem quod* ἀφορμὴν, *opitulationem, auxilium, aut ſubſidium ſignificat.*

ADVMBRATIO QVÆDAM CONIVGATIONVM ÆONVM PLEROMATIS GNOSTICORVM, QVAS *primo capite deſcribit Irenæus.*

Pleromatis vniuerſi Æones 30. diuiduntur in

- Ὀγδοάδα, *quam* Octonationem *vocat. Conſtat verò quatuor coniugationibus*
  1. Βυθὸς καὶ Σιγὴ, *id eſt, Profunditas & Silentium: quæ etiam Propatorem & Charin: Proarchen & Ennœam appellant.*
  2. Νοῦς καὶ Ἀλήθεια, *id eſt, Mens & Veritas.*
  3. Λόγος καὶ Ζωὴ, *id eſt, Verbum & Vita.*
  4. Ἄνθρωπος καὶ Ἐκκλησία, *id eſt, Homo & Eccleſia.*
- Δεκάδα, *id eſt decenarium numerũ. Nam ex λόγῳ καὶ τῇ ζωῇ. i. Verbo & Vita, ortũ ducũt hi Æones decẽ*
  - Βύθιος καὶ Μῖξις, *id eſt, Profundum & Mixtura.*
  - Ἀγήρατος καὶ Ἕνωσις, *id eſt, Quę omni ſenio caret, & Vnio.*
  - Αὐτοφυὴς καὶ Ἡδονὴ, *id eſt, Ex ſe natus, & Voluptas.*
  - Ἀκίνητος καὶ Σύγκρασις, *id eſt, Immobilis, & Temperatura.*
  - Μονογενὴς καὶ Μακαρία, *id eſt, Vnigenitus, & Beata.*
- Δωδεκάδα, *id eſt, duodenariũ numerum. Nam ex Ἀνθρώπῳ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ. i. Homine & Eccleſia prodeunt duodecim Æones iſti*
  - Παράκλητος καὶ Πίστις, *id eſt, Cõſolator, & Fides.*
  - Πατρικὸς καὶ Ἐλπὶς, *id eſt, Paternus, & Spes.*
  - Μητρικὸς καὶ ἀγάπη, *id eſt, Maternus, & Charitas.*
  - Αἶνος καὶ Σύνεσις, *id eſt, Laus & Intelligentia.*
  - Θελητὸς καὶ Σοφία, *id eſt, Perfectus, & Sapientia.*

De his verò figmentis quid ſtatuendum ſit, cum alibi, tum maximè libro ſecundo, cap. 6. 7. 14. 15. 16. 18. 19. 20. 24. docet fuſiſsimè Irenæus.

NARRATIO OMNIS ARGVmenti Valentini diſcipulorum.

CAPVT I.

D[1] ICVNT eſſe quendam in inuiſibilibus & inenarrabilibus altitudi-
nibus perfectum Æonem qui antè fuit. Hunc autem & Proarchen, &
Propatora, & Bython vocant: eſſe autem illum inuiſibilem, & quem
nulla res capere poſſit. Cùm autem à nullo caperetur, & eſſet inuiſibi-
lis, ſempiternus, & ingenitus, in ſilẽtio & in quiete multa fuiſſe, in [2] im-
menſis Æonibus. Cum ipſo autem fuiſſe & Ennœan, quam etiã Cha- *Prima Aeonum coniugatio.*
rin, & Sigen vocant, & aliquando voluiſſe à ſemetipſo emittere hunc Bythum, initium
* voluit. omnium & velut ſemen. Prolationem hanc præmitti * volunt, & eam depoſuiſſe quaſi
in vulua eius quæ cum eo erat Sige. Hanc autem ſuſcepiſſe ſemen hoc, & prægnantem
factam generaſſe Nun, ſimilem & æqualem ei qui emiſerat, & ſolum capientem magni-
tudinem Patris. Nun autem hunc, Vnigenitum vocant, & Patrem, & initium omnium.
Vnà autem cum eo emiſſam Veritatem, & hãc eſſe primam & primogenitam Pythago- *Secũda cõiugatio.*
ricam quaternationem, quam & radicem omnium dicunt. Eſt enim Bythus & Sige, de-
inde Nus & Alethia, [3] Sentientem autem Vnigenitum hunc in quæ prolatus eſt, emi-
ſiſſe & ipſum Logon, & Zoen patrem omnium eorum, qui poſt ſe futuri eſſent, & initiũ
Ogdoas. & formationem vniuerſi Pleromatis. [4] De logo autem & Zoe emiſſam ſecundam con-
iugationem, Hominem & Eccleſiam, & eſſe hanc primogenitam Octonationem, radi- *Tertia cõiugatio.*
cem & ſubſtantiam omnium, quatuor nominibus apud eos nuncupatam, Bython &
Nun, & Logon, & Anthropon. Eſſe enim illorum vnumquemque maſculo fœminam.
Sic initio Propatorem illum coiſſe ſecundum coniugationem ſuæ Ennœæ, id eſt, cogita-
tioni quam Gratiam & Silentium vocant, Vnigenitum autem, hoc eſt Nun, Alethiæ, id
eſt, veritati. Logon autem Zoe, id eſt, vitæ, & Anthropon cum eccleſia. Hos autem Æo-
nas in gloriam patris emiſſos, volentes & ipſos de ſuo clarificare patrem, emiſiſſe emiſ- *Quarta cõiugatio.*
Decas. ſiones in cõiugationem, Logon quidem & Zoen poſteaquam emiſſus eſt Homo, & Ec-
cleſia, alteros decem Æonas, quorum nomina dicunt hæc: Bythus & Mixis, Agetatos
& Henoſis, Autophye & Hedone, [5] Acinetos] & Homoſyncraſis, Monogenes, & Ma-
caria. Hi decem Æones, quos dicunt ex Logo & Zoe emiſſos. Anthropon autem & ip-
ſum emiſiſſe cum Eccleſia Æonas duodecim, quibus nomina hæc [6] donant] Paracle-
tus & Piſtis, Patricos & Elpis, Metricos & Agape, Ænos & Syneſis, Eccleſiaſticos & Ma-
Duodecas. cariotes, Theletos & Sophia. Hi ſunt triginta erroris eorum Æones, qui tacentur & non
agnoſcuntur. Hoc inuiſibile & ſpiritale ſecundum eos Pleroma, tripartitè diuiſum in *Triginta Aeones in tres claſſis diuiduntur.*
* decades octonationem & * decada & duodecada: & propter hoc Saluatorem dicũt [7] (nec enim
Dominum eum nominare volunt) per triginta annos in manifeſto nihil feciſſe, oſtẽden-
Lib. 4. c. 70. tem myſterium horum Æonum. Sed & in parabola eorum operariorum, qui in vineam *Domini appellationẽ, Chriſto inuidebãt heretici.*
mittuntur, dicunt manifeſtiſſimè triginta hos Æonas declaratos. Mittuntur enim alij
quidem circa primam horam, alij circa tertiam, alij circa ſextã, alij circa nonam, alij cir-
ca vndecimam. Compoſitæ igitur prædictę horæ in ſemetipſas, triginta numerum adim- *Matt. 20.*
* ſiunt. plent. Vna enim, & tres, & ſex, & nouem, & vndecim, triginta * ſunt. Per horas autem,
Æonas manifeſtari volunt, & hæc eſſe magna & admirabilia & abſcõdita myſteria, quæ
ipſi fructificant, & ſicubi quid eorum quæ dicuntur in ſcripturis poterunt adaptare & *Figmentis ſuis ſacras ſcripturas adaptant heretici.*
adſimilare figmento ſuo. Et propatorem quidem eorum cognitum ſoli dicunt ei, qui ex
eo natus eſt Monogeni, hoc eſt [No.] Reliquis verò [8] omnibus] inuiſibilem & incom-
prehenſibilem eſſe. Solus autem Nus, ſecundum eos delectabatur videns patrem, & ma- *Solus Nus videbat patrem.*
gnitudinem immenſam eius cõſiderans exultabat, & excogitabat [9] reliquis quoque Æo-
nibus communicare] magnitudinem patris, quãtus & quàm magnus exiſteret, & quem-
admodum erat ſine initio, & incapabilis, incomprehenſibilis ad videndum. Continuit
autem eum Sige voluntate Patris, quoniam [10] vellet] omnes hos in intellectum & deſi-
derium exquiſitionis patris ſui adducere. Et reliqui quidem Æones omnes tacitè quo-

dammodo deſiderabāt prolatorem ſeminis ſui videre, & eam quæ ſine initio eſt radicem contemplari. Præſilit autem valde vltimus & iunior de duodecade ea, quæ ab Anthropo & Eccleſia emiſſa fuerat, Æon, hoc eſt, Sophia & paſſa eſt paſſionem ſine complexu coniugis Theleti, quæ exors quidem fuerat in iis quæ ſunt [11] erga] Nun & Alethiam.

Sophia audacia et æmulatione.

Deriuauit autem in hunc Æonem, id eſt, Sophiam demutatā ſub occaſione quidem * dilectionis, temeritatis autem, quoniam non communicauerat patri perfecto, quemadmodum & Nus. Paſſionem autem eſſe exquiſitionem patris: voluit enim, vt dicunt, magnitudinem eius comprehendere. Dehinc quum non poſſet, quoniam impoſſibilem rem aggrederetur in magna Agonia conſtitutum propter magnitudinem altitudinis, & propter quod inueſtigabile patris eſt, & propter eam quæ erat erga eum dilectionem. Quum extenderetur ſemper in priora [12] à dulcedine] eius, nouiſſimè * fortè abſorptum fuiſſet & reſolutum in vniuerſam ſubſtantiam, niſi ei, quæ confirmat extra inenarrabilem magnitudinem, & cuſtodit omnia, occurriſſet virtuti. Hanc autem virtutem Horon vocant, à qua

Defeciſſet Sophia, ni ſuccurriſſet ei Horos.

[13] abſtentum] & confirmatum vix reuerſum in ſemetipſum & credentem iam, quoniam incomprehenſibilis eſt, [pater] depoſuiſſe priſtinam intentionem cum ea quæ acciderat paſſione, ex illa ſtuporis admiratione. Quidam autem ipſorum huiuſmodi paſſionem & reuerſionem Sophiæ, velut fabulam narrant, impoſſibilem & incomprehenſibilem rem eam aggreſſam, [14] peperiſſe ſubſtantiam informem, qualem naturam habebat fœmina parere: in quam cùm intendiſſet, primò quidem contriſtatam, propter inconſummationem generationis, pòſt deinde timuiſſe ne hoc ipſum finem habeat, dehinc expauiſſe &

Fœtum informem parit Sophia.

aporiatam, id eſt, confuſam, quærentem cauſam & quemadmodum [15] abſconderet] id quod erat natum. In iis autem paſſionibus factam, accepiſſe regreſſionē, & in patrem regredi conari. Et aliquandiu auſam, tamen defeciſſe & ſupplicem patri factam. Vnà autem cum ea rogaſſe, & reliquos Æonas, maximè autem [Nun.] Hinc dicunt primum initium habuiſſe ſubſtantiam materiæ, de ignorantia, & tædio, & timore, & ſtupore. Pater autem

Subſtantiā materiæ vnde ortam imaginantur.

prædictum Horon ſuper hæc per Monogenen præmittit in imaginē ſua, * ſiue coniugē maſculo fœmina. Patrem [16] enim aliquando quidē cum coniuge Sige, modò verò & pro [maſculo &] fœmina eſſe volunt. Horon verò hunc & Stauron, & Lytroten, & Carpiſten, & Horotheten, & Metagogea vocant. Per Horon autem hunc dicunt [17] mundatam] &

Horos mūdat Sophiā & reſtituit coniugi.

confirmatam Sophiam, & reſtitutam coniugi. Separata enim intētione ab ea cum appendice paſſione, ipſam quidem infra Pleroma perſeueraſſe. Concupiſcentiam verò eius cum paſſione ab Horo ſeparatam & crucifixam, & extra eum factam eſſe quandam ſpiritalem ſubſtātiam, & naturalem quendam Æonis impetum, informem verò & ſine ſpecie, quoniam nihil apprehendiſſet, & propter hoc fructum eius inualidum & fœmineum dicunt. Poſtea verò quàm ſeparata ſit hæc extra Pleroma Æonum, & mater eius redintegrata ſuæ coniugationi, Monogenem iterum alteram emiſiſſe coniugationem, ſecundum pro-

Chriſtū & Spiritū ſanctū monogenē emiſiſſe putāt.

uidentiam patris, Chriſtum & ſpiritum ſanctum, à quibus conſummatos eſſe dicunt Æonas, Chriſtum enim docuiſſe eos coniugationis naturam, innati comprehenſionem [18] cognoſcentes, ſufficientes] ſibi illos idoneos eſſe: declaraſſe quoque in eis patris agnitionem quoniam incapabilis eſt, & incomprehēſibilis, & non eſt neque videre, neque audire eum niſi per ſolum Monogenem. Et cauſam quidem æternæ perſeuerationis, iis omnibus incomprehenſibilem, patris eſſe: generationis autem & formationis [19] comprehenſibile] eius, quod quidem filius eſt. & hæc quidem [qui] nunc emiſſus erat Chriſtus in eis operatus: [eſt] Spiritus verò ſanctus adæquatos eos omnes gratias agere docuit, & veram requiem induxit, & ſic forma & ſententia ſimiles factos Æonas dicunt vniuerſos factos Noas & Logos, & omnes anthropos, & [20] omnes Chriſtos, &] fœminas ſimiliter omnes Alethias, & Zoas, & ſpiritus & eccleſias. Confirmata quoque in hoc omnia, & requieſcētia ad perfectum cum magno gaudio dicunt [21] hymnizare Propatorē magnæ exultationis participantem, & propter hoc beneficium vna voluntate & ſententia vniuerſum Pleroma Æonum conſentiente Chriſto & Spiritu vnumquemque [22] Æonum,] quòd habebat in ſe optimum [&] florentiſſimum conferentes, collationem feciſſe. Et hæc aptè compingentes, & * diligenter in vnum adaptantes, emiſiſſe problema & honorem & [in] gloriam [23] Bythi] perfectiſſimum decorem quēdam, & ſidus pleromatis perfectum fructum Ieſum quem & ſaluatorem vocari, & Chriſtum & Logon, patronymicè, ac omnia, quoniam

* delectationis.
* vergi.
* ſiue.
* diligentes.

* & in quoniam ab omnibus eſſet. Satellites quoque * ei & honorem ipſorum euidem generis,
angelos cum eo prolatos. Hæc igitur eſt quæ intra pleroma ipſorũ dicitur [24] negociatio] *Aeonum collatione, angelos cum Chriſto prouectos eſſe.*
* Carpiſti & Horotheti, & paſſi Æonis,& penè perditi,& quaſi in multa materia propter inquiſitionem patris calamitas & Hori & crucis ipſorum,& redemptoris,& * Carpiſtæ,& Horothetæ,& Metagogei & Æonum compago, & primi Chriſti cum ſpiritu ſancto * dependentia à patre ipſorum. Poſtrema Æonum geneſis & ſecundi Chriſti quem Soterem dicunt ex collatione compoſita fabricatio. Hæc autem manifeſtè quidem non eſſe dicta, quoniam non omnes capiant agnitionem ipſorum, myſterialiter autem à ſaluatore per parabolas oſtenſa iis qui poſſunt intelligere· ſic triginta Æonas ſignificari per triginta annos, ſicut prædiximus, in quibus nihil in manifeſto dicunt feciſſe ſaluatorem, & per parabolam operariorũ vineæ. Et Paulum manifeſtiſſimè dicunt Æonas nominare ſępiſſimè. Adhuc etiam & ordinem ipſorũ ſeruare, ſic dicentem, In vniuerſas generationes ſeculi ſeculorum. Sed [25] & nos ipſos denique in gratiarum actionibus dicentes; Æonas Æonum, illos Æonas ſignificare: & vbicunque Æon aut Æones nominantur, in illos id referri volunt. Duodecadis autem Æonum emiſſionem ſignificãtam per id quod duodecim annorum exiſtens Dominus, diſputauerit cum legis doctoribus,& per Apoſtolorum electionẽ. duodecim enim Apoſtolos elegit. & reliquos octodecim Æonas manifeſtari per id quod poſt reſurrectionem à mortuis octodecim menſibus dicant conuerſatum eum cum diſcipulis. Sed & pręcedẽtes nominis eius duas literas Iota & Eta, octodecim Æonas ſignificãter manifeſtare. Et decem autem Æonas ſimiliter per Iota literam quod præcedit, in nomine eius ſignificari dicunt,& propter hoc dixiſſe Saluatorem, Iota vnum, aut vnus apex non * præterіet, quoadusque omnia fiant. Hanc autem paſſionem quæ circa duodecimum Æonem facta eſt, ſignificari dicunt per apoſtaſiam Iudæ, qui duodecimus erat Apoſtolorum, & quoniam duodecimo menſe paſſus eſt. Vno [26] enim anno volunt eum poſt baptiſma prędicaſſe. Adhuc etiam in ea quæ profluuium ſanguinis patiebatur, manifeſtiſſimè hoc ſignificari. Duodecim enim annis paſſam, eam per domini aduentum eſſe ſanatam, cùm tetigeſſet fimbriam veſtimenti eius,& propter hoc dixiſſe Saluatorem: Quis me tetigit? docentem diſcipulos quod factum * eſt inter Æonas myſterium,& curationẽ paſſi Æonis. Per illam enim quæ paſſa eſt duodecim annis, illa virtus ſignificatur, eo quòd extenderetur,& in immenſum flueret eius ſubſtantia, quemadmodum dicunt, Et niſi tetigiſſet veſtimentum, hoc eſt illius filij, qui eſt veritatis primæ tetradis, quæ per fimbriam manifeſtata eſt, adueniſſe in omnem ſubſtantiam ſuam. Sed ſtetit & quieuit à paſſione per egreſſam virtutem filij. Eſſe autem hunc Horon volũt, qui curauit eam, & paſſionem ſeparauit ab ea. Quòd autem Saluatorem ex omnibus exiſtentem, [27] omne] eſſe, per hoc reſponſum, omne maſculinum aperiens vuluam, manifeſtari dicunt. Qui cùm omnia ſit, aperuit vuluam excogitationis paſſi Æonis,& ſeparata ea extra Pleroma, [28] quam] etiam ſecundam Ogdoadem vocant, de qua paulò pòſt dicemus. Et à Paulo autem manifeſtè propter hoc dictum dicunt, Et ipſe eſt omnia. & ruſus, Omnia in ipſum, & ex ipſo omnia. & iterum, In ipſo habitat omnis plenitudo diuinitatis. Et illud, Recapitulata eſſe omnia in Chriſto per Deum. Sic & interpretantur dicta,& quæcunque alia ſunt talia. Adhuc etiam de Horo ſuo (quem etiam plurimis nominibus vocant) duas operationes habere eum oſtendunt, confirmatiuam & ſeparatiuam, & ſecundùm id quidem, quod firmat & conſtabilit, crucem eſſe: ſecundùm id quod verò diuidit, Horon. Saluatorem autem ſic manifeſtaſſe operationes eius. Et primò quidem confirmatiuam, in eo quod dicit, Qui non tollit crucem ſuam,& ſequitur me, diſcipulus meus eſſe non poteſt. & item, Tollens crucem, ſequere me. Separatiuam autem in eo quod dicit, Non veni mittere pacem, ſed gladium. Et Ioannem dicunt hoc ipſum manifeſtaſſe, dicentem, ventilabrum in manu eius emundare aream, & colliget frumentum in horreum ſuum, paleas autem comburet igni inextinguibili, & per hæc operationem Hori ſignificaſſe. Ventilabrum enim, illud crucem interpretatur eſſe, quæ ſcilicet conſumit materialia omnia, quemadmodum paleas ignis: emundat autem eos qui ſaluantur, ſicut ventilabrum triticum. Paulum autem apoſtolum & ipſum reminiſci huius crucis dicunt ſic, Verbum enim crucis iis qui pereunt ſtultitia eſt, iis autem qui ſaluantur virtus Dei. & iterum, Mihi autem non eueniat in vllo gloriari, niſi in Chriſti cruce, per quem mihi mundus cruci-

Marginalia: * de penitentia. — * præteribit. — * eſſet. — *Æonas ſuos ex ſacris aſſerere conabãtur.* — *Mat. 20. 1. Cor. 2. Ephe. 3. Collo. 1. Heb. 1. Luc. 2. Ioan. 6. Mat. 5. Mat. 26. Act. 1.* — *Saluator τὸ πᾶν, id eſt, omne, vocabãt.* — *Luc. 2. Ro. 11. Collo. 1.* — *Matt. 10. Mat. 8. Matt. 10. Mat. 3. Luc. 3. 1. Cor. 1. Galat. 5.*

fixus eſt,& ego mundo. Talia igitur de pleromate ipſorum, & plaſmate vniuerſorum dicunt, adaptare cupientes ea quæ bene dicta ſunt, iis quæ malè adinuenta ſunt ab ipſis. [9] Non ſolùm autem ex Euangelicis & Apoſtolicis tentant oſtenſiones facere, conuertentes interpretationes,& adulterãtes expoſitiones: ſed etiam ex lege & prophetis, cùm quando multæ parabolæ & allegoriæ ſint dictæ, & in multa trahi poſſint, ambiguum per expoſitionem propenſius ad figmentum ſuum & * dolos adaptantes, in captiuitatem ducunt à veritate eos qui non firmam fidem in vnum Deum Patrem omnipotentem,& in vnum Ieſum Chriſtum Filium Dei conſeruant. Ea verò quę extra pleroma dicuntur ab iis ſunt talia: Enthymeſin illius ſuperioris Sophiæ, [10] quam & Achamoth vocant, ſeparatam à ſuperiore pleromate cum paſſione dicunt in * vmbrarꝫ vanitatis locis * deſeruiſſe per neceſſitatem: extra enim lumen facta eſt,[&] extra pleroma, informis, & ſine ſpecie quaſi abortus, ideo * quia nihil apprehendit. Miſertum autem eius ſuperiorem Chriſtũ, & per crucem extenſum ſua virtute formaſſe formam quæ eſſet ſecundùm ſubſtantiam tantùm, ſed non ſecundùm agnitionem: & hæc operatum recurrere ſubtrahentem ſuam virtutem, & reliquiſſe illam, vti ſentiẽs paſſionem, quæ erga illam eſſet per ſeparationem pleromatis, concupiſcat eorum quæ meliora eſſent, habens aliquam [11] odorationem] immortalitatis relictam in ſemetipſam à Chriſto & Spiritu ſancto. Quapropter ipſam duobus nominibus vocari, Sophiam paternaliter (Pater enim eius Sophia vocatur) & Spiritum ſanctum ab eo qui eſt erga Chriſtum Spiritus, formatam * ante eam & ſenſatam factam: ſtatim autem euacuatam ab eo qui inuiſibiliter cum ea erat verbo, hoc eſt Chriſto, in exquiſitionem egreſſam eius luminis, quod ſe dereliquiſſet, & non potuiſſet apprehendere illud, quoniam coercebatur ab Horo. Et ſic Horon coercentem eam ne * aduerſarius irrueret dixiſſe [12] Iaioth] vnde & * Iaioth, nomen factum dicunt: & cùm non poſſet pertranſire Horon, quoniam complexa fuerat paſſionem, & ſola fuiſſet derelicta foris, * omni parte paſſionis ſuccubuiſſe multifariæ & variæ * exiſtenti: & paſſam eam triſtitiam quidem, quoniam non apprehendit, timorem autem [13] ne quemadmodum eam lumen, ſic & vita relinqueret. Conſternationem autem] ſuper hoc. Ignorans autem omnia, non quem admodum mater eius prima Sophia Æon, demutationem in paſſionibus habuit, ſed contrarietatem. Super hæc autem eueniſſe ei & alteram adfectionem [14] conuerſionis] ad eum qui viuificauit eam collectionem,& ſubſtantiam fuiſſe materiæ dicunt ex qua hic mundus conſtat. De conuerſione enim mundi & Demiurgi omnem animam Geneſim accepiſſe. De timore autem & triſtitia reliqua initiũ habuiſſe. A lachrymis enim eius factam vniuerſam humidam ſubſtantiam, à riſu autem lucidam, à triſtitia autem & pauore corporalia mundi elementa. Aliquando enim plorabat & triſtis erat, quomodo dicunt, quòd derelicta ſola eſſet in tenebris & in vacuo. Aliquando autem in cogitationem veniens eius quòd dereliquerat eam lumen, diffundebatur & ridebat. Aliquando autem rurſus timebat. Aliquando conſternabatur,& eſtaſin patiebatur. Et quidem enim tragœdia multa eſt iam hic, & phantaſia vniuſcuiuſque illorũ aliter & aliter grauiter exponentis, ex quali paſſione, & ex quali elemento ſubſtãtia generationem accepit. [15] Quæ etiã conuenienter videntur mihi non omnes velle manifeſtò docere, [16] ſed ſolos illos qui etiam grãdes mercedes pro talibus myſteriis præſtare poſſunt. Nõ enim iam dicũt ſimilia illis, de quibus Dominus [noſter] dixit. Gratis accepiſtis, gratis date: ſed ſeparata & portentuoſa,& alta myſteria cum magno labore exquiſita fallacibus. Quis enim non eroget omnia quæ ſunt eius, vti diſcat quoniã à lachrymis Enthymeſeos, quæ ex paſſione Æonis, maria & fontes,& flumina,& vniuerſa humida materia generationẽ acceperunt? De riſu autem eius lumen, de pauore autem & incõſtabilitate corporalia mundi elemẽta. [17] Volo autem aliquid & ego conferre fructificationi eorum. Quoniam enim video dulces quidẽ quaſdam aquas,& fontes,& flumina,& imbres,& alia, quæ autẽ ſunt in mari ſalſas, adinuenio non omnia à lachrymis eius emiſſa, quoniam lachrymæ ſalſæ ſunt qualitate. Manifeſtum eſt igitur, quoniã ſalſæ aquæ hæ ſunt à lachrymis. Opinor autem eam in agonia & in * inſtantia grandi conſtitutam & ſudaſſe. Vnde etiam ſecundùm argumentationem ipſorum ſuſpicari oportet, fontes & flumina, & ſi quæ ſunt aliæ aquæ dulces generationem habuiſſe à ſudoribus eius. Non eſt enim ſuadibile, cùm ſint vnius qualitatis lachrymæ, alteras quidem ſalſas, alteras dulces aquas ex eis exiſſe. Hoc autem

Vtriuſque teſtamenti, adulterinis interpretationibus deprauatis ſcripturis, ad ſua figmenta abutebãtur hæretici.

Errores de ortu mundi & materia.

Lucris pecuniarum inhiabant hæretici. Matth. 10.

Figmenta portentoſa de ortu aquarum, elementorũ & luminis.

* doloſe.
* vmbræ vacuitatis
* deferbuiſſe.
* quòd.
* autem.
* anterius
* Iao.
* omni parti paſſionis.
* exiſtẽtis
* inconſtantia.

magis ſuadibile, alteras quidem eſſe à lachrymis, alteras verò à ſudoribus. Quoniam autem & calidæ & auſteræ quædam ſunt aquæ in mundo, intelligere * debemus quid faciens, & ex quo membro emiſit has. Apti ſunt enim huiuſmodi fructus argumento ipſorum. Cùm igitur peragraſſet omnem paſſionem mater ipſorum, & vix cùm elata eſſet ad obſecrationem conuerſa eſt eius luminis quod dereliquerat eã, hoc eſt, Chriſti, dicunt: qui regreſſus in pleroma, ipſe quidem vt datur intelligi pigritatus eſt ſecũdò deſcendere: Paracletum autem miſit ad eam, hoc eſt, ſaluatorem, præſtante ei virtutem omnem patris, & omnia ſub poteſtate tradente. Et Aeonibus autem ſimiliter, vti in eo omnia conderentur, viſibilia & inuiſibilia, throni, diuinitates, dominationes. Mittitur autem ad eam cum coætaneis ſuis angelis. Hanc autem Achamoth reueritã *eam dicunt, primò quidem cooperationem impoſuiſſe ei propter reuerentiam. Deinde autem cùm vidiſſet eum cum vniuerſa fructificatione ſua accurriſſe ei virtute accepta de viſu eius, & illũ formaſſe eam formationem, quæ eſt ſecundum agnitionem, & curationem paſſionum feciſſe eius, ſeparantem eas ab ea, & non eum neglexiſſe. Nec enim erat poſſibile eas exterminari quemadmodum [38] priores,]eo quòd iam habilia & poſſibilia eſſent. Sed ſegregantem *ſeparauit commiſcuiſſe & coagulaſſe, & de incorporali paſſione in corporalem materiam tranſtuliſſe eas, & ſic aptabilitatem & naturam feciſſe in eis, vt in congregationes & corpora venirent, vti fierent duæ ſubſtantiæ, vna quidem mala ex paſſionibus, altera autem conuerſionis paſſibile, & propter hoc virtutem ſaluatorem fabricaſſe dicunt. Hanc autem Achamoth extra paſſionem factam concepiſſe de gratulatione eorum quæcunque ſunt luminum * viſionem, id eſt, angelorum qui erant cum eo, & delectatam in * cõſpectu eorum peperiſſe fructus, ſecundum illius imaginem docent, partum ſpiritalem ſecundum ſimilitudinem factum ſatellitum ſaluatoris. Tria igitur hæc cùm ſubſiſtant ſecũdum eos vnum quidem ex paſſione quod erat materia, alterum verò de cõuerſione, quod erat animale, alterũ verò quod enixa eſt, quod eſt ſpiritale, ſic conuerſa eſt in formationẽ ipſorũ. Sed Spiritale quidem non potuiſſe eam formare, quoniam eiuſdẽ ſubſtantiæ ei erat. Conuerſa autem in formationem eius, quæ facta erat de conuerſione eius animalis ſubſtantiæ, emiſiſſe quoque à ſaluatore doctrinas. Et primo quidẽ formaſſe eam de animali ſubſtantia dicunt, Deum patrem & ſaluatorem & regem omnium [39] eiuſdem]ſubſtãtiç ei, id eſt, animalium, quas dextras vocant, & eorum quæ ex paſſione & ex materia, quas ſiniſtras dicunt. Ea enim quæ poſt eum ſunt, eum dicunt formaſſe latenter motum à matre ſua. Vnde [&] metropatorẽ & apatorem & Demiurgum eum & fratrẽ vocant. Dextrorum quidem patrem dicentes eum, id eſt, Pſychicorum, Siniſtrorum verò, id eſt, Hylicorum, Demiurgum, omnium autem regem. Hanc enim Enthymeſin volentem in Æonum honorem omnia facere, imaginem dicunt feciſſe ipſorum, magis autem ſaluatorem per ipſam. Et ipſam quidem in imagine inuiſibilis patris conſeruaſſe incognitã à Demiurgo: [40] Hunc autem vnigeniti] filium: Reliquorum verò Æonum, eos qui ab hoc facti ſunt angeli & archangeli. Patrem itaque & Deum dicunt factum eorum quæ ſunt extra pleromata, fabricatorem eſſe omnium pſychicorum & hylicorum: ſeparantem enim duas ſubſtantias cõfuſas, & de incorporalibus corporalia facientem fabricaſſe quæ ſunt cœleſtia & terrena, & factum hylicorum & pſychicorum, dextrorum & ſiniſtrorum fabricatorem, leuium & grauium, ſurſum aduolantium, & deorſum [41] deuergentium.] Septem quoque cœlos feciſſe, ſuper quos Demiurgum eſſe dicunt, & propter hoc hebdomadam vocant eum. Matrem autem Achamoth Ogdoada, ſeruantem numerum primogenitæ & primariæ pleromatis Ogdoadis. [42] Septem autem cœlos, quos intellectuales eſſe dicunt. Angelos autem eos tradunt & Demiurgum, & ipſum angelum: Deo autem ſimilem, quemadmodum & paradiſum ſupra tertium cœlum exiſtentem virtutem [Archangelum quartum] dicũt eſſe, & ab hoc aliquid accepiſſe Adam conuerſatum in eo. Hæc autem Demiurgum dicunt à ſemetipſo quidem putaſſe in totum fabricaſſe, feciſſe autem ea Achamoth. Cœlum enim feciſſe neſcientem cœlum, & hominem plaſmaſſe ignorantem hominem, terram autem oſtendiſſe non ſcientem terram, & in omnibus ſic dicunt ignoraſſe eum figuras eorũ quæ faciebat, & ipſam matrem, & ſemetipſum putaſſe omnia eſſe. Cauſam autem ei fuiſſe matrem eius talis operationis dicunt, quæ ſic voluerit producere eum: caput quidem & initium ſuæ ſubſtantiæ, dominum autem

Left margin: * debet. — * cum. — * ſeparatim. — * viſione. * conceptu.

Right margin: Fingunt Chriſtũ in Pleroma rediſſe, quia pigebat eũ iterum deſcendere. — Delyramẽta inſulſa de Achamoth. — Portentoſæ opiniones de rerum creatione.

vniuerſæ operationis. Hanc autem matrem & ogdoadem vocant, & Sophiam, & ter-
Matrem Achamoth pluribus nomenclaturis exornabant.
ram, & Hieruſalem, & ſpiritum ſanctum & dominum maſculiniter. Habere autem me-
dietatis locum [43] eam] & eſſe quidem ſuper Demiurgum, ſubtus autem ſiue extra ple-
roma vſque ad finem. Quoniam quidem materialem ſubſtantiam ex tribus paſsionibus
conſtare dicunt, timore, & triſtitia, & aporia. De timore quidem & de conuerſione ani-
malia ſubſiſtentiam accepiſſe. De conuerſione quidem Demiurgum volunt Geneſim
habuiſſe. De timore autem reliquam omnem animalem ſubſtantiam mutorum anima-
lium & hominum: & propter hoc ſuperiorem eum exiſtentem præſcire quæ ſunt ſpirita-
lia, & ſe putaſſe ſolum Deum, & per prophetas ſe dixiſſe: Ego Deus, & præter mè nemo.
Dæmones à triſtitia ortos docebãt.
De triſtitia autem ſpiritalia malitiæ docent facta. Vnde & diabolum Geneſim habuiſſe,
quem & [44] Coſmocratorem vocant, & dæmonia, & omnem ſpiritalem malitiæ ſubſtan-
tiam. Sed Demiurgum quidem phychicum filium, filium matris ſuæ dicunt. Coſmocra-
torem verò [45] creaturam] Demiurgi: & Coſmocratorem quidem intelligere ea quæ ſunt
Demiurgũ ignorantem, & animalem.
ſupra eum, quoniam ſit ſpiritalis malitia, Demiurgum verò ignorare cùm ſit animalis. Ha-
bitare autem matrem quidem ipſorum in eo qui ſit cœleſtis locus, hoc eſt in medietate:
Demiurgum verò in eo qui ſit in cœlo locus, hoc eſt hebdomade: Coſmocratorem verò
in eo qui ſit ſecundum nos mundo. De expaueſcentia verò & aporia quaſi de veſaniori
Ortus elementorum.
corporalia, quemadmodum prædiximus, mundi elementa facta eſſe. Terram verò ſecun-
dùm expaueſcentiæ ſtatum, aquam verò ſecundum timoris motum, aërem verò ſecundũ
materiæ fixionem, ignem verò omnibus iis ineſſe mortem & corruptelam, quemadmodũ
& ignorantiam omnibus tribus paſſionibus inabſconſam docent. Cùm fabricaſſet igi-
Hominis terreni & animalis creationem qualem fingebant.
tur mundum, fecit & hominem choicum, non autem ab hac arida terra, ſed ab inuiſibili
ſubſtantia, & ab effuſibili & fluida materia accipientem: & in hunc inſufflaſſe pſychicum
definiunt, & hunc eſſe ſecundum imaginem & ſimilitudinem factum: ſecundum imagi-
nem quidem hylicum eſſe, proximum quidem, ſed non eiuſdem ſubſtantiæ eſſe Deo.
Secundum ſimilitudinem verò pſychicum, vnde & ſpiritum vitæ ſubſtantiam eius di-
ctam, cùm ſit ex ſpiritali [46] defluxione.] Pòſt deinde circundatam dicunt ei * [47] adaman- ** Adamicam, al. dermatinã. Vide annot.*
Partus Achamoth.
tinam tunicam. Hanc autem ſenſibilem carnem eſſe volunt. Partum verò matris ipſo-
rum, quæ eſt Achamoth, quem ſecundùm inſpectationem eorum Angelorum qui ſunt
erga Saluatorem generauit, exiſtentem eiuſdem ſubſtantiæ matris ſuæ ſpiritalis. Et ipſum
enim ignoraſſe Demiurgum dicunt, & latenter depoſitum eſſe in eum neſciente eo, vti
per eum in eam quæ ab [eo] eſſet animam ſeminatum, & in materiale hoc corpus, geſta-
tum quoque velut in vtero in iis & amplificatum, paratum fiat ad ſuſceptionem perfectæ
rationis. Latuit igitur, quemadmodum dicunt, Demiurgum cõſeminatus *in ſubflatione **inſufflationi.*
eius à Sophia ſpiritalis homo, inenarrabili virtute & prouidentia. Quemadmodum enim
matrem ſuam ignorauit, ſic & ſemen eius. Quod etiam ipſum Eccleſiam eſſe dicunt, exẽ-
plum ſuperioris Eccleſiæ: & hunc eſſe in ſemetipſis hominem volunt, vti habeant animã
Hominem triplicẽ fingebant.
quidem à Demiurgo, corpus autem à limo, & carnem à materia: Spiritalem verò homi-
nem à matre Achamoth. Cùm ſint igitur tres, alterum materiale (quod etiam ſiniſtrum
vocant) ex neceſſitate perire dicunt, quippe cùm nullam inſpirationem incorruptelæ re-
cipere poſſit. Animale verò (quod etiam dextrum appellant) cùm ſit medium ſpiritalis &
materialis, illud redigi quocunq; declinauerit. *In ſpiritalem verò emiſſum eſſe vti hîc ani- **Spiritalem.*
mali coniunctum formetur coeruditum ei in conuerſatione. Et hoc eſſe dicunt ſolem &
lumen mundi. Opus erat enim animali ſenſibilibus diſciplinis. Ob quã cauſam & mũdum
fabricatũ eſſe dicunt, & Saluatorem ad hoc veniſſe animalem, quia ſuæ poteſtatis eſt vt id
ſaluet. Quæ enim ſaluaturus erat, eorum primitias eum ſuſcepiſſe dicunt. Ab Achamoth
Sibi ſpiritualibus natura, bona opera haudquaquam neceſſaria ad ſalutẽ docebãt, ſed benè aliis, id eſt orthodoxis.
quidem ſpiritale, à Demiurgo autem indutũ pſychicum, id eſt animalem, Chriſtũ, à diſpo-
ſitione autem circundatũ corpus, animalem habens ſubſtãtiam. Paratũ verò inenarrabili
arte, vt & viſibile & palpabile & paſſibile fieret. Et hylicum autem nihil omnino ſuſcepit.
Non enim eſſe hylicum capacẽ ſalutis. Conſommationem verò futurã, cùm formatum &
perfectum fuerit ſcientia omne ſpiritale, hoc eſt, homines qui perfectã agnitionem habẽt
de Deo, & hi qui ab Achamoth initiati ſunt myſteria: eſſe autem hos ſemetipſos dicunt.
Erudiuntur autẽ pſychica, id eſt animalia, pſychici, id eſt animales homines, qui per ope-
rationem & fidem nudam firmantur, & non perfectam agnitionem habent. Eſſe autem

hos, nos qui ſumus ab Eccleſia, dicũt.[48] Quapropter & nobis quidem neceſſariã eſſe bonam conuerſationem reſpondent: aliter enim impoſſibile eſſe ſaluari. Semetipſos autem non per operationem, ſed eo quòd * ſunt naturaliter ſpiritales, * omnino ſaluari dicunt.

* omni- modo.

* ſint.

Quemadmodum enim choicum impoſſibile eſt ſalutem percipere, non enim eſſe illũ capacem ſalutis dicunt: ſic iterũ quod ſpiritale, (quod ſemetipſos eſſe volunt) impoſſibile eſſe corruptelam percipere, licet in quibuſcunque fuerint factis.[49] Quemadmodum enim aurum in cœno depoſitum nõ amittit decorem ſuum, ſed ſuam naturam cuſtodit, cùm cœnum nihil nocere auro poſſit: ſic & ſemetipſos dicunt, licet in quibuſcunque materialibus operibus ſint, nihil ſemetipſos noceri, neque amittere ſpiritalem ſubſtantiam. Quapropter & intimoratè omnia quæ vetantur, hi qui ſunt ipſorum perfecti, operantur. De quibus Scripturæ confirmant, quoniam qui faciunt ea, regnũ Dei nòn hæreditabunt.[50]. Etenim idolothyta indifferenter manducant, nihil inquinari ab iis putãtes,[51] & in omnẽ diem feſtum Ethnicorum pro voluntate in honore eorum factũ primi conueniunt, vt in nihilo quidem abſtineant, quod eſt apud Deum & apud homines otioſum muneris homicidiale ſpectaculum.

Nulla flagitia ſibi à Deo imputari autumabant, nullàmque ciborum delectum obſeruabant. Galat. 5.

[52] Quidam autem & carnis voluptatibus inſatiabiliter inſeruientes, carnalia carnalibus, ſpiritalia ſpiritalibus reddi dicunt. Et quidam quidem ex ipſis clàm eas mulieres quæ diſcunt ab eis doctrinam hanc, corrumpunt: quemadmodum multæ ſæpe ab iis ſuaſæ, pòſt conuerſæ mulieres ad Eccleſiam Dei cum reliquo errore & hoc cõfeſſæ ſunt. Alij verò & manifeſtè, ne quidem erubeſcentes, quaſcunque adamauerint mulieres, has à viris ſuis abſtrahentes, ſuas nuptas fecerunt. Alij verò valde modeſtæ initio, quaſi cum ſororibus fingentes habitare, procedente tempore manifeſtati ſunt, grauida ſorore à fratre facta, & alia multa odioſa & irreligioſa facientes.

Luxuriæ deditis hæretici, quas ſecretò docebant mulieres corrumpebãt. Matrimonia iã contracta, diſſoluebant.

Nos quidem qui per timorem Dei timemus etiam vſque in mentibus noſtris, & ſermonibus peccare, arguunt quaſi idiotas, & nihil ſcientes, ſemetipſos extollunt, perfectos vocantes, & ſemina electionis. Nos enim in vſu gratiam accipere dicunt, quapropter & auferri à nobis: ſemetipſos autem propriè poſſidere, deſurſum ab inenarrabili & innominabili ſyzygia deſcendentem habere gratiam, & propterea * adiici eis. Quapropter ex omni modo oportere eos ſemper ſyzygiæ meditari myſterium.

Catholicos ignorantes, ſe verò perfectos iactabant.

* adici.

Et hoc ſuadent inſenſibilibus iis ſermonibus, dicentes ſic: Quicunque in ſeculo eſt, & vxorem non amat, vt ei coniungatur, non eſt de veritate, & non tranſiet in veritatem. Qui autem de ſeculo eſt mixtus mulieri, non tranſit in veritatem: quoniam in concupiſcentia mixtus eſt mulieri. Quapropter nobis quidem: quos pſychicos vocant, & de ſeculo eſſe dicunt, neceſſariam continentiam, & bonam operationem, vti per eam veniamus in medietatis locum. Sibi autem, ſpiritalibus & perfectis vocatis, nullo modo. Non enim operatio in pleroma inducit, ſed ſemen quod eſt inde puſillum quidem * demiſſum, hìc autem perfectum factum.

Continentiam, bonaque opera, ſibi nullo modo neceſſaria docebant.

* emiſſum

Cùm autem vniuerſum ſemen perfectum fuerit, Achamoth quidem matrem ipſorum tranſire de medietatis loco dicunt, & intra pleroma introire, & recipere ſponſum ſuum ſaluatorem, qui eſt ex omnibus factus vti ſyzygia fiat ſaluatoris & Sophię, quæ eſt Achamoth, & hoc eſſe ſponſum & ſponſam:[53] Nymphonem] verò vniuerſum pleroma. Spiritales verò expoliatos, animas & ſpiritus intellectuales factos inapprehenſibiliter & inuiſibiliter* inter pleroma ingreſſos ſponſas reddi, iis qui circa Saluatorem ſunt Angelis.

Syzygia Saluatoris & Achamoth.

* intra.

Demiurgum verò tranſire & ipſum in matris ſuæ Sophiæ locum, hoc eſt, in medietatem. Iuſtorum quoque animas refrigerare & ipſas in medietatis loco. Nihil enim pſychicum intra pleroma tranſire. His autem factis, ita [is] qui latet in mundo ignis exardeſcens, comprehendens vniuerſam materiam conſumit, & ipſum ſimul conſumptum, abire in id vt iam non ſit. Demiurgum autem nihil horum cognouiſſe oſtendunt ante Saluatoris aduentum. Sunt autem qui dicunt emiſiſſe eum Chriſtum filium ſuum, ſed animalem, & de hoc per Prophetas locutum eſſe. Eſſe autem hunc qui per Mariam tranſierit,[54] quemadmodum aqua per tubum tranſit, & in hunc in baptiſmate deſcendiſſe illum qui eſſet de pleromate ex omnibus ſaluatorem in figura colũbæ, fuiſſe autẽ in eo & illud quod eſt ab Achamoth ſemen ſpiritale.

Blaſphemia in Chriſti veram ex B. Virgine incarnationem.

Dominũ igitur noſtrũ ex quatuor iis compoſitum fuiſſe dicunt, ſeruantem typum primogenitæ & primæ quaternionis, de ſpiritali, quod erat * in Achamoth, & de animali quod erat de Demiurgo, & de diſpoſitione, quod erat factum inenarrabili arte, & de ſaluatore, quod erat illa quæ deſcendit in eum columba: & hunc quidem impaſſibilem perſeue-

* ab.

raſſe. Non enim poſsibile erat pati eum, cùm eſſet incomprehenſibilis & inuiſibilis, & propter hoc ablatum eſſe, cùm traderetur ad Pilatum, illum qui depoſitus erat in eum ſpiritus Chriſti. Sed ne id quidem quod à matre erat ſemen, paſſum eſſe dicunt. Impaſſibile, enim & illud, quippe ſpiritale & inuiſibile, etiam ipſi Demiurgo. Paſſus eſt autem, ſecundùm hos, animalis Chriſtus, & ille qui ex diſpoſitione fabricatus in myſterio, vt oſtēdat per eum mater typum ſuperioris Chriſti, illius qui extenſus eſt cruci, & formauit Achamoth formationem ſecundùm ſubſtantiam. Omnia enim hæc exempla illorum eſſe dicunt: eas verò quæ habuerunt ſemen, id quod eſt ab Achamoth, animas meliores dicunt fuiſſe quàm reliquas. Quapropter & plus eas dilectas à Demiurgo non ſciente cauſam, ſed à ſemetipſo putante eſſe tales. Quapropter & in prophetas, aiunt, diſtribuebat *eas & ſacerdotes & reges, & multa de hoc ſemine dicta per prophetas. Exponunt quippe eum altioris naturæ eſſe. Multa autem & matrem de ſuperioribus dixiſſe dicunt. Sed & per hunc, & per eas, quæ ab hoc factæ ſunt animæ. Ac deinceps diuidunt prophetias, *eos

Prophetiarum origo, & partitio. aliquid quidem à matre dictum docentes, aliquid à ſemine, aliquid autem ab ipſo Demiurgo: & Ieſum tantundem aliquid quidem ſaluatorem dixiſſe, aliquid à matre, aliquid à Demiurgo, quemadmodum oſtendemus, procedente nobis ſermone. Demiurgum autem, quippe ignorantem quæ eſſent ſuper eum, moueri quidem in iis quæ dicuntur: contemplaſſe verò ea, aliam atque aliam cauſam putantem, quàm ſpiritus qui prophetat, habens & ipſe ſuam aliquam motionem, ſiue hominem, ſiue perplexionem peiorum, & ſic ignorantem conſeruaſſe vſque ad aduentum Saluatoris. Cùm veniſſet autem Saluator didiciſſe eum ab eo omnia dicunt, & in gaudium ei ceſsiſſe cum omni virtute ſua, & eum

Matt. 8. *Imaginatio de Centurione.* eſſe illum in Euangelio Centurionem dicentē ſaluatori: Et ego enim ſub poteſtate mea habeo milites & ſeruos, & quod iuſſero, faciunt. Perfecturum autem eum eam quæ ſecundùm ipſum eſt mundi creationem, vſque ad id tempus quod oportet, maximè autem propter Eccleſiæ diligentiam atque curam, & propter agnitionem præparati præmij,

Hominum tria genera. quoniam in locum matris tranſibit. Hominum autem tria genera dicunt, ſpiritalem, pſychicum, choicum, quemadmodum fuit Cain, Abel, Seth, vt oſtendant & ex his tres naturas, iam non ſecundùm vnumquenque, ſed ſecundùm genus. Et choicum quidem in corruptelā abire: animalem verò, ſi meliora elegerit, in loco medietatis refrigeraturum, ſi verò peiora, tranſire & ipſum ad ſimilia. Spiritalia verò inſeminar Achamoth, ex illo tempore vſque nunc, propter quod & animæ erudientur quidem hîc: & ſemina enutrita, quia puſilla emittantur, pòſt deinde perfectione digna habita, ſponſas reddi ſaluatoris angelis reſpondent, animabus eorum ex neceſſitate in medietate cum Demiurgo refrigeraturis in æternum. Et ipſas autem animas rurſus ſubdiuidentes, dicunt quaſdā quidem natura bonas, quaſdam autem natura malas. Et bonas quidem has eſſe, quæ capaces ſeminis fiunt. Alias verò natura nequam nunquam capere illud ſemen. [15] Cùm ſit igitur tale illorum argumentum, quod neque prophetæ prædicauerunt, neque Dominus docuit, neque Apoſtoli tradiderunt, quod abundantius gloriantur plus quàm cæteri cognouiſſe, de iis quæ non ſunt ſcripta, legentes, & quod ſolet dici, [16] de harena reſticulas nectere adfectantes, fide digna aptare conantur iis quæ dicta ſunt, vel parabolas dominicas, vel dictiones propheticas, aut ſermones Apoſtolicos, vt figmentum illorum nō ſine teſte eſſe

Scripturas detorquent ad impia figmenta ſua: ne ſine teſtimonio appareant. videatur. Ordinem quidem & textum ſcripturarum *ſupergradientes, & quantum in ipſis eſt ſoluentes membra veritatis. Transferunt autem & transfingunt, & alterum ex altero facientes, ſeducunt multos ex iis quæ aptant ex dominicis eloquiis malè compoſito phantaſmati. [17] Quomodo ſi quis regis imaginē bonam fabricatam diligenter ex gemmis precioſis à ſapiente artifice, ſoluens ſubiacentem hominis figuram transferat gemmas illas; & reformās faciat ex iis formam canis, vel vulpeculæ, & hanc malè diſpoſitam, dehinc [18] confirmet] & dicat hanc eſſe regis illam imaginem bonam, quam ſapiens artifex fabricauit, oſtendens gēmas quæ benè quidem à primo artifice in regis imagine cōpoſitæ erāt, malè verò à poſteriore in canis figuram tranſlatæ ſunt, & per gemmarum phantaſiā decipiat idiotas, qui comprehenſionem regalis formæ non habeāt, & ſuadeat eorum hæc turpis vulpeculæ figura, illa eſt bona regis imago. Eodem modo & hi anicularum fabulas aſſumentes, poſt deinde ſermones & dictiones & parabolas hinc inde *afferentes, vt aptare volunt fabulis ſuis eloquia Dei. Et quanta quidem iis qui ſunt intra pleroma aptant, diximus.

*Supergredientes.

*auferentes.

diximus. Quanta autem de iis qui extra pleroma ſunt ipſorum, ad ſuos inſinuare conantur ex ſcripturis, ſunt talia. Dominum in nouiſſimis mundi temporibus propter hoc veniſſe ad paſſionem dicunt, vt oſtendat quæ circa nouiſſimum Æonum facta eſt, paſſionem, & per hunc finem manifeſtet finem eius quæ eſt circa Æonas diſpoſitionis. Duodecim autem annorum virginem illam archiſynagogi filiam, quam inſiſtens Dominus à mortuis liberauit, typum eſſe narrant Achamoth, quem extenſus Chriſtus eorum figurauit, & ad ſenſibilitatem adduxit eius, quod dereliquerat eam, luminis. Quoniam autem ei manifeſtauit ſemetipſum. [59] Saluator] exiſtenti extra pleroma in abortionis partu, Paulum etiam dicunt dixiſſe in prima ad Corinthios epiſtola, Nouiſſimo autem tanquam abortiuo viſus eſt & mihi: & illam quæ eſt cum coætaneis ſaluatoris aduentatio ad Achamoth, ſimiliter manifeſtaſſe eum in[eadem] epiſtola [dicentem,] Oportere mulierem velamen habere in capite propter angelos, quoniam & aduentante ſaluatore ad eam, propter verecondiam velamen impoſuit Achamoth [in]faciem ſuam. Et paſſiones autẽ quas paſſa eſt, ſignificaſſe Dominũ dicunt: in hoc quidẽ, quòd derelicta eſt à lumine, in eo cùm dicit in cruce, Deus meus, Deus meus: vt quid me dereliquiſti? manifeſtaſſe eum quoniam derelicta eſſet à lumine Sophia, & prohibita eſt ab Hoto in priora impetũ facere. Tædium autem eius in eo quod dixiſſet, Quàm triſtis eſt anima mea. Timorem autem in eo quod dixerit, Pater, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte. [60] Et aporiam autem, id eſt, conſternationem ſimiliter in eo quod dixerit, Et quid dicam neſcio. Tria autem genera hominum oſtendiſſe docent eum, Hylicum quidem in eo quod reſponderit dicenti, Sequar te, Non habet filius hominis vbi caput reclinet. Animale autem, in eo quod dixerit dicenti, Sequar te, permitte autem mihi ire & renunciare domeſticis. Nemo ſuper aratrum manum imponens, & in poſteriora reſpiciens, aptus eſt regno cœlorum. Hunc autem dicunt de mediis eſſe: & illum autem ſimiliter, qui multas partes iuſtitiæ confitebatur ſe feciſſe: poſt deinde noluiſſe ſequi, ſed à diuitiis victum, vt ne fieret perfectus, & hunc de pſychico genere fuiſſe volunt. Spiritale verò, in eo quod dicit, Remitte mortuos ſepelire mortuos ſuos, tu autem vade & annuncia regnum Dei. Et Zachæo publicano, dicens, [Properans] deſcende quoniam hodie in domo tua oportet me manere. Et in fermenti parabola quod mulier abſcondiſſe dicitur in farinæ ſata tria, tria genera manifeſtare dicunt: mulierem quidem Sophiam dici docent, farinæ verò ſata tria, tria genera hominum, ſpiritale, animale, choicum, fermentum verò ipſum Saluatorem dictum dicunt. Et Paulum autem manifeſtè dixiſſe, choicos, animales, ſpiritales. [Alibi quidem,] Qualis choicus tales & choici. Alibi autem, animalis homo non percipit quæ ſunt ſpiritus. Alibi autem, Spiritalis examinat omnia, animalis autem non percipit quæ ſunt ſpiritus, de Demiurgo dictum dicunt, qui cùm pſychicus ſit, non cognouerit neque matrem ſpiritalem exiſtentem, neque ſemen eius, neque eos qui ſunt in pleromate Æones. Quoniam autem eorũ quos ſaluaturus erat Saluator [61] init a] accepit, Paulum dixiſſe. Et ſi delibatio ſancta, & maſſa. Delibationem quidem, quod eſt ſpiritale dictum docentes, * conſperſiones autem nos, id eſt pſychicam eccleſiam, cuius ſubſtantiam adſumpſiſſe dicunt eum, & cum ſemetipſo erexiſſe, quoniam erat ipſe fermentum. Et quoniam errauit Achamoth extra pleroma, & formata eſt à Chriſto & quæſita eſt à Saluatore, manifeſtare eum dicunt, in eo quod dixit ſemetipſum veniſſe ad eam quæ erraſſet ouem. Ouem enim errantem matrem ſuam referunt dici, ex qua eam quæ ſit hîc volunt eſſe ſeminatam eccleſiam. Errorem autem, eam quæ eſt extra pleroma in omnibus paſſionibus * immorationem, ex quibus factam materiam tradunt. Mulierem autem, illam quæ mundat domum, & inuenit drachmam, ſuperiorem Sophiam narrant dici. Quæ cùm perdidiſſet intentionem ſuam, pòſt deinde mundatis omnibus per Saluatoris aduentũ [62] inuenit] eam quoniam & [hęc] reſtituitur ſecundum eos, intra pleroma. Simeon autem eum qui in manus ſuas accepit Chriſtum, & gratias egit Deo, & dixit, Nunc * dimittis ſeruum tuum Domine, ſecundum ſermonem tuum in pace, typum eſſe Demiurgi dicunt, qui veniente ſaluatore didicit tranſpoſitionem ſuam, & gratis egit Bytho. Et per Annam quæ in Euangelio dicitur ſeptem annis cum viro vixiſſe, reliquum autem omne tempus vidua perſeueraſſe, donec vidiſſet Saluatorem, & agnouiſſet eum, & loqueretur de eo omnibus, manifeſtiſſimè Achamoth ſigni-

Scriptura quibus abutebantur. *Mat. 9.* *1. Cor. 15.* *1. Cor. 11.* *Christus, quamobrẽ clamauerit, Deus meus, Deus meus: vt quid me dereliquiſti.* *Pſal. 22.* *Mat. 26.* *Deſperationem, Chriſto Domino affingebant hi Gnoſtici.* *Mat. 8.* *Luc. 9.* *Luc. 9.* *Luc. 19.* *Luc. 13.* *1. Cor. 15.* *1. Cor. 2.* *1. Cor. 2.* *Demiurgi ignorantia.* *Rom. 11.* *Eccleſia vnde ſeminata.* *Luc. 2.* *Demiurgi & Achamothæ typos, quos imaginentur.*

*conſperſionem. *minorationem. *remittis.

ficari dicunt: quæ cùm ad modicum vidiſſet tunc Saluatorem, cum coætaneis ſuis poſteto omni tempore perſeuerans, in medietate ſuſtinebat eum, quando iterum veniat & reponat eam ſuæ coniugationi. Et nomen autem eius ſignificatum à Saluatore, in eo quod dixerit, Iuſtificata eſt ſapientia à filiis eius: & à Paulo autem ſic, Sapientiam autem loquimur perfectis. Et coniugationes autem quæ ſunt intra pleroma Paulum dixiſſe dicunt, in vno oſtendentem. De ea enim coniugatione, quæ eſt ſecundum hanc vitam ſcribens ait, Hoc enim myſterium magnum eſt, dico autem in Chriſto & Eccleſia. Adhuc autem Ioannem diſcipulum Domini docent primam ogdoadem & omnium generationem ſignificaſſe ipſis dictionibus. Itaque principium quoddam ſubiecit, quod primum factum eſt à Deo: quod etiam Nun vocat & filium: & vnigenitũ Domini vocat, in quo omnia Pater* dimiſit ſeminaliter.[63] Ab hoc] autem aiunt Verbum emiſſum, & in eo* cõmunem Æonum ſubſtantiam, quam ipſum poſtea formauit Verbum. Quoniam igitur de prima Geneſi dicit bene à principio, hoc eſt, à Filio & Verbo[64] doctrinam facit,] dicit autem ſic, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum, Prius diſtinguens in tria, Deum, & Principiũ, & Verbum, iterum [ea] vniuit, vti & emiſſionem ipſorum vtrorumque oſtendat, id eſt, filij & Verbi, & eam quæ eſt adinuicem ſimul & ad patrem vnionem. In patre enim & ex patre principium, in principio autem & ex principio Verbum. Bene igitur dixit, In principio erat Verbum, erat enim in filio: & Verbũ erat apud Deum, etenim[65] principium] & Deus erat Verbum, conſequenter. Quod enim ex Deo natum eſt, Deus eſt. Hic enim erat in principio apud Deum, oſtendit emiſſionis ordinem. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Omnibus enim iis qui poſt eum ſunt Æonibus, formationis & generationis cauſa Verbum factum eſt. Sed quod factum eſt in eo, inquit, vita eſt. Hic enim ſyzygias manifeſtauit: omnia enim (ait) per ipſum facta ſunt, vita autem in ipſo. Hæc ergo quæ in eo] facta eſt, proximior eſt quàm ea quæ per ipſum facta ſunt: cum ipſo eſt enim, & per ipſum fructificat. Quoniam infert, & vita erat lux hominũ. Homines autem nunc & eccleſiam ſimili nomine ſignificauit, vt per vnum nomen manifeſtet ſyzygiæ communionem. Ex logo enim & Zoe homo generatur & eccleſia. Lumen autem dixit hominũ vitam, quoniam illuminati ſunt ab ea, quod eſt formatum & manifeſtatum. Hoc autem & Paulus dicit, Omne enim quod manifeſtatur lumen eſt. Quoniam igitur vita manifeſtauit & generauit hominem & eccleſiam, lumen dicta eſt eorum. Apertè igitur manifeſtauit Ioannes per ſermones hos, & alia & quaternionem ſecundam Logon & Zoen, anthropon & eccleſiam, ſed & primam ſignificauit tetradem. Narrans enim de Saluatore & docens omnia quæ extra pleroma ſunt, per eum formata, fructum quoque eum eſſe dicens intra pleroma: etenim lumen dixit illũ quod in tenebris lucet & non cõprehenditur ab eis, quoniam omnia quæ facta ſunt ex paſſione formans, ignoratus eſt ab eis: & filium &[66] veritatẽ] & vitam dicit eum & Verbum carnem factũ. Cuius gloriam vidimus, ait, & erat gloria eius quaſi vnigeniti, quæ à patre data eſt ei, plena gratia & veritate. Dicit autem ſic, Et Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis, & vidimus gloriã eius, gloriam, quaſi vnigeniti à patre, plena gratia & veritate. Diligenter igitur oſtendit primam quaternationem, patrem dicens & gratiam & Monogenen & veritatem. Sic Ioannes de prima & matre omnium Æonum ogdoade dixit: patrẽ enim dixit & gratiam & Monogenem & veritatem & verbum & vitam & hominem & eccleſiam. Et Ptolomæus quidem ita. Vides igitur dilectiſſime adinuentionem qua vtentes ſeducunt ſemetipſos, calumniantes ſcripturis, fictionem ſuam ex eis conſtare adnitentes. Propter hoc enim & ipſas eorum adpoſui aſtutias & dictiones, vt ex eis conſideres malitiam inuẽtionis & nequitiam erroris. Primò enim ſi propoſitum eſſet Ioanni illam quæ ſurſum eſt octonationem oſtendere, ordinem cuſtodiſſet vtique emiſſionis, & primam quaternationem, cùm ſit venerabilior, quemadmodum dicunt, in primis vtique poſuiſſet nominibus, & ſic adiunxiſſet ſecundam, vt per ordinem nominum, ordo oſtenderetur octonationis. Et non vtique poſt tantum interuallum quaſi oblitus[67] deinde] commemoratus in nouiſſimo primæ memoratus fuiſſet quaternationis. Deinde autem & coniugationes ſignificare volens, & eccleſiæ non prætermiſiſſet nomen, ſed aut & in reliquis coniugationibus contentus fuiſſet maſculorum appellatione, ſimiliter cùm poſſent & illa ſimul ſubaudiri, vt

Mat. 11.

1. Cor. 2.

Syzygias ſuas vnde probare cõtendant.

Ephes. 5.

* premiſit

* omnem

Ioan. 1.

Initio euangelij B. Ioannis abutuntur ad Æonum propagationes ſtabiliendas.

Filius, Deus eſt, ex Deo natus.

Ephes. 5.

Oppugnat impias eorum interpretationes.

vnitatem per omnia eſſet cuſtodiens. Aut ſi reliquorum coniugationes enumerabat, & anthropi, id eſt, hominis vtique manifeſtaſſet coniugem,& vtique non remiſiſſet de diuinatione nos accipere nomen ipſius. Manifeſta igitur expoſitionis eorum transfictio: Ioanne enim vnum Deum exponente,& vnum vnigenitum Chriſtum Ieſum adnũciante, per quem omnia facta eſſe dicit, hunc Io.1. Verbũ Dei, hunc vnigenitũ, hunc factorem omnium, hunc lumen verum illuminans omnem hominem, hunc mundi fabricatorem, hũc in ſua veniſſe, hunc eundem carnem factum, & habitaſſe in nobis: [68] Hi tranſuertentes ſecundum veriſimilem expoſitionem, alterum quidem Monogenen volunt eſſe, ſecundum emiſſionem, quam ſcilicet & principium vocant: alterum autem Soterem, id eſt, Saluatorem fuiſſe volunt, & alterum Logon, id eſt, Verbum filium monogenis, id eſt, vnigeniti, & alterum Chriſtum, id eſt, ad emendationem pleromatis emiſſum: & vnumquodque eorum quæ dicta ſunt auferentes à veritate, & abutẽtes nominibus in ſuam argumentationem tranſtulerunt: vt ſecundum eos in tantis Ioannes Domini Chriſti Ieſu memoriam non fecerit. Si enim patrem dixiſſet, & Charin & Monogenen, & Alethian, & Logon, & Zoen,& Anthropon,& Eccleſiam ſecundum illorum argumentationem de prima ogdoade dixit, in qua nondum Ieſus: nondum Chriſtus Ioannis magiſter. Quia autem non de ſyzygiis ipſorum Apoſtolus dixit, ſed de Domino noſtro Ieſu Chriſto, quem & Verbum ſcit eſſe Dei, idem ipſe fecit manifeſtum. Recapitulans enim de eo Verbo quod ei in principio dictum eſt, inſuper exponit, & Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Secundum autem illorum argumẽtationem, non Verbum caro factum eſt, quod quidem nec venit vnquam extra pleroma: ſed qui ex omnibus factus eſt, & * ſic poſterior Verbo, Saluator. Diſcite igitur inſenſati, quoniam Ieſus qui paſſus eſt pro nobis, qui inhabitauit in nobis, idem ipſe eſt Verbum Dei. Si enim alius ex Æonibus pro noſtra ſalute caro factus eſt, æſtimandum erat de altero dixiſſe Apoſtolum. Si autem Verbum patris qui deſcendit, ipſe eſt & qui aſcẽdit, ab vno Deo vnigenitus filius, ſecundum patris placitum incarnatus pro [69] hominibus] non de alio aliquo, [neque] de ogdoade Ioannes ſermonem fecit, ſed de Domino Chriſto Ieſu. Neque enim Verbum ſecundum eos principaliter caro factum eſt. Dicunt enim Sotera induiſſe corpus animale, de diſpoſitione aptatum inenarrabili prouidentia, vt viſibile & palpabile fieret. Caro eſt autem illa vetus, de limo ſecundum Adam facta plaſmatio à Deo, quam verè factum Verbum Dei manifeſtauit Ioannes, & ſoluta eſt illorum prima & primogenita octonatio. Cùm enim vnus & idem oſtenditur Logos & Monogenes, & Zoe & Phos,& Soter, & Chriſtus filius Dei, & hic idem incarnatus pro nobis, ſoluta eſt octonationis illorum compago. Hac autem ſoluta, decidit illorum omnis argumentatio, quam falſo nomine ſomniantes infamant ſcripturas ad propriam argumentationem confingendam. Pòſt deinde dictiones & nomina diſperſim poſita colligentes transferunt, ſicut prædiximus, ex eo quod eſt ſecundum naturam, in id quod eſt contra naturam, ſimilia facientes iis qui controuerſias ſibimetipſis quaſlibet proponunt, pòſt deinde conantur & Homericis verſibus meditari eas: ita vt idiotæ putent ex illa temporali declamata controuerſia, Homerum verſus feciſſe, & multi abducuntur per compoſitam conſequentiam verſuum, ne fortè hæc ſic Homerus fecerit, quemadmodum Herculem ab Euriſtheo ad eum qui apud inferos eſt canem miſſum, ex Homericis verſibus ſcribens ira, (Nihil enim prohibet exempli gratia commemorari, & horum, cum ſit ſimilis & eadem vtriſque argumentatio.)

[70] Hæc vbi dicta dedit, emiſit limine flentem
Herculem inuictum magnarum non inſcium rerum,
Euryſtheus natus Sthenelo proſapia Perſei,
Ducturum ex Erebo canem atri Ditis ad auras.
Vadit at ille, velut leo nutritus montibus acer,
Vrbem per mediam: noti ſimul omnes abibant,
Et ſenes & pueri, & nondum nuptæ puellæ
*Plorantes multùm, ac ſi in mortem * irent, at ipſe*
Mercurius præmittit & cæſia Pallas euntem:
Fratrem etenim ſciebat quatenus dolor exagitaret.

Ioan.1.

Chriſtũ vnũ, in quatuor partes peruerſè diſtrahebant.

* ſit.

Ieſus qui paſſ. eſt, ipſe eſt Verbũ Dei.

Vt Homeri centonibus tragici, ſic variis ſcripturæ ſacræ decerptis ſententiis abutũtur ad ſua figmenta, hæretici.

* iret ad ipſum.

Quis non ex ſimplicibus abripiatur ab huiuſmodi verſibus, & putet ſic illos Homerum in hoc argumento feciſſe? Qui autem ſcit Homerica, cognoſcet quidem verſus, argumẽtum autem non cognoſcet, ſciens quoniam aliquid quidem eorum etiam de Vlyſſe dictum, aliud verò de Hercule, aliud verò de Priamo, aliud de Menelao & Agamemnone. Si autem tulerit illos, & vnumquenque ſuo libro reddiderit, auferet de medio præſens argumentum. Sic autem & qui regulam veritatis immobilem apud ſe habet, quam per baptiſmum accepit, hæc quidem quæ ſunt ex ſcripturis, nomina & dictiones & parabolas cognoſcet, blaſphemum autem illorum argumentum non cognoſcet. Etenim ſi gemmas agnoſcet, ſed vulpem pro regali imagine non recipiet. Vnumquẽque autem ſermonum reddens ſuo ordini & aptans veritatis corpuſculo, denudabit &
78 inſubſtantiuum oſtendet figmentum ipſorum. Quoniam autem ſcenæ huic deeſt redemptio, vt quis mimũ ipſorum explicans deſtructorem ſermonem inferat, bene habere putauimus, oſtendere primò in quibus ipſi * partes huius fabulæ diſcrepant aduerſus ſe inuicem, quaſi qui ſint ex variis ſpiritibus erroris. Et ex hoc enim diligenter cognoſcere eſt, & ex oſtenſione, eam firmam, quæ ab Eccleſia prędicatur veritatem, & ab iis id quod fingitur falſiloquium.

Regula veritatis per baptiſmum accepta, diiudicanda & examinanda ſunt hæreticorum ſententia.

* patres.

ANNOTATIONES.

1. Dicunt eſſe quendam, &c.] *Obſcurũ & prolixum ſatis hoc caput, contractioribus & apertioribus verbis habes apud Tertul. libro cõtra Valent; & Theodo. lib. 1. hæret. fab. Quod ſi ad amuſſim non intellexeris, non multum ſtudiis tuis decedere puta. Nam & ipſi fabularum tantarum conſarcinatores, ob præcedentia ſua peccata, iuſta cæcitate percuſſi, cæcutiebant in meridie, non intelligentes (vt ait Paulus) quæ loquebantur, nec de quibus affirmabant, ſibi ipſis talis ignorantiæ authores & cauſæ exiſtentes. His ita ſubſcribit lib. de hæreſ. Auguſt.* Illi vt ita dixerim, fabulonea, id eſt, qui fabulas vanas, eaſque longas & perplexas contexuerunt, tam multis falſis dogmatibus pleni ſunt: vt ipſi quoque illa numerare non poſſint, aut difficillimè poſſint. Nec vlli alieno vlla hæreſis facilè ſic innoteſcit, vt ſuis.

2. In immenſis Æonibus] *Id eſt, per infinita ſeculorũ tẽpora, vel infinitis retro annis, vt ſcripſit Tertul. Deũ ſcilicet otioſum, qualem voluit Epicurus, fingentes.*

3. Sentientem autem vnigenitum] *locum hunc ita refert Tertul.* Nus ſimul accepit prolationis ſuę officium, emittit & ipſe ex ſemetipſo, Sermonem & Vitam.

4. De logo autem] *Tertull.* Sed & hæ ſoboles ad initium vniuerſitatis, & formati Pleromatis totius emiſſæ, facit fructum. Hominem & Eccleſiam procreat.

5. Acinetos] *Sic pro* Agne *repoſuimus, ex Theodo; Epipha; Tertull; & ſequentibus Irenæi.*

6. Donant.] *Ita reſtituimus ex manuſcrip. exemp. & græca lect. quæ habet* τοῦτα τὰ ὀνόματα χαρίζονται, *in plurali numero: Deleuimus vero* donauit.

7. Nec enim Dominum, &c.] *Domini appellationem priſcis Chriſtianis non vulgari religione obſeruatam fuiſſe indicat. Tertullia. Apolog.* Auguſtus (*ait*) ne Dominum quidem dici volebat. Et hoc enim Dei eſt cognomen. Dicam planè & Imperatorem Dominum: ſed more communi: ſed quando non cogor vt vice Dei dicam. Dominus meus vnus eſt, omnipotens, Deus æternus, idem qui & ipſius. *Et lib. contra Hermog.* Deus nominatur ab initio, Dominus autem, non niſi poſt condita omnia. *Proinde dum ſine addito enunciatur, ſolius Dei eſt, ſemperque ἐκ τῶν πρός τι, & non niſi comparatione ad ſeruos dicitur, quibus creationis & prouidentiæ iure imperat. Quum igitur orbem ab alio conditum autumarent: quin & Chriſto Ieſu ſeipſos ſimiles, alias-que ſecundum aliquid vt ſcribit Irenæus, etiam eo ſe fortiores mentirentur: icirco non mirum, ſi Chriſto & Dei, & Domini, nomen inuiderent. Obſeruabis ſimul, hæreticos ſpreto veteri & Catholico more dicendi, ſibi peregrinas & recentes formulas finxiſſe, prophanas-que vocum nouitates, quas deuitare iubet Apoſtolus. In hunc errorem diſputat, lib. 3. capite 6.* Lib. 1. c. 2.

8. Reliquis verò omnibus] *Codices excuſi,* hominibus: *ſed vetus co. cum græca lectione* λοιποῖς πᾶσιν, *id eſt,* reliquis omnibus *habet.*

9. Reliquis quoque omnibus] *Codices* ex reliquos quoque æonas participare: *quæ propter exẽplar manuſcriptum, & lectionem græcam immutauimus.*

10. Quoniam vellet] *Codices excuſſi,* nollet, *ſed vetus codex & græca lect.* διὰ τὸ θέλειν, *vt reſtituimus. Tertull.* Planè Nus quantum in ipſo fuit, & voluerat & tentauerat, cæteris quoque, &c.

11. Erga Num] vt erga *habebant codices excuſi, græca vero* περὶ, *& codex vetus,* erga Num.

12. Dulcedine] *codices excuſi habebant,* ad vltionem; *reſtituimus vero ex manuſcripto exemplari, conſentientibus Epipha. & Tertull. græcáque lectione:* ὑπὸ τῆς γλυκύτητος.

13. Abſtentum] *Sic pro* abſentem, *viſum eſt reponere ex veteri codice. Abſtentus autem iuris peritis eſt, qui tutoris auctoritate ab adeunda hæreditate reuocatus eſt. Ea voce vtitur Beatus Cyprianus Epiſtola decima octaua ad Cornelium, & epiſtola 42. ad Stephanum. Abſtenti verò à noſtris dicuntur, qui à communione Eccleſiæ, & ſacrorum perceptione moti reiectique ſunt.*

14. Peperiſſe ſubſtantiam informem] *Grauiſſimo ſarcaſmo hoc ita repetit Tertullianus.* De hinc ex illo mœrore, ex ſemetipſa ſola, nulla opera cóiugij: concepit, & procreat fœminam. Miraris hæc? Et gallina ſortita eſt de ſoo parere. Sed & vultures fœminas tantum parere aiunt, & tamen ſine maſculo mater.

15. Abſcouderent] *Ita repoſuimus, pro* abſcooderat, *ex vet. cod. & græc.*

16. Patrem eum aliqoando, & cæt.] *Prò pudor! fanatici tenebriones ſexus varios, commixtiones ſalaciſſimas, partus, fœtus, & hermaphrodiſmo in diuinis rebus conſtituebant, vt ex hoc loco, & fine capitis quinti libri huius colligitur, qualia impuri Poeta de dijs gentium fabulantur: Triſmegiſto Hermeti hanc inſaniam exprobrat Lactantius, libro quarto, capite decimooctauo: quam egregie euertit, libro primo, capite octauo. Hanc dementiam ridens Tertullianus.* Pudiciores (*ait*) maluerunt, Bytho nullum ſexum deputare; & fortaſſe, hoc Deum, oon, hic Deus, neutro genere pronuociant. Alij contrà magis, & maſculum & fœminam dicuot, ne apud ſolos Lunenſes hermaſroditum exiſtimet Annalium commentaror Feoeſtella.

17. Mundatam] *delevimus* mandatum, *quia vetus codex ſic habebat: Tertullianus*, repreſſam ab inlicitis, & purgatam à malis.

18. Cognoſcētes ſufficiērea ſibi, &c.] *codices ex.* cognoſceotem: *reſtituimus autem ex vetere codice, & græc. lectione.*

19 Compreheoſibile] *ſic legendum proponimus ex Tertulliano; Epiphanio, & veteri codice: quamquā* comprehenſibilia, *haberent excuſi cod.*

20 Omnes Chriſtos] *hæc adiecimus ex codice vetere, Epiphanióque.*

21. Hymnizare propatorem, & cæ.] *Græciſmū hūc ſic exprimit Tertull.* magno cum gaudij fructu. Hymnis patrem concinnunt. Diffundebatur & ipſe lætitia, vtique bene Cantantibus filiis & oepotibus. Quidni diffunderetur omoi iucunditate, pleromate liberato?

22. Æooum] *ſic habet codex vetus, cum Epiphanio: excuſi vero codices*, eò quòd, *habebant.*

23. Et in gloriam Bythi] *ſic codex vetus, & Epipha. delevimus* gloriam hoti.

24. Negotiatio] *prius legebatur*, negatio: *græc.* πραγματεία, *conſentit vet. cod.*

25. Sed & nos ipſos in gratiarum actionibus, & cæt.] *Hæ ſunt proculdubio gratiarum actiones, quas primùm omnium fieri obſecrat Apoſtolus 1. ad Thimotheum ſecundo, quaſque vniuerſa per orbem frequentat Eccleſia in celebratione Euchariſtia, interpretibus. Auguſtino Epiſto. 59. Ambroſio, Chriſoſtomo & Proſpero lib. prim. de vocatione gentium, capite quarto. In ea vero ſacerdos preces, vota, ſupplicationéſque vniuerſas, hac coronide abſoluit,* Per omnia ſecula ſeculorum: *quod Apoſtolorum traditioni accepto ferendum, non tantum hoc loco Irenæus, ſed & omnium patrum Liturgia luce clarius oſtendunt. In ea enim quæ eſt Beat. Iacobi, decem & octo quæ Clementis 3. quæ Baſilij ſexdecim; quæ verò Chriſoſtomi, vigintitribus vicibus, ea verba repetita comperies. Ex hoc antem ſuorum Æonum figmenta aſſerere contendebant, æqua impietate Valentiniani qua inſcitia Sacramentarij corpus Chriſti arcere ab altari conantur, ex his præfationis noſtræ verbis* Surſum corda, habemus ad Dominum, *quæ tamen, ab eiſdem Apoſtolis accepta, conſtanter retinemus. Teſtes ſunt omni exceptione maiores Auguſtinus libr. De ſancta viduitate capite decimoſexto, & libr. De bono perſeuer. capite decimotertio; Chryſoſtomus Homil. de encenijs, & in liturgia; Baſilius in liturgia; Clemens Romanarum libr. 8. conſtit. Apoſt. cap. 16. Iacob in liturgia; Cyprianus, De orat. Dominica.*

26. Vno enim anno, &c.] *hanc Valentini opinionem firmiſſimis ſcripturis & rationibus Irenæus refutat lib. ſecundo, capite trigeſimo octauo, & trigeſimonono: quo fit, vt exiſtimem Clariſſimos patres Tertullianum, Clementem Alexandr. & Gaudentium Brixianum, feruore diſputationis alterius diſtractos, hunc locum parum animaduertiſſe, quum ſimilem ferè ſequantur opinionem. Verba Tertulliani ſunt libr. Cont. Iudæos, quæ & Euſebius in Chronico ante nos obſeruarat.* Quinto decimo anno Tiberij, paſſus eſt Chriſtus, annos habens quaſi triginta, cùm pateretur. *Clementis vero lib. primo ſtro.* Quod anno ſolo opotteret Domioum prædicare, hoc quoque ſic ſcriptum eſt; Annum acceptabilem Domini prædicatum miſit me Quinto decimo ergo anno Tiberij, & quinto decimo Auguſti. ſic impleutur trigiota anni vſque ad tempus, quo paſſus eſt, &c.

27. Omne eſſe] *Codices, ex.* omnia eſſe, *at codex vetus, & græc. habent vt reſtituimus. Tertullianus vero ſic:* Ieſum Soterem cognominant, & Chriſtum, & Sermooem, de patruitis: & omnia iam, vt ex omnium defloratiooe conſtructum, graculum Æſopi, Pandotam Heſiodi, Acci patinam, Neſtoris Cocetum, Miſcellaneam Ptolemæi.

28. Quam etiam] *Authoritate veteris co. & lectionis græ. delevimus*, quod.

29. Non ſolùm autem ex Euang. &c.] *Adhibita ſimilitudine aptiſſima in calce huius capitis, ét. hæc hæreticorum ſacrilegia in ſacras litteras, fuſius declarabit.*

30. Quam & Acamoth] *Tertullianus lib. cont. Vale. Apud illos nomen ininterpretabile fuiſſe dicit. Epiphan. contra hæreſim trigeſimāprimā, ſaluatorem, & terminum, & crucem, ſic eos vocaſſe aſſerit. Theodo. lib. primo, hæretic. fabularum fœtum informem, & ſapientia cogitationem, hoc nomine appellaſſe putat. Vocis porrò huius etymon ab hebr.* חכמה *deducitur, quod ſapientiā ſignificat: à radice* חכם *id eſt ſapiens fuit, ſapuit.*

31. Odoratiouem] *ſic reſtituimus ex codice veteri, & græc. lection. Tertullia.* Iteratur odor iocorruptibilitatis, &c. *codices ex.* Adorationem.

32. Dixiſſe Iaioth] *vetus codex*, Ioath *habebat. Sed magno cōſenſu Tertullianus, Epiphanius, Theodo.* Ioa *legunt at Tertullianus quid hoc velit, non aliter explicat, quàm ſi quis exclamaret:* Porro Quirites, aut, fidem Cæſaris. *Epiphanius contra Hæreſ. vigeſimāſextā, principem in primo cœlo ab illis collocatū ſcribit. Macrobius. lib. 1. Satur. cap. 18. inter plura alia, & hoc nomen à pa-*

ganis attributum fuiſſe Soli,probat hoc oraculo Apolinis Clarij: Φράζεο τὸν πάντων ὕπατον θεὸν ἔμμεν ἰάω, *id eſt,* Intellige Iao eſſe omnium ſummum Deum. *Diodorus Siculus lib.5.Biblioth.capite 5. ignorantia vocis* Iehouæ, *deceptus, ſomniat Moſem apud Iudæos, à Deo qui vocetur* Iao,*leges acceptas tuliſſe. Euſebius.lib.4.Demonſtrationis Euang. capi.29.* Iaho eſt ſalus, hoc eſt Dei ſalutare.

33. Ne quemadmodum,&c.] *ex codice veteri, & græc.lection. decem voces adiecimus, quas omnes editiones veteres omiſerant. Tertullianus habet:* ne ſicut luce,ita & vita orbaretur conſeruatione,tum ignorantia.

34. Conuerſionis] *ex cod.vet.Tertull.& græc.lectione ita ſcripſimus:codices excuſi habebant* conuerſationis.

35. Quæ etiam conuenienter,&c.] *Quo pacto turpiſſima figmēta ſua occuluerint Valentiniani,hic graphicè explicat Tertullianus.* Si bona fide quęras; concreto vultu,ſuſpenſo ſupercilio, Altum eſt,aiunt. Si ſubtiliter tentes; per ambiguitates bilingues, communem fidem adfirmant. Si ſcite te oſtēdas; negant quicquid agnoſcunt. Si cominus certes; tuam ſimplicitatem ſua cæde diſpergunt. Ne diſcipulis quidē proprijs, ante cōmittunt, quàm ſuos fecerint, &c.

36. Sed ſolos illos qui grādes mercedes, &c.] *Duæ ſūt res quæ maximè homines ad maleficia impellūt, luxuries & auaritia, quia nihil tam ſānctum, quod non violari;nihil tam munitū,quod non expugnari;nihil tam purum,quod non fædari,pecunia poſſit. Et quid non mortalia pectora cogis auri ſacra fames? Hæreticos autē vtroque morbo omnibus ſeculis laboraſſe, & ſectarum noſtri ſeculi cædes,rapinæ, incendia, ſacrilegiáque; & veterum authorum iſtorum lectio,iudicāt. Ignatius Epiſt.3.eos vocat,* mulierum corruptores, alienorum appetitorea, pecuniarum rapaces, & quaſi vertices. *Poſt Optatum Mileuitanum, grauiter conqueritur Auguſti. lib.1. cont. literas. Petil. cap. 64; & libro tertio, contra Creſc.cap.42. de tirannicis rapinis, inuaſionibus, furtis, & depredationibus Donatiſtarū, omnino ſimilibus eis, quibus Caluiniſta Gallias noſtras à duodecim annis funeſtiſſimè deuaſtarunt.*

37. Volo autem & aliquid, &c.] *Ironia eſt, qua & Tertullianus Chymericas eiuſmodi nugas his feſtiuè traducit.* Hic æſtimandum eſt, quem exitū duxerit, quantis lachrymarum generibus inſudauerit. Habuit & ſalſas,habuit & amaras, & dulces, & calidas, & frigidas guttas, & bituminoſas, & ferruginantes,& ſulphurantes,vtique & venenatas,vt & nonactis (*aquam mortiferam in Archadia ſcripſerunt eſſe,Vitruuius,Pauſanias,& Seneca*) ſudaoerit quæ Aleaandrum occidit; & Lynceſtarum. (*de his Plinius li.31.c.103.*)inde deſnaerit,quę ebrioa efficit,& Salmacis; *lege Vitruuium lib.2. Archi.* indeſe ſoluerit,quę maſculos molle facit, Cœleſtes imbres pipiarit Achamotæ. *Cæterum Deum omnipotentem aquarum, vt & aliorum omnium, conditorem eſſe,paſſim explicant ſcripturæ, Geneſ.1. Exod.15. Iob.36. pſal.76.103.148.*

38. Priores.] *Codices excuſi* prioris, *ſed mutauimus ex cod.veteri; & græc.lectione. Epiphanij interpres:* Non enim poſſibile erat ipſas deleri, velut illas priores, propterea quòd in habitum iam ceſſiſſent,& validæ eſſent.

39. Eiuſdem ſubſt.] *Codices excuſi* eios ſubſtantiæ:*ſed codex vetus* eiuſdem. *Epiphanij interpres:* Et primū formaſſe ipſam ex animali eſſentia dicūt, Patrem & regem omnium, tum coëſſentialium ipſi,hoc eſt animalium, quæ ſanè dextra appellant: tum eorum quæ ex affectu & materia ſunt, quæ ſiniſtra vocāt. *Subiicis autē & hæc,paulo apertiùs quàm noſter vetus Irenæi interpres:* Omnia enim quę circa ipſum ſunt clandeſtinè formaſſe ipſum aſſerunt,commotum à matre. Vnde etiam Metropatora id eſt,matrem & patrem: & Apatora id eſt, patre carentem, & opificem ac patrem ipſum vocant: dextrorum quidem patrē dicentes, hoc eſt animalium: ſiniſtrorum verò opificē hoc eſt materialium:ſimul omnium autem, regem.

40 Hunc autem vnigeniti] *Sic reſtituimus ex cod.vet.& lect.græc. deleuimus verò.* Hūc autem vnigenitum. *Epiphanij interpres:* Etenim cogitationem hanc voluiſſe omnia in honorem ſeculorum facere,& imagines ipſorum feciſſe dicunt. Imò potius ſaluatorē per ipſam feciſſe. Et ſeipſam quidem in imagine inuiſibilis patris ſeruaſſe, vt ne cognoſceretur ab opifice: illum verò in imagine vnigeniti filij. Archangelos autem & Angelos ab his factos in imagine reliquorum ſeculorum.

41. Deuergentium] demergentium *prius erat: ſed cod.vet.& lect.græc.* κατωφερῶν, *cum Tertull. immutare fecerunt. Epiphanij interpres:* & eorum quæ ſurſum feruntur, & eorū quæ deorſum ſubſidūt.

42. Septem autem Cœlos,&c.] *ex Tertull.Epiphan.& cod.ma.quædā reſtituimus,verba Tertull.ſunt:* Cœlos autem noetos(1.intellectuales) deputant, & interdum angelos faciunt, ſicut & ipſum Demiurgum: ſicut & Paradiſum Archangelū quartum (Archangeli iuj. *habebant cod.ex.*)quoniam & hunc ſupra Cœlum tertium pangunt, ex cuius virtore ſumpſerit Adam,diuerſatus illic inter nubeculas & arbuſculas. *Porro paradiſum viſibilem negare, hæreſim Seuleuianorum & Hermianorum eſſe Aug. lib.de hære.aſſerit: & Orige. in Anchorato reprehendit Epiphanius,quòd in terris eſſe negaſſet. Placuit mihi valde. beat. Theophil. Antiochenus de eadem ſententia, lib. ſecundo, ad Antolycum.* Condito homini (*ait*) Deus elegit regionem in locis orientalibus Amœnitate eximiam, Lumine coruſcātem, & ſplendido aere illuſtrem,plantis varijs fœcundam, & in hanc collocauit hominem, &c. *Et Hieron. in Danielem, iubet eorum deliramenta conticeſcere, qui flumina & arbores, & paradiſum putant allegoriæ legibus ſubruere; Philonem,opinor,perſtringens. Auguſtinus longè latéque Geneſim explicans,nunquam illius ſitum, aut locum indicare voluit: quia vbi ſit ad quæſtiones,quæ ſunt præter fidem,pertinere iudicat.lib.2. contra Pelag.& Celeſt.cap.23.*

43. Erio] *Deleuimus,* eum *authoritate vet.cod.& lect.græca. Epiphanij interpres:* Habere verò ipſam medietatis locum,& eſſe quidem ſupra opificem, infra verò aut extra complementum vſque ad conſummationem.

44. Coſmocratorē,&c.] *Chriſtus quidē Diabolū vocauit* τὸν ἄρχοντα τοῦ κόσμου *Ioan. 12. & 14. & Paulus* θεὸν τοῦ αἰῶνος τούτου *2. Corinth. 4. imo &* κοσμοκράτορα τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου *Epheſ. 6. Sed vt illius impotentem tyrannidem, quam in impios exercet, & ſuperbiam, qua aduerſus Deū erigitur indicarēt. Iſti verò tam auguſto epitheto illū exornabant honoris gratia, quia huic inferiori mūdo illū præeſſe, Demiurgóque ſapientiorem aſſerebant. Hinc ſeitè illos vellicat* Lib. cont. Valent. *Tertull. a.* Diabolum opus demiurgi affirmant, & mundo tenentem appellant: & ſuperiorum magis gnarum defendūt natura, vt ſpiritalem quam Demiurgum, vt animalem. Meretur ab illis prælationem, cui omnes hæreſes procurantur. *Sed de dæmonum & hæreticorum* κοινωνίᾳ *inferius dicetur.*

45. Creaturam Demiurgi] *Licet cum excuſis codicibus vetus noſter co.* Creatorem *haberet, tamen legendum* Creaturā *cenſuimus, quia græc.* κτίσμα, *& Tertul.* opus Demiurgi *habent.*

46. Defluxione] *ex Tertul. cod. veteri. & græc.* ἐκ ἐνθυμηματικῆς ἀποῤῥοίας οὖσαν *ita legendum propoſuimus: delenimus verò* definitione.

47. Adamantinam tunicam] *Quia cum cod. excuſis habebat cod. vetus, non auſi ſumus quicquam mutare. Vero tamen ſimile eſt, olim fuiſſe* Dermantinam, *id eſt, pelliceā tunicā, cū ſic habeat poſt Epipha. Tertullianus. Sed quia feſtiue magis quàm grauiter à vulgo circūfertur, Deum inde primum fuiſſe pellionem: Vnde pelles illæ quibus protoparentum velata fuit nuditas, deſumptæ fuerint, vide, ſi lubeat, quæſt. 49. Iuſt. mart. ad orthod. & Method. tyri, apud Epiph. Lib. 2 contra hæreſes. Quid verò ſignificauerint, tractat Aug. in Pſal. 103.*

48. Quapropter, & nobis quidem, &c.] *Ex hoc loco, & cap. 20. huius libri, liquet Valentini & Simonis magi impium dogma fuiſſe, opera bona ad ſalutem, beatamque vitam neceſſaria non eſſe. Noſtri autem ſeculi proficientes in peius hæreſiarchæ multis paraſangis hac impietate ſuperata, vociferantur,* opera ad ſalutem eſſe perniciosa: iuſtum in omni opere quātumuis bono peccare: opera omnia hominum, non niſi æternos ignes mereri. *Æterna igitur ſupplicia (vt proprio iudicio condemnentur) debet, & indubiè rependet illis iuſtus iudex pro ſuis cœnis, cantiunculis, concionibus, & Catechiſmis, digna certè tantorum laborum mercede. At verbum Dei docet, Reddendum vnicuique ſecundum opera ſua: & vnumquemque mercedem accepturum ſecundum proprium laborem: atque proceſſuros qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ, &c. Salubrius igitur multò, propoſito præmio, ad omne genus bonorum operum nos excitant Patres. Tertullianus lib. Scorp.* Quomodo *ait*, multæ manſiones apud patrem: ſi non pro varietate meritorum? Quomodo ſtella à ſtella diſtabit in gloria, niſi pro diuerſitate radiorum? *Clemens Alexandr. 6. Stro.* Proportione habita, ſunt variæ manſiones pro dignitate & meritis eorum, qui crediderunt. *Et Auguſt. ſermo 39. de verbis Domini.* Declina à malo, & fac bonum, & cum hoc feceris, ſecurus expecta vitam: & tunc bona fronte dices Domino, feci quod iuſſiſti, redde quod promiſiſti.

49. Quemadmodum aurū, &c. ſic & ſemetipſos, &c.] *Superbiſſimam hanc hæreticorum iactantiam, qua ſe natura ſpiritales & mundos eſſe, nulliſque quantumuis abominandis flagitiis maculari docebant, ab orco reuocaſſe mihi videntur Caluiniani, dum verbis, & ſcriptis mentiuntur ſe ſuóſque ab vteris matrum ſanctificatos; nulláque crimina ſibi imputari, modò fides in Chriſtum adſit.*

50. Ederunt idulothyta, &c.] *Ingluuiei arguit illos, quódque nullum ſeruarent, pro traditione Apoſtolica, ciborum delectum. Quandiu ſtetit gentiliſmus, tandiu Chriſtianos ab idolothytis cauiſſe, teſtes ſunt, Tertull. lib. de idolo; & de cibis Iudaicis; Orige. lib. 8. contra Celſum; & Cypri. de lapſis. Abſtinentiam verò à certis ciborum ſpeciebus, tempore ieiuniorum,* nō propter abominationem eorum, ſed vt mens ad cultum pietatis *(ait canon. 50. Apoſt.)* reddatur exercitatior; caróque contra Deum inſurgens, inediæ tormentis atque ſuppliciis puniatur, *inquit contra Pſychicos Tertull. per vniuerſas Eccleſias tum obſeruatam fuiſſe cōteſtatur Clemens Rom. lib. 5. conſt. apo. ca. 19. Qui & ſolo pane, ſale, atque oleribus vti concedit: à carnibus autem & vino abſtinere, diebus ieiuniorum; & eiuſdem libri capi. 21. idem pluribus ſacrarum literarum locis confirmat. Huius rei praxim in beati Petri conuerſatione, lib. 7. Recog. adfert, qui laborioſis illis ſuis peregrinationibus pane ſolo, cum oliuis & raro oleribus fatiſcens corpuſculum reficiebat. Notæ ſunt omnibus fortiſſimorum martyrum, Seuero imperante, iſtæ præclaræ voces;* Multum erratis, ô viri, putantes humanis viſceribus veſci eos, qui ne mutorum quidem animalium carnibus viuunt, *Euſeb. lib. 5 hiſt. cap. 1. Tum temporis quoque ſcribens contra Pſychicos Tertullianus, Xerophagias diebus ieiuniorum obſeruatas fuiſſe aſſerit, ſiccato cibo ab omni carne & iurulentia; & lib. de cultu mulierum, quoſdam creaturas Dei ſibi interdicere, abſtinētes vino & animalibus. Hieronimus dicit* Paulum palmæ fructibus; & Hilarionem, paucis maſſæ caricis perpetuo victitaſſe. *Athana. & Baſilius lib. de virginitate, Leguminibus, pane, & oleo, paucis nōnunquàm adhibitis oluſculis, ieiuniis carnem ſpiritui ſeruire cogentes, vti duntaxat volunt.*

51. In omnem diem Feſtum Ethnicorum] *Arguit eos quod dies, vel diis, vel imperatoribus paganorum ſacros cum illis celebrarent, vtique in eorum venerationem: imò nec à ſpectaculis illis abſtinerent, in quibus vel gladiatorio certamine occumbebant, vel ferarum dentibus laniabantur multi. In hoc verò ſeſe audaciſſimos piorum paternarúmque traditionum contemptores manifeſtabant, cum omnes ſiue ſpectacula ſcenica, ſiue ludos Circenſes, aut theatrales, ſtudioſè fugiendos monuerint, vt omnium vitiorum fomenta, malorúmque cupiditatum irritamenta, ac (vt cum Chryſoſtomo dicam) ciuitatum peſtes, malorum omnium fontes, peſtilentiæ cathedram, incontinentiæ gymnaſium; luxuriæ officinam, impudicitiæ orcheſtram, & fornacem babyloniam. Turpia enim ſpectandi conſuetudo etiam imitandi licentiam ſumit, & vitia per oculorum feneſtras in animos noſtros celerrimè conuolant, irritant, accendunt, & inflammant.* Nihil eſt nobis dictu, viſu, auditu *(ait Tertul.)* cum inſania Circi, cum impudicitia theatri, cum atrocitate are-

Ho. 8. de pænit. Ho. 62. ad popu.

Cap. 38. Apolo.

næ, cum Xiſti vanitate. *Et ſolennia Cæſarum irridens paulo ſuperius.* Grande *ait* (videlicet officiũ focos & choros in publicum educere, vicatim epulari, ciuitatem tabernæ habitu aboleſacere, vino lutum cogere, cateruatim curſitare, ad iniurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras. Siccine exprimitur publicum gaudium per publicum dedecus? Hæcine ſolennes dies principum decent, quæ alios dies non decent? & cætera. *Et eo paulo inferior Minutius fælix*: Nos (*inquit*) qui moribus & pudore cenſemur, meritò pompis veſtris & ſpectaculis abſtinemus: quorum & de ſacris originem nouimus, & noxia blandimenta damnamus. Nam in ludis curulibus, quis non horreat populi in ſe rixantis inſaniam? In gladiatoriis, homicidij diſciplinam? In ſcenicis, etiam non minor furor, turpitudo prolixior. Nunc enim mimus vel exponit adulteria, vel mõſtrat. nunc eneruis hiſtrio, amorem dum fingit, infligit. Idem Deos veſtros induendo, ſtupra, ſuſpiria, odia dedecorat, &c. *Effundit & eloquentiæ ſuæ flumen in theatris inſectandis Lactantius lib. ſexto cap. 20. Deterret &* quàm grauiter poteſt *Cyprianus, epiſto. ad Donatum. Epiphanius, Eccleſiam Catholicam ſpectacula, vt equeſtria certamina damnare, ſcribit. Et B. Auguſtinus theatra vt caueas turpitudinum, & publicas flagitiorum profeſſiones auerſanda docet.*

In Octauio.

Lib. 1. de cõſenſu Euãg. ca. 33.

52. Quidam & carnis voluptatibus, &c.] *Inferius quoque cap. 8. 9. 20. & 23. ſcortationum, adulteriorum, & variarum libidinum reos facit, quod adeo cunctis hæreticis commune fuit, vt ſcribat Hieron. in 9. cap. Oſee*, Difficilè hæreticum inueniri qui diligat caſtitatem. *Manifeſta ſunt omnibus Nicolaitarum lenocinia*, Carpocratianos *ſcribit Clemens Alexan. 3. ſtro.* ad cœnas conuenientes viros ſimul & mulieres, lumine amoto, commiſceri quomodo, & cum quibus voluiſſent *Paeta de Florianis ante Auguſtinum, ſcriptis mandauerat Philaſtrius.* Appellem deſertorem continentię, & carne lapſum vocat in præſcript. *Tertullianus*, vt Marcionem propter ſtuprum virgini illatum, Eccleſia motum fuiſſe aſſerit. *Hermogeni exprobrat, quod aſſiduè nuberet, & totus adulter eſſet prædicatione & carne. Montanum deſcribit apud Euſeb. lib. 5. cap. 18. Appollonius, quas mulieres vt propheteſſas circumducebat, à viris propriis, ad propriam libidinem abſtraxiſſe. Cyprianus epiſto. 18. quoſdam ſuæ tempeſtatis vocat* ſtupratores virginum, & matrimoniorum corruptores, ac depopulatores. *Parum ab iſtorum auorum ſuorum lubricis veſtigiis deflexiſſe cernunt omnes huius ſeculi noſtri ſchiſmaticos, dum* continentiam omnino impoſſibilem eſſe, cunctis inculcant; ſacramenti matrimonij vincula ſoluunt; & qui cœtibus eorum præſunt, omnes ferè deſerto continentiæ voto, inceſtas nuptias amplexantur.

53. Nymphonem.] *Codices ex.* Symphonem *vetus*, Nymphonem: *græc.* νυμφῶνα. *thalamum nuptialem: ex hoc igitur reſtituimus.*

54. Quemadmodum aqua per tubum] *Has blaſphemias in Chriſti Domini incarnationem ex vtero B. Mariæ virginis, validiſſime proſternit lib. 3. cap. 18. 31. & 32. Poſt eum verò Tertull. lib. de carne Chriſti acerrimè in illos pugnauit, & Vigilius martyr toto lib. 3. contra Eutychen, huic negotio incumbit.*

55. Cum igitur tale ſit illorum arg. &c.] *Illorum ſententiam reiicit, primo, quod neque propheticis concionibus, neque Chriſti doctrina, aut Apoſtolica traditione niteretur. Iiſdem telis Florini hæreſin ſic conficit lib. de Monarchia apud Euſeb lib. 5. hiſto. cap. 19.* Iſta dogmata Florine, ſanæ doctrinæ, & ſententiæ non ſunt. Iſta dogmata, ſunt Eccleſiæ repugnantia, vt potè, quæ eos qui illis obſequuntur, in maximam impietatem deiiciant. Iſta dogmata, ne hæretici quidem, qui erant ab Eccleſia exturbati, vnquam affirmare audebant. Iſta dogmata presbiteri qui ante nos fuerunt, quique erant ipſorum Apoſtolorum diſcipuli, minimè tibi tradiderunt. *Vides quàm graue Irenæo viſum fuerit à traditione ſumptum argumentum: ſed de hoc in ſequentibus commodior erit dicendi locus. Secundo verò, quòd ſuas Hypotheſes ex* ἀγράφοις *id eſt, nõ ſcriptis, ſcilicet legitimis, ſed ſuppoſititiis, nothis, & à ſeipſis confictis, quibus ſimplices ineſcatos in retia ſua pertraherent, quod apertius infra cap. 17. indicat.* Super hæc autem (*ait*) inenarrabilem multitudinem apocryphorum, & perperam ſcripturarum, quas ipſi finxerunt, adſerunt, ad ſtuporem inſenſatorum, &c. *Et cap. 35.* Euangelium nomine Iudę proditoris proponunt, &c. *Addam & Epiphanium, qui Marcionem, librum ex Euangeliorum, & Apoſtoli mutilatis & deprauatis ſententiis, concinnatum, quem Apoſtolicum nominabat; Sethianos, libros ſeptem nomine Seth; librum vnum nomine Abrahæ; aliosque nomine Moſis; Encraticas, ſcripturas quæ dicebantur Andreæ, Ioannis, & Thomæ; Archonticos quoque, ſibi ipſis libros confictos, quos Symphoniæ magnæ, & paruæ, nomenclatura ornabant, conſcripſiſſe & circumtuliſſe in ſingulos ſcribens, teſtatur. De pſalmis à Valentino magna impudentia confictis, conqueritur Tertullianus lib. de carne Chriſti. Auguſtinus quoque lib. de natura boni, contra Manichæos. cap. 44. indicat ſcripturam quandam blaſphemiis refertam, cui* theſauri *nomen dabant, eoſdem legiſſe, audiuiſſe, credidiſſe: ſicut & epiſtolam Manichæi, quam* fundamentum *nominabant, libro, quo prolixè eam confutat. Idem etiam lib. 14. de ciuit. cap. 23. Multa ſub nominibus Prophetarum, & Apoſtolorum, ab hæreticis prolata fuiſſe, quæ ſub nomine apocryphorum, authoritate canonica, diligenti examine remota fuerint, teſtis eſt. Hoc verò ſtratagema, nec ſeculi noſtri hæreticis defuit, qui quendam Bertramum contra Euchariſtiam; Carolum magnum, contra imagines; & Huldricum, ſiue Vldaricum, Auguſtanum, aduerſus cælibatum, confinxerunt.*

56. De Arena reſticulas nectere] *Græca prouerbij verba ſunt*, ἐξ ἄμμου σχοινία πλέκειν, *in quibus mira apparet in explicanda valentinianorum ſtoliditate proprietas, qui ſcripturarum vndique collecta cæmenta, nullo pacto inter ſe cohærentia, ad ſui erroris confirmationem nectere conarentur. Alio poſtea idem ſignificante vſus eſt Syneſius epiſtola, aduerſus Andronicum, qui eiuſdem virtutem cum Sacerdotio, quod eſt* πλέκειν τὰ ἀσύμπλεκτα, *id eſt, ea nere, quæ neri nequeunt, eleganter epiſtola 57. eſſe dicit Syneſius, coniungebat.*

57. Quomodo ſi quis regis imaginem, &c.]

Hac homærosi, omnium hæreticorũ artem veteratoriam lepidè explicat, qua putres fabulas ſuas eloquiis diuinis operiunt, ac ſi quis ſimiam fœdum ac turpe animal purpura ornaret, aſinum exuuiis leonis indueret, & plumbeos enſes (*ait Nazianz. ad Nicobulum*) argenteis vaginis conderet & occultaret, *aut (ſi ex ſacris mauis) lupos rapaces veſtimentis ouium; & Satanas in angelos lucis transformaret. Valentinianos iſtos, ſcortis publicis ſimiles aſſerit ſtringens in illos calamum Tertull. quæ vt illito quotidie ſibi fuco laſciuos irretiunt; ſic & illi figmentis, quæ in dies commiſcebantur, incautos ineſcabant: pharmacopolas etiam referre, ſcribit Vincentius Lirinenſis, qui noxia gramina ſalubribus titulis coronant.*

58. Confirmet] *Ita vetus co. Græcè διορίζοντ. expunximus itaque.* conformet.

59. Saluator] *Deleuimus.* Saluatore.

60. Et Apotiam, id eſt conſternationẽ, &c.] Deſperationem *poſt Cornarium, vertit Nicolaus Galaſius, vt ſuis opinor, antiſtitibus & ſymmyſtis patrocinetur, quos non puduit ex impiis Valentinianorum fabulis, Chriſtum ſpem noſtram & ſalutem, dum ſanguinis grumos ſudore emitteret, & in cruce penderet*, ingenti onere iræ diuinæ obrutum, flammis inferni addictum (*coactus, & non niſi exhorreſcens, verbis eorum vtor, ne impoſtorẽ vociferẽtur?*) profundo inferni gurgite ſepultum, demerſum, pereuntémque & deſperantem *facere. Imo eò nequiores Valentinianis ſunt, quod hi verborum idem ſignificantium ambiguitate rem obſcurant, dum Achamoth, Sophiam, & Chriſtum pro eodem vſurpant: Illi autem nihil circuitione vſi, etiam de cõficta inſigni in Chriſtum contumelia gloriantur. Verùm qui deſperaſſet, qui pro aliis, eorum facinore excuſato, tanta charitate orabat? Qui deſperaſſe putandus eſt, qui regni conſortium fieri pollicebatur, ſpiritum commendabat in manus patris, quem verbis nequaquam ambiguis obnixe precabatur? Spem abiicientes, aut manus ſibi violentas adferunt, aut diuinam maieſtatem contumeliis afficiunt conuitiiſque & blaſphemiis proſcindunt, nec certe vnquam pias has voces*, Deus meus Deus meus, *vſurpãt. Ego plura, niſi properarem, aduerſus iſta blaſphemiarum portenta attuliſſem: ſed nunc primos earum authores, tanquam fontes digito indicaſſe ſuffecerit: Primùm vt ingratus hæreſiarcharum animus, vel eorum ſaltem pateat diſcipulis, qui per quos profecerint, & à quibus hauſerint (iiſdem enim ſcripturis nituntur) candide non agnoſcant: Deinde vt noſtros ad ſanctorum patrum aſſiduam lectionem adhorter, ex qua nihil fere recentiores hæreticos, ne tantopere glorientur, aduerſum nos euomere, quod ex priorum graueolentis auernis lacubus, autore diſſimulato, hauſtum non ſit, facile deprehendent. Rurſus de hoc infra. lib. 2. cap. 28.*

61. Initia] *Deleuimus* initio, *authoritate vet. cod. cui conſentit Epiphanius his verbis*, horum quos volebat ſaluare Saluator, primitias aſſumpſit.

62. Inuenit eam quoniam, &c.] *Expunximus duas voces* in, & hoc, *authoritate veteris codicis, cui conformis eſt lectio græca*, εὑρίσκει αὐτὴν διὸ καὶ ταύτην, &c.

63. Ad hoc autem] *Deleuimus* adhuc *quoniam græcè eſt*, ὑπὸ δὲ τούτου.

64. Doctrinam facit] *Vetus codex*, facti: *ſed illud maluimus, quoniam græcè eſt*, τὴν διδασκαλίαν ποιεῖται.

65. Etenim principium] *Deleuimus*, in principio. *autho. veteris cod. & lect. græc.*

66. Et veritatem] *Ita vetus cod. græcè quoque* καὶ ἀλήθειαν: *expunximus autem.* verbum.

67. Deinde] *Expunximus* de te, *authoritate ve. co. Græcè quoque legitur* ἔπειτα.

68. Hi tranſuertentes, &c.] *Obſerua iſtos impietati Neſtorij, & Gnaphæi, quos Epheſina & Cõſtantino. ſynodus damnarunt, non tantum ſemina dediſſe, verum & eam ſuperaſſe, cum in quatuor illi, iſti autem tantum in duas perſonas vnicum dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, diſtraxerint. Vt vero illos validiſſimis argumentis in ſequentibus proſternit: ſic poſteriores apertiſſimè conuicerunt Cyrillus Hieroſolimi, Gelaſius; Vigilius martyr. libris 5. contra Eutychen; & Theodorus Antiochenus Iſagoge in Anaſtaſium. Cæterùm, in Neſtoriano cœno voluitari Lutherum, Zuinglium, & quotquot B. virginem Dei genitricem vocari non ſuſtinent, euincit dilucide grauiſſimus ſcriptor Lindanus lib. 1. de tranquillitate animi, & dialogo. 2. dubitantij, quod hic indicare placuit, vt vel hinc contra eorum venena pharmacum petat.*

69. Pro hominibus] *Deleuimus*, omnibus, *& mox repoſuimus*, Neque de ogdoade, *expungendo* atque, *authoritate ve. co. & græca lectione.*

70. Hæc vbi dicta dedit] *Hoc centone Homerico, in quo interpres ſpreta cum quantitate lege carminis, ſyllabarum tantum numerum ſeruauit, palam facit, quàm ineptè & impudenter ſyluas ſcripturarum cædant & comportant hæretici, ad ſuas opiniones adſtruendas. Porrò pari centone Medæam tragœdiam ex verſibus Vergilij, Oſidiũ Getam; & ex eodem quoque poëta, vicinum quendam ſuum Cebetis tabulam expreſſiſſe, author eſt Tertul. lib. de præſcript. Hieronymus ad Paulinum, ſe Virgiliocentonas, Homerocentonáſque legiſſe affirmat, ſed authores non indicat. Proba falconia illuſtris fœmina, quæ ſub Honorio & Theodoſio iuniore vixiſſe putatur, nomine feruntur Centones ex Maronis verſibus, quibus, vtriuſque teſtamenti varios locos deſcribit. Legi etiam ex Homeri carminibus, mirabili induſtria cõſarcinatas plurimas ſacrorum Bibliorum hiſtorias, Eudociæ Theodoſij iunioris vxoris nomine, conſcriptas; etſi Zonaras Patricio cuidam opus tribuat.*

71. Et inſubſtantiuum] *Hac dictione non ſemel vtitur, vt ex capite decimo libri huius liquet: ſed diuerſa ſignificatione. Hic quum Græcè ſit*, ἀνυπόστατον, *nihil aliud ſignificare puto, quàm adeo imbecillum & inualidum eſſe gnoſticorum argumentum, vt ſtare nequeat.*

BIBLIOTECA NA…

*EXPOSITIO PRÆDICATIONIS Veritatis, quam ab Apoſtolis Eccleſia, *percipiens cuſtodit.*

*prædicans.

CAPVT II.

Fidei articulos Eccleſia Catholica, ab Apoſt. & eorum diſcipulis accepit. Trinitas Diuinarum perſonarũ.

ECcleſia enim per vniuerſum orbem vſque ad fines terræ ſeminata, & [1] ab Apoſtolis & à diſcipulis eorum accepit eam fidem quæ eſt in vnum Deũ patrem omnipotentem, qui fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis ſunt; & in vnum Ieſum Chriſtum filium Dei, incarnatum pro noſtra ſalute; & in Spiritum ſanctum, qui per prophetas prædicauit diſpoſitiones Dei & aduentum, & eam quæ eſt ex virgine generationem, & paſſionem, & reſurrectionem à mortuis, & in carne in cœlos aſcenſionem dilecti Ieſu Chriſti domini noſtri, & de cœlis in gloria patris aduentum eius, ad recapitulanda vniuerſa, & reſuſcitandam omnem carnem humani generis, vt Chriſto Ieſu domino noſtro, & Deo, & ſaluatori, & regi, ſecundum placitum Patris inuiſibilis omne genu curuetur, cœleſtiũ, terreſtrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur ei, & iudicium iuſtum in omnibus faciat. Spiritalia quidem nequitiæ, & angelos tranſgreſſos, atque apoſtatas factos, & impios & iniuſtos, & iniquos, & blaſphemos homines in æternum ignem mittat. Iuſtis autem & æquis, & [2] præcepta eius ſeruantibus, & in dilectione eius perſeuerantibus [3] quibuſdam quidem ab initio, quibuſdam autem ex pœnitentia, vitam donans, incorruptelam loco muneris conferat, & claritatem æternam circundet.

Philip. 2. Chriſto domino omnia ſubiicientur.

Bonorum operum & pœnitentiæ vtilitas.

ANNOTATIONES.

1. Ab Apoſtolis, &c.] *Symbolum fidei integrum ferè hîc habes, quod paulò ſuperius vocabat fidei regulã, quam appellationem ab eo mutuati videntur Tertullianus lib. de præſcript; lib. de vellandis virginibus; & lib contra Hermogenem; Auguſtinus lib. 1. de fide & ſymbolo: & Chriſoſtomus ho. 1. in ſymbolum. Audacter autem hi omnes illud opponunt hæreticorum placitis, eáque ad huius amuſſim examinari volunt, quòd nullatenus dubitent Apoſtolos compoſuiſſe, prædicaſſe, & vniuerſis per orbem Eccleſiis tradidiſſe. Vt verò ab omnibus explodatur & exſibiletur illorum impietas, qui Symboli huius authores Apoſtolos eſſe pernegant, aliorum Patrum teſtimonia prioribus adiiciam. Clemens Romanus auritus & oculatus teſtis epiſtola. 1. ad Iacobum, ait* Chriſto reſurgente, & aſcendente in cælum, miſſo Sancto Spiritu, collata Apoſtolis ſcientia linguarum, adhuc in vno poſiti, Symbolum quod nunc fidelis tenet Eccleſia, vnuſquiſque quod ſenſit dicendo, condiderunt: vt diſcedentes ab inuicem, hanc regulam per omnes gentes prædicarent. *Adultos quoque diſertis verbis illud idem recitaſſe cùm ſacro lauacro tingerentur, præſcripto proculdubio Apoſtolorum, idem ipſe ſcribit libro ſeptimo de conſtitu. Apoſtol. capite 41. Subſcribunt et Cyprianus martyr expo. ſymboli; Hieronymus epiſto. ad Pammachium; Ambroſius epiſt. 81. & ſermo 38. Auguſtinus ſer. 115. & 181. de tempore; Leo magnus ſerm. & epiſtola 13. Iſidorus libro ſecundo de Eccleſ. officiis capite 23. & Petrus Chryſologus paſſim. Quin & Apoſtolos eoſdem illud ipſum decantaſſe dum ſacroſancta Euchariſtiæ myſteria celebrarent, facilè mihi perſuaſerim, & maximè cum poſt verba beati Dioniſij Areopa. capite tertio. Eccleſ. Hiera. Beati Iacobi Hieroſ. epiſcopi ſententiam mecum conſidero huiuſmodi:* Diaconus d. Sapienter attendamus. Sacerdos. Credo in vnum Deum, Patrem omnipotentem, Factorem cæli & terræ. Et in vnum Dominum Ieſum Chriſtum filium Dei, & cætera. *Hæc ibi. Quis non videt primam hanc traditionem ad Apoſtolos, & non vel ad Concilium Toletanum tertium vel Conſtantinopo. referendam eſſe?*

In liturg.

2. Præcepta eius ſeruantibus, & cætera.] *Hæc dicta ſunt in tetrum errorem Simonis magi & Valentini, qui bona opera reiiciebant: Proinde vides, quo pacto iuſtitiam veram coram Deo non ſola fide, ſed & ſpe, & charitate, & operibus bonis conſiſtere docuerunt huius ſeculi Patres, quod vel ex vnius Irenæi colligere peramplius poteris libro ſecundo, capite 51. & libro tertio capite vigeſimo; libro quarto capite vigeſimoſeptimo, 32. 34. & 49. quod annotare libuit, vt omnibus innoteſceret impudens mendacium eorum, qui Centurias conſarcinauerunt, quos ſcribere non puduit, hunc martyrem & reliquos eius ſeculi Patres, ſalutem & iuſtitiam coram Deo, ſoli fidei ſine operibus acceptam tribui debere.*

3. Quibuſdam quidem ab initio] *Vel paruulos*

intelligit, qui recens baptiZati; nullo proprio interueniente delicto morientes, rectà cælum petunt, æterna claritate circũdati: vel martyres, qui horrendis tormentis pro Chriſto excarnificati, glorioſiſſimo functi certamine, mox Chriſto capiti ſuo ſuprema beatitate iunguntur. Ex his autem duo obſeruanda arbitror, primum beat. hunc martyrem leuius æquo à quibuſdam annumerari inter illos, qui ſanctorum animas ante extremum diem iudicij, aperta Dei viſione interdicunt, propter obſcuriora quædam eius verba in calce libri quinti, quæ facilè alio ſenſu intelligi poſſunt, cùm hic apertè dicat, quoſdam ſine pœnitentia, ab initióque donari vita & claritate æterna. Secundum, martyrij priuilegio, ante acta vita admiſſa peccata adeo emundari & deleri, quod ſine laborioſiore ſatisfactione hic vel alibi, mox itur in cælum, quod aliis poſt baptiſmum peccantibus neutiquam conceditur. Illuſtrabitur autem hic locus adiectis Tertulliani, & beati Cypriani verbis, quæ non obſcurè fauent doctrinæ Catholicæ de purgatorio. Ille libro de reſurrect. carnis ſic habet: Nemo peregrinatus à corpore, ſtatim immoratur penes Dominum, niſi ex martyrij prærogatiua, ſcilicet paradiſo non inferis diuerſurus. *Iſte epiſtola 58. ad Antonianum:* Aliud eſt ad gloriam peruenire: aliud Miſſum in carcerem non exire inde, donec ſoluat nouiſſimum quadrantem: Aliud ſtatim fidei & virtutis accipere mercedem: aliud pro peccatis longo dolore cruciatum emundari & purgari diu igne: Aliud peccata omnia paſſione purgaſſe.

OSTENSIO NEQVE PLVS, NEQVE *minus de ea quæ eſt fide poſſe quoſdam dicere.*

CAPVT III.

[1]HAnc prædicationem cùm acceperit, & hãc fidem, quemadmodum prædiximus, Eccleſia, & quidem [2] in vniuerſum mundum diſſeminata, diligenter cuſtodit, quaſi vnam domum inhabitans, & ſimiliter credit iis, videlicet quaſi vnam animã habens & vnum cor, & cõſonanter hæc prædicat & docet & tradit, quaſi vnum poſſidens os. Nam etſi in mundo loquelæ diſſimiles ſunt, ſed tamen virtus traditionis vna & eadem eſt. [3] Et neque hæ quæ in Germania ſunt fundatæ eccleſiæ, aliter credunt, aut aliter tradũt, [4] neque hæ quæ in Hiberis ſunt, [5] neque hæ quæ in Celtis, [6] neque hæ quæ in Oriente, [7]neque hæ quæ in Ægypto, neque hæ quę in Libya, [8]neque hę quę in medio mundi ſunt conſtitutæ: [9] ſed ſicut ſol [10]creatura] Dei in vniuerſo mundo vnus & idem eſt, ſic & lumen, prędicatio veritatis, vbique lucet, & illuminat omnes homines, qui volunt ad cognitionem veritatis venire. Et neque qui valde pręualet in ſermone, ex iis qui pręſunt eccleſiis, alia quàm hæc ſunt, dicet. Nemo enim ſuper magiſtrum eſt: neque infirmus in dicendo deminorabit traditionem. Cùm enim vna & eadem fides ſit, neque is qui multùm de ea poteſt dicere [11] ampliat,] neque is qui minus, deminorat.

Eccleſia Catholica quaſi vna anima, idẽ credit, & ore vno cõfitetur. Actio 4. Nec linguarũ nec prouinciarum varietas vnitatẽ fidei tollit. Nec facundia, nec imperitia ſermonis, fides mutatur.

ANNOTATIONES.

1. Hanc prædicationem, & cætera.] *Eccleſiarum omnium conſenſum vt inexpugnabilem aheneúmque murum hæreticis omnibus merito opponit, quia ſi vſquam Chriſti promiſſio de iugi Spiritus præſentia, ſi infernalium portarum profligatio, ſi Apoſtolorum laborum fructus, ſi denique, quam tantis votis efflagitabat Dominus noſter in poſtremo conuiuio, vnio, conſenſio, & pax vſquam apparet: omnium maximè erit, quum qui tam variorum idiomatum diuerſitate, ſeculorum lubrico lapſu, tanta terrarum, regnorum, prouinciarum, climatum, diremptione, tantis verticibus, fluminibus, & æquoreis fluctibus ſeperati, vt alium orbem incolere videantur; eadem, de eiſdem ſentiunt, credunt, ſcribunt, docent, tanta animi conſtantia vt potius ignes, beſtias, cruces, gladios, ac mille mortes ſuſtineant, quàm vt vel latum vnguem ab eis auellantur, hæc proculdubio eſt vnitas Spiritus tantorum populorum vnici pædotribæ & doctoris, in vinculo pacis, pro qua, vt ſarta tecta ab omni incommodo, & ſchiſmatica diſſentione conſeruetur, omnia potius ſubeunda tormenta, arbitratur præclarus ille Dionyſius Alexandrinus epiſtola ad* Nouatum; *nec minus, ſed multo plus commendationis habere martyrium ea de re ſuſceptum, quàm illud quod ſuſcipitur, ne idolis omnino immoletur. Hageſippum dum Romam pergeret, refert Euſebius libro quarto hiſto. capite vigeſimo primo, & multis cum epiſcopis Aſiæ & Europæ ſermonem conferret vnam eandémque inueniſſe doctrinæ formam & inſtitutionem, & Virginem adhuc Eccleſiam*

Euſeb. li. 6. hiſto. cap. 37.

exclamaſſe. Iſta etiam conſenſione populorum & gentium, in gremio Eccleſiæ ſe iuſtiſſimè detentum profitetur Auguſtinus libro contra epiſto. Manichæi capite quarto. Eos verò qui tot tantáſque per vniuerſum orbem Eccleſias erraſſe putant, vel vnius Tertulliani grauiſſimi & antiquiſſimi ſcriptoris verbis attendere optarem. A-

Lib. de preſcrip. ge (*inquit*) nunc omnes errauerint: deceptus ſit Apoſtolus de teſtimonio reddendo quibuſdam. Nullam reſpexerit Spiritus ſanctus, vti eam in veritate deduceret, ad hoc miſſus à Chriſto, ad hoc poſtulatus de patre vt eſſet doctor veritatis, neglexerit officium Dei villicus, & cætera. Aliquos Marcionitas & Valentinianos liberanda veritas expectabat; interea perperam euangeliſabatur, perperam credebatur, tot millia millium perperam tincta, tot opera fidei perperam miniſtrata, tot virtutes, tot chariſmata perperam operata, tot ſacerdotia, tot miniſteria perperam functa, tot denique martyria, perperam & in va-

Lib. contra Propha. nou. cuum. *Miratur Vincentius Lirinenſis poſt hæc adhuc quoſdam ſupereſſe, tanta inueterata frontis duritia, tanta impudentiæ incude, tam adamantinæ pertinacia: qui tantis eloquiorum cæleſtium molibus non ſuccumbant, tantis ponderibus non fatiſcant, tantis malleis non conquaſſentur, tantis poſtremò fulminibus non conterantur.*

2. In vniuerſum mundum diſſeminata] *Obſerua quàm longè latéque iam extenderetur Eccleſia aduerſus illos, qui inſtar cuiuſdam ideæ Platonicæ, eam inaſpectabilem faciunt; vel quibus voluerint angulis terrarum, vt repagulis coercitam contendunt.* Ex quo cœpit congregatio Chriſtianorum, (*ante Irenæum ſcripſit Hegeſippus*) in omne hominum penetrauit

Lib 2. de exci. c. 12. genus, nec vlla natio Romani orbis remanſit, quæ cultus eius expers relinqueretur. *Dilucidius paulò poſt libro contra Iudæos, Tertullianus, regni Chriſti multo ampliora pomeria eſſe conuincit, quàm vnquam* Salomonis, Darij Pharaonis, Alexandri, aut Cæſaris; quippe ſuis limitibus concluſa: Chriſtum autem credebant & audiebant Parthi, Medi, Elamitæ, Meſopotamij, Armeni, Phryges, Cappadoces, & incolentes Pontum, Aſiam, & Pamphiliam, immorantes Ægyptum, & regionem Aphricæ quæ eſt trans Cyrenem, Romani, Hieroſolymitæ, Getulorum varietates, Maurorum fines, Hiſpaniarum omnes termini, Galliarum diuerſæ nationes, & Britannorum inacceſſa Romanis loca & Sarmatarum & Dacorum, & Germanorum, & Scytharum, & cæte. in quibus omnibus locis Chriſti nomen & regnum porrigitur, vbique creditur, ab omnibus colitur, vbique regnat, vbique adoratur. *Hactenus ille.*

3. Neque hæ quæ in Germania] *Succincta partium enumeratione, ſuperiorem theſin confirmat. Porrò Apoſtolorum ſeculo, Germanos Chriſto nomen dediſſe, ſcribit Ioannes Auentinus antiquitatum non ſegnis inueſtigator, dum Lucium illum Cyrenenſem Pauli conſobrinum in Vindelicia, & Rhetiis; Marcum Pauli euſdem collegam in Norico; Creſcentem Moguntiæ; & Clementem quendam, Metis, euangelium primò promulgaſſe teſtatur, Maternum, Eucherium & valerium à B. Petro miſſos, vt Treueris & Coloniæ, Chriſtum annunciarent, tradunt eorum archiua, illicque illuſtres Eccleſias fuiſſe ſua ætate teſtantur Athanaſius, & Hilarius; Arnobius quoque inter varias nationes Chriſto deditas, Alemannos nominat, lib. 1. aduerſus Gentes.*

4. Neque hæ quæ in Hiberis] *Non illos, qui iuxta Pontum Caucaſios montes incolunt populos, Irenæū arbitror commemorare, quum imperante Conſtantino, Chriſtum amplexos narrent Ruffinus, Socrates, & Theodoritus: ſed Hiſpanos, qui Ibero flumine alluuntur, à quo vniuerſa regio Iberia, ſicut ab Heſpero Heſperia, & poſtremò ab Hiſpali vrbe ad fretum atlanticum ſita (quæ nunc Seuilia eſt) Hiſpalia & iam Hiſpania nominatur. Europæ partibus adnunciatū iri Euangelium, prædixerat Abdias ita ſcribēs:* Tranſmigratio exercitus huius filiorum Iſraël, *i. Eccleſia diſcipulorum ex Iudæa,* omnia loca Chananæorum, vſque ad Zarpha, *Franciam interpretantur omnes Hebræi:* & tranſmigratio Hieruſalem *.i. Apoſtolorum,* quæ eſt in Sepharad, *Chaldæus paraphraſtes Hiſpaniam vertit,* poſſidebunt ciuitates auſtri, *verbo ſcilicet & miraculis ad Chriſtum adducendo. B. Iacobum fratrem Io. Hiſpaniam, & ſub occaſum mundi partes luce prædicationis illuſtraſſe ſcribit Iſidorus: & D. illum Paulum aſſiduum Euangelij buccinatorem, cuius vnius ore vniuerſus ferè terrarum orbis reſonuit; à Nerone primò dimiſſum, in Gallias, Hiſpanias, aliaſque Occidentis regiones, vt antea ſe in votis habuiſſe ad Romanos cap. 15. ſignificauerat profectum, ipſas Chriſto vindicaſſe aſſerunt Athanaſius ad Dracontium; Chryſoſtomus ho. 7. de laudibus Pauli; Epiphanius; Addo viennenſis; & Sophronius. Celebres etiam Eccleſias in Hiſpania Tarraconenſi, ad Legionem, Aſturica, Cæſarauguſtæ, & Emerita in Luſitania, commemorat B. Cyprianus epiſto. trigeſima quinta. Granatam quoque Chriſtum agnouiſſe teſtatur Concilium Elibertinum.*

5. Neque hæ quæ in Celtis] *Celtæ Pomponio, Appiano, & Plinio, populi ſunt Galliæ comatæ inter Garumnam & Sequanam, quorum etiam meminerunt Manethon Aegyptius, & Beroſus Chaldæus libro quinto. antiq. Vix autem inuenire licebit, aliquam orbis partem, quæ tanta auiditate, tantóque ardore animi Euangelium amplexa ſit, & quæ tot Apoſtolicos viros Deo largitore habuerit, atque Gallia. Paulus enim Hiſpaniam petens, Trophimum Arelatæ; & Creſcentem Viennæ Galliarum reliquit Apoſtolos, auctore Addone Viennenſi. Maſſilienſes, & Aquenſes induſtria Lazari, Maximini, Marthæ, Magdalenæ, & Marcellæ, fidei elementa mox ab Aſcenſione Domini ſuſceperunt. Tholoſates, Burdegalēſes, Cadurcenſes, omnémque Aquitanorum, Vaſconum, & Gothorum gentem, totúmque tractum illum à Rhodano ad Oceanum vſque, Beat. Martiale ex ſeptuaginta Diſcipulis inſtitutore & doctore, Chriſti nomine oppletum tradit euſdem diſcipulus Aurelianus. Lugduni ante Irenæum verbum Dei annunciauerat Photinus Martyr: illicque & Viennæ illuſtres Eccleſias Chriſtianorum fuiſſe ante Cypriani epiſtolam 42. declararant graues literæ illæ martyrum apud Euſebium libro quinto, capite primo Hiſtori. quæ ingentem martyrum multitudinem ex eis locis referunt. Bituriges, Nathanaelem; Cenomani, Simonem leproſum, qui & Iulianus dicitur; Senonenſes & Carnotenſes, Sauinianum, & Potentianum, Sixtum &*

Sinicum

Sinicium imperante Nerone, Sueſſionenſes; adhúcque ſuperſtite B. Petro; pietatis Chriſtianæ doctores habuerunt. Dionyſius Areopagita beati Pauli diſcipulus, vnà cum Eleutherio, Ruſtico, Luciano, & Regulo, Apoſtolorum auditoribus, Pariſienſes, Meldenſes, Siluanectenſes, & Bellouacos, veræ fidei Catholicæ articulos docuerunt. Superioribus quoque beatus Clemens adiunxerat Nicaſium, Taurinum, & Exuperium; quos Rothomagenſes, Ebroicenſes, & Baiocenſes, vt Apoſtolos & paſtores magna alacritate receperunt. Multoplures videre poteris apud Vincentium, Antonium, Petrum de Natalibus, Faſciculum temporum, Sigebertũ, Martyrologia, & Chartophylacia.

6 Neque hæ quæ in Oriente] Chriſti adhuc in Palæſtina agentis pietate, doctrinà & miraculis, pertractos quoſdam etiam Orientis Reges, clarum eſt ex Euſebio, Damaſceno & Nicephoro; qui Edeſſæ Toparcham ex Meſopotamiæ finibus ad eum miſiſſe narrant. Perſarum quoque Satrapam potentiſſimum, vt illius ſaltem effigie potiretur miſſo pictori negotium commiſiſſe, vnus refert Nicephorus lib. 2. cap. 7. Parthos, Medos, Ælamitas, Meſopotamios, Cappadoces, Ponticos, Aſianos, &c. Hieroſolymis interfuiſſe, cum Spiritus ſanctus deſcendit in Apoſtolos, & ſuis linguis audiſſe eos loquentes magnalia Dei, Lucas recenſet. B. Thomæ Parthiam in diuiſione Apoſtolorum obtigiſſe ſcribit Euſebius lib. 3. cap. primo. Aſtipulatur Hieronymus, dicens ſe traditione accepiſſe, illum Parthis, Medis, Perſis, Hircanis, Bactris, & Magis prædicaſſe; imo & ad inſulam Taprobanam penetraſſe addit Nicephorus lib. 3. cap. 1. In Scythiam conceſſiſſe B. Andream affirmat Euſebius lib. 3. cap. 1. cui Sogdianos & Sacos addit Sophronius; Nicephorus autem lib. 2. cap. 39. & lib. 3. cap. 1. eum per Cappadociam, Galatiam, & Bithyniam, in Scytharum ſolitudines, ad vtrumque Pontum Euxinum acceſſiſſe; Nazianzenus etiam miſſum in Epirum indicat oratione contra Arrianos. Aſiæ minoris Eccleſiæ chriſtianæ, ex Apocalypſi beati Ioannis notiores ſunt, quàm hîc recenſere opus ſit.

7 Neque hæ quæ in Ægypto, neque hæ quæ in Lybia] In celebrioribus Africæ partibus chriſtianos conuentus frequentiſſimos habuiſſe abundè teſtatur Tertullianus, qui nec interioris Africæ incolas Getulos, nec Mauros, nec Carthaginenſes, nec Ægyptios Euangelicæ lucis expertes fuiſſe ſua tempeſtate ſcribit. Alexandriam à beato Marco fidei noſtræ ſacris myſteriis initiatam, & recto inde ordine clariſſimos pietatis doctores Abilium, Iuſtum, Cerdonem, Anianum, Primum, Pantenum, Clementem, Heraclam, &c. habuiſſe ex hiſto. Eccleſiaſt. clarum eſt: illicque ex Thebaide, & tota Ægypto, innumeros ferè martyrum greges, vt oues ad lanienam adductos, epiſtola beati Dionyſii Alexandr. ad Fabium Antiochenum apertè teſtatur: Illa ſiquidem à Ptolomæis ad Chriſtum vſque Philoſophiæ, & omnium optimarum diſciplinarum officina fuerat: à Chriſti vero aſcenſione vſque ad furores Mahumeticos, peritiſſimos & facundiſſimos Theologos habuit, qui politiore doctrina, & eloquentia mirè inſtructi, ſacrarúmque literarum ſtudio, ait Euſebius lib. 5. cap. 10. probè exercitati, Eccleſiam amplîarunt & propagarunt, quales ex antiquorum monumentis fuiſſe colligimus, Origenem, Pierium, Didymum, Ammonium, Petrum, Alexandrum,

Lib. contra Iud.

Euſeb. lib. 6. ca. 34.

Athanaſium, Theophilum, Cyrillum. Væ peccatis noſtris, numinis iram concitantibus, quæ florentiſſimam hanc dudum Eccleſiam, immaniſſimarum beluarum iugo, id eſt, Turcico imperio tradiderunt. Sed & interior Æthiopia ſtatim Chriſtum agnouit, credidit, adorauit, Candacis illius Eunuchi concionibus, quem Philippus baptiſauerat. Is ſiquidem poſt reditum in patriam, primùm vnius Dei cognitionem, & ſalutatem Seruatoris Ieſu in humanum genus ingreſſum, prædicauit, inquit Euſebius, & eo nomine, Æthiopûm Apoſtolum eum nominat Hieronymus: illícque poſtea miſſum beatum Matthæum alacri excepiſſe animo ſcribit Abdias lib. 7. ac tandem glorioſo pro nomine Chriſti martyrio, vitæ finem feciſſe teſtis eſt Sophronius. Nominatim etiam Lybiæ Epiſcoporũ meminit canon ſextus Nicenæ Synodi; & ex eadem prouincia Epiſcopos, ſuo, id eſt Carthaginenſi concilio interfuiſſe, teſtis eſt B. martyr Cyprianus.

Lib. 2. hiſt. ca. 1.

In cap. 53. Eſa.

8 Neque hæ quæ in medio mundi] Habitabilis terræ mediũ Hebræi magno conſenſu Iudæam conſtituunt, & eam ob rem cor maris, ac vmbilicum terræ, non raro à Prophetis nominari: quibus ante Vadianum & Lycanum, ſubſcribunt Hieronymus & Gregorius. Ipſam quoque Hieruſalem non vnius regionis Iudeæ, ſed & multarum gentium metropolim vocitat Philo, Legatione ad Caium: quibus fit, vt Eccleſias quæ in Iudæa & Palæſtina tum extabant, hîc commemorare beatum Irenæum exiſtimem. Illic enim primum illuceſcere debuit Euangelij ſplendor, & hinc radios ſuos ſpargere in omnes gentes, quia de Sion legem exituram, & verbum Domini de Hieruſalem, prædixerat Eſaias: & virgam virtutis, qua robur Euangelij deſignatur, emittendam ex Sion, Dauid præcecinerat. Ante excidium Solymorum in omnibus finibus Iudææ, Samariæ & Galilææ inſignes fuiſſe Chriſtianorum Eccleſias conſtat ex Chriſti, Apoſtolorum & diſcipulorum eius concionibus & miraculis in Euãgeliis, & Actis Apoſtolicis, quæ fratrum, qui in Azoto, Lydda, Ioppe, Cæſarea, Ptolemaide, Pella, Effrem, Damaſco, Tyro, & Sidone erant, meminerunt. Sed & poſt horrendam illam vaſtationem Syriæ & euerſionem Hieruſalem, Iudæis partim extinctis, partim per orbem diſperſis, regionem eam incolere, & conuentus Eccleſiaſticos celebrare Chriſtianos permiſerunt Imperatores Romani. Vbi enim Iacobus martyrio ſublatus eſt, Diſcipuli qui adhuc lucis vſura fruebantur, vnà cum iis, quibus cum Domino ſecundum carnem intercedebat cognatio, conuenientes, Simeoni filio Cleophæ, Eccleſiæ illius clauum commiſerunt, quem ad Traianum vſque fæliciter rexit. Plurimos autem alios ex Hebræorum gente recto ſucceſſionis ordine poſt iſtum huic quoque præfuiſſe docet Euſebius libro tertio Hiſtor. cap. decimo, vigeſimoſexto, trigeſimo: & libro quarto, cap. quinto.

In Pſ. 73. lib. 37. mor. ca. 18.

9 Sed ſicut ſol] Solis exemplo ob varias tribus, prouincias & linguas, quibus profertur Eccleſia, vnitatem fidei & doctrinæ, nullo pacto diuinis poſſe appoſitè oſtendi: quod pari ſchemate, ſed vberiore facundia B. martyr Cyprianus imitatus, his explicauit. Eccleſia vna eſt, quæ in multitudinem latius incremento fœcunditatis extenditur: quomodo ſolis multi radij, ſed lumen vnum: & rami arbo-

Lib. de vni. Eccle.

ris multi, ſed robur vnum tenaci radice fundatū. Et cū de fonte vno riui plurimi defluunt, numeroſitas licet diffuſa videatur, vnitas tamen ſeruatur in origine. Auelle radium ſolis à corpore: diuiſionem lucis vnitas non capit. A fonte præcide riuum, præciſus areſcet: Sic & Eccleſia Domini luce perfuſa, per orbem totum radios ſuos porrigit, vnum tamen lumen eſt, quod vbique diffunditur, nec vnitas corporis ſeparatur, &c.

10 Creatura] *Delevimus*, creaturæ, *authoritate vete. cod. & lectionis Græcè* τὸ κτίσμα.

11 Ampliat] *Expunximus*, amplius, *docente ve. cod. & Græco verbo* ἐπλεόνασεν

SECVNDVM QVID FIAT PVTARE alios quidem plus, alios verò minus habere agnitionis.

CAPVT IIII.

Neque aliū Deū, neque Chriſtum alium, ſapientiores excogitant.

PLus autem [aut] minus ſecundum prudentiam noſſe quoſdam intelligentiam, non in eo quòd argumentum mutetur, efficitur, & alius Deus excogitetur præter fabricatorem, & factorem & nutritorem huius vniuerſitatis, quaſi non ipſe ſufficiat nobis, aut alius Chriſtus, aut alius Monogenes: ſed in eo quòd omnia quæ in parabolis dicta ſunt exquirere, & adiungere veritatis argumento, & in eo vt inſtrumentum & diſpoſitionem Dei in genere humano factam enarret. [1] Et quoniam magnanimus extitit Deus, & in tranſgreſſorum Angelorum apoſtaſia, & in inobaudientia Hominum, ediſſerere: & quare alia quidem temporalia, alia verò æterna, & quædam cœleſtia, quædam terrena vnus & idem fecit annunciare. Et quare cùm inuiſibilis adparuit Prophetis Dei, non in vna forma, ſed aliis aliter adeſſe, [2] & quare teſtamenta multa tradita humano generi annunciare. & quis ſit vniuſcuiuſque teſtamentorum character, docere: & quare concluſit omnia in incredulitatem Deus, vt vniuerſis miſereatur, exquirere: & quare Verbum Dei caro factum eſt, & paſſus eſt, gratias agere: & quare in nouiſſimis temporibus aduentus Filij Dei, hoc eſt, in fine adparuerit, & non in initio, annunciare: & de fine, & de futuris quæcunque poſita ſunt in ſcripturis reuoluere: [3] & quare deſperatas Gentes cohæredes & [concorporatas] & participes Sanctorum fecit Deus, non tacere: & quemadmodum mortalis hæc caro induet immortalitatem, & corruptibile incorruptelam, annunciare: & quemadmodum factus eſt, qui non erat populus, populus, & non dilecta, dilecta, & quemadmodum plures filij eius quæ deſerta eſt, magis quàm eius quæ habet virum, [4] præconiare. In talibus enim & in ſimilibus eis exclamauit Apoſtolus, O altitudo diuitiarum ſapientiæ & agnitionis Dei, quàm inſcrutabilia iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Sed non in eo, vt ſupra creatorem & fabricatorem, [matrem eius] & illorum Enthymeſin Æonis errantis adinuenires, & ad tantam peruenires blaſphemiam, neque in eo quod eſt ſuper hanc rurſus pleroma, aliquando quidem XXX. aliquando verò innumerabiles multitudines Æonum mentiri. Quemadmodum dicunt hi qui verè ſunt deſerti à diuina ſententia magiſtri, cùm ea quæ eſt Eccleſia vniuerſa vnam & eandem fidem habeant in vniuerſo mundo quemadmodum prædiximus.

Hab. 1. Galat. 4. Rom. 11. Ioan. 1. Epheſ. 3. 1 Cor. 15. Oſee 2. Rom. 9. Galat. 4. Rom. 11.

Diuina ſecreta adorare debemus, & nō ſupra creatorem extolli.

ANNOTATIONES.

1 Et quoniam magnanimus extitit Deus,] *Sic Græciſans vertit* ἐμακροθύμησεν, *vetus interpres, pro magno animo, & multa patientia, tulit quorundam Angelorum defectionem, conceſſa illis ad reſipiſcendum ſi voluiſſent, aliquanta temporis mora: alludens ad Pauli verba, Roman. 9. cap.* Suſtinuit Deus ἐν μακροθυμίᾳ, *id eſt*, in multa patientia & longanimitate, vaſa iræ aptata in interitum, &c.

2 Et quare teſtamenta multa] *Vetus teſtamentum, quod cum typis ſuis obſoleuit, & recens Euangelio, miraculis & vberioribus ſacramentis ſancitum, longè diuerſa eſſe fœdera hic & infra quoque differit & probat lib. 4. cap. 21. 22. & 24. id quod & ante eum abundè conuicerat B. Iuſtinus martyr & Philoſophus toto fere Dialogo cum Triphone: & quæſt. 97. & 101. ad ortho. Iſthæc autem obſeruare placuit in eos, qui vt Iudaïcorum ſacramentorū vmbras, Euāgelicis ſacramētis pares faciant, & nihil amplius iſtis quam illis, nobis præſtari;*

ex duobus teſtamentis vnicum eſſe vociferantur, contra apertiſſimas ſcripturas Matth. 26. 2. Corinth. 3. Heb. 7. 8. 12. 13. Gal. 4.

3 Et quare deſperatas Gentes] *Vix inuenias myſterium abſtruſius, quodque Iudæis & Apoſtolis ab initio maius negotium faceſſerit, quàm vocatio Gentium. Tantis enim promiſſionibus ſeminis Abrahæ Meßiam pollicitum cernebant, vt huic tantummodo deſtinatum putarent, quum ad plurimas eáſque euidentiſſimas ſponſiones gentibus factas non attenderent. Hinc exorta ſunt varia diſsidia, quæ vix publico concilij decreto poſtea cōpeſcuerunt Apoſtoli. Hincque Iudaiſantem vt plurimum Eccleſiam Hieroſolymitanam ſub Iacobo legimus. Ergo* deſperatas Gentes, *vocat, quæ religionis Chriſtianorum inuadæ, fideíque excipiendæ in deſperationem iam venerant: quarum ſalus ex cognitione Euangelij nulla in poſterum ſperaretur. Deinde deleuimus,* corporatas, & concorporatas, *repoſuimus.*

4 Præconiare] *Nimia religione exprimendi* κηρύσσειν, *quod eſt publicare, voci præconis ſubijcere, interpres vertit* præconiare, *pro laudare, laudibus ad cælum vſque efferre: vti præconibus merces venales exponentibus vſu venire ſolet. Hic & paßim animaduertas licet, interpretem curare verbum verbo reddere, vt loquitur Horatius, quo fidus appareat tum mentis, tum verborum Irenæi explanator, cum verba de verbis expreſſa fideliſſimè efferat, atque ea legenda & conferenda lectori prodat.*

*SIT

*QVÆ *EST VALENTINI SENTENTIA, in quibus diſcrepant aduerſus eum diſcipuli eius.*

Capvt v.

VIdeamus nunc & eorum inconſtantem ſententiam, cùm ſint duo vel tres, quemadmodum de eiſdem non eadem dicunt, ſed & nominibus & rebus contraria reſpondent. Qui enim eſt primus ab ea quæ dicitur gnoſtica hæreſis, antiquas in ſuum characterem doctrinas transferens Valentinus, ſic *definit, Dualitatem [quandam] innominabilem, cuius quidem aliquid vocari inenarrabile, aliud autem Sigen. Pòſt deinde ex hac dualitate ſecundam dualitatem emiſſam, cuius aliud quidem patrem [vocat, aliud] autem Aletheian. Ex hac autem quaternatione fructificari Logon & Zoen, Anthropon & Eccleſiam. Eſſe autem hanc octonationem primam, & à Logo quidem & Zoe decem virtutes dicit *demiſſas, ſicut prædiximus. Ab Anthropo autem & Eccleſia XII. ex quibus vnam diſcedentem & deſtitutam, reliquam diſpoſitionem fecisse. Terminos autem duos adhibet. Vnum quidem inter Bythum & Pleroma, de Termino autem natos Æones [ab] infecto patre. Alterum verò ſeparantem *illum Nus matre à pleromate. Et Chriſtum autem non ab his qui ſunt in pleromate Æonibus emiſſum, ſed à matre: foris autem facta ſecundùm memoriam meliorum enixam eſſe cum quadam vmbra. Et hunc quidem, quippe cùm eſſet maſculus, abſcidiſſe à ſemetipſo vmbram, & regreſſum ad pleroma. Matrem autem ſubrelictam ſub vmbra, vacuatam autem ſpiritali ſubſtantia, alterum filium emiſiſſe. Et hunc eſſe Demiurgum, quem & omnipotentem dicit eorum quæ ei ſubiacent. Coemiſſum autem ei & ſiniſtrum principem, ſimilem iis qui dicentur à nobis [3] falſi nominis Gnoſtici. Et Ieſum autem aliquando quidem ab eo qui ſeparatus à matre eorum, & coadunatus eſt, cum reliquis emiſſum, dicit, id eſt, à Teleto: aliquando autem ab eo qui recurrit ſurſum in Pleroma, hoc eſt à Chriſto: aliquando autem ab Anthropo & Eccleſia. Et Spiritum autem ſanctum à veritate dicit emiſſum, in examinationem & fructificationem Æonum, inuiſibiliter in eos introeuntem, per quem Æones fructificarent folia veritatis. Hæc quidem ille. [4] Secundus autem primam ogdoadem ſic tradit, dicens: Quaternionem eſſe dextram, & quaternionem ſiniſtram, & lumen & tenebras, & deſcendentem autem deſtitutam virtutem, non à triginta Æonibus dicit fuiſſe, ſed à fructibus eorum. [5] Alius verò quidam, qui & clarus eſt magiſter ipſorum, in maius ſublime, & quaſi in maiorem agnitionem extenſus, primam quaternionem, dixit ſic: Eſt quidem ante omnes proarche proanennoetos & inenarrabilis, & innominabilis, quam ego Monotetem voco. Cum hac Monotete eſt virtus, quam & ipſam voco henotetem. henotes & monotes cum ſint vnum, emiſerunt, cùm nihil emiſerint, principium omnium noeton & ageneton aoratum, quam ar-

Hæretici non eadem, ſed contraria de eiſdem reſpondent.

*diffiniuit.

*emiſſas

*illorum matrem.

Error de Chriſti productione.

Secundus Valentini diſcipulus illi contradicit.

chen ſermo monada vocat. Cùm hac monade eſt virtus eiuſdem ſubſtantiæ ei, quam & eam voco hen. Hæ autem virtutes, id eſt, monotes & henotes & monas & hen, emiſerunt reliquas emiſſiones aeonum. [6] Iu,iu! & Pheu, pheu! Tragicum verò dicere oportet,

Nomina ficta impudētis audaciæ illorum arguit.

ſuper hanc nominum fictionem [&] tantam audaciam quemadmodũ ſine rubore mendacio ſuo nomina poſuit. [7] In eo] enim quod dicit, eſt ante omnia proarche proanennoetos, quam ego monoteta voco: Et iterum; Cum hac monotete eſt virtus, quam & ipſam voco honotetem: Manifeſtum [eſt] quoniam figmenta ſunt quæcunque ab eo dicta ſunt, confeſſus eſt, quoniam ipſe nomina poſuit figmento quæ à nemine altero poſita ſunt: qui niſi hæc auderet, hodie veritas ſecundùm eum non habuiſſet nomina. [8] Nihil igitur prohibet & alterum quendam in tali argumento ſic præfinire nomina. Eſt quædam proarche regalis proanennoetos proanypoſtatos virtus proprocylindomene. [9] Cùm illa autem eſt virtus, quam ego cucurbitam voco, cum hac cucurbita] autem eſt virtus, quã & ipſam voco perinane, hæc cucurbita, & perinane cum ſint vnum, emiſerunt. Cùm non emiſiſſent fructum, [in omnibus viſibilem manducabilem & dulcem, quem fructum] ſermo cucumerem vocat. Cum hoc cucumere eſt virtus eiuſdem poteſtatis ei quã & ipſam peponem voco. Hæ virtutes cucurbita & perinane, & cucumis & pepo emiſerunt reliquam multitudinem Valentini delirioſorum peponum. Si enim cum ſermonem qui de vniuerſis ſit, transfigurari in primam quaternationem oportet, & quemadmodum vult aliquis ipſe ponere nomina, quis prohibet his nominibus & multo credibilioribus & in vſu

Sectatores alij Valentini ſuperioribus contradicebant.

poſitis, & ab*omnibus cognitis? Alij autem rurſus ipſorum primam & archegonon octonationem his nominibus nominauerunt. Primùm proarchen, deinde anennoeton, tertiã autem arrheton, & quartam aoraton. Et de prima quidem proarche emiſſum eſſe primo & quinto loco archen, ex anennoeto ſecundo & ſexto loco acatalepton, & de arrheto autem tertio & ſeptimo loco anonomaſton, de aorato autem quarto & octauo loco agene-

*hominibus.

Ambitio dimſiones parit inter hæreticos.

ton. Pleroma hoc primæ ogdoadis, has volunt virtutes fuiſſe ante Bythõ & Sigen, vt perfectorum perfectiores appareant, & gnoſticorum magis gnoſtici viri, ad quos iuſtè quis hoc dicat. [10] O pepones ſophiſtæ vituperabiles, & non viri. Etenim de ipſo Bytho variæ

De Bytho quoque varia ſentiũt.

ſunt ſententiæ apud eos. Quidam enim ſine coniugatione dicunt eum neque maſculum neque fœminam, neque omnino aliquid eſſe. Alij autem & maſculum & fœminam dicentes eſſe hermaphroditi geneſim ei donant. Sigen autem alij coniugem ei addunt, vt fiat prima coniugatio.

ANNOTATIONES.

1 Videamus nunc & eorum inconſtãtem, &c.] *Eccleſiarum omnium concordia mirabilis, quæ non niſi à Spiritu ſancto oriri poteſt, hæreticorum diſſidia, pugnas, & quæ nunquam coire poſſunt ſententias ſubiicit, vt Zizaniorum & bellorum ſatorem, horum authorem eſſe nullus neſciat. Etenim ſicut ea quæ germana eſt ſponſa & columba Chriſti vnica eſt, eáque vnitate aduerſus hoſtiũ cuiuſlibet generis copias & impreſſiones inuicta permanſit: ſic hæreticorum ſecta diſſecta, & quaſi ciuili bello pugnantia capita, mutuis vulneribus ſemper conciderunt. Falſitatum & mendaciorum teſſeram hanc certiſſimam eſſe, ex antiquiſſimis patribus oſtendere magis libet, quàm quidpiam proprio marte cudere.* Mentior (*ait Tertull.*) ſi non etiam à regulis ſuis variant inter ſe, dum vnuſquiſque proinde ſuo arbitrio modulatur quæ accepit, quemadmodum de ſuo arbitrio ea compoſuit ille, qui tradidit. Agnoſcit naturam ſuam, & originis ſuæ morem, profectus rei. Idem licuit Valentinianis quod Valentino, idem Marcionitis quod Marcioni, de arbitrio ſuo fidem innouare. *Et paulò ſuperius.* Vnde extranei & inimici Apoſtolis hæretici, niſi ex diuerſitate doctrinæ, quam vnuſquiſque de ſuo arbitrio aduerſus Apoſtolos aut protulit, aut recepit? Illic igitur & ſcripturarum & expoſitionum adulteratio deputanda eſt, vbi diuerſitas inuenitur doctrinę. *Hæc ille. Iuſtinum martyrem adiiciam:* Nunc cum damnent (*ait*) hæretici alij alios, ob opinionum diſſenſiones; perſpicuum eſt omnes eorum hæreſes, occaſionem habuiſſe ex ambitione, & mutua inuidia hęreſiarcharum: propter quam cauſam, lupi graues ab Apoſtolo nominati ſunt. Imo, fidem noſtrã, dum ſibi aduerſantur, affirmant, *ſcribit Hilarius libro* 7. *de Trinitate* Inconſonæ perfidorum ſententiæ in vnum rectę fidei modulũ concinunt, trophæúmque noſtræ victoriæ, eorum caſſa certamina gignunt Sabellij enim perfidia, Arrij damnat errorẽ: rurſus Arriani dogmatis error, Sabellij impietatem excludit, *ait Vigilius martyr. Quod ſi aliquando coire cõtingat, id demum efficitur quod Athanaſius ſcribit orat.* 2. *contra Arrianos: Inſtar Herodis & Pilati in blaſphemias aduerſus Chriſtum illos conſentire.*

Lib. de præſcript.

Queſt. 4. ad Orth.

Act. 20.

Li. 2. cont. Eutychen.

2 Dualitatem quandam] *Deleuimus.* ſecundam, *authoritate vete. cod. Et paulò poſt, pro,* vocant aliquid *repoſuimus* vocat aliud.

3 Falſi nominis gnoſtici] *Hoc nomen valentinianos ſibipſis indidiſſe ex 24. cap. huius libri patet, idque ex omnium rerum ampliſſima notione, qua ſe praditos pra cunctis mortalibus iactabant, vt ait Clemens Alex. lib. 1. pædag. cap. 6. Hoc autem, quaſi hareditario iure ab omni auo poſſident haretici, vt ſpecioſis titulis ſuos cætus adornent. Simon ſe* virtutem Dei magnam *affirmabat: Montanus*, Paracletum Eccleſiæ promiſſum: Noëtus in eam demẽtiam delatus eſt (*ait Epiphanius*) vt ſe Moſem diceret eſſe, & fratrem ſuum

Contra Noeta. Aaronem. *Manichais frequenter exprobrat Auguſtinus, quod nomen* Manetis *eorum Patriarcha, vt apud*

Lib. de hareſ. ca 46. & lib 19. contra Fauſtum c. 22. *Gracos ſignificans inſania vitaretur, geminata litera* n, Mannichæum, *quaſi manna fundentem, appellauerunt.* Magna quoque impudentia Nouatiani ſeſe Catharos, id eſt, mundos & puros vocabãt, *ait in eos ſcribens Epiphanius. Noſtro verò ſaculo & hanc auorum ſuorum philautiam pedibus & manibus ſequuntur haretici, dum ſuos hareſiarchas*, Prophetas, Apoſtolos, Paulos & Helias, mundíque huius ſoles & luminaria: *& viciſſim illi*, Euangelicos, reformatos, ſanctificatos ex vtero, (*& quid non?*) *quos miſere dementant, vocare non erubeſcunt.*

4 Secundus autem] *Huius meminit Tertullia-*

Li. de hare. *nus lib. de præſcript. dicítque paucis exceptis, tum Valentino conſentire. Auguſtinus in hoc tantum diſtare ſcribit, quod opera turpitudinis adderet: Epiphanius verò quòd vocibus magis ſonoris aures quidem ſuorum demulceret; ſed omni ratione ex ſeminario diaboli erroris ſui ornatum haberet omnium miſerabilium miſerrimus. Theodoretus lib. 1. hæreticarum fabularum pauciora recitat quàm hic Irenæus.*

5 Alius verò quidam] *Epiphanem iſtum vocant Theodoretus & Epiphanius. Sed quàm obſcœnum monſtrum fuerit, & ſubita morte perierit, audire præſtat ex Clemente Alexandr. libr. 3. ſtroma.* Hic autem Epiphanes (*ait*) Filius erat Carpocratis, & matris Alexandriæ nomine; ex patre quidem Alexandrinus, ex matre verò Cephaleneus. Vixit autem ſolum ſeptemdecim annis, & Samæ, quæ vrbs eſt Cephaleniæ, vt Deus eſt honore affectus, quo in loco templum ex ingentibus lapidibus altaria, delubra, muſæum, ædificatum eſt & conſecratum: & cum eſt noua luna, conuenientes Cephalenei, natalem in Deos relationem, Epiphani ſacrificant, libántque & conuiuantur, & hymnos canunt. *Et paulo ante:* Qui à Carpocrate & Epiphane deſcendunt, cenſent oportere vxores eſſe communes, à quibus in nomen (*Chriſtianum*) maximum emanauit probrũ.

Li. 4. hiſt. Eccle. c. 7. *Id autem luculentius ſic exprimit Euſebius:* Gentibus copiam & tanquam anſam præbuerunt ſacro Dei verbo petulanter, impiéque obtrectandi: eo planè conſilio, vt fama de flagitioſa iſtorum vitæ ratione paſſim diſſipata, turpem ignominiæ notam, vniuerſæ chriſtianorum multitudini inureret. Vnde certè accidit, vti nefaria quædam opinio de nobis excitata per infidelium animos, longè latéque perſuaderet, quod videlicet nefando concubitu matres & ſorores violare, tum etiam ſceleratо quodam alimenti genere vti non vereremur.

6 Iu, iu! & Pheu, pheu!] *Iſtas eſſe indignantiũ & dolentium imo & demirantium nonnunquam exclamationes aliquando ſolas, aliquando duplicatas pro ſubiecta affectuum materia, Comicis ſimul & Tragicis Græcorum vſitatas notum eſt. In Auibus Ariſtophanis vtramque eadem ferè pagina reperias. In Sophoclis Aiace, vtramque etiam; apud Euripidem ita frequens eſt, iù, iù præcipue vt notare ſuperuacuum ſit. Ideo autem de Tragicis aſſumere maluit Irenæus, vt Valentinianarum opinionum portenta tanto maiora oſtenderet, quanto perſonarum & rerum grauitate Comœdiam Tragœdia ſuperat. Locum illuſtrabit addita hæc Epiphanij paraphraſis:* Sed & ſacer Irenæus, *inquit*, deridens ipſos ob prædicta:, tragicum illud in medium adduxit, Iu, iu: & heu, heu: tragicum enim hoc reuera ob talem calamitatem proferre licet eorum, qui ridicula hæc nominum figmẽta ſcripſerunt, & eius qui tanta audacia citra omnẽ ruborem mendacio ſuo nomina impoſuit. *Nec erit alienum, hic Tertullianum appellare.* Cogor, *ait lib. contra Valent.* Hic quid iſta nomina deſiderent proferre de pari exemplo. In ſcholis Carthaginenſibus fuit quidam frigidiſſimus Rhetor Latinus, Phoſphorus nomine. Cum virum fortem peroraret, Venio, inquit, ad vos, optimi ciues de prælio cum victoria mea, eũ fœlicitate veſtra ampliatus, glorioſus, fortunatus, maximus, triumphalis. Et ſcholaſtici ſtatim familiæ Phoſphori, φεῦ, acclamant. Audiſti fortunatam, & hedonen, & Acinetum, & Teletum, acclama familiæ Ptolemæi φεῦ. Hoc erit Pleroma illud arcanum, diuinitatis triceniæ plenitudo.

7 Io eo enim] *expunximus* nemo.

8 Nihil igitur prohibet] *Ridicula & anilia ſomnia hæc; & verba hæreticorum irriſurus B. Martyr*, etiã à ſeipſo (*ait Epiphanius*) aliam nomenclaturam appoſuit velut dignam ad conferendam ipſorum nugacibus deliramentis, nimirum peponum, & cucumerorum, ac cucurbitarum generibus, &c. *Contra hæreſ. 32.*

Vrbanis quoque & facetis verbis, aliquãdo hæreſim ſuggillare operæpretium, iudicauit Tertullianus. Si ridebitur alicubi, *ait*, materiis ipſis ſatisfiet, multa ſunt ſic digna reuinci ne grauitate adorentur. Vanitati propriè feſtiuitas cedit. Congruit & veritati ridere, quia lætans: De æmulis ſuis ludere, quia ſecura eſt. Vbicunque dignus riſus, officium eſt. *Lib. contra Valent.*

9 Cum illa autem] *Duodecim has voces, vt & paulò poſt, alias octo, ex magnæ fidei veteri manu ſcripto exemplari adiecimus, quæ etiam literam dilucidiorem faciunt.*

10. O Pepones ſophiſtæ] *Verſus eſt ex ſecundo lib. Iliados Homeri, quem æquo iure in eos vſurpat, quo B. Paulus Epimenidis, Menandri, & Arati verbis aliquando vſus eſt. Pepo, cucumeris genus eſt Plinio magnitudine cætera excedens, concoctu difficile, ſed maximè refrigerans & aluum emolliens.* πέπων *tranſlatitiè Græci dicunt hominem fractũ, effœminatũ, diſſolutũ et mollem, vt in ſupra ſcripto verſu Homeri. Et alius* μαλθακώτερε πέπονος ζυκοῦ μοι γέγονας*, id eſt, mollior mihi euaſiſti fico matura. Hi ſiquidem: Gnoſtici tam fœdis libidinibus ſeipſos conſpurcabant, vt hominis detracto nomine, atrocioribus, dignos tamen, nomenclaturis impoſi-*

Irenæus li. 3. cap. 3. & li. 3. ca. 39. & li. 4. ca. 2. & 60.

tis, Patres eorum inſtitutum deteſtentur. Hinc B. Ioannis auditor Polycarpus, Marcionem ſibi obuium vocaust Primogenitum Satanæ. *Irenæus in ſequentibus vocitat* apoſtatas veritatis, *&* ſerpentis aduocatos; Pandoræ Sophiſtas peruerſiſſimos; non homines ſed muta animalia, hominum vmbras præferentes. *Clemens Alex. 7. ſtroma.* agreſtes & inanes amygdalas, adulterantes veritatem; regulæ eccleſiæ fures, principes ac duces myſteriorum impiorum, animalia immunda quæ biſidas quidem habent vngulas, minimè autem ruminant. *Et his antiquior Ignatius*, vaniloquos, mentis ſeductores, Chriſtum mercantes, verbi euangelici caupones, ſycophantas, fructus mortiferos, progeniem maledictam, inimicos crucis Chriſti, ramos eorum, qui Dominum gloriæ occiderunt, prophetarum interfectores, malas herbas, feras homicidas, ſementum diaboli nequam, inimici ſeminarium, cippos & ſepulchra mortuorum, malos operarios, canes mutos, ſerpentes ſe contrahentes, dracunculos ſquamoſos, aſpides, baſiliſcos, ſcorpiones, thoës aſtutos, & ſimias hominum imitatrices. *Et Clemens Ro.* non homines, ſed feras crudeles in humana figura, lupos pernicioſos, diaboli organa & iræ filios. *Tam obſcænas ſiquidem & execrandas illorum impudentias fuiſſe refert Epiphanius lib. 1. contra hæreſ. 26. vt vix, ac ne vix quis legere valeat ſine graui animi indignatione, & ob has tam monſtroſa nomina meritò ſortitos dicit, vt* Borboriani, Coddiani, Stratiotici, Phibionitæ, Barbelitæ, Barbelotæ *vocarentur: cui facilè ſubſcribit Theodoretus lib. 1. hæreticarum fabularum.*

Epiſt. ad Trali. & ad Philad. & ad Antio.

Li. 3. conſt. cap. 24. & li. 6. ca. 10.

QVÆ SVNT IN QVIBVS NON conſonant aduerſus inuicem hi qui ſunt à Valentino omnes.

CAPVT VI.

Coniugia, cogitationes, affectus & mutationes Deo vero, vt Poëta falſis Diis affingebat.

HI verò qui ſunt circa Ptolemæum ſcientiores, duas coniuges habere Bython dicunt, quas & diſpoſitiones vocanr, Ennœam & Theleſin. Primò enim mente concepit * quid emittere, (ſicut dicunt) pòſt deinde voluit. Quapropter duobus his affectibus & virtutibus, id eſt, Ennœas Theleſeos, velut commixtis inuicem, emiſſio Monogenis & Aletheiæ ſecundùm coniugationem facta eſt. Quos typos & imagines duorum affectuum patris adgreſſas eſſe inuiſibilium viſibiles, Thelematis quidem Nun, Ennœas autem Aletheian: & propter hoc aduentitiæ voluntatis maſculus eſt imago, innatæ verò Ennœæ fœmininus, quoniam voluntas velut virtus facta eſt Ennœæ. Cogitabat enim [1] Ennœa] ſemper emiſſionem, non tamen & emittere ipſa per ſemetipſam poterat quæ cogitabat. Cùm autem voluntatis virtus aduenit, tunc quod cogitabat, emiſit. Non videntur tibi hi, ô dilectiſſime, [2] Homerici Iouis, propter ſolicitudinem non dormientis, ſed curæ habentis quando poterit honorare Achillem, & multos * perdere Græcorum, apprehenſionem habuiſſe, magis quàm eius qui eſt vniuerſorum Deus? qui ſimul vt cogitauit, perficit id quod cogitauit: & ſimul ac voluit, & cogitat hoc quod voluit: [3] tunc cogitans cum vult,] & tunc volens cùm cogitat: cùm ſit totus cogitatus, & totus ſenſus, & totus oculus, & totus auditus, & totus fons omnium bonorum. Qui autem prudentiores putantur illorum eſſe, primam octonationem non gradatim, alterum ab altero * Æonem emiſſum dicunt, ſed ſimul & in vnum Æonum emiſſionem à propatore, & Ennœam eius, cùm crearentur ipſi, obſtetricaſſe [ſe] affirmant. Et iam non ex Logo & Zoe Antropon & Eccleſiam, ſed ex Antropo & Eccleſia Logon & Zoen dicunt generatos in hunc [4] modum] dicentes, Quando aliquid emittere voluit propator, hoc pater vocatus eſt: at vbi quæ emiſit, vera fuerunt, hoc Aletheia vocatum eſt. Cùm autem voluit ſemetipſum oſtendere, hoc Anthropos dictus eſt. Quos autem præcogitauerat poſteaquam emiſit, hoc Eccleſia vocata eſt. Locutus eſt Anthropos Logon, hic eſt primogenitus filius, ſubſequitur autem Logon, Zoe, & ſic prima octonatio complera eſt.

* quidem.

*prodere.

* Aeone.

Deus virtus ineffabili cogitatione omnia nouit: & voluntate omnia poteſt.

Nec inter ſe conueniunt in alteratione de prima ogdoade.

ANNOTATIONES.

1 Ennœa] *deleuimus* Ennœæ *authoritate veteris codicis.*

2 Homerici Iouis] *locus eſt apud Homerum Iliados 2.*

Ἄλλοι μέν ῥα θεοί τε, καὶ ἀνέρες ἱπποκορυσταὶ
Εὗδον παννύχιοι. Δία δ' οὐκ ἔχε νήδυμος ὕπνος.
Ἀλλ' ὅγε μερμήριζε κατὰ φρένα, ὡς Ἀχιλῆα
Τιμήσῃ, ὀλέσῃ δὲ πολέας ἐπὶ νηυσὶν Ἀχαιῶν.

Sic nos vtcunque carmine reddidimus

Iam quæ alij placida denique hominesque quiete
Gaudebant: ſed enim vigilans tum Iupiter vnus,
Mente volutabat clarum qui reddat Achilem
Et cadat ad claſſem Græcorum multa virûm vis.

Ideo autem vltimum verſum ambiguè extulimus, quòd conſultius Euſtathius iſta moneat, ὅρα δὲ τὸ πολέας σχῆμα τῆς ἀμφιβολίας ποιεῖ ἄδηλον εἴτε πολλοὺς τῶν ἀχαιῶν ὀλέσῃ, ὧν ὀλλυμένων ἐτιμᾶτο ἀχιλλεὺς, εἴτε πολλοὺς τρῶας τε καὶ ἕλληνας, ὠθεῖ ταῖς νηυσὶ ἀχαιῶν, ὅπερ κάλλιον. *id eſt, Aduerte autem ad* πολέας, *quod* multa virûm vis *reddidimus; habet enim figurã amphibologiæ: quia incertum multóſne Græcorũ, quorum nece honorabatur Achiles, an multos Troianorum ſimul & Græcorum, ad Græcorum naues (quod melius eſt) perditurus ſit. B. Irenæus eum ſenſum ſequutus eſt, qui vel Euſtathio ipſi melior videtur, niſi dicas* poſt perdere deeſſe *ad naues*, *vt apud eundem etiam Homerica ſeruetur ambiguitas: quod ſubtilius forſan quàm verius excogitatum putem, cùm id non doceat vetus codex, & ad Homeri locum alluſiſſe potius, quàm eius verba vſurpaſſe videatur. Epiphanius aduerſus Ptolemaitas, Irenæi ſententiam pluribus verbis & apertioribus explicat.*

3 Tunc cogitans cùm vult] *Quatuor has voculas ex veteri codice adiecimus. Concinne autem quatuor axiomatibus quæ de infinita Dei omnipotentia didiſcerat à Polycarpo, & aliis Apoſtolorum auditoribus, explicat; aduerſus Gnoſticorum impia figmenta, quibus illã certis limitibus coercebant, admittentes Deum quidem omnipotentem eſſe, ſed eorum, quæ ei ſubiacebant: multa eundem ſubterfugere putãtes, vt ex ſuperiori capite colligitur. Sagaciter enim animaduertebat hic I. Martyr, Deũ Patribus ne ad promiſſa eius & iuſſa capeſcenda trepidarent, omnipotentiam ſuam propoſuiſſe; Apoſtolos quoque prætermiſsis boni, iuſti, miſericordis & variis aliis, hoc vnum Dei Patris epithetum credendum initio ſymboli affixiſſe: Deniq́ue huius immenſæ virtutis fidem, totius religionis Chriſtianæ baſim eſſe, quæ ſi aliquatenus vacillet, totum corruere Euangelium neceſſe ſit. Iudicent igitur quorum dogmata amplexentur, quidam noſtri ſæculi ſacramentarij, qui vt ſuas opiniones tueantur de abſentia corporis Chriſti; ſumma cum Diuinæ maieſtatis blaſphemia, plurima eum poſſe facere pernegant. Quin & eo furore agitantur, vt reclamantibus omnibus ſcripturis, miraculis, & operibus diuinis, Deum ipſum præter, eius quam creauit naturæ leges, quicquam operari poſſe inficientur. An non hoc eſt Gnoſticum & Valentinianum, vel potius Atheiſmum buccis inflatis perſonare? Salubrius multò Virginem percunctantem quanam arte viro non agnito pareret, Angelus iuſſit attendere, nõ eſſe impoſsibile apud Deum omne verbum. Huc pertinent & iſta ſcripturarum voces:* Nunquid manus Domini inualida eſt? Subeſt tibi cùm volueris poſſe: Nõ eſt abreuiata manus Domini: ſicut lutum in manu figuli, ſic vos in manu mea. *Nun ſupra naturæ leges, limum in carnem; carnem in ſtatuam conuertit? Aridam virgam florere, ſolem curſum ſiſtere, brutum humana verba vſurpare, flammas aliis parcere, alios deuorare iuſsit?*

4 Modum] *ita vetus codex; Excuſi habebãt* mundum.

QVALIS CONVERSATIO IPSORVM, & quæ eſt figuratio vitæ.

CAPVT VII.

M[1]Vlta autem pugna apud eos, etiam de Saluatore. Quidam enim eum ex omnibus generatum dicunt, quapropter beneplacitum vocari, quoniam vniuerſum pleroma bene ſenſit per eum glorificare patrem. Alij autem ex ſolis [decem] Æonibus, qui ſunt à Logo & Zoe emiſſi, &[2] propter hoc Logon & Zoen dici eum, parentum nomina cuſtodientem. Alij autem ex duodecim Æonibus[3] his] qui ſunt ab Anthropo & Eccleſia facti: &[4] propter hoc filium hominis ſe confiteri, velut poſtgenitum anthropi. Alij à Chriſto & Spiritu ſancto eorum qui ad firmamentum pleromatis emiſſi ſunt, factum eum dicunt[5] & propter hoc Chriſtum vocari,]patris ſui à quo emiſſus eſt cuſtodientem appellationem. Alij autem ſunt qui ipſum propatorem omnium & proarchen & proanennoeton Anthropon dicũt vocari, & hoc eſſe magnum & abſconditum myſterium, quoniam quæ eſt ſuper omnia virtus & continet omnia, Anthropos vocatur, & ideo hoc filium hominis [ſe] dicere ſaluatorem.

Diuerſi quorundam ſententiis ſuper vnico Saluatore noſtro pugnabant.

ANNOTATIONES.

1 Multa autem pugna apud eos] *Diuerſas illorum ſententias de Saluatoris noſtri æterna generatione, quam ſilentio potius adorare, quàm curioſius inueſtigare debuiſſent, paucis enumerat. Obſerua quàm verè dixerint multifidas falſitatis ſemitas eſſe, vbi ſemel à veritatis regula receſſeris, ac eorum qui blaſphemiis gaudent, varios cuneos, & diuerſa multum blaſphemiarum iacula. Mendacium enim multiplex & varium: ſed veritatis gratia ſimplex eſt.* Talis eſt vecordia, *ait ad Cledoniũ Nazianzen.*, vt ſecũ ipſa, & cum veritate pugnet.

Theodo li. 2. de cura. Gra. aff. & ſer. 1. de Prou.

2 Et propter hoc logon, &c] *Chriſtum Dominum ea tantum ratione Logon dicebant, quod à decem*

illis ſæculis, quæ Logi & Zoes tertia illa coniugatio genuerat, emiſſus eſſet: perſonam diuinã, æternámque unà cum Patre fuiſſe, ut initio Euangelij docet B. Ioannes, vel inficiari, vel obſcurare ſatagentes. In hoc autem ut Iudæorũ impietatem ſectabantur Gnoſtici, ſic Arrianorum & Mahumetis blaſphemiis ſeminaria præbuerunt. Noſtra porrò ætate, quâ ab orco omnium priorum ſæculorum ſordes reuocare conatur Satanas, Seruetus Geneuæ, Stancarus in Polonia; & Mathias Flacius Illyricus in Germania, idem virus ſpargere conati ſunt. Hi ſiquidem filium Dei per quandam metaphoram λόγον vocari, ſimili Hebraiſmo quo baptiſta, VOX nominatur aſſerunt: & nunquam in ſcripturis ſacris Diuinæ Trinitatis hypoſtaſim ſignificare, ut ante aliquot annos ex Melanchthonis epiſtola ad M. Vuarnerum eruit Fridericus Staphylus, parte 2. epitomes ſectæ Lutheranæ; & poſt eundem abundantius ex Georgij maioris ſcriptis; academiæ Vvittembergenſis cenſura; & Mansfeldenſi confeſſione grauiſſimus & catholicus ſcriptor Lindanus, Dialogo 2. dubitantij; & lib. 3. de Tranquillitate animi.

3 His] expunximus ij.

4 Propter hoc filium hominis ſe confiteri] Quorum ſententias tertio & quinto ordine recitat, circa temporalem Domini ex B. Virgine conceptionem, & natalem hallucinabantur. Illorũ verò deliria fuſius deſcribit & confutat libro 3. cap. 18. 26. 27. 28. 32. &c. oſtendens eum ea ratione Filium hominis, ſe fateri, quod iuxta Prophetarum oracula, veram carnem ex Maria deipara

In dialogo. Spiritu ſancto cooperante aſſumpſerit. Iuſtini etiam martyris verba ſuper hoc nomine addere libet, Filium hominis, inquit, ſeipſum dicebat, vel quia natus de virgine oriunda à Dauide, Iacobo, Iſaaco, Abrahamóque: vel quia ipſe Abrahã etiam reliquorũ deinceps pater eſt, ex quibus Mariæ ſtirps exinde deducitur. Scimus enim patres filiarum, etiam liberorum patres eſſe quos illæ pariunt. Cur ho-

Lib. de carne Chriſti. mo Chriſtus, ait Tertullianus, & filius hominis, ſi nihil hominis & nihil ex homine? Niſi ſi aut aliud eſt homo quàm caro: aut aliunde caro hominis quàm ex homine, aut aliud eſt Maria quàm homo.

5 Et propter hoc Chriſtum vocari eum dicũt] Septem has voces ex manuſcripto veteri codice meritò adiecimus. Cæterum de Chriſti appellatione varia iſtorum ſomnia, infra deſcribit cap. 10. Tertullianus, id nomini non ex natura, ſed ex diſpoſitione venire: nec proprium eſſe, ſed appellationem, quâ unctus dicitur ut veſtitus: ipſumque ad humanam naturam pertinere ſcribit. Hinc Chriſtus, ut idem alibi ait, Dicitur à chriſmate, quod eſt unctio, quæ Domino nomen accommodauit, facta ſpiritalis, quia unctus eſt à Deo patre oleo lætitiæ præ participibus ſuis Eſaiæ 61. Lucæ 4. Pſal. 44. Heb. 1. Act. 4. Unctus eſt autem non ut Deus, ſed ut homo, ſcribit Theodoretus, & poſt incarnationem Chriſtus nominatus eſt: cui penitus conſona habet Vigilius martyr, lib. 4. contra Eutichen. Hoc autem nomen commune Regibus, Prophetis, & Sacerdotibus fuiſſe, idem teſtatur. Cum igitur ſaluator noſter horum omnium partes ſuſceperit, & ad has obeundas cœleſtis Patris virtute uberrima, ſcilicet Spiritus ſancti gratia in animam eius effuſa delibutus fuerit, meritò Chriſtus dicitur, non à Hieromate vel quibuſdam Aeonibus, ut iſti perperam ſomniant fanatici.

QVÆ *EST COLARBASEORVM & Marci doctrina. *SIT

CAPVT VIII.

Marcus magus, ſimiaque Antichriſti præcurſor, emendare ſe magiſtrũ gloriabatur

A[1]Lius verò quidam ex iis qui ſunt apud eos, magiſtri emendatorem ſe eſſe glorians, Marcus eſt autẽ illi nomen magicæ impoſturę peritiſſimus, per quam & viros multos, & non paucas fœminas ſeducens, ad ſe conuertit, velut, ad ſcientiſſimum & perfectiſſimum, & virtutem maximam ab inuiſibilibus [2]& ab inenarrabilibus locis] habentem fecit, [3]præcurſor quaſi verè exiſtens Antichriſti [4]Anaxilai enim ludicra cum nequitia eorum qui dicuntur magi commiſcens, per hæc [5]virtutes perficere putatur apud eos qui ſenſum non habent & à mente ſua exceſſerunt.

ANNOTATIONES.

1 Alius verò quidam] Huius Marci meminerunt Tertullianus lib. de præſcript. & Theodo. lib. 1. hæreſ. fab. paucis omnes illius præſtigias complectentes: fuſiſſimè autem omnium Epipha. lib. 1. to. 3. hæreſ. 34. ſectam Marcoſiorum ab eo eductam, & eum præter Valentinum, Secundum, Ptolemeũ & Epiphanem multa mala in Creatorem euomuiſſe.

2 Et ab inenarrabilibus locis] Deleuimus Logis, & has quatuor voces ex veteri codice adiecimus, his verbis ſubſcribente Epiphanio lib. 1. hæreſ. 34. Ut ſtupore attonitos rudiores ad ſeſe ſuſpiciendum, tanquam cœlitus delapſum Doctorem conuerteret, virtutem maximam ab inuiſis, cœleſtibus, & innominatis locis ſe recepiſſe ſceleratus impoſtor iactabat. Simili veſania non tantum virtutem,

Euſeb. lib. 6. hiſt. c. 32. ſed & librum è cœlis delapſum ſe habere & circumferre prædicauerunt Origenis tempeſtate Helceſaitæ, quem qui legiſſet & credidiſſet, aliam longè remiſſionem peccatorum acciperet ab ea, quâ Chriſtus peccata remiſit.

3 Præcurſor quaſi verè exiſtens Antichriſti] Hoc encomio non tantum Irenæus ſuos Gnoſticos frequen-

Hieron. in 24. c. Mat. ter & iurè exornat, ſed & quotquot contra hæreſiarchas

manibus conſeruerint. Sicut enim varia ſæculorum reuolutione, varij prophetæ verbis, ſcriptis & rebus geſtis verum Chriſtum annunciabant, ideóque nuncij & anteambulones illius vocantur: ſic filio perditionis viam parant quotquot contra Chriſtum et Eccleſiam eius eriguntur, & ab eo etiam Antichriſti *nuncupantur, 1. Ioan. 2. & 4. Conſtantium Imperatorem, quod hæreſi Arrianæ faueret impenſius, Arrianíſque eccleſias tradi iuſſiſſet, apertis verbis* Antichriſtum *vocauit Athanaſius Epiſtola ad ſolitariam vitam agentes. Pari conſtantia eundem illum paucis pagellis plus decies* Antichriſti præcurſorem, vmbram, ſeruum, ſatellitem, ſpiritum & ſimulacbrum appellitat *Lucifer Calaritanus lib. de non parcendo in Deum delinquentibus. Ambroſio* Sum in 21. cap. Luc. *quoque* Antichriſtus *fuit Arrius, Sabellius, & omnes qui praua interpretatione ſimpliciores ſeducunt, quod & aliquot ante eum ſæculis ſcripſerat Origenes homil. 30. in Matthæum.*

4 Anaxilai ludicra] *Quis hic fuerit Anaxilaus affirment alij, ego tantum coniecturam meam adducam. Epiphanius de eodem loquens, ex Irenæo arbitror, Græcè* παίγνια *eius nominat, quæ interpres* ludicra *tranſtulit. Quæ vox lata ſignificationis nihil hic tamen aliud, quàm ea quibus noſtros oculos illudũt præſtigiatores, ſi ad Irenæi & Epiphanij verba attendas, ſignificare videtur. Eum ergo ipſum eſſe ſuſpicor, de quo lib. 35. cap. 15. ita Plinius. Luſit & Anaxilaus eo (ſulphure de quo ibi ſermo eſt) candens in calice nouo, prunâque ſubdita circumferens, exardeſcentis repercuſſu, pallorem dirum velut defunctorum, effundente conuiuis, (vel vt alia lectio habet) offundente conuiuis. Ludendi verbum vnde* lodicra, *vt à* παίζειν παίγνια *deducas, Plinius vſurpauit. Deinde Anaxilaũ poculo vſum, ſicut & Marcum hæreticum præſtigiorum Anaxilai imitatorem, idem Plinius & proximo cap. Irenæus apertè docent.*

5 Virtutes perficere potator] *Miracula vera & hîc impoſtores iſtos edere pernegat: ſed & multò euidentioribus verbis infra lib. 2. cap. 57.* Virtutes (*dicit*) operari dicuntor, oon in virtute Dei, oeque in veritate, oeque in beneficiis hominibus facientes ea, quæ faciunt, ſed in perniciem & errorem, per magicas eluſiooes, & vnioerſa fraude, plus lædentes quàm vtilitatem præſtantes his qui credunt eis, io eo quod ſeducant. Nec enim cæcis poſſunt dooare viſum, neque ſurdis auditum, neque dæmones effugare, præter eos qui ab ipſis immittuntur, ſi tameo & hoc faciunt: Neqoe debiles, aut claodos, aot paraliticos curate, &c. *Hiſdem fere verbis ante Irenæum, Clemens Ro. Impios in doctrinæ* Lib. 2. Re. cognit. *falſæ cõfirmationem, miracula facere poſſe inficiatus fuerat, niſi quatenus Antichriſto ſub finem mundi, permiſſum iri putat. Quod ſi omnino aliqua vera in commentitiis hæreticorum peracta vel fuiſſe, vel fieri poſſe quis contendat:* errorem tamen eorum per illa, nihilò magis confirmari, *argutè docet Iuſtinus martyr,* quæſt. 5. ad Orthod. quã ſi impietatem Geotium, ideo quod ſol oritur in eos, toréqoe cœleſti aſpergantur, Deo aliquis gratam putet. *Nec miraculorum effectio, certum pietatis ſignum eſt, cum ſuo regno indignos pronunciet aliquos, qui ſe prophetaſſe, dæmones eieciſſe, & multa prodigia feciſſe iudicanti Chriſto, clamaturi ſunt.* Nemo ergo fabulas veodat, *ſcribit Auguſtinus,* & Pootius fecit miraculum, Tract. 14. in Io. & Donatus orauit, & reſpondit ei Deus de cœlo: (*ſactãtia enim Donatiſtarũ erant*) primò aut fallũtur, aut fallũt: poſtremò, fac illos mõtes trãſferre, ſi charitatem non habent nihil ſunt. Videamos an habuerint charitatem. Crederem, ſi non diuiſiſſent vnitatem. Et contra iſtos, vt ſic loquar, mirabiliarios, cautum me fecit Deus meus, dicẽs: Io oouiſſimis tẽporibus, exurgẽt Pſeudoprophetæ facieotes ſigna & porteota. Teoeamus ergo vnitatem, fratres mei, præter vnitatẽ enim, & qui facit miracula, nihil eſt. *Ignatij cedro dignam, ſuper* Epiſt. ad Hero. *hac re ſententiam, præterire nequeo:* Quiſquis dixerit præter illa quæ ſtatuta ſunt, etiam ſi fide dignos ſit, etiam ſi ieiunet, etiã ſi virginitatẽ ſeruet, etiam ſi ſigna faciat, etiã ſi prophetet: lupus tibi cenſeatur ſub ouis pelle ouium corruptionẽ molieos.

QVÆ EST INDVSTRIA MARCI, ET quæ ſunt, quæ ab eo fiunt.

CAPVT IX.

P[1]Ro calice enim vino mixto fingens ſe gratias agere, & in multum extendens ſermonem inuocationis, purpureum & rubicundum apparere facit, vt putetur ea gratia ab iis quæ ſunt ſuper omnia ſuum ſanguinem ſtillare in illius calicem per inuocationem eius, & valde cõcupiſcere preſentes ex illo guſtare poculo, vt & in eos ſtillet quæ per magum hunc vocatur gratia. Rurſus [2] mulieribus dans calices mixtos, ipſas gratias agere iubet, præſente ſe: & vbi hoc factum eſt, ipſe alium calicem multo maiorem quàm eſt ille in quo illa ſeducta euchariſtiam facit, proferens, & transfundens à minori qui eſt à muliere euchariſtia factus, in illum qui eſt ab eo allatus multo maiorem, ſtatim dicens ita: Illa quæ eſt ante omnia inexcogitabilis & inenarrabilis gratia, adimpleat tuum intus hominem, & multiplicet in te agnitionem ſuam, inſeminans granum ſinapis in bonam terrã. Et alia quædam dicens, & in inſaniam mittens illam infelicem, admirabilia faciens apparuit, quando maior calix adimpletus eſt de minori calice, vt & ſupereffunderet ex eo. Et alia quædam [3] his ſimilia] faciens, exterminauit multos, & abſtraxit poſt ſe. [4] Datur au-

Magicæ illuſiones, quib⁹ Marcus circa ſictam Euchariſtiam ſimpliciorib⁹ imponebat.

Mulieribus ſacerdotiũ cõmittebat.

tem intelligi eum & dæmonem quendam paredrum habere, per quem ipſe quoque prophetare videtur. Et quotquot dignas putat fieri participes ſuæ gratiæ, prophetare facit. Maximè enim circa mulieres vacat, & hoc circa eas quæ, ſunt honeſtæ & circumpurpuratæ & ditiſsimæ, quas ſæpe adducere tentans, dicit blādians eis, Participare te volo ex mea gratia, quoniam Pater [6] omnium] angelum tuum ſemper videt ante faciem ſuam: locus autem tuæ magnitudinis in nobis eſt, oportet nos in vnum conuenire. Sume primùm à me & per [me] grariam, adaptare vt ſponſa ſuſtinens ſponſum ſuum, vt ſis quod ego, & ego quod tu. Conſtitue in thalamo tuo ſemen luminis. Sume à me ſponſum, & cape eum, & capere in eo. Ecce gratia deſcendit in te, aperi os tuum, & propheta. Cùm autem mulier reſponderit, Nunquam prophetaui, & neſcio prophetare: inuocationes quaſdam faciens denuò ad ſtuporem eius quæ ſeducitur, dicit ei, Aperi os tuum, & loquere quæcunque, & prophetabis. Illa autem ſeducta & elata ab iis quæ prædicta ſunt, cōcalefaciens animam à ſuſpicione quòd incipiat prophetare, cum cor eius multo plus quàm oporteat palpitet, auder, & loquitur delirioſa, & quæcunque euenerint, omnia vacuè & audaciter, quippe calefacta ſpiritu, [6] ſicut meliora nobis de talibus prophetis exequitur, eo quòd audax & verecunda anima, quaſi è vacuo aëre excalefacta eſt & exinde propheridē ſemetipſam putat, & gratias agit Marco, ei qui participauit ei ſuam gratiam: & remunerare eum geſtit, non ſolùm ſecundùm ſubſtantiæ ſuæ dationem, vnde diuitiarum copiam magnam collegit, ſed & ſecundùm corporis copulationem, & ſecundùm omnia vniri ei cupit, vt cum eo deſcendat in vnum. Iam verò quædam ex fideliſſimis mulieribus, quæ habent timorem Dei, & non ſunt ſeducibiles, quas ſimiliter vt reliquas affectauit ſeducere, iubens eas prophetare, exufflantes & anathematizantes eum, ſeparauerunt ſe ab huiuſmodi inſano, qui ſe diuinum ſpirare ſimulabat, pro certo ſcientes, quoniam prophetare non à Marco mago inditur hominibus, ſed quibuſcunque Deus deſuper immiſerit gratiam ſuam, hi * ab eo traditam habent prophetiam, & tunc loquuntur [vbi &] quando Deus vult, ſed non quando Marcus iubet. Quod enim iubet, eo quod iubetur maius eſt & dominantius, quoniā illud quidem principatur, illud autem ſubiectum eſt. Si ergo Marcus quidem iubet, vel alius quis, ſicut ſolent in cœnis ſortibus * hi omnes ludere, & ſibimetipſis inuicem imperare vt prophetent, & ſecundùm ſuas concupiſcentias eos ſibi prophetare, erit ille qui iubet & maior & dominantior prophetico ſpiritu, cùm ſit homo: quod eſt impoſſibile. Sed tales quidem qui iubentur ab ipſis ſpiritus & loquuntur quando volunt ipſi, terreni & infirmi ſunt, audaces autem & impudentes à ſatana immiſſi ad ſeductionem & perditionem eorum, qui non firmam fidem, quam ab initio per Eccleſiam acceperunt, cuſtodiunt. [7] Adhuc etiam [&] amatoria & adlectantia efficit, vt & corporibus ipſarum contumeliam inroget hic idem Marcus quibuſdam mulieribus, etſi non vniuerſis. Hæ ſæpiſſimè conuerſæ ad Eccleſiam Dei confeſſæ ſunt, & ſecundùm corpus exterminatas ſe ab eo velut cupidine, & inflammatas valde illum ſe dilexiſſe, vt & diaconus quidem eorum qui ſunt in Aſia, ſuſcipiens eum in domum ſuam inciderit in huiuſmodi calamitatem. Nam cùm eſſet vxor eius ſpecioſa, & ſententia & corpore corrupta eſſet à mago iſto, & ſecuta eum eſſet multo tempore, poſt deinde cum magno labore fratres eam conuertiſſent, [8] omne tempus in exhomologeſi conſummauit, plangens & lamentans ob hanc quam paſſa eſt ab hoc mago corruptelam. Et diſcipuli autem eius quidem [9] circumobuerſati] in iiſdem, ſeducentes mulierculas multas corruperunt, perfectos ſemetipſos vocantes, quaſi nemo poſſit exæquari magnitudini agnitionis ipſorum, nec ſi Paulum aut Petrum dicas, vel alterum quendam Apoſtolorum, ſed plus omnibus ſe cognouiſſe, & magnitudinem agnitionis illius, quæ eſt inenarrabilis virtutis, ſolos ebibiſſe. Eſſe autem ſe in altitudine ſuper omnem virtutem. Quapropter & liberè omnia agere, nullum in nullo timorem habentes: propter enim redemptionem & incomprehenſibiles & inuiſibiles fieri iudici. Si autem & apprehenderit eos, aſſiſtentes ei cum redemptione hæc dicent, O aſſeſſor Dei & myſticæ illius pro Æonon Siges, quam magnitudines ſemper videntes faciem [10] Patris, te via] & adductore vtentes, abſtrahunt ſurſum ſuas formas, quas valde audax illa ducta phantaſmate propter bonum propatoris emiſit nos imagines illorum, tunc intentionem illorum quæ ſunt ſurſum, quaſi ſomnium habens. Ecce, iudex in proximo, & præco me iubet

Mulieres ditiores ſeducebat, & falſo eis ſuadebat, ſe illas prophetiſſas efficere.

Quarundā diuitiis & corporibus nefarie abutebatur.

Mulieres Catholicæ, impoſtorem hæreticum conſpuunt & execrātur.

*à Deo.

*homines

Amatoriis poculis quarundam amores ſibi cōciliabat.

Merces qua hæreſiarcha hoſpes cōpenſatur.

Confeſſio peccatricis pœnitentis.

Omnia ſibi licere putabant Marci ſectatores.

Horrendis fictiſq; precationibus vtebantur, indoctiores terrore perculſi.

meæ defenſioni adeſſe, tu autem quaſi quæ ſcias vtrorumque noſtrorum rationem, tanquam vnum exiſtentem, iudici aſſiſte. Mater autem citò audiens hæc, [11] Homericam inferorum galeam eis ſuperimpoſuit, vt inuiſibiliter effugerent iudicem, & ſtatim eripiens eos in thalamum duxit, & reddidit ſuis ſponſis. Talia autem dicentes, & operantes, & in iis quoque quæ ſecundùm nos regiones, Rhodanenſes multas ſeduxerunt mulieres, [12] quæ cauteriatas conſcientias habentes quædam quidem * [13] & iam in manifeſto exhomologeſin faciunt, quædam autem [14] reuerentes, hoc ipſum in ſilentio ſenſim ſemetipſas retrahunt, deſperantes à vita Dei. Quædam quidem in totum abſceſſerunt, quędam autem [inter] vtrunque dubitantes [&] quod eſt prouerbij, paſſæ ſunt, [15] neque intus, neque foris exiſtentes, hunc fructum habentes ſeminis filiorum agnitionis.

**etiam.*

ANNOTATIONES.

1 Pro calice enim vino mixto] *Ne Marcū hunc, magica impoſtura peritiſſimum iniuria ſuperiori capite dixiſſe videretur, tria præſtigiarum illius exempla ſubnectit. Primum apertiùs hic narrat Epiphanius:* Aiunt etia pocula ex vitro albo apud ipſos parari, mixta vino albo: & in ea quæ perficitur ab ipſo incantatione, & Euchariſtia eſſe putatur, ſtatim tranſmutari, vinúmque fieri rubrum velut ſanguinem: alterum purpureum: tertium cæruleum. *Secundum autem erat, dum ex minore poculo, quod ſeductis mulierculis porrexerat, multo maius, quod ipſe tenebat, adeo explebatur, vt etiam ex ipſo ſupereffundi putarent. Poſtremum; quando quæ palpitantes, & ſtupentes deliria effutiebant, vaticinia eſſe ſibi perſuadebant. Hinc primùm obſerua quanta, qualéſue ſint hæreſiarcharum artes, & Cacodæmonis vires in erroribus propagandis: quippe qui Apoſtolos, Prophetas & Martyres Catholicū dogma innumeris miraculis conſtabiliſſe cernentes, illiſque hominū mentes facilè commouēri: hoc chariſmate ſe omnino deſtitui iniquiſſimo animo ferunt, & tanto liuore tabeſcunt, vt ſanctorū miraculis, quàm maximè poſſunt, detrahāt. Vt autem vel illos æquare ſaltem videantur, ad diabolicas magorum fraudes ſeſe conuertunt, quibus incautis imponant, auaritiam ſuam expleant, & gloria inſeruiant. Nec deeſt furoris ſui ſatellitibus, technarúmque miniſtris mendaciorum parens, qui cum exigentibus hominum delictis permiſerit æquiſſimus & ſupremus iudex, nihil nō poteſt. Hinc ſtupenda impoſtura Appollonij Tianei, quibus apud Euſebium, Hierocles illum conatur Chriſto adæquare. Inde oracula illa Delphica, Pythica, Claria, Dodonea, quæ ſaluberrimo Chriſti aduentu periiſſe ſcribit idem Euſebius. Ex eadem officina prodierunt inſignes Simonis Magi illuſiones, quas fuſiſſimè deſcribunt Clemens, Abdias, Iuſtinus, & hic noſter Irenæus. Similibus artibus graſſabitur filius ille perditionis, cuius aduentus erit in ſignis & prodigiis mendacibus. Poſtremò & hic obſeruare licet impios illos priores Gnoſticos, relicto Catholicorum ritu, quem Chriſtus per Apoſtolos omnibus Eccleſiis tradiderat, celebrandæ Euchariſtiæ, recentes formulas cuiuſdam cœnæ finxiſſe, quod & poſteriores noſtro hoc æuo ſedulo imitati ſunt.*

Contra hierocle.
lib. 4. de præpa. ca. 1. & 2. et lib. 5. cap. 2. 3. 4.
lib. 6. de cōſtit. Apoſt. ca. 9. et lib. 2. reco.

2 Mulieribus dans calices mixtos] *Auguſtiſſimi ſacrificij Euchariſtiæ ceremonias illos mutaſſe, vel hinc clarum eſt, quod conſecrandi, offerendi & integrum Sacerdotij munus, ſuis etiam meretriculis concedebant: quod Quintiliani, Pepuſiani, & Phryges poſtmodum imitati eam ob rem, vt putrida membra, ab Eccleſia Chriſti reſecti, inter Satanæ manus à Damaſceno, Auguſtino, & Epiphanio traduntur.* Non permittitur mulieri in Eccleſia loqui, *ait ex Paulo Tertullianus,* ſed nec docere, nec tingere, nec offerre, nec vllius virilis muneris, nedum Sacerdotalis officij ſortem ſibi vendicare. *Hoc inſtitutum à Chriſto & Apoſtolis promanaſſe his teſtatur B. Clemens:* Non permittimus (*verba Apoſtolorum recitat*) mulieres in Eccleſia docere, ſed tantum orare, & magiſtros audire. Nam magiſter ipſe & Dominus Ieſus Chriſtus cum nos duodecim ad docendum Gentes miſiſſet, nuſquam mulieres miſit ad prædicationem, quamquam non deerant. Erat enim nobiſcum Mater Domini, & ſorores eius, præterea Magdalena, Maria Iacobi, & Martha, & Maria, ſorores Lazari, & Salomæ, & quædā aliæ. Si enim caput mulieris vir eſt, nō eſt æquum reliquū corpus capiti imperet. *Et hanc quoque veterum Gnoſticorum impietatem recentiores imitantur, adeò verum eſt prouerbium, Patrem ſequitur ſua proles, cum Sacerdotium nullum ſupereſſe aſſerunt, quod non etiam ad mulieres porrigatur; eaſdémque publicis ſuis cœtibus, quos Eccleſias putant, non tantum intereſſe, de ſacris diſſerere, ſed & cantitare iubent, licet Apoſtolus & illas tacere magna cautione iubeat 1. Corinth. 14. 1. ad Timot. 2. & 5. cap.*

lib. de hære. circa hære. 49.
lib. de velan. virginibus.
Lib. 3. cōſtit. Apo. ca. 6.

3 His ſimilia] *Ita vetus codex; Græcè quoque τύβις παραπλήσια: ideo deleuimus,* diſſimilia.

4 Datur autem intelligi Dæmonem quēdam] *Vt piis Eccleſiæ Dei paſtoribus nunquam non adeſt Spiritus ſanctus, qui eos doceat, dirigat, & ſeruet: ſic pſeudoprophetis Satanam operas ſuas non denegare, cum hoc loco, tum libro ſecundo cap. 57. euidentiſſimè comprobat, vnam & eandem eſſe eis cum Dæmonis conuerſationem aſſerens. Atque vt priſcorum ſcilicet Iudæ, Simonis, Manetis, Appellis, Neſtorij, Montani, Nouati, & Berengarij hiſtorias prætercam, aliquot noſtri ſæculi hæreſiarcharum obſeſſiones attingam. Quiſquis ſedato animo Martini Lutheri arrogantiam, iactantiam, maledicentiam, furorem animi, obſcœna verba, furioſa conuicia in omnes ordines, & Satanicam ſuperbiam, qua ſe mille Auguſtinos, mille Cyprianos, mille concilia martyrum, doctorúmque priſcorum myriadas, ſi contra ſe ſtarent, non curare dicit: & aduer-*

ſus dicta Patrum, hominum, angelorúmque (verba illius ſunt) dogma ſuum cōſtituere: quiſquis (inquam) hæc cum iis, quæ ſuis ſcripta reliquit, comparare voluerit, illum à diabolo corpore & animo agitatum fuiſſe non dubitabit. Scribit enim Lib. pro ſcholis erigendis, Aliqui glorianrur de ſpiritu: ſed ſpiritns huc, ſpiritus illuc, ego quoque fui in ſpiritu, atque etiam ego vidi ſpiritns, forte pluſquam illi ipſi adhuc intra annum videbunt. *Et longè apertius libello de Miſſa angulari, ait, eius enim verba hæc ſunt.* Diabolum & ſe inter ſeſe mutuū familiariter noſſe, & quod plus vno ſalis medio ſimul comederint, illúmq; dulci alloquio ſe frequenter conueniſſe, & nocte excitaſſe, atq; ſtimulaſſe vt contra Miſſam ſcriberet, & ad eam rem argumenta ſuppeditaſſe. *Zuinglius ſacramentariorum coryphæus, lib. de ſupplemento Euchariſtiæ narrat, anxiè cogitanti ſibi, quomodo verba inſtitutionis ſacramenti corporis Chriſti in alienū ſenſum detorqueret, intempeſta 13. Aprilis nocte ſpiritū monitorem adfuiſſe: & albúſne, an ater fuerit, ambigit; qui autem mentis cōpos eſt, nocturnum illud negotium perambulans in tenebris, aliquem ex poteſtatibus tenebrarum extitiſſe non dubitabit. Quin & Lutherus lib. de abroganda miſſa, Oecolampadium Zuinglij cooperarium, aliósque ſacramentarios ignitis Satanæ telis in ſubitaneam mortem impulſos affirmat. Eraſmus Alberus Baſilienſis Eccleſiaſtes Cacodæmonem Carolſtadio concionāti procerioris ſtaturæ hominis ſpecie apparuiſſe ſcribit, triduo antequam ad tartara abriperetur. Quid Caluinum moror? Ipſe epiſtola ad Bucerum monentem, vt maledictis & conuitiis abſtineret, reſpondit,* Non ſui eſſe ingenij morbum, ſed ſui Genij. *Non hoc fit à ſpiritu Domini malo, qui ab eo, qui pacis eſt, & Chriſtianæ modeſtiæ toto cælo differt, exagitari, & duci, iudicent prudentiores.*

5 Pater omnium] *Ita vetus co. Græcè quoque* πατὴρ τῶν ὅλων: *expunximus igitur* omnem.

6 Sicut melior nobis, &c.] *Licet,* meliora, *haberent veteres omnes editiones cum codice manu ſcripto, viſum eſt tamen immutare, cum apertiſſimū mēdum eſſet: quod ex Græca lectione ſic reſtituetur:* Sicut melior nobis de huiuſmodi dixit quod audax & impudens anima inani aëre incaleſcit καθὼς ὁ κρείσσων ἡμῶν ἔφη, περὶ τῶν τοιούτων, ὅτι τολμηρὰ καὶ ἀναιδὴς ψυχὴ κενῷ ἀέρι θερμαινομένη. *Cuius autem ſcriptoris verba ſint, ſi quæris, memineris ſuperius nos ex Euſebio annotaſſe, hunc martyrem priſcorum verba frequenter adducere, tecto nomine: difficile verò ac penè* ἀδύνατον *eſt, ex tam exiguis reliquiis ſcriptorū illius ſæculi, quæ ſuperſunt colligere.*

7 Adhuc etiam & amatoria] Pocula, *vel deeſſe, vel ſubaudiendum non dubito. Philtris autem, id eſt poculis ad illecebras amoris ciendas arte compoſitis, impuros homines iſtos vſos fuiſſe: ſed & Carpocratis ſectatores iiſdem artibus pudicitiæ mulierum inſidiatos cap. 10. huius libri narrat. Verùm ab eorum vſu etiam prophanos abhorruiſſe his oſtendit Ouidius.*

Nec data profuerunt pallentia philtra puellis:
Philtra nocent animis, vímque furoris habēt.

Attende igitur quàm vagis & fœdis libidinibus conſpurcata erat horum conuerſatio, quámque propter flagitioſos quoſdam nebulones, malè audiret nomen Chriſtianum, interque gentes blaſphemaretur.

8 Omne tēpus in exomologeſi conſummauit] *Magno conſenſu Græci & Latini Patres, confeſſionem illam, qua quis poſt baptiſmum ſe multorum peccatorum reum ingenuè agnoſcit, non ſolum coram Deo, aut generali; ſed & coram eis qui Eccleſiæ præſunt, & quæ apertā diſtinctámque continet delictorum enumerationem, exomologeſin vocarunt. Hanc vero Chriſti præſcripto, Apoſtolorū vſu, & vniuerſarum per orbem Eccleſiarum conſenſu, ad eluenda peccata neceſſarium remedium eſſe, & ſecundā à naufragio tabulam ex hoc capite apertum eſt. Qui autem ex ſacris literis hoc comprobari poſtulauerit, Auguſtinum audiat:* Nemo ſibi dicat, *ait,* occultè ago, apud Deum ago, nouit Deus qui mihi ignoſcit, quia in corde ago. [Lib. 50. homil. ho. 49.] Ergo ſine cauſa dictū eſt: Quæ ſolueritis in terra, ſoluta erunt in cœlo? [Mat. 18. Ioan. 20.] Ergo ſine cauſa ſunt claues datæ Eccleſiæ Dei? Fruſtramus Euangelium Dei? Fruſtramus verba Chriſti? *Non ſolum apertis illis Ieſu Chriſti vocibus, quibus dicendi iuris in delinquentes, paſtoribus confertur poteſtas: ſed & Ioannis Baptiſtæ & Apoſtolorum praxis hanc euidentiſſimè confirmari, ante multa ſæcula exiſtimauit magnus ille Baſilius in Regulis breuioribus:* Neceſſario, *inquit,* his peccata aperiri debent, quibus credita eſt diſpenſatio myſteriorum Dei: [Interrog. 288.] Siquidem rationem hanc in pœnitentia etiam veteres illos cernimus ſequutos fuiſſe, quando & in Euangelio ſcriptum eſt, quod Ioanni confitebantur peccata ſua: & in Actis Apoſtolicis ipſis à quibus etiam baptizabantur cuncti. [Mat. 3. Act. 19.] *Viri ab Apoſtolicis primi Tertulliani, addam ſuffragium:* [Lib. de pœnit.] Tantum, *ait,* releuat confeſſio delictū, quātum diſſimulatio exaggerat. Confeſſio enim ſatisfactionis conſilium eſt, diſſimulatio contumaciæ. Actus pœnitentiæ; qui magis Græco vocabulo exprimitur & frequentatur, exomologeſis eſt, qua delictū Domino confitemur, non quidem vt ignaro: ſed quatenus ſatisfactio confeſſione diſponitur, confeſſione pœnitētia naſcitur, pœnitētia Deus mitigatur. Itaque exomologeſis proſternendi & humilificandi hominis diſciplina eſt, &c. *Et paulò poſt.* Ieiuniis, preces alere, ingemiſcere, lachrimari, & mugire dies, noctéſque ad Dominum Deum tuū, presbyteris aduolui, & aris Dei adgeniculari, &c. *Tantum præceptorem ſequatur non inferior diſcipulus Cyprianus:* [Lib. de lapſis.] Videt Deus, *ait,* corda & pectora ſingulorum, & iudicaturus nō tantum de factis, ſed & de verbis & de cogitationibus noſtris, omniū mentes, voluntatéſq; cōceptas in ipſis adhuc clauſi pectoris latebris intuetur. Denique quāto & fide maiore, & timore meliore ſunt, qui quamuis nullo ſacrificij aut libelli facinore conſtricti: quoniam tamen de hoc vel cogitauerunt, hoc ipſum apud Sacerdotes Dei dolenter & ſimpliciter confitentes, exomologeſim conſcientiæ faciunt, animi ſui pondus exponunt, ſalutarē medelam paruis licet & modicis vulneribus exquirunt, ſcientes ſcriptum eſſe, Deus non deridetur. *Græcas etiam per Orientem Eccleſias, hos docuiſſe & ſeruaſſe ritus euidentiſſimum eſt ex D. Clementis epiſtola 1. ad Iacobum: Dionyſio ad Demophilū: Origene in Pſal. 32. Euſebio lib. 5. hiſt. cap. 27. & lib. 6. cap. 27. quorum ſententias breuitati conſulens non adfero.*

9 Circumobuerſati] *Ita ve. co. deleuimus autem,* circumobſeruati.

10. Patris te via] *expunximus* Matris ſui à te, *authoritate ve.co. & græca lectionis.*

11. Homericam inferorum galeam] *Prouerbio iſto innuit non maioris momenti eſſe iſtorum ſomnia, quàm poetarum figmenta. Deſumptum eſt autem ex Homero Iliados.5. qui fingit Palladem ſe galea Orci contexiſſe, ne à Marte cōſpiceretur. Idem poſtea vſurpat NaZianZenus 1. orat. in Iulianum, qui rabiem ac furorem in Christianos, externa cuiuſdam philoſophicæ manſuetudinis ſimulachro operire volebat.* Nulla ratione, *aut Theologus*, vnquam, ſeipſum occultabit, ne ſi in omnem quidem partem ſe vertet, atque in omnes formas conſiliorum calliditate atque artificio mutet atque Orci galeam, vt dici ſolet, induat aut Gygis annulo & Palæ conuerſione ſeſe ſuffuretur. *Vſus eſt & eodem Origenes lib. 1. contra Celſum, magis conueniſſe declarans vt Chriſtus in Aegyptum fugiens, ſubduceret ſeſe Herodis inſaniæ, quàm ſi Plutonis galea latitans, eundem feſelliſſet.*

12. Etiam in manifeſto exomologeſim faciūt] *Publicam pœnitentiam in priſca Eccleſia vſitatam fuiſſe vel ex hoc loco omnibus liquet, cuius hic modus erat: Facta coram legitimo paſtore peccatorum tum occultorum, tum publicorum, ſi quæ erant enumeratione: cum Eccleſiæ ædificationi expediret, ſacerdotis authoritate, & pœnitentium conſenſu, mulctas, ſatisfactiones, ſeiunius, pœnitentiæ fructus palam agere iubebantur. Ritus latiſſimè deſcribit Concilium Agathenſe, diſt. viceſim. capite In capite. Hoc ita ſe habere, & Theodoſij Imperatoris exemplum indicat: & diſertis verbis teſtantur Origenes homi. ſecunda In pſalm. 32. Cyprianus lib. de lapſis: Tertullianus lib. de pœnitentia.*

13. Cauteriatas] *Alludit ad hanc Pauli ſententiam:* In nouiſſimis temporibus diſcedent quidam à fide attendentes ſpiritibus erroris & doctrinis Dæmoniorum, in hypocriſi loquentium mendacium, cauteriatam habentium ſuam conſcientiam: *quæ, ducta metaphora à ſeruis maleficis, & beſtiis quæ cauterio, vt digноſci queant, notantur: futurorum hæreticorum mendacia, hypocriſes & impoſturas; quibus noctes dieſque reclamante conſcientia orbi imponunt, & tanta obſtinatione quaſi traducto cauterio indureſcunt, vt citius frangas quàm corrigas.* 1. ad Timo. 4.

14. Reuertētes] Reuerētes *legendū arbitror cum græcè legatur,* οἱ δὲ δυσωπούμεναι, *id eſt, ſeuitatis, defectionis, aliorúmque vitiorum, quibus deprauata impoſtorum fallacia fuerant, pudore affecta, & in ſeipſis erubeſcentes.*

15. Neque intus neque foris] *Græcum prouerbium eſt;* μήτε ἔξω μήτε ἔσω, *eleganter his mulierculis accommodatum, quæ cum apertè viderent ſe à Gnoſticis deluſas, & corruptas mente & corpore fuiſſe, nec ipſis vltra adhærebant, nec Eccleſiæ per exomologeſim reconciliari ſatagebant. Simile eſt huic,* Media agina ferri, *quo Tertullianus vtitur in eos, qui inter bonum & malum, vt inter ſacrum & ſaxum ſuo arbitrio agitati, in neutram partem feruntur. Ergo noſtri temporis, mediatores, quos* politicos *vulgò appellamus, rectè* ἀμφοτερίζοντας, καὶ ἀμφιβίας *mulierculis hiſce non abſimiles nominari poſſe crediderim.* Lib. contra Hermogenem.

*QVEMADMODVM QVIDAM EX EIS PER numeros & ſyllabas & per literas conantur conſtituere eam quæ eſt ſecundùm eos *argumentationem.*

*agnitionem.

CAPVT X.

HIc igitur Marcus vuluam & ſuſceptorium Colarbaſi ſilentij ſemet ſolum lumen fuiſſe dicens, quippe vnigenitus exiſtens ſemen quod depoſitum eſt in eum, hic enixus eſt illā quæ eſt à ſummis & ab inuiſibilibus [& innominabilibus] locis quaternationē deſcēdiſſe figura muliebri ad eum. Quoniam, inquit, eius maſculinum mundus ferre non poterat, & oſtendiſſe quoque ſemetipſam quę eſſet, & vniuerſorum geneſim, quam nemini vnquam neque deorum neque hominum reuelauit, huic ſolo enarraſſe, ita dicētem, Quando primùm pater, cuius pater nemo eſt, qui eſt incogitabilis & [a] inſubſtātiuus, qui neque maſculus neque fœmina eſt, voluit ſuum inenarrabilem, narrabilem fieri, & quod inuiſibile ſibi eſt, formari, aperuit os, & protulit verbum ſimile ſibi, quod adſiſtens oſtendit ei quod erat ipſe cùm inuiſibilis forma apparuiſſet. Enunciatio autem nominis facta eſt talis: Loquutus eſt verbum: verbum primum nominis eius fuit ἀρχὴ, & ſyllabæ eius literarum quatuor. Coniunxit & ſecundam, & fuit hæc literarum quatuor. Poſt locutus eſt & tertiam, & fuit hæc literarum x. Et eam quæ eſt poſt hæc locutus eſt, & fuit ipſa literarum xxii. facta eſt ergo enunciatio vniuerſi nominis, literarum xxx. ſyllabarum autem quatuor, vnumquodque autem elementorum ſuas literas & ſuum characterem, & ſuam enunciationem & figurationes & imagines habere: & nihil eorum eſſe, quod illius videat formam, neque ipſum ſuper elementum eſt. Sed ne cognoſcere eum, ſed ne quidem proximi eius vnumquodque enunciationem ſcire, ſed quod ipſe

Quaternationem inſtar mulieris ad ſe deſcendiſſe, & arcana reuelaſſe, fingebat Marcus.

A literis, ſyllabis, characteribus, & figuris, ſignī ſcorum ſuorum confirmationem petebant.

enunciat, ita omne quod enunciat, illud quod eſt totum nominet. Vnumquenque enim
ipſotũ, pars exiſtens totius, ſuum ſonum quaſi omne [nominare:] & non ceſſare ſonantia,
Reſtitutio vniuerſorũ.
quoadusque * extra] nouiſſimam literam nouiſſimi elementi ſingulatiter enunciata de- * ad.
ueniant. [5] Tunc autem [&] redintegrationem vniuerſorum dicit futuram, cùm [4] omnia
deuenientia in vnam literam,] vnam & eandem conſonationem ſonent, cuius exclama-
tionis imaginem eſſe, Amen, ſimul dicentibus nobis tradidit [5] eſſe. Sonos] autem eos eſſe
De Angelis, ſomniũ. Mat. 18.
qui formant inſubſtantiuum & ingenitum Æona, & eſſe has formas quas dominus ange-
los dixit, quæ ſine intermiſſione vident faciem Patris. Nomina autem elementorum com-
munia & enarrabilia Æonas & verba & radices & ſemina & plenitudines & fructus vo-
Deliria de numero, ſitu, enunciatione, & calculo, elementorum Alphabeti Græcorum.
cauit, ſingula autem ipſorum & vniuſcuiuſque propria in nomine Eccleſiæ contineri, &
intelligi ait. Quorum elementorum nouiſſimi elementi vltima litera vocem emiſit
ſuam, cuius ſonus exiens ſecundùm imaginem elementorum elementa [6] propria] genera-
uit, ex quibus & quæ ſunt hîc, diſpoſita dicit, & ea quæ ſunt ante hæc generata: ipſam
quidem literam cuius ſonus erat conſequens, ſonum deorſum à ſyllaba ſua ſurſum rece-
ptam dicit, ad impletionem vniuerſi. Remanſiſſe autem deorſum ſonum quaſi fo-
ras proiectum, elementum autem ipſum ex quo litera cum enunciatione ſua deſcendit
deorſum, literarum ait eſſe x x x. & vnaquæque ex his x x x literis in ſemetipſo habere a-
lias literas, per quas nomen literæ nominatur. Et rurſus alias per alias nominari literas, &
alias per alias, ita vt in immenſum decidat multitudo literarum. Sic autem planiùs diſces
quod dicitur. Delta elementum literas habet in ſe quinque, ipſum Δ, & E, Λ & T, & A, &
hæ turſus literæ per alias ſcribuntur literas, & aliæ per alias. Si ergo vniuerſa ſubſtantia
deltæ in immenſum decidit, aliis alias literas generantibus & ſuccedentibus alterutrum,
quantò magis illius elementi maius eſſe pelagus literarum? Et ſi vna litera ſic immenſa
eſt, vide totius nominis profundum literarum, ex quibus propatora Marci ſilentium con-
ſtare docuit. Quapropter & patrem ſcientem incapabile ſuum, dediſſe elementis, quæ &
Figmentũ de Veritatis figura.
Æonas vocat vnicuique eorum ſuam enunciationem exclamare, eo quòd non poſſit, v-
num [7] illud] quod eſt totum enunciare. Hæc itaque exponente ei quaternationem [di-
xiſſe.] Volo autem tibi & ipſam oſtendere veritatem. Depoſui enim illam de ſuperioribus
ædificiis, vt circunſpicias eam nudam, & intuearis formoſitatem eius. Sed & audias eam
loquentem, & admireris ſapientiam eius. Vide quid igitur in caput eius ſurſum primùm A
& Ω, Collum autem B & Ψ, Humeros cum manibus Π & X. Pectus Δ & Φ. Cinctum E &
Υ. Ventrem X & T. Verenda H & Σ. Femora Θ & P. Genua I & Π. Tibias K & O. Crura
Λ & Ξ. Pedes M & N. Hoc eſt corpus eius quæ eſt ſecundùm magum veritatis, hæc [8] fi-
gura] elementi, hic character literæ, [&] vocat elementum hoc, hominem: eſſe autem
fontem ait eum omnis verbi, & initium vniuerſæ vocis, & omnis inenarrabilis enarratio-
nem, & taciti ſilentij os, & hoc quidem corpus eius. Tu autem ſublimius alleuãs ſenſus in-
telligentiam, autogenitora & patrodotora, verbum ab ore veritatis audi. Hęc autem cùm
dixiſſet, illa attendentem ad eum veritatem & aperientem os, locuta eſt verbum: verbum
autem nomen factum, & nomen eſſe hoc quod ſcimus & loquimur Chriſtum Ieſum,
quod cùm nominaſſet, ſtatim tacuit. Cùm autem putaret Marcus, plus aliquid eam di-
cturam rurſus quaternatio veniens in medium ait, Tanquam contemptibile putaſti eſſe
verbum quod ab ore veritatis audiſti, non hoc quod ſcis & putas habere, olim eſt nomen.
Nominis Ieſu Marciana explicatio.
Vocem enim tantùm habes eius, virtutem autem ignoras. Ieſus autem eſt inſigne nomen
ſex habens literas, ab omnibus qui ſunt vocationis cognitum. Illud autem quod eſt apud
Æonas pleromatis, cùm ſit multifarium exiſtens, alterius eſt formæ, & alterius typi. Quod
intelligitur ab ipſis qui ſunt cognati eius, quorum magnitudines apud eum ſunt ſemper.
Hæc igitur quæ apud nos ſunt vigintiquatuor literæ, emanationes eſſe intellige trium vir-
Græcarum 24 literarum, mutarum, vocalium, ſemiuocalium, & duplicium confictæ interpretationes.
tutum, imaginales eorum quæ continent vniuerſum, quæ ſunt ſurſum elementorum, nu-
merum. Mutas enim literas nouem puta eſſe, patris & veritatis, quoniam ſine voce ſint,
hoc eſt, & inenarrabiles & inloquibiles. [Semiuocales] autem cùm ſint octo, Logi eſſe &
Zoes, quoniam quaſi mediæ ſint inter mutas & vocales, & recipere eorum quidem
quæ ſuperſint, emanationem, eorum verò quæ ſubſint eleuationem. Vocales autem
& ipſas ſeptem eſſe, Anthropi & Eccleſiæ: quoniam per Anthropum vox progre-
diens formauit omnia. Sonus enim vocis, formam eius circumdedit. Eſt igitur Logos
habens &

habens & Zoe v i i i, Anthropos autem & Eccleſia v i i, Pater autem & Alethia ix. Ex minori autem computatione quod erat apud Patrem deſcẽdit emiſſus illuc vnde fuerat ſeparatus ad emendationem factorum, vt pleromatum vnitas æqualitatem habens, fructificet vnam in omnibus quę eſt ex omnibus virtus: & ſic is qui eſt numeri v i i, eorum qui ſunt octo accepit virtutem, & facta ſunt tria loca ſimilia numeris, cùm ſint octonationes [quæ ter] in ſe venientia vigintiquatuor oſtenderũt numerum: & tria quidem elementa, quæ dicit ipſe trium in coniugatione virtutum exiſtere, quæ ſiunt v i. ex quibus emanauerunt vigintiquatuor literæ, quadripertita inenarrabilis quaternationis ratione eundem numerum faciunt, quæ quidem dicit illius qui eſt [innominabilis] exiſtere. Indui autem eas à tribus virtutibus, in ſimilitudinem illius qui eſt inuiſibilis. Quorum elementorum imagines imaginum eſſe eas quæ ſunt apud nos duplices literæ. Quas cũ x x i i i i literis adnumerantes, virtute quæ eſt ſecundùm analogiam, x x x faciunt numerum. Huius rationis & diſpoſitionis fructum dicit in ſimilitudinem imaginis apparuiſſe, & illum qui poſt v i dies quartus aſcendit in montem, & factus eſt v i. qui deſcendit & detentus eſt [in] hebdomade cùm eſſet inſignis octonatio, & [9] haberet] in ſe omnem elementorum numerum, quem manifeſtauit, cùm ipſe veniſſet ad baptiſmum, columbæ deſcenſio, quæ eſt Ω & A. Numerus enim ipſius vnum & D C C C. & propter hoc Moſen in ſexta die dixiſſe [hominem factum, diſpoſitionem autem in ſexta die] quæ eſt in cœna pura: nouiſſimum hominem in regenerationem primi hominis apparuiſſe. Cuius diſpoſitionis initium & finem ſextam horam in qua affixus eſt ligno: perfectum enim ſenſum ſcientem eum numerum qui eſt ſex, [10] virtutem] fabricationis & regenerationis habentem, manifeſtaſſe filiis luminis eam generationem quæ facta eſt per eum, qui manifeſtatus eſt inſignis in eum numerum: [11] Hinc] etiam & duplices literas numerum inſignem habere ait. Inſignis enim numerus commixtus vigintiquatuor elementis, x x x literarum nomen explicuit. [12] V ſus] eſt autem diacono v i i numerum magnitudinem, quemadmodum dicit Marci Sige, vt ab ſe cogitatæ cogitationis manifeſtetur fructus: & inſignem quidem hunc numerum in præſenti, [13] ait] eum qui ab inſigni figuratus eſt, intelligi eum qui quaſi in partes diuiſus eſt, aut præciſus & foris perſeuerauit, qui ſua virtute & prudentia per eam quæ eſt ab eo emiſſionem, hunc qui ſeptem virtutum ſecundùm [14] imitationem] hebdomadis virtutis animauit mundum, & animam poſuit eſſe huius vniuerſi quod videtur. Vtitur autem & ipſe hic hoc opere quaſi ſpontanee ab eo [15] facto reliqua vero] miniſtrant, cùm ſint imitationes imitabilium enthymeſin matris, & primum quidem cælum ſonat A, quod autem eſt poſt illum E, tertium autem H, quartum verò & medium numeri v i i, Iota virtutem enarrat, quintum verò O, ſextum autem Υ, ſeptimum autem & i i i i à medio Ω elementum [16] exclamat] quemadmodum Marci Sige: quæ multa quidem loquacius exequitur, nihil autem verum loquens affirmat. Quæ virtutes, ait, omnes ſimul in inuicem complexæ ſonant & glorificant illum à quo emiſſa ſunt, gloria autem ſoni mittitur in propatorem. Huius autem glorificationis ſonum in terram delatum ait plaſmatorem factum, & generatorem eorum quæ ſunt in terra.

Silentium Marci loquaciſſimum.

ANNOTATIONES.

Lib. de præſcript.

1. Colarbaſi ſilentij] *Colarbaſi huius meminit Tertullianus, quem ita cum Marco iungit, vt eadem cum illo ſenſerit, videlicet alterum Deum eſſe à Creatore; Chriſtum in carnis ſubſtantia non fuiſſe; Corporum nullam fore reſurrectionem; & Græcorum alphabeti literis, ſic veritatem omnem affixiſſe, vt ineptum, vanum, otioſum, imò & periculoſum putet, illorum vanitates omnes adferre. At Auguſtinus, Theodoretus, & Damaſcenus ſectam ei ſeparatim tribuunt. Epiphanius veluti nodum diſſoluens, primùm quidem Marci opinionem illum ſequutum, tuncque ſectam ipſorum inſtar bicipitis ſerpentis fuiſſe affirmat: ſed poſtea velut maius quid præter ſocios nouiſſet, de ſuo quoque nomine vocatos cœtus habuiſſe.*

Lib. de hæreſ.
Li. 1. hæret. fabul.
Catalogo hære.
Contra hære. 35.

2. Inſubſtantiuus] *Græcè eſt ἀνύσιος, id eſt, ſubſtantia expers. Si ſubſtantiam, quatenus accidentibus ſubſternitur, vel etiam limitibus coerceri poteſt, Deo haudquaquam quadrare ſenſerint: tantum abeſt eos erraſſe, vt etiam ſuffragantes ſibi patres plurimos habeant. Auguſtinus manifeſtum eſſe dicit, Deum abuſiuè vocari ſub-*

ſtantiam. Dionyſius frequenter ſubſtantiam, ſed ineffabilem, ſuperſubſtantialem & omnibus ſubſtantiis ſupereminentem, Deitatem vocat. Damaſcenus libro 1. capit. 8. ταῖς ὅλαις ὑσίαις ἐπιβατίως(αν καὶ πάσης ὑσίας ἐξῃρημένην, *Id eſt, vniuerſis ſubſtantiis ſupereminentem vltra omnia, & ab omni ſubſtantia exceptam.*

Lib. 7 de Tri. cap. 4. & 5. Li. de cæle. Hie. cap. 4 & lib. de Diui. no. c. 1. & 5.

3. Tunc & redintegrationem vniuerſorum] *Non procul recedere videntur à magno illo anno Platonis, quem bona fide doles Tertull. omnium hæreticorum factum eſſe condimentarium. Quod verò exclamatione Eccleſiaſtica,* AMEN, *commenta ſua confirmari putabant, eiuſdem impudentiæ eſt cum eo, quod Aeonū ſuorum labyrinthos hac coronide,* PER OMNIA SECVLA SECVLORVM, *probari volebant. Cæterùm*, poſtquam patri omnium per nomen filij & Spiritusſancti oblata fuerat Euchariſtia corporis & ſanguinis Chriſti, AMEN, quod hebraica lingua, fiat, ſignificat, totum cœtum Chriſtianorum cecinisse *ſcripſit ante Irenæum Iuſtinus martyr. Putat verò Auguſtinus, ex iis nominibus eſſe, quæ propter ſanctiorem authoritatem in aliam linguam transfuſa non fuerunt. Huiuſque, vt* Hallelu-ia, *ſacroſanctum vſum eſſe affirmat epiſt. 178.*

Lib. 2. de anima.

Apolo. 2. Lib. 2. de do. Chriſt. cap. 11.

4. Omnia deuenientia] *Quinque has voces ex ve. co. adiecimus, conſentiente græca lectione,* ὅτ' ἂν τὰ πάντα κατηλθόντα εἰς τὸ ἓν γράμμα.

5. eſſe. Sonos] *Ita legendum docent codices græci, quibus conformis eſt ve. co.*

6. Propria] *Deleuimus*, progenia, *authoritate ve. co. & græcæ lectionis.*

7. Illud] *Deleuimus* illam t *& mox pro* dediſſe, *repoſuimus* dixiſſe, *authoritate ve. co. & græca lect.*

8. Figura] *Expunximus*, factura.

9. Haberet] *Eraſimus*, habet: *& mox ſeptem dictiones addidimus, authoritate vet. co. & lectionis græcæ.*

10. Virtutem] *Ita vetus co. græcè etiam* δύναμιν *legitur; prius erat* vitiutum.

11. Hinc etiam] *Prius legebatur* Hic etiam.

12. Vſus eſt] *Codices excuſi*, vilus eſt.

13. Ait] *Expunximus*, vt.

14. Imitationem] *Deleuimus*, micationem.

15. Facto, reliqua vero] *Ita ve. co. & litera græca, deleuimus* ab eo fœtore aliqua.

16. Exclamat] *Expunximus* exdant, *authoritate ve. co. & græcæ lectionis.*

QVOMODO SOLVVNT PARABOLAS.

CAPVT XI.

A vagitu & planctu paruulorũ, demonſtrationem petebat Marcus, vt & à Pſalmo Dauidis Pſal. 8. & 3. Pſal. 19.

O[1]Stenſionem autem affert ab iis qui nũc naſcuntur infantibus, quorũ anima, ſimul vt de vulua progreſſa eſt, exclamat vniuſcuiuſque elementi hunc ſonum. Sicut ergo ſeptem virtutes (inquit) glorificant Verbum, ſic & anima in infantibus plorans & plangens Marcum, glorificat eum. Propter hoc autem & Dauid dixiſſe, Ex ore infantium & lactantium perfeciſti laudem: & iterum, Cæli enarrant gloriam Dei. Et propter hoc quando in doloribus & calamitatibus anima fuerit, in releuationem ſuam dicit Ω, in ſignum laudationis, vt cognoſcens illa quæ ſurſum eſt anima, quod eſt cognatum ſuum, adiutorium ei deorſum mittat. Et de omni quidem nomine quod eſt x x x. literarum, & de bytho qui augmentum accepit ex huius literis, adhuc etiam de veritatis corpore, quod eſt duodecim membrorum, vno quoque membro ex duabus literis conſtante, & de voce eius quam locuta eſt non locuta, & de reſolutione eius nominis quod non eſt enarratum, & de mundi anima & hominis ſecundùm quæ habet illam quæ eſt ad imaginem, diſpoſitionem ſic delirauit. Dehinc autem quemadmodum ex nominibus æquiparatam virtutem oſtendit eorum quaternatio, referemus, vt nihil lateat te dilectiſſime eorum, quæ ad nos peruenerunt ex iis quæ ab iis dicuntur, quemadmodum ſæpe poſtulaſti à nobis.

ANNOTATIONES.

1. Oſtenſionem autem] *Quanta cæcitate, & ſtoliditate laborarent præſtigiatores, vel inde apparet, quòd à vagitu, & eiulatu recens editorum paruulorum, ſuorũ placitorum demonſtrationes peterent, & gloriolam ſibi venarentur. At longè aliud lacrymas illas protendere monet Tertull.* Vitam nempe vagitu ſalutant, & de proſpectu lacrymabilis vitæ, augurem incommodorum vocem illam flebilem quidam interpretantur, *(ait) Platonem vt opinor, in Axiocho, ſi Platonis eſt, Lucretiũ; aut fortaſſe Pliniũ ſubindicans. Is enim Naturã potius nouercæ crudelioris nomine, quàm melioris parẽtis appellandam cenſet, quòd hominẽ tantum nudum & in nuda humo, natali die abiicit ad vagitus ſtatim & ploratum, vt vitam à ſuppliciis auſpicetur. Alia ratio vagit⁹ puerorũ atque hic recitata eſt, etiã adferri poteſt, quã ex verbis Martialis Cãpani medici Burdegalẽſis, latronũ vinculis & cæde diuinit⁹ liberati, libẽter ſubiũgam. Vagit⁹ puerorũ, inquit, cõuenieñter natura prodeuntiũ in lucẽ ex vtero matrũ, magno conatu impetuque facultatis expultricis, ea cauſa dari poteſt: quoniã in eo diu incluſi nouam tandem & repentinam loci mutationem facere coguntur. Excluſi expulſiq; foras, poſt qualecunque fuerit*

Lib. de anima Lib. 7. nat. hiſt.

fuerit aris temperamentum, ratione reliquorum diuerſe ſemper affecti, confeſtim excipiunt, ſimul & induunt. Quo ſit, prout corpora, & ambientis temperies ea circumdantis extiterint, vagitus vel edantur frequentes, vel nulli aut rari fiant. Exoriuntur in ſumma, propter loci tepidi, & plerumque temperati exitum, & propter aris ambitum intemperie ſua cutim puerorum ex tēpore vellicantem, & acriter mordentem, atque ſic vim prorſus alienam calori natiuo inſinuātem. Natura puerorum iam enatorum res nouitate perterrita iniuriā quamuis etiam per ſe agrè ferens queritur: & modo gemitus, modo lacrimas, modo vtrunque ſtatim exprimit ac contrà, quin nihil mali experitur, tunc quieſcit, nec vagit læta ſua ſorte.

*QVEMADMODVM CONVERSATIONEM ſecundum figuram eius * qui apud eos eſt, pleroma exponunt * factum.*

* quæ.

* factura.

CAPVT XII.

SIC autem annunciat perquam ſapiēs eorum Sige, generationem XXIIII elementorum cum ſolitate eſſe [1] vnitatem] ex quibus duæ ſunt emiſſiones, ſicut prædictum eſt, monas & hen, quæ duplicatæ, IIII factæ ſunt: bis enim duo quatuor, & rurſus duo & quatuor in idipſum compoſitæ, ſex manifeſtauerunt numerum. Hi autem [quadruplicati] vigintiquatuor generauerunt figuras. Et quidem quæ ſunt primæ quaternationis nomina ſancta ſanctorum intelliguntur, quæ non [poſſunt] enarrari, intelliguntur autem à ſolo Filio, quę Pater ſcit quænam ſunt. Alia verò quæ cum grauitate & honore & fide nominātur apud eum ſunt hęc, Ἄρρητος & σιγὴ, πατὴρ & ἀλήθεια. Huius autem quaternationis vniuerſus numerus eſt literarum vigintiquatuor: ἄρρητος enim nomen literas habet in ſe ſeptem, σιγὴ quinque, πατὴρ quinque, ἀλήθεια VII. quæ compoſita in ſe bis quinque, & bis ſeptem XXIIII numerum adimpleuerunt. Similiter & ſecunda quaternatio Logos & Zoe, Antropos & Eccleſia eūdem numerum elementorum *oſtendunt, & [2] ſaluatoris quoque narrabile nomem Ἰησοῦς, literarum eſt ſex: inenarrabile autem eius, literarum vigintiquatuor. Et χρειστὸς literarum VII, quod eſt autem in Chriſto inenarrabile, literarum triginta. Et propter hoc ait eum A & Ω, vt [3] περιστερὰν manifeſtet,] cùm hunc numerum habeat hæc auis. IESVS autem hanc habet (inquit) inenarrabilem geneſim. A matre enim vniuerſorum, id eſt primæ quaternationis, in filiæ locum proceſſit ſecunda quaternatio, & facta eſt octonatio, ex qua proceſſa eſt decas, ſic factum decimo octauo decas: itaque adiuncta octonationi & decuplum eam faciens [LXXX fecit numerum, & rurſus] octuagies decies octingentorum numerum fecit, vt ſit vniuerſus literarum numerus ab octonatione in decadem progrediens octo & octuaginta [4] & DCCC] quod eſt IESVS. Ieſus enim nomen ſecundùm Græcarū literarū computum dat ſummam LXXXVIII * habens manifeſtè & ſupercæleſtis IESV ſecundùm eos geneſim. Quaptopter [&] A B Græcorum habere monadas octo & decadas VIII, hecatōdas VIII, LXXXVIII numerum oſtendentia, hoc eſt, Ieſum qui eſt ex omnibus conſtans numeris, & propter hoc A & Ω nominari eum, cùm ſignificet ex omnibus eius generationem. Et iterum ita primæ [quaternationis] ſecundùm proceſſionem numeri [in] ſemetipſam compoſitæ X apparuit numerus. A, enim & B [&] ς & [5] α in ſemetipſo compoſita X faciunt, quod eſt I, & hoc eſſe volunt Ieſum. Sed & Chriſtus (inquit) literarū eſt VIII, ex quibus primam octonationem ſignificari, quæ cum Iota applicata [DCCC] LXXXVIII. numerum generauit. Dicitur autem (ait) & filius CHRISTVS, hoc eſt, duodecas: υἱὸς enim nomen literarum quatuor eſt, χρειστὸς autem octo quæ compoſita duodecadis oſtenderūt magnitudinē. Prius autē, inquit, quàm huius nominis inſigne appareret, hoc eſt, Ieſus fili[9], in ignorātia magna fuerūt homines & errore. [Cùm autē manifeſtatū] eſt VI literarū nomē, hoc quod eſt, ſecūdùm carnē amictū eſt, vt ad ſenſibilitatē hominis, deſcēderet habēs in ſemetipſo ipſum quoque [VI] & vigintiquatuor, tūc cognoſcētes eū, ceſſauerunt ab ignoratione, & à morte in vitā aſcenderunt, nomine eis facto ducatore ad patrē veritatis. Voluiſſe enim patrē vniuerſorum ſoluere ignorātiam, & deſtruere mortē. Ignorantię autē ſolutio, agnitio eius fiebat, & propter hoc dictū ſecūdùm voluntatē eius, eū qui eſt ſecundùm imaginē eius, quæ ſurſum eſt virtus, diſpoſitum hominem: à quaternatione enim progreſſi ſunt Æones. Erat autē in quaternatione Anthropos & Eccleſia,

Sige, narrat Marco fabulas de vnitate, Senario, & quaternationis nominibus & numeris.

* oſtenderent.

Ieſus, nomē narrabile, & inenarrabile.

* habet.

Chriſti nominis Marcoſiana interpretatiō.

De Ieſu emanatione & manifeſtatione figmenta. Luc. 3 d. Io. 1. e.

Logos & Zoe. Ab iis igitur virtutes, ait, emanatæ generauerunt eũ qui in terra manifeſtatus eſt, Ieſum: & Logi quidem locum adimpleſſe angelum Gabriel, Zoes autem Spiritum ſanctum, Anthropi autem Altiſſimi virtutem, Eccleſiæ autem locum virgo oſtendit, & ſic ille qui eſt ſecundùm diſpoſitionem per Mariam generatus apud eum homo, quem pater omnium tranſeuntem per vuluam elegit per verbum ad agnitionem ſuam. Cùm autem veniſſet ipſe ad aquam, deſcendiſſe in eum quaſi columbam eum qui recurrit ſurſum, & impleuit XII. numerum, in quo inerat ſemen eorum qui conſeminati ſunt cum eo, & condeſcenderunt & coaſcenderunt. Ipſam autem virtutem quæ deſcendit, ſemen dicit eſſe patris, habens in ſe & patrem & filium, & eam quæ per eos cognoſcitur innominabilis virtus ſiges, & omnes Æonas: & hunc eſſe ſpiritum qui locutus eſt per os Ieſu, qui ſe confeſſus eſt filium hominis, & manifeſtauit patrem, deſcendens quidem in Ieſum, vnitus eſt, & deſtruxit quidem mortem (ait) qui fuit ex diſpoſitione ſaluator Ieſus. Agnouit autem patrem Chriſtum Ieſum eſſe. Ergo Ieſum nomen quidem eius, qui [eſt] ex diſpoſitione homo dicit, poſitum autem eſſe in [aſſimilationem] & figurationem eius qui incipit in eum deſcendere hominis, quem capientem habere & ipſum hominem, & ipſum Logon, & patrem, & arrheton, & [Sygen,] & Alethian, & Eccleſiam, & Zoen. Hæc iam ſupra iü iü, & ſuper pheu, & ſuper vniuerſam tragicam exclamationem & doloris vociferationem ſunt. Quis enim non oderit eum qui tantorum mendaciorum malus compoſitor eſt poëta, cùm videat veritatem idolum à Marco factam, & hoc * Alpha Beta] literis ſtigmatam nuper, ſicut quod eſt ab initio, quod dici ſolet, & [6] heri & antè Græci confitentur ab æſtimatione [primùm] ſedecim accepiſſe. Pòſt deinde procedentibus temporibus ſemetipſos adinueniſſe, aliquando quidem adſpiratas, aliquando autem duplices. Nouiſſimè autem omniũ Palamedem aiunt longas eis adpoſuiſſe. Prius igitur quàm apud Græcos hæc fierent, non erat veritas? Corpus enim eius ſecundùm te Marce, poſterius eſt tempore quàm Cadmos, & eos qui ante eum ſunt. Poſterius autem his qui reliqua elementa addiderunt temporis quàm palamedes, poſterius autem tempore quàm & tu ipſe.

Deliria de Spiritu ſancto & columba deſcendẽte in baptiſmo Domini.

Irenæus, figmenta ſuperiora deteſtatur & refutat.

Alpha Beta.

Hæretici pro veritate quã pollicentur, idola inducunt.

Tu autem ſolus in idolum depoſuiſti eam quæ à te prædicatur veritas. Quis autem ſuſtinebit tuam illam quæ tantùm verbo ſata eſt Sigen, quæ innominabilem nominat Æonem, inenarrabilem exponit, & eum qui inueſtigabilis eſt enunciat, & aperuiſſe os dicit eum quem incorporalem & infiguratum dicis, & emiſiſſe verbum quaſi vnum ex his quæ compoſita ſunt animalia? Verbum quoque eius [ſimile] eſſe ei qui eum emiſit, & formam inuiſibilis factam elementorum quidem eſſe triginta, ſyllabarum autem quatuor. Erit ergo ſecundùm ſimilitudinem verbi pater omnium, ſicut [7] tu ais] elementorum quidem triginta, ſyllabarum autem quatuor. Aut iterũ quis ſuſtinebit te, in ſchemata & numeros, aliquando quidem triginta, aliquando autem vigintiquatuor, aliquando ſex tantùm, concludentem vniuerſorum cõditorem, & Demiurgum, & factorem Verbum Dei, & minuentem eum in ſyllabas quidem quatuor, elementa autem triginta: & omnium dominum qui firmauit cælos, in DCCC LXXXVIII deducentem numeros ſimiliter atque alphabetum? Et idipſum qui omnia capit patrem, à nullo autem capitur, in quaternationem & octonationem & duodecadem ſubpartientem, & per huiuſmodi multiplicationes illud quod eſt inenarrabile & incognoſcibile quemadmodum tu dicis, patris enarrantem? Et quem incorporalem & inſubſtantiuum nominas, huius materiam & ſubſtantiam ex multis literis aliis ex aliis generatis fabricas, ipſe Dædalus fictor [&] faber malus factus ſublimiſſimæ virtutis: & quem indiuiſibilem dicis ſubſtantiam, in mutas & vocales & ſemiuocales ſonos ſubdiuidens, id quod eſt mutum. In his omnium patri & huius intentioni mentiens, in ſummam blaſphemiam & magnam impietatem immiſiſti omnes qui tibi credũt. Quapropter & iuſtè & aptè tali temeritati tuę diuinæ adſpirationis Senior & præco veritatis, inuectus eſt in te dicens ſic, [8] Idolorum fabricator Marce, & portentorum inſpector, aſtrologiæ cognitor & magicæ artis, per quæ confirmas erroris doctrinas, ſigna oſtendens his qui à te ſeducuntur apoſtaticæ virtutis operationes, quæ tibi præſtat tuus pater Satanas per angelicam virtutem [9] Azazel facere, habens te præcurſorem contrariæ aduerſus Deũ nequitiæ. Et hæc quidem amator Dei Senior. Nos autẽ reliqua myſteria eorum, quę ſunt longa, conabimur breuiter expedire, & ea quę multo tempore ſunt occultata, in manifeſtũ producere. Sic enim fit vt facilè argui & cõuinci poſſint ab omnib⁹.

Commenta hæreticorũ haudquaquàm ferẽda ſunt.

Deum incorporeum, ex variis literis fabricabant.

Antiquioris cuiuſdã acerrima inuectiua in Marcũ.

ANNOTA-

ANNOTATIONES.

1 Vnitatem] *Ita ve.co.cui conformis eſt graca lect. excuſi habebant*, vnitam.

2. Et ſaluatoris oomeo narrabile] *Hac deliria de literarum nomine*, Ieſu *numero & poteſtate expendit diligenter lib.2.cap.41.*

3. Vt περιστερὰν manifeſtet] *Antiqua omnia exēplaria*, Per iſta manifeſte, *habebant, mendum tamen facilè indicat Tertullianus in calce libri de præſcript.* Denique Ieſum Chriſtum, aiebant hæretici, deſcendiſſe, id eſt, columbam in Ieſum veniſſe, quæ græco nomine cum περιστερὰ pronuntietur habere ſecundum numerum DCCCI. *Accedit & Epiphanij graca lectio*, ἵνα τὴν περιστερὰν μηνύσῃ: Vt periſteram, id eſt, columbam manifeſtet.

4. Et DCCCI.] *Hunc numerum appoſuimus ex ve.cod. conſentiente graca lectione: deleuimus vero*, dat.

5. Et δ] *Codex manuſcriptus habet α: videntur autem α, β, ς, & α, retenta eſſe pro digitis arithmeticis, vnum, Duo, ſex & vnum, qua coniuncta,* 10. *efficiunt. Neſcio cur interpres notas numerorum gracas retinuerit, quas graca lectio (quam & mendo non vacare ſuſpicor) habet, non ſeruat.*

6. Heri & ante græci confitentur ab æſtimatione] *Quas firmas putabant demonſtrationes ex litteris gracorū, quaſi aeterna fuiſſent, ineptas & futiles eſſe oſtēdit: cum heri & antè, id eſt, adeò recentem & tēporaneam eſſe illarum inuentionē ingenuè profiteantur Graci, quod earum authores, & inuentores facile deſignent. Caterum à* CADMO PRIMVM, *non* ab æſtimatione, *legendum certiſſimum eſt. Hunc enim è Phenicia in Graciam primum ſexdecim literas attuliſſe ferunt α, β, γ, δ, ε, ι, κ, λ, μ, ν, ο, π, ρ, σ, τ, υ, Idque paulo ante Xerxis tempora, euincit ex antiquitatibus Ioſephi Euſebius lib.* 10. *de prapara. euan.cap.2. Simonidem Lyricum poetam poſtea quatuor Iſtas ζ, η, ψ, & ω addidiſſe ſcribit Plinius lib.8. cap.58. Palamedē verò tēpore belli Troiani θ, ξ, χ, φ, qua ſuperarant inueniſſe.*

Iuſtinus mar. orat. para. Herodot. lib. 5.

7. To ais] *Deleuimus* tuos, *autho.vet.cod. & lect. graca.*

8. Idolorum fabricator Marce] *Verba Senioris huius, quibus tanto feruore Marci audaciam reprimit, inter ea opera Patrum illius ſeculi, qua ad nos vſque peruenerunt, non extare auſim aſſerere. Porrò non ſolùm Idololatria illius interioris, qua ſomnia ſua pro Dei vero verbo conſtituere ſatagebant, hareticos reos facit; (hoc enim omnibus pſeudoprophetis commune eſſe docet Hieronimus) ſed etiam quod Dei naturam, & proprietates impuris mendaciis immutarent, aliumque imo & plures deos alienos fingerent, frequenter conuincit infra lib.1.ca. 19; lib.2.ca.9. & 47; & lib.3.cap. 40. Subſcribit Tertullianus dicens*, Hæreſes ab Idololatria non diſtare, cum & authoris & operis eiuſdem ſint, cuius & Idololatria. Deum enim aut fingūt alium aduerſus Creatorem: aut ſi vnicum Creatorem confitentur, aliter eum diſſerunt quàm in vero eſt. Itaque omne mendacium quod de Deo dicunt, genus eſt Idololatriæ. *Hac ille. Apertius quoque Idem lib. aduerſus Prax.* Sicut nationes manibus; ita & hæretici verbis idola fabricantur, id eſt, aliū Deū, & alium Chriſtum.

9. Azazel] *Nomen vnius illorum principum Damoniorum, qui elementis praſunt, operaſque Magis impendunt, ex Cabala hebraorum putat eſſe Agrippa lib. 2. de occult.phi. & alibi meridiei regem eſſe*, Amaymóoqoe *alias vocari nugatur; eūdem quoque in exercitu Satana latiſſime imperare ſcribit Reuchlinus lib.3. de arte Cabaliſtica.*

QVEMADMODVM EA QVÆ SVNT in lege in ſuum transferunt ſigmentum.

CAPVT XIII.

Figmenta de oue perdita, numero binario, & Senario, eorum coniunctione, atq; Drachma perdita.

GEnerationem itaque Æonum, & errorem ouis & adinuentionem, [1] adunantes] in vnum: myſticè audent annunciare hi qui in numeros omnia deduxerunt, de monade & dualitate dicentes omnia conſtare, & à monade vſque ad quatuor numerantes, ſic generant decadem. Vnum enim & duo & tres & quatuor in vnum compoſitæ decem Æonum generauerunt numerum. Rurſus autem dualitas ab ea progreſſa vſque ad epiſemon, duo & quatuor & ſex, duodecadem oſtendit, & rurſus à dualitate ſimiliter numerantibus nobis, vſque ad [x,] xxx. numerus oſtenſus eſt, in quo eſt ogdoas & decas & duodecas. [2] Duodecadem] igitur eo quod epiſemon habuerit conſequentem ſibi, propter epiſemon paſſionem vocant. Et propter hoc circa duodecim numerum cùm labes quædam facta fuiſſet, ouem luxuriatam aberraſſe. Quoniam apoſtaſiam à duodecade factam dicunt. Similiter & à duodecade abſcedentem vnam virtutem periſſe diuinant, & hanc eſſe mulierem quæ perdiderit drachmam, & accēderit lucernam, & inuenerit eam. Sic igitur & numeros reliquos in drachma, quę ſunt nouē, in oue verò vndecies IX. perplexos * ſibi ſemetipſos XCVIIII. numerum generare, quoniam nouies vndecim XCVIIII. fiant. Quapropter tamen hūc habere dicunt numerum. Non pigritabor autem tibi & aliter eos interpretantes annunciare, vt vndique conſpicias fructum eorum. Literam enim H cum epiſemo ogdoadam

Luc. 15.

De litera H, epiſemo, & nonagima nouē [illegible].

* ſibimet ipſis.

eſſe volunt cùm ab alpha beta octauo ſit poſita loco, rurſus iterum ſine epiſemo computantes numerum ipſarum literarum & componentes vſque ad H tria contadem oſtendũt. Incipiens enim quis ab A, & perficiens in H, per numeros literarum, abſtrahens autem epiſemum & inſuper coniungens incrementum literarum, inueniet tricenarium numerum. Vſque [enim] ad E, literæ X V, fiunt: pòſt deinde [3] appoſitus] eis V I I. numerus, I I, & X X. perficit. Cùm autem appoſitum eſt eis, H, quod eſt V I I I. admirabilem triacontadem adimpleuit, & hinc oſtẽdunt ogdoadem matrem triginta Æonum. Quoniam igitur ex tribus virtutibus vnitus eſt tricenarius numerus, ter idem factus X C. fecit. Et ipſa autẽ trias in ſe compoſita V I I I I. generauit. Sic ogdoas X C I X. generauit numerum. Et quoniam duodecimus Æon abſiſtens reliquit, [ſurſum] X I. conſequenter dicunt typum literarum in figura logi poſitum eſſe. Vndecimam enim in literis eſſe Λ qui eſt numerus X X X. & ſecundùm imaginem poſitum eſſe ſuperioris diſpoſitionis, quoniam ab Alpha ſine epiſemo ipſarum literarum numerus vſque ad Λ, compoſitum ſecundùm augmentum literarum

De Lambda figura et virtute.

cum ipſo, Λ, X C, & I X, faciunt numerum. Quoniam autem Λ, vndecimo loco eſt in ordine, adſimilis eorum deſcendit inquiſitionem vt impleret X I I. numerum, & cùm inueniſſet eum, adimpleta eſt: manifeſtum eſſe ex ipſa figuratione literæ: Λ enim quaſi ad ſui ſimilis inquiſitionem adueniens, & inueniens & in ſemet rapiens ipſum, * duodecimũ adimpleuit locum, M, litera ex duobus Lambdis ΛΛ conſiſtente. Quapropter & [4] fugere] eos per agnitionem X C I X. locum, hoc eſt, deminotationem typum ſiniſtræ manus ſectari. Qui autem vnum quod additum ſuper X C I X. in dexteram [eius] manum tranſtulit. Tu quidem hæc pertranſiens dilectiſſime, optimè ſcio quoniam ridebis multùm, tantam illorum in tumore ſapientem ſtultitiam. [5] Sunt autem digni planctu qui tantum Dei religionem & magnitudinẽ verè inenarrabilis virtutis, & tantas diſpoſitiones Dei per A & B, & per numeros tam frigidos & ſic [vi] extortos enunciant. Quotquot autem abſiſtunt ab eccleſia, & iis anilibus fabulis aſſentiunt, verè à ſemetipſis ſunt damnati. Quos Paulus iubet nobis poſt primam & ſecundam correptionem deuitare. Ioannes enim Domini diſcipulus ſuperextendit damnationem in eos, neque Aue [à] nobis eis dici volens. Qui enim dicit, inquit, eis Aue, communicat operibus ipſorum nequiſſimis: & meritò. [6] Non eſt enim gaudere impiis, dicit Dominus. Impij autem ſuper omnem impietatem hi ſunt, qui factorem cœli & terræ, vnum Deum omnipotentem, ſuper quem alius Deus non eſt, ex Labe, & ipſa ex altera Labe facta emiſſum dicunt: & ſic iam ſecundùm eos eſſe eum emiſſionem tertiæ Labis. Quam ſententiam dignè [7] exufflantes & * catanathematizantes, oportet porrò alicũbi & longè fugere ab eis: & quanto plus hæc affirmant & gaudent in iis adinuentionibus ſuis, tanto magis ſciamus plus eos agitari ab ogdoadis nequiſſimis ſpiritalibus, quemadmodum hi qui in phreneticam paſſionem inciderunt, aut plus rident & valere ſe putant, & quaſi ſani omnia agunt, quædam autem & quaſi plus quàm ſani ſunt, tanto magis malè habent: ſimiliter autem & hi quo magis plus ſapere putantur, eneruantes ſemetipſos [8] ſuper tonum ſagitantes, tanto magis non ſapiunt. Exiens enim immũdus ſpiritus ignorantiæ, dein vacantes eos non Deo, ſed mũdialibus quæſtionibus inueniens, aſſumens alios ſpiritus ſeptem nequiores ſemetipſo, & infatuans illorum ſententiam, quaſi poſſint quæ ſunt ſuper Deum adinuenire, & aptabiliter in excluſionem compoſitam ogdoadem ignorantiæ nequiſſimorum ſpirituum in eos depoſuit.

Irriſione, vel potius, deploratione, digna eſt hæreticorũ veſania.

Deficientes ab eccleſia, proprio iudicio condẽnati ſunt.

Tit 3.

2 Ioan. 9

Quam impiè de Deo opinentur.

Cauendi et deteſtandi ſunt hæretici, quippe à ſpiritibus malignis agitati, more phreneticorum ſibi ſapiunt.

* duodecimum.

* catathematizantes.

ANNOTATIONES.

1. Adunantes] *Ita legendum docuit ve. cod. græca lect. habet* ἑνώσαντο ἐστὶ ἐς αὐτό: *deleuimus itaque* adunantis.

2. Duodecadem] *Expunximus*, Vnde eadem, *authoritate ve. cod. & lectionis græca.*

3. Appoſitus] *Ita reponendum pro* appoſitis: *vt paulopoſt* ſurſum, *pro*, rurſum, *docuit vet. cod. conſentiẽte græca lect.*

4. Et fugere] *Deleuimus*, figurę, *veteris co. & græ. lect. authoritate: vt et paulo poſt pro*, eos, *repoſuim*⁹ eius.

5. Sunt autem digni planctu] *Amentiam torũ pia miſeratione deflendã exiſtimat pijßimus hic martyr, quòd Prophetarũ & Apoſtolorũ ſcriptis tanta impudentia luxatis, ſpreta quoque omniũ per orbem eccleſiarũ Apoſtolica traditione, Chriſtianæ fidei adoranda myſteria per Pythagoricos numeros, & aniles Cabaliſtarũ fabulas, violenter diſtorquebant, & Gentibus irridenda exponebant. Itaque hoc grauißimi martyris dicto reuocamur, ne prolixioribus ſcholiis in numeris illis ſupputãdis, colligendis & explicandis, oleum & operam perdamus.*

Qui prophana ſitiunt, habent, vnde ſitim expleant. Ego tantum præter ea, quæ ad veram theologiam ſpectant, editiones priores cum veteri codice fideliter conferendi, partes ſuſcepi.

6. Non eſt gaudere impiis] ὐκ ἔστιν χαίρειν *græciſmus eſt, & ſimilibus ſingulis ferè capitibus abundat, vt ſemper annotare immenſum & tadioſum fuerit.*

7. Exufflaotes & catanathematizantes] *Alludit ad ſacros illos ritus, quibus in baptiſmo adulti conuerſi ad occidentem manibus impingebant, & expuendo exufflabant, & execrabantur Dæmonem. Idem non minus cautè obſeruabant, hæreticorum blaſphemas ſententias poſtmodum auerſantes. Porrò, baptiſandus antea edocebatur abrenũciare diabolo, vt pluribus in locis teſtatur Clemens Ro. & Chriſto ſe aggregare. In ipſo autem Baptiſmi articulo his profitebatur:* Abrenuncio Satanæ, & operibus eius, pompis, cultui, angelis, & machinationibus eius, & omnibus quæ ſub ipſo ſunt. *His adhuc apertiora alius etiam Apoſtolorum diſcipulus Dionyſius Areop. habet.* Diſcinctum & miniſtrorum manibus exutum baptiſandum, occidentem verſus ſtatueos Epiſcopus, intendentem, manuſque impingentem, ad eandem regionem côuerſus, inſufflare, ἐμφυσῆσαι τῷ Σατανᾷ & côſpuere illum ter Satanam iubet, ac præterea ter abrenuociationem profiteri. *Non ſolum enim immunda quæque cum flatu expuere conſueuiſſe chriſtianos ex Tertulliano conſtat, verum & aquam baptiſmi aditoros prius ſub Antiſtitis manu conteſtatos eſſe, ſe diabolo renunciare, & pompa, & angelis eius; atque etiam quotidianis exorciſmis eundem traduxiſſe, expuliſſe, reuiciſſe, & reſpuiſſe. Cum autem paruulos ſacro fonte abluerent, qui ætatis imbecillitate exufflare, & expuere non poterant: Eccleſiæ miniſtros & ſuſceptores, illorum vice iſthæc peregiſſe, ex Auguſtini ſcriptis apertum eſt: libr. de eccl. dog. cap. 31; lib. de nuptiis & concup. capite 17. 18. 29; & lib. 5. Hypogno. Hæc ex occaſione ſcribere libuit in eos, qui Chriſtianos illos ritus tantopere criminantur.*

Lib. 3. de cõſtit. Apoſt. cap. 18. & lib. 7. cap. 40. & 41.

Lib. de Eccle. Hierar. cap. 2.

Lib. 2. ad vxorẽ. lib. de Coron. mil. Lib. ad Scap.

8. Super tonum ſagitantes] *Oſtendit ridiculos planè & inanes eſſe Gnoſticorum conatus, ſumpta metaphora à ſagittariis, qui plus quàm par ſit, arcum extendere nituntur. Iis enim accidit, vt quo longius ſe iaculaturos putent, eo magis fallantur, atque deridendos ſe præbeant, dum aut frangitur arcus, aut eorum vires eneruantur. Putarim vero* ὑπέρτονα τοξεύειν, vehementius quàm oporteat in tendendo arcu eniti, *ſignificare. Interpres vetus forſan legit non* ὑπέρτονα, *ſed* ὑπέρτονον, *vel vno, vel duobus vocabulis, eodem quidem ſenſu; niſi quod diſtinctè vix reperias: ſed magis placet* ὑπέρτονα.

QVEM ADMODVM INCOGNITVM omnibus conantur inducere Patrem.

CAPVT XCCCC.

VOlo autem tibi referre quemadmodum & ipſam cõditionem ſecundùm imaginem inuiſibilium à Demiurgo quaſi ignorante eo, fabricatam per matrem dicunt. Primò quidem quatuor elementa dicunt, ignem, aquam, terram & aerem, imaginẽ emiſſam eſſe ſuperioris quaternationis, & operationes eorum cum eis annumeratas, id eſt, calidum & frigidum, humectum & aridum, diligenter imaginare ogdoadem, ex qua decem virtutes ſic enumerãt, Septem quidem corpora circundata, quæ etiam cœlos vocant. Pòſt deinde continentem eos circulum, quem octauum cœlum vocant, pòſt deinde ſolem & lunam. Hæc cùm ſint decem numero, imagines dicunt eſſe inuiſibilis decadis eius quæ à Logo & Zoe progreſſa ſit. Duodecada autem oſtendi per eum qui Zodiacus vocatur circulus. XII. enim ſigna, manifeſtiſſimè hominis & Eccleſiæ filiam duodecadem, quaſi per quandam vmbrã pinxiſſe dicunt: & è contrario ſuperiunctum, inquiunt, vniuerſorum oneri cùm ſit velociſſimum quod ſuperpoſitum eſt cœlum, * qui ad ipſam concauationem adgrauat, & ex contrarietate moderatur illorum velocitatem ſua tarditate, ita vt in XXX annis circuitũ à ſigno in ſignum faciat, imaginem dicunt eum Hori eius, qui trigeſimam nominis illorũ matrem * circumcontinet. Lunam quoque rurſus ſuum Cœlum circumeuntem XXX. diebus, per dies numerum XXX. Æonum ſignificare. Et ſolem autem in duodecim menſibus circumeuntem & perficientem circularem ſuam apocataſtaſin, per duodecim menſes duodecadem manifeſtare. Et ipſos autem dies duodecim horarum [menſuram] habentes, typum non adparentis duodecadis eſſe: ſed & horam dicunt, quod eſt duodecimum diei, ex triginta partibus adornatam propter imaginem triacontadis: & ipſius autem Zodiaci circuli circumcommenſurationem eſſe partium CCCLX. quodque enim ſignorum partes habere XXX. Sic quoque per circulum imaginem copulationis eorum quæ ſunt duodecim ad XXX. cuſtoditam dicunt. Adhuc etiam & terram in XII. climata diuiſam dicentes, & in vnoquoque climate vnamquamque virtutem ex cœlis ſecundùm * dimiſsionem ſuſcipientem, & ſimiles generantem filios ei virtuti quæ * dimiſerit deſtellationem, typum eſſe duodecadis & filiorum eius manifeſtiſſimum

Quatuor elementa, & octo cœli, ignorãte Demiurgo facta dicebãt.

Zodiacus, duodecadẽ Eccleſiæ ſignificabat.

Sol, Luna, menſes & hora quorũ eorum figura ſint.

Duodecim terra climata eorum typi ſint.

* quia.

* circumtinet.

* demiſſionem.

* demiſerit diſtillationem.

Demiurgũ qualem ſingunt. aſſeuerant. Ad hæc autem volentem aiunt Demiurgum ſuperioris ogdoadis interminabile & æternum & infinitum & intemporale imitari, & cùm non potuiſſet perſeuerabile eius & perpetuũ deformari, ideo quòd fructus ſit labis, in temporum ſpatia & tempora & numeros multorum annorum, ęternitatem eius depoſuiſſe, exiſtimantem in multitudine temporum imitari eius interminatum. Hic dicunt, cùm effugiſſet eum veritas, *Mendacij origo.* ſubſequutum mendacium: & propter hoc deſtructionem adimpletis temporibus accipere eius opus.

ANNOTATIONES.

1. Diligenter imaginate] *Sic* ἐξεικονίζειν *reddidit, græcam dictionem nimia religione ſequutus, pro eo quod alius dixiſſet,* imaginem exprimere.

2. Et è contrario ſuperiunctum] *Apud Epiphanium hæc paulò apertius ita redduntur.* Et quoniam è contrario cõiugatus eſt, inquiunt, ad vniuerſorum lationem, velociſſimã exiſtentem, ipſe Saturnus, qui ſuo corpore grauat, & viciſſim põderat illorum velocitatem ſua tarditate, vt ipſe in triginta annis circuitum à ſigno in ſignum faciat: imaginẽ ipſum dicunt Termini, qui matrẽ ipſorũ triginta nomina habentẽ ambit. *Contra hæreſ. 34.*

QVIBVS EX SCRIPTVRIS teſtimoniis vtantur.

CAP. XV.

Qui hæretici perfecti ſint. ET de conditione quidem talia dicentes, quotidie adinuenit vnus quiſque eorum quemadmodum poteſt, aliquid noui. [1] Perfectus enim nemo, niſi qui maxima mendacia apud eos fructificauerit. De propheticis autem quæcunque transformantes coaptant, neceſſarium [2] eſt] manifeſtantes * argutionem his inferre. Moyſes enim, inquiũt, incipiens id quod eſt ſecundùm conditionẽ opus, ſtatim in principio matrem omnium oſtendit, dicens, In principio fecit Deus cœlum & terram. Quatuor hæc nominans, Deum & principium, cœlum & terram, quaternationem ipſorum, quemadmodum ipſi dicũt, figurauit. Et inuiſibile autem & abſconditum eius manifeſtantem dicere. Terra autem erat, inuiſibilis & incompoſita. Secundam autem quaternationem progeniem primæ quaternationis, ſic eum dixiſſe volunt, abyſſum nominantẽ & tenebras, in quibus ſunt & aquæ, & qui ferebatur ſuper aquas, ſpiritus. Poſt quam decadis commemorantem lumen dicere, & diem & noctem & firmamentum & veſperam & quod vocatur mane, & aridam & mare, * ad hoc etiam & herbam & decimo loco lignum: ſic quoque per decem nomina, x æonas manifeſtaſſe. Duodecadis autem ſic formatam apud eos virtutem. Solem enim dicere & Lunam & ſtellas, & tempora, & annos, & cetos, adhuc etiam piſces & ſerpentia & volatilia & quadrupedia, feras quoque, & ſuper hæc omnia duodecimum hominem: ſic ab ſpiritu triacontadem per Moyſem dictam docent. Necnon & formatum hominem ſecundùm imaginem ſuperioris virtutis habere in ſe eam quæ ſit ab vno fonte, virtutem. Conſtitutam autem eam eſſe in eo qui ſit in cerebro locus, ex quo defluant virtutes quatuor ſecundùm imaginem ſupernæ tetradis, quæ vocatur vna quidem viſio, altera autem auditus, tertia odoratus, & quarta guſtatio. Octonationem autem dicunt ſignificari per hominem, ſic: Aures quidem duas habentem, & totidem viſus, adhuc etiam odorationes duas, & duplicem guſtationẽ, amari & dulcis. Totum autem hominem omnem imaginem triacontadis ſic habere docent: In manibus quidem per digitos decadem baiulare: in toto [autem] corpore, cùm in x i i. membra diuidatur, duodecadem. Diuidunt autem illud, quemadmodum veritatis apud eos diuiſum eſt corpus, de quo prędiximus. Ogdoadem autem & inenarrabilem & inuiſibilem, in viſceribus abſcõditam intelligi. Solem quoque iterum, qui ſit magnum luminare, in quarta dierum fieri, propter quaternationis numerum dicunt. [3] Tabernaculi quoque quod à Moyſe compoſitum eſt, atria de byſſo & hyacintho & purpura & coccino facta, eandem apud eos * oſtendere imaginem: ſacerdotis quoque poderem quatuor ordinibus lapidum pretioſorũ adornatum quaternionem ſignificare præfiniũt. Et ſiqua omnino talia ſunt poſita in ſcripturis, quæ quatuor poſſunt numerum deſignare: propter quaternationem ipſorũ dicunt factum. Octonationem rurſus oſten-

Marginal notes: *Geneſ. 1.* — *Scripturis detortis, quaternationes ſuas probare conabantur.* — *Duodecadis formatio.* — *Octonatio, quo pacto ſignificata.* — *Hominis cõpoſitio ſtolidè explicata.* — *Exod. 26.* — *Tabernaculum Moſaicum, veſtiſque ſacerdotis, quid ſignificare putabant.* — *Exod. 28.* — * arguitionem. — * adhuc. — * oſtẽdiſſe.

ſus oſtēdi ſic in octauo dierũ formatũ dicunt hominē. Aliquãdo enim[4] volunt eum ſexto] die factum, aliquando autem octauo, niſi fortè choïcum quidem in [ſexto] dierum dicũt formatum, carnalem autem in octauo: diſtincti ſunt enim hæc apud eos. Quidam autē & alterum eſſe volunt qui ſecundùm imaginem & ſimilitudinem Dei factus eſt homo maſculo fœmineus, & hunc eſſe ſpiritalē: alterũ autem qui ex terra plaſmatus ſit * [5] Seth. Arcę autem diſpoſitionē in cataclyſmo, in qua octo homines liberati ſunt, manifeſtiſſimè dicunt ogdoadē oſtendere. Hoc autē idem & Dauid cùm octauus eſſet genitus inter fratres ſuos, ſignificare. Adhuc etiam & circunciſionē quę octauo die fit, circunciſionē ſuperioris ogdoadis manifeſtare, & omnino quæcũque inueniũtur in Scripturis adduci poſſe ad numerũ octauum, myſterium ogdoadis adimplere dicunt. Sed & decadem ſignificari per decem gentes, quas promiſit Deus Abrahæ in poſſeſſionem dare, dicunt. Et diſpoſitio autem quę eſt ſecundùm Saram, quomodo poſt decem annos dat ei ancillã ſuam Agar, vt ex ea filium faciat, idem ſignificare. Et ſeruus autē Abraham miſſus ad Rebeccã, & ſuper puteũ dans ei armillas aureorũ decem, & fratres eius tenentes eam * diebus decē. Adhuc etiam Ieroboam qui decem ſceptra accepit, & tabernaculi decē atria & columnæ decem cubitorum: & decem filij Iacob ad emptionem tritici prima vice in Ægyptum miſſi: & decem Apoſtoli, quibus manifeſtatur poſt reſurrectionem Dominus, cùm Thomas non eſſet præſens, inuiſibilem defigurabant, ſecundùm eos, decadem. Duodecadem autem, erga quam & myſterium paſſionis Labis fuiſſe, ex qua paſſione viſibilia fabricata eſſe volunt, ſignanter & manifeſtiſſimè poſitam vbique dicunt: & duodecim filios Iacob, ex quibus duodecim quoque tribus, & Logium varium duodecim habens lapides, [6] & duodecim tintinnabula, & eos qui à Moyſe poſiti ſunt ſub monte duodecim lapides. Similiter autem & eos qui à Ieſu in flumine poſiti ſunt, & alteros qui tranſpoſiti ſunt, & portantes arcam teſtamēti, & eos qui ab Helia poſiti ſunt in holocauſto vituli. Et numerus quoque Apoſtolorum, & omnia omnino quæcunque duodecim numerum cuſtodiunt, duodecadem ipſorum ſignificare volunt. Horum autem vnitatē omnium, quæ vocatur triacontas, per arcam, cuius triginta cubitis altitudo fuit ſub Noe [7] & per Samuelem declinãtem Saul qui triginta diebus abſcondebatur in agro, & per eos qui cum eo intrauerunt in ſpeluncam, & propter id quod longitudo fuerit ſancti tabernaculi triginta cubitorum. Et quæcunque alia æqualia numeris his inueniuntur, triacontadem ipſorum per huiuſmodi oſtendunt adſeuerationes.

Quib⁹ diebus, hominē formatũ putent. — *Geneſ.6.* — *1.Reg.16.* — *Geneſ.17.* — *Variis ſcripturis abutuntur, vt octonationē & decadem ſuam cõſtituant.* — *Geneſ.16.* — *Geneſ.24.* — *3.Reg.11.* — *Ioan.20.* — *Quibus ſcripturis, duodecadē confirmabant.* — *Exod.28.* — *De vnitate quæ & triacontas dicitur* — *1.Sam 9.*

* Sed & arcæ. — * in dies.

ANNOTATIONES.

1. Perfectus enim nemo, &c.] *Magiſterij ſummum gradum, & perfectionis ſuæ apicem in aggerendis mendaciorum, & recentium nugarum plauſtris conſtituiſſe, & erroribus prioribus peiores ſic addere contendiſſe, vt de impietatis palma contendere viderētur, poſt Irenæum hos grauiter affirmat Nazianzenus.* Certi homines aſcenſiones in corde ſuo ponunt, non confeſſionis ſed abiurationis; nec theologiæ, ſed blaſphemiæ. Etenim de liberalitate ac munificentia in profundendis impietatis opibus, inter ſe certant, perinde atque non id metuant, ne impiis erroribus ſeſe conſtringant: ſed ne hac in re leuius tolerabiliuſque peccant, quàm cæteri. *Orat.2.de pace.*

2. Neceſſarium eſt] *Delevimus* eſſe, *authoritate vet.cod. & gra.lect.*

3. Tabernaculi quoque] *Qui frigidas Gnoſticorũ alegorias, vt decet, contempſerit, & horum rituum Moſaicorum, Chriſto, Eccleſiæ, & ſacramentis concinnè accõmodatas expoſitiones ſolidiores deſiderauerit, ex doctiſſimis Ruperti, Bedæ, & Rabani commentariis; Origeniſque homiliis in Pentatheucum; Clementis Alex. ſtro.5. & Philonis Iudæi libris alegoriarum, abundè illi ſatisfactum iri puto.*

4. Volunt eum ſexto] *Delevimus* dicũt eum ſeptimo: *& mox, pro* ſeptimo, *repoſuimus*, ſexto, *auth. vet.cod. & græca lect.*

5. Sed & arcæ] *Quia ſic habebant veteres omnes editiones cum veteri codice, nihil voluimus immutare, lectio tamen græca innuit legēdum vt in margine appoſuimus.*

6. Duodecim tintinnabula] *Horum tintinnabulorum pias quorundam Patrum alegoricas explicationes, paucis perſtringere, & Gnoſticis deliriis opponere placuit.* Duodecim Apoſtolos ſignificabant, *ait Iuſtinus martyr*, pendentes à potentia Chriſti æterni ſacerdotis, per quorum vocem gloria, ac gratia eius mundus repletus eſt. *Tertullianus:* Cur duodecim *Apoſtolos elegit, & non alium quemlibet numerum? Nã & ex hoc*, meum Chriſtum interpretari poſſem, non tantum vocibus Prophetarum, ſed & argumentis rerum prædicatum. Huius enim numeri figuras apud creatorem, deprehendo: duodecim fontes Elim; & duodecim gemmas in tunica ſacerdotali Aaron: & duodecim lapides ab Ieſu de Iordane electos, & in arcam teſtamenti cõditos, totidem enim Apoſtoli portendebantur, &c. *Clemens Alex.* Trecenta autem ſexaginta ſex tintinabula, quæ pēdent à veſte talari, eſt tēpus annuum: annus, inquam Domini acceptus, prædicãs & re-

In dialogo. — *Lib.4.contra Marc.* — *Lib.5.ſtromа.*

Quæſt. 119 in Exod. Lib. 1 regiſtri ca. 24.

ſonans maximum aduentum ſeruatoris. Veſte ſacerdotali, *ſcribit Auguſtinus*, vtique ſignificatur Eccleſia: per hæc autem tintinabula, vt nota ſit conuerſatio ſacerdotis, ſicut dicit Apoſtolus, Teipſum præbe exemplũ bonorũ operum, Moſi præcipitur, *ait Gregorius* vt tabernaculũ ſacerdos ingrediẽs tintinabulis ambiatur, vt videlicet vocem prædicationis habeat, ne ſupernoi ſpectatoris iudicium ex ſilentio offendat. Veſtimentis autem tintinabula inhærẽt, vt vitæ viam cũ linguæ ſonitu ipſa quoque bona opera clamẽt ſacerdotis. *Beda:* Si Ioſephi verbis intendere voluerimus, quibus dicit in tunica pontificis mala ſeptuaginta duo fuiſſe, & eiuſdẽ numeri tintinabula, cõgruit hoc ſignoris myſteriorũ, vt ſicut in homero ac pectore Apoſtolicum ferre numerum iuſſus eſt: ita etiam Diſcipulorum ſeptuaginta duorum, qui & ipſi ad prædicãdum miſſi ſunt, circa pedes numerum ad ſignarum haberet.

In 28. cap. Exodi.

7. Et per Samuelem] *Hic aliqua deeſſe in omnibus noſtris exemplaribus oſtendit tum lectio græca, tum Bibliorum cõtextus. Sic ergo legatur:* per Samuelem, qui primum diſcumbere fecit Saul inter triginta vocatos: & per Dauid, qui triginta diebus abſcondebatur in agro, *&c. Itaque ſuſpectum eſt vocabulum,* declinantem *à græco* κατακλίνοντες, *quod re vera de eo dicitur, qui conuiuas locis certis diſcumbere facit.*

DE REDEMPTIONE SVA quanta dicunt & faciunt.

CAPVT XVI.

Deum Patrem, ante Chriſti aduentũ, ignotũ omnibus, & alium à creatore, blaſphemantes ſuadebant.

Iſa. 1. Oſea 4. Pſal. 14. Exod. 33.

Prophetas Deũ fabricatorẽ vniuerſi vidiſſe dicebant.

Daniel. 12. Scripturarum intelligẽtiam ſibi arrogabãt.

NEceſſarium autem duxi addere iis & quãta de propatore ipſorum, qui incognitus erat omnibus ante aduentum Chriſti, eligentes de ſcripturis ſuadere contendunt, vt oſtendant Dominum [1] noſtrum] alterum annunciare patrem præter fabricatorẽ huius vniuerſitatis, quem (ſicut prædiximus) impiè blaſphemantes Labis fructũ eſſe dicunt. Prophetam igitur Eſaiam dicentem, Iſrael me autem non cognouit, & populus me non intellexit, inuiſibilis Bythi ignorantiam dixiſſe coaptant, & in Oſee, quod dictũ eſt, Non eſt in eis veritas neque agnitio Dei, in hoc idem tendere conantur: &, Non eſt intelligens aut requirens Deum: omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, in Bythi ignorantia apponũt. Et per Moyſen autem dictum, Nemo videbit Deum, & viuet, in illum habere ſuadent relationem. [2] Et fabricatorẽ quidem à prophetis viſum dicunt, illud autem quod ſcriptum eſt, Nemo videbit Deum & viuet, de inuiſibili magnitudine & incognita omnibus dictum volunt. Et quoniam quidẽ de inuiſibili patre factore omnium dictum eſt, Nemo videbit Deum, omnibus nobis manifeſtum eſt: quoniam autem non de hoc qui ab iis adinuentus eſt Bythus, ſed [de] Demiurgo, & ipſe eſt inuiſibilis Deus, oſtenditur procedente ſermone. Et Danielem autem hoc idem ſignificare, in eo quod interrogat angelum [abſolutiones] parabolarum, quaſi non ſcientem, ſed & angelum abſcondentẽ ab eo magnum myſterium Bythi dicere ei, [3] Recurre Daniel. Hi enim ſermones obſtructi ſunt quoadvſque intellectores intelligant, & albi inalbentur: & ſeipſos eſſe albos & intellectores gloriantur.

ANNOTATIONES.

1. Dominum noſtrum] *Ita legendum proponimus ex vet. cod. & græca lect. prius erat* Dominum non alterum, &c.

Lib. 2. de Trinit. c. 15 & 16. Lib. 3. de Trinit. cap. 10.

2. Et fabricatorem quidem] *Duplici ratione mẽdacij illos arguit, vna, quod creatorẽ mundi alium à ſummo & inuiſibili Deo faciunt; altera, quòd illum in eſſentia viſum eſſe à Prophetis, idq́ oculis ipſis carnalibus putarent. At rectiùs docet Auguſtinus, omnes viſiones Moſi, & aliis Prophetis factas, per ſubiectam creaturam exhibitas fuiſſe ad ſignificandum Deum inuiſibilem: nec Moſem ipſum apertè vnquam Deum vidiſſe. Varius autẽ modis creaturam aſſumi ad Deum noſtris ſenſibus ſignificandum, arguetè idem poſtea perſequitur, aliquando videlicet in Angelo: aliquando in ſpecie per Angelum diſpoſita: aliquando verò & ipſi Prophetæ verbis & factis perſonam Dei ſignificarunt. Idipſum quoque multis ſcripturæ ſententiis & Ambroſij, Hieronymi, Athanaſij, & Nazianzeni teſtimoniis confirmat ampliſſimè Epiſtola 111.*

Lib. 1. contra Iudæos cap. 4.

3. Recurre Daniel] *Hunc Danielis locum ita legit Cyprianus:* Muni ſermones, & ſigna librũ vſque ad tempus cõſummationis, quod addiſcant multi, & impleatur agnitio, quoniã cum fiet diſperſio, cognoſcent omnia hæc. *Non autem de Deo aliquo ignoto, vt hic perperã putant: ſed de cæcitate iudæorũ, qui ſcripturas ſanctas intellecturi non eſſent, donec Chriſtus in nouiſſimis temporibus veniſſet, qui diſcipulis verbo, & opere explicaret, rectè interpretatur.*

QVOT MO-

QVOT MODI APVD EOS *ſunt redhibitionis.*

CAPVT XVII.

SVper hæc autem inenarrabilem[1] multitudinem apocryphorum & perperam ſcripturarũ, quas ipſi finxerunt, adferunt ad ſtuporem inſenſatorum, & quæ ſunt veritatis non ſcientium literas. Aſſumũt autem in hoc & illam falſationem, quaſi Dominus cùm puer eſſet, & diſceret literas, cùm dixiſſet magiſter eius, quemadmodum in conſuetudine eſt, dic A, reſpondit A. Rurſum cùm magiſter iuſſiſſet dicere eum B, reſpondiſſe Dominum, tu prior dic mihi quid eſt A, tunc ego dicã tibi quid eſt B. Et hoc exponũt quaſi ipſe ſolus [2] incognitũ] ſcierit, quod manifeſtauit in typũ A. Quædã autem eorũ quæ in Euangelio poſita ſunt in hunc characterẽ transfigurant. Sicut illud quod ad matrẽ ſuam, duodecim annorũ exiſtens, reſpõdit dicens, Non ſcitis quoniã in his quæ patris mei ſunt oportet me eſſe? Hunc quem non ſciebant, * dicunt, patrem annũciabat eis, & propter hoc emiſiſſe diſcipulos in duodecim tribus annũtiantes ignotũ eis Deum. Et ei qui dixiſſet illi, Magiſter bone, eum qui verè bonus eſſet Deus confeſſum eſſe reſpondentem, Quid me dicis [bonum?] vnus eſt bonus, pater in cœlis. Cœlos autem nunc Æonas [dictos] dicunt. Et propter hoc non reſpondiſſe eis, qui ei dixerunt, In qua virtute hoc facis? ſed è contrario interrogatione ſua conſternaſſe eos: inenarrabile patris in eo quod non dixerit, non oſtendiſſe eum interpretantur.[3] Sed & in eo quod dixerit, Sæpius concupiui audire vnum ex ſermonibus iſtis, & non habui qui diceret mihi, *manifeſtantius dicunt eſſe per hoc vnum eum, qui ſit verè vnus Deus, quem non cognouerint. In eo quod appropinquauit ad Hieruſalem, plorauit ſuper eam, & dixit, Si cognouiſſes & tu, hodie quæ ſunt ad pacem, abſcondita autem ſunt à te, per eum ſermonem qui eſt abſconditus apocryphon * Bythum manifeſtaſſe. Et iterum dicentem, Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, diſcite à me, veritatem patris annunciaſſe. Quod enim neſciebant, inquiunt, hoc eis * promiſiſſe doctorum. Oſtenſionem autem ſuperiorũ, & velut finem regulæ ſuæ adferunt hæc, Cõfiteor tibi pater Domine cœli & terræ, quoniam abſcondiſti [ea] à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Ita pater meus, quoniam in conſpectu tuo placitum factum eſt: omnia mihi tradita ſunt à patre, & nemo cognouit patrem niſi filius, & filium niſi pater, & cuicunque Filius reuelauerit. [In his] enim manifeſtiſſimè aiunt oſtendiſſe eum, quòd ante aduentum eius nemo manifeſtè cognouerit patrem veritatis, [4] & aptare] volũt, quod quaſi fabricator & conditor ſemper ab omnibus cognitus ſit, & hæc Dominum dixiſſe [5] de incognito] omnibus patre, quem ipſi adnunciant. Redemptionis autem ipſorũ traditionem euenit inuiſibilem eſſe & [incomprehenſibilem: videlicet cum ſit] incomprehenſibilium & inuiſibilium mater, & propter hoc cùm ſit inſtabilis, non ſimpliciter neque vno ſermone referendum eſt: quoniam vnuſquiſque illorum quemadmodum ipſi volunt, tradunt eam.

Scripturis adulterinis, ignaris fucum faciebant.

Luc. 2.

* dicit.

Matth. 19.

Multa ex euangelio, ſuo inſtituto accommodabant.

Matth. 22.

*[manifeſtantis.

Luc. 19.

* Bythi.

Matth. 11.

*promiſit

Luc. 10.

Redemptionis eorũ varia ſententia.

ANNOTATIONES.

1. Multitudinẽ apocryphorũ] Apocryphũ *illud eſt B. Auguſtino, cuius occulta origo Patrib⁹ non claruit. κρύπτω enim, à quo ἀπόκρυφον, eſt condo, ſiue recõdo. Porrò Gnoſticos non tantum libros, quorum origo ignota erat, ſed & blaſphemias ſpirantes habuiſſe, & ſuperius dictum eſt, & hoc capite plus ſatis liqueſcit; cum Chriſtum ignorantem, & ſub cuiuſdam pedagogi ferula quaſi alphabetum ediſcentem, ex illis ridicule fingunt. Tunc enim à Simone, & Clebio peſtilentes ſub nomine Chriſti, & Apoſtolorum compoſitos libros fuiſſe teſtatur B. Clemens, quos in fraudem ſimplicium Chriſtianorum circumferebant hæretici. Quod etiam ſuperioribus temporibus factitatũ aſſerit, videlicet nomine Moſis, Enoc, Adæ, Eſaiæ, Dauidis, Heliæ, & trium Patriarcharum, pernicioſa, & veritati infeſta ſcripta euulgata fuiſſe. Multos quoque Priſcilianorum corruptiſſimos codices, qui canonici titulati erant, ſe inueniſſe ſcribit Leo Magnus. Quomodo enim decipere ſimplices poſſent, niſi venenata pocula quodam melle prælinirent, ne vſquequaque ſentirẽtur inſalubria, quæ eſſent futura mortifera?*

Lib. 14. de ciui. ca. 23.

Vide infra lib. 2. c. 49. Lib. 6. c. 16 de conſtit. Apoſt.

Epiſt. ad Turibium cap. 15.

2. Incognitum] *Ita vet. co. græcè etiam* τὸ ἄγνωστον: *expunximus itaque* cognitum.

3. Sed & in eo] *Sic legendum docuerunt cod. vet. & lectio græca. Quod verò Chriſtum dixiſſe referunt, cum in nullo Euangeliorum extet, confinxerant.*

4. Et aptate] *Deleuimus* à patre, *autho. vet. cod. & græca lect.*

5. De incognito] *Expunximus* de cognito, *autho. vet. cod. & græca lect.*

QVEMADMODVM IMBVVNT EOS qui ſibi credunt, & quibus ſermonibus vtuntur.

CAPVT XVIII.

Regeneratio neceſſaria.

Q[1]Vanti enim ſunt huiuſmodi ſententię myſtici Antiſtites, tot ſunt & redemptiones, & [quia] ad negationem baptiſmatis, eius quæ eſt in Deũ [regenerationis] & vniuerſæ fidei [deſtructionem] repromiſſionem [remiſſa] eſt ſpecies hæc à Satana, arguentes eos referemus aptiori loco. Dicunt autem eam neceſſariam eſſe iis qui perfectam agnitionem acceperunt, vt in eam quæ eſt ſuper omnia virtus, ſint regenerati. Aliter enim nobis impoſſibile eſſe infra pleroma introire, quoniam hæc eſt quæ in profundum Bythi deducit ſecundùm eos. Et baptiſma quidem apparentis Ieſu in remiſſionem eſſe peccatorum, redemptionem autem eſſe eius qui in eo deſcenderit Chriſtus ad perfectionem: & illud quidem animale, [2] illam autem ſpiritalem] eſſe repromittunt.

De baptiſmo Chriſti & Ioannis. Mat. 3. Luc 12. Mat. 20.

Et baptiſma quidem à Ioanne adnunciatum in pœnitentia, redemptionem autem eius qui in eo eſt Chriſti, poſitam eſſe ad perfectionem: & hoc eſſe de quo dicit, Aliud baptiſma habeo baptizari, & valde propero ad illud. Sed & filiis Zebedæi, matre ipſorum poſtulante vt ſedere faceret eos à dextris & à ſiniſtris cum eo in regno, hanc adpoſuiſſe redemptionem Dominum dicunt, dicentem, Poteſtis baptiſmo baptizari, quo ego * debeo baptizari? Et Paulum manifeſtè dicunt eam quæ ſit in Chriſto Ieſu redemptionem ſæpiſſimè oſtendiſſe: & eſſe hanc eam quæ ab ipſis variè & inconſonanter traditur.[3] Quidam enim ex ipſis ſponſale cubiculum quoddam adaptantes, & quaſi myſticum conficiunt cum quibuſdam prophanis dictionibus iis qui ſacrantur, & ſpiritales nuptias dicunt eſſe, id quod ab ipſis fit ſecundùm ſimilitudinem ſupernarum coniugationum.

* habeo.

Baptiſmi ritus, & verborum formã audebant immutare.

Alij autem adducunt ad aquam, & baptizantes ita dicunt, [4] In nomine ignoti patris omnium, in veritate matris omnium, & in nomine deſcendentis Ieſu ad vnitionem & redemptionem & communionem virtutum. Alij autem & Hebraica nomina ſuperfantur, vt ſtupori ſint, vel perterreant eos qui ſacrantur, ſic,[5] Baſyma eacabaſa eanaa, irraurıſta dyarbada caëotaba fobor camelanthi. Horum autem interpretatio eſt talis, Hoc quod eſt ſuper omnem virtutem [patris] inuoco, quod vocatur lumen & ſpiritus & vita, quoniam in corpore [6] regnaſti]

Ad imperitorum cõciliandos animos, verbis portẽtoſis & ignotis vtebantur.

Alij autem rurſus redemptionem profantur ſic, Nomen quod abſcõditum eſt ab vniuerſa deitate & dominatione & veritate, quod induit Ieſus Nazarenus in Zonis luminis, Chriſtus Dominus viuentis per Spiritum ſanctum in redemptionem angelicam. Nomen quod eſt reſtaurationis, meſſiau farmagno in ſeenchaldia moſomeda eaacha faronepſcha Ieſu Nazarene. Et horum interpretatio eſt talis, Chriſti non diuido ſpiritũ, cor & ſupercœleſtem virtutem miſericordem, fruar nomine tuo ſaluator veritatis. Et hæc quidem profantur ipſi qui ſacrant. Qui autem ſacratur [reſponder] Confirmatus ſum, & redemptus ſum, & redimo animam meam ab Æone hoc & omnib⁹ quæ ſunt ab eo in nomine Iao, qui redemit animam eius in redemptionem in Chriſto viuente.

Interrogationes, & ſacri olei linitiones in baptiſmo fieri conſuetas, mimice ſimulabantur.

Dehinc ſuperfantur qui aſtant, Pax omnibus in quib⁹ hoc nomen requieſcit.[7] Poſt deinde vngunt ſacratũ opobalſamo. Vnguentum enim hoc typum eſſe dicunt eius ſuauitatis quæ ſit ſuper vniuerſa. Quidam autem eorum adducere quidem ad aquam ſuperuacuum eſſe dicunt, admiſcentes autem oleum & aquam in vnum cum quibuſdam prophanis dictionibus ſimilibus quæ ſuprà prædiximus, mittunt ſuper eorum caput qui ſacrantur: & hoc eſſe redẽptionem volunt: vngunt autem & ipſi opobalſamo.

Quidã aquam non eſſe neceſſariam, & alias ceremonias, dicebant.

[8] Alij autem hæc omnia recuſantes, dicunt non oportere inenarrabilis & inuiſibilis virtutis myſterium per viſibiles & corruptibiles perfici creaturas, & ea quæ mente concipi non poſſunt, & incorporalia & inſenſibilia per ſenſibilia & corporalia. Eſſe autem perfectã redemptionem, ipſam agnitionem inenarrabilis magnitudinis: ea enim quæ ſunt de ignorantia labis & paſſione facta, per agnitionem diſſolui vniuerſam ignorantiæ ſtatum, vti ſit agnitio interioris hominis:

Quam veram redemptionem arbitrabãtur.

& neque corporalem eſſe eam: corruptibile enim eſt corpus: neque animalem: quoniam anima de labe eſt ſpiritus velut habitaculum: ſpiritalem ergo oportere & redemptionem eſſe. Redimi enim per agnitionem interiorem hominem ſpiritualem, &

ſufficere

ſufficere eis vniuerſorum agnitionem : & hanc eſſe redemptionem veram. [9] Alij ſunt qui mortuos redimunt ad finem defunctionis, mittentes eorũ capitibus oleum & aquã, ſiue prædictum vnguentum cum aqua, & cum ſupradictis inuocationibus, vt incomprehenſibiles & inuiſibiles principibus & poteſtatibus fiant, & vt [10] ſuperaſcendat ſuper inuiſibilia interior ipſorum homo, quaſi corpus quidem] ipſorum in creatura mundi relinquatur, anima verò proiiciatur Demiurgo : & præcipiunt eis venientibus ad poteſtates hæc dicere, poſteaquam mortui fuerint, Ego filius à patre, patris qui antè fuit, filius autem in eo qui antè fuit. Veni autem videre omnia quæ ſunt mea & aliena, non autem aliena in totum, ſed ſunt Achamoth, quæ eſt fœmina, & hæc ſibi fecit : * deducit enim genus ex eo qui antè fuit, & eo rurſus in mea vnde veni : & hæc dicentem euadere & effugere poteſtates dicunt. Venire quoque ad eos qui ſunt circa Demiurgum, & dicere eis, Vas ego ſum precioſum, magis quàm fœmina quæ fecit vos. Si mater veſtra ignorat radicem ſuam, ego autem noui meipſum, & ſcio vnde ſim, & inuoco incorruptibilem Sophiam quæ eſt in patre. Mater autem eſt matris veſtræ, quæ non habet patrem, neque coniugem maſculum, fœmina autem à fœmina [nata] efficit vos, ignorans & matrem ſuam, & putans ſeipſam eſſe ſolam, ego autem inuoco eius matrem. Hæc autem eos qui circa Demiurgum ſunt audientes valde conturbari & reprehendere ſuam radicem & genus matris, ipſos autem * abeuntes in ſua, proiiciẽtes nodos ipſorum, id eſt animam. Et de redemptione quidem ipſorum, hæc ſunt quæ quidẽ in nos venerunt. Cùm autem diſcrepant adinuicem & doctrina & traditione, & qui recentiores eorum agnoſcuntur, affectant per ſingulos dies nouum aliquid adinuenire & fructificare quod nunquam quiſquam excogitauit, durum eſt omnium deſcribere ſententias.

*deduco.

* abire.

Vnctionibus postremo impij sine vtebantur.

Diuerſas et ſecum pugnantes ſectas recentes pariebãt in dies.

ANNOTATIONES.

1. Quanti enim] *Diſsidia feralia etiam de præcipuis doctrinæ ſuæ capitibus, inter hæreticorum anteſignanos emerſiſſe, & hic rurſus commemorat : vt ſpiritui vertiginis, qui etiam ſecum ipſe pugnat, eorum opiniones accepto ferendas eſſe nullus neſciat.* Iſta inconſtantia, *ait Hilarius*, oſtendunt omnia incerta, & vana eſſe apud ſe. Quomodo enim ſalutis cupidi, *ſcribit in ſimili argumento Iuſtinus*, poſſent tuto religione vera illis credere, inter quos parum conuenit, diſſidentes in ſuis opinionibus? *Tantis autem diſſentientibus funeſtiſsimum ouili Christi exitium, & fidei Chriſtianæ propudioſam abnegationem moliri calidiſsimum Satanam, nec ipſe Irenæus diſsimulat. Cæterum, quod ad lectionem attinet, obſcurum eſt huius primæ clauſulæ ſenſus, partim interpretis nimia religione, partim malorum codicum vitio. Ergo vt facilior euadat, puta* Quanti *pro* Quot *poni, quod non auſi ſumus immutare, quia id agnoſcit vetus codex. Deinde ſecunda linea* Quia *nihil aliud quàm* Quod *ſignificat. Præterea* Deſtructionem, *quod habet vetus, pro* Reſtitutionem *atque adeò* Reſtitutionem, *quæ fuerat Eraſmi coniectura, repoſuimus. Rurſus* Repromiſſionem, *neſcio qua via in hunc locum irrepſerit, ſed ſenſum turbare manifeſtum eſt, nec tamen expunximus contra veteris libri authoritatem. Denique pro* Intemiſſe, *quanquam* Remiſſa *habeat vetus cum græco* ὑποβέβληται *non reſpõdeat* Immiſſa *potius legendũ cenſuerim; aut ſi malis,* ſubmiſſa.

Lib.7. de trinit.

Orat. ad græcos.

2. Illam autem ſpiritalem] *Sic legendũ docet cum veteri codice, græca lectio: deleuimus autem,* illa antem ſpiritalia.

3. Quidam ex ipſis ſpõſale cubiculũ] *Quia hæc ad verbum tranſcripſit Euſebius, verba eius ex recenti eaq; emendatiſsima tranſlatione addidiſſe ſtudioſis non ingratum erit.* Nonnulli ex ipſis. *ait*, genialem thalamum apparant, & inuocationibus quibuſdam nefandis abdita myſteria in eos exequuntur, quos ad ſuum errorem admittunt : & illud quod ab illis fit, ſpiritales eſſe nuptias, ad ſimilitudinem connubiorum quæ in cœlis contrahuntur prædicant. Alij autem eos deducunt ad aquas, & inter baptizandum ita fari ſolent: In nomine ignoti rerum vniuerſarum parentis, & veritatis omnium procreatricis, & illius qui è cœlo in Ieſum delapſus eſt. Alij verò nomina proferũt hebraica, quò initiatos maiore admiratione afficiãt. *Obſerua autem ſacrilegos iſtorũ auſus, quibus ſacrum baptiſma prophanabant : ob eamque rem pleroſque antiquorum, illud meritò damnaſſe.*

Lib.4.hiſt. cap.10.

4. In nomine ignoti patris] *Lectionem hanc omnium veterum editionum, data opera noluimus immutare, attamen Euſebij, Epiphanij & Theodoreti græca lectio; & ea, quæ habentur ſuperius cap.12; & initio huius cap. ſic legendum indicant :* In nomen ignoti patris omnium, In veritatem matrem omnium, & in deſcendentem in Ieſum, ad vnitionem, & redemptionem, & communicationem virtutum. *Tria verò hic apponunt, Primum,* Patrem, *quem putant omnibus retroactis ſeculis ignotũ, aliumque à mundi opifice. Secundum,* Alethiam *Id eſt, veritatem illam matrem omnium, cuius idolum viginti quatuor literarum figuris fictum recenſuit cap.10. Tertium,* Chriſtum *tantò alium à Ieſu, quem Chriſtum fingebant in ſpecie columbæ, In Ieſum deſcendiſſe, dum à Ioanne baptiſaretur, túncque coadunatũ eidem fuiſſe ad perficiendũ miracula, quæ ſcripta ſunt in euãgelio; ipſum quoque annuntiandũ*

Lib 4.hiſt. Eccl c.10. Contra Sethianos & Cerint.

vſque ad tempus paßionis, quo receßit ad ſuperna, vnde euolauerat, ſolum autem relictum Ieſum paßionem ſubiiſſe.

5. Baſima eacabaſa] Difficilimum eſt verborum iſtorum fontes indicare, accipe tamen quid de his nobis veriſimilius videtur. Impoſtores iſtos magicis artibus delectatos, iiſdemq́ multa prodigioſa & portentoſa effeciſſe ex Iuſtino, Irenæo, Tertul. Epiph. Theodo. & Auguſt. certiſſimũ eſt. Magos porrò monſtroſa, ipſoq́ ſtridore pronũciationis etiam horrenda vocabula, & carmina ope cacodæmonum inueniſſe, & ſuſurraſſe, quibus ad præſtigias ſuas mirabilem energiam ineſſe aſſerebant, ex ſacris prophaniſque ſcriptoribus cunctis eſt in confeſſo. Apuleius enim magico ſuſurramine amnes reuerti, mare colligari, ventos expirari, ſolem inhiberi, lunam deſpumari, ſtellas euelli, diem tolli, noctéque teneri poſſe putat Vergilius etiam ait:

Carmina vel cœlo poſſunt deducere lunam.
Carminibus, Circe ſocios mutauit Vlyſſis.
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Et Tibullus de quadam incantatrice:

Hæc, cantu finditq; ſolum manéſq; ſepulchris
Elicit, & tepido deuocat oſſa rogo.

Et alia apud Ouidium iactat ſe.

Vipereas rumpo verbis & carmine fauces,
Viuáque ſaxa ſua conuulſáque robore terra,
Et ſyluas moueo, iubeóque tremiſcere mõtes,
Et mogire ſolum, manéſque exire ſepulchris.

Vide Horatium, ſi velis libri 1. Ser. ſatyra 8. Homerũ in Odyſſ. Theocritum & alios.

Nugatur etiam Serenus Samonicus de nomine Abracadabra, vt & alij de Atatitha, &c. Vero igitur ſimile eſt, aſtutos iſtos præſtigiatores iſthæc magica & barbara magis portenta quàm nomina finxiſſe, & magno ſupercilio inculcaſſe ad concitandos ſimplicium animos, vt cum magno ſtupore auguſtiora putarent, quæ non intelligerẽt; & Dæmones ictis pactis adſiſtentes ad horum vocabulorum pronunciationes, quæ poſtulabant magi præſtarent, vt ſuperius de Marcicoena habes cap. 9. Quod ſi quæ hîc habes, hebræa vocari ab Irenæo vrgeas, Reſpõderim non ex ſuo, ſed Valentinianorum ſenſu eſſe intelligendum, cum id vnum confidenter & verè poßim affirmare, ea nempe nec à Græca, nec ab Hebræa, Chaldaica, Syra, aut Arabica lingua petita eſſe.

6. Regnaſti] Ita legit vetus cod. græcè eſt ἐβασίλευσας; deleuimus itaque renaſti.

7. Vngunt ſacratũ opobalſamo] Gradus quoſdam eſſe ad impietatem, nullumq́ repentè peßimum fieri vel in his Gnoſticis apparet. Licet enim multa de ſacris literis corrumperent, infanda perpetrarent, horrendáque in Deum euomerent: nihilominus proteſtationes & illinitiones in baptiſando catholicis vſitatas obſeruabant; adeò rituum illorum traditio per vniuerſum orbem Apoſtolis tradentibus inualuerat. Nec eo nomine hoc loco, vel in ſequentibus, illos damnat Irenæus, id certè non ſegniter facturus, ſi in hoc ab Apoſtolica traditione declinaßet. Qui autem ritum hunc è medio tollendum contendunt, eo nomine, quòd ab hæreticis iniquo etiã fine vſurparetur, præpoſterè & impiè iudicant, cum & aquam, & communium nobiſcum verborum partem, reliquáſque euangeliorum particulas, quibus vtebantur, eadem opera auferrent.

Lib. 10. cõtra fauſt. c. 21.

Non enim eſt deteſtanda Sãctimonialium virginitas, ait Auguſtinus, quia & Veſtales virgines fuerunt, nec reprehendenda ſacrificia Patrum, quia & ſacrificia Gentium fuerunt: quia etſi vſus quarumdã rerum ſimilis eſſe videtur nobis cum Gẽtibus, addo, & hæreticis, vt cibi, potus, tectorum, veſtimentorum, lauachrorum, longè tamen aliter his vtitur, qui ad aliũ finem earum vſum refert: & aliter qui ex his Deo gratias agit de quo falſa non credit. Cæterum vnctionibus in Baptiſmo ab Apoſtolicis temporibus tripliciter vſam eſſe Eccleſiam colligimus. Primò, circa aquas, quas Pontifex, authore Dionyſio Areopa. ſancta prece ac inuocatione ſanctificabar, καὶ τρισὶ τῶν παναγιωτάτου μύρου σταυροειδέσι χύσεσι τελειώσας αὐτά. i. ter in eas ad crucis effigiẽ ſanctiſſimum fundens vnguentum, illas hoc ritu perficit. Secundo, poſt abrenunciationes & exorciſmos, cum vel toto corpore, vt eſt apud Dionyſium, & Cirill. Hieroſ. vel pectore tantum, & ſcapulis baptiſandum vngebant oleo, quod inde Catechumenorum vocatur. Poſtremò, chriſmate, ex oleo, & ſucco balſami compoſito, ad regia, & ſacerdotalis gloriæ vnitatem exprimendam, ait Cyprianus, in vertice ſignabantur baptiſati. Ab Apoſtolis Spirituſſancto doctore, vniuerſas per orbem eccleſias, in hunc vſque diem hos ritus acceptos conſtanter retinuiſſe, & ad Spirituſſancti dona ſignificanda his vſas fuiſſe teſtes ſunt, qui primo ſeculo ab Apoſtolis, vel cum eiſdem vixerunt Clemens Ro. lib. 3. de conſtit. Apo. cap. 15. 16. 17; & lib. 7. cap. 23. 28. 41. 42. 44; & lib. 3. recog; & epiſtola 3. Dionyſius Areopa. lib. de Eccle. Hierar. cap. 2. & 7; Author quæſt. apud Iuſtinum martyrem quæſt. 137. Theophilus Antiochenus lib. 1. ad Antolycum; & qui poſtea vixerunt in Oriente Origenes lib. 5. in epiſt. ad Ro; Chriſoſto. Hom. 12. In 1. ad Corint; & Hom. 6. ad Colloſſ; Baſilius lib. de Spiritu ſancto cap. 27; NaZianZenus oratione in ſanctum baptiſma. Addam & Latinæ Eccleſiæ patres, Tertullianum lib. de carnis reſurrectione, lib. 1. contra Marc. & lib. de baptiſ. Cyprianum epiſtola 72. ad Iãuarium; Arnobium commentariis in pſal. 4. 22. 82. 90. 132. & 134; Optatum Mileuitanum lib. 2. 3. & 7. contra Parmenianum; Auguſtinum 15. de trinit. cap. 16; & lib. 4. de Symbolo cap. 1; & tractatu 44. in Ioannem; Ambroſius lib. 1. de ſacramentis cap. 1 & 7; Hieronymũ Dialo. contra Luciſe. Hæc paulò fuſius annotare libuit, vt omnibus innoteſcat, quanta pietate & ſinceritate ducantur Rhapſodi illi Magdeburgenſes, qui iſtos vngendi ſacros ritus Hæreticorum tantum, & non Catholicorum & Apoſtolicorum virorum fuiſſe audent aſſerere.

Lib. de Eccleſ. Hierar. cap. 2.

In catech.

Sermo. de vnctione chriſmatis.

2. Timot. 3.

Apoc. 22.

8. Alij hæc omnia recuſantes] Seductores homines proficere in peius, & qui in ſordibus voluntantur, in dies multo magis ſordeſcere aperte indicat hæc claßis Gnoſticorũ, quæ ceremonias, aquam, & verba ſacri Baptiſmi eadem opera reiicit, vt indigna, quæ myſteria eorum inuiſibilia ſignificarent. Recentiores Gnoſticos ne à tãtis Patribus degenerarent, eadẽ fœcũditate errorem ex errore ſerere ingemiſcit noſtrum ſeculũ. Poſtquam enim ſacrum oleum cum ſale, ſaliua, aqua cõſecrationem, Symboli profeßionẽ, abrenunciationes, & exorciſmos, quibus arcetur Satanas, è medio ſuſtulerunt: impudentiores effecti, cum his Gnoſticis, aquam quoque neceſſariam eſſe inficiantur, ſacroſanctorum verborum, quæ Chriſtus præſcripſit, vſum, magicum eſſe blaſphemant, & ſalutem ſine Baptiſmo, ſuis audent polliceri. Num & propediem Deum eſſe negabunt? Sed iamjam plures eſſe apud ſuos, non ſine lacry-

mis me-

Epiſt. ad ſenat. Colo. *mis meminit Cardinalium ille phœnix Hoſius; qui ſanctiſſimam Trinitatem nõ ſolum impunè verumetiã cum ingenti applauſu irridente, Chriſtum Deum, & Dei filium eſſe pernegant, & eò proceſſiſſe quorumdam amentiam, vt libellis editis,* Num ſit Deus, & Num ei res mortalium curę ſint, *per ſummum ſacrilegium in dubium vocent.*

9. Alij ſunt qui mortuos] *Huius loci ſenſum explicat, & emendationem ex vet. cod. his agnoſcit Epiphanius:* Aliqui ex ipſis oleum aqua mixtũ capiti defuncti immittunt; alij verò vnguentum, quod balſami ſuccus dicitur, & aquam: inuocationem tamen communem habentes, velut etiam antè ipſum Marcus faciebat, cum quorumdam nominum additamento. Inuocatio autem hæc eſt: Nessia, Vphareo, Namempsæman, Chaldæam, Mosomeoaea, Acpliranf, psevva, Iesv, Nazaria. Hoc autem faciunt, vt hi qui has inuocationes in vitæ exitu accipiunt, cum aqua & oleo, aut vnguento permixtis, incõprehenſibiles fiant & inuiſibiles ſupernis principatib9 ac poteſtatib9, vt inuiſibiliter trãſgrediatur internus ipſorum homo: tanquã corpora hæc in creatura relinquãtur, anima verò ipſorũ opifici adſtet ſuperne. *&c. Theodoretus etiã huius rei meminit in Aſcodrytis; ſed poſt mortem, Epiphanius verò ante, feciſſe indicat. Ego autem vtrumque rectè, vereq́ dicere puto, cùm duplici vnctione Chriſtianos olim vſos reperiam.* Iaco. 5. *Priore, ante mortem, de qua B. Iacobus concionatur:* Infirmus inducat presbyteros Eccleſiæ, qui orent ſuper eum, vngentes oleo in nomine domini, &c. *Eadem, Chriſto proculdubio authore, Apoſtoli frequenter vnxerant, & ſanauerant infirmos, Marc. 6. Atque hanc olei delibutionem, ſacramenti integram rationem habere, ſtupendoſque, & mirabiles effectus aſſerunt Clemens Ro. lib. 8. de conſti. Apo. cap. 35; Hiero. in vita Hilarionis; Auguſtinus lib. 2. de viſit. infir. ca. 4; & ſer. 215. de tempore; Innocentius primus epiſtola ad Decentium Eugubinum; & Bernardus in vita S. Malachiæ. Poſteriori, poſt mortem, quando corpora ſanctorum antequam darentur ſepulturæ in ſpem, opinor, reſurrectionis, oleo perungebantur; idque* Iuſta mortuis fieri ſolita *vocat Clemens Alex. Tertullianus Sabeos teſtatur ſcire, pluris & charioris ſuas merces Chriſtianis ſepeliendis profligari, quàm paganis Diis ſuis fumigãdis. His omnibus antiquior idemque Apoſtolorum auditor Dionyſius Areopagita vnctionis formam & finem explicat:* Vbi, *ait*, cuncti conſalutauerunt *allatũ ſcilicet defuncti corpus*, ἐπιχέει τῷ κεκοιμημένῳ τὸ ἔλαιον ὁ ἱεράρχης ſuper defuncto fundit oleum Põtifex. *Et* Lib. 2. pædag. cap. 8. c. 42. Apolo. lib. de eccleſ. hierar. cap. 7. *poſt aliquot.* Olei unctio baptizandũ quondã euocabat ad ſacra certamina. Nunc autem infuſum oleum, ſignat eum qui defunctus eſt, eadem ſacra exegiſſe certamina, ſicque fuiſſe conſummatum. *Sed quid? probandi ne ſunt Gnoſtici, quòd vel altera, vel vtraque harum vnctionum vtebantur? Si pari cum Catholicis fide, & animi intentione id feciſſent: hac in re nec Irenæus, nec quiſquam eos damnaſſet. At impiũ finem ſibi proponebãt, vt apud Irenæum habes, nec quibus decebat verbis vtebantur: ideóque magis ſymiarum more,* Epiſt. ad Iubaia. *vt de Nouatianis ſcribit Cyprianus, quæ cum homines nõ ſint, humana tamẽ imitantur: ſic cum hi in Eccleſia non eſſent, imò contra Eccleſiam; Eccleſiæ Catholicæ tamen veritatem, & ritus ſibi vendicare volebant. Pari ſtratagemate diuinorum ſacramentorum res, in idolorum myſteriis Diabolum quondam æmulatum fuiſſe arguté animaduertit Tertullianus, vt veritatem interuerteret.* Lib. de præſcript. Tingit & ipſe quoſdam, *ſubiungit*, vtique credentes & fideles ſuos: expiationem delictorum de lauachro repromittit, & ſic adhuc initiat Mithræ: ſignat illic in frontibus milites ſuos: celebrat & panis oblationem: & imaginem reſurrectionis inducit: & ſub gladio redimit coronam. Quid quod & ſummum pontificem in vnius nuptiis ſtatuit? Habet & virgines, habet & continẽtes? *&c. Et lib. 1. ad vxorem.* Sacerdotium viduitatis, & celebratum eſt apud nationes, pro diaboli ſcilicet æmulatione. Regem ſeculi põtificem maximum, rurſus nubere nefas eſt. Quantum Deo ſanctitas placet, cum illam etiam inimicus adfectat, non vtiq; vt alicuius boni adfinis, ſed vt Dei Domini placita cum contumelia adfectans. *Omittam, & quæ in hãc rem ſcripſit in calce libri de corona militis; & pauca, ſed grauiſſima, ex Iuſtino martyre attexam.* Fabulæ poëtarum, *inquit*, à malis geniis inuectæ ſunt, ad decipiendos ſeducendóſq; homines. Apolo. 2. Docti enim oraculis Prophetarum de Chriſto venturo, curarunt ſpargi quædam de pluribus Iouis filiis, ſperantes fore, vt qui hæc nugarum portenta audiãt, de Chriſto quoque non plus crederent, quàm figmentis poëticis. *Et poſtea.* Dæmones non ignari prædictionum propheticarum, eas parum intellectas conati ſunt per errorem à noſtro Chriſto, ad ſua figmẽta detorquere, *&c. Plura quæ ſequuntur, licet elegantiſſima, ne paginas onerarem indicare magis, quàm addere libuit, quæ tamen nõ ſine magna voluptate, & fructu nemo Chriſtianus legerit.*

10. Superaſcendat] *Nouem has voces ex vet. cod. reſtituimus: quatuor vero expunximus, videlicet,* ſuperaſcendant, ſuper viſibilia interiorum.

QVOD EST PROPOSITVM OMNIbus hæreticis, & quò tendant.

Capvt xix.

CVm teneamus autem nos regulã veritatis, id eſt, quia ſit vnus Deus omnipotens, qui omnia condidit per Verbum ſuum, & aptauit & fecit ex eo quod non erat, ad hoc vt ſint omnia, quemadmodum Scriptura dicit, Verbo enim Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Et iterum: Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Ex omnibus autem nihil Quis ſit Deus pater Domini noſtri Ieſu Chriſti. Pſal. 32. Ioan. 1.

ſubtractũ eſt, ſed omnia per ipſum fecit pater: ſiue viſibilia, ſiue inuiſibilia, ſiue ſenſibilia, ſiue intelligibilia: ſiue tẽporalia, propter quandem diſpoſitionem, ſiue ſempiterna, & ea omnia, non per angelos, neque per virtutes aliquas abſciſſas ab eius ſentẽtia: nihil enim indiget omniũ Deus, ſed per Verbũ & Spiritum ſuum omnia faciens & diſponens & gubernans, & omnibus eſſe præſtans: hic qui [2] mundum] fecit, etenim mundus ex omnibus: hic qui hominem plaſmauit, hic qui Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob, ſuper quem alius Deus non eſt, neque initium, neque virtus, neque pleroma. Hic pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, quemadmodum oſtendemus. Hanc ergo tenentes regulam, licet valde varia & multa dicant, facilè eos deuiaſſe à veritate arguimus. Omnes enim ferè quotquot ſunt hæreſes, Deum quidem vnum dicunt, ſed per ſententiam malam immutant, ingrati exiſtentes ei qui fecit eos, quemadmodum[& gentes]per idololatriam. *Plaſmata autem Dei contemnunt, contradicentes ſuæ ſaluti; ipſi ſui accuſatores amariſſimi, & falſi teſtes exiſtentes. Qui quidem reſurgent in carne, licet nolint, vti agnoſcant virtutem ſuſcitantis eos à mortuis, cum iuſtis autem non adnumerabuntur, propter incredulitatem ſuam. Cùm ſit igitur aduerſus omnes hæreticos detectio atque conuictio varia & multifaria, & nobis propoſitum eſt omnibus iis ſecundùm ipſorum characterem contradicere, neceſſarium arbitrati ſumus priùs referre fontem & radicem eorũ, vti * ſublimiſſimum ipſorum Bythum cognoſcẽs, intelligas arborem, de qua defluxerunt tales fructus.

Quis verò omnium creator.

Omnes hæretici mala ſententia Deum immutant.

* Plaſma.

Reſurgent hæretici, ſed in condemnationem.

* ſubtiliſſimum.

ANNOTATIONES.

1. Cum teneamus] *Prioribus & ſequentibus hæreſibus, partes potiores Symboli, quod* Regulam fidei *appellat, conſtanter opponit, præcipuè de Dei vnitate, eius omnipotentia, ac rerum omnium creatione: eadem opera Verbum, & Spiritum ſanctum, Patri coniungens in mundi productione & adminiſtratione, vt eorum vnica ſit & inſeparabilis operatio, quorum vnicam credimus voluntatem, ait Auguſtinus.*

Lib. 2. de Trinit. c. 4. & 12. & li. 2. cap. 5.

2. Hic qui mundum] *Authoritate vet. cod. deleuimus,* vnum.

QVÆ EST SIMONIS SAMARITÆ MAGI DOCTRINA.

CAP. XX.

Act. 8.

SImon enim Samarites, magus ille, de quo diſcipulus & ſectator Apoſtolorum Lucas, ait, Vir quidam autem nomine Simon, qui antè erat in ciuitate magicam exercens [artem] & ſeducens gentem Samaritanorum, dicens ſe eſſe aliquem magnum, quem auſcultabant à puſillo vſque ad magnum, dicentes, Hic eſt verè virtus Dei, quæ vocatur magna. Intuebantur autem eum propter quòd multo tempore magicis ſuis dementaſſet eos. Hic igitur Simon qui fidem ſimulauit, putans Apoſtolos & ipſas ſanitates per magiam & non virtute Dei perficere, & per impoſitionem manuum Spiritu ſancto adimplere credentes Deo per eum qui ab ipſis euangelizatur Chriſtus Ieſus, per maiorem quandam magicam ſcientiam & hoc ſuſpicans fieri, & offerens pecunias Apoſtolis, vt acciperet & ipſe hanc poteſtatem quibuſcunque velit dandi ſpiritum ſanctum, audiuit à Petro, Pecunia tua tecum ſit in perditionem, quoniam donum Dei exiſtimaſti pecunia poſſideri: non eſt tibi pars neque ſors in ſermone hoc: cor enim tuum non eſt rectum corã Deo. In felle enim amaritudinis & obligatione iniuſtitiæ video te eſſe. Et cùm adhuc *magis nõ crediđiſſet Deo, & * cupidius intendit contendere aduerſus Apoſtolos, vti & ipſe glorioſus videretur eſſe, & vniuerſam magiam adhuc ampliùs inſcrutans, ita vt in ſtuporem cogeret multos hominum: quippe cùm eſſet ſub [1] Claudio Cæſare, à quo etiam ſtatua honoratus eſſe dicitur propter magiã. Hic igitur à multis quaſi Deus glorificatus eſt, & docuit ſemetipſum eſſe qui inter Iudæos quidem quaſi filius adparuerit, in Samaria autem quaſi pater deſcenderit, & in reliquis verò gentibus quaſi Spiritus ſanctus aduentauerit. Eſſe autem ſe ſublimiſſimam virtutẽ, hoc eſt, eum qui ſit ſuper omnia pater, & ſuſtinere vocari ſe quodcũque

Simõ Magus ſanctorum apoſtolorum miracula, magicis artib. imputabat.

Act. 8.

* magus.

* cupidus.

Ab Imperatore ſtatua honoratur, & vt Deus colitur.

Deum patrem, alias Filiũ, alias verò SS ſe ſe dicebat.

eum vocant homines. Simon autem Samaritanus, ex quo vniuerſæ hæreſes ſubſtiterunt, habet huiuſmodi ſectæ materiam. [3] Hic * Selenen quandam, quam ipſe à Tyro ciuitate Phœnices quæſtuariam cùm redemiſſet, ſecum circunducebat, dicens hanc eſſe primam mentis eius conceptionem, matrem omnium, per quam initio mente concepit angelos facere & archangelos. Hanc enim Ennoiam exilientem ex eo, cognoſcentem quæ vult pater eius degredi ad inferiora, & generare angelos & poteſtates, à quibus & mundum hunc factum dixit. Poſtea quàm autem generauit eos, hæc detenta eſt ab ipſis propter inuidiam, quoniam nollent progenies alterius cuiuſdam putari eſſe. Ipſum enim ſe in totum ignoratum ab ipſis. Ennoiam autem eius detentam ab iis quæ ab ea emiſſæ eſſent poteſtates & angeli, & omnem contumeliam ab iis paſſam, vti non recurreret ſurſum ad ſuum patrem, vſque adeo vt & in corpore humano includeretur, & per ſecula veluti de vaſe in vas tranſmigraret in altera muliebria corpora. Fuiſſe autem eam & in illa Helena, propter quam Troianum contractum eſt bellum: quapropter & [4] Steſichorum per carmina maledicentem eam, orbatum oculis, pòſt deinde pœnitentem & ſcribẽtem eas quæ vocantur palinodias, & in quibus hymnizauit eam, ruſus vidiſſe. Tranſmigrantem autem eam de corpore in corpus ex eo * vt ſemper contumeliam ſuſtinentem, in nouiſſimis etiam in fornice proſtitiſſe: & hanc eſſe perditam ouem, quapropter & ipſum veniſſe vti [5] eam aſſumeret primam] & liberaret eam à vinculis, hominibus autem ſalutem præſtaret per ſuam agnitionem. Cùm enim malè moderarentur angeli mundum, quoniam vnuſquiſque eorum concupiſceret principatum, ad emendationem veniſſe rerum, & deſcendiſſe eum transfiguratum, & aſſimilatum virtutibus & poteſtatibus & angelis, vt & in hominibus homo appareret ipſe, cùm non eſſet homo, & paſſum autem in Iudæa putatum, cùm non eſſet paſſus. Prophetas autem à mundi fabricatoribus angelis inſpiratos dixiſſe prophetias: quapropter nec vlterius curarent eos, hi qui in eum & in * Selenen eius ſpem habeant, & vt liberos agere quæ velint: ſecundùm enim ipſius gratiam ſaluari homines, ſed non ſecundùm operas iuſtas. Nec enim eſſe naturaliter operationes iuſtas, ſed ex accidenti, quemadmodum poſuerunt qui mundum fecerunt angeli, per huiuſmodi præcepta in ſeruitutem deducentes homines. Quapropter & ſolui mundum, & liberari eos qui ſunt eius ab imperio eorum qui mundum fecerunt, repromiſit. Igitur horum myſtici ſacerdotes libidinoſè quidem viuunt, magias autem perficiunt, quemadmodum poteſt vnuſquiſque ipſorum. [6] Exorciſmis & incantationibus vtuntur. [7] Amatoria quoque & agogima, & qui dicuntur paredri & oniropompi, & quæcunque ſunt alia parerga apud eos ſtudioſè exercentur. [8] Imaginem quoque Simonis habent factam ad figuram Iouis, & Selenæ in figuram Mineruæ, & has adorant: habent quoque & * vocabula à principe impiiſſimæ ſententiæ Simone, dicti Simoniani, à quibus falſi nominis ſcientia accepit initia, ſicut ex ipſis aſſertionibus eorum adeſt * dicere.

*Helenā. · *&. · *Helenā. · *vocabulum. · *diſcere.

Proſtituta meretricis opera vtebatur, quã & omnium matrem eſſe dicebat.

Helenam illam eſſe dicebat, quæ varias tranſmigrationibus illò vſque perueniſſet.

Qua occaſione ipſe in mundum veniſſet.

Operibus iuſtis homines ſaluari negabat.

Variis libidinibus, magicis artibus, & idololatriæ addicti erant Simoniani.

ANNOTATIONES.

1. Vniuerſam magiam] *Mira ſunt & horrenda relatu, quæ de iſto ſcripſerunt Clemens Rom. & Abdias, quòd videlicet per aera volaret, igni commiſceretur, ſtatuas loco moueri, animare exanima, lapideſque panem faceret.* Poſſum facere, *aiebat*, vt volentibus me comprehendere non appaream, rurſus volens videri palam ſim, ſi fugere velim montem perforem, & ſaxa quaſi lutum pertranſeam, vinctus meipſum ſoluam, & eos, qui vincula iniecerint vinctos reddam, nouas arbores ſubito oriri faciam, repentina virgulta producam, in ignem meipſum iniiciam, vt non ardeam, vultum meum commuto, vt cognoſcar, ſed & duas facies habere me poſſum hominibus oſtendere, vt ouis aut capra efficiar, in aere volando inuehar, aurum plurimum oſtendam, reges faciam, adorabor vt Dominus publicè, Diuinis donabor honoribus, *& cætera. Ad hæc nefanda, inſana mentis ambitione agitabatur*, vt glorioſus, *aut Irenæus, id eſt, quaſi ob præclara facinora eximius*, ab omnibus haberetur: *deinde turpis lucri gratia, cui addictiſſimum fuiſſe illum ſcribit Epiphanius. Hinc obſeruandum, quàm rectè Auguſtinus hæreticum definiat, eum eſſe*, qui alicuius temporalis commodi, & maximè gloriæ, principatúſque gratia, falſas ac nouas opiniones vel gignit, vel ſequitur.

2. Sub Claudio Cæſare] *Ante Irenæum, B. Iuſtinus fuſius hoc ita deſcripſerat*: Simoo Samarita ortus è Gitta oppido, ſub Claudio Cæſare, ſubnixus ope dæmooom, & fretus magicis artibus, in hac vrbe regia Deus eſt habitus, & quaſi Deus honoratus: ſtatua poſita in Tiberi inter duos põtes cum hoc latino titulo, SIMONI DAO SANCTO, quem fermè omnes Samaritæ, &

Li. 3. recog. Lib. 1. hiſt. Apo. · *Lib. de vtil. cred. cap. 1.* · *Apol. 2.*

aliquot etiam in aliis nationibus tanquam primarium Deum adorant vnà cum Helena quadam, quam tunc circumducebat, antea publicè proſtitutam quam ipſi appellant, primam intelligentiam. *His ſubſcribunt Tertullianus capite decimo tertio Apolo. Euſeb. libro ſecundo hiſt. capite duodecimo Cyrill. Hiero. catech. ſexta; Theodore. libro primo hæret. fabul. Obſerua autem viliſſimorum hæreticorum ſatanicam planè ſuperbiam, qua inſtar Diaboli pro diis haberi & coli velint. Manichæis exprobrat Auguſtinus, quod paſchatis ac paſsionis Chriſti ſolenniter conſecratos dies reiicerent, vt diem mortis Manichæi celebrarent, atque per Dominum ſuum Manichæum iurarent. An non hoc eſt impuriſſimo mancipio potius ſeruire, quàm ſupremo omnium Domino & creatori?*

Lib. contra epiſt. Manichæi cap. 8. & li. 19. contra fauſt. cap. 22.

3. HicSelenen] *Sic poſt Irenæum Auguſtinus, & Cyrillus illam appellant: ſed Iuſtinus, Tertull. Euſeb. Epiphan. Theodo. Damaſc.* Helenam *vocant; quod ſemel indicaſſe ſufficiat.* Hanc eadem pecunia, quam Apoſtolis obtulerat, *ait Tertull.* de loco libidinis publicæ redemit, dignam, certè pro Spirituſancto mercedem. *Ipſam verò circumduxiſſe, & cum natura laſciuus eſſet, in abſconditis eidem permiſceri ſolitum ſcribit Epiphanius.*

Lib. de anima.

Contra hæreſ. 21.

4. Steſichorum] *Lyricus poeta fuit natus 37. Olympiade, qui fertur ſcripſiſſe Helenæ vituperationem, indéque excæcatum fuiſſe, rurſuſque ob palinodiam Caſtoris & Pollucis opera, viſum recepiſſe. Huius rei meminit & Tertullianus dicens,* Helenam vt Priamo, ſic oculis Steſichori exitioſiſſimam, quem & excæcauit ob conuitium carminis, dehinc reluminauit ob ſatisfactionẽ laudis. *Ex prophanis hanc fabulam tangunt Horatius ode. 17. epod. Lucianus libro ſecundo verarum hiſt. & Philoſtratus lib. 6. de vita Appollonij.*

Lib. de anima.

5. Vti eam aſſumeret primam] *Sic legendum proponimus ex vet. co. ita indicante etiam Tertulliano:* hanc eſſe ouem perditam, ad quam deſcenderit pater ſummus, Simon ſcilicet, & primùm recuperata ea, & reuecta neſcio humeris an fœminibus, exinde ad hominum reſpexerit ſalutem. *Deleuimus vero* pœnam.

Lib. de anima.

6. Exorciſmis & iocantatiooibus vtuntur] *Exorciſmos, id eſt, adiurationibus & imprecationibus, quæ religionis metu obſtringunt, etiam magos & à Chriſto alienos, vſos eſſe ex ſacris liquidum eſt. Apoſtolos quendam inueniſſe eiicientem dæmonia, qui ad eorum cõſortium non pertinebat, multóſque impios ſupremo iudici dicturos,* In nomine tuo dæmonia eiecimus, *imo & laruatum illum pontificem, Dominum validiſsimo exorciſmo adiuraſſe, referunt Euangelia. Quin & ipſum Diabolum Marcus ſcribit Chriſto dixiſſe,* ὁρκίζω σε, adiuro te per Deum, ne me torqueas. *Quid ergo mirum, ſi mancipium eius, ad terras impoſturas, adiurationibus dæmones euocaret?*

Luc 9. Matth. 7. Matth. 26. Marc. 5.

7. Amatoria quoque] *Nonnihil de his annotauimus in caput 9. Reliqua quæ ad hunc locum pertinent ita explicat Theodoretus:* Qui ſectæ Simonis erant, ſe audacter omni libidini & intemperantiæ dedebant, & omni iocantationum & præſtigiarum genere vtebantur, amatoria quædam & pellicentia machinantes, & quæcunque alia ſunt incãtationum & præſtigiarum propria tanquam diuina myſteria perſequuntur.

Lib. 1. hæret. fab.

8. Imaginem quoque] *Diſputationem de imaginibus referemus in caput vigeſimũ quartũ huius libri.*

QVAE EST MENANDRI SENTENTIA, & quæ operationes ipſorum.

CAPVT XXI.

Menander Simonis ſucceſſor, magus & ipſe, Saluatorem hominum ſe dixit. Mendacia de mundo, & angelis, vaniſſimaſque pollicitationes ſerebat.

HVius ſucceſſor fuit Menander, Samarites genere, qui & ipſe ad ſummũ magię peruenit. Qui primam quidem virtutem incognitam ait omnibus, ſe autem eum eſſe qui miſſus ſit ab inuiſibilibus ſaluatorem pro ſalute hominum. Mũdum autem factum ab angelis, quos & ipſe ſimiliter vt Simon, ab Ennoia emiſſos dicit. Dare quoque per eam quę à ſe doceatur magiam ſcientiam*addidit vt & ipſos qui mundum fecerunt, vincat angelos. Reſurrectionem enim per id quod eſt in eum baptiſma accipere eius diſcipulos, & vltrà nõ poſſe mori, ſed perſeuerare non ſeneſcentes & immortales.

*ad id.

ANNOTATIONES.

1. Huius ſucceſſor] *Quia huius hæreſiarchæ originem, dogmata & perditos mores eleganter deſcribit Euſebius, verba eius addere libuit.* Menãder *ait,* qui Simoni mago ſucceſſit, ſeipſum propter ſceleratã morum ſuorũ improbitatem, ſecũdum Diabolicæ molitionis propugnaculum, illo priore nihilo planè imbecilliorem pręſtitit. Erat iſte etiam Samaritanus: qui vbi ad ſummum præſtigiarum faſtigium, vt facilè cum magiſtro contenderet peruenerat, maioribus portentis ſe nobilitauit: & ſeruatorem ad hominum conſeruationem ac ſalutem cælitus è ſeculis inuiſibilibus demiſſum, ſe prędicauit: docuitque neminem aliter ex angelorum dominatu qui mundum fabricaſſent, ſe poſſe eripere, quàm vt priua experientia magica ab ipſo tradita inſtructus eſſet, & baptiſmate, quod ille impertire ſolebat, ablutus. Quo quidem qui eſſent dignati, eos perpetuam in hac vita immortalitatem adepturos: & non amplius ſubituros mortem, ſed eodem in loco in ęternum commorantes, nulli ſenio nulliue internecioni aliquando obnoxios fore. Iſta certè ex Irenæi ſcri-

Lib. 3. hiſt. cap. 20.

ptis facilè licet perſpicere. *Huc vſque Euſebius, qui & Antiochiæ potiſſimum plurimos illum ſeduxiſſe ex Iuſtini Apol. 2. ſubiicit Lib. 3. hiſt. cap. 20.*

Lib. de anima. 2. Et vltra non poſſe mori] *Tertullianus impudentem hanc pollicitationem digna vellicatione excipiens, è contra* mortem omnium quæſtionum finem, & totius humani generis ſententia, naturę debitum pronuociat. Hoc ſtipulata eſt vox Dei, hoc ſpondit omne, quod naſcitur, vt iam hic non Epicuri ſtupor ſuffundatur, negãtis debitũ iſtud ad nos pertinere: ſed hęretici magi Menãdri Samaritani furor cõſpuatur, dicentis mortẽ ad ſuos non modo non pertinere, verũ nec peruenire, in hoc ſcilicet, ſe à ſuperna & arcana poteſtate legatum, vt immortales, & incorruptibiles & ſtatim reſurrectionis cõpotes fiãt, qui baptiſma ei⁹ induerint.

RELATIO EIVS QVAE EST SECVNDVM BASILIDEM DOCTRINA.

CAPVT XXII.

E[1]X iis Saturninus qui fuit ab Antiochæa, quæ eſt apud Daphnẽ, & Baſilides, occaſiones accipientes, diſtantes doctrinas oſtenderunt, alter quidem in Syria, alter verò in Alexandria. Saturninus quidem ſimiliter vt Menander vnũ patrem incognitum omnibus oſtendit, qui fecit angelos, archãgelos, virtutes, poteſtates. A ſeptem autẽ quibuſdam angelis mundum factũ & omnia quæ in eo. Hominem autem angelorum eſſe facturã, deſurſum à ſumma poteſtate lucida imagine apparẽte, quã cùm * continere non potuiſſent, inquit, [2] eo quod] ſtatim recurrerit ſurſum, adhortati ſunt ſemetipſos, dicentes faciamus hominem ad imaginẽ & ſimilitudinem noſtrã: qui cùm factus eſſet, & non potuiſſet erigi plaſma per imbecillitatẽ angelorũ, ſed [3] quaſi vermiculus ſcatizaret, miſerantem eius deſuper virtutem, quoniã in ſimilitudinẽ eius eſſet factus, emiſiſſe ſcintillam vitæ quæ erexit hominẽ & articulauit & viuere fecit. Hanc igitur ſcintillã vitæ poſt defunctionẽ recurrere ad ea quæ ſunt eiuſdem generis, dicit. Et reliqua ex quibus facta ſunt illa reſolui. Saluatorem autẽ *ignotũ demonſtrauit, & incorporalem, & ſine figura, putatiuè autem viſum hominem. Et Iudæorũ Deum vnũ ex angelis eſſe dixit, & propter hoc quòd diſſoluere voluerint patrẽ eius omnes principes, aduenisse Chriſtũ ad deſtructionẽ Iudæorum dei, & ad ſalutem credentium ei, eſſe autẽ hos qui habent ſcintillã vitæ eius. Duo enim genera (hic primus) hominum, plaſmata eſſe ab angelis dixit, alterũ quidem nequã, alterum autem bonum. Et quoniam dęmones, peſſimos adiuuabãt, veniſſe ſaluatorem ad diſſolutionẽ malorũ hominũ & dæmonũ, ad ſalutẽ autem bonorũ. [4] Nubere autẽ & generare, à Satana dicũt eſſe. Multi autẽ ex iis qui ſunt ab eo, & [5] ab animalibus abſtinent, [6] per fictã huiuſmodi continentiã] ſeducentes multos. Prophetias autẽ quaſdã quidã ab iis angelis qui mundũ fabricauerint dictas, quaſdã autem à Satana, quem & ipſum angelũ aduerſarium mundi fabricatoribus oſtendit, maximè autẽ Iudęorũ Deo.

Saturninus & Baſilides varia cõminiſcũtur de mũdi creatione, hominis formatione, & Saluatoris aduẽtu. Gen. 1.

* temere.

* innatũ.

Duo hominum genera, ab angelis formata putabãt.

Nuptias, animalium vſum, & prophetias dãnabant.

ANNOTATIONES.

Contra hæreſ. 23. Lib. 1. hæret. fab. 1. Ex iis Saturninus] *Hũc* Saturnilium *vocãt Epiphanius, & Theodoretus. Porrò cum eũ ab Antiochæa, quæ eſt ad Daphnẽ, ortum dicat Irenæus, ab aliis eiuſdẽ nominis vrbibus, quas duodecim fuiſſe narrat Stephan⁹, ſecernit: vt ibi ſuæ impietatis organa Diabolũ præcipuè direxiſſe indicet, vbi maiore animi alacritate Apoſtolorum prædicatio excepta fuerat. Illic enim miniſterio Pauli, Barnabæ, & celebriũ aliquot aliorũ virorum tanta incremẽta Eccleſia fecerat, vt ibi primũ vocarẽtur Chriſtiani. Septem annis Eccleſiæ illi præfuerat Petrus, poſtea Euodius; dehinc præclarus ille Ignatius* per magni Petri dexteram, *ait Theodoretus*, pontificatus gratiam ſuſcepit.

Dialog. 1. Li. 1. hæret. fab. 2. Eo quòd ſtatim] *expunximus* eo ſtatu qui.

3. Quaſi vermiculus ſcatizaret] σκαρίζειν *ſaltare ſignificat, ſed apertius Theodoretus:* Cũ autẽ figmẽtum, nõ poſſet erigi, ſed inſtar vermis ſerperet, miſerta, inquit, diuina potẽtia vitæ ſcintillã immiſit.

Contra hæreſ. 33. *Epiphanius* Cum factus fuiſſet homo, & propter impotentiã ſuã nõ poſſent ipſum perficere, iacuiſſe ipſum, & ſe volutaſſe in terra ſitũ inſtar vermis

Lib. de præſcript. reptilis, *&c. Tertu.* ſuper terrã iacuiſſe reptãtẽ, *&c.*

4. Nubere autẽ & generare] *Mirum eſt Gnoſticos fermè omnes matrimoniũ honeſtum non tantũ damnaſſe, ſed & ipſum execrando, Satanæ opus vocitaſſe, cum promiſcuos concubitus & nefarias libidines palã profiterentur.* Sed bellũ, *ait Theodoretus*, aduerſus Creatorẽ huius vniuerſitatis gerebant, ideò ne per matrimoniũ opificiũ ei⁹ augeretur, formidabãt. *Aduerſus hũc errorẽ acerrimè diſputat toto libro tertio ſtroma. Clemẽs Alex. & Tertullianus lib. 1. cõtra Marcionẽ; atque lib. 5. contra eundem, in cuius ſectione 38. etiã quinquies vocat nuptias Sacramentũ, vt Auguſtinus lib. 1. de nuptiis & concupiſcentia, ſexies. & lib. vnico de bono cõiugali contra Iouinianum, decies. Videant ergo recentiores Gnoſtici quo pergant, quoſque dogmatum ſuorum parentes habeant, cum matrimonium ſanctum ſacramentum eſſe à Deo inſtitutum negant, vt inter prophanos contractus, quos leuiori negotio ſoluunt, reponant.* *Epit. diui. dec.*

5. Ab animalibus abſtinent] *Hũc locum, ſimulque additã ex vetere codice emendationẽ ita illuſtrat Epiphanius* Matrimoniũ cõtrahere & generare, idẽ ſcurra ex Satana eſſe dicit. Vnde etiam plures ex ipſis ab animatis abſtinẽt, qui per ſimulatã ſuam vitã aliquos ad ſuam fraudẽ illiciant. *Hos & proculdubio ſignificat B. Clemẽs Ro. d.* Quidã nuptias reſpuũt, carnẽ item & vinum, quæ in rebus abominandis ponunt: item nubere, & liberis operam dare prohibent, ac quoſdam cibos capere, ſcilicet vt hae *Contra hæreſ. 23.* *Lib. 6. cõſt. apo. ca. 10.*

continentia ſuę ſententiæ prauitatẽ facilius probare poſſint. Quidã verò ex iis docent abſtinendum carnibus, non quòd parcant animantibus ratione carentibus, ſed quòd ea animam rationis participem habere exiſtimant eoſque pœnas cædis daturos, qui ea occidere audent. *Hanc verò doctrinam dæmoniorum, cum Apoſtolo perpetuò damnauit Eccleſia, quæ nihil natura immundum eſſe, nihil à Satana, ſed omnia à Deo creata, benedicta, & valde bona eſſe credit. Obſerua autem quàm ſimulata pietate in Chriſti gregẽ graues lupi iſti graſſarẽtur, & Eccleſiã Dei aut Clemens Ro.* veluti vulpeculæ vineam, labefactarent. Lib. 6. cõſt. cap 17.

6. Per fictam huiuſmodi continentiam] *Ita vetus codex: in editis verò* perfecta huiuſmodi continentia.

QVAE EST SATVRNINI ARGVMENTATIO.

CAPVT XXIIII.

B[1] Aſilides autem, vt altius aliquid & veriſimilius adinueniſſe videatur, in immẽſum extendit ſententiã doctrinæ ſuę, oſtendẽs Nun primò ab innato natũ patre, ab hoc autem natũ Logon,[2] deinde à Logo, Phroneſin, à Phroneſi autẽ Sophiã & Dynamin, à Dynami autẽ & ſophia virtutes & principes & angelos, quos & primos vocat, & ab iis primũ cælum factũ. Dehinc ab horũ deriuatione alios item factos, aliud cælũ ſimile priori feciſſe, & ſimili modo ex eorum deriuatione [cum] alij facti eſſent,[3] antitypi] eis [qui] ſuper eos eſſent, * aliud tertiũ deformaſſe cælũ & à tertio deorſum deſcendentiũ quartũ, & deinceps, ſecũdùm eum modũ alteros & alteros principes & angelos factos eſſe dicũt & cælos CCCLXV. quapropter & tot dies habere annũ ſecũdùm numerũ cælorum. Eos autẽ qui poſterius cõtinent cælũ angelos,[4] qui etiã à nobis vidẽtur, cõſtituiſſe ea quæ ſunt in mũdo omnia, & partes ſibi feciſſe terræ, & earũ quæ ſuper eã ſunt gentiũ. Eſſe autem principẽ ipſorũ eum qui Iudęorũ putatur eſſe Deus. Et quoniã hic ſuis hominibus, id eſt Iudæis, voluit * ſubigere reliquas gẽtes, reliquos omnes principes cõtraſtetiſſe ei & cõtraegiſſe. Quapropter &[5] reliquæ reſiluerũt] gentes eius genti.[6] Innatum autẽ & innominatũ patrem videntẽ perditionẽ ipſorũ, miſiſſe primogenitũ Nun ſuũ, & hunc eſſe qui dicitur Chriſtus, in libertatem credentiũ ei, à poteſtate eorum qui mundũ fabricauerunt. In gentibus ipſorum autem apparuiſſe eum in terra hominẽ & virtutes perfeciſſe.[7] Quapropter neque paſſum eum, ſed Simonẽ quendã Cyrenęum angariatũ portaſſe crucẽ eius pro eo: & hunc ſecũdùm ignorantiã & errorẽ crucifixũ transfiguratũ ab eo, vti putaretur ipſe eſſe Ieſus: & ipſum autem Ieſum Simonis accepiſſe formã, & ſtantẽ irriſiſſe eos. Quoniam enim virtus incorporalis erat * æterna innati patris, transfiguratum quemadmodũ vellet, & ſic aſcendiſſe ad eum qui * miſit eum, deridentem eos, cùm teneri non poſſet, & inuiſibilis eſſet omnibus. Et liberatos igitur eos qui hæc ſciant à mundi fabricatoribus principibus, & non oportere cõfiteri eum qui ſit crucifixus, ſed eum qui in hominis forma venerit, & putatus ſit crucifixus, & vocatus ſit Ieſus, & miſſus à patre vti per diſpoſitionem hanc opera mundi fabricatorũ diſſolueret. Si quis igitur (ait) cõfitetur crucifixũ, adhuc hic ſeruus eſt, & ſub poteſtate eorum qui corpora fecerunt: qui autem negauerit, liberatus eſt quidem ab iis, cognoſcit autem diſpoſitionẽ annati patris:[8] animæ autem ſoli eſſe ſalutẽ: corpus enim natura corruptibile exiſtit.[9] Prophetias autẽ & ipſas à mundi fabricatoribus fuiſſe ait principibus, propriè autem legẽ à principe [ipſorũ, eum] qui eduxerit populũ de terra Ægypti. Cõtemnere autẽ & idolothyta & nihil arbitrari, ſed ſine aliqua trepidatione vti eis.[10] Habere autem & reliquarũ operationũ vſum indifferentẽ & vniuerſæ libidinis.[11] Vtuntur autẽ [& hi magia] & incantationibus & inuocationibus, & reliqua vniuerſa parerga. Nomina quoque quædã affingentes quaſi angelorũ annunciant, hos quidem eſſe in primo cælo, hos autem in ſecũdo, & deinceps nituntur CCCLXV ementitorũ cælorũ & nomina & principia & angelos & virtutes exponere. Quemadmodum & mundus nomen eſſe in quo dicunt deſcendiſſe & aſcendiſſe[12] Saluatorẽ, eſſe caulaucau. Igitur qui hæc didicerit, & angelos omnes cognouerit, & cauſas eorum, inuiſibilẽ & incomprehẽſibilem eum [angelis &] poteſtatibꝰ vniuerſis fieri, quemadmodũ & caulaucau fuiſſe. Et ſicut filiũ[13] incognitum] omnibus eſſe, ſic & ipſos à nemine * oportet cognoſci, ſed cùm ſciãt ipſi omnes & per omnes tranſeant, ipſos omnibus inuiſibiles & incognitos eſſe. Tu enim (aiũt) omnes cognoſce, te autẽ nemo cognoſcat.[14] Quapropter & parati ſunt ad negationẽ qui ſunt tales imò & magis ne pati quidem propter nomen poſſunt, cùm ſint omnibus ſimiles.[15] Non autem multos ſcire poſſe hæc, ſed vnum à mille, & duo à myriadibus.[16] Et Iudæos quidem iam non eſſe dicunt, Chriſtianos autem nondum: & non oportere omnino ipſorum myſteria effari, ſed in abſcondito continere per ſilentium.[17] Trecentorum] autem ſexa-

Enumeratio eorũ ordinum quos eſſe in Diuinis finxit Baſilides.

De angelis cælorũ fabricatoribus, eorumque numero.

Præcipuum angelorum, Deum Iudæorũ eſſe, & cõtra illum alios omnes pugnaſſe docet.

Cyreneum Simonẽ, & non Ieſum Chriſtum, paſſum autumat.

Crucifixum abnegare docebat.

Prophetias, legemque, ab angelis eſſe aſſerebat.

Gulæ & libidini indulgere magicíſque artibꝰ ſeſe dedebat.

Vanis promiſſionibꝰ ſuos aſſeclas lactabat.

Myſteria ſua effari nolebat, nec Iudæos, nec Chriſtianos ſeſe profitebantur.

* alios.

* ſubiicere.

* & Nun.

* miſerat.

* oportere.

autem ſexagintaquinque cælorum locales poſitiones diſtribuunt ſimiliter vt mathematici. Illorum enim theoremata accipientes, in ſuum characterem doctrinæ tranſtulerunt: eſſe autem principem illorum * ἀβράξας, & propter hoc CCCLXV. numerũ habere in ſe.

* Abraxas.

ANNOTATIONES.

Li. 4. hiſt. cap. 7. 1. Baſilides] *Hunc Alexandria ortum, in Aegypto autem errorum ſuorũ ſcholas inſtituiſſe Adriano imperante tradit Euſebius: ſimúlque Caſtorẽ Agrippam ſcriptorem præſtantiſſimum, valentiſſima refutatione ſubtile captionũ illius viri acumen apertiſſimè detexiſſe: Cæterùm polygraphum fuiſſe, vt qui vigintiquatuor commẽtariorum libros in euangelium ſcripſerit, poſt Clementem Alex. monet idem Euſebius.* *Lib. 4. ſtroma.*

2. Deinde à logo] *Hic delirus plures Deos conſtituere, imò & ex diabolis Deos effingere Baſilidem, ſcribit Clemens Alexand. lib. 4. & 5. ſtroma.*

3. Antitypi] *Deleuimus* tanti typi, *authoritate ve. codicis. Eſt autẽ ἀντίτυπος idem quod ſimilis & eiuſdẽ forma. Huius autem loci lectionem euidentiorem faciens iſthæc Epiphanij verba*: Ea bis poteſtatibus ac angelis, dicit Baſilides factum eſſe ſupremum cælum primum; deinde etiam alios angelos. Eos autem qui ab ipſis facti ſunt angelos, rurſus feciſſe ſecũdum cælum, & ipſos rurſus feciſſe alios angelos. Atque hi qui ex ipſis facti ſunt angeli, tertiũ rurſus fecerunt cœlum; & ſic qui ſingulatim cœlũ, & rurſus aliud atque alios cõſtruxerunt vſque ad trecentorum ſexaginta quinque cœlorum numerum proceſſerunt, à ſupremo vſque ad hoc quod nobis proximum eſt cœlum. *Contra hæreſ.*

4. Qui etiam à nobis videntur] *Vetus co. manifeſtè legit* videtur, *ſed quia pro* qui *legendũ erat* quod, *vt ad cælum referretur non ad angelos, indicandum potius, quàm mutandum cenſui, etſi ſuffragatorem Theodoretum haberem his verbis*: Angelos autem qui hoc cœlum, vltimum, quod à nobis videtur, habitant, mundum fabricatos eſſe, & terræ dominium diuiſiſſe, &c. *Li. 1. hæret. fab.*

5. Reliquę reſiluerunt gentes] *Expunximus* reſiduæ fuerũt, *autho. ve. co. locum verò illuſtrat Epiphanius*: Hanc gentem, etiam aliæ gentes bello impetiuerunt & multa mala ipſi intulerunt, propter aliorum angelorum æmulationẽ, quoniam propulſati velut contempti ab ipſo, etiam ipſi proprias gentes, contra gentem Iſrael commouerũt. *Theodoretus*: Iudæorum adminiſtrationem ſortito, volenti autem ſuis gentibus omnes gentes ſubiicere, alios principes reſtitiſſe. *Tertullianus*: In vltimis quidem angelis & qui hunc fecerunt mundum, nouiſſimum ponit Baſilides Iudæorũ Deũ: Id eſt, Deum legis & prophetarum, quem Deum negat, ſed angelum dicit. Huic ſortitò contigiſſe ſemen Abrahæ, atque ideo hunc de terræ Ægypto, filios Iſrael in terra Canaã tranſtuliſſe. Hunc turbulentiorem prę cęteris angelis atque ideò & ſeditiones frequenter & bella concutere, ſed & humanum ſanguinem fundere. *Contra hæreſ. 34.* *Li. 1. hæret. fab.* *Li. de præſcript.*

6. Innatum autem] *Theodoretus*: Ingenitum autem hęc videntem, primogenitam mentem ſuam miſiſſe, quam etiam Chriſtum appellauit, vt ſeruaret eos qui vellent credere. *Li. 1. hæret. fab.*

7. Quapropter neque paſſum] *Tertullianus*: Hunc paſſum apud Iudæos non eſſe, ſed vice ipſius Simonem crucifixum eſſe; vnde nec in eum credendum eſſe qui ſit crucifixus, ne quis confiteatur in Simonem crediſſe. *Sed eo longè apertius Epiphanius*: Confingit nobis alium fabulæ ac dramatis actũ, nõ Ieſum paſſum eſſe aſſerens: ſed Simonem Cyreneum. Nam quoniam dum Dominus è Hieroſolymis exturbaretur, vt Euangelij ſeries habet, coegerunt quendam Simonem ad portandam crucem: hinc reperit vt nequitiei ſuæ tragœdiã cõfingeret. Et illum inquit, in eo quod portabat crucem, trãsformauit in ſuam ſpeciem. & ſeipſum in Simonem, & pro ſeipſo tradidit Simonem, vt crucifigeretur. Cùm autem ille crucifigeretur, ſtabat ex oppoſito inuiſibilis Ieſus, deridens eos, qui Simonem crucifigebant. Ipſe vero diſceſſit ad cœleſtia tradito Simone ad crucifigẽdum, & illęſus proceſſit ad cœlum. Verùm ipſe Simon crucifixus eſt, & non Chriſtus, &c. *Li. de præſcript.*

8. Animæ autem ſoli] *Tertull.* Carnis reſurrectionem grauiter impugnat, negans ſalutem corporibus repromiſſam. *Li. de præſcript.*

9. Prophetias autem] *Theodo.* Prophetias quoque dixit ab angelis eſſe factas: legem autem fuiſſe latam à principe Iudæorum. *Lib. hæret. fab.*

10. Habere autem] *Epipha.* Sed & hinc omni immundicia profectum capiente, quæ à Simone mago initium accepit, omne ſtudium maliciei ac petulantiæ diſcipulos ſuos perficere præcepit hic erro, & viros ipſi fidem habentes, cum mulieribus multiplicem quandã mixturam praui propoſiti docet. Quare dicit Apoſtolus propter hos & ſimiles ipſis; reuelari iram Dei & iuſtum iudicium, ſuper eos qui veritatem in iniuſtitia detinent. Propter hanc enim cauſam, voluptatis ſcilicet, multi in hęreſim delabuntur, cùm reperiant locum licenter perficiendi voluptatem ſuam in turpibus operationibus. *Contra hæreſ. 34.*

11. Vtuntur autem & hi magia] *Locum hunc cum emendatione ex vetere codice ſic explicat Theodoretus*: Porrò autem hi quoque, ſicut qui Menandri & Simonis ſectam ſequuntur, incantationibus & præſtigiis, & omnis generis impoſturis vtuntur. *Epiphanius verò*, Quin & magicis artibus ac curioſitatibꝰ impoſtor ille addictus eſſe non deſiit. *Itaque pro* imaginibus *repoſuimus* magia. *Li. 1. hæret. fab.* *Contra hæreſ. 24.*

12. Saluatorem eſſe Caulaucau] *Theodo.* Seruatorem autem & Dominum Caulacuã nominant. *Damaſcenus de Nicolao Antio.d.* Hic in mũdum inuexit quędam barbara nomina, vt Caulacauchus & Prouonicus, aliaque permulta. *Epiphanius*, Alij χαυλαυχαυχ glorificant, principem quendam hunc ſic appellantes, decipere conantes imperitos per nominum terriculamenta, & confictam barbaram nominis appellationem. *Et poſt pauca*: Sed & de Caulaucauch, quis legentium non riſerit? quod dictiones Hebraicè probè dictas, & græcè rectè expoſitas, & nunc apud eos qui græcè norunt manifeſtas, & nihil obliqui habentes, *Li. 1. hæret. fab.* *Lib. de hæreſ.*

ipſi in idolorum effictiones, & in formas, & inſubſtantiuos principatus, & vt ita dicam, ſtatuarum figmenta efformant, apud ſimplices per imaginationem errorem diſpergentes, ad turpis & fabuloſæ artis ipſorũ cõſeminationẽ. Caulaucauch enim in Eſaia ſcriptum eſt, & eſt quædam dictio in duodecima viſione, vbi dicit θλῖψιν ἐπὶ θλῖψιν, ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδα, ἔτι μικρὸν ἔτι μικρὸν προσδέχου. *Id eſt*, afflictionẽ ad afflictionem, ſpem ad ſpem, adhuc parũ, adhuc parũ aſſume. *Sic enim ſeptuaginta, quos imitatur, græcè reddiderunt verba iſta hebraica*

Cap. 28.

צַו לָצָו. צַו לָצָו, קַו לָקָו. קַו לָקָו, זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם

Quæ ſic de verbo ad verbum vertit Sanctes, Præceptũ poſt præceptum, præceptum poſt præceptum: Linea poſt lineam, linea poſt lineam: parum ibi, parum ibi. *Communis tranſlatio:* Manda remanda, manda remanda: expecta reexpecta, expecta reexpecta: modicum ibi, modicum ibi. *Porro verbis illis Eſaias Iudæorum impietatem deſcribit, qui prophetarum voces, & comminationes cum dicteriis excipiebant, & mimeſi quadam imitabantur cum contemptu & irriſione. Vel vt aliis placet, ſocordiam & ignorãtiam populi arguit, qui velut pueri, pedetentim docendus erat, ſingulis diebus ſingula præcepta diuina tradenda, vt ſolent inſtitui infantes, quorum captus eſt admodum exiguus. At impoſtores iſti, ignota ſibi, aut ſaltem rudioribus verba, velut grandia myſteria continerent, populo inculcabant.*

13. Incognitum] *Deleuimus* cognitum, *authoritate ve. co.*

14. Quapropter & parati] *Tertull.* Martyria negat eſſe facienda. *Epipha.* Rurſus autem aſſerit non oportere martyrium ſubire. Qui enim martyrium ſubit, mercedis exors reperietur, cũ martyrium ſuſtineat, pro eo qui hominem fecit. Suſtinet enim martyriũ pro crucifixo Simone, &c.

Lib. de præſcript.

15. Et Iudæos quidẽ] *Epiphanius:* Quod ſi ipſe & ſodales eius interrogentur, Iudæos quidem ſeipſos non amplius eſſe dicunt: Chriſtianos autẽ nondum factos eſſe, ſed negare ſemper, habere autẽ in ſeipſo tacitè fidẽ & nemini oſtẽdere, &c. *Contra hære. 24.*

16. Non autem multos] *Epiphan.* Iubet autem ſolum de patre & ſuo myſterio, nemini reuelare, ſed ſilentio in ſeipſis continere. Vni verò de mille reuelare, & duobus de decem millibus. *Theodo.* Hæc autem dicunt eſſe ineffabilia, & nec ab omnibus capi aut comprehendi poſſe, præterquam ab vno ex mille.

17. Trecentorum autem] *Huſc locum ita imitatus eſt Theodoretus:* Dicit autem principem ipſorum eſſe Abraxax; nominis enim ſupputatio trecentorum ſexaginta quinque numerum ſignificat. *Eadem habet & Damaſcenus. Auguſtinus verò in partium ſupputatione, diutius immoratur ita ſcribens.* Baſilides trecentos ſexaginta quinque cœlos eſſe dicebat, quo numero dierum annus includitur. Vnde etiam quaſi ſanctum nomen commendabat, quod eſt ἀβράξας: cuius nominis literæ ſecundum græcam ſupputationem, eundem numerum complent. Sunt enim ſeptem α & β, & ρ, & α, & ξ, & α, & ς: id eſt, vnum & duo, & centum & vnum, & ſexaginta & vnum, & ducenta, quæ fiunt in ſumma, trecenta ſexaginta quinque. *Epiphanij prolixior tractatio, in qua etiam Irenæum nominatim appellat, in idem redit. Cæterum B. Hieronymus aſſerit* Mithram, *ſub eodem numero aliarum literarum, ethnicis eſſe, quam Baſilides portentoſo nomine vocat* Abraxan. *Optimo ergo iure Tertullianus ſcribit* nihil hæreticos ab Ethnicis differre. *Deleuimus autem ex cod. excuſis* Trecentum.

Lib. 1. hære. fab. *Lib. de hæreſ.* *Lib. de hæreſ.* *Contra hæreſ. 24.* *Lib. 1. com. in Amos.*

QVÆ EST CARPOCRATIS DOCTRINA, & quæ operationes eorum qui ab eo ſunt.

CAPVT XXIIII.

Carpocrates autem & qui ab eo, mundum quidem, & ea quæ in eo ſunt, ab angelis multo inferioribus ingenito patre, factum eſſe dicunt. Ieſum autem è Ioſeph natum, & qui ſimilis reliquis hominibus fuerit, diſtaſſe à reliquis ſecundùm id quod anima eius firma & munda cùm eſſet, commemorata fuerit quæ viſa eſſent ſibi in ea [circumlatione,] quæ fuiſſet in ingenito Deo: & propter hoc * ab eo miſſam eſſe ei virtutem, [vti mundi fabricatores] effugere poſſet, & per omnes tranſgreſſa, & in omnibus liberata, aſcenderet * ad Deum, * & ea quæ ſimilia ei * amplecteretur ſimiliter. Ieſu autem dicunt animam, in Iudæorum conſuetudine nutritam contempſiſſe eos, & propter hoc virtutes accepiſſe, per quas euacuauit quæ fuerunt in [pœnis] paſſiones quæ [inerant] hominibus. Ea igitur quæ ſimiliter atque illa Ieſu anima, poteſt contemnere mundi fabricatores archontas, ſimiliter accipere virtutes ad operandum ſimilia. Quapropter & ad tantum elationis prouecti ſunt, vt quidam quidem ſimiles * ſe eſſe dicant Ieſu: quidam autem adhuc [&] ſecundùm aliquid illo fortiores, qui ſunt diſtantes amplius quàm illius diſcipuli, vt puta quàm Petrus & Paulus & reliqui Apoſtoli. Hos autem in nullo deminorari à Ieſu. Animas enim ipſorum ex eadem circumlatione deuenientes, & ideo ſimiliter cõtemnentes mundi fabricatores, eadem * dignas habitas] eſſe virtute, & rurſus in idem abire. Si quis autem plus quàm ille contempſerit

Sententia Carpocratis & diſcipulorũ eius de Domino Ieſu.

Quoſdam ſuorum Domino Ieſu Chriſto, & Apoſtolis, impudenter præferebãt.

* à Deo. * ad eum. * amplectetur. * ſeſe.

contempſerit ea quæ ſunt hîc, poſſe meliorem quàm illum eſſe: [5] Artes enim magicas operantur & ipſi, & incantationes, philtra quoque & charitesia, & paredros [&] onitopompos, & reliquas malignationes, dicentes ſe poteſtatem habere ad dominandum iam principibus & fabricatoribus mundi huius. Non ſolùm autem, ſed & his omnibus quæ in eo ſunt facta. [6] Qui & ipſi ad *dettectationem diuini nominis & Eccleſiæ, quemadmodũ & gentes à Satana præmiſſi ſunt, vti ſecũdùm alium [& alium] modum, quæ ſunt illorũ audientes homines, & putantes omnes nos tales eſſe, auertant aures ſuas à præconio veritatis. Aut vt videntes quæ ſunt illorum, omnes nos blaſphement in nullo eis communicantes, neque in doctrina, neque in motibus, neque in quotidiana conuerſatione. Sed vitam quidem luxurioſam, ſententiam autem impiam ad velamen malitiæ ipſorum nomine *abutuntur, quorum iudicium iuſtum eſt, recipiẽtium dignam ſuis operibus à Deo retributionem: & in *tantum inſania effrænati ſunt, vti & omnia quæcunque ſunt, irreligioſa & impia poteſtatem habere operandi ſe dicant. Sola enim humana opinione negocia mala & bona dicunt. Et vtique ſecundùm transmigrationes in corpora oportere in omni vita, & in omni actu fieri animas, [7] ſi non præoccupans quis in vno aduentu omnia agat ſemel ac pariter: quæ non tantùm dicere & audire non eſt fas nobis, ſed ne quidem in [mentis] conceptionem venire, nec credere ſi apud homines conuerſantes in his [8] quæ ſunt ſecundùm [nos ciuitates, tale aliquid agitatur, vti ſecundùm quod] ſcripta eorum, dicunt in omni vſu vitæ factæ animæ ipſorum, exeuntes in nihilo adhuc minus habeant. Ad operandum autem in eo ne fortè [9] ptopter eam quod deeſt libertati *aliqua re cogantur iterum mitti in corpus, propter hoc dicunt Ieſum hanc dixiſſe parabolam: [10] Cùm es cum aduerſario tuo in via, da operam vt libereris ab eo, ne fortè te det iudici, & iudex miniſtro, & miniſter mittat te in carcerem. Amen dico tibi non exies inde donec reddas nouiſſimum quadrantem. Et aduerſarium dicunt vnum ex angelis qui ſunt in mundo, quem diabolum vocant, dicentes factum eum ad id vt ducat eas, quæ perierunt animas [in] mundo, ad principem. Et hunc dicunt eſſe primum ex mundi fabricatoribus, & illum altero angelo, qui miniſtrat ei tradere tales animas, vti in alia corpora includat. Corpus enim dicunt eſſe carcerem. Et id quod ait, Non exies inde quoad nouiſſimum quadrantem reddas, interpretantur quaſi non exeat quis à poteſtate angelorum eorum qui mundum fabricauerunt, [11] ſed ſit] tranſcorporatum ſemper quoaduſque in omni omnino operatione, quæ in mundo eſt, fiat & quum nihil defuerit ei, tum liberatam eius animam eliberari ad illum Deum, qui eſt ſupra angelos mundi fabricatores. Sic quoque ſaluari & omnes animas, ſiue ipſæ præoccupantes in vno aduentu in omnibus miſceantur operationibus, ſiue de corpore in corpus tranſmigrãtes, vel immiſſæ in vnaquaque ſpecie vitæ adimplentes & reddentes debita, liberari: vti iam non fiant in corpore. [12] Et, ſi quidem fiant hæc apud eos, quæ ſunt irreligioſa & iniuſta & vetita, ego nequaquam *credo. In cõſcriptionibus autem illorum ſic conſcriptum eſt, & ipſi ita exponunt. Ieſum dicentes in myſterio diſcipulis ſuis & Apoſtolis ſeorſum locutum, & illos expoſtulaſſe, vt dignis & aſſentientibus, ſeorſum hæc traderent, per fidem enim & charitatem ſaluari. Reliqua verò indifferentia cùm ſint, ſecundum opinionem hominum quædam quidem bona, quædam autem mala vocari, cùm nihil natura malum ſit. [13] Alij verò ex ipſis ſignant, cauteriantes ſuos diſcipulos in poſterioribus partibus extantiæ dextræ auris. [14] Vnde & Marcellina, quæ Romam ſub Aniceto venit, cùm eſſet huius doctrinæ, multos exterminauit. Gnoſticos ſe autem vocant, [15] *etiam imagines quaſdam quidem depictas, quaſdã autem & de reliqua materia fabricatas habent, dicentes formam Chriſti factam à Pilato, illo in tempore quo fuit Ieſus cum hominibus, & has coronant & proponunt eas cum imaginibus mundi philoſophorum, videlicet cum imagine Pythagoræ & Platonis & Ariſtotelis & reliquorum, & reliquam obſeruationem circa eas ſimiliter vt gentes faciunt.

*detractionem diuini eccleſiæ nominis.

*abutãtur

*tantam inſaniam

*aliqua res

*credam

*&

Ad artes magicas exercendas, omneque genus nefaria libidinis, animũ conferebãt.

Matth. 5.

Peruerſa interpretatione locũ Euangelij torquebãt.

Priuatis allocutionibus, quibus Apoſtolos Dominus communerat, abutebantur.

Cauterio, ſuos auditores notabant.

Mulieris ope multos decipiunt.

Imaginibus quibuſdam abutebantur.

ANNOTATIONES.

1 Carpocrates] *Hunc genere Alexandrinum fuiſſe tradit Theodoretus; magum autem & impurum fornicarium Tertullianus; alios verò omnes hæreticos morũ improbitate eundem ſuperaſſe: quippe qui ex Simonis, Menandri, Saturnili, Baſilidis & Nicolai ſentina ſordes hauſerit, & ſectam inde conſtruxerit, quam Gnoſtico-*

Lib. 1. hære fab.

Lib. de anima.

Contra hær. 27.

Contra hæreſ. 27. *rum nominauit,teſtis eſt Epiphanius.*

Circumlatione] *Theodoretus:* Dominum Ieſum ex Ioſeph & Maria natum eſſe dicebat,ſicut & alij homines,virtute autem fuiſſe inſignem,vt qui puram habebat animam & memorem ſuæ cum ingenito conſuctudinis. *Epiphanius quoque correctiones ex vetere codice adhibitas agnoſcens:* quandoquidem *ait*, validam præ cæteris hominibus habebat animam, & memoria tenebat ea, quæ viſa erant ab ipſa supernè,quando & in circumferentia ignoti illius patris erat,demiſſæ ſunt (inquiebat Carpocras)ab eodem patre in animam ipſius virtutes,quo viſorum ab ipſa recordata, & potētia corroborata,angelos mūdi fabricatores effugeret,*&c.Pro* circulatione,circumlationem *repoſuimus: vt mox pro* vt in mundi fabricatoribus,vti mundi fabricatores.

2. Et ea quæ] *Epiphanius:* Quin & ſimiles ipſi animas,æqualia ipſi amplexas,eodem modo liberatas,ſurſum volaſſe ad ignotum patrē, *&c. Damaſcenus:* Quod ſi quis ſimilia,quæ Ieſus gereret, eum illius ſimilem eſſe dicebat.

3. Ieſu autem dicunt animam] *Hunc locum ad mediam vſque partem capitis huius,hiſdem verbis tranſcripſit Epiphanius contra hæreſ. 27. quæ ne paginas oneremus,adducere non libet. Eius vero authoritate, & veteris codicis conſenſu,pro* peios,*repoſuimus* pœnis,*& pro* erant,inerant hominibus.

4. Dignas habitas] *Ita legit vetus codex Epiphanij interpres,*eadem virtute dignæ factæ.*Itaque deleuimus* dignos habitos.

Lib.4.hiſt. cap.7. 5. Artes enim magicas] *Hanc ſententiam ſic exprimit Euſebius:* Iſti magicas Simonis præſtigias non ex occulto quidem,vt ille, ſed iam in apertū iure proferendas cenſuerunt: & non modò philtris amatoriis curioſè ab illis elaboratis, & quibuſdā dęmonibus,qui eorū animis nefaria iniecēre ſomnia,quiq; illis aſſeſſores extitēre,verumetiā aliis non diſparibus ineptiis, ſe iam tanquā rebus maximi ferè momenti & ponderis nobilitarunt.

6. Qui & ipſi ad detrectationem] *Epiphanius:* Sunt autē à Satana ſubornati ac producti, in opprobrium ac ſcandalum eccleſiæ Dei. Indiderūt enim ſibiipſis cognomen Chriſtianorum, ad hoc vt Gentes per ipſos offendantur,& ſanctæ eccleſiæ Dei vtilitatem & veram prędicationem,propter illorū nefaria facta & incōparabilē improbitatem auerſentur,& vt gentes ipſorum aſſiduò nefaria opera conſiderantes, putent etiā ſanctas Dei eccleſias tales eſſe,& auertant,velut dixi,aures à Dei & veritatis doctrina, &c. *De eiſdem quoque conqueritur Euſeb.li.4.hiſt.ca.7. & longè ante hos, Iuſtin.mart. in colloquio cū Tryphone omniū grauiſſimè.*

Lib.1.hær. fab. 7. Si non præoccupans] *Iſthæc explicatius narrat Theodoretus.* Cùm Pythagoricas à corporibus in corpora traiectiones admiſiſſent,quod ei connexum à Pythagora dicebatur,non admiſerunt. Pythagoras enim dicebat animas quę peccarant, mitti in corpora, vt & pœnas darent, & ritè expiarētur. Dicūt enim animas mitti in corpora, vt omne gen⁹ libidinis& petulātię peragāt,eas ergo quę in vno deſcēſu impleuerint,nō egere alia miſſione:quæ autē parū peccarūt,& bis mitti,& ter, & ſæpius donec oīa vitiorū genera impleuerint.

8. Quæ ſunt ſecundum nos ciuitates] *Septem voculas quas ex vetere cod. adiecimus, agnoſcit Epiphanius,& ſententiam longè apertius explicat.* Ita habent ipſorum libri,*inquit*,Vt ſi quis prudentia præditus legat,admiretur, ac ſtupeat, & non credat, quod hæc ſic ab hominibus fiant,non ſolùm his,qui ciuitatem nobiſcum inhabitant; ſed etiam his qui cum beſtiis & ſimilibus beſtiis ac pecoribus,fermè diaetim,quæ canes ac ſues faciunt, facere audent Aiunt enim,oportere his omnibus penitus vti,vt ne egreſſæ animæ aliquo opere relicto, ea de cauſa reuertantur in corpora rurſus ad faciendum ea quæ non fecerunt. Contra hæreſ.27.

9. Propter eam] *Vetus codex ſubindicat legēdum,* propterea quòd deeſt libertati aliqua res.

10. Cùm es cum aduerſario] *Hunc euangelij locum & fuſiſſimè & præclarè diſcutit Tertullianus libro de anima,contra huius Carpocratis opinionem.*

11. Sed ſit] *Expunximus* ſic *authoritate veteris codicis,probante id quoque Epiphanio.*

12. Et ſiquidem fiāt hæc] *Cum laudis digna præfatione hæc ex Irenæo tranſcripſit Theodoretus vſque ad illud,*alij verò ex ipſis ſignant. Lib.1.hær. fab.

13. Alij verò ex ipſis] *Epiph.* Cæterùm ſignaculum per cauterium,aut nouaculam, aut ſubulā immittunt ac incutiunt Carpocratiani in dexteram inferiorem auriculam iis, qui ab ipſis decepti ſunt. *Symbolis inuſtionibúſque iſtis externis,opinor, vtebantur,vt primo occurſu eiuſdem ſecum factionis aſſeclas agnoſcerent, conſilia communicarent, & promiſcuis concubitibus miſcerentur.In his vero nec à variarū Gentium moribus recedebant,quarum meminit Tertullia.lib. de velandis virginibus,*Garamantes pennis,ſtrobulis Barbaros, cicadis Athenienſes, cirris Germanos,& ſtigmatibus Britones, *inſignitos fuiſſe narrans. Signum quoque inter Gnoſticos Epiphanius tradit extitiſſe virorum ad fœminas, & fœminarum ad viros:* Contra hæreſ.26. *in extendendo manum ad ſalutationē,videlicet ſubter palmā contrectationē quandā titillationis,per hoc ſe inducere oſtendētes,quod eiuſdē religionis eſſet,qui acceſſit.Hinc igitur mutua cognitione accepta,ſtatim ad epulationē cōuertūtur.Vbi compotarunt, & venas impleuerūt,ad œſtrū ſe cōuertunt.Et vir quidē concedēs vxorē alteri,ad ipſam dicit,*Surge,fac dilectionem cū fratre &c.*Poſtremò ſtigmata illa,obediētia & ſeruitutis perpetuæ ſigna erāt, quibus ſectæ illi quaſi ſacramento nomina dabant,à qua deficere nūquam liceret.Sic dudū ſeruo Hebræo, qui anni ſeptimi beneficio noluiſſet liber exire,ſeruitutem libertati anteponens, ſubula aurē ad oſtium perforare lex iubebat.* Exod.21. Deut.15. *Cæterùm præcurſores certè Antichriſti agebant Gnoſtici, quem ſuos in dextera & fronte ſignaturū prædicit ſacra Ioannis reuelatio.An verò recentiores,veteribus illis meliores ſint,iudicent,qui mores eorū melius explorarunt.* Apoc.13.

14. Vnde & Marcellina] *Vt Apoſtoli piarū mulierum opera vſi ſunt ad ciborū præparationē,& mulierū infidelium cōtubernia priuatim erudiēda,ſemota omni turpitudinis ſuſpicione,aliiſq; piis officiis,atq; ideò Presbyteras & Diaconiſſas illos inſtituiſſe conſtet: ſic & Pſeudoprophetæ iſti latiùs virus ſuum diſpergebāt,& vtrumq; ſexū corrūpebant impudicarū mulierū miniſterio. Marcellinæ autē huius meminerūt etiā Epiphan.& Auguſt. Hier.ad genus beſtiarū catalogū contexuit, quē hic addere libet:* Clemēs Ro. lib.2. conſt. apo. ca.32. & lib.3.capite 15. Epiſt. ad Cteſiph.

re libet: Simon Magus hæreſim condidit Helenæ meretricis adiutus auxilio; Nicolaus Antiochænus omnium immundiciarum repertor, choros duxit fœminarum; Marcion Romam præmiſit mulierem, quæ decipiendos ſibi animos præpararet. Appelles Philomenen comitem ſuarum habuit doctrinarum; Montanus immundi ſpiritus prædicator, multas eccleſias per Priſcam & Maximillam nobiles & opulentas fœminas, primum auro corrupit, deinde hæreſi polluit. Arrius vt orbem deciperet, ſororem principis prius decepit. Donatus per Africam vt infœlices quoſque fœtentibus pollueret aquis, Lucillæ opibus
Optatus li. 1. contra Parme. adiutus eſt. In Hiſpania Agape Elpidium, mulier virum, cæcum cęca duxit in foueã, ſucceſſorémq; ſui Priſcillianum habuit, cui iuncta Galla, alterius & vicinæ hæreſeos reliquit hæredem.

15 Et imagines quaſdam] *Auguſtinus:* Sectæ
Li. de hære. Simonis fuiſſe traditur ſocia quædam Marcellina, quæ colebat imagines Ieſu, & Pauli, & Homeri, & Pythagoræ adorando incenſúmque po-
Lib. 1. hære. fab. nendo. *Theodoretus:* Qui ſectæ Simonis erãt, cum ſtatuam eius in Iouis figuram conſtruxiſſent, Helenæ autem in Mineruæ, ſpeciem eis thura adolebant, ac libabant, & tanquam Deos adorabãt.
Contra hære. 27. *Epiphanius:* Habent imagines per colorem depictas, quidam etiam ex auro, & argento ac reliqua materia, quas ſanè imagines Ieſu eſſe dicunt, & ſub Pilato factas eſſe: habent autem eas occultè. Inſuperque Philoſophorum quorundam Pythagoræ, Platonis, Ariſtotelis, & aliorum, cum quibus etiam alias imagines Ieſu collocant, collocatáſque adorant, & Gentium myſteria perficiunt. Qui verò ſunt gentium mores alij, quam ſacrificium atque alia? *Plures itaque & iuſtiſsimas rationes audis, quibus permotus Irenæus Gnoſticorum imagines reprobat: ſiquidem more gentium thure & ſacrificiis eis libabant, & tanquam viuẽtes Deos, ſupremo cultu adorabant, creaturæ ſeruientes potius quàm creatori. Deinde prophanorũ & impiorũ ſimulachris illas miſcebant, Chriſto Deo ſaluatori noſtro illos æquantes. Poſtremò dum occultè illas adſeruabant, cum per Ethnicos palam liceret, facile quiſque ſibi perſuadebit monſtroſas, & propudioſas fuiſſe; maxime cum talem Chriſtum illis figuris exprimerent, qualem portentoſis animi opinionibus eum eſſe confingebant. Magdeburgenſes autẽ & Gallaſius qui ex hoc Irenæi loco contendunt, tunc tẽporis nullũ imaginum Chriſti & Apoſtolorum vſum in Eccleſia fuiſſe, nec veterum teſtimonio, aut exemplis comprobari poſſe: vel craſsiſsima ignorantia laborant, vel certè impudentiſsimo mendacio omnibus ſtudent imponere. Ego contra, apertiſsimis & validiſsimis aſſertionibus, quod primum aſſerunt falſum eſſe, & Chriſti, Apoſtolorumque ſeculo, pium & publicum vſum venerandarum imaginum inter Chriſtianos fuiſſe comincam. 1. Nicodemum illum, qui noctu primùm Ieſum conuenit, & eiuſdem poſtea corpus paſsionis cruciatibus laniatum, de cruce depoſuit,* propriis manibus Crucifixi imaginem ſibi efformaſſe, *eámque ante mortem Gamalieli tradidiſſe aſſeruandã, & hunc Iacobo: Iacobum Simeoni; iſtúmque ſibi ſuccedenti Zachæo; ſicque deinceps conſeruatam, quoadúſque Iudæi in Berytho Syriæ vrbe, omnia paſsionis Dominicæ probra in eandem renouarunt, pluribus inde conſequutis miraculis; elegantiſsimo libro ante 1240. annos docuit magnus ille Athanaſius: quem perlectum ante annos octingentos, omnium patrum ſuffragiis excepit vniuerſalis Nicena Synodus. 2. Superſtes adhuc cum Apoſtolis peregrinabatur Chriſtus, cum mulier illa, quam à profluuio ſanguinis curauerat, in Cæſarea Paleſtinæ in monumentum accepti beneficij illius,* imaginem æream palam erexit, *quam Euſebius illic* adhuc ſtantem conſpexit, ſimúlque alias Petri & Pauli à Chriſtianis religioſè conſeruari. *Imò teſtantur hiſtoria Euſebium proximè ſequuta, illas Chriſti & Hemorrhoiſſæ ſtatuas, ad tempora vſque Iuliani apoſtatæ permãſiſſe, qui, vt iconoclaſtarũ autem decebat, ſicut chriſtianæ fidei, ita Chriſti & ſanctorum imaginibus bellum indixerat. 3. Accedit Apoſtolorum ipſorum conſtitutio in Synodo Antiochena, cuius ſumma talis eſt:* περὶ τοῦ μὴ πλανᾶσθαι τοὺς σωζομένους εἰς τὰ εἴδωλα, ἀλλὰ ἀντεικονίζειν τὴν θεανδρικὴν ἀχειρότευκτον χειροποίητον στήλην τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν αὐτοῦ θεραπόντων ἀντικρὺ τῶν εἰδώλων καὶ Ἰουδαίων, *&c. id eſt,* Non debere ſeruatos circa idola errare, ſed pro eis incontaminatam veri Dei ſimul & hominis, ſaluatoriſque noſtri Ieſu Chriſti, & ſeruorum ipſius, manibus efformatam imaginem, contra idola & Iudæos erigere, &c. *Tria vero hic diſerte notata habes. Primum, Chriſti Domini, & ſeruorum eius manibus efformandas eſſe imagines: deinde, idolorum diſtrictam prohibitionem; poſtremò, Gentium idolomaniæ, & Iudæorum ſuperſtitioni opponendas eſſe Chriſti, & ſanctorum imagines. Hunc autem Apoſtolicum canonem, germanum eſſe, non recens vnus, & alter, in angulo affirmant; ſed prope innumerabiles, qui in publico totius orbis theatro ante octingentos annos conuenerunt Patres, ſynodo Nicena poſteriore. Hoc quoque canone innixus Baſilius magnus, ante 1250. aſſerit* imaginum vſum ab Apoſtolis emanaſſe; *ſimúlque eo adhuc antiquior Euſebius,* à maioribus prodiiſſe confirmans; *& Pamphilus martyr vtroque ſuperior, hanc Apoſtolorum conſtitutionem, cum pluribus aliis ſe in Origenis bibliotheca reperiſſe teſtatur. 4. Subiungam Damaſceni, Euagrij & Nicephori ex archiuis Edeſſæ ciuitatis depromptam narrationem, de Rege Abagaro, aliàs Augaro, qui fama curationum Chriſti permotus, conſequendæ ſanitatis ergò, Ananiam curſorem expeditum ad eum miſit. Sed cum pro votis res minimè ſuccederet regi, vt deſiderio quo flagrabat, vel ex parte ſatisfaceret ſatis, pictorem eximiũ miſit, qui Chriſti faciem effictam accurratè, afferret, at cùm pictor ob ſplendorem, vultus, opus non poſſet abſoluere, Saluator* textum lineũ petiit, in eóque expreſſam faciei imaginem ad regem miſit. *Hanc adhuc ſua ætate, non ſine populi veneratione Edeſſæ conſpexiſſe, Leo Conſtantinopolitanus lector coram vniuerſali Synodo Nicena confirmauit. Perſarum etiam Regem eadem tẽpeſtate Chriſti, & matris eius figuras accepiſſe ſubiicit Nicephorus. Quin & B. Lucam Euangeliſtam B. virginis quam de facie nouerat, ſimúlque beatorum Petri & Pauli imagines depinxiſſe, quæ Pulcheriæ Imperatricis ſæculo, adhuc Conſtantinopoli ſeruabantur, non ſemel adfirmat. 5. Poſtremò, Quis ſi vel à limine venerandam antiquitatem ſalutauerit, neſcit crucis dominicæ ſignum & figuram, vſúmque eius, Apoſtolis ipſis & Chriſtianis omnibus frequentiſsimũ*

Lib. de paſſ. imaginis domini noſtri Ieſu Chriſti.
Lib 7 hiſt. ca 14.
Antipater Boſtrenſis epiſ. orat de muliere laborante.
Sozomenus lib. 5. hiſt. ca. 20.
Epiſt. ad Iul.
Lib. 7. hiſt. ca. 14.
Turrianus lib. 1. pro cano. apoſt. c. 25.
L. 1. 4. de fide orth. ca. 17.
Lib. 4. hiſt. ca. 26.
Lib. 2. hiſt. ca. 7.
Niceph. lib. 2. hiſt. c. 43 & li. 6. c. 16. & lib. 14. c. 2.

fuiſſe? Dionyſius Areopagita vnico libro de Eccleſiaſtica hiera. octies illius meminit. Nicodemus in hiſt. de paßione & reſurrectione ſaluatoris, ser. Abdias decem & octo locis, eiuſdem expreßione Apoſtolos varia perfeciſſe miracula recenſet. Iuſtinus in Dialogo, ex veteris teſtamenti variis figuris; & in calce Apolo. 2. in omnium rerum creatarum ordinibus effictam, accuratè docet. Quem nunc latent præclara gnatiq, Marcialis, Tertulliani, Cypriani, Origenis, Lactantij, Athanaſii, de figuratione crucis verba? Apertißimum ergo eſt Chriſti, & Apoſtolorum æuo ſacrarum imaginum vſum fuiſſe.

Alterum falſæ aſſertionis caput, quo aiunt nec veteris Eccleſiæ exemplis, nec priſcorum patrum teſtimoniis imaginum vſum confirmari poſſe, ex Caluini officina produit; qui annis quingentis à Chriſto, quibus adhuc florebat religio, & ſincerior doctrina vigebat, Chriſtiana templa ab imaginibus vacua fuiſſe ſcribere non erubuit: quo mendacio nihil impudentius dici poteſt. Siquidem ante 1100. *annos ſcripſit Auguſtinus*, pluribus locis Petrum & Paulum vna cum Chriſto depictos etiam paganos vidiſſe; & Abrahæ ſponte filium immolantis nobile factum, tot linguis cantatum, & tot locis pictum, vt aures & oculos diſſimulantium feriret. Inſuper Adami & Euæ foliis contegentiũ pudenda admiſſo peccato, picturas proſtituiſſe. *Idem apertißimis verbis*, Dominicæ crucis figuram hominiſque inibi patientis affixam imaginem, ad crucifixi Domini noſtri recordationem, & pigritantis fidei excitationem, humiliter complecti, & ſuppliciter venerari *ſuadet. Accedit & Paulinus, ad quem tot Auguſtini & Hieronymi extant epiſtolæ. Is Seuerum extollit*, quod in loco refectionis humanæ, id eſt baptiſterio, B. Martini effigiem depinxiſſet, vt deponentibus in lauachro terrenæ imaginis vetuſtatem, imitanda cœleſtis animę occurreret effigies. *Miſit præterea ad eundem hos verſus, quos imagini Crucifixi eo loci erectæ adſcribi curaret.*

Lib. 1. de conſenſu euan. ca. 10. Lib. 22. contra Fauſt. ca. 73. Lib. 5. contra Iul. Pelagianum ca. 2. Lib. 2. de viſit. infir. ca. 3. Epiſt. 12. ad Seuerũ.

Cerne coronatam Domini ſuper atria Chriſti
Stare crucem, duro ſpondentem celſa labori
Præmia: tolle crucem qui vis auferre coronã.

Et ad alias crucis imagines in ingreſſu baſilicæ:

Ardua floriferæ crux cingitur orbe coronæ,
Et Domini fuſo tincta cruore rubet:
Quæque ſuper ſignũ reſidẽt cœleſte columbæ,
Simplicibus produnt regna patere Dei.

Damaſus etiam ea ætate res geſtas ſuperiorum pontificum colligens, Ioannis Baptiſtæ confeſſionem, ex argento auream. Item & crucis imaginem, Hilariũ, qui longè eum præceſſerat, feciſſe narrat. *Hieronymus quoque Paulam magno pietatis ardore montem Caluariæ conſcendiſſe narrat*, & proſtratam ante crucem, quaſi pendentem Dominum cerneret, adoraſſe. Veluti malum in naui, crucem erectam in Eccleſia eſſe, quæ inter ſæculi naufragia ſeruatur incolumis concionabatur Ambroſius. *Eximium poetam Chriſtianum prudentium præterire non poſſum; qui certamina martyrum exprimentes imagines in templis collocatas verſibus cecinit, cum genibus ad ſancti Caſſiani martyris tumulum aduolueretur.*

De vitis pontificum. In epitaphio Paulæ. Ser. 55. Carmine de paßione B. Caßiani martyris.

Erexi ad cœlum faciem, ſtetit obuia contra
Fuſis colorum picta imago martyris.
Plagas mille gerens, totos lacerata per artus,
Ruptam minutis præferens punctis cutem.
Innumeri circum pueri, miſerabile viſu,
Confoſſa paruis membra figebant ſtillis.
Æditus conſultus ait, quod proſpicis hoſpes,
Non eſt inanis aut anilis fabula,
Hiſtoriam pictura refert, quæ tradita libris,
Veram vetuſti temporis monſtrat fidem. &c.

Huc vſque latinos Patres, impudens mendacium caluini retegentes audiuimus, addamus iam ſi placet, vt omnis ex parte conſummatur, eiuſdem ætatis & Græcos Imperante Theodoſio B. Theodoretus Cyri Epiſcopus, Simeonem Stylitem tãta ſanctitatis fama nobilitatum ſcripſit, vt Romam in omnibus etiam officinarum veſtibulis, & porticibus eius imagines collocarent, ſecuritatem & cuſtodiam quandam rebus ſuis præſtare arbitrati. *At ille ipſe eſt Simeon, qui ante Theodoreti tempora, epiſtola ad Iuſtinum Imperatorem, grauißimè fuerat conqueſtus de Samaritis*, qui in Chriſti Domini noſtri imaginem, eiuſq; matris, infando facinore graſſati fuerãt. *Addam pulcherrimũ Leontij Neapolis Epiſcopi ſuffragium.* Sicut Iacob, *inquit*, accipiens à filiis veſtem Ioſeph ſanguine conſperſam, cum lachrymis eam oſculatus eſt, per eam arbitratus ſe Ioſeph oſculari, & in manibus habere: ſic & Chriſtum omnes imaginem Chriſti, aut Apoſtoli, aut martyris tenẽtes, ipſum Chriſtum aut martyrem videmur nobis animo complecti. *Baſilium magnum ante hos omnes*, hiſtorias imaginum ſanctorum, Prophetarum, Apoſtolorum, & Martyrum in omnibus per Orientem Eccleſiis erectas ſeſe ſuſcepiſſe, & palam honoraſſe, vt ab Apoſtolis traditum fuerat, *idem ſibi ipſe teſtis eſt. Eius frater Gregorius Niſſenus*, non infrequẽter paſſionis Chriſti figuram cum lachrymis intuebatur, *adeò efficaciter ob oculos hiſtoriam pictura ponebat. Nazianzenus*, ſcortum, vt ad intemperantis iuuenis limen vocatum peruenit, gradu citato receſſiſſe, Polemonis clari olim philoſophi conſpecta imagine, *teſtatur* eum pictum, vt viuum reuereretur. *Iſtis non inferior Chryſoſtomus*, B. Meletij imaginem in annulis, poculis, phialis, thalami parietibus, & aliis locis, multos effinxiſſe, vt corporis ſanctiſſimi viri formam vbique conſpicerent, *& narrat & laudat. Quin & ſe ex* cera confictam imaginem, pietate plenam amaſſe *non dißimulat. Athanaſius omnem imaginibus exhibitum honorem ad prototypum referri docet. Denique his omnibus ſuperior Euſebius, imperatorem Conſtantinum tanto diuini amoris ardore incenſum refert*, vt etiam in medio foro vrbis Conſtantinop. Danielem cum leonib⁹ in ære inciſum aurique laminis ſplendeſcentem, ſimúlque in ipſo palatij introitu, in maxima tabula, ſalutaris Chriſti paſſionis inſigne ex lapillis præcioſis cuiuſque modi auróq; multo polirè elaboratis, confectum, figendum curauerit. *Exiſtimus ergo ex Latinæ & Græcæ Eccleſiæ Patribus, non longius à Chriſti aſcenſione, quàm quadringentis annis recedentibus*, ſub quibus ſincerior Dei cultus *vel confitentibus aduerſariis*, adhuc viguit, *vſum imaginum, Chriſti & Apoſtolorum tempore, atque deinceps & ſacrum & publicũ inter Chriſtianos fuiſſe: Qui illum igitur oppugnant, Manichæi, Iuliani apoſtatæ, impurißimi Mahumetis, Turcarum tyrannidis, & Iudæorum propugnatores potius, quã pietatis & veritatis Chriſtianæ aſſertores haberi debent.*

In vita Simeonis. Lib. 5. apol. pro Chriſt. Epiſt. ad Iul. in aliis citat. Nicænis. Se. de patriarcha Abraham conci. Nic. In carm. de virtute. In encomio Meletij. Orat. quod vere. & unum sit ... legiſlator. Orat. 4. contra Arria. Lib. 3. de vita Conſtan. c. 48.

QVALIS EST DOCTRINA CERINTHI.

CAPVT XXV.

C[1]Erinthus autem quidam in Aſia, non à primo Deo factum eſſe mundum docuit, ſed à virtute quadam valde ſeparata & diſtante ab ea principalitate, quæ eſt ſuper vniuerſa, [2] & ignorante [eum] qui eſt ſuper omnia [Deum:] Ieſum autem ſubiecit non ex Virgine natum, ([3] impoſſibile enim hoc ei viſum eſt) fuiſſe autem eum Ioſeph & Mariæ filium ſimiliter, vt reliqui omnes homines, & plus potuiſſe iuſtitia & prudentia & ſapientia *præ omnibus, [4] & poſt baptiſmum deſcendiſſe in eum, Chriſtum, ab ea principalitate quæ eſt ſuper omnia, figura columbæ, & tunc annunciaſſe incognitum patrem, & virtutes perfeciſſe, in fine autem reuolaſſe iterum Chriſtum de Ieſu, & Ieſum paſſum eſſe, & reſurrexiſſe; Chriſtum autem impaſſibilem perſeueraſſe, exiſtentem ſpiritalem.

* ab hominibus.

Mundum à Deo factũ, & Ieſum ex virgine natũ eſſe, negabat Cerinthus.

Chriſtum à baptiſmo in Ieſum deſcendiſſe, & cũ pateretur auolaſſe docebat.

ANNOTATIONES.

1 Cerinthus autem] *Hunc primum in Ægypto Philoſophia diu operam dediſſe, author eſt Theodoretus, Deinde Hieroſolymis, Cæſareæ, Antiochiæq; frequenter Apoſtolis ipſis reſtitiſſe; atque demum in Aſia longè lateque impietatem ſuam propagaſſe ſcribit Epiphanius. Porro Dionyſius Alexand. lib. 2. de promiſsionibus, hunc quoque* regnum Chriſti terreſtre futurum ſomniaſſe docet, quippe qui inuitamentis corporis & carnis cum primis obſequeretur illecebris, & quarum rerum cupiditate ducebatur, in eiſdem beatam vitam fore aſſeruit, vt in veneris & earũ partium quæ ad venerem ſpectant expletione.

Lib. 2. hæret. fab. *Contra hære. 28.* *Euſeb. lib. 3 hiſt. c. 22. & li. 7. ca. 20.*

2 Et ignorante eum] *Emendationem ex vet. cod. agnoſcit, & ſententiam huius loci ſic exprimit Theodoretus:* Docuit eſſe quidem vnum vniuerſorũ Deum, eum autem non eſſe mundi creatorem, ſed ſeparatas quaſdam poteſtates, & eum omnino neſcientes. *Itaque eum, pro eo repoſuimus, vt mox Deũ, pro* Deo.

Lib. 2. hæret. fab.

3 Impoſſibile enim] *In ſimili cœno volutatum Marcionem, argutiſsimo hoc dilemmate premit Tertullianus, rationem deſiderans, qua non putauerit filium Dei ex virgine natum eſſe:* Neceſſe eſt, *inquit*, vt aut impoſſibilem, aut inconuenientem Deo exiſtimaueris natiuitatem. Sed Deo nihil impoſſibile, niſi quod non vult. An ergo voluerit naſci (quia ſi voluit, potuit, & natus eſt) conſideremus. *Et poſt pauca.* Sceleſtiſſime hominum, qui interemptores excuſas Dei. Quodcunque Deo indignum eſt, mihi expedit. Saluus ſum ſi non confundar de Domino meo. Qui me (inquit) confuſus fuerit, confundar & ego eius. Alias non inuenio materias confuſionis, quæ me per contemptum ruboris probent bene impudentem & fœliciter ſtultum. Natus eſt Dei filius: prorſus credibile eſt, quia ineptum eſt. Et ſepultus reſurrexit: certum eſt, quia impoſſibile eſt. *Obſerua autem hæreticos tutiſsimum aſylum ſemper putaſſe, id clamitare Deo impoſsibile, quod credere renuunt.*

Lib. de carne Chriſti.

4 Et poſt baptiſmum] *Apertiùs Epiphanius:* Ex ſuperis autem, ex ſupremo Deo, poſtquam adultus fact[us] fuit Ieſus ex ſemine Ioſeph & Maria genitus, deſcendiſſe Chriſtum in ipſum, hoc eſt, Spiritum ſanctum in ſpecie columbæ in Iordane, & reuelaſſe ipſi & per ipſum poſteris ignotum patrem. Et propterea poſtquam venit virtus in ipſum ex ſupernis, virtutes perpetraſſe: & vbi ipſe paſſus eſt, id quod ex ſupernis venerat, à Ieſu ſurſum volaſſe.

Contra hære. 28.

QVÆ EST EBIONITARVM DOCTRINA.

CAPVT XXVI.

Q[1]Vi autem dicuntur Ebionæi conſentiunt quidam mundum à Deo factum, [2] ea autem quæ ſunt erga Dominum, non ſimiliter vt Cerinthus & Carpocrates opinantur. Solo autem eo quod eſt ſecundùm Matthæum Euangelio vtuntur, & Apoſtolum Paulum recuſant, apoſtatam eum legis dicentes. Quæ autem ſunt prophetica, curioſiùs exponere nituntur, [3] & circuncidũtur ac perſeuerant in his conſuetudinibus, quæ ſunt ſecundùm legem, & Iudaico charactere vitæ vti, & Hieroſolymam adorant, quaſi domus ſit Dei.

Ebionæi Paulum reiiciebant, & ſolum Matthæum ex Euãgeliſtis probabant. Iudaicos ritus obſeruabant.

ANNOTATIONES.

1 Qui autem dicuntur Ebionæi] *Quantum ad nomen huius Ebionis attinet, Euſebius, Epipha. & Theod. illud lingua Hebraica, inopem & mendicum ſignificare rectè putarunt; quandoquidem* אביון *pauperem, & pauperrimum Hebraicè ſignificat. Hunc verò non ſolùm Romæ & in Aſia prædicaſſe, radiceſque ſpinoſarum propaginum, à Nabathea, Paneade, Moabitide, & Cocabeum regione in Baſanitide terra, ſed & in Cypro egiſſe, teſtu*

Lib. 3. hiſt. ca. 21. Contra hære 30 li. 2. hæ. fa.

eſt Epiphanius; ſimúlque ex Samaritanorum abominatione, Iudæorum improbitate, Oſſeorum & Nazoræorum opinione, Cerinthianorum forma, Carpocratianorum impietate, ſub Chriſtianorum appellatione: horrendum & pernicioſum dogmatis ſui monſtrum compoſuiſſe.

Lib. de carne Chriſti. *Contra hæreſ. 30.* *Lib. 3. hiſt. ca. 21.*

2 Ea autem quæ ſunt] *Tertull.* Ebion nudum hominem, & tantum ex ſemine Dauid, Id eſt, non & Dei filium conſtituit Ieſum: planè Prophetis aliquo glorioſiorem, vt ita in nonnullis angelum fuiſſe dicatur. *Epiphanius:* Primùm quidē Ebion, Chriſtum ex ſemine viri, hoc eſt ipſius Ioſeph, eſſe decreuit, &c. *Euſeb.* Eum ſimplicem, vulgarem & ſolum hominem cenſuerunt, & ex concubitu coniunctionéque Ioſeph viri cum Maria vxore ſua in hanc lucem editum: verùm propter progreſſionem, quam in virtute feciſſet, hominem iuſtum cenſuerunt, at ſolum hominem tamen.

In hanc hæreſim diſputat Irenæus libro tertio cap. 30. & 31.

3 Circuociduntur] *Qui tunc temporis ſe Iudæum circunciſione, & reliquis ceremoniis profitebatur, imprimis à gemina perſecutione immunis erat. Priore, Romanorum, quia imperatores patrio ritu Iudæos viuere conceſſerant. Poſteriore, Iudæorum qui in eos vt aſſeclas eiuſdem obſeruationis non inſurgebant. Qui autem in Chriſtum credebant, deſerto Iudaiſmo, vtrorúmque tyrannide adeò vexabantur, vt permulti* Ieſum eſſe Chriſtum fateri dubitarēt, ne inſectationem ferrent eorum qui furiis ſpiritus impoſtoris agitati, confeſſores illius nominis enecare & perſequi nō deſinebāt, *vt eleganter ſcripſit Iuſtinus martyr in Dialogo. Ebionæos autem, ex prima iſtorum claſſe fuiſſe euidentiſſimum eſt.*

QVÆ SINT NICOlaitarum opera.

CAPVT XXVII.

Nicolaitarum author, errores & condemnatio. *Apocal. 2.*

NIcolaitæ autem magiſtrum quidem habent [1] Nicolaum, vnum ex VII. qui primi ad Diaconium ab Apoſtolis ordinati ſunt, qui indiſcretè viuunt. Pleniſſimè autem per Ioannis Apocalypſin manifeſtantur qui ſint, nullam differentiam eſſe docentes in mœchando & idolothyton edere: quapropter dixit & de iis ſermo, Sed hoc habes quòd odiſti opera Nicolaitarum, quæ & ego [2] odi.]

ANNOTATIONES.

Lib. 3. ſtromat. *Lib. 3. hæret. fab.*

1 Nicolaum] *Hunc Nicolaum Antiochenum genere, proſelitum autem profeſſione, atque è ſeptem illis Diaconis electis ab Apoſtolis in miniſterium quotidianum, vnum fuiſſe conueniunt omnes. At Clemens Alexand. & Theodo. admittunt quidem obiurgatum ab Apoſtolis de vxoris Zelotypia, illam in medium adduxiſſe, & cui vellet nubere permiſiſſe: ſed exinde illum continenter & pudice vixiſſe, filiáſque eius virgines, & filium incorruptum conſenuiſſe volunt. Alij porro promiſcuos mulierum amplexus, imò & permixtiones obſcœnas, execrabiléſque tum pergiſſe, tum docuiſſe ſcribunt, quod & Irenæus innuit, dicens ſectatores eius indiſcretè viuere.*

Epiphan. circa hæreſ. 25. *Tertul. lib. de præſcrip.*

2 Quæ & ego odi] *Authoritate vet. cod. conſentiente quoque vulgata Bibliorum tralatione delevimus* odio.

QVÆ EST CERdonis ſententia.

CAPVT XXVIII.

Cerdonis tempus, & opiniones.

ET [1] Cerdon autem quidem ab iis qui ſunt erga Simonem occaſionem accipiens, cùm veniſſet Romam ſub Hygino, qui nonum locum Epiſcopatus per ſucceſſionem ab Apoſtolis habuit, docuit eum qui à Lege & Prophetis annunciatus ſit Deus, non eſſe Patrem Domini noſtri Chriſti Ieſu. Hunc enim cognoſci, illum autem ignorari, & alterum quidem iuſtum, alterum autem bonum eſſe.

ANNOTATIONES.

Lib. 4. hiſt. ca. 10.

1 Et Cerdon] *Integrum hoc caput, vt Euſebius ex Irenæo tranſcripſit, latine apponemus.* In primo libro de Cerdone, hæc quæ ſequuntur narrat Irenæus: Cerdo quidem ab his qui erant Simonis æmuli imitatoréſq; occaſionem accipiens, Hygino Romanam Eccleſiam regente, qui ab Apoſtolorum tempore nonus erat pontifex, Romam commigrauit: docuitque Deum à lege & Prophetis prædicatū, non eſſe patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti. Illum enim cognitum, hunc autem obſcurum & ignotum: illum iuſtum & ſeuerum, hunc bonū & benignum fuiſſe. *At longè prolixiorem catalogum*

Lib de præſcrip.

blaſphemiarum illius recenſet Tertullianus ſcilicet, quod legem & Prophetas repudiarit, Deo creatori renunciauerit, Chriſtum in ſubſtantia carnis non veniſſe, ſed ſolo phantaſmate: nec omnino paſſum, ſed quaſi paſſum: nec ex virgine natum fuiſſe dixerit. Sed & reſurrectionem corporum negauit, ſoliúmque Lucæ Euangelium, nec tamen totum, recepit. Apoſtoli Pauli neque omnes, neque totas epiſtolas admiſit, Acta Apoſtolorum & Apocalypſim Ioannis, quaſi falſa, reiecit. Venena verò ſua Marcioni diſcipulo, planè vt vipera aſpidi, impertiuiſſe ſcribit Epiphanius.

Contra hæreſ. 41.

QVÆ SVNT · QVÆ *Marcion docuerit.*

CAPVT XXIX.

SVccedens autem ei Marcion Ponticus, [adampliauit] doctrinam, [1] impudoratè blaſphemans] eum qui à Lege & Prophetis annunciatus eſt Deus, malorum factorem & bellorum concupiſcentem, & inconſtantem quoque ſententia, & contrarium ſibi ipſum dicens: [Ieſum autem ab eo Patre qui eſt] ſuper mundi fabricatorem Deum, venientem in Iudæam temporibus Pontij Pilati præſidis, qui fuit procurator Tiberij Cæſaris, in hominis forma manifeſtatum, his qui in Iudæa erant, diſſoluētem Prophetas & Legem & omnia opera eius Dei qui mundum fecit, quem & Coſmocratorem dicit: Et ſuper hæc, id quod eſt ſecundùm Lucam Euangelium circuncidens, & omnia quæ ſunt de generatione Domini conſcripta auferens, & de doctrina ſermonum Domini multa auferens, in quibus manifeſtiſſimè conditorem huius vniuerſitatis ſuum patrem confitens Dominus conſcriptus eſt, ſemetipſum eſſe veraciorem quàm ſunt hi qui Euangelium tradiderunt Apoſtoli ſuaſit diſcipulis ſuis, non Euangelium, ſed particulam Euangelij tradens eis. Similiter autem & Apoſtoli Pauli epiſtolas abſcidit, [2] auferens quæcunque manifeſtè dicta ſunt ab Apoſtolo de eo Deo,] qui mundum fecit, quoniam hic Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, & quæcunque ex propheticis memorans Apoſtolus docuit *prænunciantibus aduentum Dei. Salutem autem ſolùm animarum eſſe futuram earum quæ eius doctrinam *didiciſſent. Corpus autem videlicet, quoniam à terra ſit ſumptum, impoſſibile eſſe participare ſalutem. Super blaſphemiam autem quæ eſt in Deum adiecit & hoc, [3] verè Diaboli os accipiens, & omnia contraria dicens veritati. Cain & eos qui ſimiles ſunt ei, & Sodomitas, & Ægyptios & ſimiles eis, & omnes omnino gentes, quæ in omni permixtione malignitatis ambulauerunt, ſaluatas eſſe à Domino, cùm deſcendiſſet ad inferos, & accurriſſent ei, & in ſuum aſſumpſiſſe regnum. Abel autem & Enoch & Noe & reliquos iuſtos, & eos qui ſunt erga Abraham *Patriarchas, cum omnibus Prophetis, & his qui placuerunt Deo, non participaſſe ſalutem, qui in Marcione fuit, ſerpens præconiauit. Quoniam enim ſciebant, inquit, Deum ſuum ſemper tentantem eos, & tunc tentare *eum ſuſpicati, non accurrerunt Ieſu, neque crediderunt annunciationi eius: & propterea remanſiſſe animas eorum apud inferos dixit. Sed huic quidem *quoniam & ſolus manifeſtè auſus eſt circuncidere ſcripturas, & impudoratè ſuper omnes obtrectare Deum: [4] ſeorſum contradicemus, ex eius ſcriptis arguentes eum, & ex iis ſermonibus qui apud eum obſeruati ſunt Domini & Apoſtoli quibus ipſe vtitur, euerſionem eius faciemus præſtante Deo.

Blaſphemia Marcionis aduerſus Deū Patrem, & Dominum Ieſum Chriſtum.

Legem prophetáſque reiiciebat.

Déque Euangelio et epiſtolis auferebat.

*prænuncians.

*audiſſēt.

Reſurrectionem carnis negabat

Impios ſaluos eſſe dicebat, vt iuſtos damnaret.

* patriarcham.

* eos.

*quomodo.

Quid contra dogma Marcionis faciat Irenæ.

ANNOTATIONES.

Li. 4. hiſt. ca. 10.

Lib. 3. c. 3.

1 Succedens autem ei Marcion] *Prima huius ſententiæ emendationes ex vete. cod. his agnoſcit Euſebius:* Marcion item Ponticus huic ſuccedens, impudenter quidem & perfricta fronte iactās conuitia, eiuſdem erroris doctinam mire amplificauit. *Philaſtrius, hunc Epheſum veniſſe ſcribit, cum adhuc Ioannes Apoſtolus viueret, à quo victum, atque inde pulſum Romam confugiſſe, ibique noſter Irenæus Polycarpo obuium factum, & ab eo primogenitum Satanæ vocatum fuiſſe teſtatur: Sed & adhuc vixiſſe, cum aduerſus illum calamum ſtringeret Iuſtinus martyr indicat ipſe Apologia 2. Cæterùm cum aliquot ſæculis ante Epiphanium quinque libris ortum, patriam, lapſum, ſuperbiam, luxuriam, hypocriſim, mortémque eius graphicè depinxerit Tertullianus, in his vlterius recenſendis non immorabimur. Tantum addit Epiphanius, fraudes illius adeò inualuiſſe, vt ſua adhuc ætate Romæ, & in Italia, in Ægyptóque, & Paleſtina, & in Arabia, ac Syria, in Cypro, atque Thebaide, quin & in Perſide, & aliis pluribus locis ſectatores haberet. Porro authoritate Euſebij, & ve-*

terus noſtri codicis pro adimpleuit, *reſtituimus* adampliauit: *& pro* impuratè blaſphematus, impudoratè blaſphemans: *& mox pro* Ieſum autem qui eſt à Deo patre, *repoſuimus* Ieſum antem ab eo patre qui eſt.

2 Auferens quæcunque] *Sacrilegam hanc audaciam, frequenter arguit Tertullianus, vt libro de carne Chriſti:* His conſilíis tot originalia inſtrumenta Chriſti delere Marcion auſus eſt, ne caro eius vera probaretur. Ea qua, oro te, authoritate? Si propheta es, prænuncia aliquid: Si Apoſtolus, prædica publicè: ſi Apoſtolicus, cum Apoſtolis ſenti: ſi tantum Chriſtianus es, crede quod traditum eſt, &c. *Et libro de præſcript.* Marcion exertè & palam machæra non ſtylo vſus eſt: quoniam ad materiam ſuam cædem ſcripturarum confecit. *Idem etiam exprobrat lib. 2. 4. & 5. quos in eius hæreſes ſcripſit.*

3 Verè Diaboli os accipiens] *Non maledicendi libidine, ſed ob execrandas, quas euomebat, blaſphemias in cœlum, & totum ſanctorum ordinem, digno hoc epitheto Marcionem exornat Irenæus, eodem iure, quo Paulus Elymam magum* Filium Diaboli, & omnis iuſtitiæ inimicum *vocauerat. Verè enim Diaboli & ſerpentis, quem Apocalypſis deſcribit bellũ facere in cœlum, & habitantes in eo, organum erat. Sanctos ſiquidem patriarchas, prophetas, & iuſtos omnes, quos Chriſtus pio cruore redemit, damnare: impios verò quoſlibet ſeruare, an non eſt terram cœlo, vel potius paradiſum inferno miſcere?*

4 Seorſum contradicemus] *Ex hoc loco Euſebius colligit Irenæum libro quodam ſeparatim edito, è Marcionis ſcriptis, Marcionem ipſum refutaſſe: Porrò errores de duobus Diis confutat infra lib. 2. cap. 3. & 10. & toto ferè lib. 3. Mundi opus indignum eſſe Deo, refellit lib. 2. cap. 3. Abrahamum ſaluatum eſſe probat lib. 4. ca. 18. Quod legis diſſolutionem Chriſtum introduxiſſe cauillabatur, infringit lib. 4. ca. 27. & Clemens Alexand. 2. ſtro. Clariſſimos alios Eccleſiæ proceres, Iuſtinum martyrem, Dionyſium Corinthium, Theophilum Antiochenum, Philippum Gortynenſem, Modeſtum, Melitonem, Apolinarium, aduerſus immanem hanc belluam ſumma induſtria ſcriptis depugnaſſe, teſtatur Euſebius lib. 4. hiſt. ca. 17. 22. 23. 24. 25. 26. 27.* Lib. 5. hiſt. ca. 8.

QVÆ EST CONTINENTVM AVERSATIO.

CAPVT XXX.

Hæretici ſunt omnes Simonis Magi diſcipuli, nolunt licet agnoſcere.

VNe autem neceſſario meminimus eius, vt ſcires quoniã omnes qui quoquo modo adulterant veritatem & præconium Eccleſiæ lædunt, Simonis Samaritani magi, diſcipuli & ſucceſſores ſunt. Quanuis non confiteantur nomen magiſtri ſui ad ſeductionem reliquorum, attamen illius ſententiam docent, Chriſti quidem Ieſu nomen tanquam irritamentum *præferentes, Simonis autem impietatem variè introducentes mortificant multos, per nomen bonum, ſententiam ſuam malè diſperdentes, & per dulcedinem & decorem nominis, amarum & malignum principis apoſtaſiæ ſerpentis venenum porrigentes eis. Ab his autem qui prædicti ſunt, iam multæ propagines multarum hæreſum factæ ſunt, eo quòd multi ex ipſis, imò omnes * volunt doctores eſſe, & abſcedere quidem ab hæreſi in qua fuerunt. Aliud autem dogma ab alia ſententia, & deinceps alteram ab altera componentes, noua docere inſiſtunt, ſemetipſos adinuentores ſententiæ quamcunque compegerint, enarrantes. [1] Vt exempli gratia dicamus à Saturnino & Marcione qui vocãtur continentes, abſtinentiam à nuptiis annunciauerunt, fruſtrãtes antiquam plaſmationem Dei, & obliquè accuſantes eum qui & maſculum & fœminam ad generationem hominum fecit: & eorum quæ dicuntur apud eos animalia abſtinentiam induxerunt, ingrati exiſtentes ei qui omnia fecit Deo: contradicunt quoque eius ſaluti qui primus plaſmatus erat, & hoc nunc adinuentum eſt apud eos.

*proferentes.

*velint.

Damnãtes nuptias, & vſum animaliũ, continentes dicuntur.

ANNOTATIONES.

Lib. 4. hiſt. ca. 27.

1 Vt exempli gratia] *Quia hæc vſque ad calcem transſcripſit Euſebius, verba eius latina addere libet:* Hæretici quidem, qui ἐγκρατεῖς, id eſt, continentes nuncupati ſunt, tanquam à Saturnini & Marcionis ſchola profecti, non contrahendum matrimonium prædicant, in quæ eo veterem Dei improbant fabricationem: & Deum qui maſculum & fœminam ad humani generis propagationem creauerat, tacite reprehendunt: docẽtque ab animantibus quæ apud eos ἔμψυχα appellantur, abſtinendum: ſéque propterea ingratos Deo, qui omnia condiderat oſtendunt. Quinetiam ſaluti Adami, hominis primò omnium fabricati, contradicunt. Atque iſte error modo apud illos inuentus eſt, idque Tatiano quodam authore, &c.

QVALIS EST TATIANI DOCTRINA.

CAPVT XXXI.

[1] Tatiano quodam primo hanc introducente blaſphemiam, qui cùm eſſet Iuſtini auditor, in quantum quidem apud eum erat, nihil enarrauit tale: poſt verò illius martyrium abſiſtens ab Eccleſia, & præſumptione magiſterij elatus & inflatus, quaſi præ cæteris eſſet, proprium characterem doctrinæ conſtituir. [Æonas quoſdam inuiſibiles] ſimiliter atque hi qui à Valentino ſunt, velut fabulam enarrans: nuptiarum autem corruptelas & fornicationes ſimiliter vt Marcion & Saturninus dicens, [a] Adæ autem ſaluti ex ſe contradictionem faciens.

Quis Tatianus, & quæ eius hæreſes.

ANNOTATIONES.

Lib. 4. hiſt. cap. 37.

1 Tatiano quodam] *Integrum hoc caput conſequenter tranſcribit Euſebius, cuius verba etiam addemus maximè, quia emendationes ex vetere codice amplectuntur.* Iſte error, *ait*, modò apud illos inuentus eſt, idque Tatiano quodam authore, qui primum iſtam contra Deum inuexit blaſphemiam. Qui cum eſſet Iuſtini auditor, quandiu cum eo verſabatur, nihil eiuſmodi in apertum protulit: Verum poſt illius martyrium, à fide Eccleſiæ deſciſcens, nomen & opinionem Doctoris inſolenter ſibi vendicare, eáque arroganter intumeſcere, & perinde quaſi cæteris multum præſtitiſſet, propriá doctrinæ formulam conſtituere, & pari ratione cum his qui Valentiniani vocantur, ſæcula quædam ſub aſpectum minimè cadentia falſo cóminiſci cœpit. Atque ſimiliter cum Marcione & Saturnino matrimonium corruptelam eſſe & ſtuprum aſſerere, ſaluti Adam contradicere & ſuopte Marte, & ingenio rationes ad illud confirmandum excogitare. Hæc de Tatiano Irenæus. *Hactenus Euſebius. Quæ autem alij de hoc Tatiano tradiderunt, non inutile fuerit addidiſſe. Primo ex Syria ortum aſſerit Clemens Alex. 3. ſtro. Deinde non paruam ſibi gloriam ex arte Rhetorica comparaſſe, teſtis eſt Hieronymus. At de ſe loquentem Tatianum, cum ſe prius idolorũ myſteriorum participem fuiſſe confeſſus eſſet, audiamus:* Cum viderem, *ait*, omnes vbique Deorum cultus per effœminatos & androgynos conſtitui experimento nouiſſem; item apud Romanos Latialem Iouem humano cruore, & ſanguine per homicidia fuſo placari; Dianam verò non procul Megalopoli ſimilibus gaudere, & alium alibi dæmonem malorum authorem facinorum deprehenderem: in me deſcendens, quomodo tandem veritate potirer inquirebam. Et cum diligẽter circumſpicerem, in libros quoſdam barbaros incidere mihi contigit, antiquiores multo quàm Græcorum philoſophia, ſi ſpectes ætatem: & auguſtiores, ſi illorum errores. His ego fidem adhibui, quòd ſtylus non eſſet phaleratus, nec vlla ſcriptorum affectatio, & ſermo nuſquam obſcurus: futurorum item euentuum prænotione, & magnitudine promiſſionum, & quòd vnum vniuerſorum Monarcham ſtatuerent impulſus. *Hactenus ille. Romam autem commigraſſe, & B. Iuſtini ſectatorem effectum, in Eccleſia effulſiſſe, quandiu à latere eius non diſceſſit, ſed ad fidem propagandam, & contra Creſcentis Cynici latratus, Ethnicorúmque ſycophantias tuendam egregiè, diúque nauaſſe operam cõueniunt omnes. Quin & Euſebius addit eundem* διὰ τεσσάρων quatuor Euangeliorum, & magnum librorum numerum, poſteris reliquiſſe, inter quos ille apud multos quaſi pleno ore celebratur, quem contra Gentiles edidit. *Sed nihil ex omni parte beatum.* Cum enim Iuſtinus martyrio functus eſſet, quaſi cæcus ductore deſtitutus, *inquit Epiphanius*, per præcipitia lapſus eſt, Romáque digreſſus ad Orientem ſeſe contulit, vbi varias ſparſit hæreſes. Myſteriis autem ſimiliter vſus eſt ad imitationem ſanctæ Eccleſiæ, hoc vno dempto quod ſolam aquam adhibebat, indeque Hydroparaſtatum ſuperſtitionem ortam aſſerit Theodoretus. *Delentimus autem* doctrina conſtituta, non quaſdam inuiſibiles, *& repoſuimus*, doctrinæ conſtituit. Æonas quoſdam inuiſibiles.

Lib. de ſcript. eccl.

Oratione cõtra Græc.

Lib. 4 hiſt. c. 4. 27.

Contra hæreſ. 46.

lib. 1. hære. fab.

a Adæ autem ſaluti] *Libellum de Adæ pœnitentia licet reiiciat Gelaſius, ipſum tamen pœnitentiam egiſſe de peccatis, cum ſaluus ſit, neceſſe eſt.* Caſtigatione etiã non vulgari plexus eſt, *ait Epiphanius*, & è regione paradiſi in exilium actus, quo memor eſſet, bonæ vitæ per pœnitentiam in memoriam reuocatæ. *Quin & abundè opere ipſo pœnitentiã ſuam oſtendiſſe per ſuccinctorium docet infra Irenæus, foliis ficulneis agreſtioribus retundens petulantem carnis impetum. In hanc autem hæreſim diſputant Tertullianus in calce libri de præſcriptionibus; Epiphanius contra hære. 46. & ampliſſimè hic noſter Irenæus libro 3. cap. 34. 35. 37. & 39.*

Diſt. 15.

Contra hære. 46.

Li. 3. c. 37.

VNDE II QVI DIFFERENTIAS INDVXERVNT, *acceperunt occaſiones.*

CAPVT XXXII.

ALij autem rurſus à Baſilide & Carpocrate occaſiones accipientes, indifferentes coitus, & [1] multas nuptias induxerunt. & negligentiam ipſorum quæ ſunt idolothyta ad manducandum, non valde [a] hæc curare] dicentes Deum. Et [*] quid enim non eſt numerum dicere eorum qui ſecundum alterum & alterum modum exciderunt à veritate?

*qui deorum.

Qui promiſcuos cõcubitus, & polygamiã induxerunt ciborúmque delectũ dãnarunt.

ANNOTATIONES.

1 Multas nuptias] *Vt inſanæ libidinis ſuæ furores affatim explerent, & voluptatum amatores, huius licentiæ inefcarent illecebris, hanc vxorum varietatem inducebant. Paris impudentia Ebionæos quoque reos agit Epiphanius, quod videlicet, ſi quis vellet prioribus nuptiis disiunctus, alteris copulari, vſque ad ſecundas & tertias nuptias. Hermogenem etiam arguit Tertullianus*, quod aſſiduè nuberet. *Iſtiuſmodi priſcorum Gnoſticorum impuritatem, vt ne latum vnguem à patribus diſcederet proles, magno animi ardore imitantur recentiores. Ac ne longius excurram, noſtro ſæculo, HetZerus inſignis Anabaptiſta, tredecim ſimul duxit vxores. Melancthonis & Lutheri epiſtolas extare aſſerit Fridericus Staphylus, quibus apertis verbis fas iúſque eſſe pronunciant, maritum vnum duas legitimas vxores ſimul habere. Vxorem moroſam talibus verbis adire virum docet Lutherus :* Si tu nolis, velit alia : recuſat vxor, veniat ancilla : dimiſſa Vaſthi, Eſtheram accipiat *Bucerum ex monacho perfugam & deſertorem, & tertiò maritum, polygamiam plurimis commẽdaſſe, teſtatur Vvintonienſis : quippe qui Lutherum Ioannis Oldendorpio permiſiſſe ſciret, vt priore coniuge ſuperſtite, alteram præterea duceret. Ex inſignis hypocrita, apertiſſimus Caluiniſmi præco Geneuæ factus Bernardinus Ochinus Senenſis, libello edito polygamiam inter ſuos, bonus vir, docere non erubuit. Eidem congratulantur quotquot ad Sacramentarios defecerunt apoſtatæ, quia Mahumetico planè more, matrimonij ſacrum vinculum multis leuioribúſque de cauſis, ſolui putant, quod Geneuæ frequenter contingere, in acta publica relatum eſt.*

Concione de vita cõiugali.

2 Hæc curare] *Ita vetus codex: expunximus verò* hoc comparare.

QVIBVS TEMPORIBVS FVERVNT OMNES qui prædicti ſunt, & à quibus initia & doctrinas acceperunt.

CAPVT XXXIII.

SVper hos autem ex his qui prædicti ſunt Simoniani, multitudo gnoſticorum Barbelo exurrexit, [1]& velut à terra fungi manifeſtati ſunt, quorum principales apud eos ſentẽtias enarramus. [2]Quidam enim eorum Æonem quendam nunquam ſeneſcentem in virginali ſpiritu ſubijciunt, quem Barbelon nominant. Vbi eſſe patrem quendã innominabilem dicunt : voluiſſe autem hunc manifeſtare ſe ipſi Barbeloni : Ennœam autem hanc progreſſam ſtetiſſe in cõſpectu eius, & poſtulaſſe Prognoſin. Cùm produſſet autem & Prognoſis, his rurſum petẽtibus prodiit Incorruptela: pòſt deinde Vita æterna: in quibus gloriantem Barbelon, & proſpicientem in magnitudine & *concepto, delectatam in hanc generaſſe ſimile ei lumen. Hanc initiũ & luminationis & generationis omnium dicunt : & videntem patrem lumen hoc, vnxiſſe illud ſua benignitate, vt perfectum fieret. Hunc autem dicunt eſſe Chriſtum, qui rurſus poſtulat, quemadmodum dicunt, adiutorium ſibi dari Nun, & progreſſus eſt Nus. Super *hæc autem emittit pater Logon. Cõiugationes autẽ fient Ennoiæ & Logi, & Aphtharſias & Chriſti, & Æonia autem Zoe, Thelemati coniuncta eſt; & Nus Prognoſi, [3]& magnificabant hi] magnum lumen & Barbelon. Pòſt deinde & de Ennoia, & de Logo Autogenem emiſſum dicunt ad repreſentationem magni luminis, & valde honorificatum dicunt, & omnia huic ſubiecta. Coemiſſam autem ei Alethiam, & eſſe coniugationem Autogenus & Alethiæ. De lumine autem, quod eſt Chriſtus, & de incorruptela, quatuor emiſſa luminaria ad circunſtantiam Autogeni dicunt, & de Thelemate rurſus & Æonia Zoe quatuor [4]emiſſiones factas ad ſubminiſtrationem, quatuor luminaribus] quas nominant, Charin, Theleſin, Syneſin, Phroneſin. Et Charin quidem magno & primo luminario adiunctam, hunc autem eſſe Sotera volunt, & vocant eum Harmogen. Theleſin autem ſecundò, quem & nominant Raguel. Syneſin autem tertiò luminario, quem vocant Dauid. Phroneſin autem quartò, quem nominant Elelet. Confirmatis igitur ſic omnibus, [5]ſuper hæc emittit Autogenes hominem perfectum & verum, quem [&] adamantem vocant : quoniam neque ipſe domatus eſt, neque ij ex quibus erat, qui & remotus eſt [cum] primo lumine ab Harmoge. Emiſſam autem cum homine ab Autogene agnitionem perfectam & cõiunctam ei, vnde & hunc agnouiſſe eum qui eſt ſuper omnia, virtutem quoque ei *inuictam datã à virginali ſpiritu, & refrigerãt in hoc omnia hymnizare magnum Æona. [6]Hinc autem dicunt] manifeſtatam matrem, patrem, filiũ. Ex Anthropo autem, & Gnoſi natum lignum, quod & ipſum Gnoſin vocant. Deinde ex primo angelo qui aſtat Monogeni, emiſſum dicunt Spiritum ſanctum, quem & Sophiam & *Pronicum

Inſana deliria de Barbelone, patre innominato, & Ennœa.

Figmenta de Chriſto, & varijs coniugationibus, atq; quatuor luminaribus.

De Autogene, homine perfecto, Harmoge & ligno.

Deliria de Spiritu ſancto, nominibus varijs, atque operibus eius.

* cõcepto

* hanc

* iniunctã

* Prunicũ

vocant. Hunc igitur videntem reliqua omnia coniugationem habentia, ſe autem ſine cõiugatione, quæſiſſe cui adunaretur: & cùm non inueniret, aſſeuerabat, & extendebatur, & proſpiciebat ad inferiores partes, putans hic inuenire coniugem, & non inueniens exiliit tædiata quoque, quoniam ſine bona voluntate patris impetum fecerat. Pòſt deinde ſimplicitate & benignitate acta, generauit opus, in quo [erat] ignorantia & audacia. Hoc autem opus eius eſſe proarchontem dicunt, fabricatorem conditionis huius: virtutem autem magnam * abſtuliſſe eum à matre narrãt, & abſtuliſſe ab ea in inferiora, & feciſſe firmamentum cœli, in quo & habitare dicunt eum. Et cùm ſit ignorantia, feciſſe eas, quæ ſunt ſub eo poteſtates, & angelos, & firmamenta, & terrena omnia. Deinde dicunt adunitum eum Atabadiæ generaſſe Kakian, Zelon, & Phthonum, & Erinnyn, & Epithymiã. Generatis autem his, mater Sophia contriſtata refugit, & in altiora ſeceſſit, & fit deorſum numerantibus octonatio. Illa igitur ſecedente, ſe ſolum opinatum eſſe, & propter hoc dixiſſe, Ego ſum Deus Zelotes, & præter me nemo eſt. Et hi quidem talia mentiuntur.

* abſtitiſſe.

Proarchon angelorum, paſſionum, & mundi huius fabricator.

Sophia rec.

ANNOTATIONES.

1 Velut à terra fungi] *Locum hunc explicans Epiphanius, nominatim ſic Irenæi meminit:* Gnoſticorum quidem differentiæ ſunt decem, in vna plaga ſomnij ipſorum, & coniugationibus, & octonariis & maſculorum ac fœminarum ſæculis viciſſim æqualiter percuſſis. Et non amplius quidem iuxta tempora ordinis ſucceſſionem digeram, ſed iuxta progreſſum ab altera ad alterum digrediar. In vno enim tempore, hi omnes velut fungi è terra eruperunt, & velut abominabilium ac graueolentium herbarum germina, & gramẽ ſpinoſum, & velut latebra multorum ſcorpionum ex vno omnes tẽpore in vitam excreuerunt. Et ſicut antea dixi, inſtar fungorum ſua deformitate ſub vnum contactum apparuerũt, velut etiam ſancto Irenæo iam de ipſis dictum eſt: contemporanæi enim hi fuerunt. *Hæc Epiphanius. Fungorum autem Plinio multa ſunt genera; quorum origo à terra & pituita arborum, quos & annumerat inter ea, quæ periculosè manduntur, propter magnam cum venenis cognationem. De quorum veneno inter alios vide Nicandrum in Alexiphar. His verò rectè comparantur tot hæreticorum examina, quandoquidem inſtar fungorum temerè repentéque proſiliunt, & aut nullum, aut inutilem, vel pernicioſiſſimum fructum proferunt.*

Contra hære. 31.

Lib 22. ca. 25.

2 Quidem eorum Æonem] *Hæc ferè ad verbum tranſcribit Theodoretus:* Ex Valentini ſeminibus, *inquit,* Barbeliotarum, ſeu Borborianorũ, vel Naaſinorum, vel Stratioticorum, vel Phemionitarum qui vocantur, execranda ſecta pullulauit. Ponebant enim Æonem quẽdam ab interitu alienum, degere in ſpiritu virginali, quem nominant Barbeloth, Barbeloth autem ab eo petiiſſe præſciẽtiam. Cum ea autem proceſſiſſet, deinde rurſus petiuiſſet, proceſſit incorruptibilitas, deinde vita æterna. Lætãtem autem Barbeloth concepiſſe, & lucem peperiſſe. Eam dicunt inunctam ſpiritus perfectione, Chriſtum fuiſſe nominatam, &c.

Cõtra Barbelothos.

3 Et magnificabant hi] *Ita vet. co. deleuimus* & glorificabitur ei.

4 Emiſſiones factas] *Authoritate vete. cod. ſex has voces addidimus: expunximus* luminaria.

5 Super hæc emittit Autogenes] *Theodoretus;* Per ſe genitum autem dicunt produxiſſe hominem perfectum & verum, quem etiam Adamantem appellãt. Vna autem cum eo productam eſſe coniugem, perfectam cognitionem, hinc rurſus oſtenſam eſſe matrem, patrem & filium; ex homine autem & cognitione, lignum germinaſſe. Cognitionem autem hoc quoque nominãt. Iam verò ex primo angelo productum eſſe dicunt Spiritum ſanctum, quem etiam ſapientiam & prunycon appellarunt. Hanc autem dicunt coniugem appetẽtem, peperiſſe opus in quo erat ignorantia & arrogantia. Hoc autẽ opus Protarchonta, hoc eſt, primum principem appellant, & eum eſſe dicunt creaturarum opificem. Ipſum autem cum arrogantia congreſſum, genuiſſe vitium & partes eius. Hæc ergo ſummatim expoſui, figmẽti prolixitatem prætermittẽs. Eorum autem myſteria, quis eſt adeò infœlix, vt vel lingua proferat? Omnem enim improbam ratiocinationem, omnem denique execrabilem cogitationem ſuperant, quæ ab illis tanquam diuina peraguntur. Borboriani ea de cauſa cognominati ſunt.

6 Hinc autem dicunt] *Ita reſtituimus ex vet. co. priùs erat,* hinc enim dicitur.

*QVÆ SINT GNOSTICORVM GENERA, & quæ ſecundum eos * ſententia.*

* ſententiæ.

Capvt XXXIIII.

ALij autem rurſus portentuoſa loquuntur, eſſe quoddam primum lumen in virtute Bythi, beatum & incorruptibile, & interminatum. Eſſe autem [&] hoc patrem omniũ, & [1] vocare primum hominem. Ennœam autem eius progredientem filium, dicunt emittentis, & eſſe [2] hanc] filium hominis, ſecundũ

hominem. Sub his autem Spiritum ſanctum eſſe, & ſub [ſuperiori] ſpiritu, ſegregata elementa aquam, tenebras, abyſſum, chaos, ſuper quæ ferri ſpiritum dicunt, primam fœminam [eum] vocantes. Poſtea dicunt exultãte primo homine cum filio ſuo, ſuper formoſitate ſpiritus, hoc eſt fœminæ, & [3] illuminantem eam generauit ex ea lumen incorruptibile tertium maſculum, quem Chriſtum vocant, filium primi & ſecundi hominis, & Spiritus ſancti primæ fœminæ.

Deliria de Chriſto, eccleſia, & Sophia maſculofœmina.

Concumbentibus autem patre & filio fœminæ, quam & matrem viuentium dicunt, [4] cùm autem non potuiſſet portare nec capere magnitudinem luminum, ſuperrepletam & ſuperebullientem ſecundum ſiniſteriores partes dicũt, & ſic quidem filium eorum ſolum Chriſtum, quaſi dextrum & in ſuperiora alleuatitium, arreptum ſtatim cum matre in incorruptibilem Æonem. Eſſe autem hanc & veram & ſanctam Eccleſiam, quæ fuerit appellatio, & conuentio, & adunatio patris omnium primi hominis, & filij ſecundi hominis, & Chriſti filij eorum, & prædictæ fœminæ. [5] Virtutem autẽ quæ [6] ſuperebulliit] ex fœmina *habente humectationẽ luminis, à patribus decidiſſe deorſum docent, ſua autem voluntate habentem humectationem luminis, quem & ſiniſtram, & Pronicon, & Sophiam maſculofœminã, vocant, & [7] deſcendentẽ] ſimpliciter in [aquas,] cùm eſſent immobiles, & ne mouiſſe quoque eas petulanter agentem vſque ad abyſſos, & aſſumpſiſſe ex eis corpus. [8] Humectationi] enim luminis eius omnia accucurriſſe & adhæſiſſe dicũt, & circumtenuiſſe eam, quam niſi habuiſſet, tota abſorpta fortaſſe fuiſſet & demerſa à materia.

*habentẽ

Sophia propter corpus, in aquis periclitatur.

Deligatam igitur hanc à corpore, quod erat à materia, & valde grauatam repſiſſe aliquando & conatam eſſe fugere aquas, & aſcendere ad matrem. Non potuiſſe autem, propter grauedinem circumpoſiti corporis. Valde autem malè ſe habẽtem machinatam eſſe abſcondere illud quod erat deſuper lumen, timentem ne & ipſum læderetur ab inferioribus elementis quemadmodum & ipſa: & cùm virtutem accepiſſet ab humectatione eius quod erat ſecundùm eam lumen, [9] reſiliit & in ſublimitatem elata eſt, & facta in alto dilatauit & cooperuit, & fecit cœlum hoc, quod apparet à corpore eius, & remanſit ſub cœlo quod fecit, adhuc habens aquatilis corporis typum, cum accepiſſet concupiſcentiam ſuperioris luminis, & virtutem ſumpſiſſet per omnia depoſuiſſet corpus & liberatam ab eo. Corpus autem hoc exuiſſe dicũt eam, fœminã à fœmina nominant, & filium autem eius dicunt habuiſſe & ipſum aſpirationem quandam in ſe *incorruptelæ à matre relictam ei, per quam operatur, & potens factus emiſit & ipſe, vt dicunt, ab aquis filium ſine matre. Neque enim cognouiſſe matrem eum volunt, & filium eius ſecundùm patris imitationem, alterum emiſiſſe filium.

*corruptelæ.

[10] Hic quoque tertius quartum generauit, & quartus ipſe generauit filium, de quinto, ſextum filium generatum dicunt, & ſextus ſeptimum generauit: ſic quoque hebdomada perfecta eſt apud eos, octauum matre habente locum: & quemadmodum generationibus, ſic & dignitatibus & virtutibus præcedere eos ab inuicem: [11] & nomina autem mendacio ſuo talia poſuerunt. Eum enim qui à matre primus ſit, Ialdaboth vocari, eum autẽ qui ſit ab eo, Iao, & qui ab eo, Sabaoth magnum, quartũ autem Adoneum, & quintum Eloeum, & ſextum Oreum, ſeptimum autem & nouiſſimum omnium Aſtapheum.

Hebdomas perfecta ſeptem filiorum, & illorum nomina.

Hos autem cœlos & arotheas, & virtutes, & angelos, & conditores ſubiiciunt per ordinem ſedentes in cœlo ſecundùm generationem ipſorum *apparentes regere quoque cœleſtia & terreſtria, primo ipſorũ Ialdaboth contemnente matrem in eo quòd filios & nepotes ſine vllius permiſſu fecerit, adhuc etiam angelos [& archangelos] & virtutes, & poteſtates & dominationes: [12] quibus factis ad litem & iurgium aduerſus eum conuerſos eſſe filios eius de principatu: propter quę contriſtatum Ialdaboth & deſperatum conſpexiſſe in ſubiacentem [fecem] materiæ, & conſolidaſſe concupiſcẽtiam ſuam in eam, vnde natum filium dicunt.

*non apparentes.

Ialdaboth cum filiis litigat de principatu.

Hunc [autem ipſum] eſſe Nun in figura ſerpẽtis contortũ, dehinc & ſpiritum & animã, & omnia mundialia: inde generatam omnem obliuionem, & malitiam & zelum, & inuidiã, & mortem. Hunc autem ſerpentiformem & cõtortum Nun, eorum adhuc magis euertiſſe patrem dicunt tortuoſitate, cùm eſſet cum patre ipſorum in cœlo & in paradiſo. [13] Vnde exultantem Ialdaboth in omnibus his quæ ſub eo eſſent gloriatum & dixiſſe, Ego & pater, & Deus, & ſuper me nemo. Audientem autem matrem, clamaſſe aduerſus eum, Noli mentiri Ialdaboth: eſt enim ſuper te pater omniũ primus Anthropus, & Anthropus filius Anthropi. Conturbatis autem omnibus ad nouam vocem, & inopinabili nuncupatione,

Ialdaboth Nun generat in figura contorti ſerpẽtis, & inde exclamat.

tione,& quærẽtibus vnde clamor,& ad vocãdos eos,&[14]ad ſeducendũ]dixiſſe Ialdaboth dicũt: Venite faciamus hominẽ ad imaginẽ noſtrã.[15]Sex autẽ virtutes audiẽtes hæc,matre dãte illis excogitationẽ hominis,vti per eum euacuet eos à principali virtute,cõuenientes formauerunt hominẽ immẽſum latitudine & lõgitudine: ſcarizante autem eo tãtùm adduxerunt eum patri ſuorum,& hoc Sophia operãte,vti & illum euacuet ab humectatione luminis,vti nõ poſſet erigi aduerſus eum qui ſurſum eſt, habẽs virtutẽ. Illo autẽ inſufflãte in hominẽ ſpiritũ vitæ,latẽter euacuatum eũ à virtute dicũt:hominẽ autem inde habuiſſe Nun & Enthymeſin,& hæc eſſe quæ ſaluãtur, vt dicunt:& ſtatim gratias agere eũ primo homini,relictis fabricatorib^9^.Zelantẽ autẽ Ialdaboth,voluiſſe excogitare euacuare hominẽ per fœminã,& de ſua Enthymeſi eduxiſſe fœminã, quã illa Prunicos ſuſcipiẽs inuiſibiliter euacuauit à virtute. Reliquos autẽ venientes & mirãtes formoſitatẽ eius,vocaſſe eã Euam,& cõcupiſcẽtes eã hanc,generaſſe ex ea ſibi filios,quos angelos eſſe dicunt.

Somnia de formatione hominis & Eua,eorũque lapſu.

[16].Mater autẽ ipſorũ argumẽtata eſt per ſerpentem ſeducere Euã & Adã,ſupergredi præceptũ Ialdaboth. Eua autẽ quaſi à filio Dei hoc audiens,facilè credidit,& Adã ſuaſit manducare de arbore,de qua dixerat Deus,non manducare. [17] Mãducantes autẽ eos cognouiſſe eam quæ eſt ſuper omnia virtutem, dicunt,& abſceſſiſſe ab his qui fecerãt eos.]Prunicum autẽ videntẽ,quoniã & per*ſi ã blaſphemiã victi ſunt valde, valde gratulatum, & rurſum exclamaſſe,quoniã cùm eſſet pater incorruptibilis olim hic ſemetipſum vocãs patrẽ mentitus eſt,& cùm homo olim eſſet & prima fœmina & hæc adulterã; peccauit. Ialdaboth autem propter eam quę circa eum erat obliuionẽ,ne quidẽ intendentem ad hęc, proieciſſe Adã & Euã de paradiſo, quoniã tranſgreſſi erant præceptum eius. Voluiſſe enim filios ei ex Eua generari,& non adeptũ eſſe, quoniam mater in omnibus cõtrairet ei, & latenter euacuãs Adam & Euam ab humectatione[luminis,vti neque]maledictionem participaret,neque opprobrium,is qui eſſet à principalitate ſpiritus. Sic quoque vacuos à diuina ſubſtantia factos,maledictos eſſe ab eo,& deiectos à cœlo in hunc mundũ docent.

** ſuum plaſma.*

Exilium Ada, & Eua.

[18] Sed & ſerpentẽ aduerſus patrem operãtem deiectum ab eo in deorſum mũdum: in poteſtatem autem ſuã redigẽtem angelos qui hîc ſunt,& ipſum ſex filios generaſſe, ſeptimo ipſo extãte ad imitationem eius,quæ circa patrẽ eſt hebdomadis. Et hos ſeptem dæmonas mundiales eſſe dicunt,aduerſantes & reſiſtentes ſemper generi humano, quoniã propter eos pater illorũ proiectus eſt deorſum. Adã autẽ & Euã priùs quidẽ habuiſſe leuia & clara, & velut ſpiritualia corpora, quemadmodũ & plaſmati ſunt:venientes autẽ huc,demutaſſe in obſcurius,pinguius,& pigrius. Sed & animã diſſolutã & languidã, quippe à factore tãtummodo inſufflationẽ mundialẽ habentes,quoadusque iterũ Prunicos miſerata eorũ, reddidit eis odorẽ ſuauitatis humectationis luminis, per quã in cõmemorationẽ venerũt ſuã ipſorũ,& cognouerunt ſeipſos nudos,& corporis materiã, & cognouerunt quoniam mortem baiulãt,& magnanimes extiterunt, cognoſcentes quoniã ad tempus corpus circundatum eſt eis:& eſcas quoque inueniſſe eos, præeunte eos Sophia,& ſatiatos coiſſe inuicẽ carnaliter,& generaſſe Cain,quẽ & deiectibilis ſerpẽs cum filiis[ſuis]ſtatim ſuſcipiẽs euertit,& adimpleuit mũdiali obliuione * ſtultitia & audacia,immittẽs ita vt & dũ fratrẽ ſuũ Abel occideret,primus zelũ & mortẽ oſtenderit: poſt quos ſecundùm prouidentiam Prunici dicunt generatũ Seth, pòſt Noreã,ex quibus reliquã multitudinẽ hominũ generatã dicunt,& ab inferiori hebdomade in omnẽ malitiã immiſſam,& apoſtaſiã * ſuperiori ſanctæ hebdomadæ,& idololatriã vniuerſam cõtemptionẽ, cùm cõtraria eis eſſet ſemper mater inuiſibiliter & propriũ ſaluaret, hoc eſt,humectationẽ luminis. Sanctã autẽ hebdomadã,ſeptem ſtellas quas dicunt planetas,eſſe volunt,& proiectibilẽ ſerpentẽ duo habere nomina,[19] Michael & * Samuel,dicunt. Iratũ autẽ Ialdaboth hominibus,quoniã eũ nõ colebãt,neque honorificabãt,quaſi patrẽ & deũ,diluuiũ eis immiſiſſe,vt omnes ſimul perderet. Cõtraſtante autem & hîc Sophia ſaluatos eos eſſe qui circa Noe erant in arca, propter humectationem illius luminis quod ab[ea] erat,per quã iterum adimpletum eſſe mundũ hominibus:ex quibus quendã [20] Abrahã elegiſſe ipſum Ialdaboth,& teſtamentũ poſuiſſe ad eũ, ſi perſeuerauerit ſemen eius ſeruiens ei,dare ei hæreditatem terrę. Pòſt per Moyſen eduxiſſe eos ex Ægypto qui ab Abrahã eſſent,& dediſſe eis Legem,& feciſſe eos Iudæos,ex quibus elegiſſe ſeptẽ dies,quos & ſanctã hebdomadam vocãt, & vnuſquiſque eorum ſuum præconem*ad ſemet gloriãdum,& Deum annunciandum,vti & reliqui au-

De ſerpẽte, angelis, & ſeptem dæmonibus.

De corpore & anima Ada & Eua, qua per Prunicum reſtituuntur.

** ſtultitiã & audaciam.*

** ſuperiorẽ ſecundæ.*

De Cain, Abel, Seth, Norea, & ſancta hebdomada.

** Samael.*

Ialdaboth diluuium immitit: Sed Sophia Noe ſeruauit.

** aſſumeret.*

De Abraham, Moſe, & Iudæis.

dientes glorias,ſeruirent & ipſi his qui à prophetis annunciãtur dij.Sic autem prophetas
diſtribuunt:huius quidem Ialdaboth Moyſen fuiſſe,& Ieſum Naue,& Amos & Abacuc.
Illius autẽ Iao,Samuel & Nathã,& Ionã,& Micheã:illius autem Sabaoth Heliã,& Ioel,&
Varia Prophetarum diſtributio.
Zachariã.Illius autẽ Adonai,* Eſaiã, & Ezechiel,& Ieremiã,& Daniel. Illius autẽ Eloi, *Oſeam.
Tobiã & Aggeũ.Illius autem Orei Micheã & Nahum, Illius autẽ Aſtãfei Heſdrã & So-
phoniã.Horum igitur vnuſquiſque glorificãs ſuum patrem & Deum, Sophiã & ipſam per
eos multa loquutã eſſe,de primo homine & incorruptibili Æone, & de illo Chriſto, qui
ſit ſurſum dicũt præmonentẽ,& rememorãtem homines in incorruptibile lumẽ,& in pri
mum hominẽ, & in deſcẽſione Chriſti:in quib⁹ cõterritis principibus & admirãtibus no-
uitatẽ,in his quæ à prophetis annunciabãtur, operatã eſſe Prunicũ per Ialdaboth neſciẽ-
De Chriſto & Ioãne, eorumque matribus.
tem quid faciat,duorum hominum factas eſſe emiſſiones. Alterũ quidem de ſterili Eliza-
bet,alterum autem ex Maria Virgine.Et quoniã nõ haberet eadem ipſa requiem, neque
in cœlo,neque in terra,contriſtatã inuocaſſe in adiutoriũ matrem.Mater autẽ eius *priot *pro.
fœmina miſerata eſt ſuper pœnitentia filiæ,& poſtulauit à primo homine adiutorium ei
mitti Chriſtum:qui & deſcẽdit emiſſus ad ſororẽ ſuã,& ad humectationem luminis. Co-
gnoſcẽtem autem eã, quæ deorſum eſt Sophiã deſcendere ad fratrem eius,& annunciaſ-
ſe eius aduentũ per Ioãnem,& pręparaſſe baptiſmũ pœnitentiæ,& antè adaptaſſe Ieſum,
vti deſcendens Chriſtus inueniat vas mundum,& vti per filium eius Ialdaboth fœmina à
Sophia per ſeptẽ cœlos in Ieſum fratrem ſuũ deſcendit, vt fieret Chriſtus.
Chriſto annunciaretur.Deſcendiſſe autẽ eum per ſeptem cœlos,aſſimilarum filiis eorum
dicunt,& ſenſim[eorũ]euacuaſſe virtutẽ.Ad ipſum enim vniuerſam humectationẽ lumi-
nis cõcurriſſe dicunt,& deſcendentẽ Chriſtũ in hunc mũdum, induiſſe primùm ſororem
ſuã Sophiã,& exultaſſe vtroſque refrigerãtes ſuper inuicem,& hoc eſſe ſpõſum & ſpõſam
definiunt.[21] Ieſum]autem quippe ex Virgine per operationẽ Dei generatum, ſapientiorẽ
& mundiorem & iuſtiorem hominibus omnibus fuiſſe in Chriſtum perplexũ Sophiæ de-
ſcendiſſe,& ſic factum eſſe Ieſum Chriſtum. Multos igitur ex diſcipulis eius nõ cognouiſ-
ſe Chriſti deſcenſionẽ in eum dicunt:deſcendente autem Chriſto in Ieſum,tunc*cœpiſſe *coinœpiſſe.
virtutes perficere,& curare, & annunciare incognitum patrem,& ſe manifeſtè filiũ primi
hominis cõfiteri.In quibus iraſcentes principes & patrem Ieſu operatos ad occidendum
Sophiam à Ieſu abſtitiſſe cũ crucifigeretur.
eum:& in eo cùm adduceretur,ipſum quidẽ [Chriſtũ] cum Sophia abſtitiſſe in incorru-
ptibilem Æonem dicunt.Ieſum autem crucifixum,non autem oblitum ſuum Chriſtum,
ſed miſiſſe deſuper virtutẽ quandã in eum,quæ excitauit eum in corpore,quod & corpus
animale & ſpirituale vocãt: mundialia enim remiſiſſe eum in mũdo. Vidẽtes autem diſci-
puli reſurrexiſſe eum,nõ eum cognouerunt, ſed ne ipſum quidem Ieſum, cuius gratia à
mortuis reſurrexit.[22] Et hunc maximũ errorẽ inter diſcipulos[eius] fuiſſe dicunt,quoniã
Mendacia de Apoſtolis,Chriſti reſurrectione, & Aſcenſione in cœlum.
putarent eum in corpore mundiali ruſurrexiſſe,ignorãtes quoniã caro & ſanguis regnum
Dei non apprehendunt.Cõfirmare autem volunt deſcenſionẽ Chriſti & aſcenſionem,ex
eo quòd neque poſt baptiſmum,neque poſt reſurrectionem à mortuis,aliquid magni fe-
ciſſe Ieſum dicant diſcipuli,ignorãtes adunitum eſſe Ieſum Chriſto, & incorruptibilem
Æonem hebdomadi,& mundiale corpus animale dicunt. Remoratum autem eum poſt
reſurrectionem XVIII menſibus,& * ſenſibilitatem in eum deſcendentem didiciſſe quod
liquidũ eſt,& paucos ex diſcipulis ſuis,quos ſciebat capaces tãtorum myſteriorum docuit *ſenſibilitate in eum deſcendẽte.
hæc,& ſic receptus eſt in cœlum, Chriſto ſedente ad dextrã Patris Ialdaboth,vti animas
eorum qui cognouerunt eos,[23] pòſt [depoſitionẽ] mundialis carnis recipiat in ſe, ditãs ſe-
metipſum patre eius ignorãte,ſed ne vidente quidẽ eum,vti in quãtum Ieſus ſemetipſum
ditat in ſanctis animabus,in tantũ pater eius in detrimẽtis factus deminoretur,euacuatus
à virtute ſua per animas.Iam enim nõ habiturũ eum animas ſanctas, vt rurſus demittat
Figmenta de animabus beatis, & conſummatione futura.
eas in ſeculũ,ſed tãtùm eas quæ ſunt ex ſubſtãtia eius,id eſt,quæ ſunt ex inſufflatione.Cõ-
ſummationẽ autem futurã quãdo tota humectatio ſpiritus luminis colligatur,& abripia-
tur in Æonem incorruptibilitatis. Tales quidem ſecundùm eos ſententiæ ſunt, à quibus
[24] velut Lernea hydra multiplex capitibus fera,de Valẽtini ſchola generata eſt.[25] Quidã
etiã ipſam Sophiã ſerpẽtem factam dicunt,quapropter & contrariã extitiſſe factori Adæ,
& agnitionẽ hominibus immiſiſſe,& propter hoc,dictũ ſerpentẽ omniũ ſapientiorem.Sed
& propter poſitionem inteſtinorũ noſtrorum per quas eſca infertur,eo quòd talem figu-
ram habeant,oſtendentem abſconſam generatricem ſerpentis figurę ſubſtantiã in nobis.

ANNOTA-

ANNOTATIONES.

1. Vocatè primum hominem] Inuocari, *vet. cod. vnde ſuſpicor* vocari *faciendum, cum & Theodoretus id videatur indicare contra Sethianos, vbi paucis, ſed apertioribus, totum hoc caput æmulatur*, Sethiani, *inquit*, quos vel Ophianos vel Ophitas quidã nominant, hominẽ vocant omnium Deum, lucẽ ipſum rurſus cognominantes: eius autem mentis comprehenſionem, filiũ hominis, & ſecundum hominem appellant. Poſt eum autem eſſe Spiritum ſanctum; infra eos autem quatuor elemẽta, aquam, tenebras, abyſſum, chaos, fœminatum autem ſpiritũ vocant, & eum ſuper elementa ferri dicunt, amaſſe autem primum & ſecundũ hominem, formam Spiritus, & progenuiſſe lucẽ, quam Chriſtum vocant.

2. & eſſe hunc] *Deleuimus* hanc: *vt mox quoque pro* ſuperiori, *repoſuimus* ſuperiora: *&* eũ, *pro* eam.

3. Illuminantem] *Putarem legendum* Illuminante, *ſicut paulo antè*, exultante.

Contra Sethianos. 4. Cum autem non potuiſſet] *Theodo.* Cum nõ poſſet autem mulier ferre lucis magnitudinem, ſcaturiiſſe, & Chriſtum quidem vna cum matre attractum eſſe in Aeonem, à corruptione & interitu alienum, quẽ etiã verã Eccleſiam appellant.

5. Virtutem autem] *Theodo.* Rorem autem, qui è luce ſcaturiit, deorſum cecidiſſe dicunt, & appellatum eſſe ſapientiã, & Prouniceo & maſculofœminam.

6. Quæ ſuperebulliit] *Expunximus* ſuperebullit, *autho. ve. co.*

Contra Sethianos. 7. Et deſcendentem] *Deleuimus* deſcendentes, *autho. ve. cod. cui conſentit his verbis Theodoretus.* In aquis autem, corpus quidẽ ex ipſis accepiſſe, & ne ſubmergeretur in periculum veniſſe, ſed tamen emerſiſſe. Ex corpore autem quo contectus fuit, *Contra hæreſ. 37.* cœlum eſſe conſtitutum. Deinde cum reliquum abieciſſet, ad matrem euolaſſe: *Epipha.* hanc autẽ Prunycũ dicunt deſcendiſſe in aquas, & ipſis permixtam fuiſſe, & nõ potuiſſe ad ſuperna procedere, eo quòd grauitati materiæ permixta eſſet. *Hæc quoque perſtringit Tertull. in calce libri de præſcript.*

8. Humectationi] *Expunximus* Humectationẽ *aut. ve. codicis.*

9. Reſiliit & in ſublimitatem &c.] *Epipha.* Leuauit autem ſeipſam per vim ad ſuperiora, & ſeipſam extendit, atque ſic facta eſt ſuperius cœlũ, & ſic ſtabilita, inuenta eſt non amplius potẽs, neque ſurſum aſcẽdere neque infra deſcendere, ſed in medio fixa ac extenta permanſit. *Tertull.* Cum in ſuperiora voluiſſet eniti, grauitate materię permixta ſibi, non potuiſſe ad ſuperna peruenire, & in medietate relictum, extendiſſe totum, effeciſſe ſic cœlum.

10. Hic quoque tertius] *Theodo.* Prunici filius, rurſus alium filium produxit, & ex illo dicunt alium eſſe cõſtitutum, & vſque ad ſeptenarium numerum proceſſiſſe productiones. Ab vnoquoquè autem eorum, vnum cœlum fuiſſe fabricatũ, & vnumquemque proprium habitaſſe. *Hæc etiam attingit. Tertull. lib. de præſcrip.*

Contra hære. 26. 11. Et nomina autem] *Epiphan.* Cæterũ maiorũ principum hæc nomina eſſe dicũt. In primo quidem cœlo eſſe Iao principem. In ſecundo verò Saclã principem ſcortationis. In tertio Seth principem. In quarto verò dicũt eſſe Daden. In quinto Eloæum, qui & Adoneus appellatur. In ſexto verò alij Ialdabaoth eſſe dicunt, alij Eliłæum. Alij etiam ſeptimum cœlum conſtituunt, in quo cõſtituunt eſſe Sabaoth. Alij, hoc negant, & Ialdabaoth in ſeptimo eſſe pronunciant. In octauo verò eam, quæ Barbelo appellatur. Tradunt autem Sabaoth, alij formam aſini habere, alij porci, &c. *Theodo.* Prædictis autem filiis nomina impoſuerunt vſi lingua Hebraica, quorum meminiſſe duxi ſuperuacaneum. *Quia verò his abutebantur ad commouendum imperitum vulgus, quaſi maiora ſanctitatis ſacramenta continerent, illorum originem & interpretationem præterire non libuit. Ialdabaoth compoſitum eſt à* יָלַד *Ialad, id eſt parere, parturire, generare & naſci, & plurali nomine* אָבוֹת *Aboth, id eſt patres, inde Ialdabaoth, id eſt, qui generauit patres: vel* יֶלֶד אָבוֹת *id eſt, à patribus genitus, filius patrum. Iao ex praua intelligentia nominis Dei Iehoua, addita tantũ litera, o, ad* יָה*, efficitur Iaho, de quo & ſuperius annotauimus. Adoneus ab* אָדוֹן *Adon id eſt, Dominus. Eloeus ab* אֱלָה *Alah, à quo* אֱלוֹהַּ *Eloha, id eſt Dij, aut Deus, Iudex Angelus. Sabaoth à radice* צָבָא *Saba, id eſt, exitus finis, tempus determinatum, vnde plurale fœmininũ* צְבָאוֹת *id eſt exercitus. Oreus deducitur ab* אוֹר*, quod & nomen & verbum poteſt eſſe, ſignificátque lucẽ & lucere, vnde Oreus, id eſt lucidus. Aſtapheus à verbo* שָׁפַט *ſchataph, id eſt lauare, mundare, vnde nomen Sehetaph, id eſt mundatio.*

12. Quibus factis] *Theodo.* Dicunt autem alios, cum primo ſeditionẽ agitaſſe, qui horum quidẽ erat auus, illorum verò abauus, aliorum tritauus: eum verò animi anxium in materiæ fecem cogitationẽ defixiſſe & genuiſſe ex ipſa filiũ Ophiomorphon, ſeu ſerpenti formem. *Tertull.* Rurſum Ialdabaoth iſtum in indignationem conuerſum ex ſemetipſo edidiſſe virtutem & ſimilitudinem ſerpentis &c. *Itaque ve. codicis autho. & Theodoreti, pro* faciem materiæ fecem *repoſuimus.*

13. Vnde exultantem] *Theodo.* Deinde gloriantem Ophiomorphi patrem, dixiſſe, Ego Deus & pater, & nullus eſt me ſuperior, matrem autem ęgrè tuliſſe, & acclamaſſe: Ne mentire, eſt enim te ſuperior pater omnium, primus homo, filius hominis. Hæc autem verba cum audiſſet ſerpentis pater, inquit: Agite faciamus hominem ad imaginem noſtram. Quinetiam multa alia adiiciunt, quæ & impietate plena ſunt, & nihil habent iucunditatis. *Hunc etiam locum tangit Epiphan. contra hæreſim vigeſimam quintam.*

14. Ad ſeducendum] *Ita vetus codex: deleuimus autem* ad eſſe ſeducendum.

15. Sex autem virtutes] *Tertullianus.* Virtutes illas, & angelos inferiores, hominem feciſſe dicunt, & quia ab infirmioribus & mediocribus virtutibus inſtitutus eſſet, quaſi vermem iacuiſſe reptantem. Illum verò Æonem ex quo Ialdabaoth proceſſiſſet, inuidia commotũ, ſcintillam quandã iacenti homini immiſiſſe, *Li. de præſcript.* qua excitatus, per prudentiam ſaperet & intelli-

gere poſſet ſuperiora. *Epipha.* Septem ab eo geniti filij, ſiue ſecula, ſiue Dei ſiue angeli (diuerſis enim nominibus apud ipſos appellantur) iuxta formã patris ſui Ialdabaoth, formauerunt hominẽ, &c.

Contra hære. 37.

16. Mater autem ipſorum] *Tertull.* Ialdabaoth aiunt, in indignationem commotum, cõuerſum, ex ſemetipſo addidiſſe virtutem & ſimilitudinem ſerpentis: & hanc fuiſſe virtutem in paradiſo, id eſt, iſtum fuiſſe ſerpentem, cui Eua quaſi filio Dei crediderat. Decerpſit, inquiunt, de fructu arboris, atque ideò generi humano ſcientiam bonorum & malorum contribuit.

17. Manducantes autem] *Decem & octo has voces ex ve. co. reſtituimus, id quoque approbãtibus Epiphanio & Theodo.*

18. Sed & ſerpentem] *Epipha.* Ialdabaoth verò aiunt, nõ voluit commemorare ſupernam matrẽ, neque ſupernum patrem hominibus. Poſtea autem ſerpens & cognitionem intulit, & hominem ac mulierem, omnem ſupernorum myſteriorum cognitionẽ docuit. Quapropter pater, id eſt Ialdabaoth iratus, deiecit ipſum de cœlo, & hinc regem de cœlo ſerpentem dicunt: qui portionem ſerpentis, & nihil aliud poſſident.

Contra hære. 37.

19. Michael & Samuel] *Theodo.* Ophiomorphũ autem illum vocant Michaelem & Samana. *Vetus cod. habet* Samael, *quod fortaſſe retinendum, non temere quis ideo putet: quod Magiæ ſeduli cultores iſti, magicis ſpirituum nominibus abuterentur, inter quæ non ſunt poſtrema iſthæc duo nomina. Illi ſiquidem ab antiquis Hebræorum patribus accepiſſe dicunt, ſeptem planetis, totidẽ præeſſe angelos, ex quibus Michael Mercurio, vel ſecundũ alios Soli, & vento orientali præſit: Marti verò Camael, aliàs Zamael, qui forte cum hoc Samaele idem eſt, dominatur. In malis etiam ſpiritibus, quatuor reges potentiſſimos iuxta quatuor orbis partes conſtituunt, primúmque illorum Vrienum, & ab Hebræis Samaelem vocatum, atque in oriente regnare putant.*

Trithemius ad maxi. Cæſa. Reuchlinus li. 3. Cabala.

20. Abrahã elegiſſe] *Epipha.* Et hic Ialdabaoth, inquiunt, eſt Deus Iudæorum: ſed non eſt ita, abſit: ſed iudicaturus eſt eos Deus omnipotens, qui Deus eſt & Iudæorum, & Chriſtianorum, & omnium, & nõ Ialdabaoth quiſpiam eſt, iuxta delirum ipſorum fabulamentum. *Theodo.* Prophetas etiã diuidunt, & ſeptẽ filiis vt volunt, attribuunt.

21. Ieſum autem] *Ita codex vetus, excuſi vero habebant* Omnia autem.

22. Et hunc maximum errorem] *Theodo.* Ieſum autem dicunt eſſe alium præter Chriſtũ: & eum quidem qui Deus eſt, ex virgine eſſe natum, Chriſtum autem è cœlis ad ipſum deſcendiſſe. Dicunt autem Apoſtolos quoque erraſſe, ratos Saluatoris carnem reſurrexiſſe.

Li. 1. hære. fab.

23. Poſt depoſitionem] *Sic legẽdum indicauit vetus codex: excuſi habebant* poſt de paſſione.

24. Velut Lernea hydra] *Hydram ſerpentem ferunt in Lerna palude prope Argos extitiſſe, quam alij cẽtum capitum, alij vero tantum octo dicunt, è quibus vnũ immortale eſſet. Cum hoc autem monſtro multùm diúque cõflictatum Herculem fingunt, eo quòd vno inciſo capite, plura renaſcerentur. De qua vide Heſiodum in θεογ. & Platonem in Sophiſta. Athanaſius Arrianos, vt Irenæus Gnoſticos, cum hoc monſtro comparans:* Hæreticus, *ait,* vt res ipſa docet prauũ omnino & vndiquaque corruptum animum ad impietatem habet. Ecce enim vbique refutati Arriani, erubeſcere tamen nequaquã poſſunt, ſed quemadmodum in fabulis Ethnicorum cælebrata hydra, ſublatis prioribus ſerpentibus aliiſque pullulantibus peruicaciter contendebat nouo ſemper obiectu anguium cõtra eum, qui ipſi ſuos ſerpentes tollebat: Ita quoque iſti execrabiles homines, Ethnico animo, deiecti ab illis quæ obiiciebant, alias reperiunt, Iudaicas & ſtultas controuerſias cõminiſcuntur, vt ita ſe magis Chriſti perduelles & oppugnatores declarent. *Eiuſdem etiam fabulæ elegantem accommodationem habet Baſilius magnus, in calce libri de vera virginitate.*

Ser. 4. contra Arrianos.

25. Quidam etiam ipſam] *Theodo.* Nonnulli dicunt ipſum ſerpentem cum ſapientia conſuetudinẽ habere, & tanquam cum Deo aduerſario, cum creatore bellũ gerentẽ Adã decepiſſe, & cognitionẽ dediſſe, & propterea dictũ eſſe ſerpentẽ prudentiſſimũ omniũ eſſe; flexuoſam quoque inteſtinorum noſtrorum poſitionẽ, corpus ſerpẽtis imitari. *Hoc attigit & Epiphanius contra hæreſim 37.*

QVAE EST OPHITARVM ET CAINORVM irreligioſitas, etiam impudentia: & vnde conſcripta ipſorum.

CAPVT XXXV.

Damnatos Cain, Core, Sodomitas, & Iudam colebant.

A[1]Lij autem rurſus Cain à ſuperiore principalitate dicunt, & Eſau & Core & Sodomitas, & omnes tales cognatos ſuos confitentur, & propter hoc à factore impugnatos neminem ex eis malè acceptos. Sophia enim illud quod propriũ ex ea erat abripiebat ex eis ad ſemetipſam: & hęc Iudã proditorẽ diligẽter cognouiſſe dicunt, & ſolũ præ cæteris cognoſcentẽ veritatẽ perfeciſſe proditionis myſteriũ, per quem & terrena & cœleſtia omnia diſſoluta dicunt, & confinctionẽ afferũt huiuſmodi, Iudæ Euangeliũ illud vocãtes. [2]Iam autẽ & [collegi] eorũ cõſcriptiones, in quib' diſſoluere opera hyſteræ adhortantur. Hyſterã autẽ fabricatorẽ cœli & terræ vocãt: nec enim aliter ſaluari eos niſi per omnia eant, quemadmodũ & Carpocrates dixit, & in vnoquoque peccatorũ & turpium operationum angelum aſſiſtere, & operantem accidere audaciam & immunditiã inferre, id quod ineſt ei operationi [3] angeli nomine dicere:] [4] O tu angele ab. a. te. or. opere tuo fatua illa poteſtas, perficio tuã operationẽ & hoc eſſe ſcientiã perfectã, ſine tremore in tales abire operationes, quas ne nominare quidẽ fas eſt. A talibus matribus & patrib' & proauis eos qui à Valẽtino ſint, ſicut ipſę ſentẽtiæ & regulæ oſtẽdunt eos, neceſſariũ fuit manifeſtè arguere, & in mediũ afferre dogmata ipſorũ, ſi qui fortè ex iis pœnitentiã

De Iuda Euãgelio, & Hyſtera fabricatrice cœli & terra.

Flagitioſa hæreticorũ licentia.

agentes,& cōuertentes ad vnum ſolum conditorem & Deum factorē vniuerſitatis,ſaluari poſſint:reliqui autem non iam abſtrahantur à praua,quaſi veriſimili ſuaſione eorum,putantes maius & aliquid altius ab iis ſcituros ſe myſterium. Sed à nobis bene diſcētes [1] quæ] *Neceſſe ſunt talia portenta detegere & coarguere.*
* miſereantur. ab illis malè docentur,derideant quidem doctrinā eorum,illorum autem * miſerētur,qui adhuc[in his]tam miſerrimis & inſtabilibus fabulis,tantam elationē aſſumpſerunt,vt meliores ſemetipſos reliquis propter talem [6] agnitionē]imò ignorantiam arbitrentur. Delectatio autē eorum hæc eſt,ſiue aduerſus eos victoria eſt ſententiæ eorū manifeſtatio. Quapropter conati ſumus vniuerſum malè cōpoſitum vulpeculæ huius corpuſculum in medium producere,& apertum facere manifeſtum. Iam enim non multis opus erit ſermonibus ad euertendum doctrinā eorum,manifeſtam omnibus factam. Quemadmodū beſtiæ alicuius in ſylua abſcōditæ,& inde impetum facientis, & multos vaſtantis, qui ſegregat & denudat ſyluā,& ad viſionem adduxit ipſam feram,iam nō elaborauit ad capiendā, vidētes quoniā ea fera fera eſt:ipſis enim adeſt videre & cauere impetus ei⁹,& iaculari vndique & vulnerare & interficere vaſtatricem illā beſtiā. Sic & nobis cùm in manifeſtum redegerimus eorum abſcōdita,& apud ſe tacita myſteria, iam non erit neceſſarium multis deſtruere eorum ſententiam. Adeſt enim & tibi & omnibus qui tecum ſunt, ad hæc quæ *Hæreſes & fera, inter ſe comparantur.*
* euertere. prædicta ſunt exerceri & * excutere nequam ipſorum doctrinas & inconditas, & apta veritati oſtendere dogmata. Cùm igitur hæc ſic ſe habeant, quatenus promiſi, ſecundùm noſtram virtutem inferemus euerſionem ipſorum, omnibus eis contradicentes in ſequenti libro. Enarratio enim in longum pergit, vt vides: & viatica quoque dabimus ad euerſionem ipſorum, occurrentes omnibus ſententiis ſecundùm narrationis ordinem, vt ſimus non tantùm oſtendentes,ſed & vulnerantes vndique beſtiam.

ANNOTATIONES.

1. Alij autem] *Theodo.* Alij autem,quos Cainos nominant,dicunt etiam Cain à ſuperna authoritate fuiſſe liberatum,Eſau autem Chore,& Sodomitas,& omnes alios eiuſmodi, ſuos eſſe cognatos confitentur, & eos odio quidem eſſe habitos à creatore,ſed nihil ab eo noxiæ accepiſſe, ſapiētia enim ab eis eripuit,quod in eis habebat.quinetiam Iudam proditorē ſolū ex omnibus Apoſtolis dicunt hanc cognitionem habuiſſe,& ideo effeciſſe proditionis myſterium. Eius autem euāgellum proferunt, quod illi compoſuerunt. *His conſona ſunt ea quæ ſcribit Epiphanius contra hæreſim 38.ideo repetere neceſſe non duximus. Ad tantam Gnoſticorū iſtorū dementiā,non poſſum non obſtupeſcere,quòd animis hominum,qui Chriſto nomen ſemel dederint,tātas errorum caligines offuderit pater ille mendacij,vt cœlum terra miſceant,dum ſceleratos iuſtificant, reprobatos ſaluāt: Abel,Enoch,Noe,Abraham & reliquū beatorū cœtum inferis mancipant: eos verò, qui Deo,angelis, & hominibus exoſi ſunt,ſuſpiciunt,mirantur,adorant. Pari cæcitate laborare mihi videntur recentiores Gnoſtici, vt ono prognati eodem,cum Aerium, Vigilantium, Nouatum,Donatum,Eunomium,Iouinianum,Berengariū Fœlicianos,Albigëſes,Vualdenſes & Huſſitas totius orbis ſententia damnatos, in cœlos ferunt,beatos veróſque Dei ſeruos prædicant. Quin & eò amentia peruenerunt, vt è calendario Chriſtianorum,nominibus SS. Apoſtolorum, martyrum Angelorum virginis Mariæ,imò Epiphaniæ, Reſurrectionis,& Aſcenſionis Ieſu Chriſti,& ſacroſanctæ Trinitatis deletis,in eorum locum & ordinem Antiochos,Cæſares,Holofernes,Pharaones,& eos,qui paſſim ob blaſphemias,errores,& concitatos tumultus, magiſtratus ſententia iuſtiſſimè neci traditi ſunt ardeliones, ſubſtituerint & ſuppoſuerint.*

2. Iam autem & collegi] *Epiphan.* Sed & alia quædam ſcripta, eodem modo confingunt contra vterum,quem Hyſteram vocant, eúmque Hyſteram creatorem vniuerſæ huius molis cœli ac terræ appellant. Et non poſſe,aiunt, alios ſaluari niſi per omnia proceſſerint, velut etiam Carpocrates dicit. Vnuſquiſque enim ipſorum ob hanc nimirum cauſam,nefaria faciens,& turpes actiones perficiens,& quæcunque peccata faciens, vniuſcuiuſque nomen angeli,inuocat, tum eorum qui ſunt angeli, tum eorum qui fictè ab ipſis angeli dicuntur,& vnicuique eorum attribuit nefarium quoddam peccatorum in rerta opus, propriam actionem ad nomen angeli cuius vult referens *Expunximus ab excuſis co.* colligi. *Contra hære.38.*

3. Angeli nomine dicere] *Authoritate ve. cod. deleuimus* Angeli nomen edicere.

4. O tu angele] *Hunc locum ſic ad verbum ferè habet Epipha.* O tu angele,vtor tuo opere,O tu poteſtas, ago tuam actionem.Et hoc eſt quod perfecta cognitio apud iſtos dicitur.Nam intrepidè ad nefarias turpéſque actiones procedendi occaſiones à prædictis matribus ac patribus, ſectis Gnoſticis inquam & Nicolao ac ſodalibus ipſius, Valentinóque, ac Carpocrate habent, &c. *Ergo quia græcè habet Epiphanius ἀποχρῶμαι τὸ ἔργον σου, ſuſpicor noſtrum interpretem iſtum ſuo more,benè an malè nūc non diſputo,ad verbum* Abutor tuo opere *reddidiſſe: quod ex literarum veſtigiis,quæ eadem erāt in vetere co.& hactenus excuſis omnibus,coniicio.Et facilè conceſſerim,qui locum melius emendauerit.*

5. Quæ ab illis] *Prius erat* quoniam ab illis.

6. agnitionem] *Ita repoſuimus autho. ve.co.cum prius* magnitudinem *haberetur.*

Explicit liber Irenæi primus.

INCIPIT SECVNDVS.

CAPITA LIBRI SECVNDI.

HÆc inſunt in ſecũdo libro redargutionis & euerſionis falſo cognomine agnitionis.

1 Oſtenſio quòd neque extra pleroma ſit vniuerſorum Deus, neque extra plenitudinem eius eſſe aliquid, neque quidem duos eſſe deos immenſo interuallo abinuicem diſtantes, neque virtutem aliquam mũdi fabricatricem [in] immenſum ſeparatam à patre * ignorante eam. *ignorãtem eum.

2 Neque * interim in iis quæ continentur à patre, alium quendam fabricaſſe hunc mundum, neque patrem per alia adminicula eam, quæ ſecundùm nos eſt, feciſſe cõditionem, ſed tantùm per Verbũ ſuum, eſſe autẽ conditorem eum, qui eſt ſuper omnia Deus, & ipſum patrem eſſe Domini noſtri Ieſu Chriſti. *iterum.

3 Quoniam inuiſibilis quidem eſt pater, ſed non incognitus, neque ignorare eum quidem poterant angeli, licet plurimùm deorſum * deiecti eſſent ab eo. *ſubiecti.

4 Quoniam * ſubbilis eſt pleroma Valentini diſcipulorum. *inuiſibilis.

5 Oſtenſio non eſſe eam quæ eſt ſecũdùm nos creaturam, imaginem pleromatis eorum, neque Demiurgum vnigeniti.

6 Quomodo * immenſus excidit de imaginibus eorum ſermo. *in immenſum.

7 Quoniã non eſt veriſimile ea quæ ſunt hîc, vmbram pleromatis eorum eſſe.

8 Quàm falſa vmbra & vacua eorum oſtenditur.

9 Oſtenſio quoniam eſt & ſubſiſtit mundi fabricator Deus, non conſtat autem qui ſuper hunc adinuenitur pater.

10 De quæſtionibus & parabolis, quomodo oporteat ſoluere ea quæ quæruntur.

11 Quoniam ſubſtantiam materiæ Labi adiungere non conſtat, voluntate autem & virtute Dei conſtat & fidem habet.

12 Contradictiones his qui ſunt à Valentino.

13 Quomodo is ſermo, qui eſt de triacõtade illorum cõcidit in vtroque, & ſecũdùm id quod plus eſt, & ſecũdùm id quod minus.

14 Quoniã impoſſibile eſt ſeparatas eſſe abinuicem, quæ infra plenitudinem dicuntur [illegible]tiones, adunitis autem iis, impoſſibile eſt Sophiam ſine coniuge aſſumpſiſſe Labẽ, aut etiã generaſſe aliquid.

15 Quoniam in eodem pleromate non poterat verbum & ſilentium eſſe.

16 Quoniam nullius momenti oſtenditur primus ordo * emiſſionum ipſorum. *emiſſionis.

17 Quoniam ſenſus non potuiſſet emitti, * quia ipſe emittebat reliqua. *quoniã.

18 Quid eſt emiſſio, & quoniam hæ quæ ab his dicuntur emiſſiones, hominibus congruunt magis quàm Deo.

19 De quæſtionibus, quomodo & hinc ethnici veriſimili * de vniuerſorũ generatione reſpõderunt & gratius: & quomodo ab ipſis * quæ ſunt à Valẽtino initia ſumpſerunt, eiúſque ſunt ſecundùm eos regulæ. *qui.

20 Quæſtio de omni ſpecie emiſſionis, & de pleromatis inconſequentia.

21 Quoniam quæ nobis, qui ſumus ab eccleſia, imputant ij qui ſunt à Valentino, illis rurſum imputant hi qui ſunt à Baſilide, & illis iterum alij.

22 Quoniam ſi quis tranſmotus fuerit à Demiurgo, in multos deos, & infinitos mũdos excidere eum neceſſe eſt.

23 Oſtenſio quoniam Logos in diminutione non eſt prolatus.

24 Quoniã ſecũdùm hæreticos, voluntas patris inuenitur feciſſe ignorantiam & labem.

25 Quoniam Sophia nunquam in igno-

rantia & in deminoratione eſt.

* quonii. 26 *Oſtenſio * quomodo neque enthymeſis ſine æone propriam habuerit ſubſtantiam, neque paſſio ſine enthymeſi.*

27 *Quoniam neque diſſolui neque pati Æon poterat, cùm eſſet ſpiritalis, & in his quæ ſimilia erant conuerſans.*

28 *Quoniam patris exquiſitio & inueſtigatio magnitudinis eius, neque paſſionem* * ſtatum perfectionis. *neque labem, ſed * tantùm perfectiones faciebat in Æone.*

29 *Quoniā non capit Æonem infra pleroma, deſiderium paſſionis percepiſſe.*

30 *Quomodo de ſemine ipſorum ſermo vniuerſus inſtabilis oſtenditur.*

31 *Quoniam non ignorauit Demiurgus in eum ſeminis depoſitionem.*

32 *Et quoniam ſi in eum depoſitum fuiſſet ſemen, non potuiſſet ignorare ea quæ ſunt ſuper eum.*

33 *Quomodo contraria de matre & labe eius conſilia decreuerunt.*

34 *Oſtenſio quòd neque conceptio, neque generatio ſeminis fuerit.*

35 *Quoniam ex ſolutione parabolarum impropriam & inconuenientem fictionem ſuam faciunt.*

36 *Oſtenſio quòd vno anno non præconiauerit Dominus poſt baptiſmum, ſed* * deſtruitur. *omnem [habuiſſe eum] ætatem.*

37 *Quomodo * deſtruetur qui eſt de numeris ipſorum, & nominibus ſermo.*

38 *Quoniā ſecundùm Legem neque imagines, neque figuræ èxiſtunt plenitudinis ipſorum: ſed neque figuræ eſſe poſſunt.*

39 *Quoniam omnis numerus conſtare poteſt ex Scripturis, & typus dici omnis argumenti.*

40 *De diebus & horis, & menſibus, & vocabulis, & ſyllabis: de amen, & de nonagintanouē ouibus, ex quibus vna periit, & inuenta eſt.*

41 *Oſtenſio quoniam neque ſecūdùm formam pleromatis eorū facta * ſint quæ facta* * ſunt. *ſunt, neque rurſus vanè & prout euenit.*

42 *Quoniam non poſſit conſtare per numeros veritas.*

43 *Quæ ſunt quæ à nobis poſſunt exolui, & quæ ſunt quæ remittuntur Deo fabricatori.*

44 *Oſtenſio quoniam Demiurgus non ſit ſupergreſſibilis mente, neque ſuper eum alteram diuinitatem eſſe.*

45 *Quid ſit, quod à Paulo dictū eſt, Sciētia inflat, dilectio autem ædificat.*

46 *Quomodo oportet parabolas exolui.*

47 *Quoniam omnem agnitionem nō poſſumus habere in hac vita.*

48 *Quomodo de emiſſionibus eorū ſermo, compoſitum oſtendit patrem, & non ſimplicem, nec vniformem.*

49 *Quoniā non eſt veriſimile Verbū Dei tertiam habere à patre emiſſionem.*

50 *Oſtenſio quoniā Nus [Logos,] & Logos Nus, & Nus ipſe eſt pater omnium.*

51 *Quomodo Dominus quædam concedit patri, & quæ cauſa eſt propter quam diem & horā à nemine altero cognoſci ait, niſi à ſolo patre.*

52 *De natura animæ, quoniam ſecūdùm illorum ſermonem, cùm animæ ſeruentur, neceſſe eſt & corpora participare ſalutem.*

53 *Quoniam in nullo poteſt interior illorū homo ſupergredi Demiurgum.*

54 *Quoniam non eſt veriſimile hos quidem ſpiritales eſſe, Demiurgum autem animalem.*

55 *Oſtēſio quòd non ſit animalis Demiurgus.*

56 *De aſſumptione Apoſtoli vſque ad tertium cœlum, & cur dixit, Siue in corpore, ſiue extra corpus.*

57 *Quomodo ea quæ aduerſus Valentinum dicuntur, omnem euertunt hæreſim.*

58 ** Conuerſio hæreticorum omnium in his* * euerſio. *quibus non communicant cum Valentino.*

59 *Oſtenſio quòd non tranſeant animæ in alia corpora.*

60 *Oſtenſio quòd non bibant ſecundùm Platonem obliuionis poculum.*
61 *Oſtenſio quoniā corpus non eſt obliuio.*
62 *Quoniam in corporis * communionem amittit ſuas * vires anima.* (*communione. *virtutes.)
63 *Oſtenſio quòd vnuſquiſque noſtrum ſuam habeat animam, ſicut & ſuum corpus.*
64 *Quomodo perſeuerant animæ corporis habentes figuram.*
65 *Quomodo animæ cùm ſint [generabiles,] in futurū incorruptibiles perſeuerāt.*
66 *Euerſio Baſilidis cœlorū fabricationis.*
67 *Oſtenſio quoniam prophetæ non à variis diis fecerint prophetationes, ſed ab vno & eodem.*
68 *Expoſitio [hebraicorum] nominum eorum quæ in prophetis poſita ſunt.*

[1] PRÆFATIO SECVNDI LIBRI.

IN primo quidem libro qui ante hunc eſt, arguentes falſi nominis agnitionem, oſtendimus tibi dilectiſſime, omne ab his qui ſunt à Valentino, per multos & contrarios modos adinuentum eſſe falſiloquium, & ſententias expoſuimus eorum qui priores extiterunt, diſcrepantes eos ſibimetipſis oſtendentes, multo autem prius ipſi veritati. Et Marci quoque magi ſentētiam, cum ſit ex his, cum operibus eius omni diligentia expoſuimus, & quāta ex Scripturis eligentes, adaptare conantur fictioni ſuæ, diligenter retulimus: iidem quonammodo per numeros, & per viginti quatuor elementa alphabetæ veritatem affirmare conantur & audent, minutatim perexiuimus. Et quemadmodum conditionem ſecundùm imaginem inuiſibilis apud eos pleromatis factam dicunt, & quanta de Demiurgo ſentiunt ac docēt renunciauimus, & progenitoris ipſorū doctrinam Simonis magi Samaritani, & omnium eorum qui ſucceſſerunt ei, manifeſtauimus. Diximus quoque multitudinem eorum qui ſunt ab eo Gnoſtici, & differentias ipſorum, & doctrinas & ſucceſſiones adnotauimus, quæque ab eis hæreſes inſtitutæ ſunt, omnes expoſuimus. Et quoniam omnes à Simone hæretici initia ſumentes, impia & irreligioſa dogmata induxerunt in hanc vitam, oſtendimus, & redemptionem ipſorum, & quomodo initiant eos qui perficiuntur, & * factiones eorum & myſteria manifeſtauimus: & quia vnus Deus conditor, & quia non poſtremitatis fructus, & quia neque ſuper illum, neque poſt eum eſt aliquid. In hoc autem libro inſtruemus quæ nobis apta ſunt, & quæ permittit tempus, & euertemus per magna capitula omnem ipſorum regulam: quapropter [2] quòd ſit detectio & euerſio ſententiæ ipſorum, operis huius conſcriptionē ita titulauimus. Oportet enim abſconditas ipſorum coniugationes, per manifeſtarum cōiugationum indicium & euerſionē Bythum diſſoluere, & quoniam neque fuerit aliquando, neque ſit accipere oſtenſionem.

διαιρέσεων ... vorum, ſigmentorum, diſſidiorū, & ſucceſſionum hæreticorum, quæ libro 1. habentur.

*officiones.

Propoſitio ſequentis libri.

ANNOTATIONES.

1. Præfatio ſecundi libri] *Magno ſtudio caueſſe hūc ſanctiſſimum martyrem, ne libri iſti aſſuetis hæreticorum artibus deprauarentur, néue argumentorū, aut titulorum adiectione eis opus foret, euidentiſſimū eſt, tum ex obteſtatione ad ſcribas initio operis præfixa, tum ex præfationib° ſingulis librorū principiis appoſitis: quibus ea quæ in ſuperiore propoſuit, & quæ in proximo dicturus eſt paucis cōplectitur. Porro ſecundi libri huius capita ſiue ſectiones, diſſimiles & plures ſunt in veteri noſtro exēplari, quàm in excuſis omnibus, quæ interdum magis conueniunt, interdum etiam minus, qua de re lectorē hîc monere potius quàm quicquam mutare viſum fuit, vt & ſuis locis pro re nata indicabimus. Cæterùm poſtquàm ſuperiore libro portentoſas Gnoſticorū opiniones, quaſi pernicioſa mōſtra, è ſuis luſtris in apertū campū eduxiſſet; hoc ſecūdo ſingula acerrimè perſequitur. quæ & propriis illorum placitis, quaſi ſuopte mucrone iugulat, ſimul & indicat quid quiſque illorū ex Philoſophorū lacunis hauſerit: vnde veteris philoſophiæ, atque adeo Gnoſticorū deliriorū, quæ magna ex parte aboleuit diuina prouidentia, parum gnaris, paulò obſcurior liber fortaſſè videbitur. Nos tamē dabimus operam, vt non ſine fructu aliquo, æquo & beneuolo lectori, idem & ſimile ſemper hæreticorū ingenium, fraudeſque Satanæ retegantur & omnibus pateſcant.*

2. Quod ſit detectio] *Ex hoc loco, & primis in quartum librum præfationis verbis; eiuſdémque libri vltima clauſula, libri deinde quinti principio, veriſſimam eſſe apparet horum librorum inſcriptionem, quam libro quinto hiſt. cap. 7. ponit Euſebius his verbis,* ἐλέγχου καὶ ἀνατροπῆς τῆς ψευδωνύμου γνώσεως βιβλία πέντε, *id eſt, ne à veteri interprete diſcedamus,* detectionis & euerſionis falſi nominis ſcientiæ, libri quinque. *Et certe videtur vir apoſtolicus eam ſumpſiſſe ex Apoſtoli 1. ad Timot. verbis, quibus euitandas* ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως *monet. Præterea, ad eam reſpexiſſe putarim etiam Euſebium prima ſtatim præfatione hiſt. eccleſ. vbi eadem fere verba, quæ hoc titulo habentur, retinet, dum ſe de his, qui Chriſti nomine paſſi ſunt, & qui falſas opiniones ſcriptis ſuis euerterunt, dicturū proponit. De his quædam annotauimus initio huius operis.*

OSTENSIO QVOD NEQVE EXTRA PLEroma ſit vniuerſorum Deus, neque extra plenitudinem eius eſſe aliquid, neque quidem duos eſſe deos immenſo interuallo abinuicem diſtantes, neque virtutem aliquam mundi fabricatricem immenſum ſeparatam à patre ignorante eam.

CAPVT. I.

BENE igitur habet [1] à primo & *proximo capitulo inchoare nos à Demiurgo Deo, qui fecit cœlū & terrā, & omnia quæ in eis ſunt, quem ij blaſphemantes extremitatis fructum dicunt: & oſtendere, *quòd neque ſuper eum, neque poſt eum eſt aliquid: neque ab aliquo motus, ſed ſua ſentētia & *liberè fecit omnia, cùm ſit ſolus Deus & ſolus dominus, & ſolus conditor, & ſolus pater, & ſolus cōtinens omnia, & omnibus vt ſint, ipſe præſtans. [2] Quemadmodū enim poterit ſuper hunc alia plenitudo, aut initium, aut poteſtas, aut alius Deus eſſe? cùm oporteat Deum horum omniū pleroma in immenſo omnia circumcontinere, & circumcontineri à nemine. Si autem extra illum [eſt] aliquid, iam nō omnium eſt pleroma, neque cōtinet omnia. Deerit enim pleromati: aut ei qui ſit ſuper omnia Deo, hoc quod extra eum dicunt. Quod autem deeſt & delibatum eſt ab aliquo, [hoc] non eſt omnium pleroma: & terminum autem & medietatem & finem habebit, ad eos qui ſunt extra eum. Si autem finis eſt in ea quæ ſunt deorſum, initium eſt [& in] ea quæ ſunt ſurſum. Similiter autem & ex reliquis partibus neceſſitas eſt omnis id ipſum experiri, & ab eis qui foris ſunt cōtineri, & determinari, & includi. Is enim qui eſt deorſum finis, neceſſario omni modo circunſcribit & circundat eum qui firmatur in eum. Et iterum ſecūdùm eos, pater omnium, quem videlicet & Proonta & Proarchen vocant cum pleromate ipſorum. [3] Et Marcionis bonus Deus in aliquo conditus & *recluſus & à foris circundatus ab altera principalitate, quam neceſſe eſt maiorem eſſe, quoniam id quod continet, eo quòd cōtinetur, maius eſt: quod autem maius eſt, id & firmius eſt & magis Dominus, & quod maius eſt & firmius & magis Dominus, hoc erit Deus. Cùm enim ſit ſecundùm eos & aliud quid, quod quidem extra pleroma eſſe dicūt, [4] in quod &] ſuperiorem erraticam virtutem deſcendiſſe opinantur, neceſſe eſt omni modo *& continere id quod extra eſt, cōtineri autem pleroma: alioquin non erit extra pleroma. Si enim extra pleroma eſt aliquid, intra hoc ipſum quod extra pleroma dicunt, [erit] pleroma, & continebitur pleroma ab eo quod eſt extra. [5] Cum pleromate autem ſubaudiatur & primus Deus, aut rurſus in immenſum diſtare & ſeparata eſſe ab inuicem, id eſt & pleroma, & quod eſt extra illud. Si autem * hæc dixerint, tertium quid erit, quod in immenſum ſeparat pleroma, & hoc quod eſt extra illud, & hoc tertium circum definit & [6] continebit vtraque] & erit maius tertium hoc pleromate & eo quod [eſt] extra illud, ſicut in ſuo ſinu continens vtraque: & in infinitum de his quæ continentur, & de his quæ continēt incidet ſermo. Si [enim] tertium hoc initium habebit in ſuperiora, & finem in inferiora, omnino neceſſitas eſt, & à lateribus definiri illud, vel inchoans, vel *deſinens ad alia quædam, & illa rurſus & alia quæ ſunt ſurſum & quæ deorſum ad alia quædam habebunt initia, & hoc vſque in infinitum, vt nunquam ſtet eorum cogitatio in vno Deo, ſed per occaſionem pluſquam eſt quærendi, in id quod non ſit excidat, & abſiſtat à vero Deo. Similiter autem hæc & aduerſus eos qui ſunt à Marcione, aptata ſunt. [7] Continebuntur enim & circunfinientur] & duo Dei [eius,] ab immenſo interuallo quod ſeparat eos abinuicem. * Si autem id excogitandi eſt neceſſitas, ſecundùm omnem partem multos Deos immenſa ſeparatione diſtātes, abinuicem quidem inchoantes, ad inuicem autem finientes, & illa ratione qua nitūtur docere ſuper fabricatorē cœli & terræ eſſe aliquod pleroma aut Deum, eadem ratione vtens quiſque aſtruet ſuper pleroma, alterum eſſe pleroma, & ſuper illud rurſus aliud, & ſuper Bythum aliud pelagus Dei. Et à lateribus autē ſimiliter eadem eſſe, & ſic in immenſum [excidente] ſententia, & ſemper neceſſitas erit excogitare altera pleromata, & alteros Bythos, & nunquam [aliquando] conſiſtere, ſemper quærentes alios

* maximo
* quoniā.
* liber.
* incluſus
* aut.
* hoc.
* definiēs.
* ſic autē ad excogitādum.

Nullum pleroma extra Deum eſt, cùm ſolus omnia condiderit, & contineat.

Deus terminum, medietati, & finē haberet, ſi quod extra eum eſſet.

Marcionis Deus, cum pleromate, quia à maiore continentur: eſſe nequeunt.

Hæreticos, infinitū numerū Deorum fingere, commenti.

Duo Dij Marcionis circumſcribūtur.

præter dictos. Erit autem incertum vtrúmnam hæc ſint deorſum, quæ ſunt ſecundùm nos, an hæc ipſa ſuperiora ſint, & quæ dicũtur ab eis ſurſum, vtrumnam ſurſum aut deorſum ſint: & nullus ſtatus, neque firmitas continebit ſenſum noſtrum, ſed in immenſos mundos & indeterminatos deos excedere neceſsitas erit. [8] Et cùm hæc ſic ſe* habent, vnuſquiſque Deus ſuis contentus erit, & non curioſè aget de alienis: ſi quo minus, iniuſtus erit & auarus & ceſſans eſſe quod Deus eſt: & vnaquæque conditio ſuum fabricatorem glorificabit, & ipſo ſufficiens erit, & alterum non cognoſcet: ſi quo minus, apoſtata iuſtiſsimè ab omnibus iudicatus, digniſsimam concipiet pœnam. Oportet enim aut vnum eſſe qui omnia continet, & in ſuis fecit vnumquodque eorum quæ facta ſunt, quemadmodum ipſe voluit: aut multos rurſus & indeterminatos factores & Deos, abinuicem quidem incipientes, adinuicem autem deſinentes per omnem partem: & alios omnes à foris *ab alterutro quodammodo recontineri, & * vel incluſos & manentes in ſuis vnumquenque eorum confiteri neceſsitas erit, neminem autem horum omnium eſſe Deum. Deerit enim vnicuique eorum partem minimam habenti, ad comparationẽ omniũ reliquorum, & ſoluetur omnipotentis appellatio, & neceſsitas erit in impietatem cadere talem ſenſum. [9] Qui autem ab angelis * mundum dicunt fabricatum, vel ab alio quodam mundi fabricatore, pręter ſententiam eius, qui ſuper omnia pater eſt, primò quidem ex hoc ipſo peccant, præter voluntatem primi Dei talem & tantam cõditionem angelos feciſſe dicentes: quaſi efficaciores ſint angeli quàm Deus, aut rurſus quaſi ille negligens ſit, aut minor exiſtens, aut nullam curam habens eorum quæ in propriis ipſius fiant, vtrumnam malè an bene fiant, vt illud quidem diſsipet & prohibeat, alterum autem laudet & gaudeat: hoc autem ne homini quidem ſolerti applicet quis, quanto magis Deo? [10] Pòſt deinde dicant nobis, Vtrúmnam in his quę ab illo continentur, & in propriis eius, fabricata ſunt hæc, an in alienis & extra eum poſitis. Sed ſi quidẽ dicant extra eum, ſimiliter omnia prædicta inconuenientia occurrent eis, & includetur primus Deus ab eo qui extra eum eſt, in quo & deſinere eum neceſſe erit.

Plures mũdi & Dij indeterminati ſequuntur ex iſtorum doctrina.

Qui finitus eſt, nec deus eſt, nec omnipotẽs.

Qui ab angelis mũdum fabricatũ dicũt, eos Deo efficaciores cõſtituunt.

* habent.

* ab altero quodã maiore.

* veluti

* mundũ.

ANNOTATIONES.

1. à primo & maximo] *Primum & maximũ caput appellat, quod eſt in hac diſputatione ſummum, nempe Deum eſſe vnicum; quod hoc capite concluditur, quibuſdam de eius immenſitate præmiſsis. Siquidem tot Deos conſtituebant fanatici iſti homines, quot Æonas, & angelos, quotq́ affectiones, & paſsiones ipſis ineſſe ſomniabant, vt acute deprehendit Clemens Alex. 5. Strom. quod amplius ex ſequentibus patebit.*

2. Quemadmodũ] *Primum eſt argumentũ huius capitis ſumptũ ab infinitate diuinæ naturæ, quæ ſua immenſitate omnia permeat, omnibus vbique adeſt, nullis limitibus deffiniri poteſt; ſed ipſa continet omnia & ambit. Nihil igitur extra Deum, nec Deus ipſe extra quidpiam eſſe poteſt. Non multum abſimili argumẽto Tertull. vtitur lib. 1. in Marcionem:* Sicut enim, *ait*, creator, ex hoc & Deus, & indubitatus Deus, quia omnia ipſius, nihil extraneum illi: ita & alius idcirco non Deus, quia omnia non eius, ideoque & extranea. Denique, vniuerſitas creatoris eſt, iam nec locum video Dei alterius. Plena & occupata ſunt oĩa ſuo authore. Si vacat aliquid ſpatij alicuius diuinitati in creaturis, planè falsè vacabit, &c. *Cæterũ illud* Quemadmodũ, *vſurpatur hic et infra non rarò interrogatiuè, pro* quomodo, *quod ſemel monuiſſe ſufficiet.*

3. Et Marcionis bonus Deus] *Libro primo cap. 29. recenſuit Marcionem duos longè diuerſos Deos conſtituiſſe, vnum huius vniuerſi, & omnium malorum factorem, alterum autẽ totius bonitatis fontem, patrémque domini noſtri Ieſuchriſti. De his & Tertullianus:* Ponticus duos Deos affert tãquam Deas ſimplegadas naufragij ſui: quem negare nõ potuit, id eſt, creatorem, id eſt noſtrum: & quem probare non potuit, id eſt ſuum. *Et infra:* Marcion diſpares Deos conſtituit, alterum iudicem, ferum, bellipotentẽ: alterum mitem, placidum, & tantummodo bonum atque optimum.

4. In quod &] *Sic legendum exiſtimauimus cum veteri codice, conſentientibus quæ leguntur libro 1. cap. 1. & 13. de Achamoth matre, quam etiam extra pleroma peregrinatam fingunt. Expunximus* id quod eſt.

5. Cum pleromate] *Aliud eſt argumentum, quo probat vel duos nuſquam eſſe Deos, vel infinitum numerum & Deorum, & Mundorum neceſſario conſtituendũ eſſe: quod omni fide caret: Simile argumentum, ſed vi maiore torquet in Marcionẽ Tertullianus:* Veritas chriſtiana, *inquit*, diſtrictè pronunciat, Deus ſi non vnus eſt, non eſt: quia dignius credimus non eſſe quodcũque non ita fuerit, vt eſſe debebit. Deum autem, vt ſcias vnum eſſe debere, quære quid ſit Deus, & non aliter inuenies. *Et paulo infra:* Ineluctabilis iſte complexus, in hoc ſententiam conſtringit, aut negandum Deum eſſe ſummum magnum, quod nemo patietur ſapiens: aut nulli alij communicandum. Aut quæ ratio duo ſumma magna cõpoſuit? Primò, enim exigam, cur non plura, ſi duo, quando locupletiorem oporteret credi ſubſtantiam diuinitatis, ſi copioſior et numerus. Honeſtior & liberalior Valẽtinus, qui ſimul

auſus eſt duos concipere Bythum, & Sigen, cum vſque ad 30. Æonũ fœtus, tanquam Æniæ ſcrophæ examen diuinitatis effudit. *Neque valde diſsimilia, pro Dei vnitate leguntur apud Philonem, Athenagoram, Lactantium, & Damaſcenum, quæ ſcitè collegiſſe videtur Thomas Aquinas lib. 1. cõtra Gẽtes cap. 43.*

6. Continebit vtraque] *Authoritate vet. cod. deleuimus* continebitur aqua.

7. Continebuntur] *Expunximus* Continebantur enim & circumfiniebantur: *paulopoſt quoque pro* excitante, *repoſuimus* excidente, *& pro* aliquantos, aliquando, *eiuſdem vet. cod. authoritate.*

8. Et cum hæc ſic ſe habeant] *Tertium eſt argumentum, quo ab vnico mũdo, eiúſque per prouidentiã adminiſtratione, vnicum Deum eſſe oſtendit. Idem ſed prolixius, & apertius poſt Philonem perſequitur Lactantius lib. 1. cap. 3. euidentibus etiam adhibitis exemplis, de vnico in exercitu imperatore, & vnica in corpore anima. Cyprianus tractatu contra idola, monarchiam diuinam probat ex apum rege, & gregis duce.*

9. Qui autem ab angelis] *Caput 2. ſignat hîc vetus codex. Oſtendit verò nec mundum creatum fuiſſe ab angelis, vt Simon, Menãder, Saturninus, Baſilides, & Carpocrates, dicebant lib. 1. cap. 20. 21. 22. 23. 24: Nec ab alia quadam virtute, ſeparata valde, & diſtante à ſupremo Deo, vt Marcionem, & Cerinthum voluiſſe ſcripſit lib. 1. cap. 25. 29. Varias autem Philoſophorum ſententias de ortu mũdi recenſet, & refellit Lactãtius lib. de ira Dei c. 10.*

10. Poſt deinde] *Dilemma eſt vehementer eos premens, cuius alterum cornu habes initio capitis ſecundi, ideóque ſectionem veteris codicis conuenire magis exiſtimo.*

NEQVE ITERVM IN IIS QVÆ CONTINENtur à patre, alium quendam fabricaſſe hunc mundum, neque patrem per alia adminicula eam, quæ ſecundùm nos eſt feciſſe cõditionem, ſed tantùm per Verbum ſuum: eſſe autem conditorem, eum qui eſt ſuper omnia Deus, & ipſum patrem eſſe Domini noſtri Ieſu Chriſti.

CAPVT II.

SI autem [in illius,] valde vanum erit præter ſententiã eius, in eius propriis, ab angelis & ipſis qui ſunt * poteſtatis eius, aut ab alio quodam dicere fabricatũ eſſe mundum, aut quaſi non omnia reſpiciat ipſe, quæ ſint in ſuis, * aut non ſciat quæ ab Angelis futura ſunt. Si autem non præter voluntatem eius, ſed volente & ſciente, quemadmodum quidam opinantur, [iam] non Angeli vel mundi fabricator cauſæ [erunt] fabricationis iſtius, ſed voluntas Dei. Si enim mũdi fabricator eſt, angelos ipſe fecit, aut etiam cauſa creationis eorum ipſe fuit: & mundum ipſe videbitur feciſſe, qui cauſas fabricationis eius præparauit: licet per longam ſucceſſionem deorſum angelos dicant factos, vel mundi [1] fabricatorem à primo patre, quemadmodum Baſilides ait, nihilominus id quod eſt cauſa eorum quæ facta ſunt, in illum qui prolator fuit talis ſucceſſionis, recurret: quemadmodum in regem correctio belli refertur, qui præparauit ea quę ſunt cauſa victorię: & conditio huius ciuitatis, aut huius operis, in eum, qui præparauit cauſas ad perfectionem eorum, quæ deorſum facta ſunt. Quapropter non iam ſecurim dicimus * incidere ligna, vel ſerram ſecare, ſed hominem concidere & ſecare rectiſsimè quis dicat eum, qui ipſam ſecurim & ſerrã ad hoc fecit, & multo prius armamenta omnia, per quæ fabricata ſunt ſecuris & ſerra. [2] Sic igitur iuſtè ſecundùm illorum rationem, pater omnium dicetur fabricator huius mundi, & non angeli, neque alius quis mundi fabricator, præter illum qui fuit prolator, & prius cauſa factionis huiuſmodi præparationis exiſtens. Sit fortaſſe hic ſermo ſuaſorius ſiue ſeductorius apud eos, qui ignorant Deum, & [qui [3] hominibus] aſsimilant eum inopibus,] & his qui non poſſunt ſtatim aliquid ex parato fabricare, ſed indigentibus multis organis ad eorum fabricationem: non autem veriſimilis in totum apud eos, qui ſciunt quoniam nullus indigens omnium Deus, Verbo condidit omnia & fecit, neque angelis indigens adiutorib⁹ ad ea, quę fiunt: neque virtute aliqua valde inferiori ab illo, & ignorante * patre. Neque aliqua labe, neque ignorantia, vt is qui inciperet eum cognoſcere homo fieret: ſed ipſe in ſemetipſo, ſecundùm id quod eſt inenarrabile & inexcogitabile nobis, omnia prædeſtinãs fecit quemadmodum voluit, omnib⁹ conſonantiam & ordinem ſuum & initium creationis donans; ſpiritalibus quidem ſpiritalem & inuiſibilem, & ſuper cœleſtibus cœleſtem, & angelis angelicam, & animalibus animalem, & natantibus aquatilem, & terrigenis terrigenem, omnibus aptam * æqualitatis ſubſtantiam: omnia autem quæ facta ſunt, infatigabili Verbo fecit. Proprium

* in poteſtate.
* vt
* cõcidere.
* patrem.
* qualitatis.

Abſurda vndique ſequuntur, ſi mundus ab alio, quam à Deo, fabricatus fuerit.

Exemplis cõfirmatmũ de creationẽ Deo ſoli per aſcribẽdam eſſe.

Cum Diuina excellētia propriū ſit nullius ope egere, omnia ſolo verbo condidit.
Ioan.1.
Pſal 39.
Geneſ.1.

eſt enim hoc Dei ſupereminentiæ, non indigere aliis organis ad conditionem eorum, quæ ſiunt, & idoneus eſt & ſufficiens ad formationem omnium proprium eius Verbū, quemadmodum & Ioannes Domini diſcipulus ait de eo, Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. In omnibus autem eſt & hic, qui eſt ſecundùm nos mundus. Et hic ergo à Verbo eius factus eſt, ſicut Scriptura Geneſeos dicit, omnia quæ ſunt, ſecundùm nos feciſſe Deum per Verbum ſuum. Similiter autem & Dauid exequitur. Quoniam ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandauit, & creata ſunt. Cui igitur magis credemus de mundi fabricatione, hiſne qui prædicti ſunt, hæreticis, ſic fatua & inconſtantia garrientibus, an diſcipulis Domini, & fideli famulo Dei Moſi & prophetæ: qui [&] primo geneſim mundi narrauit, dicens, In principio fecit Deus cœlum & terram, & deinceps reliqua omnia: ſed non dij, neque Angeli.

ANNOTATIONES.

1. Fabricatorem] *Veteris cod. authoritate deleuimus* fabricatores: *& paulo ante* erunt, *pro* erant *poſuimus.*

2. Sic igitur] *Concludit ſolum Deum mundi eſſe conditorem, non angelos, vt Gnoſtici contendebant: quod, vt & reliquas hæreſes, ex philoſophorum lacunis hauſerant. Siquidem angelos creatores eſſe corporum noſtrorum, & animalium, ſententia fuerat Platonis & Porphirij, quos ea de re acerrimè oppugnat Auguſtinus 12. de ciuit. ca. 16. Idem etiam ex Philaſtrio, recitat Proclianitas cum Seleucianis ſenſiſſe creatores animarum eſſe angelos. Sed quæſtione 21. lib. 2. quæſt. in Exod. aſſerit angelos dici non poſſe animalium creatores, ſicut nec agricolæ ſegetum vel arborum, vel quorumcunque in terra gignentium, Iſthac etiam fuſius excutit lib. 3. de Trinit. cap. 8. & 9. noſter quoque Irenæus lib. 4. cap. 37.*

3. Hominibus aſſimilant] *Diuinam potentiam, vires quaſcunque creatas ſuperare, nec morem artificum in operibus imitari aſſerit: quippe quæ nullis organis, nullo coadiuuāte, nulla denique ſubiecta materia egeat ad quorumcunque productionem. De his & Iuſtinus martyr ita in Ariſtotelem diſſerit:* Naturæ artiq; à Deo præſcriptum terminum eſſe nouimus; quod ſi Deus præſcriptioni non ſubeſt, ſed è quolibet facit quidlibet, nullo termino impediente quominus faciat, quæ vult: an non exemptus eſt à neceſſitate è ſubiectis creandi? *Athenagoras quoque putat eos peſsime in Deum contumelioſos eſſe,* qui vires humanas & diuinas, artifices & Deum, inter ſeſe comparant. *Theophilus Antiochenus hinc Dei poteſtatem innoteſcere credit,* quod ex his, quę non ſunt, facit, vt libitum eſt, quæ vult. Quæ enim apud homines ſunt impoſſibilia, apud Deum poſſibilia habentur, *&c. Cæterùm vet. cod. authoritate* qui *tranſpoſuimus, &* in operibus *pro* in operibus *legendum propoſuimus.*

In Cōfu. dogma. Ariſt.
Orat. de reſur. mort.
Lib. 2. ad Autolycū.

**QVONIAM INVISIBILIS QVIDEM eſt pater, ſed non incognitus, neque ignorare eum quidem poterant angeli, licet plurimùm deorſum * deiecti eſſent ab eo.*

* Quomodo.
* ſubiecti.

CAPVT III.

Rom.9.
Deus creator omniū, pater eſt domini noſtri Ieſu Chriſti.
Dilemmate eos conſtringit
Idem Deus mundum fecit, qui mente conceperat.

QVoniam autem hic Deus, eſt pater Domini noſtri Ieſu Chriſti: & * de hoc Paulus apoſtolus dixit, Vnus Deus pater, qui eſt ſuper omnes, & per omnia, & in omnibus nobis: Iam quidem oſtendimus vnum eſſe Deum: ex ipſis autem apoſtolis, & ex Domini ſermonibus adhuc oſtēdemus. Quale enim eſt, prophetarum & Domini & apoſtolorum relinquentes nos voces, attendere his, nihil ſani dicentibus? [1] Inſtabilis igitur qui eſt ſecundum eos Bythus, & id quod eſt huius pleroma, & Marcionis Deus. Siquidē, quemadmodum dicūt, extra ſe habet ſubiacens aliquid, quod vacuum & vmbram vocant: & vacuum hoc * magis pleromate ipſorum oſtenditur inſtabile. Eſt autem & hoc dicere, infra ſe omnia continente eo, ab altero quodam fabricatam eſſe conditionem. Oportet enim illos neceſſariò vacuum aliquid & informe confiteri, in quo fabricatum eſt hoc quod eſt vniuerſum, infra ſpiritale pleroma, & informe hoc, vtrum ſciente propatore, quæ in eo futura erant ex ſtudio ſic reliquiſſe, an ignorante? Et ſi quidem ignorante, iam non omnium erit præſcius Deus. Sed nec quidem cauſam reddere habebunt, propter quam tem locum hunc temporibus tantis otioſum ſic reliquit. Si autem præſcius eſt, & mente contemplatus eſt eam conditionem, quæ in eo loco futura eſſet, ipſe fecit eā, qui *& præformauit eā in ſemetipſo. Quieſcant igitur dicere ab alio factum eſſe mundum: ſimul enim ac mēte cepit Deus, & factum eſt hoc, quod mente conceperat. Nec enim poſſibile erat alium quidem mente concipere, alium

* ideo.
* maius.
* etiam.

re aliùm verò facere, quæ ab illo mente concepta fuerant.[2] Sed aut æternum mundum mente concepit ſecundùm eos hæreticos Deus, aut temporalem: quæ vtraque incredibilia. Sed, ſi quidem æternum cum mente concepit, & ſpiritalem & viſibilem, talis & factus fuiſſet. Si autem talis qualis eſt, & ipſe fecit eum talem, qui talem quidem mente conceperat, aut in præſentia patris * voluit eſſe eum ſecundùm mentis conceptionem talem, & compoſitum & mutabilem & tranſeuntem. Cùm autem ſit talis, qualem pater deformauerat apud ſemetipſum,[3] dignum eſſe patris fabricatione. Quod autem à patre vniuerſorum mente conceptum eſt & præformatum, ſic quemadmodum & factum eſt, labis eſſe dicere fructum & ignorantiæ prolationem, magnæ blaſphemiæ eſt. Erit enim ſecundùm illos, pater omnium ſecundùm ſuam mentis conceptionem in pectore ſuo labis [emiſſiones] & ignorantiæ fructus generans: quæ enim mente conceperat, hæc facta ſunt.

Idem Deus mũdum fecit, qui mẽte conceperat.

* volunt.

ANNOTATIONES.

1. Inſtabilis igitur] *Vetus codex tertium caput ab hoc loco exorditur, & commodius forſan, cum huic ſectioni magis conueniant argumenta capitibus præfixa. Concludit autem, Bythum illum de quo tanta fabulatos fuiſſe ſcripſit lib.1.cap.2.5.& 19. vnà cum pleromate mera ſomnia eſſe. Deinde pluribus affirmat, nec Deo ignorante aliquos condidiſſe hunc mundum, cum omnia præſciat, & mente complectatur: Nec ſine blaſphemia poſſe illum Labis, & ignorantiæ fructum exiſtimari.*

2. Sed aut æternum] *Docet hoc dilemmate, ſiue æternum, ſiue temporalem dixerint eſſe mundum, ſemper falſum eſſe quod dicebant, ab vno quidem mente conceptum, ab alio vero conditũ eſſe, duos Deos inde, & mũdi fabricatores diuerſos conſtituentes.*

3. Dignum eſſe] *Marcioniſtarum quoque blaſphemia erat, mundi opus Deo indignum eſſe.* Natem enim contrahentes, *ait Tertull.* conuertuntur ad deſtructionem creatoris. Nimirum, inquiunt, grande opus & Deo dignum mundus! At cum & animalia rides minutiora, quæ maximus artifex de induſtria ingeniis aut viribus ampliauit, ſic magnitudinem in mediocritate probari docens, quemadmodũ virtutem in infirmitate. Imitare, ſi potes, apis ædificia, formicæ ſtabula, araneæ retia, bombycis ſtamina: ſuſtine, ſi potes, ipſas lectuli & tegetis tuæ beſtias, cantharidis venena, muſcæ ſpicula, culicis & tubam & lãceam. Qualiã erunt maiora, cum tam modicis, aut iuuaris aut læderis, vt nec in modicis deſpicias creatorem? *&c. Hanc hæreſim poſt Irenæum & Tertullianũ, paſſim carpit Clemens Alex. lib.3. & 4. ſtro; Origenes quoque homil.2. in diuerſos; & Author expoſitionis ſymboli apud Cyprianum, inter Manicheorum inſanias adnumerant, quod Deum mundi creatorem negarint, vt ad diabolum eius conditionem referrent.*

4. Emiſſiones] *Expunximus* emiſſionis *auth.ve.co.*

QVONIAM [1]INSTABILE] EST PLEroma Valentini diſcipulorum.

CAPVT IIII.

Cauſa igitur quærenda eſt huiuſmodi diſpoſitionis Dei, ſed non fabricatio mundi, [alteri] aſcribenda: & ante præparata omnia dicenda ſunt à Deo vt fierent, quemadmodum & facta ſunt. Sed non vmbra & vacuitas[2] confingenda eſt. Cæterum vnde vacuitas] quæretur, vtrum ab omnium patre & prolatore, ſecundùm eos & ipſum prolatum, & eſt æqualis honore & cognatũ reliquis Æonibus, fortè autem & antiquius ipſis. Si autem ab eodem emiſſum eſt, ſimile eſt ei qui emiſit, & his cum quibus emiſſum eſt. Neceſſitas ergo erit omni modo, & Bythũ ipſorũ cum Sige vacuo ſimilẽ eſſe, hoc eſt vacuum eſſe: & reliquos Æonas, cum ſint vacui fratres, vacuam & ſubſtantiam habere. Si autem, non eſt emiſſum, à ſe natum eſt, & à ſe generatum eſt, & æquiparans in tempore ei qui eſt ſecundùm eos Bytho omnium patri, & ſic eiuſdẽ naturæ & eiuſdem honoris erit vacuum ei qui eſt ſecundùm eos, omnium patri. Oportet enim illum [aut] emiſſum eſſe ab aliquo, aut à ſe generatum, & à ſe natum eſſe. Sed ſi quidẽ emiſſum eſt vacuum,* vacuus & prolator eſt Valentinus, vacui & ſectatores eius. Si autem non prolatum eſt, ſed à ſe generatum eſt, & ſimile eſt & fraternum & eiuſdem honoris id quod eſt vacuum ei, patri qui prædictus eſt à Valentino:[3] antiquius autem & multo antè exiſtens & honorificẽtius reliquis

Mundi fabricatio, alij à Deo nõ eſt aſcribẽda.

Bythus, Sige, et Aeones, figmenta ſunt.

* cuius.

Æonibus ipſius [4] Ptolemæi & Heracleonis, & reliquis omnibus qui eadem opinantur. Si autem & aporiati in his confiteantur continere omnia patrem omnium, & extra pleroma eſſe nihil. Nam neceſsitas eſt omni modo definiri eum & circumſcribi ab aliquo maiore, & id quod extra & quod intus ; dicere eos ſecundùm agnitionem & ignorantiam, ſed non ſecundùm localem * ſententiam: *ſubſtantiam.* In pleromate autem vel in his quæ continentur à patre facta à Demiurgo, aut ab angelis quæcunque & facta ſcimus, contineri ab inenarrabili magnitudinē, velut in circulo centrum, aut velut in tunica maculam. *Bythꝰ ſuſtinere nequit.* Primò quidem qualis Bythus erit [1] ſuſtinens] in ſinu ſuo maculam fieri, & permittens in ſuis alterum quendam condere vel proferre, præter ſuam mentem: quod quidem imbecillitatem vniuerſo pleromati afferre inciperet, cùm poſſet ab initio abcidere labem, & eas quæ ab eo initium acceperunt emiſſiones, neque in paſsione, neque ignorantia, neque in labe conſtitutionē creationis permittere accipere. Qui enim poſtea emendat labem [2] & velut maculā emundat labem,]multo prius poterat obſeruare ne quidē initio in ſuis fieri talem maculam. Vel ſi initio quidem conceſsit quoniā aliter fieri non poterant, quæ facta ſunt, oportet & ſemper ſic fieri illa. Quæ enim initio non poſſunt emendationem [percipere,] quemadmodū hanc poſtea percipiēt? Aut quemadmodū homines aduocari [3] ad perfectū dicūt, cum illa ipſa quæ ſunt] cauſæ ex quibus facti ſunt homines, vel ipſe Demiurgus, vel angeli, in labe dicantur eſſe? Si ideo quòd benignus ſit, in nouiſsimis temporibus miſertus eſt hominū, & perfectum eis dat, illorū primò miſereri debuit qui fuerunt hominis factores, & dare eis perfectum. Sic vtique & homines miſerationē percepiſſent, de [perfectis,] perfecti facti. Si enim operis ipſorum miſertus eſt, multo prius illorum miſereri debuit, & non ſinere in tantum cæcitatis venire eos. Soluetur autem eorū & ille qui eſt de vmbra & vacuo ſermo, in quibus eam quæ eſt ſecundùm nos factam dicunt conditionem, ſi in his quæ continentur à patre facta ſunt hæc: ſi enim paternum illorum lumen tale opinantur, vt omnia adimplere poſsit quæ intra eum ſunt, & omnia illuminare, quemadmodum vacuum * & vmbra in his quæ à pleromate & à paterno lumine continentur poterat eſſe? *vel* *Vmbra & vacuū eorū ſemētia diſſoluitur.* Oportet enim eos & locum oſtendere intra propatorem, aut intra pleroma non illuminatum nec retentum ab aliquo, in quo aut angeli aut Demiurgus fecit quæcunque voluit. Nec enim modicus locus eſt, in quo tanta & talis conditio facta eſt. Neceſsitas erit itaque vniuerſa, intra pleroma aut intra patrem ipſorum localiter vacuum aliquid & informe & tenebroſum fieri, in quo fabricata ſunt, quæ fabricata ſunt: incuſationem quoque recipiet paternum ipſorum lumen, quaſi non poſsit ea quæ intra ipſum ſunt illuminare & implere. Adhuc autem [&] labis * fructum dicentes ea, & erroris operam, labem & errorem * adducent intra pleroma & in ſinum patris. *fructus.* *inducēt.*

ANNOTATIONES.

Concludit mundi opificium ſoli Deo aſcribendum eſſe: Pleroma, Bythum, Sygen, & Vacuum, quæ valentinianos confinxiſſe lib. 1. cap. 1. & 5. docuerat, vna cum profeſſoribus vana eſſe & inania. Porro haſce fabulas ſumpſerant ab Orpheo & Heſiodo, qui, vt eſt apud Theophilum & Lactantium, tradiderunt omnium rerum principium, Chaos, quod iſti Bythum, Profundum, Æona, Proarchen & propatora appellant. Auguſtinus autem lib. de Geneſi contra Manich. Non negat mundum ex ea rudi materia factum, quam græci χάος, *vocant: ſed hoc ipſum à Deo ex nihilo conditum his verbis Moſis intelligit:* Terra autem erat informis, &c.

1. Inſtabile] ſubbilis *Legebant omnes excuſi codices, at cum vix dici poſſet, quid ſibi vellet hæc dictio, putarunt quidam vocem* ὑπόχολος *ad verbum rediddiſſe interpretem. Alij legendum putarunt,* Solubile eſt pleroma. *Cum vero vetus codex habeat inter ſummas capitum initio libri poſitas,* inuiſibilis eſt pleroma, *hic autem* inſitabilis, *legendum putaui* inſtabile *aut* inuiſibile. *Accedit, quod cap. 3. lib. huius habet,* inſtabilis igitur qui eſt ſecundū eos Bythus, & id, quod eſt huius pleroma: *& præfatione in hunc lib. vocat* inuiſibile pleroma: *& infra cap. 5.* Pleroma vacuū, indiſpoſitum, & tenebroſum.

2. Confingenda eſt. Cæterum vnde vacuitas] *Quinque has voculas ex vet. cod. inſeruimus, quibus longe euidētius efficitur dilemma, quo probat Vacuum quod comminiſcebantur, ſiue à patre emiſſum dicant, ſiue à ſemetipſo generatum, omnino inane & fictitium eſſe.*

3. Antiquius autem] *Vet. cod. hic quarti capitis initium facit, ſed meo iudicio incommodius.*

4. Ptolemæi & Heracleonis] *Ptolemæum hunc præfatione in primum librum vocat* floſculum ſcholæ Valentini; *& ſub calcem primi capitis, eius adhuc meminit; vt & capite 40. huius ſecundi. Epiphanius illius epiſtolam prolixam ſatis, ſed veneno hæreſeos ſuæ ſcatentē tranſcripſit cōtra Ptolemaitas. Heracleonem vero paria* *Lib. de præſcript.*

lib. de præſcript. *rò paria cum Valentino ſenſiſſe ſcribit Tertullianus: at nouitate quadam pronunciationis, alia ſentire videri voluiſſe; eundem plura ſubinde ſcripſiſſe aſſerit Clemens Alex. 4. ſtro. Epiphanius hæreſes iſtius 30. loco annumerat, & propria diſputatione in eas agit.*

5. Suſtinens] *Delenimus* ſubſiſtens *autho. vet. cod.*

6. Et velut maculam] *Expunximus* vel maculam: *mox quoque* percipere *pro* perficere *repoſuimus.*

7. Ad perfectum] *Octo voces adiecimus: delenimus autem quatuor* aut quem factum dicunt.

OSTENSIO NON ESSE EAM QVÆ *eſt ſecundùm nos creaturam, imaginem pleromatis eorum, neque Demiurgum vnigeniti.*

CAPVT V.

ADuerſus eos igitur qui dicunt extra pleroma, vel ſub bono Deo hunc mundum factũ, ea quæ paulo antè dicta ſunt à nobis, apta ſunt, & concludentur tales cum patre ſuo, ab eo [1] qui [eſt extra pleroma,] in quo etiam & deſinere eos neceſſe eſt. Aduerſus eos autem qui dicunt in his quæ continentur à patre, ab aliis quibuſdam factum hunc mundum, omnia quæ nunc dicta ſunt abſurda & inconuenientia occurrent, & cogentur aut omnia lucida & plena & operoſa, ea quæ ſunt intra patrem confiteri, aut paternum lumen accuſare, quaſi qui non poſſit omnia luminare: aut ſicut pars, ſic & vniuerſum pleroma ipſorum vacuum & indiſpoſitum & tenebroſum confitendum. Et reliqua omnia quæcunque ſunt conditionis accuſant, quaſi temporalia ſint, & æterna choica, aut * inaccuſabilia eſſe oportet, cùm ſint intra pleroma & in ſinu patris: aut etiam in vniuerſum pleroma ſimiliter venient incuſationes, & cauſa ignorantiæ * inuenietur, Chriſtus eorum. [3] Sic enim dicunt, [cum formaſſet] ſecundum ſubſtantiam, matrem ipſorum, foras proiecit extra pleroma, id eſt ſeparauit ab agnitione. Ipſe igitur in ea ignorantiam fecit, qui ſeparauit eam ab agnitione. Quomodo igitur idem ipſe reliquis quidem Æonibus iis, qui eo anteriores erant præſtare agnitionem poterat, matri autem eius cauſa eſſe ignorantiæ: extra agnitionem enim fecit eam extra pleromã eam proiiciens. Adhuc quoque ſi ſecundùm agnitionem & ignorantiam, intra pleroma & extra pleroma dicent, ſicut quidam ex ipſis dicunt, quoniam qui * ignorantiæ eſt intra, id eſt quod agnoſcit [ipſum] ſaluatorem, quem omnia eſſe dicunt, in ignorantia, fuiſſe cõſentire eos neceſſe eſt. Dicunt enim eum cùm foras extra pleroma veniſſet, formaſſe matrem ipſorum: * ſic igitur id quod, eſt extra ignorantiam dicunt vniuerſorum: exiit autem ſaluator ad formationem matris ipſorum: extra agnitionem vniuerſorum factus eſt, hoc eſt in ignorantia. Quomodo igitur illi agnitionem præſtare poterat, cùm & ipſa extra agnitionem eſſet: & nos enim extra agnitionem cùm ſimus ipſorum, extra pleroma eſſe dicunt. [4] Et iterum, Si igitur ſaluator exiuit extra pleroma ad inueſtigationem perditæ ouis, pleroma autem eſt agnitio, extra agnitionẽ factus eſt, quod eſt ignorantia. Aut enim localiter quod eſt extra pleroma conſentire eos neceſſe eſt: Et omnia quæ prædicta ſunt contraria occurrent eis. Vel ſi ſecundùm agnitionem dicunt, quod eſt intus, & ignorantiam quod eſt extra, ſaluator illorum & multò antè Chriſtus, [in] ignorantia facti erunt extra pleroma, egreſſi ad formationem matris ipſorum, quod eſt extra agnitionem. Hæc autem aduerſus omnes qui quolibet modo vel ab angelis, vel ab alio quodã præter * Verbum Dei mundum factum eſſe dicunt, ſimiliter adaptabuntur. Quam enim incuſationem faciunt de Demiurgo & de his, quę facta ſunt materialia & temporalia, recurreret in patrem. Si quidem quemadmodum in ventre pleromatis facta ſunt, quæ inciperent mox demum diſſolui ſecundùm conceſſionem & ad placitum patris. Iam igitur non eſt fabricator cauſa huius operationis, valde bene putans ſemetipſum fabricare, ſed qui in ſuis cõcedit & probat labis [prolationes] & erroris opera fieri, & in æternis temporalia, & in incorruptibilibus corruptibilia, & in his quæ veritatis ſunt, ea quæ ſunt erroris. Si autẽ non cõcedente neque approbãte patre vniuerſorũ facta ſunt hæc, potẽtior & fortior & dominatior is qui fecit in iis, quæ propria illius ſunt, quæcũque ille non conceſſit. Si autem non approbans conceſſit pater ipſorum, quemadmodum quidam dicunt, aut potens prohi-

Margin notes (left): * accuſabilia. — * inuenitur. — * in agnitione. — * ſi. — * verum Deum.

Margin notes (right): *Aut omnia quæ ſunt intra patrem lucida ſunt, aut ipſum lumẽ accuſationi obnoxium.* — *Et Chriſtũ eorũ ignorantiæ cauſa eſſe.* — *Quæ in Demiurgo accuſant, in patrẽ recurrunt.* — *Dilemma.*

bere conceſſit *per neceſsitatem quandam, aut non potens. Sed ſi quidem non poterat, *propter.
inualidus & infirmus eſt. Si autem potens, ſeductor & hypocrita & neceſſitatis ſeruus,
non conſentiens quidem, concedens autem quaſi * conſentiens & initio concedens ſiſte- *non cõ-ſentiat.
re errorem & creſcere illum [5] in poſteriotibus tempotibus ſoluere illum] conatur, quan-
do iam multi malè perierunt per labem. [6] Non decet autem eum qui ſuper omnia ſit
Deus, cùm ſit liber & ſuæ poteſtatis, neceſsitati ſeruiſſe dicere, vt ſit aliquid ſecundùm
conceſsionem præter ſententiam eius. Alioquin neceſsitatem maiorem & * dominatio- *dominationem.
rem facient quàm Deum, quando id quod magis poteſt, antiquius ſit omnibus. Et ſtatim
Deum neceſsitati ſeruum faciũt Gnoſtici. in ptincipio cauſas abcidere neceſsiratis debuit, & non concludere ſemetipſum ad ha-
bendam neceſsitatem, concedendo aliquid præterquam deceat eum. Multo enim me-
lius & conſequentius & magis deificum erat, vt in principio initium [7] exciderct] huiuſ-
modi neceſsitatis, quàm poſtea quaſi de pœnitentia, conaretur [tantam] fructificationem
neceſsitatis eradicare. Et ſi neceſsitati ſeruiens crit [pater] vniuerſorum, & ſub fatum ca-
det modeſtè ferens in his quæ fiunt, præter neceſsitatem autem & fatum nihil agere poſ-
Homerico Ioui Bythus eſt ſimilis. ſit. Similiter atque [8] Homericus Iupiter qui per neceſsitatem dicit, Et ego enim tibi dedi
velut volens nolente animo. Secundùm igitur hanc rationem neceſsitatis & fati inuenie-
tur ſeruus, Bythus ipſorum. Quomodo autem & ignorabant vel angeli aut mundi fabri-
cator primùm Deum, quando in [eius] propriis eſſent & * creaturæ exiſterent eius & cõ- * creaturæ.
tinentur ab ipſo? [9] Inuiſibilis quidem poterat eis eſſe propter eminentiam, [10] ignotus
autem nequaquam propter prouidentiam. Etenim licet valde per deſcenſionem mul-
tùm ſeparati eſſent ab eo, [11] quo modo [dicunt] ſed tamen dominio in omnes extenſo,
oportuit cognoſcere dominantem ipſorum, & hoc ipſum ſcire, quoniam qui creauit eos,
Angeli non potuerunt Deum ignorare. eſt Dominus omnium. Inuiſibile enim eius cùm ſit potens, magnam mentis intuitionem
& ſenſibilitatem omnibus præſtat potentiſsimæ & omnipotentis eminentiæ. Vnde etiam
ſi nemo cognoſcit patrem niſi filius, neque filium, niſi pater, & quibus filius reuelauerit,
Luc 10. Matt. 11. tamen hoc ipſum omnia cognoſcunt, quando ratio mentibus infixa moueat ea & reuelet
eis, quoniam eſt vnus Deus omnium Dominus, & propter hoc altiſsimi & omniporen-
tis appellationi omnia ſubiecta ſunt, & huius inuocatione, etiam ante aduentum Domi-
ni noſtri [12] ſaluabantur homines, & à ſpiritibus nequiſsimis & à dæmoniis vniuerſis, & ab
vniuerſa apoſtaſia. Non quaſi vidiſſent eum terreni ſpiritus aut dæmones, ſed cùm ſci-
rent quoniam eſt, [qui eſt] ſuper omnia Deus, cuius & inuocationẽ tremebant, & tremit
vniuerſa creatura & principatus & potentia, & omnis ſubiecta virtus. Aut nunquid hi
Dei inuocationem omnia timent. qui ſub Romanorum imperio ſunt, quamuis nunquam viderint imperatorem, ſed valde
& per terram & per mare ſeparati ab eo, cognoſcent propter dominium, eum, qui maxi-
mam poteſtatẽ habet principatus? Qui autem ſuper nos erant angeli, vel ille quem mun-
di fabticatorem dicunt, non cognoſcent omnipotentem? quando iam & muta animalia
tremãt & cedant tali inuocationi, & vtique non viderunt eum, tamen Domini noſtri no-
mini ſubiecta ſunt omnia: ſic & * vnus qui omnia fecit & condidit vocabulo, cùm alter *eius.
non ſit, quàm ipſe qui mundum fecit. Et propter hoc [13] Iudæi vſque nunc, hac ipſa aduo-
Iudæorum exorciſta. catione dæmonas effugant, * quando omnia timeant inuocationem eius qui fecit ea. Si *quoniã.
itaque mutis animalibus irrationabiliores [14] noluerint] angelos eſſe, inuenient quoniam
oportebat, licet non vidiſſent hi eum qui ſuper omnia Deus eſt, vti cognoſcerent poten-
tatum & dominium eius. Ridiculum enim verè adparebit, ſi ſe quidem, qui ſuper terram
ſunt cognoſcere dicunt, eum qui ſuper omnia eſt Deus, quem nunquam viderunt: ei au-
tem qui eos fecit & vniuerſum mundum ſecundùm eos, non permittant, cum ſit in ſum-
mis & ſuper cœlos, cognoſcere ea, quæ ipſi quum ſint in humilibus ſciunt: niſi ſi fortè ſub
terra in tartaro eſſe Bythum ſuum dicũt. Quapropter & primos ſe cognouiſſe eum, quàm
hi qui in altitudine * habitant angeli, in tantam amentiam venientes, vti dementem * habitarent.
pronuncient mundi fabricatorem: quorum verè quidem eſt miſereri, cùm in tanta de-
mentia dicãt neque matrem agnouiſſe eum, neque ſemen eius, neque pleroma Æonum,
neque propatorem, neque quid eſſent quæ fabticauit.

ANNOTA-

ANNOTATIONES.

1. Aduerſus eos igitur] *Deum planè poeticum & ridiculum ſibi fingere Valētinianos toto hoc capite oſtendit, ob poetētoſas abſurditates in Deum patrem, quem ſeruum neceſsitatis, & Chriſtum Ieſum, quem ignorantem dicebant: ſimul & beatos Angelos, quos brutis etiam ipſis deteriores eſſe, ex illorum propoſitis ſequebatur.*

2. Qui eſt extra pleroma] *Adiecimus duas voces* eſt pleroma, *aut. vet. cod.*

3. Sic enim dicunt, &c.] *Videlicet vt ſub principium capitis primi lib. 1. recitauit. addidimus autem* eum formaſſet, *& deleuimus* eum formaſſe *aut. vet. cod.*

4. Et iterum] *Caput ſextum hic inchoat vetus co. & minus commodè.*

5. In poſterioribus] *Quinque has voces ex vetere codice adiecimus.*

6. Non decet autem] *Et hic initium capitis 7. facit vetus cod. nec ſatis appoſitè.*

7. Excederet] *Deleuimus* exciderer: *& mox* tātam *pro* tantū: *ac* pater *pro* mater, *autho. ve. co. repoſuimus.*

8. Homericus Iupiter] *Locus eſt Iliados primo, quo poëta ſuum Iouem neceſsitati & fato ſeruire nō diſsimulat.* Aſt nullo modo, *ait noſter Auguſtin⁹*, violat corruptio Deum noſtrum, nulla volūtate, nulla neceſsitate, nullo improuiſo caſu, quoniam ipſe eſt Deus, & quod ſibi vult, bonū eſt, & ipſe eſt idem bonum. Nec cogeris ad aliquid, quia volūtas tua non eſt maior potentia.

Li. 7. cōfeſ. cap. 4.

9. Inuiſibilis quidem] *Corporeis luminibus Dei maieſtatem conſpici non poſſe magno conſenſu docuerunt Patres, tum qui præceſſerunt, tum qui ſequuti ſunt ætatē huius præclari martyris.* Si quis dixerit, *ait Dionyſius Areopa.* abſque vllo medio, quibuſdam ſanctorū diuinas apparitiones cōtigiſſe, intelligat vt ſecretū ipſum Dei, quodcunque tandem illud eſt, nemo vnquam vidit, neque videbit. Cæterū diuinæ illæ apparitiones ſanctis viris per ſigna Deo conuenientiſſima, ſacris quibuſdam atque intuentium modo ac viribus accommodatis, viſionibus contigēre. *Habet ſimilia idem Epiſt. ad Caïum monachum. Quin & Moſen Deum vidiſſe, idem pernegat lib. de Myſtica theologia cap. 1. Subſcribit Dionyſio Iuſtinus in Dialogo, frequenter affirmans Patrem vniuerſorum, neminem vnquam viſum. Reliquos omitto.*

Lib. de cœleſti Hiera. cap. 2.

10. Ignotus autem] *Deum ex operibus ſuis natura omnibus notū eſſe, & ab imperatore Romano ſumpto exēplo, paulò poſt confirmat. Idē poſt alia non minus ad rem accommodata, paulò antè Irenæum vſurparat Theophilus Antiochenus:* Vt anima, *inquit*, in humano corpore non videtur, inuiſibilis exiſtens, verū ex corporis motu cognoſcitur: ſic nec Deus humanis & corporeis oculis videri poteſt: cæterum ex prouidentia, qua ſingula ordinat, ſuiſque operibus aſpicitur, & apprehenditur. Quemadmodum ſi quis cernat nauem ſuis armamentis inſtructam mare ſulcare, & in portum appellere, certè credit aliquem, à quo gubernetur in ea eſſe gubernatorē: ſic certè nemo ſit adeò abiecti animi, quin credat Deum gubernatorē eſſe omnium, quamuis oculis carnalibus eum non aſſequamur. *Et paulò poſt:* Imperator terreſtris eſſe præſumitur, quamuis nō ab omnibus videatur, oculos vertenti in leges & imperij adminiſtrationem. Præterea eſſe cognoſcitur, ſi quis oculos in potentatus & poteſtates nec non imagines eius coniiciat, & Deum ex potentia & operibus ſuis cognoſcere cunctaris? *Et quos vtrunque præceſſit Dionyſius Areo.* Creaturarū ordinatiſsimam diſpoſitionem, vt ab ipſo productam, imagines quaſdam ac ſimilitudines diuinorum exemplarum præ ſe ferre, vt pro virib⁹ ad Deum ſcanderemus, & ſeorſim ab omnibus, & in omnibus agnoſceremus, rectè affirmauit.

Lib. 1. Ad Autolycū.

Lib. de diuinis no. cap. 7.

11. Quomodo dicunt] *Codices excuſi habebant* quoquomodo autem.

12. Saluabātur homines] *His non vult beatus martyr, Patres à condito orbe ad Chriſti aduētum, rectà in cœlum euolaſſe, quò aperta Dei viſione fruerentur: cum infra doceat Chriſti animam ad inferna deſcendiſſe, & tribus diebus conuerſatam cum animabus defunctorum, quæ erant in medio vmbræ mortis: ſupereſt ergo, vt de ea ſalutis ſpecie, quæ conſiſtit in remiſsione peccatorum, profligatione Satanæ, & ſpe in Chriſtum venturum, loquatur: quod apertius explicat lib. 4. ca. 30. Hic quoque non obſcurè, cum ait:* Saluabantur & à ſpiritibus nequiſſimis, &c.

13. Iudæi vſque nunc] *Chriſtianos ſiue ex Gentibus, ſiue ex Iudæis, Irenæi ſeculo Dæmonas corporibus hominum exorciſmis frequenter eiecisse, ampliſsimis teſtib⁹ Tertulliano, Iuſtino, Theophilo & Cypriano, cuiuis facile apparet: Iudæos verò mordicus adhuc Moſi addictos & Chriſtum Meſsiam reſpuentes, non ita forſan omnibus. At non modo hic Irenæum, ſed pleroſque grauiſsimos authores id aſſerere comperio. Iuſtinus enim Archiſynagogum Tryphonem cum comitiua ſic alloquitur:* Si dæmonia adiuretis per omnia nomina veſtrorum Regum, prophetarum, patriarcharum: iuſtorúmque, nullum non erit contumax: at ſi quis veſtrū, adiuret ea per Deum Abraham, Iſaac & Iacob, fortaſſis obſequerentur. Vtuntur tamen veſtri Exorciſtæ, arte hac, ſicut & gentes, adhibendo ſuffitus, & adligamenta. *Hæc ille. Accedit Ioſephus, qui Iudæum quendam nomine Eleazarum præſente Veſpaſiano Imperat. eius filiis, tribunis, & vniuerſo ſimul exercitu Romano, curaſſe eos, qui à Dæmoniis vexabantur, confirmat, exorciſmorum formulis, quas Rex Salomon quondam ediderat: ad quas etiam Chriſtum Dominum reſpexiſſe putat Hieronymus, cum Iudæis diceret:* Si in Beel-zebub eiicio dæmonia, filij veſtri in quo eiiciunt? *Sed omnem nodum diſſoluit Euangelium, quo apertè ſcribitur, Apoſtolos quendā inueniſſe, qui ad Chriſtianum contubernium nihil attineret, qui nihilominus in nomine Chriſti eiiciebat Dæmonia. His mihi credibilius efficitur, quod ex Talmud Hieroſolymitano refert frater Petrus Galatinus: in nomine Ieſu Nazareni, quendam Iudæum, qui mortiferum quid deglutierat, ab alio mox ſanatum fuiſſe, lib. 8. de arcanis fidei cap. 5.*

Apol. c. 23. In Dialog. lib. 2. ad Auto.

Lib. 8. antiq. cap. 2.

In 12. Mat. Marc. 9. Luc. 9.

14. Noluerint] *Expūximus* voluerint, *auth. ve. co.*

QOMODO IMMENSVS EXCIDIT DE IMAGINIBVS EORUM SERMO.

dit de imaginibus eorum ſermo.

CAPVT VI.

De Idæis, quibus ignorante Demiurgo, pleroma à ſaluatore honoratũ eſſe fingunt.

ESſe autem imagines eorum quæ intra pleroma ſunt, latenter ſaluatore operato ſic fieri in honorem eorum qui ſurſum ſunt,* ignorantéque Demiurgo vniuerſa ſaluatorem dicunt honoraſſe pleroma * in conditione per matrem, ſimilitudines & imagines eorum quæ ſurſum ſunt emittentem. Sed quoniam quidem impoſſibile erat extra pleroma eſſe aliquid, in quo imagines dicunt factas eſſe eorum qui ſunt intra pleroma, vel ab alio quodam præter [2] primum] Deum fabricari hunc mundum oſtendimus. [1] Si autem

** ignorãte itaque.*
** in conditionem.*

Dilemma.

ſuaue eſt vndique euertere eos, & mendaces arguere, dicemus aduerſus eos, quoniam ſi in honorem eorum, quæ ſurſum ſunt, facta ſunt hæc ſecundùm illorum imaginem à Saluarore, ſemper ea oportet perſeuerare, vti & ſemper ſint in honore quæ ſunt [4] honorata.] Si autem tranſeunt, quæ vtilitas huius breuiſſimi temporis honoris, qui aliquando quidem nõ fuit, rurſus autẽ non erit? Vanæ igirur gloriæ appetitor, magis erit Saluator quàm honorans quæ ſunt ſurſum, arguitur à nobis. Quis enim honor eſt æternorum eorũ, quæ ſemper ſunt, ea quæ ſunt temporalia, eorum quæ ſtant, ea quæ prætereunt, incorruptibilium corruptibilia? Quandoquidem & apud homines qui ſunt temporales, nulla gratia eſt eius honoris, qui celeriter preterit, ſed eius qui plurimum quantum poteſt perſeuerat. Quæ autem ſtatim vt facta ſunt exterminantur, in contumeliam magis eorum qui putantur honorari, facta eſſe iuſtè dicentur, & contumelioſè tractari id quod eſt æternum, corrupta eius & ſoluta imagine. Quid autem non ploraſſet [& riſiſſet] & aporiata eſſet mater ipſorum non habuiſſe ſaluator per quæ honoraret plenitudinem extremæ cõfuſionis, non habentis propriam ſubſtantiam, per quam * honoret propatorem? O vanæ gloriæ honor, qui ſtatim præterit & iam non apparet! Erit aliquis Æon in quo in totum talis honor fuiſſe non reputabitur, & inhonorata erunt tunc quæ ſunt ſurſum, aut aliã iterum neceſſe erit matrem emittere plorãtem & aporiatam, in honorem pleromatis. O indiſſimilis, ſimul autem & blaſphemæ imaginis? Imaginem mihi dicitis emiſſam à mundi

** honoraret.*

Vnigenitũ Deũ ignorã tem inducebant.

fabricatore vnigeniti, quem & Num vultis eſſe patris vniuerſorũ, & imaginem hanc ignorare quidem ſemetipſam, ignorare autem & conditionem, ignorare autem & matrem, & omne quodcunque eſt ipſorum quæ ſunt, & eorum quæ ab eo facta ſunt, & non erubeſcitis aduerſus vos ipſos ignorantiam inducentes vſque ad ipſum Monogenen! Si enim ſecundùm ſimilitudinem eorum quæ ſunt ſurſum, à ſaluatore facta ſunt hæc, ignorante eo [tanta] qui ſecundùm ſimilitudinem factus eſt, neceſſe eſt & circa eum & ſecundùm eum, ad cuius ſimilitudinem factus eſt is, qui ignorat huiuſmodi * ignorantiam, non extiterit ſpiritaliter. Non enim poſsibile eſt cùm ſint vtrique ſpiritaliter emiſsi, neque plaſmati, neque compoſiti, in quibuſdam quidem ſimilitudinem ſeruaſſe, in quibuſdam verò deprauaſſe *imaginem ſimilitudinis, quæ in hoc ſit emiſſa, vt ſit ſecundùm ſimilitudinem eius, quæ ſurſum eſt emiſſio. Quòd ſi non eſt [f] ſimile,] Saluatoris erit incuſatio, qui diſsimilem emiſit imaginem, quaſi reprobabilis artifex. Nec enim dicere poſſunt, quaſi non haberet poteſtatem emiſsionis Saluator, quem Omnia eſſe dicunt. Si igitur diſsimilis eſt

** ignorãtiæ.*
** imaginũ ſimilitudines.*
Supra li. 1. cap. 1.

Dilemma.

imago, malus eſt artifex, & [eſt] culpa Saluatoris ſecundùm eos. Si autem ſimilis eſt, eadem ignorantia inuenietur circa Nun propatoris ipſorum, hoc eſt, Monogenen: & * ignorabit quidem ſemetipſum Nus patris, ignorauit autem & patrem, ignorauit autem & ea quæ ab eo facta ſunt. Si autem cognoſcit ille & eum qui ad ſimilitudinem eius factus eſt à ſaluarore, neceſſe eſt cognoſcere quæ ſunt ſimilia, & ſoluta eſt ipſorum, ſecundùm ſuam regulam maxima blaſphemia. Er ſine hoc autem, quónam modo ea quæ ſunt

** ignorauit.*

Creaturæ nõ ſunt imagines Æonũ.

creaturæ, ſic varia & multa & innumerabilia, eorum Æonum qui ſunt intra pleroma, XXX imagines eſſe poſſunt, quorum & nomina, quæ ſunt ſecundùm quod dicunt, in eo qui eſt ante hunc libro poſuimus? Et non tantùm vniuerſæ creaturæ varietatem, ſed ne quidem patris alicuius aut cœleſtium, aut ſuperterreſtrium, aut aquatilium

* poterunt

* pote-rint. *prauita-ti. * annu-merantes.

*poterunt adaptare pletomatis ipſorum *paruitati. Quoniam enim pleroma ipſorum xxx Æones ſunt, ipſi teſtãtur: quoniam autem in vna parte ipſorum quæ dicta ſunt non xxx. ſed multa milia ſpecierum eſſe *adnumerant, eos oſtendere omnis quicunque confitebitur. Quomodo igitur ea, quæ tam multa ſunt conditionis & contratiis ſubſiſtentia, & tepugnantia inuicem, & interficientia alia, imagines & ſimilitudines eſſe poſſunt xxx. Æonum pleromati, ſi quidem vnius naturæ, quemadmodum dicunt, ex æquali & ſimili exiſtant, & nullam habeant differentiam. Oportebat autem, ſi hęc illorum imagines ſunt, quemadmodum natura nequam homines dicunt quoſdam, & natura ruſus bonos, & Æonum ipſotum oſtendere tales differentias, & quoſdam quidem ex ipſis natura bonos dicere emiſſos, quoſdam autem & natura malos, vt imaginis illorum adinuentio congruens eſſet Æonibus. Adhuc autem quoniam in mundo altera quidem ſunt manſueta, altera verò fera, & quædam quidem [non nocentia, quædam nocẽtia, teliquorum & cortũpentia: & quædã quidẽ ſuperterreſtria,] quædã aquatilia, quædã volatilia, quædã cœleſtia, ſimiliter [&] Æonas oſtẽdere debent tales habere affectiones, ſi quidẽ hęc illorũ imagines ſunt. Et ignis autem æternus, quem præparauit pater Diabolo & angelis eius, cuius eorum qui ſunt ſurſum Æones imago ſit, interpretari debent, & ipſe enim in conditione numetatur. Si autem excogitationis eius qui paſſus eſt Æonis dicent imagines hæc eſſe, primùm quidem impiè agent aduerſus matrem ſuam, * malorum & corruptibilium imaginem initiatricem eſſe eam dicentes. Deinde autem ea quæ ſunt multa & diſſimilia, & contraria natura, * quo iam modo vnius & eiuſdem imaginis erunt? Et ſi pleromatis angelos multos eſſe dicent, & horum, illa quæ ſunt multa imagines eſſe, nec ſic [eis] conſtat ratio.[7] Primò enim differentias pleromatis angelorum contrarias inuicem debent oſtendere, quemadmodum & ſubiacentes imagines contrariæ naturæ inuicem ſunt. Deinde autem cùm ſint multi & innumerabiles circa factorem angeli, quemadmodum omnes confitentur prophetæ, dena milia denum milium aſſiſtere ei, & multa milia milium miniſtrare ei, & ſecundùm eos, pleromatis angeli angelos factoris imagines habebunt, & manet conditio integra in imagine pleromatis, iam non cõſequentibus xxx Æonis in multiformem conditionis varietatem. Adhuc etiam, ſi ſecundùm ſimilitudinem hęc illorum facta ſunt, illa ruſus, ad *quorum ſimilitudinem * erant facta? Si enim mundi fabricator non à ſemetipſo fecit hæc, ſed quemadmodum nullius momenti artifex, & quaſi primùm diſcẽs puer, de alienis archetypis tranſtulit Bythus ipſorum, vnde habuit ſpeciem eius, quam primùm emiſit diſpoſitionis? Conſequens eſt igitur illũ ab altero quodam, qui ſuper eum eſt, exemplum accepiſſe, & illum ruſus ab altero. Et nihilominus in immenſum excidet de imaginibus ſermo, quemadmodum & de his, ſi non fixerimus ſenſum in vnum artificem, vt in vnum Deum, qui à ſemetipſo fecit ea quæ facta ſunt. Aut de hominibus quidem, aliquis permittit à ſemetipſis vtile aliquid ad vitam adinueniſſe: ei autem Deo qui mundum conſummauit, non permittit à ſemetipſo feciſſe ſpeciem eorum quæ facta ſunt, & adinuentionem ornatæ diſpoſitionis? Vnde autem & hæ illotum imagines, cùm ſint illis contrariæ, & in nullo poſſint eis communicare?[8] Quæ [enim ſunt] contraria, eorum quorum ſunt contraria, eſſe quidem poſſunt exitioſa; imagines verò nullo modo, quemadmodum aqua igni, & ruſus lumen tenebris, & alia tanta nequaquam erunt inuicem imagines. Sic nec ea quæ ſunt corruptibilia, & terrena, & compoſita, & prætereuntia, eorũ quæ ſecundùm eos ſunt ſpiritalium imagine erunt, niſi ſi & ipſa compoſita, & in circunſcriptione, & in figuratione confiteantur eſſe, & non iam ſpiritalia, & effuſa, & locupletia, & incomprehenſibilia. Neceſſe eſt enim ea in figuratione eſſe & circunſcriptione, vt ſint imagines veræ, & abſolutum eſt ea non eſſe ſpiritalia. Si autem illa ſpiritalia, & effuſa, & incomprehẽſibilia dicunt, quomodo poſſunt, quæ ſunt in figura & [in] circunſcriptione, imagines illorum eſſe, quæ ſunt ſine figuratione & incomprehenſibilia? Si autem ſecundùm figurationem, nec ſecundùm formationem, ſed ſecundùm numerum & ordinem emiſſionis imagines ea dicent eſſe, primò quidem non ſunt imagines dicenda hæc & ſimilitudines eorũ, qui ſurſum ſunt Æonum. Quæ enim nec habitum, nec figuram illorum habent, quemadmodum imagines ſunt ipſorum? Pòſt deinde & numeros, & emiſſiones ſuperiorũ Æonum eoſdem & ſimiles ad eos qui ſunt conditionis adaptent. Nunc autem triginta oſtẽdentes Æones, & tantam multitudinem eorum, quæ ſunt in conditione, imagines eorum

Quid pleroma Gnosticorum.

Ignis æterni Imago quæritur.

* malarũ incorruptibiliũ imaginũ. * quonã.

Daniel. 7.

* aliquorum. * erunt.

In immenſum procedet ſermo de Ideis, niſi mens in vnum Deum defigatur.

Tanta creaturarum copia, paucorum Æonum nequit eſſe imago.

* quæ ſunt triginta dicentes, iuſtè vt inſenſati arguentur à nobis. ** qui.*

ANNOTATIONES.

1. Quomodo immenſus] *Iſthæc portentoſa figmenta de Aeonum imaginibus, Pleromate, Nu, & Monogene, quæ Gnoſticos magna impudentia inculcare lib. 1. cap. 1. ſcripſerat; toto hoc capite refellit: vnicum cunctis eſſe rerum omnium opificem, qui ſine vllius alterius Virtutis adminiculo, mundum hunc diſpoſuerit. Hæc autem deliria, è platonicis ideis fabricata fuiſſe infra cap. 19. luculenter aſſerit: quibus ſubſcribit Tertullianus lib. de anima:* In idæis Platonicis Gnoſticorum, hęretica ſemina relucere, quæ hæreticarum idæarum ſacramenta *nuncupat. Iuſtinus quoque vtroque ſuperior, poſtquàm ſecum pugnare Platonem oſtendit, ſubiicit:* Scripta Moſis nactus Plato, poſtquàm non penſitauit ita vt debuit(*negationē, interpres Gelenius omiſit*) exiſtimauit eſſe quandam antiquiorem ſpeciē *Orat. ad Græcos.* ſeparatam ab iſta, quæ ſenſu percipitur, illam etiā rerum exemplar nominare ſolitus. *Et paulopoſt.* Ad eundem modum de terra, cœlo, homine, in errorem lapſus videtur, nam & horum idæas eſſe putat. *Nec ſolis tribus his antiquiſſimis patribus, ſed & Ambroſio lib. 4. de fide c. 3. & Cyrillo lib. 2. in Iulianū, minus gratam fuiſſe idæarum conſtitutionem liquet; ne ſolum Luciani Icaromenippum illas inſectari noſtri putēt. Quanta verò de eis fuerit digladiatio inter ſummos philoſophos Platonem & Ariſtotelem, & qui deinceps illarum aſſertores & inficiatores, quibuſque rationibus innitantur illi & iſti; non paucis referunt earumdem acerrimi propugnatores Io. Franciſcus Picus lib. 6. examinis vanitatis gentium & veritatis Chriſtianæ ca. 15. & F. Franciſcus Venetus, minor, lib de Harmonia mundi, cantici ſecundi, quinque capitibus.*

2. Primum Deum] *Deleuimus* primam.

3. Si autem ſuaue eſt] *Initium eſt capitis octaui in vet. co. cui & præfixa eſt ea ſumma, quæ ibidem infra habetur.*

4. Honorata] *Codices excuſi habebāt* inhonorata.

5. Simile] *Expunximus* ſimilis, *aut. ve. co.*

6. Et quędam quidem] *Vndecim dictiones ex vet. co. reſtituimus: deleuimus vnicam* innocentia.

7. Primò enim] *Vetus codex hac ſententia exorditur caput nonum: cui addit idem argumentum quod infra habetur.*

8. Quæ enim ſunt] *Codices excuſi habebant* Quæ cum ſint.

QVOMODO NON EST VERISIMILE ea quæ ſunt hîc, vmbram pleromatis eorum eſſe.

CAPVT VII.

Creatura, non ſunt vmbra ſuperiorum. [1] SI autem hæc illorum vmbram dicent eſſe, quemadmodum quidam ipſorū audent dicere, aut ſecundùm hoc imagines eſſe, neceſſe erit & corpora ipſos ea quæ ſunt ſurſum confiteri. Ea enim quæ ſurſum ſunt corpora, vmbram faciunt, non autem iam ſpiritalia, quandoquidem nulli obſcurare poſſunt. Si autem & demus illis, [hoc] quod quidem eſt impoſſibile, eorum quæ ſunt ſpiritalia & lucida vmbram eſſe, in quam matrem ſuam deſcendiſſe dicunt: tamen cùm illa ſint æterna, & ea quæ ex ipſis efficitur vmbra ſempiterna perſeuerat, [2]& nō iam tranſeunt hæc, ſed perſeuerant] cum his, quæ ſe adumbrāt. Si autem hæc tranſeunt, & illa neceſſe eſt, quorū hæc ſunt vmbræ, tranſire: illis autem perſeuerantibus, *perſeuerant & vmbræ ipſorum. Si **perſeuerat & vmbra.* autem non ſecundùm id quod obumbretur * dicētes eam vmbram eſſe, ſed ſecundùm id quod multo ab illis ſeparata ſunt, paterni luminis ipſorum puſillitatem & infirmitatē accuſabunt, quaſi non attingat vſque ad hæc, ſed deficiat adimplere id quod eſt vacuum, & ** dicent.* diſſoluere vmbram, & hoc quādo nemo ſit impedimento: in caliginem enim conuertetur ſecundùm eos, & obcæcabitur paterrium lumen eorum, & deficiet in his quæ ſunt vacuitatis locis, cùm minimè poſſit adimplere omnia. Non igitur iam dicant pleroma eſſe omnium Bythum ipſorū. [3] Si quidem] id quod eſt vacuū & vmbra, neque adimpleuit, neque illuminauit, [aut] iterū vmbram & vacuum [prætermittāt:] ſiquidem adimplet omnia paternum ipſorum lumen. Neque igitur extra primum patrem, * id eſt, qui ſuper omnia eſt ** idem.* Deus, aut pleroma aliquid eſſe poteſt, in quod enthymeſin paſſi Æonis deſcendiſſe dicūt, *Extra Deum omnium patrē pleroma eſſe nequit.* vt non definiatur & [circumſcribatur] ab eo, qui eſt extra & contineatur ipſum pleroma, vel primus Deus: neque vacuū eſſe aut vmbram capiet, cùm iam antè ſit pater, vti ne deficiat lumen eius & definiatur in vacuū. Irrationale eſt autem & impium adinuenire locum in quo ceſſat, & finem habet, qui eſt ſecundùm eos propator & proarche, & omniū pater, & huius pleromatis: nec rurſus in patris ſinu, alterū quendam dicere tantam fabricaſſe cōditionem fas eſt, vel conſentiente, vel non conſentiente [eo] propter prædictas cauſas. Impium eſt enim ſimiliter & demens, dicere tantam conditionem ab Angelis, aut ab emiſſione quadam ignorante verum Deum, in his quę ſunt ipſius fabricaſſe, neque infra pleroma

ipſorum

ipſorum,cùm ſit vniuerſum ſpiritale,ea quæ ſunt terrena & choica poſſibile facta eſſe: ſed ne quidem ſecundùm illorum imaginem,cùm dicitur pauci & ſimilis formationis,& vnũ eſſe,poſſibile eſt,& quæ [ſunt] multæ conditionis,& contraria inuicem facta eſſe.

ANNOTATIONES.

1. Si autem hæc] *Oſtẽdit inferiora iſta,ſupernarum rerũ vmbras non eſſe,cũ illa corporea ſint cõtinuòque trãſeant,hæc vero ſpiritalia & ſempiterna:ſed nec ea, quæ ſunt ſurſum,adumbrare quæ deorſum viſuntur.Ficticiũ quoque Bythum illorum,non eſſe omnium pleroma; neque extra Deum Patrem vllum pleroma exiſtere. Hæc vero ſomnia ex Democriti & Epicuri inſanis opinionibus mutuatos eſſe Gnoſticos, pari vanitate cum illis ineptientes, immutatis tantum nomenclaturis, apertè conuincit infra, cap. 19. Quod enim illi* ἀτόμους *&* κενὸν *hoc iſti Pleroma & Vacuum,ſiue (vt Irenæo placet)* ea quæ ſunt, & id quod nõ eſt, *nominarunt. Qui de his plura cupit, conſulat Plutarchum lib.1.cap.5.& lib.2.cap.1.de placitis Philo. Laertium in Epicuro;Lucretium Velleium Ciceronianum; & ex noſtris Auguſtinum epiſt.56.*

2. Et non iam tranſeunt] *Septem has voces ex vet. co. addimus.*

2. Si quidem] *Deleuimus* qui,*vt mox pro* vt poſſimus aut:*deinde* prætermittant, *pro* permittant: *&* circumſcribatur,*pro* circumſcriptura.

QVAM FALSA VMBRA ET vacua eorum oſtenditur.

CAPVT VIII.

ita quod F[1] Alſus autem apparuit,& qui eſt de vmbra Cenomatis, id eſt vacui, ipſorum ſermo,ſecundùm omnia. Itaque vacuum oſtenſum eſt figmentum eorum,& inconſtans doctrina:vacui autem & hi qui attendunt eis, verè in profundum perditionis deſcendentes.[2] Quandoquidem eſt mundi fabricator Deus, con-
*ex. ſtat * & ipſis,qui multis modis contradicunt ei & confitentur eum,fabricatorẽ eum vocãtes,& angelũ dicẽtes:vt non dicamus quoniã omnes clamant Scripturæ,& Dominus hũc patrẽ qui eſt in cœlis docet,& non alium, quemadmodũ oſtẽdemus procedẽte ſermone.

ANNOTATIONES.

1. Falſus autem] *Quod huius libri cap.3.& 4. Vacuum,& eius vmbram vana commenta dixerat, & hic rurſus confirmat;& infrà lib.4.cap 38. apud Deum nihil vacuum eſſe aſſeuerans. Iſta autem eos confinxiſſe putarem,vt Moſis verba hæc deprauarẽt:* Terra erat inanis & vacua,*quibus duntaxat terram mollem adhuc inanem,inaſpectabilem, & informem tum fuiſſe docet, cum illum ornatum, quem poſtea recepit,necdum haberet.*

2. Quandoquidem] *Initium eſt capitis.10 in vet. co. cui præfigitur idem argumentum,quod ibidem infra.*

[1]*OSTENSIO QVONIAM EST, ET SVBSIſtit mundi fabricator Deus,non conſtat autem [eſſe] qui ſuper hunc adinuenitur pater.*

CAPVT IX.

N[1] Vnc autem ſufficit id quod eſt ab eis,qui contraria nobis dicunt[2] teſtimoniũ, omnibus] hominibus ad hoc demum [conſentientibus,] veteribus quidem, & in primis à primoplaſti traditione hanc ſuadelam cuſtodientibus, & vnum Deum fabricatorem cœli & terræ hymnizantibus: Reliquis autem poſt eos à prophetis Dei,huius rei cõmemorationem accipiẽtibus:Ethnicis verò ab ipſa cõditione diſcentibus. Ipſa enim cõditio oſtendit eum qui condidit eam,& ipſa factura ſuggerit eũ, qui eam fecit,& mundus manifeſtat eum qui ſe[3] diſpoſuit.] Eccleſia autem omnis per vniuerſum orbem,hanc accepit ab Apoſtolis traditionẽ. Conſtante igitur hoc Deo,quemadmodum diximus,& teſtimonium ab * omnibus accipiente, quoniam eſt ille ſine dubio, qui ſecundùm eos adinuenitur pater,inconſtans & ſine teſte eſt,Simone mago primo dicente ſemetipſum eſſe ſuper omnia Deum,& mundũ ab angelis eius factum: pòſt deinde his qui ſucceſſerunt ei, ſecundùm quod oſtendimus in primo libro, variis ſentẽtiis impias & inreligioſas aduerſus fabricatorem circunducentibus doctrinas,quorum diſcipuli cùm ſint hi, Etnicis peiores efficiunt eos,qui aſſentiũt eis. Illi enim creaturæ potiùs quàm creatori ſeruientes, & his qui non ſunt dij, verumtamen primum deitatis locum attribuunt fabricatori huius vniuerſitatis Deo. Hi autem, hunc quidem Labis fructum dicẽtes & animalem eum vocantes, & non cognoſcentem eam quæ ſuper eum eſt virtutem, dicentem quoque, Ego ſum [Deus,] & præter me non eſt alius Deus,mentiri eum dicentes, ipſi

*homini-bus.

Veterum traditio, Eccleſiæ traditioni conſentit de mundi creatore.

Ethnicis peiores, auctores ſuos efficiunt hæretici.

Ro.1.

Iſa.45.

Deum labio fructum, animalẽ & mendacem dicunt.

mentientes, omnem malitiam copulantes ei, eum qui non eſt ſuper hunc, quod ſit fingẽtes, ſecundùm ſentẽtiam ſuam deteguntur, eum quidem qui eſt Deus blaſphemantes, eum autem qui non eſt, Deum fingentes, in ſuam ipſorum condemnationem.

ANNOTATIONES.

1. Oſtenſio quoniam] *In quatuor claſſes diſtributis hominibus, horum omnium cõſentione & fide, probat vnicum & ſolum verum Deum eſſe, vniuerſorum opificem. Primam, quam ad Moſem vſque porrigi puto; aſſerit Adami traditione & doctrina, vnicum creatorem celebraſſe. Etenim vt craſſam illam & immanem idololatriam, non niſi à diluuio quarta decima videlicet hominum generatione, incæpiſſe affirmant Clemens, Cyrillus, Epiphanius: ſic primum hominem fide in promiſſum mulieris ſemen, & Deum verum, veram religionem verbis & exemplis poſteros docuiſſe, Deo cruētis mactatis hoſtus, conſtanter affirmãs Hebræi. Aſtipulatur non ſemel Athanaſius magnus, cum Abelem, prout à patre didiſcerat, de primogenitis Deo obtuliſſe confirmas Epiſtola* Quod Nicena ſynodus, &c. *& in:* Omnia mihi tradita ſunt, &c. *Secunda claſſe eos complectitur Irenæus, qui legis pædagogia & prophetarum oraculis à Moſe ad Chriſtum vſque, Deum verum agnouerunt & adorauerunt, vt fuſius explicat cap. vltimo huius; & vndecimo libri 3. Tertia, Ethnicos commemorat, qui ex ipſa mundi diſpoſitione, vnicum Numen agnouerunt, de quibus cap. 1. & 5. huius dictum eſt. Poſtrema Eccleſia iam per totum orbem expanſa vnanimi voce, omnium euidentiſſimè propoſitam theſin aſſeuerat.*

Li. recogni. Lib. 4. con. Iul.

Reuchlin, lib. 1. Cabala.

2. Teſtimonium] *Deleuimus* teſtimonia, *& adiecimus* omnibus *autho. ve. co. atque mox pro* ſentientibus, *repoſuimus* conſentientibus.

3. Diſpoſuit] *Excuſi codices legebant* depoſuit.

[1] *DE QVÆSTIONIBVS ET PARABOLIS, QVOmodo oporteat ſoluere ea quæ quæruntur.*

CAPVT X.

ET qui dicunt ſemetipſos perfectos, & vniuerſorum habere agnitionẽ, Ethnicis peiores, & * magis blaſphemi ſenſu etiam aduerſum ſuum factorem inueniuntur. Perquam itaque irrationale eſt, prætermittentes eum qui verè eſt Deus, & qui ab omnibus habet teſtimonium, quærere ſi eſt ſuper eum is qui non eſt, & qui à nemine vnquam adnunciatus eſt. Quoniam enim [b] manifeſtè nihil] dictũ eſt de eo, & ipſi teſtimonium perhibent. Quia autem [parabolas,] quæ quæruntur & ipſæ quomodo * dictæ ſint, malè ad eum qui adinuentus eſt ab ipſis transfigurantes, alium nũc qui antè nunquam quæſitus eſt, generant, manifeſtum eſt. Per hoc enim quòd velint ambiguas exoluere ſcripturas, ambiguas autem nõ quaſi ad alterum Deum, ſed quaſi ad diſpoſitiones, Dei alterum Deum * prædicauerunt, quemadmodum prædiximus de harenea reſticulas nectentes, & quæſtioni minori quæſtionem maiorem adgenerantes. Omnis autem quæſtio, non per aliud quod quæritur habebit reſolutionem, nec ambiguitas per aliã ambiguitatem ſoluetur, apud eos qui ſenſum habent, aut ænigmata per aliud [maius] ænigma, ſed ea quæ ſunt talia, ex manifeſtis & conſonantibus, & claris accipiunt abſolutiones. Hi autem bis quærentes exoluere ſcripturas & parabolas, alteram maiorem & impiã quæſtionem introducunt, ſiquidem ſuper mundi fabricatorẽ Deum, quòd alius ſit Deus, non exoluentes quæſtiones, (vnde enim?) ſed minori quæſtioni magnam quæſtionem adnectentes, & nodum inſolubilem * inſerentes. Vt enim ſciant hoc ipſum ſcire, quòd vtique triginta annorum Dominus venit ad baptiſmum veritatis, hoc non diſcentes, ipſum Deũ fabricatorem, qui miſit eum ad ſalutem hominum, impiè contemnunt: & vt putentur poſſe enarrare vnde ſubſtantia materiæ, non credentes quoniam Deus ex his quæ non erãt, quemadmodum voluit, ea quæ facta ſunt vt eſſent omnia, fecit ſua voluntate & virtute ſubſtantia vſus, ſermones * varios collegerunt, verè oſtendentes ſuam * infirmitatẽ. Quoniam quidem his quæ ſunt, non credunt, in id quod non eſt, * ceciderunt. Quod enim dicunt ex lachrymis Achamoth, humectam prodiſſe ſubſtantiam, à riſu autem lucidam, à triſtitia autem ſolidam, & à timore mobilem, & in his altùm ſapere, & inflatum eſſe, quomodo hæc non digna * riſione, & verè ridicula? qui non credunt quidem, quoniam ipſam materiam, cùm ſit potens & diues in omnibus Deus, creauit: neſcientes quantum poteſt ſpiritalis & diuina ſubſtantia, credentes autem quoniam mater ipſorum, quam fœminam à fœmina vocant, à prædictis paſſionibus emiſit tantam conditionis materiam: * exqui-

Supra Deũ verum, aliũ nõ eſt quærendus.

Quæſtio per aliam quæſtionem nõ reſoluitur.

Somnia de Achamoth & materia irriſione digna ſunt.

* magis. * dictæ. *Li. 1. cap. 1.* * fabricauerunt. * inſerentes. * vanos. * infidelitatem. * deciderunt. *Li. 1. cap. 1.* * irriſione * & quærentes.

rentes quidem vnde ſuppeditauit fabricatori conditionis ſubſtantia, non quærentes autem vnde matri ipſorum, quam Entymeſin & impetum Æonis errantis dicunt, lachrymas tantas aut ſudores, aut triſtitias, aut reliqua materiæ emiſſio.

ANNOTATIONES.

1. De quæſtionibus] *Rectè colligit ex ſuperioribus opiniones iſtorum, ſua abſurditate & impietate ethnicorum paradoxa ſuperare, quantumuis omnia ſe noſſe venditarent: quoniam ſupra verum Deum, alius quærendus non eſt, nec eius opera alium oſtendunt: quicquid de Achamoth ſomniarent.*

2. Manifeſte nihil] *Deleuimus* Manifeſtum eſt: *vt mox* parabolas, *pro* parabolæ: *& paulò infra* maius *pro* magis *repoſuimus*.

3. Hi autem] *Initium eſt capitis* 11. *in vet. cod. in quo* aduerbium bis *deſideratur, præfixam epigraphen eandem habet, quæ paulopoſt.*

[1] *QVONIAM SVBSTANTIAM MATERIÆ LABI adiungere non conſtat, voluntate autem & virtute Dei conſtat, & fidem habet.*

CAPVT XI.

ATtribuere enim ſubſtantiam eorum quæ facta ſunt, virtuti & voluntati eius qui eſt omnium Deus, & credibile & acceptabile, & conſtans, & in hoc bene * dicetur: Quoniam quæ impoſſibilia ſunt apud homines, poſſibilia ſunt apud Deũ. *Mat. 19.* Quoniam homines quidem de nihilo non poſſunt aliquid facere, ſed de materia ſubiacenti: Deus autem, quàm homines [hoc primò] melior, eo quòd materiam fabricationis ſuæ cùm antè non eſſet, ipſe adinuenit. Dicere autem de Enthymeſi Æonis errãtis prolatam materiam, & longè quidem Æonem ab Enthymeſi eius ſeparatam, & huius rurſus paſſionem & affectionem extra ipſam quidem eius eſſe materiam, & incredibile, & fatuum, & impoſſibile, & inconſtans: & non credentes quidem * quoniam hic qui eſt ſuper omnia Deus, in his quæ ſunt eius, varia & diſſimilia verbo fabricauit, quemadmodum ipſe voluit, cùm ſit omnium fabricator, vt ſapiens architectus & maximus rex.

* dicetur.

Ex nihilo, & materiã & cætera omnia Deus creauit.

* quomodo.

ANNOTATIONES.

1. Quoniam ſubſtantiam] *Materiam illam ex qua cuncta efformata fuerunt, Deum etiam creaſſe cõtendit contra eos, qui vel ex Achamoth produſſe putabant, vt Gnoſtici: vel Deo coæternam, vt Hermogenes: quem vnico libro poſt Irenæum, mirè exagitauit & protriuit Tertullianus. Idem Marcioni quoque acerrimum bellum indixit, quòd vna cum Valentinianis, materiam nunquàm natam opinaretur, lib. de præſcript. & lib. 5. contra Mar. Eũdem errorem poſtmodum ab orco reuocaſſe Seleucianos, & Hermianos Auguſtinus teſtis eſt. lib. de hæreſibus.*

CONTRADICTIONES HIS QVI ſunt à Valentino.

CAPVT. XII.

CRedentes autem quoniam angeli aut virtus aliqua ſeparata à Deo & ignorãs eum, fecit hanc vniuerſitatem. Sic igitur & veritati non credentes, in mendacio autem [1] volutantes] perdiderunt panem vitæ veræ, in vacuum & in profundum vmbræ incidentes, [2] ſimiles Æſopi cani, ei qui panem quidem reliquit, in vmbram autem eius impetum fecit, & perdidit eſcam. Et ex ipſius autem Domini verbis facilè eſt oſtendere, confitentis vnum patrem & * factorem mundi, & plaſmatorem hominis, qui à lege & prophetis annunciatus ſit, & alterum neſcientis, & hunc eſſe ſuper omnia Deũ, docentis autem & per ſe eam, quæ eſt ad patrem adoptio filiorum, quæ eſt æterna vita omnibus iuſtis attribuentis. [3] Sed quoniam amant incuſare & ea quæ ſunt ſine calumnia, [4] vt] calumnioſi * concutiunt, multitudinem parabolarũ & quæſtionũ inferentes nobis, bene hęc arbitrati ſumus primò interrogare eos è cõtrario de ſuis dogmatibus, & quòd non eſt veriſimile ipſorum oſtendere, & temeritatem ipſorũ excidere, pòſt deinde Domini ſermones * inſerere, vt non ſint tantum ad proponendũ vacantes: ſed propter hoc quòd non poſſint ad ea quæ interrogantur ratione reſpondere, diſſolutam ſuam videntes argumentationem, aut reuertentes ad veritatem, & ſemetipſos humiliantes, &

Æſopico cani ſimiles ſunt hæretici.

* fabricatorem.

* concutiuntur.

* inferre.

Interrogationibus illos vrgere conſtituit.

ceſſantes à multifaria ſua phantaſia, placantes [Deum] de his quæ aduerſus eum blaſphemauerunt, ſaluentur, aut ſi perſeuerarint in ea quæ præoccupauit animum ipſorum vana gloria, argumentationem ſuam immutent.

ANNOTATIONES.

1. Volutantes] *Delenimus* voluntatis, *autho. veteris codicis.*

2. Similes Aeſopi cani] *Hoc eodem apologo vtitur Epiphanius contra Cerdonianos*: Contigit (*inquit*) his canis prouerbium, qui vmbræ intentus non continuit quod habebat in ore, & in aquam intuens, & maiorem vmbram aquæ eſſe putans, quàm cibum quem in ore ferebat, aperto ore, etiam eum quem habebat amiſit. Sic & hi, quum viam repererint, & vmbram allequi velint in ſuſpitione eorum obortam, non ſolum cibum qui in ore ipſorum, vt ita dicam, erat ex Deo donatus, amiſerunt: ſed etiam perniciem ſibi ipſis attraxerunt. *Nos aduerſus huius temporis Gnoſticos illo etiam vti iure optimo poſſumus, qui vmbris, & metonomus inhiantes, veri corporis Chriſti vſu excidunt.*

3. Sed quoniam] *Principium eſt cap. 12. in ve. co. cum argumento ibidem ſignato.*

4. Vt calumnioſi] *Prius erat* & calumnioſi.

QVOMODO IS SERMO QVI EST DE triacontade illorum concidit in vtroque, & ſecundùm id quod plus eſt, & ſecundùm id quod minus.

CAPVT XIII.

Chriſti ætas triacontadi eorum non patrocinatur.

PRimò quidem de triacontade ipſorum ſic* dicamus, vniuerſam eam vtrinque * concidere, & ſecundùm id quod minus habet, & ſecundùm id quod plus, propter* quòd dicunt triginta annorum Dominum ad baptiſmũ veniſſe. Hæc autem* dicentes manifeſta erit vniuerſæ argumentationis ipſorum euerſio: & ſecundùm deminorationem quidem ſic. Primò quidem quoniam annumerant reliquis Æonibus propatorem. Pater enim omnium annumerari non debet cũ reliqua emiſſione, qui nõ eſt emiſſus, cum ea quæ emiſſa eſt, & innatus cum ea quæ nata eſt, & quem nemo capit, cum ea quæ ab eo capitur, & propter hoc incapabilis, qui figuratus non eſt, cum ea quæ figurata eſt: ſecundùm enim id quod melior quàm reliqui, non debet cum eis annumerari, & hoc cum Æone paſſibili & in errore conſtituto, qui eſt impaſſibilis, & non errans.

* dicem*. * mirè decidere. * quam. * dicentis.

ANNOTATIONES.

Conſentit co. ve. in numero capitis huius & argumento. Porrò, oſtendit triginta annos ætatis Domini nullo modo patrocinari fictioni illorum de triginta Aeonibus, quam deſcripſit lib 1. cap. 1. & 14. Superſtitioſam hanc numerorum applicationem ex Pythagoricis excerptam tradit infra cap. 19. Tertullianus iſta deliramenta ita ſuo more irridet. Hoc erit Pleroma illud Aeonum diuinitatis tricenariæ plenitudo. Interim in tricenatio fœcunditas tota deficit, caſtrata eſt vis & poteſtas & libido genitalis Aeonum, quaſi nõ & numerorum tanta adhuc euagula, ſupereſſent & nulla alia de pedagogio nomina. Qua re enim non & quinquaginta, & centũ procreantur? &c.

Lib. contra Valent.

QVONIAM IMPOSSIBILE EST SEPARATAS eſſe abinuicem eas quæ infra plenitudinem dicuntur coniugationes, adunitis autem iis, impoſſibile eſt Sophiam ſine coniuge aſſumpſiſſe labem, aut etiam generaſſe aliquid.

CAPVT XIIII.

Errant in numero triacõtadis.

QVoniam enim à Bytho inchoantes, *triacontada enumerant vſque ad Sophiam, quam Æonem errantem dicunt, oſtendimus in eo libro qui eſt ante hunc librũ, & quæ dicũt nomina ipſorũ poſuimus: hoc autem nõ annumeraro, iam nõ ſunt xxx ſecũdùm eos emiſſiones Æonũ, ſed xx & [nouẽ] fiunt. Pòſt deinde primã emiſſionẽ

* triacõtadem. *Li. 1. cap. 1.*

Ennoiam,

Ennoiam, quam Sigén vocantes, ex qua rurſum & Alethiam emiſſos dicunt in [vtriſque exorbitant]. Impoſſibile eſt enim Ennœan alicuius, aut ſilentium ſeparatim intelligi, & extra eum emiſſum propriam habere figurationem. Si autem non dicent eſſe emiſſam illam extra, ſed adunatam propatori, vt quid cum reliquis Æonibus annumerant eam his qui non ſunt adunati, & propter hoc ignorant magnitudinem eius? Si autem & vnita eſt, conſideremus & hoc: neceſſitas eſt omnis * adunita coniugatione; & inſeparabili, & vna exiſtente, indiſcretam, & vnitam eam quæ ex ea eſt emiſſionem fieri, vt non diſſimilis ſit ab eo qui emiſit. Hoc autem ſe ſic habente, vnum & idem fiet, quemadmodum Bythus & Sige, ſic & Nus, & Alethia ſemper adhærentes inuicem, & quòd non poſſit alterum ſine altero intelligi: quemadmodum neque aqua ſine humectatione, neque ignis ſine calore, neque lapis ſine duritia: vnita ſunt enim inuicem hæc: [&] alterum ab altero ſeparari non poteſt, ſed ſemper coexiſtere ei. Sic & Bythum cum Ennœa adunitum eſſe oportet, & Nun cum Alethia, eodem modo rurſus & Logos & Zoe ab vnitis emiſſi, vnitos eſſe, & vnum eſſe debent. Secundùm hæc autem, & homo, & * Eccleſia, & vniuerſa reliquorum Æonum coniugationis emiſsio, vnita eſſe debet, & ſemper coexiſtere alterum ab altero. Fœminam enim Æonum pariter eſſe oportet cum maſculo ſecundùm eos, cùm ſit velut affectio eius: & hæc cùm ita ſe habeant, [4] & cùm hæc dicantur ab ipſis, [rurſus] impudoratè audent docere iuniorem duodecadis Æonem, quem & Sophiam appellant, ſine permixtione coniugis, quem Teletum vocant, paſſam eſſe paſsionem, & ſeparatim ſine eo fructum generaſſe, quem & fœminam à fœmina nominant, in tantùm dementiæ progreſsi, ita vt manifeſtiſsimè duas contrarias de eodem ſententias cenſeant. Si enim Bythus adunitus eſt cum Sige, [&] Nus cum Alethia, & Logos cum Zoe, & reliqui deinceps, quemadmodum poterat Sophia ſine coniugis perplexione pati aliquid, vel generare? Si autem hæc ſine [illo] paſſa eſt, neceſſe eſt, & reliquas coniugationes abſceſsionem, & ſeparationem à ſemetipſis accipere: quod eſt impoſsibile, ſicut prædiximus. Impoſsibile eſt ergo, & Sophiam paſſam eſſe ſine Teleto: & ſoluta eſt ipſorum rurſus omnis argumentatio.

* ab vnita

Emiſsionem coniugationum indiſcretas eſſe conuincit.

* Alethia

Impudenter de Sophia docent.

ANNOTATIONES.

1. Quoniam enim] *Hoc & proximo capite diſſoluit fabulas de triacontade, coniugationibus & Sophia, quas libr. 1. capit. 1. recitauerat. Inſuper & nugas de Ennœa, ſiue Siges emiſsione; quòd perinde impoſsibile ſit cogitationem, & ſilentium per ſe conſiſtere, atque ſine humectatione aquam, aut duritia lapidem.*

2. Sed xx & nouem] *Codices excuſi habebant,* xx & viij.

3. Vtriſque exorbitant] *Deleuimus* vtriuſque exorbitent.

4. Et cùm hæc dicantur] *Capitis decimi quarti initium eſt in veteri codice cum epigraphe ea, quæ paulò ante habetur, & aliquanto meo iudicio commodius.*

QVONIAM IN EODEM PLEromate non poterat verbum & ſilentium eſſe.

CAPVT XV.

D[1]E paſsione enim quam ſine complexione coniugis paſſam eam dicunt,[2] iterum [reliquam] vniuerſam velut tragœdiæ compoſitionem * affinxerunt. Si autem impudoratè & reliquas coniugationes diſiunctas ab inuicem dixerint eſſe ſeparatas propter nouiſsimam coniugationem, vti non ſoluatur illorū vaniloquium, primò quidem impoſsibili inſiſtūt rei. Quemadmodū enim ſeparabūt

* affinxerunt.

Impoſsibile eſt emiſsiones eſſe diſiunctas.

propatorem ab Ennœa eius, aut Nun ab Alethia, aut Logon à Zoe, & reliquos ſimiliter: quemadmodum autem & ipſi ad vnitatem recurrere dicunt, & omnes vnum eſſe, ſiquidem hæ quæ ſunt intra pleroma coniugationes, vnitatē non cuſtodiunt, ſed diſtantes ſunt ab inuicem, in tantum vti & patiantur, & generent ſine alterius cōplexu, [1] quemadmodum * gallina ſine caponibus. Poſt demùm & ſic ſoluetur illorum rurſum prima & * Archeogonos Ogdoas: erunt enim ſpecialiter in eodem pleromate Bythus & Sige, Nus & Alethia, Logos & Zoe, Anthropos & Eccleſia. Impoſſibile eſt autem Logo præſente Sigen eſſe, aut iterum Sige præſente Logon oſtendi. Hæc enim conſumptibilia ſunt inuicem, quemadmodum lumen & tenebræ in eodem nequaquam erunt, ſed ſi quidem lumen ſit, non ſunt tenebræ: vbi autem tenebræ ſunt, non erit lumen: veniente enim lumine, ſolutæ ſunt tenebræ. Sic vbi eſt Sige, non erit Logos, & vbi Logos, non vtique eſt Sige. Si autem Endiatheton Logoo dixerint, Endiathetos erit & Sige, & nihilominus ſoluetur ab Endiatheto Logo. Quoniam autem non eſt Endiathetos, ipſa hæc ordinatio ipſorum [4] emiſſiones] ſignificat. Iam igitur non dicant primam & principalem Ogdoadē ex Logo & Sige conſtare, ſed aut Sigen aut Logon refutent, & ſoluta eſt illorum [prima & principalis] Ogdoas. Si enim vnitas coniugationes dixerint, ſoluta eſt eorum vniuerſa argumentatio. Quomodo enim vnitis eis Sophia ſine coniuge Labem generauit? Si autē ſicut in emiſſione vnumquemque ex Æonibus propriam ſubſtantiam habere dicent, quemadmodum in eodem oſtendi poteſt Sige & Logos? Et hæc quidem ſecundùm diminutionem. Secundùm autem id quod plus eſt, rurſus ſoluitur triacontas ipſorum ſic. Emiſſum enim à Monogene dicunt, ſicut & reliquos Æonas, Horon, quem plurimis nominibus vocant, ſicut prædiximus in eo qui ante hunc eſt liber. Húc autem Horon quidam quidem à Monogene emiſſum dicunt, alij verò ab ipſo propatore in ſimilitudine ſua, adhuc etiam emiſſionem dicunt factam à Monogene Chriſto, & Spiritu ſancto, & hos non annumerant ad numerum pleromatis, ſed neque Saluatorem, quem etiam totū eſſe dicunt. [6] Hoc enim manifeſtum eſt & cæco, quoniam non ſolùm triginta emiſſiones ſecundùm illos emiſſæ ſunt, ſed quatuor cum iſtis x x x. Ipſum enim propatorem annumerant in pleroma, & eos qui ex ſucceſſione ab inuicem emiſſi ſunt, quod illi non annumerabuntur illis in eodem pleromate exiſtentes, qui adepti ſunt eandem emiſſionem. Quam enim & dicere poſſunt iuſtam cauſam, ob quam non annumerant cum reliquis Æonibus, neque Chriſtum, quem volēte patre à Monogene dicunt eſſe emiſſum, neque Spiritum ſanctum, neque Horon, quem & Sotera dicunt, ſed neque ipſum Saluatorem qui venit ad auxilium, & formationem matris ipſorum: vtrum quaſi ſint iſti * infirmiores illorum, & ideò indignos eſſe Æonum appellatione & numero, aut quaſi meliores ſint & differentes? Sed infirmi quidem quomodo fient, qui etiam in fixionem & emendationem reliquorum emiſſi ſunt? meliores autem rurſus prima & principali tetrade eſſe non poſſunt, à qua & emiſſi ſunt, & illa enim annumeratur in prædictum numerum. Oportuerat autem & iſtos annumerari in pleromate Æonum, aut & illorum Æonum honorem huiuſmodi appellationis auferri. Cùm ergo [ſit] ſoluta illorum triacontas, ſicut oſtēdimus, & ſecundùm id quod minus eſt, & ſecundùm id quod plus eſt, in tali enim numero [7] ſi plus] fuerit, aut minus, reprobabilem faciet numerum, quanto magis tanta? Inſtabilis igitur ea quæ [eſt] de Ogdoade ipſorum, & de duodecade fabula. Inſtabilis autem & vniuerſa illorum regula, ipſo firmamento ipſorum diſſipato, & in Bythum, hoc eſt in id quod non eſt, diſſoluto. [8] Quærant igitur iam amodo alias cauſas oſtendere, quare x x x annorum Dominus ad baptiſmum venerit, & duodecadis Apoſtolorum, & eius quæ eſt ſanguinis profluuium paſſa, & reliquorum quæcunque vanè laborantes delirant.

Ogdoas prima. — *Silentium cum Sermone eſſe non poteſt.* — *Sophia neque Labem generare.* — *De Chriſto, Spiritu ſancto, & Horo.* — *Fabula de Ogdoade & Duodecade inſtabilis.*

*gallinæ. — * Archegonos. — *infirmiores.

ANNOTATIONES.

1. De paſſione enim] *Probat coniugationes illas triginta Æonum diſiunctas non eſſe, quia ſeiungi non poteſt cogitatio à Propatore, nec Mens à Veritate, nec Verbum à Vita. Primigeniam oƐdonationem, & Duodecadem, & Triacontadem rurſus expugnat.*

2. Iterùm

2. Iterum reliquam] *Expunximus* derelinquā.

Lib. contra Valent. 3. Quemadmodum gallina] *Tertullianus iſtiuſmodi aniles fabulas irriſione pari excipit:* Sophia, *inquit* in mœrore ex ſemetipſa ſola, nulla opera coniugij concepit, & procreat fœminam. Miraris hæc? & gallina ſortita eſt de ſuo parere, ſed & vultures fœminas tantùm parere aiunt, & tamen ſine maſculo mater. *Addere potuiſſet equas vento concipere in Cappadocia, ut tradit Auguſtinus:* *Lib. 21. de ciui. cap. 5.* *& in Hiſpania ad Tagum amnem, ſi vera ſcribunt Homerus, Varro, Columella, Plinius, & Iuſtinus.*

4. Emiſſiones] *Expunximus* emiſſionis.

5. Emiſſum enim] *Initium eſt cap. 15. in vet. cod. cũ argumento ſupraposito, quæ autem hîc refellit, habentur lib. 1. cap. 1.*

6. Hoc enim manifeſtum] *Prouerbialis hyperbole eſt ſacris & prophanis ſcriptoribus frequentiſſima, qua rem apertiſſimam & omnibus euidentiſſimam ſignificant. Euſebius contra Hieroclem,* ἀλλὰ γὰρ καὶ τυφλῷ, φασὶ, δῆλον. Sed etiam vel cæco perſpicuum aiunt eſſe. *Vtuntur quoque eadem Plato in Sophiſta, Homer. Odyſ. 8. Quintil. lib. 12. Eraſm. in Chiliad.*

7. Si plus fuerit] *Codices excuſſi habebant* ipſius fuerit.

8. Quærant igitur] *Caput 16. hîc ſignatur in veter. cod. cum proximo argumento, ſed minus commodè.*

QVOMODO NVLLIVS MOMENTI OSTENditur primus ordo emiſſionis ipſorum.

CAPVT XVI.

E[1]T ipſum quidem primum ordinem emiſſionis ipſorũ reprobabilem eſſe
ſic oſtendimus. Emiſſum enim dicunt de Bytho, & huius Ennœa, Nun, *Non poteſt*
& Alethian, quod quidem contrarium oſtenditur. Nus enim eſt ipſum *Ennœa*
quod eſt principale & ſummum, & velut principium [2] & fons vniuerſi *Nun, ſed*
ſenſus]. Ennoia autẽ quæ ab hoc eſt, qualiſlibet & de quolibet facta mo- *bene Nus Ennœam*
tio. [3] Non capit igitur ex Bytho & Ennoia emiſſum eſſe Nun: veriſimi- *producere.*
lius enim erat dicere eos, de propatore, & de hoc Nu emiſſam eſſe filiam Ennoiam. Non
enim Ennoia mater eſt Noos, ſicut dicunt, [ſed] Nus pater fit Ennoiæ. Quemadmodum
autem & emiſſus eſt Nus à propatore, qui principalem, & primum eius, quæ eſt intus abſconditæ
& inuiſibilis affectionis locum continet, à qua ſenſus generatur, & Ennoia, &
** talia.* Enthymeſis, & * alia quæ non alia ſunt præter Nun, ſed illius ipſius, quemadmodũ prædiximus,
de aliquo [4] in cogitatu] diſpoſitæ qualiſlibet motionis ſecundùm perſeuerationem
& augmentum, non ſecundùm immutationem vocabula accipientis, & in cognitionem
conterminatæ, & in verbum coemiſſæ [ſenſu manente] intus & condente, & adminiſtrante,
& gubernante liberè, & ex ſua poteſtate, quemadmodum & vult, quæ prædicta
** loco.* ſunt.[1] Prima enim motio eius de * aliquo, Ennoia appellatur, perſeuerãs autem & aucta,
& vniuerſam apprehendens animam, Enthymeſis vocatur. Hęc autem Enthymeſis mul- *Somnia de Enthymeſi*
tum temporis faciens in eodem, & velut probata [ſenſatio] nominatur: hæc autem ſen-
** indilatata.* ſatio in multum * dilatata conſilium facta eſt, augmentum autem & motus in multum
** indilatatus.* * dilatatus conſilij, cogitationis examinatio, quę etiam in mente perſeuerans, verbum re-
** emittit.* ctiſſimè appellabitur, ex quo emiſſibilis * emittitur verbum. Vnum autem & idem eſt o-
** ſecundũ* mnia quæ prædicta ſunt, à Nóque initium accipientia, & * ſecum augmentum aſſumẽtia
appellationis. Quemadmodum & corpus hominis aliquando quidem nouellum, aliquando
quidem virile, aliquando autem ſenile, ſecundùm augmentũ & perſeuerantiã accepit
appellationes, ſed non ſecundùm ſubſtantiæ demutationẽ, non ſecundùm corporis amiſ-
** contemplatus eſt.* ſionem, ſic & illa. De quo enim quis * contemplatur, de eo [&] cogitat, & de quo co-
gitat, de hoc & ſapit, [de quo autem & ſapit] de hoc & cõſiliatur: & quod cõſiliatur, hoc
& animo tractat, & quod animo tractat, hoc & loquitur. Hæc autẽ omnia quemadmodũ
diximus, Nus gubernat, cùm ſit ipſe inuiſibilis, & à ſemetipſo, per ea quæ prædicta ſunt, ſicut
per radiũ emittens verbũ, ſed non ipſe ab alio emittitur. Et hæc quidẽ in hominibus
capit dici [cùm ſint] compoſiti natura, & ex corpore & anima [ſubſiſtẽtes], qui autem dicũt
ex Deo emiſſam eſſe Ennœã, & ex Ennœa Nun, deinceps ex iis Logõ, primò quidẽ
arguendi ſunt impropriè emiſſionibus vſi, pòſt deinde hominũ affectiones, & paſſiones, &
intentiones mentis deſcribẽtes: [6] Deum] autem ignorantes, [qui] quidẽ ea quæ obueniũt *Hominum*
hominibus ad loquendũ [ei] applicant, omniũ [patri] quem etiã ignotũ omnibus dicunt, *affectiones*
negantes quidem ipſum mundum feciſſe, vt ne quidem puſillus putetur, hominum au- *Deo non cõ*
tem affectiones & paſſiones donantes. Si autem Scripturas cognouiſſent, & à veritate do- *ueniunt.*
** ſic.* cti eſſent, ſcirent vtique quoniam non * ſit Deus, quemadmodum homines, & non ſic
cogitationes eius, quomodo cogitationes hominum. Multùm enim diſtat omnium *Iſa. 58.*

pater ab his quæ proueniunt hominibus affectionibus & paſſionibus, & ſimplex,& non compoſitus,& ſimilimembrius,& totus ipſe ſibimetipſi ſimilis,& æqualis eſt totus, [7] cùm ſit ſenſus & totus ſpiritus,& totus * ſenſu habilitas, & totus Ennœa, & totus ratio,& totus auditus,& totus oculus, & totus lumen, & totus fons omnium bonorum, quemadmodum adeſt religioſis ac piis dicere de Deo. Eſt autem & ſuper hæc, & propter * hæc inenarrabilis. Senſus enim capax omniũ bene & rectè dicetur, ſed non ſimilis hominum ſenſui:& lumen rectiſſimè dicetur, ſed [in his] nihil ſimile ei, quod eſt ſecundùm nos lumini. [8] Si autem [&] in reliquis [omnibus] nulli ſimilis erit omnium pater hominum puſillitati:& dicitur quidem ſecũdùm * hæc propter dilectionem, ſentitur autem ſuper hæc ſecundùm magnitudinem. Si igitur & in hominibus ipſe quidem ſenſus non emittitur, neque ſeparatur [9] à viuo is] qui emittit reliqua, [motiones] autem eius & * affectus perueniunt ad manifeſtum, multò magis Dei, qui totus ſenſus eſt, ipſe à ſemetipſo nequaquã ſeparabitur, neque quaſi ab alio aliud emittitur.

Quid piis de Deo ſentiendum.

* ſenſuabilitas.
* hoc.
* hoc.
* effectus

ANNOTATIONES.

1. Et ipſum quidem] *Euincit vanam commentationem eſſe, quod Profundum & Cogitatio Mentem produxerint: cùm ipſa cogitatio quantumuis latens & abdita, potius à mente emittatur: ſicut & Enthymeſis, quam Intentionem alibi & Conſilium vocat, aliaque animi affectiones. Impium deinde oſtẽdit, hominum affectus, motus & perturbationes Deo adſcribere. Idem facit Lactantius lib. de Ira Dei, cap. 15. & 16. quod & antea præſtiterat author Reſponſionum ad quæſtiones Orthodoxorum, apud Iuſtinum martyrem, quæſt. 36. & 51.*

2. Et fons vniuerſi ſenſus] *Codices excuſi* & fons vniuerſis.

3. Non capit igitur] *Græca phraſis, qua non rarò vtitur, vt paulò poſt:* Et hæc quidem in hominibus capit dici. *Crebrò quoque quis extra controuerſiam latinè ſcripſit Tertullianus, verbum* ἐνδέχεται, *ſic imitatur, vt lib. de Reſurrectione car. lib. 1. 3. & 5. contra Marcionem:* Corpus animale capit dici, *id eſt, recipit hanc nomenclaturam, dignum eſt hoc nomine.*

4. In cogitatu] *Deleuimus* incogitatè, *vt mox* ſenſu manente, *pro* ſenſum à mente, *repoſuimus.*

5. Prima enim motio] *Initium eſt cap. 17. in veteri cod. cum epigraphe ſequenti.*

6. Deum autem] *Codices excuſſi*, Deinde autem, *& paulò poſt* patrem *deleuimus*, *&* patri *repoſuimus.*

7. Cùm ſit ſenſus] *Hanc ſententiam frequenter inculcat, infrà cap. 18. & 47. huius libri: & lib. 3. cap. 8. & lib. 4. cap. 6. Iudicat verò ea quæ enumerat, non eſſe facultates, aut ab eiſdem productas affectiones quaſdam à natura Dei alienas, quemadmodum in creatis rebus. Rectè igitur poſt Irenæum 8. de Ciuit. Dei Auguſtinus:* Deo non aliud eſt eſſe, aliud viuere: nec aliud illi eſt viuere, aliud intelligere: nec aliud intelligere, aliud beatum eſſe: ſed quod eſt illi viuere, intelligere, beatum eſſe: hoc eſt illi eſſe. *Et lib. 11.* Deus pater qui genuit ſimplex eſt, & filius qui genitus eſt, pariter ſimplex eſt:& hoc eſt illud de quo genitus eſt: ſed ideò ſimplex dicitur, quoniam quod habet, hoc eſt.

Cap. 6.
Cap. 10.

8. Si autem & in reliquis omnibus] *Ita ve. co. deleuimus itaque* & hominibus.

9. A viuo is] *Expunximus* animus: *& mox* motiones *pro* animationes *reſtituimus.*

QVONIAM SENSVS NON POTVISSET emitti, quia ipſe emittebat reliqua.

CAPVT XVII.

SI [1] enim ſenſum emiſit, ipſe qui emiſit ſenſum ſecundùm eos compoſitus & corporalis intelligitur, vt ſit ſeparatim quidẽ qui emiſit, Deus: ſeparatim autẽ qui emiſſus eſt, ſenſus. Si autem de ſenſu ſenſum dicant emiſſum, præcidunt ſenſum Dei & partiuntur. Quò autem & vnde emiſſus eſt? quod enim ab aliquo emittitur, in aliquod ſubiectum emittitur. Quid autem ſubiacebat [antiquius] quàm ſenſus Dei, in quo emiſſum dicunt eum? quantus autem & erat locus vt ſuſciperet & caperet Dei ſenſum? Si autem, quemadmodum à Sole radium * dicunt, ſicut ſubiacet aër hic * ſuſceptor, & antiquior erit, quàm ipſe radius, & illic oſtendant ſubiacens aliquid in * quo emiſſus eſt ſenſus Dei, capabile eius & antiquius: pòſt oportebit, quemadmodũ ſolem minorẽ eſſe quẽ omnia videmus lõgè à ſemetipſo [2] emittentẽ] radios, ſic & propatorẽ dicere extra [&] longè à ſemetipſo emiſiſſe radiũ, quidnam autem extra aut longè ſentiri à Deo

Nihil in Deo partibile eſſe, nec ab ipſo ſenſum emitti, qui ſeparari poſſit.

* dicant.
* ſuſceptior.
* quod.

à Deo poteſt in quod radium emiſit, Si autem non emiſſum extra patrem illum[dicant]
ſed in ipſo patre, primò quidem ſuperfluum erit etiam dicere emiſſum eſſe eum. Quem-
admodum enim [emiſſus eſt, ſi intra patrem erat? Emiſſio enim] eſt eius, quod emittitur *Emiſſio quid.*
extra emittentem manifeſtario, poſt deinde hæc emiſſio, & is qui ab eo Logos erit intra
* ignorabant. patrem, ſimiliter autem & reliquæ Logi emiſſiones[dicuntur.] [3] Iam igitur non * ignora-
bāt patrem, cùm intra eum ſint, nec ſecundùm deſcenſionem emiſſionum * quis cogno-
* minus aliquid. ſcet eum, vndique omnes[à]patre æqualiter circundati: ſed & impaſſibiles omnes ſimili- *Logos & emiſſiones eius intra patrem, ignorantia & paſſiones ſunt expertes.*
ter perſeuerabunt, cùm ſint in paternis viſceribus, & deminoratione nemo ipſorum erit.
Nō enim eſt deminoratio pater, niſi fortè, velut in circulo magno minor continetur cir-
* ſimilitudine. culus, & intra hunc rurſus alter minor: aut velut ſpheræ * ſimilitudinē, aut tetragoni pa-
trem dicant, intra ſe vndique continere ſpheræ ſimilitudinem, vel quadratam reliquam
Æonum emiſſionem, vnoquoque illorum circundato, ab eo qui eſt ſuper eum maior, &
circūdante eum, qui poſt ſe eſt minorem, & propter hoc minorem & vltimum omnium
* hoc. in medio conſtitutum, & multum à patre ſeparatum, ignoraſſe propatorem. Si autē * hæc
dixerint, in figura & circunſcriptione concludent Bythum ipſorum, & circūndantem, &
circundatum: cogentur enim & extra illum confiteri eſſe aliquid, quod circundet eum.
* incidet. Et nihilominus in immenſum, de his qui continent & continentur * incidit ſermo, &
corpora incluſa eſſe, & omnes manifeſtè apparebunt: adhuc etiam aut vacuum eſſe eum
confitebuntur, aut omne quod eſt intra eum, omnes ſimiliter participabunt de patre:

ANNOTATIONES.

1. Si enim ſenſum] προβολὰς iſtas, *id eſt emiſſiones, proiectiones, vel productiones, quas recenſuerat initio capitis libri primi, Deo neutiquàm conuenire oſtendit, cum partitionibus non ſubiaceat: nec Logon ſeu Verbum emittat, quod à ſe diuulſione quadam naturæ ſeparetur Sic & antea de filio Dei docuerant ſanctiſſimi alij martyres.* *Ad Magneſ.* *Ignatius:* ὅς, ἐστὶν αὐτοῦ λόγος, οὐ ῥητὸς, ἀλλ' οὐσιώδης, οὐ γάρ ἐστι λαλιᾶς ἐνάρθρου φώνημα, ἀλλ' ἐνεργείας θεικῆς οὐσία γεννητή. *id eſt*, Ille eſt ipſius (*Patris*) Verbum, non prolatum, ſed ſubſtantiale: non enim locutionis articulatæ vox eſt, ſed diuinæ efficaciæ ſubſtantia genita. *Lib. de Trinitate.* *Iuſtinus*: Intelligimus filium è Patre prognatum, ſicut lumen è lumine promicans. Nam hac imagine refertur & coëternitas, & eſſentiæ identitas, & paſſionis expers natiuitas. *Et paulò poſt*, Non enim deciſione, aut defluxu, aut diuiſione eluceſcit, ſed ex ipſa eſſentia ſine vlla paſſione procedit. *Orat. contra Græcos.* *Et Tatianus einſdem non malus aliquando auditor*. Verbum à Patre genitum profitetur, οὐ κατὰ ἀποκοπὴν, non per auulſionem, cùm genitorem nunquam relinquat. *Accedit Tertullianus contra Praxeam*: Protulit Deus ſermonem, ſicut radix fructum, & fons fluuium, & ſol radium: nec frutex à radice, nec fluuius à fonte, nec radius à ſole diſcernitur, ſicut nec à Deo Sermo. *Origenem cum Valentinianis idem ſenſiſſe hac in re, quidam dudum voluerunt: at eos ſycophantas eſſe multis eius allatis ſcriptis, dilucide euincit Pamphilus martyr in Apologia pro eodem. Innumera iſtiuſmodi patrum teſtimonia, quibus cum Gnoſticis, recentiores Arriani conuincuntur, conſultò præterimus.*

2. Emittentem radios] *Delemimus* emittente: *& paulò poſt* dicant *pro* dicent, *legendum propoſuimus ex vet. cod.*

3. Iam igitur] *Exordium eſt cap. 18. in veteri codice, quod commodius oſtendit argumentum affixum ſequentis capitis, cuius priores ſententiæ ab hoc ſeiungi non deberent, niſi duobus punctis.*

QVID EST EMISSIO, ET QVONIAM hæ, quæ ab iis dicuntur emiſſiones, hominibus congruunt magis quàm Deo.

CAPVT XVIII.

Q [1] Vemadmodum in aqua circulos ſi quis faciat, vel rotundas, vel quadratas *Paſſioni, ignorantia, vacuo, apud Patrē no eſt locus.*
figuras, omnia hæc ſimiliter participabunt de aqua. Quemadmodum & quæ
in aëre fabricabuntur, neceſſe eſt participare de aëre, & quæ in lumine, de
lumine. Sic & qui ſunt intra eū, omnes ſimiliter participabunt de patre, igno-
rātia apud eos locū non habēte. Vbi enim participatio patris adimplētis? Si autē adimple-
uit, illic & ignorātia nō erit. Soluetur igitur ipſorum deminorationis opera, & materiæ e-
miſsio, & reliqua mūdi fabricatio, quę ex paſsione & ignorātia volūt ſubſtantiā habuiſſe.

Si autem vacuum illum confitebuntur, in maximam incidentes blaſphemiam, denegabunt id quod eſt ſpiritale eius. Quemadmodum enim eſt ſpiritalis is, qui ne quidem ea quæ intra eum ſunt adimplere poteſt? Hæc autem, quæ dicta ſunt de ſenſus [1] emiſſione,] ſimiliter & aduerſus eos, qui à Baſilide ſunt, aptata ſunt, & aduerſus reliquos Gnoſticos, à quibus [&] hi initia emiſſionum accipientes, [conuicti ſunt in primo libro.] [5] Sed quoniam quidem reprobabilis & impoſſibilis prima Noos, id eſt ſenſus, ipſorum emiſſio eſt, manifeſtè oſtendimus. Videamus autẽ & de reliquis. Ab hoc enim Logon & Zoen * fabricatores huius pleromatis dicunt emiſſos, & Logi, id eſt verbi, quidem emiſſionem ab hominum affectione accipientes, & addiuinantes aduerſus Deum, quaſi aliquid magnũ adinuenientes in eo quòd dicunt à Nu eſſe emiſſum Logon, quod quidem omnes videlicet ſciunt, quoniam in hominibus quidem conſequenter dicatur, in eo autem qui ſit ſuper omnes Deus, totus Nus, & totus Logos cùm ſit, quemadmodum prædiximus, & nec aliud antiquius nec poſterius, aut aliud anterius habente in ſe, ſed toto æquali & ſimili, & vno perſeuerãte, iam non talis huius ordinationis ſequetur emiſſio: quemadmodum qui dicit eum totum viſionem, & totum auditum, [in] quo autem videt in ipſo & audit, & in quo audit, in ipſo & videt, non peccat: ſic & qui ait, totum illum ſenſum, & totum verbum, & in quo ſenſus eſt, in hoc & verbũ eſſe, & verbum eſſe eius hunc Nun, minus quidem adhuc de patre omnium ſentiet: decentiora autem magis quàm hi, qui * lationem prolatiui hominum verbi trãſferunt in Dei æternum Verbum, & prolationis initium donantes & geneſin, quemadmodum & [4] [ſuo verbo] & in quo diſtabit Dei Verbum, imò magis ipſe Deus, cùm ſit verbum, à verbo hominum, ſi eandem habuerit ordinationẽ & emiſſionem generationis? Peccauerunt autem & circa Zoen, dicentes eam ſexto loco emiſſam, quam oportebat omnibus [præponere] quoniam Deus vita eſt, & incorruptela & veritas: & non ſecundùm deſcenſionem, & quæ ſunt * alia acceperunt emiſſiones, ſed earum virtutum quæ ſemper ſunt cum Deo * appellationes ſunt, quemadmodum poſſibile eſt & dignum hominibus audire & dicere de Deo. * Appellatione enim Dei eo obaudient ſenſus, & verbum, & vita, & incorruptela, & veritas, & ſapientia, & bonitas, & omnia talia: & neque ſenſum vita antiquiorem aliquis poteſt dicere, ipſe enim ſenſus vita eſt, nec vitam poſteriorem à ſenſu, vti non fiat aliquando ſine vita is qui eſt omnium ſenſus, id eſt Deus. Si autem dixerint in patre quidem fuiſſe vitam, ſexto autem loco prolatam, vt viuat verbum, multo antè [eam] quidem oportebat quarto loco emitti, [vt viuat Nus. Et adhuc etiam ante hunc cum Bytho] vt viuat Bythus ipſorum: cum propatore [enim] ipſorum adnumerare quidem Sigen, & hanc coniugem ei donare, non connumerare autem Zoen, quomodo non ſuper omnem eſt inſipientiam? [5] De ea autem quæ eſt ex his ſecunda emiſſione hominis & Eccleſiæ ipſi patres eorum falſò cognominati Gnoſtici, * [6] impugnant aduerſus inuicem ſua propria * indicantes, & malos fures ſemetipſos conuincentes, * aptabiles eſſe magis * emiſſiones dicentes vti veriſimile ex homine verbum, ſed non ex verbo hominem emiſſum, & eſſe hominem verbo anteriorem, & hunc eſſe qui eſt ſuper omnia Deus. Et vſque hoc quidem, quemadmodum prædiximus, omnes hominum affectiones, & * monitiones mentis & [7] [generationes intentionũ & emiſſiones] verborum cõiicientes veriſimiliter, non veriſimiliter mẽtiti ſunt aduerſus Deum. Ea enim quæ accidunt hominibus, & quæcunque patientes ipſi recognoſcunt, ad diuinã rationem adducentes, apta dicere videntur apud eos qui ignorant Deum, & per humanas has paſſiones transducentes eorum paſſiones, ſenſum, geneſin & probolen quinto loco verbo Dei enarrantes mirabilia myſteria & inenarrabilia, & alta, à nullo alio * cogitata dicunt ſe docere, de quibus & dixerit Dominus, Quærite & inuenietis, vt quærant ſcilicet, qui de Bytho, & Sige, & Nu, & Alethia proceſſerunt, ſi ſunt ex eis rurſus & Logos, & Zoe, dehinc ex Logo & Zoe, Anthropos & Eccleſia.

Emiſſiones huiuſmodi, hominibus non Deo conueniũt.

Zoe non e minuit, cũ Deus ipſe vita ſit.

Gnoſticorũ pugna de emiſſione Anthropi, & Eccleſia.

Math. 7.

* fabricatoris. * generationem. * talia. * appellatione. * Appellationi. * pugnãt. * indicãtes. * aptabile * emiſſioni. * notiones. * cognita

ANNOTATIONES.

1. Quemadmodum] *Paſſiones, ignorantiam, vacuum, & emiſſiones, in Deum patrem non cadere rurſus confirmat, quod hæc mortalium propria ſint: Verbi verò diuini generatio à prolatione verborum hominum omnino recedat. Vitam quoque Dei, aliam non eſſe à Mente & Eſſentia eius. Infert poſtremo pugnas, quibus inter ſe more* omnium

omnium hæreticorum digladiabantur, & quaſi mutuis cadibus corruebant.

2. Senſus emiſſione] *Expunximus* ſenſu emiſſionis: *& paulò poſt, pro* coniuncti ſunt in primo, *reſtituimus* conuicti ſunt in primo libro.

3. Sed quoniam quidem] *Caput eſt 19. in veteri codice, cum infra ſcripto argumento.*

4. De ea autem] *Initium capitis 20. in veteri codice, cum epigraphe, quæ infra aſcribitur.*

5. Et ſuo verbo] *Codices excuſſi* & ſuum verbum: *paulò poſt quoque* præponere *pro* præparare *repoſuimus.*

6. Pugnant aduerſus inuicem] *Mutuas hæreticorum pugnas, trophæa Eccleſia catholica vltrò parare, aliàs annotauimus, fidémque rectam illuſtrari & confirmari illorum conflictationibus. Nam cùm hæreſes pleræque, ex incauta alterius hæreſeos euitatione & inſectatione obortantur, vt de Arrio apparet, qui Sabellij perſonas confundentis odio, in naturæ diſtractionem incidit, & Eutyche, qui Neſtorij errorem fugiens, in naturarum confuſionem incurrit. Hinc fit, vt cum ingenio, eloquentia, & linguarum peritia ſæpè valeant: in ea parte qua aduerſam hæreſim impugnant, & orthodoxam fidem ſequuntur, optimam & vtiliſſimam operam nauent Eccleſiæ. Hæc abundè explicat Vigilius martyr lib. 2. & 4. contra Eutychen, & non rarò noſter Irenæus.*

7. Generationes intentionum] *Quatuor has voces ex vet. cod. addidimus, expunximus* generationis.

DE QVÆSTIONIBVS, QVOMODO ET HINC Ethnici veriſimilius de vniuerſorum generatione reſponderunt & gratius, & quomodo ab ipſis, quæ ſunt à Valentino initia ſumpſerunt, eiúſque ſunt ſecundùm eos regulæ.

CAPVT XIX.

[1] MVltò veriſimilius & gratius de vniuerſorum geneſi dixit vnus de veteribus comicis [2] Antiphanes in Theogonia. Ille enim de nocte & ſilentio Chaos emiſſum dicit, dehinc de Chao & nocte Cupidinem, & ex hoc lumen, dehinc reliquam ſecundùm eum primam [Deorum] geneſin. Poſt * quod ruſus ſecundam Deorum generationem induxit, & mundi fabricationem, dehine de ſecundis diis narrat hominum plaſmationem: vnde ipſi aſſumentes ſibi fabulam, quaſi naturali diſputatione commenti ſunt, ſolummodò demutãtes eorum nomina, idipſum autem vniuerſorum generationis initium & emiſſionem oſtendentes, pro nocte & ſilentio Bythum & Sigen nominantes, pro Chao autem Nun, & pro Cupidine, per quem ait Comicus reliqua omnia diſpoſita, hi verbum attraxerũt, & pro primis ac maximis diis, Æonas formauerunt, & pro ſecundis diis, eam quæ eſt extra [3] pleroma matris] ipſorum enarrãt diſpoſitionem, ſecundã ogdoadem vocantes eam, ex qua mundi fabricationem & plaſmationem hominum ſimiliter atque illi * annunciant, inenarrabilia & incognita myſteria ſolos ſe dicentes ſcire, quæ vbique in theatris * ab hypocritis [&] ſplendidiſſimis vocibus comœdiſantur, transferentes in ſuum argumentum, imò verò [hiſdem] argumentis docentes, tantùm immutantes nomina: & non ſolùm quæ apud Comicos poſita ſunt, arguuntur, quaſi propria proferentes, ſed etiam quæ apud omnes, qui Deum ignorant, & qui dicuntur philoſophi, ſunt dicta, hæc cõgregant, & quaſi centonem ex multis & peſſimis panniculis conſarciẽtes * ſuperficiem ſubtili eloquio ſibiipſis præparauerunt, nouam quidem introducentes doctrinã, propterea quòd [ad] nunc noua arte ſubſtituta ſit, veterem autem & inutilem, quoniam quidem de veteribus dogmatibus ignorantiam & irreligioſitatem olentibus, hæc eadem ſubſecuti ſunt. [4] Thales quidem Mileſius vniuerſorum generationem & initium aquam dixiſſe. Idem autem eſt dicere aquam & Bythum. [5] Homerus autem poëta Oceanum deorum geneſin, & matrem Thetin dogmatizauit, quæ quidem hi in Bythum & Sigen tranſtulerunt. [6] Anaximander autem hoc quod immenſum eſt, omnium initium ſubiecit ſeminaliter habens in ſemetipſo omnium geneſin, [ex] quo immenſos mũdos conſtare ait, & hoc autem in Bythum & in Æonas ipſorum transfigurauerunt. [7] Anaxagoras autem, qui & Atheus cognominatus eſt, dogmatizauit facta animalia, decidentibus è cœlo in terram ſeminibus, quod & hi ipſi in matris ſuæ tranſtulerunt ſemina, & eſſe hoc ſemen ſeipſos ſtatim confitentes apud eos, qui ſenſum habent, & ipſos eſſe quæ ſunt Anaxagoræ irreligioſi ſemina. [8] Vmbram autem & vacuum ipſorum à Democrito & Epicuro ſumentes ſibimetipſis aptauerunt, cùm illi primum multum ſermonem fecerint de vacuo, & [de] atomis, quorum al-

Veriſimiliora de vniuerſorum productione, Ethnici tradiderunt.

Gnoſtici à Comicorum fabulis, mutatis ſolùm nominibus, initia demẽtiæ ſuæ ſumpſerunt.

Vnde Bythus, Sige, & Aeones.

Vnde matris ſemina.

Vnde vacuum.

* quos.

* adnunciantes.

* &

* factum ſuperficiũ

terum quidem quid* eſſe, vocauerunt, alterū verò, hoc quod non eſt, appellauerunt: quē- * eſſe.
admodum & hi eſſe quidem illa, quæ ſunt intra pleroma vocant, quemadmodum illi A-
tomos, non eſſe autem hęc, quæ ſunt extra pleroma, quemadmodum illi vacuum: ſemet-
ipſos ergò in hoc mundo, cùm ſint extra pleroma, in locum qui non eſt, deputauerunt.
Idearū origo. Quòd autem dicūnt imagines eſſe hæc eorum quæ ſunt, rurſus manifeſtiſſimè Democri-
ti & Platonis ſententiam ediſſerunt. Democritus enim primus ait, multas & varias ab v-
niuerſitate figuras expreſſas deſcendiſſe in hunc mundum. Plato verò rurſus materiam
dicit & exemplum & Deum, quos iſti ſequentes, figuras illius & exemplum imagines eo-
rum, quę ſunt ſurſum vocauerunt, per demutationem nominis ſemetipſos inuenrotes &
factores huius modi imaginariæ fictionis gloriātes. [9] Hoc autem quod ex ſubiecta ma-
teria dicunt fabricatorem feciſſe mundum, & Anaxagoras, & Empedocles, & Plato pri-
mi ante hos dixerunt, vt videlicet datur intelligi, & ipſi [à] matre ſua inſpirati. Quod au-
Materia & neceſſitatis ortus. tem ex neceſſitate vnumquodque in illa ſecedit, ex quibus & factum eſſe dicunt, & hu-
ius neceſſitatis ſeruum eſſe Deum, ita vt non poſſit mortali immortalitatem addere, vel
corruptibili incorruptelam donare, ſed ſecedere vnumquemque in ſimilem naturæ ſuæ
ſubſtantiam, & [10] hi qui ex porticu Stoici appellantur, & vniuerſi quotquot Deū igno-
rant Poëtæ & conſcriptores affirmant: qui eandem habentes infidelitatem, ſpiritalibus
quidem ſuam regionem attribuerunt, eam quæ eſt intra pleroma, animalibus autē [me-
dietatis, corporalibus autē, quod] Choicū: & præter hæc, nihil poſſe Deum, ſed vnum-
quemque prædictorum ad ea, quæ ſunt eiuſdem ſubſtantiæ ſecedere affirmant. Quòd
autem Saluatorem ex omnibus factum eſſe Æonibus dicāt, omnibus in eum deponen-
Vnde Saluatorem ex omnibus Æonibus eſſe factum. tibus velut florem ſuum, [11] non extra Heſiodi Pandoram nouum aliquid afferunt. Quæ
enim ille ait de illa, hæc hi de Saluatore inſinuāt, [12] Pandoron] introducentes eum, qua-
ſi vnuſquiſque Æonum, quod haberet optimum, donauerit ei. Ipſam autem edulium &
reliquarum operationum indifferentem ſententiam, & quòd putent à nemine in totum
poſſe coinquinari propter generoſitatem, licet * quodque manducent vel operentur, [13] à * quodcū-que.
Cynicis poſſederunt, cùm ſint cum eis eiuſdem teſtamenti. [14] Et minutiloquium autem,
Effrenis licentia, & multiloquij origo. & ſublimitatem circa quæſtiones, cùm ſit Ariſtotelicum, inferre fidei conantur. Quod
autem velint in numeros transferre vniuerſum hoc, [15] à Pythagoricis acceperunt. Primū
enim hi initium omnium numeros ſubſtituerunt, & initio ipſorum parem & imparem,
ex quibus & ea quæ ſenſibilia & inſenſata ſunt, ſubiecerunt. Et altera quidem ſubſtitu-
tionis initia eſſe, altera autem ſenſationis & ſubſtantiæ, ex quibus * prima omnia perfe- * primis.
cta dicunt, quemadmodum ſtatuam de æramento & de formatione. Hoc autem ij, his
qui ſunt extra pleroma aptauerunt, ſenſationis autem initia dixerunt, in quem ſenſus in-
telligens eſt eius quod primùm aſſumptum eſt, quærit quoaduſque defatigata ad vnum
De numeris ineptiſſima diſputatio. & indiuiſibile concurrat: & eſſe omnium initium, & ſubſtantiam vniuerſæ generationis
Hen, id eſt vnum, ex hoc autem Dyadem & Tetradem & Pentadem & reliquorū multi-
fariam generationem. Hæc hi ad verbum, de plenitudine ſuorum & Bytho dicunt, vnde
etiam & eas, quæ ſunt de vno coniugationes adnituntur introducere, quæ Marcus velut
ſua iactās, velut nouius aliquid viſus eſt præter reliquos adinueniſſe, Pythagoræ quater-
nationem, velut geneſin & * patrem omnium enarrans. [16] Dicemus autem aduerſus eos * matrem.
vtrúmne hi omnes prædicti, cum quibus eadem dicentes arguimini, cognouerunt veri-
tatem, aut non cognouerunt? Et ſi quidem cognouerunt, ſuperflua eſt Saluatoris in hūc
Dilemma validiſsimū. mundum deſcenſio: vt quid enim deſcendebat? Nunquid vt eam quæ cognoſcebatur ve-
ritas, in agnitionem adduceret his, qui cognoſcūt eam in omnibus hominihus? Si autem
non cognouerunt, quemadmodum eadem cum his, qui veritatem non cognoſcebant,
dicentes, ſolos voſmetipſos eā quæ eſt ſuper omnia [17] cognitio habere gloriamini, quam
etiam, qui ignorant Deum habent? Secundùm antiphraſin ergo veritatis ignorantiam,
1. Timo. 6. agnitionem vocant, & bene Paulus ait, vocum nouitates falſæ agnitionis. Verè enim fal-
ſa agnitio ipſorum inuenta eſt. Si autem impudenter agentes ſuper hæc dicent, homines
quidem non cognouiſſe veritatem, matrem autem ipſorum ſemen paternale per tales
homines, quemadmodū & per * Prophetas, enunciaſſe myſteria veritatis, ignorante De- * Prophetias.
miurgo, primò quidem non talia enarrant, quæ ſunt prædicta, vt non & à quolibet intel-
ligantur. Etenim ipſi homines ſciebāt, quæ dicebant, & diſcipuli ipſorum, & horum ſuc-
ceſſores

*ſi ceſſores. Pòſt deinde vel mater, vel ſemen * ſic cognoſcebant, & enarrabant ea quæ erant veritatis: veritas autem pater. Saluator ergo ſecundùm eos erit mentitus dicens, Nemo cognouit patrem niſi filius. Matth. 11. Si enim cognitus eſt vel à matre, vel à ſemine eius, ſolutum eſt illud, quòd nemo cognouit patrem niſi filius, niſi ſi ſemen ipſorum, vel matrem neminem eſſe dicunt, & vſque hoc quidem per humanas affectiones, & per id quod ſimilia dicant multis ignorantibus Deum, veriſimiliter viſi ſunt abſtrahere quoſdam, attrahentes per ea quæ aſſucti ſunt, in eum qui eſt de omnibus ſermonem verbi Dei geneſin exponentes & veritatis & vitæ, adhuc etiam ſenſus & Dei emiſſiones obſtetricantes. Quæ autem ex his non veriſimiliter & ſine oſtenſione, omnia ex omnibus mentiti ſunt. Quemadmodũ qui Eleganti ſimilitudine hæreticorum fallax perſuaſio oſtenditur. aſſuetas eſcas, & vt illiciant præmittunt, vti capiant aliquod animal, ſenſim blandientes eis per aſſueta pabula, quouſque accipiant, ſumentes autem ea captiua, alligant amariſſimè, & ducunt per vim abſtrahentes quocunque ipſi voluerint. Sic autem & hi paulatim manſueti diſſuadentes [18] per pithanologiã aſſumere prædictã emiſſionẽ, inferunt neque congruentia, neque opinatas [19] reliquarum] emiſſionum ſpecies, ex Logo quidẽ & Zoe dicentes Æonas emiſſos, de Anthropo autem & Eccleſia, duodecim, & horum nec oſtẽſionem, nec teſtimonia, nec veriſimilitudinem, nec in totum aliquid talium habẽtes, fruſtrà autem & prout euenit, credi volunt, ex Logo & Zoe Æonis exiſtentibus emiſſum eſſe Bythum & Mixin, *innaſcibilem & vnitionem, naturalem & delectamentum, immobilem & contemperamentum, & monogenem & Macariam. Commenta ſua probare non poterãt *inſenſibilem. De anthropo autem & Eccleſia ſimiliter Æonis exiſtentibus emiſſum eſſe paraclitum & piſtin, patricon & elpida, metricon & agapen, Æonõ & ſyneſin, Eccleſiaſticũ & Macarioteta, Teleton & Sophiã. *paſſiones. Huius autem Sophiæ * paſſionem & errorem, & quemadmodum periclitata eſt perire propter inquiſitionem patris, quemadmodum dicunt, & extra pleroma operoſitatem, & *quali. ex * qua labe mundi fabricatorem emiſſum docent, in eo qui eſt ante hunc liber, ſenten- *enarrãtes. tias hæreticorum * enarratas, cum omni diligentia expoſuimus. Chriſtum autem, quem pòſt genitum his omnibus emiſſum eſſe dicunt, & Sotera autem ex his qui in labe facti ſunt Æonibus habuiſſe ſubſtantiam. Neceſſariè autem nunc nominum iſtorum meminimus, vt ex iſtis ſit manifeſtum abſurdum eorum mendacium, & confuſio fictæ nominationis. Ipſi autem detrahunt Æonibus ſuis huiuſmodi appellationibus multis, Ethnicis veriſimilia & credibilia adponentibus nomina his qui vocantur duodecim Dij ipſorum, quos & ipſos imagines duodecim Æonibus eſſe volunt, imaginibus multò decentiora, & magis potentia, per etymologiam ad intentionem diuinitatis adducere nomina habentibus.

ANNOTATIONES.

1. Multò veriſimilius] *Quia malos fures ſuperiori capite Gnoſticos vocarat, furta illorum à tredecim Philoſophorũ ſcriptis, iſto ſuſiſſimè retegit, in quibus nihilominus multo plura rectius tradita eſſe, quàm in hæreticorũ libris, pronunciat. Vtrunq; frequenter & Tertul. dum* Lib. contra Hermog. Philoſophos hæreticorum patriarchas *appellat. Et* Lib. de præſcript. *alibi*: Hæreſes à Philoſophia ſubornantur, inde Æones, & formæ neſcióque, & trinitas hominis apud Valentinum: Platonicus fuerat. Inde Marcionis Deus de tranquillitate: à Stoicis venerat. Et vti anima interire videatur: ab Epicureis obſeruatur. Et vt carnis reſtitutio negetur: de vna omnium Philoſophorũ ſchola ſumitur. Et vbi materia cum Deo æquatur: Zenonis diſciplina eſt. Et vbi de igneo Deo allegatur: Heraclitus interuenit. Eædem materiæ apud hæreticos & Philoſophos voluntatur, iidem retractatus implicantur. *Et paulo poſt*: Quid Atheois & Hieroſolymis? quid Academiæ & Eccleſiæ? quid hæreticis & Chriſtianis? Noſtra inſtitutio de porticu Salomonis Lib. de reſur. eſt, &c. *Idem rurſus alibi*: Diſcede ab Ethnico, hæretice: Redde illi ſuos ſenſus, quia nec ille de tuis inſtruitur. Quid cæco duci inniteris, ſi vides? quid veſtiris à nudo, ſi Chriſtum induiſti? quid alieno vteris clypeo, ſi ab Apoſtolo armatus es? &c.

2. Antiphanes] *Eius nominis varios refert Suidas, ſed nulli eorum Theogoniæ deſcriptionem tribuit. Oportet igitur vel Antiphanem hunc Poetam illum eſſe, cuius epigrammata extant in florilegio Planudis, & frequentes ſententiæ apud Athenæum & Stobæum: quique natus olympiade. 93. comedias 365. aut (vt alij volunt) 290. ſcripſiſſe, terdecies viciſſe, atque in Chio obiiſſe fertur, annos natus 74. Vel certè pro Antiphane, contra omnium codicum fidem, legendum eſſet,* Heſiodus, *quod Epiphanius indicare videtur de Valentino ita locutus*: Imitator Heſiodi Theogoniæ, qui vt fabuloſa Geonũ poëſi mundo illuſit: ſic & Valentinus alus nominibus in alia tranſmutatis, mundum decipere voluit, Heſiodum habens opinionis ſuæ fundatorem.

3. Pleroma matris] *Codices excuſſi* pleromatis.

4. Thales] *Vnus fuit ex ſapientibus illis ſeptem, qui eodem tempore in Græcia floruerunt, id eſt, anno mundi 3366. ſi Hebræorum ſupputationi credimus. ſin Theo-*

phili Alex. 5035. olympiade 43. quo tempore in Babylonem Iudæi captiui, euerſa Hieroſolyma, abducebantur. Id verò docuiſſe de rerum principiis, quæ hîc habet Irenæus, magno conſenſu ſcripſerunt Iuſtinus, Euſebius, Lactantius lib. 1. cap. 5. Auguſt. 8. de ciuitat. cap. 2. Thaletis conjecturas adfert Plutarchus in Placitis, quod ſemen omnium animantium humidum ſit, nec alimentum ſine humido conſtet, quin & aſtra ipſa putabat humoribus Oceani vegetari. Putarem ego vel traditione quadam, vel lectione librorum Moſis; aut certè oraculis Sybillinis, quædam de rerum creatione, illos tenuiſſe, quæ dicitur: Spiritus ferebatur ſuper aquas. Et: Producant aquæ reptile.

5. Homerus] A cæcitate id nomen conſequutus eſt, cùm prius Meleſigetes diceretur. Patriam illius iudicare operoſum eſt, cum ſeptem Græciæ vrbes, eum ſibi certatim vendicent. Collophonij ciuem ſuum dicunt, Chij ſibi vendicant, Salaminij repetunt, Smyrnenſes ſuum eſſe confirmant. Extat ea de re diſtichon hoc apud Gellium.

Επτὰ πόλεις διερίζουσι περὶ ῥίζαν Ὁμήρου
Σμύρνα, Ρόδος, Κολοφών, Σαλαμὶν, Χίος, Αργος, Αθῆναι. id eſt,

Septè vrbes certant, de ſtirpe inſignis Homeri,
Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamin, Ius, Argos, Athenæ.

Multo minus de ætate eius conueniunt, cùm nouem ea de re pugnantes referat ſententias Clemens Alexand. primo Stromatωn. Sententiam porrò eius de Oceano mari præter ſuperiores authores referunt etiam Theophilus Antio. li. 2. ad Autolycum, & Athenagoras apologia pro chriſtianis; vbi & Orpheum hac in re ſequens, non amplius quàm 400. annis ante ſe illum vixiſſe affirmat.

6. Anaximander] Thaletis auditor, & eiuſdem patriæ fuit, quo ſublato, vt nomine proprio ſectam conſtitueret, multo abſurdiora eſt commẽtatus; videlicet ipſum infinitum cauſam eſſe generationis & corruptionis omnium. Ex ipſo namque, ait, cœlos ſegregatos, cæteróſque mundos infinitos, & alia plura quæ fuſius Lib. 1. de præp. cap. 5 & lib. 14. cap. 5. deſcripſerunt Plutarchus & Laërtius: ex ſacris Euſebius & Iuſtinus martyr oratione ad Græcos, Auguſtin. 8. de Ciuit. cap. 2.

7. Anaxagoras] Clazomenius fuit, Anaximenis auditor, Socratis & Euripidis præceptor, olympiade 70. cùm Xerxes in Græciam traiecit, genere, diuitiis, & philoſophia clariſſimus. Docebat autem Solem candens ferrum eſſe Peloponeſo maiorem. Hoc vniuerſum ita ex paruis ſimilium partium corporibus compoſitum, vt aurũ ex minutiſſimis ramentis conſtat. Animantéſque primò ex humore, calore, terráque manaſſe, poſtea ex inuicem natas eſſe, mares à dextris, fœminas à ſiniſtris, vt ſcribit Laërtius, cui poſt Ariſtotelem etiam aſtipulatur Iuſtinus martyr Orat. ad Græcos. Cur verò ἄθεος & irreligioſus nominaretur ab Irenæo aliquantulum hæſi, quòd non conſentiret vet. cod. quódque Mentem diuinam omnia compoſuiſſe docuiſſet, quod atheus non dixiſſet. At quæ ſubiicit Laërtius, nodum ſoluunt, videlicet, ipſum à Cleone impietatis Lib. 18. de ciuit. ca. 41. accuſatum, quod Solem laminam candentẽ: vel vt Auguſtino placet) lapidem ardentem: non Deum eſſe diceret: idéoque quia non ſolem, ſed Creatorem ſolis ve- Lib. 14. de præp. cap. 5. nerabatur (addit Euſebius) parũ abfuit, quin ſit ab Athenienſibus lapidibus obrutus. His accedit Plutarchus, qui Euripidem Deos gentium Areopagitarum formidine, inficiari per ſe non audentem, Syſiphum & Anaxagoram id præſtantes recenſere fecit. Lucianus etiam Timon, Iouem fulmina in Anaxagoræ caput eiaculatũ dicit, quod familiaribus ſuaſiſſet, nullo pacto eſſe illos, qui Dij vocarentur. Ergo Ethnicorum iudicio ἄθεος nuncupatur.

8. Vmbram autem] Epicurum anno tertio centeſimæ nonæ olympiadis, ſeptem annis ab obitu Platonis, natum ſcribit Laërtius: & lectis Democriti libris, poſtmodũ Philoſophiæ operam dediſſe, libroſq; de Atomis edidiſſe. Scripſit etiam, ſubiicit Laërtius, infinita volumina, adeò vt illorum multitudine cunctos ſuperarit; inter quæ optima ea putat, quæ ſunt de Atomis, & Vacuo. Laërtio ſubſcribunt Iuſtinus orat. ad Græcos; & Auguſt. 8. de Ciuit. cap. 5. Democritus, quem Irenæus ſibi iungit, principia, Atomos, & Inane opinatus eſt; infinitoſq; mũdos generationi & corruptioni obnoxios. Atomos quoque magnitudine & numero infinitos ferri in toto, ac rotari, atque ita concretiones omnes gignere. Laërtius. Eadem ante Democritum, Leucippum aſſeruiſſe tradunt Ariſtoteles, 1. de Gener. Tullius 1. de natura Deorũ; Lactantius, lib. de Ira Dei. De imaginibus, id eſt Ideis Platonicis, ſuperius annotauimus.

9. Hoc autem] Gnoſticos arguit Irenæus, quia poſt Philoſophos mundi fabricatorem, mundum ipſum ex ſubiecta materia feciſſe dicerent: quod & ante eum fecerant Theophilus Antiocenus nomine Platonicos damnans; ſimul Lib. 2. ad Autolycũ. & Iuſtinus, Platonem nominatim reum agens, quòd Deum non ποιητὴν, id eſt factorem, ſed δημιουργὸν, i. Orat. ad Græcos. conditorem, qui condendi facultatem à materia habuiſſet, aſſerebat. Hos ſequutus Tertullianus, toto orationis impetu, eandem ſententiam amplexantem Hermogenem obruit, materiam illam affirmans ignotam eſſe Prophetis, Apoſtolis, imo & ipſi Chriſto. His accedit & Euſebius Lib. 7. de præpa. ca. 8. adductis ſententiis Dionyſii Alex. Origenis, & Maximi, illos abſque ſcelere non eſſe pronuncians, qui materiam primam ad fictionem totius, Deo ſubiiciunt. Contrà verò nihil frequentius nunc audiunt Theologorũ ſcholæ, quàm Deum ex materia informi, corporea omnia condidiſſe: in eámque ſententiam pedibus & manibus feruntur, Dionyſius Areop. Tatianus, Lactantius, Auguſtinus, Theodoretus. Conciliabuntur autem facilè, ſi materiam illam Deo non eſſe coæternam, nec ingenitam, vt cum Philoſophis Hermogenes volebat: nec ex Achamoth animi errãtis commẽtatione ortam, cum Gnoſticis dixeris: ſed à Deo Opt. Max. ex nihilo aliquando creatam, indeq; formarum adiectione, omnia ab eodem condita fuiſſe cum Patribus ſenſeris: quod non obſcurè indicat Irenæus cap. 10. & 11. huius libri.

10. Hi qui ex porticu] Zeno horum princeps nomen Zenoniorum principio ſectæ dederat; at cum in porticum, quæ Græcis ϛοὰ dicitur, frequentius ad diſſerendum conuenirent, Stoica ſecta nuncupata eſt: quam etiam ad tempora B. Pauli duraſſe, ex Actorum libro certum eſt, quando concioni illius de Reſurrectione, Athenis ſeſe oppoſuerũt. Inter horum paradoxa refert Laërtius, quod vnum Deum dicerent, ipſumq; Mentem, & Fatum, & Lib. 7. Iouem, variis quoque aliis nominibus appellarent. Partes quoque omnia penetrantes haberet, ob idque Græcis Δία vocari, quòd in æthere diſtentum ſit imperium eius: ἥραν verò, quòd in aëre: ἥφαιϛον, quod in artificiali igne: Ποσειδῶνα, quòd in humore: Δημητρὰν, quod in terra.

Laërtio

Laërtio ſubſcribit Euſeb.lib.14. de præpar. cap.6. & lib. 15.cap.14. Aduerſus horum fatalem neceßitatem, cui etiam Deum ſubiectum volebant, differit Epiphan.contra hæreſim quintam; & eo longè antiquior Iuſtinus martyr Apol.1. & infrà non ſemel Irenæus.

11. Non extra Heſiodi] *Heſiodus libro qui inſcribitur,* Opera & dies, *Pãdoram fingit omnium primam mulierem, Vulcani artificio, Iouis autem inßione fabricatam; quam ſinguli Dij donis ſuis ornauerunt, Pallas ſapientiæ, Venus forma, Apollo muſices, Mercurius eloquentia, indeq́ Pandoram dictam, quaſi omnium donum, vel ab omnibus donatam, vel omnium rerum genere dotatã. Huius fabulæ commentationem eleganter accommodat Nazianzenus aduerſus mulieres ſeſe ambitioſius excolentes. Perſtringit & Fulgentius lib.1. Mythologiarum.*

[12. Pandoroo] *Ita ex vet.cod. repoſuimus:* Pandoram *expunximus.*

13. A Cynicis] *Antiſtenis ſectatores hoc nomine vocati fuerunt, ſiue à Cynoſarge gymnaſio: ſiue à canina mordacitate, qua nec Diis nec hominibus parcebant: aut, vt alij volunt, ab eo, quòd canum more in propatulo coïre non dubitarent, ſicut de Crate & Hiparchia tradit Laërtius;* Lib.6. *qui & Diogenem mulieres communes eſſe oportere, nihilq́ iniquum quoduis guſtare animal, nec iniuſtum humanis veſci carnibus aſſeruiſſe ſcribit. Perſtringit & Nazianzenus* Orat. in laudem Heronis. *Diogenis helluationes, & Cratetis de matrimoniorum communitate ſententiam, immunditia impudentia ſua, qua naturali verecũdiæ reluctabantur, Cynicos nuncupatos affirmat quoque Auguſt. lib. de nupt. & concup. cap.22. quos & patronos libidinis vocat lib. 4.contra Iulianum Pelag. Gnoſticorum porrò immunditias retulit Irenæus, lib.1.cap.1.8.9.20.23.24. & 32.*

14. Et minutiloquium] Multiloquium & ſubtilitatem *habet cod.vet. Ariſtotelem ſuis aſſertionibus, ob ſubtilitatem, fidem ab omnibus haberi voluiſſe, & ſuæ eloquentiæ plus æquò confiſum, omnibus aliis Philoſophis bellum indixiſſe, ante Irenæum Iuſtinus quoque notauerat.* καὶ περὶ τούτων (ait Orat.ad Græco) πιςεύεται ἑαυτὸν, διὰ δοκιμότητα φράσεως ἀξιῶν. *Queritur & Nazianzenus,* quod artium Ariſtotelis prauom artificium, & Platonicæ eloquentiæ præſtigiæ, vt Ægypriacæ plagæ, in Eccleſiam irrepſerint. *Orat. de moderatione in diſputationibus ſeruãda. Damnat quoque Theodorus presbyter, Seuerum hæreticum, quod cum* Iſagoge in Anaſtaſiũ Antiochenum. ſolum agnoſceret præſtantiſſimum Theologum, qui ſcitè ſe exercuiſſet in Ariſtotelicis categoriis, & reliqua ſuppellectile externorum à Chriſto Philoſophorum.

15. A Pythagoricis] *Ante Irenæum Iuſtinus:* Pythagoras Samius (*ait*) Mneſarchi filius, arbitratur principium, numeros, & menſuras, & horũ concinnitates, elementáque ex vtriſque compoſita, præterea vnitatem, & infinitam Dyada. *De his & Laërtius fuſiſſimè.* Orat. ad Græcos.

16. Dicemus autem] *Initium eſt capitis 22.in ve. cod.cum argumento infra ibidem poſito.*

17. Cognitio habere] *Vet.cod.* habere gloriam iniquam: Cognitionem habere, *legendum cenſerem, etſi nulli conſentiant codices.*

18. Per pithanologiam] *Id eſt, ſuadelam vimque quandam alliciendi ſuadendiq́.*

19. Reliquarum emiſſionum] *Expunximus* reliquorum *aut.vet.cod.*

QVÆSTIO DE OMNI SPECIE EMISSIOnis, & de pleromatis inconſequentia.

CAPVT XX.

R[1] Euertamur autem nos ad prædictã emiſſionum quæſtionem: Et primò quidem dicant nobis cauſam huiuſmodi emiſſionis Æonum, vt nihil tangant eorum quæ ſunt conditionis. Non enim [illa] propter conditionem dicunt facta, ſed conditionem propter illa, & non illam eorum imagines, ſed hæc illorum eſſe dicunt. Quemadmodum igitur imaginum cauſam reddunt dicentes, menſem quidem triginta habere dies propter triginta Æonas,[2] & diem duodecim horas, & annũ duodecim menſes, propter duodecim Æonas] quæ ſunt intra pleroma, & quæcũque talia delirant: nunc dicant nobis cauſam iſtam Æonum emiſſionis, quid quia facta eſt talis, propter quid autem prima & Archegonos omnium octonatio emiſſa eſt, & non quinio, vel trinitas, aut ſeptenatio aut aliquid eorum, quæ in alterum numerum confiniuntur. Et quid [quia ex] Logo & Zoe decem emiſsi ſunt Æones, & nõ plures aut minus, & rurſus ex Anthropo & Eccleſia duodecim, cùm poſſent & hæc aut * plura, aut minus fieri: vniuerſum quoque pleroma, [quid] vtique tripartitum eſt in octonationem, & decadem, & duodecadẽ, & non alterum quẽdam præter hos numerum? Et diuiſio autem ipſa [quid] vtique in tres, & non in quatuor, vel quinque, vel ſex, vel in alterũ quendam facta eſt numerum, nihil tangentes eorum numerorum,[3] qui ſunt conditionis? Antiquiora enim illa his habere dicunt, & oportet cum ea propriam habere rationẽ, eam quæ eſt antè conſtitutionem, ſed non eam quæ eſt ſecundùm conſtitutionẽ conſentientes ad conſonationẽ, quam quidẽ nos de conditione enuntiãtes aptabilia dicimus.[4] Apta eſt enim hæc rhythmizatio his quæ facta ſunt, huic rhythmizationi. Illos autem propriã cauſam de his quæ anteriora ſunt, & à ſemetipſis perfecta non habentes enunciare, in ſummam apoӡiam incidere neceſſe eſt: quæ enim nos de cõſtitutione velut ignorantes interrogant, ipſi de ple-

Rationes quas de emiſſionibus & idæis afferebant, inanes ſunt

* plus.

tomate è contrario interrogati, vel humanas affectiones *enarrarẽt, vel in eũ *deſcendetent ſermonẽ, qui eſt * extra conſonantiã quæ eſt in creatura, impropriè reſpondentes de ſecundis, & non ſecundùm eos de primis. Non enim de ea quæ eſt ſecundùm creaturam conſonantia, nec de humanis affectionibus interrogamus eos, ſed quia vtique pleroma ipſorum, cuius imaginem creaturam eſſe dicunt, octiforme, & deciforme, & duodeciforme eſt, vanè & improuidè * pleroma eiuſmodi * figura effeciſſe patrem ipſorum fatebũtur: & deformitatem circundabunt patri, ſi irrationabiliter aliquid fecit: aut rurſus ſi ſecundùm prouidentiam patris dicent ſic emiſſum pleroma, propter creaturam vti bene * rhythmizari ipſam eſſentiam, iam non propter ſe factum erit pleroma, ſed propter eam quæ ſecũdùm ſimilitudinem ipſius futura eſſet imago. Quemadmodum quæ de luto eſt, nõ propter ſemetipſam figuratur ſtatua, ſed propter eã quę ex æramento, vel auro, vel argẽto habet fieri: & honoratior creatura erit quàm pleroma, ſi propter illud illa emiſſa eſt.

De pleromate interrogatis non ad rem dicebãt.

* enarrabunt. * deſcendent. * erga. * de pleromate. * figuræ. * rhythmiſati.

ANNOTATIONES.

1. Reuertamur] *Initium eſt cap. 23. in veteri codice cum argumento infrà poſito. Vrget autem crebris percontationibus Gnoſticos, vt rationem reddant de Aeonum emiſſionibus, numeris, imaginibus, & partitionibus: vt vel horum penuria confuſi, conticeſcant: vel abſurdiora comminiſcentes exſibilentur.*

2. Et diem duodecim horas] *Vndecim hæc voces ex vet. cod. adiecimus.*

3. Qui ſunt cõditionis] *Hoc nomine hic, & in ſequentibus frequentiſſimè, omnes ſpecies inferne creatas, & viſibiles intelligit. Ita & Tertul. lib. de Reſur. car.* Impij ipſam conditionẽ colunt aduerſus Creatorẽ.

4. Apta eſt rhytmiſatio] *Plura de hoc nomine differit Auguſt. lib. 3. & 5. Muſica: ſed hic tantùm voce ea illam ſuperſtitioſam Aeonum, & emiſſionum enumerationem Irenæum velle ſignificare puto.*

QVONIAM QVÆ NOBIS QVI SVMVS AB Eccleſia, imputant ij qui ſunt à Valentino, illis rurſus imputant hi qui ſunt à Baſilide, & illis item alij.

CAPVT XXI.

Pleromate, oportet ſuperiorem quandam eſſe diſpoſitionem.

SI autem nulli eorum aſſentire voluerint, quoniam conuincentur à nobis nõ habentes reddere cauſam talis emiſſionis pleromatis ipſorum, cogentur concludi, vti confiteãtur ſuper pleroma, alteram quandam eſſe diſpoſitionẽ magis ſpiritalem, & magis dominantem, ſecundùm quam deformatum eſt pleroma ipſorum. [Si] enim Demiurgus non à ſemetipſo figurationem creaturæ fabricauit talem, ſed ſecundùm illorũ quæ ſurſum erant figuram: Bythus ipſorum, qui vtique huiuſmodi figurationis [2] perfecit eſſe] pleroma, vel à quo figurã eorum quæ ante ipſum facta ſunt accepit? Oportet enim vel in eo Deo qui fecerit mundũ perſeuerare ſententiã, quoniam ſua poteſtate, & à ſemetipſo accepit exemplũ mundi fabricationis: vel ſi motus quis ab hoc fuerit, ſemper quærendi neceſſitas erit, vnde ei qui ſuper eum eſt, figuratio eorum quæ facta ſunt, quis & numerus emiſſionum, & ſubſtantia ipſius exempli. Si autem licuit Bytho à ſemetipſo talem figurationem pleromatis perficere, [quid] vtique Demiurgo nõ licuit à ſemetipſo mundum feciſſe? Rurſum igitur ſi illorum imago cõditio eſt, quid prohibet illa eorũ quæ * ſuper ea ſunt imagines eſſe dicere, & quæ ſuper ea ſunt, rurſus aliorum, & in immenſas imagines imaginum * excedere? Sicut paſſus eſt Baſilides, cùm minimè attigiſſet veritatem, & putans per immenſam ſucceſſionem eorum quæ ex inuicẽ facta ſunt, effugere talem aporiam, [3] * Quoniam CCCLXV cœlos per ſucceſſionem, & ſimilitudinem ab inuicem factos enunciauit, & horum oſtenſionem eſſe numerum anni dierum, quemadmodum prædiximus, & * horum virtutem, quàm & innominabilem vocãt, & huius diſpoſitionem, & nec ſic quidem effugit talem aporiam. Interrogatus enim vnde cœlo ei qui eſt ſuper omnes, ex quo reliquos per ſucceſsionem factos vult, figurationis imago, ab ea diſpoſitione dicet quæ eſt ſecundùm innominabilem: & aut innominabilem à ſemetipſo feciſſe dicet eam, vel alteram quandam ſuper hanc poteſtatem eſſe conſentire neceſſe habebit, ex qua accepit innominabilis eius tantam eorum quæ ſunt ſecundùm

Baſilidis dementia.

* ſupra. * excidere. * quando * ſuper hos.

cum

eum figurationem. Quànto igitur tutius & diligentius, quod eſt verum ſtatim initiò cōfiteri, quoniam fabricator Deus hic qui mundum fecit, ſolus eſt Deus, & non eſt alius [Deus] præter eum, ipſe à ſemetipſo exemplum & figurationem eorum quæ facta ſunt, accipiens: quàm poſt tantam irreligioſitatem & circuitum defeſſos, cogi aliquando in aliquo vno ſtatuere ſenſum, & ex eo * figuratione factorem confiteri.

Piis, quid de Deo & mundi origine, ſentiendum.

* figurationem.

ANNOTATIONES.

1. Si autem nulli] *Tam frequens Gnoſticorum Pleroma, ex propria ipſorum diſpoſitione euertit, ad immenſas idearum ideas illos adigens: ſimul Baſilidis de cœlis* CCCLXV *mataeologias & commenta, quæ lib. 1. ca. 22. & 23. enarrauerat quaſi per tranſennam cōfutat piè, ſādem colligens longe tutius & ſalubrius eſſe, in vnius & ſolius Dei confeſſione permanere; quàm tanta impietatum examina confingere.*

2. Perfecit eſſe] *Codices excuſi* perfeciſſe.

3. Quoniam] *Quantus ſit numerus ſpherarum cœleſtium, parum inter ſe conueniunt Philoſophi & Theologi. Vnicam vult Chryſoſtomus: duas Origenes: de tribus nō ambigit Damaſcenus: quoſdam quatuor, alios ſeptem, multos octo conſtituiſſe teſtis eſt Auguſtinus, 12. de geneſi, cap. 30. nonam addere Ptolemeo & Alphragano viſum eſt: Alphonſus, Lignerius, & Regiomontanus experientia & ratione moti, decimā adiciunt: magna nunc confidentia Theologi his vndecimam connectunt; quam à lucis fulgore, Empyreum cœlum appellant. Gnoſticus propior accedit Ariſtoteles, qui 12. Metaphyſices, 47. aut 55. cœleſtes orbes eſſe per ſe motos, totidémque motores admiſit. Nos interea dum conciliabuntur, Auguſtino obſequuti, illuc potius ſatagemus peruenire.* *In pſal. 32.*

QVONIAM SIQVIS TRANSMOTVS fuerit à Demiurgo, in multos Deos & infinitos mundos excidere eum neceſſe eſt.

CAPVT XXII.

* quod.

Etenim hi * qui imputant nobis qui ſunt à Valentino, in ea quæ eſt deorſum hebdomade dicentes nos remanere, quaſi non attollentes in altum mētem, neque quæ ſurſum ſunt ſentientes, quoniam portentiloquium ipſorum non recipimus, hoc idem ipſum qui à Baſilide ſunt his imputant, quaſi his adhuc circa ea quæ deorſum ſunt volutantibus vſque ad primam & ſecundam octonationem, & poſt triginta Æonas indoctè putare eos ſtatim inueniſſe eum qui ſupra omnia eſt patrem, non inueſtigantes ſenſu in id quod eſt ſuper CCCLXV: cœlos pleroma, quæ eſt ſupra quadragintaquinque ogdoades. Et illis iterum iuſtè quis imputabit fingēs quatuor milia & CCC & LXXX cœlos vel Æonas: quoniam hi dies anni tantas horas habent. Si autem quis & noctium apponat duplicans prædictas horas, magnam multitudinem octonationum & innumerabilem quandam Æonum operoſitatem putans adinueniſſe, aduerſus eum qui eſt ſuper omnia pater omnium ſemetipſum perfectiorem ſuſpicans, eadem omnibus imputabit: quoniam non ſufficiant in altitudinem eius quæ ab ipſo dicebatur multitudo cœlorum vel Æonum, ſed deficientes vel in ea quæ ſunt deorſum, vel in medietate [1] perſeuerant [Eius igitur] quæ [eſt] ſecundùm pleroma ipſorum diſpoſitionis, & maximè eius quæ eſt ſecundùm primam ogdoadem, tantas contradictiones & aporias habentes, inſpiciamus & reliqua propter illorum inſenſationem, & nos de his quæ non ſunt quęrētes, neceſſariè autē & hoc facientes: quoniā [2] huius [rei] credita eſt nobis procuratio, & qui * vellemus omnes homines ad agnitionē veritatis venire: [3] & quoniā tu ipſe hoc poſtulaueris accipere à nobis multas & vniuerſas euerſionis eorum occaſiones. Quæritur igitur quemadmodū emiſſi ſunt reliqui Æones, [4] vtrū] vniti ei qui emiſerit, quemadmodū à ſole radij, an efficabiliter & [partiliter] vti ſit vnuſquiſque eorū ſeparatim & ſuā figurationē habēs, quemadmodū ab homine homo, & à pecude pecus, aut ſecūdùm germinationē, quemadmodū ab arbore rami: & vtrum eiuſdem ſubſtantiæ exiſtebāt his qui ſe emiſerunt, an ex altera quadā ſubſtantia ſubſtantiā habentes: & vtrum in eodem emiſſi ſunt, vt eiuſdem temporis eſſent ſibi: an ſecundùm ordinem quendam, ita vt antiquiores quidam ipſorum, alij verò iuniores eſſent: & vtrum ſimplices quidam & vniformes, & vndique ſibi æquales & ſimiles, quemadmodū ſpiritus & lumina emiſſa ſunt, an cōpoſiti & differentes

Baſilidianorum, Valentinianos quoniam Catholicos arguebant.

* velimus.

Crebrę quęſtionibus Gnoſticos vrget.

diſſimiles membris ſuis. Sed ſi quidem efficabiliter & ſecundùm ſuam geneſin vnuſquiſque illorum emiſſus eſt ſecundùm hominum ſimilitudinem, vel generationes patris erũt eiuſdem ſubſtantiæ ei & ſimiles generatori, vel ſi diſſimiles parebunt, ex altera quadam ſubſtantia confiteri eos eſſe neceſſe eſt: etſi quidem patris generationes ſimiles emiſſori, impaſſibilia perſeuerabunt ea quæ emiſſa ſunt, quemadmodum & is qui emiſit illa: ſi autem ex altera quadam ſubſtantia, quæ eſt capax paſſionum, vnde hæc diſſimilis ſubſtantia intra illud quod eſt incorruptelæ pleroma? Adhuc etiam ſecundùm hanc rationem, vnuſquiſque eorum ſeparatim diuiſus ab altero * intelligeretur, quemadmodum hominem, non admixtus, nec vnitus alter altero, ſed in figuratione diſcreta & circumſcriptione diffinita & magnitudinis quantitate vnuſquiſque ipſorum deformatus, quæ propria corporis ſunt, & non ſpiritus. [5] Iam igitur non ſpiritale pleroma eſſe dicant, nec ſemetipſos ſpiritales, ſiquidem velut homines, Æones ipſorum epulantes ſedent apud patrem, & ipſum tali figuratione exiſtentem, quemadmodum detegunt eum qui ab eo * miſſi ſunt.

Nec Pleroma, nec eius authores Gnoſticos, ſpiritales eſſe.

* intelligetur.

* emiſsi.

ANNOTATIONES.

Initium huius capitis à ſuperiore dirimendum nõ fuiſſe, cũ vet. co. indicat, & epigraphe ſupra poſita. Cõplectitur autẽ quid Valentinianis, Catholici; Baſilidis ſectatores, Valentinianis; & vtriſque rurſus alij obijciebant. Inueſtigat deinde, vniti, an diuiſi; eiuſdem ſubſtãtiæ participes, an alterius; tempore eodem, an diuerſo; eiuſdem forma, an differẽtes; ſimplices, an compoſiti emiſſi fuerint cõficti illi Aeones, reſponſionum partes omnes eadem opera refellens. Initio capitis lubens legerẽ. Etenim huc quid imputant, &c.

1. Perſeuerant. Eius igitur] *Codices excuſi omnes habebant* perſeuerant eius. Igitur quæ ſunt ſecundum, &c.

2. Huius rei] *Indicat ſe pij alicuius hauddubiè, & Catholici paſtoris precibus, & adhortatione hãc in Gnoſticos ſcribendi prouinciam ſuſcepiſſe: cuius rei quoque meminit præfatione in librum primum; & apertius initio libri quinti.*

3. Et quoniam] *Hic ſignatur caput 24. in vet. co.*

4. Verum] *Expunximus* verum *authoritate ve. co. & pauloposſt* partiliter *pro* pariter *repoſuimus.*

5. Iam igitur] *Caput. 25. cum ſua epigraphe notat ve. co.*

OSTENSIO QVONIAM LOGOS IN diminutione non eſt prolatus.

CAPVT XXIII.

S[1] I autem velut à lumine lumina accenſa ſunt, Æones à Logo, Logos autem à Nu, & Nus à Bytho, velut verbi gratia à facula faculæ, generatione quidem & magnitudine fortaſſe diſtabunt ab inuicem, eiuſdem autem ſubſtantiæ cùm ſint cum principe emiſsionis ipſorum, aut omnes impaſſibiles perſeuerant, aut & pater ipſorum partipauit paſſiones: neque enim quæ poſtea accenſa eſt facula, alterum lumen habebit quàm illud quod ante eam fuit. Quapropter & lumina * ab ipſo compoſita in vnum in principalem vnitionem recurrunt, cùm fiat vnum lumen quod fuit & à principio: quod autem [2] iuuenius eſt & antiquius, neque in ipſo lumine intelligi poteſt: vnum enim lumen eſt totum: nec in ipſis quæ perceperunt lumen faculis, etenim ipſæ ſecundùm ſubſtantiam materiæ id temporis habent, vna enim & eadem eſt facularum materia: ſed tantùm ſecundùm * accenſionem, quoniam altera quidem ante * tempus illud, altera autem nunc accenſa eſt.

Aeonum multitudo, ad vnum principium neceſſario reducenda.

* ipſorũ.

* accenſionem.

* puſillũ.

ANNOTATIONES.

1. Si autem velut] *Ex ortu, ſucceſsione, ætate, ſubſtãtia, & paſsionibus Aeonum, colligit ficticios eſſe: proinde illos omiſſos ad vnum omnium rerum principium redeundum.*

2. Iuuenius] *Comparatiuus huiuſmodi non rarò vtitur Supra, cap.* 19. Nouius aliquid. *Infra, cap.* 23. Iuuenior aliquis aut ſenior. *Et cap.* 33. Qui eſt decurior. *Homini Græco hæc facilè condonanda, quamuis & apud Collumellam lib. 9. cap. 12.* Iuuenius examen, *legatur.*

QVOMODO

QVOMODO SECVNDVM HÆRETICOS *voluntas patris inuenitur feciſſe ignorantiam & labem.*

CAPVT XXIIII.

Nec ignorantiæ labé nec Aeonis cuiuſdam paſsionem eſſe in Deo.

[1] Abes igitur eius quæ eſt ſecundùm ignorantiam paſſionis, aut vniuerſo ſimiliter pleromati ipſorum proueniet, cùm ſint eiuſdem ſubſtantiæ, & erit in ignorantiæ labe, id eſt, ſemetipſum ignorans propator: aut ſimiliter omnia impaſſibilia perſeuerabunt, ea quæ ſunt intra pleroma lumina. Vnde igitur circa iuniorem Æonem paſſio, ſi paternum lumen eſt ex quo omnia cõſtituta ſunt lumina, quod naturaliter impaſſibile eſt? quomodo autẽ & iuuenior aliquis aut ſenior in ipſis, Æon dici poteſt, cùm ſit vnum lumen totius pleromatis? & ſi * quas ſtellas dicant, eæ nihilominus eadem vniuerſi apparebunt natura participantes. Etenim ſi ſtella à ſtella in claritate differt, ſed non ſecundùm qualitatem, nec ſecundùm ſubſtantiam, ſecundùm quam paſſibile aliquid vel impaſſibile eſt: ſed aut vniuerſos ex lumine cùm ſint paterno, naturaliter impaſsibiles & immutabiles eſſe oportet: aut vniuerſi cum paterno lumine & paſſibiles, & commutationum corruptionis capaces ſunt. Hæc autem eadem ratio ſequetur, & ſi velut ab arbore ramos dicant à Logo natam eſſe emiſſionem Æonum, cùm Logos à patre ipſorum generationem habeat: eiuſdem enim ſubſtantiæ omnes inueniuntur cum patre, tantùm ſecundùm magnitudinem ſed non ſecundùm naturam differentes ab inuicem, & magnitudinem complentes patris, quemadmodum digiti complent manum. Si igitur pater in paſsione & ignorantia, & ij vtique qui ex eo generati ſunt, Æones. [2] Si autem impium eſt patri omnium ignorãtiam & paſsionem affingere, quomodo ab eo emiſſum dicunt Æonem paſsibilem, & hoc ipſi Sophiæ Dei eandem impietatem affingentes, ſemetipſos religioſos eſſe dicent? Si autem quomodo à ſole radios, Æonas ipſorum emiſſiones habuiſſe dicent, eiuſdem ſubſtantiæ & de eodem omnes eùm ſint, aut omnes capaces paſsionis erunt cum eo qui ipſos emiſit, aut omnes impaſsibiles perſeuerabunt. Non enim iam quoſdam impaſsibiles, quoſdam autem paſsibiles poſſunt ex tali emiſsione cõfiteri. Si igitur omnes impaſsibiles dicunt, ipſi ſuum argumentum diſſoluunt. Quomodo enim paſſus eſt minor Æon, [3] ſi omnes [erant] impaſsibiles? Si autem omnes dicunt participaſſe paſsionis huius, quemadmodum quidam audent dicere, quia à Logo quidẽ cœpit, deriuatio autem in Sophiam, in Logum huius Nun propatoris paſsionem reuocantes arguentur, & Nun propatoris & ipſum patrem in paſsione fuiſſe confitentes. Non enim vt compoſitum animal quiddam eſt omnium pater, præter Nun, quemadmodum præoſtendimus, ſed Nus pater, & Pater Nus. Neceſſe eſt itaque & eum qui ex eo eſt Logos, imò magis autem ipſum Nun, cùm ſit Logos, perfectum & impaſsibilem eſſe, & eas quæ ex eo ſunt emiſsiones, eiuſdem ſubſtantiæ eùm ſint, cuius & ipſe, perfectas & impaſſibiles & ſemper ſimiles cum eo perſeuerare, qui eas emiſit. [4] Non igitur iam Logos quaſi tertium ordinem generationis habens ignorauit patrem, quemadmodum docent hi: hoc enim in hominum quidem generatione fortaſſe putabitur veriſimilius eſſe, eo quòd ſæpe ignorant ſuos parentes, in Logo autem patris omnimodo impoſsibile eſt. Si enim exiſtens in patre, cognoſcit hunc in quo eſt, hoc eſt ſemetipſum, non ignorat & quæ ab hoc ſunt emiſsiones, virtutes eius exiſtentes & ſemper ei aſsiſtentes, [non] ignorabunt eum qui ſe emiſit, quemadmodum nec radij ſolem. Non capit igitur Dei Sophiam eam [quæ] intra pleroma eſt [5] cùm ſit [à tali] emiſsione, ſub paſsione cecidiſſe & talem ignorantiam concepiſſe. Poſsibile eſt autem eam quæ eſt à Valentino ſapientiam, cùm ſit de Diaboli emiſsione, in omni paſsione fieri, & profundum ignorantiæ fructificare. Vbi enim ipſi teſtimonium perhibent de matre ſua, dicentes eam Æonis errantis generationem eſſe, iam non quærere oportet cauſam propter quam filij huiuſmodi matris ignorantiæ ſemper natent * profundum. [6] Præter has autem emiſsiones ego quidem iam non intelligo alteram poſſe eos dicere, ſed ne ipſi quidẽ alteram quandam proprietatem emiſſam reddentes aliquando, cogniti ſunt nobis, licet valde multam de huiuſmodi ſpeciebus

*quis ſtellas dicat eos. 1. Cor 15.

Aeon, altero Aeone iunior, aut ſenior eſſe non poteſt.

Deo Patri, paſsionem & ignorãtiam affingere, impiũ.

Deus compoſitionis eſt expers.

Logos patrẽ ignorare nõ ſolet.

Cum mater eorũ ſit ab Aeone errante; mirũ non eſt ipſos natare in profundo ignorantiæ.

* profundo.

quæſtionem habuerimus cum eis:hoc autem ſolùm dicunt quoniá emiſſi ſunt vnuſquiſque illorum,& illum tantùm cognouiſſe qui ſe emiſit, ignorans autem eum qui ante illú eſt.Iam non autem cum oſtenſione progrediuntur quemadmodum emiſſi ſunt,aut quomodo capit tale quid[in]ſpiritalibus fieri.⁷ Quacunque] enim progreſsi fuerint, obligabuntur, & à recta ratione cæcutientes circa veritatem, in tantum vti eum qui eſt à Nu * propator ipſorum emiſſus ſermo in deminorationem eum emiſſum dicant. Nun enim perfectum à perfecto Bytho progeneratum,iam non potuiſſe eam quæ ex eo eſt emiſſionem facere perfectam,ſed*obcæcatam circa agnitionem & magnitudinem patris, & ſaluatorem ſymbolum myſterij huius oſtendiſſe in eo qui à natiuitate cæcus fuit,quoniam ſi cæcus emiſſus eſt à monogene Æon, id eſt ignorantia, ignorantiam & cæcitatem commentientes verbo Dei ſecundùm eos à propatore emiſsionem habenti, admirabiles Sophiſtæ & altitudines inueſtigantes incogniti patris,& ſupercœleſtia ſacramenta enarrantes,in * quem cupiunt angeli proſpicere vti diſcant quoniam à Nu eius patris, qui ſuper omnia eſt emiſſum verbum,cæcum emiſſum,id eſt ignorans patrē,qui ſe emiſit.Et quemadmodum ô vaniſsimi Sophiſtæ, Nus patris,immò etiam ipſe pater cùm ſit Nus & perfectus in omnibus,imperfectum & cæcum Æonem emiſit ſuum Logon, cùm poſsit ſtatim & agnitionem patris cum eo emittere? quemadmodum Chriſtum poſtgenitum quidem reliquis,perfectum autem dicitis emiſſum:multo magis igitur qui eſt eo ætate prouectior Logos,ab eodem Nu perfectus vtique* emitteretur & non cæcus,nec ille rurſus plus cæcus,quàm ſi Æonas emitteret,quoadusque Sophia veſtra ſemper excæcata, tantam malorum enixa eſt ſubſtantiam?& huius maliciæ cauſa eſt pater veſter:magnitudinem enim & virtutem patris cauſas ignorantiæ eſſe dicitis, Bytho aſsimilantes eum, & nomen hoc ei adponentes innominabili patri.Si autem ignorantia malum, omnia autem mala ex ea fluxiſſe definitis, huius autem cauſam magnitudinem & virtutem patris dicentes,malorum factorem eum oſtenditis. Id enim quod non potuerit contemplari magnitudinem eius,cauſam dicitis mali. Sed ſi quidem impoſsibile erat patri notum ſemetipſum ab initio, his quæ ab [ea] facta ſunt,facere, ⁸ inincuſabilis] erat,[qui non]poterat ignorantiam auferre eorum qui poſt ſe ſunt. Si autem poſtea volens eam quæ ſecundùm progreſsionē emiſsionem aucta fuerat ignorantiam, & inſeminatam Æonibus auferre, potuit multo magis prius eam quæ nondum erat,ignorantiam volens non permittere fieri. Quoniam igitur quando voluit agnitus eſt,non tantùm Æonibus, ſed & his qui in nouiſsimis temporibus,non volens autem ab initio agnoſci, ignoratus eſt, cauſa ignorantiæ ſecundùm vos eſt, volūtas patris.Si enim præſciebat hæc ſic futura, quare vtique priuſquam fieret, non abſcidit ignorantiam ipſorum,quam poſtea,velut ex pœnitentia,curat⁹ per emiſsionem]Chriſti?Qui enim per Chriſtum agnitionem omnibus fecit, multo antè poterat facere per Logō,qui & primogenitus erat monogenus.Vel ſi præſciens voluit fieri hæc,ſemper perſeuerant ignorantiæ opera,& nunquam prætereunt.Quæ enim ex voluntate propatoris veſtri facta ſunt,perſeuerare oportet eum voluntate eius qui voluit, vel ſi prætereunt hæc,eum his præteriet & voluntas eius qui ſubſtantiam eam habere voluit. Quid enim & diſcentes requieuerunt Æones,& perfectam agnitionem perceperunt, quoniam incapabilis eſt & incomprehenſibilis pater. Hanc autem agnitionem habere potuerunt priuſquam in paſsionibus fierent: non enim deminorabatur magnitudo patris ab initio, ſcientibus his quia incapabilis & incomprehenſibilis eſt pater.Si enim propter immenſam magnitudinem ignorabatur,& propter immenſam dilectionem:impaſsibiles debebat cōſeruare eos qui ex ſe nati erant, quoniam nihil prohibebat, ſed magis vtile erat ab initio cognouiſſe eos,quoniam incapabilis & incomprehenſibilis eſt pater.

Io. 9. Deliram figurationem à cæco nato petebant.

Malorum factorem Deum conſtituebant, & excæcationis autorem.

*propatoris. *obcæcatum. *quæ. *mitteretur.

ANNOTATIONES.

1. Labes igitur eius] *Conuincit impia & inſana eſſe deliramenta illa de Labe ignorantię producta à primo patre,cum in eum ignorantia non cadat:ſimúlque de iunioris Aeonis ementita ab ipſis paßione & aporia: quando eiuſmodi paßionum Deus ſit expers, eiuſque Verbum,& Sapientia,vt Deus, eſt:quem potius ipſi vnà cum ſillicia matre in profundum ignorationis demerguntur,& ſuis ipſi verbis blaſphemare conuincuntur.*

2. Si autem impium] *Impietatis eos arguit, quòd Deum patrem omnium, paßionibus & moleſtiis ſubiicerent,quā blaſphemiā inſtaurare conati ſunt Patripaßiani:à quib⁹ noſtro ſeculo nō abhorruit Lutherus,dū lib. de cōciliis, refert ſibi negotiū fuiſſe cū quibuſdā Neſtorianis,* eo quod Diuinitatē Chriſti*(quæ à Patre alia non eſt)*

pati non poſſe, aduerſus ſeipſum aſſeterent. *Eam igitur pati poſſe Lutherus volebat, quod Gnoſticam impietatem planè redolet.*

3. Si omnes erant] *Expunximus erunt author. ve. co.*

4. Non igitur iam Logos] *Errorem hunc quo filium Dei, Patrem ignorare contendebant, Origenem poſtea amplexum eſſe citatis eius verbis ait Epiphanius: quo tamē eum liberare conatur Pamphilus martyr in Apolog. vbi & que à ſycophantis virus iſtud in eius opera effuſum, vt tanti hominis famā obſcurarent, vel hæreſes ſuas latius ſpargerent.*

5. Cum ſit à tali] *Deleuimus* at illi *autho. ve. co.*

6. Præter has autem] *Initium eſt capitis. 26. in ve. co. cum ſuo argumento.*

7. Quacunque] *Expunximus* Quandocunoque.

8. Inincuſabilis erat qui non poterat] *Ita vetus codex: Excuſi habebant* inexcuſabilis erat quoniam.

9. Per emiſſionem] *Codices excuſi* permiſſionē.

QVONIAM SOPHIA NVNQVAM IN ignorantia & in deminoratione eſt.

Capvt xxv.

QVomodo autem non vanum eſt, quod etiam Sophiam eius dicunt in ignorantia & in deminoratione & in paſſione fuiſſe: hæc enim aliena ſunt à Sophia & contraria, ſed nec affectiones eius ſunt. Vbi enim eſt improuidētia, & ignorantia vtilitatis, ibi Sophia non eſt. Non iam igitur [1] Sophiā [paſſum] Æonem vocent, ſed aut vocabulum eius, aut paſſiones prætermittant: & plenitudinem autem vniuerſam non dicant ſpiritalem, ſi intra ipſam Æon hîc, cùm eſſet in paſsionibus tantis, conuerſatus eſt. Hæc enim ne anima quidem fortis, non dicam ſpiritalis ſubſtantia, percipiet. [2] Quomodo autem rurſus Enthymeſis eius cum paſſione procedens ſeparatim poterat fieri? Enthymeſis enim eſſe intelligitur [erga] aliquem, ipſum autem ſeorſum nunquam fiet. Exterminatur enim & abſorbetur mala, à bona Enthymeſi, quemadmodum ægrimonium ab incolumitate. Quę enim erat prior Enthymeſis paſſionis exquirere patrem & magnitudinem eius conſiderare. Quid autem ſuaſa eſt poſtea & conualuit, quoniam incomprehenſibilis, & qui inueniri non poſsit, eſt pater. Non igitur bonum erat quòd vellet cognoſcere patrem, & propter hoc [3] eſſet] paſsibile, ſed quando ſuaſa eſt quoniam inueſtigabilis eſſet pater & conualeſcens, ſed ille ipſe Nus [qui] quærebat patrem, ceſſauit ſecundùm eos adhuc quærere, [diſcēs] quoniam incomprehenſibilis eſt pater.

Sophia, ignorantia, paſſionem, aut cogitationis ſeparationem, nullo modo conuenire.

ANNOTATIONES.

Oſtendit diuinam Sapientiam nec ignorantia, nec deminutionibus, nec paßionibus vllo pacto expoſitam eſſe, cum hæc inter ſe pugnent; nec Ενθύμησιν *eius, quam* excogitationem *vocat Tertullianus, vel* intentionem, *vt habet Irenæi interpres, ab ea ſeparari poſſe. De hac Enthymeſi habes ſupra, lib. 1. cap. 1. & lib. 2. cap. 10. & 11. infra quoque frequenter.*

1. Sophiam paſſum Aeonem] *Ita vetus codex: excuſi* Sophiam paſſam Aeonem.

2. Quomodo autem] *Caput 28. ſignatur in ve. co. cum ſumma quæ infra aſcribitur.*

3. Eſſet paſſibile] *Codices excuſi* eſt & paſſibile: *& paulo poſt pro* dictus, diſcens *repoſuimus vet. cod. authoritate.*

OSTENSIO QVOMODO NEQVE ENTHYMESIS ſine Æone propriam habuerit ſubſtantiam, neque paßio ſine Enthymeſi eſt.

Capvt. xxvi.

QVemadmodum igitur Enthymeſis poterat ſeparata cōcipere paſſiones, quę & ipſæ affectiones eius erant? Affectio enim erga aliquem fit, [ipſa] autē ſeorſum non poteſt eſſe, nec cōſtare: non ſolùm autem inſtabile hoc eſt, ſed etiā contrarium ei, quod eſt à Domino noſtro dictū, Quærite & inuenietis. Dominus enim quærendo & inueniendo patrē perfectos conſumat diſcipulos. Is autē qui ſurſum eſt Chriſtus ipſorum, per id quod præcepit Æonibus; non quærere patrem ſuadens, quoniam & ſi multùm laborauerint [nō eum inuenient,] perfectos eos conſumauit. Et ſi quidem perfectos aiunt in eo quòd dicant inueniſſe Bythum ipſorum, Æonas autem in eo [1] quòd [ſuaſi ſint] quoniam inueſtigabilis eſt qui ab eis inquirebatur. Cùm igitur ipſā

Enthymeſis ſeparata non eſt capax affectionum.
Mat 7.

Enthymeſis non poſſet ſine Æone ſeparatim conſiſtere, adhuc maius inferunt mendaciũ, de paſſione eius ſeparatim, rurſus diuidentes eam, & hanc eſſe ſubſtantiam dicentes materiæ. Quaſi non eſſet lumen Deus, nec adeſſet ſermo qui poſſet eos arguere, & euertere nequitiam ipſorum: vtique enim quodcunque ſentiebat Æon, hoc & patiebatur. Et quod ſentiebatur, hoc & ſentiebat, & non aliud erat apud eos Enthymeſis eius, niſi paſſio, incomprehenſibilem comprehendere excogitantis & paſſio Enthymeſis: impoſſibilia enim ſentiebat. [2] Quemadmodum itaque poterat affectio & paſſio ab Enthymeſi ſeorſum ſeparari, & ſubſtantia tantæ materiæ fieri, quando & ipſa Enthymeſis paſſio erat, & paſſio Enthymeſis? Nec igitur Enthymeſis ſine Æone, nec affectiones ſine Enthymeſi ſeparatim habere poſſunt ſubſtantiam, & ſoluta eſt & hîc rurſus regula ipſorum. Quemadmodum autem & ſoluebatur & patiebatur Æon? Siquidem eiuſdem ſubſtantiæ cuius & pleroma erat, pleroma autem vniuerſum ex patre. Quod enim ſimile eſt [in] ſimili non diſſoluetur in nihilum, nec perire periclitabitur, ſed magis perſeuerabit & augeſcet.

Enthymeſeos & affectionis ſtulta diuiſio.

ANNOTATIONES.

Probat Enthymeſin, i. Cogitationem vel intentionem ſeparatam τὰ πάθη nõ recipere. Deinde differit cur Chriſtus dixerit Apoſtolis: Quærite & ioueoietis, *de quo ſuperius, infra quoque abundantius cap. 28. & 53.*

1. Eò quod ſuaſi ſint] *Ita vetus cod. excuſi* eo quod ipſa ſint.

2. Quemadmodũ] *Per hoc capite, & aliàs frequẽter, vocabulum iſtud pro,* Quomodo, *vel* quo pacto *vſurpat.*

QVONIAM NEQVE DISSOLVI NEque pati Æon poterat, cùm eſſet ſpiritalis & in his quæ ſimilia erant conuerſans.

CAPVT XXVII.

Non ſimilia à ſimilibus: ſed cõtraria à cõtrariis patiuntur.

Q [1] Vemadmodum ignis in igne, & ſpiritus in ſpiritu, & aqua in aqua: quæ autem ſunt contraria à contrariis patiuntur, & vertuntur & exterminantur, ſic & ſi fuiſſet luminis emiſſio, non pateretur, nec periclitaretur in ſimili lumine, ſed magis effulgeſceret & augeſceret, quemadmodum dies à ſole: etenim Bythum imaginem patris ſui eſſe dicunt. Quæcunque ſunt peregrina & ſibi extranea animalia atque contraria natura periclitantur & corrumpuntur: quæ autem ſibi [2] aſſueta] ſunt & * cognata, nullum patiuntur periculum in * ea conuerſantia, ſed & ſalutem & vitam ex eo acquirunt. Si igitur eiuſdem ſubſtantiæ, cuius & vniuerſum pleroma ex eo [emiſſus] fuiſſet hic Æon, nunquam demutationem perciperet, cùm eſſet in ſimilibus & aſſuetis conuerſans, ſpiritalis in ſpiritalibus, timor enim & expaueſcentia & paſſio, & diſſolutio, & * alia in his quidẽ quæ ſunt ſecundùm nos & corporalibus fortaſſis fiant à contrariis: in ſpiritalibus autem & diffuſum habẽtibus lumen, iam non tales conſequuntur calamitates. Sed mihi videntur eius paſſionem; qui eſt [3] apud Comicum Menandrum valde amans & odibilis, Æoni ſuo circundediſſe. Magis enim infeliciter amantis cuiuſdam hominis apprehenſionem & mentis conceptionem habuerunt, qui hæc finxerunt, quàm ſpiritalis & diuinæ ſubſtantiæ.

* & ex eo nata.
* eo.
* talia.

ANNOTATIONES.

1. Quemadmodum] *Verba iſta iungenda eſſe ſuperioribus contextus ipſe, cum veteri co. qui vocem,* enim *non habet, non obſcurè indicat. Contendit uniorem illum Aeonem pati non potuiſſe, quæ fingebant, ſi ſpiritalis eſſet ſubſtantiæ: quod non niſi inter ſimiles fuerit diuerſatus.*

2. Aſſueta] *Deleuimus* aſſumpta *autho. ve. co. vt paulo poſt* emiſſus *pro* emiſſum *reſtituimus.*

3. Apud Comicum Menandrum] *Hunc à Theophraſto Comicum inſtitutum fuiſſe Olympiade. 114. author eſt Laertius: mente autem acutum, ſed ſtrabum, & inſanũ in mulieres amoris addit Suidas octoginta fabulas, comœdias cẽtum & quinque eum ediſſe tradit Apollodorus: Antiquorum autem poetarum furem inſignem vocant, Euſebius, & Porphyrius; cuius rei gratia ab Ariſtophane admonitus fuit. Multa ex illius ſcriptis Iuſtinus & Clemens Alexandrinus ſuis interſerunt.* Lib 5.

QVONIAM

*QVONIAM PATRIS EXQVISITIO ET inueſtigatio magnitudinis eius, neque paſsionem neque labem, ſed * tantùm perfectiones faciebat in Aeone.*

* ſtatum perfectionis.

CAPVT XXVIII.

SVper hæc quoque & cogitare de quærendo perfectum patrem, & velle intra eum fieri, & habere eius comprehenſionem, non ignorantiam, nec paſsionẽ poterat inficere & hoc Æoni ſpiritali; ſed magis perfectionem & impaſsibilitatem & veritatem. Nec enim ipſi cùm ſint homines, excogitantes de eo qui ante ipſos eſt, & velut iam comprehendentes perfectum, & intra eius conſtituti agnitionẽ, dicunt ſemetipſos in paſsione conſternationis eſſe, ſed magis in agnitione & apprehenſione veritatis. Etenim ſaluatorem, [1] Quærite, & inuenietis, diſcipulis * propter hoc dixiſſe dicunt, vt eum qui ab ipſis per excogitationem fictus eſt, ſuper fabricatorem omnium inenarrabilem, Bythum quærant: & ſemetipſos perfectos eſſe volunt, quoniam inquirentes inuenerunt perfectũ, cùm adhuc ſint in terra: eum autem qui intra pleroma ſit Æonem totum ſpiritalem quærentẽ propatorem, & intra magnitudinẽ eius conantẽ fieri, & comprehenſionẽ paternæ veritatis concupiſcentẽ habere, [2] in paſsionem dicunt recidiſſe, & paſsionẽ talem, vt niſi ei occurriſſet virtuti quæ omnia firmat, diſſolutus fuiſſet, [&] in vniuerſam ſubſtantiam exterminatus.

Aeonis felicitatem & impaſsibilitatẽ eſſe paſsionem.

* propterea.

Aeonis conficta deſperatio.

ANNOTATIONES.

1. Quærite & inuenietis] *Locum hunc ambitioſius iactitabant hæretici, indéque Apoſtolos & Eccleſiæ, non omnia, quæ ad ſalutarem doctrinam ſpectabant, aperta eſſe contendebant: vt quod vnuſquiſque eorum poſtea ſomniaſſet, ſe iuxta Dominicum præſcriptum inueſtigaſſe, & comperiſſe venditaret. De hoc annotauimus in primum cap. libri primi.*

2. In paſsionem recidiſſe] *Per Æonem iſtum, quem capite 1. lib. 1. Gnoſtici dixerunt in tantas anguſtias & conſternationes coniectum fuiſſe, vt à ſuperno lumine derelictus, & ἀπορίᾳ id eſt, deſperatione fractus exclamaverit:* Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem. *Et:* Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquiſti me? *Chriſtum Dominum proculdubio intelligebant. Id luculenter indicant ab illis ea de re adducta ſcripturæ, quas nullus vnquam, niſi Chriſto conuenire auſus eſt dicere: indicant, & quæ tradita ſunt cap. 25. libri huius; vbi Æonem illum Mentem patris, & Sophiam, & Monogenem vocant. Rectè igitur antea annotauimus recentiores Gnoſticos à ſuperioribus iſtis mutuatos horrendas illas voces, quibus Chriſtum aliquando flammas inferni, ſuppliciáque deſperantium, & damnatorum hominum, perpeſſum eſſe blaſphemant.*

QVONIAM NON CAPIT ÆONEM infra pleroma, deſiderium paſsionis percepiſſe.

CAPVT XXIX.

V [1] Æſana] eſt hæc præſumptio, & verè deſtitutorum à veritate ſenſus hominũ. Quoniam enim Æon hic, melior eſt quàm ipſi & vetuſtior, ipſi quoque confitentur ſecundùm ſuam regulam, [2] dicentes ſe eſſe conceptum Enthymeſeos eius Æonis qui paſſus eſt, ita vt ſit hic Æon matris ipſorum pater, id eſt auus ipſorum, & poſterioribus quidem nepotibus exquiſitio patris veritatem & perfectionem & confirmationem, & eliquationem à fluxibili materia facit, ſicut dicunt, & reconciliationem ad patrem: auo autem ipſorum hæc eadem inquiſitio ignorantiam & paſſionem & expaueſcentiam & timorem, & conſternationem infecit, ex quibus & ſubſtantiam materiæ factam dicunt. Exquirere ergo & inueſtigare perfectum patrem, & concupiſcentiam communicationis cum eo & vnitatis, ſibi quidem ſalutare fieri, Æoni autem, à quo & genus habent, diſſolutionis & perditionis cauſam fuiſſe dicentes, quomodo non per omnia incongruum & fatuum & irrationabile? & hi qui aſſentiunt [his] verè cæci, cæcis ducatoribus vtentes, iuſtè & corruunt in ſubiacentem ignorantiæ profundum.

Valentinianorum auus Aeon perturbatus.

Caeci duces ſunt hæretici.

ANNOTATIONES.

1. Veſana] *Codices excuſſi* Veſania.

2. Dicentes ſe eſſe conceptum] *Satanica planè hæc eſt ambitio, qua ſtemma ſuum cœleſtibus illis Æonibus acceptum ferebant. Nec mirum aut hæreticis inſitū, cum eorum parens Simon, ſe ſe Dei nomine; & Montanus, Spiritus ſancti, venditarint. Manichæus ſe Apoſtolum Chriſti: Nouatus ſectatores ſuos Puros vocitabat. Pari faſtu, noſtræ tēpeſtatis Gnoſtici ambitioſis titulis ſe, & hæreſiarchas ſuos oſtentant: Alios Helias ſecundos, Baptiſtas & præcurſores Domini, Quintos Euangeliſtas: alteros Paulos, Gedeones, Prophetas, reformatores, Spiritusſancti delitias, dictitant.*

QVOMODO DE SEMINE IPSORVM ſermo vniuerſus inſtabilis oſtenditur.

CAPVT XXX.

Futilia de cōceptu ſeminis ipſorum & angelis.

QValis eſt autem & de ſemine ipſorum ſermo, conceptum quidem illum ſecundùm figurationem eorum [1] qui ſunt [erga] ſaluatorem angelorum à matre informem & ſine ſpecie, & imperfectum, depoſitum autem in Demiurgum neſciente eo, vt per eum in eam animam quæ erat ab eo ſeminatum, perfectionem & formationem percipiat. Primùm quidem eſt dicere, quoniam imperfecti & [infigurati] & informes hi ſunt angeli, qui ſunt erga ſaluatorem ipſorum. Siquidem ſecundùm illorum ſpeciem conceptum tale quid generatum [eſt.] Pòſt deinde quòd dicant [2] ignoraſſe fabricatorem eam quæ fuit ſeminis in eum demiſſio, & iterum [eam] quæ facta eſt per eum in hominem ſeminatio, futile verbum & vanum, quod nullo modo oſtendi poſsit. Quemadmodum enim ignorauit illud, ſi ſubſtantiam aliquam & qualitatem propriam habuiſſet ipſum ſemen? ſi autem ſine ſubſtantia & ſine qualitate & nihil erat, conſequenter* ignorabat illud: quæ enim propriā quandam * notionem & qualitatem vel caliditatis vel velocitatis, vel dulcedinis habent, vel claritatis cuiuſdam differentiam, nec homines quidem lateant cùm ſint cum hominibus, in tātum abeſt vt fabricatorem hujus vniuerſitatis Deum, apud quem iuſtè non eſt agnitum ſemen ipſorum, [3] cùm [ſit] ſine qualitate vniuerſæ vtilitatis & ſine ſubſtantia omnis actionis, & in totum nihil [exiſtens.] Et propter hoc mihi videtur etiam Dominus dixiſſe, Omnis ſermo otioſus quem locuti fuerint homines, reddent pro eo rationem in die iudicij. Omnes enim quicunque tales ſunt, otioſos ſermones in aures hominum immittentes, aſsiſtēt in iudicio, rationem reddituri de his quæ vanè coniecerunt, & mentiti ſunt aduerſus Deum,* in tantum vt ſemetipſos dicant propter ſeminis ſubſtantiam agnoſcere ſpiritale pleroma, eo homine qui eſt intus demonſtrante eis verum patrem. Opus enim eſſe animali ſenſibilibus erudimentis.

Deum ignorantiæ accuſant.

* ignorauit.

* motionem.

Matth. 10. De vanis his ſermonibus Deo rationē reddent.

* Hi.

ANNOTATIONES.

1. Qui ſunt erga ſaluatorem] *Ita vetus codex: excuſſi, verò* qui ſunt. Ergo ſaluatorem, &c.

2. Fabricatorem ignoraſſe] *Diuinam vnitatem Marcion lacerauit; Hypoſtaſeōn trinitatem Sabellius confudit; Simplicitatem labefactarunt Antropomorphitæ: Omnipotentiæ poſt Abaslardum, detrahunt Sacramentarij; miſericordiæ Nouatiani: Arriani & Eunomiani æqualitati; at diuinæ maieſtatis oculos aliquid ſubterfugere, ignorantiáque Deum laborare, præter iſtos, neſcio ſi quis deperditæ adeò mentis vnquàm fuerit, vt id cogitarit. A tanto ſacrilegio Ethnicos etiam abhorruiſſe, ex præclaris verſibus Philemonis, Menandri, & Euripidis, quos in librum ſuum de Monarchia inſeruit Iuſtinus martyr, clarum eſt. In hanc impietatem videtur Dionyſius Areopag. integro capite 7. libri de Diuinis no. diſputare. Varia quoque ad hanc rem Philoſophorum, comicorum, & tragicorum teſtimonia cōgerit Theophilus Antiochenus lib. 2. ad Autolycum; eandem perſequitur acerrimè & Irenæus capitibus proximis.*

3. Cum ſit] *Deleuimus* ſint: *& mox* exiſtens *pro* exiſtentes *poſuimus autho. ve. codicis.*

QVONIAM

QVONIAM NON IGNORAVIT *Demiurgus in eum ſeminis depoſitionem.*

CAPVT XXXI.

DEmiurgum autem vniuerſum ſemen hoc matre deponente ſuſcipientem in ſemetipſum, omnia omnino ignoraſſe, & nullum ſenſum eorum quæ erga pleroma ſunt, habuiſſe: & ſe quidem ſpiritales eſſe, quoniam particula quædam vniuerſitatis patris in anima ipſorum depoſita eſt: [1] cùm ex eadẽ ſubſtantia habeant animas, ex quá & Demiurgos, ſicut dicunt: hunc autem ſemel vniuerſum ſuſcipientem ſemen à matre, & habentem in ſe, animalem perſeueraſſe, & nihil in totum ſenſiſſe eorum quæ ſunt ſuperiora, quæ hi ſemetipſos intelligere dum adhuc ſunt in terra, gloriantur. Quomodo hoc non ſuper omnem irrationabilitatem eſt? Etenim idipſum ſemen horum quidem [2] animabus] agnitionem attribuiſſe & perfectionem, ei autem qui eos fecit [Deo,] ignorantiam attribuiſſe putare, verè væſanorum eſt, & in totum mente deſtitutorum.[3] Adhuc etiam vaniſſimum eſt quod dicunt, in hac depoſitione figurari illud & augeſcere, & paratum fieri ad ſuſceptionem perfectæ rationis. Erit enim ei materię admixtio, quam ex[4] ignorantiã &] labe volunt habuiſſe ſubſtantiã, aptior & vtilior, quàm fuit paternum lumen ipſorum. Siquidem ſecundùm illius depoſitionem natum informe & infiguratum fuit: ex hac autem [formationem &] ſpeciem & augmentum & perfectionem aſſumpſit.

Contra omnem rationem eſt quod aſſerit, Demiurgum quadam ignoraſſe.

Sibi plus tribuũt quàm Deo ſuo.

ANNOTATIONES.

1. Cum ex eadem ſubſtantia] *Animam eiuſdem eſſe ſubſtantiæ cum Deo mundi fabricatore, hæreſis fuit Manichæorum & Priſcilianiſtarũ, vt colligitur ex anathematiſmis concilij Bracarenſis, quam ex Gnoſticorum iſtorum ſentina vides hauſtam fuiſſe. Licet enim diſputationibus grauiſſimis aliquando diſſenſerint patres de origine animæ, vt ex Tertulliani, Apollinaris, Arnobij, Luciferi, Tatiani, Origenis, & Auguſtini ſcriptis, omnibus in confeſſo eſt: eorum tamen nullus gnoſticorum ſententiæ ſubſcripſit.*

2. Animabus] *Expunximus* animæ: *& mox* Deo *pro* Deus *reſtituimus aut. ve. co.*

3. Adhuc etiam] *Initium eſt capitis 29. in ve. co.*

4. Ex ignorãtia & labe] *Deleuimus* ignorantiæ: *& paulopoſt* formationem *pro* formatione *repoſuimus.*

ET QVONIAM SI IN EVM DEPOSITVM *fuiſſet ſemen, non potuiſſet ignorare ea quæ ſunt ſuper eum.*

CAPVT XXXII.

SI enim quod eſt à pleromate lumen, cauſa fuit ſpiritali, vt nec formam, nec ſpeciem, nec magnitudinem haberet propriam, quæ autem huc eſt deſcenſio, hæc vniuerſa addidit ei, & ad perfectionem deduxit, multo * optab.lior & vtilior videbitur quæ eſt hic conuerſatio, quam & tenebras dicunt, quàm fuit paternum lumen ipſorum. Quomodo autem non [eſt] ridiculum, matrem quidem ipſorum in materiam periclitatam dicere, vti penè ſuffocaretur, & paulominus corrumperetur, niſi vix tunc ſuperextendiſſet & exiliſſet ex ſemetipſa adiumentum percipiẽs à patre. Semen autem eius in hac eadem materia augeſcere & formari, & aptum ad ſuſceptionem perfecti * ſermones expediri, & hoc in diſſimilibus, & in inſuetis ebulliens ſicut ipſi dicunt, cõtrarium eſſe terrenum ſpiritali, & ſpiritale terreno. Quomodo igitur in cõtrariis & in inſuetis paruum emiſſum, (quemadmodum dicunt,) & augeſcere & formari & ad perfectionem peruenire potuit?

* operabilior.

* ſermonis.

Tenebras vtiliores ipſo lumine, ex ſuperioribus conſequitur.

Quod maiori periculo ſum fuerat, ſibi perfectionem dicebant eſſe.

ANNOTATIONES.

32. Et quoniam] *Præſtantius & optabilius eſſe contendit, hic in tenebris verſari, quàm in paterno à Gnoſticis cõfictô lumine: ridet deinde illos, qui eo ſuperfici dicerent, quo mater ipſorum ferè periit. Somnia hæc loco refutata, deſcripta habes lib. 1. cap. 1.*

QVOMODO CONTRARIA DE MAtre & labe eius conſilia decreuerunt.

CAPVT XXXIII.

Quæſtio de partu matris eorum.

A[1]Dhuc etiam & ad hæc quæ dicta ſunt requiretur, vtrúmne ſemel enixa ſit mater illorum ſemen, vt vidit angelos, an particulatim. Sed ſi quidem ſimul & ſemel, quod exinde conceptum, nunc iam non erit infantile: ſuperflua eſt igitur in eos qui nunc ſunt, homines deſcẽſio eius. Si autem particulatim, iam non ſecundùm figuram eorum, quos vidit angelos fecit conceptionem: ſimul enim eos & ſemel videns & concipiens, ſemel enixionem debebat feciſſe, quorum * de ſemine conceperat figuras. Quid autem quòd angelos cum ſaluatore ſimul videns, illorum quidem imagines concepit, ſaluatoris autem non, qui eſt decorior ſuper illos? an nunquid non placuit ei hic, & propter hoc non concepit eum? Quomodo autem Demiurgus quem Pſychicum vocant, propriam ſecundùm eos magnitudinem & figuram habens, emiſſus eſt, ſi ſecundùm ſuam ſubſtantiam perfectus? Quòd autem ſpiritale eſt, quòd etiam [2]operoſius oportet eſſe quàm animale, imperfectum emiſſum eſt, & opus ei fuit vti in animam deſcenderet, vt in ea formaretur, & ita perfectum exiſtens, paratum fiat ad ſuſcipiendum perfectum verbum. Si igitur in terrenis hominibus, & in animalibus * formaretur, iam non ſecundùm angelorum ſimilitudinem eſt, quos dicunt lumina, ſed ſecundùm eorum qui ſunt hic homines. Non enim angelorum habebit ſimilitudinem & ſpeciem, ſed animarum, in quibus & formatur. Quomodo aqua in vas miſſa, ipſius vaſis habebit formam, etiamſi gelauerit [3] in eo,] ſpeciem habebit vaſculi, in quo gelauit, quando ipſæ animæ corporis * habebant figuram, ipſi enim adaptatæ ſunt vaſi, quemadmodum prædiximus. Si igitur & illud ſemen hic coagulatur & formatur, hominis figura erit, ſed non angelorum formam habens. Quomodo igitur ad imagines angelorum illud ſemen eſt, quòd ſecundum ſimilitudinem hominum figuratur? Quid autem cùm ſpiritale eſſet, opus ei fuit vt in carnem deſcenderet? Caro enim eget ſpiritali, ſi tamen incipiet ſaluari, vt in eo ſanctificetur & clarificetur & abſorbeatur mortale ab * immortali: ſpiritali autem in totum non eſt opus eorum quę ſunt hîc: non enim nos illud, ſed illud nos meliores facit.

De ſaluatoris & angelorum imaginibus. — *De Demiurgi emiſſione.* — *De ſpiritali imperfecto.* — *Semen non angelorum, ſed animarum figurã habere debere.* — 1.Cor 15. — 2.Cor.5.

* inde ſemel. — * formatur. — * habebat. — * immortalitate.

ANNOTATIONES.

1. Adhuc etiam] *Quatuor propoſitis quæſtionibus, adiectiſque iuxta eorum mentem totidem reſponſis, falſa conuincit eſſe, quæ comminiſcebãtur de matre ſua, & eius imagine: de angelorum imaginibus, Demiurgi, & ſpiritalis imperfecti emiſſione; atque ex his conſequi docet, ſemen illud non angelorum, ſed animarum figuras, debere præ ſe ferre.*

2. Operoſius] *id eſt, ad res gerendas efficacius & aptius.*

3. In eo] *Ita co.ve.excuſi verò eam.*

OSTENSIO QVOD NEQVE CONCEPTIO, neque generatio ſeminis fuerit.

CAP. XXXIIII.

A[1]Dhuc autem manifeſtius qui eſt de ſemine ipſorum ſermo, arguitur falſus, & à quolibet perſpici poteſt, in eo quòd dicant eas animas quæ habuerint à matre ſemen, meliores reliquis fieri. Quapropter & honoratas à Demiurgo, & principes & reges & ſacerdotes * ordinatos eſſe. Si enim erat hoc verum, primus vtique Caiphas ſummus ſacerdos & Annas & reliqui ſummi ſacerdotes, & legis doctores & principes populi credidiſſent Domino, in eam cognationem concurrentes, & ante hos etiam Herodes rex. Quoniam autem nec hic, nec ſummi ſacerdotes, nec qui præerãt, neque clari de populo accurrerunt ei, ſed è contrario [2] qui erãt in viis mendici ſedentes, ſurdi & cæci, & à reliquis conculcabantur & contemnebantur, quemadmodum & Paulus ait, Videte enim vocationem veſtram fratres, quoniam [3] non multi ſapientes apud vos, nec nobiles, neque fortes, ſed quæ fuerunt contemptibilia mundi, elegit

Si habuiſſent ſemen participatio maiorem, credidiſſent maiores, ſacerdotum principes Domino credidiſſent. — 1.Cor.1.

* ordinatas.

di, elegit Deus. Non itaque erant meliores tales animæ propter ſeminis depoſitionem, neque propter hoc honorificabantur à Demiurgo. Et de eo quidē, quòd ſit regula ipſorum infirma & inſtabilis, adhuc etiam & vana, *ſufficiant quæ dicta ſunt.[4] Nec enim oportet, quod ſolet dici, vniuerſum ebibere mare, eum qui velit diſcere, quoniam aqua eius ſalſa eſt. Sed quemadmodum ſtatua de luto facta, colorata autem ſuperficie, vt putetur aurea eſſe, quæ ſit lutea, & quicunque accipiet ex ea particulam qualemcunque, & *exhauriens oſtenderit lutum, liberauit eos qui veritatem quærunt à falſa opinione:

* ſufficiūt

* exapenens.

Paucis iſtorum horū falſitates arguere.

ANNOTATIONES.

1. Adhuc autem] *Initium eſt capitis 30. in ve. cod. cum eiuſdem argumento. Damnat fabulas illas de ſemine & conceptione, quas circa mediū capitis primi lib. 1. retulerat.*

2. Qui erant in viis mendici] *Huic ſimile eſt illud Tertulliani:* Maior pars credentium; ſimplices imprudentes, & idiotę. *Item minutij fœlicis in Octauio:* Pars veſtrū & maior & melior, ægetis, algetis, opere, fame, laboratis, & Deus patitur, &c.

Lib. cont. Prax.

3. Non multi ſapientes apud vos] *Verba ſunt Apoſtoli 1. Cor. 1. quæ paulo aliter citat, quàm habeat aut vulgata editio, aut contextus Græcus* ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, *atque ſic ex græcis legunt Chryſoſtomus & Theodoretus, & ex Latinis Ambroſius & Primaſius: ſed ſenſum reddidit Irenæus.*

4. Nec enim oportet] *Elegans planè prouerbium eodem ferè ſenſu vſurpatum, quo illud eſt apud Virgiliū:* Ex crimine ab vno, Diſce omnes.

QVONIAM EX SOLVTIONE PARAbolarum improprpriam & inconuenientem fictionem ſuam faciunt.

CAPVT XXXV.

E'Odem modo & nos non modicā partem, ſed ea quæ ſunt maxima continentia regulæ ipſorum reſoluentes capitula, omnibus quotquot non ſeduci ſcientes volunt, quod eſt nequam & doloſum & ſeductorium & pernicioſum, de ſchola eorum qui ſunt à Valentino, & à reliquis hæreticorum, quotquot Demiurgum, id eſt fabricatorem & factorem huius vniuerſitatis ſolum exiſtentem Deum malè tractant, oſtendimus, diſſolubilem eorum viam manifeſtantes. Quis enim ſenſum habens & veritatis vel modicum attingens, ſuſtinebit dicentes ſuper Demiurgum Deum eſſe alterum patrem, & alterum quidem eſſe monogenem, alterum autem verbum Dei, quem & in deminoratione emiſſum dicunt: alterum autem Chriſtum, quem & poſteriorem reliquis Æonibus cum Spiritu ſancto factum eſſe dicunt, & alterum Saluatorem, quem ne à patre quidem vniuerſorum, ſed ab his qui in deminoratione facti ſunt Æonibus collatum & congeſtum dicunt, & neceſſariè propter deminorationem emiſſum, vt niſi in ignorantia & deminoratione fuiſſent Æones ſecundùm eos, nec Chriſtus emiſſus fuiſſet, nec Spiritus ſanctus nec Horos, nec Soter, nec Angeli, aut mater ipſorum, nec ſemen eius, nec reliqua mundi fabricatio, ſed fuiſſent omnia deſerta ac deſtituta tot bonis? Non ſolùm itaque in fabricatorem tantùm irreligioſi ſunt, labis eum dicentes fructū, ſed & in Chriſtum & in Spiritum ſanctum, propter labem dicentes [eos] emiſſos, & Saluatorem autem *finaliter poſt labem. Quis enim ſuſtinebit reliquum eorum vaniloquium, quòd aſtutè parabolis adaptare conantes, & ſe & eos qui ſibi credunt in maximam conuertunt impietatem? Quoniam & parabolas & actus Domini impropriè & inconſequēter inferunt figmento ſuo, ita oſtendimus.

Nec alterū Deum ſupra Demiurgum conſtituere, nec Chriſtū in plures diſtrahere decet.

Hæretici impij in Chriſtū & Spiritū ſanctum.

* ſimiliter.

ANNOTATIONES.

1. Eodem modo] *Initium capitis 31. habet ve. cod. Liquet vero primam hanc ſententiam, non fuiſſe dirimendam à calce præcedentis capitis, ſed membro tantum diſtinguendam. Oſtendit porro ſupra Demiurgum, id eſt, mundi opificem, aliud numen nullo pacto conſiſtere: nec Chriſtum in quatuor diſtrahendis; quod ipſos facere ſupra ſcripſeras, lib. 1. cap. 1.*

OSTENSIO QVOD VNO ANNO NON præconiauerit Dominus poſt baptiſmum, ſed omnem [habuiſſe eum] ætatem.

CAPVT XXXVI.

I [1]Llam enim quam erga duodecimum Æonem dicunt accidiſſe paſſionem, conantur oſtendere, quòd ſaluatoris paſsio à duodecimo Apoſtolorum facta ſit, & in duodecimo menſe. Vno enim anno volunt eum poſt baptiſmum prædicaſſe. Sed in illa quæ * profluuium ſanguinis patiebatur, manifeſtè dicunt oſtenſum: duodecim enim annis paſſa eſt mulier, & tangens fimbriam ſaluatoris, conſequuta eſt ſanitatem ab illa virtute, quæ egreſſa eſt à ſaluatore, quam præeſſe dicunt: illa enim quæ paſſa eſt virtus, extenſa & in immenſum effluens, ita vt periclitaretur & omnem ſubſtantiam diſſolui, cùm tetigiſſet primam quaternationem, quæ per fimbriam ſignificatur, ſtetit, & à paſſione ceſſauit. Hoc ergo quod dicunt duodecimi Æonis paſſionem per Iudam demonſtrari, quomodo poteſt in ſimilitudinem comparari * Iudæ, qui eiectus eſt de numero duodecimo, nec reſtitutus eſt in locum ſuum? Æon enim, cuius typum Iudam dicunt eſſe, ſeparata eius Enthymeſi reſtituta eſt, ſiue reuocata: Iudas autem abdicatus [eſt] & eiectus, & in locum eius Matthias ordinatus eſt, ſecundùm quod ſcriptum eſt, Et epiſcopatum eius accipiat alius. Debuerunt itaque dicere, duodecimum Æonem eiectum eſſe de pleromate, & in locum eius alium prolatum ſiue emiſſum, ſi tamen in Iuda oſtenditur. Adhuc autem ipſe quidem Æon quòd ſit paſſus dicunt, Iudas autem quòd ſit proditor. Patiens autem Chriſtus venit ad paſſionem, & non Iudas, & ipſi confitentur. Quomodo igitur Iudas traditor eius, qui pro noſtra ſalute pati habuit, typus & imago eſſe poterat [paſſi] Æonis? [2] Sed neque] Chriſti paſſio ſimilis eſt paſsioni Æonis, [neque in ſimilibus] facta. Æon enim paſſus eſt paſſionem diſſolutionis & perditionis, [ita] vt periclitaretur ipſe qui patiebatur & corrumpi: Dominus autem noſter Chriſtus paſſus eſt paſſionem validam, & quæ non cederet, non ſolùm ipſe non periclitatus corrumpi, ſed & corruptum hominem firmauit robore ſuo, & [in] incorruptionem reuocauit. Et Æon quidem paſſus eſt paſsionem ipſe requirens patrem, & non præualens inuenire: Dominus autem paſſus eſt, vt eos qui errauerunt à patre, ad agnitionem, & iuxta eum adduceret: & illi quidem inquiſitio magnitudinis patris fiebat paſsio perditionis, nobis autem Dominus paſſus, agnitionem patris conferens, ſalutem donauit; & illius quidem paſsio fructificauit fructum fœmineum, ſicut dicunt, inualidum & infirmũ & informem & inefficacem: iſtius autem paſsio fructificauit fortitudinem & virtutem. Aſcendens enim in altitudinem Dominus per paſsionem, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus, & contulit credentibus in ſe ſuper ſerpentes & ſcorpiones calcare, & ſuper omnem virtutem inimici, id eſt, principis apoſtaſiæ. Et Dominus quidem per paſsionem mortem deſtruxit, & ſoluit errorem corruptionémque exterminauit, & ignorantiam deſtruxit, vitam autem manifeſtauit [&] oſtendit veritatem, & incorruptionem donauit.

Mat.9.

Vana probationes commenta illius paſsionis Æonis.

* fluxum.

* Iudæ.

Act.1. Pſal.105.

Chriſti vera paſsio nihil commune habet cum ficticia Æonis paſsione.

Paſsionis Chriſti fructus.

Pſal.69. Ephe.4. Mar.16.

ANNOTATIONES.

1. Illam enim] *Caput 32. inchoatur in ve. cod. cum ſua epigraphe. Demonſtrat vanas & futiles eſſe probationes, quibus Æonis duodecimi paßiones & anguſtias aſſeuerabãt, nec per Iudæ apoſtaſiam ac defectionem ipſas poſſe confirmari. Demum variis antitheſibus oſtendit, paßionem Domini noſtri, nihil commune aut affine habere, cum ficta Æonis paßione. Quæ autem hic refelluntur, habes lib.1.cap.1.paulo poſt initium: & lib.2.ca.25.* 26.27.28.

2. Sed neque] *Expunximus* quæ: *& poſtea* neq; in ſimilibus, *pro* ei quæ in inuiſibilibus *aue. vet. cod. repoſuimus.*

QVOMO-

* deſtruitur.

QVOMODO * DESTRVETVR QVI EST DE *numeris ipſorum & nominibus ſermo.*

Capvt xxxvii.

*ſuſtinuit

ILlorum autem Æon cùm fuiſſet perpeſſus ignorantiam * ſubſtituit, ſubſtantiam informem peperit, ex qua omnia materialia opera prolata ſunt ſecundùm eos, mors, corruptio, error, & his ſimilia. Non ergo Iudas duodecimus diſcipulus typus erat paſsi Æonis, ſed neque Domini noſtri paſsio: per omnia enim diſsimile, & inconueniens inuicem ſibi oſtenſum eſt, non ſolùm in his quæ prædiximus, ſed ſecundùm ipſum numerum. Proditor enim Iudas, quòd ſit duodecimus denominatus apoſtolus in Euangelio [apud omnes conſonat,] hic autem Æon non duodecimus, ſed trigeſimus eſt: non enim duodecim tantùm Æones voluntate patris prolati ſunt, ſecundum hæc, nec duodecimus ordine emiſſus eſt, in trigeſimo loco annumerantes eum emiſſum. Quomodo ergo duodecimus ordine Iudas, eius qui in trigeſimo ordine eſt Æon, poteſt eſſe typus & imago? ſi autem Iudam pereuntem, imaginem Enthymeſeos eius eſſe dicunt, nec ſic imago ſimilis erit eius quæ ſecundùm eum eſt veritatis. Enthymeſis enim ſeparata ab Æone ipſa * propterea formata à Chriſto, de hinc prudens facta à Saluatore, & omnia quæ ſunt extra pleroma operata, ſecundùm imaginem eorum qui ſunt in pleromate, in nouiſsimo in pleroma recepta dicitur ab his, & ſecundùm coniugationes vnita ſaluatori * eius qui ex omnibus factus eſt. Iudas autem ſemel eiectus, nunquam reuertitur in diſcipulorum numerum: alioquin nunquam alius in locum eius annumeraretur. Et Dominus autem dixit de eo, Væ homini per quem Filius hominis tradetur: & melius erat ei ſi non natus fuiſſet: & filius perditionis dictus eſt ab eo. Si autem non ſeparatæ ab Æone Enthymeſeos dicunt Iudam eſſe typum, ſed perplexæ ei paſsionis, nec ſic numerus * duodecimus numero trium poſſunt eſſe typus. Hic enim Iudas eiectus eſt, & Matthias pro eo ordinatus: illic autem Æon periclitatus diſſolui, & periſſe dicitur, & Enthymeſis & paſſio: ſeparatim enim Enthymeſin quoque [à] paſsione ſecernunt, & faciunt Æonem quidem reſtitui, Enthymeſin autem formari, paſſonem verò ab his ſeparatam eſſe materiam. Tribus itaque exiſtentibus his, Æone & Enthymeſi & paſſione, Iudas & Matthias, duo exiſtentes, non poſſunt typus eſſe. Si autem duodecim Apoſtolos dicunt typum eſſe illius ſolius duodecim Æonum prolationis, quam homo cum Eccleſia protulit, & reliquorum decem Æonum, qui, vt dicunt, à verbo & vita prolati ſunt, dent typum alios decem Apoſtolos: * Irrationabile] eſt enim iuniores quidem Æones, & propter hoc minores oſtendi à Saluatore per electionem Apoſtolorum: ſeniores autem horum, & ob hoc meliores, non iam præoſtendi, cùm poſſit Saluator, ſi tamen Apoſtolos ideo elegit, vt per eos oſtendat Æonas qui ſunt in pleromate, & alios decem Apoſtolos eligere: & ante hos quoque alios octo, vt illam principalem & primam oſtendat ogdoadem, per Apoſtolorum numerum typum factum poſſit oſtendere, neque * ſecunda decade: poſt enim duodecim Apoſtolos LXX alios Dominus noſter ante ſe miſiſſe inuenitur, ſeptuaginta autem nec octonario numero neque denario, nec trigenario typus eſſe poſſunt. Quæ igitur cauſa eſt * iuniores quidem, ſicut prædixi, * Æones per Apoſtolos oſtendi, meliores autem, ex quibus & hi facti ſunt, non iam præfigurari? & duodecim autem Apoſtoli, ſi propter hoc electi ſunt, vt per eos numerus duodecim Æonum ſignificetur, & ſeptuaginta in typum Aeonum ſeptuaginta electi eſſe debuerunt, non iam triginta numero Aeonas, ſed octoginta & duos factos dicant. Qui enim ſecundùm typum eorum qui in pleromate ſunt Aeonum, electionem facit Apoſtolorum, nunquam aliorum quidem faceret, aliorum verò non faceret, ſed per omnes Apoſtolos tentaſſet ſeruare imaginem, & oſtendere typum eorum qui ſunt in pleromate Aeonũ. Sed neque de Paulo qui-

Iudas non potuit eſſe typus paſsi Aeonis, nec Enthymeſeos eius.

* poſtea.

* ei.

Luc. 22.

* duodecim.

Nec decem, nec duodecim Apoſtoli, nec ſeptuaginta diſcipuli, Aeonũ typum fuerint.

* ſecũda.

Luc. 10.

Mat. 10.

*minores

* Aeonas

dem tacendum eſt, ſed exigendum ab his in cuius Æonis typum Apoſtolus nobis traditus eſt: niſi fortè in ſaluatoris compoſiti eorum * qui & omnium collatio ſubſiſtit, quem & omnia nuncupant, eo quòd ſit ex omnibus: de quo & Heſiodus poeta ſplendidè ſignificauit, Pandoram, id eſt Omniũ munus, nominans eum, ob hoc quòd ex omnibus optimum munus in eo ſit collatum. In quibus ratio hæc eſt. [4] Hermes (ſicut Græco ſermone exprimitur) Αἱμυλίυς τε λόγυς καὶ ἐπίκλοπον ἦθος ἐς αὐλοὺς Κάτθετο: Vt hoc ipſo Latino ſermone dicamus, Fraudulentiæ, ſiue ſeductionis, verba & ſubinuolantes mores indidit eorum ſenſibus, ad ſeducendum ſtultos hominum, vt credant figmentis eorum. Mater enim, hoc eſt Leto, occultè commouit eos, vnde & Leto nuncupata eſt ſecundùm Græci ſermonis ſignificantiam, [eo] quòd occultè homines commoueret, neſciente Demiurgo enunciare profunda & inenarrabilia myſteria prurientibus aures; & non ſolùm per Heſiodum hoc operata eſt mater eorum myſterium dici, ſed & Pindari lyrici ſapienter valde, vt * cælet Demiurgo in [5] Pelope, cuius caro in partes à patre diuiſa eſt, & ab omnibus diis collecta & allata & cõpacta, Pandoram hoc modo ſignificauit, ex qua & iſti compuncti eadem ſecundùm eos dicentes, eiuſdem generis & ſpiritus ſunt cum illis.

Saluator cõſtit° à Gnoſticis, eſt Pãdora Heſiodi.

* quiete ex omniũ collatione.

* decet.

ANNOTATIONES.

1. Illorum autem] *Perſequitur inſtitutam confutationem ſictitiæ Æonis paßionis, docens Iudam illius typum non fuiſſe, cum duodecimus Apoſtolorum fuerit, Æonem vero trigeſimo loco conſtituerent: ſed neque illius Enthymeſeos, cum in Pleroma redierit, hic vero nuſquam poſtea cum Apoſtolis numeratus ſit: tantumdem deinceps facit de duodecim Apoſtolis, ſeptuaginta diſcipulis, & B. Paulo, ob nullas Aeonum emißiones figurandas electos fuiſſe à Chriſto Domino oſtendens. Poſtremò figmentum de Saluatore, quem* τὸ πᾶν *nominabant, diſſoluit, nihil aliud quàm poëticum mendacium eſſe confirmans.*

2. Irrationabile] *Caput 33. ſignat vet. co. cum argumento ſupra ſcripto. Expunximus* Inenarrabile.

3. Sed neque de Paulo] *vet. cod. hîc 34. caput exorditur.*

4. Hermes] *Hic philoſophus in Aegypto poſt Moſem clarus, &* τρισμέγιστος, *id eſt, ter maximus vocatus fuit: quem & Moſem ipſum Hermetem eſſe, qui propter literarum inuentionem id nomen apud Aegyptios conſequutus ſit, apud Euſebium lib. 2. de prepara. Euang. cap. 6. putat Eupolemus. Ab ipſo conſcripta feruntur Pymander, Aſclepius, & Iatromathematica. Plura de eodem habet Auguſtinus 8. de ciuit. cap. 23. 34. 26. Notandum autem Heſiodum poëtam in Operibus, totũ iſtud carmen ad verbum, tranſcripſiſſe: quo loco Mercurij donum in Pandoram proponit his verbis:*

Εν δ' ἄρα οἱ σύθεσοι διάκτορος ἀργειφόντης,
Ψεύδεά τε αἱμυλίους τε λόγους καὶ ἐπίκλοπον ἦθος
Τεῦξε.

5. Pelope] *Pelops Tantali Phrigiæ regis filius fuit, cuius pater, cum Deos in terris vagantes hoſpitio & cõuiuio excepiſſet, vt certo aliquo argumento diuinitatẽ eorum experiretur, Pelopem filium membratim diſſectum illis epulandum appoſuit; à cuius eſu cum cæteri Dij abhorrerent, ſola Ceres humerum dextrum abſumpſit: Iuppiter verò miſertus, vtque Deitatis ſuæ ſpecimen præberet, collectis partibus omnibus fingitur ad vitam illum reuocaſſe. Poſt Pindarũ, huius rei meminit Oroſius lib. 1. cap. 12. & Tatianus oratione contra Græcos.*

**QVONIAM SECVNDVM LEGEM NEque imagines neque figuræ exiſtunt plenitudinis ipſorum, ſed nec figuræ eſſe poſſunt.*

* Quomodo.

CAPVT XXXVIII.

Commentũ de triginta Æonibus profligatur.

QVia autem & trigenarius numerus eorum omnes excedit, ſecundùm eos, aliquando quidem paucis, aliquando autem plurimis Æonibus ſtatim im pleromate inuentis oſtendimus. Non ergo triginta Æones ſunt, nec ob hoc Saluator triginta annorum exiſtens venit ad baptiſmum, vt oſtenderet tacitos Æones eorum triginta, alioquin ipſum primum erunt diſcernentes & eiicientes de pleromate omnium. Duodecimo autem menſe dicunt eum paſſum, vt ſit anno vno poſt baptiſmum prædicans, & ex * propheta tentant hoc ipſum confirmare: ſcriptum eſt enim, * Vocate annum

Iſa. 61. 2.

* prophetia.

* Vocare.

annum Domini acceptum & diem retributionis: verè cæcutientes; qui profunda Bythi *Luc.4.*
*Domini adinueniſſe ſe dicunt, & non intelligentes ab Eſaia dictum annum * Domino acceptabilẽ,
nec diem retributionis. Neque enim de die quæ duodecim horarum habet ſpatium di- *Propheticarũ*
ctum eſt in propheta, nec de anno duodecim menſium habente menſuram. Quia enim *phraſis.*
prophetæ in parabolis & allegoriis, & non ſecundùm ſonum ipſarum dictionum ² pluri-
ma] dixerunt, & ipſi confitentur. Dies ergo retributionis dictus eſt, in qua retribuet Do- *Locus Eſaia expli-*
minus vniçuique ſecundùm opera ſua, hoc eſt iudicium. Annus autem Domini accepta- *catur.*
bilis, tempus hoc, in quo vocantur ab eo hi qui credunt ei, & acceptabiles fiunt Deo, hoc
eſt, omne ab aduentu eius tempus, vſque ad conſummationem, in quo vt fructus eos qui
ſaluantur acquirit. Sequitur enim ſecundùm dictionem prophetæ annum dies retribu-
tionis, & erit mentitus propheta, ſi anno tantummodo Dominus prædicauit, & de eo di-
cit. Vbi eſt enim dies retributionis? tranſiuit enim annus, & nondum dies retributionis
eſt, ſed adhuc ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. *Math.5.*
& perſecutionem quidem patiuntur iuſti, & affliguntur & occiduntur, in abundantia
autem ſunt peccatores, & [cum] cithara & pſalterio bibunt, opera autem Domini non *Sors piorũ.*
*vocare. intendunt: debent autem ſecundùm dictionem copulari, & ſequens eſſe anno dies retri-
butionis. Dictum eſt enim, * vocate annum Domini acceptum & diem retributionis.
Bene itaque intelligitur tempus hoc in quo vocantur & ſaluantur Domino, annus Do-
mino acceptus: quem ſubſequitur dies retributionis, id eſt iudicium: & non ſolùm au-
tem annus tempus hoc dicitur, ſed & dies nominatur & à propheta & à Paulo: in quibus
& Apoſtolus memor ſcripturæ, in Epiſtola [quę eſt] ad Romanos ait, Sicut ſcriptum eſt,
Propter te morte afficimur tota die, æſtimati ſumus vt oues occiſionis. Nunc autem tota *Rom.8.*
die pro omni hoc tempore dictum eſt, in quo perſequutionem patimur, & vt oues occidi- *Pſal.43.*
mur. Sicut ergo dies hæc non illam quæ in XII horis ſubſtitit, ſignificat, ſed ³ omne [tem-
pus] in quo patiuntur & interficiuntur propter Chriſtum credentes ei: ita & illic annus *Annus acceptabilis.*
non qui [eſt] ex duodecim menſibus dicitur, ſed omne fidei tempus, in quo audientes
prædicationem credunt homines, & acceptabiles Domino fiunt, qui ſe ei copulant.

ANNOTATIONES.

1. Quia autem] *Trigeſimum quintum caput notat ve.co. cum affixa ibidem epigraphe. Probat Irenæus, nec triginta Æones illos, quorum de inuentione tantopere ſibi placebant, alicubi conſiſtere, nec per annum trigeſimum, quo Chriſtus adiit baptiſma Ioannis, eos repreſentari. Locum autem Eſaiæ, quo perperam probare nitebantur, Dominum menſe duodecimo à baptiſmate paſſum, religioſe explicat de tempore legis Euãgelicæ & gratiæ, dieiꝗ; extremi iudicij, quem poſtea Hieronymus, & Cyrillus in Eſaiæ cap.61. ſunt imitati. Quæ hic refelluntur, enarrauit lib.1. ca.1. vbi & aliquid de Tertulliano; & Clemente Alex. annotauimus.*

2. Plurima] *Expunximus* pleroma.

3. Omne tempus] *Codices excuſi* omne tẽporis.

QVOMODO OMNIS NVMERVS CONſtare poteſt ex Scripturis, & typus dici omnis argumenti.

CAPVT XXXIX.

E'ST autem valde admirari, quónam modo profunda Dei adinueniſſe ſe di-
*paſchæ. centes, non ſcrutati ſunt in Euangeliis, quoties ſecundùm tempus * paſchale *Chriſtus ter aſcẽdit Hieroſolymam*
Dominus poſt baptiſma aſcenderit in Hieruſalem, ſecundùm quod moris *ad diem feſti Paſchæ.*
erat Iudæis, ex omni regione, omni anno, tempore hoc conuenire Hieruſa-
lem, & illic diem feſtum paſchæ celebrare. Et primùm quidem vt fecit vi-
*quando. num ex aqua in Cana Galilææ, aſcendit in diem feſtum paſchæ: * Quoniam & ſcriptum *Ioan.2.*
eſt, quia multi crediderunt in eum, videntes ſigna quæ faciebat, ſicut Ioannes Domini
diſcipulus meminit. Dehinc iterum ſubtrahens ſe inuenitur in Samaria, quando & cum
Samaritana diſputabat: & filium centurionis abſens verbo curauit, dicens, Vade: filius *Ioan.4.*
tuus viuit. Et poſt hæc iterum ſecũda vice aſcendit in diem feſtum paſchæ in Hieruſalẽ, *Luc.7.*
quãdo paralyticũ qui iuxta natatoriã iacebat XXXVIII annos, curauit, iubens vt ſurgeret *Ioan.5.*

& auferret grabbatum ſuum, & iret: & * inde ſecedens trans mare Tyberiadis, vbi & cùm * iterum.
multa turba eum fuiſſet ſequuta, de quinque panibus ſatiauit omnẽ illam multitudinem,
Ioan. 11. & ſuperauerunt duodecim cophini fragmentorum. Deinde cùm Lazarum ſuſcitaſſet ex
mortuis, & inſidiæ fierent à Phariſæis, ſecedit in Effren ciuitatem, & inde ante ſex dies
paſchæ veniens in Bethaniam ſcribitur, & de Bethania aſcendens in Hieroſolymam, &
manducans paſcha, & ſequenti die paſſus. Quoniam autem tria hæc paſcharis tempora,
non ſunt vnus annus, omnis quilibet cõfitebitur. Et ipſum autem menſem in quo paſcha
celebratur, in quo & paſſus eſt Dominus, non duodecimum, ſed primum eſſe, qui omnia
ſe ſcire iactant, ſi neſciunt, à Moyſe poſſunt diſcere. Falſa ergo oſtenſa eſt & anni & duodecimi
menſis abſolutio dierum, & debent aut abſolutionem ſuam, aut Euangelium reprobare:
alioquin quomodo vno anno tantùm Dominus prædicauit, triginta quidem
annorum exiſtens cùm veniret ad baptiſmum, deinde magiſtri ætatem perfectam habens,
venit Hieruſalẽ, ita vt ab omnibus iuſtè * audiretur magiſter: non enim aliud videbatur * audiret.
& aliud erat, ſicut inquiunt qui putatiuum introducunt, ſed quod erat, hoc & videbatur.
Magiſtri ætatem habuit Chriſtus, qui & omni ætati ſeſe accommodauit. Magiſter ergo exiſtẽs magiſtri quoque habebat ætatem, non reprobans nec ſupergrediẽs
hominẽ, neque ſoluens ſuam legem in ſe humani generis, ſed omnem ætatem ſanctificãs
per illã quę ad ipſam erat ſimilitudinẽ. Omnes enim venit per ſemetipſum ſaluare: omnes
inquam, qui per eum renaſcuntur in Deum, infantes & paruulos, & pueros, & iuuenes, &
ſeniores. Ideo per omnem venit ætatẽ, & infantibus infans factus, ſanctificans infantes, in
paruulis paruulus, ſanctificans hanc ipſam habentes ætatẽ, ſimul & exemplũ illis pietatis
effectus, & iuſtitiæ & ſubiectionis. [in] iuuenibus iuuenis, exemplum iuuenibus fiens, &
ſanctificans Domino. Sic & ſenior in ſenioribus, vt ſit perfectus magiſter in omnibus, non
ſolùm ſecundùm expoſitionẽ veritatis, ſed ſecundùm ætatẽ ſanctificans ſimul & ſeniores,
exemplum ipſis quoque fiens: deinde & vſque ad mortẽ peruenit, vt ſit primogenitus ex
mortuis, ipſe primatum tenens in omnibus, princeps vitæ, prior omnium, & præcedens
omnes. Illi autem vt figmentum ſuum, de eo quod eſt ſcriptum, vocare annum Domini
acceptũ, affirment, dicunt vno anno eum prædicaſſe, & duodecimo menſe paſſum, con-
Senectus honorabilis. tra * ſemetipſos obliti ſunt ſoluentes eius omne negocium, & magis neceſſariam, & ma- * ſemet ipſum.
gis honorabilem ætatem eius auferentes, illam, inquam, prouectiorem, in qua edocens
præerat vniuerſis. Quomodo enim habuit diſcipulos, ſi non docebat? quomodo autem
docebat, magiſtri ætatem non habens? Ad baptiſmum enim venit nondum qui triginta
annos ſuppleuerat, ſed qui inciperet eſſe tanquam triginta annorum. Ita enim, qui eius
Luc. 3. annos ſignificauit Lucas, poſuit, IESVS autem erat quaſi incipiens triginta annorum
cùm veniret ad baptiſmum, & à baptiſmate vno tantùm anno prædicauit, complens trigeſimum
annum, paſſus eſt, adhuc iuuenis exiſtens, & qui necdum prouectiorem haberet
ætatem.[1] Quia autem triginta annorum ætas * primæ indolis eſt iuuenis, & extenditur * primæ.
vſque ad quadrageſimum annum, omnis quilibet confitebitur, à quadrageſimo aut quin-
Nouus de ætate Chriſti. quageſimo anno declinat iam in ætatẽ ſeniorem, [3] quam habens Dominus noſter docebat,
ſicut Euangelium & omnes ſeniores teſtantur, qui in Aſia apud Ioannem diſcipulũ
Domini conuenerunt, idipſum tradidiſſe eis Ioannem. Permanſit autem cum eis vſque
ad Traiani tempora. Quidam autem eorum non ſolum Ioannem, ſed & alios Apoſtolos
viderunt, & hæc eadem ab ipſis audierunt, & teſtantur de huiuſmodi relatione.

ANNOTATIONES.

1. Eſt autem valde] *Trigeſimum ſextum caput ſignat ve. cod. cum ſuo argumento, quòd hic certè melius cõueniret, cùm apertis teſtimonijs cõprobet, Chriſtum plus vno & duobus annis docuiſſe.*

2. Quia autem] *Paulò aliter ex Hypocrate hominis ætates enumerat Philo:* In hominis natura, *ait,* ſeptẽ ſunt, tempora quas ætates vocant: Infans, puer, adoleſcens, & reliquæ. Infans eſt donec intra ſeptennium dentes amittat: puer vſque genituræ excretionem ad geminatum ſeptennium: adoleſcens, vſque ad barbæ hirſutiem, ad annum ter ſeptimum: vir vſque vndequinquageſimum ad ſepties ſeptimum. Quicquid vero deinceps ſequitur, ad ſenium pertinet. *Et ſubſcribit Macrobius lib. 1. in Somnium Scipionis cap. 6.*

Lib de mũdi opif.

3. Quam habens Dominus] *Disertis verbis affirmat Chriſtum vltra quadrageſimum aut etiam quinquageſi-*

quinquageſimum annum deceſſiſſe, idque ſcripturis & rationibus, ſed imbecillis, confirmare nititur: quod communi Eccleſiæ iudicio non eſt receptum. Candide autem de beatiſsimo martyre ſentiendum, quod impetu ipſo refellendi Gnoſticos, qui ipſum trigeſimum primum illum non exceſsiſſe dicebant, in partem contrariam delatus eſt. Sanctiſsimis enim & doctiſsimis hoc non raro contigiſſe, ipſa luce manifeſtius eſt. Itaque hinc apparet, Authorem Methodi ad facilem hiſtoriarum cognitionem, *quantumuis variæ lectionis famam ſectetur, Irenæum nunquàm legiſſe: qui eum ad vnum & triginta annos tantù vixiſſe Chriſtum aſſerentem facit, quod tam apertè*

Cap. 7.

& pertinaciter aduerſus Gnoſticos oppugnat. Præſtitiſſet hominem eo libro (ne dicam cætera) vel ſanctis patribus ſaltem pepercíſſe. At Epiphanius contra hæreſim 51. diligenti annorum per Conſules ſupputatione, rectiſsimè colligit paſſum Chriſtũ anno ætatis trigeſimo tertio. Quod etiam Ignatius Ioannis auditor, teſtis omni exceptione maior, diligenter notàuerat epiſtola ad Trallianos: Annos agens triginta, *ait,* Dominus, baptiſatus eſt à Ioãne verè ac non opinione, & tribus annis prædicato Euangelio ac factis ſignis & prodigiis, tãdem à pſeudoiudæis, & Pilato præſide iudicatus eſt, mortuus, & ſepultus.

DE DIEBVS ET HORIS, ET MENSIBVS, ET vocabulis, & ſyllabis, de Amen, & de nonagintanouem ouibus, ex quibus vna periit, & inuenta eſt.

CAPVT XL.

QVibus magis oportet credi?[1] Vtrum ne his] talibus, an Ptolemæo, qui Apoſtolos nunquam vidit, veſtigium autẽ Apoſtoli[2] ne in ſomniis quidem aſſequutus eſt? Sed & ipſi autem qui tunc diſputabant cum Domino Ieſu Chriſto Iudæi apertiſsimè hoc ipſum ſignificauerunt. Quando enim eis dixit Dominus, Abrahã pater veſter exultauit vt videret diem meum, & vidit & gauiſus eſt, reſponderũt ei, Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidiſti? Hoc autem conſequenter dicitur ei qui iam XL annos exceſsit, quinquageſimum autem annum nondum attigit, non tamen multum à quinquageſimo anno * abſtitit. Ei autem qui ſit XXX annorum diceretur vtique, Quadraginta annorum nondum es. Qui [enim] volebant eum mendacem oſtendere, non vtique in multum extenderent annos vltra ætatem, quàm eum habere conſpiciebant, ſed proxima ætatis dicebant, ſiue * reſcientes ex conſcriptione cenſus, ſiue coniicientes ſecundùm ætatem, quam videbant habere eum * ſuper quadraginta, ſed vt non qui eſſet triginta annorum. Irrationabile eſt enim omnino viginti annos mentiri eos, volentes eum iuniorem oſtendere temporibus Abrahæ. Quod autem videbant, hoc & loquebantur: qui autem videbatur: non erat putatiuus, ſed veritas. Non ergo multum aberat à quinquaginta annis: & ideo dicebant ei, Quinquaginta annorum nondum es & Abraham vidiſti? Non ergo anno vno prædicauit, nec duodecimo menſe anni paſſus eſt. Tempus enim à trigeſimo [anno] vſque [ad] quinquageſimum, nunquam erit vnus annus, niſi ſi apud Æones eorum tam magni anni ſunt deputati his qui apud Bythum in pleromate ex ordine reſident, de quibus &[1] Homerus poeta dixit, & ipſe inſpiratus à matre eorum erroris, Οἱ δὲ θεοὶ πὰρ Ζηνὶ καθήμενοι ἠγορόωντο Χρυσέῳ ἐν δαπέδῳ. Quod Latinè interpretabimur, Dij autẽ apud Iouem conſidentes tractabant in aureo loco.[4] Sed & de illa muliere quæ profluuio ſanguinis laborans, tetigit fimbriam veſtimenti Domini, & ſanata eſt, aperta eſt eorum ignorantia. Dicunt enim per eam oſtendi paſſam illam duodecimam virtutem, & in infinitum defluxam, id eſt, duodecimum Æonem, primùm quidem quia ſecundùm ſectam eorum duodecimus non eſt iſte Æon, ſicut oſtendimus. Vt autem ex ſuperfluo eis & hoc detur, duodecim Aeonibus exiſtentibus, vndecim quidem impaſsibiles perſeueraſſe dicuntur, duodecimus autem paſſus: mulier autem è contrario duodecimo anno ſanata, manifeſtũ eſt quoniã[1] vndecim] quidem annis habuit perſeuerantẽ paſsionẽ, duodecimo autem ſanata eſt. Siquidem vndecim Aeones in paſsione inſanabili fuiſſe dicerentur, ſanatus autem duodecimus, ſuaſorium erat dicere typum eorum eſſe mulierem. Quia autẽ hæc vndecim quidẽ annis paſſa eſt, & non eſt ſanata, duodecimo autem anno ſanata eſt, quomodo poteſt eſſe typus duodecimi Aeonis, ex quibus vndecim omnino nihil paſsi ſunt, ſolus autem duodecimus participatus eſt paſsionem? Typus enim & imago ſecundùm materiam & ſecundùm ſubſtantiam aliquoties à veritate diuerſus eſt, ſecundùm autem habitum & lineamentum debet ſeruare ſimilitudinem, & ſimiliter oſtendere

Marginal notes:
Ioan. 8.
Argumentum ex loco Io. de ætate Domini, ſed infirmum.
* abſiſtat.
* verè ſcientes.
* ſupra.
Non vno anno tantũ Chriſt⁹ prædicauit.
Duodecimi Aeonis inſana probatio.
Typus in quibus debet conuenire.

per præſentia illa quæ non ſunt præſentia. Et non ſolùm in hac muliere anni infirmitatis deſcripti ſunt, quos coaprari dicunt figmenro ſuo, ſed ecce & alia mulier ſimiliter XVIII annis infirmata, ſanata eſt, de qua Dominus ait, Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligauit [6] Satanas] decem & octo annis, non oportebat ſolui in die ſabbati? Si ergo illa typus erat duodecimi Æonis paſsi, & hæc typus eſſe decimi octaui Æonis paſsi debet: ſed non habent oſtendere: alioquin prima & principalis eorum ogdoas connumerabitur compaſsis Æonibus. Sed & alius autem quidam ſanatur à Domino XXXVIII annos habens in ſua paſsione, & trigeſimum & octauum paſſum Æonem dicant. Si enim quæ à Domino facta ſunt, * typos eſſe dicunt eorum quæ ſunt in pleromate, typus in omnibus debet ſeruari. Sed neque eam quæ poſt XVIII annos curata eſt, nec eum qui poſt XXXVIII annos curatus eſt, poſſunt adaptare ſuo figmento. Inſulſum autem & inconueniens eſt * omnino dicere in quibuſdam quidem ſeruaſſe typum Saluatorem, in quibuſdam autem non ſeruaſſe: diſsimilis ergo & mulieris typus, [7] negotio eorum] oſtenditur. Adhuc autem & falſum demonſtrat commentum eorum & inſtabile figmentum eorum, etiam hoc ipſum quòd per numeros aliquando quidem & per ſyllabas nominum, aliquando autem & per ſyllabarum literas, aliquando verò & per numeros, qui ſecundùm Græcos in literis continentur, tentant inferre probationes, apertiſsimè conſternationem, ſiue confuſionem, & inſtabilitatem ſcientiæ eorum & extortum * demonſtrant: Ieſus enim nomen alterius linguæ exiſtens, ad Græcorum numerum transferentes, aliquando quidem epiſemon eſſe dicunt, ſex habens literas, aliquando autem plenitudinem ogdoada [8] DCCC] XXXVIII numerum habens. Græcum autem nomen eius, quod eſt Soter, id eſt Saluator, quia non conuenit figmento eorum, nec ſecundùm numerum, nec ſecundùm literas, tacuerunt. Et quidem ſi ex prouidentia patris dominica nomina accepiſſent, per numerum & per literas ſignificantia numerum in pleromate, Soter nomen Græcum exiſtens, ſecundùm Græcitatem, & per has literas & per numeros pleromatis debuit oſtendere myſterium: ſed non ita habet, quia quidem quinque ineſt literarum numerus, aut ex quadringentis octo.

Luc. 13.

Io. 5.

Vana eſt probatio quæ fit per literas, ſyllabas, & numeros.

Nomen Ieſus, ineptè ad Græcorũ numerum transferebant.

* typum.

* omni modo.

* demonſtrat.

ANNOTATIONES.

1. Vtrumne his] *Expunximus* hiſne *autho. ve. co.*

2. Ne in ſomniis quidem] *Prouerbium eſt ſacris & prophanis omnibus frequentiſsimum. Theocritus in Bucoliſco:* μηδ' ἐν ὀνείροις, *neque in ſomniis. Plutarchus libello aduerſus Stoicos:* οὐδ' ὀνείρατα, *nec per ſomnia. Chryſoſtomus aduerſus Iudæ.* οὐδ' ὡς ὄναρ. *Indicat autem Irenæus Ptolemæum hæreticum nulla ratione Apoſtolicam doctrinam attigiſſe.*

Concione 3.

3. Homerus poeta] *Locus eſt Illiados.* Δ. *vbi poſt ſingulare certamen Menelai & Paridis, Deos concilia agitaſſe, & ordine conſediſſe fingit.*

4. Sed & de illa muliere] *Caput 37. hic ſignat vet. cod.*

5. Vndecim] *Delevimus* xij. *autho. veteris cod.*

6. Satanas] *Expunximus* ſanatas.

7. Negotio eorum] *Ita ve. codex: excuſi* negatio Æonum.

2. DCCC] *Codices excuſi* dat.

OSTENSIO QVOD NEC SECVNDVM *formam pleromatis eorum facta ſint quæ facta ſunt, neque rurſus variè & prout euenit.*

CAPVT XLI.

[1] HÆc autem in nullo communicant pleromati eorum, non ergo vera eſt illa quæ ab eis in pleromate dicitur negotiatio. Ieſus autem nomen ſecundùm propriam Hebræorum linguam, literarum eſt duarum & dimidiæ, ſicut periti eorum dicunt, ſignificans Dominum eum qui continet cœlum & terram, quia Ieſus ſecundùm antiquam Hebraicam linguam cœlum eſt, terra autem iterum ſura * vſſer dicitur. Verbum ergo quod cœlum & terra habet, ipſe eſt Ieſus. Falſa eſt ergo & [3] epiſemi eorum redditio, & numerus, eorum euerſus eſt manifeſtè. Secundùm * autem propriam eorum linguam quinque literarum eſt Græco vocabulo Soter: Ieſus autem iterum ſecũdùm Hebraicam linguam duas & [3] dimidiam habet literas [4] Sion [5] Ruit ergo numerus calculi qui eſt Iudaicè LXXXVIII. Per omnia autẽ Hebræorũ literę non cõueniunt

Nominis Ieſu Hebraica litera, Græcis non planè conueniunt.

* vſer.

* enim.

niunt numero Græcorum, quæ maximè deberent [6] antiquiores & firmiores exiſtentes, ſaluare ſupputationem nominum. Ipſæ enim antiquæ & primæ Hebræorum literæ & ſacerdotales nuncupatæ, [7] decem quidem ſunt numero, ſcribũtur autem quæque per quindecim, nouiſſima litera copulata primæ. Et ideo quidem quædam [8] ſecundùm ſubſequẽtiam ſcribunt, ſicuti & nos, quædam autem retrorſum à dextra parte in ſiniſtram partem retorquentes literas. Chriſtus autem ſupputationem nominis conuenientem Æonis pleromatis eorum habere debuit, qui ad ſtabilitatem & correctionem pleromatis eorum prolatus eſt, ſecũdùm quod dicunt. Et pater autem ſimiliter [& per] literas & per numerũ, continere debuit numerum eorum, qui ab eo prolati ſunt Æonum, ſed & Bythus ſimiliter: nihilominus autem & vnigenitus, & maximè autem ſuper omne nomen quod dicitur Deus, quod & ipſum Hebraicè [9] Barmeth dicitur, & duas & dimidiam habet literas. Ex hoc ergo quòd firmiora nomina ſecundùm Hebraicam & Græcitatis linguam, nec ſecundùm numerum literarum, nec ſecundùm ſupputationem conueniunt figmento eorum, manifeſta eſt de reliquis impudenter extorta ſupputatio. [10] Etenim ex lege eligentes quæcunque concurrunt ſectæ eorum numero, tentant violenter probationes facere. Si autem erat propoſitum matri eorum, ſiue ſaluatori, per Demiurgum typους eorum quæ ſunt in pleromate oſtendere, in verioribus & ſanctioribus fieri typους fuiſſent operati, & maximè autem [in] ipſa arca teſtamenti, per quam & omne tabernaculum teſtimonij compoſitum eſt. Facta eſt autem hæc, longitudo quidem eius cubitis duobus & dimidio, latitudo autẽ eius vno cubito & dimidio, [11] & altitudo cubito vno & dimidio] numerus autem iſte cubitorum in nullo conuenit figmento eorum, per quem maximè typus oſtendi debuit. Et propitiatorium autem ſimiliter in nullo conuenit expoſitionibus eorum. Adhuc autem & menſa propoſitionis duobus cubitis longitudo, & vnius [cubiti] latitudo, altitudo [autem] eius vnius cubiti & dimidij. [12] Hæ ante] ſancta ſanctorum, per quæ ne vna quidem quantitas numeri [ſignificantiam] quaternationis, ſiue octonationis, aut [reliqui] pleromatis eorum continet. Quid autem candelabrum ſeptem quidem habens [13] calamiſcos, lucernas autem ſeptem: etſi quidem ſecundùm typum factum fuiſſet, calamiſcos octo totidémque lucernas habere debuit, ad typum primæ octonationis, quæ præfulget in Æonibus, & illuminat omnem plenitudinem. Atria autem decem exiſtẽtia diligenter numerauerunt, typum ea dicentes decem Æonum, pelles autem iam non numerauerunt ſecũdùm numerum vndecim factas, ſed neque ipſorum atriorum magnitudinem menſi ſunt viginti & octo cubitorum longitudinem vnumquodque atrium habens. Et columnarum longitudinem factam decem cubitorum exponunt propter decadem Æonum. Latitudo autem vnius & dimidij cubiti erat vniuſcuiuſque columnæ, nõ iam exponunt, neque numerum omnium columnarum, neque ſerrarum earum, quoniam non communicat argumẽto eorum. Quid autem oleum vnctionis, quod omne tabernaculũ ſanctificauit? Fortaſſe latuit Saluatorem, aut * dormiente matre eorum Demiurgus à ſemetipſo * dependẽte præcepit, vnde & diſſonat ad pleroma eorum, [14] ſmyrnæ quidem habens ſiclos quingẽtos, [15] ireos D· [16] cinamomi CCL. [17] calamiſci CCL. & ſuper hæc oleum, ita vt ex quinque commixtionibus ſubſiſtat. Et incenſum autem ſimiliter de [18] ſtacte [19] & vngula, [20] & galbano, [21] & hedyoſmo, [22] & thure, quæ in nullo communicare poſſunt neque commixtionibus, neque pondere, argumento eorum. Irrationabile eſt ergo & omnino ruſticanum in ſublimibus quidem & elegantioribus legis non ſeruatos eſſe typos, in cæteris autem, ſicubi aliquis numerus concurrit cum his quæ ipſi dicunt, typum eſſe aſſeuerare eorum quæ ſunt in pleromate, cùm omnis numerus multifariè ſcripturis ſit poſitus: ita vt poſſit qui velit non ſolùm octonationem & decadem, & duodecada, ſed quemlibet ex ſcripturis conſtituere numerum, & hunc typum eſſe commentari à ſe erroris.

Pronicus loquitur.

Typi Moſaici eorum numeris non conueniunt.

*dormiẽtem 3.
* deponere.

Exod. 30.

ANNOTATIONES.

1 Hæc autem in nullo communicant] *Scopus Irenæi in hoc capite eſt, vt oſtendat Gnoſticos turpiter hallucinari, & aliis impudenter imponere, qui ex nominis græci* ιησοῦς *ſyllabis, literis, & numeris ipſis reſpondentibus confirmare figmenta ſua nitebantur. propterea quod nomen illud hebræum ſit, cuius litera hebraica non conueniunt cum literis græcis neque cum earumdem numero: atque hoc vnum præcipuè conſiderandum & diſcendum hoc capite exiſtimo. Cæterùm quæ de nominis* Ieſu *hebraicis literis, origine, & ſignificatione ſcribit, ipſum videlicet eſſe duarum literarum & dimidiæ, cælùmque ſignificare, non ſatis aſſequor. Etenim certiſſimũ eſt nomẽ*

Ieſu *Hebræum eſſe, deductum à* יָשַׁע Iaſcha *quod eſt, ſaluauit: & ſic ſcribi* יֵשׁוּעַ *quatuor literis, quæ numerum 386. faciunt. Nam ratione arithmetica, ioth continet* 10 ש *ſchin* 300. ו *vau* 6. ע *aiin* 70. Ἰησοῦς *autẽ Græcorum ſupputatione* 886. *reddit; quandoquidem* ι. 9. η. 7. σ. 200. ο. 70. υ. 400. σ. 200. *cõtinet. Sed neque ſatis video quid affine habeat nomen* Ieſu *cum nomine cæli aut terra.* יֵשׁוּעַ *: non* שָׁמַיִם *&* אֶרֶץ *vel quo pacto nomen* Sion *in nomine* Ieſu *comprahendatur. Nullo etiam idiomate* Sura Vſſet, *ſiue* Vſet *dicitur terra. Oportet igitur vel ab aliqua Cabala nobis adhuc ignota, hæc deſumpſiſſe Irenæum: vel quod magis mihi probatur, à quibuſdam Iudæorum Rabbinis, quos conſuluerit, deceptum fuiſſe, veluti initio capitis ſubindicare videtur, dum ſcribit:* ſicut perili eorum dicunt. *Pro ſuo enim odio in Chriſtum, & nos, qui eius cenſemur nomine, ſolent impuri verpi illi multa confingere, & audacter obtrudere, quibus fidem noſtram obſcurent; quod facilè colligas ex locis Iſaiæ, Hieremiæ, Dauidis, Eſdræ audaci ſacrilegio obtruncatis & mutilatis ab illis, vti probat & conuincit Iuſtinus martyr in Dialogo.*

2. Epiſemi eorum) ἐπίσημον *propriè ſignificat vmbilicum clypei, notam, ſignum, maculam: ſed his in locis accipitur pro nota numerali, quæ ſex indicat.*

3. Et dimidiam] *Dimidias literas appellant* י *Iod, &* ו *vau, quòd cæteris breuiores ſint ac minores: atque ex illis reliquas omnes factas eſſe plerique Hebræorum opinantur.*

4. Sion] *Dictionem iſtam ignorat penitus vetus codex; nec facilè apparet quid ſibi hoc loco velit.*

5. Ruit ergo] *Veteris codicis aliquantum diuerſa eſt lectio hoc pacto:* Corruit ergò numerus calculi quem M. D CCC lxxxviij. & per omnia, &c.

6. Antiquiores] *Hebraicas literas reliquas omnes inuentione & vſu præceſſiſſe, variis coniecturis permotus poſt Irenæum aſſerit Euſebius. Suidas illarum ſicuti aliarum omnium artium inuentores facit Adamũ, Sethúmque filium ipſius: Sethi filios rerum celeſtium diſciplinas in columnis ſcripſiſſe teſtatur Ioſephus: Enoch deinde quaſdam prophetias literis commendaſſe non ambigunt Auguſtinus, Origenes, Tertullianus: Libros de maleficiis & necromanticis artibus Chamo filio Noe tribuunt Comeſtor & Io. Caſsianus collationis octaua cap. 21. Sybillæ erithreæ adſcripta oracula in fidei ſuæ confirmationem reſtituit Conſtantinus magnus Orat. ad ſanctorum cœtum: hos autem omnes Cadmi, Phœnicũm regum Palamedis, Simonidis & Carpentæ, quos aliarum literarum repertores volũt, ætate multis ſeculis ſuperare null⁹ neſcit.*

Lib. 10. de prapa. euã. cap. 2.
Lo. 1 antiq. cap. 2.
Lo. 1. de ciuit. cap. 13.
Hom. 8. in Nume.
Lib. de balbum mul.

7. Decem quidem] *Illa decem ſunt ab* א *Aleph vſque ad* י *Iod; quæ ideo primæ & præcipuæ dicuntur, quod cæteræ ex illis, aut ad illarum ſimilitudinem efformata ſint: & numeri digiti ex ipſis conficiantur.*

8. Secundum ſubſequentiam] *Id eſt, à ſiniſtra in dexteram more Græcorum & Latinorũ. Eo autem modo ſcribũt Hebræi, dum alienis characteribus ſuas voces exprimunt: vel alij ab ipſis Hebraicè quidpiam exarantes, vt de Pilato fertur, qui cum titulum crucis Chriſti componeret, Hebraicas literas Latino more collocauerit.*

9. Barneth] *Vetus codex* Baruch, *quod Philoni, Hieronymo & Pagnino benedictum ſignificat:* Barneth *Chaldaica vox eſt eiuſdem ſignificationis.*

10. Etenim ex lege] *Initium eſt capitis* 39 *in ve. co. cum argumento quod eidem ſuperiùs affixũ eſt, & multò commodiùs meo iudicio.*

11. Et altitudo] *Sex has voces hactenus deſiderarant omnes excuſi codices.*

12. Hæc ante] *Codices ex.* Hæc autem: *deinde* ſignificatiuam *pro* ſignificantiam; *& paulo poſt* reliqui *pro* reliquis *reſtituimus.*

13. Calamiſcos] καλαμίσκος *ſignificat præter alia paruulam arundinem & fiſtulam: & quia harum formam habebant tres cannæ illæ ex candelabri Moſaici medio ſtipite prodeuntes, hic græca voce* καλαμίσκους *eas appellat.*

14. Smyrnæ] Σμύρνα *arbuſcula eſt Arabia, cuius cortice inciſo liquor quidam pinguis effluit, qui Stacte medicis appellatur. Vide Dioſcoridẽ lib. 1. ca. 78. Theophraſt. lib. 4. de hiſt plant. Plinium lib. 12. ca. 15. & 16.*

15. Ireos D.] *Iris multa ſignificat, ſed hic herba ſuauiter olens & aromatica eſt; de qua Dioſcor. lib. 1. Theophraſt. de hiſto. plant. Plinius lib. 21. ca. 7.*

16. Cinamomi CCL] *Nomẽ Cinamomi, aut cinnamomi in multa ſcinditur, quæ legendo notes licet. Hic ſpecies fruticis odori eſſe videtur, de quo Plinius li. 12. ca. 19. Theophraſt. lib. 19. cap. 47. Dioſcor. lib. 1. Dicitur autem cinamomũ, quia in modum cannæ ſubtiles & replicatos habet calamos, cineres vel nigri coloris, qui fracti viſibile ſpiramentum reddunt; & ſubtile quidem carum, groſſum vero vile & deſpectum.*

17. Calamiſci CCL.] *Exodi 30. Septuaginta legũt* καὶ καλάμου εὐώδους *i. calami odoriferi: Calamus igitur, à quo calamiſcus, hic frutex eſt in Arabia, India, & Syria iuxta Libanum montem proueniens, aſpectu ſimilis arundini, caſiæ ſapore, tactu mollis, & cum frangitur locum ſuauiſſimo replet odore.* Vide *Plinium lib. 12. cap. 20. & alios.*

18. De ſtacte] Στακτὴ *græcis vocatur ſuccus quidam ſiue lachryma emanãs inciſo cortice myrrhæ, de qua ſupra. Conſule Plinium lib. 12. ca. 6. & 14. Dioſcor. lib. 1. cap. 73. & 78. Doctus Rabbi Dauid in lib. radicum ita ſcribit.* Dicunt quod Nataph ſit Zari, hoc eſt, gutta ſiue ſtacte ſic appellata, quod ſtillet ex arboribus Keraph, Sicut dixerũt Rabbini noſtri (benedictæ memoriæ) Zari nihil aliud eſt niſi ſuccus qui ſtillat ex arboribus Keraph, & vulgo balſamum dicitur. *De balſami ortu, irrigationibus, & interitu ſi plura deſideras, conſule Petrum martyrem lib. 3. de legatione Babylonica.*

19. Et vngula] *Rabbi Solomo in 30. ca. Exodi, Paulo Fagio interprete, putat radicem eſſe candentem, terſam ac puram in morem vnguis. Rabbi Dauidi eodem loco, eſt aroma quod in Miſchnah (ſic vocant textum Thalmudicum) Zipporen id eſt, onix, ſiue vnguis vocatur, & eſt lenis & lucens vt vnguis. Propertius.*

Et cronico nares murtheus vngat onix.

Mihi veriſimilius & huic loco conuenientius id eſſe videtur, quod de onycha ſeu vngula habet Dioſcorides lib. 2. cap. 10. ὄνυξ ἐστὶ inquit, πῶμα κογχυλίου, ὅμοιον τῷ τῆς πορφύρας εὑρισκόμενον ἐν τῇ Ἰνδίᾳ, ἐν ταῖς ναρδοφόροις λίμναις, διὸ καὶ ἀρωματίζει νεμομένων κογχυλίων τὴν νάρδον. *id eſt. Vnguis conchylij tegmen eſt, haud ei abſimile quo purpura contegitur, quod in India nardiferis lacubus reperitur. Proin etiam odorem ſpirat, quoniam conchylia nardum paſcuntur. Vide etiam*

Plinium

Plinium lib.32.cap.10.

20 Et galbano] *Galbanum inter alia, liquor eſt cuiuſdam plantæ, ſimilis ferulæ, naſcentis in Syria, medicis frequens: Dioſcor. lib.1.cap.7. Theophraſt. lib.9. de hiſto. plantarum cap.1. & 7. Plini lib.12.cap.25. & 48. Lib. 24.cap.5. & 13. De hoc virgilius:*

Hinc iã Galbaneos ſuadebo incendere bonores.

Et Lucanus

Hic ebulũ ſtridet, peregrináque Galbana ſudãt.

De illo item Rabbi Kimhi in 30.ca. Exodi ait: Galbanũ aroma eſt, cuius odor grauis eſt, & eſt ſuccus arboris, quæ inuenitur in vrbibus Græciæ, eſtque vi mel nigrum, & lingua Arabica dicitur Miah.

21. Et Hedyoſmo] *ἡδύοσμον ſuauis odor mentha nominatur; de qua Luc.11. ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον, i. ſoluitis & datis decimas ex mentha. Dioſcorides vocat ἡδύοσμον ἄγριον menthaſtrum herbam. Vide Plini. lib.19.cap.8. & alios.*

22. Et thure] *Thus, cuius nomen tritum, ſacris ſuffimentis ſuccenſis ignibus maximè conueniens, & iampridem vſitatum. Ouidius.14. Metam.*

Templa tibi ſtatuã: ſoluam tibi thuris honores.

& Tibullus leb.1. eleg.3.

Redderet antiquo menſtrua thura Lari.

Porrò vt thuris ſiue incenſi ſuffumigationes, in ſacris Hebræorum Diuina iuſsione frequentes erant; ſic eiuſdem benedictio & vſus in ſacris Chriſtianorum, ex Apoſtolorum traditione, ſummáque Græcarum & Latinarum Eccleſiarum conſenſione religioſe obſeruatur, vt videre eſt ex Ruperto lib. 1. de diuinis off. ca. 29. & 36. & lib.6. ca.31. & 32. Stephano Eduenſi lib. de ſacramento alt. ca. 12. Germano Conſtantinop. in rerum Eccleſia. conſ. Auguſtino ſer. 98. de tempore: Tertulliano lib. de coro. mi. Dionyſio Areop. lib. Eccl. hier. ca.3. Iacobo fratre Domini in Liturgia: Canone.3 ſeu.4. Apoſtolorum. Si præter hos authores, alios adhuc deſideras; ritúmque hunc acuratè & diligenter comprobatum, conſule librum quem aduerſus Anatomen Miſſæ edidit, vir in euoluendis ſacris Fol.75. *authoribus paucis comparandis D. Iacobus Faber doctor Theologus, præceptor mihi perpetuò obſeruandus, hinc tibi abundè ſatisfactum iri puto. Cæterùm quum Gnoſticihorum omnium ſuffimentorum ſpecies, quantitates, commixtioneſque ad confirmationem ſuorum placitorum detorquere non poſſent, quod vel maximè neceſſum fuiſſet; argutè concludit Irenæus illos, quoſdam alios legis veteris ritus inſulſè & ſtolidè adduxiſſe, vt his ſua deliria aſſeuerarent.*

QVONIAM NON POSSIT CONSTARE per numeros veritas.

CAPVT XLII.

Q[1] Via autem hoc verum eſt, numerus iſte qui quinque dicitur in nullo communicans argumento eorum, nec concurrens figmento eorum, nec conueniens eis ad typicam eorum quæ ſunt in pleromate demonſtrata demonſtrationem ex ſcripturis, ſic ſuſcipiet probationem. Soter nomen quinque literarum, & patet autem habet quinque literas, ſed & agape[2] nomen ſunt literæ quinque, & Dominus noſter panes quinque benedicens, ſatiauit hominum quinque milia, ſapientes virgines à Domino ſunt quinque dictæ, & ſtultæ ſimiliter quinque. Iterum quinque viri cum Domino fuiſſe dicuntur quãdo teſtimonio patris occurrit, ſcilicet Petrus, & Iacobus, & Ioannes, & Moyſes, & Helias: quintus autem ingreſſus Dominus ad mortuam puellam ſuſcitauit eam. Nullum enim, inquit, permiſit intrare, niſi Petrum, & Iacobum, & patrem & matrem puellę. Ille diues apud inferos habere ſe quinque fratres dixit, ad quos vnum ire rogat ex mortuis reſurgentem. Natatoria piſcina quinque habebat porticus, vnde Dominus paralyticum ſanum in ſuam domum ire præcepit.[3] Ipſe habitus crucis fines & ſummitates habet quinque, duos in longitudine, & duos in latitudine, & vnum in medio,* vbi requieſcit qui clauis affigitur. Vnaquæque manus noſtra digitos quinque habet, ſed & ſenſus habemus quinque, & quæ in noſtris ſunt viſceribus, in quinque poſſunt numerari, cor & hepar, pulmones, ſplen, & renes. Adhuc etiam totus homo in hunc numerum poteſt diuidi, caput, pectus, venter, femora, pedes. Quinque ætates tranſit humanum genus, primùm infans, deinde puer, deinde paruulus, & poſthæc iuuenis, ſic deinde ſenior. In quinque libris legem populo Moyſes tradidit.[4] Vnaquæque tabula quam accepit à Deo, præcepta habebat quinque. Velamen ſanctum ſanctorum cooperiens, columnas habebat quinque. Et holocauſti altare, altitudo eius erat quinque cubitorum. Sacerdotes in eremo electi ſunt quinque, ſcilicet Aaron, Nadab, Abiud, Eleazar, & Ithamar: talaris & logium, & reliqua ſacerdotalis compoſitio de quinque contexta ſunt: habebat enim aurum & hyacinthum, & purpuram, & coccinum, & byſſum. Et quinque reges Amorrhæorum in ſpeluncis cõcludens Ieſus Naue capita eorum inculcari

Quinario numero, quanto minus frequẽter occurrat, non vtebantur.

Io.5. Mat.25. Mat.17. Luc.16. Io.5.

* in quo.

Crucis figuratio.

Ex numeris & typis nihil certi colligitur.

dedit populo,& alia quoque multa milia huiuſmodi,& in hoc numeto,& in quo quis voluerit,ſiue ex ſcripturis,ſiue ex ſubiacentibus naturæ operibus colligere poteſt,& non iam ob hoc quinque Æonas eſſe dicimus ſuper Demiurgum, nec quinionem quaſi vt diuinã rem aliquam conſectamus, nec inſtabilia, nec litamenta per vanum iſtum laborem cõfirmare tentamus,neque creaturam bene aptatam à Deo cogimus malè in typos non exiſtentium transferri,& impia & nefaria dogmata introducere, cùm detectio & euerſio ab omnibus ſenſum habentibus poſſit exiſtere. Quis enim cõcedat eis CCCLXV tantùm dies habere annum, vt ſint duodecim menſes è triginta diebus in typum duodecim Æonum diſſimili & typo exiſtente? Illic enim vnuſquiſque Æonum trigeſima pars eſt vniuerſi pleromatis,menſis autem duodecima pars anni ab ipſis eſſe dicitur. Si quidem annus in triginta diuideretur,& menſis in duodecim, conueniens putaretur typus eſſe mendacio eorum. Nunc autem in contrarium eſt. Pleroma quidem eorum in triginta diuiditur, pars autem eius aliqua in duodecim: hic autem omnis quidem annus in duas diuiditur partes, pars autem eius aliqua in triginta. Inſulſè itaque Saluator menſem quidem vniuerſi pleromatis typum fecit fieri, annum autẽ eius quæ in pleromate eſt duodecadis: magis enim conueniebat annum quidem in triginta diuidere, ſicut & totum pleroma: menſem autẽ in duodecim, ſicut & ſunt in pleromate eorum Æones. Et illi quidem omne pleroma in tres diuidunt, id eſt, [in] octonationem, [&] decadam, & duodecadam. Hic autem annus in quatuor diuiditur, id eſt, vernum, æſtatem, autumnum, & hyemem. Sed neque menſes, quos dicunt typum eſſe trigenarij [1] præfinitiuè] triginta habẽt dies, ſed alij quidem plures, alij autem minus, eo quòd quinque dies ſuperponantur eis. Et dies autem non ſemper præfinitas duodecim habet horas, ſed à nona vſque ad * quindecimam aſcendit, & iterum à * quindecima in nouem deſcendit, non iam propter triginta Æonas facti ſunt menſes triginta dierum. Alioquin haberẽt præfinitas trigenarias dies. Neque iterum dies horum, vt duodecim Æones per duodecim horas figurarent: haberent ipſi enim præfiguratas [ſemper] duodecim horas. [6] Adhuc autem materialia ſiniſtram vocantes: & ex neceſſitate quæ ſunt ſiniſtræ in corruptionem cedere dicentes, & Saluatorem veniſſe ad ouem perditam, vt eam transferat ad dextram, id eſt ad illas quæ ſunt ſaluæ nonaginta & nouem oues, quæ non perierunt, ſed in ouili permanſerunt, ſiniſtræ manus exiſtentes leuamen, non eſſe ſalutis conſentire eos neceſſe eſt. Et hoc quòd non ſimiliter eundem numerum * habet, cogentur ſiniſtræ, id eſt, corruptionis confiteri, & hoc nomen quod Græcè dicitur Agape, ſecundùm Græcorum literas, per quas apud eos ſupputatio ſignatur, nonaginta & tres numerum habens, ſimiliter ſiniſtræ manus leuamen eſt, & Alethia quoque ſimiliter ſecundùm ſupradictam rationem ſexaginta quatuor numerum habens, in parte materialium ſubſiſtit, & omnia omnino quæcunque ſanctorum nomina non adimplent numerum centum, ſed ſiniſtræ tantùm habent numeros, corruptibilia & materialia eſſe confiteri cogentur.

Nec dies, nec menſes aut anni, triginta Æones figurant.

* duodecimam.
* duodecima.

Figmenta de nonaginta nouem ouibus, & dextera ac ſiniſtra.

* habere.

ANNOTATIONES.

1. Quia autem] *Caput 40. hîc ſignat ve.co. Contendit Gnoſticos nihil ſomniorum ſuorum aſſerere poſſe ex numero quinario, quantumuis frequenter in ſacris occurrat.*

2. Nomen] *Hanc dictionem ve.co.deſiderat, quam ſi retinueris aptiùs leges gignendi caſu.*

3. Ipſe habitus crucis] *Piam admodum habes figura crucis adeóque imaginis eidem affixæ ſpeculationem, quam nec raro, & libenter imitatur Auguſtinus verba iſta Apoſtoli:* Vt poſſitis comprehendere quæ ſit longitudo & latitudo, & ſublimitas & profundum, ſcire etiam ſupereminentem ſcientiæ charitatem Chriſti, *ad ſacramentum crucis referens*, vt in latitudine accipiatur tranſuerſum lignum, quo extenduntur manus, propter operũ ſignificationem: in longitudine ab ipſo vſque in terram, vbi totum corpus crucifixum ſtare videtur, quod ſignificat perſiſtere: in altitudine ab ipſo tranſuerſo ligno ſurſum verſus quod ad caput eminet, propter expectationem ſupernorum: in profundo autem pars illa ligni quæ in terræ abdito defixa latet. *Hæc Auguſtinus epiſtola 112.ca. 12. epiſt. 119 cap. 41. & epiſt. 120. cap. 26. quibus imaginis Crucifixi cõſiderationem ſanctiſſimis patribus longè gratiorem fuiſſe perſpicimus, quàm neotericis Gnoſticis.*

4. Vnaquæque tabula] *Diuerſæ fuerunt ſententiæ Hebræorum, Græcorum, & Latinorum, quot præcepta in quaque tabella reponantur, Ioſephus & Philo, quos hîc imitatur Irenæus, quinque in qualibet collocant: ex Græcis Origenes, Procopius, & Heſychius caput vigeſimum exodi enarrantes, & Clemens alex. 6. ſtro. quatuor in priore, ſex in poſteriore annumerãt, quibus ex latinis aſtipulatur Ambroſius: Latinis ferè omnibus valde probatur Auguſtini partitio, qua tria tantũ in prima conſtituit, quibus*

3. Antiq. ca. 6 & 8.
Lib. de decalogo.
In. 6. cap. Epheſ.
Lib. de decẽ chordis.
Con 1. in pſal. 32.
Quæſt. 71. in exod.

Dei cultus explicatur: ſeptem in alia quibus proximi di-lectio ſubetur.

5. præfioitiuè] *Ita vetus co. delendum* præfinitione.

6. adhoc autem] *Caput 41. ſignatur in ve. co. cum hac epigraphe:* De Amen & oonagiuta nouem oui-bus, ex quibus vna perüt & inuenta eſt.

QVÆ SVNT QVÆ A NOBIS POSSVNT EXOLVI, & quæ ſunt quæ remittuntur Deo fabricatori.

CAPVT XLIII.

SI quis autem ad hæc dixerit, Quid ergo? an vanum eſt, & vt prouenit &* omnium poſitiones ſunt, [1] &] Apoſtolorum electio, & Domini operatio, & eorum quæ facta ſunt compoſitio? Dicemus eis, non quidem, ſed magna ſapiẽtia [& diligentia] ad liquidum apta & ornata, omnia à Deo facta ſunt, & antiqua, & quæcunque in * nouis temporibus verbum eius operatum eſt, & debent ea non numero xx, ſed ſubiacenti copulare argumento, ſiue rationi, neque de Deo inquiſitionem ex numeris & ſyllabis & literis accipere. Infirmum eſt enim hoc propter multifarium & varium eorum, & quòd poſſit * eſſe argumentum hodie æquè commentatum, ab aliquo contraria veritati ex ipſis ſumere teſtimonia, eo quòd [in] multa transferri * poſſunt, ſed ipſos numeros, & ea quæ facta ſunt aptare debent ſubiacenti veritatis argumẽto. Non enim regula ex numeris, ſed numeri ex regula: nec Deus ex factis, ſed ea quæ facta ſunt, ex Deo. Omnia enim ex vno & eodem Deo: [2] quia autem varia & multa ſunt quæ facta ſunt: & omnis quidem factura bene aptata, & bene conſonans quantum autem ſpectat ad vnumquodque eorum, ſunt ſibi inuicem contraria & non conuenientia, ſicut citharæ ſonus per vniuſcuiuſque diſtantiam conſonantem vnam melodiam operatur, ex multis & contrariis ſonis ſubſiſtens. Debet ergo amator veri non traduci diſtantia vniuſcuiuſque ſoni, nec alium quidem huius, alium autem illius artificem ſuſpicari & factorem: neque alium quidem acutiores, alium autem vaſtiores, alium verò * varietates aptaſſe, ſed vnum & ipſum ad totius operis & ſapientiæ demonſtrationem, & iuſtitiæ, & bonitatis & numeris. Hi verò qui audiunt melodiam, debent laudare & glorificare artificem, & aliorum quidem extenſionem mirari, aliorum autem laxamentum intendere, aliorum verò * intra vtrunque temperamentum exaudire, aliorum autem typum conſiderare, & ad quid vnumquodque referat, & eorum cauſam inquirere, nuſquam transferentes regulam, neque errantes ab artifice, neque abiicientes fidem quæ eſt in vnum Deũ qui fecit omnia, neque blaſphemãtes noſtrum conditorem. Si autem & aliquis non inuenerit cauſam omnium quæ requiruntur, cogitet quia homo eſt in infinitum minor Deo, & qui [ex] parte acceperit gratiam, & qui nondum æqualis vel ſimilis ſit factori, & * qui omnium experientiam, & cogitationem habere non poſſit, vt Deus: ſed inquantum minor eſt ab eo qui factus non eſt, & qui ſemper idem eſt, ille qui hodie factus eſt, & initium facturæ accepit in tantum ſecundùm ſcientiam & ad inueſtigandum cauſas omnium minorem eſſe eo qui fecit. [3] Non enim infectus es, ô homo, neque ſemper coexiſtebas Deo, ſicut [4] proprium] eius Verbum, ſed propter eminentem bonitatem eius; nunc initium facturæ accipiens, ſenſim diſcis à verbo diſpoſitiones Dei, qui te fecit. Ordinem ergo * ſerua tuæ ſcientiæ, & ne vt bonorum [ignarus] ſupertranſcendas ipſum Deum.

* nominum.
* nouiſſimis.
* omne.
* poſſint.
* medietates.
* inter.
* quia.
* ſeruato.

Ex numeris, literis & ſyllabis, non eſt de Deo inquirendum.

Canon Irenæi.

Omni curioſa inueſtigatione omiſſa, vniuerſa ad Deum referenda ſunt.

Piis, in rebus obſcuris quid cogitandum.

ANNOTATIONES.

1. Et Apoſtolorum] *Codices excuſi* nec Apoſtolorum.

2. Quia autem varia] *Initiũ eſt Cap. 42. in ve. co.*

3. Non enim infectus] *Grauis ſententia, qua hominem cum filio Dei comparat, quòd ille factus ſit, id eſt, ex nihilo cum prius non fuiſſet productus: hic autem non factus cum ſit homoouſios & coæternus patri. Iſthæc poſtmodum ſancti alij patres apertius concluſerunt in Nicena ſynodo aduerſus Arij blaſphemias, vt ex ſymbolo liquet. Athanaſius quoque d.* Filius à patre ſolo eſt οὐ ποιητὸς, οὐ κτιςὸς non factus, non creatus: *Fuſius & accuratius oratione 2. & 3. contra Arianos, negotium perſequitur, vt & Baſilius lib. 2. contra Eunomium. Auguſtinus ſer. 193.* Factum vel creatum Dei Verbum dici omnino non poteſt, per quod facta ſunt omnia, &c.

4. proprium] *Expunximus* proximum: *& vltima linea* ignatus *pro* ignatum *repoſuimus autho. ve. co.*

*OSTENSIO QVONIAM DEMIVRGVS NON SIT SVPER-
greſsibilis mente,neque ſuper eum alteram diuinitatem eſſe.*

CAPVT XLIIII.

Inſanum eſt quæ ſupra Deũ quodpiã inquirere.

NOn enim tranſibilis es, neque ſupet Demiurgum tequiras quid ſit. Non enim inuenies. Indeterminabilis eſt enim artifex tuus: neque tanquam hunc totum menſus ſis, & tanquam qui pet omnem eius fabrieam veneris,& omne quod eſt in eo ptofundum,& altitudinem,& longitudinem conſideraueris, ſuper ipſum alium excogites patrem. Non enim excogitabis,ſed contra naturam ſentiens,eris inſipiens, etſi in hoe perſeueraris,incides in inſaniam,ſublimiotem teipſum meliotémque factore tuo exiſtimans,& quòd pertranſeas tegna eius.

ANNOTATIONES.

1. Non enim tranſibilis es] *Legerim* eſt,*non es*, *vt poſtea* indeterminabilis eſt,*quãuis id nõ doceat ve.co.*

*QVID SIT QVOD A PAVLO DICTVM EST,
ſcientia inflat,dilectio autem ædificat.*

CAPVT XLV.

Pij, licet imperiti, præferendi ſunt iis qui inflati ſunt vana ſcientia perſuaſione.
1.Cor 8.
Inflatio ma ama.

MElius ergo & vtilius idiotas & parum ſcientes exiſtere, & pet charitatem proximum fieri Deo,quàm putare multum ſcire,& multũ expertos in ſuum Deum blaſphemos inueniri, alterum Deum patrem fabricantes, & ideo Paulus * clamabat, Scientia inflat,charitas autem ædificat. Non qui veram ſcientiam de Deo culparet: alioquin ſeipſum primum accuſaret: ſed quia ſciebat quoſdam ſub occaſione ſcientiæ elatos excidere à dilectione Dei, & ob hoc opinari ſcipſos eſſe perfectos,imperfectum autem Demiurgum introducentes,abſcidens eorum huiuſmodi ſcientiæ ſupercilium,ait, Scientia inflat,charitas autem ædificat. Maior autem hac non eſt alia inflatio,quàm vt opinetur quis ſe meliorem & perfectiorem eſſe eo qui fecerit & plaſmauerit,& ſpiramen vitæ dederit,& hoc ipſum eſſe * præceperit. Melius itaque eſt,ſicuti prædixi, nihil omnino ſcientem quempiam, ne quidem vnã cauſam cuiuſlibet eorum quæ facta ſunt, cur factũ [ſit] credere Deo, & perſeuerare in eius dilectione,quæ hominẽ viuificat,nec aliud inquirere ad ſcientiam,niſi Ieſum Chriſtũ filium Dei, qui pro nobis crucifixus eſt,quàm pet queſtionum ſubtilitates & multiloquiũ in impietatem cadere.[2] Quid enim ſi [ſuper] hos conatus paululũ quis elatus,eo quòd Dominus dixerit, Quia & capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt, curioſè inquirere voluerit [&] numerũ vniuſcuiuſque capitis capillorum,& cauſam exquirere,per quam hic quidẽ tantos, [ille autẽ tantos] capillos habeat,non omnibus ex æquo habẽtib*, ſed multis milibus ſuper milia aliis atque aliis numeris inuentis, eo quòd alij quidẽ maiora, alij autẽ minora habeãt capita,& alij quidẽ ſpiſſos capillos ſemper,alij autẽ raros,alij verò & omnino paucos capillos habeãt? Et hi qui putant ſe numerum inueniſſe capillorum,tentent referre ad teſtimoniũ ſuæ ſectæ,quam excogitauerũt?* Cur etiã quis ob hoc quod dictũ ſit in Euangelio, Nónne duo paſſeres aſſe væneũt,& vnus ex his nõ cadet ſuper terrã ſine patris veſtri volũtate,enumerare voluerit captos vbique quotidie paſſeres [ſiu:] in vnaquaque regione,& cauſam tequirere ob quam heri quidẽ tantos,ac pridẽ tantos,hodie autẽ iterũ tanti ſint [qui capti ſunt,] & adnectat paſſerũ numerũ ad ſuum argumẽtum,nónne ſeipſum ſeducit omnino? & eos qui ei acquieſcunt,in magnã inſaniam cogit,ſemper ptomptis hominibus vt in talibus amplius quid quàm magiſtri eorũ putentur inueniſſe. Quid autẽ ſiquis interroget nos,ſi omnis numerus omniũ quæ ſunt facta & quæ fiãt [ſcitur] à Deo,& ſi ſecundùm illius prouidentiam vnuſquiſque eorũ eam quæ ſecundùm ſe eſt, accepit quantitatem: nobíſque conſentientibus & confitentibus,quia nihil omnino horum quæ facta ſunt,& quæ fiunt,& fient, * Deum fugit, ſed pet illius ptouidentiam vnumquodque eorum & habitum & otdinem,& numerum, & quãtitatem accipere & accepiſſe ptopriam, & nihil omnino neque vanè,nec vt prouenit factum aut fieri, ſed cum magna aptatione & * conſonantia ſublimi, & eſſe admitabilem rationem, & verè diuinam quæ poſſit huiuſmodi & diſcernere, & cauſas proprias enunciare: accipiens à nobis huiuſmodi teſtimonium & conſenſum, pergat adhuc [3] vt arenam enumeret, & calculos terræ, ſed & fluctus maris, & ſtellas cœli, & cauſas excogitare numeri qui putatur inuentus: nónne in vanum

Math. 10.
Non ſunt omnia inquirenda quæ ingenij noſtri captũ excedunt.
Math. 10.
Diuina prouidentia omnia ſubſunt.

* clamauit.
* præſtiterit.
* Aut irẽ: tũ ſi quis.
* ſcientiã Dei.
* conſciẽtia.

vanum laborans,& delirus hic talis, & irrationabilis ab omnibus qui ſenſum habent, iuſtè dicetur? Et quò magis præter* hos in huiuſmodi quæſtionibus occupatur, & quò plus aliis adinuenire ſe exiſtimat, reliquos imperitos, & idiotas, & animales vocans, eo quòd non ſuſcipiant eius tam vanum laborem, hoc magis eſt inſanus & ſtupidus, tãquam [4] fulmine percuſſus, in nullo cedẽs Deo, ſed perſcientiam, quam inueniſſe ſe putat, ipſum mutat Deum, & iaculatur ſententiam ſuam ſuper magnitudinem factoris.

** cæteros*

ANNOTATIONES.

1. Melius eſt] *Non ignauia imperitorum patrocinatur, ſed iactantiæ & ſupercilio Gnoſticorum occurrit; qui vana perſuaſione encyclopadiæ omnium diſciplinarũ inflati, ſimplicibus petulanter inſultabant. Non diſſimiliter ſcribit Auguſt. ſerm. 20. de verbis Apoſtol.* Melior eſt fidelis ignorantia, quàm temeraria ſcientia. *Et Hieron.* Melius eſt aliquid neſcire, quàm cum periculo diſcere. *Ignauus eſſe mauult Nazianzenus, quàm plus æquò curioſus: ac nimis timidus, quàm nimis audax. Corruptos quorumdam mores qui ſe humanarum diſciplinarum apices conſcendiſſe putabant, poſt Tullium & Senecam grauiter perſequitur Lactantius, libr. 3. capite 15.*

In regula mag. De moder. in diſput. ſeruanda.

2. Quid enim] *Cap. 43. ſignat vetus codex cum epigraphe quæ huic capiti 45. aſcripta eſt. Legendum autem proponimus ex vet. cod.* Quid enim ſi ſuper hos, *expuncto* per.

3. Arenam numerare] *Quatuor hic parabolis eleganter oſtendit, inanes non minus & ridiculos eſſe horũ conatus, quàm ſi ciatho mare exhaurire, pondus montium ſcrutari, flatum venti menſurare, ignem ponderare, & diem, quæ præteriit, reuocare molirentur. Similes enim ſuperioribus ſunt hæ, à quibus ſacræ literæ non abhorrent.*

4. Fulmine percuſſus] *Videtur exprimere græcum verbum* ἐμβροντήτος, *ſimili quoque prouerbiali voce poſtea vtitur cap. 53.*

QVOMODO OPORTET PARAbolas exolui.

CAPVT XLVI.

S[1]Enſus autem ſanus, & qui ſine periculo eſt, & religioſus, & amans verum, quæ quidem dedit in hominũ poteſtatem Deus, & ſubdidit noſtræ ſcientiæ, hæc promptè meditabitur, & in ipſis proficiet diuturno ſtudio, facilem ſententiam eorum efficiens.[2] Sunt autem hæc, quæ ante oculos noſtros occurrunt, & quæcunque apertè, & ſine ambiguo ipſis dictionibus [3] poſita] ſunt in Scripturis, & ideò parabolæ debent [non] ambiguis adaptari. Sic enim & qui abſoluit, ſine periculo abſoluit, & parabolæ ab omnibus ſimiliter abſolutionem accipient, & à veritate corpus integrum, & ſimili aptatione membrorum, & ſine concuſſione perſeuerat. Sed quæ non apertè dicta ſunt, neque ante oculos poſita, copulare abſolutionibus parabolarum, quas vnuſquiſque prout vult adinuenit. Sic enim apud nullum erit regula veritatis, ſed quanti fuerint qui abſoluent parabolas, tantæ videbuntur & veritates [4] oppugnãtes ſe inuicem, & contraria ſibimet dogmata ſtatuentes, ſicut & gentilium philoſophorum quæſtiones. Itaque, ſecundùm hanc rationem, homo quidem ſemper inquiret, nũquàm autem inueniet, eò quòd ipſam inuentionis abiecerit diſciplinam. Et cùm venerit ſponſus, is qui imparatam habet lampadem [5] nulla] manifeſti luminis claritate fulgentem, recurrit ad eos qui abſolutiones parabolarum in tenebris diſtrahunt, relinquens eum, qui per manifeſtam prædicationẽ gratis donat, [ad eum] petit ingreſſum, & excluditur à thalamo eius. Cùm itaque vniuerſæ Scripturæ, & Propheticæ, & Euangelicæ in aperto, & ſine ambiguitate, & ſimiliter ab omnibus audiri poſſint, etſi non omnes credunt vnum, & ſolum Deum, ad excludẽdos alios, prædicent omnia feciſſe per Verbum ſuum, ſiue viſibilia, ſiue inuiſibilia, ſiue cœleſtia, ſiue terrena, ſiue aquatilia, ſiue ſubterranea, ſicut demonſtrauimus ex ipſis Scripturarum dictionibus, [& ipſa] autem creatura in qua ſumus, per ea quæ in conſpectum veniũt, hoc ipſum teſtante, vnum eſſe qui eam fecerit & regat: valdè hebetes apparebunt, qui ad tam lucidam adapertionem cæcutiunt oculos, & nolunt

Ea meditanda quæ noſtra poteſtati ſubiecit Deus.

In parabolis non eſt regula veritatis, ſed in apertis Scripturis.

Omnia à Deo vnum conditorem omnium teſtantur.

videre lumen prædicationis, ſed conſtringunt ſemetipſos, & per tenebroſas parabolarum abſolutiones, vnuſquiſque eorum proprium putat inueniſſe Deum.[6] Quia enim de *cogitatione eorum qui contraria opinantur de patre, nihil apertè, neque[7] ipſa dictione, neque ſine controuerſia in nulla omnino dictũ ſit Scriptura, & ipſi teſtantur dicentes, in abſconſo hæc eadem Saluatorẽ docuiſſe non omnes, ſed aliquos diſcipulorum, qui poſſunt capere, & per argumenta, & ænigmata, & parabolas ab eo ſignificata intelligentibus. Veniunt autem ad hoc, vt dicant, alium quidem eſſe qui prædicatur Deus, & alium patrem, qui per parabolas & ænigmata ſignificatur pater. Quia autem parabolæ poſſunt multas recipere abſolutiones, ex ipſis de inquiſitione Dei affirmare, derelinquentes quod certũ, & indubitatum, & verum eſt, valdè præcipitãtium ſe in periculum, & irrationabiliũ eſſe, quis non amantium veritatem confitebitur? Et nunquid hoc eſt non in petra firma, & validа, & in aperto poſita ædificare ſuam domum, ſed in incertum effuſæ arenæ, vnde & facilis eſt euerſio huiuſmodi ædificationis?

Chriſtus nõ aliud clàm aliud verò palam docuit.

Matth. 7.

* excogitatione.

ANNOTATIONES.

1. Senſus autem] *Commodius præcedenti capiti hæc prima ſententia iungeretur, vt cum argumẽto indicat vetus codex.*

2. Sunt autem] *Caput 44. in vet. cod. cum epigraphe ea, quæ capiti 43. ſuprà affixa eſt. Obſeruandũ quàm honorificè de ſacris literis ſentiat, quas attentè legit, ad eas alios ablegat, vt fontem, quò pietatem hauriant vniuerſam. Harum ſtudio & energia Iuſtinus martyr, & Tatianus permoti, ſectis omnibus Philoſophorum eodem ſeculo vale dixerunt, vt Chriſti placitis ſeſe conſecrarent. Earundem oracula cõſulere Autolycum hortatur Theophilus, ſi pœnas euadere, & bona perpetua conſequi voluerit. Ea denique omnium ſcriptorum antiquiſſima & veriſſima eſſe non ſemel poſtea confirmat lib. 2. & 3. ad eundem Autolycum.*

3. Poſita ſunt] *Ita vet. co. deleuimus* poſitæ, *& mox negationem* non *præpoſuimus* ambiguis.

4. Oppugnantes ſe] *Vet. cod.* tantæ videbuntur veritates pugnantes ſemetinuicem.

5. Nulla] *Expunximus* nulli: *poſtea* ad eum *pro* ab eo, *vete. cod. authoritate repoſuimus.*

6. Quia enim] *Cap. 45 ſignat vet. cod. cum ſumma quæ ſuprà tribuitur capiti 44.*

7. Ipſa dictione, neque] *Tres has voculas deſiderat vetus cod. quæ verò hic refellit, partim cap. 1. lib. 1. partim cap. 16. 17. & 23. recenſuit.*

QVONIAM OMNEM AGNITIONEM NON poſſumus habere in hac vita.

CAPVT XLVII.

HAbentes itaque regulam ipſam veritatem, & in apertũ poſitum de Deo teſtimonium, non debemus per quæſtionum declinantes, in alias atque alias abſolutiones eiicere firmam & veram de Deo ſcientiam: magis autem abſolutionem quæſtionum in hunc characterem dirigentes, *exercere quidem cõuenit per inquiſitionem myſterij, & diſpoſitionis exiſtẽtis Dei: augeri autem in *charitate eius, qui tanta propter nos facit & fecit, nunquam autẽ excidere ab ea ſuaſione [qua] maniſeſtiſſimè prædicatur: quia hic ſolus verè ſit Deus & pater, qui & hunc mundum fecit, & hominem plaſmauit, & in ſua creatura donauit incrementum, & de minoribus ſuis, ad maiora, quæ apud ipſum ſunt vocans, ſicut infantem quidem in vulua cõceptum educit in lumen ſolis, & triticum, poſteaquã in ſtipula corroborauerit, condit in horreum. Vnus autem & idem Demiurgus, qui & vuluã plaſmauit, & ſolem creauit. Et vnus idẽ Dominus, qui & ſtipulam eduxit, & triticũ augens multiplicauit, & horreũ præparauit.[8] Si autem omniũ quæ in Scripturis requiruntur abſolutiones non poſſumus inuenire, alterum tamen Deum, præter eũ qui eſt, non requiramus. Impietas enim hæc maxima eſt. Credere autẽ hæc talia debemus Deo, qui & nos fecit, rectiſſimè ſciẽtes, quia Scripturæ quidẽ perfectę ſunt, quippe à verbo Dei & ſpiritu eius dictæ, nos autẽ ſecundùm quod minores ſumus, & nouiſſimi à verbo Dei, & Spiritu eius, ſecundùm hoc & ſcientia myſteriorũ eius indigemus, & nõ eſt mirũ ſi in ſpiritalibus, [&] cœleſtibus, [&] in his quæ habẽt reuelari, hoc patimur nos: quandoquidẽ etiã eorũ quæ ante pedes ſunt (dico autẽ quæ ſunt in hac creatura, quæ & *cõteruntur à nobis, & vidẽtur, & ſunt nobiſcũ) multa fugerũt noſtram ſcientiam, & Deo hæc ipſa committimus. Oportet enim eum præ omnibus præcellere.

[9] Quid

Quæſtionibus vanis non eſt incumbendũ.

Deus vnus.

Scripturis ſacris cùm perfectæ ſint credẽdum.

* exercere

* charitatem.

* cedere.

* contrectantur.

[3] Quid enim ſi tentemus exponere cauſam aſcenſionis Nili? Multa quidē dicimus, & fortaſſis ſuaſoria, fortaſſis autem non ſuaſoria: quod autem verum eſt, & certum, & firmum, adiacet Deo.[4] Sed & *volantiū animalium habitatio, eorū quæ veris tempore adueniunt ad nos, autumni autē tempore ſtatim recedunt, cùm in hoc mundo hoc ipſum fiat, fugit noſtrā ſcientiā. [5] Quid autē poſſumus exponere de Oceani acceſſu & receſſu, cùm cōſtet eſſe certā cauſam? Quidve de his quæ vltra eū ſunt enunciare, qualia ſint? Vel quid dicere poſſumus, quomodo *pluuia, & coruſcationes, & tonitrua, & collectiones nubiū, & nebulæ, & vētorū emiſſiones, & ſimilia his efficiūtur, annūciare quoque & theſauros niuiū, & grādinis, & eorū quæ his proxima ſunt: quæ hæc autē nubiū præparatio, aut qui ſtatus nebulæ, quæ autē cauſa eſt per quā creſcit Luna, & decreſcit, aut quę cauſa aquarū diſtātiæ, [&] metallorū & lapidū, & his ſimiliū: in his omnibus nos quidē loquaces erimus, requirētes cauſas eorū: qui autē ea facit, ſolus Deus veridicus eſt.[6] Si ergo & in rebus creaturæ quædā quidem eorū adiacent Deo, quædā autem & in noſtram venerunt ſcientiā, quid mali eſt, ſi & eorū quæ in Scripturis requirūtur, vniuerſis Scripturis ſpiritalibus exiſtentibus, quædā quidem *abſoluamus ſecundùm gratiā Dei, quædā autem *cōmendemus Deo, & non ſolùm in hoc ſeculo, ſed & in futuro: vt ſemper quidē Deus doceat, homo autē ſemper diſcat, quæ ſunt à Deo, ſicut & Apoſtolus dixit, Reliquis partibus deſtructis, hæc tūc perſeuerare, quæ ſunt fides, ſpes, & charitas.[7] Semper enim fides, quæ eſt ad magiſtrum noſtrū, permanet firma, aſſeuerans nobis quoniā ſolus verè Deus, & vt diligamus Deum verè ſemper: quoniā ipſe ſolus pater, & ſperemus ſubinde plus aliquid accipere, & diſcere à Deo, quia bonus eſt, & diuitias habēs indeterminabiles, & regnū ſine fine, & diſciplinā immenſam.[8] Si ergo ſecundùm hunc modū quem diximus, quædā quidem quæſtionū Deo commiſerimus, & fidē noſtram ſeruabimus,[9] & ſine periculo perſeuerabimus] & omnis Scriptura à Deo nobis data cōſonans nobis inuenietur, & parabolæ his quę manifeſtè dicta ſunt, conſonabūt, & manifeſtè dicta abſoluēt parabolas, & per dictionum multas voces, vnā conſonantem melodiā in nobis ſentiet, laudantē hymnis Deum, qui fecit omnia: vt puta, ſi quis interroget,[10] Antequā mundum faceret Deus, quid agebat? Dicimus quoniā iſta reſponſio ſubiacet Deo. Quoniā [autem] mundus hic factus eſt apoteleſtos à Deo, tēporale initium accipiens, Scripturæ nos docent: quid autē ante hoc Deus ſit operatus, nulla Scriptura manifeſtat: ſubiacet ergo hæc reſpōſio Deo, & non ita ſtultas, & ſine diſciplina blaſphemas adinuenire velle prolationes, & per hoc quod *putes te inueniſſe materiæ prolationē, ipſum Deū qui fecit omnia reprobare.[11] Cogitate enim, ô omnes qui talia adinuenitis, cùm ipſe ſolus pater Deus dicatur, qui & verè eſt, quē vos Demiurgū dicitis, ſed & cùm Scripturæ hunc ſolū *ſciunt Deū, ſed & cùm Dominus hūc ſolū confiteatur proprium patrē, & alterū neſciat, ſicut ex ipſis eius verbis oſtēdimus, quoniā hunc ipſum labis dicitis fructū, & ignorantiæ prolationē, & neſcientē qui ſit ſuper eū, & quæcunque alia dicitis de eo, conſiderate magnitudinē blaſphemiæ in eū, qui verè eſt Deus: grauiter quidē & honeſtè videmini dicere, vos in Deū credere, *hunc alterū Deū, cùm minimè poſſitis oſtendere hunc ipſum, in quē credere vos dicitis, Labis fructū [&] ignorantiæ prolationē pronunciaris. Hæc autē cæcitas, & ſtultiloquiū inde prouenit vobis, quòd nihil Deo reſeruetis, ſed & ipſius Dei, & Ennœæ eius, & Verbi, & vitæ, & Chriſti natiuitates, & prolationes annunciare vultis, & has non aliunde accipiētes, ſed ex affectione hominū: & non intelligitis, quia in homine quidē, qui eſt cōpoſitum animal, capit huiuſmodi dicere, ſicut prædiximus, ſenſum hominis, & Ennœā hominis. Et quia ex ſenſu Ennœa, de Ennœa autē Enthymeſis, de Enthymeſi autē Logos, quem autē Logon? Aliud enim eſt ſecundùm Græcos Logos, quod eſt principale:[12] quod] excogitat, aliud organū, per quod emittitur Logos: & aliquādo quidē quieſcere, & tacere hominē aliquādo autē loqui & operari. Deus autē cùm ſit totus mens, totus ratio, & totus ſpiritus operās, & totus lux, & ſemper idem, & ſimiliter exiſtens, ſicut & vtile eſt nobis ſapere de Deo, & ſicut ex Scripturis diſcimus, non iam huiuſmodi affectus & diuiſiones decēter erga eum ſubſequentur. Velocitati enim ſenſus hominum, *per ſpiritale eius non ſufficit lingua deſeruire, quippe carnalis exiſtens: vnde & intus ſuffocatur verbum noſtrum, & profertur non de ſemel, ſicut conceptum eſt à ſenſu, ſed per partes, ſecundùm quod lingua ſubminiſtrare præualet.

*volatilium.
*pluuiæ.
*abſoluimus.
*commēdamus.
*putas.
*ſciant.
*de hinc.
*propter.

Multa quæ ſenſibus obuia ſunt, nos etiam latent.
Multa in Scripturis obſcura, Deo cōmendanda.
1. Cor. 13.
Quæſtio Deo cōmittenda.
Blaſphemia Gnoſticorum.
De Deo piè ſentiendū.

ANNOTATIONES.

1. Qua manifeſtiſſimè] *Ita vetus codex: excuſi* quæ manifeſtiſſimè.

2. Si autem omnium] *Sacra ſcripta vt à Verbo Dei, & Spiritu eius profecta, omnibus numeris perfecta eſſe, ideóque magna religione ipſis adhærendum rectiſſimè aſſerit: ſed nec minus piè enuncit ea tantis myſteriis abundare, quod ad eorum intelligentiam reuelatione opus ſit, cùm tanta ſit animi noſtri caligo, vt ad ea, quæ ante pedes ſunt, crebro cæcutiamus, ſicut exemplis propoſitis confirmat. Errant igitur toto cælo, qui ſacras literas adeò claras, apertas, & omnibus peruias clamitant, vt quibuſuis liceat illotis pedibus, & manibus ad eas tractandas accedere.* Ratio diuina, *ait Tertullianus*, in medulla *Lib. de reſurre. carn.* eſt, non in ſuperficie, & plerumque æmula manifeſtis: nec hęreſes eſſe poſſent, ſi non & perperam Scripturæ intelligi poſſent. Multis etiam in locis obſcuras Scripturas prouiſum eſſe *nō dubitat Auguſtinus*, ad edomandam labore ſuperbiam, & intellectum à faſtidio reuocandum, cui facilè inueſtigata plerumque vileſcunt. *lib. 2. de doct. chr. ca. 6. Et lib. contra Adimantum:* Aliquando apertè ponitur in Scripturis ipſa diuina authoritas, aliquando autem occultatur, vt & manifeſtis lector inſtruatur, & exerceatur obſcuris, *cap. 17. Non poſſum hoc loco non monere, rem iſtam fuſiùs à Procopio Gazæo, præfatione in Eſaiam, elegantiſſimè & grauiſſimè tractari, quam Latinam factam percurrendam mihi aliquando dedit Ioannes Curterius, mihi ob pietatem & literarum ſtudia amiciſſimus, qui totum commentarium breui eſt editurus in Eccleſiæ vtilitatem.*

3. Quid enim] *De Nili incrementis, & eluuionibus, ſeptem diuerſas Philoſophorū opiniones recitat Plutarchus lib. 4. de Plac. Philoſoph. eaſdem examinat Plin. lib. 5. cap. 9. Diodorus octo etiamnum refert, quarum poſtremam ſolummodò probat, lib. 1. cap. 4. ſuas coniecturas proponit Herodotus in Euterpe, quem in his garrire putat Strabo in 17. nec vnde creſcere incipiat Nilus, nec incrementi eius cauſas inueniri omnium meo iudicio, rectiſſimè ſcripſit Senec. lib. 4. natur. quæſt.*

4. Sed & volantium] *De hirundinum receſſu intelligit, quas viciniora loca petere, & apricos montiū ſequi receſſus putat Plin. vbi nudas & deplumes frequenter inuentas fuiſſe aſſerit lib. 10. cap. 24. Exprobrat Dominus Hebræis ſtupiditatem, quæ iudicia ſua non aduertebant propoſitis Ciconiis, Turturibus, Gruibus & Hirūdinibus, quæ ſtata tempora receſſus ſui ſagaciter nota, nec anteuertunt, nec prætereunt, Hierem. 8.*

5. Quid autem poſſumus] *Plutarchus quinque* *Lib. 3. de plac. phil.* *diuerſas ſententias de Oceani fluxu & refluxu referens, ſatis innuit, quàm frigidè rei nodum ſoluerint Philoſophi. Illos Soli & Lunæ tribuit Plin. lib. 2. cap. 97. quod & Ariſtoteli placuerat lib. 2. Meteo. Sacræ literæ iſthæc omnia diuinæ prouidentiæ aſcribunt: quæ mirabiles elationes maris excitat, turbatq́ profundū, & ſonum fluctuū eius. Reliqua quæ ſubiiciuntur exempla, ex Iobi cap. 38. deſumpta videntur.*

6. Si ergo & in rebus] *Cap. 46. ſignat vet. cod.*

7. Semper enim fides] *Fidem etiam in futuro ſeculo permanere non ſolùm hic Irenæus affirmat, ſed & Tertullia. his verbis:* Exhauriuntur linguæ, ſcientiæ, *Lib. de pat.* prophetiæ, permanent fides, ſpes, dilectio, &c. *Memineris fidem duo inuoluere, primò eam obſcuritatem, quam patres ſcholaſtici vocarunt Latentiam obiecti; ſecundo inconcuſſam eam certitudinem, quæ omnem dubitationem procul repellit: hanc conditionem poſteriorem in beatis ſpiritibus permanere rectè volunt hi authores, priorem verò minimè.*

8. Si ergo ſecundùm] *Cap. 47. ſignat vet. cod.*

9. Et ſine periculo] *Quatuor has voces habebat vetus codex: excuſi omnes deſiderabant.*

10. Antequàm] *Hanc quæſtionem proponenti cuidam, alium reſpondiſſe ſeculariter eludentem quæſtionis violentiam ſcribit Auguſtinus:* Alta ſcrutantibus gehennas parabat, *lib. 11. confeſſ. cap. 12.*

11. Cogitate] *Caput 48. habet vet. cod.* Hæc autē] *cap. 49. vet. cod.* Deus autem] *Cap. eſt 50. in vet. cod.*

12. Quod excogitat] *Ita vetus codex; excuſi* eo excogitat.

QVOMODO DE EMISSIONIBVS EORVM ſermo compoſitus oſtendit patrem compoſitum, & non ſimplicem, nec vniformem.

CAPVT XLVIII.

Deus ſimplex eſt, & nulla ex parte compoſitus.

DEus autem totus exiſtens Mens, & totus exiſtēs Logos, quod cogitat, hoc & loquitur, & quod loquitur, hoc & cogitat. Cogitatio enim eius Logos, & Logos mens, & omnia concludens mens, ipſe eſt pater. [1] Qui ergo dicit mentē Dei, & prolationem propriam mēti donat, compoſitū eum pronunciat, tanquā aliud quiddā ſit Deus, aliud autē principalis mens exiſtēs: ſimiliter autē rurſus & de Logo tertiā prolationē ei à patre donans, vnde & ignorat magnitudinē eius: porrò & lōgè Logon à Deo ſeparauit, & Propheta quidē ait de eo, Generationē eius quis * enarrauit? Vos autē generationē eius ex patre diuinantes, & verbi * hominis per linguā factā prolationē transferentes in verbū Dei, iuſtè detegimini à * vobis ipſis, quòd neque humana, nec diuina noueritis. [2] Irrationabiliter autē inflati, audaciter inenarrabilia Dei myſteria ſcire vos dicitis. Quandoquidē & Dominus ipſe filius Dei, ipſum iudicij diē & horā conceſſit ſcire ſolū patrē, manifeſtè dicēs, De die autē illa, & hora nemo ſcit, neque filius, niſi pater ſolus. Si igitur ſcientiā diei illius, filius nō erubuit referre ad patrē, ſed dixit quod verū eſt, neque

Iſa. 53.

Multa nos ignorare fateri, pudere nō decet.

Marc. 13.

* enarrabit
* hominē
* nobis.

neque nos * erubeſcimus quæ ſunt in quæſtionibus maiora ſecũdùm nos, reſeruare Deo. Nemo enim ſuper magiſtrum eſt? [1] Si quis itaque nobis dixerit, Quomodo ergo filius prolatus à patre eſt? Dicimus ei, quia prolationem iſtam, ſiue generationem, ſiue nuncupationem, ſiue adapertionem, aut quomodolibet quis nomine vocauerit, generationem eius inenarrabilem exiſtentem nemo nouit, non Valentinus, non Marcion, neque Saturninus, neque Baſilides, neque Angeli, neque Archangeli, nec principes, neque poteſtates, niſi ſolus qui generauit pater, & qui natus eſt filius. Inenarrabilis itaque generatio eius cùm ſit, quicunque nituntur generationes & prolationes enarrare, non ſunt compotes ſui, ea quæ inenarrabilia ſunt enarrare promittentes. Quoniam enim ex cogitatione & ſenſu verbum emittitur, hoc vtique omnes ſciunt homines.

* erubeſcamus.

Generatio æterna Chriſti omnibus inenarrabilis.

ANNOTATIONES.

1. Qui ergo dicit] *Caput 51. ſignat vetus codex cũ hoc argumento:* Oſtenſio quoniam Nus Logos, & Logos Nus: & Nus ipſe eſt pater omnium.

2. Irrationabiliter] *Caput 52. ſignat codex vetus, cum hac epigraphe:* Quomodo Dominus quædam concedit patri, & quæ cauſa eſt propter quam dicit horam à nemine altero cognoſci, niſi à ſolo patre.

3. Si quis itaque] *Gnoſticorum impudentem temeritatem in ſcrutanda Verbi æterna generatione, quanto poteſt rationum & ſententiarum pondere reprimit, quibus & ij abſterreri deberent, qui de eadem non ſcripturis, ſed Ariſtotelicis ratiocinationibus nixi audacter diſſerunt, colligunt, definiunt, qua Chriſtiano ſilentio adorare præſtaret. Longè maiore religione ſacrum hunc montem attigerunt antiquioris & ſincerioris Theologiæ antiſtites.* De ſuperſubſtantiali ſecretiſſimáque deitate, *ait Dionyſ. Areopag.* neque dicere quicquã, neque cogitare præſumendum eſt, aliter quàm ſacra eloquia piè, admodúmque caſtè nobis tradiderũt. *Et expoſitor Symboli apud Cyprianum:* Quomodo pater genuerit filiũ, nolo diſcutias, nec te curioſius inſeras in profundi huius arcanum: ne fortè dum inacceſſæ lucis fulgorem pertinacius perſcrutaris, exiguúmq; ipſum, qui mortalibus diuino munere conceſſus eſt, perdas aſpectum. *Ac vt paucis multa contraham, Clemens epiſt. 1. ad Iacobum; Iuſtinus in dialo; Nazianzenus lib. 3. de Theolo; Hilarius ſecundo de Trinitate; Chryſoſtomus hom. 4. in Matthæum; Cyrillus lib. 2. theſauri cap. 5; Venantius in Symbolum poſt hunc noſtrum Irenæum, Angelicis etiam mentibus inaſpectabile, & incomprehenſibile myſterium iſtud omnes conſtanter affirmant, quod plumbei, & verè σκοτεινοὶ homunciones quidam, exploraſſe ſe, & explicaſſe ſibi videntur.*

Lib. de diuinis no. capit. 1.

QVONIAM NON EST VERISIMILE VERbum Dei tertiam habere à patre emiſſionem.

CAPVT XLIX.

NOn ergo magnum quid inuenerunt, qui emiſſiones excogitauerunt, neque abſconditum myſterium, ſi id quod ab * hominibus intelligitur, tranſtulerũt in vnigenitum Dei Verbum, & quem inenarrabilem, & innominabilem vocant, [1] hunc quaſi [ipſi] obſtetricauerint [primæ generationis] eius, prolationem & generationem enunciant, adſimilantes eum hominum verbo emiſſionis: hoc autem idem & de ſubſtantiæ materia, dicentes, non peccauimus, quoniam Deus eam protulit. Didicimus enim ex Scripturis, principatum tenere ſuper omnia Deum. Vnde autẽ, vel quemadmodum emiſit eam, neque Scriptura aliqua expoſuit, neque nos [2] fantaſmari] oportet [ex opinionibus] propriis infinita coniicientes de Deo, ſed agnitionem hanc concedendam eſſe Deo. Similiter autem, & cauſam propter quam cùm omnia à Deo facta ſint, quædam quidem tranſgreſſa * ſint, & abſceſſerunt à Dei ſubiectione, quædam autem, imò plurima, perſeuerauerunt & perſeuerãt in ſubiectione eius qui fecit: & cuius naturæ ſunt, quæ tranſgreſſa ſunt, cuius autẽ naturæ quæ perſeuerant, * credere oportet Deo & Verbo eius, cui & * ſolo dixit, Sede à dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos ſuppedaneum pedum tuorum. Nos autem adhuc in terra conuerſantes, nondũ adſidentes throno eius. Et ſi enim ſpiritus Saluatoris, qui in eo eſt, ſcrutatur omnia, & altitudines Dei, ſed quantum ad nos diuiſiones gratiarum ſunt, & diuiſiones miniſteriorũ, & [3] diuiſiones] operationum, & nos ſuper terram: quemadmodum & Paulus ait, Ex parte quidem cognoſcimus, & ex parte prophetamus. Sicut igitur ex parte cognoſcimus,

* omnibus.

* ſunt.

* cedere.

* ſoli.

Humanas emiſſiones ad Dei vnigenitũ trãſferre, nec ingenij, nec reconditi myſterij eſt.

Materia creationem nulla Scriptura exponit.

Pſalm. 109

1. Cor. 2.

1. Cor. 12.

Multa Deo committenda.

1. Cor. 13.

ſic & de vniuerſis quæſtionibus concedere oportet ei, qui ex parte nobis prȩſtat gratiam. Quoniam quidem tranſgreſſoribus, ignis æternus præparatus eſt, & Dominus manifeſtè dixit, & reliquæ demonſtrant Scripturæ. Et quoniam præſciit Deus hoc futurum, ſimiliter demonſtrant Scripturæ, quemadmodũ & ignem æternum his qui tranſgreſſuri ſunt, præparauit ab initio: ipſam autem cauſam naturæ tranſgredientium, neque Scriptura aliqua retulit, nec Apoſtolus dixit, nec Dominus docuit. Dimittere [itaque] oportet agnitionem hanc Deo, quemadmodum & Dominus horæ & diei, nec in tantum periclitari, vti Deo quidem concedamus nihil, & ex parte accipiẽtes gratiam, in eo autem conquærimus quæ ſunt ſuper nos, & in quæ attingere nobis non eſt, nec in tantam audaciam venire vti * pendamus Deum, & quæ nondum inuenta ſunt, quaſi iam inuenerimus per emiſſionum vaniloquium, ipſum omnium factorem Deum, & de defectione, & ignorantia aſſerere ſubſtantiam habuiſſe, & ſic impium aduerſus Deum fingere argumentum. [4] Pòſt deinde nullum habent teſtimonium eius figmenti, quod recens ab eis adinuẽtum eſt, aliquando quidem per numeros quoſlibet, aliquando autem per ſyllabas, nonnunquam autem & per nomina. Eſt autem quando, & per eas quæ in literis ſunt literas, aliquando autem & per parabolas non rectè exolutas, vel per ſuſpiciones quaſdam conſiſtere conari eam fabuloſam enarrationem quæ ſit ab eis * efficientia. [5] Etenim ſi quis exquirat cauſam, propter quam in omnibus pater communicans filio, ſolus ſcire, & horam, & diem [à] Domino manifeſtatus eſt, neque * aptabilem magis, neque decentiorem, nec ſine periculo alteram, quàm hanc inueniat in præſenti, quoniam * cùm ſolus verax magiſter eſt Dominus, vt diſcamus per ipſum, ſuper omnia eſſe patrem. Etenim pater, ait, maior me eſt, & ſecundùm agnitionem * itaque præpoſitus eſſe pater annunciatus eſt à Domino noſtro, ad hoc vt & nos, in quantum in figura huius mundi ſumus, perfectam ſcientiam, & tales quæſtiones concedamus Deo: & ne fortè quærentes altitudinem patris inueſtigare, in tantum periculum incidamus, vti quæramus, an ſuper Deum alter ſit Deus. Si autem quis amans contentionem, cõtradictor fuerit his quæ à nobis dicta ſunt, & his quæ ab Apoſtolo relata ſunt, quoniam ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus, putet ſe non ex parte, ſed vniuerſaliter vniuerſam cœpiſſe eorum quæ ſunt agnitionem, Valentinus aliquis exiſtens, aut Ptolemæus, aut Baſilides, vel aliquis eorum qui altitudines Dei exquiſiſſe ſe dicunt, non in ea quæ inuiſibilia ſunt, vel quæ oſtendi non poſſunt, cum inani iactantia decorans ſemetipſum, plus quàm reliquos ſe agnouiſſe glorietur: ſed cauſas eorum quæ in hoc ſunt mundo, quas nos non noſcimus, vt puta numerum capillorum capitis ſui, & de his [qui] quotidie capiuntur paſſeres, & de reliquis non prouiſis à nobis, diligenter exquirens, & à patre diſcens annunciet nobis, vt ei de maioribus quoque credamus. Si autem [ea] quæ in manibus ſunt, & ante pedes, & in oculis, & terrenis, & præcipuè diſpoſitionem capillorum capitis ſui, nondum ſciunt ij qui ſunt perfecti, quemadmodum eis de his ſpiritalibus, & ſuperecœleſtibus, & de his quæ ſunt * ad Deum vana perſuaſione confirmant, credemus? Et tantùm quidem, & de numeris, & de nominibus, & de ſyllabis, & quæſtionibus eorum quæ ſunt ſuper nos, & de eo quòd impropriè exponunt parabolas, à nobis ſit dictum, quandoquidem à te plura dici poſſint.

Matth. 25.

Nullũ extat teſtimonium eius figmenti, quo literis, ſyllabis, & numeris de rebus cœleſtibus diuinant.

Filius cur ſolum patrem diem iudicij ſcire dixerit.

Ioan. 14.

1. Cor. 13.

Si in terrenis cæcutiunt, multo magis in cœleſtibus.

* pandemus.

* efficiencia.

* acceptabilem.

* enim.

* ita quod

* ſuper

ANNOTATIONES.

1. Hunc quaſi ipſi] *Ita vetus codex: excuſi habebant*, hunc quaſi ipſom obſtetricauerint primi, & generstionis eius, &c.

2. Fantaſmari] *Locus iſte hactenus plurimos torſit, alius* faſtos mori, *alius* factos mori, *legendum ſuſpicantibus: reſtitutam nunc puto ex vet. cod germanam lectionem*, Neque nos fantaſmari oportet ex opinionibos propriis, *ſic enim vetus interpres græcum φαντάζεσθαι reddere ſtuduit. Expunximus* faſtus mori, exponi omnibus.

3. Et diuiſiones] *Expunximus* diuiſio nos.

4. Poſt deinde] *Quæ hic refellit de numeris, literis, & ſyllabis recitauit lib. 1. cap. 10. & 11.*

5. Etenim ſi quis exquirat] *Exiſtimarunt nonnulli his verbis beatum Irenæum Chriſto Domino ignorantiam ſimpliciter tribuere, qui certè lapſus eſſet, magis condonandus ei qui ardore retundendæ impietatis Gnoſticorum, qua ſuprà patres, Apoſtolos, Prophetas, imò & Chriſtum ipſum ſapere ſeſe iactabant, hoc minus cautè dixiſſet, quam procaciter & odioſè exagitandus. At mihi longè aliud videtur. Quî enim fieret vt Chriſto nunc ignorantiam affingeret, qui toties in ſuperioribus Gnoſticos impietatis reos egit, quòd Sophiam & Monogenẽ patris, ignorantiæ paſſionibus ſubiicerẽt? Aut quomodo hic ignorationis tenebris inuolueret eum, quem tanto feruore Deum Deorum, & Dominum omnium; patri omnino æqualem*

æqualem & coæternum; pluſquàm Solomonem & Ionã; viuorum & mortuorum iudicem paßim inculcat? Ergo tantùm vult Christum diei poſtremi notitiam, quæ de agitur, ad Patrem referre: ſicut opera, vitam, imò & Deitatem ipſam ab eodem æterna generatione accepiſſe palàm profitetur; vt ſapere nos doceat ad ſobrietatem, neque erubeſcamus difficilium quæſtionum labyrinthos Deo reſeruare. Hanc Irenæi mẽtem eſſe mecum, arbitror, iudicabit, quiſquis piè, accuratè, & nullis errorum paßionibus in tranſuerſum acto animo, ſuperiora eius ſcripta cum præſentibus expenderit. Cæterùm ſententiam eam qua videtur Marcus horam & diem iudicij Chriſtum æquè ac Angelos latere voluiſſe, Arriani olim torquebant, vt ipſum creaturam eſſe, & neutiquam patri homoouſion aſſererent, quemadmodum Athanaſius & Hilarius referunt: Photinus quoque apud Vigilium martyrem, Chriſtum pernegat Deum eſſe, quòd diem iudicij ſe ignorare fateretur: Ignoitas quoſdam hæreticos inde nominatos tradit Iſidorus, quòd Chriſto diei iudicij ignorantiam impingerent. Ne verò à ſuperioribus Gnoſticis latum vnguẽ diſcederent poſteriores, Caluiniſtanos eò impietatis progreſſos legit ætas noſtra, vt Chriſto Ieſu, Deo, & homini, Saluatori noſtro, ignorantiam rerum multarũ tribuant. Ipſum enim vt corpore, ſic & animo adoleuiſſe *vult Brentius:* fabrum idiotam *Oſiander vocat:* communi hominum ignorantiæ *ſubiicit Rodolphus Gualtherus:* non habuiſſe omnem ſcientiam ab initio (vt ſomniant Papiſtæ) ſed per gradus, *blatterat Moliſneus:* ita ignoraſſe, vt diſceret ipſe atque erudiretur more hominum, *non erubuit ſcribere Gallaſius annotationibus in hunc Irenæi locum. An non hoc eſt ῥᾳδιουργημα illud, id eſt, fallax & ſuppoſitum commentum Gnoſticorum, quo ſomniabant Chriſtum ſub ferula præceptoris alphabetum didiciſſe, vt lib. 1. cap. 17. Irenæus retulit? Sed præſtat hæc viperarum genimina telis iis conficere, quibus olim Arrianos Hilarius:* An credibile, *ait*, vt aliquid ex omnibus neſciat, qui omnibus ad id quod ſunt, atque erunt autor eſt? Si omnia per Chriſtũ, & in Chriſto, & ita per ipſum, vt omnia in ipſo ſint, id quod neque extra eum, neque non per eum eſt, quomodo non etiam in ſcientia eius ſit? Cogitationes humanas, non tantùm præſenti motu incitatas, ſed etiam inſtinctu futuræ voluntatis agitandas, Chriſtus non ignorat, Euangeliſta teſtãte: ſciebat Ieſus ab initio qui eſſent non credẽtes, & qui eſſet traditurus eum. De eo ſcriptũ meminerimus: Omnia per ipſum, & in ipſo creata ſunt, & ipſe eſt ante omnes. Et illud: Quia in ipſo complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & omnia in ipſo reconciliari. Chriſtus aderit, & aduentus ſui diem ignorat? Dies ſua eſt ſecundum Apoſtolum, & ignoratione eius deterreri intelligendus eſt? Humanæ naturæ quod agere diffiniunt, præſciunt, & ſequitur gerendorum conditio, voluntatem agendi: Deus verò natus, quod in ſe, & per ſe eſt, neſcit? Non patitur in nobis doctor gentium Paulus, hanc impij erroris profeſſionem, vt ignoraſſe aliquid vnigenitus Deus exiſtimetur, ait enim: In eo ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ abſconditi. *His Hilarij verbis, adde grauißimum Auguſtini iudicium:* Ignorantiam *inquit*, nullo modo crediderim fuiſſe in infante illo, in quo Verbum caro factum eſt, vt inhabitaret in nobis: nec illam ipſius animi infirmitatẽ in Chriſto paruulo fuerim ſuſpicatus, quam videmus in paruulis. *Latinis duobus totidem Græci ætate ſuperiores, nec pietate aut doctrina inferiores, accedant. Iuſtinus martyr apertè ſcribit:* προσάπτειν τῷ χριστῷ ἄγνοιαν, ἐστὶν ἀσεβές, Chriſto ignorantiam tribuere, impium eſt. *Et Clem. Alex.* Chriſtus hodie regeneratus, iàm ne eſt perfectus, an, quod eſt abſurdiſſimum, ei aliquid deeſt? Sed ſi ita eſt: vt aliquid diſceret opus fuit. Sed cũ cùm Deus eſſet, nihil didiciſſe fuit conſentaneum. *lib. 1. pædag. cap. 6. & 11. Supereſt igitur vt cum beato Petro, apud Clementis recog. credamus, Chriſtum ideò ſe diem & horam neſcire profeſſum, vt totum reuocaret ad patrẽ: aut cum Hilario, eo ſenſu quo vt clamorem Sodomæ & Gomorræ reſciret deſcendiſſe dudum dixerat: aut cũ Auguſtino, & Baſilio intelligamus, quia hoc vtiliter occultabat diſcipulis, neſcientem ſe dixit, quia nõ conferret hominibus tunc iudicij tempus audire, quos neſcientes occultando faciebat. Hieronymus particulam* neque filius *in quibuſdam exemplaribus Latinis additam fuiſſe, eam quæ Græca, maximè Pierij & Adamantij aſcriptam nõ habere teſtatur, commentariis in 24. Matth. quod ne ab Arrianis adiectum fuerit, multis non leuem ſuſpicionem fortè iniiciat. Sed de his pro occaſione ſatis.*

Ser 4. contra Arri. Lib. 9. de Trin.

Homil. 29. in Luc. Conſectura 4. de fine mundi. Hom 112. in Marc. In Harmonia.

Lib. 9. de Trin.

Ioan. 6. Ioan. 1. Coloſ. 1. 1. Theſ. 5.

Lib. 2. de pec meri. & remiſ. c. 29.

Quæſt 58. ad Orthod.

Lib 10.

Lib 1 de Gene. contra Mani. cap. 22. Lib. 4. contra Euno.

DE NATVRA ANIMÆ, QVONIAM SEcundùm illorum ſermonem, cùm animæ ſeruentur, neceſſe eſt & corpora participarè ſalutem.

CAPVT I.

REuertamur autem nos ad reliqua quæ ſunt eorum argumẽtationis. In cõſummationem enim dicentes ipſorum matrem intra pleroma regredi, & recipere ſponſum ſuum Saluatorem, ſe autem quoniam ſpiritales eſſe dicunt, exſpoliatas animas, & ſpiritus intellectuales * factas ſponſos futuros ſpiritalium Angelorum: Demiurgum autem, * quoniam animalem dicunt, in matris locum ceſſurum: Iuſtorum autem animas requieſcere in medietatis loco, pſychicè dicentes ſimilia ad ſimilia congregari, ſpiritalia ad ſpiritalia, materialia [autem] in materialibus perſeuerare, contraria ſibi diffiniunt animas, iam non propter ſubſtantiam, in me-

Figmenta Gnoſticorũ de matre, Demiurgo, & animabus iuſtorũ.

* factos ſponſas.
* quem.

dietatem ad ſimilia dicentes ſuccedere, ſed propter operationem, iuſtorum quidem dicentes illud ſuccedere, impiorum autem remanere in igne. Si enim propter ſubſtantiam omnes ſuccedunt animæ in refrigeriũ, & in medietate ſunt omnes, ſecundũ quod ſunt animæ, cùm ſint eiuſdem ſubſtantiæ, & ſuperfluum eſt credere, ſuperflua autẽ & diſceſſio Saluatoris. Si autem propter iuſtitiam, iam non propter id quòd ſint animæ, ſed quoniã ſunt iuſtæ. Si autem animæ, quæ perituræ eſſent inciperent, niſi iuſtæ fuiſſent, iuſtitia potens eſt ſaluare & corpora, quæ vtique non ſaluabit, quæ & ipſi participauerunt iuſtitiæ. Si enim natura & ſubſtantia ſaluat, omnes ſaluabuntur animæ: ſi autem iuſtitia & fides, quare non ſaluet ea quæ ſimiliter cum animabus in corruptelam * incidere incipiũt corpora? aut enim impotens, aut iniuſta apparebit [in] huiuſmodi iuſtitia, ſi quædam quidem * ſaluat propter ſuam participationem, quædam autem non.

Si propter naturam animæ ſaluã tur, abſurda multa ſequuntur.

* cedere
* ſeruat.

ANNOTATIONES.

1. Reuertamur] *Vetus codex hîc ſignat capit. 53. cum hoc argumento:* De natura animæ. *Quæ verò refellit; recenſuit libro primo, non longè à medio capitis primi.*

OSTENSIO QVOD ANIMÆ EORVM ſecundùm ſuas regulas, ſiue argumentum, non poſſunt participare ſalutem.

CAPVT LI.

Q[1] Via enim in corporibus perficiuntur ea quæ ſunt iuſtitiæ, manifeſtum eſt. Aut vniuerſæ itaque animæ neceſſariè ſuccedent in medietatis locum, & iudicium nuſquam: aut & corpora quæ participauerunt iuſtitiæ cum animabus, quæ ſimiliter participauerunt, obtinebunt refrigerij locum. Siquidem potens eſt iuſtitia, illuc tranſducere ea quæ participauerunt [ei], & verus, & firmus [2] emerget de reſurrectione corporum ſermo, quem quidem credimus nos, quoniam & mortalia corpora noſtra cuſtodientia iuſtitiam, reſuſcitans Deus, incorrupta & immortalia faciet. Deus enim melior eſt quàm natura, habens apud ſemetipſum velle, quoniam bonus eſt, & poſſe, quoniã potens eſt, & perficere, quoniam diues & perfectus eſt.

Corpora quæ iuſtitiæ participarunt, in reſurrectione habebunt refrigerij locum.

ANNOTATIONES.

1. Quia enim] *Corpora ſanctorum eundem cum animus locum refrigerij participatura oſtendit, eò quod iuſtitiæ operibus, & ipſa participarint. Idem argumentũ ſequitur Tertullianus, vt fuſiore ſic vehementiore ſtilo:* Dum caro noſtra, *inquit*, miniſtra & famula animæ deputatur, conſors & cohæres inuenitur; ſi temporalium, cur non & æternorum? &c.

Lib. de reſur. car.

2. Emerger] *Ita vetus codex: excuſi* & integer, *quod expunximus.*

QVONIAM IN NVLLO POTEST INTErior illorum homo ſupergredi Demiurgum.

CAPVT LII.

H[1] I autem quoniam omnia contraria ſibi dicunt, nõ omnes animas in medietatem ſuccedere definientes, [ſed] ſolas quæ ſint iuſtorum: naturaliter enim & ſecundùm ſubſtantiam emiſſa eſſe tria genera dicunt à matre: [Primum quod] quidem ſit de aporia, & tædio, & timore, quod eſt materia: alterum autem de impetu, quod eſt animale: quod autem enixa eſt ſecundùm viſionem eorum qui circa Chriſtum ſunt Angeli, quod eſt ſpiritale. Si igitur illa quæ enixa eſt omni modo intra pleroma ingrediuntur, quoniam ſpiritale eſt: quod eſt autem materiale, reſidet deorſum:

Rerum pugnantia hæreſeos.

ſum, quoniam eſt materiale, & exardeſcente eo qui ineſt ei igne, conſumetur in totum animale, quare non totum in medietatis locum cedet, in quem & Demiurgum mittunt? [2] Quid autem eſt illud quod cedet eorum intra pleroma? animas enim in medietatẽ perſeuerare dicunt, corpora autem, quoniam materialem habent ſubſtantiam, in materiam reſoluta ardere ab eo qui in ea eſt ignis. Corpore autem ipſorum corrupto, & anima remanente in medietate, nihil iam relinquetur ex homine quod intra pleroma cadat. Senſus enim [hominis] mens, & cogitatio, & intentio mentis, & ea quæ ſunt huiuſmodi, non aliud quid præter animam ſunt, ſed ipſius animæ motus, & operationes, nullam ſine anima habentes ſubſtantiam. [3] Quid ergo adhuc erit eorum quod ſuccedit in pleroma? & ipſi enim in quantum quidem * anima ſunt, remanent in medietate, in quantum autem corpus, cum reliqua materia ardebunt: & his ſic ſe habentibus, ſuper Demiurgum ſe aſcendere dicunt inſenſati: & ſecundùm hoc quidem, ſe meliores pronuncient illo Deo qui cœlos, & terram, & maria, & omnia quæ in eis ſunt fecit, & ornauit. Et ſemet quidem ſpiritales eſſe volunt inhonoratè, cùm ſint carnales propter tantam ſuam impietatem. Qui autem fecit Angelos ſuos ſpiritus, & induitur lumine quemadmodum pallium, & velut in manu tenet gyrum terræ, [4] ad quem] inhabitantes eam, velut locuſtæ ſunt deputati.

Margin: *Animæ facultates.* — * animæ. — *Heretici inſenſati carnales ſunt, quantumlibet ſpiritales ſe venditent.* — *Pſal. 103.* — *Eſaie 40.*

ANNOTATIONES.

1. Hi autem] *Caput 54. habet vetus codex cum hac epigraphe:* Quoniam ſecùdum illorum ſermonem, cùm animæ ſeruentur, neceſſe eſt corpora participare ſalutem. *Quæ verò hoc capite arguit, habentur lib. 1. cap. 1.*
2. Quid autem eſt] *Caput eſt 55. in vet. cod. cum argumento cap. 51.*
3. Quid ergo adhuc] *Capitis 56. initium eſt in vet. cod. cum argumento cap. 52.*
4. Ad quem] *Deleuimus,* atque *authoritate vet. cod. conſentiente Bibliorum contextu: vt circa initium capitis pro* quando, *repoſuimus* Primùm quod.

*QVONIAM NON EST VERISIMILE HOS *quidem ſpiritales eſſe, Demiurgum autem animalem.*

Margin: * Quomodo.

CAPVT LIII.

[1] ET vniuerſæ ſpiritalis ſubſtãtiæ Demiurgum & * Dominum animalem eſſe dicentes, indubitatè & verè ſuam oſtendunt inſaniam, & velut verè de tonitruo percuſſi, [2] ſuper eos qui fabulis referuntur Gigantes, extollentes * ſententiam aduerſus Deum, præſumptione [vana] & inſtabili gloria tumidi, quibus vniuerſæ terræ [4] elleborum non ſufficit ad * expurgandum, vti euomant tantam ſuam ſtultitiam. [5] Meliorem] enim ex operibus oportet oſtendi. Vnde igitur ſemetipſos oſtendunt Demiurgo meliores, vti & nos ad impietatem propter neceſſitatem ſermonis deuergamus, Dei & inſanorum hominum comparationem facientes, & in argumentationem eorum deſcendentes, ſæpè per propria ipſorum dogmata arguentes eos. Sed nobis quidem propitius ſit Deus: non enim [illis] eum comparantes, ſed arguentes, & euertentes illorum inſaniam, dicimus hæc, ad quos ſtupeſcunt multi inſenſatorum, quaſi plus aliquid ipſa veritate ab eis poſſent diſcere. Et illud quod ſcriptum eſt, Quærite, & inuenietis, ad hoc dictum eſſe interpretantur, vti ſuper Demiurgum ſemetipſos adinueniant maiores, & meliores * vocant eſſe ſemetipſos quàm Deum, & ſemetipſos ſpiritales, Demiurgũ autem animalem: & propter hoc, ſuperaſcendere eos ſuper Deum, & ſe quidem * inter pleroma cedere, Deum autem in medietatis loco. [6] Ab operibus itaque oſtendant ſemetipſos Demiurgo meliores. Non enim in eo quod dicitur, ſed in eo quod eſt, melior oſtendi debet. Quod igitur opus mõſtrabunt per ſemetipſos à Saluatore, ſiue à matre ipſorum factum, aut maius, aut ſplendidius, aut rationabilius his quæ facta ſunt ab hoc qui hæc omnia diſpoſuit? Quos cœlos firmauerunt? quam terram ſolidauerunt? quas emiſerunt ſtellas? vel quæ luminaria lucidauerunt? quibus autẽ circulis infrænauerunt ea? vel quas pluuias, vel frigora, vel * niues,

Margin: * Deum. — * ſententias. — * expurgationem. — *Inſana Gigãtomachia hæreticorũ.* — *Matth. 7.* — * vocãtes — * intrà. — *Teſtimoniũ ab operibus exigit à Conſtutis.* — * vniuerſa

ſecundùm tempus, & ſecundùm vnamquámque regionem aptabilia adduxerunt terræ? quem autem calorem & ſiccitatem è contrario appoſuerunt eis? aut quæ flumina abundare fecerunt? quos autem [7] eduxerunt] fontes? quibus autem floribus & arboribus adornauerunt eam quæ eſt ſub cælo? vel quam multitudinem animalium formauerunt, partim quidem rationabilium, partim autem irrationabilium vniuerſorum forma ornatorum? & reliqua omnia quæ per virtutem Dei ſunt conſtituta, & ſapientia eius gubernantur, quis * potuit per ſingula enumerare, vel inueſtigare magnitudinem ſapientiæ eius qui fecit Dei? Quid autem illa quæ ſuper cœlũ, & quæ non prætereunt, quanta ſunt, Angeli, [Archãgeli], throni, dominationes, poteſtates innumerabiles? Aduerſus quod igitur vnum opus ex his ſemetipſos è contrario cõſtituunt? Quid tale oſtendere habent per ſemetipſos, vel à ſemetipſis factum, quando & ipſi huius factura & plaſmatio ſunt? Siue enim Saluator, ſiue mater ipſorum (vt propria ipſorum dicamus, per ſua ipſorum propria mendaces eos arguentes) vſa eſt * hæc, vt dicunt, ad faciendum imaginem eorum quæ intra pleroma ſunt, & contemplationis vniuerſæ quam vidit circa Saluatorem, tanquam meliori hoc, & aptabiliori ad faciendam volũtatem ſuam per eum vſa eſt: tantorum enim imagines nequaquam per inferiorem, ſed per meliorem deformauit.

Neminiũ quidem operum Dei imitari poterant.

* poterit.

* hoc.

ANNOTATIONES.

1. Et vniuerſæ] *Cœlo tantùm dirimenda à calce ſuperioris capitis, mihi videtur prior hæc ſententia.*

2. Super eos qui fabulis referuntur Gigantes] *Gigantes quidem fuiſſe conuenit inter ſacros & prophanos vniuerſos authores: ſed quia de illorum ortu & proceritate magna eſt diſſenſio, paulò altius repetita hæc annotare libuit. Fabulatur Heſiodi Theogonia, illos è terra Vrani ſanguine reſperſa natos, cùm ei Saturnus filius verẽda abſcidiſſet; cui aſſentit Diodor. lib. 4. Homines patres, eoſdem non habuiſſe tradere librum nomine Enoch euulgatum, ob idque ſuppoſititium rectè à prudentibus iudicatum fuiſſe, 15. de Ciuit. Dei, cap. 23. docet Auguſt.* Igitur ſecundum Scripturas canonicas, *ſubiicit idem,* Hebræas atque Chriſtianas, multos Gigantes ante diluuium fuiſſe, terrigenæ ſocietatis hominum ciues, dubium non eſt. Nec mirandum quod de filiis Seth naſci potuerint, cùm hinc oſtẽdere vellet Creator, non ſolùm pulchritudines, ſed & magnitudines corporum, non magni pendẽdas eſſe ſapienti. *Et quæſt. 4. in Gene. facilè credito ſcribit, grandes & fortes ex mulieribus naſci potuiſſe,* quia & poſt diluuium quidam tales reperti fuerint, & quòd quædam corpora virorum & fœminarum, ad incredibilem modũ ingentia ſeculo ſuo extiterint. *His adiicit Cyrillus, deformitate illa vultus, & vaſtitate monſtroſa corporis, iram diuinam ſcelera hominũ vindicaſſe. Theodoretus audiens Scripturam diuinam dicentem de Enach, quòd à Gigantibus oriundus erat; & Og ferreum cubile nouem cubitorum longitudinem, & latitudinem quatuor habere; exploratores item narrantes inſtar locuſtarum ſe fuiſſe in conſpectu illorum; & dicentem Dominum: Tradiderunt Amorrhæum, cuius altitudo erat tanquam cedri, & robuſtus, vt quercus: optimo iure opinatur fuiſſe quoſdam prægrandes homines. Nec puto aberrare Ioſephum, cùm propter corporum magnitudines atque formas, in nullo aliis hominibus proximas, cæteris vltra modum admirabiles illos extitiſſe ſcribit, lib. 5. Antiq. Hebræi alij eos* Nephilim, *i. cadentes dictos putant, quòd homines illorum conſpectu timore oppreſſi, caderent; vel quia in diluuio (quod propter eorum execrabiles & nefarias libidines immiſſum rectè aſſerit Beroſus) ceciderunt, vt de illis dicat Iob c. 26. Gigantes gemunt ſub aquis; vel quòd ruina magna caderent ob ſtatura proceritatem. Atque hæc de ortu & proceritate eorum. Cæterũ conatus illorum narrant prophani ſcriptores, fuiſſe, vt tres maximos montes Olympum, Oſſam, Pelion aggererẽt, ſperãtes ſe hoc modo facile ſibi viam munituros, qua ad æthereum ſublimitatem euaderent, ſuperis bellum inferrẽt, Iouemq́; cœlo deturbarent: ſed miſſo fulmine ipſos periiſſe. Inde natum prouerbiũ:* γιγάντων ἀπόνοια, *Gigantum arrogãtia, in eos qui temerè res non tentãdas, vt aduerſus Deum, pietatem, ius, & æquũ moliũtur, quod inauſpicatò ſemper illis recidit. His igitur admodũ appoſitè, Gnoſticos ſimiles dicit Ire. ac deinceps hæreticos oẽs qui Deo rebelles gaudẽt errore ſuo, & tũc gloriãtur, quãdo Eccleſia cõtumeliã fecerint, Orig. ho. 7. in Num. & Hiero. in 24. Eſaiæ.*

Lib. 3. in Gen. & 9. contra Iul.

Quæſt. 48 in Geneſ.

3. Vana] *Ita pro vani ſuppoſuimus auth. vet. cod.*

4. Elleborũ] *Ellebori duo genera faciũt Pli. & Dioſc. candidũ, quo vomitiones ciũtur, ſtomachus & ſuperior vẽter purgãtur: & nigrum, quo aluus inferior diluitur: vtrumq́; autem aduerſus melancholiam remedium efficax habere, capitis mentiſq́; leuare vitia antiquus perſuaſum fuit, indeq́; inſanientes, menteq́; parum conſtantes,* ἐλλεβόρου δεῖσθαι, *i. elleboro opus habere dicti ſunt.*

Lib. 25 c. 5
Lib. 4.

5. Meliorem enim] *Cap 57. ſignat cod. vetus, cuius authoritate* melior *deleuimus.*

6. Ab operibus itaque] *Iure optimo non tantùm Demiurgo inferiores, ſed ne dignos quidẽ qui Apoſtolicorũ calceorum corrigiã ſoluerent eos eſſe coarguit, cùm nec vitæ puritate, nec operatione miraculorum vllo modo eorũ dogma fulciretur. Eodem pacto conficit illos poſtea Tertullia.* Probent ſe, *ait,* nouos Apoſtolos, eadẽ ſigna edãt. Volo igitur & virtutes eorum proferre, niſi quod agnoſcã & maximã virtutem illorũ, qua in peruerſum Apoſtolos æmulantur. Illi enim de mortuis viuos faciebant; iſti de viuis mortuos faciũt. *Hoc pacto & Auguſtin. Manichæos alloquitur:* Si nec Scripturarũ authoritatis antiquitas, nec miraculorum poteſtas, nec morum ſanitas, nec rationis veritas, vos aſſerit: abite cõfuſi, & redite cõfeſſi, &c. *De miraculis poſteriorũ Gnoſticorũ, id tantùm adiicere viſum eſt, quod anno Domini 1526. ſcripſit Eraſ. Rot. in Diatriba de lib. arb.* Apoſtoli, *ait,* quoniã excutiebãt viperas, ſanabãt ægrotos, excitabãt mortuos, impoſita manu dabãt dona linguarũ: ita demùm creditum eſt, & vix creditũ eſt illis paradoxa docentibus.

Lib. de præſcript.

Lib. 13. contra Fauſt. cap. 6.

cẽtibus. Nunc cũ iuxta cõmunẽ opinionẽ adferãt penè Paradoxotera, nullus illorũ adhuc extitit, qui vel equũ claudũ ſanare potuerit. *De his rurſus c.56.*

7. Eduxerunt] *expunximus* adduxerũt, *auth. ve. co.*

OSTENSIO QVOD NON SIT ANIMALIS Demiurgus. CAP. LIIII.

Sup. cap. 37

E[1] Rant enim & ipſi tunc, ſicut[ipſi]dicunt, exiſtentes cõceptio ſpiritalis ſecũdùm contemplationẽ eorum qui erga Pandorã ſunt ſatellites diſpoſiti. Et hi qoidem vacui perſeuerabãt, nihil per eos perficiẽte matre, vel per Saluatorẽ, inutilis cõceptio, & ad nihilũ apta: nihil enim pet eos apparet factũ. Qui autẽ emiſſus eſt, ſecundùm eos Deus, inferior ipſis exiſtens, ſecundũ argumentationẽ eorũ (animalẽ enim eũ eſſe volunt) in omnia operator, & efficax, & aptabilis fuit, vti pet eum omniũ imagines fierent: & non tantùm quæ videtur hæc, ſed[&]inuiſibilia, Angeli, Atchangeli, dominationes, poteſtates, & virtutes per hũc omnia facta ſunt, videlicet velut per meliorẽ, & qui poſſit voluntati deſeruire. Nihil autẽ pet hos matrẽ apparet feciſſe, quẽadmodũ & ipſi cõfitentur, vti iuſtè quis æſtimet eos abortũ fuiſſe malè pariẽtis matris ipſorũ. Non enim obſtetrices eãm obſtetricauerunt, & propterea velut *abortiuũ proiecti ſunt, in nihilũ vtiles, ad nullũ opus facti [2] matri]. Et ſemet meliores vocãt eo per quẽ tanta & talia facta *ſint, & diſpoſita, quando & per ſuã argumentationẽ per quã inferiores multum inueniũtur. Ac velut duo ferramenta operaria, vel organa duo cùm ſint, ex quibus alterũ quidẽ ſemper in manibus, & in vſu artifex habeat, & per illud faciat quanta *vellet, & oſtendat artẽ, & ſapiẽtiam ſuã: alterum autẽ vacuũ atque otioſum perſeueret, & ſine operatione, per quod nihil omnino apparet faciẽs artifex, & in nullã actionem eo vtens: deinde dicat quis inutile hoc & vacuũ atq; otioſum melius eſſe, & pluris illo quo vtitur in opere per quod & glorificatur ipſe artifex: hic igitur hebes eſſe iuſtè arbitrabitur, qui ſit talis, & mentis ſuæ non cõpos. [Sic]autẽ & hi ſemet ſpiritales, & meliores dicẽtes, & Demiurgũ animalẽ, & propter hoc ſuperaſcendere, & intra pleroma penetrare ad viros ſuos, ſunt enim * fœmina, quemadmodũ ipſi confitẽtur: Deũ autem inferiorẽ, & propter hoc manere in medietate, & huius nullã oſtenſionẽ afferentes. Qui enim melior eſt, ex operibus oſtenditur. Omnia enim opera à Demiurgo facta ſunt: pet ſemetipſos autẽ nihil dignũ ratione factũ oſtendere habentes, inſani ſunt ſumma & inſanabili inſania. Si autẽ contenderint dicere quoniam quæcunque ſunt quidẽ materialia, vt puta cœlũ, & vniuerſus qui infra eũ continetur mundus, à Demiurgo facta ſunt. Quotquot autẽ ſpiritaliora his illa quæ ſunt ſuper cœlũ, vt puta principia, poteſtates, Angeli, Archangeli, dominationes, & virtutes per ſpiritalem enixionẽ, quod ſemetipſos eſſe dicunt, facta ſunt. Primò quidẽ ex dominicis Scripturis oſtendimus, omnia quæ prædicta ſunt viſibilia & inuiſibilia ab vno Deo facta. Nõ enim[ſunt]magis idonei hi, quã Scripturæ, nec relinquẽtes nos eloquia Domini, & Moyſem, & reliquos Prophetas, qui veritatẽ præconiauerũt, his credere oportet, ſanũ quidèm nihil dicẽtibus, inſtabilia autẽ delirantibus. Pòſt deinde, etiãſi pet ipſos ea quæ ſunt ſuper cœlos facta ſunt, dicãt nobis quæ ſit inuiſibiliũ natura, enarrent numerũ Angelorũ, & ordinẽ Archangelorũ, demõſtrent thronorũ ſacramenta, & doceant diuerſitates dominationum, principatuũ, poteſtatum atque virtutũ. Sed non habent dicere. Non ergo per eos facta ſunt. Si autẽ à Demiurgo facta ſunt hæc, ſicut & facta ſunt, & ſunt ſpiritalia & ſancta: non eſt ergo animalis hic qui ſpiritalia *perficit, & ſoluta eſt illorũ magna blaſphemia.

*abortũ. *ſunt. *velit. *fœminæ *perfecit.

Ridet Gnoſticos, quòd putarent ſe conceptionẽ ſpiritalem Aeonum ſuiſſe qui ad Pandoram conuenerunt.

Abortiuos matris, quæ malè pareret, eſſe eos aiunt.

Ridet eos quaſi fœminas, quòd dicerent ſe ad viros ſuos aſcendere ſupra Demiurgũ.

Scriptura docent omnia à Deo facta eſſe, quibus adhærere oportet.

Angelorũ varij ordines.

ANNOTATIONES.

1. Erant enim] *Caput 58. habet cod. vetus; quæ verò hîc refellit, recenſuerat lib. 1. cap. 1.*

2. Matri] *Deleuimus* matris, *& infrà pro* Si, *repoſuimus* Sic, *author. vet. cod.*

DE ASSVMPTIONE APOSTOLI VSQVE AD TERTIVM cœlum, & cur dixit, Siue in corpore, ſiue extra corpus.

CAPVT LV.

Q[1] Voniam]enim ſunt in cœlis[ſpiritales conditiones]vniuerſæ clamant Scripturæ, & Paulus autem teſtimonium perhibet, quoniam ſunt ſpiritalia, vſq; ad tertium cœlum raptum ſe eſſe ſignificans. Et rurſum delatum eſſe in paradiſum, & audiſſe verba inenarrabilia, quæ non licet homini loqui. Et quid illi prodeſt, aut in paradiſum introitus, aut vſque in tertium cœlum aſſumptio, cùm ſint

Falſò aſſerebant Paulum inrapto vidiſſe, & audiuiſſe myſteria, quæ ſunt ſupra Demiurgum.

omnia [illa] ſub poteſtate Demiurgi, ſi eorum quę ſuper Demiurgum dicuntur myſteriorũ ſpeculator, & auditor inciperet fieri, quemadmodum audent quidam dicere? Si enim vti eam quæ eſt ſuper Demiurgum diſceret diſpoſitionem, nequaquam in his quæ ſunt Demiurgi remanſiſſet, ne ipſa quidem vniuerſa perſpeculatus. Reſtabat enim ei adhuc ſecundùm illorum ſermonem, quartum cœlum, vti adpropinquaret Demiurgo, & ſubiectam ſeptenationem videret, ſed reciperetur fortaſſe, vel vſque ad medietatem, id eſt ad matrẽ, vti ab ea diſceret quæ ſunt intra pleroma. Poterat enim qui eſt intus homo eius, qui & loquebatur in eo inuiſibilis exiſtens, quemadmodum dicunt, non tãtùm vſque ad tertium cœlum, ſed vſque ad matrem illorum peruenire. Si enim ſe, hoc eſt ipſorum hominem, ſtatim ſupergredi dicunt Demiurgum, & abire ad matrem, multò magis vtique Apoſtoli homini hoc eueniſſet, nec enim prohibuiſſet illũ Demiurgus, iam & ipſe * ſubiectis ſaluationi dicunt. Si autem prohibuiſſet, [&] nihil profeciſſet: non enim poſſibile eſt eum patris prouidentia fortiorem eſſe, & hæc cùm interior homo inuiſibilis etiam à Demiurgo eſſe dicatur. Quoniam autem ille velut magnum aliquid & præclarum, eam quæ fuit vſque ad tertium cœlum aſſumptionem enarrauit, non vtique iſti ſuper ſeptimum cœlum aſcendunt, non enim ſunt meliores Apoſtolo. Si ſeipſos dicant differentiores, ex operibus arguentur: nihil enim ab illis tale * iactatum eſt. Et propter hoc adiecit, Siue in corpore, ſiue extra corpus, Deus ſcit: vti [neque] corpus particeps putaretur eſſe viſionis eius: quippe quaſi [&] ipſum participaturum eorum quæ vidiſſet, & audiſſet: nec rurſus propter pondus corporis dicat quis eum amplius nõ eſſe aſſumptum, ſed ideò vſque illuc permittatur etiam ſine corpore ſacramenta perſpicere ſpiritalia, quę ſunt Dei operationes, qui fecit cœlos & terram, & plaſmauit hominem, & poſuit in paradiſo, ſpeculatores fieri eos, qui ſimiliter, vt Apoſtolus, valdè ſunt perfecti in dilectione Dei. Et ſpiritalia itaque hîc fecit, quorum vſque ad tertium cœlum ſpeculator factus eſt Apoſtolus, & inenarrabiles ſermones, quos non licet homini loqui, quoniã ſint ſpiritales, & ipſe hic præſtat dignis, quemadmodum vult: huius enim eſt paradiſus. Et verè eſt ſpiritus Dei, ſed non animalis Demiurgus, alioquin nunquam ſpiritalia perfeciſſet. [3] Si autem animalis hic: per quem facta ſunt ſpiritalia, referant nobis. Sed neque enixionem matris ſuæ, quod ſemetipſos dicunt, factum eſſe quid oſtendere habent. Hi enim non tantùm aliquid de ſpiritalibus, ſed ne quidem muſcam, aut culicem, aut tale aliquid, ex his quæ ſunt cõtemptibilia animalia puſilla perficere poſſunt, præter eam rationem quæ ab initio à Deo per ſeminum demiſſionem, in his quæ ſunt eiuſdem generis, naturaliter facta ſunt, atque fiũt animalia. Sed ne quidem à ſola matre factum aliquid dicunt emiſſum hunc Demiurgũ, & Dominum vniuerſæ operationis: Et eum quidẽ qui ſit vniuerſæ operationis [3] Deum. Sed Demiurgum] animalem eſſe dicunt, ſe autem ſpiritales, qui nullius operationis fabricatores ſunt aut domini, non ſolùm eorum quæ ſunt extra eos, ſed ne quidem corporum ſuorum. Multa denique ſæpè ſecundùm corpus patiuntur nolentes, vocantes ſe ſpiritales, & meliores Demiurgo. Iuſtè igitur à nobis arguentur porrò & longè diuertiſſe à veritate. Si enim per hunc quæ facta ſunt, fecit Saluator, non inferior ipſis, ſed melior eſſe oſtenditur, quando & horum ipſorum inuenitur factor: nam & ipſi ſunt ex his quæ facta ſunt. Quomodo itaque conſequens eſt hos quidem ſpiritales eſſe, hunc autem ipſum per quem & facti ſunt, animalem? ſiue, quod & ſolum eſt verum, quod & per plurima oſtendimus, velut liquidiſſimis oſtenſionibus, ipſe à ſemetipſo fecit liberè, & ex ſua poteſtate, & diſpoſuit, & perfecit omnia, & eſt ſubſtantia omnium voluntas eius: ſolus hic Deus inuenitur, qui omnia fecit, ſolus omnipotẽs, & ſolus pater condens, & faciens omnia, & viſibilia, & inuiſibilia, & ſenſibilia, & inſenſata, & cœleſtia, & terrena, verbo virtutis ſuæ: & omnia aptauit, & diſpoſuit ſapientia ſua, & omnia capiẽs, ſolus autem à nemine capi poteſt, ipſe fabricator, ipſe conditor, ipſe inuẽtor, ipſe factor, ipſe Dominus omnium: & neque præter ipſum, neque ſuper ipſum, neque mater quam illi admentiuntur, nec Deus alter quem Marcion affinxit, nec pleroma x x x Æonum, quod vanum oſtenſum eſt, neque Bythus, nec proarche, neque cœli, nec lumen virginale, nec Æon innominabilis, nec in totum quicquam eorum quæ ab his, & ab omnibus hæreticis delirantur. Sed ſolus vnus Deus fabricator, [4] hic eſt qui ſuper omnem principalitatem, & dominationem, & virtutem, hic pater, hic Deus, hic conditor, hic factor, hic fabricator, qui fecit ea per ſemetipſum,

Non ſunt præſtantiores Apoſtolo, vt eo altius aſcendant.

Nec animalis eſt Demiurgus: nec hæretici ſpirituales.

Diuinæ maieſtatis, & eius infinitæ potentiæ pulchra deſcriptio.

* ſubiectu, Saluatori dicant:

* iactitatum.

metipſum, hoc eſt per verbum & per ſapientiam ſuam, cœlum & terram, & maria, & omnia quæ in eis ſunt. Hic iuſtus, hic bonus, hic eſt qui formauit hominem, qui plantauit paradiſum, qui fabricauit mundum, qui diluuium induxit, qui Noe ſaluauit. Hic Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob, Deus viuorum, quem & Lex annunciat, quem Prophetæ præconiant, quem * Spiritus reuelat, quem Apoſtoli tradunt, quem Eccleſia credidit: hic pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, per Verbum ſuum, qui eſt filius eius, per eum reuelatur & manifeſtatur omnibus, quibus reuelatur. Cognoſcunt enim eum hi, quibus reuelauerit filius, ſemper autem coexiſtens filius patri, olim & ab initio ſemper reuelat patrem & angelis & archangelis & poteſtatibus & virtutibus, & * hominibus quibus vult reuelare Deus.

Chriſt. *omnib*.

Matt. 11. Filius Dei coæternus patri. Matt. 11.

ANNOTATIONES.

1. Quoniam enim] *Caput 59. ſignat vetus co. cum epigraphe hic affixa. Expunximus autem tres dictiones,* Quoniam *pro* Qui; ſpiritales conditiones *pro* ſpiritalis conditionis *reponentes, autho. ve. cod. & ſignificat* Quoniam, *idem quod* ὅτι *apud græcos.*
2. Si autem animalis] *Caput 60. habet cod. ve.*
3. Deum ſed Demiurgum] *Ita vetus codex: Excuſi* Demiurgus & Dominus.
4. Hic eſt qui] *Vetus co.* Hic qui eſt.
5. ſemper coexiſtens] *Patris & Filij coæternitatem orthodoxè aſſerit aduerſus futuras Arij & Photini hæreſes, quas vtinam nunc non renouarent ab orco Anabaptiſtæ, Stancariani & Suencfeldiani.*

QVOMODO EA QVÆ ADVERSVS VALentinum dicuntur, omnem euertunt hæreſin.

CAPVT LVI.

DEſtructis itaque his qui à Valentino ſunt, omnis hæreticorum euerſa eſt multitudo. Quæ enim & quãtum aduerſus pleroma ipſorum & ad ea quæ extrà ſunt, diximus, oſtendentes quoniam concludetur & circumſcribetur pater vniuerſorum, ab eo quod extra eum eſt: (ſi tamen extra eum aliquid ſit) & quoniam neceſſe eſt multos quidem patres, multa autem pleromata, & multas mundorũ fabricationes, ab aliis quidẽ cœptas ad alteras autẽ deficientes eſſe, ſecũdùm omnem partem, & vniuerſos perſeuerantes in ſuis propriis, non curioſè agere de aliis, in quibus neque participatio neque communio aliqua eſt eis, & nullum alium omnium eſſe Deum, ſed * ſolùm eſſe omnipotentis appellationem: & aduerſus eos qui ſunt à Marcione, & Simone, & Menandro, vel quicũque alij ſunt, qui ſimiliter diuidunt eã, quæ ſecundùm* nos eſt conditionem à patre, ſimiliter erit ad eos adaptatum. Quanta autem rurſus diximus aduerſus eos qui dicunt omnia quidem comprehendere patrem vniuerſorum? eam autem quæ ſit ſecundùm nos conditionem non ab eo eſſe factam, ſed à virtute quadã altera, vel ab Angelis * ignorãtibus propatorẽ in immẽſa magnitudine vniuerſitatis circũſcriptum centri vice, velut maculam in pallio, oſtendentes quoniã non eſt veriſimile aliũ quendã eam quę ſecundùm nos eſt, conditionẽ feciſſe, quàm patrẽ vniuerſorũ, & aduerſus eos qui ſunt à Saturnino & à Baſilide & Carpocrate & reliquos Gnoſticorum, qui eadẽ ſimiliter dicũt, idem dicetur. Quę autem de prolationibus dicta ſunt, & Æonibus & deminorationibus, & quemadmodum inſtabilis mater ipſorum, ſimiliter euertit Baſilidẽ, & omnes qui falsò cognominantur agnitores, aliis nominibus eadẽ ſimiliter dicentes: magis autẽ quàm hi, qui ea quæ ſunt extra veritatẽ transferẽtes ad characterẽ ſuæ doctrinæ, & quæcũque ſunt quæ de numeris diximus, aduerſus omnes, qui in huiuſmodi ſpeciẽ deducũt, quæ ſunt veritatis, dicetur. Et quæcũque dicta ſunt de Demiurgo, oſtendẽtia quòd hic ſolus [eſt] Deus, & pater vniuerſorũ, & quæcũque adhuc dicentur in ſequẽtibus libris, aduerſus omnes dico hæreticos, eos quidem qui ſunt mitiores eorũ & humaniores [1]auertes & confundes,] vt non blaſphement ſuum cõditorem & factorem & nutritorẽ & Dominũ, neque de labe & ignorãtia geneſim eius affingere: feroces autem & horribiles & irrationabiles effugabis à te lõgè, ne amplius ſuſtineas verboſitates eorũ. Super hęc arguẽtur

** ſolùm. * eos non eſt. * ignorãtem.*

Superiorũ breuis repetitio, quæ oſtẽdit euerſo pleromate Valentinianorum, reliquas hæreſes corruere.

Mitiores hæretici monẽdi ſunt, feroces verò fugiendi.

qui ſunt à Simone & Carpocrate, & ſi qui alij * virtutes operari dicuntur, non in virtute Dei, neque in veritate, neque * in beneficiis hominibus facientes ea quæ faciunt, ſed in perniciem & errorẽ per magicas eluſiones, & vniuerſa fraude plus lædẽtes quàm vtilitatem præſtantes his, qui credunt eis, in eo quòd ſeducant.[3] Nec enim cæcis poſſunt donare viſum, neque ſurdis auditum, neque omnes dæmones effugare, præter eos qui ab ipſis immittuntur, ſi tamen & hoc faciunt: neque debiles, aut claudos, aut paralyticos curare, vel alia quadam parte corporis vexatos, quemadmodum ſæpe euenit fieri ſecundùm corporalem infirmitatem, vel earum quæ à foris accidunt, * infirmitatem] bonas valetudines reſtaurare:[4] tantùm abſunt ab eo vt mortuum excitent, quemadmodum Dominus excitauit, & Apoſtoli per orationem, & in fraternitate, ſæpiſſimè propter aliquid neceſſarium ea quæ eſt in quoquo loco Eccleſia vniuerſa poſtulante per ieiunium & ſupplicationem multam, reuerſus eſt ſpiritus [mortui,] & donatus eſt homo orationib⁹ ſanctorum, vt ne quidem credant hoc in totum poſſe fieri,[5] eſſe autem reſurrectionem à mortuis, agnitionem eius quæ ab eis dicitur veritatis. Quando igitur apud eos quidem error & ſeductio & magica phantaſia in ſpeculatu hominum impiè fiat, in Eccleſia autẽ miſeratio & miſericordia & fraternitas & veritas ad opitulationem hominum, non ſolùm ſine mercede & gratis * impertiatur, ſed & nobis ipſis, quæ ſunt noſtra erogantibus pro ſalute hominum, & ea quibus hi, qui curantur indigẽt, ſæpiſſimè non habentes, à nobis accipiunt, verè, & per hanc ſpeciem arguuntur à diuina ſubſtantia & benignitate Dei & virtute ſpiritali in totũ extranei, fraude autem vniuerſa & ab inſpiratione apoſtatica, & operatione dæmoniaca, & phantaſmate idololatriæ per omnia repleti, præcurſores verè draconis eius, qui [per] huiuſmodi phantaſiam abſcedere faciet in cauda tertiam partem ſtellarum, & deiiciet eos in terram: quos ſimiliter atque illum deuitare oportet, & quanto maiore phantaſmate operari dicuntur, tanto magis obſeruare eos, quaſi maiorem nequitiæ ſpiritum * perceperint.[6] Quapropter etiamſi obſeruauerit quis eorum diurnam conuerſationis operationẽ, inueniet vnam & eandem eſſe eis cum dæmoniis conuerſationem, & hæc autem quæ eſt erga operationes impia ipſorum ſententia, quæ dicit oportere eos in omnibus operibus, etiam quibuſlibet malis fieri, ex Domini doctrina diſſoluetur: apud quem non ſolùm qui mœchatur expellitur, ſed & qui mœchari vult: & non ſolùm qui occidit, reus erit occiſionis ad damnationem, ſed & qui iraſcitur ſine cauſa fratri ſuo: qui & non ſolùm non odire homines, ſed & inimicos diligere iuſſit: & non ſolùm non * periurare, ſed nec iurare præcepit: & nõ ſolùm malè loqui de proximis, ſed ne quidem racha & fatuum dicere aliquẽ: ſi quo minus, reos eſſe huiuſmodi in ignem gehennæ: & nõ tantùm non percutere, ſed & ipſos percuſſos etiam alteram præſtare maxillam: & non ſolùm non abnegare quæ ſunt aliena, ſed etiamſi ſua auferantur, illis non expoſtulare: & non ſolùm nõ lædere proximos, neque facere quid eis malum, ſed & eos qui malè * tractẽtur, magnanimes eſſe, & benignitatem exercere erga eos, & orare pro eis, vti pœnitentiam agentes ſaluari poſſint, in nullo imitantes nos reliquorum contumeliam & libidinem & ſuperbiam. Quando igitur ille, quem iſti magiſtrum & gloriantur, & eum multo meliorem & fortiorem reliquis animã habuiſſe dicunt, cum magna diligentia quædam quidem iuſſit fieri quaſi bona & egregia, quibuſdam autem abſtinere non ſolùm operibus, ſed etiam his cogitationibus quæ ad opera ducunt, quaſi malis & nociuis & nequam, quemadmodum magiſtrum dicentes talem fortiorem & meliorem reliquis, deinde quæ ſunt contraria eius doctrinæ manifeſtè præcipientes, non confunduntur? Etſi quidem[7] nihil eſſet] mali, aut rurſus boni, [opinione] autem ſola humana, quædam quidem iniuſta, quædam autem iuſta putarentur, non vtique dixiſſet dogmatizans, id eſt docens, Iuſti autem fulgebunt ſicut ſol in regno patris eorum: iniuſtos autem & qui non faciunt opera iuſtitiæ, * mittit in ignem æternum, vbi vermis ipſorum non morietur, & ignis non extinguetur.

Donum miraculorum hæretici nõ habent.

Miracula non deſunt Eccleſiæ Catholicæ.

Quàm deteſtabiles & quantopere vitandi, præcurſores Antichriſti. Apoca. 12.

Quàm alieni erant à doctrina Chriſti. Matth. 5.

Iuſtum & iniuſtum ſola opinione humana docentes, confunduntur. Mat. 13.

* virtutis operarij.
* vt.
* infirmitatum.
* perficiatur.
* perceperunt.
* peierare.
* tractantur.
* mittet.

ANNOTATIONES.

1. Deſtructis itaque] *Cap. 61. ſignat ve. co. Porro elegantiſsima ἀνακεφαλαιώσει ea ferè omnia perſtringit, quæ hactenus toto hoc ſecundo libro effuſe diſſeruit, nominatim contra Valentinianos; eadem in reliquos etiã hæreticos dici poſſe confirmans.*

2. Auertes & confundes] *Expunximus* auertens & confundens, *autho. ve. co.*

3. Nec enim cæcis] *Non leuis eſt diſputatio inter Theologos, an hæretici aliquãdo vera miracula edere poſſint, quod hic diſertè negat Irenæus. Author quæſtionum apud Iuſtinum, Quæſtione. 100. apertè negat, per hæreticos viuos aut mortuos, gratiam diuinam donis*

illis fungi. Simoni mago præſtigias oſtentanti ſic reſpondentem Petrum Apo. facit Clemens ro. lib. 3. recog. Vt Magi Pharaonem dementabant arte dæmonũ, Moiſi reſiſtentes: ita & tu mihi. Sed vera miracula ſemper hominibus proſunt, vt dum curãtur infirmi: falſa vero tãtum oſtentui ſunt, vt canes Aeneos latratus edere. Malignus autẽ miracula, quæ hominibus proſunt, facere nõ poteſt, niſi in fine mũdi tantum. Manichæis exprobrat Auguſtinus: Miracula non facitis, quæ ſi faceretis, etiam ipſa in vobis caueremus per inſtruẽtem nos Dominũ & dicentem: Exurgent multi pſeudochriſti & facient ſigna & prodigia. Qui partem oppoſitam defendunt, ſecum ſentire Tertullianum lib. 3. contra Marcionẽ volunt: vbi ſolam ſi etiam per documenta virtutũ Chriſto ad teſtimonium competiſſe negat, quam & ipſe poſtmodũ exauctorarit, Siquidem ait ille, edicens multos venturos & ſigna facturos, & virtutes magnas edituros, temerariam ſignorum & virtutum fidem oſtẽdit, vt etiam apud pſeudochriſtos facillimarũ. Nec parũ cauſa ſuæ patrocinari putant, quæ hiſtoriis ſuis prodiderunt, Sozomenus lib. 1. ca. 14. & Socrates li. 7. ca. 17. & 18. de miraculis quorumdã Nouatianorum: neque abſurdius arbitrantur hæreticos, qui tãtum aliquot articulis à nobis diſſident, vera miracula edere poſſe, quàm Iudæos, quos ex Ioſepho lib. 8. anti. ca. 2. & Irenæi libro 2. ca. 5. conſtat vexatos à dæmonibus curaſſe. A ſe quoque ſtare Auguſtinũ, libro 2. de ſer. Domini in monte, cap. 40. & ſubtiliſſimè omniũ libro 83. quæſt. q. 79. non leuiter contendunt. Quibus vero magis adhærendum ſit, pronunciet Eccleſia. Vide annot. in cap. 8. Libri primi.

Lib 13. cõt. fauſt. ca. 5.

4. Tantum abſunt] Locus iſte ita nũc extat apud Euſebium: Plurimũ abeſt vt hæretici poſſunt mortuũ ſuſcitare, ſicut Dominus ipſe, ſicut eius Apoſtoli, prædicationis ſubſidio adiuti, ſicut alij è fratribus complures ſuſcitarunt. Sæpenumero autẽ aliqua de cauſſa neceſſaria illud ipſum poſtulãte, ſpiritus mortui (propterea quod tota Eccleſia illius loci, vbi eiuſmodi res gerebatur, cum ieiunio & multa intercesſione, Deum orabat) in corpus rediit, & hominis vita ſanctorum precibus donata eſt lib. 5. hiſto. cap. 7.

5. Eſſe autẽ reſurrectionem] Explicatius Tertullianus: Reſurrectionem mortuorũ manifeſtè annunciatã, in imaginariam ſignificationem diſtorquent, aſſeuerantes mortem etiam ipſam ſpiritaliter intelligendam. Non enim hanc eſſe diſſidiũ corporis & animi, ſed ignorãtiam Dei, per quam homo mortuus Deo non minus in errore iacuerit, quàm in ſepulchro. Itaque & reſurrectionem eam vindicãdam, qua quis adita veritate redanimatus & reuiuificatus Deo, ignorantię morte diſcuſſa, velut de ſepulchro veteris hominis eruperit. Hoc denique ingenio, etiam in colloquiis ſæpe noſtros decipere cõſueuerunt, quaſi & ipſi reſurrectionem admittant, Væ inquiunt, qui in hac carne non reſurrexerit. Tacitè autem ſentiunt, Væ qui non dũ in hac carne eſt, cognouerit arcana hæretica, hoc eſt enim apud illos reſurrectio. Lib. de reſurrect.

6. Quapropter etiam ſi quis] Magnam eſſe κοινωνίαν inter hæreticos & cacodæmonas annotauimus in caput primum libri primi: hîc tãtum addere libet quæ Tertullianus habet: Notata ſunt etiam commercia hæreticorum cum magis quamplurimis, cum circulatoribus, cum aſtrologis, cum philoſophis curioſitati deditis. Adeo & de genere conuerſationis, qualitas fidei æſtimari poteſt: doctrina index diſciplinæ eſt, &c. Li. de præſcript.

7. Nihil eſſet] Expunximus eſſe: & mox opinione, pro opinioni reſtituimus, autho. vet. co.

[1]EVERSIO] HÆRETICORVM OMNIVM IN iis quibus non communicant cum Valentino.

CAPVT LVII.

ADhuc etiam dicentes oportere eos in omni opere, & in omni conuerſatione fieri, vt ſi fieri poſſit in vna vitæ aduentatione omnia perficientes, ad perfectum tranſgrediantur, eorum quidẽ quæ ſunt ad virtutem pertinentia & laborioſa & glorioſa & artificialia, quæ etiam ab hominibus bona adprobãtur, nequaquam inueniũtur conati facere. Si enim oportet per omne opus & per vniuerſam ire operationẽ, primò quidẽ oportebat omnes ſe diſcere artes, quæcunque illæ ſiue in ſermonũ rationibus ſiue in operibus cõſumantur, ſiue per continentiã edocẽtur, & per laborẽ & meditationẽ & perſeuerantiã percipiuntur: vtputa omnẽ ſpeciẽ Muſicæ & cõputationis & Geometriæ & Aſtronomię, & vniuerſa quę in ſermonũ rationibus occupãtur: adhuc etiam Medicinã, vniuerſam & herbarũ ſcientiã, & eas quę ad ſalutẽ humanã ſunt elaboratæ, & picturã & ſtatuarũ fabricationẽ & ærariã artẽ & marmorariã & ſimiles his. Ab his autem omnem ſpeciẽ ruſticationis & veterinariæ & paſtoralis & opificum artes, quæ dicuntur pertranſire vniuerſas artes, & eas quæ erga mare [2]vacãt,]& corpori ſtudẽt, & venatorias, & militares, & regales, & quotquot ſunt, quarũ nec decimã [nec] milleſimam partẽ in tota vita ſua elaborãtes ediſcere poſſunt, & horũ quidem nihil conantur addiſcere, qui in omni dicant ſemetipſos oportere fieri opere: ad voluptates autẽ & libidines, & turpia facta deuergentes, & à ſemetipſis iudicati cùm ſint ſecundùm doctrinã ſuã. Quoniam enim deſunt eis, quæ prædicta ſunt omnia, ad correptionem ignis adibũt. Qui quidem Epicuri philoſophiam, & Cynicorum indifferentiam æmulantes, [3] non Ieſum

Bonarum omnium artium ignari, in libidinum fæces ſeſe demergebant.

Epicureorum & Cynicorũ imitatores erãt.

magiſtrum,[glorianturt] qui non ſolùm à malis operibus auertit ſuos diſcipulos,ſed etiam à ſermonibus & cogitationibus quemadmodum oſtendimus. Dicentes autem ſe ex eadẽ * circulatione cum Ieſu habere animas, & ſimiles [ei] eſſe, aliquando autem & meliores, ad opera producti quę ille ad vtilitatem hominum & firmitatem fecit, nihil tale nec ſimile neque ſecundùm aliquid in comparationem quod venire poſſit, perficere inueniuntur. Sed[&] ſi aliquid faciunt per magicam quemadmodum diximus operari, fraudulenter ſeducere nituntur inſenſatos, fructum quidem & vtilitatem nullam præſtantes, in quos virtutes perficere ſe dicunt: adducentes autem pueros inueſtes & oculos deludentes, & phantaſmata oſtendentes ſtatim ceſſantia,& ne quidem ſtillicidio temporis perſeuerantia, non Ieſu Domino noſtro, [4] ſed Simoni mago ſimiles oſtenduntur. Et ex hoc autem quòd Dominus ſurrexit à mortuis in tertia die, firmum eſt, & diſcipulis ſe manifeſtauit, & videntibus eis receptus eſt in cœlum, quòd ipſi morientes & non reſurgentes neque manifeſtati [quibuſdam] arguuntur in nullo ſimiles habentes Ieſu animas.[5] Si autem & Dominum per phantaſmata huiuſmodi feciſſe dicunt, ad * prophetica reducentes eos, ex ipſis demonſtrabimus, omnia ſic[de eo]& prædicta eſſe,& facta firmiſſimè,& ipſum ſolum eſſe filium Dei: quapropter & in illius nomine, qui verè illius ſunt diſcipuli ab ipſo accipientes gratiam, perficiunt ad beneficia reliquorum hominum, quęmadmodum vnuſquiſque accepit donum ab eo. Alij enim dæmones excludunt, firmiſſimè & verè, vt etiam ſæpiſſimè credant ipſi emundati ſunt à nequiſſimis ſpiritibus,& ſint in Eccleſia: alij autem & præſcientiam habent futurorum,& viſiones & dictiones propheticas. Alij autem laborantes aliqua infirmitate, per manus impoſitionem curant & ſanos reſtituunt. Iam etiam, Quemadmodũ diximus, & mortui reſurrexerũt,& perſeuerauerũt nobiſcum annis multis: & quid autem? Non eſt numerum dicere gratiarum quas per vniuerſum mundum Eccleſia à Deo accipiens in nomine Chriſti Ieſu crucifixi ſub Põtio Pilato per ſingulos dies in opitulationem gentium perficit, neque ſeducens aliquem, nec pecuniam ei auferens: quemadmodum enim gratis accepit à Deo, gratis & miniſtrat: nec inuocationibus angelicis faciat aliquid, nec incantationibus, nec aliqua praua curioſitate, ſed mundè & purè & manifeſtè orationes dirigentes ad Dominum qui omnia fecit, & nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti [inuocans, virtutes] ſecundùm vtilitates hominum, ſed non ad ſeductionem perfecit. Si itaque & nunc nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti beneficia præſtat & curat, firmiſſimè & verè omnes vbique credentes in eum, ſed non Simonis, neque Menandri, neque Carpocratis, nec alterius cuiuſcunque, manifeſtum eſt quoniam homo factus, conuerſatus eſt cum ſuo plaſmate, verè omnia fecit ex virtute Dei, ſecundùm placitum patris vniuerſorum, quomodo prophetæ prædixerunt. Quæ autem erant hæc, in his quæ ſunt ex propheticis oſtenſionibus narrabuntur.

** circulatione.*

In præſtigiis & magicis artib⁹ ſimiles erãt Simoni mago: nulla vero ex parte Chriſto.

** prophetium.*

Miracula in Eccleſia Catholica.

ANNOTATIONES.

1. Euerſio] *Expunximus* Conuerſio *ve.co.authoritate. Quę autem hoc capite refelluntur, recitauerat lib. 1. cap. 24. de Carpocratis ſectatoribus loquens: ſimul & cap. 35. de Ophitis, & Cainais.*

2 Vacant] *Deleuimus* vocant *autho. ve. codicis.*

3. Non Ieſum] *Vetus codex caret negatione, ſed affirmatiuè legit:* Ieſum magiſtrum gloriãtur; *dolet enim B. Martyr, ſub nomine beato, tam infælicia mõſtra latere.*

4. Sed Simoni mago] *Huius præſtigias attigit li. 1. ca. 20. ſed eas fuſius antea deſcripſerũt Abdias li. 1. hiſt. Apo. & Clemens Ro. lib. 3. recog. vt iſthæc ex illis videatur Irenæus deſumpſiſſe.*

Lib. 5. hiſt. cap. 7.

5. Si autem & Dominum] *Etiam locum hunc tranſcripſit Euſebius, vſque ad illud infra:* Nec inuocationibus angelicis, &c. *Porro quatuor Spiritusſancti chariſmata enumerat, quibus tum tẽporis floruit eccleſia; de his quoque multa & ea præclara leguntur in illius ſeculi & ſequentis ſcriptoribus, quæ paucis perſtringere nõ erit inutile. De dæmonum eiectione Iuſtinus ſcribit:* Vim Chriſti nominis timent dæmonia trementia, & hodie adiurata per nomen crucifixi Ieſu Chriſti ſub Pontio Pylato Iudææ præſide, imperata faciunt. *Idem rurſus priore Apolo.* Multos arrepticios per totum orbem, & in hac ipſa ciuitate, *Romana*, multi ex noſtris Chriſtianis, adiuratos per nomẽ Ieſu Chriſti ſub Pontio Pylato crucifixi, ſanarũt: quos nec adiuratores alij, nec incantatores, expiatoréſve. ſanare potuerant. *Pulchra hac de re habet & Tertullianus cap. 23. apo. quæ conſultò omittimus. Donum autem prophetiæ maximum illum Quadratum Athe. habuiſſe, teſtis eſt Euſebius lib. 4. hiſto. Reuelationes & viſiones de futuris rebus, frequenter factas Polycarpo & Cypriano, ipſi ſibi idonei teſtes ſunt. Sed & B. Carpo. viſionem planè mirabilem contigiſſe ſcribit Dionyſius Areop. epiſt. 8. Mortuum eo ſeculo ſuſcitatum fuiſſe, Papia teſtimonio confirmat Euſebius lib. 3. hiſto. cap. 39.*

In dialogo.

Ser. de mort.

6. De eo] *Ita vetus co. excuſi* Deo: *& ad finem capitis* inuocans, virtutes, *pro* in virtute *ſuppoſuimus autho. eiuſdem ve. co.*

OSTENSIO QVOD NON TRANSEANT animæ in alia corpora.

CAPVT LVIII.

DE[1] corpore autem in corpus tranſmigrationem ipſorum ſubuertamus ex eo quòd nihil omnino eorum quæ antè fuerint, meminerint animæ. Si enim ob hoc emittebantur vti in omni [fierent] operatione, opottebat eas meminiſſe eorum quæ antè facta ſunt,[vti] ea quæ deerant adimplerent,& non circa eadem ſemper * volutantes continuatim,miſerabiliter *laborant:non enim poterat corporis admixtio in totum vniuerſam ipſorum quæ antè habita erant,extinguere memoriam & cõtemplationem, & maximè ad hoc venientes. Quomodo enim nunc ſoporato & requieſcente corpore, quæcunque anima ipſa apud ſe vider, & in phantaſmate agit, & horum plura reminiſcens communicat cum corpote, & eſt quando & poſt plurimum temporis, quæcunque per ſomnium quis vidit,vigilans annunciat:ſic vtique ſe reminiſceretur, & illorum quæ antequam in hoc corpus veniret egit. Si enim hoc quod in breuiſſimo tempore viſum eſt, vel in phãtaſmate conceptum eſt,& ab ea ſola per ſomnium, poſtquam commixta ſit corpori & vniuerſum membrum diſperſa,commemóratur, multo magis illorum reminiſceretur in quibus temporibus tantis, & vniuerſa præteritæ vitæ ſecula immorata eſt.

*volitantes.
*laborarent.

Nouâ corporis admixtio,non poteſt præteritorũ recordationẽ delere.

ANNOTATIONES.

1. De corpore] *Caput 62. ſignat vet.cod. Caeterùm quam hic refellit metempſichoſin, aſſeruerunt Simon magus, Carpocrates, horumque ſectatores, vt ſcripſit lib.1. cap.20.& 24. In hanc poſt Irenæum certant Auguſtinus, lib.10.de ciui.cap.30. Clemens Alex. 4. ſtromatũn; omniũ autem acerrimè Tertullianus libro de anima capite cuius argumentum fecit: Anima μετεμψύχωσις & μετενσωμάτωσις.*

2. Fierent] *Expunximus* erunt: *& ſtatim* vti *pro* vt *in repoſuimus autho. ve. co.*

OSTENSIO QVOD NON BIBANT, SEcundum Platonem obliuionis poculum.

CAPVT LIX.

AD[1] hæc Plato vetus ille Athenienſis,]is qui & primus ſentẽtiam hanc introduxit, cùm excuſare non poſſet, obliuionis induxit poculum, putans ſe per hoc aporiam huiuſmodi effugere, oſtenſionem quidem nullam faciens, dogmaticè autem reſpondens, quoniam introeuntes animæ in hanc vitam, ab eo qui eſt ſuper introitum dæmone, priuſquam in corpora intrent,[2] potantur obliuione: & latuit ſemetipſum in alteram maiorem incidens* aporiam. Si enim obliuionis poculum potata eſt, poſteaquam ebibitum eſt, omnium factorum obliterare memoriam, hoc ipſum vnde ſcis ô Plato, cùm ſit nunc in corpore anima tua: quoniam priuſquàm in corpus introeat à dæmone potata eſt obliuionis medicamentum? Si enim dæmonem & poculum & introitum reminiſceris,& reliqua oportet cognoſcas: ſi autem illa ignoras, neque dæmon verus, neque artificioſe compoſitum obliuionis poculum.

Figmentũ Platonis de poculo obliuionis.

*confuſionem.

ANNOTATIONES.

Contra hæreſ. 7.

1. Ad hæc] *Cap.63.notat ve.co. Quod vero aſſerit Platonem primum induxiſſe μετεμψύχωσιν, parum cõuenit cum Epiphanio, qui Pythagoram ante Platonem eandem aſſeruiſſe ſcribit. Plutarchus hanc etiam Empedocli tribuit, Tracta.2.de eſu carnium: Mercurium triſmegiſtum emigrationes huiuſmodi, poetico ritu deſcripſiſſe: quin & Zoroaſtrũ omnibus his antiquiorẽ, in libro cui titulus eſt: Μαγικὰ λόγια τῶν ἀπὸ Ζωροάστρου μάγων, illam ipſam docuiſſe, teſtis eſt Rhodiginus libro 9.cap.21. Ergo vel apud Athenienſes, vel recens excogitatis rationibus, Platonem primum eandem inuexiſſe, intellige.* Athenienſis *pro* adueniens *reſtituimus autho. vet.co.*

2. Potantur obliuione] *Platonicum hoc ſomnium acerrimè poſt Irenæum impugnant Tertull.lib.de anima, cap. Aduerſus Platonis μεθύοντας καὶ ἀναμνήσεις: Auguſtinus lib.12.de Trini. cap. 15. & lib. 1. Retracta. cap.4. & lib.7.de Geneſi ad lit.cap.9.10.11. & lib.10. cap.4.*

OSTENSIO QVONIAM CORPVS *non eſt obliuio.*

Capvt LX.

Corpus non eſt obliuionis medicamentum: ſed illi ut organa potius memoriam fouent.

¹ ADuerſus autem eos qui dicunt ipſum corpus eſſe obliuionis medicamentum, occurret hoc. Quomodo igitur quodcunque per ſemetipſam anima videt, & in ſomniis & ſecundùm cogitationem, mentis intentionem corpore quieſcente ipſa reminiſcitur, & renunciat proximis. Sed ne quidem ea quæ olim agnita ſunt, aut per oculos, aut per auditum, meminiſſet anima in corpore exiſtẽs, ſi eſſet corpus obliuio: ² ſed ſimul atque ab inſpectis abeſſet oculus, auferretur vtique ea quæ eſſet de his memoria. In ipſa enim obliuione exiſtens anima, nihil aliud cognoſcere poterat, niſi ſolùm illud quod in præſenti videbat. Quomodo autem & diuina * ſciret, & meminiſſet ipſorum, exiſtens in corpore, quando ſit (vt aiunt) ipſum corpus obliuio? Sed & Prophetæ ipſi cùm eſſent in terra, quæcunque ſpiritaliter ſecundùm viſiones cœleſtium vident vel audiunt, ipſi quoque meminerunt in hominem conuerſi, & reliquis annunciant: & non corpus obliuionem efficit animæ eorum, quæ ſpiritaliter viſa ſunt, ſed anima docet corpus, & participat de ſpiritali [ei] facta viſione.

Prophetæ poſt extaſin recordantur eorum quæ viderunt.

* diſcere.

ANNOTATIONES.

1. Aduerſus autem] *Caput 64. ſignat ve. co.*
2. Sed ſimul] *Duas has voces* Oculis auferretur, *quæ nihil ad rem faciebant, veteris co. authoritate delemimus, vt ſit apertior & planior lectio.*

QVONIAM IN CORPORIS COM- *munione non amittit ſuas * vires anima.*

* virtutes.

Capvt LXI.

Anima dominatur corpori, habetque rationem artificis, ipſum verò organo.

NOn enim eſt fortius corpus quàm anima, quod quidem ab illa ſpiratur & viuificatur & augetur & articulatur, ſed anima poſſidet & principatur corpori. Tantum autem impeditur à ſua velocitate, quantum corpus participat de eius motione, ſed non amittit ſuam ſcientiam. ¹ Corpus enim organo ſimile eſt, anima autem artificis rationem obtinet. Quemadmodum itaque artifex velociter quidem operationem ſecundùm ſe adinuenit, in organo autem tardius illam perficit, propter rei ſubiectæ immobilitatem, & illius mentis velocitas admixta tarditati organi temperatam perficit operationem: ſic & anima participans ſuo corpori, modicum quidem impeditur, admixta velocitate eius in corporis tarditate, non amittit autem in totum ſuas virtutes: ſed quaſi vitam participans * corporis, ipſa viuere non ceſſat, ſic & de reliquis ei communicans, neque ſcientiam ipſorum perdit, neque memoriam inſpectorum.

* corpori.

ANNOTATIONES.

Epiſt.106

1. Corpus enim] *Initium eſt cap. 65. in ve. co. Locum vero hunc illuſtrat, ſimilis Cyprianus:* Corpore ſic vtitur anima, ſicut faber malleo, vel incude, in qua format omniũ turpitudinum idola, & fabricatur quælibet quarumcumque voluptatum ſimulachra. *De hoc abundantius habes apud Auguſtinum. 24. de Ciuit. cap. 3.*

OSTENSIO QVOD VNVSQVISQVE NOSTRVM *ſuam habeat animam, ſicut & ſuum corpus.*

CAPVT LXII.

Vnuſquiſque propriũ habet corpus, & animam: ac in eiſdem reſurget.

¹ SI itaque nullius præteritorum meminit, ſed exiſtentium ſcientiam hîc percipit, non igitur in aliis corporibus fuit aliquando, neque egit, quæ ne quidem agnoſcit, neque nouit, quæ quidem neque vidit, ſed quemadmodum vnuſquiſque noſtrum ſuum corpus per artem dei ſumit, ſic & ſuam habet animam. Neque enim ſic pauper, neque indigens Deus, vt non vnicuique corpori propriam donaret animã, quemadmodum

admodum & proptium eharacterem. Et ideo adimpleto numero, quem ipſe apud ſe antè* definit, omnes quicunque ſunt deſcripti in vitam, reſurgent, ſua corpora & ſuas habentes animas, & ſuos ſpiritus, in quibus placuerunt Deo. Qui autem pœna ſunt digni, abibunt in eam, & ipſi ſuas habentes animas, & ſua corpora, in quibus abſtiterunt à Dei bonitate: ceſſabunt vtrique iam generare & generari, & ducere vxorem, & nubere, vt cõmenſurata multitudo antè præfinita [à] Deo generis humani perfectorum compago ſiue aptatio conſeruet patris. [1] Pleniſſimè autem Dominus docuit, non ſolùm perſeuerare, nõ de corpore in corpus tranſgredientes animas, ſed & characterem corporis, in quo etiam a laptãtur, cuſtodire eundem, & meminiſſe eas operum quæ egerunt hic, & à quibus ceſſauerũt, in [ea] *enarratione quæ ſcribitur de diuite & de Lazaro eo, qui refrigerabatur in ſinu Abrahæ: in qua ait, diuitem cognoſcere Lazarum poſt mortem, & Abraham autem ſimiliter, & manere in ſuo ordine vnumquẽque ipſorum, & poſtulare mitti ei ad opem ferendam Lazarum, cui ne quidem de menſæ ſuæ micis cõmunicabat: & de Abrahæ reſpõſo, qui non tantùm ea quæ ſecundùm ſe, ſed & quæ ſecundùm diuitem eſſent, ſciebat, & præcipiebat Moyſi aſſentire & prophetis eos, qui non vellent peruenire in illum locũ pœnæ, & recipientes præconium eius qui * reſurgeret à mortuis.

* definiit. — * relatione. — * reſurrexit.

A reſurrectione ua'a erum generationes. — *Luc.16.* — *Animae extra corpora perſeuerat, recordans, & ad corpora propria mittuntur.*

ANNOTATIONES.

1. Si itaque] *Cap.66.notat ve.co.2.* Pleniſſimè autem] *cap.67.habet ve.co. Quæ vero hic, & proximè ſequenti ca. tradit, de charactere & figura animarum quã iam corpora poſuerunt, referenda ſunt ad inclinationem eam quã prona ſunt ad ea olim reſumenda: niſi id ſenſiſſe quis voluerit, quod poſtea Tertullianus apertius dixit: Animam ſcilicet non omnino materiæ & corporeæ compoſitionis expertem eſſe, ideoque effigiem humanam, eius corporis quod vnaquęque circuntulit, ſeruare, lineas corporales, coloremque æerium & lucidum: lib. de Anima cap. 9. de effigie animæ. Quod autem ex narratione de Lazaro & diuite, aſſerit ſpiritus hinc diſcedentes, eorum meminiſſe quæ hic egerunt, & à quibus receſſerunt, conſtans eſt patrum ſentẽtia. Cyprianus tradit, magnum nos charorum numerum in cœlis expectare, parentum, fratrũ, filiorum, copioſam turbam nos deſiderare, de ſua incolumitate ſecuram, de noſtra adhuc ſollicitam. Auguſtinus viduam Italicam conſolaturus, in cœlo coniugem ſuum notiſſimum ei fore audet polliceri. Hieronimus, hoc ſolatio aduerſus mortis duritiem, & crudeliſſimam neceſſitatẽ, nos erigi piè exiſtimat, quod breui viſuri ſumus eos, quos dolemus abſentes, epiſt. ad Theodoram.*

Sermone de mort. Ciri. — *Epiſt.6.*

*QVOMODO PERSEVERANT ANImæ coporis habentes * figuras.*

*figuram.

CAPVT LXIII.

Per hæc enim manifeſtiſſimè declaratum eſt & perſeuerare animas, & non de corpore in corpus tranſire, & habere hominis figuram, vt etiam cognoſcantur, & meminerint eorum quæ ſint hic, & propheticum quoque adeſſe Abrahæ, & [1] dignam habitationẽ vnamquamque gentem percipere, etiam ante iudicium.

ANNOTATIONES.

1. Dignam habitationem] *His apertiſſimè indicatur, quàm procul fuerit Irenæus ab illorum ſententia, qui Beatorum ſpiritus, ante ſupremum iudicium, beata Dei viſione prohibuerũt, quod et ſuperius ſemel annotatum*, inferius quoque idẽ facturi, dũ Dathan, Chore, & Abyrõ apud inferos manere, cum ſcripturis cõfirmabit, li.4.c.43.*

QVOMODO ANIMÆ CVM SINT GENErabiles, in futurum incorruptibiles perſeuerant.

CAPVT LXIIII.

SI qui autem hoc in loco dicant, non poſſe animas eas, quæ paulo antè eſſe cœperint, in multum temporis perſeuerare, ſed oportere eas aut innaſcibiles eſſe, vt ſint immortales: vel ſi generationis initium acceperint, cum ipſo corpore mori: diſcant quoniam ſine initio & ſine fine, verè & ſemper idem

Animæ immortales ſunt, tametſi initiũ habuerint.

[&]eodem modo ſe habens, ſolus eſt Deus, qui eſt omnium Dominus: quæ autem ſunt
ab illo omnia, quæcunque facta ſunt & fiunt, initium quidem ſuum accipiunt generatio-
nis, & per hoc inferiora ſunt ab eo qui ea fecit, quoniam non ſunt ingenita: perſeuerant
autem & extenduntur in longitudinem ſeculorum, ſecundùm voluntatem factoris Dei,
ita vt ſic initio fierēt: & poſtea vt ſint eis donat. Quemadmodum enim cœlum quod eſt
ſuper nos firmamentum, & Sol & Luna, & reliquæ ſtellæ, & omnia ornamenta ipſorum,
cùm antè non eſſent, facta ſunt, & * multa tempora perſeuerant, ſecundùm voluntatem *multo
Dei: ſic & de animabus, & de ſpiritibus, & omnino de omnibus his quæ facta ſunt cogi- tempore.
tans quis, minimè * peccauit, quando omnia quæ facta ſunt initium quidem facturæ ſuæ *peccabit
habeant, perſeuerant autem quoadvſque ea Deus & eſſe & perſeuerare voluerit. Teſtatur
pro his ſentētus etiam propheticus ſpiritus, dicens, Quoniam ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe
Pſal. 32. mandauit, & creata ſunt, ſtatuit ea in ſeculum [& in ſeculum] ſeculi. Et iterum de ſaluā-
Pſal. 20. do homine, ſic ait, Vitam petiit à te, & tribuiſti ei longitudinem dierum in ſeculum ſeculi:
tanquam patre omnium donante, & in ſeculum ſeculi perſeuerantiam his qui ſalui fiunt.
Immortalitas donum Dei eſt. Non enim ex nobis, neque ex noſtra natura vita eſt, ſed ſecundùm gratiam Dei datur.
Et ideo qui ſeruauerit datum vitæ, & gratias egerit ei qui præſtitit, accipiet & in ſeculum
ſeculi longitudinē dierum. Qui autem abiecerit eam, & ingratus extiterit factori, ob hoc
quòd factus eſt, & non cognouerit eum qui præſtat, ipſe ſe priuat in ſeculum ſeculi perſe-
Luc. 16. uerantia. Et ideo Dominus dicebat ingratis exiſtentibus in eum, Si in modico fideles non
fuiſtis, quod magnum eſt quis dabit vobis? ſignificans nobis, quoniam qui in modica tē-
porali vita ingrati extiterunt ei qui eam præſtitit, iuſtè non percipient ab eo in ſeculum ſe-
culi longitudinem dierum. Sicut autem corpus animale ipſum quidē non eſt anima, par-
ticipatur autem anima, quoadusque Deus vult: ſic & anima ipſa quidem non eſt vita,
Gen. 2. [2] participatur] autem à Deo ſibi præſtitam vitam, vnde & propheticus ſermo, Protopla-
ſtos (ait) factus eſt in animam viuam: docens nos quoniam ſecundùm participationem vi-
tæ viuens facta eſt anima, ita vt ſeparatim quidem anima intelligatur, ſeparatim autē quæ
erga eam eſt vita. Deo itaque & vitam, & perpetuam perſeuerantiam donante, [capiunt
animæ,] primùm non exiſtentes, dehinc perſeuerare, cùm eas Deus & eſſe & ſubſiſtere
voluerit. Principari enim debet in * omnibus, & dominari voluntas Dei, reliqua autem *hominibus.
Voluntas Dei. omnia huic cedere & ſubdita eſſe, & in ſeruitium dedita. Et de factura quidem & perſeue-
rantia animæ hucuſque dictum ſit.

ANNOTATIONES.

1. Si qui autem] *Caput 68. notat co. ve. Nihil verò abſurdi habet, quod toto hoc capite contendit animam rationalem, beneficio Dei perdurare, vitámque ex ſeſe non habere: quandoquidem vt eius eſſentia, ſic & eius immortalitas à diuina voluntate perpetuò dependet, quæ vt eam ex nihilo produxit, ſic & in nihil redigere valeret, ſi opportunum videretur: Atque hoc ſenſu interpretandas eſſe Tatiani, & Arnobij toto ſexto libro aduerſus Gentes, ſparſas ea de re ſententias, exiſtimo.* *Orat. contra Gentes.*

2. Participatur] *Expunximus* participauit: *deinde* capiunt animæ, *pro* capit & animas *repoſuimus authorit. ve. co.*

EVERSIO BASILIDIS COELO-rum fabricationis.

CAPVT LXV.

Eu cœlorū defluxu alij naſci nequeunt. B [1]Aſilides autem & ipſe ſuper hæc quæ dicta ſunt, cogetur dicere ſecundùm
ſuam regulam, non ſolùm CCCLXV ſecundùm ſucceſſionem alios ab aliis
factos, ſed immenſam quandam & innumerabilem multitudinem cœlorum
ſemper factam, & fieri, & futurum vt fiant, & nunquam deficere huiuſmodi
fabricam cœlorum. Si enim ex defluxu prioris, ſecundum factū [eſt] cœlū ad
illius ſpeciem, & ad * ſecundùm, tertium, & ſimiliter omnes reliqui ſubſequentes, & de *ſecundū.
huius quod ſecundùm nos eſt, quod & nouiſſimum * vocant, neceſſe eſt ex defluxu aliud *vocat.
factum ſimile ſibi, & ex illo iterum * illud: & nunquam deficere, neque defluxus eorum *aliud.
qui iam facti ſunt, neque facturas * ſeculorum, ſed in immenſum, & non in præfinitum nu- *cœlorū.
merum cœlorum incidere.

ANNOTATIONES.

1. Baſilides] *Caput 79. notat ve. co. Quæ verò hic refelluntur, deſcripſerat lib. 1. cap. 23. & lib. 2. cap. 21.*

OSTEN-

OSTENSIO QVONIAM PROPHETÆ NON à variis diis fecerint prophetationes, ſed ab vno & eodem, & expoſitio Hebraicorum nominum eorum quæ in prophetis poſita ſunt.

CAPVT LXVI.

* prædicauerint.

[1]ET reliqui autem qui falſo nomine Gnoſtici dicuntur, qui prophetas ex diuerſis diis prophetias feciſſe dicunt, facilè deſtruentur ex hoc quòd omnes prophetæ vnum Deum & Dominum * prædicauerunt, & ipſum factorem cœli & terræ, & omnium quæ in eis ſunt, & quòd aduentum filij eius ſignificauerint, ſecundùm quod ex ipſis [2] demonſtrabimus] Scripturis in libris conſequentibus.[3] Si autem quidam, ſecundum Hebræam linguam diuerſè dictiones poſitas in Scripturis opponant, quale eſt Sabaoth, & Eloæ, & Adonai, & alia quæcunque ſunt talia, ex his oſtendere laborantes diuerſas virtutes atque deos: diſcant quoniam vnius & ipſius ſignificationes & nuncupationes ſunt omnia huiuſmodi.[4] Quod enim dicitur Eloæ, ſecundùm Iudaicam vocem Deum ſignificat, [5] & Eloæ Verum, [6] & Elloeuth ſecundùm Hebraicam linguam, Hoc quod continet omnia, ſignificat.[7] Quod autem ait Adonae,] aliquãdo quidem nominabile & admirabile ſignificat, [8] aliquando autem duplicata litera delta cum aſpiratione, vtputa Addhonei, Pefinientem & ſeparantem terram ab aqua, nec poſteaquam inſurgere in eam. Similiter autẽ & [9] Sabaωth] per Ω quidem [Græcam] in ſyllaba nouiſſima ſcribitur, Voluntarium ſignificat, per O autem Græcã, [10] vt puta] Sabaoth [11] primum cœlum manifeſtat. [12] Eodem modo & [Iaωth] extenſa cum aſpiratione nouiſſima ſyllaba, menſuram præfinitam manifeſtat, cùm autem per O Græcam corripitur, vtputa Iaoth, eum qui dat fugam malorum ſignificat, & cætera omnia vnius eiuſdémque nuncupationis ſunt: ſicut ſecundùm Latinitatem Dominus virtutum, & Pater omnium, & Deus omnipotens, & Altiſſimus, & Dominus cœlorum, & Creator & fabricator, & ſimilia his, non alterius atque alterius [hæc] ſunt, ſed vnius eiuſdémque * nuncupationes & pronomina, per quæ vnus Deus & pater oſtenditur, qui continet omnia, & omnibus vt ſint præſtans. Quoniam autem dictis noſtris conſonat prædicatio Apoſtolorum, & Domini magiſterium & prophetarum annunciatio, & Apoſtolorũ dictatio, & legiſlationis miniſtratio, vnum eundémque omniũ Deum patrem laudantium, & non alium atque alium, neque ex diuerſis diis aut virtutibus ſubſtantiam habentem, ſed ex vno & eodem Patre, omnia qui tamen apta ſecundùm * ſubiacentiam, naturam & diſpoſitionem & neque ab Angelis, neque ab alia quadam virtute, ſed à ſolo Deo patre viſibilia atque inuiſibilia, & omnia omnino quæcunque facta ſunt, arbitror quidem ſufficienter * oſtenſa, & per hæc tanta vno oſtenſo Deo patre factore omnium. Sed ne putemur fugere illam quæ ex Scripturis Dominicis eſt probationem, ipſis Scripturis multo manifeſtius & clarius hoc ipſum prædicãtibus, his tamen qui non prauè intendunt eis, proprium librum qui ſequitur has ſcripturas reddentes, ex Scripturis diuinis probationes apponemus in medio omnibus amantibus veritatem.

Prophetæ omnes ab vno Deo.

* nuncupationis.

Diuerſa Dei nomina non efficiũt diuerſos Deos.

Deus vnus, creator omnium.

* ſubiacẽtiũ naturas.
* oſtenſum.

ANNOTATIONES.

1. Et reliqui] *ve.co.cap.70.habet: Cõfutat verò quæ recenſuerat lib.1.cap.22.23.& 34.*

2. Demonſtrabimus] *Delevimus* demonſtrauimus *autho.ve.co.*

3. Si autem quidam] *Caput 71. Et vltimum ſignat ve.co.*

4. Quod enim dicitur Eloæ ſecundum Iudaicam vocem] *Iudaicam vocem hic mihi accipere videtur Irenæus, pro germana illa & incorrupta lingua, qua vetus teſtamentum ſcriptum fuit; quandoquidem ita vocatur Iſa.36. 4.Reg.18. & Nehemia.13. eandem paulò ſupra, & non ita multum poſtea Hebraicam linguam nominat, quando de Eloæ loquitur. Cæterum* אלוה *Eloah, ſiue Chaldaicè* אלהא *Elaha, inter decem Dei nomina, tertiũ ordine collocat D.Hieronymus, Deumq́ ſignificat, & per metatheſim literarum in Cabala idem eſt quod* אהל *ohel.1.Tabernaculum: dicuntq́ ſecretiores nomen Eloha eodem modo ſe habere ad nomen tetragrammaton* יהוה *quod eſt nomen eſſentiæ, ſicut ſe habet Luna ad Solem.*

5. Et Eloæ verum] אלה *Eloha idem quod Eloha. fieri autem potuit, vt nomen* Elohæ, *pro* Vero *ſumpſe-*

rit, quòd Deus ſit verax, & tan ſeuerus veritatis vindex, vt Veritas frequenter in ſacris nominetur. Aut certè ad vocem affirmantem אלם *qua profectò, omnino, ſignificat, alludere voluit.*

6. Et Elloeuth] אֱלוֹהוּת *Elohut, ſiue* אֱלָהוּת *Elahut, Rabbinis & Chaldæis commune eſt, & ſignificat propriè numen, ſeu diuinitatem. Vt autem habeat ſignificationem, quæ hic deſignatur, fortaſſe deſumetur ex Arabico articulo Al, id eſt ò, & pronomine Lah, id eſt ei: quaſi ſit, ille cuius, ſubaudi, ſunt omnia.*

7. Quod autem ait Adonae] אֲדֹנָי *Adonai cui ſeptimum locum inter diuina nomina tribuit D. Hieronymus, ſignificat Dominos meos: a ſingulari* אָדוֹן *Adon, id eſt, dominus, herus. Aſſerit autem illud ſignificare Nominabile, fortaßis quòd ab Hebræis ſubſtituatur loco nominis Iehoua, quod non ſolent nominare: & Mirabile, quia angelus diuinam maieſtatem referens dixerit:* Cur quæris nomen meum quod eſt mirabile? *Iudicum 13.*

8. *Aliquando autē duplicata litera delta*] *Addhonai, quo Præfinitem ſignificari dicit, forſam a* דון *Don, quod eſt iudicare, & lites iudicio dirimere; & nomine Dei componit: quod ipſe cunctis elementis & ſpeciebus rerum creatarum locū, ordinémque præfinierit, conſtituerit, & decreuerit.*

9. Sabaωth per ω] *Hoc quartum inter nomina Dei Hieronymus enumerat: intelligit autem Irenæus Vau cholem, per ω, quòd pronunciatio ſimilis ſit vtriuſque. Notum eſt vero, vel mediocriter in lingua ſancta verſatis, nomen* צְבָאוֹת *Tſebaoth plurale eſſe, à ſingulari* צָבָא *quod exercitum, virtutem, militiam, cœtum militum ſignificat. Deduxit autem Irenæus à radice* צְבָה *quæ maximè Syriacè, ſignificat velle, deſiderare; vnde verbale Hebraicum* צְבִי *deſiderium, voluntas: quin & lingua Chaldaica, ſiue Syra Zeua, & Zouè ſignificant benè placere, & gratum eſſe.*

10. Vt puta] *Expunximus* vt à, *authoritate vet. codicis.*

11. Primum cœlum manifeſtat] *Quia inſignis ille & concinnus ordo planetarum, ſtellarum, & cæleſtiū orbium per ordines ſuos diſpoſitus, ſoléſque inſtar Regis ſplēdore illuſtratus, exercitus & militia dicitur in ſacris literis, Deut. 17. 4. Reg. 17. Nehemiæ 9. Iſa. 24 et 34. Hier. 19. Sopho. 1. ideo firmamentum, in quo præclarum illum ordinem maximè conſpicimus, Sabaoth. i. exercituum vocare potuit. Nam Hebræi exercitus appellant ſtellas fixas; vnde Dominum exercituum exponūt vno ſenſu, Dominū ſtellarum.*

12. Eodem modo & Iaωth] *Iaoth licet habeat terminationem Hebraicam pluralis numeri, venit nihilominus à radice Babylonica* יָאֵי *Iaé, quæ pulchrum, ſpecioſum, & elegantem ſignificat: & impersonaliter* יָאוֹת *Ieoth, conuenit, congruit, decet.* יָאוּת *Iauth autem eſt pulcritudo, elegantia, decor; & aliquando adverbialiter ponitur pro congruè, decenter, ornatè & benè. Vt autem iuxta Irenæum ſignificet:* Fugam malorum, *oportet deduci à* יָעָה *id eſt, mundare & purgare; à quo* יָעִים *quod Hebræi pro ſcopis exponunt. Hoc autem eſt mala & noxia tollere, ac ſordes procul ablegare. Hæc peritiſſimus viris cōmonitrani: quibus ſi meliora adferantur, mihi ac ſtudioſis benè conſultum fuerit. Interim ſatis erit id obſeruare, quod ad nodum euincere nititur Irenæus, diuerſitatem nominum ſiue Hebræorum, ſiue Græcorum, ſiue Latinorū, quibus Deum nūcupamus, eius perfectiones, proprietates, & innumera circa nos beneficia; at nunquam plures Deos, deſignare. Hieronymus epiſt. ad Marcellam, decem nomina diuina explicat, ſed plures deos pernegat. Dionyſius Areop. triginta duabus nomenclaturis Deo conuenientibus enumeratis, infert, & nominis priuationē, & omnia ſubſiſtentium nomina Deo vnico congruere. Auguſtinus poſtquàm octoginta epithetis Deum interpellauit cap. 29. lib. Meditationum, ſubiicit:* Si totum mundum libri repleant, tua ſciētia innenarrabilis explicari non poteſt; quoniam verè indicibilis es, &c. Cap. 2. de diu. no.

FINIS LIBRI SECVNDI

CAPITA LIBRI TERTII.

1 Quibus,& quemadmodum Euangeliũ acceperit Eccleſia.
2 Oſtenſio quod neque Scripturis nec traditioni obſequãtur hæretici.
3 De Apoſtolorum traditione, vel ab Apoſtolis in eccleſiis epiſcoporũ ſucceſſio.
4 Teſtificationes eorum qui Apoſtolos viderunt de prædicatione veritatis.
5 Oſtẽſio quòd & Dominus & Apoſtoli in veritate ediderint doctrinam, & non ſecundùm audientium opinionem.
6 Oſtenſio quòd in Scripturis nemo alius Deus nominatur,nec Dominus nuncupatur niſi ſolus verus Deus pater omniũ & Verbum eius.
7 Quid ſit quod à Paulo dicitur, in aliquibus Deus mundi huius excæcauit mentes [infidelum.]
8 Quid eſt mammona.
9 Quam habuerunt de Deo * ſcientiam Apoſtoli,qui nobis Euangeliũ tradiderũt. (* ſententiam.)
10 Quæ ſunt quæ à Magis Domino noſtro oblata ſunt munera.
11 Oſtenſio quòd neque plura, nec minus quàm quatuor poſſunt eſſe Euangelia.
12 Quæ ſit reliquorum Apoſtolorum doctrina.
13 Aduerſus eos qui dicũt tantùm Paulũ ex Apoſtolis cognouiſſe veritatem.
14 De ſequutore Apoſtolorũ Luca, [&] quæ ſunt,quæ in Euangelio per ſolum Lucam cognouimus.
15 Aduerſus eos qui fruſtrantur Paulum Apoſtolum.
16 Quæ ſit Apoſtolorum ſentẽtia de Domino noſtro Ieſu Chriſto.
17 Oſtenſio quòd vnus & idem ipſe Ieſus Chriſtus,Verbum ſit Dei.
18 Aduerſus eos qui dicunt illum putatiuè apparuiſſe.
19 De eo qui deſcẽdit in idipſum Spiritus.
20 Quæ cauſa fuit vt Verbum Dei caro fieret.
21 Aduerſus eos qui dicũt eum de Ioſeph generatum.
22 Quid ſit quare magnanimus Deus fuerit in [inobaudientia] hominis.
23 Oſtenſio quoniam pro eo qui ſaluatur in homine factũ eſt, vt proiiceretur in hũc mundum de paradiſo.
24 Oſtenſio quoniam Verbum Dei homo factus eſt.
25 Quid eſt quod dictum eſt [ad] Dauid, De fructu ventris [tui] ponã ſuper ſedem tuam.
26 Quemadmodũ interpretatæ ſunt Scripturæ in Græcum,& quando.
27 Oſtenſio, Quoniam ecce virgo in vtero habebit,& non [in] vulua,quemadmodum quidam ſcribunt.
28 Quid eſt illud apud Danielem, Lapis ſine manibus exciſus,impleuit omnẽ terrã.
29 Quare virga Moyſi proiecta coluber facta eſt.
30 Oſtenſio quòd ſi Ioſeph filius fuiſſet domino,non rex eſſe potuiſſet.
31 Oſtenſio quoniam per quæ proiectus eſt homo de paradiſo, per hæc iterũ intrat in paradiſum.
32 Aduerſus eos qui dicunt nihil de Maria ſumpſiſſe Dominum in [generatione.]
33 Quare Lucas à Domino inchoans genealogiam,in Adam retulit, & quot ab Adam vſque ad Deum ſunt generationes.
34 Oſtẽſio quoniam Adam prior ſaluatur à Domino.
35 Quare de paradiſo Adam proiecit Deus.
36 De Cain qui fratrem ſuum occidit.
37 Quare folia fici circuncinxit ſe Adã.
38 Quid eſt quod à Propheta dictum eſt,

Super aſpidē & baſiliſcū ambulabis, &c.

39 *Aduerſus Tatiani doctrinam.*

40 *Aduerſus eos qui ex quacūque cauſa ſchiſmata faciunt.*

41 *Oſtenſio quòd ſecundùm prouidētiam patris regatur hic mundus.*

42 *Quoniam neque iuſtitia ſine bonitate conſtare poſſit, neque bonitas ſine iuſtitia.*

43 *Quoniam ſapiens, idem iudex.*

44 *Oſtenſio quod verbum Dei iuſtum & bonum ſit.*

45 *Quemadmodū religioſior Plato quàm hæretici oſtendatur.*

46 *Quemadmodum ſecundùm ſuam regulam, qui à Valētino ſunt, extra veritatem oſtenduntur.*

Præfatio.

IN TERTIVM LIBRVN D. IRENÆI De quatuor hæreſibus.

Argu. præcedentiū librorum, & huius tertij.

TV quidem dilectiſſime præceperas nobis vt eas quæ à Valentino ſunt ſententias abſconditas, vt ipſi putant, in manifeſtum proderem, & oſtenderem varietatem ipſorum, & ſermonem deſtruentem eos inferrem: agreſſi ſumus autem nos arguentes eos à Simone patre omnium hæreticorum, & doctrinas & ſucceſſiones manifeſtare, & omnibus eis contradicere: propter quod cùm ſit vnius operis traductio eorum & deſtructio in multis, miſimus tibi libros, ex quibus primus quidem omnium illorum ſententias continet, & cōſuetudines & characteres oſtendit conuerſationis eorum. In ſecundo verò deſtructa & euerſa ſunt quæ ab ipſis malè docentur, & nudata & oſtēſa ſunt talia qualia & ſunt. In hoc autem tertio ex Scripturis inferemus oſtenſiones, vt nihil tibi ex his quæ præceperas, deſit à nobis: ſed &, præterquam opinabaris, ad arguendum & euertendum eos qui quolibet modo malè docent, occaſiones à nobis accipias. Quæ enim eſt in Deo charitas, diues & ſine inuidia exiſtens, plura donat quàm poſtulet quis ab ea. Memento igitur eorum quæ diximus in prioribus duobus libris, & hæc illis adiungens, pleniſſimam habebis à nobis aduerſus omnes hæreticos contradictionem, & fiducialiter ac inſtantiſſimè reſiſtes eis, [1] pro ſola vera ac viuifica fide, quam ab Apoſtolis Eccleſia percepit, & diſtribuit filiis ſuis. Etenim Dominus omnium dedit Apoſtolis ſuis poteſtatem Euangelij, per quos & veritatem, hoc eſt Dei filij doctrinam, cognouimus, quibus & dixit Dominus, Qui vos audit, me audit: & qui vos contem-
Matth.10. nit, me contemnit, & eum qui me miſit.

ANNOTATIONES.

1. Pro ſola vera] *Hæc verba impiè torquet quidam Hermānus Hamelmannus lib. quem inſcripſit.* De vnanimi conſenſu patrum de ſola fide iuſtificante; *vt & alia verba quæ habentur infra lib. 3. ca. 22. & lib. 4. cap. 13. quibus contendit Irenæum ſibi ſuffragari qui nuda ſolâque fide, operibus omnibus ſecluſis, iuſtos coram Deo homines conſtituunt: non aduertens impoſtor, quàm grauiter hoc Simonis magi commentum beatus hic martyr redarguat lib. 1. quámque frequenter doceat piorum operū neceſſitatem lib. 2. cap. 50. lib. 4. cap. 27. 32. & 49. ipſiſque ingentem apud Deum mercedem eſſe repoſitam lib. 2. cap. 56. lib. 4. cap. 28. & 34. Quis namque non videt Irenæum hoc loco, non de iuſtificatione loqui, ſed tantum hominem hortari, ne hæreticorum vnquam cedat conatibus, imò verò conſtanter eis reluctetur? Hoc annotādum fuit, vt ſanctū martyrē hac iniuria liberaremus, & impiorum ſycophantias pro viribus aperiremus.*

A QVIBVS ET QVEMADMODVM EVANgelium acceperit Eccleſiá.

Capvt I.

Hæretici dicentes ſe emendatores eſſe Apoſtolorũ, falsò illos ignorãtia accuſabant.

NON enim per alios diſpoſitionem ſalutis noſtræ cognouimus, quàm per eos per quos Euangelium peruenit ad nos, quod quidem tunc præconiauerunt, poſtea verò per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentũ & columnam fidei noſtræ futurum. Nec enim fas eſt dicere, quoniam antè prædicauerunt, quàm perfectam haberent agnitionem, ſicut quidam audent dicere, [1] glorianres emendatores ſe eſſe Apoſtolorum. Poſtea enim quàm ſurrexit Dominus noſter à mortuis, & induti ſunt * ſuperueniente Spiritu ſancto virtutem ex alto, de omnibus adimpleti ſunt, & habuerunt perfectam agnitionem, exierunt in fines terræ, ea quæ à Deo nobis bona ſunt euangelizantes, & cæleſtem pacem hominibus annunciantes, qui quidem & omnes pariter & ſinguli eorum habentes euangelium Dei. [2] Ita Matthæus in Hebræis ipſorum lingua Scripturam edidit Euangelij, cùm Petrus & Paulus Romæ euangelizarent & fundarent Eccleſiam. [3] Pòſt verò horum exceſſum, Marcus diſcipulus & interpres Petri, & ipſe quæ [à Petro] annunciata erant [4] per ſcripta] nobis tradidit. [5] Et Lucas autem ſectator Pauli, quod ab illo prædicabatur Euangelium, in libro condidit.] Poſtea & Ioannes diſcipulus Domini, qui & ſupra pectus eius recumbebat, & ipſe edidit euangelium Epheſi Aſiæ commorans. Et omnes iſti vnum Deum factorem cœli & terræ à Lege & Prophetis annunciatum, & vnum Chriſtum filium Dei tradiderunt nobis: quibus ſiquis non aſſentit, ſpernit quidem participes Domini, ſpernit autem & ipſum Chriſtum Dominum, ſpernit verò & patrem, & eſt à ſemetipſo damnatus, reſiſtens & repugnans ſaluti ſuæ: quod faciunt omnes hæretici.

**ſuperueniẽtis Spiritus ſancti.*

Luc. 24.

Petrus & Paulus Romanã Eccle. fundarunt.

Euãgeliſtæ vnum Deũ & vnum Chriſtũ annunciant.

ANNOTATIONES.

1. Glorianres emendatorea ſe eſſe Apoſtolorum] *Marcionem & eius ſectatores perſtringit, quos lib. 1. cap. 29. recitauit euangelium ſecũdum Lucam circumcidiſſe, & omnia quæ de generatione Dominica conſcripta fuerant abſtuliſſe, ſemetipſos veraciores dicentes iis, qui euangelium nobis tradiderant. Eoſdem de Euangelij contextu eraſiſſe ſententiam, qua Deus dicitur pluere ſuper iuſtos & iniuſtos, author eſt Tertullianus, qui & multò plures mutillationes ſcriptis Apoſtolorum illatas ab eiſdem, toto lib. 5. contra Marcionem deſcribit: ſed copioſiore manu Epiphanius contra hære. 42.*

Lib. 2. contra Mar.

2. Ita Mathæus] *Hic hunc locum tradit emendata Euſebij tralatio:* Mathæus dom Petrus & Paulus Romæ Dei verbum prædicabant, & Eccleſiæ iaciebant fundamenta; Euangelium inter Hebræos proprio illorum ſermone edidit. *Idipſum ante Irenæum ſcripſerat quoque Papias, apud Euſebium lib. 3. Hiſtoriæ cap. 33. & Pantenum in India illud literis Hebraicis ſcriptum repperiſſe, opera Bartholomæi illic relictum, & illud ipſum cuſtoditum conſtare; idem Euſebius affirmat lib. 5. cap. 10. Quod & in Cypro, in tumulo Barnabæ, & ipſius manu exaratum poſtmodum repertum fuiſſe Theodorus lector aſſerit. Idem quoque Hebraicum manſiſſe ſuo tempore in bibliotheca Cæſarienſi, quam Pamphylus martyr confecerat, author eſt Hieronymus; qui & deſcribendi ſibi factam poteſtatem à Nazareis Berrhoenſibus, qui eo vtebantur, literis tradidit. Prodiit hoc noſtro ſeculo opera Sebaſtiani Munſteri, quoddam Euangelium Hebraicum nomine Mathei, cui quantum deferendum ſit, pronunciet Eccleſia.*

Lib. 5. hiſt. cap. 8.

Lib. 2 eccleſia.

In Catalo. 3.

3. Poſt verò horum exceſſum] *Huic lectioni conſentiunt omnes codices: Ruffinus quoque ſic latine loquentem Euſebium fecit:* Poſt quorum exitum, &c. *quibus ſubindicaret Irenæus Marcum non niſi vel martyrio ſublatis, vel alio Euangelij cauſa peregrinantibus ſanctis Apoſtolis Petro & Paulo, manum calamo admouiſſe: quod certè apertè pugnat cum iis, quæ ex Papia, & ſexto ὑποτυπώσεων Clemente recitat Euſebius, nempe Beat. Petrum Spirituſancto reuelante, vt intellexit Opus editum à Marco, authoritate ſua ratum feciſſe, quò in Eccleſiis paſſim prælegeretur; quibus clarum efficitur Petro adhuc ſuperſtite, Marcum Euangelium conſcripſiſſe. Accedit quod hunc Irenæi locum tranſcribens Euſebius lib. 5. cap. 8. nihil meminit exitus Apoſtolorum, ſed duntaxat ſic habet:* Quo quidem edito, *Euangelio ſecundum Mathæum,* Marcus diſcipulus & Interpres Petri, ea quæ ab eo prædicata acceperat, ſcriptis mandauit. *Hæc potius indicare, quàm quicquam immutare viſum eſt.*

4. Per ſcripta] *Authoritate veteris co. probante id quoque Euſebio, expunximus* præſcripta.

5. Et Lucas] *Sententiam hanc, quæ tredecim dictionibus abſoluitur, ex vetere codice adiecimus, quam etiam agnoſcit Euſebius lib. 3. hiſt. cap. 8.*

6. Poſtea & Ioannes] *Euſebius lib. 5. cap. 8.* Deinde Ioannes diſcipulus Domini, qui ſupra pectus eius recubuerat, dum Epheſi in Aſia verſabatur, Euangelium in lucem extulit. *Id feciſſe rogatum ab Epiſcopis Aſiæ tradit Hieronymus, aduerſus Ebionis, Cerinthi, & Gnoſticorum exorientes blaſphemias; quod & Irenæus indicat cap. 11. huius lib.*

QVOD NEQVE SCRIPTVRIS, NEQVE traditionibus obſequantur hæretici.

CAPVT II.

Hæretici per ſcripturas conuicti, illas reiiciunt. 1 Cor. 2.

[1] CVM enim ex Scripturis arguuntur, in accuſationem cõuertuntur ipſarum Scripturarum, quaſi non rectè habeant, neque ſint ex authoritate, & quia variè * ſint dictæ & quia non poſſit ex his inueniri veritas ab his, qui neſciant traditionem.[2] Non enim per literas tráditam illam, ſed per viuam vocem, ob quam cauſam & Paulum dixiſſe, Sapientiam autem loquimur inter perfectos: Sapientiam autem non mundi huius. Et hanc ſapientiam vnuſquiſque eorum eſſe dicit, quam à ſemetipſo * adinuenit, fictionem videlicet, vt dignè ſecundùm eos ſit veritas, aliquando quidem in Valentino, aliquando autem in Marcione, aliquando in Cerintho, deinde in Baſilide: fuit autem [&] in illo qui contra diſputat, qui nihil ſalutare loqui potuit. Vnuſquiſque [enim] ipſorum omni modo peruerſus, ſemetipſum regulam veritatis deprauans, prædicare non confunditur.[3] Cùm autem ad eam iterum traditionem, quæ eſt ab Apoſtolis, quæ per ſucceſſiones presbyterorum in Eccleſiis cuſtoditur, prouocamus eos: aduerſantur traditioni,[4] dicentes] ſe non ſolùm presbyteris, ſed etiam Apoſtolis exiſtentes ſapientiores, ſynceram inueniſſe veritatem: Apoſtolos autem admiſcuiſſe ea, quæ ſunt legalia Saluatoris verbis: & non ſolùm Apoſtolos, ſed [etiam] ipſum Dominum modò quidem à Demiurgo, modò autem à medietate, interdum autem à ſummitate feciſſe ſermones: ſe verò indubitatè, & incontaminatè, & ſyncerè abſconditum ſcire myſterium: quod quidem impudentiſſimè eſt blaſphemare ſuum factorem. Euenit itaque neque Scripturis iam neque traditioni conſentire eos. Aduerſus tales certamen nobis eſt, ô dilectiſſime, more ſerpentum lubrici vndique[5] effugere] conantes. Quapropter vndique reſiſtendum eſt illis, ſi quos ex his retuſione confundentes, ad conuerſionẽ veritatis adducere poſsimus. Etenim ſi non facile eſt ab errore apprehenſam reſipiſcere animam, ſed non omnimodo impoſſibile eſt errorem effugere appoſita veritate.

Fictiones ſuas nomine Sapiẽtiæ venditabãt, locis Pauli deprauatis.

Traditionibus, Patribus, & Apoſtolis, ſua ſomnia præferunt hæretici.

Hæreticis vndique reſiſtendum.

* ſunt

* adinuenerit.

ANNOTATIONES.

1. Cum enim ex ſcripturis arguuntur] *Duo genera argumentorum Gnoſtici opponebant Orthodoxi, vnum, Scripturam, quæ luce clarius illorũ impietates damnat, & obſcœnitates execratur. Tum illi vel partes ſcripturarum pernegabant & reſecabant, vel apocryphas eſſe & ſine pondere reſpondebant: aut demùm, propria figmenta tametſi pugnantia, Euangelio abnegato, pro vera veritatis traditione magna impudentia obtrudebant.*

2. Non enim per literas traditam] *Quinque hæc voces deſiderat vet. co. & vnico contextu legit:* ab iis, qui neſciant traditionem illam, ſed per viuam vocem, &c.

3. Cùm autem ad eam traditionem] *Alterum genus argumentorum erat traditio ſeu doctrina, quã viua voce & praxi, ſingulas per orbem Eccleſias inſtituerant Apoſtoli, magno ſtudio conſeruata ab iis, quos eiſdem Eccleſiis præfecerant. Hac cùm eum tam portentoſas hæreſes apertè confutaret, Gnoſtici ſuperbia planè diabolica ſeipſos non modò Martyribus, Epiſcopis, Apoſtolorum diſcipulis omnibus, verùm Apoſtolis ipſis veritatem diligentius ſe inueſtigaſſe, inueniſſe, & conſeruaſſe iactabant, ſicq; vt Irenæus ait, nec ſcripturis, nec traditionibus Apoſtolicis conſentiebant. Vtrámque impietatem amplexos Manichæos narrat Auguſtinus lib. 11. contra Fauſtum cap. 2. quos incredibili pertinacia, noſtra ætatis Gnoſticos imitari nullus non videt. Cæterùm tum hoc loco, tum proximo capite quo conſenſum, ſucceſſiones & traditiones omnium eccleſiarum; & in primis Romanæ; Clementis ad Corinthios epiſtolam, Polycarpi martyris geſta & ſcripta Gnoſticis opponit, & cap. 4. quo in omni diſceptatione ad antiquiſſimas Eccleſias, & conſeruatas ab ipſis traditiones recurrendum eſſe docet: apertiſſimum eſt Eraſmum Roterod. toto cœlo aberraſſe, quum in Epiſtola libris iſtis D. Irenæi ad hunc uſque diem præfixa, ſcribit ipſum Irenæum ſolis ſcripturarum præſidiis aduerſus hæreticorum cateruam pugnaſſe.*

Ad hæc

Ad hæc Iuſtini martyris ſcripta ab eodem Irenæo lib. 4. cap. 14. & lib. 5. citata, Eraſmum falſæ & temeræ aſſertionis alligant: inſuper Hermæ, ſiue Paſtoris teſtimonium lib. 4. cap. 37. Ignatij etiam martyris lib. 5. & cuiuſdam Senioris Apoſtolorum diſcipuli verba in medium frequenter adducta præfatione libri 1. & eiuſdem lib. ca. 12. lib. 3. cap. 19, & 35. lib. 4. cap. 45. 47. 49. 50. 51; & lib. 5. ex quibus omnibus planum & conſpicuum eſt, Irenæum non ſolis ſcripturarum præſidiis tantum, ſed & traditionibus, & patrum ſermonibus ac ſcriptis Gnoſticos deuiciſſe.

4. Aduerſantur traditioni, dicentes] *Ita ex vet. cod. repoſuimus: excuſi* qui aduerſaotur traditioni, dicent, *&c.*

5. Effugere] *expunximus* fingere, *authoritate vet. cod.*

DE APOSTOLORVM TRADITIONE, VEL ab Apoſtolis in Eccleſiis epiſcoporum ſucceſſione.

CAPVT III.

a videre. * latenter.

[1]TRaditionem itaque Apoſtolorum in toto mundo manifeſtatam, in [omni] Eccleſia adeſt perſpicere omnibus qui vera velint * audire, & habemus annumerare eos qui ab Apoſtolis inſtituti ſunt epiſcopi in Eccleſiis, & ſucceſſores eorum vſque ad nos, qui nihil tale docuerunt, neque cognouerunt quale ab his deliratur. Etenim ſi recondita myſteria ſciſſent Apoſtoli, quæ ſeorſim & * latenter ab reliquis perfectos docebant, his vel maximè traderent ea quibus etiam ipſas Eccleſias committebant. Valde enim perfectos & irreprehenſibiles in omnibus eos volebant eſſe, quos & ſucceſſores relinquebant ſuum ipſorum locum magiſterij tradentes, quibus emendatè agentibus fieret magna vtilitas, lapſis autem ſumma calamitas. [2] Sed quoniam valde longum eſt, in hoc tali volumine omnium Eccleſiarum enumerare ſucceſſiones, maximæ, & antiquiſsimæ, & omnibus cognitæ, à glorioſiſsimis duobus Apoſtolis [3] Petro & Paulo Romæ fundatæ & conſtitutæ Eccleſiæ, eam quam * habet ab Apoſtolis traditionem, & annuntiatam hominibus fidem, per ſucceſsiones Epiſcoporum peruenientem vſque ad nos, indicantes, confundimus omnes eos qui quoquo modo vel per * ſui placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per cæcitatem & malam ſententiam, præterquam oportet colligunt. Ad hanc enim Eccleſiam propter potentiorem principalitatem, neceſſe eſt omnem conuenire Eccleſiam, hoc eſt eos qui ſunt vndique fideles, in qua ſemper ab his qui ſunt vndique, conſeruata eſt ea quæ eſt ab Apoſtolis traditio. Fundantes igitur & inſtruentes beati Apoſtoli Eccleſiam, [4] Lino epiſcopatum adminiſtrandæ Eccleſiæ tradiderunt. Huius Lini Paulus in his quæ ſunt ad Timotheum epiſtolis meminit. [5] Succedit autem ei Anacletus, poſt eum tertio loco ab Apoſtolis epiſcopatum ſortitur [6] Clemens, qui & vidit ipſos Apoſtolos, & contulit cum eis, cùm adhuc inſonantem prædicationem Apoſtolorum & traditionem ante oculos haberet. Non ſolus enim, adhuc multi ſupererant tunc Apoſtolis docti. [7] Sub hoc igitur Clemente diſſenſione non modica inter eos qui Corinthi eſſent fratres facta, ſcripſit quæ eſt Romæ Eccleſia [8] potentiſsimas literas Corinthiis, ad pacem eos congregans, & reparans fidem eorum, & annuntians quam in recenti ab Apoſtolis * receperant traditionem, annunciantem vnum Deum omnipotentem, factorem cœli & terræ, plaſmatorem hominis, qui induxerit cataclyſmum, & aduocauerit Abraham, qui eduxerit populum de terra Ægypti, qui colloquutus ſit Moyſi, qui legem diſpoſuerit, & prophetas miſerit, qui ignem præparauerit diabolo & Angelis eius. Hunc patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti ab Eccleſiis annunciari, ex ipſa Scriptura qui velint, diſcere poſſunt, & Apoſtolicam Eccleſiæ traditionem intelligere, cùm ſit vetuſtior epiſtola his qui nunc falsò docent, & alterum Deum ſuper Demiurgum, & factorem horum omnium quæ ſunt commentiuntur. [9] Huic autem Clementi ſuccedit Euariſtus, & Euariſto Alexander, ac deinceps ſextus ab Apoſtolis conſtitutus eſt Sixtus, & ab hoc Teleſphorus, qui etiam glorioſiſsimè martyrium fecit, ac deinceps Hyginus, pòſt Pius, poſt quem Anicetus. Cûm autem ſucceſsiſſet Aniceto Soter, nunc duodecimo loco Epiſcopatum ab

Apoſtolorum traditiones et ſucceſſiones, deliria Gnoſticorū conuincūt falſitatis.

* habebat. * ſibi.

Eccleſia Romana, maxima, antiquiſſima, & omnibus nota, fide & traditiones, hæreticos confundens.

Ad Romanam Eccleſiā vt omnium præcipuam, alias oīs debēt conuenire.

2. Timot. 4

Succeſſio Romanorū epiſcoporū.

* acceperant.

Clemens ſcripſit ad Cor. nomine Rom. Eccleſiæ.

Apoſtolis habet Eleutherius. Hac ordinatione & ſucceſſione, ea quæ eſt ab Apoſtolis in Eccleſia traditio, & veritatis præconiatio peruenit vſque ad nos. Et eſt pleniſſima hæc oſtenſio, vnam & eandem viuificatricem fidem eſſe, quæ in Eccleſia ab Apoſtolis vſque nunc ſit conſeruata, & tradita in veritate. [10] Et Polycarpus autem non ſolùm ab Apoſtolis edoctus, & conuerſatus cum multis ex eis qui Dominum noſtrum viderunt, ſed etiam ab Apoſtolis in Aſia, in ea quæ eſt Smyrnis Eccleſia conſtitutus epiſcopus, quem & nos vidimus in prima noſtra ætate: multùm enim * perſeuerauerat, & valde ſenex glorioſiſſimè & nobiliſſimè martyrium faciens exiuit de hac vita. * Hic docuit ſemper quæ ab Apoſtolis didicerat, quæ & Eccleſiæ tradidit, & ſola ſunt vera. Et teſtimonium hîs perhibent quæ ſunt in Aſia Eccleſiæ omnes, & qui vſque adhuc ſucceſſerunt Polycarpo: qui vir multo maioris authoritatis teſtis, & fidelioris veritatis eſt teſtis, quàm Valentinus & Marcion, & reliqui qui ſunt peruerſæ ſententiæ. [11] Is enim eſt qui ſub Aniceto cùm aduenìſſet in vrbem, multos ex his quos prædiximus, hæreticos conuertit in Eccleſiam Dei, vnam & ſolam hanc veritatem annuncians ab Apoſtolis percepiſſe ſe, quam & Eccleſiæ tradidit. [12] Et ſunt qui audierunt eum dicentem, quoniam Ioannes Domini diſcipulus in Epheſo iens lauari, cùm vidiſſet intus Cerinthum, exilierit de balneo non lotus, dicens quod timeat ne balneum concidat, cùm intus eſſet Cerinthus inimicus veritatis. Et ipſe autem Polycarpus Marcioni aliquando occurrenti ſibi, & dicenti, Cognoſce nos, reſpondit, Cognoſco te primogenitum Satanæ. Tantum Apoſtoli, & horum diſcipuli habuerunt timorem, * neque verbotenus communicarent alicui eorum qui adulterauerant veritatem, quemadmodum & Paulus ait, Hæreticum autem hominem [13] poſt vnam correptionem deuita, ſciens quoniam peruerſus eſt qui eſt talis, & à ſemetipſo damnatus. [14] Eſt autem & Epiſtola Polycarpi ad Philippenſes ſcripta perfectiſſima, ex qua & characterem fidei eius, & prædicationem veritatis, qui volunt & curam habent ſuæ ſalutis, poſſunt diſcere. Sed & quæ eſt Epheſi Eccleſia à Paulo quidem fundata, Ioanne autem permanente apud eos vſque ad Traiani tempora, teſtis eſt verus Apoſtolorum * traditionis.

De Polycarpo, eiuſque doctrina, & martyrio.

Apoſtoli et horum diſcipuli, nec verbis quidem communicabant cũ hæreticis.

Hæreſiarcha, primogenitus Satanæ.

Tit. 3.

Polycarpi epiſtola.

* perſeuerauit.

* Hæc.

* ne verbo.

* traditioni.

ANNOTATIONES.

1. Traditionem itaque Apoſtolorum] *Inſignem locum hunc ſuis ſcriptis inſerere, & vt ignitum telum in hæreticos contorquere iure optimo dignum duxerunt omnes ferè, qui noſtro ſeculo in eos calamum ſtrinxerunt orthodoxi: vt ſicut Beatus hic martyr præcipuum fidei noſtræ caput vnum eſſe Deum cœli & terræ opificem, aduerſus Gnoſticorum impietates, traditionis eius, quæ continua Epiſcoporum per vniuerſas Eccleſias ſucceſſione, doctrina & voce aſſeruabatur, munimento tutatur: ſic de fide, ſacramentis, & ritibus variis controuerſos articulos, longè maiore ſeculorum, Eccleſiarum, & doctorum vnanimi conſenſu, ab Apoſtolis inſtituta, & à ſucceſſoribus conſeruata traditione confirmarent & cuſtodirent. Quin & omnibus retro ſeculis quotquot chriſtiani & catholici vnquam habiti ſunt, quoties de Dogmatibus Eccleſiæ exorta eſt diſputatio, ad patrum priſcorum, & Apoſtolicarum Eccleſiarum traditiones, vt ad ſacram anchoram confugerunt, quod ex innumeris locis, infra ſcripta teſtimonia docebunt. Doctrinam ſacram quæ Apoſtolicarum conſtitutionum chartis traditur,* glorioſis Saluatoris noſtri vocibus æquiparandam, *ideòque ab omnibus amplectandam eſſe, eiuſdem Saluatoris mandato, docet Clemens Ro. Celebriores totius Aſiæ Eccleſias, inter varios hæreſium fluctus trepidantes, traditionum Apoſtolicarum crebra repetitione, vt æneo muro confirmat Ignatius. Pueros ſacræ regenerationis initiandos, Diuinorum Præceptorum ſuorum, id eſt Apoſtolorum, ſine ſcriptis tradita doctrina innixus cenſet Dionyſius Areopag. Nutantes & dubios Philippẽſes, atque Marcioniſtarum & Valentinianorum impoſturis faſcinatos plurimos, Romæ agens tum Polycarpus, à traditionibus Apoſtolorum ducta demonſtratione, priſtinæ fidei reſtituit. Non tam ſcriptis, quàm Apoſtolorum, vel diſcipulorum ſermonibus ſi fidei ſacramenta didiciſſe narrat Papias, & viua præſentique voce, magis quàm lectione ſeſe adiutum. Seculi ſui paſſim ingruentium hæreſeon nimbos traditionum Apoſtolicarum fulgore potenter diſſipat Tertullianus, & baptiſmi ritus omnes, Euchariſtiæ pro vita functis oblationes, crucíſque ad omnem Chriſtianorum conuerſationem conſignationes, ſartas tectáſque manere contendit. Hæreticis quantumuis ſcripturas canonicas proferentibus, nunquam credendum, vt à paterna doctrina, & Eccleſiaſtica traditione exeamus, cenſet ille poſt Apoſtolos Eccleſiarũ magiſter Origenes. Duplicem in Eccleſia Dei agriculturã agnoſcit Clemẽs Alex. vnam, quæ non ſcriptis, alterã, quæ ſcriptis cõtinetur: idemq́ verũ multarũ cognitionẽ, per ſucceſſionẽ, ex Apoſtolis abſque ſcriptis ad poſteros perueniſſe docet. Dominica traditione quẽ offerimus Euchariſtiæ calicem, aqua temperandum didicit Cyprianus: ſimul que non minus ratum eſſe, quod dictãte S. ſancto Apoſtoli tradiderũt, quàm quod ipſe Chriſtus eum*

Lib. 1. Conſtit. cap. 1.

Epiſt. ad Philadel.

& epiſt. ad Hero.

Li. de 2 cel. Hierar.

Irenæ. lib. 3. cap. 3.

Euſeb. li. 3. Hiſt. ca. 33.

Li. de coro. mil.

Homil. 29. in Mat.

Lib. 1. 2. 4. 5. 6. & 7. ſtrom.

Epiſt. ad Cecilũ: & Serm. de ablut. pedũ.

Tom. 1. Concil. Theodoretus, Socrates, Sozomenus, Euagrius, Niceph. lib. Hiſt. Eccl.

ſtus cum vtriuſque par ſit diuinitas. Tanta confeſſorum Chriſti corona inſignis Synodus prima Nicæna, filium Dei ὁμούσιον, id eſt, conſubſtantialem eſſe patri; etſi nuſquàm ſcriptum extaret, ſanctorum patrum traditionibus inhærens, contra Arrianos ſanxit. Conſtantinopolitana, Spiritusſancti diuinam naturam à Macedonianorum blaſphemiis aſſeruit. Epheſina, Beat. Mariam θεοτόκον id eſt, Dei matrem; etſi huius vocis nullam mentionem ſacra litera faciãt, quod hanc fidem diuini traditerant diſcipuli, & à patribus ita ſentire edocti eſſent, ſumma fide prædicandam definiuit. Chalcedonenſis, impermixtas Dei & hominis ſubſtantias in vnica Chriſti hypoſtaſi, iuxta patrum placita, Eutycis ſpretis captionibus confirmauit. Adiicere libet, vt in ſeriis, adeóque ſummis fidei noſtræ capitibus confirmandis, Aurelius Auguſtinus, quem vnice mirari ac ſuſpicere ſe fingunt Hæreſiarchæ, ad traditionum Eccleſiaſticarum, tanquam ad aſylum, confugerit. Euangelium ſecundum Matthæum, vere ab ipſo conſcriptum eſſe, cõtra Fauſti Manich. inſectationem credit, traditione nixus, quæ ab Apoſtolicis ſedibus, vſque ad præſentes Epiſcopos certa ſucceſſione peruenerat, lib. 28. contra Fauſtum cap. 2. Patrem ingenitum, filiúmque eidem conſubſtantialem, etſi in ſanctis paginis non inueniatur, fidei aſſertione defendendum dicit Epiſto. 174. Integra fide credẽdum Beat. Mariam Dei Chriſti matrem, & virginem concepiſſe, & virginem genuiſſe, & poſt partum virginem permanſiſſe, lib. De Eccleſia. dogma. cap. 69. Baptiſma ab hæreticis collatum, repetendum non eſſe, ex Apoſtolorum traditione, etſi in eorum literis non inueniatur, lib. 2. De bapt. cap. 7. & lib. 1. cap. 23. & lib. 4. cap. 6. Conſuetudinem matris Eccleſiæ in baptiſandis paruulis, vt traditionem Apoſtolicam nequaquam ſpernandam, lib. 10. De Geneſi cap. 23. Domini paſſionem, reſurrectionem aſcenſionem in cælum, & aduentum Spiritusſancti de cælo, anniuerſaria ſolennitate, non ſcripta, ſed tradita obſeruatione celebrandam Epiſt. 118. cap. 1. Baptiſatos eſſe Apoſtolos, etſi ne verbum quidem de hoc ſcriptura habeat, non ambigendum, epiſt. 108. Serie traditionis quædam facta eſſe, & nunc in baptiſmi ritibus facienda, quæ in ſcripturis, gratia breuitatis tacentur, lib. De Fide & operibus ca. 9. Euchariſtiam corporis & ſanguinis Domini Apoſtolos non accepiſſe ieiunos, placuiſſe tamen Spiritui ſancto, in honorem tanti ſacramenti à ieiunis ſemper accipi; moremque hunc per vniuerſum orbem ſeruari, Epiſt. 118. cap. 6. Antiquitus tradito & retento firmo Eccleſiæ ritu, in baptiſmate paruulos exorciſari, exſufflari, & renunciare Satanæ, vt à poteſtate tenebrarum, in regnum Chriſti transferantur, lib. 1. De nuptiis & concup. cap. 20. & lib. 6. contra Iul. cap. 2. Et quamuis denique, nuſquam in ſcripturis veteribus legeretur oblatum pro mortuis ſacrificium, non paruam tamen vniuerſæ Eccleſiæ, quæ in hac conſuetudine claret, authoritatem eſſe, vbi in precibus ſacerdotis, quæ Domino Deo ad eius altare funduntur, locum ſuum habet etiam commendatio mortuorum, lib. De cura pro mortuis agenda, cap. 1. & 4. & ſermone 34. de verbis Apoſtoli. Aliis locis innumeris, & authoribus ſacris recenſendis conſultò ſuperſedeo.

2. Petro & Paulò] Cap. 1. dilucidè teſtatur Petrum & Paulum Romæ euangelium denunciaſſe: quod cùm & ipſo ſuperiores Egeſippus, Abdias, Clemens, Linus, Anacletus, Caius, Papias, & quotquot ætatem eius ſequuti ſunt ſcriptores ſiue græci, ſiue Latini conſtanter affirmetis, non poſſum non mirari Functij, Molinæi, Gallaſij, & aliorum hæreticorum profligatam impudentiam, qui Petrum nunquam Romæ fuiſſe audeant blatterare.

3. Sed quoniam valde longum eſt] Multis iiſque grauiſſimis verbis hoc loco, totóque capite, docet Beat. Martyr Romanam Eccleſiam Caput eſſe & regulam omnium aliarum: proindéque illius dogmata vnicè ſuſpicere & amplecti, ac ſucceſſionis ſeriem omnium hæreſeon fluctibus, vt firmam & immobilem petram nos opponere debere, & ad illius traditiones, decreta, fidémque aduerſus omnium eorum fraudes, qui in ſalutis publicæ & pietatis Chriſtianæ perniciem nihil non machinantur, tanquam ad tutiſſimam arcem, & ſacroſanctam aram confugere: quod ſingillatim explicabimus. Primò igitur prætermiſſis totius Orientis & meridiei, imò vniuerſi orbis clariſſimarum Eccleſiarum, quas alij Apoſtoli, diſcipulique Domini doctrina plantauerant, ſanguine rigauerant, & ſtupendis miraculis confirmauerant Epiſcoporum catalogis, huius vnius tanquam cæterarum præcellentiſſimæ, ab Apoſtolorum coryphæis ad ſuam ætatem vſque, continuatam & nunquam intermiſſam ſucceſſionem contexit. Deinde eam vocat maximam, vt quæ omnem ſacrorum poteſtatem iure ſibi vendicet, cæteráſque omnes ſibi inferiores habeat, quas ſua authoritate regat. Poſtea antiquiſſimam appellat, non propter tempus, niſi de Latinis & Occidentalibus intelligas, cùm Hieroſolymitana, Samaritana, Cæſarienſis, & Antiochena, prius fidem Chriſti ſuſceperint, ſed propter dignitatem, & quòd aliis potior ſit, ipſamq́ue omnes vt matrem ſuſpiciant. Poſtmodum omnibus cognitam eſſe aſſerit, ſitut ea, quæ inter omnes caput extolleret, & cuius Rectores veluti in altiſſima Pharo, & clariſſima ſpecula collocati, aliarum nauigationes inter tot naufragia dirigerent, obſeruarentque quemadmodum vnaquæque in retinenda religione ſe gereret: quippe quæ tyrannorum & hæreticorum procellis agitata, & nutantia corda fratrum, confirmandi præceptum ſimul & poteſtatem à Domino accepiſſet. Subiicit, à glorioſiſſimis duobus Apoſtolis Petro & Paulo, quorum nimirum præ cæteris tam ſunt eximia chariſmata, tam ſingulares dotes, tam magni in myſtica hac naui fabricanda labores: quorum, inquam, conuerſatione, voce & inſtitutis, velut ſacris anchoris, inter tot fluctus & aliarum ruinas, tuta ſalúaque hactenus permanſit: quorum denique, miraculis, vinculis, ſanguine & martyrio, clarius præ cæteris & dilucidius ipſa Roma fulget, quàm ſyderibus cælum. Romæ ſequitur, quæ vt ſuis dictatoribus, conſulibus, Imperatoribus, exercitibus, mortales omnes grauiſſima ſeruitute preſſerat, contrà, Apoſtolicis inſtitutionibus, eoſdem in libertatem filiorum Dei aſſerere debebat. Romæ deinde, vt illîc præſidia defenſionis Chriſtianæ Reipublicæ collocaret, & regni ſui metropolim conſtrueret Chriſtus, vbi idolomaniarum receptaculum, officinam turpitudinum, ſanctorum carnificinam, ipſiſſimámque Babylonem, Satanas condiderat, fundatam & conſtitutam Eccleſiam. Huius igitur, pergit Irenæus, tantæ Eccleſiæ tradi-

OSTENSIO QVONIAM CORPVS non eſt obliuio.

Capvt lx.

Corpus non eſt obliuionis medicamentum: ſed illi ut organa potius memoriam fouent.

A[1] Duerſus autem eos qui dicunt ipſum corpus eſſe obliuionis medicamentum, occurret hoc. Quomodo igitur quodcunque per ſemetipſam anima videt, & in ſomniis & ſecundùm cogitationem, mentis intentionem corpore quieſcente ipſa reminiſcitur, & renunciat proximis. Sed ne quidem ea quæ olim agnita ſunt, aut per oculos, aut per auditum, meminiſſet anima in corpore exiſtẽs, ſi eſſet corpus obliuio:[2] ſed ſimul atque ab inſpectis abeſſet oculus, auferretur vtique ea quæ eſſet de his memoria. In ipſa enim obliuione exiſtens anima, nihil aliud cognoſcere poterat, niſi ſolùm illud quod in præſenti videbat. Quomodo autem & diuina *ſciret, & meminiſſet ipſorum, exiſtens in corpore, quando ſit (vt aiunt) ipſum corpus obliuio? Sed & Prophetæ ipſi cùm eſſent in terra, quæcunque ſpiritaliter ſecundùm viſiones cœleſtium vident vel audiunt, ipſi quoque meminerunt in hominem conuerſi, & reliquis annunciant: & non corpus obliuionem efficit animæ eorum, quæ ſpiritaliter viſa ſunt, ſed anima docet corpus, & participat de ſpiritali [ei] facta viſione. *diſceret.

Prophetæ poſt extaſin recordãtur eorum quæ viderunt.

ANNOTATIONES.

1. Aduerſus autem] *Caput 64. ſignat ve. co.*
2. Sed ſimul] *Duas has voces* Oculis auferretur, *quæ nihil ad rem faciebant, veteris co. authoritate delemus, vt ſit apertior & planior lectio.*

QVONIAM IN CORPORIS COMmunione non amittit ſuas * vires anima. *virtutes.

Capvt lxi.

Anima dominatur corpori, habetque rationem artificis: ipſum verò organi.

NOn enim eſt fortius corpus quàm anima, quod quidem ab illa ſpiratur & viuificatur & augetur & articulatur, ſed anima poſſidet & principatur corpori. Tantum autem impeditur à ſua velocitate, quantum corpus participat de eius motione, ſed non amittit ſuam ſcientiam.[1] Corpus enim organo ſimile eſt, anima autem artificis rationem obtinet. Quemadmodum itaque artifex velociter quidem operationem ſecundùm ſe adinuenit, in organo autem tardius illam perficit, propter rei ſubiectæ immobilitatem, & illius mentis velocitas admixta tarditati organi temperatam perficit operationem: ſic & anima participans ſuo corpori, modicum quidem impeditur, admixta velocitate eius in corporis tarditate, non amittit autem in totum ſuas virtutes: ſed quaſi vitam participans *corporis, ipſa viuere non ceſſat, ſic & de reliquis ei communicans, neque ſcientiam ipſorum perdit, neque memoriam inſpectorum. *corpori.

ANNOTATIONES.

Epiſt.106 1. Corpus enim] *Initium eſt cap. 65. in ve. co. Locum vero hunc illuſtrat, ſimilis Cyprianus:* Corpore ſic vtitur anima, ſicut faber malleo, vel incude, in qua format omniũ turpitudinum idola, & fabricatur quælibet quarumcumque voluptatum ſimulachra. *De hoc abundantius habes apud Auguſtinum. 14. de Ciuit. cap. 3.*

OSTENSIO QVOD VNVSQVISQVE NOSTRVM ſuam habeat animam, ſicut & ſuum corpus.

CAPVT LXII.

Vnuſquiſque proprium habet corpus, & animam: ac in eiſdem reſurget.

S[1] I itaque nullius præteritorum meminit, ſed exiſtentium ſcientiam hîc percipit, non igitur in aliis corporibus fuit aliquando, neque egit, quæ ne quidem agnoſcit, neque nouit, quæ quidem neque vidit, ſed quemadmodum vnuſquiſque noſtrum ſuum corpus per artem dei ſumit, ſic & ſuam habet animam. Neque enim ſic pauper, neque indigens Deus, vt non vnicuique corpori propriam donaret animã, quemadmodum

admodum & proprium characterem. Et ideo adimpleto numero, quem ipſe apud ſe antè * definit, omnes quicunque ſunt deſcripti in vitam, reſurgent, ſua corpora & ſuas habentes animas, & ſuos ſpiritus, in quibus placuerunt Deo. Qui autem pœna ſunt digni, abibunt in eam, & ipſi ſuas habentes animas, & ſua corpora, in quibus abſtiterunt à Dei bonitate: ceſſabunt vtrique iam generare & generari, & ducere vxorem, & nubere, vt cõmenſurata multitudo antè præfinita [à] Deo generis humani perfectorum compago ſiue aptatio conſeruet patris. [a] Pleniſſimè autem Dominus docuit, non ſolùm perſeuerare, nõ de corpore in corpus tranſgredientes animas, ſed & characterem corporis, in quo etiam adaptãtur, cuſtodire eundem, & meminiſſe eas operum quæ egerunt hîc, & à quibus ceſſauerũt, in [ea] *enarratione quæ ſcribitur de diuite & de Lazaro eo, qui refrigerabatur in ſinu Abrahæ: in qua ait, diuitem cognoſcere Lazarum poſt mortem, & Abraham autem ſimiliter, & manere in ſuo ordine vnumquẽque ipſorum, & poſtulare mitti ei ad opem ferendam Lazarum, cui ne quidem de menſæ ſuæ micis cõmunicabat: & de Abrahæ reſpõſo, qui non tantùm ea quæ ſecundùm ſe, ſed & quæ ſecundùm diuitem eſſent, ſciebat, & præcipiebat Moyſi aſſentire & prophetis eos, qui non vellent peruenire in illum locũ pœnæ, & recipientes præconium eius qui * reſurgeret à mortuis.

* definiit.

A reſurrectione nulla erunt generationes.

* relatione.

Luc. 16.

Anima extra corpora perſeuerat, recordatur, & ad corpora propria inclinantur.

* reſurrexit.

ANNOTATIONES.

1. Si itaque] *Cap. 66. notat ve. co.* 2. Pleniſſimè autem] *Cap. 67. habet ve. co. Quæ vero hic, & proximè ſequenti ca. tradit, de charactere & figura animarum quæ iam corpora poſuerunt, referenda ſunt ad inclinationem eam qua pronæ ſunt ad ea olim reſumenda: niſi id ſenſiſſe quis voluerit, quod poſtea Tertullianus apertius dixit: Animam ſcilicet non omnino materiæ & corporeæ compoſitionis expertem eſſe, ideoque effigiem humanam, eius corporis quod vnaquæque circumtulit, ſeruare, lineas corporales, coloremque aërium & lucidum: lib. de Anima cap. te, de effigie animæ. Quod autem ex narratione de Lazaro & diuite, aſſerit ſpiritus hinc diſcedentes, eorum meminiſſe quæ hic egerunt, & à quibus receſſerunt, conſtans eſt patrum ſententia. Cyprianus tradit, magnum nos charorum numerum in cœlis expectare, parentum, fratrũ, filiorum, copioſam turbam nos deſiderare, de ſua incolumitate ſecuram, de noſtra adhuc ſollicitam. Auguſtinus viduam Italicam conſolaturus, in cœlo coniugem ſuum notiſſimum ei fore audet polliceri. Hieronimus, hoc ſolatio aduerſus mortis duritiem, & crudeliſſimam neceſſitatẽ, nos erigi piè exiſtimat, quod breui viſuri ſumus eos, quos dolemus abſentes, epiſt. ad Theodoram.*

Sermone de mort. Cipri.

Epiſt. 6.

*QVOMODO PERSEVERANT ANIMÆ coporis habentes * figuras.*

*figuram.

CAPVT LXIII.

PEr hæc enim manifeſtiſſimè declaratum eſt & perſeuerare animas, & non de corpore in corpus tranſire, & habere hominis figuram, vt etiam cognoſcantur, & meminerint eorum quæ ſint hîc, & propheticum quoque adeſſe Abrahæ, & [1] dignam habitationẽ vnamquamque gentem percipere, etiam ante iudicium.

ANNOTATIONES.

1. Dignam habitationem] *Hic apertiſſimè indicatur, quàm procul fuerit Irenæus ab illorum ſententia, qui Beatorum ſpiritus, ante ſupremum iudicium, beata Dei viſione prohibuerũt, quod et ſuperius ſemel annotatum*, inferius quoque idẽ facturi, dũ Dathan, Chore, & Abyrõ apud inferos manere, cum ſcripturis cõfirmabit, li. 4. c. 43.*

QVOMODO ANIMÆ CVM SINT GENErabiles, in futurum incorruptibiles perſeuerant.

CAPVT LXIIII.

SI qui autem hoc in loco dicant, non poſſe animas eas, quæ paulo antè eſſe cœperint, in multum temporis perſeuerare, ſed oportere eas aut innaſcibiles eſſe, vt ſint immortales: vel ſi generationis initium acceperint, cum ipſo corpore mori: diſcant quoniam ſine initio & ſine fine, verè & ſemper idem

Animæ immortales ſunt, tametſi initiũ habuerint.

[&]eodem modo ſe habens, ſolus eſt Deus, qui eſt omnium Dominus: quæ autem ſunt ab illo omnia, quæcunque facta ſunt & fiunt, initium quidem ſuum accipiunt generationis, & per hoc inferiora ſunt ab eo qui ea fecit, quoniam non ſunt ingenita: perſeuerant autem & extenduntur in longitudinem ſeculorum, ſecundùm voluntatem factoris Dei, ita vt ſic initio fierẽt: & poſtea vt ſint eis donat. Quemadmodum enim cœlum quod eſt ſuper nos firmamentum, & Sol & Luna, & reliquæ ſtellæ, & omnia ornamenta ipſorum, cùm antè non eſſent, facta ſunt, & * multa tempora perſeuerant, ſecundùm voluntatem Dei: ſic & de animabus, & de ſpiritibus, & omnino de omnibus his quæ facta ſunt cogitans quis, minimè * peccauit, quando omnia quæ facta ſunt initium quidem facturæ ſuæ habeant, perſeuerant autem quoadvſque ea Deus & eſſe & perſeuerare voluerit. Teſtatur pro his ſentẽtus etiam propheticus ſpiritus, dicens, Quoniam ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandauit, & creata ſunt, ſtatuit ea in ſeculum [& in ſeculum] ſeculi. Et iterum de ſaluãdo homine, ſic ait, Vitam petiit à te, & tribuiſti ei longitudinem dierum in ſeculum ſeculi: tanquam patre omnium donante, & in ſeculum ſeculi perſeuerantiam his qui ſalui fiunt. Non enim ex nobis, neque ex noſtra natura vita eſt, ſed ſecundùm gratiam Dei datur. Et ideo qui ſeruauerit datum vitæ, & gratias egerit ei qui præſtitit, accipiet & in ſeculum ſeculi longitudinẽ dierum. Qui autem abiecerit eam, & ingratus extiterit factori, ob hoc quòd factus eſt, & non cognouerit eum qui præſtat, ipſe ſe priuat in ſeculum ſeculi perſeuerantia. Et ideo Dominus dicebat ingratis exiſtentibus in eum, Si in modico fideles non fuiſtis, quod magnum eſt quis dabit vobis? ſignificans nobis, quoniam qui in modica tẽporali vita ingrati extiterunt ei qui eam præſtitit, iuſtè non percipient ab eo in ſeculum ſeculi longitudinem dierum. Sicut autem corpus animale ipſum quidẽ non eſt anima, participatur autem anima, quoaduſque Deus vult: ſic & anima ipſa quidem non eſt vita, [2] participatur] autem à Deo ſibi præſtitam vitam, vnde & propheticus ſermo, Protoplaſtos (ait) factus eſt in animam viuam: docens nos quoniam ſecundùm participationem vitæ viuens facta eſt anima, ita vt ſeparatim quidem anima intelligatur, ſeparatim autẽ quæ erga eam eſt vita. Deo itaque & vitam, & perpetuam perſeuerantiam donante, [capiunt animæ,] primùm non exiſtentes, dehinc perſeuerare, cùm eas Deus & eſſe & ſubſiſtere voluerit. Principari enim debet in * omnibus, & dominari voluntas Dei, reliqua autem omnia huic cedere & ſubdita eſſe, & in ſeruitium dedita. Et de factura quidem & perſeuerantia animæ hucuſque dictum ſit.

Marginalia: * multo tempore. — * peccabit — *Pſal. 32.* — *Pſal. 20.* — *Immortalitas donum Dei eſt.* — *Luc. 16.* — *Gen. 2.* — * hominibus. — *Voluntas Dei.*

ANNOTATIONES.

1\. Si qui autem] *Caput 68 notat co. ve. Nihil verò abſurdi habet, quod toto hoc capite contendit animam rationalem, beneficio Dei perdurare, vitámque ex ſeſe non habere: quandoquidem vt eius eſſentia, ſic & ipſius immortalitas à diuina voluntate perpetuò dependet, quæ vt eam ex nihilo produxit, ſic & in nihil redigere valeret, ſi opportunum videretur: Atque hoc ſenſu interpretandas eſſe Tatiani, & Arnobij toto ſexto libro aduerſus Gentes, ſparſas ea de re ſententias, exiſtimo.* — *Orat. cõtra Gentes.*

2\. Participatur] *Expunximus* participauit: *deinde* capiunt animæ, *pro* capit & animas *repoſuimus authoritate ve. co.*

EVERSIO BASILIDIS COELOrum fabricationis.

CAPVT LXV.

B[1]Aſilides autem & ipſe ſuper hæc quæ dicta ſunt, cogetur dicere ſecundùm ſuam regulam, non ſolùm CCCLXV ſecundùm ſucceſſionem alios ab aliis factos, ſed immenſam quandam & innumerabilem multitudinem cœlorum ſemper factam, & fieri, & futurum vt fiant, & nunquam deficere huiuſmodi fabricam cœlorum. Si enim ex defluxu prioris, ſecundum factũ [eſt] cœlũ ad illius ſpeciem, & ad * ſecundùm, tertium, & ſimiliter omnes reliqui ſubſequentes, & de huius quod ſecundùm nos eſt, quod & nouiſſimum * vocant, neceſſe eſt ex defluxu aliud factum ſimile ſibi, & ex illo iterum * illud: & nunquam deficere, neque defluxus eorum qui iam facti ſunt, neque facturas * ſeculorum, ſed in immenſum, & non in præfinitum numerum cœlorum incidere.

Marginalia: *Ex cœlorũ defluxu alij naſci nequeunt.* — * ſecundi. — * vocat. — * aliud. — * cœlorũ.

ANNOTATIONES.

1\. Baſilides] *Caput 79. notat ve. co. Quæ vero hic refelluntur, deſcripſerat lib. 1. cap. 23. & lib. 2. cap. 21.*

OSTEN-

OSTENSIO QVONIAM PROPHETÆ NON à variis diis fecerint prophetationes, ſed ab vno & eodem, & expoſitio Hebraicorum nominum eorum quæ in prophetis poſita ſunt.

CAPVT LXVI.

* prædicauerint.

Prophetæ omnes ab vno Deo.

[1] ET reliqui autem qui falſo nomine Gnoſtici dicuntur, qui prophetas ex diuerſis diis prophetias feciſſe dicunt, facilè deſtruentur ex hoc quòd omnes prophetæ vnum Deum & Dominum * prædicauerunt, & ipſum factorem cœli & terræ, & omnium quæ in eis ſunt, & quòd aduentum filij eius ſignificauerint, ſecundùm quod ex ipſis [2] demonſtrabimus] Scripturis in libris conſequentibus.[3] Si autem quidam, ſecundum Hebræam linguam diuerſe dictiones poſitas in Scripturis opponant, quale eſt Sabaoth, & Eloæ, & Adonai, & alia quæcunque ſunt talia, ex his oſtendere laborantes diuerſas virtutes atque deos: diſcant quoniam vnius & ipſius ſignificationes & nuncupationes ſunt omnia huiuſmodi.[4] Quod enim dicitur Eloæ, ſecundùm Iudaicam vocem Deum ſignificat, [5] & Eloæ Verum, [6] & Elloeuth ſecundùm Hebraicam linguam, Hoc quod continet omnia, ſignificat.[7] Quod autem ait Adonae,] aliquãdo quidem nominabile & admirabile ſignificat, [8] aliquando autem duplicata litera delta cum aſpiratione, vtputa Addhonei, Perficientem & ſeparantem terram ab aqua, nec poſteaquam inſurgere in eam. Similiter autẽ & [9] Sabaωth] per Ω quidem [Græcam] in ſyllaba nouiſſima ſcribitur, Voluntarium ſignificat, per O autem Græcã, [10] vt puta] Sabaoth [11] primum cœlum manifeſtat. [12] Eodem modo & [Iaωth] extenſa cum aſpiratione nouiſſima ſyllaba, menſuram præfinitam manifeſtat, cùm autem per O Græcam corripitur, vtputa Iaoth, eum qui dat fugam malorum ſignificat, & cætera omnia vnius eiuſdémque nuncupationis ſunt: ſicut ſecundùm Latinitatem Dominus virtutum, & Pater omnium, & Deus omnipotens, & Altiſſimus, & Dominus cœlorum, & Creator & fabricator, & ſimilia his, non alterius atque alterius [hæc] ſunt, ſed vnius eiuſdémque * nuncupationes & pronomina, per quæ vnus Deus & pater oſtenditur, qui continet omnia, & omnibus vt ſint præſtans. Quoniam autem dictis noſtris conſonat prædicatio Apoſtolorum, & Domini magiſterium & prophetarum annunciatio, & Apoſtolorũ dictatio, & legiſlationis miniſtratio, vnum eundémque omniũ Deum patrem laudantium, & non alium atque alium, neque ex diuerſis diis aut virtutibus ſubſtantiam habentem, ſed ex vno & eodem Patre, omnia qui tamen apta ſecundùm * ſubiacentiam, naturam & diſpoſitionem & neque ab Angelis, neque ab alia quadam virtute, ſed à ſolo Deo patre viſibilia atque inuiſibilia, & omnia omnino quæcunque facta ſunt, arbitror quidem ſufficienter * oſtenſa, & per hæc tanta vno oſtenſo Deo patre factore omnium. Sed ne putemur fugere illam quæ ex Scripturis Dominicis eſt probationem, ipſis Scripturis multo manifeſtius & clarius hoc ipſum prædicãtibus, his tamen qui non prauè intendunt eis, proprium librum qui ſequitur has ſcripturas reddentes, ex Scripturis diuinis probationes apponemus in medio omnibus amantibus veritatem.

Diuerſa Dei nomina non efficiũt diuerſos Deos.

* nuncupationis.

Deus vnus, creator omnium.

* ſubiacẽtiã naturas.

* oſtenſum.

ANNOTATIONES.

1. Et reliqui] *ve.co.cap.70.habet: Cõfutat verò quæ recenſuerat lib.1.cap.22.23.& 34.*

2. Demonſtrabimus] *Deleuimus* demonſtraoimus *autho.ve.co.*

3. Si autem quidam] *Caput 71. Et vltimum ſignat ve.co.*

4. Quod enim dicitur Eloæ ſecundum Iudaicam vocem] *Iudaicam vocem hic mihi accipere videtur Irenæus, pro germana illa & incorrupta lingua, qua vetus teſtamentum ſcriptum fuit, quandoquidem ita vocatur Iſa.36. 4.Reg.18. & Nehemia.13. eandem paulò ſupra, & non ita multum poſtea Hebraicam linguam nominat, quando de Eloa loquitur. Cæterum* אלוה *Eloah, ſiue Chaldaice* אלהא *Elaha, inter decem Dei nomina, tertiũ ordine collocat D. Hieronymus, Deumq́ ſignificat, & per metatheſim literarum in Cabala idem eſt quod* אהל *ohel.i. Tabernaculum: dicuntq́ ſecretiores nomen Eloha eodem modo ſe habere ad nomen tetragrammaton* יהוה *quod eſt nomen eſſentiæ, ſicut ſe habet Luna ad Solem.*

5. Et Eloæ verum] אלה *Eloha idem quod Eloha. fieri autem potuit, vt nomen* Elohæ, *pro* Vero *ſumpſe-*

rit, quòd Deus ſit verax, & tam ſenectus veritatis vindex, vt Veritas frequenter in ſacris nominetur. Aut certè ad vocem affirmantem אלם *quæ profectò, omninò, ſignificat, alludere voluit.*

6. Et Elloeuth] אֱלֹהוּת *Elohut ſiue* אֱלֹחוּת *Elahut, Rabbinis & Chaldæis commune eſt, & ſignificat propriè numen, ſeu diuinitatem. Vt autem habeat ſignificationem, quæ hic deſignatur, fortaſſe deſumetur ex Arabico articulo Al, id eſt ò, & pronomine Lah, id eſt ei: quaſi ſit, ille cuius, ſubaudi, ſunt omnia.*

7. Quod autem ait Adonae] אֲדֹנָי *Adonai cui ſeptimum locum inter diuina nomina tribuit D. Hieronymus, ſignificat Dominos meos: à ſingulari* אָדוֹן *Adon, id eſt, dominus, herus. Aſſerit autem illud ſignificare Nominabile, fortaſsis quòd ab Hebræis ſubſtituatur loco nominis Iehoua, quod non ſolent nominare: & Mirabile, quia angelus diuinam maieſtatem referens dixerit:* Cur quæris nomen meum quod eſt mirabile? *Iudicum 13.*

8. *Aliquando autẽ duplicata litera delta*] *Addhonai, quo Præfinitèm ſignificari dicit, forſan à* דון *Odon, quod eſt iudicare, & lites iudicio dirimere; & nomine Dei componit: quòd ipſe cunctis elementis & ſpeciebus rerum creatarum locũ, ordinémque præfinierit, conſtituerit, & decreuerit.*

9. Sabaωth per ω] *Hoc quartum inter nomina Dei Hieronymus enumerat: intelligit autem Irenæus Vauoholem, per ω, quòd pronunciatio ſimilis ſit vtriuſque. Notum eſt vero, vel mediocriter in lingua ſancta verſatis, nomen* צְבָאוֹת *Tzebaoth plurale eſſe, à ſingulari* צָבָא *quod exercitum, virtutem, militiam, cœtum militum ſignificat. Deduxit autem Irenæus à radice* צָבָה *quæ maximè Syriacè, ſignificat velle, deſiderare; vnde verbale Hebraicum* צְבִי *deſiderium, voluntas: quin & lingua Chaldaica, ſiue Syra Zeua, & Zouè ſignificant benè placere, & gratum eſſe.*

10. Vt puta] *Expunximus vt à, authoritate vet. codicis.*

11. Primum cœlum manifeſtat] *Quia inſignis ille & continuus ordo planetarum, ſtellarum, & cœleſtiũ orbium per ordines ſuos diſpoſitus, ſoliſque inſtar Regis ſplẽdore illuſtratus, exercitus & militia dicitur in ſacris literis, Deut. 17. 4. Reg. 17. Nehemiæ 9. Iſa. 24 et 34. Hier. 19. Sopho. 1. ideo firmamentum, in quo præclarum illum ordinem maximè conſpicimus, Sabaoth. i. exercitum vocare potuit. Nam Hebræi exercitum appellant ſtellas fixas; vnde Dominum exercituum exponunt vno ſenſu, Dominũ ſtellarum.*

12. Eodem modo & Iaωth] *Iaoth licet habeat terminationem Hebraicam pluralis numeri, venit nihilominus à radice Babylonica* יָאֵה *Iaè, quæ pulchrum, ſpecioſum, & elegantem ſignificat: & impersonaliter* נָאוֹת *Ieoth, conuenit, congruit, decet.* יָאוּת *Iauth autem eſt pulchritudo, elegantia, decor; & aliquando aduerbialiter ponitur pro congruè, decenter, ornatè & benè. Vt autem iuxta Irenæum ſignificet:* Fugam malorum, *oportet deduci à* יָעָה *id eſt, mundare & purgare; à quo* יָעִים *quod Hebræi pro ſcopis exponunt. Hoc autem eſt mala & noxia tollere, ac ſordes procul ablegare. Hæc peritiſſimus viris cõmunicaui, quibus ſi meliora adferantur, mihi ac ſtudioſis benè conſultum fuerit. Interim ſatis erit id obſeruare, quod ad nodum euincere nititur Irenæus, diuerſitatem nominum ſiue Hebræorum, ſiue Græcorum, ſiue Latinorũ, quibus Deum nũcupamus, eius perfectiones, proprietates, & innumera circa nos beneficia; at nunquam plures Deos, deſignare. Hieronymus epiſt. ad Marcellam, decem nomina diuina explicat, ſed plures deos pernegat. Dionyſius Areop. triginta duabus nomenclaturis Deo conuenientibus enumeratis, infert, & nominis priuationẽ, & omnia ſubſiſtentium nomina Deo vnico congruere. Auguſtinus poſtquàm octoginta epithetis Deum interpellauit cap. 19. lib. Meditationum, ſubiicit:* Si totum mundum libri repleant, tua ſciẽtia innenarrabilis explicari non poteſt; quoniam verè indicibilis es, &c. *Cap. 2. de diui. no.*

FINIS LIBRI SECVNDI.

CAPITA LIBRI TERTII.

1 Quibus, & quemadmodum Euangelium acceperit Eccleſia.
2 Oſtenſio quod neque Scripturis nec traditioni obſequantur hæretici.
3 De Apoſtolorum traditione, vel ab Apoſtolis in eccleſiis epiſcoporum ſucceſio.
4 Teſtificationes eorum qui Apoſtolos viderunt de prædicatione veritatis.
5 Oſtenſio quòd & Dominus & Apoſtoli in veritate ediderint doctrinam, & non ſecundùm audientium opinionem.
6 Oſtenſio quòd in Scripturis nemo alius Deus nominatur, nec Dominus nuncupatur niſi ſolus verus Deus pater omnium & Verbum eius.
7 Quid ſit quod à Paulo dicitur, in aliquibus Deus mundi huius excæcauit mentes [infidelum.]
8 Quid eſt mammona.
9 Quam habuerunt de Deo * ſcientiam Apoſtoli, qui nobis Euangelium tradiderunt. (* ſententiam.)
10 Quæ ſunt quæ à Magis Domino noſtro oblata ſunt munera.
11 Oſtenſio quòd neque plura, nec minus quàm quatuor poſſunt eſſe Euangelia.
12 Quæ ſit reliquorum Apoſtolorum doctrina.
13 Aduerſus eos qui dicunt tantùm Paulum ex Apoſtolis cognouiſſe veritatem.
14 De ſequutore Apoſtolorum Luca, [&] quæ ſunt, quæ in Euangelio per ſolum Lucam cognouimus.
15 Aduerſus eos qui fruſtrantur Paulum Apoſtolum.
16 Quæ ſit Apoſtolorum ſententia de Domino noſtro Ieſu Chriſto.
17 Oſtenſio quòd vnus & idem ipſe Ieſus Chriſtus, Verbum ſit Dei.
18 Aduerſus eos qui dicunt illum putatiuè apparuiſſe.
19 De eo qui deſcendit in idipſum Spiritus.
20 Quæ cauſa fuit vt Verbum Dei caro fieret.
21 Aduerſus eos qui dicunt eum de Ioſeph generatum.
22 Quid ſit quare magnanimus Deus fuerit in [inobaudientia] hominis.
23 Oſtenſio quoniam pro eo qui ſaluatur in homine factum eſt, vt proiiceretur in hunc mundum de paradiſo.
24 Oſtenſio quoniam Verbum Dei homo factus eſt.
25 Quid eſt quod dictum eſt [ad] Dauid, De fructu ventris [tui] ponam ſuper ſedem tuam.
26 Quemadmodum interpretata ſunt Scripturæ in Græcum, & quando.
27 Oſtenſio, Quoniam ecce virgo in vtero habebit, & non [in] vulua, quemadmodum quidam ſcribunt.
28 Quid eſt illud apud Danielem, Lapis ſine manibus exciſus, impleuit omnem terram.
29 Quare virga Moyſi proiecta coluber facta eſt.
30 Oſtenſio quòd ſi Ioſeph filius fuiſſet domini, non rex eſſe potuiſſet.
31 Oſtenſio quoniam per quæ proiectus eſt homo de paradiſo, per hæc iterum intrat in paradiſum.
32 Aduerſus eos qui dicunt nihil de Maria ſumpſiſſe Dominum in [generatione.]
33 Quare Lucas à Domino inchoans genealogiam, in Adam retulit, & quot ab Adam vſque ad Deum ſunt generationes.
34 Oſtenſio quoniam Adam prior ſaluatur à Domino.
35 Quare de paradiſo Adam proiecit Deus.
36 De Cain qui fratrem ſuum occidit.
37 Quare folia fici circuncinxit ſe Adam.
38 Quid eſt quòd à Propheta dictum eſt,

Super aſpidē & baſiliſcū ambulabis, &c.

39 *Aduerſus Tatiani doctrinam.*

40 *Aduerſus eos qui ex quacūque cauſa ſchiſmata faciunt.*

41 *Oſtenſio quòd ſecundùm prouidētiam patris regatur hic mundus.*

42 *Quoniam neque iuſtitia ſine bonitate conſtare poßit, neque bonitas ſine iuſtitia.*

43 *Quoniam ſapiens, idem iudex.*

44 *Oſtenſio quod verbum Dei iuſtum & bonum ſit.*

45 *Quemadmodū religioſior Plato quàm hæretici oſtendatur.*

46 *Quemadmodum ſecundùm ſuam regulam, qui à Valētino ſunt, extra veritatem oſtenduntur.*

Præfatio.

IN TERTIVM LIBRVN D. IRENæi De quatuor hæreſibus.

Argumētū præcedentiū librorum, & huius tertij.

TV quidem dilectiſſime præceperas nobis vt eas quæ à Valentino ſunt ſententias abſconditas, vt ipſi putant, in manifeſtum proderem, & oſtenderem varietatem ipſorum, & ſermonem deſtruentem eos inferrem: agreſſi ſumus autem nos arguentes eos à Simone patre omnium hæreticorum, & doctrinas & ſucceſſiones manifeſtare, & omnibus eis contradicere: propter quod cùm ſit vnius operis traductio eorum & deſtructio in multis, miſimus tibi libros, ex quibus primus quidem omnium illorum ſententias continet, & cōſuetudines & characteres oſtendit conuerſationis eorum. In ſecundo verò deſtructa & euerſa ſunt quæ ab ipſis malè docentur, & nudata & oſtēſa ſunt talia qualia & ſunt. In hoc autem tertio ex Scripturis inferemus oſtenſiones, vt nihil tibi ex his quæ præceperas, deſit à nobis: ſed &, præterquam opinabaris, ad arguendum & euertendum eos qui quolibet modo malè docent, occaſiones à nobis accipias. Quæ enim eſt in Deo charitas, diues & ſine inuidia exiſtens, plura donat quàm poſtulet quis ab ea. Memenro igitur eorum quæ diximus in prioribus duobus libris, & hæc illis adiungens, pleniſſimam habebis à nobis aduerſus omnes hæreticos contradictionem, & fiducialiter ac inſtantiſſimè reſiſtes eis, [1] pro ſola vera ac viuifica fide, quam ab Apoſtolis Eccleſia percepit, & diſtribuit filiis ſuis. Etenim Dominus omnium dedit Apoſtolis ſuis poteſtatem Euangelij, per quos & veritatem, hoc eſt Dei filij doctrinam, cognouimus, quibus & dixit Dominus, Qui vos audit, me audit: & qui vos contemnit, me contemnit, & eum qui me miſit. Matth. 10.

ANNOTATIONES.

1. Pro ſola vera] *Hæc verba impiè torquet quidam Hermānus Hamelmannus lib. quem inſcripſit.* De vnanimi conſenſu patrum de ſola fide iuſtificante; *vt & alia verba quæ habentur infra lib. 3. ca. 22. & lib. 4. cap. 13. quibus contendit Irenæum ſibi ſuffragari qui nuda ſoláque fide, operibus omnibus ſecluſis, iuſtos coram Deo homines conſtituunt: non aduertens impoſtor, quàm grauiter hoc Simonis magi commentum beatus hic martyr redarguat lib. 1. quámque frequenter doceat piorum operū neceßitatem lib. 2. cap. 50. lib. 4. cap. 27. 32. & 49. ipſiſque ingentem apud Deum mercedem eſſe repoſitam lib. 2. cap. 56. lib. 4. cap. 28. & 34. Quis namque non videt Irenæum hoc loco, non de iuſtificatione loqui, ſed tantum hominem hortari, ne hæreticorum vnquam cedat conatibus, imo verò conſtanter eis reluctetur? Hoc annotādum fuit, vt ſanctū martyrē hac iniuria liberaremus, & impiorum ſycophantias pro viribus aperiremus.*

A QVIBVS

A QVIBVS ET QVEMADMODVM EVANgelium acceperit Eccleſiá.

Capvt I.

NON enim per alios diſpoſitionem ſalutis noſtræ cognouimus, quàm per eos per quos Euangelium peruenit ad nos, quod quidem tunc præconiauerunt, poſtea verò per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentũ & columnam fidei noſtræ futurum. Nec enim fas eſt dicere, quoniam antè prædicauerunt, quàm perfectam haberent agnitionem, ſicut quidam audent dicere, [1] glorianteſ emendatores ſe eſſe Apoſtolorum. Poſtea enim quàm ſurrexit Dominus noſter à mortuis, & induti ſunt * ſuperueniente Spiritu ſancto virtutem ex alto, de omnibus adimpleti ſunt, & habuerunt perfectam agnitionem, exierunt in fines terræ, ea quæ à Deo nobis bona ſunt euangelizantes, & cæleſtem pacem hominibus annunciantes, qui quidem & omnes pariter & ſinguli eorum habentes euangelium Dei. [2] Ita Matthæus in Hebræis ipſorum lingua Scripturam edidit Euangelij, cùm Petrus & Paulus Romæ euangelizarent & fundarent Eccleſiam. [3] Pòſt verò horum O exceſſum, Marcus diſcipulus & interpres Petri, & ipſe quæ [à Petro] annunciata erant [4] per ſcripta] nobis tradidit. [5] Et Lucas autem ſectator Pauli, quod ab illo prædicabatur Euangelium, in libro condidit.] Poſtea & Ioannes diſcipulus Domini, qui & ſupra pectus eius recumbebat, & ipſe edidit euangelium Epheſi Aſiæ commorans. Et omnes iſti vnum Deum factorem cæli & terræ à Lege & Prophetis annunciatum, & vnum Chriſtum filium Dei tradiderunt nobis: quibus ſiquis non aſſentit, ſpernit quidem participes Domini, ſpernit autem & ipſum Chriſtum Dominum, ſpernit verò & patrem, & eſt à ſemetipſo damnatus, reſiſtens & repugnans ſaluti ſuæ: quod faciunt omnes hæretici.

Hæretici dicentes ſe emendatores eſſe Apoſtolorũ, falsò illos ignorãtia accuſabant.

*ſuperuenientis Spiritus ſancti.

Luc.24.

Petrus & Paulus Romanã Eccle. fundârunt.

Euãgeliſta vnum Deũ & vnum Chriſtũ annunciant.

ANNOTATIONES.

1. Glorianteſ emendatores ſe eſſe Apoſtolorum] *Marcionem & eius ſectatores perſtringit, quos lib.1. cap.29. recitauit euangelium ſecundum Lucam circumcidiſſe, & omnia quæ de generatione Dominica conſcripta fuerant abſtuliſſe, ſemetipſos veraciores dicentes iis, qui euangelium nobis tradiderant. Eoſdem de Euangelij contextu eraſiſſe ſententiam, qua Deus dicitur pluere ſuper iuſtos & iniuſtos, author eſt Tertullianus, qui & multò plures mutillationes ſcriptis Apoſtolorum illatas ab eiſdem, toto lib.5. contra Marcionem deſcribit: ſed copioſiore manu Epiphanius contra hære.42.*

Lib.2. contra Mar.

2. Ita Mathæus] *Hic hunc locum tradit emendata Euſebij tralatio:* Mathæus dum Petrus & Paulus Romæ Dei verbum prædicabant, & Eccleſiæ iaciebant fundamenta; Euangelium inter Hebræos proprio illorum ſermone edidit. *Idipſum ante Irenæum ſcripſerat quoque Papias, apud Euſebium lib.3. Hiſtoriæ cap.33. & Pantenum in India illud literis Hebraicis ſcriptum reperiſſe, opera Bartholomæi illic relictum, & illud ipſum cuſtoditum conſtare; idem Euſebius affirmat lib.5. cap.10. Quod & in Cypro, in tumulo Barnabæ, & ipſius manu exaratum poſtmodum repertum fuiſſe Theodorus lector aſſerit. Idem quoque Hebraicum manſiſſe ſuo tempore in bibliotheca Cæſarienſi, quam Pamphylus martyr confecerat, author eſt Hieronymus; qui & deſcribendi ſibi factam poteſtatem à Nazareis Berrhoenſibus, qui eo vtebantur, literis tradidit. Produit hoc noſtro ſeculo opera Sebaſtiani Munſteri, quoddam Euangelium Hebraicum nomine Mathei, cui quantum deferendum ſit, pronunciet Eccleſia.*

Lib.5. hiſt. cap.8.

Lib.2 collecta.

In Catalogo.

3. Poſt verò horum exceſſum] *Huic lectioni conſentiunt omnes codices: Ruffinus quoque ſic latine loquentem Euſebium fecit:* Poſt quorum exitum, &c. *quibus ſubindicaret Irenæus Marcum non niſi vel martyrio ſublatis, vel alio Euangelij cauſa peregrinantibus ſanctis Apoſtolis Petro & Paulo, manum calamo admouiſſe: quod certè apertè pugnat cum iis, quæ ex Papia, & ſexto ὑποτυπώσεων Clementis recitat Euſebius, nempe Beat. Petrum Spirituſancto reuelante, vt intellexit Opus editum à Marco, authoritate ſua ratum feciſſe, quò in Eccleſiis paſſim prælegeretur; quibus clarum efficitur Petro adhuc ſuperſtite, Marcum Euangelium conſcripſiſſe. Accedit quod hunc Irenæi locum tranſcribens Euſebius lib.5. cap.8. nihil meminit exitus Apoſtolorum, ſed duntaxat ſic habet:* Quo quidem edito, *Euangelio ſecundum Mathæum,* Marcus diſcipulus & Interpres Petri, ea quæ ab eo prædicata acceperat, ſcriptis mandauit. *Hæc potius indicare, quàm quicquam immutare viſum eſt.*

4. Per ſcripta] *Authoritate veteris co. probante id quoque Euſebio, expunximus* præſcripta.

5. Et Lucas] *Sententiam hanc, quæ tredecim dictionibus abſoluitur, ex vetere codice adiecimus; quam etiam agnoſcit Euſebius lib.3.hiſt.cap.8.*

6. Poſtea & Ioannes] *Euſebius lib.5. cap.8.* Deinde Ioannes diſcipulus Domini, qui ſupra pectus eius recubuerat, dum Epheſi in Aſia verſabatur, Euangelium in lucem extulit. *Id feciſſe rogatus ab Epiſcopis Aſiæ tradit Hieronymus, aduerſus Ebionis, Cerinthi, & Gnoſticorum exorientes blaſphemias; quod & Irenæus indicat cap.11.huius lib.*

QVOD NEQVE SCRIPTVRIS, NEQVE traditionibus obſequantur hæretici.

CAPVT II.

Hæretici per ſcripturas conuicti, illas reiiciunt. 1.Cor.2.

CVM enim ex Scripturis arguuntur, in accuſationem cõuertuntur ipſarum Scripturarum, quaſi non rectè habeant, neque ſint ex authoritate, & quia variè * ſint dictæ & quia non poſſit ex his inueniri veritas ab his, qui neſciant traditionem.[1] Non enim per literas traditam illam, ſed per viuam vocem, ob quam cauſam & Paulum dixiſſe, Sapientiam autem loquimur inter perfectos: Sapientiam autem non mundi huius. Et hanc ſapientiam vnuſquiſque eorum eſſe dicit, quam à ſemetipſo * adinuenit, fictionem videlicet, vt digne ſecundùm eos ſit veritas, aliquando quidem in Valentino, aliquando autem in Marcione, aliquando in Cerintho, deinde in Baſilide: fuit autem [&] in illo qui contra diſputat, qui nihil ſalutare loqui potuit. Vnuſquiſque [enim] ipſorum omni modo peruerſus, ſemetipſum regulam veritatis deprauans, prædicare non confunditur.[3] Cùm autem ad eam iterum traditionem, quæ eſt ab Apoſtolis, quæ per ſucceſſiones presbyterorum in Eccleſiis cuſtoditur, prouocamus eos: aduerſantur traditioni,[4] dicentes] ſe non ſolùm presbyteris, ſed etiam Apoſtolis exiſtentes ſapientiores, ſynceram inueniſſe veritatem: Apoſtolos autem admiſcuiſſe ea, quæ ſunt legalia Saluatoris verbis: & non ſolùm Apoſtolos, ſed [etiam] ipſum Dominum modò quidem à Demiurgo, modò autem à medietate, interdum autem à ſummitate feciſſe ſermones: ſe verò indubitatè, & incontaminatè, & ſynceré abſconditum ſcire myſterium: quod quidem impudentiſſimè eſt blaſphemare ſuum factorem. Euenit itaque neque Scripturis iam neque traditioni conſentire eos. Aduerſus tales certamen nobis eſt, ô dilectiſſime, more ſerpentum lubrici vndique[5] effugere] conantes. Quapropter vndique reſiſtendum eſt illis, ſi quos ex his retuſione confundentes, ad conuerſionẽ veritatis adducere poſſimus. Etenim ſi non facile eſt ab errore apprehenſam reſipiſcere animam, ſed non omnimodo impoſſibile eſt errorem effugere appoſita veritate.

Fictiones ſuas nomine Sapiẽtiæ venditabãt, locũ Pauli deprauãtes.

Traditionibus, Patribus, & Apoſtolis, ſua ſomnia præferunt hæretici.

Hæreticis vndique reſiſtendum.

* fuit

* adinuenerit.

ANNOTATIONES.

1. Cum enim ex ſcripturis arguuntur] *Duo genera argumentorum Gnoſtici opponebant Orthodoxis, vnum, Scripturam, quæ luce clarius illorũ impietates damnat, & obſcœnitates execratur. Tum illi vel partes ſcripturarum pernegabant & reſecabant, vel apocryphas eſſe & ſine pondere reſpondebant: aut demùm, propria figmenta tametſi pugnantia, Euangelio abnegato, pro vera veritatis traditione magna impudentia obtrudebant.*

2. Non enim per literas traditam] *Quinque has voces deſiderat vet.co. & vnico contextu legit:* Ab iis, qui neſciant traditionem illam, ſed per viuam vocem, *&c.*

3. Cùm autem ad eam traditionem] *Alterum genus argumentorum erat traditio ſiu doctrina, quã viua voce & praxi, ſingulas per orbem Eccleſias inſtituerant Apoſtoli, magno ſtudio conſeruata ab iis, quos eiſdem Eccleſiis præfecerant. Hac enim cum tam portentoſas hæreſes apertè confutaret, Gnoſtici ſuperbia planè diabolica ſeipſos non modò Martyribus, Epiſcopis, Apoſtolorum diſcipulis omnibus, verùm Apoſtolis ipſis veritatem diligentius ſe inueſtigaſſe, inueniſſe, & conſeruaſſe iactabant, ſicq́, vt Irenæus ait, nec ſcripturis, nec traditionibus Apoſtolicis conſentiebant. Vtramque impietatem amplexos Manichæos narrat Auguſtinus lib.11.contra Fauſtum cap.2. quos incredibili peruicacia, noſtra ætatis Gnoſticos imitari nullus non videt. Cæterùm tum hoc loco, tum proximo capite quo conſenſum, ſucceſſiones & traditiones omnium eccleſiarum, & in primis Romanæ; Clementis ad Corinthios epiſtolam, Polycarpi martyris geſta & ſcripta Gnoſticis opponit; & cap.4. quo in omni diſceptatione ad antiquiſſimas Eccleſias, & conſeruatas ab ipſis traditiones recurrendum eſſe docet: apertiſſimum eſt Eraſmum Roterod. toto cœlo aberraſſe, quum in Epiſtola libris iſtis D.Irenæi ad hunc vſque diem præfixa, ſcribit ipſum Irenæum ſolis ſcripturarum præſidiis aduerſus hæreticorum cateruam pugnaſſe.*

Ad hæc

Ad hæc Iuſtini martyris ſcripta ab eodem Irenæo lib. 4. cap. 14. & lib. 5. citata, Eraſmum falſa & temera aſſertionis alligant: inſuper Hermæ, ſiue Paſtoris teſtimonium lib. 4. cap. 37. Ignatij etiam martyris lib. 5. & cuiuſdam Senioris Apoſtolorum diſcipuli verba in medium frequenter adducta præfatione libri 1. & eiuſdem lib. ca. 12. lib. 3. cap. 19, & 35. lib. 4. cap. 45. 47. 49. 50. 52, & lib. 5. ex quibus omnibus planum & conſpicuum eſt, Irenæum non ſolis ſcripturarum præſidiis tantum, ſed & traditionibus, & patrum ſermonibus ac ſcriptis Gnoſticos deuiciſſe.

4. Aduerſantur traditioni, dicentes] *Ita ex vet. cod. repoſuimus: excuſi* qui aduerſantur traditioni, dicent, &c.

5. Effugere] *expunximus* fingere, *authoritate vet. cod.*

DE APOSTOLORVM TRADITIONE, VEL ab Apoſtolis in Eccleſiis epiſcoporum ſucceſsione.

CAPVT III.

[1]TRaditionem itaque Apoſtolorum in toto mundo manifeſtatam, in [omni] Eccleſia adeſt perſpicere omnibus qui vera velint * audire, & habemus annumerare eos qui ab Apoſtolis inſtituti ſunt epiſcopi in Eccleſiis, & ſucceſſores eorum vſque ad nos, qui nihil tale docuerunt, neque cognouerunt quale ab his deliratur. Etenim ſi recondita myſteria sciſſent Apoſtoli, quæ ſeorſim & * latenter ab reliquis perfectos docebant, his vel maximè traderent ea quibus etiam ipſas Eccleſias committebant. Valde enim perfectos & irreprehenſibiles in omnibus eos volebant eſſe, quos & ſucceſſores relinquebant ſuum ipſorum locum magiſterij tradentes, quibus emendatè agentibus fieret magna vtilitas, lapſis autem ſumma calamitas. [3] Sed quoniam valde longum eſt, in hoc tali volumine omnium Eccleſiarum enumerare ſucceſsiones, maximæ, & antiquiſsimæ, & omnibus cognitæ, à glorioſiſsimis duobus Apoſtolis [a] Petro & Paulo Romæ fundatæ & conſtitutæ Eccleſiæ, eam quam * habet ab Apoſtolis traditionem, & annuntiatam hominibus fidem, per ſucceſsiones Epiſcoporum peruenientem vſque ad nos, indicantes, confundimus omnes eos qui quoquo modo vel per * ſui placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per cæcitatem & malam ſententiam, præterquam oportet colligunt. Ad hanc enim Eccleſiam propter potentiorem principalitatem, neceſſe eſt omnem conuenire Eccleſiam, hoc eſt eos qui ſunt vndique fideles, in qua ſemper ab his qui ſunt vndique, conſeruata eſt ea quæ eſt ab Apoſtolis traditio. Fundantes igitur & inſtruentes beati Apoſtoli Eccleſiam, [4] Lino epiſcopatum adminiſtrandæ Eccleſiæ tradiderunt. Huius Lini Paulus in his quæ ſunt ad Timotheum epiſtolis meminit. [5] Succedit autem ei Anacletus, poſt eum tertio loco ab Apoſtolis epiſcopatum ſortitur [6] Clemens, qui & vidit ipſos Apoſtolos, & contulit cum eis, cùm adhuc inſonantem prædicationem Apoſtolorum & traditionem ante oculos haberet. Non ſolus enim, adhuc multi ſupererant tunc Apoſtolis docti. [7] Sub hoc igitur Clemente diſſenſione non modica inter eos qui Corinthi eſſent fratres facta, ſcripſit quæ eſt Romæ Eccleſia [8] potentiſsimas literas Corinthiis, ad pacem eos congregans, & reparans fidem eorum, & annuntians quam in recenti ab Apoſtolis * receperant traditionem, annunciantem vnum Deum omnipotentem, factorem cœli & terræ, plaſmatorem hominis, qui induxerit cataclyſmum, & aduocauerit Abraham, qui eduxerit populum de terra Ægypti, qui colloquutus ſit Moyſi, qui legem diſpoſuerit, & prophetas miſerit, qui ignem præparauerit diabolo & Angelis eius. Hunc patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti ab Eccleſiis annunciari, ex ipſa Scriptura qui velint, diſcere poſſunt, & Apoſtolicam Eccleſiæ traditionem intelligere, cùm ſit vetuſtior epiſtola his qui nunc falsò docent, & alterum Deum ſuper Demiurgum, & factorem horum omnium quæ ſunt commentiuntur. [9] Huic autem Clementi ſuccedit Euariſtus, & Euariſto Alexander, ac deinceps ſextus ab Apoſtolis conſtitutus eſt Sixtus, & ab hoc Teleſphorus, qui etiam glorioſiſsimè martyrium fecit, ac deinceps Hyginus, pòſt Pius, poſt quem Anicetus. Cùm autem ſucceſsiſſet Aniceto Soter, nunc duodecimo loco Epiſcopatum ab

Left margin: * videre. * latentes. * habebat. * ſibi. * acceperant.

Right margin: *Apoſtolorum traditiones et ſucceſſiones, deliria Gnoſticorũ conuincũt falſitatis.* — *Eccleſia Romana, maxima, antiquiſsima, & omnibus nota, fidei & traditionis, hæreticos confundens.* — *Ad Romanam Eccleſiã vt omnium præcipuam, alia oĩs debẽt concurrere.* — *2. Timot. 4* — *Succeſsio Romanorũ epiſcoporũ.* — *Clemens ſcripſit ad Cor. nomine Rom. Eccleſiæ.*

ſtus cum vtriuſque par ſit diuinitas. Tantâ confeſſorum Chriſti corona inſignis Synodus prima Nicæna, filium Dei ὁμοούσιον, id eſt, conſubſtantialem eſſe patri; etſi nuſquàm ſcriptum extaret; ſanctorum patrum traditionibus inhærens, contra Arrianos ſanxit. Conſtantinopolitana, Spiritusſancti diuinam naturam à Macedonianorum blaſphemiis aſſeruit. Epheſina, Beat. Mariam θεοτόκον id eſt, Dei matrem; etſi huius vocis nullam mentionem ſacræ literæ faciãt, quòd hanc fidem diuini tradiderant diſcipuli, & à patribus ita ſemper edocti eſſent, ſumma fide prædicandam definiuit. Chalcedonenſis, impermixtas Dei & hominis ſubſtantias in vnica Chriſti hypoſtaſi, iuxta patrum placita, Eutycis ſpretis captionibus confirmauit. Adiicere libet, vt inſeriis, adeóque ſummis fidei noſtræ capitibus confirmandis, Aurelius Auguſtinus, quem vnice mirari ac ſuſpicere ſe fingunt Hæreſiarchæ, ad traditionem Eccleſiaſticarum, tanquam ad aſylum, confugerit. Euangelium ſecundum Mathæum, vere ab ipſo conſcriptum eſſe, cõtra Fauſti Manich. inficiationem credit, traditione nixus, quæ ab Apoſtolicis ſedibus, vſque ad præſentes Epiſcopos certa ſucceſſione perueuerat, lib. 28. contra Fauſtum cap. 2. Patrem ingenitum, filiúmque eidem conſubſtantialem, etſi in ſanctis paginis non inueniatur, fidei aſſertione defendendum docet Epiſto. 174. Integra fide credẽdum Beat. Mariam Dei Chriſti matrem, & virginem concepiſſe, & virginem genuiſſe, & poſt partum virginem permanſiſſe, lib. De Eccleſiæ dogma. cap. 69. Baptiſma ab hæreticis collatum, repetendum non eſſe, ex Apoſtolorum traditione, etſi in eorum literis non inueniatur, lib. 2. De bapt. cap. 7. & lib. 1. cap. 23. & lib. 4. cap. 6. Conſuetudinem matris Eccleſiæ in baptiſandis paruulis, vt traditionem Apoſtolicam nequaquam ſpernandam, lib. 10. De Geneſi cap. 23. Domini paſſionem, reſurrectionem aſcenſionem in cœlum, & aduentum Spiritusſancti de cœlo, anniuerſaria ſolennitate, non ſcripta, ſed tradita obſeruatione celebrandam Epiſt. 118. cap. 1. Baptiſatos eſſe Apoſtolos, etſi ne verbum quidem de hoc ſcriptura habeat, non ambigendum, epiſt. 108. Serie traditionis quadam facta eſſe, & nunc in baptiſmi ritibus facienda, quæ in ſcripturis, gratia breuitatis tacentur, lib. De Fide & operibus ca. 9. Euchariſtiam corporis & ſanguinis Domini Apoſtolos non accepiſſe ieiunos, placuiſſe tamen Spiritiuſancto, in honórem tanti ſacramenti à ieiunis ſemper accipi; moremque hunc per vniuerſum orbem ſeruari, Epiſt. 118. cap. 6. Antiquitus tradito & retento firmo Eccleſiæ ritu, in baptiſmate paruulos exorciſari, exſufflari, & renunciare Satanæ, vt à poteſtate tenebrarum, in regnum Chriſti transferantur, lib. 1. De nuptiis & concup. cap. 10. & lib. 6. contra Iul. cap. 2. Et quamuis denique, nuſquam in ſcripturis veteribus legeretur oblatum pro mortuis ſacrificium, non paruam tamen vniuerſæ Eccleſiæ, quæ in hac conſuetudine claret, auctoritatem eſſe, vbi in precibus ſacerdotis, quæ Domino Deo ad eius altare funduntur, locum ſuum habet etiam commendatio mortuorum, lib. De cura pro mortuis agenda, cap. 1. & 4. & ſermone 34. de verbis Apoſtoli. Aliis locis innumeris, & authoribus ſacris recenſendis conſultò ſuperſedeo.

Tom. 1. Concil. Theodoretus, Socrates, Sozomenus, Euagrius, Niceph. lib. Hiſt. Eccl.

2\. Petro & Paulò] *Cap. 1. dilucidè teſtatur Petrum & Paulum Romæ euangelium denunciaſſe: quod cum & ipſi ſuperiores Egeſippus, Abdias, Clemens, Linus, Anacletus, Caius, Papias, & quotquot ætatem eius ſequuti ſunt ſcriptores ſiue græci, ſiue Latini conſtanter affirmẽt, non poſſum non mirari Funccij, Molinæi, Gallaſij, & aliorum hæreticorum profligatam impudentiam, qui Petrum nunquam Romæ fuiſſe audeant blatterare.*

3\. Sed quoniam valde longum eſt] *Multis iiſque grauiſsimis verbis hoc loco, totóque capite, docet Beat. Martyr. Romanam Eccleſiam Caput eſſe & regulam omnium aliarum: proindéque illius dogmata vnicè ſuſpicere & amplecti, ac ſucceſsionis ſeriem omnium hæreſeon fluctibus, vt firmam & immobilem petram nos opponere debere, & ad illius traditiones, decreta, fidémque aduerſus omnium eorum fraudes, qui in ſalutis publicæ & pietatis Chriſtianæ perniciem nihil non machinantur, tanquam ad tutiſsimam arcem, & ſacroſanctam aram confugere: quod ſingillatim explicabimus. Primò igitur prætermiſsis totius Orientis & meridiei, imò vniuerſi orbis clariſsimarum Eccleſiarum, quas alij Apoſtoli, diſcipulique Domini doctrina plantauerant, ſanguine rigauerant, & ſtupendis miraculis confirmauerant Epiſcoporum catalogis, huius vnius tanquam cæterarum præcellentiſsimæ, ab Apoſtolorum coryphæis ad ſuam ætatem vſque, continentem & nunquam intermiſſam ſucceſsionem contexit. Deinde eam vocat* maximam, *vt quæ omnem ſacriprincipem poteſtatem iure ſibi vendicet, cæteráſque omnes ſibi inferiores habeat, quas ſua authoritate regat. Poſtea* antiquiſſimam *appellat, non propter tempus, niſi de Latinis & Occidentalibus intelligas, cum Hieroſolymitana, Samaritana, Cæſarienſis, & Antiochena, prius fidem Chriſti ſuſceperint, ſed propter dignitatem, & quòd aliis potior ſit, ipſamq́ omnes vt matrem ſuſpiciant. Poſtmodum* omnibus cognitam *eſſe aſſerit, ſicut ea, quæ inter omnes caput extolleret, & cuius Rectores veluti in altiſsima Pharo, & clariſsima ſpecula collocati, aliarum nauigationes inter tot naufragia dirigerent, obſeruaréntque quemadmodum vnaquæque in retinenda religione ſe gereret: quippe quæ tyrannorum & hæreticorum procellis agitata, & nutantia corda fratrum, confirmandi præceptum ſimul & poteſtatem à Domino accepiſſet. Subiicit,* à glorioſiſſimis duobus Apoſtolis Petro & Paulo, *quorum nimirum præ cæteris tam ſunt eximia chariſmata, tam ſingulares dotes, tam magni in myſtica hac naui fabricanda labores: quorum, inquam, conuerſatione, voce & inſtitutis, velut ſacris anchoris, inter tot fluctus & aliarum ruinas, tuta ſaluáque hactenus permanſit: quorum denique, miraculis, vinculis, ſanguine & martyrio, clarius præ cæteris & dilucidius ipſa Roma fulget, quàm ſyderibus cœlum.* Romæ *ſequitur, quæ vt ſuis dictatoribus, conſulibus, Imperatoribus, exercitibus, mortales omnes grauiſsima ſeruitute preſſerat, contrà, Apoſtolicis inſtitutionibus, eoſdem in libertatem filiorum Dei aſſerere debebat.* Romæ *deinde, vt illic præſidia defenſionis Chriſtianæ Reipublicæ collocaret, & regni ſui metropolim conſtrueret Chriſtus, vbi idolomaniarum receptaculum, officinam turpitudinum, ſanctorum carnificinam, ipſiſsimámque Babylona, Satanas condiderat,* fundatam & conſtitutam Eccleſiam. *Huius igitur, pergit Irenæus, tantæ Eccleſiæ tradi-*

tionem, quam viua voce ab Apoſtolis Petro & Paulo adhuc viuentibus, clauémque eius regentibus accepit, acceptam conſeruat, & annunciatam in vniuerſo mundo hominibus fidem conſtanter indicãtes, & palam prædicantes, confundimus & conuincimus nefariæ defectionis à Chriſti communione, & Apoſtolorũ doctrina, eos omnes qui philautia, glorioláque inutili, vel primatus appetentia, animi cæcitate, vel quacunque alia occaſione ducti, contra eos, & Hierarchicum Eccleſiæ ordinem, cœtus & conuenticula colligunt. Hanc eſſe Beatiſsimi martyris ſententiã, quã paraphraſticῶs explicamus, omni luce clarius indicant quæ ſequũtur. Ad hác, ſubiungit, Eccleſiam Romanam videlicet, non ad vrbis amplitudinem, populorum frequentiam, Cenſorũ grauitatem, Senatúſue ſtatuta; non ad fortiſsimos eius exercitus, glorioſos de toto orbe triũphos, imperij culmen, nõ denique ad Cæſarum maieſtatẽ vt inepta ſceleratáque impudentia interpretatur Smidelinus: ſed ad hanc Eccleſiã in qua ſedit vertex Apoſtolorum, cuique ſucceſſerunt Linus, Anacletus, Clemens, Euariſtus, Aleaander, & alij ordine omnes; neceſſe eſt, quia à Deo Opt. Max. conſtitutum, non tantum Europeam, Affricanam, Alexandrinam, Hieroſolymitanã, Antiochenam, Conſtantinopolitanam, Aſiaticam & Orientalem Eccleſiã, ſed omnem hoc eſt, eos, qui ſunt vndique fideles, vt membra cum capite conuenire, nec latum vnguem ab eius communione diſcedere. Eſt verò id neceſſe, ait, duplici de cauſa: altera, propter potẽtiorem principalitatem, ſeu locum, gradúmque principem in iuriſdictione & authoritate, quem præ cæteris omnibus obtinet: altera, quia in ea ſemper conſeruata eſt ea, quæ eſt ab Apoſtolis vera fidei & pietatis ſyncera traditio.

Roma 1.

Supereſt iam, vt quod tam grauiter, ſed nimis generaliter ſcribit omnem Eccleſiam, hoc eſt, omnes qui ſunt vndique fideles vndequaque ſint, ad Romanã, neceſſe eſſe conuenire, id breuiſsima ex ſelectioribus, & omni exceptione maiorib⁹ ſcriptorib⁹ Chriſtianis enumeratione euidẽtiſsimũ faciamus. Atque vt à noſtris exordiar, Gallicas Italicas, Hiſpanicas, Anglicas, Scoticas, Hibernicas, Germanicas, Gotticas, Sarmaticas, & vniuerſas Occidẽtales Eccleſias, Romanæ vt capiti ſuo, perpetuò adhæſiſſe; & viciſsim Petri ſucceſſorem, vt paſtorem Oecumenicũ decebat, eis inuigilaſſe, non tantum docent beati Bernardi epiſt. 125. 126. 130. 131. 136. 137. 138. 183. 190; libríque eiuſdem 2. 3. 4. De conſideratione; Gratiani diſt. 19. 20. 21. 22; Anſelmi lib. 1. De incarnatione verbi; Iuonis Carnotenſis decreta; Lanfranci, Guimundi, Algeri, Paſcaſij ſcripta contra Berengarium; Bedæ lib. 2. 3. 4. 5. De hiſtoria Anglorum, & Chronica de ſex mundi ætatibus; Alcuini ſiue Albini liber De diuinis officiis; Iſidori præfatio in opus Conciliorum; Pauli diaconi hiſtoriarum libri; Proſperi Chronica, & liber contra Collatorem; Aratoris Diaconi lib. 2. Maximi Taurinenſis Homil. 2. de natali B. Laurentij; Vincentij Lirinenſis libellus contra prophanas nouationes; Ambroſij Epiſt. ad Syricium Papam, epiſt. ad Theophilum; Prudentij Hymni; & Hoſij Cordubenſis epiſt. ad Conſtantium: verùm & longè euidentiſsimum efficiunt Concilia ſiue prouincialia ſiue generalia, quæ in totius Occidentis partibus coacta fuerunt: quæ omnia Epiſcopo Romano, quaſi Beati Petri ſucceſſori, obedire non detrectarunt. Probat idem & Hieronymus epiſtola ad Euſtochiũ, quæ totius Occidentis Eccleſias ob quaſdã diſſentiones Romã contractas & euocatas fuiſſe ſcribit. Confirmat rurſus Cyprianus epiſtola 42. qua Stephanum Papam monet, vt pleniſsimis literis ſuis faciat, ne Gallicarũ Epiſc. Martianum Arelatenſem in nouatiana hæreſi pertinacem, vltra ferant, ſeruétque grauitate, & authoritate ſua beatorum anteceſſorum honorem glorioſum, & Martianus ille ſententiam accipiat, aliúſque in locum eius ſubſtituatur. Et quia id nobis vltrò concedunt, videlicet τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς, hoc eſt, primum honoris ac dignitãtis gradum, verbis eorum vtor, Romanæ Eccleſiæ aſſignatum fuiſſe, ipſiúſque Epiſcopum, τὸν πρῶτον εἶναι πάντων τῶν ἱερέων, primum omnium ſacerdotum eſſe: atque Romanæ Eccleſiæ magnum honorem vbique veteres detuliſſe, & reuerenter de ea loquutos; tum quòd inualuerat eam Petri miniſterio fundatam & conſtitutam fuiſſe, tum quòd doctrina, peritia, & multarum rerum vſu præſtantes viros haberet; ſimúlque omnibus aliis ſedatior, & doctrinæ ſemel traditæ tenacior eſſet; prouidéque in occidente Sedes Apoſtolica vocata & habita ſit, Caluinus lib. 4. cap. 6. inſtit. ſect. 16. & cap. 7. ſect. 11. 12. 13. 14. 17. 18. 19. Bucerus in præparatoriis ad Conciliũ: Molinæus, & eius hyperaſpiſtes Franciſcus Vilierius libello de ſtatu primitiuæ Eccleſiæ, contra Ruffum, apertiſsimis hac de re decretis Concilij Nicæni cap. 6. Concilij Calchedo. & Conſtantinop. Tertulliani præſcript. & Beat. Irenæi luculentiſsimis in hoc capite verbis; atque ſummorum monarcharum obedientia, & legibus, conuicti: in his occiduis & Europeis partibus non immorabimur diutius.

Ad auſtrum igitur conuerſis, inter præcipuas vniuerſæ Affricæ Eccleſias Romanæ principatum agnoſcentes, imprimis occurrit celebris illa Carthaginenſis, quæ Numidicis, & Mauritanicis inuigilabat; & cui hunc tanta cum laude præfuit fortiſsimus martyr Cyprianus. Hic profitetur cathedram Petri ſuper quem à Domino ædificata fuit Eccleſia, principalem eſſe, vnde vnitas ſacerdotalis exorta eſt, cuius fides Apoſtolo prædicante laudata eſt, & ad quam perfidia non poſsit habere acceſſum. Et alibi: Deus vnus eſt, inquit, & Chriſtus vnus, & vna Eccleſia, & cathedra vna ſuper petram Domini voce fundata. Aliud altare conſtitui, aut ſacerdotium nouum fieri, præter vnum altare & vnum ſacerdotium non poteſt, quiſque alibi colligerit, ſpargit. Idem ex concilio plurimorum ſacerdotum, Martiano Arelatenſi & legatis, quos in Affricam vſque miſerat, optantibus ad communionem eius admitti, communionis omnis beneficium denegat; eo quòd Cornelio Papa, in Catholica Eccleſia de Dei iudicio, & cleri ac plebis ſuffragio ordinato, prophanum altare erigere, & adulteram cathedram collocare, & contra verum ſacerdotem ſacrilega ſacrificia offerre tentauiſſet. Idem rurſus ſingulos ex Affrica Romam nauigantes, ne cum ſcandalo vllo nauigarent, hortabatur, vt Eccleſiæ Catholicæ matricem & radicem agnoſcerent & tenerent, curabátque vniuerſos collegas ſuos, hoc eſt, Numidiæ & vtriuſque Mauritaniæ Epiſcopos, Cornelij Papæ communicationem, id eſt, Catholicæ Eccleſiæ vnitatem pa-

Epiſt. 38. Roma 1. Epiſt. 25. Epiſt. 42. Epiſt. 65.

tem pariter & charitatem probarent firmiter ac tenerent. Ne verò Cyprianum duntaxat nomine priuato [*Epiſt. 76.*] *ita docuiſſe quiſquam putet, ex vniuerſa Lybia, Numidia & Mauritania in ſynodum Carthaginenſem coëuntium Epiſcoporum nomine & ſententia; ille ad Stephanum Papam maximè ſcribendum, & cum eius grauitate ac ſapientia conferendum cenſuit, quod hoc & ad ſacerdotalem authoritatem pertineret, & ad Eccleſiæ Catholicæ vnitatem. Cypriano, Tertulliani eius magiſtri, ſic enim eundem appellaſſe, dum eius exemplaria nocturna verſaret manu & diurna, teſtis eſt Hieronymus, ſententiam adiiciamus.* [*Li. de præſcript.*] Si Italiæ adiaces, *inquit*, habes Romanam Eccleſiam, vnde nobis aorhoritas præſto eſt ſtatvta. Fœlix Eccleſia, cui totam doctrinam Apoſtoli cum ſanguiue ſuo profuderunt, vbi Petrus paſſioni dominicæ adæqoatur, vbi Paulus Ioannis exitu coronatur, vbi Apoſtolus Ioannes, poſtquam in oleum igneum demerſus nihil paſſus eſt, in inſulam relegatur.

Verùm omiſſa Carthagine, nunc Hypponem vbi Epiſcopum egit Auguſtinus proficiſcamur, qui maximam ſuam erga beati Petri ſedem, id eſt, Romanam Eccleſiam, reuerentiam & obedientiam nos docebit. Libros [*Lib. 1. contra duas epiſto. Pelag. ca 1.*] *quatuor, quos contra duas epiſtolas Pelagianorum ediderat, ad Bonifacij Papæ ſanctitatem potiſſimùm dirigit examinandos & emendandos, Apoſtolicæ ſedis correctioni ſe, ſuáque committens. Melchiadem Papam Chriſtianæ pacis filium, & patrem Chriſtianæ plebis vocat epiſto. 162. Innocentium obnixè rogat Apoſtolicæ ſedis authoritatem, Concilij Carthaginenſis, & mediocritatis ſuæ decretis contra Pelagium, & Celeſtium adhibere epiſt. 90.*

Venerabilis Papæ Zozimi iuſſione coactum, & Eccleſiaſtica neceſſitate ad Cæſaream in Mauritania ſe euocatum ſcribit epiſt. 157. Cæcilianum Carthaginenſem contemnere potuiſſe conſpirantem multitudinem inimicorum Donatiſtarum, cum ſe Romanæ Eccleſiæ, in qua ſemper viguit Apoſtolicæ cathedræ principatus, per communicatorias literas ſe videret eſſe coniunctum *ait epiſt. 162. Stephanum Papam contra anabaptiſmum ætate Cypriani in Africa vſurpatum*, ſcripſiſſe & præcepiſſe *confirmat libro 5. de baptiſmo capite vigeſimo tertio. Sanctum Innocentium Papam de ſynodi Palæſtinæ geſtis iudicaſſe, quibus ſe Pelagius abſolutum falsò gloriabatur, refert & probat lib. de peccato originali cap. 8.* Apoſtolatus Petri principatum, cuilibet Epiſcopatui præferendum *iudicat libro ſecundo de baptiſmo capite primo. Solius Eccleſiæ Romanæ ſucceſſiones à beato Petro ad ſuam ætatem vſque, vt ingentis virtutis molem ſchiſmati Donatiſtarum opponit Epiſt. 165. Totius Numidiæ ad Mileuitanum Concilium coacti Epiſcopi, Innocentium ſummum Pontificem demiſſe precantur, vt magnis periculis membrorum Chriſti, paſtoralem diligentiam adhibere dignetur, & hæreticos Cæleſtium in Aſia: Pelagium verò Hieroſolymis conſtitutos, authoritate ſanctitatis ſuæ, de ſanctarum ſcripturarum authoritate deprompta, cohibeat; aliiſque inſtanter & celeriter prouideat, authore eodem Auguſtin. Epiſt. 92. Huius & paulò ſuperius nominati Concilij Carthaginenſis, relationes, ad Apoſtolicæ ſedis Antiſtitem miſſas, ſimúlque ab eodem reſponſiones ad Affros directas, agnoſcit probátque idem Auguſtinus Epiſt. 106. & lib. 1. contra Iulianum Pelag. & libro ſecundò contra Pelagium & Cæleſtium cap. 7.*

At, ne in re euidentiſſima ſim effuſior, relictis Fulgentij Ruſpenſis; Eugypij abbatis; Eulalij; & Eugenij Carthag. Primaſij; Optati; Lactantij; Arnobij Affricanorum doctorum teſtimoniis, ad Alexandrinam ſedem, quã in Aegyptum, Pentapolim, & Libiam, iuxta antiquam conſuetudinẽ, τὴν ἐξουσίαν ἔχειν, id eſt, excellentiã ſummámq; poteſtatẽ & dignitatẽ habere, ſancta Synodus Nicæna ſanxit oculos cõuertamus. Hãc gloriari, quod Romana Eccleſia fidei, ore Apoſtolico laudata, ſit particeps, ſcribit Hieronymus Epiſt. ad Theophilum. Xiſti Romani Epiſcopi conſilium quærit, ſententiámque vehementer expoſcit in anabaptiſmi cauſa, antiquiſſ. & ſanctiſſ. ille Dionyſius Alexandrinus, veritus ne per errorem ipſe laberetur. Idem, Stephanum Xiſti anteceſſorem eadem de cauſa, prolixa ſatis epiſtola totius Orientis Eccleſiarum commemorata concordia conſuluerat, vt primum ſine dubio paſtorem Eccleſiæ, cuius ſententiam audire & attendere omnes deberent. Dionyſio antiquior Origenes, & ipſe Alexandrinus Catechiſtes, Petro ſummam rerum de paſcendis ouibus traditam, & ſuper ipſum velut ſuper terram, fundatam eſſe Eccleſiam docuerat, ipſumque meruiſſe Eccleſiæ fieri fundamentum. Et ad Zepherinum Romanum præſulem ſcribit, ideo ſe Romam iter ſuſcepiſſe, quòd ſibi admodum in optatis eſſet Eccleſiam Romanam planè antiquiſſimam, videre. Magnus Athanaſius, & vnà cum eo totius Aegypti Epiſcopi, Marcum, ſanctæ Romanæ Apoſtolicæ ſedis atque vniuerſalis Eccleſiæ Papam nominant: ſanctámque eius ſedem, matrem & caput omnium Eccleſiarum agnoſcunt; cui cum omnibus ſibi commiſſis, perpetuò ſe futuros obedientes pollicentur. *Alibi Athanaſius idem Vrſatij, & Valentis Arrianorum antiſtitum ſycophantiis grauiter ſuccenſet, quod ne Liberio quidem Romano Epiſcopo pepercerint, nulla reuerentia ducti, cuius ſedes Apoſtolica erat, in qua nullius, niſi Dei metus reſideret. Idem rurſus Alexandria Romam vſque ſe aliquando nauigaſſe ſcribit*, vt ſeipſum ſuáque illi Eccleſiæ commendaret, *quemadmodum ſibiipſi teſtis eſt Apologia ad Conſtantium imperatorem: vel, vt etiam Caluino placet, Romanæ ſedis authoritate, tum hoſtium ſuorum rabiem reprimeret, tum pios laborantes confirmaret.*

[*Roma. 1.* — *Euſe. li. 7. Hiſt. ca 8.* — *Euſe li. 7. Hiſto. cap. 2. 3. 4.* — *Lib. 5. in e. piſt. ad Ro. & in 16. cap. Math.* — *Epiſt. ad Marcum Papam.* — *Epiſt. ad vitam ſolitariam agentes.* — *Lib. 4. inſti. cap. 7. ſect. 5.*]

Iam verò Orientem petentibus nobis, Syria vniuerſa, Paleſtina, & Arabia celebres occurrunt Eccleſiæ, quibus Stephanum Papam & martyrem ſua doctrina, conſilio, & epiſtolis ſemper magno adiumento fuiſſe congratulatur apud Euſebium lib. 7. cap. 4. hiſto. Dionyſius ille Alexandrinus. In Hieroſolymitana diœceſi degens Hieronymus, epiſtola ad Damaſum Papam, hæc præſenti animo vociferatur: Cum ſucceſſore piſcatoris & diſcipulo crucis loquor. Ego nullum niſi Chriſtum ſequens, beatitudini tuæ, id eſt, cathedræ Petri communione conſocior: ſuper illam petram ædificatam Eccleſiam ſcio. Quicunque extra hanc domum, agnum comederit, profanus eſt. Si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluuio. Quicunque tecum non colligit, ſpargit: hoc eſt qui Chriſti non eſt, Antichriſti eſt. *Et ſequenti ad eundem epiſtola:* Si quis cathedræ

Petri iungitur, meus eſt. *Alibi etiam: Si quid parum cautè ſcripſiſſet, ab eodem Damaſo emendari poſtulat,* vt ab eo qui Petri fidem & ſedem teneret. *Idem rurſus, totius Orientis & Occidentis ſynodicas conſultationes ad epiſcopum Romanum deferri ſolitas docet, cum ad eas ſe reſpondiſſe ſcribit, quando in chartis Eccleſiaſticis Damaſum iuuabat. Et epiſtola ad Principiam, ſe Romam cum ſanctis pontificibus Paulino & Epiphanio, quorum alter Antiochenam Syriæ, alter Salaminiam Cypri rexit Eccleſiam,* neceſſitate Eccleſiaſtica tractum *memoriæ mandauit. Sed audiatur ipſe clariſſimus Hieroſolymorum Antiſtes Cyrillus Petrum Romanæ Eccleſ. præſulem, principem Apoſtolorum excellentiſſimum appellat, Cateche. 2. clauium regni cœlorum portitorem Cateche. 6. ſupremum Eccleſiæ præconem Catech. 11. principem Apoſtolorum & regni cœlorum clauigerum Cateche. 17. Omitto Sophronium, Pachymerem, & Michaelem Syngelum, qui poſtea huic Eccleſiæ præfuerunt, vt alias percurram. In Palæſtina Cæſarienſi doctiſſimus ille epiſcopus Euſebius, Petrum Chriſtianorum primum pontificem vocat in Chronicis, additque illum Romæ viginti quinque annis perſeueraſſe; & quoties in hiſtoriis præcipuarum Eccleſiarum Epiſcoporum ſucceſſiones recenſet, toties Romano primum locum tribuit.*

Orientis quaſdam Eccleſias iam percurramus. Cæſarea Cappadociæ Eccleſia, Romani præſulis legatos Luciferum & Euſebium, qui ad ſeditionem, quæ ibi orta fuerat, compeſcendam venerant, lubentiſſimè accepit & audiuit. Baſilius modis omnibus magnus optat petitque Romanum Epiſcopum res Orientis conſiderare, iudicij ſui decretum interponere, & ſua authoritate vſum, orientem viſitare, *diligenti illius examini ſemetipſum ſiſtere paratus. In tres diuerſas ſententias de Spiritusſancti diuinitate diſtracta Eccleſiæ orientales, acceptis Epiſcopi Romani literis, quibus vt vnà cum Epiſcopis Occidentis Trinitatem & conſubſtantialem eſſe, & gloria æqualem ſuadebat in vnitatem redierunt:* ſinguli rebus ab Eccleſia Romana ſemel iudicatis acquieſcentibus; *authore Sozomeno libro ſecundo, capite vigeſimo ſecundo hiſtor, Paulum Conſtantinopoleos, Aſchlepam Gazæ, Lucium Adrianopolis, Marcellum Ancyræ Galatiæ minoris epiſcopos, ab improbis & hæreticis, ſedibus eiectos reſtituit Iulius Epiſcopus Romanus, literis ad Orientales liberius ſcriptis, eos à quibus temerè abdicati fuerant grauiter arguens,* quoniam Eccleſia Romana (*ait Socrates*) priuilegium præter cæteras obtinet: atque (*adiicit Sozomenus*) propter ſedis dignitatem, cura omnium ad ipſum Iulium ſpectabat. *Illi licet decreta ſua infringi grauiter ferrent, literis tamen ſuis ad eundem Iulium, Eccleſiam Romanam primas apud omnes ferre, vtpotè quæ Apoſtolorum ſchola, & pietatis metropolis iam ab initio fuiſſet agnouerunt. Chryſoſtomus, Theophili, Epiphanij, & multorum Orientis Epiſcoporum factionibus ſede pulſus & relegatus epiſtola ad Innocentium Papam ipſum obſecrat,* vt authoritate ſua, acta illorum robur nullum habere decernat; ſed eos qui iniquè egerunt pœnarum Eccleſiaſticarum legibus ſubiiciat. *Innocentius autem Atticum Chriſoſtomi loco ſuffectum, ſuperſedere iubet; & Proclum Cizici Epiſcopum, Conſtantinopolitanam Eccleſiam tantiſper paſcere, donec cauſa perpenderetur. Idémque Arcadium Orientis imperatorem, Eudoxiámque imperatricem, quos relegationis tanti doctoris reos comperit, à communione Eccleſiæ & ſacrorum ſubmouit ac pœnitentes poſtmodum abſoluit. Interea Anyſius Theſſalonicēſis ſæ Romanæ eccleſiæ iudicium ſequi fatebatur: Antiochenæ ſedis presbyteri eiuſdem diſciplinam ſe agnoſcere ſcribebant, Syriacus Apamænſis Bithiniæ, Palladius Helenæpoleos, Demetrius Piſinuntis, totius Cariæ epiſcopi, & Meſopotamiæ monaſteria, nefariam Chryſoſtomi depoſitionem & relegationem execrantes, Romanæ ſedis iudicio adhærebant.*

Naz. ianz. in mono. D. baſily. Epiſt. 52.

Lib. 2. hiſt. cap. 11. Li. 3. ca. 7.

Palladius. Sozom. lib. 8. cap. 26. Theod. lib. 5. cap. 33. Socrates lib. 6. Georgius Alex. in vita Chryſoſt. Nicepho. lib. 13. cap. 15. 16. 18. 31. 32. 33. 34.

Verùm his omiſſis, Antiochena eccleſia quam totius Orientis Metropolim fuiſſe docēt ex Latinis Hieronymus; ex Græcis Theodoretus libro quinto capite ſecundo; & ex Hebræis Hegeſippus libro tertio capite quinto reuerentiam obedientiámque erga Petri ſucceſſores conſideremus. Socrates, Theodoretus, Sozomenus vno conſenſu memoriæ prodiderunt Flauianum eiuſdem ſedis antiſtitem, per legationem, precibus Chryſoſtomi & Theophili, Eccleſiæ Romanæ Epiſcopo, à quo ob violatum iuſiurandum communione priuatus fuerat, reconciliatum fuiſſe & communioni reſtitutum. Eadem, Paulinum patriarcham lubens amplexa eſt, quòd per Pontificis Romani legatum Luciferum nomine, ſibi traditus & ordinatus eſſet: qui poſtea & ipſe vnà cum Epiphanio & Hieronymo, de rebus eccleſiaſticis conſulturus ad Romanum pontificem profectus eſt. Sed quid in ſingulis recenſendis immoror? Præſtat Synodorum, in quibus omnes conuenerunt, de Eccleſiæ ſupremo poſt Petrum capite ſententias colligere. Ex Occidente, & toto Oriente epiſcopi ſupra ſexcentos ad Calchedonenſem, quæ ſolius ſedis Romanæ, *ait Gelaſius,* decreto coacta eſt, *aierant, qui omnes ne vno quidem reclamante, Romanam eccleſiam caput omnium dictitantem Paſcaſinum, Leonis papæ legatum audiunt, eiuſque mandata capeſſunt, Actione. 1. Deinde Leo,* vniuerſalis Archiepiſcopus, vniuerſalis Eccleſiæ papa, vniuerſalis Eccleſiæ Epiſcopus, *omnium conſenſu appellatur Actione 3. Poſtea omnem primatum & honorem præcipuum ſecundum canones, antiquæ Romæ Archiepiſcopo conſeruari voluit, Actione 16. Concilium hoc præceſſerat aliud, quod Epheſi contra Neſtorium* iuſſu & authoritate, *aiunt Nicephorus, Euagrius, & Iuſtinus imperator,* Cœleſtini papæ indictum fuit. *In eo ex toto Oriente adunati ducenti patres, impoſita ſibi neceſſitate à canonibus, & ſanctiſſimi patris Cœleſtini Romanæ eccleſiæ epiſcopi epiſtola, diu multúmque lachrymantes ſe ad triſtem anathematis contra Neſtorium, ferendam ſententiam adigi proteſtantur. Epiſtola quoque ad eundem Cœleſtinum, ſanctitatis illius pietatem, Zelum, & curam de recta fide cum omni admiratione ſuſpiciunt, Epiſcopos Romanos in omnibus celebres eſſe, & eorum ſtudia eccleſiarum fulcra, conſtituta agnoſcunt: & quoniam neceſſitas poſtulabat, vt quæ facta fuerant in ſancta illa Synodo, omnia ad ſanctitatis eius cognitionem referrentur, eidem ipſi, ſcripto illo neceſſario, ea vniuerſa ſeſe indicare ſcribunt. Denique, Ioannis Antiochenus Patriarcha, qui vt Synodum in gratiam Neſtorij turbaret, Epheſiorum & Alexandrinorum Epiſcopos depoſuerat, temeritatem*

Aduerſus Io. Hieroſ.

Socra. li. 5. Theodo. lib. 5. Sozome. lib. 5.

Naz. Ianz. in Monodia Baſilij. Hierony. epiſt. ad Principiam.

Nicepho. lib. 14. cap. 34. Tomo 1. concil. pag. 601. Euagri. li. 1. hiſt.

Tomo 1. concil. pag. 694. 695. 196.

plectandam

plectendam differunt pietatis eiuſdem Cœleſtini iudicio. [Tomo 1. concil. pag. 485. & 486.] Qui verò multis antè annis ad ſecundam vniuerſalem Synodum, quæ prima Conſtantinopolitana fuit, iuxta literas Damaſi Papæ conuenerant 150. Epiſcopi, epiſtola ad eundem Eccleſiæ Romanæ præſulem, membra eius propria ſeſe profitentur, ſimúlque vt ordinationibus Nectarij, Flauiani, & Cyrilli, quibus Conſtantinop. Antiochenam, & Hieroſoly. Eccleſias commiſerant, ſua pietate & charitate ſpirituali acquieſceret, hortantur.

Iam verò tanta confeſſorum corona, quæ ex Palæſtina, Phœnicia vtraque Syria, Arabia, Meſopotamia, Perſide, Cilicia, Cappadocia, vtraque Armenia, & Ponto, Galatia, Aſia, Lydia, Phrygia, Piſidia, Pamphilia, Iſauria, & aliis Orientis partibus maiori ex parte contexta eſt, celebrem & omnibus obſeruandam Nicenam Synodum primam conſideremus. Hanc non tantum Silueſtri epiſcopi Romani conſenſu coactam apud Damaſum legimus, verùm & eiuſdem vocatione regulariter conuocatam fuiſſe, docet Concilium Romanum, eadem tem- [Tom. 1. cō. cil. pa. 355.] peſtate celebratum: Vitúmque & Vincentium Silueſtri Epiſcopi Romano nomine, illi præfuiſſe teſtantur ex Latinis Marianus, Regino, Platina; & ex Græcis Cedrenus in Compend. hiſtor. & Photius Conſtantinop. Eadem iuſſit Aſiaticos Paſchatis obſeruationem, quam ab Apoſtolicis viris Polycarpo, Polycrate, & aliis acceperant, miſſam facere, & Eccleſiæ Romanæ celebrandi tempus amplecti; quod vt præſtarent, quum Conſtantinus imperator eſſet adhortatus, facturos ſe libenter receperunt. Hæc ipſa quoque Synodus, communi omnium Epiſcoporum nomine, epiſtola ad eundem Silueſtrum, precatur, vt [To. 1 cōcil. pag. 354.] quidquid in tanto cœtu & conſenſu viſum eſſet, oris illius conſortio confirmaretur. Quid ergo euidentius, firmius, aut amplius ad confirmationem ſummæ in omnes Eccleſias poteſtatis, in Petri ſucceſſore haberi poteſt? En totius Occidentis, meridiei, & Orientis Eccleſiarũ paſtores, verbis, ſcriptis, operibus; & ſinguli, & in maximis Synodis congregati, Eccleſiam eam à Petro, cui præ cæteris dominicas oues paſcendi cura commiſſa eſt, fundatam eſſe docent; ipſi obedientiam reuerentiámque exhibent; extorres ab eius communione, prophanos, hæreticos, & Antichriſtos cenſent; in omni controuerſia, iudicium eius expectant; decreta eius vt Chriſti voces audiunt, amplectuntur, exoſculantur: præcipui patriarchæ ab illa confirmari expetunt: Conciliis ſuis calculum adiicere rogant; iniuria affecti eam appellant; & ad eam ſedibus pulſi, vt ad tutiſſimum aſylum confugiunt: quos in communionem receperit, Catholici; quos non admiſerit, ſchiſmatici ab omnibus exiſtimantur: & (vt hic Irenæi clauſula finiam) quotquot ſunt, undequaque ſint in toto orbe fideles, ob potentiorem principalitatem & conſeruatas traditiones Apoſtolicas, ad eam conueniunt. Atque de his ſatis.

4. Lino epiſcopatum] Quòd non conueniant omnes, quis primus beato Petro ſucceſſerit in ſede Romana, parum refert cum conſtet eam Eccleſiam nunquam paſtore caruiſſe: ſed à principe Apoſtolorum ſucceſſionem ſuam manifeſtam integrámque retinere. Irenæus primum à Petro enumerat Linum, quod Hieronymo, Epiphanio, Chryſoſtomo, Dorotheo, Optato, & Auguſtino probatur. Aſtipulatur Euſebius libro tertio hiſt. cap. 2. & 4. lib. 5. cap. 6. in Chronico quoque ſub anno Domini 70. Neronis decimo quarto poſt Petrum Romanam Eccleſiam rexiſſe Linum duodecim annis aſſerit. Contrà Clemens ſe à beato Petro ſucceſſorem conſtitutum ſcribit libro ſeptimo conſti. Apoſt. cap. 45. & epiſt. 1. ad Iacobum, quam ante mille, & ducentos ferè annos Latinam fecit Ruffinus; ei ſubſcribunt Epiphanius, Damaſus, Marianus Sabellicus. Mihi perplacet Sanderi doctiſſimi Theologi conciliatio, Petrum quidem Clementem ordinaſſe, ſed huic Linum & Cletum in catalogo Epiſcoporum Romanorum præponi, quòd eos Petrus ſibi coadiutores aſciuiſſet.

5. Succedit autem ei Anacletus] Hunc pleríque poſt Clementem conſtituunt, & in epiſtola eidem inſcripta, Clementem ſuum prædeceſſorem vocat; ſed & Epiphanius, Ruffinus, Damaſus Sabellicus Cletum: non Anacletum, Lino ſubiungunt: at huic Irenæi enumerationi, quæ Cletum neſcit, niſi cum Anacleto eundem faciat, ſubſcribit Euſebius lib. 3. cap. 13. hiſt. Titi inquiens altero imperij anno, Linus Romanæ Eccleſiæ miniſterium, cum in eo duodecim annis præfuiſſet, Anacleto tradidit. Similia habet lib. 5. cap. 6. ac demùm in Chronico: Ignatius quoque epiſtola prima, Clementem ſcribit Anacleto ſucceſſiſſe.

6. Clemens, qui & vidit Apoſtolos] Barnabæ concione primùm fidei elementa didiciſſe, & eius miniſterio ſe ad Petrum Apoſtolum adductum fuiſſe; ac deinceps variarum peregrinationum & certaminum comitem ſe adiunxiſſe, locupletiſſimus ſibi ipſe teſtis eſt, in libris Recognitionum. Hunc eſſe, cuius Paulus in quadam epiſtola meminit, putant Clemens Alex. Euſebius, Epiphanius.

7. Sub hoc igitur Clemente, diſcenſione non modica] Si extaret Clementis epiſtola, quæ ſchiſma hoc compeſcuit, & Corinthiorum nutantem fidem confirmauit; tantæ diuiſionis occaſiones facilè explicarentur: ſed nec Euſebius, nec Nicephorus plura quàm hîc Irenæus tradiderunt.

8. Potentiſſimas literas] Hinc obſerua Romanam Eccleſiam etiam ab initio, authoritatem ſuam interpoſuiſſe in moderandis quoque Græcorum Eccleſiis, quod adeò gratum fuit illarum Epiſcopis, vt hîc commemoratam Epiſtolam, non tam Clementis quàm Romanæ Eccleſiæ nomine, ſua ipſius memoria, pluribus in Eccleſiis publicè lectam ſcribat Euſebius lib. 3. capi. 12. hiſt. Porro fragmenta non contemnenda huius epiſtolæ reperies apud Iuſtinum martyrem quæſt. 47. ad Orth. Clementem Alex. lib. 1. Stro. & lib. 4. & lib. 6. Baſilium mag. lib. de Spirituſancto capite 29. Athanaſium in diſput. contra Arium in ſynodo Nicena: Epiphanium contra hære. 27. Euſebium lib. 3. hiſt. cap. 16. & 37. Hieronymum lib. 1. con. Iouini. & commentariis in 1. & 4. cap. ad Ephe. quorum lectorem tantum admonere viſum eſt.

9. Huic autem Clementi ſuccedit Euariſtus] Auguſtinus epiſt. 165. Optatus Mileuitanus lib. 2. Euariſtum Anacleto ſucceſſiſſe ſcribunt, quos ſequuti ſunt Damaſus & Platina: ſed cum hîc reclamet Irenæus, eíque ſubſcribat Euſebius plurimis in locis, illi potius credendum. Totum hunc locum tranſcripſit Euſebius

lib.5.hiſt.cap.6.

10. Et Polycarpus] *Etiam locum iſtum reperias apud Euſebium lib. 4. hiſto. capi. 13. Deinde conſtantiſsimum eiuſdem Polycarpi martyrium graphicè depingit cap. 15. Meminit & Polycarpi frequenter in epiſtolis Ignatius, ad eúmque nominatim vnam dirigit. Idem rurſus ad Antiochenſes ſuos, ex Philippis ſcribens, ſalutat eos Polycarpi nomine, cui tanquam fidiſsimo tutori, Eccleſiam Antiochenam ad martyrium proficiſcens impenſius commendat. Irenæus quoque in Epiſtola ad Florinum pietatem, doctrinam, formam Polycarpi, & cæteras animi & corporis dotes, apprimè commendat. Fragmentum habet Euſebius libro quinto capite 19. hiſt.*

11. Is enim eſt, qui ſub Aniceto] *Peregrinationis huius rationes, ex Irenæi Epiſtola ad Victorem Papam abundantius refert Euſebius lib.5.hiſt.cap.24. Hinc verò obſeruandum, quanti Romani Pontificis authoritatem fecerint totius Orientis Eccleſiæ, quarum primas, Apoſtolorum auditor, ab ipſo Ioanne euangeliſta Smyrnæ paſtor conſtitutus Polycarpus, confecta iam ætate, Romam pergit, ſucceſſorem Petri variis de rebus conſulit, pacis communionem poſtulat, & aſſequitur.*

12. Et ſunt qui audierunt eum] *Iſthæc tranſcripſerunt ex Irenæo Euſebius lib.4.hiſt.cap.13. Epiphanius contra hæreſim 30. Nicephorus lib.2.*

13. Poſt vnam correptionem] *Tertullia. lib. de præſcript. Cyprianus lib.3. ad Quirinum ca.78. & Ambroſius com. in hunc Pauli locum, hanc Irenæi lectionem ſequentes, non habent:* Et alteram: *habent verò, Athana. oratione 5. contra Ari. Orat. ad Max. Epiſt. ad Serapionem: Leo magnus ſer. contra hæreſim Euthychetis: Chryſoſtomus: Hierony. Theodoretus: Primaſius.*

14. Eſt autem & Epiſtola Polycarpi] *Hanc agnoſcunt Euſebius lib.5. hiſto. capite vigeſimo:* Hieronymus *in catalogo: Nicephorus lib.2. cap.39. Prodiit autem noſtra ætate in lucem, vt multorum aliorum priſcorum monumenta, quæ temporum iniuria diu latuerant.*

TESTIFICATIO EORVM QVI Apoſtolos viderunt, de prædicatione veritatis.

CAPVT IIII.

Ab Eccleſia, vt promptuario ditiſſimo, petenda eſt veritas.
Io.10.

T[1]Antæ igitur oſtenſiones cùm ſint hæc, non oportet adhuc quærere apud alios veritatem, quam facile eſt ab Eccleſia ſumere, cùm Apoſtoli, quaſi in depoſitorium diues, pleniſſimè in * ea contulerint omnia quæ ſint veritatis, vti omnis quicunque velit, ſumat ex ea potum vitæ. Hæc eſt enim vitæ introitus, omnes autem reliqui, fures ſunt & latrones, propter quod oportet deuitare quidem illos: quę autem ſunt Eccleſiæ, cum * magna diligentia diligere, & apprehendere veritatis traditionẽ. Quid enim & ſi quibꝰ de aliqua modica quæſtione diſceptatio eſſet, nónne oporteret in antiquiſſimas recurrere Eccleſias, in quibus Apoſtoli conuerſati ſunt, & ab eis de præſenti quæſtione ſumere quod certum & re liquidum eſt? [2] Quid autem ſi neque Apoſtoli quidem ſcripturas reliquiſſent nobis, nónne oportebat ordinem ſequi traditionis, quam tradiderunt iis quibus committebant Eccleſias? cui ordinationi aſſentiunt [3] multæ gentes barbarorum, * eorum qui in Chriſtum credunt, ſine * charactere vel atramento ſcriptam habentes per Spiritum in cordibus ſuis ſalutem, & veterem traditionem diligenter cuſtodientes, in vnum Deum credentes fabricatorem cæli & terræ, & omniũ quæ in eis ſunt, per Chriſtum Ieſum Dei filium. Qui propter eminentiſſimam erga figmentum ſuum dilectionem, eam quæ eſſet ex virgine, generationem ſuſtinuit, ipſe per ſe hominem adunans Deo, & paſſus ſub Pontio Pilato, & reſurgens, & in claritate receptus in gloria, venturus Saluator eorum qui ſaluantur, & iudex eorum qui iudicantur, & mittens in ignem æternum transfiguratores veritatis, & contemptores patris ſui & aduentus eius. Hanc fidem qui ſine literis crediderunt, quantum ad ſermonem noſtrum, barbari ſunt: quantum autem ad ſententiam, & conſuetudinem, & conuerſationem, propter fidem, perquam ſapientiſſimi ſunt, & placent Deo, conuerſantes in omni iuſtitia & caſtitate & ſapientia. Quibus ſi aliquis annunciauerit ea quæ ab hæreticis adinuenta ſunt, proprio ſermone eorum colloquens, ſtatim concludentes aures, longo longius fugient, ne audire quidem ſuſtinentes blaſphemum colloquium. Sic per illam veterem Apoſtolorum traditionem, ne in conceptionem quidem mentis admittunt, quodcunque eorum portentiloquium eſt: neque * enim congregatio fuit apud eos, neque

Obortis cõtrouerſiis, ad antiquiſſimas Eccleſias & traditionẽ recurrendũ.

Multæ gentes ſine ſcripturis, verã fidem habebãt & Deo placebant.

Hæreticoſque fugiebant.

* eam.
* ſumma.
* quorũ.
* charta &.
* dum.

doctrina

doctrina inſtituta. [4] Ante Valentinum enim non fuerunt, qui ſunt à Valentino, neque ante Marcionem erant, qui ſunt à Marcione, neque omnino erant * aliqui ſenſus maligni, quos ſuprà enumerauimus, antequam initiatores & inuentores peruerſitatis eorum fierent.[5] Valentinus enim venit Romam ſub Hygino, increuit verò ſub Pio, & protogauit tempus vſque ad Anicetum. Cerdon autem qui ante Marcionem, & hic ſub Hygino, qui fuit octauus epiſcopus, ſæpe in Eccleſiã veniens, & exomologeſin faciẽs, ſic conſummauit,[6] modò quidem latenter docens, modò verò exomologeſin faciens, modò verò ab aliquibus traductus, in his quæ docebat malè, & abſtentus eſt [à] religioſorum hominum conuentu. Marcion autem illi ſuccedens inualuit ſub Aniceto, decimum locum epiſcopatus continente. Reliqui verò qui vocantur Gnoſtici, à Menandro Simonis diſcipulo, quemadmodum oſtendimus, accipientes initia vnuſquiſque eorum, cuius participatus eſt ſententiæ, eius & pater, & antiſtes apparuit. Omnes autem hi, multo poſterius, mediantibus iam Eccleſiæ temporibus, inſurrexerunt in ſuam apoſtaſiam.

* reliqui.

Hæreſes nouæ, ideóque non ſunt Apoſtolicæ.

Cerdonis hypocriſis & perfidia.

ANNOTATIONES.

1. Tantæ igitur] *Vetus codex vocem* hæc *deſiderat, quæ tamen apertiorem ſenſum efficiet, ſi cum eodem ita legamus:* Tantæ igitur oſtẽſionis cum ſint hæc, *vt referat, quæ ſupra dixit de ſcriptura, ſucceſſione & traditione Apoſtolica.*

2. Quid autem ſi neque] *Vehemens certè telum, in eos, qui nihil credendum clamitant, quod non dilucidè & apertè ſcriptura dicat. Num ergo Deum vnum eſſe, vniuerſáque ſuo Verbo condidiſſe credidiſſent, ſi Moſis ætatem præceſſiſſent? Atheiſmúmve profeſſi fuiſſent, ſi vniuerſa Biblia ſacra Babylonicis flammis exuri vidiſſent? Neque igitur Domini noſtri incarnationem, mortem, Reſurrectionem, & vniuerſam œconomiam peractã ab eo verè exiſtimaſſent, antequam Mattheus, Marcus, Lucas, Ioannes, hæc ſcriptis mandaſſent. Et quid ad hanc rationem Irenæi reſpondebunt, ſi tantum & ſolum apertis ſcriptis credunt, traditione omni abnegata?*

3. Multæ gentes Barbarorum] *Diuinis iuſſionibus, quibus Chriſtus Apoſtolos & diſcipulos delegauit, vt euntes in vniuerſum mundum, fœlix fauſtúmque Euangelij Verbum profiterentur omni creaturæ, incipientes à Iudæa vſque ad vltimum terræ, tanto feruore paruerunt; vt omnem terrarum orbem intra 40. aut 50. annos peragrarint. Hoc planè Paulus indicat, Romanorum fidem dicens annunciari in vniuerſo mundo: & Apocalipſis, inter Euchariſtias beatorum referens eos dicere:* Redemiſti nos ex omni tribu, lingua, populo & natione. *Non fuerunt autem ſcripta Apoſtolorum euulgata ſtatim per tot linguas & prouincias; quæ tamen recta in Deum fide, ſolo verbo Dei tradito, non autem ſcripto innixa credebant, vti docet Irenæus.*

4. Ante Valentinum enim] *Eiſdem argumentis, ab origine ſcilicet recentiori tum hæreſiarcharum, tum hæreſeos, validiſſimè pugnat Tertullianus aduerſus hoſce Gnoſticos lib. de præſcript. & lib. 1. contra Marcionem.*

5. Valentinus venit Romam] *Hæc, vſque ad illud:* Marcion autem illi ſuccedens, *tranſcripſit Euſebius lib. 4. hiſt. cap. 11. ſectam quoque Valentinianorum ortam ſub tempora Antonini pij, & Theleſphori Papæ, qui Hyginum præceſſerat, memoriæ tradiderunt Theodoretus & Sabellicus.*

6. modo quidem latẽter docens] *Obſerua quàm ſubdolo & vafro ingenio præditi fuerint noſtri temporis Gnoſticorum parentes.*

OSTENSIO QVOD ET DOMINVS ET APOſtoli in veritate ediderint doctrinam, & non ſecundùm audientium opinionem.

CAPVT V.

TRaditione igitur quæ eſt ab Apoſtolis, ſic ſe habẽte in Eccleſia, & permanente apud nos, reuertamur ad eam, quæ eſt ex ſcripturis oſtenſionem, eorum qui & Euangelium conſcripſerunt Apoſtolorum, ex quibus conſcripſerunt de Deo ſententiam, oſtendentes quoniam Dominus noſter Ieſus Chriſtus veritas eſt, & mendacium in eo nõ eſt, quemadmodũ & Dauid [eam] quæ eſt ex Virgine generationem eius, & eam quæ eſt ex mortuis reſurrectionem prophetans ait. [1] Veritas de terra orta eſt. Et Apoſtoli autem diſcipuli veritatis exiſtentes, extra omne mendaciũ ſunt: non enim communicat mendacium veritati, ſicut non communicant tenebræ luci, ſed præſentia alterius excludit alterum. Veritas ergo Dominus noſter exiſtens, non mentie-

Chriſtus & Apoſtoli ſine vllo mẽdacio, vnũ Deum patrem, omniũ conditorem annunciarunt.

Pſal. 84.

batur,& quem ſciebat labis eſſe fructum,non vtique Deum confiteretur, & Deum omnium,& ſummum regem,& patrem ſuum,perfectus imperfectum; ſpiritalis animalem, is qui in pleromate eſſet,eum qui extra pleroma: neque diſcipuli eius alium quendam Deũ nominarent,aut Dominum vocarent præter eum,qui verè [eſſet] Deus & Dominus omnium:quemadmodum dicunt hi,qui ſunt vaniſſimi ſophiſtæ,quoniam Apoſtoli cum hypocriſi fecerunt doctrinam, ſecundùm audientium capacitatem, & reſponſiones ſecundùm* interrogantium ſuſpiciones, cæcis cæca confabulantes,ſecundùm cæcitatem ipſorum, languentibus autem ſecundùm languores ipſorum, & errantibus ſecundùm errorem eorum, & putantibus Demiurgũ ſolum eſſe Deum,hunc annunciaſſe. His verò qui innominabilem patrem capiunt, per parabolas & ænigmata inenarrabile feciſſe myſterium,vti nõ quemadmodũ habet ipſa veritas,ſed & in hypocriſi, & quemadmodũ capiebat vnuſquiſque,Dominum & Apoſtolos edidiſſe magiſterium. Hoc autem non eſt ſanantium nec viuificantium, ſed magis grauantium, & augentium ignorantiam ipſorum: & multo verior[his] Lex* inuenitur, maledictum dicens omnẽ,qui in errorem mittat cæcum in via.Qui enim ad inuentionem miſſi erant errantium Apoſtoli,& ad viſionem eorum qui non videbant,& ad medicinam languentium, vtique non ſecundùm præſentem opinionem colloquebantur eis, ſed ſecundùm veritatis manifeſtationem. Nec enim quilibet homines rectè facient,ſi cæcos iamiámque per præcipitium ferri incipientes,adhortentur inſiſtere illi periculoſiſſimę viæ,quaſi verè rectæ,& quaſi bene peruẽturi ſint.Quis autem medicus volens curare ægrotum,faciet ſecundùm concupiſcentias* ægrotantis,& nõ ſecundùm quod aptum eſt medicinæ? Quoniam autem Dominus medicus venit eorum qui ſe malè habent,ipſe teſtificatur dicens,Non eſt opus ſanis medicus, ſed malè habentibus.Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam. Quomodo ergo qui malè habent confirmabuntur?& quomodo peccatores pœnitentiam agent, vtrum perſeuerantes in eiſdem ipſis? An è contrario magnam commutationem & tranſgreſſionem prioris conuerſationis accipientes, per quam & ægritudinem non modicam, & multa peccata ſibimetipſis importauerunt? Ignorantia autem mater horum omnium per agnitionem*vacuatur,agnitionem* verò faciebat Dominus ſuis diſcipulis,per quam & curabat laborantes,& peccatores à *peccato coercebat. Non igitur iam ſecundùm priſtinam opinionem loquebatur eis,neque ſecundùm*ſuſpicionem interrogãtium reſpõdebat eis, ſed ſecundùm doctrinã ſalutarem,& ſine hypocryſi, [2] & ſine[perſonæ acceptione.]Quod etiã ex Domini ſermonibus oſtenditur, qui quidẽ his qui erãt ex circunciſione oſtẽdebat filium Dei eum,qui per prophetas* prædicatus fuerat Chriſtum,hoc eſt,ſemetipſum manifeſtabat,qui libertatem hominibus reſtaurauerit,& attribuerit incorruptelæ hæreditatem.Gentes autem iterum docebant Apoſtoli,vt relinquerent vana ligna & lapides,quæ ſuſpicabantur eſſe deos,& verum colerent Deum, qui conſtituiſſet & feciſſet omne humanum genus, & per conditionem ſuam aleret & ageret,& [conſtabiliret,&]eis eſſe præſtaret,& vt expectarent filium eius Ieſum Chriſtum,qui redemit nos de apoſtoſia ſanguine ſuo,ad hoc vt eſſemus & nos populus ſanctificatus,de cœlis [deſcenſurum] in virtute patris, qui & iudiciũ omnium facturus eſt, & ea quæ à Deo ſunt bona donaturus his,qui ſeruauerint præcepta eius.Hic in nouiſſimis temporibus apparens lapis ſummus angularis,in vnum collegit,& vniuit eos qui longè, & eos qui propè, hoc eſt,circunciſionem & præputium, [3] dilatans Iaphet conſtituens eum in domo Sem.

Hæretici vaniſſimi ſunt Sophiſtæ.

Deut.27.

Vt non ex arbitrio ægrotantium curam medici,ita nec Chriſti nec Apoſtolis opiniones auditorum docendo ſequebantur.

Luc.5.

Summa doctrinæ Chriſti,& Apoſtolorum.

Act.14.

Epheſ.2.

* audientium.
* inuenitur.
* ægrotantium.
* euacuatur.
* ergo.
* peccando.
* opinionem.
* prædicatus.

ANNOTATIONES.

1. Veritas de terra] *Locum hunc poſt Irenæum, Arnobius ſic interpretatur:* Veritas qui eſt Chriſtus, de terra,id eſt,de Maria orta eſt. *Et Auguſt.* Veritas de terra orta eſt, Chriſtus de femina natus eſt,Filius Dei de carne Chriſti proceſſit. *Nec ab hac interpretatione diſſentiunt Hieronymus comment. in pſal. Fulgentius lib.3.ad Traſimundum;& lib.de incarnatione & gratia Domini noſtri Ieſuchriſti cap.6.*

2. Et ſine perſonæ acceptione] *Vocem* perſonæ *addidimus expunximúſque* acceptatione: *Deinde* cõſtabiliret, & *pro* conſtabiliter: *& non ita poſt pro* deſcenſurus, deſcenſurum *ſubſtituimus autho. veteris co.*

3. Dilatans Iaphet] *Alludit ad benedictionem eã, qua Noe Iaphet filium primogenitum honeſtauit ac decorauit. Locum hunc illuſtrabit amplior hæc Iuſtini interpretatio:*

In Dialog.

terpretatio : Prædixit Noë, poſteros Semi occupaturos agros Chananæorum, & habitacula, eiiciendos mox à Iapheti progenie, quod ita factum docebo. Vos enim (*Iudæos alloquitur*) qui à Semo ducitis originem, occupaſtis Dei iuſſu terram filiorum Chanaam, deinde filij Iaphet, æquè iuſto Dei iudicio tenuerunt eam, & vos illinc profligauerunt, *Romanos intelligens.*

OSTENSIO QVOD IN SCRIPTVRIS *nemo alius Deus nominatur, nec Dominus nuncupatur, niſi ſolus verus Deus, pater omnium, & Verbum eius.*

CAPVT VI.

NEque igitur Dominus, neque Spiritus ſanctus, neque Apoſtoli eum
qui non eſſet Deus, definitiuè & abſolutè Deum nominaſſent ali- *Vnum verum Deum,*
* verè. quando, niſi eſſet * verus Deus, neque Dominum appellaſſent ali- *& Dominum. Apo-*
quem ex ſua perſona, niſi qui dominatur omnium Deum patrem, & *ſtoli & Pro-*
* omnium. filium eius, qui dominium accepit à patre ſuo * omnis conditionis, *phetæ docue-*
quemadmodum habet illud, Dixit Dominus Domino meo, ſede à *runt.*
dextris meis: Quoadusque ponam inimicos tuos ſcabellum pedum *Pſal. 109.*
tuorum. Patrem enim filio colloquutum oſtendit: qui & dedit ei hæreditatem Gen-
tium, & ſubiecit ei omnes inimicos. Verè igitur cùm pater ſit Dominus, & filius ve- *Pſalm. 2.*
rè ſit Dominus, meritò Spiritus ſanctus Domini appellatione ſignauit eos. Et iterùm *Geneſ. 19.*
in euerſione Sodomitarum Scriptura ait, ' Et pluit Dominus ſuper Sodomam & Go-
morrham, ignem & ſulphur à Domino de cœlo. Filium enim hîc ſignificat, qui & A-
brahæ colloquutus ſit, & à patre accepiſſe poteſtatem ad iudicandum Sodomitas,
propter iniquitatem eorum. Similiter habet illud, Sedes tua Deus in æternum, vir- *Pſalm. 44.*
ga directionis, virga regni tui. Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vn- *Plures ſunt*
xit te Deus, Deus tuus. Vtroſque enim Dei appellatione ſignificauit Spiritus, & eum *diuinæ per-*
qui vngitur filium, & eum qui vngit, id eſt patrem. Et iterùm, Deus ſtetit in ſynago- *ſonæ, in v-*
ga Deorum, in medio autem Deos diſcernit: de patre, & filio, & de his qui adoptio- *na tamen deitate.*
nem perceperunt, dicit, Hi autem ſunt Eccleſia: hæc enim eſt ſynagoga Dei, quam Deus, *Pſal. 81.*
hoc eſt, filius ipſe per ſemetipſum collegit. De quo iterùm dicit, Deus Deorum Do- *Pſalm. 49.*
minus loquutus eſt, & vocauit terram. Quis Deus? de quo dixit, Deus manifeſtè ve-
niet, Deus noſter, & non ſilebit: hoc eſt filius, qui ſecundùm manifeſtationem homi- *Filius verè*
nibus aduenit, qui dicit, Palàm apparui his qui me non quærunt. Quorum autem *Deus eſt,*
Deorum? quibus dicit, Ego dixi, Dij eſtis, & filij Altiſſimi omnes. Hi ſcilicet qui ado- *& Domi-num.*
ptionis gratiam adepti ſunt, per quam clamamus, Abba pater. Nemo igitur alius, *Iſaia 65.*
quemadmodum prædixi, Deus nominatur, aut Dominus appellatur, niſi qui eſt om-
nium Deus & Dominus, qui & Moyſi dixit, Ego ſum, qui ſum: & ſic dices filiis Iſra- *Rom. 8.*
ël, Qui eſt, miſit me ad vos: & huius filius Ieſus Chriſtus Dominus noſter, qui fi-
lios Dei facit credentes in nomen ſuum. ' Et iterùm, loquente filio ad Moyſem: De- *Exod. 3.*
ſcendi] inquit, eripere populum hunc: ipſe eſt enim qui deſcendit, & aſcendit
propter ſalutem hominum. Per filium itaque, qui eſt in patre, & habet in ſe patrem,
* is qui. * his quibus eſt manifeſtatus, patre teſtimonium præbente filio, & filio annunciante
patrem. Quemadmodum & Eſaias ait, Et ego, inquit, teſtis, dicit Dominus Deus, *Iſaia 43.*
& puer quem elegi, vti cognoſcatis, & credatis, & intelligatis, quoniam ego ſum.
Cùm autem eos, qui non ſunt Dij nominat, non in totum, quemadmodum præ-
dixi, Scriptura oſtendit illos Deos, ſed cum aliquo additamento, & ſignifica-
tione, per quam oſtenduntur non eſſe Dij. Quemadmodum apud Dauid, Dij

Gentium idola dæmoniorum:& Deos alienos non ſectabimini. Ex hoc enim quod dicit
Dij per adiectamentum vocantur idola gentium Dij Gentium, Gentes autem * Verbum Domini neſciũt,& alienos Deos nominans eos,
abſtulit * quòd ſint dij. A ſua autem perſona quod eſt, dicit de ipſis, Sunt enim idola, in- * verum Deum.
quit, dæmoniorum. Et Eſaias, Confundantur omnes qui blaſphemant Deum, & ſcul- *qui non ſunt.
Pſalm. 94 punt inutilia,& ego teſtis, dicit Dominus, abſtulit quòd ſint dij: ſolo autem vtitur nomi-
Iſaia 42. ne, ad hoc, vt ſciamus de quo dicit. Hoc autem ipſum & Hieremias, Dij, inquit, qui non
Ierem. 10. fecerunt cœlum & terram, pereant de terra quæ eſt ſub cœlo. Ex eo enim quòd perdi-
3 Reg. 18. tionem eorum adiecit, oſtendit non eſſe Deos eos. Et Helias autem conuocato vniuer-
ſo Iſraël in Carmelum montem, volens eos ab idololatria auertere, ait eis, Quouſque
claudicabitis vos ³ in ambobus ſuffraginibus? ſi vnus eſt Dominus Deus, venite poſt eum.
Et iterùm ſuper holocauſtum ſic ait idolorum ſacerdotibus', Vos inuocabitis in nomi-
ne Deorum veſtrorum, & ego inuocabo in nomine Domini Dei mei, & Deus qui ex-
audiet hodie, ipſe eſt Deus. In eo enim quod hæc dicebat Propheta, qui quidem a-
pud ipſos putabantur Dij, arguit Deos non eſſe. Conuertit autem eos ad eum Deum,
qui & credebatur ab eo, & qui verè erat Deus, quem & inuocans clamabat, Domi-
ne Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob, exaudi me hodie: & intelliget omnis po-
Pia Irenæi precatio pro bonis libri ſui lectoribus. pulus hic, quoniam tu es Deus Iſraël. Et ego igitur inuoco te Domine Deus Abraham,
& Deus Iſaac, & ⁴ Deus Iacob (qui eſt & Iſraël) pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, Deus
qui per multitudinem miſericordiæ tuæ ⁵ benè ſenſiſti in nobis, vt te cognoſcamus,
qui feciſti cœlum & terram, * & dominaris omnium, qui es ſolus & verus Deus, ſuper * qui.
quem alius Deus non eſt, * præter Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ⁶ dominatio- * per.
ne quoque dominaris Spiritus ſancti, da omni legenti hanc ſcripturam, cognoſcere te,
quia ſolus Deus es, & confirmari in te, & abſiſtere ab omni hæretica, & quæ eſt ſine
Deo,& impia ſententia. Et Apoſtolus autem Paulus, dicens, Si enim his qui non erant
Galat. 4. Dij ſeruiſtis, nunc cognoſcentes Deum, imò cogniti à Deo: ſeparauit eos qui non erant,
Pauli de Deo teſtimonia. ab eo qui eſt Deus. Et iterùm de Antichriſto dicens, Qui aduerſatur & extollit ſe (inquit)
⁷ ſuper omne quod dicitur Deus, vel quod colitur, eos qui ab ignorantibus Deum, Dij
2. Theſſ. 2. dicuntur, ſignificat, id eſt idola. Etenim pater omnium Deus dicitur, & eſt, & non ſuper
Super Deos gẽtium extolletur Antichriſtus, non ſuper Deum verum. hunc extolletur Antichriſtus, ſed ſuper eos qui dicuntur quidem, non ſunt autem Dij.
Quoniam autem hoc verum eſt, ipſe Paulus ait, Scimus autem * quoniam nihil eſt ido- * quia.
lum, & quoniam nemo Deus, niſi vnus. Etenim ſi ſunt qui dicuntur Dij, ſiue in cœlo, ſiue
in terra, nobis vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in illo, & vnus Dominus Ieſus
Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum. Dixit enim, & ſeparauit eos qui dicuntur
1. Cor. 8. quidem, non ſunt autem Dij, ab vno Deo patre, ex quo omnia, & vnum Dominum Ie-
ſum Chriſtum, ex ſua perſona firmiſſimè confeſſus eſt. Quòd autem ſiue in cœlo, ſiue in
terra, non quemadmodum exponunt hi, dicere eum mundi fabricatorem, ſed ſimile eſt
ei quod à * Moyſe dictum eſt, Non facies tibi omnem ſimilitudinem in Deum, quæcun- * ad Moyſem.
que in cœlo ſurſum,& quæcunque in terra deorſum, & quæcunque in aquis, vel ſub ter-
Exod. 20. ra. Quæ autem in cœlo ſunt, quæ ſint ipſe exponit. Ne quando (inquit) reſpiciens in cœ-
Moſes quo pacto dicitur Deus Pharaonis. lum,& videns Solem,& Lunam,& Stellas,& omne ornamentum cœli, errans adores ea,
& ſeruias eis. Et ipſe autem Moyſes homo Dei exiſtens, Deus [quidem] datus eſt ante
Pharaonem: non autem verè Dominus appellatur, nec Deus vocatur à Prophetis, ſed fi-
Exod. 4. *Hebr. 3.* delis Moyſes famulus & ſeruus Dei dicitur à Spiritu, quòd & erat.

ANNOTATIONES.

1. Et pluit Dominus ſuper Sodomam] *Ex hoc loco, cum Irenæo grauiſsimi & antiquiſsimi authores, Iuſtinus in dialog. Tertullianus contra Prax. Cyprianus libro tertio ad Quirinum: Cyrillus libro primo in Ioannem: Hieronymus in quadrageſimum quintum Eſaiæ: Hilarius libro de Synodis: Athanaſius contra gregales Sabellij: & epiſtol. de Synodis: Ambroſius libr. 1. de fide, capit. 2. Chryſoſtomus homil. de ſancta & conſub. Trinitate, probant plures eſſe hypoſtaſes diuinas aduerſus peruicaciam Iudæorum: quos potius imitari, quàm ſugillare deberent Caluinus & Gallaſius, quaſi Iehouæ repetitio myſterio vacaret, aut ſine filio pater quicquam operaretur.*

2. Et ite-

2. Et iterùm] *Sex haſce vocolas ex veteri codice adiecimus, verbum* deſcendit, *in* deſcendi *mutantes; vt filius ipſe ſit, qui loquatur ad Moſem, ſicut legendum indicat textus Bibliorum, Exodi 3. conſentiente veteri noſtro codice.*

3. In ambobus ſuffraginibus] *Locus eſt 3. Regū. 18. vbi vetus tranſlatio:* Vſquequò claudicatis in duas partes? *Sanctes ex Hebræo:* Vſquequò claudicatis in duas cogitationes? *Græci ἰγνύας, id eſt,* poplitea *habens. Suffragines ſinus curuaturarum dicuntur Rhodigino libr. 4. cap. 11. Plinius lib. 8. cap. 45.* Aues & quadrupedes alas in priora curuant, ſuffragines in poſteriora. *Idem libr. 30. capite ſexto.* Aquilæ pedes euellunt in aduerſum à ſuffragine.

4. Deus Iacob qui eſt] *Vetus cod.* Deus Iacob & Iſraël, qui eſt pater, &c.

5. Benè ſenſiſti] *Phraſis eſt Græcorum, pro* Nos acceptos & gratos habuiſti.

6. Dominatione] *Vetus codex,* Dominationem quoque donas Spiritusſancti: *Fortaſſe dicendum eſſet* donationem.

7. Super omne] *Theophilactus hanc Irenæi ſequutus interpretationem, illud ἐπὶ πάντα, (ſic enim habent codices græci) referens ad dæmones, & omnes homines, qui pro diis habiti ſunt: σέβασμα verò ad ſimulachra, lucos, aut fana idolorum.*

QVID SIT, QVOD A PAVLO dicitur, in quibus Deus mundi huius excæcauit mentes infidelium.

CAPVT VII.

QVod autem dicunt apertè Paulum in ſecunda ad Corinthios dixiſſe [1] in 2. *Cor.* 4.
quibus Deus ſeculi huius excæcauit mẽtes infidelium: & alterum quidem Deum eſſe ſeculi huius dicunt, alterum verò qui ſit ſuper omnem principatum, & initium, & poteſtatem: non ſumus [nos] in cauſa, ſi hi qui, quæ ſuper Deum ſunt myſteria ſcire ſe dicunt, ne quidem legere *Paulum legere neſciũt hæretici.*
Paulum ſciunt. Si enim qui ſecundùm Pauli conſuetudinem, quemadmodum ex multis, & alibi oſtẽdimus hyperbatis eum vtentẽ, ſic legerit, in quibus Deus, deinde ſubdiſtinguens, & modicum diaſtematis faciens, ſimul & in vnum reliqua legerit, ſeculi huius excæcauit mentes infidelium, inueniet verum, vt ſit quod dicitur, Deus excæcauit mentes infidelium huius ſeculi. Et hoc per ſubdiſtinctionem oſtenditur. Non enim Deum huius ſeculi dicit Paulus, quaſi ſuper illum alterum aliquem ſciens, ſed Deum quidem Deum confeſſus eſt: infideles autem ſeculi huius dicit, quoniam venturum [2] incorruptelæ] non hæreditabunt ſeculum. Quemadmodum autem Deus excæcat mentes infidelium, ex ipſo Paulo [3] oſtendemus], proficiente nobis ſermone, [4] vt non nunc in multum auocemus] mentem noſtram à propoſito. [5] Quoniam autem hyperbatis fre- *Paulus propter impetũ Spiritus, hyperbatis frequenter vtitur.*
quenter vtitur Apoſtolus, propter velocitatem ſermonum ſuorum, & propter impetum qui in ipſo eſt Spiritus, ex multis quidem aliis eſt inuenire. Sed [&] in ea quæ eſt ad Galatas, ſic ait, Quid ergo? Lex factorum poſita eſt vſquequò veniat ſemen cui promiſſum eſt, [6] diſpoſita] per Angelos in manu Mediatoris. Ordinatio enim ſic eſt. Quid ergo lex factorum? diſpoſita per Angelos in manu Mediatoris poſita eſt, vſquedum veniat ſemen cui repromiſſum eſt: vt ſit homo interrogans, & Spiritus reſpondens. Et ite- *Galat.* 3.
rùm in ſecunda ad Theſſalonicenſes, de Antichriſto dicens, ait, Et tunc reuelabitur il- 2. *Theſſ.* 2.
le iniquus, quem Dominus Ieſus Chriſtus interficiet Spiritu oris ſui, & deſtruet præſentia aduentus ſui, illum cuius eſt aduentus ſecundùm operationem Satanæ, in omni virtute, & ſignis, & portentis mendacij. Etenim in his ordinatio dictorum ſic eſt. Et tunc reuelabitur iniquus, cuius eſt aduentus ſecundùm operationem Satanæ, in omni virtute, & ſignis, & portentis mendacij, quem Dominus Ieſus interficiet Spiritu oris ſui, & deſtruet præſentia aduentus ſui. Non enim aduentum Domini ſecundùm operationem Satanæ fieri, ſed aduentum iniqui, quem & Antichriſtum dicimus. Si ergo non attendat aliquis lectioni, & per interualla aſpirationis ma-
* in quo. niſeſtet * quod dicitur, erunt non tantùm incongruentia, ſed & blaſphema legens, quaſi Domini aduentus ſecundùm operationem fiat Satanæ. Sicut ergo in talibus oportet per lectionem hyperbaton oſtendi, & conſequentem Apoſtoli ſeruare

ſenſum, ſic & ibi non Deum ſeculi huius legimus, ſed Deum, quem verè Deum dicimus. Incredulos autem & excæcatos ſeculi huius audiemus, quoniam venturum vitæ non hæreditabunt ſeculum.

ANNOTATIONES.

1. In quibus Deus] *Ex hac Pauli ſententia plurimùm negotij exhibuerunt patribus hæretici, vt poſt Irenæum indicat Tertullianus libr. 5. contra Marcio.* Diſtinguebat Marcion, *inquit ille*, Deus huius æui, vt ſuggereret Deum alterius æui: nos contra ſic diſtinguendum dicimus, In quibus Deus, dehinc, æui huius excæcauit mentes infidelium, *Subinde admittit etiam alteram lectionem, vt dicere poßimus huius æui Deum, id eſt Diabolum. Priorem lectionem teſtatur Auguſtinus multis placuiſſe, & iis præcipuè, qui cõtra Manichæos vel Marcioniſtas rem habuerunt: at idem aliquanto poſt, negat abſurdum videri debere, ſi Diabolus dicatur Deus huius ſeculi, id eſt, hominũ impiorum; vt Paulo illud dictum eſt:* Quorum Deus venter eſt. *Placet & ea prior lectio, per hyperbaton Chryſoſtomo, Theophilacto, & ſcholiis Græcis: poſteriorem amplectuntur Cyrillus & Ambroſius.*

Lib. 22. contra Fauſt. cap. 2. & 9

2. Incorrupteiæ] *Ita vetus codex, excuſi habebant* incorruptibile.

3 Oſtendemus] *Expunximus* oſtendimus, *auth. vet. cod.*

4. Vt non nunc in multum auocemus mentem] *Sic vetus codex legendum docuit: excuſi legebant* & non nunc in multum moueemus, &c.

5. Quoniam autem hyperbatis] *Hyperbaton deſcribit Quintilianus, verbi tranſgreßionem, quam frequenter ratio compoſitionis & decor poſcit. Origenes explicans epiſtol. ad Roman. non ſemel conqueritur Græcam Pauli dictionem eſſe perplexam, hyperbatis obſcuratam, & è Cilicum idiomate, quadam parum Græca peregrinitatem reſentire.* *Lib. 8. ca. 6*

6. Diſpoſita] *Delenimus* diſpoſitum *authoritate veteris codicis.*

QVID EST MAMMONA.

CAPVT VIII.

Prophetæ & Apoſtoli, vnum & ſolum verũ Deum docuerunt.

SOluta igitur & hac illorum calumnia, manifeſtè oſtenſum eſt, quoniam [1] nunquam [neque] Prophetæ, neque Apoſtoli, alium Deum nominauetunt, vel Dominum appellauerunt, præter verum & ſolum Deum. Multò magis ipſe Dominus, qui & Cæſari quidẽ quæ Cæſaris ſunt reddi iubet, & quæ Dei ſunt Deo: Cæſarem quidem Cæſarem nominans, Deum verò Deum confitens. Similiter & illud quod ait, Non poteſtis duobus dominis ſeruire, ipſe interpretatur, dicens, Non poteſtis Deo ſeruire, & mammonæ, Deum quidem confitens Deum, Mammonã autem nominans, hoc quod & eſt: non Mammonam dominum vocat, dicens, Non poteſtis duobus dominis ſeruire, ſed diſcipulos docet ſeruientes Deo, non ſubiici Mammonæ, neque dominari ab eo. Qui [enim] inquit, facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Quemadmodum igitur ſeruientes peccato, ſeruos peccati vocat, non tamen ipſum peccatum dominum appellat: ſic & eos qui Mammonæ ſeruiũt, ſeruos Mammonæ appellat, [2] non Deum] appellans Mammonam. [3] Mammonas autem eſt ſecundùm Iudaïcam loquelam, qua & Samaritæ vtuntur, cupidus, & plus quàm oportet habere volens. Secundùm autem Hebraïcam, adiunctiuè dicitur Mam, vel ſignificat guloſum, id eſt, qui non poſſit à gula ſe continere. Secundùm * hæc igitur quæ ſignificantur, non poſſumus Deo ſeruire, & Mammonæ. Sed & Diabolum cùm dixiſſet fortem, non in totum, ſed velut in comparatione noſtra, ſemetipſum in omnia, & verè fortẽ oſtendit Dominus, dicens, Non aliter aliquem poſſe diripere vaſa fortis, ſi non prius ipſum alliget fortem, & tunc domum eius diripiet. Vaſa autẽ eius, & domus nos eramus, cùm eſſemus in apoſtaſia: vtebatur enim nobis quemadmodum volebat, & ſpiritus immundus habitabat in nobis. Non enim aduerſus eum qui ſe alligabat, & domum eius diripiebat, fortis erat, ſed aduerſus eos qui in vſu eius erant homines, quoniã abſcedere fecerat ſententiam eorum à Deo, quos eripuit Dominus. Quemadmodum & Ieremias ait, Redemit Dominus Iacob, [&] eripuit eum [4] de manu [fortioris] eius. Si igitur non ſignificaſſet eũ qui alligat, & diripit eius vaſa, hoc autẽ ſolùm eum fortẽ dixiſſet, eſſet fortis inuictus. [5] Sed [& adiecit] obtinentem, tenet enim qui alligat, tenetur autẽ qui * alligatur, & hoc ſine comparatione fecit, vt non comparetur Domino ſeruus apoſtata exiſtẽs: non enim

Matth. 6.

Mammonas non eſt Deus.

** vtraque*

Diabolus fortis, armatus, ſpoliatus per Chriſtum.

Mat. 12. 29

Ierem. 31.

** alligatus eſt.*

enim tantùm hic,[6] ſed nec [quicquã] ex his quæ conſtituta [ſunt], & in ſubiectione ſunt, comparabitur Verbo Dei, per quem facta ſunt omnia, qui eſt Dominus noſter IESVS CHRISTVS. Quoniam enim ſiue Angeli, ſiue Archangeli, ſiue throni, ſiue dominationes, ab eo qui ſuper omnes eſt Deus, & conſtituta ſunt, & facta per Verbum eius, Ioannes quidem ſic ſignificauit. Cùm enim dixiſſet de Verbo Dei, quoniam erat in patre, adiecit, Omnia per eum facta ſunt, & ſine eo factum eſt nihil. David quoque cùm laudationes enumeraſſet, nominatim vniuerſa quæcunque diximus, & cœlos, & omnes virtutes eorum, adiecit, Quoniã ipſe præcepit, & creata ſunt: ipſe dixit, & facta ſunt. Cui * ergo præcepit? Verbo ſcilicet: per quod, inquit, cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Quoniam autem ipſe omnia fecit liberè, & quemadmodum voluit, ait iterùm David, Deus autem noſter in cœlis ſurſum, & [in] terra, omnia quæcunque voluit, fecit. Altera autem ſunt quæ conſtituta ſunt, ab eo qui conſtituit, & quæ facta ſunt, ab eo qui fecit. Ipſe enim infectus, & ſine initio, & ſine fine, & nullius indigens, ipſe ſibi ſufficiens, & adhuc reliquis omnibus, vt ſint hoc ipſum præſtans: quæ verò ab eo ſunt facta, initium ſumpſerunt. Quæcunque autem initium ſumpſerunt, [7] & diſſolutionem poſ[ſunt] percipere, & ſubiecta ſunt, & indigent eius qui ſe fecit: neceſſe eſt omnino vti differens vocabulum habeant apud eos, etiam qui vel modicum ſenſum in diſcernendo talia, * habeant. Ita vt is quidem qui omnia fecerit cum Verbo ſuo, iuſtè dicatur Deus, & Dominus ſolus, quæ autem facta ſunt, non iam eiuſdem vocabuli * percipibilia eſſe, neque iuſtè id vocabulum ſumere debere, quod eſt Creatoris.

Omnia per Verbum facta ſunt, etiam Angeli. Ioan. 1.

* enim. Pſalm. 32.

Pſalm. 114.

Solus Deus non factus, initio & fine carens.

* habent. * participabilia.

ANNOTATIONES.

1. Nunquam neque Prophetæ] *Negantem coniunctionem adiecimus ex veteri codice, etſi ſuperflua videatur, quoniam priſci autores etſi latinè ſcribunt, Græcorum tamen more, duplicem negationem connectunt, quò magis pernegent.*

2. Non Deum] *Ita vetus codex, excuſi habebant* Dominum, *quod fortaſſe retinendum eſſet.*

3. Mammonas autem] *Mammona vocem Hebraicam propriè non eſſe, ſed Syriacam, in 6. cap. Matthæi, & Quæſt. 6. ad Algaſiam affirmat Hieronymus, idemq; ſignificare, quod Græcis πλοῦτος, quem Poëtæ Deum finxerunt. Conſentit Tertullian. lib. 4. contra Marci. cui ſubſcribit Origenes in calce dialog. 1. contra Marcioniſtas. Cæterùm quod D. Irenæus dicit in hac dictione merè Syriaca, Mam eſſe adiectiuũ, illud vix linguæ vtriuſque, Hebraica nempe & Syriacæ perito perſuaderi poteſt. Notum eſt enim, vel mediocriter in Chaldæis verſatis, ממונא Mammona, vocabulum eſſe primigenium, non deductum ab vllo themate Hebræo. Quòd ſi quis hoc in loco liberius vellet ludere, & vocabulum Syrum ex duobus integris Hebræis conflare, forſan non longius aberraret à ſcopo deducendo, ממונא Mammona, à מם mam, vel mum, quod maculam ſonat, & הון hon potentiam, ſiue diuitias; ita vt per ſyncopen pro ממהון mamhon, dicatur Mamon, reſecta litera ה. Fortaſsis Irenæus metonimicῶs accepit* Mãmonam, *videlicet cauſam pro effectu, i. pecunias & opes, pro earum deſiderio.*

4. De manu fortioris] *Ita vetus codex, excuſi* de manu Pharaonis.

5. Sed & adiecit] *expunximus* obiecit, *authoritate veteris codicis.*

6. Sed nec quicquam] *Deleuimus* quidem, *author. vete. cod.*

7. Et diſſolutionem poſſunt] *Tres has dictiones deſiderabant excuſi codices.*

QVAM HABVERVNT DE DEO SENtentiam Apoſtoli, qui nobis Euangelium tradiderunt.

CAPVT IX.

* Oſtẽſo hoc.

O[1] * Stenſio igitur hìc planè, & adhuc [oſtẽdetur] manifeſtius neminẽ alterũ Dominum vel Deũ, neque Prophetas, neq; Apoſtolos, neque Dominũ Chriſtũ confeſſum eſſe ex ſua perſona, ſed præcipuè Deũ & Dominũ, Prophetis quidem & Apoſtolis patrem & filium confitentibus, alterũ autem neminem, neque Deum nominantibus, neque Dominum confitentibus. Et ipſo Domino patrem tantùm Deum, & Dominum eum, qui ſolus eſt Deus, & dominator omnium, tradente diſcipulis, ſequi nos oportet, ſi quidem illorum ſumus diſcipu-

Eundem Deum & Chriſtum annunciauerunt Apoſtoli, quẽ Prophetæ celebrarant.

li, teſtimonia illorum ita ſe habentia. Matthæus enim Apoſtolus, vnum & eundem ſciẽs
Gen. 12. & 17. Deum, qui promiſſionem fecerit Abrahæ, facturum ſe ſemen eius, quaſi ſtellas cœli, qui
per filium ſuum Chriſtum Ieſum à lapidũ cultura, in ſuam nos agnitionẽ vocauerit, vti
fieret populus, qui non populus, & non dilecta, dilecta, ait Ioannem præparantem Chri-
ſto viam, his qui in carnali quidem cognatione gloriabantur, varium autem, & omni ma-
litia completum ſenſum habebant, eam pœnitentiam quæ à malitia reuocaret, annunciã-
Matth. 3. tem dixiſſe, Progenies viperarum, quis vobis monſtrauit fugere ab ira ventura? facite ergo
[2] fructum dignum pœnitẽtiæ: & nolite dicere in vobiſipſis, Patrem habemus Abraham.
Ibidem. Dico enim vobis, quoniam potens eſt Deus, ex lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ.
Pœnitentiam igitur ei ſeam, quæ eſſet à malitia, præconabat, ſed non alterum Deum an-
Luca 3. nuntiabat, præter eum qui feciſſet promiſſionem Abrahæ, ille præcurſor Chriſti, de quo
iterum ait Matthæus, ſimiliter autem & Lucas. Hic [enim] eſt qui dictus eſt à Domino
Ibidem. per Prophetam, Vox clamantis in deſerto, parate viã *Domino, rectas facite ſemitas Dei *Domini
noſtri. Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt tortuoſa
Vnus Deus vtriuſque teſtamenti. in directa, & aſperá in vias planas, & videbit omnis caro ſalutare Dei noſtri. Vnus igitur,
& idem Deus eſt, pater Domini noſtri, qui & præcurſorem per Prophetas miſſurum ſe
promiſit, & ſalutare ſuum, id eſt Verbum ſuum viſibile effecit omni fieri carni, incarna-
tum & ipſum, vt in omnibus manifeſtus fieret rex eorum. Etenim ea quæ iudicantur, o-
portebat videre iudicem, & ſcire hunc à quo iudicantur, & ea quæ gloriam conſequun-
tur, oportebat ſcire eum, qui munus gloriæ eis donat. Iterùm autem de Angelo dicens
Matth. 2. Matthæus, ait, Angelus Domini apparuit Ioſeph in ſomnis. Cuius Domini? Ipſe interpre-
Iſaiæ 7. tatur, Vti adimpleatur quod dictum eſt à Domino per Prophetam, Ex Ægypto vocaui
Matth. 2. filium meum. Ecce Virgo in vtero accipiet, & pariet filium, [3] & vocabunt nomen eius
Emmanuel, quod eſt interpretatum, Nobiſcum Deus. De hoc qui eſt ex Virgine Emma-
Pſalm. 131. nuel, dixit Dauid, Non auertas faciem Chriſti tui. Iurauit Dominus Dauid veritatem, &
[4] non diſpernet eũ, De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. Et iterùm, Notus in
Pſalm. 75. Iudæa Deus, & factus eſt in pace locus eius, & habitaculum eius in Sion. Vnus igitur, &
Pater, & filius, vnus Deus. idem Deus, qui à Prophetis prædicatus eſt, & ab *Angelo annũciatus, & huius filius qui *Euangelio.
Numer. 24 ex fructu ventris Dauid, id eſt ex Dauid Virgine, & Emmanuel: [5] cuius & ſtellã Balaam
quidem ſic prophetauit, Orietur ſtella ex Iacob, & ſurget dux in Iſraël.

ANNOTATIONES.

1. Oſtenſio igitur hìc planè] *Apertior videtur lectio veteris codicis, ſi iſtud initium hoc pacto iungas præcedentibus.* Oſtenſo igitur hoc planè, *videlicet ea quæ condita ſunt, Dei & creatoris nomina non ſortiri: deinde* oſtendetur *pro* oſtendatur *reſtituimus.*

2. Fructum dignum pœnitentiæ] *Vetus codex* froctum dignæ pœnitentiæ, *Græci codices,* καρπούς ἀξίους τῆς μετανοίας, *id eſt fructus dignos pœnitentia.*

3. Et vocabunt[καλέσουσιν, *id eſt vocabunt, habet græcus Matthæi contextus, vt hìc legit Irenæus; quem imitantur Origenes, Chriſoſtomus, Theophilactus. Vetus editio* vocabitur. *Deinde ex vet. cod.* Emmanuel *pro* Emanuel *reſtituimus: quod rectius eſſe ipſa vox Hebræa, habens Mem daghes affectam, apertè docet.*

4. Non diſpernet] *Septuaginta* καὶ οὐ μὴ ἀθετήσῃ, *id eſt Non reprobabit, ſpernet, repellet, reiiciet. Sanctes ex Hebræo*, Non auertetur ab ea. *Vetus noſter codex vulgatam editionem ſequutus,* fruſtrabitur *habebat.*

5. Cuius & ſtellam] *Hoc vaticinium de Chriſto, editum fuiſſe, cum Irenæo interpretantur Origenes homilia 18. in Numeros. Baſilius homilia de humana Chriſti generatione; Author ſermon. de Stella, & Magis apud Cyprianum; Hieronymus commentar. in 2. cap. Matth.*

QVÆ SVNT QVÆ A MAGIS DOmino noſtro oblata ſunt munera.

CAPVT X.

Matth. 2. Matthæus autem Magos ab Oriente venientes ait dixiſſe, Vidimus enim ſtel-
Magorum munera quid ſignificabant. lam eius in Oriente, & venimus adorare eum: deductóſque à ſtella in domum
Iacob ad Emmanuel, per ea quæ obtulerunt munera, oſtendiſſe * quid erat *quis.
qui adorabatur. [1] Myrrha quidem, quòd ipſe erat, qui pro mortali humano genere mo-
reretur,

reretur & ſepeliretur: Aurum verò, quoniã rex, cuius regni finis non eſt: Thus verò, quoniam Deus, qui & notus in Iudæa factus eſt, & manifeſtus eis, qui non quærebant eum. Adhuc ait in baptiſmate Matthæus, Aperti ſunt ei cœli, & vidit Spiritum Dei, quaſi columbam venientem ſuper eum. Et ecce vox de cœlo, dicens, Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Non enim Chriſtus tunc deſcendit in Ieſum, neque alius quidem Chriſtus, alius verò Ieſus, ſed Verbum Dei, qui eſt Saluator & omnium, dominator cœli & terræ, qui eſt Ieſus, quemadmodum ante oſtendimus. qui & aſſumpſit carnem, & vnctus eſt à patre Spiritu, Ieſus Chriſtus factus eſt: ſicut [&] Eſaias ait, Exiet virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet, & requieſcet ſuper eum Spiritus Domini, ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & * virtutis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, & implebit eum ſpiritus timoris * Dei. [2] Non ſecundùm gloriam iudicabit, neque ſecundu loquelam arguet, ſed iudicabit humili iudicio, & arguet glorioſos terræ. Et iterùm ipſe Eſaias vnctionem eius, & propter quid vnctus eſt, præſignificans ait, Spiritus Dei ſuper me, quapropter vnxit me, euangelizare humilibus miſit me, curare comminutos corde, præconare captiuis remiſſionem, & cæcis viſionem, vocare annum Domini acceptabilem, & diem retributionis, conſolari omnes * lugentes. Nam ſecũdùm id quod Verbum Dei homo erat ex radice Ieſſe, & filius Abrahæ, ſecundùm hoc requieſcebat Spiritus Dei ſuper eum, & vngebatur ad euangelizandum humilibus. Secundùm autem quod Deus erat, non ſecundùm gloriam iudicabat, neque ſecundùm loquelam arguebat: non enim opus erat illi, vt quis teſtimonium diceret de homine, cùm ipſe ſciret quid eſſet in homine. Aduocabat autem omnes homines plangentes, & remiſſionem his, qui à peccatis in captiuitatem deducti erant donans, ſoluebat eos à vinculis, de quibus ait Salomon, Reſtibus autem peccatorum ſuorum vnuſquiſque conſtringitur. Spiritus ergo Dei deſcendit in eum, eius qui eum per Prophetas promiſerat vncturum ſe eum, vt de abundantia vnctionis eius, nos percipientes ſaluaremur. Et ſic quidem Matthæus.

Matth. 3.

Non eſt alius Ieſus, & alius Chriſtus, nec Chriſtus deſcendit in Ieſum cum baptizaretur.

* fortitudinis.

* Domini

Iſaia 11.

Iſaia 61.

* plangẽtes.

Chriſtus ſecundùm quod Deus, iudicabat, ſecundùm quod homo, à ſpiritu ſancto vngebatur.

Ioan 2.

Prou 5.

ANNOTATIONES.

1. Myrrha quidem] *Mirum in modum hæc myſtica donorum intelligentia patribus vniuerſis placuit, Iuſtino, Tertulliano, Cypriano, Origeni. Celebrat Hieronymus pulcherrimum Iuuenci presbyteri verſiculum, quo munerum iſtorum ſacramenta comprehendit his verbis:*

Thus, aurum, myrrham, regíque, hominíque, Deóque.

Huic vnico, duos alios ex Sedulio adiungere non erit iniucundum:

Aurea naſcenti fuderunt munera Regi,
Thura dedêre Deo, myrrhã tribuêre ſepulchro

Hos autem omnes ſolita impudentia audet ridere impius Eccleſiæ deſertor caluinus.

2. Non ſecundùm gloriam] *Vulgata editio*, nõ ſecundùm viſionem oculorum, *quæ conformis eſt veritati Hebraicæ. Septuaginta, quos ſequitur vt plurimùm Irenæus:* Non ſecundùm gloriam iudicabit, neque iuxta ſermonem arguet.

OSTENSIO QVOD NEQVE PLVRA, nec minus quàm quatuor poſſunt eſſe Euangelia.

CAPVT XI.

LVcas autem ſectator, & diſcipulus Apoſtolorum, de Zacharia, & Elizabeth, ex quibus ſecundùm repromiſſionẽ Dei Ioannes natus eſt, referens ait, Erãt autem iuſti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, & iuſtitiis Domini ſine querela. Et iterùm de Zacharia dicens, Factum eſt autem cùm ſacerdotio fungeretur in ordine vicis ſuæ ante * Dominum, ſecundùm conſuetudinem ſacerdotij, ſorte exiuit vt incenſum poneret, & venit vti ſacrificaret, intrans in templum Domini. Qui præeſt in conſpectu Domini, ſimpliciter, & abſolutè, & firmè Deum & Dominum confitens, ex ſua perſona eum qui elegerit Hieruſalem, & legiſlationem ſacerdotij fecerit, cuius eſt & Angelus Gabriel. Etenim alterum ſuper hunc neſciebat: ſi enim intellectum perfectioris alicuius Dei & Domini præter hunc habuiſſet, non vtique hunc quem ſciebat labis eſſe fructum, abſolutè, & in totum, Dominum & Deum confiteretur, ſicut antè oſtendimus. [1] Sed & de Ioanne ſic ait: Erit enim magnus]

Luca 1.

Ibidem. Zacharias non alium quàm nos, Deũ agnouit.

* Deum.

Ibidem.

in conſpectu Domini,& multos filiorum Iſraël, conuertet ad Dominũ Deum ipſorum,
& ipſe præcedet in cõſpectu eius,in ſpiritu,& virtute Heliæ, præparare Domino plebem
Matth. 11. perfectam. Cui ergo populum præparauit, [2] & in cuius Domini conſpectu] magnus factus eſt? Vtique eius qui dixit, Quoniam & plus quàm Propheta habuit aliquid Ioannes,
& nemo in natis mulierum maior eſt Ioanne Baptiſta, qui & populum pręparabat ad aduentum Domini, conſeruis prænuncians, & pœnitentiam ipſis præconans, vti remiſſionẽ
à Domino præſente perciperent, conuerſi ad Deum, à quo propter peccata & tranſgreſſionem erant abalienati. Quemadmodum & Dauid ait, Alienati ſunt peccatores ab vtero,
Pſal. 57. errauerunt à ventre. Et propter hoc conuertens eos ad Dominum eorum, præparabat
Domino populum perfectum, in ſpiritu, & virtute Heliæ. Et iterùm de Angelo referens
Luc. 1. ait, In ipſo autem tempore miſſus eſt Angelus Gabriel à Deo, qui & dixit Virgini, Noli
timere Maria, inueniſti enim gratiam apud Deum. Et de Domino dicit, Hic erit magnus,
& filius Altiſſimi vocabitur, & dabit ei Dominus Deus thronum Dauid patris ſui, & regnabit in domo Iacob [in æternum], & regni eius non erit finis. Quis eſt autem alius qui
regnat in domo Iacob, ſine intermiſſione in æternum? niſi Chriſtus Ieſus Dominus noſter, filius Dei Altiſſimi, qui per Legem, & Prophetas promiſit ſalutare ſuum facturum ſe
omni carni viſibilem, vt fieret filius hominis, ad hoc, vt & homo fieret filius Dei. Propter
Canticum Virginis Mariæ. Luc. 1. quod exultans Maria, clamabat pro Eccleſia prophetans, Magnificat anima mea Dominum, Et exultauit Spiritus meus in Deo ſalutari meo. Aſſumpſit enim Iſraël puerum
ſuum, reminiſcens miſericordiæ ſuæ. Quemadmodum loquutus eſt ad patres noſtros,
Abrahæ, & ſemini eius in æternum. Per hæc igitur [&] tanta, monſtrat Euangeliũ, quoniã
Idem Deus legis & euangelij. qui loquutus eſt patribus Deus, hic eſt qui per Moyſem legiſdationem fecit, per quam legiſdationem cognouimus, quoniam patribus loquutus eſt hic idem Deus, ſecũdùm magnam bonitatem ſuam effudit miſericordiam in nos, in qua miſericordia conſpexit [nos]
oriens ex alto, & apparuit his qui in tenebris, & vmbra mortis ſedebant, & direxit pedes
noſtros in viam pacis. Quemadmodum & Zacharias deſinens mutus eſſe, quod propter
infidelitatem paſſus fuerat, nouello Spiritu adimpletus, [5] nouè benedicebat Deum. Omnia enim noua aderant verbo nouè diſponente carnalem aduentum, vti eum hominem
qui extra Deum [abierat] aſcriberet Deo, propter quod & nouè Deum colere docebantur. Sed non alium Deum, quoniam quidem vnus Deus, qui iuſtificat circuncisionem ex
Luc. 1. fide, & præputium per fidem. * Propheta autem Zacharias dicebat, Benedictus Dominus ** Prophetans.*
Canticum Zachariæ vnum Deũ prædicas. Deus Iſraël, quia viſitauit, & fecit redemptionem * populo ſuo. Et erexit cornu ſalutis nobis in domo Dauid pueri ſui. Sicut loquutus eſt per os ſanctorum Prophetarum ſuorum,
qui à ſeculo ſunt. Salutem ex inimicis noſtris, & ex manu omnium qui oderunt nos. Ad
faciendam miſericordiam cum patribus noſtris, & * reminiſci teſtamenti ſancti ſui. Iuſiurandum quod iurauit ad Abraham patrem noſtrum, [5] vti det nobis ſine timore ex manu ** memorari. * ereptos.*
inimicorum * ereptis, ſeruire ſibi in ſanctitate & iuſtitia, in conſpectu ſuo omnes dies noſtros. Deinde ad Ioannem dicit, Et tu puer, Propheta Altiſſimi vocaberis: præibis enim
ante faciem Domini parare vias eius. Ad dandum intellectum ſalutis populo eius, in remiſſionem peccatorum eorum. Hæc enim eſt ſalutis agnitio, quæ deerat eis, quæ eſt * filius Dei, quam ſciebat Ioannes dicens, Ecce Agnus Dei, qui [6] auferet [7] peccatum mun- ** filij.*
Ioan. 1.
Ibidem. di: hic erat de quo dicebam, Poſt me * veniet vir qui ante me factus eſt, quoniam prior me ** venit.*
erat. Omnéſque de plenitudine eius accepimus. Hæc itaque ſalutis agnitio, ſed non alter
Deus, nec alter pater, neque Bythus, neque pleroma triginta Æonum, nec mater ogdoados: ſed agnitio ſalutis erat, agnitio filij Dei, qui & ſalus, & Saluator, & ſalutare verè, &
Chriſtus ſalus, Saluator, & ſalutare verè dicitur. dicitur, & eſt. Salus quidem, ſicut, In ſalutem tuam ſuſtinui te Domine: Saluator autem
iterùm, Ecce Deus meus Saluator meus, fidens ero in eum. Salutare autem ſic, Notum fecit Deus ſalutare ſuum in conſpectu gentium. [8] Eſt] enim Saluator quidem, quoniam fi-
Iſaiæ 12. Pſalm. 97. Thren. 4. lius, & Verbum Dei: ſalutare autem, quoniam Spiritus. Spiritus enim, inquit, faciei noſtræ, Chriſtus Dominus. Salus autem, quoniam [caro], Verbum [enim] caro factum eſt,
Ioan. 1. & habitauit in nobis. Hanc igitur agnitionem ſalutis * ſciebat Ioannes, pœnitentiam a- ** faciebat*
gentibus, & credentibus in Agnum Dei, qui tollit peccatum mundi. Apparuit (inquit) &
Luc. 2. paſtoribus Angelus Domini, annuncians gaudium eis, quoniam generatus eſt in domo
Dauid Saluator, qui eſt Chriſtus Dominus: deinde multitudo exercitus cœleſtis laudan-

tium

tium Deum & dicentium, Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus * bonæ vo-
luntatis. Hos Angelos falſarij Gnoſtici dicunt ab ogdoade veniſſe, & deſcenſionem ſupe- *Gnoſticorũ error de Angelorũ miſſione.*
rioris Chriſti manifeſtaſſe: ſed corruunt iterum, dicentes, eum qui ſurſum ſit, Chriſtum
** ipſum.* & Saluatorem non natum eſſe, ſed & poſt baptiſma eius qui ſit de diſpoſitione Ieſu, *Spi-
ritum ſicut columbam in eum deſcendiſſe. Mentiuntur ergo ogdoados Angeli ſecũdùm
eos dicentes, Quoniam generatus eſt hodie nobis Saluator, qui eſt Chriſtus Dominus in
ciuitate Dauid. Neque enim Chriſtus, neque Saluator, tunc natus eſt ſecundùm eos, ſed
ille qui eſt de diſpoſitione Ieſus, qui eſt mundi fabricator, is in quem verè poſt baptiſma
deſcendiſſe, hoc eſt, poſt triginta annos ſuperni Saluatoris dicunt. [10] Quid autem in ci- *Cur Angeli meminerit ciuitatis Dauid*
uitate Dauid adpoſuerunt, niſi vt eam pollicitationem quæ à Deo facta eſt Dauid, quo-
niam ex fructu ventris eius æternus erit Rex, [11] adimpletam]euangelizarent? Etenim fa-
** deum.* bricator totius vniuerſitatis fecerat promiſſionem Dauid, quemadmodum ipſe [Dauid] *Pſalm. 131.*
ait, Adiutorium * noſtrũ à Domino, qui fecit cœlum & terram. Et iterùm, In manu eius *Pſalm. 123*
omnes fines terræ, & altitudines montium ipſius ſunt. Quoniam ipſius eſt mare, & ipſe *Pſalm. 94*
fecit illud, & aridam manus eius formauerunt. Venite adoremus, & procidamus ante eũ,
ploremus in conſpectu Domini qui fecit nos, quia ipſe eſt Dominus Deus noſter: mani-
**contemnant.* feſtè pronuncians Spiritus ſanctus per Dauid audiẽtibus eum, quoniam erunt qui *con- *Deus vnus.*
temnent eum qui plaſmauit nos, qui & ſolus eſt Deus: propter quod & dicebat quæ præ-
dicta ſunt, ſignificans quoniam ne [12] erraueritis] præter hunc, aut ſuper hunc alius non eſt
Deus, cui magis intendere oporteat religioſos nos & gratos, præparans in eum qui fece-
** enutriat* rit, & conſtituerit, & * enunciat. Quid ergo erit his qui tantùm blaſphemiæ aduerſus ſuũ
factorem adinuenerunt? Hoc idem autem & Angeli. In eo enim quod dicunt, Gloria in *Luca 2.*
** altiſsimis.* * excelſis Deo, & in terra pax, eum qui ſit altiſſimorum, hoc eſt, ſupercœleſtium *factorẽ, *Δοξολογία Angelica*
** factor.* & eorum quæ ſuper terram omnium * conditorem, his ſermonibus glorificauerunt: qui *ſuper natiuitate Chri-*
** cõditor* ſuo plaſmati, hoc eſt hominibus, ſuam benignitatem ſalutis de cœlo miſit. Propter quod *ſti.*
& Paſtores (ait) reuertebantur, glorificantes Deum in omnibus quę audierant, & viderãt,
quemadmodum & narratum eſt ad eos. Non enim alterum Deum glorificabant Iſraëli-
** glorificabant.* tæ paſtores, ſed illum qui à Lege & Prophetis annunciatus eſt, factorem omnium, quem
& * glorificant Angeli. Si autem alterum quidem Angeli, qui erant ab ogdoade, glorifi-
cabant, alterum verò paſtores, errorem eis, & non veritatem detulerunt, [13] & hi iniqui ab
ogdoade erant Angeli. Adhuc ait Lucas de Domino, Cùm impleti eſſent dies purgatio- *Luca 2.*
nis, impoſuerunt eum in Hieruſalem, [14] aſtare eum Domino, quemadmodum ſcriptum
**Domini* eſt in lege Domini, Quoniam omne maſculinum adaperiens vuluam, ſanctum * Domi-
no vocabitur. & vt darent ſacrificium, ſecundùm quod ſcriptum eſt in Lege Domini, par
**. columbarum.* Turturum, aut duos pullos * columbinos, ex ſua perſona manifeſtiſſimè Deum appel-
lans eum qui legiſdationem fecerit. Et Symeon autem (inquit) benedixit Deum, & ait, *Symeon & Anna de Chriſto teſtantur.*
[15] Nunc dimittes ſeruum tuum Domine in pace. Quia viderũt oculi mei ſalutare tuum.
Quod paraſti ante faciem omnium populorum. Lumen ad reuelationem Gentium, &
gloriam populi tui Iſraël. Et Anna autem Propheteſſa (ait) ſimiliter clarificabat Deum, *Ibidem.*
videns Chriſtum, & loquebatur de eo omnibus, qui expectabãt redemptionem [16] Hie-
ruſalem. Per hæc autem omnia [17] vnus] Deus demonſtratur, nullam libertatis diſpoſitio-
nem, per nouũ aduentum filij ſui teſtamentum hominibus aperiens. Quapropter & Mar-
cus interpres & ſectator Petri, initium Euangelicæ conſcriptionis fecit ſic, Initium Euan- *Marc. 1.*
** ſcriptũ.* gelij Ieſu Chriſti filij Dei, quemadmodum * dictum eſt [18] in Prophetis, Ecce, mitto An- *Marcus Euangel.*
gelum meum ante faciem tuã, qui præparabit viam tuam. Vox clamantis in deſerto, Pa- *Deum vnicum Ieſu*
rate viam Domini, rectas facite ſemitas ante Deum noſtrum. Manifeſtè initium Euange- *Chriſti pa-*
lij eſſe dicens, ſanctorum Prophetarum voces, & eum quem ipſi Dominum & Deum cõ- *trem dicit,*
feſſi ſunt, hunc patrem Domini noſtri Iesv Christi præmonſtrans, qui & promi- *quem Pro-*
ſit ei Angelum ſuum ante faciem eius miſſurum, qui erat Ioannes, in Spiritu, & virtute *phetæ agno-*
Heliæ, clamans in eremo, Parate viam Domini, rectas facite ſemitas ante Deũ noſtrum. *uerunt.* *Multis ap-*
Quoniam quidẽ non aliũ & aliũ Prophetæ annunciabant Deum, ſed vnũ, & eundem, va- *pellationi-*
riis autem ſignificationibus, & multis appellationibus. Multis enim & diuerſis, quemad- *bus, vnum Deum deli-*
modum in eo libro qui ante hunc [eſt], oſtendimus, & ex ipſis autem Prophetis proce- *neabãt Pro-*
dente nobis ſermone oſtendemus. In fine autem Euangelij ait Marcus, Et quidem Do- *phetæ.* *Marc. 16.*

minus Ieſus, poſtquam loquutus eſt eis, receptus eſt in cœlos, & ſedet ad dexteram Dei,

Pſal. 109.

confirmans quod à Propheta dictum eſt; Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, Quoadusque ponam inimicos tuos ſuppedaneum pedum tuorum. [Sic quidem] vnus & idem Deus, & pater eſt, qui à Prophetis quidem annunciatus, ab Euangelio verò traditus, quem Chriſtiani colimus, & diligimus, * & toto corde factorem cœli & terræ credimus, & omniũ quæ in eis ſunt. Hanc fidem annũcians Ioannes Domini diſcipulus,

* ex

In Cerinthianos, & Nicolaitas Ioannes ſcripſit Euangelium.

volens per Euangelij annunciationẽ auferre eũ, [19] qui à Cerintho inſeminatus erat hominibus errorẽ, & multò prius ab his qui dicuntur Nicolaïtæ, qui ſunt vulſio eius quæ falſò cognominatur ſcientia, vt confunderet eos, & ſuaderet eos, quoniam vnus Deus qui omnia fecit per Verbum ſuum, & non, quemadmodum illi dicunt, alterum quidem fabricatorem, alium autem patrem Domini, & alium quidem fabricatoris filium, alterum verò de ſuperioribus, Chriſtum, quem & impaſſibilem perſeueraſſe, deſcendẽtem in Ieſum filium fabricatoris, & iterùm reuolaſſe in ſuum pleroma: & initium quidem eſſe * monogeni. Logon autem verum filium vnigeniti: & eam conditionem quæ eſt ſecundùm nos, non à primo Deo factam, ſed à virtute aliqua valdè deorſum ſubiecta, & abſciſſa ab eorũ communicatione, quæ ſunt inuiſibilia, & innominabilia. Omnia igitur talia circumſcribere volens diſcipulus Domini, & regulam veritatis conſtituere in Eccleſia, quia eſt vnus Deus omnipotens, qui per Verbum ſuum omnia fecit, & viſibilia, & inuiſibilia: ſignificãs quoque quoniam per Verbum, per quod Deus perfecit conditionem, in hoc & ſalutem his qui in conditione ſunt, præſtitit hominibus: ſic inchoauit in ea quæ eſt ſecundùm Euangelium doctrina, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat

* monogenem.

Ioan. 1.

Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt, & [20] ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt. In ipſo vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Omnia (inquit) per ipſum facta ſunt. In omnibus ergo eſt, & hæc quæ ſecundùm nos eſt conditio: non enim * concedetur eis omnia dici ea quæ ſunt * intra pleroma ipſorum. Si enim & hæc pleroma ipſorum continet, non extra eſt tanta iſta conditio, quemadmodum oſtendimus in eo libro qui ante hunc eſt, ſi autem extra pleroma ſunt hæc, quod quidem impoſſibile viſum eſt, non iam [eſt] omnia pleroma ipſorum: non eſt ergo extra hæc tanta conditio. Abſtulit autem à

* concederetur.
* infra.

Ioan. 1.

nobis diſſenſiones omnes ipſe Ioannes dicens, In hoc mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognouit. [21] In ſua propria venit, & ſui eum non receperunt. Secundùm autem Marcionem, & eos qui ſimiles ſunt ei, neque mundus per eum factus eſt. Neque in ſua venit, ſed in aliena. Secundùm autem quoſdam Gnoſticorum, ab

Gnoſticorũ error circa mundi creationem.

Angelis factus eſt iſte mundus, & non verbo Dei, ſecundùm autem eos qui [ſunt] à Valentino, iterùm non per eum factus eſt, ſed per Demiurgum, Hic enim operabatur ſimilitudines tales fieri, ad * imitationem eorum quæ ſunt ſurſum, quemadmodũ dicunt: Demiurgus autem perficiebat fabricationem conditionis. Emiſſum enim dicunt eum à matre Dominum & Demiurgũ eius diſpoſitionis quæ eſt ſecundùm conditionem, per quẽ hunc mundum factum volunt: cùm Euangelium manifeſtè dicat, quoniam per Verbum quod in principio erat apud Deum, omnia facta: Quod Verbum (inquit) caro factum eſt, & habitauit in nobis, ſecundùm autem illos, neque Verbum caro factum eſt, neq; Chri-

* imitationes.

Ioan. 1.
Item circa filij Dei incarnationẽ & veram humanitatẽ.

ſtus, neque qui ex omnibus factus eſt Saluator. Etenim Verbum & Chriſtum nec aduenisſe in hunc mundum volunt: Saluatorem verò non incarnatum, neque paſſum: deſcendiſſe autem quaſi columbam in eum Ieſum qui factus * eſt ex diſpoſitione, & cùm adnunciaſſet incognitum patrem, iterùm aſcendiſſe in pleroma. Incarnatum autem, & paſſum quidam quidem eum qui ex diſpoſitione ſit, dicunt Ieſum, quem per Mariam dicunt pertranſiſſe, quaſi aquam per tubum. Alij verò Demiurgi filium, in quẽ deſcendiſſe eum Ieſum qui ex diſpoſitione ſit. Alij rurſum Ieſum, quidem ex Ioſeph & Maria natum dicunt, & in hunc deſcendiſſe Chriſtum, qui de ſuperioribus ſit, ſine carne, & impaſſibilem exiſtentem. Secundùm autem nullam ſententiam hæreticorum, Verbũ Dei caro factum eſt. Si enim quis regulas ipſorum omnium perſcrutetur, inueniet quoniam ſine carne, & impaſſibilis ab omnibus illis inducitur Dei Verbum, & qui eſt in ſuperioribus Chriſtus. Alij enim putant manifeſtum eum, quemadmodum hominem transfiguratum, neq; autem natum, neque incarnatum dicunt illum. Alij verò neque figuram eum aſſumpſiſſe hominis,

* eſſe.

* eſt. hominis, ſed quemadmodum columbam deſcendiſſe in eum Ieſum, qui natus * eſſet ex
Maria. Omnes igitur illos falſos teſtes oſtendens diſcipulus Domini, ait, Et Verbum caro *Gnoſticos omnes falſi teſtes conuincit Ioannes Euang.*
factum eſt, & habitauit in nobis. Et vt non inquiramus cuius Dei Verbum caro factũ eſt,
ipſe inſuper docet, dicens, Fuit homo miſſus à Deo, erat ei nomen Ioannes: hic venit in
teſtimonium, vt teſtaretur de lumine. Præcurſor igitur Ioannes, qui teſtatur de lumine, à
[quo] Deo miſſus eſt? Vtique ab eo [cuius] Gabriel eſt Angelus, qui etiam euangelizauit *Ioan. 1.*
generationem eius, qui & per Prophetas promiſit Angelum ſuum miſſurum ante faciem *Luc. 1.*
filij ſui, & præparaturum viam eius. hoc eſt teſtificaturum de lumine, in ſpiritu & virtute
Heliæ. Helias autem rurſus cuius Dei ſeruus & Propheta fuit? eius qui fecit cœlũ & ter-
ram, quemadmodum & ipſe confitetur. A conditore igitur, & fabricatore huius mundi
miſſus Ioannes, quemadmodum poterat teſtificari de eo lumine, quod ex his quæ ſunt
* deſcenderat? innominabilia & inuiſibilia * deſcenderet? Omnes enim hæretici decreuerunt, Demiur-
gum ignorare eam quæ ſit ſuper eum virtutem, cuius teſtis & oſtenſor inuenitur Ioan-
nes. Propter hoc Dominus plus quàm Prophetam dixit eum habuiſſe. Reliqui enim om- *Luca 7.*
nes Prophetæ annunciauerunt aduentum paterni luminis. Concupierunt autem digni
eſſe videre eum quem prædicabant: Ioannes autem & prænunciauit ſimiliter ſicut alij, &
aduentum vidit, & demonſtrauit, & credere in eum ſuaſit multis, ita vt ipſe & Prophetæ,
& Apoſtoli locum habuerit. Hic eſt enim plus quàm Propheta, quoniam primò Apoſto- *Ioannes & Propheta & Apoſtolus.*
li, ſecundò Prophetæ, omnia autem ex vno, & eodẽ ipſo Deo. Bonum enim & illud quòd
per conditionem à Deo in vinea factum eſt, & primò bibitum eſt vinum: Nemo enim il-
lud vituperauit ex his qui biberunt, ſed & Dominus accepit de eo: melius autem quod
per verbum compendialiter, ac ſimpliciter ex aqua ad vſum eorum qui ad nuptias cõuo- *Ioan. 2.*
cati erant, factum eſt vinum. Quamuis enim poſſit Dominus ex nullo ſubiacente eorum
quæ ſunt conditionis, præbere epulantibus vinum, & eſca complere eſurientes, hoc qui-
dem non fecit. Accipiens autem eos qui à terra eſſent panes, & gratias agens, & iterùm a-
quam faciens vinum, ſaturauit eos qui recumbebant, & potauit eos qui inuitati erant ad *Ioan. 6.*
* ferre. nuptias. oſtendens quoniam Deus qui fecit terram, & iuſſit eam fructus * facere, & con- *Pater per filium beneficia ſua humano generi largitur.*
ſtituit aquas, & edidit fontes, hic & benedictionem eſcæ, & gratiam potus in nouiſſimis
temporibus per filium ſuum donat humano generi, incomprehenſibilis per comprehen-
ſibilẽ, & inuiſibilis per viſibilẽ, cùm extra eum non ſit, ſed in ſinu patris exiſtat. Deũ enim, *Ioan. 1.*
inquit, nemo vidit vnquã, niſi vnigenitus filius Dei, qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit.
Patrẽ enim inuiſibilem exiſtẽtem, ille qui in ſinu eius eſt filius, omnibus enarrat. Propter
hoc cognoſcũt eum hi quibus reuelauerit filius, & iterũ pater per filiũ filij ſui dat agnitio-
nem, his qui diligunt eum. A quo & Nathanaël diſcẽs cognouit, cui & teſtimonium red- *Ioan. 1.*
didit Dominus, quoniam verus Iſraëlita eſt, in quo dolus non eſt. " Cognouit Iſraëlites
ſuum regem,] in quo & ait ei, Rabbi, tu es filius Dei, tu es rex Iſraël. A quo & Petrus edo- *Luca 3.*
ctus, cognouit Chriſtum filium Dei viui dicentis, Ecce filius meus dilectiſſimus, in quo
benè ſenſi, ponam Spiritum meũ ſuper eum, & iudicium Gentibus annuntiabit: non con- *Matth. 12.*
tendet, neque clamabit, neque quiſquam audiet vocem eius in plateis: calamum quaſſa-
tum non confringet, & linum fumigans non extinguet, vſquequò emittat in contentionẽ *Iſaia 42.*
iudicium, & in nomine eius Gentes ſperabunt. Et hæc quidem ſunt principia Euangelij,
vnum Deum fabricatorem huius vniuerſitatis, eum [&] per prophetas ſit annuntiatus, &
qui per Moyſem legis diſpoſitionẽ fecerit, patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti annuntian-
tia, & præter hunc alterum Deum neſcientia, neque alterum Patrem. Tanta eſt autẽ cir-
ca Euangelia hæc firmitas, vt & ipſi hæretici teſtimoniũ reddant [ei,] & ex ipſis egrediẽs *Euãgeliorum firmitas.*
vnuſquiſque eorum, conetur ſuam confirmare doctrinam. Ebionei etenim eo Euangelio
quod eſt ſecundùm Matthæum ſolo vtentes, ex illo ipſo conuincuntur, non rectè præſu-
mentes de Domino. Marcion autem id quod eſt ſecundùm Lucam circumcidens, ex his
quæ adhuc ſeruantur penes eum, blaſphemus in ſolum exiſtentem Deũ oſtenditur. Qui
autem Ieſum ſeparãt à Chriſto, & impaſſibilem perſeueraſſe Chriſtũ, paſſum verò Ieſum
dicunt, id quod ſecundùm Marcum eſt præferentes Euãgelium, cum amore veritatis le- *Gnoſtici ſacra Euangelia mutilabant, partim vitiabant.*
gentes illud, corrigi poſſunt. Hi autem qui à Valentino ſunt, [eo] quod eſt ſecundùm Io-
annem pleniſſimè vtentes, ad oſtenſionẽ coniugationũ ſuarum, ex ipſo detegentur nihil
* Cùm. rectè dicentes, quemadmodum oſtendimus in primo libro. * Quando ergo hi qui cõtra-

dicunt nobis teſtimonium perhibeant, & [vtantur] his, firma & vera eſt noſtra de illis oſtenſio. Neque autem plura numero quàm hæc ſunt, neque rurſus pauciora capit eſſe Euangelia.

Euangelia quatuor ſunt, non plura, nec pauciora.

[13] Quoniam enim quatuor regiones mũdi ſunt in quo ſumus, & quatuor principales ſpiritus, & diſſeminata eſt Eccleſia ſuper omnem terram, columna autẽ & firmamentum Eccleſiæ eſt Euangelium, & ſpiritus vitæ, conſequens eſt quatuor habere eam columnas, vndique flantes incorruptibilitatem, & viuificantes homines. Ex quibus manifeſtum eſt, quoniam qui eſt omnium artifex Verbum, qui ſedet ſuper Cherubim, & cõtinet omnia, declaratus hominibus, dedit nobis quadriforme Euangelium, quod in vno ſpiritu continetur.

Pſalm. 79.

Quemadmodũ & Dauid poſtulans eius aduentum ait, Qui ſedes ſuper Cherubim [appare.] Etenim Cherubim quadriformia, & formæ ipſorum [14] imagines ſunt diſpoſitionis filij Dei.

Quatuor facierum animalium explicatio.

Primum enim animal, inquit, ſimile Leoni, efficabile eius, & principale, & regale ſignificans. Secundum verò, ſimile Vitulo, ſacrificalem & ſacerdotalem ordinationem ſignificans. Tertium verò [animal] habens faciem quaſi humanam, eum, qui eſt ſecundùm hominem aduentum, eis manifeſtè deſcribens. Quartum verò, ſimile Aquilæ volitantis, ſpiritus in Eccleſiam aduolitantis gratiam manifeſtans. Et Euangelia his conſonantia, in quibus inſidet Dominus Ieſus. Aliud enim illam quæ eſt à patre principalem, & efficabilem, & glorioſam generationem eius enarrat, dicens ſic,

Ioan. 1.

In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, & omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Propter hoc, & omni fiducia plenum eſt Euãgelium iſtud, talis eſt enim perſona eius. Id verò quod eſt ſecũdùm Lucam, quoniam quidem ſacerdotalis characteris eſt, Zacharia ſacerdote ſacrificante Deo inchoauit.

Luc. 1.
Lucæ 15.

Iam enim ſaginatus parabatur vitulus, qui pro inuentione minoris filij inciperet mactari. Matthæus verò eam quæ eſt ſecundùm hominem, generationem eius enarrat: Liber (dicens)

Matth. 1.

generationis Ieſu Chriſti, filij Dauid, filij Abraham. Et iterùm, Chriſti autem generatio ſic erat. Humanæ formæ igitur hoc Euangelium: propter hoc [&] per totum Euangeliũ humiliter ſentiens, & mitis homo * ſeparatus eſt.

** ſeruatus*

Marcus verò à Prophetico ſpiritu ex alto

Marc. 1.

adueniente hominibus initium fecit: Initium (dicens) Euangelij, quemadmodum ſcriptum eſt in Eſaia Propheta. Volatilem [15] & pennatam] imaginem Euangelij monſtrans, propter hoc & compendioſam, & præcurrentem annunciationem fecit. Propheticus enim character eſt hic. [Et] ipſum [autem] Verbũ Dei, illis quidem qui ante Moyſem fuerunt Patriarchis, ſecundùm diuinitatem & gloriam [16] colloquebatur] his verò qui in Lege, ſacerdotalem & miniſterialem actũ [præbebat:] Poſt deinde nobis homo factus, munus cœleſtis Spiritus in omnem miſit terram, protegens nos alis ſuis. Qualis igitur diſpoſitio filij Dei, talis & animalium forma: & qualis animalium forma, talis & character Euangelij. Quadriformia autem animalia, & quadriforme Euangelium, & quadriformis diſpoſitio Domini. Et propter hoc quatuor data ſunt teſtamenta humano generi,

Quatuor teſtamenta data humano generi.

vnũ quidem ante cataclyſmum ſub Adam, ſecundum verò, poſt cataclyſmum ſub Noë, tertium verò legiſlatio ſub Moyſe, quartum verò, quod renouat hominem, & recapitulat in ſe omnia, quod eſt per Euangelium, eleuans & pennigerans homines in cœleſte regnum. His igitur ſic ſe habentibus, vani omnes & indocti, & inſuper audaces, qui fruſtrantur ſpeciẽ Euangelij, & vel plures quàm dictæ ſunt, vel rurſus pauciores inferunt perſonas Euangelij: quidam [17] vt plus] videantur, quàm eſt veritatis adinueniſſe, quidam verò vt reprobẽt diſpoſitiones Dei. Etenim Marcion totum reiiciens Euangelium: imò * verò ſeipſum abſcindens ab Euangelio, [18] partem gloriatur ſe habere Euangelij].

** verè,*

Alij verò vt donum ſpiritus fruſtrentur, quod in nouiſſimis temporibus ſecundùm placitum patris effuſum eſt in humanum genus, illam ſpeciem non admittunt, quæ eſt ſecundùm [19] Ioannis] Euangelium, in qua paracletum ſe miſſurum Dominus promiſit, ſimul & Euangelium, &

Propter hypocritas nõ eſt deſerenda Eccleſia

Propheticum repellũt Spiritum. Infœlices [verè,] qui Pſeudoprophetæ quidem eſſe volunt, Prophetiæ verò gratiam repellunt ab Eccleſia, ſimilia patientes his, qui propter eos qui in hypocriſi veniunt, etiam à fratrum communicatione ſe abſtinent. Datur autem intelligi quòd huiuſmodi, neque Apoſtolum Paulum recipiant. In ea enim Epiſtola quæ

Gnoſtici peccant in Spiritum ſanctum.

eſt ad Corinthios, de Propheticis chariſmatibus diligenter loquutus eſt, & ſcit viros, & mulieres in Eccleſia prophetantes. Per hæc igitur omnia peccantes in Spiritum Dei, in irremiſſibile incidunt peccatum. Hi verò qui ſunt à Valentino, iterùm exiſtentes

extra omnem timorem, ſuas conſcriptiones proferentes, plura habere gloriantur, quàm ſint ipſa Euangelia. Siquidem in tantum proceſſerunt audaciæ, vti quod ab his non olim conſcriptum eſt, veritatis Euangelium titulent, in nihilo conueniens Apoſtolorum Euágeliis, vt nec Euangelium quidem ſit apud eos ſine blaſphemia. Si enim quod ab eis profertur, veritatis eſt Euangelium, diſſimile eſt autem hoc illis, quæ ab Apoſtolis nobis tradita ſunt, qui volunt, poſſunt diſcere, quemadmodum ex ipſis Scripturis oſtenditur, iam non eſſe id quod ab Apoſtolis traditum eſt, veritatis Euangelium. Quoniam autem ſola [illa] vera & firma, & non capit neque plura prætérquam prædicta ſunt: neque pauciora eſſe Euágelia, per tot & tanta oſtēdimus. Etenim cùm omnia compoſita & apta Deus fecerit, oportebat & ſpeciem Euágelij bene compoſitam, & bene compaginatam eſſe. Examinata igitur ſententia eorum, qui nobis tradiderunt [Euangelium] ex ipſis principiis ipſorum, veniamus & ad reliquos Apoſtolos, & perquiramus ſententiam eorum de Deo, poſt deinde ipſos Domini ſermones audiamus.

Valentiniani ſcriptis ſua Euangelia veritatis nomine [illegible].

ANNOTATIONES.

1. Sed & de Ioanne] *Nouem hæ votes, quæ apertiſſime deſiderabantur, ex ve. co. reſtitutæ, mirè quadrant,* tut, *autoritate vet. cod.*

2. Et in cuius] *Ita vetus codex: excuſi habebant* & cuius in conſpectu Domini.

3. Nouè benedicebat] *Deleuimus* nouum dicebat: *& paulò poſt* abiectat *prò* vbi erat *repoſuimus auth. vet. cod.*

4. Populo ſuo] *Græca Lucæ* τῷ λαῷ αὐτοῦ *in datiuo caſu, id eſt, populo ſuo. Valla ſic maluit, quòd populus, vniuerſos ciuitatis ordines complectatur; plebs autem infima pars ſit.*

5. Vt det nobis] *Græcam lectionem imitatur,* τοῦ δοῦναι ἡμῖν, ἀφόβως ἐκ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ῥυσθέντας λατρεύειν αὐτῷ.

6. Auferet] *Annotat Chryſoſtomus dictum eſſe;* Tollit, *verbo præſentis temporis, non* tulit, *aut* tollet, *quòd ab eo ſemper proficiſcatur omnis ablutio criminum.*

7. Peccatum] τὴν ἁμαρτίαν κόσμου, *id eſt, peccatum mundi placet ſingulariter legendum eſſe poſt Irenæū, Origenis ho. 10. & 24. in numeros; & Auguſtino lib. 10. contra Fauſtum cap. 30.*

8. Eſt enim] *Codices excuſi* & enim.

9. Bonæ voluntatis] *Vt Hieronymus, Ambroſius, Auguſtinus, genitiuo caſu poſt Irenæum conſtantiſſimè legunt: ſic Epiphanius, Chryſoſtomus, Andreas Hieroſolymitanus, Euſebius lib. 4. Demonſt. Euang. cap. 10. & Theophilactus Græci autores,* ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία, *in hominibus bona volūtas, rectè. Eraſmus reſiduū cantici huius à Theleſphoro adiectū putat, & plus habere verborū quam ſententiæ: ſed cum ab omni veritate deflexiſſe & prorſus aberraſſe conſtat, cum ad verbum illud complectatur B. Iacobi Apoſtoli Liturgia; & Clemens Pauli collega Petrique ſucceſſor Conſtitu. Apo. lib. 7. ca 47. & lib. 8. ca. 20. Authores igitur Apoſtolos habuit, ex quorum officina, nihil niſi pietatem & virtutem Spiritusſancti ſpirans, prodire potuit.*

10. Quid autem in ciuitate Dauid] *Theodoretus Dialo. 1. locum hunc nominatim ex Irenæo ſic exprimit, D. Gentiano Herueto interprete:* Cur autem adiecerūt illud, in ciuitate Dauid, niſi vt à Deo factum illud promiſſum, quod ex fructu ventris eius erit Rex æternus, impletum annunciarent? Quod quidem promiſſum fecerat huius opifex vniuerſi.

11. adimpleram] *Expunximus* quod adimpleatur, *autoritate vet. cod.*

12. Ne erraueritis] *Deleuimus* enarraueritis, *author. vet. co.*

13. Et hi iniqui] *Vetus cod. ſine inciſo legit,* Hi qui erāt ab Og Ioade Angeli: *priorem lectionem ſequuntur omnes editiones.*

14. Aſtare] παρεστῆσαι, *ad verbum reddidit; quod alij, vt exhiberent, ſiue commendarent, dicunt.*

15. Nunc dimittes] ἀπολύεις, *in præſenti, non* ἀπολύσεις, *in futuro, habet Euangelium: Vetus co.* dimittit, *inde ſuſpicor* dimittis *Irenæi literam olim habuiſſe, cùm infra cap 18. ita ſcribat.*

16. Hieruſalem] *Latini codices habent* Iſrael: *ſed Græci omnes cum Irenæo Hieruſalem legunt, quod in annotationibus ſuis ſignauit Eraſmus, hunc Irenæi locum adducens.*

17. Vnus Deus] *Codices excuſi* viſus Deus.

18. In prophetis] *Sic Græci* ἐν προφήταις: *vulgata lectio* Eſaia propheta, *quam & in fine huius capitis agnoſcit quoque Irenæus: vt videatur gratam habuiſſe vtramque lectionem.*

19. Qui à Cerintho] *Nicolaum, Ebionem & Cerinthū viuis ipſis Apoſtolis ab eccleſia defeciſſe, eamque nefandis erroribus perturbaſſe certum eſt. Ac de Nicolao referunt Acta, & Apocalypſis. de Ebione ſupra lib. 1. cap. 26. & lib. 3. cap 3. dictum eſt: Cerinthū autem ex iis fuiſſe æſtimat Epiphanius, qui coram Apoſtolis turbationem operati ſunt, quando Iacobus ſcripſit ad Antiochenam Eccleſiam:* Nouimus quoſdam ex nobis ad vos veniſſe, & turbaſſe ſermonibus, quos nō narrauimus. *Ex eorum etiam numero eum facit, qui B. Petro reſtiterunt, quando rediit è domo Cornelij, Act. 12. & 15. Hos Ioannes etiam in epiſtolis atro carbone notare certū eſt, ſicut prius Euangelio ſuo in eoſdem dimicarat. Porro eorum falſas opiniones habes ſupra lib. 1. ca. 25. 26. 27.*

20. Sine ipſo factum eſt nihil quod factū eſt] *Puncto eiuſmodi ſentētiam hanc terminare, poſt Irenæū perplacet Chryſoſtomo & Theophilacto, vt ſenſus ſit: nihil omnino creatum, quod non ſit creatum à patre per filium. Conſuetam vero diſtinctionem ſequuntur ex Latinis Tertullianus aduerſus Prax; Hilarius; Auguſtinus; Hieronymus; quam Irenæus quoque paulopoſt conſeruat. Ex Græcis Origenes, Cyrillus, & Nazianzenus latinorum lectionem probant.*

21. Io ſua propria venit] *Pronomen* Sua *habent poſt Irenæum Cyprianus lib.1.aduerſus Iuda.ca.3. & de orat.Domi.& Auguſt. tractatu 2.in Io.*

22. Cognouit Iſraelites] *Quatuor hæ dictiones deſiderabant omnes excuſi codices.*

23. Quoniam enim quatuor] *Pia admodum & erudita eſt hæc ſpeculatio, qua Euangelia quatuor adumbrari philoſophatur per quatuor mundi plagas; quatuor principes Spiritus; Cherubim quadriformia; quatuórque teſtamenta; aduerſus Marcioniſtas: qui vnicum duntaxat Euangeliſtam volebant eſſe, vt indicat Origines primus contra eoſdem Dialogus. Irenæo aſtipulatur Hieronymus epiſt.ad Paulinum; Mattheum, Marcum, Luc. & Io. vocans* quadrigam Domini, & verum Cherubim. Rurſus, per illos quatuor, Eeeleſiam inſtar paradiſi quatuor flumina eructare, quatuórque angulos & anoulos habere, per quos, quaſi arca teſtamenti & cuſtos legis Domini, lignis immobilibus vehitur: inſuper quatuor hæc Euangelia Ezechielis volumen, in quatuor animantibus, Apocalypſimque probare: *Hæc autem addenda cenſui, vt Galaſij maledicēdi libidinem notarē, qui vt Marcioniſtis, & Manichæis auus ſuis obſequatur, hanc Irenæi theoriam vituperat. Sed quid mirum ſi martyribus inſultet, cùm etiam probationes & refutationes, quibus Dominus & magiſter noſter Ieſus Chriſtus in Iudæos vtitur, Caluinus Galaſij antiſtes & præceptor, imbecillas & parum ſolidas iudicet, eundémque impropriè ſæpè loquutum clamitet? In 6.& 12.cap.Matth.*

Præmi. cō. in Matth.

24. Imagines ſunt] *Chriſti Domini myſteriis has quoque animalium formas eleganter accommodat Hieronymus Comment. in. 1. cap. Ezechielis; de eiſdem copioſè diſſerit & Dionyſius Areopa. lib. de cœleſti hierar.cap. 1.2.13.15.& lib de Eccleſ.hierar.cap.4. Ad idem pertinent ij non inelegantes Sedulij presbyteri verſus; quibus Chriſtum ita alloquitur:*

Hoc Matthæus ageos, hominem generaliter implet,
Marcus vt alta fremit vox per deſerta leonis,
Iura ſacerdotij Lucas tenet ore iuuenci,
More volans aquilæ verbo petit aſtra Ioannes.
Quatuor hi proceres vna te voce canentes,
Tempora ceu totidem latum ſpargūtur in orbē.

25. Et pennatam] *Expunximus* pennatum.

26. Colloquebatur] *Ita pro* colloquebantur *vt mox loco* præbebant, *ſubſtituimus* præbebat, *authoritate vet.cod.*

27. vt plus] *Codices excuſi* vt plures.

28. patrem gloriatur ſe habere Euangelij] *Ita vetus codex, cui conſentit Eraſmi coniectura: excuſi cod. habebant* pariter gloriatur ſe habere Euangelium.

29. Ioannis] *Codices excuſi* Ioannem.

QVÆ SIT RELIQVORVM APOſtolorum doctrina.

CAPVT XII.

Ex actis Apoſto. oſtendit quanā fuerit aliorum doctrina de Deo vno, omnium Creatore, & Patre Domini noſtri.

PEtrus igitur Apoſtolus poſt reſurrectionem Domini, & aſſumptionem in cœlos, volens adimplere duodecim Apoſtolorum numerū, & eligere prouidentia alterum qui electus eſſet à Deo, his qui aderant dixit, Viri fratres, * oportebat impleri Scripturā hanc quam prædixit Spiritus ſanctus ore Dauid de Iuda, qui factus eſt dux his qui apprehenderūt Ieſum, quoniā annumeratus fuit inter nos, Fiat habitatio eius deſerta, & nō ſit qui inhabitet in ea, & epiſcopatū eius accipiat alter. Adimpletionē *eorū ex his quę à Dauid dicta ſunt, faciēs. Rurſus cùm Spiritus ſanctus deſcēdiſſet in diſcipulos, vti omnes prophetarent & loquerētur linguis: & quidā irriderēt eos quaſi à muſto ebrios, dixit Petrus, Nō ebrios quidē [illos] eſſe, cùm ſit hora tertia diei, eſſe autem hoc quod dictum eſt per Prophetam. Erit in nouiſſimis diebus (dicit Dominus) effundam de Spiritu meo in omnem carnem, & prophetabunt. Deus igitur qui per Prophetam promiſit miſſurum ſe Spiritum ſuum in humanum genus, ipſe & miſit ei, & ipſe Deus à Petro annūciatur ſuam promiſſionem adimpleſſe. Viri enim (inquit Petrus) Iſraelitæ, audite ſermones meos: Ieſum Nazarenū virum approbatum à Deo in vobis, virtutibus & prodigiis & ſignis quæ fecit per ipſum Deus in medio veſtrū, quemadmodum ipſi ſcitis: hunc definito conſilio & præſcientia Dei, traditum per manus iniquorum affigentes interfeciſtis: quem Deus excitauit ſolutis doloribus inferorum: quoniam non erat poſſibile teneri eum ab eis. Dauid enim dicit in ipſum, Prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam à dextris mei eſt *ne mouear. Propter hoc lætatum eſt cor meū, & exultauit lingua mea, inſuper & caro mea requieſcet in ſpe. Quoniā nō derelinques animā meā in inferno, neque dabis ſanctū tuū videre corruptionē. Dehinc rurſum fiducialiter illis dicit de patriarcha Dauid, quoniā mortuus eſt, & ſepultus, & ſepulchrū eius ſit apud eos, vſque in hūc diē. Propheta autē (inquit) cùm eſſet, & ſciret quoniā iureiurādo ei iurauit Deus, de fructu vētris eius *ſederet in throno eius, prouidēs locutus eſt de reſurrectione Chriſti, quoniā neque derelictus eſt apud inferos, neque caro eius vidit corruptionē. Hūc Ieſum (inquit) excitauit Deus, cuius nos omnes ſumus teſtes: qui dextera Dei exal-

Act. 1. 16. Pſal 67. Pſal. 107. Act. 2. Ioel 2. Iſa. 44.

De reſurrectione Chriſti morte, deſcenſu ad inferos, & Reſurrectione. Pſal. 15. Pſal. 131.

* oportet. * Apoſtolorum. * vt non. * ſederē.

Dei exaltatus, repromiſſionem ſancti Spiritus accipiens à patre effudit donationem hanc, quam vos nunc videtis & auditis. Non enim Dauid aſcendit in * cœlum, dicit autẽ ipſe, Dixit Dominus Domino meo, Sede ad dexterã meam, quoadusque ponam inimicos tuos ſubpedaneum pedum tuorum. Certiſſimè ergo ſciat omnis domus Iſraël, quoniam & Dominum eum, & Chriſtũ Deus fecit hunc Ieſum, quem vos crucifixiſtis. Cùm dixiſſent ergo turbæ, Quid ergo faciemus? Petrus ad eos ait, Pœnitentiam agite, & baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine Ieſu in remiſſionem peccatorum, & accipietis donũ Spiritus ſancti. Sic non alium Deum, nec aliam plenitudinem annuntiabant Apoſtoli, nec alterum quidem paſſum, & reſurgentem Chriſtum, alterum verò qui ſurſum volauerit, & impaſſibilis perſeuerauerit, ſed vnum & eundem Deum patrem, & Chriſtum Ieſum qui à mortuis reſurrexit, & eam quæ in eum [eſt] fidem annunciabant his qui non credebant in filium Dei, & ex Prophetis cohortabãtur eos, quoniam eum quem promiſit ſe Deus miſſurũ Chriſtum, miſit Ieſum, quem ipſi crucifixerũt, quem Deus excitauit. Rurſus cùm Petrus ſimul cum Ioanne vidiſſe eum qui à natiuitate claudus erat ante portam templi quæ dicitur ſpecioſa, ſedentem & petentẽ Eleemoſynam, dixit ei, Argentum & aurum non eſt mihi: quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine Ieſu Chriſti Nazareni ſurge & ambula. Et ſtatim eius cõfirmati ſunt greſſus & plantę, & ambulabat, & introiuit cum ipſis in templũ, ambulans & ſaliens & glorificãs Deum. Multitudine autem vniuerſa collecta ad eos propter inopinatum factum, Petrus dixit eis, Viri Iſraelitæ, quid miramini in hoc, & nos quid intuemini, quaſi noſtra virtute fecerimus hunc ambulare? Deus Abrahã, Deus Iſaac, & Deus Iacob, Deus patrũ noſtrorum, glorificauit filium ſuũ, quem vos quidẽ tradidiſtis in iudicium, & negaſtis ante faciem Pilati, cùm remittere eum vellet. Vos autem ſanctum & iuſtum aggrauaſtis, & petiſtis virum homicidam donari vobis, ducem autem vitæ occidiſtis: quẽ Deus excitauit à mortuis, cuius nos teſtes ſumus, & in fide nominis eius, hunc quem videtis & ſcitis, confirmauit nomen eius, & fides quæ eſt per ipſum, dedit ei incolumitatem coram vobis omnibus. Et nunc fratres ſcio quoniam ſecundùm ignorantiam feciſtis nequam. Deus autem * quæ prædixit ore omnium Prophetarum pati Chriſtum ſuũ, adimpleuit. Pœnitentiam igitur agite & cõuertimini, vti deleantur peccata veſtra, & veniant vobis tempora refrigerij [à facie] Domini, & mittat præparatum vobis Ieſum Chriſtum, quem oportet quidem cœlũ ſuſcipere vſque ad tempora diſpoſitionis omniũ quę locutus eſt ei Deus per ſanctos Prophetas ſuos. Moyſes quidẽ dicit ad patres noſtros, quoniam Prophetã excitabit vobis Dominus Deus * noſter ex fratribus * noſtris, quemadmodum me, ipſum audietis in omnibus quęcũque locutus fuerit ad vos. Erit autem omnis anima quæcũque nõ audierit Prophetã illum, peribit de populo. Et omnes à Samuel & deinceps, & omnes quotquot locuti ſunt, annunciauerũt dies iſtos. Vos eſtis filij Prophetarũ & Teſtamenti quod Deus diſpoſuit ad patres noſtros, dicens ad Abraham, [&] in ſemine tuo benedicentur omnes tribus terræ. Vobis primùm Deus excitans filiũ ſuũ miſit benedicentem vos, vt cõuertat ſe vnuſquiſque à nequitiis ſuis. Manifeſtã ergo præconationem Petrus cum Ioanne præconauit eis, repromiſſionẽ quã fecit Deus patribus per Ieſum adimpletã euangelizans. Non quidẽ alterũ Deũ annũtians, ſed filiũ Dei, qui & homo factus eſt & paſſus, in agnitionẽ adducens Iſraël, & in Ieſu reſurrectionẽ quæ à mortuis annuntians, & ſignificans quoniã omnia quæ Prophetæ annuntiauerũt de paſſione Chriſti, hæc adimpleuit Deus. Propter quod rurſus conuocatis principibus ſacerdotũ, fiducialiter Petrus dixit ad eos, Principes populi & ſeniores Iſraëlitæ, ſi nos hodie redarguimur à vobis in benefacto hominis infirmi, in quo hic * ſanatus eſt, cognitũ ſit omnibus vobis & omni populo Iſraël, quoniam in nomine Ieſu Chriſti Nazareni, quem vos crucifixiſtis, quẽ Deus excitauit à mortuis, in hoc hic aſtat in conſpectu veſtro ſanus. Hic eſt lapis precioſus * reprobatus à vobis ædificantibus, qui factus eſt in caput anguli. Et nõ eſt aliud nomen ſub cœlo, quod datum ſit hominibus, in quo oporteat ſaluari nos. Sic Apoſtoli non Deũ mutabant ſed Chriſtũ annunciabãt populo eſſe Ieſum qui crucifixus eſt, quem Deus excitauit, qui Prophetas miſit, idem Deus excitauit, & ſalutem in eo dedit hominibus. Confuſis igitur & per curationem, (annorum enim, inquit Scriptura, pluſquam XL. erat homo in quo factum eſt ſignum curationis) & per doctrinam Apoſtolorum & Prophetarum expoſitionem, cùm remiſiſſent ſummi ſacerdotes Petrum & Ioannem, & reuerſi eſſent ad

Marginal notes (left): * cœlos. — * qui. — * veſter. — * veſtris. — * ſaluatus. — * ſpretus.

Marginal notes (right): *Aſcenſio Chriſti in cœlum.* — *Pſal. 109.* — *Pœnitẽtia, Baptiſmus. Remiſſio peccatorũ.* — *Vnũ Deũ & vnicum Chriſtum docuerunt Apoſtoli.* — *Act. 3.* — *Petri cõtio ad Iudæos.* — *Mat. 27. Mar. 15. Luc. 23. Io. 18.* — *Pœnitẽtia. Remiſſio peccatorũ.* — *Moſis de Chriſto prophetia.* — *Deuter. 18.* — *Gene. 12.* — *Act. 4.* — *Pſal. 117.* — *Apoſtoli non Deum mutauerũt, ſed Chriſtũ annunciarunt.*

reliquos coapoſtolos & diſcipulos Domini, id eſt in Eccleſiam,& enarraſſent quæ fuerãt facta,& quemadmodum fiducialiter egiſſent in nomine Ieſu. Audientes (inquit) tota Ec-

Eccleſiæ preces, & gratiarum actiones. Act. 4.

cleſia, vnanimes extulerunt vocem ad Deum,& dixerunt, Domine,tu es Deus qui feciſti cœlum & terram & mare & omnia quæ in eis ſunt, qui per Spiritum ſanctum ore Dauid patris noſtri,pueri tui,dixiſti, Quare fremuerunt gentes,& populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt reges terræ,& principes congregati ſunt in vnum,aduerſus Dominum,& aduerſus Chriſtum eius. Conuenerunt enim[verè] in hac ciuitate aduerſus ſanctum filium

Pſal. 2.

tuum Ieſum quem vnxiſti, Herodes & Pontius Pilatus, cum gentibus & populis Iſrael, facere quæcunque manus tua & voluntas tua prædeſtinauerat fieri. Hæ voces Eccleſiæ, ex qua habuit omnis Eccleſia initium. Hæ voces ciuitatis magnæ noui teſtamenti ciuiũ. Hæ voces Apoſtolorum,hæ voces diſcipulorum Domini, eorum qui poſt aſſumptionem Domini per Spiritum & perfecti extiterunt, & inuocauerunt Deum qui fecit cœlum & terram,[& mare,] qui per prophetas annũtiatus eſt,& eius filius Ieſus,quem vnxit Deus, & alterum autem neſcientes.Non [enim]erat ibi tunc Valentinus,nec Marcion,nec reliqui ſui,vel eorum qui aſſentiunt eis euerſores.Propter quod[&]exaudiuit eos factor om-

Act. 4.

nium Deus. Commotus eſt enim(inquit)locus,in quo erant collecti, & repleti ſunt omnes Spiritu ſancto,& loquebãtur Verbum Dei cum fiducia,omni volenti credere: Virtu-

Apoſtoli teſtes reſurrectionis Domini noſtri.

te enim magna(inquit)reddebant teſtimoniũ Apoſtoli reſurrectionis Domini Ieſu,dicentes ad eos, Deus patrum noſtrorum excitauit Ieſum,quem vos apprehendiſtis,& interfeciſtis ſuſpendentes in ligno:hunc Deus principem & Saluatorem exaltauit gloria ſua,dare pœnitentiam Iſraël,& remiſſionem peccatorum : & nos in eo teſtes ſumus ſermonum horum, & Spiritus ſanctus quem dedit Deus credentibus ei.Omni quoque die(inquit)in templo & in domo non ceſſabant docẽtes & euangelizantes Chriſtum Ieſum filium Dei. Hæc enim erat ſalutis agnitio, quæ perfectos ad Deum efficit eos,qui cognoſcunt filij e-

Refutatio Gnoſtica ſycophantiæ. Supra lib. 3. cap. 5.

ius aduentum.Quoniam autem * impudentes quidam eorum dicunt,apud Iudæos præconantes Apoſtoli,non poterant alterum eis Deum annuntiare præter eum,qui creditus fuerat ab ipſis:dicimus ad eos, quoniam ſi ſecundùm olim inſitam opinionem hominibus loquebantur Apoſtoli, nemo ab his cognouit veritatem, multo autem prius à Domino, etenim ipſum ſic locutum dicunt. Nec hi ergo ipſi veritatem ſciunt,ſed* ſententia eorum de Deo cùm eſſet talis,exceperant doctrinam quemadmodum audire poterant. Secundùm [hunc] igitur ſermonem, apud neminem erit regula veritatis, ſed omnes diſcipuli omnibus imputabunt,quoniam quemadmodum vnuſquiſque ſentiebat, & quemadmodum capiebat,ſic ſermo ad eum factus eſt. Superfluus autem & inutilis aduentus Domini parebit,ſi quidem venit permiſſurus & ſeruaturus vniuſcuiuſque olim inſitam de Deo

** impudentes.*

** ſciẽtia.*

Vnicum & verũ Deũ, Chriſtumque filium eius annuntiabant Apoſtoli.

opinionem. Adhuc etiam & multo durius erat,[quem hominem]viderant Iudæi & cruci affixerant,annuntiare hunc eſſe Chriſtum filium Dei, æternum ipſorum regem. Non igitur iam ſecundùm priſtinam eorum opinionem loquebantur ad eos. Qui enim in faciem interfectores eos eſſe Domini dicebant,multo magis fiducialiter cum patrem, qui ſuper Demiurgum eſt & [ipſi] annuntiarent,& non id quod [putabat] vnuſquiſque:& multominus erat peccatum,ſiquidem ſuperiorem Saluatorem, ad quem aſcendere eos oporteret quoniam eſſet impaſſibilis,nõ affixiſſent cruci. Quemadmodũ enim gẽtibus nõ ſecũdùm ſententiã illorũ loquebãtur,ſed cũ fiducia dicebãt quoniã dij ipſorũ nõ eſſent dij,ſed idola dæmoniorũ:ſimili modo & Iudæis annũciaſſent, ſi alterũ maiorẽ & perfectiorẽ ſciſſent patrẽ,non annũciantes,neque augentes eorũ nõ verã de Deo opinionẽ. Ethnicorum autẽ ſoluentes errorẽ,& auferẽtes[eos]à ſuis diis,nõ vtique alterũ eis inferebãt errorẽ,ſed auferẽtes eos qui nõ erant dij,eũ qui ſolus erat Deus & verus pater oſtenderũt. Ex verbis

Act. 10. Acta Petri & Cornelij Centurionis. Eleemoſyna. Oratio. Angelus.

Petri igitur,quæ fecit in Cęſarea ad Corneliũ Centurionẽ,& eos qui cũ [eo]erãt Gẽtiles, quib9 primò enarratus eſt ſermo Dei,cognoſcendũ eſt[nobis]quę annũciabant Apoſtoli, & qualis fuit pręcatio ipſorũ,& quã habuerũt de Deo ſententiã. Erat enim[inquit]Cornelius hic religioſus & timẽs Deũ cum tota domo ſua, & faciens Eleemoſynas multas in populo,& orãs Deũ ſemper. Vidit ergo circa horã nonã diei, Angelũ Dei intrantẽ ad ſe,& dicentẽ, Eleemoſynæ tuæ aſcenderũt in recommemorationẽ in conſpectu Dei, Propter quod mitte ad Simonem,qui vocatur Petrus. Petrus autem cùm vidiſſet reuelationem,in qua reſpõdit ad eum cœleſtis vox, Quæ Deus emũdauit, tu ne cõmune dixeris,hoc ideo,

quoniam

quoniã qui per legem inter munda & immunda diſtinxit Deus, hic emũdauit gentes per
ſanguinem filij ſui, quem & Cornelius colebat: ad quem Petrus veniens dixit, In veritate
comperi quoniam non eſt perſonarum acceptor Deus, ſed in omni gente, qui timet eum,
& operatur iuſtitiam, acceptabilis ei eſt. Manifeſtè ſignificans, quoniã quem antea Deum
timebat Cornelius, quem per Legem & Prophetas audierat, propter quem & eleemoſy- *Act. 10.*
nas faciebat, hic in veritate eſt Deus. Deerat autem ei agnitio: propter quod adiecit, Vos
ſcitis quòd factum eſt Verbũ per omnem Iudæam. Incipiens enim à Galilæa poſt baptiſ-
mũ [quod] prędicauit Ioannes Ieſum à Nazareth, quemadmodũ vnxit eum Deus Spiritu
ſancto & virtute: ipſe circuiuit benefaciens & curãs omnes qui oppreſſi erant à Diabolo,
quoniam Deus erat cum eo. Et nos teſtes ſumus omniũ corũ quæ fecit in regione Iudæo-
rum & in Hieruſalem, quem & interfecerunt ſuſpendentes in ligno: hunc Deus excitauit
tertia die, & dedit eum manifeſtum fieri, non omni populo, ſed teſtibus nobis prædeſti-
* à Deo. naris * ab eo, qui cum eo & manducauimus & bibimus poſt reſurrectionem à mortuis. Et
præcepit nobis annunciare populo & teſtificari, quoniam ipſe eſt prædeſtinatus à Deo iu-
dex viuorum & mortuorum. Huic omnes Prophetæ teſtimonium reddunt, remiſſionem
peccatorum accipere per nomen eius omnem credentem in eum. Filium ergo Dei quem
ignorabant homines, anũntiabant Apoſtoli & aduentum eius, his qui antè inſtructi erant
de Deo, ſed non alterum Deum inferebant. Si enim tale aliquid ſciret Petrus, liberè gẽti-
bus prędicaſſet alterum quidem Iudæorum, alterum autem Chriſtianorum eſſe Deũ, qui *Vnus Deus Iudæorum, Chriſtianorum, & gentium.*
* quodcunque. quidem propter viſionem Angeli conterriti omnes, * quæcũque eis dixiſſet, credidiſſent.
ex verbis autem Petri manifeſtum eſt, quoniam præcognitum quidem eis Deum cuſtodi-
uit, filium autem Dei Ieſum Chriſtũ eſſe teſtificatus eſt ipſis, iudicem viuorũ & mortuo-
rum, in quo baptizari eos iuſſit in remiſſionem peccatorum: & non tantùm hoc, ſed & Ie-
ſum Chriſtum eſſe filium Dei teſtificatus eſt, qui & vnctus Spiritu ſancto, Ieſus Chriſtus
dicitur. Et eſt hic idẽ ex Maria natus, quemadmodum Petri continet teſtificatio. An nũ-
quid perfectam tunc cognitionem nondum habebat Petrus, quam poſtea adinuenerunt
hi? Imperfectus igitur ſecundùm hos Petrus, imperfecti autẽ & reliqui Apoſtoli, & opor-
tebit eos reuiuiſcentes, horum fieri diſcipulos, vt & ipſi perfecti fiant. Sed & hoc quidem
ridiculum eſt. Arguuntur verò iſti non quidem Apoſtolorum, ſed ſuæ malæ ſententiæ eſſe
diſcipuli. Propter hoc autem & varię ſententiæ ſunt vniuſcuiuſque eorum recipientes er-
rorem quemadmodum capiebat. Eccleſia verò per vniuerſum mundum ab Apoſtolis fir- *Eccleſia vniuerſa ſententia vna de Deo, & Chriſto.*
mum habens initium, in vna & eadem de Deo, & de filio eius perſeuerat ſententiã. Philip-
pus autem rurſus ſpadoni reginæ Æthiopum reuertẽti à Hieroſolymis, & legenti Eſaiam
Prophetã, ſolus ſoli, quem annuntiauit? Nónne eum de quo dixit propheta? Tanquã ouis
ad occiſionem ductus eſt, quemadmodũ agnus ante tondentẽ ſe ſine voce, ſic nõ aperuit *Act. 8.*
* enarrabit? os ſuũ: natiuitatem eius quis* enarrauit? quoniã tolletur à terra vita eius: hunc eſſe Ieſum, *Iſa. 53.*
& impletã eſſe in eo Scripturã, quemadmodũ ipſe eunuchus credens, & ſtatim poſtulans *Infra lib. 4 cap. 40.*
baptizari dicebat, Credo filiũ Dei eſſe Ieſum, qui & * miſſus eſt in regiones Æthiopię, præ- *Eunuchus æthiops ſuæ gentis Apoſtolus factus eſt.*
dicaturus hoc quod ipſe crediderat, Deũ quidem vnum per prophetas prædicatũ, huius
verò filium feciſſe ſecundùm hominẽ aduentũ, & vt ouem ad victimã ductum, & reliqua
quæcunque Prophetæ dicunt de eo. Paulus quoque & ipſe poſteaquam de cœlo locutus
eſt ad eum Dominus, & oſtendit quoniam ſuum Dominũ perſequeretur, perſequens di-
ſcipulos eius, & miſit Ananiam ad eum, vt iterũ videret & baptizaretur: In ſynagogis (ait) *Act. 9.*
in Damaſco prędicabat cũ omni fiducia Ieſum, quoniã hic eſt Chriſtus filius Dei. Hoc eſt *Paulus Ieſum Chriſtũ vbique prædicauit.*
myſteriũ quod dicit per reuelationem manifeſtatũ ſibi, quoniã qui paſſus eſt ſub Pontio
Pilato, hic Dominus eſt omniũ, & rex [omniũ] & Deus & iudex, ab eo qui eſt omniũ De⁹,
accipiens poteſtatẽ, quoniam ſubiectus factus eſt vſque ad mortem, mortem autẽ crucis. *Philip. 2.*
[Et] quoniam hoc verũ eſt, Athenienſibus euangelizans in Ariopago, vbi Iudæis nõ aſſi- *Act. 17.*
ſtentibus, licebat ei cum fiducia verum prædicare Deum, dixit eis, Deus qui fecit mundũ
& omnia quæ in eo ſunt, hic cæli & terræ Dominus exiſtens, non in manufactis templis
inhabitat, nec à manibus humanis tractatur, tanquam alicuius indigens, cùm ipſe omni-
bus dederit vitam & ſpiritum, & omnia fecerit, qui fecit ex vno ſanguine omne genus ho-
minũ inhabitare ſuper faciem totius terræ, præfiniẽs tempora ſecundùm determinationẽ
inhabitationis eorum, quærere illud quod eſt diuinũ, ſi quo modo tractare poſſint illud

aut inuenire, qnamuis etiam non longè ſit ab vnoquoque noſtrum: in ipſo enim viuimus; mouemur, & ſumus, & quemadmodum [7] quidam ſecundùm vos dixerunt, Huius enim & genus ſumus. Genus igitur cùm ſimus Dei, non oportet nos putare id quod eſt diuinũ, ſimile eſſe auro vel argento, vel lapidi per artem vel concupiſcentiam hominis deformato. Tempora ergo ignorantiæ deſpiciens Deus, nunc præcepit hominibus omnibus vbique pœniteri in ipſum, quoniam conſtituit diem iudicari orbem terræ in iuſtitia, in viro
Deus vnus, mundi fabricator. Ieſu, in quo ſtatuit fidem, excitans eum à mortuis. Hoc autem in loco non ſolùm factorẽ mundi Deum eis annunciat non aſſiſtentibus Iudæis, ſed & quoniam vnum genus huma-
Deut.32. num fecit inhabitare ſuper omnem terram. Quemadmodum & Moyſes ait, Quando diuiſit Altiſſimus gentes, quemadmodum diſperſit filios Adam, ſtatuit terminos gentium ſecundùm numerum [8] Angelorum Dei. Populum autem qui * credit Deo, iam non eſſe ſub Angelorum poteſtate, ſed ſub Domini. [Facta eſt enim portio Domini] populus eius, ** credidit Deum.*
Act.14. Iacob, funiculum hæreditatis eius, Iſrael. Et iterum Lyſtris Lyciæ cùm eſſet Paulus cum Barnaba, & à natiuitate claudum in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti ambulare feciſſet, & cùm turba honorare eos vellet quemadmodum Deos, propter admirabile factum, ait eis, [Nos] ſimiles vobis ſumus homines, euangelizantes vobis [9] vti ab eis vanis ſimu-
Pſal. 145. Act.14. lachris conuertamini ad] Deum viuum, qui fecit cœlum & terram & mare, & omnia quæ in eis ſunt: qui in præteritis temporibus permiſit omnes gentes abire vias ſuas, quanquam non ſine teſtimonio ſemetipſum reliquit, benefaciens, de cœlo dans [vobis] pluuias & tẽpora fructifera, adimplens cibo & hilaritate corda * noſtra. Quoniam autem his annun- ** veſtra.*
tiationibus eius omnes epiſtolæ conſonant, ex ipſis epiſtolis oſtendimus apto in loco exponentes Apoſtolum: nobis autem conlaborantibus his oſtenſionibus quæ ex Scripturis
[illegible] ſunt, & quæ multifariè dicta ſunt, breuiter & compendioſe annuntiantibus, & tu cum magnanimitate intende eis, & non longiloquium putare, hoc intelligens quoniam oſtenſiones quæ ſunt in Scripturis, non poſſunt oſtendi, niſi ex ipſis Scripturis. Stephanus au-
Act.7. Stephanus protomartyr vnum vtriuſque teſtamenti Deum, qui & Chriſtũ promiſerat, docebat. tem iterum qui electus eſt ab Apoſtolis primus * diaconus, qui & primus ex omnibus hominibus ſectatus eſt veſtigia martyrij Domini, propter Chriſti confeſſionem primus interfectus, fiducialiter loquens populo, & docẽs eos dicens, Deus gloriæ viſus eſt patri noſtro Abrahæ, & dixit ad eum, Exi de terra tua & de cognatione tua, & veni in terram quã demonſtrabo tibi: & tranſtulit illum in terram hanc, quam nunc & vos inhabitatis, & nõ dedit ei hæreditatem in ea nec greſſum pedis, ſed promiſit dare ei in poſſeſſionem eam, & ſemini eius poſt eum. Locutus eſt autem ſic Deus ad eum, quoniam erit ſemen eius peregrinum in terra aliena, & in ſeruitutem redigentur & vexabuntur annis quadringentis, & gentem cui ſeruient, iudicabo ego, dicit Dominus. Et poſtea exient & ſeruient mihi in iſto loco, & dedit ei teſtamentum circuncifionis, & ſic generauit Iſaac. Et reliqua autem verborum eius eundem Deum annuntiant, qui fecit cum Ioſeph & cum patriarchis, qui & colloquutus eſt Moyſi, & omnem Apoſtolorum doctrinam vnum & eundem Deum annuntiaſſe, qui tranſtulit Abraham, qui promiſſionem hæreditatis ei fecit, qui teſtamentum circuncifionis apto tempore dedit, qui ex Ægypto vocauit ſemen eius ſeruatum manifeſtè per circuncifionem: in ſigno enim dedit eam, vt non ſimiles eſſent Ægyptiis. Hunc factorem omnium: hunc patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, hunc Deum claritatis ex ipſis ſermonibus & Actibus Apoſtolorum volentes diſcere poſſunt, & contemplari, quoniã vnus hic Deus ſuper quem alius non eſt. Si autem erat ſuper hunc alius Deus, ex abundã-
[illegible] ti per comparationem diceremus, hic illo melior eſt. Melior enim ex operibus apparet, quemadmodum & prædiximus, & cùm illi nullum patris ſui opus habeant oſtendere, hic ſolus oſtenditur Deus. Si quis autem ægrotans circa quæſtiones, ea quæ ab Apoſtolis de Deo dicta ſunt allegorizanda exiſtimat, prædictos ſermones noſtros diſcutiat, in quibus vnum Deum conditorem & factorem omnium oſtendimus, & ea quæ ab illis dicuntur deſtruximus & denudauimus: & inueniet conſonantes eos Apoſtolorum doctrinæ, & ſic habere quemadmodum docebant & perſuadebantur, quoniam vnus eſt fabricator omnium Deus: & cùm repulerit à ſententia ſua tantum errorem, & eam quæ eſt aduerſus Deum blaſphemiam, & à ſemetipſo inueniet rationem, cognoſcens & eam quæ eſt ſecundùm Moyſem legem & gratiam noui teſtamenti, [10] vtraque apta temporibus, ad vtilitatẽ humani generis ab vno & eodem præſtita Deo. Omnes enim qui ſunt malæ ſententiæ, moti ab

moti ab ea legiſlatione, quæ eſt ſecundùm Moyſem, diſſimilem eam & contrariam Euangelij doctrinæ arbitrantes, iam non ſunt conuerſi, vti differentiæ vtriuſque teſtamenti inquirerent cauſas. Deſerti igitur cùm ſint à paterna dilectione, & inflati à Satana, conuerſi in Simonis magi doctrinam, abſtiterunt ſententiis ab eo qui eſt Deus, & putauerũt quòd à Semetipſis plus inueniſſent quàm Apoſtoli, alterum Deum adinuenientes. Et Apoſtolos quidem adhuc quæ ſunt Iudæorum ſentientes, annunciaſſe Euãgelium, ſe autem ſynceriores & prudentiores Apoſtolis eſſe. Vnde & Marcion, & qui ab eo ſunt, ad intercidẽdas conuerſi ſunt Scripturas,[11] quaſdam quidem in totum non cognoſcentes, ſecundum Lucam autem Euangelium & Epiſtolas Pauli decurtantes, hæc ſola legitima eſſe dicunt, quæ ipſi minorauerunt. Nos autem etiam ex his quæ adhuc apud eos cuſtodiuntur, arguemus eos donante Deo, in altera conſcriptione. Reliqui verò omnes falſo ſcientiæ nomine inflati, Scripturas quidem confitentur, interpretationes verò conuertunt, quemadmodum oſtẽdimus in primo libro. Et quidem hi qui à Marcione, [ſunt] ſtarim[12] blaſphemant fabricatorem, dicentes eum malorum * fabricatorem, propoſitum initij ſui intolerabiliorem habentes, duos naturaliter dicentes deos, diſtantes inuicem, alterum quidem bonum, alterum autem malum. Hi autem qui ſunt à Valentino nominibus honeſtius vtentes, & patrem & Dominum, & Deum hunc qui eſt fabricator oſtẽdentes, propoſitum ſiue ſectam blaſphemiorem habent, neque ab aliquo ex his quæ ſunt intra plenitudinem Æonibus dicentes eum emiſſum, ſed ab ea labe quæ extra pleroma expulſa [eſt.] Hæc autem omnia contulit eis Scripturarum & diſpoſitionis Dei ignorantia. Nos autem & cauſam differentiæ teſtamentorum, & rurſum vnitatem & conſonantiam ipſorum, in his quæ deinceps futura ſunt, referemus. Quoniam autem & Apoſtoli &[13] diſcentes ipſorum ſic docebant, quemadmodũ Eccleſia prædicat, & ſic docentes perfecti fuerunt, propter quod [&] euocabantur ad perfectum. Stephanus hæc docens adhuc cùm ſuper terrã eſſet, vidit gloriam Dei, & Ieſum ad dexteram: & dixit, Ecce, video cœlos apertos, & filium hominis ſtantem à[14] dexteris Dei. Et hæc dixit, & lapidatus eſt, & ſic perfectam doctrinam adimpleuit, per omnia martyrij magiſtrum imitans, & poſtulans pro eis qui ſe interficiebant, & dicens, Domine, ne ſtatuas illis hoc peccatum. Sic erant perfecti, qui vnum & eundem Deum ab initio vſque ad finem variis diſpoſitionibus aſſiſtẽtem humano generi ſciebant, quemadmodum ait Oſee Propheta. Ego viſiones[15] impleui, & in manibus Prophetarum aſſimilatus ſum. Qui ergo vſque ad mortem tradiderũt animas propter Euangelium Chriſti, quomodo poterant ſecundùm inſitam opinionem hominibus loqui? Quod ipſum ſi feciſſent, non paterentur, ſed quoniã contraria his qui non aſſentiebant veritati prædicabant, ideo & paſſi ſunt. Manifeſtum eſt ergo quoniam non derelinquebant veritatem, ſed cum omni fiducia Iudæis & Græcis prædicabant. Iudæis quidem Ieſum, eum qui ab ipſis crucifixus eſt, eſſe filium Dei, iudicem viuorum & mortuorum, à patre accepiſſe æternum regnum in Iſrael, quemadmodum oſtendimus: Græcis verò vnum Deum qui omnia fecit, & huius filium Ieſum Chriſtum annunciantes. Manifeſtius autem hoc oſtẽditur ex Apoſtolorum epiſtola, quam neque Iudæis neque Græcis, ſed ipſis qui ex gentibus in Chriſtum credebant, confirmantes fidem ipſorum miſerunt. Cùm enim deſcendiſſent quidem à Iudæa in Antiochiam, in qua & primùm omnium diſcipuli Domini pro fide quam in Chriſto habebãt, vocati ſunt Chriſtiani, & ſuaderent eis qui crediderant in Dominũ, circuncidi, & reliqua ſecundùm legis obſeruationem perficere: & aſcendiſſent Paulus & Barnabas Hieroſolymam ad alteros Apoſtolos propter hanc quæſtionem, & vniuerſa Eccleſia conueniſſet in vnum. Petrus dixit eis, Viri fratres, vos ſcitis quoniam à diebus antiquis in vobis Deus elegit, vt ex ore meo audirent gentes verbum Euangelij, & crederẽt, & cordis inſpector Deus teſtimonium perhibuit eis, dans eis Spiritum ſanctum, ſicut & nobis, & nihil diſcreuit inter nos & ipſos, emundans per fidem corda illorum. Nunc igitur quid tentatis [Deum,] imponere iugum ſuper ceruicem diſcipulorum, quod neque patres noſtri, neque nos valuimus portare? ſed per gratiã Domini noſtri Ieſu Chriſti credimus nos poſſe ſaluari, quomodo & illi. Poſt quem Iacobus dixit, Viri fratres, Simon retulit quemadmodum Deus excogitauit accipere ex gentibus populum nomini ſuo, & ſic cõueniunt ſermones prophetarum, ſicut ſcriptum eſt, Poſt hæc reuertar, & reædificabo tabernaculum Dauid quod cecidit, & diſturbata eius

* factoré.

Hæretici deſerti à Deo, & inflati à Satana: impudenter Apoſtolis ſeſe præferunt, & Scripturas decurtant.

Marcion blaſphemꝰ, Deum malorum autorem, dicebat.

Act. 7.

Oſea 12. 10.

Martyres, qua de cauſa extremis ſupplicijs affecti ſunt.

Ex orationibus & epiſtola Synodi Hieroſo ſuperiora probat.

Act. 15. Petri oratio in Synodo.

Iacobi oratio.

ædificabo, & erigam illud, vti requirant reliqui hominum Dominum, & omnes gentes in quibus inuocatum eſt nomen meum ſuper eos, dicit Dominus faciens hæc. Cognitum à ſeculo eſt Deo opus eius, propterea ego ſecundùm me iudico, non moleſtari eos qui ex gentibus conuertuntur ad Deum, ſed præcipiendum eis vti abſtineant à vanitatibus idolorum, & à [16] fornicatione, & à ſanguine: & quæcunque nolunt ſibi fieri, aliis ne faciant. *Epiſtola Synodalis.* Et cùm hæc dicta eſſent, & omnes conſenſiſſent, ſcripſerunt eis ſic. Apoſtoli & presbyteri fratres, his qui ſunt in Antiochia & Syria & Cilicia fratribus ex gentibus, ſalutem. Quoniam audiuimus, quia ex nobis quidam exeuntes turbauerunt vos ſermonibus, deſtruentes animas veſtras, quibus non præcepimus, dicentes, Circuncidimini & ſeruate Legem, placuit nobis conuenientibus in vnum, electos viros mittere ad vos cum dilectiſſimis noſtris Barnaba & Paulo, hominibus qui tradiderunt animam ſuam pro nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti. Miſimus igitur Iudam & Sileam, & ipſos per ſermonem annũciantes noſtram ſententiam. Placuit enim ſancto Spiritui & nobis, nullum amplius vobis pondus imponere, quàm hæc quæ ſunt neceſſaria, vt abſtineatis ab Idolothytis, & ſanguine, & fornicatione: & quæcunque non vultis fieri vobis, aliis ne faciatis: à quibus cuſtodiẽtes vos ipſos, bene [agetis,] ambulantes in Spiritu ſancto. Manifeſtum eſt igitur ex his omnibus, quoniam non alterum patrem eſſe docebant, ſed libertatis nouum Teſtamentum dabant his, qui nouè in Deum per Spiritum ſanctum credebant. Ipſi autem ex eo quòd quærerẽt an oporteret circuncidi adhuc diſcipulos nécne, manifeſtè oſtenderunt non habuiſſe ſe alterius Dei contemplationem. Cæterùm non talem timorem circa primum habuiſſent Teſtamentũ, vt nec [17] cum ipſis Ethnicis] quidem conueſci vellent. Nam & Petrus quãuis ad catechiſandos eos miſſus eſſet, & tali viſione conterritus fuiſſet, cum timore tamen multo locutus eſt ad eos dicens, Ipſi ſcitis quoniam non eſt fas viro Iudæo * coniungi aut ** adiungi.* *Act.10.* conuenire cum allopylo: mihi autem Deus oſtendit, neminem communem aut immundum dicere hominem: quapropter ſine contradictione veni: his ſermonibus ſignificans quoniam non abiſſet ad eos, niſi * miſſus fuiſſet. ** iuſſus.* Sic neque baptiſma [quidem] facilè dediſſet, niſi Spiritu ſancto requieſcẽte ſuper eos, prophetantes eos audiſſet: & propter hoc dixit, Nun quis aquam vetare poteſt ad baptizandum hos, qui Spiritum ſanctum acceperunt, quemadmodum & nos? ſuadens ſimul his qui ſecum erant, & ſignificans quoniam niſi Spiritus ſanctus ſuper eos requieuiſſet, exiſteret qui eos prohiberet à baptiſmate. Hi autem qui circa Iacobum Apoſtoli, gentibus quidem liberè agere permittebant, concedentes nos Spiritui Dei. Ipſi verò ſcientes eundem eſſe Deum, perſeuerabant in priſtinis obſeruationibus, ita vt & Petrus quoque timens ne culparetur ab ipſis, antè manducans cum gentibus, propter viſionem & propter Spiritum ſanctum qui requieuerat ſuper eos, cùm tamen adueniſſent quidam ab Iacobo, ſeparauit ſe, & non manducauit cum eis: hoc ipſum autẽ dixit Paulus & Barnabam feciſſe. Sic Apoſtoli quos vniuerſi *Gal.2.* actus, & vniuerſæ doctrinæ Dominus teſtes fecit (vbique enim ſimul cum eo aſſiſtentes *Lex & Euangeliũ ab vno Deo.* inueniuntur Petrus & Iacobus & Ioannes) religioſè agebant circa diſpoſitionem Legis, quæ eſt ſecũdùm Moyſem, ab vno & eodem ſignificãtes eſſe Deo. Quod quidem [18] non feciſſent] ſecundùm quæ prædiximus, ſi præter eum qui Legis diſpoſitionem fecit, alterum patrem à Domino didiciſſent.

ANNOTATIONES.

1. Eligere] *Vet.cod.* allegere *vocabulum Iuriſconſultis vſitatum, quo in cœtum adiungere, aſcribere & quaſi cooptare ſignificant. Nam & legi dicebantur, qui in ſenatorium numerum aſcribebãtur. Suetonius:* Inſtanti ſæpius vt ciuitate donatum in Decurias allegeretur, Tiberius negauit ſe allecturum. *Vlpianus de Decur. lege Generaliter:* Allegi eſt per electionem in ordinẽ aſſumi. *Vtitur eodem Lucifer Calaritanus, lib.1. pro S. Athanaſio.*

2. Saliens] *Cùm ſanus factus fuit, ſemel exiliit, poſtea verò identidem ſaliit, illud Græcè dictum eſt* ἐξαλλόμενος, *hoc autem* ἁλλόμενος, *quod rectè animaduertit Irenæus, vt etiam obſeruat illic Eraſmus.*

3. Aggrauaſtis] *Græcè* ἠγνοήσατε, *quod cum veteri interprete paſſim omnes conuertunt, negaſtis.*

4. Et veniant vobis] *Paulò aliter hunc locum exprimunt & litera Græca & editio vulgata: Tertull. lib. de Reſur. car.* Vt tempora vobis ſuperueniant refrigerij ex perſona Dei: *quæ non multum recedunt ab Irenæi lectione.*

5. Quem hominem] *Deleuimus* quemadmodũ: *infra quoque pro* ipſis, ipſi: *pro* putabant, putabat: *& pro* vobis, nobis *repoſuimus authoritate vet. cod.*

6. Miſſus eſt in regiones Æthiopiæ] *Vt hunc locum ex:*

locum ex Irenæo mutuati ſunt poſtea Euſebius lib. 2. Hiſt. cap. 1. & Hieronymus com. in 53. Eſa. ſic videtur Irenæus eundẽ decerpſiſſe ex libris Abdiæ, & lib. 7. conſt. Apoſt. Clemencis cap. 47. Omnes ſiquidem vno ore, iiſdémque fermè verbis, hunc indigenis ſuis Chriſti Euãgelium & baptiſma annunciaſſe vt ei à Philippo traditũ fuerat, adfirmant. Additque Abdias, Matthæum Apoſtolum in Aethiopiam profectum, ibidem illum inueniſſe: Sophronius autem tanto eum ſtudio promulgandæ religionis Chriſtianæ exarſiſſe teſtatur, vt in Arabia felici, & Taprobana inſula euangelizauerit, ac glorioſo certamine Chriſti nomine obierit.

7. Quidam ſecundum vos] *Vt hic omittit mentionem Poëtarum, quæ tamen in codice Græco Lucæ habetur, ſic fecit poſtea & Auguſtinus, explicans aliquot quæſtiones in Epiſtolam ad Romanos.*

8. Angelorum Dei.] *Verſionem Septuaginta ſequitur, vt Baſilius lib. 3. contra Euno; Chryſoſtomus ho. 60. in Math. Cyrillus in 53. Eſa. Ruffinus in Symbo. & plerique Græcorum & Latinorum. Hebraica ſic ad verbum reddit Sanctes,* Statuit terminos populorum iuxta numerum filiorum Iſrael.

9. Vti ab his vanis] *Septem has voces ex veteri co. adiecimus, quas etiam agnoſcit Lucæ contextus Act. 14. & linea ſuperiore* Nos, *pro* Nomine *repoſuimus.*

10. Vtraque apta tẽporibus] *Auguſtinus lib. 32. cõtra Fauſtum cap. 14. & Epiſt. 5. quæ eſt ad Marcel. idem explicat venuſta ſimilitudine ſumpta à medico, qui aliud cras, aliud hodie ægrotis obſeruandum præcipit, quandoque etiam prohibens, quod ante præceperat. Origenes idem antea præſtiterat, ducta ſimilitudine à matre, quæ nunc mammis ſuauiter, poſtea ſolidiore cibo, liberos paſcit, Dialogo 1. contra Marcio.*

11. Quaſdam quidem] *Vtramque* Epiſtolam *ad Timotheum, & eam, quæ eſt ad Titum, Marcionem penitus reieciſſe ſcribit lib. 5. in eundem Tertull. cæteras eius corruptiones vberrimè ſuppeditabit Epiphanius contra hæreſim 42.*

12. Blaſphemant fabricatorem] *Blaſphemiam adeo horrendam eſſe in verum Deum, exiſtimauerũt patres vniuerſi, eum cuiuſquam mali authorem cenſere; vt liquet ex hoc loco, & libro altero aduerſus Florinum, cui titulum fecit:* Quod Deus non ſit author malorũ, *vt nullum niſi ſacrilegum, hæc dicere pronunciarint. Prophetarum autem verba iſta:* Non eſt malum in ciuitate, quod non fecerit Dominus, *Et:* Ego Deus creans mala; *Auguſtinus interpretatur non de peccato, ſed de pœna, Tertullianum ſequutus, qui de malo ſupplicij, non autem delicti, intellexit.*

Lib. de duabus anima. cap. 6. & lib. contra Adimantũ cap. 26. & 27.

13. Diſcentes] *Hanc vocem pro diſcipulis & auditoribus, non rarò vſurpat, vt infra ca. 16 & 20; quod & Tertull. frequenter fecit lib. de patiẽtia: lib. de carne Chriſti: lib. de præſcript. & lib. de pœnitentia.*

14. A dextris] *Vulgata editio addit,* Virtutis: *ſed Græci codices, quos ſequutur Irenæus, hanc vocem ignorãt.*

16. Impleui] *Vulgata editio,* Multiplicaui: *cui & conſentit Hebraica litera.*

15. A fornicatione]. *Nec hîc, nec infra meminit* Suffocatorum, *quod tamen extat apud Græcos: ſed & paulò ante addidit:* Super eos, *&* ſecundùm me, *quibus penitus carent Græc. co. & editio vulgata.*

17. Cum ipſis] *Vetus co.* Ethnicis: *vtrumque legẽdum propoſuimus.*

18. Non feciſſent] *Codices ex.* nõ feciſſet *habebãt.*

ADVERSVS EOS QVI DICVNT TANTVM *Paulum ex Apoſtolis, cognouiſſe veritatem.*

CAPVT XIII.

EOS autem qui dicunt ſolum Paulum veritatem cognouiſſe, cui per reuelationem manifeſtum eſt myſterium, ipſe Paulus conuincat eos dicens, vnum & ipſum Deum operatum Petro in apoſtolatu circuncifionis, & ſibi in gentes. Ipſius ergo Dei Petrus erat Apoſtolus, cuius & Paulus. Et quem Petrus in circunciſione annunciabat Deum & Dei filium, hunc & Paulus in gentes. Neque enim vt ſolum Paulum ſaluaret venit Dominus noſter, nec ſic pauper Deus, vt vnum ſolum haberet Apoſtolum, qui diſpoſitionem filij ſui cognoſceret. Et Paulus autem dicens, Quàm ſpecioſi pedes euangelizantium bona, euangelizantium pacem, manifeſtum facit quoniam non vnus, ſed plures erant qui veritatem euangelizabant. Et rurſus in [ea] epiſtola quæ eſt ad Corinthios, cùm prædixiſſet omnes qui Deum poſt reſurrectionem viderunt, intulit, Siue autem ego, ſiue illi, ſic annunciamus, & ſic crediditis: vnam & eandem prædicationem confitens omnium eorum qui Deum viderunt poſt reſurrectionem à mortuis. Et Dominus autem Philippo volenti patrem videre, reſpondit, Tanto tempore vobiſcum ſum, & me non cognouiſtis? Philippe, qui videt me, videt & Patrem meum. Quomodo tu dicis, Oſtende nobis patrem? ego enim in patre, & pater in me eſt, & amodo cognouiſtis eum, & vidiſtis eum. Quibus ergo Dominus teſtimoniũ dixit, quoniam & cognouerunt in ipſo, & viderunt patrem, pater autem veritas, [hos] dicere non cognouiſſe veritatem, eſt hominum 'falſa teſtantium] & eorum qui alienati ſunt à Chriſti doctrina. Ad quid enim mittebat Dominus duodecim Apoſtolos ad oues

Non ſolus Paulus agnouit veritatem. *Gal. 1. & 2.* *Ro. 9.* *1. Cor. 15.* *Agnitio & profeſſio veritatis, omnibus Apoſtolis communis fuit.* *Ioan. 14.*

quæ perierant domus Iſrael, ſi veritatem non cognouerunt? Quomodo autem & ſeptua-
Math. 10. ginta prædicabant, niſi ipſi prius * veritatem prædicationis cognouiſſent? Aut quomodo *virtutē.
Petrus ignorare potuit, cui Dominus teſtimonium dedit quoniam caro & ſanguis non
reuelauit ei, ſed pater qui in cœlis eſt? Sicut ergo Paulus Apoſtolus non ab hominibus,
neque per hominem, ſed per Ieſum & Deum patrem, filio quidem adducente eos ad pa-
trem, patre verò reuelante eis filium. Quoniam autem his qui ad Apoſtolos vocauerunt
eum, de quæſtione acquieuit Paulus, & aſcendit ad eos cum Barnaba in Hieroſolymam,
non ſine cauſa, ſed vt ab ipſis libertas gentilium confirmaretur, ipſe ait in ea quæ ad Ga-
Luc. 10. Matth. 16. latas eſt epiſtola. Deinde poſt XIIII annos aſcendi in Hieroſolymã cum Barnaba, aſſu-
Apoſtolis mens & Titum. Aſcendi autem ſecundùm reuelationem, & contuli cum eis Euangelium
& diſcipulis quod prædico inter gentes. Et iterum ait, [2] Ad horam ceſſimus ſubiectioni, vti veritas
fruſtra miſ- Euangelij perſeueret apud vos. Siquis igitur diligenter ex Actibus Apoſtolorum ſcrute-
ſi eſſēt, niſi veritatē co- tur tempus, de quo ſcriptum eſt * aſcendiſſe Hieroſolymam propter prædictam quæſtio- *aſcendit.
gnouiſſent. Gal. 1. nem, inueniet eos qui prædicti ſunt à Paulo annos concurrentes, * ſicut eſt conſonans & *ſic.
Gal. 2. velut eadem tam Pauli annunciatio, quàm & Lucæ de Apoſtolis teſtificatio.

ANNOTATIONES.

1. Falſa reſtantium] *Ita vetus codex, tamen autho-ritate loco mouimus* falſum teſtimonium.

2. Ad horam ceſſimus] *Ita legunt omnes codices: nunc Pauli litera Græca, & editio vulg. cum negatione:* Neque ad horam ceſſimus; *ſicq́; interpretātur Auguſtinus, Chryſoſtomus, Theodo. & Hieron. in poſterioribus comment. ad Galatas. At idem ipſe in prioribus commentariis, & poſtmodum Primaſius, indicant quædam exemplaria non habere* οὐδὲ, *quod & omittit Ambroſius.*

DE SECTATORE APOSTOLORVM LVCA, & quæ ſunt quæ in Euangelio per ſolum Lucam cognouimus.

CAPVT XIIII.

QVoniam autem is Lucas inſeparabilis fuit à Paulo [&] cooperarius eius in
Euangelio, ipſe facit manifeſtum, non glorians, ſed ab ipſa productus ve-
Act. 15. ritate. Separatis enim (inquit) à Paulo Barnaba & Ioanne, qui vocabatur
Lucas Pauli comes aſ- Marcus, & cùm nauigaſſent Cyprum, nos venimus in Troadem: & cùm
ſiduus et co- vidiſſet Paulus per ſomnium virum Macedonem dicentem ſibi, Veniens
operarius, Gnoſtica ar- in Macedoniam opitulare nobis, Paule, ſtatim ait, Quæſiuimus proficiſci in Macedoniā,
cana nunquam agno- intelligentes quoniam prouocauit nos Dominus euangelizare eis. Nauigantes igitur à
uit. Troade, direximus nauem in Samothracen: & deinceps reliquum omnem ipſorũ vſque
Act. 16. ad Philippos aduentum diligenter ſignificat, & quemadmodum primum ſermonem lo-
quuti ſunt. Sedentes enim [inquit,] loquuti ſumus mulieribus quæ conuenerant, & qui-
nam crediderunt, & quàm multi. Et iterum ait, Nos autem nauigauimus poſt dies azy-
morum à Philippis, & venimus Troadem, vbi & commorati ſumus diebus ſeptem. Et re-
Ibid. liqua omnia ex ordine cum Paulo refert, omni diligentia demonſtrans & loca & ciuita-
Act. 20. tes, & quantitatem dierum, quoadusque Hieroſolymam aſcenderent, & quæ illic conti-
gerint Paulo, quemadmodum vinctus Romam miſſus eſt, & nomen centurionis qui ſu-
ſcepit eum, & Patarenſe nauigium, & quemadmodum naufragium fecerunt, & in qua li-
berati ſunt inſula, & quemadmodum humanitatem ibi perceperunt, Paulo curante prin-
cipem ipſius inſulæ, & quemadmodum inde Puteolos nauigauerunt, & inde Romam
peruenerunt, & quanto tempore Romæ commorati ſunt. Omnibus his cum adeſſet Lu-
cas, diligenter conſcripſit ea, vti neque mendax neque elatus deprehendi poſſit, eo quòd
omnia hæc conſtarent, & ſeniorem eum eſſe omnibus qui nunc aliud docent, neque igno-
rare veritatem. Quoniam non ſolùm proſequutor, ſed & cooperarius * fuit Apoſtolorũ, *fuerit.
maximè autem Pauli. Et ipſe autem Paulus manifeſtauit in epiſtolis, dicens, Demas me
2. Timo. 4. dereliquit, & abiit Theſſalonicam, Creſcens in Galatiam, Titus in Dalmatiam: Lucas
eſt mecum ſolus. Vnde oſtendit quòd ſemper iunctus ei & inſeparabilis fuerit ab eo. Et
iterum in

iterum in epiſtola quæ eſt ad Coloſſenſes ait, Salutat vos Lucas medicus dilectus. Si au- *Coloſſ. 4.*
tem Lucas quidem, qui ſemper cum Paulo prędicauit,& dilectus ab eo eſt dictus,& cum
eo euangelizauit,& creditus eſt referre nobis Euangelium, nihil aliud ab eo didicit, ſicut
ex verbis eius oſtenſum eſt, quemadmodum hi qui nunquam Paulo adiuncti fuerunt, glo *Si præ aliis*
*ſimiliter riantur abſcondita & inenarrabilia didiciſſe ſacramenta? Quoniam autem Paulus * ſim- *occultiora*
*docuit. pliciter quæ ſciebat, hæc & * docebat, non ſolùm eos qui cum eo erant, verùm omnes au- *myſteria ſci-*
dientes, ſe ipſe facit manifeſtum. In Mileto enim conuocatis epiſcopis & presbyteris, qui *uiſſet Pau-*
erant ab Epheſo, & à reliquis proximis ciuitatibus, quoniam ipſe [feſtinaret] Hieroſoly- *lus, illa, Lu-*
mis Pentecoſten agere, multa teſtificans eis, & dicens quæ oporteret ei Hieroſolymis *cam nõ la-*
euenire, adiecit, Scio quoniam iam non videbitis faciem meam: teſtificor igitur vobis *tuiſſent.*
hac die, quoniam mundus ſum à ſanguine omnium. Non enim ſubtraxi vti non annun- *Act. 10.*
ciarem vobis omnem ſententiam Dei. Attendite igitur & vobis,& omni gregi, in quo vos
Spiritus præpoſuit epiſcopos regere Eccleſiam Domini, quam ſibi conſtituit per ſangui-
nem ſuum. Deinde ſignificans futuros malos doctores, dixit, Ego ſcio quoniam adue-
*meum. nient poſt diſceſſum * noſtrum lupi graues ad vos, non parcentes gregi. Et ex vobiſipſis
exurgent viri loquentes peruerſa, vti conuertant diſcipulos poſt ſe. Non ſubtraxi (inquit)
vti non annunciarem omnem ſententiam Dei vobis. Sic Apoſtoli ſimpliciter & nemini *Quæ à Do-*
inuidentes, quæ didicerant ipſi à Domino, hæc omnibus tradebant. Si igitur & Lucas *mino didi-*
nemini inuidens, ea quæ ab eis didicerat, tradidit nobis, ſicut ipſe teſtificatur dicens, *cerãt Apo-*
Quemadmodum tradiderunt nobis qui ab initio contemplatores & miniſtri fuerunt *ſtoli, ea ſine ꝟ*
verbi. Si autem quis refutet & Lucam quaſi non cognouerit veritatem, manifeſtus erit *inuidia om-*
proiiciens Euangelium, cuius non dignatur eſſe diſcipulus. Plurima enim & magis ne- *nibus, tra-*
ceſſaria Euangelij per hunc cognouimus, ſicut Ioannis generationem & de Zacharia hi- *debant.*
ſtoriam,& aduentum Angeli ad Mariam,& exclamationem Elizabeth,& Angelorum ad *Luc. 1.*
paſtores deſcenſum,& ea quæ ab illis dicta ſunt,& Annæ & Simeonis de Chriſto teſtimo- *Luc. 1.*
nium, & quòd duodecim annorum in Hieruſalem relictus ſit, & baptiſmum Ioannis, & *Luc. 2.*
quot annorum Dominus baptizatus ſit, & quia in quintodecimo anno Tiberij Cæſa- *Lucas, quæ*
*percepi- ris, & in magiſterio illud quod ad diuites dictum eſt, Væ vobis diuites, quoniam * per- *præcipua ca-*
ſtis. cipitis conſolationem veſtram. Et væ vobis qui ſatiati eſtis, quoniam eſurietis: & qui ri- *pita hiſto-*
detis nunc, quia plorabitis. Et væ vobis cùm benedixerint vos homines omnes. Secun- *riæ, memo-*
dùm hæc enim faciebant & pſeudoprophetis patres veſtri. Et omnia huiuſmodi per ſo- *riæ manda-*
lum Lucam cognouimus, & plurimos actus Domini per hunc didicimus, quibus & *uerit.*
omnes vtuntur. Et multitudinem piſcium, quam concluſerunt hi qui cum Petro erant, *Luc. 6.*
iubente Domino, vt mitterent retia. Et illa quæ per octodecim annos paſſa curata fue-
rat mulier die ſabbathorum. Et de hydropico, quem curauit Dominus die ſabba- *Luc. 5.*
thorum, & quemadmodum diſputauit quòd curauit in hac die. Et quemadmodum
docuit diſcipulos primos diſcubitus non appetere. Et quoniam pauperes & debiles vo- *Luc. 14.*
care oportet, qui non habent retribuere. Et qui pulſauit nocte ſumere panes, & pro-
pter inſtantiam importunitatis ſumit: & quomodo apud Phariſæum recumbente eo, *Luc. 7.*
peccatrix mulier oſculabatur pedes eius, & vnguento vngebat, & quæcunque propter
eam dixit ad Simonem de duobus debitoribus: & de parabola diuitis illius qui recluſit *Luc. 14.*
quæ ei nata fuerant, cui & dictum eſt, In hac nocte expoſtulabunt animam tuam à te:
quæ autem præparaſti, cuius erunt? Similiter autem & diuitis illius qui veſtiebatur pur-
pura, & iocundabatur nitidè, & egenum Lazarum: & eam quam ad diſcentes ſuos dixit
reſponſionẽ, quando dixerũt ei, Adiice nobis fidem. Et eam quæ ad Zachæum publicanũ *Luc. 16.*
facta eſt confabulationẽ. Et de Phariſæo & Publicano, qui ſimul adorabant in tẽplo. Et *Luc. 18.*
de decem leproſis, quos ſimul emundauit in via. Et quoniam de vicis & plateis claudos &
cæcos iuſſit colligi ad nuptias,& parabolã iudicis qui Deum non timebat, quem inſtantia *Luc. 19.*
viduæ fecit vt vindicaret eam. Et de arbore fici quæ erat in vinea, quæ non faciebat fru-
ctum. Et alia multa ſunt quę inueniri poſſunt à ſolo Luca dicta eſſe, quibus & Marcion &
Valentinus vtuntur. Et ſuper hęc omnia poſt reſurrectionẽ in via ad diſcipulos [ſuos] quę
loquutus eſt, [&] quemadmodum cognouerunt eum in fractione panis. Neceſſe eſt igitur *Luc. 24.*
& reliqua quæ ab eo dicta ſunt, recipere eos, aut & his renuntiare. Non enim conceditur *Aut vni-*
eis ab his qui ſenſum habẽt, quædam quidem recipere ex his quæ à Luca dicta ſunt, quaſi *uerſum E-* *uangelium* *ſecundũ Lu-*

tă recipiendũ aut totum reijciĕdum, à Gnoſticis.

ſint veritatis, quædam verò refutare, quaſi non cognouiſſet veritatem. Etſi quidem refutauerint hi qui à Marcione ſunt, non * habent Euangelium: hoc enim quod eſt ſecundùm Lucam (quemadmodum prædiximus) decurtantes, glorientur ſe habere Euangelium. Hi verò qui à Valentino ſunt, ceſſabunt à plurimo vaniloquio ſuo: ex hoc enim multas occaſiones * ſubtilis eloquij ſui acceperunt, interpretari audentes malè, quæ ab hoc bene ſunt dicta: aut & reliqua ſuſcipere cogentur intendentes perfecto Euangelio, & Apoſtolorum doctrinæ, oportet eos pœnitentiam agere, vt ſaluari à periculo poſſint.

* habebũt

* ſubtili loquij.

ANNOTATIONES.

1. Feſtinaret] *ſic habebat vet. cod. adeo eius authoritate delevimus* feſtinauit.

2. Sic Apoſtoli] *In eos hæc dicuntur, qui Apoſtolos diuerſa & pugnantia pro varijs auditoribus annunciaſſe, aut minus inſtructos à Spiritu ſancto prætermiſſos fuiſſe volebant: quos acerrimè refellit etiam Tertullianus libro De præſcriptionibus numero ſexto & ſeptimo.*

ADVERSVS EOS QVI FRVSTRANtur Paulum Apoſtolum.

CAP. XV.

Qui, Lucã probãt, quicquid de Paulo teſtatur, reijcere non poſſunt.

Act. 9.

Ibidem.

EAdem autem dicimus iterum &[3] his, qui Paulum Apoſtolum non cognoſcunt, quoniam aut reliquis verbis Euangelij, quæ per ſolum Lucam in noſtram venerunt agnitionem, renuntiare debent, & non vti eis: aut ſi illa recipiunt omnia, habent neceſſitatem recipere etiam eam teſtificationem, quæ eſt de Paulo, dicente ipſo: Primùm quidem Dominũ ei de cœlo locutum, Saule, Saule, quid me perſequeris? Ego ſum Ieſus Chriſtus, quem tu perſequeris: deinde Ananiæ de eo dicente, Vade, quoniam vas electionis mihi eſt iſte, vt portet nomen meum in gentibus & regibus & filiis Iſrael. Ego enim demonſtrabo ei ex ipſo, quanta [oporteat] eum pati propter nomen meum. Qui igitur non recipiunt eum qui ſit electus à Deo, ad hoc vt fiducialiter portet nomen eius, quòd ſit miſſus ad quas prædiximus gentes, electionem Domini contemnunt, & ſeipſos ſegregant ab Apoſtolorum conuentu. Neque enim contendere poſſunt Paulum non eſſe Apoſtolum, quando in hoc ſit electus: neque Lucam mendacem eſſe poſſunt oſtendere, veritatem nobis cum omni diligentia annunciantem: fortaſſis enim & propter hoc operatus eſt Deus plurima Euangelia oſtendi per Lucam, quibus neceſſe * eſt hatere omnes, vti ſequenti teſtificationi eius, quam habet de actibus & doctrina Apoſtolorum, omnes ſequentes, & regulam veritatis inadulteratam habentes, ſaluari poſſint. Igitur teſtificatio eius vera, & doctrina Apoſtolorum manifeſta & firma, & nihil ſubtrahens, neque alia quidem in abſcondito, alia verò in manifeſto docentium.[2] Hoc enim fictorum, & prauè ſeducentium, & hypocritarum eſt molimen, quemadmodum faciunt hi qui à Valentino ſunt. Hi enim ad multitudinem propter eos qui ſunt ab Eccleſia, quos communes Eccleſiaſticos ipſi dicunt, inferunt ſermones, per quos capiunt ſimpliciores, [3] & illiciunt] eos, ſimulantes noſtrum tractatum vt ſæpius audiant: qui * & queruntur de nobis, quòd cùm ſimilia nobiſcum ſentiant, ſine cauſa abſtineamus nos à communicatione eorum, & cùm eadem dicant, & eandem habeant doctrinam, vocemus illos hæreticos: & cùm deiecerint aliquos à fide per quæſtiones, quæ fiunt ab eis, * necnon contradicentes, auditores ſuos fecerint, his ſeparatim inenarrabile plenitudinis ſuæ enarrant myſterium. Decipiuntur autem omnes, * quia quod eſt in verbis veriſimile, ſe putant poſſe diſcere à veritate. Suaſorius enim & veriſimilis eſt, [&] exquirens fucos error: [4] ſine fuco autem eſt veritas, & propter hoc pueris credita eſt. Et ſi aliquis quidem ex his qui audiunt eos, quærat ſolutiones, vel contradicat eis, hunc quaſi non capientem veritatem, & non habentem de ſuperioribus à matre ſua ſemen affirmantes, in totum nihil dicunt ei, mediarum partium dicentes eſſe illum, hoc eſt Pſychicorum. Si autem aliquis quaſi * paruũm ouum deditum, ſemetipſum

Cur voluerit Dominus plura ab aliis prætermiſſa per ſolum Lucam conſcribi.

Hypocritarũ, & Gnoſticorũ molimen.

Querela contra Orthodoxos.

Veritatis et falſitatis, diſcrimen.

* haberẽt.

* etiam.

* etnon.

* qui.

* paruum ouem.

ipſum ipſis præbeât imitationi illorum, & redemptionem illorum conſecutus eſt, inflatus eſt iſte talis,[5] neque in cœlo, neque in terra putat ſe eſſe, ſed intra pleroma introiſſe, & cõplexum iam Angelum ſuum, cum inſtitorio & ſupercilio incedit,[6] gallinacei elationẽ habens. Sunt autem apud eos, qui dicunt * oportere bonam conuerſationẽ aſſequi eum hominem, qui ſit deſuper * veniens: propter hoc & fingunt quodam ſupercilio grauitatem. Plurimi autem & contemptores facti, quaſi iam perfecti, ſine reuerentia & in contemptu viuentes, ſemetipſos ſpiritales vocant, & ſe noſſe iam dicunt eum, qui ſit intra pleroma ipſorum refrigerij locum.

*oportet.
*aduenięs

Conſticorũ φιλαυτία.

ANNOTATIONES.

1. His qui Paulum] *Ebioneos intelligit, quos Paulum vt legis Apoſtatam recuſaſſe recenſuit, lib. 1. cap. 26.*

2. Hoc enim fictorũ] *Quam verè iſthac cunctis hæreticis conueniant, cum hiſtoriæ Eccleſiaſticæ teſtantur patrum omnium monumenta. Martioniſtas carnis reſurrectionem imaginaria ſignificatione diſtorquentes, hácque ſpecie Catholicos in colloquiis decipere ſolitos ſcripſit Tertullianus; quaſi & ipſi reſurrectionem admitterent. Nota eſt Arij ſcelerata vafricies, qui imperatori Conſtantino fidei profeſſionem, verbis quidem Catholicorũ conſarcinatam, at ſenſu longè à mente eorum abhorrentem, exhibuit. Sed de his iam ſatis in lib. 1. obſeruauimus.*

Lib. de Reſur. car. Ruffinus lib. 10. Hiſt. ca. 11.

3. Et illiciunt] *Codices excuſi habebant* in delitiis.

4. Sine fuco autem] *Prouerbium ſimile ex Euripide citatur à Seneca Epiſt. 49.* Veritatis ſimplex eſt oratio, Impoſtorum eſt enim, verborum lenociniis mẽdacia fucare: ſimplex autem veritas, ficus, ficus: ligonem, ligonẽ appellat. *Baſilius ho. de Mamanti martyre:* Nuda eſt veritas, abſque patrocinio ipſa ſeipſam declarãs. *De his plura in præfatione lib. 1.*

5. Neque in cœlo] *Prouerbiũ eſt, cuius fermè ſimile legitur apud Lucianum in Pſeudomante* ὀκτώ μοι χρησμοὺς ἔπεμψεν, οὔτε γῆς, φασίν, οὔτε οὐρανοῦ ἁπτομένους, *id eſt:* Octo ad me miſit oracula, ſed quæ neque cœlum, vt aiunt, neque terram attingerent. *Metaphora ſumpta ab his, quæ in aere pendent.*

6. Gallinacei elationem habens] *Prouerbium hoc ex alio natum eſt:* Gallus in ſuo ſterquilinio plurimum poteſt; *ſic enim & iſti, ob faces ſuarum quiſquiliarum ſpiritus atque animos tollebant.*

QVÆ SIT APOSTOLORVM SENTENTIA de Domino noſtro Ieſu Chriſto.

CAP. XVI.

NOS autem reuertamur ad eundem tractatum. Cùm enim declaratum ſit manifeſtè quoniam neminem alium Deum vocauerũt, vel Dominum nominauerunt, qui veritatis fuerũt prædicatores & Apoſtoli libertatis, niſi ſolum verum Deum patrem & verbum eius, qui in omnibus principatum eius habet, manifeſtè erit oſtenſum, factorem cœli & terræ, & qui locutus ſit cum Moyſe, & legis diſpoſitionem ei dederit, qui conuocauerit patres, Dominum Deum confiteri eos, & alterum neminem noſſe. Manifeſta igitur & Apoſtolorũ, & diſcentium eorum ex verbis ipſorum, de Deo facta eſt ſententia.

Deum, qui ſe Moſi reuelauit, prædicarũt Apoſtoli, & hunc eſt patrem Domini noſtri.

OSTENSIO QVONIAM VNVS ET IDEM & ipſe Deus Chriſtus, Verbum ſit Dei.

CAPVT XVII.

Q[1]Voniam ſunt qui dicunt Ieſum quidem receptaculum Chriſti fuiſſe, in quem deſuper quaſi columbam deſcendiſſe Chriſtũ, cùm indicaſſet innominabilem patrem, incomprehenſibiliter & inuiſibiliter intraſſe in pleroma. Non enim ſolùm ab hominibus, ſed ne ab his quidem, qui in cœlo ſunt poteſtatibus & virtutibus apprehenſum eum, & eſſe filium quidem Ieſum, patrem verò [Chriſtum,] & Chriſti patrem, Deum.[2] Alij verò putatiuè eum paſſum naturaliter impaſſibilem exiſtentem. Qui autem à Valentino ſunt, Ieſum quidem qui ſit ex diſpoſitione, ipſum eſſe qui per Mariam tranſierit, in quem illum de ſuperiori ſaluatorem deſcendiſſe, quem & Chriſtum dici, quoniam omnium qui emiſiſſent eum, haberet vocabula: participaſſe autem cum eo qui eſſet ex diſpoſitione, de ſua virtute & ſuo nomine, vt mors per hunc euacuaretur, cognoſceretur autem pater, per eum ſaluatorem quidem qui deſuper deſcendiſſet, quem & ipſum receptaculum Chriſti, & vniuerſæ plenitudinis eſſe dicunt, [3] lingua quidem vnum Chriſtum Ieſum confitentes, diuiſi verò ſententia. Etenim hæc eſt ipſorum regula, quemadmodum prædiximus, vt alterum quidem Chriſtum fuiſ-

Errores Conſticorũ, in vnitate Ieſu Chriſti

Item, in natiuitatẽ, & paſſionem eius.

Aliud in lingua, aliud in mẽte habẽt hæretici.

ſe dicant, qui ab vnigenito ad * correctionem plenitudinis præmiſſus eſt. Alterum verò ſaluatorem eſſe * ad glorificationem patris miſſum. Alterum verò ex diſpoſitione, quem & paſſum dicunt recurrentem in pleroma ſaluatorem, qui Chriſtum portabat. Neceſſe habemus vniuerſam Apoſtolorum de Domino noſtro Ieſu Chriſto ſententiam [4] adhibere,] & oſtendere eos non ſolùm nihil tale ſenſiſſe de eo, verùm amplius & ſignificaſſe per Spiritum ſanctum, qui inciperent talia docere ſummiſſi à Satana, vti quorundam fidem euerterent, & abſtraherent eos à vita.

* correptionem.
* in.

Gnoſtici, qua intentione à Satana ſummiſſi.

ANNOTATIONES.

1. Quoniam] *Cerinthum & aſſeclas eius intelligit quorum deliria lib.1.cap.25.& 34.tradidit.*

2. Alij verò] *Baſilidis ſectatores, de quibus lib.1. cap.23. Hos acerrimè impugnauerat ante Irenæum Ignatius & ipſe martyr, Epiſt.ad Trallia. Tarſen. Philip. Philadelp. Polycarp.*

3. Lingua quidem] *Et hic rurſus obſeruanda, imò deteſtanda Gnoſticorum fraus, qua verbis quidem aliquantiſper rectè dicere videbantur, interpretatione verò impurè blaſphemabant. Eandem impietatem ^ acramentarij illorum progenies, pleno ore ſpirant, ſiue de Dei omnipotentia, ſiue de deſcenſu Chriſti ad inferos, de multiſque alijs fidei capitibus, aduerſus eos diſputatio inſtituatur.*

4. Adhibere] *Expunximus* habere, *authoritate vet.cod.*

ADVERSVS EOS QVI DICVNT illum putatiuè apparuiſſe.

Cap. XVIII.

Vnum & eundem Ieſum Chriſtum, deſcribunt euangeliſtæ.

ET quoniam Ioannes vnum & eundem nouit Verbũ Dei, & hunc eſſe vnigenitum, & hunc incarnatum eſſe pro ſalute noſtra Ieſum Chriſtum Dominum noſtrũ, ſufficienter ex ipſius Ioannis ſermone demonſtrauimus. Sed & Matthæus vnum & eundem Ieſum Chriſtum cognoſcens, eam quæ eſt ſecundùm hominẽ generationẽ eius ex virgine exponens, ſicut promiſit Deus *Lib.cap.*

Pſal.131. Dauid, ex fructu ventris eius, & excitaturum ſe æternum * regnum, multo prius Abrahæ *Pſal.71.* eandem faciens promiſſionem, ait, Liber generationis Ieſu Chriſti, filij Dauid, filij Abra- *Mat.1.* ham. Dehinc vt liberaret mentem noſtram à ſuſpicione, quæ eſt circa Ioſeph, ait, Chriſti autem generatio ſic erat. Cùm eſſet deſponſata mater eius Ioſeph, priuſquam conuenirent, inuenta eſt in vtero habens de Spiritu ſancto. Dehinc cùm Ioſeph cogitaret dimittere Mariam, quoniam prægnans erat, aſſiſtentem ei Angelum Dei & dicentem, Ne timueris aſſumere Mariam coniugẽ tuam: quod enim habet in vtero, de Spiritu ſancto eſt. *Iſa 7.* Pariet autem filium, & vocabis nomen eius Ieſum. Hic enim ſaluabit populum ſuum à peccatis ſuis. Hoc autem factum eſt, vt adimpleretur quod dictum eſt à Domino per Prophetam, Ecce, virgo * concipiet in vtero, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel, quod interpretatum eſt, Nobiſcum Deus: manifeſtè ſignificans, & eam promiſſionem quæ fuerat ad patres impletam, ex virgine natum filium Dei, & hunc ipſum eſſe Saluatorem Chriſtum, quem Prophetæ prædicauerunt: non ſicut ipſi dicunt, Ieſum quidem ipſum eſſe, qui ex Maria ſit natus, Chriſtum verò, qui deſuper deſcendit. Cæterùm poterat dicere Matthæus, Ieſu verò generatio ſic erat, ſed prouidens Spiritus ſanctus deprauatores, & præmuniens contra fraudulentiam eorum, per Matthæum ait, Chriſti autem generatio ſic erat, Et quoniam hic eſt Emmanuel, ne fortè tantum eum hominem putaremus. Non enim ex [1] voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex voluntate Dei, Verbum caro factum eſt: neque alium quidem Ieſum [2] alterum autem Chriſtum ſuſpicaremur] fuiſſe, ſed vnum & eundem ſciremus Deum eſſe: hoc ipſum *Rom.1.* interpretatus eſt Paulus, ſcribens ad Romanos, Paulus Apoſtolus Ieſu Chriſti, [3] prædeſtinatus in Euangelium [Dei] quod promiſit per Prophetas ſuos, in ſcripturis ſanctis de filio ſuo, qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundùm carnem. Qui prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute per Spiritum ſanctificationis, ex reſurrectione mortuorum Iesv Christi Domini noſtri. Et iterum ad Romanos ſcribens de Iſrael, dicit, *Rom.9.* Quorum patres, & ex quibus Chriſtus ſecundùm carnem, qui eſt Deus ſuper omnes *Gal 4.* benedictus in ſecula. Et iterum in epiſtola quæ eſt ad Galatas, ait, Cùm autem venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum, [4] * natum ex muliere, factũ ſub lege, vt eos qui ſub

Paulus docet Ieſum, & Chriſtũ: Deum & hominẽ, vnum eſſe.

* regem.
* accipiet.
* factum.

qui ſub lege erant redimeret, vt adoptionem percipiamus: manifeſtè ſignificans vnum
quidem Deum, qui per Prophetas promiſſionem de filio fecerit, vnum autem Ieſum
Chriſtum Dominum noſtrum, qui de ſemine Dauid, ſecundùm eam generationem
quæ eſt ex Maria, hunc deſtinatum filium Dei Ieſum Chriſtum in virtute ſecundùm
*ſanctitatis. Spiritum * ſanctificationis ex reſurrectione mortuorum, vt ſit primogenitus mortuo-
rum, quemadmodum & primogenitus in omni conditione, filius Dei, hominis filius fa- *Communicatio idiomatum in Christo Domino.*
ctus, vt per eum adoptationem percipiamus, [f] portante homine & capiente, & comple-
ctente filium Dei. Propter hoc & Marcus ait, Initium Euangelij Ieſu Chriſti filij Dei
quemadmodum ſcriptum eſt in Prophetis, vnum & eundẽ ſciens filium Dei Ieſum, qui *Mar. 1.*
à Prophetis annunciatus eſt, qui ex fructu ventris Dauid, Emmanuel magni cõſilij patris *Pſal. 131.*
nuntius, per quem oriri fecit Deus domui Dauid orientem & iuſtum, & erexit ei cornu *Iſa. 9.*
ſalutis, & ſuſcitauit teſtimonium in Iacob, quemadmodũ Dauid cauſas generationis eius
diſſerens, ait, Et legem poſuit in Iſrael, vt cognoſcat generatio altera, filij qui naſcentur ex *Pſal. 77.*
his, & ipſi exurgentes enarrabunt filiis ſuis, vt ponant in Deum ſpem ſuam, & præcepta
eius exquirant. Et rurſus Angelus euangelizans Mariæ ait, Hic erit magnus, & filius al- *Luc. 1.*
tiſſimi vocabitur, & dabit ei Dominus thronũ Dauid patris ſui. Eum qui ſit filius Altiſſi- *Vnus idemque Christus, est filius altissimi, filius Dauid, & filius Virginis.*
mi, hunc eundem & Dauid filium confitens. Cuius & Dauid diſpoſitionem aduentus per
*dominans Spiritum ſanctum cognoſcens, per quam * Dominus eſt omnium viuorum & mortuo-
rum, Dominum [eum] confeſſus eſt ſedentem ad dexteram patris altiſſimi. Et Simeon
* acceperat. autem ille, qui reſponſum * accepit à Spiritu ſancto, non viſurum eum mortem, niſi prius
videret Chriſtum Ieſum, hunc ex manibus accipiens Virginis benedixit Deum & dixit, *Pſal. 109.*
Nunc dimittis ſeruum tuum Domine, ſecundùm verbum tuum in pace: quia viderunt *Luc. 2.*
oculi mei ſalutare tuum, quod paraſti ante faciem omnium populorum, lumen ad reuela-
* populi ſui. tionem gentium, & gloriam * plebis tuæ Iſrael. Infantem quem in manibus portabat Ie-
ſum, natum ex Maria, ipſum confitens eſſe Chriſtum filium Dei, lumen omnium & glo-
riam ipſius Iſrael & pacem & refrigerium eorum, qui in dormitionem ierunt. Iam enim
expoliabat homines, aufferẽs ignorantiam ipſorũ, ſuam autem agnitionem eis donans, &
diſpartitionem faciens eorum, qui cognoſcebant eum, quemadmodum Eſaias, Voca, in- *Iſa. 8.*
* benedicebat. quit, nomen eius [g] Velociter ſpolia, [celeriter] diſpartire. Hæc ſunt autem opera Chriſti.
Ipſe igitur erat Chriſtus, quem portans Simeon * benedixit Altiſsimum, quem paſtores *Luc. 2.*
cùm vidiſſent, glorificabãt Deum: quem Ioannes, cùm adhuc in ventre matris ſuæ eſſet, *Mat. 2.*
& ille in vulua Mariæ, Dominum cognoſcens, exultans ſalutabat. Quem magi viden-
tes, & adorantes, & afferentes munera quæ prædiximus, & ſubſternentes ſemetipſos
æterno regi, per alteram abierunt viam, non iam per Aſſyriorũ reuertentes viam. Priuſ- *Iſa. 8.*
quam enim cognoſceret puer vocare patrem aut matrem, accipiet virtutem Damaſci, &
Spolia Samariæ, contra regem Aſſyriorum, occultè quidem, ſed potenter omnia mani-
* abſcõſa. feſtans, quoniam * occulta manu expugnabat Dominus Amalech: propter hoc & pue-
ros eripiebat, qui erant in domo Dauid, bene ſortiti illo tempore naſci, vt eos præmitte-
*parcens. ret in ſuum regnum, ipſe infans cùm eſſet, infantes hominum martyres * parans propter *Mat. 2.*
Chriſtum, qui in Bethleem natus eſt Iudæ, in ciuitate Dauid interfectos ſecundùm Scri-
pturas. Propter quod & Dominus diſcipulis poſt reſurrectionem dicebat, O inſenſa- *Luc. 24.*
ti & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti ſunt prophetæ. Nónne hæc opor-
tebat pati Chriſtum, & introire claritatem ſuam? Et iterum ait eis, Hi ſunt ſermo-
nes quos locutus ſum ad vos, cùm adhuc eſſem vobiſcum, quoniam oportet impleri
*adaperuit. omnia ſcripta in lege Moyſi & Prophetis & Pſalmis de me. Tunc * aperuit eorum
ſenſum, vt intelligerent Scripturas, & dixit ad eos, Quoniam ſic ſcriptum eſt, Chri-
* nomen. ſtum pati, & reſurgere à mortuis, & prædicari in * nomine eius remiſſionem peccato-
rum in omnes gentes. Hic autem eſt, qui ex Maria natus eſt. Oportet enim (inquit)
filium hominis multa pati, & reprobari, & crucifigi, & die tertio reſurgere. Non ergo
alterum filium hominis nouit Euangelium, niſi hunc qui ex Maria, qui & paſſus eſt. Sed
* adeoliſtem. neque Chriſtum * auolantem ante paſſionem ab Ieſu, ſed hunc qui natus eſt Ieſum *Idem Iesus Christus, qui ex Maria natus est, filius Dei.*
Chriſtum nouit Dei filium, & eundem hunc paſſum reſurrexiſſe, quemadmodum
* confirmauit. Ioannes Domini diſcipulus * confirmat dicens, Hæc autem ſcripta ſunt vt credatis quo-
niam Ieſus eſt Chriſtus filius Dei, & vt credentes vitam æternã habeatis in nomine eius: *Ioan. 20.*

prouidens has blaſphemas regulas, quæ diuidunt Dominum, quantum ex ipſis attinet, ex altera & altera ſubſtantia dicentes eum factum. Propter quod & in epiſtola ſua ſic teſtificatus eſt nobis, Filioli, nouiſſima hora eſt, & quemadmodum audiſtis quoniam Antichriſtus venit, nunc Antichriſti multi facti ſunt: vnde cognoſcimus quoniam nouiſſima hora eſt. Ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis: ſi enim fuiſſent ex nobis: permanſiſſent vtique nobiſcum, ſed vt manifeſtarentur quoniam non ſunt ex nobis. Cognoſcite ergo quoniam omne mendacium extraneum eſt, & non eſt de veritate. Quis eſt mendax, niſi qui negat quoniam Ieſus non eſt Chriſtus? hic eſt Antichriſtus. Quia autem omnes qui prædicti ſunt, etſi lingua quidem confitentur vnum Ieſum Chriſtum, ſemetipſos derident, aliud quidem ſentientes, aliud verò dicentes. Etenim argumenta illorum varia quemadmodum oſtendimus, alterum quidem paſſum & natum hunc eſſe Chriſtum annunciant, & eſſe alterum eorum: * Demiurgi autem qui ſit ex diſpoſitione, vel eum qui ſit ex Ioſeph, quémque paſſibilem argumentantur, alterum verò eorum ab inuiſibilibus & inenarrabilibus deſcendiſſe, quem & inuiſibilem & incomprehenſibilem, & impaſſibilem eſſe confirmant, errantes à veritate, eo quòd abſiſtat ſententia eorum ab eo, qui eſt verè Deus, neſcientes quoniam huius Verbũ vnitus, qui ſemper humano generi adeſt vnitus & conſparſus ſuo plaſmati ſecundùm placitum patris, & caro factus. Ipſe eſt Ieſus Chriſtus Dominus noſter, qui & paſſus eſt pro nobis, & ſurrexit propter nos: & rurſus venturus eſt in gloria patris, ad reſuſcitandam vniuerſam carnem, & ad oſtenſionem ſalutis, & regulam iuſti iudicij oſtendere omnibus qui ſub ipſo facti ſunt. Vnus igitur Deus pater, quemadmodum oſtendimus, & vnus Chriſtus Ieſus Dominus noſter veniens per vniuerſam diſpoſitionem, & omnia in ſemetipſo recapitulans, in omnibus autem eſt, & homo plaſmatio Dei: & hominem ergo in ſemetipſo recapitulatus eſt inuiſibilis & viſibilis factus, & incomprehenſibilis factus comprehenſibilis, & impaſſibilis paſſibilis, & Verbum homo, vniuerſa in ſemetipſum recapitulans, vti ſicut in ſupercœleſtibus & ſpiritalibus, & inuiſibilibus princeps eſt Verbum Dei: ſic & in viſibilibus & corporalibus principatũ habeat, in ſemetipſum primatũ aſſumens, & apponens ſemetipſum caput Eccleſiæ, vniuerſa attrahat ad ſemetipſum apto in tẽpore. Nihil enim incomptum atque intempeſtiuum [apud] eum, quomodo nec incongruens, eſt apud patrem. Præcognita ſunt enim hæc omnia à patre, perficiuntur autem à filio, ſicut congruum & conſequens eſt apto tempore. Propter hoc properante Maria ad admirabile vini ſignum, & ante tempus volente participare compendij poculo, Dominus repellens eius ? intempeſtiuam feſtinationem dixit, Quid mihi & tibi eſt mulier? nondum venit hora mea: expectans eam horam quæ eſt à patre præcognita. Propter hoc cùm ſæpe vellẽt eum homines apprehendere, Nemo (inquit) * miſit manus ei: nondum enim venerat hora apprehenſionis eius, nec tempus paſſionis, quod præcognitum fuerat à patre, quemadmodum & Abacuc Propheta ait, In eo cùm appropinquarint anni, cognoſcêris, in aduentu temporis oſtẽdêris, in eo quod turbetur anima mea in ira miſericordiæ tuæ memoraberis. Sed & Paulus ait, Cùm autem venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum. Per quod manifeſtum eſt quoniã omnia quæ præcognita erant à patre, ordine, & tempore, & hora præcognita & apta perfecit Dominus noſter, vnus quidem & idem exiſtens, diues autem & multus. Diuiti enim & multæ volũtati patris deſeruit, cùm ſit ipſe Saluator eorum qui & ſaluãtur, & Dominus eorũ qui ſunt ſub * Domino, & Deus eorum quæ cõſtituta ſunt, vnigenitus patris, & Chriſtus qui prædicatus eſt, & Verbũ Dei incarnatus, cùm adueniſſet plenitudo temporis, in quo filium hominis fieri oportebat filium Dei. Igitur omnes extra diſpoſitionem ſunt, qui ſub obtẽtu agnitionis, alterum quidem Ieſum intelligunt, alterũ autem Chriſtũ, & alterum vnigenitũ. Ob hoc autẽ rurſum eſſe Verbum, & alterũ Saluatorem, quem etiam eorũ qui in [deminoratione] facti ſunt Æones, emiſsionẽ eſſe dicunt, hi qui ſunt erroris diſcipuli: qui à foris quidem oues: per eam enim quam habẽt extrinſecus loquelã, ſimiles nobis apparẽt, eandem nobiſcũ loquentes, intrinſecus verò lupi. Sententia enim eorũ homicidialis, ? Deos quidẽ plures confingens, & patres multos ſimulãs, comminuens autem & per multa diuidens filiũ Dei, quos & Dominus nobis cauere prædixit, & diſcipulus eius Ioãnes in prædicta epiſtola fugere eos præcepit [dicẽs] Multi ſeductores exierũt in hunc mundũ, qui non cõfitentur Ieſum Chriſtũ in carne veniſſe. Hic eſt

ſeductor

Marginal notes:

1. Ioan. 2.

Antichriſti negat Ieſum eſſe Chriſtũ.

Aliud ſentiunt, aliud verò dicunt hæretici.

* Demiurgum.

Verbum ſecundũ placitum Patris, vnitum eſt homini.

Diuerſa natura in Chriſto.

Omnia, vt præordinata erant, & opportunè perregit Chriſtus.

Ioan. 2.

Ioan. 7.

Abac. 3.

* immiſit.

Gal. 4.

* dominio.

Hæretici lupi ſunt, ouiũ pellibus tecti.

Gnoſtici plures Deos, patreſque cõfingebãt, & Ieſũ à Chriſto ſeiungebant.

ſeductor & Antichriſtus: videte eos, ne perdatis quod operati eſtis. Et rurſus in epiſto-
la ait, Multi pſeudoprophetæ exierunt de ſeculo. In hoc cognoſcite Spiritum Dei.
Omnis ſpiritus qui confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo eſt. Et omnis ſpi- 1. Ioan. 4.
* de. ritus qui ſoluit Ieſum Chriſtũ, non eſt ex Deo, ſed * ex Antichriſto eſt. Hæc autem ſimi-
lia ſunt illi, quod in Euangelio dictum eſt, quoniã Verbum caro factum eſt, & habitauit in Io. 1.
nobis.[1] Propter quod rurſus in epiſtola clamat, Omnis qui credit quia Ieſus eſt Chriſtus,
ex Deo natus eſt, vnum & eundem ſciens Ieſum Chriſtum, cui apertæ ſunt portæ cœli, *Chriſti aſcenſio, & aduentus ad iudicium.*
propter carnalem eius aſſumptionem, qui etiam in eadem carne in qua paſſus eſt, veniet
gloriam reuelans patris. Et Paulus autem his conſentiens, Romanos alloquẽs, ait, Multo
magis [hi] qui abundantiam gratiæ & iuſtitiæ accipiunt in vitam, regnabunt per vnum Rom. 5.
Ieſum Chriſtum. Neſcit ergo eum qui euolauit Chriſtũ ab Ieſu, neque eum nouit ſalua-
torem, qui ſurſum eſt, quem impaſſibilem dicunt. Si enim alter quidem paſſus eſt, alter
autem impaſſibilis manſit, & alter quidem natus eſt, alter verò in eum qui natus eſt de-
ſcendit, & rurſus reliquit eum, non vnus, ſed duo monſtrantur. Quoniam autem vnum
eum, & qui natus eſt, & qui paſſus eſt, Chriſtum Ieſum nouit Apoſtolus, in eadem epiſto- Rom. 6.
* quoniã. la iterum dicit, An ignoratis * quia quotquot baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte
eius baptizati ſumus? vt quemadmodum reſurrexit [Chriſtus] à mortuis, ſic & nos in no-
uitate vitæ ambulemus. Rurſus autem ſignificans Chriſtum paſſum, & ipſum eſſe filium
Dei, qui pro nobis mortuus, & ſanguine ſuo redemit nos, in præfinito tempore, ait, Vt *Chriſtus qui paſſus eſt, idem filius Dei eſt.*
quid enim Chriſtus cùm adhuc eſſemus infirmi ſecundùm tẽpus pro impiis mortuus eſt?
Cõmendat autẽ ſuam dilectionẽ Deus in nobis, quoniã cùm adhuc eſſemus peccatores, Rom. 5.
pro nobis Chriſtus mortuus eſt: multo magis iuſtificati nũc in ſanguine eius ſalui erimus,
per ipſum ab ira. Si enim cùm eſſemus inimici, recõciliati ſumus Deo per mortẽ filij eius,
multo magis recõciliati, ſalui erimus in vita eius. Hunc eundẽ qui apprehenſus eſt, paſſus
eſt, & effudit ſanguinem ſuum pro nobis, hunc Chriſtũ, hunc filium Dei manifeſtiſſimè
annuntians, qui etiam ſurrexit, & aſſumptus eſt in cœlum, quemadmodum ipſe ait, ſimul
autẽ Chriſtus mortuus [eſt] imò qui & reſurrexit, qui eſt in dextera Dei. Et iterũ, Scientes Ro. 8.
quoniã [Chriſtus] reſurgens à mortuis iam non moritur. Præuidẽs enim & ipſe per ſpiritũ Ro. 6.
ſubdiuiſiones malorum magiſtrorũ, & omnem ipſorum occaſionem diſſenſionis volens *Spiritus ſanctus hæreſes præuidens, ſcripturis Eccleſiam inſtruxit.*
abſcindere, ait quæ prædicta ſunt. Si autem ſpiritus eius qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis,
* inhabitat in vobis. * habitat in nobis, qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora no-
ſtra: vnum quod non exclamat ad eos qui volunt audire [Deum:] Quoniã nolite errare,
vnus & idem eſt Chriſtus Ieſus filius Dei, qui per paſſionem reconciliauit nos Deo, & re-
ſurrexit à mortuis, qui eſt in dextera patris, & perfectus in omnibus: qui cum vapularet,
* minitatus. non repercutiebat, qui cùm pateretur, non eſt * minatus: & cùm tyrannydem pateretur,
rogabat patrem vt ignoſceret his qui ſe crucifixerant. Ipſe enim verè ſaluauit. Ipſe [eſt]
* Dominus. enim Verbum Dei, ipſe vnigenitus à patre Chriſtus Ieſus * Deus noſter.

ANNOTATIONES.

1. Voluntate] *Vet. cod.* Voluptate: *ſed quia infra cap. 21. rurſus habet* Voluntate, *nihil mutare libuit.*

2. Alterum autem] *Quatuor has voces ex vet. cod. adiecimus, & illius autho. deleuimus* ſuſpicemur.

3. Prædeſtinatus] *Vulgata editio,* Segregatus, *& ita legunt Hieronymus, Ambroſ. Theodoretus, Auguſt. Primaſius: Græcè eſt* ἀφωρισμένος.

4. Natum ex muliere] *Græcè eſt* γενόμενον, *Auguſt. lib. de Trinitate & vnitate Dei ca. 3. Cyprianus lib. 2. aduerſus Iudæos cap. 8. conſtanter cum Irenæo* natũ *interpretantur:* factum *legunt Tertull. lib. de velandis virg. & Ambroſius lib. 1. de fide cap. 6. & Epiſtola 32. Ser. 5. in pſalm. 118.*

5. Portante] *His agnoſcit ineffabilem eam vnitionem, qua duplex natura omni confuſione ſemota, conſtat Domini noſtri Ieſu Chriſti vnica hypoſtaſis; vt vnus ſit filius Dei, & hominis filius.*

6. Velociter] *Vulgata editio, quæ & literæ hebraicæ conformis eſt:* Accelera ſpolia-detrahere, feſtina-prædari. *Non poſſum hoc loco ſilentio prætermittere Caluini impietatem, qua cæco furore in Patres ſanctos debacchatur, dum Chriſtianos omnes ſcriptores, nimis craſſè hallucinatos eſſe ſcribit, qui vaticinium hoc ad Chriſtum traxerunt. Siccine Iudaica cæcitati fauet? hæccine omnium ſcripturarum ad fidei analogiam accommodatio? Sed velint nolint ſpurij ſynagogæ, hanc interpretationem patrum Iuſtini, Tertulliani, Hieronymi, Baſilij, Cyrilli, huic Irenæi omnino conformem, ambabus vlnis excipiemus.*

7. Intempeſtiuam feſtinationem] *Non eſt, quòd*

ex hoc loco putent Gnoſtici poſteriores Irenæum Beat. Virginem Mariam alicuius vitij arguere; cuius integritatis, pietatis, & fidei tantus aſſertor & vindex eſſe apparet infra lib. 3. cap. 24. 25. 26. 27. 32. 33. & lib. 4. cap. 40. & lib. 5. Nec enim culpat illius humanitatem, qua egentibus ſubuentum cupiebat; nec matrem eſſe abnegat filius, cui ſubiici & parere non detrectauit: Sed ille ſingulariter natus de patre ſine matre, de matre ſine patre: miraculum quod facturus erat, ſecundum diuinitatem quam non genuerat mater, facturus erat, non ſecundum infirmitatē: ideo operaturus facta diuina, *ait Auguſtinus*, non agnoſcit viſcera humana. *Vide & Iuſtinum martyrē Quæſt. 136. ad ort.* *Tract. 8. in Io.*

8. Deminoratione] *Authoritate vet. cod. deleuimus Demiurgi ratione.*

9. Deos quidem plures] *Irenæum imitatus Cyrillus Hieroſ. Valentinum triginta* Deorum prædicatorem *vocat. Catechे. 6.*

10. Propter quod rurſus] *Locum hunc ſic tranſtulit Theodoreti interpres:* Et ideo rurſus dicit in epiſtola: Quicunque credit, quod Ieſus Chriſtus ex Deo genitus eſt, vnum & eundem ſciens Ieſum Chriſtum, cui ſunt apertæ portæ cœli propter ſuam in cruce aſſumptionē, qui etiam in eadem carne, in qua paſſus quoque eſt, veniet, Patris gloriam reuelans. *In Dialog.*

DE EO QVI DESCENDIT in ipſum [Spiritu.]

Cap. XIX.

Apoſtoli nūquam talia docuerūt, qualia Gnoſtici. ETenim poterunt dicere Apoſtoli, Chriſtum deſcendiſſe in Ieſum: aut illum ſuperiorem Saluatorem, in eum qui ſit diſpoſitionis: aut illum qui eſt ab inuiſibilibus, in eum qui eſt Demiurgi. Sed nihil quidem tale neque ſcierunt, neque dixerunt: ſi enim ſciſſent, dixiſſent vtique: quod autem erat, hoc & dixerunt, Spiritum Dei ſicut columbam deſcendiſſe in eum, *Matth. 3.* hunc Spiritum de quo ab Eſaia dictum eſt, *Iſa. 11. et 61* Et requieſcet ſuper * me Spiritus Dei, ſicut prædiximus. *Mat. 10.* ** eum.* Et iterum, Spiritus Domini ſuper me, propter quod vnxit me. Iſte Spiritus, de quo ait Dominus, Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus patris veſtri qui loquitur [in] vobis. *Spiritus ſanctus in Chriſtū deſcendit, ydēque Apoſtolis, & Eccleſiæ promiſſus erat.* Et iterum, poteſtatem regenerationis [in Deum] demandans diſcipulis; dicebat eis, Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiri. ſancti. *Mat. 28.* Hunc enim promiſit per prophetas effundere in nouiſſimis temporibus ſuper ſeruos & ancillas, vt prophetent: *Ioel. 2.* vnde & in filium Dei, filium hominis factum deſcendit, cum ipſo aſſueſcens habitare in genere humano, & requieſcere in hominibus, & habitare in plaſmate Dei, volūtatem patris operans in ipſis, & renouans eos à vetuſtate in nouitatem Chriſti. Hunc ſpiritum * petit Dauid humano generi dicens, Et ſpiritu principali confirma me. ** petīt.* *Pſal. 50.* Quem & deſcendiſſe Lucas ait poſt aſcenſum Domini ſuper diſcipulos in Pentecoſte, habētem poteſtatem omnium gentium ad introitum vitæ, & * apertionem noui Teſtamenti: ** adapertionem.* vnde & omnibus linguis * conſpirantes hymnum dicebant Deo, ** conſpirantes.* *Act. 2.* Spiritu ad vnitatem redigente diſtantes tribus, & primitias omnium gentium offerente patri: vnde & Dominus pollicitus eſt mittere ſe Paracletum, qui nos aptaret Deo. *Similitudine oſtendit, quantū donis Spiritus ſancti egeamus.* Sicut enim de arido tritico maſſa vna fieri non poteſt ſine humore, neque vnus panis: ita nec nos multi vnum fieri in Chriſto Ieſu poteramus, ſine aqua quæ de cœlo eſt.[1] Et ſicut arida terra, ſi non percipiat humorem, non fructificat: ſic & nos, lignum aridum exiſtentes primùm, nunquàm fructificaremus vitam, ſine ſuperna volūtaria pluuia. *Baptiſmi efficacia.* Corpora enim noſtra per lauacrum illud [2] quod eſt ad incorruptionem, vnitatem acceperunt: animæ autem per Spiritum. Vnde & vtraque neceſſaria, cum vtraque proficiunt in vitam Dei, miſerante Domino noſtro Ieſu Chriſto. *Ioan. 4.* Samaritanæ [illi] præuaricatrici, quæ in vno viro non manſit,[3] ſed fornicata eſt in multis * impiis, ** nuptiis.* & oſtendente ei & pollicente aquam viuam, vt vlterius non ſitiret, neque occuparetur ad humectationem aquæ laborioſæ, habens in ſe potum ſalientem in vitam æternam: * quam Dominus accipiens munus à patre, ** quod.* ipſe quoque his donauit, qui ex ipſo participantur, in vniuerſam terram mittens Spiritum ſanctum.[4] *Iud. 6.* Hanc muneris gratiam præuidens Gedeon ille Iſraelita, quem elegit Deus, vt ſaluaret populum Iſrael de potentatu alienigenarum, *Velleris Gedeonis myſtica explicatio.* demutauit petitionē [5] & ſuper vellus lanæ] in quo tantùm primùm ros fuerat, quod erat typus populi, ariditatem futurā prophetans: hoc eſt, non iam habituros eos à Deo Spiritū ſanctū, ſicut Eſaias ait, *Iſa. 5.* Et nubibus mandabo ne pluant ſuper eam. In omni autē terra fieri ros, quod

ros, quod eſt Spiritus Dei, qui deſcendit in Dominum, ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & virtutis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, ſpiritus timoris Dei: quem ipſum iterum dedit Eccleſiæ, in omnem terram mittens de cœlis Paracletum, vbi & Diabolum, tanquam fulgur, proiectum ait Dominus. Quapropter neceſſarius nobis eſt ros Dei, vt non comburamur, neque infructuoſi efficiamur, & vbi accuſatorem habemus, illic habeamus, & paracletum: * commendente Domino Spiritui ſancto ſuum * hominem, qui inciderat in latrones, cui ipſe miſertus eſt, & ligauit vulnera eius, dans duo denaria regalia, vt per ſpiritum imaginem & inſcriptionem patris & filij accipientes, fructificemus creditum nobis denarium, multiplicatum Domino annumerantes. [6] Spiritu itaque deſcendente ſuper prædictam diſpoſitionem, & filio Dei vnigenito, qui & Verbum eſt patris, veniente plenitudine temporis incarnato, in hominem propter hominem, & omnem ſecundùm hominem diſpoſitionem implente Ieſu Chriſto Domino noſtro, vno & eodem exiſtente, ſicut & ipſe Dominus teſtatur, & Apoſtoli confitentur, & Prophetæ annunciant, mendaces oſtenſæ ſunt vniuerſæ doctrinæ eorum, qui octonationes & quaternationes putatiuas adinuenerunt, & ſubdiuiſiones excogitauerunt: qui ſpiritum quidem interimunt, alium autem Chriſtum, & alium Ieſum intelligunt, & non vnum Chriſtum, ſed plures fuiſſe docent: & ſi vnitos eos dixerint, iterum oſtendunt * eum quidem participaſſe paſſionem, hunc autem impaſſibilem perſeueraſſe, & hunc quidem aſcendiſſe in pleroma, hunc autem in medietate remanſiſſe, & hunc quidem in inuiſibilibus & innominabilibus epulari & oblectari, hunc autem aſſidere Demiurgo euacuantem eum virtute. Vnde [7] & oportebit] & te, & omnes qui intendunt huic Scripturæ, & ſolliciti ſunt pro ſua ſalute, non quum audiunt forinſecus eorum ſermones, ſponte ſuccumbere. Similia enim loquentes fidelibus, ſicut prædiximus, non ſolùm diſſimilia ſapiunt, ſed & contraria, & per omnia plena blaſphemiis, per quæ interficiunt eos, qui per ſimilitudinem verborum diſſimile [affectionis] eorum in ſe attrahunt venenum. Sicut quis aquæ mixtum gypſum dans pro lacte, ſeducat per ſimilitudinem coloris, ſicut quidam dixit ſuperior nobis, de omnibus qui quolibet modo deprauant quæ ſunt Dei, & adulterant veritatem Dei, [8] Lacte gypſum malè miſcetur.

Marginalia: *Iſa 11.* — *Luc 10.* — * commendentem. — * omnem. — *Luc. 10.* — * hunc. — *Falſa communio, ſtatuentium qui duos Chriſtos, alterum paſſibilem, alterum vero impaſſibilem, tradunt.* — *Boni ſpecie, perniciē adfert Gnoſticorum doctrina.*

ANNOTATIONES.

1. Et ſicut arida] *Aptiſſima ſimilitudine neceſſarium eſſe gratia diuina auxilium libero hominum arbitrio oſtendit, quam ſequutus eſt alicubi Chryſoſtomus.*

2. Quod] *Vet. cod. habet* quæ, *vt non lauachrum, ſed vnitatem, referat.*

3. Sed fornicata eſt] *Non ſecundas vel tertias damnat nuptias: ſed multorum adulteriorum ream Samaritidè intelligit, licet Athanaſius Quæſt. 59. ad Antioch. quinque priores maritos legitimos putet.*

4. Hanc muneris] *Concinna eſt hæc alluſio roris illius, ad gratiam cæleſtem & charitatem, quæ per Spiritum ſanctum diffunditur in corda credentium, aliàs ploæ ſatis arida & ſterilia. Id autem præmiſſum & præſignatum olim à Patribus, nullus inficiabitur, qui Paulo crediderit, affirmanti omnia in figuram antiquis contigiſſe: legémque vmbram fuiſſe futurorum bonorum. Quod verò ad hanc Gedeonis velleris piam accommodationem attinet, Irenæum imitatur Auguſtinus Quæſt. 49. in lib. Iudicum. Lib. 12. contra Fauſtum cap. 32. lib. de vnitate Eccleſiæ cap. 5. Comment. in pſal. 45. & 71. ſer. 2. de verbis Apoſtoli: & ſer. 108. de tempore: Ambroſius prologo in librum 1. de Spiritu ſancto: Hieronymus epiſtola ad Paulinum, de inſtitutione Monachi: Et ex Græcis Theodoretus Quæſt. 14. in Iudic. Origenes hom. 8. in Iudic. Hæc annotare viſum eſt in Gallaſij maleuolentiam, qui vt perpetuò Patrum authoritati detrahat, hîc leuitatis accuſare non veretur beatum hunc martyrem.*

5. Et ſuper vellus lanæ] *Ita vetus codex: excuſi habebant* è ſuperiori vellus lanam.

6. Spiritu itaque deſcendente] *Iſthæc, vſque ad illud,* & ſubdiuiſiones excogitauerunt, *tranſcripſit Theodoretus dialogo 1.*

7. Et oportebit] *Expunximus* oportebat: *& aliquantò poſt* affectionis *deleuimus, &* affectionis *repoſuimus autho. ve. cod.*

8. Lactæ gypſum miſcetor] *Prouerbium eſt, non huic diſſimile:* Lethale multum: *id omne ſignificans, quod boni ſpecie, perniciem adfert. Gypſum enim præſens venenum habere docet Plinius lib. 36. cap. 24. quod cum lacte mixtum fuerit, fallit.*

QVÆ CAVSA FVIT VT VERbum Dei caro fieret.

CAPVT XX.

Verbũ Dei æternum, nõ tunc incœpit eſſe, cũ carnem noſtrã induit. O' Stenſo] manifeſtè quòd in principio Verbum exiſtens apud Deum, per
quem omnia facta ſunt, qui & ſempet aderat generi humano, hunc [in]
nouiſſimis temporibus ſecundùm præfinitum tempus à patre, vnitum ſuo
plaſmati paſſibilem hominem factum: excluſa eſt omnis contradictio dicentium,
Si ergo tunc natus eſt, nõ erat antè Chriſtus. Oſtendimus enim
quia non tunc cœpit filius Dei exiſtens ſemper apud patrem, ſed quando
incarnatus* & homo factus, longam hominum expoſitionem in ſeipſo recapitulauit, in ** eſt.*
compendio nobis ſalutem præſtans, vt quod perdideramus in Adam, id eſt, ſecundùm imaginem
Ideo filius Dei carnem noſtram aſſumpſit, vt quod in Adam perdideramus, in Chriſto eãdemque carne noſtra reciperem.* maginem & ſimilitudinem eſſe Dei, hoc in Chriſto Ieſu reciperemus. ² Quia enim non
erat [poſſibile,] eum hominem qui ſemel victus fuerat & eliſus [per inobedientiam,] replaſmare,
& obtinere brauium victoriæ: iterum autem impoſſibile erat, vt ſalutem perciperet,
qui ſub peccato ceciderat: vtraque operatus eſt filius, Verbum Dei exiſtens, à patre
deſcendens [& incarnatus, & vſque ad mortem deſcendens, &] diſpenſationem conſummans
ſalutis noſtræ, cui credere nos indubitatè adhortans, * verum dicit, Ne dixeris in ** iterum.*
corde tuo, Quis * aſcendet in cœlum, hoc eſt Chriſtum deducere, aut, Quis deſcendit ** aſcendit.*
in abyſſum, hoc eſt Chriſtum à mortuis eliberare. Deinde infert, Quoniam ſi confitearis
Rom. 10. Ibid. in ore tuo Dominum Ieſum, & credideris in corde tuo, quoniam Deus illum excitauit à
Rom. 14. mortuis, ſaluus eris. Et rationem reddidit propter quam cauſam hæc fecit Verbum Dei,
dicens, In hoc enim Chriſtus & vixit & mortuus eſt, & reſurrexit, vt viuorum & mortuorum
1. Cor. 1. rum dominetur. Et iterum ad Corinthios ſcribens ait, Nos autem annunciamus Chriſtũ
1. Cor. 10. Ieſum crucifixum: & infert, Calix benedictionis quem benedicimus, nónne communicatio
ſanguinis eſt Chriſti? Quis eſt autem qui * cõmunicat nobis de eſcis? vtrum is qui ab il- ** communicauit.*
lis ³ affingitur] ſurſum Chriſtus, ſuperextenſus ⁴ Horo, id eſt, fini,] & formauit eorum matrem:
an verò qui ex virgine eſt Emmanuel, qui butyrum & mel manducauit: de quo ait
Iſa. 7. Propheta, Et homo eſt, & quis * cognoſcit eum? Hic idem à Paulo annuntiabatur. Tradi- ** cognoſcet.*
di enim (inquit) vobis in primis, quoniam Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris, ſecundùm
1. Cor. 15. dùm Scetipruras, & quoniam ſepultus eſt, & ruſurrexit tertia die ſecundùm Scripturas.
Paulus plures Chriſtos neſcit. ⁵ Manifeſtum eſt igitur quoniam Paulus alterum Chriſtum neſcit, niſi hunc ſolum,
qui & paſſus eſt, & ſepultus eſt, & reſurrexit: qui & natus eſt, quẽ & hominem dixit. Cùm
enim dixiſſet, Si autem Chriſtus annunciatur quoniam à mortuis reſurrexit, intulit rationem
reddens incarnationis eius. Quoniam pet hominem mors, & per hominem reſurre-
1. Cor 15. ctio mortuorum: & vbique in paſſione Domini noſtri & humanitate & mortificatione
Rom. 14. Epheſ. 2. eius, Chriſti vſus eſt nomine, quemadmodum illo, Noli eſca tua perdere illum, pro quo
Chriſtus mortuus eſt. Et iterum, Nunc autem in Chriſto, vos qui aliquando fuiſtis longè,
facti eſtis proximi in ſanguine Chriſti. Et iterum, Chriſtus nos redemit de maledicto Le-
Gal. 3. 1. Cor. 8. gis, factus pro nobis maledictum: quoniam ſcriptum eſt, Maledictus omnis qui pendet in
ligno. Et iterum, Et ⁶ periet] infirmus in tua ſcientia frater, propter quem Chriſtus mortuus
eſt, ſignificans quoniam non Chriſtus impaſſibilis deſcendit in Ieſum, ſed ipſe Ieſus
Chriſtus cùm eſſet, paſſus eſt pro nobis, qui [decubuit] & reſurrexit, qui deſcẽdit, & aſcendit
filius Dei, filius hominis factus: quemadmodum & ipſum nomen ſignificat. ⁷ In Chri-
Nomine Chriſti, tota Trinitas deſignatur. ſti enim nomine ſubauditur, qui vnxit, & ipſe qui vnctus eſt, & ipſa vnctio in qua vnctus
eſt. Et vnxit quidem patet, vnctus eſt verò filius, in ſpiritu, qui eſt vnctio, quemadmodum
Iſa. 61. per Eſaiam ait ſermo, Spiritus Dei ſuper me, propter quod vnxit me, ſignificans & vn-
Mat 16. gentem patrem, & vnctum filium, & vnctionem qui eſt ſpiritus. Et ipſe autem Dominus
Non alius filius Dei & filius hominis in Chriſto. manifeſtum * fecit eum qui eſt paſſus. Cùm enim interrogaſſet diſcipulos, Quem me ho- ** facit.*
mines dicunt eſſe filium hominis? Petrus cùm reſpondit, Tu es Chriſtus filius Dei viui, &
cùm laudatus eſſet ab eo, Quoniam caro & ſanguis non reuelauit ei, ſed pater qui eſt in
cœlis, manifeſtum fecit quoniam filius hominis, hic eſt Chriſtus filius Dei viui. Ex eo
enim

enim(inquit) cœpit demonſtrare diſcentibus, quoniam oportet illum Hieroſolymam ire, & multa pati à ſacerdotibus, & reprobrari, & crucifigi, & tertia die reſurgere. Ipſe qui agnitus eſt à Petro Chriſtus, qui eum beatum dixit, quoniam pater ei reuelauit filium Dei viui, dixit ſemetipſum oportere multa pati & crucifigi. Et tunc Petrum increpauit ſecundùm opinionem hominum putantium eum eſſe Chriſtum, & paſſionem eius auerſantiũ: & dixit diſcipulis, Si quis vult poſt me venire, abneget ſe, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Qui enim voluerit animam ſuam * ſaluam facere, perdet illam: & qui eam perdiderit propter me, * inueniet eam. Hæc enim Chriſtus manifeſtè dicebat, ipſe exiſtens Saluator eorum, qui propter ſuam confeſſionem in mortem traderentur, & perderent animas ſuas. Si autem ipſe nõ erat paſſurus, ſed auolaret à Ieſu, quid & adhortabatur diſcipulos tollere crucem; & ſequi ſe, quam ipſe non tollebat ſecundùm ipſos, ſed relinquebat diſpoſitionem paſſionis? Quoniam enim non de agnitione ſuperioris crucis dicit hoc, quemadmodum quidam audent exponere, ſed de paſſione, quam oportebat illum pati, & ipſis diſcipulis eius futurum erat vt paterentur, intulit, Quicunque enim [ſaluauerit] animã ſuã, perdet eã, & qui perdiderit, inueniet eam. Et quoniã paſſuri erant diſcipuli eius, *propterea dicebat Iudæis, Ecce, mitto ad vos Prophetas & ſapiẽtes & doctores, & ex his interficietis & crucifigetis. Et diſcipulis dicebat, Ante duces & reges ſtabitis propter me, & ex vobis flagellabunt & interficient, & perſequentur à ciuitate in ciuitatem. Sciebat igitur & eos qui perſecutionem paſſuri * erant, ſciebat & eos, qui flagellari & occidi haberent propter eum, & non altera [de cruce, ſed] paſſione quam paſſurus eſſet ipſe prior, poſt deinde diſcipuli eius. Erat ergo ſermo eius adhortantis etiam illos, Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere: [timete] autem magis eum qui habet poteſtatem & corpus & animam mittere in gehennam, & ſeruare eas quæ eſſent ad eum confeſſiones. Etenim ipſe confeſſurum ſe promittebat coram patre ſuo eos qui confiterentur nomen ſuum coram hominibus, negaturum autem eos qui negarent eum, & confuſurum qui confunderentur contra confeſſionem eius. Et cùm hæc ita ſe habeant, ad tantam temeritatem progreſſi ſunt quidam, vt etiam martyres ſpernant, & vituperent eos qui propter Domini confeſſionem occiduntur, & ſubſtent omnia à Domino prædicta, & ſecundùm hoc conantur veſtigia * ſequi paſſionis Domini, * paſſibiles martyres facti, quos & concedimus ipſis martyribus. Cùm enim inquiretur ſanguis eorum, & gloriam conſequentur, tunc à Chriſto confundentur omnes qui inhonorauerunt eorum * martyrium. Et ex hoc autem quòd Dominus in cruce dixerit, Pater dimitte eis, non enim ſciunt quid faciunt, longanimitas & patientia & miſericordia & bonitas Chriſti oſtenditur, vt ipſe & pateretur, & ipſe excuſaret eos qui ſe malè tractaſſent. Verbum enim Dei quod nobis dixit, Diligite inimicos veſtros, & orate pro eis qui vos oderunt, ipſe hoc fecit in cruce, in tantum diligens humanum genus, vt etiam pro his qui ſe interficerent, poſtularet. Si quis autem quaſi duorum exiſtentium iudicium de his faciat, inuenietur multo melior & patientior & verè bonus, qui in vulneribus ipſis & plagis, & reliquis quæ in eum commiſerunt, beneficus eſt, nec memor eſt in ſe commiſſæ malitiæ, eo qui auolabit, nec vllam iniuriam, neque opprobrium paſſus eſt. Hoc autem [idem] & illis occurrit, qui dicunt eum putatiuè paſſum. Si enim non verè paſſus eſt, nulla gratia ei, cùm nulla fuerit paſſio, & nos cùm * inciperemus verè pati, seducens videbitur, adhortans nos vapulare, & alteram præbere maxillam, ſi ipſe illud non prior in veritate paſſus eſt: & quemadmodum illos ſeduxit, vt videretur eis ipſe hoc quod non erat, & nos ſeducit adhortans perferre ea quæ ipſe non pertulit. Erimus autem & ſuper magiſtrum, dum patimur & ſuſtinemus, quæ neque paſſus eſt, neque ſuſtinuit magiſter, ſed quoniam ſolus verè magiſter Dominus noſter, & bonus verè filius Dei, & patiens Verbum Dei patris, filius hominis factus. Luctatus eſt enim, & vicit: erat enim homo pro patribus certans, & per * obaudientiam inobaudientiam perſoluens: alligauit enim fortem, & ſoluit infirmos, & ſalutem donauit plaſmati ſuo, deſtruens peccatum. Eſt enim piiſſimus & miſericors Dominus, & amans humanum genus. Hærere itaque fecit & adunivit (quemadmodũ prædiximus) hominem Deo. Si enim homo non viciſſet inimicum hominis, non iuſtè victus [eſſet] inimicus. Rurſus autem niſi Deus donaſſet ſalutem, non firmiter haberemus eam, & niſi homo coniunctus fuiſſet Deo noſtro, non potuiſſet particeps fieri incor-

* ſaluare.
* ſaluauit.
* propter eum.
* eſſent.
* aſſequi.
* paſſibilis.
* myſterium.
* incipiemus.
* obediẽtiam inobedientiam.

Math. 16.
Math. 10.
Math. 10.
Ibid.
Ibid.
Sanctos Martyres ſpernunt & vituperant, temerarq; Gnoſtici.
Luc. 23.
Math. 5.
Chriſtus verè non putatiuè, paſſus eſt.
Oportuit redemptorem Deũ eſſe & hominem.

ruptibilitatis. Oportuerat enim mediatorem Dei & hominũ, per ſuam ad vtroſque domeſticitatem,& * ad amicitiam & concordiam vtroſque reducere,& facere vt [&] Deus aſſumeret hominem,& homo ſe dederet Deo. Qua enim ratione filiorum adoptionis eius participes eſſe poſſemus, niſi per filiũ eam quæ eſt ad ipſum, recepiſſemus ab eo communionem,niſi Verbum eius communicaſſet nobis,caro factum? Quapropter & per omnem venit ætatem,omnibus reſtituens eam quæ eſt ad Deum communionem. Igitur qui dicunt eum putatiuè manifeſtatum,neque [in carne natum,] neque verè hominem factum,adhuc ſub veteri ſunt damnatione,aduocationem præbentes peccato, non deuicta ſecundùm eos morte,quæ regnauit ab Adam vſque ad Moyſem, etiam in eos qui non peccauerunt in ſimilitudinem tranſgreſſionis Adæ. Veniens autem lex, quæ data eſt per Moyſem,& teſtificans de peccato,quoniam peccator eſt, regnum quidem eius abſtulit, latronem & non regem eum detegens,& homicidam eum oſtendit. Onerauit autem hominem qui habebat peccatum in ſe,reum mortis oſtendens eum. Spiritalis enim cùm lex eſſet,manifeſtauit tantummodo peccatum,non autem interemit, [15] non enim Spiritui] dominabatur peccatum,ſed homini. Oportebat enim eum qui inciperet occidere peccatum, & mortis reum redimere hominem, idipſum fieri quod erat ille, id eſt hominem. Qui à peccato quidem in ſeruitium tractus fuerat, à morte verò tenebatur, vt peccatum ab homine interficeretur, & homo exiret à morte. Quemadmodum enim per inobedientiam vnius hominis,qui primus de terra rudi plaſmatus eſt,peccatores facti ſunt multi,& amiſerunt vitam:ita oportuit & per obedientiam vnius hominis, qui primus de Virgine natus eſt, iuſtificari multos & percipere ſalutem. [16] Sic] igitur Verbum Dei homo factus eſt,quemadmodum & Moyſes ait, Deus vera opera eius. Si autem non factus caro, parebat quaſi caro,non erat verum opus eius. Quod autem parebat, hoc & erat, Deus hominis [17] antiquam] plaſmationem in ſe recapitulans, vt occideret quidem peccatum, euacuaret autem mortem,& viuificaret hominem:& propter hoc vera opera eius.

Rom. 5.

Lex peccatum indicat, non interimit.

Rom. 5.

Deut. 32.

Chriſtus, nõ putatiue homo.

* *al.* [margin mark]

ANNOTATIONES.

1. Oſtenſo] *Sic ex veteri co. reſtituimus, vt ſit anacephaleoſis eorum, quæ ſuperioribus dixerat. Expunximus itaque* oſtenſio.

2. Quia enim non erat poſſibile] *Duas voces* impoſſibile *&* obedientiam, *authoritate veteris codicis remouere non dubitauimus, oppoſitáſque* poſſibile *&* inobedientiam *ſubſtituere, vt ſenſus ſit, Neceſſarium fuiſſe hominibus Chriſtum redemptorem, cum tanto muneri facere ſatis nequiuiſſet vllus alius ab eo, atque hanc eſſe Irenæi mentem manifeſtiſſimè indicant ea, quæ in calce huius capitis habentur. Irenæo ſubſcribit Athanaſius orat. 3. contra Arrianos & initio libri de incarnatione verbi: ſed accuratè diſputationem hanc pertractat Anſelmus duobus libris quibus nomen dedit:* Cur Deus homo. *D. Petrus apud Clementem lib. 1. Recogn. aſſerit* impoſſibile fuiſſe mortalium mala purgari per alium. *Conſentit his verbis Auguſtinus:* Neceſſe erat illum hominem eſſe,qui occidi poſſet;& Deum: qui mori nequiret. *Lib. 13. de Trinit. cap. 14.*

3. Et incarnatus] *Octo has voces ex veteri cod. reſtituimus.*

4. Affingitur] *Expunximus* affigitur: *& mox* Horn,id eſt,funi *repoſuimus, pro* loco,id eſt funi *autho. vet. cod.*

5. Manifeſtum eſt igitur] *Hæc Theodoretus in dialogo 3. ex Irenæo nominatim tranſcribit, vſque ad illud:* & iterum,& periet infirmus, &c.

6. Et periet] *Vete. cod. authoritate, ſic pro* pereat *nõ dubitauimus reponere, cùm & græcè ſit* καὶ ἀπολεῖται, *& huiuſmodi verborum formas priſci ſcriptores Eccleſiaſtici frequenter vſurparint. Arnobius comment. in pſal.* 1. Fructus eorum qui increduli perſeuerãt, à terra perient. *Et in pſal. 72. in tribus lineis, quater,* florient, *vſurpat. Lucifer Calari. lib. 1. pro Athanaſio:* Memoria impiorum periet. *Conqueritur Auguſtinus, quod de ore cantantium ſua diœceſeos populorum, auferre non potuerit:* Super ipſum autem floriet ſanctificatio mea, *adeò huic voci aſſueuerant. Paulò poſt etiam* decubuit, *loco* diſcubuit *ſubſtituimus, ex ve. cod.*

7. In Chriſti nomine] *Eadem ferè ad verbum docet Ambroſius lib. 1. de Spiritu ſancto cap. 3.*

8. Saluauerit] *Deleuimus* ſaluabit: *& infra* timete, *pro* timentes *vet. cod. autho. ſubſtituimus.*

9. Qui confunderentur] *Vetus co ſimpliciter habet,* Confunderent confeſſionem eius *atque ita ferè legit Tertullianus:* Saluus ſum, *ait,* ſi non confundar de Domino meo. Qui me (inquit) confuſus fuerit, cõfundar & ego eius, &c. *lib. de carne Chriſti.*

10. Vt etiam martyres ſpernant] *Obſerua quàm grauiter priorum Gnoſticorum temeritatem damnet, qui pro ſe nihilo faciebant beatiſſimos martyres, qui Chriſtianæ pietatis ergo tot labores ſubierant. Quid dixiſſet, ſi poſteriorum Gnoſticorum cenſuras, cachinnos, ſacrilegia, & ſæuitias vidiſſet, quibus illorum ſcripta damnant, pietatem exſibilant, memorias diruunt, & venerandas reliquias, effoßis ſepulchris, ignibus, cloacis, vel feris, tradunt: pientiſſima ſcripta, aut damnant, aut lacerant, aut corrumpunt?*

corrumpunt, miracula dæmonum præſtigiis tribuunt: ſtudioſa exercitia, periculoſas ſuperſtitiones vocant: exempla, diſciplinam, & doctrinam, idololatriæ ſeminaria, & Antichriſti notas appellant: nec non damnatos eſſe omnes, ſi ab iſtis ante ſupremam horam non reſipuerint, non verentur vociferari & ſcribere? Proculdubio cum beatiſſimo præceptore ſuo Polycarpo exclamaret: O Deus bone, in quænam ſeruaſti me tempora, vt iſthæc blaſphema ſuſtineam?

11. Si enim non verè paſſus] *Hunc errorem ante Irenæum refellit paſſim in epiſtolis Ignatius: poſtea omnium acerrimè Tertullianus toto libro de carne Chriſti: & in calce libri 4. contra Marcionem.*

12. Hærere itaque fecit] *Adorandum myſterium de duabus in Chriſto coniunctis naturis, illiúſque cauſas, hoc loco eruditè deſcribit: quod & Iuſtinus martyr non minus eleganter, quàm acutè præſtiterat lib. de confeſſione fidei & Trinit. Iſthæc nominatim ex Irenæo deſumit Theodoretus dialogo 2. vſque ad illud:* qua enim ratione Filiorum adoptionis, *&c.*

13. Eſſet] *Deleuimus* eſſe.

14. In carne natum] *Expunximus* incarnatum.

15. Non enim Spiritui] *Tres has voces adiecimus.*

16. Sic igitur] *Excuſi codices* Si igitur.

17. Antiquam] *Ita pro* antequam, *veteris codicis autho. reſtituimus.*

ADVERSVS EOS QVI DICVNT EVM de Ioſeph generatum.

CAPVT XXI.

Qui Chriſtum ex Ioſeph generatum dicũt, non poſſunt à peccatis liberari, nec vitam æternã adipiſci.

** cõmixti Verbo.*

R[1] Vrſus autem qui nudè tantùm hominem eum dicunt ex Ioſeph generatum, perſeuerantes in ſeruitute priſtinæ inobedientiæ moriuntur, nõdum [2] * commixtum Verbum Dei patris, neque per Filium [percipientes] libertatem, quemadmodum ipſe ait, Si Filius vos [3] manumiſerit, verè liberi eritis. Ignorantes autem eum qui ex Virgine eſt Emmanuel, priuantur munere eius, quod eſt vita æterna: non recipientes autem Verbũ incorruptionis, perſeuerant in carne mortali, & ſunt debitores mortis, antidotũ vitæ non accipientes. Ad quos Verbũ patris ait, ſuũ munus gratię narrans, [4] Ego dixi, Dij eſtis, & filij excelſi omnes: vos autẽ ſicut homines moriemini. Ad eos indubitatè dicit qui nõ * recipiunt munus adoptionis, ſed contemnunt incarnationem puræ generationis [Verbi] Dei, fraudentes hominem ab ea aſcenſione quæ eſt ad Dominum, & ingrati exiſtentes Verbo Dei, quod incarnatum eſt propter ipſos. Propter hoc enim Verbum Dei homo, & qui filius Dei eſt, filius hominis factus eſt, [5] commixtus Verbo Dei, [6] vt adoptionem percipiens fiat filius Dei. Non enim poteramus aliter incorruptelam & immortalitatem * accipere, niſi * aduniti fuiſſemus incorruptelæ & immortalitati. Quemadmodum autem adunari [7] poſſemus incorruptelæ & immortalitati, niſi prius] incorruptela & immortalitas facta fuiſſet id quod [&] nos, vt abſorberetur quod erat corruptibile ab incorruptela, & quod erat mortale ab immortalitate, vt filiorum adoptionem perciperemus? [8] Propter hoc,] Generationem eius quis enarrabit? quoniam homo eſt, &, Quis agnoſcet eum? Cognoſcit autem illum is cui pater qui eſt in cœlis reuelauit, vt intelligat quoniam is qui non [ex] voluntate carnis, neque ex voluntate viri natus eſt filius hominis, hic eſt Chriſtus filius Dei viui. Quoniam enim nemo in totum ex filiis Adæ, Deus appellatur ſecundùm eum, [aut] Dominus nominatur [vt] ex Scripturis demonſtrauimus, quoniam [autem] ipſe propriè præter omnes qui fuerunt tunc homines, Deus & Dominus, & Rex æternus & vnigenitus & Verbum incarnatum prædicatum, & à Prophetis [omnibus] & Apoſtolis, & ab ipſo Spiritu adeſt videre omnibus qui vel modicum de veritate attigerint. Hæc autem non teſtificarentur Scripturæ de eo, ſi ſimiliter vt omnes, homo tantùm fuiſſet. Sed quoniam præclaram præter omnes habuit in ſe eam quę eſt ab altiſſimo patre genituram, præclara autem functus eſt, & ea quę eſt ex Virgine generatione, vtraque Scripturæ diuinæ de eo teſtificantur, & quoniam homo indecorus & paſſibilis, & ſuper pullum aſinæ aſcendens, aceto & felle potatur, & ſpernebatur in populo, & vſque ad mortem deſcendit, & quoniam Dominus ſanctus & mirabilis conſiliarius, & decorus ſpecie, & Deus fortis ſuper nubes veniens vniuerſorum iudex. Omnia de eo Scripturæ prophetabant. [9] Sicut enim homo erat vt tentaretur, ſic & Verbum vt glorificaretur, [10] requieſcente quidem verbo, vt poſſet tentari & inhonorari & crucifigi & mori: abſorpto autem homine in eo quòd vincit, & ſuſtinet, & reſurgit, & aſſumitur. Hic igitur filius Dei Dominus noſter

** percipiunt.* ** percipere.* ** adunati.*

Ioan. 8. *Pſal. 81.*

Adhærere Chriſto neceſſarium. *Iſa. 53.*

Lib. 3. cap. 6. 7. 8. 9. 11. 12.

Chriſtus verè Deus, & Dominus. *Pſal. 2. & 109.* *Iſa 7. & 53.* *Zacha. 9.* *Iſa. 9.* *Pſal. 44.* *Dani 7.*

Oportuit Chriſtũ redemptorem Deũ eſſe & hominem.

exiſtens Verbum patris,& filius hominis,quoniam ex Maria,quæ ex hominibus habebat
genus,quæ & ipſa erat homo,habuit ſecundùm hominem generationem, factus eſt filius
hominis.Propter hoc & ipſe Dominus dedit nobis ſignum in profundum, in altitudinem
ſurſum, quod non poſtulauit homo, quia nec ſperauit Virginem prægnantem fieri poſ-
Iſa.7. ſe quæ erat Virgo,& parere filium, & hunc partum Deum eſſe nobiſcum, & deſcendere
in ea,quæ ſunt deorſum terræ, quærentem ouem quæ perierat, quod quidem erat pro-
Luc.15. prium ipſius plaſma, & aſcendere in altitudinem, offerentem & commendentem patri
cum hominem,qui fuerat inuentus,primitias reſurrectionis hominis in ſemetipſo faciens.
Vt quemadmodum caput reſurrexit à mortuis,ſic & reliquum corpus omnis hominis qui
inuenitur in vita,impleto tempore condemnationis eius, quæ erat propter inobedientiã,
reſurgat, per compagines & coniunctiones coaleſcens & confirmatum augmentum Dei,
vnoquoque membrorum habente propriam & aptam in corpore poſitionem: multæ e-
Ioan.14. nim manſiones apud patrem, quoniam & multa membra in corpore.

ANNOTATIONES.

1. Ruſus autem] *Carpocratem & aſſeclas oppugnat hoc loco; vberius autem infra cap.27.28.29.30.31. quorum hæreſes deſcripſerat lib.1. cap.24. Aduerſus hanc hæreſim nominatim cõſtigit Iuſtinus martyr in dialogo,& poſtea Tertull.Epipha.Theodoretus.*

2. Commixtum Verbum] *Id eſt, ex Virgine reipſa incarnatum: aut* commixti Verbo, *ſi vet.cod.lectio placet,id eſt,fide ſpe & charitate,necdum Chriſto adhærentes.mox* percipientes *pro* perficientes *reſtituimus, autho.vet.cod.*

3. Manumiſerit] ἐλευθερώσῃ, *id eſt, ſoluto miſerrimæ omnium captiuitatis iugo, in libertatem filiorũ Dei aſſeruerit. Vt enim mancipium dicitur Auguſtino, qui* (*Lib.19. de ciuit. Dei. cap 15.*) *manu captus, belli iure occidi poterat,ſic manumiſſus,cui libertatis copia fiebat,certis ritibus & verbis iſtis,* Hunc hominem liberum eſſe volo.

4. Ego dixi dij eſtis] *Hæc Theodoretus dialogo 1. ex Irenæo citat vſque ad illud.* Nõ enim poteramus, *&c.Eius porrò authoritate,& veteris cod.conſenſu mox pro* Verbum Dei, Verbi Dei *repoſuimus.*

5. Commixtus Verbo Dei] *Tres has voces Theodoretus deſiderat,indéque forſam alicui viderentur aliũde inuecta, niſi codices omnes conſtanter illas ſeruarent, & non rarò infrà iiſdem verbis vteretur lib. 4. cap.37. His autem perfectam illam vnitionem diuinæ & humanæ naturæ in Chriſto, tanto ſtudio docere & explicare ſtudet,vt verbis aduniendi,adhærendi,coniungendi,coüniendi, aſſumendi, & communicandi,quibus ſuperiori capite vſus eſt,non contentus: nunc & commixtionis vocem vſurpet,ſed ad ſuperiorum ſignificationem. Ne quis verò has phraſi offendatur, quaſi confuſionem quandam naturarum in Domino noſtro Irenæus induceret, animaduertat benè ſentientes patres ab ea non abhorruiſſe: Dionyſius Areopa.* Ieſus ſimplex ex carne humilitatis noſtræ ineffabiliter compoſitus eſt.*Tertullianus lib.2.contra Marcionem:* Miſcentem in ſeipſo hominem & Deum: *Et cap.12 apologet.* Naſcitur homo,Deo mixtus.*Cyprianus, tractatu de vanitate idolorum.* Deus cum homine miſcetur.*Vigilius martyr lib.1. contra Eutychen,* Filius Dei oſtendere voluit noſtri generis naturam per commixtionis indiuiduam vnitatem.*Auguſtinus 4 de Trinit. cap. 20.* Verbo Dei, ad vnitatem perſonæ quodammodo commixtus eſt homo. *Alios multò plures prætereo, quos legendo notes licet.*

6. Vt adoptionem percipiens] *Sentire videtur iſtis verbis, Chriſtum iuxta humanam naturam adoptione euaſiſſe filium Dei: quod in Elipando Toletanæ ſedis epiſcopo, aliquot poſtea ſeculis damnauerunt Paulus Aquileienſis, Adrianus Papa, & Synodus Francofordienſis; ad quam, Imperante Carolo Magno, ex Gallia, Germania, Italia Epiſcopi circiter trecenti conuenerant. Elipãdus cum aſſeclis, libello edito volebat Hilarium, Hieronymũ, Auguſtinum, deinde Eugeniũ, Hidelphõſum, & Iulianum Toletanos olim antiſtites, à ſuis partibus ſtetiſſe, verùm patrum illorum ſententias partim deprauaſſe, partim ficticias ſuppoſuiſſe conuictus fuit: & eius error ſanctarum ſcripturarum, & grauiſſimorum Theologorum Athanaſij, Nazianzeni, Cyrilli, Hilarij, Hieronymi, Auguſtini, Ambroſij, Iſidori, Paſchaſij, ibidẽ adductis ſententiis, quibus pernegant Chriſtum vllo pacto adoptatum filium dicendum eſſe, penitus oppreſſus. Supereſt ergo vt hîc voce adoptionis, quam vſurpat Irenæus, eam gratiam, donum, beneficiúm ve intelligamus; quibus in vnitatem perſonæ, ſine vllis ſuis præcedentibus meritis, humanam noſtram naturam ex virgine filius Dei aſſumpſit. Hoc fuſius tibi explicabunt poſt Auguſt. lib. cont. Secundinum cap. 5. Petrus Lombardus libri tertij ſent. diſt. 10. & quotquot Quæſtionibus ſuis eum locum illuſtrarunt patres Scholaſtici.*

7. Poſſemus] *Sex voces has inſeruimus, eraſimus verò* poſſumus, niſi; *veteris cod. autho.*

8. Propter hoc] *Expunximus* quod per hoc: *& non ita multum poſt,* aut *pro* vt *repoſuimus autho.ve.co.*

9. Sicut enim homo erat] *Theodoretus dialo. 3. hæc ex Irenæo tranſcribit vſque ad illud:* Hic igitur filius Dei,&c.

10. Requieſcente quidem Verbo] *Apertiſſimè docet Diuinæ naturæ nihil doloris in illa Dominica perpeſſione illatum, quippe quæ mutationum vniuerſarum expers, his ſubiici non poteſt. Hoc idem multis ſcripturis confirmat Concilium Hiſpalenſe, Actione 13. & clariſsimis exemplis illuſtrat Euſebius lib.4.Demonſt. Euã. cap.13.*

QVARE

QVARE MAGNANIMVS FVIT Deus [in] inobedientia hominis.

CAPVT XXII.

*eſſet. M[1]Agnanimus igitur fuit Deus deficiẽte homine, eámque per verbum *eſſe *In hominis infirmitate,*
victoriam reddendam ei præuidens. Cùm enim perficiebatur virtus in in- *Dei magni-*
firmitate, benignitatem Dei, & magnificentiſſimam oſtendebat virtutem. *fica virtus*
Sicut enim patienter ſubſtinuit abſorberi Ionam à Ceto, non vt abſorbe- *elucescit.*
retur, & in totum periret, ſed vt euomitus magis ſubigeretur Deo, & plus *2.Cor.12.*
*eum. glorificaret * Deum, qui inſperabilem ſalutem ei donaſſet, & firmam pœnitentiam face- *Ion.2.*
*liberat. ret [Niniuitis,] vt conuerterentur ad Dominum, qui eos * liberaret à morte, conterritos
ab eo ſigno, quod factum erat circa Ionam, quemadmodum Scriptura de his dicit, Et re- *Ionæ hiſto-*
uerſi ſunt vnuſquiſque à via ſua mala, & iniuſtitia, quæ erat in manibus eorum, dicentes, *ria quid ſi-gnificat.*
Quis ſcit ſi conuertatur Deus, & auertat iram ſuam à nobis, & non peribimus? Sic [&] *Ionæ 3.*
ab initio fuit patiẽs Deus hominem abſorberi à magno Ceto, qui fuit author præuarica-
tionis, non vt abſorptus in totum periret, ſed præſtruens, & præparãs adinuentionem ſa-
*Domino. lutis, quæ facta eſt à Verbo per ſignum Ionæ, his qui eandem cum Iona de * Deo ſenten-
tiam habuerunt, & confeſſi fuerunt, & dixerunt, Seruus Domini ego ſum, & Dominum *Ionæ 1.*
Deum cœli ego colo, qui fecit mare & aridam: vt inſeparabilem homo à Deo percipiens
*prophetata. ſalutem, reſurgat à mortuis, & clarificet Deum, & eam quæ à Iona * Propheta eſt, dicat
vocem, Clamaui ad Dominum meum in tribulatione mea, & exaudiuit me de ventre *Ionæ 3.*
inferni: & ſemper permaneat glorificans Deum, & ſine intermiſſione gratias referens, pro
ea ſalute, quam conſequutus eſt ab eo, vt non glorietur in cõſpectu Domini omnis caro, *1.Cor.1.*
nec vnquam de Deo contrarium ſenſum accipiat homo, propriam naturaliter arbitrans
eam, quæ circa ſe eſſet incorruptelam, & non tenens veritatẽ, inani ſupercilio iactaretur,
quaſi naturaliter ſimilis eſſet Deo. [3] Ingratus enim magis eũ hoc ei qui eum fecerat per-
cipiens, & dilectionem quam habebat Deus in homine, obfuſcabat, & excæcabat ſen- *Maioris in-*
ſum ſuum ad non ſentiendum, quod ſit de Deo dignum, comparans, & æqualem ſe iudi- *gratitudi-*
cans Deo. Hæc ergo fuit magnanimitas Dei, vt per omnia pertranſiens homo, & morum *nis homo conuincitur*
agnitionem percipiens, dehinc veniens ad reſurrectionẽ, quæ eſt à mortuis, & experimẽ- *ſi Dei ma-xima bene-*
to diſcens vnde liberatus eſt, ſemper gratus exiſtat Domino, munus incorruptelæ conſe- *ficia non a-gnoſcat.*
cutus ab eo, vt plus diligeret eũ. Cui enim plus dimittitur, plus diligit.* Cognoſcat] autẽ *Luca 7.*
*Deum. ſemetipſum, quoniam mortalis & infirmus eſt, intelligat autem & * Dominum, quoniam
in tantùm immortalis & potens eſt vti & mortali immortalitatem, & temporali æterni-
tatem donet. Intelligat autem & reliquas virtutes Dei omnes in ſemetipſum oſtenſas, per
quas edoctus ſentiat de Deo, quantus eſt Deus. Gloria enim hominis, Deus, operationes
verò Dei, & omnis ſapientiæ eius, & virtutis receptaculum, homo. Quemadmodum me-
dicus in his qui ægrotant, probatur, ſic & Deus in hominibus manifeſtatur. Quapropter *Deus gloria hominis, ho-*
& Paulus ait, Concluſit autem Deus omnia in incredulitate, vt omnium miſereatur, non *mo verò*
*hoc. de ſpiritalibus Æonibus dicens * hæc, ſed de homine qui fuit inobediens Deo, & proie- *virtutis Dei recepta-*
ctus de immortalitate, dehinc miſericordiam conſequutus eſt, per filium Dei, eam quæ *culum.*
*Hinc. eſt per ipſum percipiens adoptionem. *Hic enim tenẽs ſine inflatione & iactantia veram *Rom.11.*
gloriam, de his quæ facta ſunt, & de eo qui fecit, qui eſt potentiſſimus omniũ Deus, quiq; *Lapſus ho-*
omnibus vt ſint præſtitit, & manens in dilectione eius, & ſubiectione, & gratiarum actio- *minis.*
ne, maiorem ab eo gloriam accipiet prouectus, dum conſimilis fiat eius qui pro eo mor- *Chriſtus in*
*ſimilitudinem. tuus eſt, quoniam & ipſe in * ſimilitudine carnis peccati factus eſt, vti condemnaret pec- *ſimilitudinẽ*
catum, & iam quaſi cõdemnatum proiiceret illud extra carnem: prouocaret autem in ſi- *carnis pec-*
militudinem ſuam hominem, imitatorem eum aſſignans Deo, & in paternam imponens *cati factus.*
*ſapere. regulã, ad videndum Deum, & * capere patrem, donans Verbum Dei quod habitauit in
homine, & filius hominis factus eſt, vt aſſueſceret hominẽ percipere Deum, & aſſueſceret
Deum habitare in homine, ſecundùm placitum patris. Propter hoc ergo ſignum ſalutis
noſtræ, cum qui ex Virgine Emmanuel eſt ipſe Dominus, quoniam ipſe Dominus erat,
qui ſaluabat eos, quia per ſemetipſos non habebant ſaluari: & propter hoc Paulus infir-

ſ

Rom. 7. Ibidem. mitatem hominis annuntiãs, ait, Scio enim quoniam non habitat in carne mea bonum, ſignificans quoniam non à nobis, ſed à Deo eſt bonum ſalutis noſtræ. Et iterùm, Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Deinde infert liberatorem, Gratia Ieſu Chriſti Domini noſtri. *Iſaia 35.* Hoc autem idem & Eſaias, Confortamini (inquit) manus reſolutæ, & genua debilia, adhortamini puſillanimes ſenſu: confortamini, ne timeatis: ecce, Deus noſter iudicium retribuit, & retributurus eſt: ipſe veniet, & ſaluabit nos. Hoc quoniam non à nobis, ſed à Dei adiumento habuimus ſaluari.

ANNOTATIONES.

1. Magnanimus] *Vet. cod.* magnanimis, *ſic vocem græcam μακρόθυμος, puto reddidiſſe interpretem, quam alij patientem & longanimum redderent: Irenæũ porrò imitantur Tertullianus lib. de Patientia. Cypria. de Oratione dominica, eadem voce vtentes.*

2. Niniuitis] *Ita vet. codex: excuſi* inimicis.

3. Ingratus enim] *Vet. cod.* Ingratum enim magis eum hoc, &c. & dilectionem quam habebat Deus in hominem offuſcabat ſenſum ſuum, &c.

4. Cognoſcat autem] *Deleuimus* cognoſcant, *author. vet. cod.*

OSTENSIO QVONIAM VERBVM
* Domini caro factum eſt. * Dei.

CAPVT XXIII.

Angeli carnis expertes. RVrſus quoniam neque homo tãtùm erit, qui* ſaluabit nos, neque ſine carne: [1] ſine carne enim Angeli ſunt. Prædicauit enim, dicens, [2] Neque ſenior, *Iſaia 63.* neque Angelus, ſed ipſe Dominus ſaluabit eos, quoniam diligit eos, & parcet eis, ipſe [liberabit] eos. Et quoniam hic ipſe homo verus viſibilis incipiet eſſe, quum ſit Verbum ſalutare, rurſus Eſaias ait, *Iſaia 52.* Ecce, Sion ciuitas, ſalutare noſtrum oculi videbunt. & quoniam nõ ſolùm homo erat, qui moriebatur pro nobis, [3] Eſaias ait, Et commemoratus eſt Dominus ſanctus Iſraël mortuorũ ſuorum [qui] dormierant in terra ſepultionis: & deſcendit ad eos euãgelizare ſalutem, quæ eſt ab eo, vt ſaluaret eos. *Redemptio per ſolum Chriſtum. Amos 1.* Hoc autem idem & Amos Propheta [ait,] Ipſe conuertetur, & miſerebitur noſtri: diſſoluet iniuſtitias noſtras, & proiiciet in altitudinem maris peccata noſtra. Et rurſus ſignificans locum aduentus eius, ait, Dominus ex Sion loquutus eſt, & ex Hieruſalem dedit vocem ſuam. Et quoniam ex ea parte, quæ eſt ſecundùm Africum hæreditatis Iudæ, veniet filius Dei, qui Deus eſt, * exquirat & Bethleem vbi natus eſt Dominus, in omnem *Habac. 3.* terram emittet * laudationes eius, ſicut ait Habacuc Propheta, Deus [ab] Africo veniet, & ſanctus de monte Effrem. [4] Cooperuit cœlum virtus eius, & laudatione eius plena eſt terra. *Chriſtus Deus, & in Bethleem natus.* Ante faciem eius præibit verbum, & progredientur in campis pedes eius. Manifeſtè ſignificans quoniam Deus, & quoniam in Bethleem aduentus eius, & ex monte Effrem, qui eſt ſecundùm Africum hæreditatis, & quoniam homo. Progredientur enim (inquit) in campis pedes eius: hoc autem ſignum proprium hominis. [5] Deus igitur homo factus eſt, & ipſe Dominus ſaluabit nos, ipſe dans Virgini ſignum.

* ſaluat.
* & quæ erat.
* laudationem.

ANNOTATIONES.

1. Sine carne] *Angelis corpora propria tribuunt multi antiquorũ, vt ex Iuſtino, Tatiano, Tertulliano, Cypriano, Origene, & pleriſq; alijs apertũ eſt: Alij verò vt Dionyſius, Cyrillus, Theodoretus, Damaſcenus, volũt illos omnino incorporeos, & non materiatos eſſe: quibus accedere videtur hoc loco Irenæus, licet cap. 70. lib. 4. aliud indicare videatur.*

2. Neque ſenior] *Sententia eſt Iſa. 63. iuxta tralationem Septuaginta: quæ iiſdem ferè verbis citatur quoque à Cypriano lib. 2. aduerſus Iudæos, cap. 7.*

3 Eſaias ait, Cõmemoratus eſt Dominus] *Inter aliquot ſentẽtias, quas Chriſtianorum odio, de ſacris literis iuxta editionẽ Septuaginta expunxerunt Iudæi, hanc recenſet Iuſt. Mart. in dial. ſed ex Ieremia, nõ antẽ E ſaia, deletã ſcribit. Loco* quia *repoſuimus* qui, *auth. vet. cod.*

4. Cooperuit cœlũ] *Hæc noua eſt lectio ex variis tranſlationibus concinnata, & fermè ei ſimilis, quam in iiſdem ſententiis vſurpat Cyprian. lib. 3. aduerſus Iudæos, cap. 21. quod prudenter animaduertit diligentiſſimus & doctiſſimus eius ſcholiaſtes Pamelius.*

5. Deus igitur homo factus eſt] *Euſeb. lib. 5. hiſt. cap. 8. hæc nominatim ex Irenæo ita trãſcribit,* Deus igitur homo factus eſt, & ipſe Dominus ſaluos nos fecit, ſigno Virginis regi Acham dato.

OSTENSIO

OSTENSIO, QVIA ECCE, VIRGO IN *vtero accipiet, ſed non, Ecce, adoleſcentula, ſicut quidam interpretantur.*

CAPVT XXIIII.

[1] NOn ergo vera eſt quorundam interpretatio, qui ita audēt interpretari Scripturam, Ecce, adoleſcentula in ventre habebit, & pariet filium: quemadmodum [2] Theodotion Epheſius eſt interpretatus, & [3] Aquila Ponticus, vtrique Iudæi proſelyti, quos ſectati Ebionei, ex Ioſeph generatũ eum dicunt, * tantam diſpoſitionem Dei diſſoluentes, quantum ad ipſos eſt, fruſtrantes Prophetarum teſtimonium, quod operatus eſt Deus. Prophetatum eſt quidem priuſquàm in Babylonem fieret populi tranſmigratio, id eſt, antequàm Medi & Perſæ acciperent principatum: interpretatum verò in Græco ab ipſis Iudæis multum ante tempora aduentus Domini noſtri, vt nulla relinquatur ſuſpicio, ne fortè morem nobis gerentes Iudæi, hæc ita ſint interpretati. Qui quidem ſi cognouiſſent nos futuros, & vſuros his teſtimoniis quæ ſunt ex Scripturis, nunquam dubitaſſent [4] ipſi [ſuas] comburere Scripturas, quæ & [5] reliquas omnes gentes] manifeſtant participare vitæ, & eos qui gloriantur domum ſe eſſe Iacob, & populum Iſraël, * exhæreditari oſtendunt à gratia Dei.

Iſaia 7. Iſaiæ locũ de Chriſto naſcituro ex perpetua Virgine, Gnoſtici male exponebant.

Græca verſio, quæ Iudæis ſuſpecta eſſe non debet, quando facta eſt.

* tantum.

* exhæredatos,

ANNOTATIONES.

1. Non ergo vera eſt quorumdam interpretatio] *Iudæos huius prauæ interpretationis authores, vnà cum Ebionæis, Theodotione & Aquila intelligit: quibus Tryphonem & Carpocratem Iuſtinus adiungit; Symmachum ex Samaritano proſelytum, & circumciſum, Euſebius & Epiphanius. Et de illis quidem nihil mirum, cùm vel Chriſtum nunquam ſuſceperint, vel ſuſceptum ſemel penitus poſtea abnegarint. At noſtra tempeſtate in ipſo Chriſtianarum regionum meditulio, quoſdam, qui ſe gloria Chriſti omnium maximos & ſinceriſſimos aſſertores venditarunt extitiſſe, qui Iudaïcam & Gnoſticam hanc impietatem, tanto Martyrum ſanguine extinctam ab Orco reuocarent, apud poſteros fidem vix inueniet, Caluinũ intelligo, qui Iudæis de nomine* עַלְמָה *Haalmah, concedit, quod poſtulant, videlicet de puella viro cognita intelligendum: & Oecolampadiũ Iudaicè & Gnoſticè trãſferentem:* Ecce adoleſcentula illa prægnans, & pariens filium: *atque impurum Caſtalionem communi voce ad corruptam & incorruptam interpretantem:* Ecce puella prægnans filium pariet: *quos omnes ſequentibus rationibus coarguemus.*

1. Tribus diuerſis vocabulis Hebræi eandem ferè rem ſignificant, נַעֲרָה *Naarah, adoleſcentulam, ſed tam virginem quàm corruptam.* בְּתוּלָה *Bethulah, virginẽ duntaxat deſignant, ſiue anus decrepita, ſiue adoleſcentula fuerit:* הָעַלְמָה *Haalmah, quo matrem Meſſiæ hoc loco vocat Propheta, ſolummodo adoleſcentulam virginem, eámque cum ἐπίτασει intactam, hominibus abſconditã, & occultam, vt ipſum etymon indicat.*

2. Deinde tribus tantum locis in ſacris Hebræorum literis, הָעַלְמָה *Haalmah, cum litera ſeu articulo* ה *he, inuenitur: Geneſ. 24. cùm de Rebecca dicitur: Ecce ſto iuxta fontem aquæ, & erit Haalmah, id eſt, virgo egrediens ad hauriendum, &c. Secundo, Exod. 2. cùm de Maria ſorore Moſis ſcribitur: Et perrexit Haalmah, id eſt, virgo, & vocauit matrem infantis: Tertiò demum apud Iſaiam hoc in loco: Ecce Haalmah. Si igitur duæ priores hoc nomine vocantur, quòd intactæ, abſconditæ, & viris non cognitæ eſſent, proculdubiò & tertia hæc, quæ de agitur.*

3. Accedit, quòd ſeptuaginta ſeniores illi genere & conuerſatione Hebræi, Hebraicæ & Græcæ linguæ peritia clari imprimis, pro Haalmah (vt cum Irenæo Iuſtinus Martyr; Hieronymúſque prudenter obſeruant) hoc loco tranſtulerunt ἡ παρθένος, quod omnibus citra controuerſiam, virginem ſignificat: & non ἡ νεᾶνις, quod adoleſcentulam, nec παιδίσκη quod puellam ſimpliciter denotat. 4. Nec parum partes noſtras confirmat Ionathã Vſielis filius, paraphraſtes Chaldæus, vir inter Hebræos ſummi nominis & authoritatis, qui locum hunc reddidit, Ecce virgo, *Conſentit etiam Euangelium Matthæi Syriaca lingua, id eſt, Hebraïca dialecto vulgari primò ſcriptum, Iſaiæ locum ita reddens:* Ecce enim virgo. *Lingua quoque Punica (quæ profectò Arabica eſt) Haalmah propriè virgo appellatur: vt non ſine myſterio, totius mundi redemptoris genitricis integritas, omnium linguis celebretur. 5. Demum, vt quod tanquam inexpugnabile munimentum in hac re æſtimarunt cum Irenæo, Iuſtinus, Tertullianus, Baſilius, Cyrillus, Chryſoſtomus, Hieronymus non omittam, inſigne prodigium, miraculum retrò actis ſeculis inauditum, ſignumq́; non vulgare; ſed Deo dignum, ac (vt Tertulliani verbis vtar)* monſtruoſam aliquam nouitatem, diuinus vates Iudæis pollicebatur: cuius nullam prorſus rationem habet iuuenculæ deſponſatæ quotidianos prægnatus & partus. *Cæterum totum hoc caput in ſuam hiſtoriam tranſtulit Euſeb. lib. 5. cap. 8.*

2. Theodotion.] *Hunc circa ſecundi Commodi imperium agnitum Epiphanius ſcribit: Naucleras, Bergomas, Sabellius & Platina ſectatorem Tatiani, antequàm in hæreſim incideret, initiò conſtituunt. Marcionis furores deinde inſequutum tradit Epiphanius,*

ſed poſtremò inſenſum & ipſum illius hæreſi, ad Iudæos declinaſſe, detractóque præputio eorum linguæ, deinde & priuatæ Bibliorum interpretationi dediſſe operam. Ebionæum appellat eundem Euſebius lib. 3. hiſt. cap. 8. Quem ſequutus Hieronymus inter hæreticos iudaizantes annumerat, illúmque multa myſteria Saluatoris ſubdola interpretatione celaſſe prodit. Refert in catalogum hæreticorum Auguſtinus; quòd Christum ſolummodo hominem dixerit.

Præf. in Iob

3. Aquila. *Hic duodecimo Hadriani anno ab Eccleſia proſcriptus fuit, quòd authore Epiphanio, aſtrologicis impēſius quàm Chriſtianū decebat, addictus eſſet. Ignominiam hanc impotenti animo ferens, abnegato Chriſto, factúſque proſelytus, circuncidi ſe paſſus eſt, atque inde contentioſo ſtudio, linguam Hebræam didiſcit, & primus poſt Septuaginta, qui ante eum quadringentis & triginta annis apud Ptolemæum regem ſacra Biblia traduxerant, interpretari & ipſe tentauit, & in Chriſtianorum odium ex recepta lectione multa peruertit & corrupit; quale eſt hoc, quod adducit Irenæus. Idem exemplum ex Irenæo nominatim recitat Euſeb. lib. 5. hiſtor. cap. 8. additque hanc interpretationem anſam ſui erroris præbuiſſe Ebionitis. Hunc Aquilam diligentem & curioſum interpretem alicubi vocat Hieronymus, alibi verò contentioſum appellat, nec verba ſolùm, ſed etymologias quoq; verborum transferre conatum, atque ita iure reiiciendum. Comment. in 2. cap. Oſe. & Epiſtol. ad Pammachium.*

Lib. de pōd.

4. Suas ipſi comburere ſcripturas] *Tanto odio Chriſtiani nominis Iudæos flagraſſe ſcribit Iuſtinus martyr, vt ex ſacris Biblijs plurima deleuerint, quibus Chriſtū crucifixum, Deum verum & hominē eſſe, vniuersiq; orbis redemptorem, & Meſſiam promiſſum, adeò diſertè docebatur, vt ea nullis gloſſematibus poſſent aliò detorquere: qualia ſunt quæ ibidem ſubnectit de Eſdra, Hieremia, & Pſalm. 95. è cuius verſu decimo deleuerunt* A ligno, *cùm prius eſſet*, Dicite in Gentibus, quia Dominus regnauit à ligno.

In dialogo.

5. Reliquas omnes gentes] *Tres has voces ex veteri cod. adiecimus, expungendo* reliquos omnes.

QVEMADMODVM INTERPRETATÆ ſunt Scripturæ in Græcam linguam, & quando.

CAPVT XXV.

Septuaginta interpretum hiſtoria.

P[1]Rius enim quàm Romani poſſiderent [2] regnum ſuum, adhuc Macedonibus Aſiam poſſidentibus, Ptolemæus Lagi filius cupiens eam bibliothecam quæ à ſe fabricata eſſet in Alexandria, [3] omnium hominum dignis conſcriptionibus [ornare,] petiit à [Hieroſolymitis] in Græcū ſermonem interpretatas habere Scripturas eorum. Illi verò, [obediebant enim] tunc adhuc Macedonibus, eos quos habebant perfectiores Scripturarum intellectores, & vtriuſque loquelæ ſeptuaginta ſeniores miſerunt Ptolemæo, [facturos] hoc quod ipſe voluiſſet. Ille autem experimentum eorum ſumere volens, & metuens ne fortè conſentientes eam veritatem quæ eſſet in Scripturis, abſconderent per interpretationem, [4] ſeparans eos ab inuicem, iuſſit omnes eandem interpretari Scripturam, & hoc in omnibus libris fecit. Conuenientibus autem ipſis in vnum apud Ptolemæum, & comparantibus ſuas interpretationes, Deus glorificatus eſt, & Scripturæ verè diuinæ creditæ ſunt, omnibus eādem, & eiſdem verbis, & eiſdem nominibus recitantibus ab initio vſque ad finē, vti & præſentes gentes cognoſcerent, quoniam per aſpirationem Dei interpretatæ ſunt Scripturæ, & non eſſe mirabile Deum hoc in eis operatum, quando in ea captiuitate populi quæ facta eſt à Nabuchodonoſor, corruptis Scripturis, & poſt ſeptuaginta annos Iudæis deſcendentibus in regionē ſuam, & poſt deinde temporibus Artaxerxis Perſarum regis, inſpirauit Heſdræ ſacerdoti tribus Leui, [præteritorum] Prophetarum omnes rememorare ſermones, & [5] reſtituere populo eam legem, quæ data eſſet per Moyſem. Cùm tanta igitur veritate & gratia Dei interpretatæ ſint Scripturæ, ex quibus præparauit, & reformauit Deus fidem noſtrā, quæ in filium eius eſt, & ſeruauit nobis ſimplices Scripturas in Ægypto, * in qua adoleuit & domus Iacob, effugiens famem, quæ fuit in Chanaan: in qua & Dominus noſter ſeruatus eſt, effugiens eam perſequutionem, quæ erat [ab] Herode: & hæc earum Scripturarū interpretatio, priuſquā Dominus noſter deſcenderet facta ſit, & antequā Chriſtiani oſtenderētur, interpretata ſit. Natus eſt [enim] Dominus noſter, [6] circa primū & quadrageſimū annū Auguſti imperij, multò autem vetuſtior fuit Ptolemæus, ſub quo interpretatæ ſunt Scripturæ: verè impudorati & audaces oſtēdūtur, qui nūc volūt aliter interpretationes facere, quādo ex ipſis Scripturis [arguūtur] à nobis, & in fidē aduētus filij Dei cōcludātur.

Regis prudentia, interpretūq; mirabilis conſenſus.

Eſdras veteris teſtamēti libros reſtituit.

** quidā Leui.*

Ptolemæi ætas.

Firma

Firma eſt autem,& non ficta,& ſola vera,quæ ſecundùm nos eſt fides,manifeſtam oſtenſionem habens ex his Scripturis,quę interpretatæ ſunt illo modo quo prædiximus,& Eccleſiæ annũtiatio ſine * interpolatione. Etenim Apoſtoli cùm ſint his omnibus vetuſtiores,conſonant prædictæ interpretationi, & interpretatio conſonat Apoſtolorum traditioni. Etenim Petrus,& Ioannes, [7] & Matthæus,& Paulus,& reliqui deinceps,& horum ſectatores,Prophetica omnia ita annuntiauerunt,quemadmodum ſeniorum interpretatio continet. Vnus enim & idem Spiritus Dei,qui in Prophetis quidem præconauit quis, & qualis eſſet aduentus Domini,in ſenioribus autem interpretatus eſt benè, * quæ benè prophetata * fuerant: ipſe & in Apoſtolis annunciauit plenitudinem temporum adoptionis veniſſe,& proximaſſe regnum cœlorum,& inhabitare intra homines credẽtes in eum, qui ex Virgine natus eſt Emmanuel.

* interpellatione.
* quia.
* fuerunt.

Septuaginta tralatio conuenit omnium Apoſtolorũ traditioni.

ANNOTATIONES.

1. Prius enim quàm Romani] *Ab hoc Ptolemæo vſque ad obſidionem primam Hieroſolymorum ab exercitu Romano,duce Pompeio,Olympiadas 54.quæ annos 136 efficiunt,numerat Euſeb.in Chronico.*

2. Regnum ſuum] *Vet.cod.* Regnum Dei,*id eſt, terram toties beatorum Patriarcharum poſteritati promiſſam. Euſebius habet:* Antequàm Romani ſummũ totius orbis obtinerent imperium, &c. *Vſque ad illud:* Cum tanta igitur veritate,&c. *Eius porrò authoritate,& conſenſu veteris cod.* ornare,*pro* complexi;Hieroſolymitis,*pro* Hieroſolymis; obediebant enim,*pro* qui obaudiebant;*reſtituimus & immutauimus.*

Lib.5.hiſt.

3. Omnium hominum] *Ioſephus 50000. voluminum eam bibliothecam habuiſſe ſcribit,12. Antiquit. cap.2.vbi & totam hiſtoriam accuratè perſequitur. Ariſtæas apud Euſebium lib.8.de Præparatione euangelica, cap.1.refert Demetrium Phalereum bibliothecæ præfectũ regium interrogatum à Rege,quot iam libri in bibliotheca eſſent,reſpondiſſe;* Plures quàm ducenta millia,ſed breui tempore non fore pauciores quingentis millibus.

4. Separans eos ab inuicem] *Iuſtinus Martyr ſcribit ſeptuaginta cellularum veſtigia, in quibus ſeparatim tranſtulerunt, Alexandriæ ſeſe conſpexiſſe,à quo non diſſentiunt Tertul.cap.19. Apolog. Euſeb.lib.8.de Præparat.euangel.cap.1. Hylarius: Chryſoſtomus: Theodoretus: Auguſtin.2.de Doctrina chriſt cap.15. & lib.18.de Ciuit.cap.42.Quin & prophetico,id eſt,diuino ſpiritu præditos fuiſſe hos interpretes, non dubitat idem Auguſtin. 15.de Ciuit.cap.14.& lib.18.cap.43.licet interdum Hebraïcæ veritatis amore,ſit illis infeſtior Hieronymus.*

In dialogo, & Apol.2

5. Reſtituere populo eam legem] *Magno conſenſu antiquiſſimi Scriptores hanc ſententiam ſuis calculis probant,ſed vnius Tertulliani verba hic annotaſſe ſufficiet.* Hieroſolymis(*ait*) Babylonica expugnatione deletis, omne inſtrumentum Iudaïcæ literaturæ per Eſdram conſtat reſtauratum, *libr. de habitu muliebri.*

6. Circa primum] *Subſcribit Tertul.lib.contrà Iudæos; Euſeb.in hiſtor.& Chronico,anno 42.quem ſequitur Epiph.contra hære.78.*

7. Et Matthæus] *Hieronymus veritati Hebraïcæ impenſè deuotus,ſubmonet Matthæum nõ ſequi Septuaginta tranſlatorum authoritatem,ſed Hebraïcam, vt illa duo:* Ex Ægypto vocaui filium meum. *&* Nazaræus vocabitur, *indicant. libr. de viris illuſtribus, & Comment.in 2.cap. Matth.*

OSTENSIO QVONIAM VIRGO IN vtero accipiet,& non adoleſcentula.

CAPVT XXVI.

QVemadmodum ipſi teſtificantur, quoniam priuſquam conueniſſet Ioſeph cum Maria,manente igitur in ea virginitate, inuenta eſt in vtero habens de Spiritu ſancto,& quoniam dixit ei Gabriel Angelus, Spiritus ſanctus adueniet in te,& virtus Altiſſimi obumbrabit te,quapropter quod naſcetur ex te ſanctum,vocabitur filius Dei: & quoniam Angelus in ſomnis dixit ad Ioſeph, Hoc autem factum eſt,vt adimpleretur quod dictum eſt ab Eſaia Propheta, Ecce, Virgo [1] in vtero] concipiet. Seniores autem ſic interpretati ſunt dixiſſe Eſaiam. Et adiecit Dominus loqui ad Achas,Pete tibi ſignum à Domino Deo tuo [2] in profundum inferni, aut in excelſum ſuprà. Et dixit Achas, * Non petam, & non tentabo Dominum. Et dixit, [3] Num puſillũ vobis agonẽ præbere hominibus, & quemadmodũ Dominus præſtat agonẽ, propter hoc Dominus ipſe donabit vobis ſignũ. Ecce, Virgo in ventre accipiet,& pariet filiũ, & * vocabis nomen eius Emmanuel: butyrũ & mel * manducabit, priuſquàm cognoſcat, aut eligat mala, * communicabit bonũ,quoniam priuſquàm cognoſcat infans] bonũ vel malũ,nõ cõſentiet nequitiæ,vti eligat bonũ. Diligẽter igitur ſignificauit Spiritus ſanctus,

Euangeliſta locum Iſaiæ ſolum de Virgine intelligendũ eſſe,docent. Matth.1. Luc.1. Iſaia 7.

* Nõ poſtulabo, nec
* vocabitis.
* comedet.

Quia ſignũ & miraculum promittebatur, oportuit de Virgine ſermonẽ fieri.

Immanuel Deum & hominem ſignificat. Iſaia 7.

per ea quæ dicta ſunt, generationem eius quæ ex Virgine, & ſubſtãtiam, quoniam Deus; [5] Emmanuel enim nomẽ hoc ſignificat: & manifeſtat, quoniam homo, in eo quod dicit, Butyrum & mel manducabit, & in eo quod infantem nominat eum, & priuſquam cognoſcat bonum & malum: hæc enim omnia [ſigna] ſunt hominis infantis. Quod autem non conſentiet nequitiæ, vt eligat bonum, proprium hoc eſt Dei, vti non per hoc quod * mãducat butyrum & mel, nudè ſolummodò eum hominem intelligeremus, neque rurſus per nomen Emmanuel, ſine carne eum Deum ſuſpicaremur.

** manducabat.*

ANNOTATIONES.

1. In vtero] *Hoc ex vet. cod. addidimus, cùm idem apertè habeat Euangelium Matth. 1. cap.*

2. In profundum inferni] *Vet. cod.* In profundum deorſum, aut in altitudinem ſurſum. *Quam putarim germanam eſſe Irenæi lectionem, cùm ita habere Septuaginta indicet Hieronymus; quorum lectionem hanc cum Irenæo amplexantur veteres, Iuſtinus in dialog. Cyprianus libr. 2. aduerſus Iudæos capit. 9. Baſilius, & Cyrillus in hunc Iſaiæ locum, & Ambroſius ſermon. 8. in pſal.* 118.

3. Num puſillum vobis] *Quia ſic habebant omnes codices, nihil immutauimus. Sanctes ex Hebræo:* Nũquid parum eſt vobis labore afficere homines, quia labore afficitis & Deum meum? *Tertullia. lib. contra Iudæos:* Non puſillum vobis certamen cum hominibus, quoniam Deus præſtat certamen? *Cyprianus lib. 2. aduerſus Iudæos, cap. 9.* Num puſillum vobis certamen cum hominibus, quoniam Deus præſtat agonem. *Eadem etiam habet epiſtola ad Martyres & Confeſſores de Mappalico.*

4. Communicabit bonum] *Sex has voces ex veteri codice reſtituimus: deleuimus vnicam* commutauit. *Iuſtinus Martyr ita habet:* Butyrum & mel edet, priuſquàm dignoſcat malum, eliget bonum: quia priuſquàm dignoſcat malum à bono, reiiciet malum vt bonum eligat. *Præclara eſt huius loci alioqui ſatis obſcuri, periphraſis apud Hieronymum cõmentariis in 7. Eſaiæ, qua monet infantiam humani corporis, diuinæ Chriſti ſcientiæ non præiudicaſſe.* *In dialogo.*

5. Emmanuel enim nomen] *Hebraicum nomen eſt compoſitum ex* עִמָּנוּ *Himmanu, id eſt, nobiſcum, &* אֵל *El, Deus: vnde conſtat Chriſtum Deum eſſe in carne manifeſtatum. Quo pacto autem Chriſto Ieſu hoc nomen conueniat, & quid Iudæis ea de re obſtrepentibus reſpondendum ſit, diſſerunt Iuſtinus Martyr Quæſt. 135. ad Orthod. & Tert. lib. contra Iudæos.*

QVID EST QVOD DICTVM EST A DAVID,
De fructu ventris tui ponam in throno meo.

CAPVT XXVII.

Iſaia 7. Pſalm. 131. Promiſſio facta Dauidi, in fructu Virginis impleta eſt. Chriſtus vocatur fructus vẽtris, non lumborum. Luc. 1. Refutat Ebionitarum falſam interpretationem.

E[1]T in eo quod dicit, Audite domus Dauid, ſignificantis erat, quoniã quem promiſit Deus Dauid, de fructu vẽtris eius æternum ſuſcitaturum ſe regem, hic eſt qui ex Virgine, quæ fuit de genere Dauid, generatus eſt. Propter hoc enim & de fructu ventris eius regem promiſit, quod erat proprium Virginis prægnantis, & non de fructu lumborum eius, nec de fructu renũ eius, quod eſt proprium viri generantis, & mulieris ex viro conceptionem facientis. Circumſcripſit igitur genitalia viri in promiſſione * Scriptura: imò verò nec commemoratur, quoniam non ex * voluntate viri erat, qui naſcebatur. Statuit autem & confirmauit fructum ventris, vt generationem eius, qui erat futurus ex Virgine pronunciaret, quemadmodum Elizabeth impleta Spiritu ſancto teſtificata [eſt] dicens ad Mariam, Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui, ſignificante Spiritu ſancto audire volentibus, repromiſſionẽ quam repromiſit Deus, de fructu ventris eius ſuſcitare regem, impletam eſſe [in] Virginis, hoc eſt in Mariæ, partu. Qui igitur tranſmutant id quod apud Eſaiam, Ecce, adoleſcentula in ventre concipiet, & Ioſeph filium eum volunt eſſe, illud tranſmutent, quod eſt repromiſſionis, quod apud Dauid poſitum eſt, vbi promiſit illi Deus, de fructu vẽtris ſuſcitare cornu Chriſti * regis. Sed non intellexerunt. Cæterùm etiam hoc quoque auſi fuiſſent demutare. Quòd autẽ dixerit Eſaias, In profundum deorſum, vel in altitudinẽ ſurſum, ſignificantis fuit, quoniam qui deſcendebat, ipſe erat & qui aſcendebat. In eo autem quòd dixerit, Ipſe Dominus [2] dabit] ſignum, id quod erat inopinatum generationis eius * ſignificabat, quòd nec factum eſſet aliter, niſi Deus Dominus omnium Deus ipſe dediſſet ſignum in domo Dauid. [3] Quid enim magnum, aut quod ſignum fieret in eo quòd adoleſcentula concipiens ex viro peperiſſet, quod euenit omnibus quæ pariunt mulieribus;

** Scriptura. * voluptate. * regni. * ſignificauit.*

Iſaia 7. Nihil miraculi eſt in adoleſcẽtulæ partu, ex viro cõcubitu.

bus?ſed quoniam inopinata ſalus hominibus inciperet fieri, Deo adiuuãte,inopinatus & partus Virginis fiebat,Deo dante ſignum hoc, ſed non homine operante illud.

ANNOTATIONES.

1. Et in eo quod dicit] *Hic locus ex Irenæo ſic habetur, apud Theodo. dialog.*1. Et dum dicit: Audite domus Dauid, erat ſignificantis, quod Deus Dauid erat pollicitus, ſe de fructu ventris eius æternum Regem excitaturum. Is autẽ eſt qui ex Virgine Dauid natus eſt.

2. Dabit ſignum] *Expunximus* dedit *authoritate vet.cod.*

3 Quid enim magnum] *Rabbinorum quidam de rege Ezechia hoc Iſaia vaticinium exponũt: ſed tunc annos circiter quindecim natus erat. Alij fingunt obſcuro cuipiam filiorum Achaz;alij verò einſdem Prophetæ filio illud conuenire: ſed nullus eorum fuit Himmanuel, nec terram vniuerſam ſuo imperio ſubiectam habuit,ſicuti puer ille, quem paulò poſt idem Propheta conſtituit terra Dominum. Laudat igitur Propheta inſigne & inuſitatum Dei miraculum; quod de vulgari mulierum conceptu (vt acutè vidit Irenæus)nequaquam faceret. Eadem ratione Tryphonem cum aſſeclis vrget Iuſtinus:* Si vulgari more primogenitorum (*ait*)naſciturus erat ex coïtu,cur tanquam prodigium pollicetur, quod commune eſt primogenitis omnibus? *Eodẽ modo Tertul.lib.contra Iudæos.Baſil.hom. de Natali Domini.Cyrillus Hieroſol.Cateche.*12. *In Dialogo*

QVID EST APVD DANIELEM lapis ſine manibus exciſus.

CAPVT XXVIII.

PRoptet hoc[autem] & Daniel præuidens eius aduentum,lapidem ſine manibus abſciſſum adueniſſe in hũc mũdum: [1] hoc eſt enim quod ſine manibus ſignificabat,quod non operantibus humanis manibus,hoc eſt, virorum illorũm qui ſolent lapides cædere, in hunc mundum eius aduentus erat, id eſt, non operante in eum Ioſeph,ſed ſola Maria cooperante * diſpoſitione. Hic enim lapis à terra,& ex virtute & arte conſtat Dei. Propter hoc autem & Eſaias ait, Sic dicit Dominus,Ecce,ego mitto in fundamenta Siõ lapidem pretioſum, electum,ſummum,angularem,honorificum,vti non ex voluntate viri,ſed ex voluntate Dei,aduentum eius,qui ſecundùm hominem eſt,intelligamus.

* diſpoſitioni.

Chriſtũ ex Virgine,ſine viri concubitu naſciturum oſtendit Daniel. Dan. 2. *Iſaia* 28.

ANNOTATIONES.

1. Hoc eſt enim quod ſine manibus] *Ita Danielis admirabile vaticinium, ante Irenæum Iuſtinus in Dialogo; & poſt vtrumque Hieronymus in* 2. *cap. Danielis; Auguſtinus tractatu* 7. *&* 9. *in Ioannem; & ex Græcis Origenes, & Baſilius ad Chriſti Domini ex intacta Virgine natiuitatem, non minus piè quàm eleganter accommodarunt.*

*QVARE VIRGA MOYSI PROIECTA, * coluber facta eſt.*

* ſerpens factus eſt.

CAPVT XXIX.

P[1]Roptet hoc autem & Moyſes oſtendens typum, proiecit virgam in terrã, vt ea incarnata omnem Ægyptiorum præuaricationem,quę inſurgebat aduerſus Dei diſpoſitionem,argueret & abſorberet,& vt ipſi Ægyptij teſtificarentur,quoniam digitus eſt Dei,qui ſalutem operatur populo, & non Ioſephi filius. Si enim Ioſeph filius eſſet, [2] quemadmodum plus poterat quàm Salomon,aut plus quàm Iona habere, aut plus eſſe Dauid, cùm eſſet ex eadem ſeminatione generatus,& proles exiſtens ipſorum? Vt quid autem & beatum dicebat Petrum, quòd eum cognoſceret eſſe filium Dei viui?Super * hoc autem nec rex eſſe poſſet, ſi quidem Ioſeph filius fuiſſet,nec hæres,ſecundùm Hieremiam.

* hæc.

Exod. 7. *Virga Moſi typus fuit humanæ Chriſti naturæ. Matth.* 12. *Matth* 16. *Si Chriſtus ex Ioſeph eſſet,non fuiſſet plus quàm Salomon aut Ionas.*

ANNOTATIONES.

1. Propter hoc autem] *Virga Moſaica transformationem, aduentum filij Dei in carnem præſignificaſſe*

cum Irenæo ſentiunt etiam plerique antiquorum; quorum verba, hunc locum explicabunt. Iſidorus : Virga in ſerpente, Chriſtus in morte: expauit & fugit Moſes, mortuus eſt Chriſtus, & expauerunt diſcipuli, & fugerunt. *Ambroſius lib. de Salomone.* Moſes virgam proiecit in terram, quæ & ipſa imago erat corporis Domini, ideò omnium Ægyptiorum poteſtatem abſorbuit. *Pluribus verbis adhuc iſthæc perſequitur in Pſalm.* 118. *& lib.* 3. *Offic. cap.* 14. *Subſcribunt ei Auguſtin. ſerm.* 86. *de tempore, Gregor. Nyſſen. lib. de vita Moſis, Gregorius Roman. Proſper Aquitanicus, Beda, Rupertus.*

2. Quemadmodum] *Hunc locum ita videtur æmulari Tertul.* Non competebat ex ſemine humano Dei filiũ naſci, niſi totus eſſet filius hominis, non eſſet & Dei filius, nihilque haberet amplius Salomone, & amplius Iona, & de Ebionis opinione credendus erat. *Lib. de carne Chriſti.*

OSTENSIO QVOD SI IOSEPH FILIVS fuiſſet Dominus, non rex eſſe potuiſſet.

CAPVT XXX.

Matth. 1. IOſeph enim Ioachim & Iechoniæ filius oſtenditur, quemadmodum & Matthæus generationem eius exponit: Iechonias autem, & qui ab eo omnes, abdicati ſunt à regno, Hieremia dicente ſic, Viuo ego, dicit Dominus, *Ierem. 22.* ſi factus fuerit Iechonias filius Ioachim, rex Iuda, ſignaculũ in manu dextera mea, inde abſtraham eum, & tradam eum in manu quærentium animam eius. Et iterùm, Inhonoratus eſt Iechonias, quemadmodum vas quod nõ eſt opus, quoniam proiectus eſt in terram, quam non ſciebat. Terra audi ſermonem Domini, ſcribe virum hunc abdicatum hominem, quoniam non augebit de ſemine eius ſedens ſuper thronum Dauid, princeps in Iuda. Et iterùm, Deus ait ſuper Ioachim patre eius, Propter hoc, ſic dicit Dominus ſuper Ioachim patrem eius regem Iudææ. Non enim erit ex eo ſedens ſuper thronum Dauid, & [1] mortificatum [eius] erit proiectum in æſtu diei, & in glacie noctis, & reſpiciam ſuper eum, & ſuper filios eius, & inferam ſuper eos, & ſuper* inhabitantem Hieruſalem, ſuper terram Iuda, omnia mala, quæ loquutus ſum ſuper eos. Qui ergo eum dicunt ex Ioſeph generatum, & in eo habere ſpem, abdicatos ſe faciũt à regno, ſub maledictione & increpatione decidentes, quæ erga Iechoniam, & in ſemen eius eſt. Propter hoc enim dicta ſunt hæc de Iechonia, Spiritu præſciente ea quæ à malis doctoribus dicuntur, vti diſcant quoniam ex ſemine eius, id eſt, ex Ioſeph, nõ erit natus, ſed ſecundùm repromiſſionem Dei, de ventre Dauid ſuſcitatur rex æternus, qui recapitulat omnia in ſe. *Pſal. 131.*

Quia Chriſtum ſecit ſuper ſoliũ Dauidis, non potuit eſſe filius Ioſeph

* inhabitantes.

ANNOTATIONES.

1. Mortificatum eius] *Cadauer ipſius Ioachim, de quo Hierem.* 22. Sepultura aſini ſepelietur, & putrefactus, & proiectus extra portas Hieruſalem. *Vult autem Irenæus, quia prædictum erat, neminem ex ſemine Ioachim, ex quo Ioſeph ſponſus beatæ Mariæ oriũdus erat, ſeſſurum ſuper ſolium Dauidis, Ieſum Chriſtum ſi ab illo genitus fuiſſet, nõ potuiſſe in eo ſedere, iuxta verbum Angeli, Luc.* 1.

OSTENSIO QVONIAM PER QVÆ proiectus eſt homo de Paradiſo, per hæc iterùm intrat in paradiſum.

CAPVT XXXI.

Rom. 5. ET antiquam plaſmationem in ſe recapitulatus eſt. Quia quemadmodũ per inobediẽtiam vnius hominis, introitum peccatum habuit, & per peccatum mors obtinuit: ſic & per obediẽtiam vnius hominis iuſtitia introducta vitam fructificet his, qui olim mortui erant hominibus. [1] Et quemadmodum protoplaſtus ille Adam de rudi terra, & [de] adhuc virgine: nondum enim pluerat Deus, & homo non erat operatus terram, habuit ſubſtantiam, & plaſmatus eſt manu Dei, id eſt,

Quia prior Adam ex terra, adhuc virgine formatus eſt, poſterior ex Virgine naſci debuit.

Verbo

Verbo Dei: omnia enim per ipſum facta ſunt: & ſumpſit Dominus limum à terra, & plaſmauit hominem. Ita recapitulans in ſe Adam ipſe, Verbum exiſtens ex Maria, quæ adhuc erat Virgo, rectè accipiebat generationem Adæ recapitulationis. [2] Si igitur primus Adã habuit patrem hominem, & ex ſemine viri natus eſt, meritò dicerent, & ſecundùm Adam ex Ioſeph eſſe generatum. Si autem ille de terra quidem ſumptus eſt, & verbo Dei plaſmatus eſt, oportebat idipſum Verbum recapitulationem Adæ in ſemetipſum faciens, eiuſdem generationis habere ſimilitudinem. Quare igitur non iterùm ſumpſit limũ Deus, ſed ex Maria operatus eſt plaſmationem fieri? Vt nõ alia plaſmatio fieret, neque alia eſſet plaſmatio quæ ſaluaretur, ſed eadem ipſa recapitularetur ſeruata ſimilitudine.

Ioan. 1. *Geneſ. 2.*

Chriſtus ex Maria Virgine, non de limo terræ formari debuit.

ANNOTATIONES.

1. Et quemadmodum] *Sententiam hanc ferè ad verbum videtur Tertullianus tranſcripſiſſe libr. de carne Chriſti:* Virgo adhuc erat terra, nondũ opere cõpreſſa, nondum ſementi ſubacta, ex ea hominem factum accepimus à Deo in animam viuam. Igitur ſi primus Adam ita traditur, meritò ſequens, &c. *Melliflua beati Bernardi verba huic loco accommoda præterire non potui:* Deum (*ait ille homil. 2. ſuper Miſſus eſt*) huiuſmodi decebat natiuitas, qua non niſi de Virgine naſceretur: talis congruebat & Virgini partus, vt non pareret niſi Deum. Voluit eſſe Virginem de qua immaculata, immaculatus procederet, omnium maculas purgaturus, &c.

2. Si igitur primus Adam] *Totus hic locus exprimitur à Theodoreto, dialog. 1. vſque ad illud proximi capitis.* Si enim ille quidem de terra, &c.

ADVERSVS EOS QVI DICVNT EVM nihil de Maria accepiſſe.

CAPVT XXXII.

E[1]Rrant igitur qui dicunt eum nihil ex Virgine accepiſſe, vt abiiciant carnis hæreditatem, abiiciant autem & ſimilitudinem. Si enim ille quidem de terra, & manu, & artificio Dei plaſmationem, & ſubſtantiam habuit, hic autem non manu & artificio Dei, iam non ſeruauit ſimilitudinem hominis, qui factus eſt ſecundùm imaginem ipſius, & ſimilitudinem, & inconſtans artificium videbitur, non habens circa quod oſtendat ſapientiam ſuam. Hoc autem dicere eſt, & putatiuè apparuiſſe eum, & tanquam hominem, cùm non eſſet homo, & factum eum hominem, nihil aſſumentem de homine. Si enim non accepit ab homine ſubſtãtiam carnis, neque homo factus eſt, neque filius hominis: & ſi hoc non factus eſt, quod nos eramus, non magnũ faciebat quòd paſſus eſt, & * ſuſcitauit. Nos autem quoniam corpus ſumus de terra acceptum, & anima accipiens à Deo Spiritum, omnis quicunque confitebitur. Hoc itaque factum eſt Verbum Dei, ſuum plaſma in ſemetipſum recapitulans, & propter hoc [2] filium hominis ſe confitetur, & beatificat mites, quoniam ipſi hæreditabunt terram. Et Apoſtolus autem Paulus in epiſtola quæ eſt ad Galatas, manifeſtè ait, Miſit Deus filium ſuũ factum de muliere, Et rurſus in ea quæ eſt ad Romanos, De filio autem (inquit) eius, qui factus eſt ex ſemine Dauid ſecundùm carnem, qui prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute, ſecundùm Spiritum ſanctificationis, ex reſurrectione mortuorum Ieſu Chriſti Domini noſtri. [3] Cæterùm ſuperuacua eſt in Mariam deſcenſio eius. Quid enim in eam deſcendebat, ſi nihil incipiebat ſumere ab ea? [4] Aut ſi nihil ſumpſiſſet ex Maria, nunquã eas quæ à terra erant percepiſſet eſcas, per quas id quod à terra ſumptum eſt, [5] nutritur] corpus, nec quadraginta diebus, quemadmodum Moyſes & Helias ieiunãs, eſuriſſet corpus eius ſuam quærens eſcam: ſed nec Ioannes diſcipulus eius de eo ſcribens dixiſſet, Ieſus autem fatigatus in itinere * ſedebat: nec Dauid præclamaſſet in eum, Et ſuper dolorem vulnerũ meorum appoſuerunt: nec lachrymaſſet ſuper Lazarum: nec ſudaſſet globos ſanguinis: nec dixiſſet, Quòd triſtis eſt anima mea: nec percuſſo latere exiſſet ſanguis & aqua. Hæc enim omnia ſigna carnis, quæ à terra ſumpta eſt, quam in ſe recapitulatus eſt ſuum plaſma ſaluans.

*ſuſtinuit

*ſedit.

Vera caro, nata, crucifixa, & reſuſcitata in Chriſto.

Matth. 16. *Matth. 5.* *Galat. 4.* *Rom. 1.*

Signa veræ carnis.

Matth. 4. *Ioan. 4.* *Pſalm 68.* *Ioan 11.* *Mat 26.* *Ioan. 19.*

ANNOTATIONES.

1. Errant igitur] *Simonis Magi, Saturnini, Valentini, Cerdonis & Marcionis ſectatores intelligit; qui omnes diuerſis licet errorum anfractibus, eandem tamen in blaſphemiam delapſi ſunt, Chriſtum aut non veram carnem, aut non ex Virgine conceptam & natam cepiſſe. In his refellendis pugnaciſſimus eſt Tertul. lib. de carne Chriſti, lib. 3. & 4. contra Marcionem.*

2. Filium hominis ſe confitetur] *Tertullia.* Cur homo Chriſtus, & filius hominis, ſi nihil hominis, & nihil ex homine? Niſi ſi aut aliud eſt homo quàm caro: aut aliunde caro hominis, quàm ex homine, aut aliud eſt Maria, quàm homo. *Libr. de carne Chriſti, & lib. 4. contra Marcionem.*

3. Cæterùm ſuperuacua eſt] *Iſthæc omnia ad finem vſque capitis huius tranſcripſit Theodoret. dial. 1.*

4. Aut ſi nihil ſumpſiſſet] *Tertul. Marcionem eodem etiam pacto alloquitur:* Quid dicis cœleſtẽ carnem, quam vnde cœleſtem intelligas non habes? Quid terrenam negas, quam vnde terrenam agnoſcas habes? Eſurit ſub Diabolo, ſitiit ſub Samaritide, lachrymatur ſuper Lazarum, trepidat ad mortem. Caro (inquit) infirma, ſanguinem fudit poſtremò, hæc ſunt, opinor, ſigna cœleſtia. *lib. de carne Chriſti.*

5. Nutritur] *Expunximus* nutricitur *authør. vet. cod. probante quoque Theodoreto.*

*QVARE LVCAS A DOMINO INCHOANS *genealogiam in Adam retulit: & quot ſint ab Adam vſque ad Dominum generationes.*

* qualiter

CAPVT XXXIII.

PRoptet hoc Lucas genealogiam, quæ eſt à generatione Domini noſtri, vſque ad Adam, ſeptuaginta duo generationes habere oſtendit, finem coniungens initio, & ſignificans, quoniam ipſe [eſt] qui omnes gentes exinde ab Adam diſperſas, & vniuerſas linguas, & generationem hominum cum ipſo Adam in ſemetipſo recapitulatus eſt: vnde [&] à Paulo typus futuri dictus eſt ipſe Adam: quoniam futuram circa filium Dei humani generis diſpoſitionem, in ſemetipſum fabricator omniũ Verbum * præformauerat prædeſtinante Deo primùm animalem hominem, videlicet, vt à ſpiritali ſaluaretur. Cùm præexiſteret ſaluans, oportebat & quod ſaluaretur fieri, vti non vacuum ſit ſaluans. Conſequenter autem & Maria virgo * obaudiens inuenitur dicens, Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundùm verbum tuum. Eua verò inobediens: non obaudiuit enim adhuc cùm eſſet virgo, quemadmodũ illa virum quidem habens Adam, virgo tamen adhuc exiſtens: erãt enim vtrique nudi in Paradiſo, & non confundebantur, quoniam [1] paulò ante] facti, non intellectum habebãt filiorum generationis. Oportebat enim illos primò adoleſcere, dehinc ſic multiplicari. Sicut Eua * inobaudiens facta, [2] & ſibi & vniuerſo generi humano cauſa facta eſt mortis: ſic & Maria habens prædeſtinatũ virum, tamen virgo * obaudiens, & ſibi & vniuerſo generi humano cauſa facta eſt ſalutis. Et propter hoc, lex eam quæ deſponſata erat viro, licet virgo ſit adhuc, vxorem eius qui deſponſauerat vocat eam, [3] quæ eſt à] Maria in Euã recirculationem ſignificans, quia non aliter quod colligatũ eſt ſolueretur, niſi ipſæ compagines * alligationis] reflectantur retrorſus, vt primæ * coniugationes ſoluantur per ſecundas, ſecundæ rurſus * liberarent primas. Et euenit primam quidem compaginem à ſecunda * coniugatione ſoluere, ſecundam verò coniugationem, [primæ] ſolutionis habere locum: Et propter hoc Dominus dicebat, primos quidem nouiſſimos futuros, & nouiſſimos, primos. Et Propheta autem hoc idẽ ſignificat, dicẽs, Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij. Primogenitus enim mortuorum natus Dominus, & in ſinum ſuum recipiens priſtinos patres, regenerauit eos in vitam Dei. Ipſe initium viuentium factus, quoniã Adam initium morientium factus eſt. Propter hoc & Lucas initiũ generationis [à Domino] inchoans, in Adam retulit, ſignificans, quoniam non illi hunc, ſed hic illos in Euangeliũ vitæ regenerauit. [4] Sic autem & Euæ inobedientiæ nodus ſolutionem accepit per obediẽtiam Mariæ: quod enim alligauit virgo Eua per incredulitatẽ, hoc virgo Maria ſoluit per fidem. Neceſſe ergo fuit Dominum ad perditam ouem venientem, & tantæ diſpoſitionis recapitulationem facientem, & ſuum plaſma requirentem, illum ipſum hominem ſaluare, qui factus fuerat ſecundùm imaginem, & ſimilitudinem eius, id eſt, Adam, * implẽtem tempora

Luca 3. Genealogia Chriſti deſcriptio, ſa cos oſtendit illum hominem eſſe.

Rom. 5.

Luc 1. Heua inobedientia, cum beata Maria obedientia conferitur.

Geneſ. 2.

Maria virgo ſibi & vniuerſo generi humano, cauſa ſalutis facta eſt.

Mat. 21. Pſalm. 44. Coloſ. 1. Adam morientium, Chriſtus autem viuentium initium factus.

Quod Heua virgo ligauerat, ſoluit Maria virginis fides & obedientia.

* perſonauerat. præformaſte.

* obediẽs

* inobediens

* obaudiens

* coniunctiones.

* liberent

* colligatione,

* adimplẽtem.

tempora eius condemnationis, quæ facta fuerat propter inobedientiam, quæ pater poſuit in ſua poteſtate: quoniam & omnis diſpoſitio ſalutis, quæ circa hominem fuit, ſecundùm placitum fiebat patris, vti nõ vinceretur Deus, neque infirmaretur ars eius. Si enim qui factus fuerat à Deo homo, vt viueret, hic amittens vitam, læſus à Serpente qui deprauauerat [eum,] iam non reuerteretur ad vitam, ſed in totum proiectus eſſet morti, victus eſſet Deus, & ſuperaſſet Serpentis nequitia volũtatem Dei. Sed quoniam Deus inuictus, & * magnanimus eſt, magnanimè quidem ſe exhibuit ad *correctionem hominis, & probationem omnium, quemadmodum prædiximus. Per ſecundum autem hominem alligauit fortem, & diripuit eius vaſa, & euacuauit mortem, viuificãs eum hominẽ, qui fuerat mortificatus. Primùm enim poſſeſſionis eius vas Adam factus eſt, quem & tenebat ſub ſua poteſtate, hoc eſt præuaricationem iniquè inferens ei, & per occaſionem immortalitatis, mortificationẽ faciens in eum. Etenim promittẽs futuros eos tanquam Deos, quod ei non eſt omnino poſſibile, mortem fecit in eis: vnde & iuſtè à Deo recaptiuatus, qui hominem captiuum duxerat: ¶ ſolutus eſt autem cõdemnationis vinculis, qui captiuus ductus fuerat homo.

Decebat hominem ad... non perire. — * magnanimis. — *correptionem. — Matth. 12. — Adalogsin

ANNOTATIONES.

1. Paulò ante] *Deleuimus* Paulo atteſtante, *author. vet. cod.*

2. Maria & ſibi, & vniuerſo generi humano cauſa facta eſt ſalutis] *Hoc capite, & infrà non rarò, multis elogiis laudes, & virtutes beatiſſima Dei genitricis prædicat Irenæus, quod illi cum omnibus qui Chriſtianam pietatem excoluerunt, adeò commune eſt, vt nullum inuenias ex catholicis ſcriptoribus, qui non vel ſingulari opere in eum finem edito, vel ſparſim hinc inde, in eius recenſendis encomiis libenter exſpatietur. Hæc autem malè habent Gnoſticos poſteriores, qui, opinor, vt ei ſtrenuè viam parent, qui poſtremum funeſtiſſimúmque bellum illaturus eſt ſanctis omnibus, vniuerſos neruos intendũt, vt laudes eius eleuent, vel ipſam grauioribus criminibus onerent. Aliquando importunitatis eam accuſant*, quæ præpoſterè curſum doctrinæ Chriſti abrumpere tentarit: *Aliàs*, Dominum de matrem quidem illam agnouiſſe, ſed apud ſe intercedentem reieciſſe. *Quidam* ſalutationem Angelicam, quaſi magicum exorciſmum æſtimant: ſanctámque Virginem non minus malignè reſtrinxiſſe Dei potentiam, quàm antea Zacharias. Votum quoque perpetuæ virginitatis, ab ea emiſſum, abſurdum, ridiculum, imò perfidiam graui reprehenſione dignã *non verentur appellare. Alij* maximam ei inferri iniuriam *dicunt, cum appellatur* Regina cœli, & domina mundi. *Quidam rurſus* omni dignitate abdicatam, vilis & abiectæ conditionis mulierculam, ingloriam, pannoſam, pauperculam, & omnium ludibrio expoſitam *appellant. Alij* naturali ratione ipſam Dominum peperiſſe volunt. *Quidam rurſum illam* per incogitantiam eo delapſam garriunt, vt ſe Deo aliquando præferret. *Alij* grauiter eam peccaſſe in filij triduana amiſſione fingentes, peccatum illud comparant cum delicto Euæ, quo ſalutem hominum initiò euertit. *Eandem denique impij Magdeburgenſes*, ita cum Ioſepho fuiſſe affectam (*vtor eorum omnium verbis*) *non erubuerunt ſcribere*, vt ſtatuto tempore, more aliorum coniugum, voluerit liberos procreare. *Beſtia veſaniæ, & Vireti virulenta in eam conuitia, quod adhuc impudentiora ſint, conſultò prætereo. At his magno animo opponenda ſunt elegantiſſima patrum figura, aperta Prophetarum vaticinia, & Euangeliſtarum ſcripta: quibus copioſiſſimos gratiæ Dei prouentus, immenſa beneficia & ſtupenda opera in ea edita fuiſſe, omnibus obuium eſt. Opponenda & patrum Græcorum & Latinorum eruditæ ſcripta; quibus ſummis & ampliſſimis honorum titulis meritò exornatur: Ac vt Anſelmum, Rupertum, Bernardum, Andream Hieroſolymitanum, Fulgentium, alióſque plures beatæ Virginis ſummos laudatores, qui abhinc mille annos vixerunt, taceam: Petrum Chryſologum, qui ſub Martiano Imperatore, id eſt, anno Domini 450. floruit, primo loco proferam.* Quantus ſit Deus, *ait ille*, ſatis ignorat ille, qui huius Virginis mentem non ſtupet, animum non miratur: pauet cœlum, tremunt Angeli, creatura non ſuſtinet, natura non ſufficit: & vna puella ſic Deum in ſui pectoris capit, recipit, oblectat hoſpitio, vt pacem terris, cœlis gloriam, ſalutem perditis, vitam mortuis, terrenis cum cœleſtibus parentelam, ipſius Dei cum carne commercium, pro ipſa domus exigat penſione. *Et iterum*, Ipſe Angelus miratur, aut fœminam tantùm, aut omnes homines vitam meruiſſe per fœminam: ſtupet Angelus totum Deum venire intra virginalis vteri anguſtias, cui tota ſimul anguſta eſt creatura. *Et alibi*, Aue gratia plena, Hæc eſt gratia, quæ dedit cœlis gloriam, terris Deum, fidem Gentibus, finem vitiis, vitæ ordinem, moribus diſciplinam. Hanc gratiam detulit Angelus, accepit Virgo ſalutem, ſeculis reddítura. *Et poſt pauca*: Verè benedicta Virgo, quæ & virginitatis poſſidet decus, & matris dignitatem. Verè benedicta, quæ & ſuperni conceptus meruit gratiam, & ſuſtulit integritatis coronam. Verè benedicta, quæ & diuini germinis ſuſcepit gloriam, & regina extitit totius caſtitatis. Verè benedicta, quæ fuit maior cœlo, fortior terra, orbe latior: nam Deum quem mundus non capit, ſola cœpit, &c. *Auguſtinus cùm de peccatis agit, nullam proteſtatur de beata Maria habere velle quæſtionem: ſcit enim, quòd plus ei gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere ac parere meruit eum, quem conſtat nullum ha-*

Caluin. & Muſcul. in 12. caput Matth. — Caluin. in 3. Marc. — Caluin. & Marlor. in 1. cap. Luc. — Brent. in 1. Luca. — Bucer. & Muſcul. in 1. Luca. — Calu. in 2. Luca. — Cent. 1. ca. 10. — Serm. 140. — Serm. 142. — Serm. 143. — Lib. de natura, & gratia, cap. 36.

buiſſe peccatum. Idem alibi: Videamus, *ait*, quæ eſt *Serm. 6. de tempor.* illa Virgo tam ſancta, ad quam Spiritusſanctus venire dignatus eſt: quæ tam ſpecioſa, quam Dominus elegit ſponſam: quæ tam copioſa, cuius generationem totus orbis excipiat: quæ tam caſta, vt poſſit Virgo eſſe poſt partum. Hæc eſt immaculata concubitu, fœcunda partu, Virgo & caſta perpetuò. Hæc concipit non viro, ſed Spiritu: hæc parit, non dolore, ſed gaudio. Hæc eſt ſponſa Chriſti, & Gentium magiſtra, quæ ſe plenam miratur, & fœtam lætatur. *Idem rurſus:*
Serm. 18. Dicat Maria, Porta facta ſum cœli, ianua facta ſum filio Dei. Illa porta facta clauſa, quam Ezechiel vidit. *Et iterum idem:* Facta eſt Maria ſcala cœleſtis, quia per ipſam Deus deſcendit ad terras, vt per ipſam homines aſcendere mereantur ad cœlos. *Rurſum idem:* Et ſi omnium
Serm. 15. noſtrûm membra verterentur in linguas, eam laudare
Serm. 35. de Sanctis. ſufficeret nullus. Altior cœlo eſt, abyſſo profundior. cuius laudes dicere conamur. Hæc eſt enim, quæ ſola meruit mater & ſponſa vocari. Hæc primæ matris damna reſoluit, hæc homini perdito ſalutem adduxit. Mater generis noſtri pœnam attulit mundo, genitrix Domini noſtri ſalutem edidit mundo, auctrix peccati Eua, auctrix meriti Maria, Eua occidendo obfuit, Maria viuificando profuit: illa percuſſit, iſta ſanauit. *Et poſt pauca:* Sed quid dicam pauper ingenio, cùm de te quicquid dixero, minor laus eſt, quàm dignitas tua meretur? Si cœlum te vocem, altior es. Si matrem Gentium dicam, præcedis. Si formam Dei appellem, digna exiſtis. Si dominam Angelorum vocitem, per omnia te eſſe probaris, &c. *Et iterum:* O verè beata Mariæ humilitas, quæ Deum hominibus peperit, vitam mortalibus dedit, cœlos innouauit, mundum purificauit, paradiſum aperuit, & hominum animas ab inferis liberauit. O nunquam verè glorioſa Mariæ humilitas, quæ porta paradiſi efficitur, ſcala cœli conſtituitur. Facta eſt certè humilitas Mariæ, ſcala cœleſtis, per quam de-
Luc. 1. ſcendit Deus ad terras. Quia reſpexit (inquit) humilitatem ancillæ ſuæ, &c. *Patiatur quæſo, Chriſtianus, dum eam, quam ex recitatis impiorum Gnoſticorum conuitiis, iuſtam animi indignationem iam contraxit, lenire ſtudeo, piorum & priſcorum patrum noſtrorum aliquot adhuc, ſed contractiora ſcripta me addu-*
Lib. 2. de Virg. *cere. Ambroſius,* Sit nobis tanquam in imagine deſcripta virginitas, vitáque beatæ Mariæ, de qua velut ſpeculo refulget ſpecies caſtitatis, & forma virtutis. Quid nobilius Dei matre? Quid ſplendidius Dei matre? Quid ſplendidius ea, quam ſplendor elegit? Quid caſtius ea, quæ corpus ſine corporis contagione generauit? Virgo erat non ſolùm corpore, ſed etiã mente, corde humilis, verbis grauis, animi prudens, loquendi parcior, legẽdi ſtudioſior, intenta operi, verecunda ſermone: arbitrium mentis, ſolita non hominẽ, ſed Deum quærere. Nullum lædere, benè velle omnibus, aſſurgere maioribus natũ, æqualibus non inuidere, fugere iactantiam, rationem ſequi, amare virtutem. Quando iſta vel vultu læſit parentes? quando diſſenſit propinquis? quãdo faſtidiuit humilem? quando deriſit debilem? quando vitauit inopem? Nihil toruum in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inuerecundum, non geſtus fractior, non inceſſus ſtultior, non vox petulantior: vt ipſa corporis ſpecies ſimulachrum fuerit mentis, figura probitatis. *Et aliquanto poſt:* Hæc eſt imago virginitatis: talis enim fuit Maria, vt eius vnius vita, omnium diſciplina ſit. *Idem libro de Inſtitutione virginis, cap. 5.* Maria non ſolùm nobis virginitatis inſigne tium attulit, ſed etiam Deum intulit, de cœlo hoc vas per quod deſcenderet Chriſtus elegit, & ſacrauit templum pudoris. *Capite 6.* Maluit Dominus aliquos de ſua generatione, quàm de matris pudore dubitare. *Capite 7.* De cruce Dominus Ieſus, pauliſper publicam differt ſalutem, ne matrem inhonoratam relinquat, legatur matri pudoris defenſio, teſtimonium integritatis. Stabat *Ioan. 19.*
ante crucem mater, & fugientibus viris ſtabat intrepida. Pendebat in cruce filius, mater ſe perſequutoribus offerebat. Porta Maria eſt per quam Chriſtus intrauit in hunc mundum, quando virginali fuſus eſt partu, & genitalia virginitatis clauſtra non ſoluit. *Capite 8.* Porta clauſa virginitas eſt: & hortus clauſus, virginitas: & fons ſignatus, virginitas. *Capite 9.* Paradiſus es Virgo, fons ſignatus es Virgo, porta clauſa es Virgo. *Capite 12.* Aula regalis eſt Virgo, quæ non eſt viro ſubdita, ſed ſoli Deo, &c. *Prodeat in medium acerrimus integritatis eius aſſertor contra Heluidium Hieronymus:* Propone tibi, *ait Epiſtola ad Euſtochium*, beatam Mariam, quæ tantæ extitit puritatis, vt mater Domini eſſe mereretur. *Et rurſus ibidem:* Poſtquàm Virgo concepit in vtero, ſoluta maledictio eſt. Mors per Euam, vita per Mariam. *Et ad Principiam:* Sancta Maria, quia conceperat eum, in quo omnis plenitudo diuinitatis habitat, plena gratia ſalutatur. *Et lib. contra Iouinianum:* Hortus concluſus, ſoror mea ſponſa: hortus concluſus, fons ſignatus. Quod clauſum eſt atque ſignatum, ſimilitudinem habet matris Domini, matris, & virginis. *Et libr. contra Heluidium:* Ioſeph, qui miracula tanta cognouerat in beata Virgine, Dei templum, Spiritusſancti ſedem, Domini ſui matrem, audebat attingere? *Et in Apologia pro libris aduerſus Iouinianum: ipſam vocat matrem, & virginem perpetuam, hortum concluſum, fontem ſignatum, portam Orientalem ſemper clauſam. Et in vndecimum caput Iſaiæ:* Nos virgam de radice Ieſſe, ſanctam Mariam Virginem intelligamus, quæ nullum habuit fruticem cohærentem: de qua & ſuprà legimus: Ecce Virgo, &c. *Et in caput decimumnonum:* Aſcendit Dominus ſuper nubem leuem, corpus ſanctæ Mariæ, quod nullo humani ſeminis pondere, prægrauatum eſt, &c. *Cyprianus, quem ob eloquentiam, & fortiſſimum martyrium, meritò omnes celebramus, aliquot ſententias adiiciam:* Maria genitrix eſt & obſtetrix, *inquit Sermone de Nat. Chriſti ad Corn.* & deuotam dilectæ ſoboli exhibet clientelam, attrectat, amplectitur, iungit oſcula, porrigit mammã, totum negotium plenũ

gaudio,

gaudio nullus dolor, nulla naturæ contumelia in puerperio. Nihil in hac re potuit vlrio, nec præcedens delectatio aliquam expetiit pœnarum vſuram. Spirituſancto obumbrante incendium originale extinctum eſt: ideóque innoxiam affligi non decuit, nec ſuſtinebat iuſtitia, vt illud vas electionis communibus laſſaretur iniuriis, quoniam plurimum à cæteris differens, natura communicabat non culpa. Erátque ei proprium priuilegium, quod nulla mulierum nec ante, nec deinceps meruit obtinere, quod erat ſimul mater & Virgo, ſingulis titulis inſignita. Vnde & matri plenitudo gratiæ debebatur, & Virgini abundantior gloria, quæ carnis & mentis integritate inſignis, ſpiritali & corporali intus & extra Christi præſentia fruebatur, &c. *Idiota pij & docti viri, quẽ volunt anno Do. 850. vixiſſe, præclara aliquot verba prætermittere nec debui, nec potui.* Trahe me poſt te (*ſcribit Virginem alloquens, lib. contempl. de Virgine Maria, cap. 1.*) ô benedicta Virgo Maria, benedicta ante ortum, in ortu, & poſt ortum: ante ſeculum, in ſeculo & poſt ſeculũ, *&c. & cap. ſecundo.* Tota pulchra es in anima, per virtutum & chariſmatũ omnium perfectam pulchritudinem: tota pulchra es in tua conceptione, ad hoc ſolum effecta, vt templum eſſes Dei altiſſimi. *Et aliquanto poſt.* Tota pulchra es non in parte, ſed in toto: & macula peccati ſiue mortalis, ſiue venialis, ſiue originalis, nõ eſt in te, nec vnquàm fuit, nec erit. *Et capite ſexto*: Inueniſti Virgo Maria gratiam cœleſtem, quia fuerunt in te ab originis labe præſeruatio, angelica ſalutatio, Spiritusſancti ſuperuentio, &c. *Sedulius presbyter ante annos 1140. ſi Trithemio credimus, B. Virginem à peccato communi intactam his verſibus cecinit, Lib. 2.*

Conceptio Virginis ſine peccato originali fuit.

Et velut in ſpinis mollis roſa ſurgit acutis,
Nil quod lædat habens, matrémque obſcurat honore:
Sic Euæ de ſtirpe ſacra veniente Maria,
Virginis antiquæ facinus noua virgo piatet.

Et paulo poſt.

Hæc vetuta ſenes poſtquàm dixére Prophetæ,
Angelus intactæ cecinit properata Mariæ.

Et qui anno 540. à Chriſto nato vixiſſe dicitur Arator Diaconus, Lib. 1. in Acta Apoſt.

— qua tunc ſtatione ſedebat,
Porta Maria Dei genitrix intacta creantis,
A nato formata ſuo: mala criminis Euæ
Virgo ſecunda fugat: nulla eſt iniuria ſexus.

Latinis aliquot Græci accedãt: Cyrillus Alex. li. 6. in Io. cap. 15. Omnes homines (excepto illo, qui de Virgine natus eſt, & ſacratiſſima etiã Virgine, ex qua Deus homo prodiit in mundum, exempta) cum peccato originali naſcimur, &c. *Chryſoſtomus in Liturgia nõ rarò hæc verba vſurpat*: Sanctiſſimæ, incontaminatæ, ſuper omnes benedictæ, glorioſæ Dominæ noſtræ deiparę & ſemper Virginis Mariæ, cum omnibus ſanctis memoriã agentes, omnem vitam noſtrã Chriſto Deo noſtro commendemus. *Et poſtea*: Verè dignum & iuſtum eſt glorificare te deiparam & ſemper beatiſſimam, & penitus incõtaminatam matrem Dei noſtri, &c.

Idem hom. de Ioanne Baptiſta: Vultis ſcire quomodo de Virgine natus ſit, & poſt natiuitatem mater ipſa ſit Virgo? Clauſa erant oſtia, & ingreſſus eſt Ieſus. habebat carnes, habebat oſſa: & clauſa erant oſtia. Neſcis quomodo factũ ſit, & das hoc potentiæ Dei. Da potentiæ Dei quia de Virgine natus ſit, & tamen ipſa Virgo fuerit Virgo poſt partum, *&c. Clamat Nazianzenus*: Si quis Sanctam Mariam Deiparam non credit, extra diuinitatem eſt. *Et in tragœdia quam inſcripſit:* Chriſtus patiens, *Virginem hic ſecum loquentem inducit.*

Maria Virgo eſt penitus incontaminata.

Epiſt. ad Cledonium.

— vt quæ patens
Expers laboris & doloris extiti.
Integra, & incorrupta, neſcia illius
Etiam voluptatis viri, quæ ex copula eſt.

Chorus:

Veneranda Virgo, honeſta, caſta, te vnicam
Has inter omnes terra matres, quas habet,
Matrem abſque ſponſo ſcimus & viro, ſuas
Hic nulla partes & ſuam manum obſtetrix
Deprædicauit: partus hic diuinus eſt.

Theol.

Regina verè ô omnium, & Domina & parens
Verbi, *&c.*

Magdal.

Quid ais ô Caſtiſſima
Virgóque generis lætitia noſtri, & ſalus? *&c.*

Et ſub finem tragœdiæ, Virginem ſic alloquitur:

Veneranda ô Virgo, caſta, fœliciſſima,
Quando beata nunc beatorum in polo,
Exuta quicquid fecis humanæ ſedes
Æternitatis pallio ornata, vt Dea
Habita, ſenectæ expers, ſupremo ex æthere
Benigna adeſto vocibus meis, preces
Admitte Virgo, &c.
— ô puella, gratia
Æquanda nullis, mater & Virgo ſupra
Omnes decora Virgines, & maxima,
Quæ vincis omnes cœlitum ordines,
Regina, Domina, generis humani bonum,
Amica ſemper eſto tu mortalibus,
Maxima quæ quouis in loco mihi ſalus.

Maria vincit omnes cœlitum ordines puritate.

Baſilius modis omnibus magnus quinquies in liturgia his verbis vtitur: Sanctiſſimæ & intemeratæ, dominatricis noſtræ, Dei genitricis & ſemper Virginis Mariæ, cum omnibus ſanctis memorantes, nos ipſos & ad inuicem, atque omnem vitam noſtrã Chriſto Deo commendemus. *Omittam ea quæ tradit Homilia de humana Chriſti generatione. Nulla ex parte inferiorem ſuperioribus Athanaſium magnum audiamus: Epiſt. ad Epictetum, B. Mariam vocat Virginẽ* impolutam, in qua nouum huiuſmodi conditum fuit, quale in nulla alia fœmina. *Ser. 4. contra Arrianos, frequenter* Deiparam Virginem *appellat. Et ſer. in euangel. de ſanctiſſima noſtra Deipara*: Quandoquidem ipſe rex eſt qui natus eſt ex Virgine, idcirco & Dominus & Deus: ea propter & mater quę eũ genuit, & regina, & domina, & Deipara propriè & verè cenſetur. *Et poſtea*: Ad te clamamus, recordare noſtri ſanctiſſima Virgo, quæ etiam à partu Virgo permanſiſti, & retribue nobis pro iſtis eloquiis, magna dona ex diuitiis tantarũ

Maria impolluta eſt.

t

gratiarum,&c. Scientes & prudentes omittimus, quæ habent B. Effrem Baſilij diſcipulus, in orat. de laudibus Sanctiſſ. Deipara. Orige. ho. 1. in diuerſos: Clemens Alex. 7. ſtro. Tertull. lib. de carne Chriſti, numer. 3. 14. 15. & 18. Iuſtinus martyr paſſim in dialo lib. de Trinitate: Quæſt. 66. & 136. ad ortho. Abdias lib. 5. 6. & 8. Dionyſius cap. 3. de diuinis no. Et epiſt. 4. Ignatius epiſt. ad Trallianos: ad Philipp. & ad Epheſios: Martialis epiſt. ad Tholoſanos. Iacobus in liturgia, & protenangelio, quod eius nomine fertur.

3. Quæ eſt à Maria io Euam] *Sic vetus codex excuſi*, quæ & Maria in Eua.

4. Alligatioois] *Ita pro* alligationi *reſtituimus: ſicuti paulò poſt;* primæ *pro* primum *ſubſtituimus ve. co. authoritate.*

5. Sic autem & Euæ inobedieotiæ nodus] *Pia huic comparationi Mariæ cum Eua, tanto conſenſu ſubſcribũt patres omnes orthodoxi, vt Gallaſius alio cælo natus videatur, qui neſciat; vel frontem impudentiámque meretricis indutus, qui audeat contradicere & damnare. Sed obganniat licet os impudens, quantum volet: nos pietatis & doctrina patrum preſſis veſtigiis nihilo ſecius ſemper inhærebimus. Hieronymus epiſt. ad Euſto.* Mors per Euam, vita per Mariam. *Bernardus homil. 2. de laudibus Virg.* Curre Eua ad Mariam, curre mater ad filiam, filia pro matre reſpondeat, ipſa opprobrium matris auferat, ipſa patri pro matre ſatiſfaciat: quia ecce ſi vir cecidit per fœminam, iam non erigitur niſi per fœminã. *Innocentius 3. ſer. 2. de aſſumpt.* Oportebat vt ſicut per fœminam mors intrauit in orbem, ita per fœminam vita rediret io orbem, & ideò quod damoauit Eua, ſaluauit Maria, vt vnde mors oriebatur, inde vita reſurgeret, &c.

6. Soluius eſt autem] *Vetus codex* Solutum eſt autem coodemnatioois vinculum, quo captiuus ductus fuerat homo.

OSTENSIO QVONIAM ADAM prior ſaluatur à Domino.

CAPVT XXXIIII.

Gen. 2. HIc eſt autem Adam, ſi oportet verum dicere, primiformis ille homo, de quo Scriptura ait dixiſſe Dominum, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram: nos autem omnes ex ipſo; [& quoniam ſumus ex ipſo,] propterea quoque ipſius hæreditauimus appellationem. [1] Cùm autem ſaluatur homo, oportet ſaluari eum qui prior formatus eſt homo. Quoniam nimis inrationabile eſt, illum quidem, qui vehemẽter ab inimico læſus * erat, & prior captiuitatem paſſus eſt, dicere nõ eripi ab eo, qui vicerit inimicum, ereptos verò filios eius, quos in eadem captiuitate generauit: nec victus quidem adhuc [2] parebit] inimicus, ipſis veteribus ſpoliis manentibus apud eum. Quemadmodum ſi hoſtes expugnauerint quoſdam, & * victos duxerint captiuos, & multo tempore in ſeruitute poſſederint eos, ita vt generent apud eos, & aliquis dolens pro his qui ſerui facti ſunt, eoſdem hoſtes expugnet, non tamen iuſtè faciet, ſi filios quidem eorũ qui captiui ducti ſunt, liberet de poteſtate eorum, qui in ſeruitutem deduxerant patres eorũ, ipſos verò qui captiuitatem ſuſtinuerunt, ſubiectos relinquat inimicis, propter quos & * vltionem fecit conſecutis libertatem filiis, ex cauſa paternæ vindicationis. [3] Sed non relictis ipſis patribus, qui ipſam captiuitatem ſubſtinuerunt. Neque enim infirmus eſt Deus, neque iniuſtus, qui opitulatus eſt homini, & in ſuam libertatem reſtaurauit eum.

Decebat æquitatem diuinam primum hominem præ cæteris ſaluũ facere.

* eſt.
* vinctos.
* vltionem.

ANNOTATIONES.

1. Cum autem ſaloatur homo] *Contendit quantis poteſt argumentis, Adamum ſaluatum eſſe, quod & poſtea Auguſtinus perſequitur epiſt. 99. quia Sapientiæ 10. ſcriptum eſt:* Illum, qui primos factus eſt pater orbis terrarum, Sapientia cuſtodiuit, & eduxit illum à delicto ſuo: *Deinde, quòd conſtans ſit eccleſiæ hæc ſententia. Quin & ipſum Adam poſt tam varios caſus, & tot diſcrimina rerum, tandem in Golgatha ſeu Caluariæ montem perueniſſe, ibique vita functum ſepultum fuiſſe, vbi Dominus & Saluator noſter cruci affixus eſt, magno conſenſu, & ex antiqua patrum traditione docent Origenes tract. 35 in Matth. Cyprianus Ser. de Reſur. Domini: Athanaſius lib. de paſſione Domini: Baſil. in 5. cap. Iſaia: Chryſoſto. homil. 84. in Io. Epiphanius contra hære. 46. Auguſt. Ser. 71. de tempore: Moſes Bar-cepha lib. de paradiſo: Hanc ſententiam Hierony. in 27. in Matth. nõ probat, in 5. cap. ad Epheſ. damnare non audet; ſed epiſt. ad Marcellam, eam amplectitur.*

2. Parebit] *Expunximus* parebat *veteris cod. authoritate.*

3. Sed noo relictis] *Omnia hæc paucis attigit Tertull. lib. de præſcript.* Tatianus doctrinæ Valentini adiecit, Adam oec ſalutem coonſequi poſſe, quaſi ſi non rami ſalui fiunt, & radix ſalua ſit.

QVARE

QVARE DE PARADISO ADAM proiecit Deus.

CAPVT XXXV.

PRopter hoc & [in]initio tranſgreſſionis Adæ, ſicut enarrat Scriptura, non ipſum maledixit Adam, ſed terram in operibus eius, quemadmodum ex veteribus quidam ait; Quoniam quidem tranſtulit Deus maledictum in terram, vt non perſeueraret in homine. Condemnationem autem tranſgreſſionis accepit homo tædia & terrenum laborem, & manducare panem in ſudore vultus ſui, & conuerti in terram, ex qua aſſumptus eſt. Similiter autem & mulier tædia & labores, & gemitus, & triſtitias partus, & ſeruitium; id eſt, vt ſeruitet viro ſuo, vt neque maledicti à Deo in totum perirent, neque ſine increpatione perſeuerantes Deum * contemnerent. Omnis autem maledictio decurrit in ſerpentem, qui ſeduxerat eos. Et dixit (inquit) Deus ſerpenti: Quoniam feciſti hoc, maledictus tu ab omnibus pecoribus, & ab omnibus beſtiis terræ. Hoc idem autem * & Dominus in Euangelio, his qui à ſiniſtris inueniuntur ait, Abite maledicti in ignem æternum; quem præparauit pater meus Diabolo & angelis eius: ſignificans quoniam non homini principaliter præparatus eſt æternus ignis, ſed ei qui ſeduxit & offendere fecit hominem, * inquam, qui princeps * apoſtaſiæ eſt principi abſceſſionis, & his angelis qui apoſtatæ facti ſunt cum eo: quem quidem iuſtè percipient etiam hi qui ſimiliter [vt illi] ſine pœnitentia & ſine regreſſu in malitiæ perſeuerant operibus.

* condē-narent.
* dicit.
* & in quem.
* Apoſtata.

Maledictio non in hominem, ſed in terram, atque ſerpentem promiſſa eſt.
Geneſ. 3.
Matth. 25.
Non homini principaliter, ſed Diabolis, ignis æternus præparatus eſt.

DE CAIN, QVI FRATREM ſuum occidit.

CAPVT XXXVI.

QVemadmodum Cain, cùm accepiſſet conſilium à Domino, vti quieſceret in eo, quod non rectè diuiſiſſet eam, quæ erga fratrem erat communicationem, ſed cum zelo & malitia ſuſpicatus eſt poſſe dominari * ei, non ſolùm non acquieuit, ſed & adiecit peccatum ſuper peccatum, manifeſtans ſententiam ſuam per operationem ſuam. Quod enim cogitauit hoc & operatus eſt, dominatus [eſt], & interfecit eum, ſubiiciente Deo iuſtum iniuſto, vt ille quidem per ea quæ paſſus eſt, * iuſtus oſtēdatur, hic verò * per ea quæ commiſit, detegeretur iniuſtus: & ne ſic quidem mitigatus eſt, nec quieuit ſuper factum malum, ſed interrogatus vbi eſſet Abel frater eius, Neſcio ait: nunquid cuſtos fratris mei ſum ego? extendens & multiplicans malum per reſponſionem. Etenim [ſi] malum eſt occidere fratrem, multo peius ſic audacter & irreuerenter reſpondere omnia ſcienti Deo, quaſi poſſit fruſtrari eum. Propter hoc & ipſe maledictionem portauit, quoniam ad ſe peccatum attulit, non reueritus Deum, neque confuſus in * fratricidio.

* eius.
* virtus.
* ex his.
* parricidio.

Cain fratricida, maledictus.
Geneſ. 4.
Cain grauius peccauit irreuerenter Deo reſpondendo, quàm cum fratrē occidit.

[1]QVARE FOLIA FICI CIRCVNcinxit Adam.

CAPVT XXXVII.

CIrca Adam autem nihil tale factum eſt, ſed omnia in contrarium. Ab altero enim ſeductus ſub occaſione immortalitatis, ſtatim timore corripitur, & abſconditur, nō quaſi poſſit effugere Deū, ſed confuſus quoniā trāſgreſſus præceptum eius, indignus eſt venire in conſpectum & colloquiū Dei. Timor autem Domini initiū intelligentiæ, intellectus verò trāſgreſſionis fecit pœnitētiam: pœnitentibus autem largitur benignitatē ſuā Deus. Etenim per ſuccinctoriū in facto oſtēdit ſuam pœnitentiā, foliis ficulneis ſemetipſum cōtegens, exiſtentibus & aliis foliis

Deus non maledixit Adā ut Cain.
Pœnitentiæ fructus.

multis[2] quæ minus corpus eius vexare potuiſſent, condignum tamen inobedientiæ amictum fecit, conterritus timore Dei, & retundens * petulantem carnis impetum: quoniam indolem & puerilem amiſerat ſenſum, & in cogitationem * peiorem venerat, frænum continentiæ ſibi & vxori ſuæ circundedit, timens Deum, & aduentum eius expectans, & velut tale quid ſignificans: Quoniam (inquit) eam quam habui à Spiritu ſanctitatis ſtolam, amiſi per inobedientiam,[3] & nunc] cognoſco * quoniam ſim dignus tali tegumento, quod delectationem quidem nullam præſtat, mordet autem & pungit corpus. Et hoc videlicet ſemper habuiſſet indumentum, humilians ſemetipſum, niſi Dominus qui eſt miſericors, tunicas pelliceas pro foliis ficulneis induiſſet eos. Propter hoc autem & interrogat eos, vti ad mulierem veniret accuſatio, & illam rurſus interrogat, vti ad ſerpentem tranſmitteret * cauſam. Dixit enim quod fuerat factum, ſerpens, ait, Seduxit me & manducaui. Serpentem verò non interrogauit: ſciebat enim eum principem tranſgreſſionis factum, ſed maledictum primò immiſit in eum, vti ſecunda increpatione veniret in hominem. Eum enim odiuit Deus, qui ſeduxit hominem, ei verò, qui ſeductus eſt, ſenſim paulatímque miſertus eſt: quapropter & eiecit eum de Paradiſo, & à ligno vitæ longè tranſtulit: non inuidens ei lignum vitæ,[4] quemadmodum * quidam dicunt, ſed miſerans eius, vt non perſeueraret ſemper tranſgreſſor, neque immortale eſſet quod eſſet circa eum, [peccatum,] & malum interminabile[5] & inſanabile.] Prohibuit autem eius tranſgreſſionem, interponens mortem, & ceſſare faciens peccatum, finem inferens ei per carnis reſolutionem, quæ fieret in terra, vti ceſſans aliquando homo viuere peccato, & moriens ei, inciperet viuere Deo.

Foliis ficulneis Adam carnem petulantem retundebat.

Gene. 3.

Serpenti cur maledixit Deus.

Adam cur eiectus de Paradiſo, & morti addictus.

* petulantiam.
* peiorū.
* quod.
* cauſat.
* audet quidam dicere.

ANNOTATIONES.

1. Quare folia fici] *Procopius Gazæus commentarius in tertium caput Gene. hunc Irenæi locum citans, notat Caput eſſe quinquageſimum nonum, quò fit vt alias apud Græcos fuiſſe horum librorum ſectiones, à noſtris putem.*

2. Quæ minus corpus] *Plinius lib. 2. cap. 5. quaſdam ficus adeo ramis & foliis diffundi ſcribit, vt umbra bina ſtadia operiant, & quaſi fornicato ambitu paſtoribus decoram opacámque ſepem præſtare. Rhodiginus, fici folium ex ſcabritie dici à Græcis θρῖον docet: quod Plutarcho probari aſſerit Eraſmus in Chiliad. indéque prouerbiū emanaſſe, τῷ θρίῳ τὴν ἔγχελυν, id eſt, folio ficulneo anguillam tenes, eo quòd ſcabrum ſit & aſperum, ob ídque ad retinendam anguillam natura lubricam, maximè idoneū. Ad id pertinet & iſtud Alciati emblema.*

Iamdudū quacuoque fugis te proſequor, at nuoc
Caſſibus in ooſtris denique captus ades.
Amplius haud poteris vires eludere noſtras,
Ficulno aoguillam ſtrinximus in folio.

Horum foliorum occaſione permoti doctiſſimi & grauiſſimi authores, æſtimarunt arborem ex cuius fructu deliquerunt primi parentes, ficum fuiſſe eámque antiquā dixerunt traditionem, atque ea de re Chriſtum ficulneæ aliquando maledixiſſe: Theodoretus quæſt. 28. in Geneſ. eos qui aliam arborem opinantur, cenſet errare nimia ſimplicitate. Athanaſius quæſt. 58. ad Antioch. Iſidorus Peluſiota apud Lippomanū in 3. cap. Geneſ. Moſes Bar-cepha lib. de parad. Oleaſter Luſitanus in 3. cap. Geneſ.

3. Et nunc] *Sic vetus codex excuſi* & tunc.

4. Quemadmodum quidam] *His conſona ſcribit Theophilus Antioch. lib. 2. ad Autolycum:* Non inuidens, vt quidam ſentiunt, Deus Adamo eum ab arbore cognitionis abſtinere iuſſit: ſed hominem probare volebat, an dicto audiens eſſe vellet, &c. *Marcionem eiuſdem diſciplinæ comprobatores deſignari mihi perſuaſerim: quoniam Theodoretus ſcribit eos docuiſſe ſerpentem meliorem eſſe & præſtantiorem Creatore, hic ſiquidem arboris cognitionis participes eſſe vetuerit, & ille permiſerit. Gregorius Nyſſe. putat ideò arborē illā prohibitam, quod vim haberet generandi in animo rerum malarum ſcientiam, quam habere hominem non expediebat. Veteres alij vt Theophilus, Auguſt. 14. de ciuit. cap. 12. & 8. de Geneſi ca. 106. Chryſoſt. homil. 16. in Geneſ. Theodo. quæſt. 26. in materiam obedientiæ exercendæ vetitam volunt.*

5. Et inſaoabile] *Deleuimus* ioſenſibile *auth. ve. co.*

QVID EST QVOD A PROPHETA DICTVM eſt, Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, &c.

CAPVT XXXVIII.

Chriſtus contrit caput ſerpentis.

QVapropter inimicitiam poſuit inter ſerpentem & mulierem, & ſemen eius, obſeruantes inuicem, illo quidem cui mordetur planta, & potente calcare caput inimici: altero verò mordente, & occidente, & interpediente ingreſſus hominis, quoaduſque venit ſemen prædeſtinatum calcare caput eius, quod fuit partus Mariæ, de quo ait Propheta, Super aſpidem & baſiliſcū ambulabis, & conculcabis leonē & draconē: Significās quia illud quod erigeretur & dilataretur

Pſal. 90.

dilataretur aduerſus hominem peccatum, quod frigidum reddebat eum, euacuaretur cum regnante morte, & conculcaretur ab eo in nouiſſimis temporibus inſiliens humano generi leo, hoc eſt, Antichriſtus, & draconem illum ſerpentem vetuſtum alligans & ſubiiciens poteſtati hominis, qui fuerat victus ad calcandam omnem eius virtutem. Victus autem erat Adam ablata ab eo [omni] vita, & propter hoc; victor urſus inimico recepit vitam Adam: nouiſſima autem inimica euacuatur mors, quæ primum poſſederat hominem. Quapropter liberato homine, fiet quod ſcriptum eſt, Abſorpta eſt mors in victoria, vbi eſt mors victoria tua? vbi eſt mors aculeus tuus? quod non* poterat iuſtè dici, ſi non ille liberatus *fuit, cui primùm dominata eſt mors. Illius enim ſalus euacuatio eſt mortis. Domino igitur viuificante hominem, id eſt Adam, euacuata eſt mors.

Antichriſtus, Diabolus, & mors, per Christũ vincuntur.

* poterit.
* fuerit.

1. Corin. 15.
Adam à morte liberatum.

ADVERSVS TATIANI DOctrinam.

CAPVT XXXIX.

M[1] Entiuntur ergo omnes qui contradicunt eius ſaluti, ſemper ſeipſos excludentes à vita, [in] eo quòd non credant inuẽtam ouem quæ perierat: ſi autem illa non eſt inuenta, adhuc poſſidetur in perditione omnis hominis generatio: mendax ergo is qui prior hanc ſententiam, imò hanc ignorantiam & cæcitatem induxit, Tatianus. Connexio quidem factus omnium hæreticorum, quemadmodum oſtendimus, hoc autem à ſemetipſo adinuenit, vti nouum aliquid præter reliquos inferens, vacuum loquens, vacuos à fide auditores ſibi præpararet, affectans magiſter haberi, tentans & ſubinde vti huiuſmodi à Paulo aſſiduè dictis, Quoniam in Adam omnes morimur, ignorans autem, quoniam vbi abundauit peccatum, ſuperabundauit gratia. Oſtenſo ergo hoc manifeſtè, erubeſcant omnes qui ab eo ſunt, [2] & concertant de] Adam, quaſi magnum aliquid lucrentur, ſi ille non ſaluetur, * quanto magis nihil proficiant, quemadmodum & ſerpens nihil [profecit] ſuadens homini, [niſi] illud quod eum tranſgreſſorem oſtendit, initium & materiam apoſtaſiæ ſuæ habens hominem, Deum autem non vicit. Sic & hi qui contradicunt ſaluti Adæ, nihil proficiunt, niſi hoc, quòd ſemetipſos hæreticos & apoſtatas faciunt veritatis, & aduocatos ſe ſerpentis & mortis oſtendunt.

Tatianorũ mendaciũ.
Luc. 15.
Ambitio hæreſum peperit.
Rom. 5.
* quando.
Hæretici apoſtatæ à veritate, & aduocati ſerpentis & mortis.

ANNOTATIONES.

1. Mentiuntur ergo] *tandem quam hic confutat Tatiani & Encratitarum hæreſim, repetimus lib. 1. ca. 31. vbi & multa, quæ hunc locum expediunt, ex aliis authoribus collegimus. Cæterùm Nicodemus Chriſti diſcipulus in hiſtoria de paſsione & reſurrectione Domini, refert Dominum Ieſum, cùm ſecundùm animam deſcendiſſet ad inferos, manum Adami tenuiſſe & dixiſſe:* Pax tibi cũ omnibus filiis tuis iuſtis meis. *Ipſum autẽ Adã Chriſti genibus aduolutum lachrymabiliter deprecatum eum voce magna his verbis:* Exaltabo te, Domine, quoniam ſuſcepiſti me, nec delectaſti inimicos meos ſuper me: Domine Deus meus clamaui ad te, & ſanaſti me. Eduxiſti ab inferis animã meam, ſaluaſti me à deſcendentibus in lacum, &c.

2. Et concertant de] *Expunximus* concertante: *& paulopoſt* profecit *loco* proficit *ſubſtituim*[9], *autho. vet. cod.*

ADVERSVS EOS QVI EX QVACVNque cauſa ſchiſma faciunt.

CAPVT XL.

T Raductis igitur omnibus, qui nefandas inferunt ſententias de factore & plaſmatore noſtro, qui & hunc mundum fabricatus eſt, ſuper quem alius Deus non eſt, & ipſis oſtẽſionibus euerſis his, qui de ſubſtantia Domini noſtri, & de diſpoſitione quam fecit propter hominem ſuum falſa docent: prædicationem verò Eccleſiæ * vndique conſtantẽ, & * æqualiter perſeuerantem [&] teſtimonium

Eccleſia à Deo prædicatio, conſtans, & perpetua.

* vtique.
* coæqualiter.

habentem à Ptophetis & ab Apoſtolis, & ab omnibus diſcipulis, quemadmodum oſtendimus per initia, & medietates, & finem, & per vniuerſam Dei diſpoſitionem, & eam quæ ſecundùm ſalutem hominis eſt, ſolidam operationem, quæ eſt in fide noſtra, quam perceptam ab Eccleſia cuſtodimus, & quæ ſemper à Spiritu Dei, quaſi in vaſe bono eximium quoddam depoſitum iuueneſcens, & iuueneſcete faciens ipſum vas [in quo eſt. Hoc] enim Eccleſiæ creditum eſt Dei munus, quemadmodum [1] aſpiratio plaſmationi, ad hoc vt omnia mẽbra percipientia viuificentur: [2] & in eo diſpoſita] eſt cõmunicatio CHRISTI, id eſt Spiritus ſanctus, arrha incorruptelæ & confirmatio fidei noſtræ, & ſcala aſcenſionis ad Deum. In Eccleſia enim (inquit) poſuit Deus Apoſtolos, Prophetas, doctores, & vniuerſam reliquam operationem Spiritus, [3] cuius non ſunt participes omnes, qui non * concurrunt ad Eccleſiam, ſed ſemetipſos fraudant à vita, per ſententiam malam, & operationem peſſimam. Vbi enim Eccleſia, ibi & Spiritus [Dei]; & vbi Spiritus Dei, illic Eccleſia, & omnis gratia: Spiritus autem veritas. Quapropter qui non participant eum, neque à mammillis matris nutriuntur in vitam neque percipiunt de corpore CHRISTI procedentem nitidiſſimum fontem: ſed effodiunt ſibi lacus detritos de foſſis terrenis, & de cœno * putridam bibunt aquam, effugientes fidem Eccleſiæ, ne traducantur, reiicientes verò Spiritum vt non erudiantur. Alienati verò à veritate, dignè in omni volutantur errore, fluctuati ab eo, aliter atque aliter per tempora de eiſdem ſentientes, & nunquã * ſcientiam ſtabilem habentes, ſophiſtæ verborum magis volentes eſſe quàm diſcipuli veritatis. Non enim ſunt fundati ſuper * viuam petram, ſed [4] ſuper arenam habentem in ſeipſa lapides multos: propter hoc [&] multos Deos fingunt, & quærere quidem ſemper in excuſatione habent: cæcutiunt enim: inuenire verò nunquam poſſunt. Blaſphemant enim fabricatorem, hoc eſt eum qui eſt verè Deus, qui & præſtat inuenire, putantes ſe ſuper Deũ alterum inueniſſe Deum, vel alteram plenitudinem, vel alteram diſpoſitionem. Quapropter & lumen, quod eſt à Deo, non lucet eis, quoniam inhonorauerunt & ſpreuerunt Deum, minimum arbitrantes eum: quoniam propter dilectionem ſuam, & immenſam benignitatem in agnitionem venit * hominis: agnitionem autem non ſecundùm magnitudinem, nec ſecundùm ſubſtantiam: nemo enim menſus eſt eam, nec palpauit: ſed ſecundùm illud vt ſciremus quoniam qui fecit & plaſmauit, & inſufflationem vitæ inſufflauit [in] eis, & per conditionem nutrit nos verbo ſuo confirmans, & ſapientia compingens omnia, hic eſt qui eſt ſolus * verè Deus: eum verò qui non eſt, ſomniantes ſuper hunc, vt magnum Deum putentur adinueniſſe, quem nemo poſſit cognoſcere humano generi communicantem, nec terrena adminiſtrantem.

Munus creditum Eccleſiæ quale ſit.
Ephe. 4.
Spiritus ſancti participes nõ ſunt, qui non cõcurrunt ad Eccleſiam.
Hiere. 2.
Matth. 7.
Heretici ab Eccleſia ſeparati ſemper fluctuant, & multos Deos fingunt.
1 Pet. 2.
Qualis, & quatenus Dei agnitio nobis datur.

* currũt.
* putidũ.
* ſermentiam ſtabilitam.
* viuam.
* hominibus.
* verum.

ANNOTATIONES.

1. Aſpiratio] *Vet. co.* Ab inſpiratione plaſmationi, *vt alias fortè fuerit*, ab inſpiratione *id eſt, diuina reuelatione*, plaſmatio, *id eſt hominis primi creatio, innotuerit: aut ſi excuſa lectio placet, per* aſpirationem *animam rationis capacem, quæ diuino afflatu corpori infuſa eſt, intelligit.*

2. Et in eo diſpoſita] *Sic ex vet. co. repoſuimus, vt intelligatur in eo munere prædicationis & fidei, quod Eccleſiæ creditum eſt, communicationem Chriſti diſpoſitam eſſe, niſi fortè alias fuerit,* depoſito, *cuius loco ſubrepſiſſet* diſpoſito, *quod excuſi codices habebant.*

3. Cuius non ſunt participes] *Idem canit vulgata ore omnium, nec ideò tamen minus grauis Beatiſſimi martyris Cypriani ſententia:* Habere iam non poteſt Deum patrem, qui Eccleſiam nõ habet matrem. *Hæc digna quæ frequenter ſuis ſcriptis infereretur, viſa eſt Auguſtino tomo 7. lib. de vnitate Eccleſiæ, & lib. 2. contra literas Petiliani cap. 38. & tomo 9. tract. 118. in Io. & tomo. 2. epiſt. 50.*

4. Super arenam] *Alludit ad Chriſti verba matt. 7. Per arenam varias, pugnãtes, & inconſtantes hæreſiarcharum ſententias, quibus nitebantur, intelligens. Relatum eſt autem inter adagia:* In arena ædificas, *in eos qui negotium inutile futurum aggrediuntur. Similis parœmia eſt:* Arenæ ſemina mandas: *quæ non tantum inanis opera, ſed quæ ſimul iacturam quandam grauem adiunctam habet, ſignificat.*

OSTENSIO

*ſecundū prouidentiam.

OSTENSIO QVONIAM *PROVIDENTIA *Dei regatur hic mundus.*

CAPVT · XLI.

E[1]Picuri videlicet inuenientes Deum, neqne ſibi neque aliis aliquid præſtantem, id eſt, nullius prouidentiam habentem. Prouidentiã autem habet Deus omnium, propter hoc & conſiliũ dat: conſiliũ autem dans adeſt his, qui morũ prouidentiã habent. Neceſſe eſt igitur ea quæ prouidentur & gubernantur, cognoſcere ſuum * rectorem: quæ quidem non ſunt irrationabilia, neque vana, ſed habent ſenſibilitatem perceptam de prouidentia Dei. Et propter hoc [2] Ethnicorũ quidam, qui minus illecebris ac voluptatibus ſeruierunt, & non intantum ſuperſtitione idolorum * abducti ſunt, prouidentia eius moti, licet tenuiter, tamen conuerſi ſunt, vt dicerent fabricatorem huius vniuerſitatis patrem omnium prouidẽtem, & diſponentem ſecundùm nos mundum.

*directorem. *coabducti.

Cnoſtici Deu Epicuri conſiliaum. *Prouidẽtia Dei Mundum diſponi, ethnicorum etiam aliqui dixerunt.*

ANNOTATIONES.

1. Epicuri Deum] *Id eſt otioſum, & qui curam nullam habeat rerum creatarum. Talem enim Deum finxiſſe Epicurum teſtes ſunt Clemens, Theophilus, Iuſtinus, Lactantius, Laertius, Plutarchus, & M. Tullius. Deum qualem fingebat Marcion; Tertullianus quoque vocat* Deum Epicuri, *lib. 4: & lib. 1.* Epicurum Marcionis conſiliarium *appellat.*

2. Ethnicorum quidam] *Inter hos, Aratum, Simonidem, Euripidem, Menandrum, Theſtium, & Dionyſium numerat Theophilus Antiochenus lib. 2. ad Autolycum: quibus lib. 3. Ariſtotelem adiungit. Iuſtinus lib. de Monarchia, quamplurimos alios enumerat. Auguſtinus de Seneca ſcribit lib. 6. de Ciuit. cap. 10.* Colebat quod reprehẽdebat: agebat quod arguebat: quod culpabat, adorabat. *Tertull. c. 45. Apol. Platonicos Deũ intra mundũ conſtituiſſe refert, qui gubernatoris exemplo, intra illud ſedeat, quod regat.*

QVONIAM NEQVE IVSTITIA SINE *bonitate conſtare poteſt, neque bonitas ſine iuſtitia.*

CAPVT XLII.

R[1]Vrſus vt increpatiuum auferrent à patre & iudiciale, [2] indignũ id Deo] putantes, & ſine iracundia, & bonum arbitrantes ſe adinueniſſe Deum, alterum quidem iudicare, & alterum quidem ſaluare dixerunt, neſcientes vtrorunque auferentes ſenſum & iuſtitiam. Si enim iudicialis non & bonus ſit, ad * dandum quidem his quibus debet, & [ad] exprobrandum his quibus oportet, neque iuſtus neque ſapiens videbitur iudex. Rurſus bonus, ſi hoc tantùm ſit bonus, non & probator, in quos * emittat bonitatem, extra iuſtitiam erit & bonitatem, & infirma bonitas eius videbitur, non omnes ſaluans, ſi non cum iudicio fiat.

*donãdũ. *immittat

Non alius Deus iudex, & alius Saluator.

ANNOTATIONES.

1. Rurſus vt increpatiuum] *Hoc capite paucis abſoluit, quæ copioſè & ornatè diſputauit poſtea Lactantius libro integro de ira Dei; & Tertull. paßim lib. 1. contra Marcionẽ: Origeneſq́; in calce dialogi primi, & initio ſecundi contra Marcioniſtas.*

2. Indignum id Deo] *Sic vetus codex: excuſi* ideo.

QVONIAM SAPIENS, IDEM *& iudex.*

CAPVT XLIII.

MArcion igitur ipſe diuidens Deum in Duo, alterum quidem bonum, & alterũ iudicialem dicens, ex vtriſque interimit Deum. Hic enim qui iudicialis, ſi non & bonus ſit, non eſt Deus, [1] quia Deus non eſt, cui bonitas deſit: & ille rurſus qui bonus, ſi non & iudicialis, idem quod hic patietur, vt auferatur ei ne ſit Deus. Quemadmodũ autem & ſapientem dicunt patrem omnium, ſi non [&] iudiciale

Deus verè bonus, ſapiens, & iuſtus iudex.

ei * aſſignent? Si enim ſapiens,& probator eſt; probatori autem ſubeſt iudiciale, iudiciale autem aſſequitur * iuſtitiam, vt iuſtè probet iuſtitiam, prouocat iudiciū, iudicium autem cùm * ſit, cum iuſtitia tranſmittet ad ſapientiam. Sapientia igitur præcellet pater ſuper omnem humanam & angelicam ſapientiam, quoniam Dominus & iudex [&] iuſtus, & dominator ſuper omnes. Eſt enim & bonus & miſericors & patiens, & ſaluat quos oportet: neque bonum ei deficit * iuſti effectum, neque ſapientia deminoratur: ſaluat enim quos debet ſaluare, & iudicat dignos iudicio: neque iuſtum immite oſtenditur, præeunte licet & præcedente bonitate. * aſſignēt * iuſtitia. * fit. * iuſtū.

ANNOTATIONES.

1. Quia Deus non eſt cui bonitas deſit] *Argumentis huiuſmodi ad abſurda & inopinabilia ducentibus eundem Marcionem ſæpe vrget Tertull. lib. 1.* Deus, ſi nō vnus eſt, non eſt: quia dignius credimus non eſſe quodcunque non ita fuerit, vt eſſe debebit. *Et rurſus*: Ex hoc quoque negabimus Deum, in quo non omnia quæ Deo digna ſint, conſtent, *&c.*

OSTENSIO QVOD VERBVM DOMINI & iuſtum & bonum ſit.

CAP. XLIIII.

Mat. 5. Iudiciū Dei in ingratos, & blaſphemos.

QVI igitur ſolem ſuum oriri facit omnibus benignè Deus, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos, iudicabit eos, qui ex æquo benignitatem eius percipientes, non ſimiliter ſecundùm dignationem muneratiois eius conuerſati ſunt, ſed in delitiis & luxuriis verſati ſunt aduerſus beneuolentiam eius, adhuc & blaſphemantes eum, qui tanta beneficia in eos fecerit.

*QVEMADMODVM RELIGIOSIOR Plato quàm hæretici * oſtendatur.*

* oſtendit.

CAP. XLV.

Deum iuſtū iudicē eſſe, Plato docuit.

QVibus religioſior Plato oſtenditur, qui eundem Deum & iuſtum & bonum confeſſus eſt, habentem poteſtatem omnium, ipſum facientem iudicium, ſic dicens, [2] Et Deus quidem, quemadmodū & vetus ſermo eſt, initium & finem & * medietates omnium quæ ſunt habēs, rectè * perficit, ſecundùm naturam circumiens: hunc autem [ſemper] conſequitur iuſtitia vltrix in eos qui deficiunt à Lege diuina. * mediationes. * perficit.

ANNOTATIONES.

1. Quibos religioſior Plato oſtenditur] *Platonis Philoſophiam, à vera Chriſtianorum religione, non ita multum abhorrere, quantum poteſt teſtimoniis ex illius ſcriptis adductis, & cum præcipuis fidei noſtræ capitibus collatis, oſtendit Euſebius poſterioribus ſex lib. de præpara. Euang. Auguſtinus cum decem capitibus libri octaui de ciuit. Dei, multa præclara de Platone diſſeruiſſet, vndecimo, inueſtigat, vnde à quibúſue didiſcerit tanta, quæ religioni noſtræ congruunt. Eorum reiicit ſententiam, qui opinantur Platonem in ſua apud Ægyptios peregrinatione Hieremiam prophetam audiuiſſe, & cum eo congreſſum: quam tamen Lib. 2. de doctrin. Chriſt. cap. 28. vt ſui in Chriſto patris (ita enim de eo loquitur, à quo ſacro fonte lotus fuerat) B. Ambroſio ex animo probauerat. Contendit poſtea Platonem ſacras ſcripturas legere non potuiſſe, quippe quæ in græcam linguam necdū tranſlatæ eſſent: quod de 70. tralatione verum quidem oſtendit chronologia. At aliam fuiſſe antè Alexandri, immò & Perſarum imperia: vnde quicquid veri & recti docuerunt, hauſerint Philoſophi, contendit Euſebius lib. 9. de præparat. cap. 3. & lib. 13. cap. 7. Libenter autem admittit Auguſtinus, Platonem acerrimi iudicij virum, ſicut Ægyptias, ſic & Hebræas literas per interpretem didiciſſe.*

2. Et Deus quidem] *Locus hic Platonis extat Dialogo quarto de legibus; in quo, pro* rectè perficit, *quod hic habetur, Ficinus* recta peragit; *ego forſan melius, dixerim* rectà pergit, *cum Græcè legatur* εὐθείαν περαίνει. *Deinde quod Plato veterem de Deo ſermonem vſurpat, reſpexiſſe arbitror ad veteris Orphei carmina, quæ apud Proclum leguntur,*

Ζεὺς πρῶτος γένετο, Ζεὺς ὕςατος ἀργικέραυνος,
Ζεὺς κεφαλὴ, Ζεὺς μέσσα. Διὸς δ' ἐκ πάντα τέτυκται. *Id eſt.*

Iupiter primus eſt, Iupiter vltimus fulminator.
Iupiter caput, Iupiter medium. Ab Ioue autem omnia facta ſunt.

QVEM-

*QVEMADMODVM SECVNDVM SVAM RE-gulam, qui à Valentino ſunt extra veritatem *oſtendantur.*

* oſtēdū-tur.

CAPVT XLVI.

ET iterum, factorem & fabricatorem huius vniuerſitatis bonum oſtendit. Bono autem (inquit) nulla vnquam de quoquam naſcitur inuidia: hoc initium & cauſam fabricationis mundi conſtituens bonitatem Dei, ſed non ignorantiam, nec Æonem qui errauit,[1] nec labis] fructum, nec matrem plorantem & lamentantem, nec alterū Deum vel patrem. Iuſtè autem eos mater planget, talium excogitatores & adinuentores: digna enim * commentiti ſunt in capita ſua, quoniam mater ipſorum extra plenitudinem eſt, id eſt, extra Dei agnitionem, & collectio eorum aborſio facta eſt informis, & ſine ſpecie: nihil enim de veritate apprehendit, in vacuum & in vmbram decidit. Vacua enim doctrina ipſorum & intenebrata, & Horus eam non permiſit introire in pleroma: non enim [2] recepit] eos ſpiritus in refrigerium. Pater enim ipſorum ignorantiam * tegenerans, mortis * paſſionem in eis operatus eſt. Hæc non nos diffamamus, ſed ipſi confirmant, ipſi docent, gloriantur in ipſis, altùm ſentiunt de matre, quam ſine patre dicunt genitam, hoc eſt ſine Deo fœminam à fœmina, quod eſt ex errantia corruptelam.[3] Nos autem precamur non perſeuerare eos in fouea, quam ipſi foderunt, ſed ſegregari ab huiuſmodi matre, & exire à Bytho, & * abſtinere à vacuo, & vmbram derelinquere. & legitimè eos generari, conuerſos ad Eccleſiam Dei, & formari Chriſtum in eis, & cognoſcere eos fabricatorem & factorem huius vniuerſitatis, ſolum verum Deum, & Dominum omnium. Hæc precamur de illis, vtilius eos diligentes, quàm ipſi ſemetipſos putant diligere. Quæ enim eſt à nobis dilectio, cùm ſit vera, ſalutaris eſt eis, ſi quidem eam recipiant. Eſt enim auſtero medicamini ſimilis, abſumens * improbiorem ac ſuperfluam vulneris carnem. Elationem enim illorum & inflationem euacuat. Quapropter tentantes, omni virtute manum porrigere eis non cædebit nos.[4] Prorogauimus] autem ſuper hæc quæ dicta ſunt, in ſequenti libro Domini ſermones inferre, ſi quos ex his per ipſam Chriſti doctrinā conuincentes, ſuadere poſſimus ceſſare ab eiuſmodi errore, & abſiſtere ab ea blaſphemia, quę eſt in fabricatorem ipſorum, qui & ſolus eſt Deus, & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti.

Marginalia: * cōmen-tati. * generās. * paſſio-nes. * abſiſtere * impro-priorem.

Bonitas Dei cauſa eſt mundi fabricationis.

Gnoſtici eius matris filii ſunt.

Pietas ſancti Martyris, qua pro hæreticis preces fundit.

Hæreticis redeundi manus porrigit.

ANNOTATIONES.

1. Nec Labis Fructum] *Sic ex vet. co. reſtituimus: excuſi* nec de his. *Paucis autem ea Gnoſticorum figmenta conſtringit, quæ latius lib. 1. cap. 1. deſcripſerat.*
2. Recepit] *Deleuimus* recipit *autho. vet. cod.*
3. Nos autem precamur] *Magna patrum pietas, qui nec pro infeſtiſſimis Eccleſiæ hoſtib⁹ orare deſinebāt. Sic Ignatius Smyrnenſes hortatur pro hæreticis orare, ſi quouis modo eos pœniteat.*
4. Protogauimus autem] *Id eſt, diſtulimus oportuniore loco. ſic legendum ex vet. cod. proponimus, cuius authoritate expunximus* prærogauimus.

FINIS LIBRI TERTII.

CAPITA LIBRI QVARTI.

HÆ ſunt exprobrationes & euerſiones falſæ agnitionis.

1 Oſtenſio quoniã Dominus vnum Deum ſolum, & patrem cognoſcebat.

2 Quæſtio de eo quid ſit, Confiteor tibi pater Domine cœli & terræ.

3 Oſtẽſio quòd per Moyſem legiſdatio ſermones ſint Chriſti.

4 Expoſitio parabolæ diuitis & pauperis Lazari.

5 Oſtenſio quoniam cœlum [quidem] & terra *tranſient, Dominus autem qui condidit, & manet in æternum, ipſe eſt pater Domini noſtri. (* tranſiet.)

6 Quæ cauſa eſt, quòd cœlum & terra tranſiet.

7 Quare relicta eſt Hieroſolyma.

8 Oſtenſio quòd temporalis lex data eſt.

9 Quoniam Chriſtus eſt, qui ſuperinducit diem velut clibanum ardentem.

10 Oſtenſio eundem Deum & præſentia & æterna feciſſe.

11 Quemadmodum Dominus eum qui de rubo locutus eſt ad Moyſem, cõfitetur eſſe *Deum viuentium. (* Dominum.)

12 Quoniam Abraham vidit Chriſtũ.

13 Quoniam vna & eadem Abrahæ fides, & noſtra.

14 Quid eſt, quòd nemo cognoſcit patrem niſi filius, & per quot occaſiones reuelat filius patrem.

15 Quemadmodum Abraham à verbo doctus eſt.

16 Quemadmodum promiſſionem, quam promiſit Deus Abrahæ, Chriſtus perfecit.

17 Quare Iudæi abceſſerunt à Deo.

18 Oſtenſio quoniam Abraham *hæreditatem poſſidebit regnum cœlorum. (* hæreditate.)

19 Quoniam Dominus ſabbatis curãs, ſecundùm legem faciebat.

20 Quoniam non contra Legem faciebãt diſcipuli Domini ſabbatis ſpicas legentes, [& quoniam Leuitæ omnes diſcipuli Domini.]

21 Oſtenſio vnius & eiuſdem ſubſtantiæ eſſe, quæ ſecundùm Legem ſunt, & ea quæ ſecundùm Euangelium, & quemadmodũ nouum teſtamentũ *prædictum eſt à Prophetis. (* prædicatum.)

22 Quid eſt, Pluſquam templum, & pluſquam Salomon.

23 Quemadmodum Moyſes aduentum Chriſti ſignificauit, & tempus paſſionis, & locum in quo paſſus eſt.

24 Quoniam Prophetæ & iuſti ante aduentum Domini, cognouerunt aduentum eius.

25 Quemadmodũ ſeniorum traditio contraria erat Legi, quæ data eſt per Moyſẽ.

26 De Phariſaica Lege, quæ ſunt particularia præcepta, & quæ Catholica.

27 Quemadmodũ Dominus, quæ de Lege comprehendebantur, ſuperextendit diſcipulis, non diſſoluit, & ſecundùm quid plus abũdat iuſtitia noſtra, quàm Scribarum & Phariſæorum.

28 Quare fecit hominẽ Deus, & patres elegit, & nos vocauit, & quid præſtat ea quæ eſt ad *Dominum ſeruitus, & quare talis Lex populo data eſt. (* Deum.)

29 Quemadmodum in populo priore, & in Eccleſia quædam præcepta propter duritiam & indicto audientiam hominum data ſunt.

30 Quare circunciſio data eſt populo, & obſeruatio ſabbathorum, & quam habent recapitulationem.

31 In quo

31 *In quo differt Decalogus à reliquis præceptis.*

32 *Oſtenſio quoniā non propter ſe, nec indigēs Deus* *de ſeruitio eorum, *Leuiticam præcepit Legem. quid enim requirit Deus ab homine nullius indigens?*

*de ſeruitione.

33 *Quemadmodum nomē* Domini *noſtri Ieſu Chriſti proprium patris oſtenditur.*

34 De *ſacrificiis & oblationibus, & qui ſunt qui in veritate offerunt.*

35 *Quorum typū accipiebat populus,* [&] *quemadmodū per actus prophetæ prophetabant futura.*

36 *Quemadmodum inueſtigabilis & incomprehēſibilis oſtenditur is, qui hanc, quæ ſecundùm nos eſt, condidit creaturam.*

37 *Secundùm quid notus Deus, & quòd ipſe pater cōditor omnium per ſuas manus formauit hominem.*

38 *Quemadmodū in Abraham præfigurabatur fides noſtra, & quæ eſt expoſitio eorum, quæ facta ſunt à patribus.*

39 *Quare lauit pedes diſcipulorum* [*ſuorum*] Dominus, & *quare diſcumbentibus, & quod ipſe ſimiliter ante omnes* Deus *oſtenditur.*

40 De *eo quod ait, Non vos laboraſtis: alij laborauerunt, & vos in labores eorum introiſtis.*

41 *Quare Paulus dicit ſe plus quàm omnes laboraſſe.*

42 *Quemadmodum in circunciſione & præputio, & fide vnus pater oſtenditur.*

43 *Quid eſt, theſaurus abſconditus in agro,* & *quòd ſola Eccleſia rectè legat Scripturas.*

44 De *presbyteris iniuſtis.*

45 *Quibus doctoribus vtendum eſt: de his peccatis, quæ ab antiquis geſta ſunt.*

46 De *tranſgreſſione populi.*

47 *Oſtenſio quòd vnum & idipſum ſit Verbum* Dei *diſpoſitor veterum & nouorum.*

48 *Secundùm quid indurauit* Deus *cor Pharaonis & miniſtrorum eius.*

49 *Quare ſecundùm iuſſum* Dei *vaſa ab Ægyptiis ſumpſit populus in Exodo, & ex ipſis tabernaculum in eremo fabricauit.*

50 *Quemadmodū vna & eadem populi profectio ex Ægypto, & Eccleſiæ ex gentibus oſtenditur.*

51 *Oſtenſio generationis Loth ex filiabus ſuis.*

52 *Oſtēſio vnum* & *eundem eſſe* [Deum] *patrem & non illorum.*

53 *Quis eſt ſpiritalis diſcipulus? qui iudicat quidē omnes, ipſe autē à nemine* * *iudicatur:* & *qui ſunt, qui iudicantur.*

* iudicaturus.

54 *Quemadmodum iudicabuntur gentes.*

55 *Quemadmodum iudicabuntur Iudæi.*

56 *Oſtenſio quoniam duos aduētus Chriſti Prophetæ annunciauerunt.*

57 *Quemadmodum iudicabuntur, qui à Marcione ſunt.*

58 *Quemadmodum iudicabūtur qui ſunt à Valentino,* & *reliqui Gnoſtici.*

59 *Quemadmodū iudicabūtur Ebionitæ.*

60 *Quemadmodū iudicabuntur, qui putatiue dicunt Deum manifeſtatum.*

61 *Quemadmodum iudicabūtur pſeudoprophetæ.*

62 *Quemadmodū iudicabūtur qui ſchiſmata operantur, & omnes, qui ſe ſegregāt ab Eccleſia.*

63 *Quemadmodū omnia conſiſtunt ei, qui eſt Eccleſiaſticus.*

64 *Oſtēſio quòd Eccleſia non tātùm perfectam habeat dilectionem, ſed quoniā & ſpiritus Dei ſuper eam requieſcit, & quòd ab vno* & *eodem* Deo[*Prophetæ*, & *Chriſtus.*]

65 *Quomodo Prophetæ omnia prædixerunt, quæcunque Chriſtus operatus.*

66 *Quomodo Prophetæ membra Chriſti ſunt, & quemadmodū vnuſquiſque eorum, ſecundùm quod erat membrum, ſecū-*

dùm hoc & prophetauit, & quoniam omnia quæ Prophetæ prædixerunt, Chriſtus adimpleuit.

67 Aduerſus eos qui dicunt, Quid noui veniens attulit Chriſtus?

68 Aduerſus eos qui dicunt quædam à ſumnitate dixiſſe Prophetas, quædam verò à mundi fabricatore.

69 Quemadmodum de [eiſdem] ipſis dictis, diſcrepant à ſemetipſis, qui ſunt à Valentino.

70 Oſtenſio de Domini ſermonibus confitentis ſe à Deo patre miſſum, à quo & Prophetæ venerunt, & patres electi ſunt.

71 Oſtenſio quòd homo liber ſit, & ſuæ poteſtatis, ad hoc, vt abſe eligere poßit meliora & contraria.

72 Oſtenſio quòd non natura quidam boni ſunt, quidam verò mali, & quòd in hominis electione ſit bonum.

73 Quæ cauſa fuerit quòd non ab initio perfectus factus eſt homo.

74 Et ſecundùm quid omnia quæ facta ſunt indigent perfecto, & vnde eſt indigẽtia.

75 Quid eſt quod à Paulo dictum eſt, Lac vobis potum dedi, non eſcam.

*76 Quæ eſt agnitio boni & mali, & quẽadmodum homo cùm indicto audiẽs fuiſſet, inualuit Deus per *dicti audientiã meliorem fieri hominem.* * dicto.

*77 Quid eſt quod ad Prophetam dictum eſt, Ego Deus zelans & faciens pacem, & condens *malum.* * mala.

78 Oſtenſio quoniam non alius eſt qui requiem dat pater, alius autẽ qui ignem præparauit, Deus: [ſed vnus & idem.]

79 Quare angeli, diaboli & filij nequitiæ dicti ſunt.

*80 Qui illi & ob quam cauſam [progenies] viperarum, *quòd non obediunt Euangelio.* * qui.

Pręfatio quarti libri.

HÆ. SVNT EXPROBRATIONES ET euerſiones falſæ agnitionis.

*Nunc. H*Vnc quartum librum dilectiſſime tranſmittens tibi, operis quod eſt de detectione & euerſione falſæ cognitionis, quemadmodum promiſimus, per Domini ſermones, ea quæ prædiximus confirmauimus, vti & tu, ſicut poſtulaſti, vndique à nobis accipias occaſiones ad confutandos omnes hæreticos, & *Li.3.c.48.*
*omni modo. eos *omnino retuſos non longius ſinas in erroris procedere profundum, neque ignorantiæ præfocari pelago, ſed conuertens eos in veritatis portum, facias ſuam percipere ſalutem.[1] Eum autem qui velit eos conuertere, oportet diligenter ſcire regulas ſiue argumenta ipſorum: nec enim poſſibile eſt alicui curare quoſdam malè habentes, qui ignorat paſſionem eorum qui malè valent. *Quid opus ei qui hæreticos conuincere velit.* Quapropter hi qui ante nos fuerũt, & quidem multo nobis meliores, non tamen ſatis potuerunt contradicere his qui ſunt à Valentino, quia ignorabant regulam ipſorum, quam nos cum omni diligentia in primo libro tibi tradidimus, in quo & oſtendimus doctrinã eorum recapitulationem eſſe omnium hæreticorum. Quapropter [&] in ſecundo tãquam *ſpeculum habuimus eos totius euerſionis, qui enim his contradicunt ſecundùm quod oportet, contradicunt omnibus qui ſunt malæ ſententiæ: & qui hos *euertunt, euertunt omnem hæreſim: ſuper omnes eſt enim blaſphema regula ipſorum, quandoquidem factorem & fabricatorem, qui eſt vnus Deus, ſecundùm quod oſtendimus, de labe ſiue defectione eum emiſſum dicunt. Blaſphemant autem & in Dominum [noſtrum,] abſcindentes & diuidentes IESVM à CHRISTO & Chriſtum à ſaluatore, & ſaluatorem rurſum à Verbo, & Verbum ab vnigenito. Et quemadmodum fabricatorem ex labe ſiue defectione emiſſum dicunt, [ſic] & Chriſtũ & Spiritum ſanctũ propter labem emiſſum docuerunt, & ſaluatorem ab his Æonibus qui à labe emiſſi ſunt, fructificationem eſſe, vt nil ſit apud eos ſine blaſphemia. In eo igitur qui ante hunc eſt [libro,] oſtenſa eſt de his omnibus ſentẽtia Apoſtolorum. Quoniam non ſolùm nihil tale ſenſerunt qui ab initio ſpeculatores, & miniſtri fuerunt verbi veritatis, ſed & prædicauerunt nobis fugere huiuſmodi ſententias, Spiritu prouidentes eos qui ſeducturi erant ſimpliciores.[2] Quemadmodum enim ſerpens Euam ſeduxit, promittens ei quod non habebat ipſe: ſic & hi prætendentes maiorem agnitionem, & myſteria inenarrabilia, & promittentes eam quam dicunt intra pleroma eſſe receptionem, in mortem demergunt ſibi credentes, apoſtatas eos conſtituentes ab eo qui eos fecit.[3] Et tunc quidem] apoſtata Angelus per ſerpentem inobedientiam hominum operatus, exiſtimauit latere ſe Dominum: quapropter eandem ei formam & appellationem tribuit Deus. Nunc autem quoniam noniſſima ſunt tempora, extenditur malum in homines,[4] non ſolùm apoſtatas eos faciẽs, ſed & blaſphemos in plaſmatorẽ inſtituit multis machinationibus, id eſt, per omnes hæreticos qui prædicti ſunt. Hi enim omnes, quamuis ex differentibus locis egrediantur, & differentia doceant, in idem tamen blaſphemiæ concurrunt propoſitum, letaliter vulnerantes, docendo in Dominum fabricatorem blaſphemiam & nutritorem noſtrum, & [5]derogando] ſalutem hominis. Homo eſt autem temperatio animæ & carnis, qui ſecundùm ſimilitudinem Dei formatus eſt, & per manus eius plaſmatus eſt, hoc eſt, per filium & Spiritum, quibus & dixit, Faciamus hominem. Hoc ergo propoſitum eſt eius qui vitæ noſtræ inuidet, incredulos ſuæ ſalutis efficere homines, & blaſphemos in plaſmatorem Deum. Quæcũque enim cum grauitate ſumma dixerint omnes hæretici, in vltimum ad hoc deueniunt, vt blaſphement fabricatorem, & cõtradicant ſaluti *plaſmatis Dei, quod quidem eſt caro: propter quam omnem diſpoſitionem feciſſe filium Dei multis modis oſtendimus, & manifeſtauimus neminem alium Deum appellari à Scripturis, niſi patrem omnium, & filium, & eos qui adoptionem habent.

Marginalia: *ſpectaculum. — *euertẽt. — *Summa ſecundi & tertij libri.* — *Geneſ 3.* — *Quo ſtudius hæreſis ſerpit, eo diligentius illi reſiſtẽdum.* — *Geneſ.2.* — *plaſmationis.

ANNOTATIONES.

1. Eum autem qui velit eos conuertere] *Tum ex hoc loco, tum ex alijs non obſcurè colligitur Irenæum non verbis ſolùm in hæreticos fidenter decertaſſe, verùm & illorum tractatus contentioſo ſtudio peruolutſſe, quò fun-*

damentis eorum quaſi ab imo detectis, vniuerſam hereſeon ſtructuram melius poſtea demoliretur ac ſubuerteret. Nec leuioribus coniecturis ductus arbitror, magna quondam prudencia grauique conſilio proceres Eccleſiæ, cum eius pacem turbare & doctrinam labefactare hinc inde emiſſis libellis ſuis ſtuderent Hereſiarchæ, prudentes, ſinceros, & argutos quoſdam ex ſuo cœtu viros delegiſſe, qui eiuſmodi codices perlegerent, & præcipua capita fortioribus argumentis refellerent, abſurdas impietates, quas coram euomere non audebant tenebriones, pij illi erutas & patefactas è medio tollerent & extinguerent. Alij verò, quibus hoc negotium demandatum non eſſet, vt tanquam à nefariis rebus, libellis illis abſtinerent, aut Conſtantini magni exemplo, flammis abſumendos traderent. Huic coniecturæ fidem facere puto, quæ tradit initio libri quinti, ſe nempe diluere his quinque libris impias ſententias, quas ſuis in ſcriptis hæretici reliquerunt: quatenus poſtulationibus & precepto eius, ad quem hos ſuos libros conſecrat, morem gerendo, eidem plurima in ſubſidium præſtet, quibus neophitorum ſenſum confirmet, errantes reducat, & validis rationibus reprimat, melioreſque efficiat pervicaces. Accedit frequens illa ſcriptoris Valentini apud Clementem Alex. commemoratio: & ad Dionyſium demiſſa è cœlo vox apud Euſebium, Lege omnia quæcunque in manus tuas venerint, quia probare quæque, & ſingula diſcernere potes. *Epiphanium, Marcionis; Auguſtinum, Fauſti, Maximini, Creſconij, Gaudentij, Parmeniani, Petiliani, Celeſtij, Iuliani; Hieronymum, Iouiniani, Heluidij, Vigilantij; Baſilium magnum, Eunomij; Cyrillum Hieroſo. Manichæorum; & Gregorium & Cyrillum, Iuliani apoſtatæ; Primaſium, Ticonij donatiſtæ; Ambroſium & Prudentium, Symmachi impia ſcripta ea de cauſa perlegiſſe planum atque manifeſtum omnibus eſt.*

Lib. 7. hiſt. cap. 6.

Catech. 6.

2. Quemadmodum enim ſerpens] *Conuenienti certè & obſeruatione digna eſt hæc hæreticorum cum ſerpente collatio, quam rurſus vſurpat lib. 5. Eadem, ſed fuſius explicata, vtitur Auguſtinus lib. 2. de Geneſi contra Manichæ. ca. 25. 26. 27. & Athanaſius magnus Orat. 2. contra Arrianos.*

3. Et tunc quidem] *Ita vetus codex: excuſi* & tūc quid in Apoſtata.

4. Non ſolum Apoſtatas eos faciens] *Sic & Tertullianus lib. de præſcript.* Perſecutio (aut) martyres facit, hæreſis apoſtatas tantum. *Et Auguſtinus, hæreticos de Lethargicis phreneticos planè facere ſcribit, lib. de vtilitate credendi. cap. 18. Cæterùm Apoſtatæ nomen vſurpant prophani ſcriptores pro eo, qui à proprio duce ad hoſtes deficit: ſacri vero pro eo, qui à Chriſtiana & catholica religione ad Ethnicos, Iudæos, vel hæreticos. Ita Iuſtinus martyr in dialogo: Anacletus epiſt. 1. Hermas lib. 3. Cyprianus epiſt. 17. & 58. Paulus quoque inſignem eam defectionem, quæ Antichriſti aduentum præcedet, ἀποστασίαν nuncupat. 2. Theſſa. 2.*

5. Derogando ſalutem] *Id eſt, aliquid de ea diminuendo & detrahendo. Cicero pro Fonteio: Quorum rebus geſtis fidem & authoritatem in teſtimonio inimicitiarum ſuſpitio derogauit. Expunximus* de rogendo, *vet. cod. authoritate.*

OSTENSIO QVONIAM DOMINVS VNVM ſolum Deum & patrem cognoſcebat.

CAPVT I.

CVM ſit igitur hoc firmũ & conſtans neminẽ alterum Deum & Dominum à Spiritu prædicatum, niſi eum qui dominatur omnium Deus,[1] cum Verbo ſuo,[2] & eos qui adoptionis Spiritum accipiũt, hoc eſt, eos qui credunt in vnum & verũ Deũ, & Chriſtũ Ieſum filium Dei, ſimiliter & Apoſtolos neminem alium à ſemetipſis Deum appellaſſe, aut Dominũ *cognouiſſe, multo autem magis Dominũ [noſtrũ,] qui & nobis præcepit neminem patrem confiteri; niſi eum qui eſt in cœlis, qui eſt vnus Deus, & vnus pater: manifeſtè falſa oſtenduntur ea quę dicunt circumuentores & peruerſiſſimi ſophiſtæ, dicentes naturaliter & Deum & patrem eſſe, quem ipſi adinuenerunt: Demiurgũ verò, naturaliter neque Deũ, neque patrem eſſe, ſed verbotenus dici, eo quòd dominetur *conditioni, ſicut dicunt perueſi grammatici, excogitantes in Deum, & doctrinam quidem Chriſti prætermittentes, à ſemetipſis autem falſa diuinantes aduerſus vniuerſam Dei diſpoſitionẽ argumentãtur. Etenim Æonas ſuos & deos, & patres, & dominos, adhuc etiã & cœlos vocari dicunt cum matre ſua,[3] quam & terram, & Ieruſalem appellãt, multiſque aliis vocabulis eam cognominantes. Cui autem non ſit manifeſtum, quoniã ſi Dominus multos patres ſciſſet & deos, non præcepiſſet diſcipulis ſuis vnum ſcire Deum, & hunc eundem ſolùm *vocari patrẽ:[4] ſed potius diſtinxit eos] qui ſunt verbotenus dij, ab eo qui ſit [verè Deus,] vt non errent ſecundùm doctrinam eius, neque alterum pro altero audiant. Si autẽ nobis quidem præcepit vnum vocare patrem & Deum, ipſe autem interdum alteros confitetur patres, & deos eodem modo, alia quidem præcipiens videbitur diſcipulis, alia verò ipſe faciens. Non eſt autem hoc magiſtri boni, ſed ſeductoris & inuidi. Apoſtoli autem ſecundùm eos trãſgreſſores oſtenduntur præcepti, Demiurgum Deum & Dominũ, & patrem confitentes, quemadmodum oſtendimus, ſi non hic ſolus eſt Deus & pater. Ieſus ergo tranſgreſſionis autor & magiſter erit eis, qui præcepit vnum vocari patrem, imponens eis neceſſitatem Demiurgum confiteri ſuum patrem, quemadmodum oſtenſum eſt.

Margin: * cognominaſſe. — * conditionis. — * vocare. — Pſal. 81. — Vnicus eſt Deus et Dominus. — Mat. 23. — Deũ & patrem vnicum Chriſtus annunciauit.

ANNOTATIONES.

1. Cum Verbo ſuo] *Hac ſententia & aliis compluribus euidentiſsimum eſt Irenæum piè & orthodoxè de filij æternitate, deitate, &, vt ita dicam, conſubſtãtialitate ſenſiſſe & docuiſſe: proindéque Seruetum & quoſdam fanaticos alios, vel ſumma improbitate, vel pudenda inſcitia laborare, qui pro ſe illum facere iugantur, quum Dei nomen, ita propriè ad patrem reſtringunt, vt filio vel penitus detrahant, vel non niſi diminutè & quaſi precariò permittant. Etenim quãtum ad coæternitatem eius attinet, lib. 2. cap. 43. filium infectum eſſe, patrique ſemper coextitiſſe adfirmat: Et lib. 4. cap. 37.* Verbum, id eſt, filius, *ait,* ſemper cum Patre erat: *& lib. eodem cap. 48. Generationem ipſius, etiam angelicis mentibus inenarrabilem & ignotam omnino probat. Et ipſum Patri eſſe ὁμοούσιον, & verè naturáque Deum apertè docet lib. 3. cap. 6. 12. 16. 18. 21. 23. & vt innumeros alios locos prætereã, ad extremum præfationis in hunc librum, Patrem & filium Dei nomine in ſcripturis appellari, ſe manifeſtaſſe tradit.*

2. Et eos qui adoptionis ſpiritũ accipiũt] *Quo pacto Dei appellatio ad eos tranſeat, quos Pater per filium adoptauit, explicat idem Irenæus cap. 79. libri huius, nẽpe quod à Deo conditi ſint, ſimulq́; doctrina eius fidem adhibeant, & ad illius nutum ſeipſos componant. Hoc iterũ exponit, lib. 3. cap. 6.*

3. Quam & terrã & Ieruſalẽ appellãt] *Inde arbitror Ebionæos dãnaſſe li. 1. c. 26. quòd Ieruſalẽ adorarẽt.*

4. Sed potius diſtinxit eos] *Sic vetus codex legẽdum docuit: excuſi,* ſed potius diſtinxiſſet qui ſunt verbo tenus dij ab eo, qui ſit verus.

*Oſtẽſio.

*QVÆSTIO DE EO QVID SIT, CONFITEOR *tibi pater Domine cœli & terra.*

CAPVT II.

Scriptura vnicũ cœli & terræ Dominum docent.

MOyſes igitur [1] recapitulationẽ; vniuerſæ Legis quam acceperat à Demiurgo, in Deuteronomio faciens, ſic ait, [2] Attende cœlum,& loquar: & audiat terra verbá ex ore meo. Rurſum Dauid adiutorium ſuum dicens à Domino fieri, Adiutorium (inquit) meum à Domino, qui fecit cœlum & terram: & Eſaias

Deut.32. *Pſal.123.* confitetur à *Domino qui fecit cœlũ & terrã,& dominatur eorũ, fieri ſermones. Audi(inquit)cœlum,& auribus percipe terra,quoniã Dominus locutus eſt. Et iterum ſic ait, Dominus Deus qui fecit cœlũ, & affixit illud, qui confirmauit terram, & quæ in ea [ſunt,] & qui dat afflatũ populo,qui eſt ſuper eam,& ſpiritum his qui calcant illam. Rurſum Dominus noſter Ieſus Chriſtus eundem hunc patrẽ ſuum confitetur in eo quod dicit, Confiteor tibi Pater, Domine cœli & terræ. Quem patrẽ volũt nos audire,hi qui ſunt [3] Pandoræ peruerſiſsimi ſophiſtæ? Vtrúmne Bythum, quem à ſemetipſis finxerunt, [4] an matrẽ eorum,] an vnigenitum? An quem Marcionitæ, vel cæteri [5] adinuenerunt] Deum? quem quidem non eſſe Deum, per multa demonſtrauimus. An (quod eſt verum) fabricatorem cœli & terræ, quem & Prophetæ prædicauerũt, quem & Chriſtus ſuum patrem confitetur, quem & Lex annunciat dicẽs, Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, vnus eſt? * Deo.

Iſa.1. Iſa.51. Luc.10. Matt.11. Hæretici Sophiſtæ peruerſi. Deut.6.

ANNOTATIONES.

1. Recapitulationem] *Hieronymus Epiſt. ad Paulinum, vocat Deuteronomium ſecundam Legem, & legis euangelicæ præfigurationem. Theodoretus:* Deuteronomium cõtinet recapitulationem eorum, quæ lege cauta ſunt, & geſta in libris Exodi, Leuitici, & numerorum, *&c. Quæſt. 1. in Deutero.*

2. Attende cœlum] *Ita ſingulari numero Legunt Septuaginta: Vulgata editio, & Sanctes:* Auribus percipite cœli, *&c.*

3. Pandoræ] *Libro 2. ca. 54. vocat Gnoſticos,* Satellites circa Pandoram diſpoſitos. *At de Pandora annotauimus in cap. 19. lib. ſecundi.*

4. Matrem eorum] *Cum ita habeant vniuerſi codices, temeritatis fuit Gallaſio contra omnium fidem aliud ſubſtituere.*

5. Adinuenerũt] *Delenimus* adiũxerũt *aut. ve. co.*

OSTENSIO QVOD PER MOYSEM LEgiſdatio, ſermones ſint Chriſti.

CAPVT III.

Io. 5. Moſis & aliorum prophetarũ ſermones, Chriſti ſunt.

QVoniam autẽ Moyſi literæ, verba ſint Chriſti, ipſe ait ad Iudæos, quẽadmodũ Ioannes in Euangelio commemoratus eſt, Si credidiſſetis Moyſi, credidiſſetis & mihi: [1] de me enim ille ſcripſit. Si autẽ illius literis non creditis, neque meis ſermonibus [2] credetis.] Manifeſtiſſimè ſignificans Moyſi literas, ſuos eſſe ſermones. Ergo ſi Moyſi, & reliquorũ ſine dubio Prophetarum ſermones ipſius ſunt, quemadmodũ demonſtrauimus. Et iterum ipſe Dominus oſtendit Abrahã dixiſſe diuiti, de his

Luc.16. omnibus, qui adhuc erant in vita, Si Moyſi & Prophetis non obediũt, nec ſi quis à mortuis reſurgens ad illos eat, credent ei.

ANNOTATIONES.

1. De me enim ille ſcripſit] *Chriſtum Moſis & aliorum Prophetarum, ac vniuerſæ legis finem vnicum eſſe, atque propè animã, probant tot ab Euangeliſtis, Apoſtolis, potiſsimùm quæ à Paulo contra Iudaicam cæcitatem & pertinaciã adducta ex lege teſtimonia; in hoc quoque tota verſatur Stephani protomartyris concio. Act. 7.*

2. Credetis] *Ita vetus codex, græcè etiam* πιϛεύσετε; *eraſmus* creditis.

EXPOSITIO PARABOLÆ DIVITIS & pauperis Lazari.

CAP. IIII.

Quid doceat narratio de Diuite & Lazaro. Iſa 5.

NOn autem fabulam retulit nobis pauperis & diuitis, ſed primùm quidẽ docuit neminem oportere delitiis vti, neque in ſecularibus oblectamentis & multis epulis degentes, ſeruire ſuis voluptatibus, & obliuiſci Deum. Erat enim (inquit) diues, qui veſtiebatur purpura & byſſo, & delectabatur epulis ſplendidis. De talibus autem & per Eſaiam dixit Spiritus, Cum citharis, & tympanis, & pſalteriis, & * tibiis vinum bibunt: opera autem Dei non intuentur, & opera manuum eius non conſiderant. Ne ergo [1] in eandem pœnam] cum his veniamus, finem eorum oſtendit Dominus, ſimul ſignificans, quòd obedientes Moyſi & Prophetis, crederent in eum, quem ipſi prædicaſſent Dei filium, qui reſurrexit à mortuis, & vitam nobis * tubis.

donat,&

donat,& demonſtrat ex vna ſubſtãtia eſſe omnia,id eſt Abraham & Moyſem, & prophe- *Moſes & Prophetæ eadem docuerunt de aduentu Chriſti.*
tas, etiam ipſum Dominum qui reſurrexit à mortuis, in quem credunt[3] & multi qui ſunt à circuncisione, qui & Moyſem & Prophetas audiunt prædicantes aduentum filij Dei. Qui autem diſpernunt,& ab altera ſubſtantia eos eſſe dicunt,neque primogenitum mortuorum ſciunt,ſeparatim Chriſtum intelligentes, tanquam impaſſibilem [4] perſeuerantē] & ſeparatim eum,qui paſſus eſt, Ieſum. Non enim à patre accipiunt cognoſcere filiū, nec à filio diſcunt patrem,manifeſtè & ſine parabolis eum Deum,qui eſt verè *docentem.

** docēte.*

ANNOTATIONES.

1. Expoſitio parabolæ] *Iſthæc argumenta non eſſe Irenæi cenſuerunt,opinor,viri docti inter Germanos,quãdo in nouiſſima Baſilienſi editione, his ſublatis, (rectè ne non diſputo) alia ſubſtituerunt. Nullus ergo eorum calculo,ex adductis verbis tanquam Irenæi authoritate,narrationem hanc de Diuite & Lazaro,parabolam tantum, vel figuratam eſſe locutionem confirmaret. Verùm, licet illa eſſe Irenæi conceſſerimus, non tamen ſtatim ſequetur totam narrationem parabolicam & confictam eſſe: ſed tantum aliqua ex parte, vbi præſertim de digitis, de oculis,de ſiti,& articulatis vocibus animorũ,ſermo eſt: cum hîc ſubiungat Irenæus ,* Non autem fabulam retulit nobis,*&c. & lib.2.cap.62. & 63. probauerit animas nec mori, nec à corpore in corpus tranſire, id nunquàm aliquis facturus ex parabola,quando ea de re Gnoſticos frequenter damnauerit. Hiſtoriam igitur & res olim geſtæ exemplum, ac narrationem nobis vltrò id concedentibus Bucero,Brentio, & Caluino,non iniuria vocabimus. Ad hoc vel repugnantes vrgent Tertulliani argumenta, vbi ait:* Dolet apud inferos anima cuiuſdam & punitur in flamma,& cruciatur in lingua, & de digito animæ felicioris implorat roris ſolatium. Imaginem exiſtimas: exitum illum pauperis lætantis, & diuitis mœrentis? Et quid illic Lazari nomen, ſi non in veritate res eſt? *Alibi quoque: Animas adhuc carnis exules, torqueri vel foueri apud inferos, hoc exẽplo probat. Rurſus, Moſem & Prophetas vnicum Deũ creatorem,& Patrem Chriſti prædicantes,hinc Marcionẽ audire iubet, quod ex figurata locutione acutiſſimus & acerrimus diſputator ſane non feciſſet. His accedit Græcorum & Latinorũ patrũ mutuus conſenſus: Orige. dialo. 2. in Marcioniſtas, & in Pſal. 16. Cypria. Epiſt. 18. Baſil. hom. de Laudibus ieiunij, & in Regulis fuſius diſputatis interrogat. 5. Hila. in Pſal. 122. Hieron. Epiſt. ad Marcellam,& Epiſt. ad Paulam: Methodij ſer. de reſurr. apud Epipha. to. 2. lib. 2. Auguſt. in Pſal. 145. & 147.*

Lib. de anima. *Lib. de reſurrect.* *Lib. 4. cõtra Marc.*

2. Io eandem pœnam] *Expunximus* in eadem pœna *autho. vet. cod.*

3. Multi qui ſunt à circoncisione] *Quindecim ordine ſuccedentes epiſcopos Hieroſolymis ex Hebræorum gente,refert Euſebius lib. 4. Hiſt. cap. 5. qui omnes fidē & religionem Domini noſtri Ieſu Chriſti amplexati ſunt,& apud alios magna diligentia propagare ſtuduerũt. Multa etiam millia Iudæorum in Chriſtum credidiſſe docent Acta Apoſtolica.*

4. Perſeuerantem] *Sic prò* perſeuerantes *ſubſtituimus auth. vet. cod.*

OSTENSIO QVONIAM COELVM QVIDEM ET terra tranſient: Dominus autem, qui fecit ea, & manet in æternum, & ipſe eſt pater Domini noſtri.

Capvt V.

NE (inquit) iurauetitis in totum,neque in cœlum; quoniam thronus eſt Dei: neque in terram; quoniam ſcabellum [eſt] pedum eius: neque per Hieruſalem; quoniam ciuitas eſt magni regis. Hæc enim in fabricatorē manifeſtè dicta ſunt, quemadmodum & Eſaias ait; Cœlum mihi ſedes eſt, terra[1] ſubpedaneum pedũ meorum, & præter hunc alius non eſt Deus. Cæterùm à Domino neque Deus, neque magnus rex diceretur. huiuſmodi enim nec cõparationem nec vllam recipit ſuperlationē. [2] Qui enim ſuper ſe habet aliquē ſuperiorē, & ſub alterius poteſtate eſt, hic neque Deus, neque magnus rex dici poteſt. Sed nec per ironiam quidem hæc dicta eſſe, poterũt dicere, cùm conuincantur ab ipſis dictis, quoniam in veritate dicta ſunt. Etenim veritas erat ipſe qui loquebatur,& verè vindicabat,ſuam domum,proiiciẽs ex ea numularios,qui & emebant & vendebant,dicens eis, Scriptum eſt, Domus mea domus orationis vocabitur: vos autē feciſtis eam ſpeluncam latronum. Et quam ob cauſam habuit hoc facere & dicere,& domũ ſuam vindicare,ſi alterũ Deum annũtiabat? Sed vt oſtẽderet trãſgreſſores paternæ Legis. Neque enim domũ incuſabat,neque Legem reprehendebat,quam venerat adimplere: ſed eos,qui non bene vtebantur domo, & eos,qui Legem tranſgrediebantur,arguebat. Et ideo ſcribæ & phariſæi [3] qui cœperant] à temporibus legis contemnere Deum, nec Verbum eius receperunt, id eſt, non crediderunt Chriſto,de quibus Eſaias ait; Prin-

Matth. 5. *Iſa. 66.* *Deus maiorem ſe habere nõ poteſt.* *Io. 2. Matth. 21.* *Chriſtus vẽdicans templũ domũ ſuã vocauit.* *Deum patrem oſtendit.* *Matth. 15.*

Iſa.1. cipes tui [4] indicto audientes, ſunt ſocij furum, diligentes munera, ſectantes retributio-
nem, pupillis non iudicantes, & iudicium viduarum non attendentes. Et Hieremias
Iere.4. [autem] ſimiliter, Qui præſunt (inquit) populo meo, me neſciebant, filij enim inſenſati
& imprudentes ſunt, ſapientes ſunt * in malefaciendo, bene autem facere non cognoue-
runt. Quotquot autem timebant [Deum] & ſoliciti erant circa Legem eius, ipſi accur- * ad malefaciendum.
Credētes ſibi, Chriſtus ſaluos fecit. retunt Chriſto, & ſaluati ſunt omnes. Ite enim (inquit diſcipulis) ad oues quæ perierunt
domus Iſrael. Et Samaritæ autem (inquit) cùm manſiſſet Dominus apud eos biduo, mul-
Matth. 10. to plures crediderunt propter ſermones eius: & mulieri dicebant, Iam non propter tuam
Ioan 4. loquelam credimus: ipſi [enim] audiuimus, & ſcimus quoniam hic eſt verè Saluator
Rom.11. mundi. Et Paulus autem ait, Et ſic omnis Iſrael ſaluabitur: ſed & Legem Pædagogum
Gal.4. noſtrum in Ieſum Chriſtum dixit. Non ergo quorundam infidelitatem Legi aſcribant:
non enim prohibebat eos credere in filium Dei, ſed adhortabatur dicens, [5] non aliter
Io.3. ſaluari homines ab antiqua ſerpentis plaga, niſi credant in eum qui ſecundùm ſimilitu-
Io.12. dinem carnis peccati, in ligno martirij exaltatur à terra, & omnia trahit ad ſe, & viuificat
mortuos.

ANNOTATIONES.

1. Terra ſuppedaneum] *Septuaginta, ὑπόδιον τῶν ποδῶν. Cyprianus lib.2. aduerſus Iudæos cap.4. ſuppedaneum quoque legit.*

2. Qui enim ſuper ſe] *Huic ſimilis eſt Tertulliani ratiocinatio, qua probat Deum vnicum eſſe, quia Summum magnum eſt, quo nihil ſuperius & æquale excogitari poſſit, lib.1. contra Martionem. Hinc etiam Prudentij antiquiſsimi & grauiſsimi Poëtæ Verſus in Hamartigenia:*

Aut vnus Deus eſt, rerum cui ſumma poteſtas,
Aut quia iam duo ſunt, minuuntur diſpare ſummo.
Porrò nihil ſummū, niſi plenis viribus vnum
Diſtantes quoniam proprium dum quiſque reuulſo,
Vindicat imperio, nec ſumma, nec oſa poſsūt.

3. Qui cœperant] *Deleuimus* cœperunt *autho. vet. cod.*

4. Indicto audientes] *Septuaginta, ἀπειθοῦντες, id eſt non obedientes: Sanctes,* Principes tui declinātes: *Communis editio,* infideles.

5. Non aliter ſaluari] *Auguſtinus pro aſſertione peccati originalis aduerſus Iulianum Pelagianum decertans, inter vndecim patrum antiquorum ſententias, quas Pelagianis opponit, huius loci ita meminit:* Irenæus Lug- Lib. 1. contra Iul.
dunenſis Epiſcopus, non longè à temporibus Apoſtolorum fuit. Iſte ait, non aliter ſaluari homines ab antiqua ſerpētis plaga, niſi credāt in eum, qui ſecundum ſimilitudinem carnis peccati in ligno martyrij exaltatus à terra, & omnia traxit ad ſe, & viuificauit mortuos.

QVÆ CAVSA EST QVOD COELVM & terra tranſient.

CAP. VI.

Mat.5. QVoniam malignantes dicunt, ſi enim cœlum thronus Dei eſt, [&] terra ſubpe-
Mat.24. daneum eius, dictum eſt autem præterire cœlum & terram, hiſque prætereun-
Etſi cœlum et terra tranſeant, Deus tamen permanet. tibus *oportet etiam hunc Deum qui ſuperſedeat, præterire, & ideo non hunc * oportere.
eſſe Deum qui ſit ſuper omnia. Primò quidem neſciunt quid ſit cœlum, thro-
nus, & terra, ſubpedaneum. Nec enim ſciunt quid ſit Deus, ſed putant eum more ho-
minis ſedere & contineri, non autem continere, ſed & præteritionē cœli & terræ igno-
1.Cor.7. rant. Paulus autem non ignorauit dicens, Præterit enim figura huius mundi. Dein-
de quæſtionem ipſorum ſoluit David, Figura enim huius mundi prætereunte, non ſo-
Pſal.101. lùm Deum ait perſeuerare, ſed & ſeruos eius, [1] in centeſimoprimo pſalmo dicens ita,
Quopacto Deus ſedere dicatur. Initio terram tu fundaſti Domine, & opera manuum tuarum ſunt cœli. Ipſi peribunt:
tu autem perſeuerabis, & omnes ſicut veſtimētum veteraſcent, & ſicut *cooperimentum * opertorium.
mutabis eos, & mutabuntur. Tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient. Filij ſer-
uorum tuorum habitabunt, & ſemen eorum in *æternum dirigetur. Manifeſtè oſtendēs * ſeculum.
Iſa.51. quæ ſint [2] quæ prætereunt.] & quis eſt qui ſemper perſeuerat Deus cum ſeruis ſuis. Et E-
ſaias autem ſimiliter, Alleuate (inquit) oculos veſtros in cœlum, & attendite in terram de-
orſum, quoniam cœlum ſicut fumus confirmatum eſt, terra autem ſicut veſtimentum
veteraſcet, qui autem inhabitant in eis, quemadmodum hæc morientur: ſalutare autem
meum in æternum erit, iuſtitia autem mea non deficiet

ANNOTATIONES.

1. In centeſimo primo] *Quia Hebræi pſalmum nonum in duos partiuntur, is qui nunc ab Irenæo adducitur, apud eos centeſimus ſecundus eſt, græcis verò centeſimus primus.*

2. quæ prætereunt] *Ita cod. vet. excuſi* quæ prætericrunt.

* dereli-cta.

QVARE *RELICTA EST HIEROSOLIMA.

CAPVT VII.

[1]ADhuc & de Hieruſalem, & de Domino audent dicere, quoniam ſi eſſet magni Regis ciuitas, nõ derelinqueretur. Simile autem eſt dicere, ſi quis diceret, quoniam ſi eſſet ſtipula conditio Dei, nunquam à frumento derelinqueretur: & ſarmenta vineæ, ſi à Deo facta* ſunt, nunquam à botris deſtituta abſcinderentur. Quemadmodum autem hæc non propter ſe principaliter facta ſunt, ſed propter creſcentem in eis fructum, quo maturo facto & ablato, derelinquuntur, & è medio auferuntur quæ iam non ſunt vtilia ad fructificationem: ſic & Hieroſolyma, quæ iugum in ſe ſeruitutis portauerat, in quo domitus eſt homo, qui antea non ſubiiciebatur Deo, cùm mors regnabat, & domitus habilis factus eſt ad libertatẽ, adueniente fructu libertatis, & aucto & demeſſo, & in horreum [recepto, &] apportatis ab ea his qui fructificare poſſunt, & in omni mundo diſſemitatis:[2] quemadmodum Eſaias ait, Filij Iacob germinabunt, & florebit Iſraël, & fructu ventris eius adimplebitur vniuerſa terra. In vniuerſa enim terra fructu diſſeminato, meritò derelicta eſt, & de medio ablata eſt, quæ aliquando quidem fructificauerat bene: ex ipſa enim ſecundùm carnem Chriſtus fructificatus eſt & Apoſtoli, nunc autem iam vtilis non ad fructificationem: quæcũque enim temporale initium habent, neceſſe eſt ea & finem habere temporalem.

* eſſent.

Deus maximus eſt, euerſa etiã Hieroſolymorũ vrbe.

Iſa.27.

ANNOTATIONES.

1. Adhuc & de Hieruſalem] *Hieroſolymam quaſi domum Dei Ebionitas adoraſſe retulit lib.1.cap.26 ſed in Marcionitas eum hoc capite diſputare puto, qui vel ipſam in perpetuum ſtaturam eſſe, vel veri Dei domum nunquam fuiſſe volebant; quorum vtrumque abſurdum eſt. Nam horribili clade euerſa eſt ſub Tito, rurſuſque ſub Adriano, tranſmutato etiam veteri nomine: vt extaret exemplum completarum vniuerſarum prophetiarum, & Chriſti exhibiti, punitique Deicidij, & regnum Dei ad Gentes tranſlatum eſſe, compareret. Hæc ampliſſimè tractat Tertullianus duobus capitulis lib. aduerſus Iudæos. Veri autem Dei ciuitatem ſanctã, hæreditatem & quaſi peculium fuiſſe, propter legem, ſacerdotium & promiſſiones de Meſſia, ex ſcripturis exploratum ac certum eſt.*

2. Quemadmodum Eſaias ait] *Hæc ad verbum tranſcripſit Theodoretus dialogo. 1. vſque ad id:* quæcunque enim temporale initium habent, &c.

OSTENSIO QVOD TEMPORAlis lex data ſit.

CAPVT VIII.

QVoniam igitur à Moyſe lex inchoauit, conſequenter [1] in Ioanne deſiuit, ad impletionem eius aduenerat Chriſtus, & propter hoc Lex & Prophetæ apud eos vſque ad Ioannem: & Hieruſalem itaque [2] inchoans à Dauid, & adimplens tempora ſua, [3] legiſdationẽ] finem oportuit habere manifeſtato nouo Teſtamento. Omnia enim menſura & ordine Deus facit, & nihil non menſum apud eum, quoniam nec incompoſitum. Et bene, qui dixit ipſum immenſum patrem in filio menſuratum. Menſura enim patris filius, quoniam & capit eum. Quoniã autem temporalis erat illorum adminiſtratio, Eſaias ait, Derelinquetur filia Sion ſicut caſa in vinea [4] & velut cuſtodiarium in cucumerario. Quando autem hæc derelinquentur: nónne cùm fructus auſertur, & derelinquentur folia ſola quæ iam fructificare nõ poſſunt? Et quid de Hieruſalem dicimus, [5] quandoquidem & figuram mundi vniuerſi oporteat præterire, adueniente tempore præteritionis ipſius, vt fructus quidem in horreum colligatur, paleæ autem derelictæ comburantur. Dies enim Domini quaſi clibanus ardens, & erunt ſtipula omnes peccatores, qui faciunt iniuſta, & comburet eos dies veniens.

Vt lex temporalis fuit, ita Hieroſolyma.

Matth.11.

Iſa.1.

Matth.13. Luc.3.

ANNOTATIONES.

1. In Ioanne deſiuit] *Accommodato epitetho Tertullianus vocat* Ioannem Limitem conſtitutum inter vetera & noua, ad quem deſineret Iudaiſmus, & à quo inciperet Chriſtianiſmus. *lib. 4. contra Marcionem.*

2. Inchoans à Dauid] *Primus Dauid Iebuſæis expulſis hãc vrbem Hieroſolymam nuncupauit:* Nam ſub Abrahamo parente noſtro (*ait Ioſephus 7. antiqui. cap. 3.*) Solyma vocabatur. Illam vero quondam Chananæorum quidam potens condiderat, *ſcribit Hegeſippus*, qui patrio ſermone Melchiſedech .i. rex iuſtus vocabatur. *Hieronymus tradit eam vrbem quatuor nominibus vocatam fuiſſe: primo quidem Iebus; deinde Salem; poſtea Hieroſolyma; & ſua ætate ab Helio Hadriano, Heliã. epiſt. ad Marcellã: Ad Euſtoch. ad Dardanum: Et lib. de locis Hebraicis.*

Lib. 5. c. 9.

3. Legiſdationem] *Deleuimus* legiſdationis *antho. vet. cod.*

4. Et velut cuſtodiarium] *Græci habent* ὀπωροφυλάκιον, *id eſt pomorum cuſtodia: Cyprianus lib. 1. aduerſus Iudæos ca. 6. cum Irenæo legit, ſicut caſa in vinea, & ſicut cuſtodiarium in cucumerario.*

5. Quandoquidem & figuram mundi] *Eodem ac ferè pari exemplo vtitur B. Petrus apud Clementem, contendens pariter mundi figuram aliquando diſſoluendam.* Neceſſe eſt (*ait*) teſtam ouorum, quamuis pulchrè & diligenter formata videatur, frangi, vt inde pullus procedat: ita & huius mundi neceſſe eſt tranſire ſtatum, vt ſtatus ille ſublimior regni cœleſtis effulgeat. *lib. 3. recog.*

OSTENSIO QVONIAM CHRISTVS eſt, qui ſuperinducit diem, velut clibanum ardentem.

CAPVT IX.

QVis autem hic Dominus, qui talem importat diem, [1] Ioannes baptizator ſignificat, dicens de CHRISTO: Ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto & igni, palam habens in manu eius ad emundandam aream ſuam, & fructum congregabit in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili. Non ergo alius eſt, qui frumentum fecit, & alius qui paleas: ſed vnus & idem, & iudicans ea, id eſt ſeparans. Sed frumentum quidem & paleæ, [2] & animalia irrationabilia exiſtentia, naturaliter talia facta ſunt. Homo verò rationabilis, & ſecundùm hoc ſimilis Deo, [3] liber in arbitrio factus & ſuæ poteſtatis, ipſe ſibi cauſa eſt, vt aliquando quidem frumentum, aliquando autem palea fiat. Quapropter & iuſtè condemnabitur, quoniam rationabilis factus amiſit veram rationẽ, & irrationabiliter viuens, aduerſatus eſt iuſtitiæ Dei, tradens ſe omni terreno ſpiritui, & omnibus ſeruiens voluptatibus. Quemadmodum propheta ait: Homo cùm in honore eſſet non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.

Chriſtus iudex. *Luc. 3.* *Liberum arbitrium.* *Pſal. 48.*

ANNOTATIONES.

1. Ioannes baptizator] *Sic eundem frequenter nominat Tertullianus lib. de Anima, & lib. cõtra Iudæos.*

2. Et animalia irrationabilia] *Vetus cod.* in animalia & irrationabilia, *quod tantum indicare viſum eſt.*

3. Liber in arbitrio factus] *Referre hæc ad hominem duntaxat ante lapſum, impudentia eſt, quam largè coarguunt quæ inferius habentur libri huius cap. 29. 70. 71. & 72. Ad actiones externas & politicas modò dirigere, impudentiſſimum; cùm de his præcipuè loquatur, quæ coram Deo aut frumentum aut paleam. i. Regno vel gehenna nos dignos conſtituunt. In his autem hominem liberum eſſe, adeo concors & vnanimis eſt Patrum cum ſcripturis vtriuſque Inſtrumẽti ſententia, aduerſus Simonis magi, Marcionis & Manichæi furores, vt eam diſſimulare non valentes Magdeburgen. fateri cogantur, non tantum primi ſeculi, verùm & ſequentium omnium Doctores orthodoxos hanc doctrinam amplexatos eſſe: à quorum tamen religione, non ſine horribili cæcitate & grauiſſimo Dei iudicio deficere non verentur, vt in caſtra impiorum tranſeant. Sed Irenæi Catholicam hanc ſententiam explicent confirméntque ſimiles aliquot Patrum ſententiæ. Tertulliani primum verba hæc ſunt:* Liberum, & ſui arbitrij, & ſuæ poteſtatis, inuenio hominẽ à Deo inſtitutum, nullam magis imaginem & ſimilitudinem Dei in illo animaduertens, quàm eiuſmodi ſtatus formam. *at paulò poſt:* Oportebat imaginem & ſimilitudinem Dei, liberi arbitrij & ſuæ poteſtatis inſtitui, in qua hoc ipſum imago & ſimilitudo Dei deputaretur, arbitrij ſcilicet libertas & poteſtas. *Et iterum:* Nec boni nec mali merces iuſtè penſatur ei, qui aut bonus aut malus neceſſitate fuiſſet inuentus, non voluntate. *Omitto quæ in huius ſententiæ confirmationem ſcribit lib. 4. contra Mar. lib. ad Scapulam: lib. de exhortatione ad caſtitatem: lib. de Monogamia: & ca. 23. & 28. apologetici. Adducio Clementem Alexandrinum:* Veſtrũ eſt (*inquit*) regnum cœlorum, ſi velitis, qui liberam animi volũtatem ad Deum direxeritis: veſtrum eſt ſi tantum volueritis credere. *Et in Pædagogo: Legatione Moſis ad Pharaonem hæc duo apertè oſtenſa colligit, & Deum præſciuiſſe futurum, & eius benignitatem libero animi Pharaonis arbitrio largitum eſſe occaſionem pœnitentiæ. Idem rurſus lib. 1. ſtro.* Nec Laudes (*ait*) nec vituperationes, nec honores, nec ſupplicia iuſta ſunt, ſi anima non habeat liberam poteſtatem & appetendi & aggrediendi. *Et iterum:* dicit propheta, Si velitis & me audieritis, bona terræ comedetis: in

Li. 2. cõtra Mar. *In protreptico.* *Li. 1. ca. 9.*

detis: in nobis ſitum eſſe arguens & eligere & declinare. Voluntaria enim eſt electio, & delectus voluntatis. *at libro.2.* Incredulus fundamentum ſalutis nõ habet, fidem voluntariam: nos autem qui libera & abſoluta poteſtate eligere & vitare à Domino datum eſſe hominibus à ſcripturis accepimus, iudicio quod tranſmoueri non poteſt, fidei acquieſcamus. *at rurſum:* Defectio, & receſſus, & inobediẽtia, ſunt in noſtra poteſtate, ſicut etiam eſt in noſtra poteſtate obediẽtia. Quocirca iudicantur, quę ſunt voluntaria, non iudicatur autem, quod eſt inuoluntarium. *Et paulò poſt:* Peccatum eſt voluntaria iniuſtitia: iniuſtitia autẽ eſt vitium voluntarium. Non imputantur, quæ non conſtant & inſtituto & libera electione: *et lib.3.* Quemadmodum is eſt laudandus qui libertate vius eſt ad viuendum ex virtute: ita multo magis, qui dedit nobis liberam & noſtri iuris poteſtatem, & cõceſſit nobis viuere vt vellemus, eſt venerandus & adorandus, vt qui non permiſerit vt noſtra electio & vitatio ſeruiret neceſſariò. *Prætermittam conſultò quæ in eandem ſententiam ſcribit idem, fol.110.111.113.121. 140.145.149.153. in libris Baſileæ excuſis 1556. Locos tamen copioſè ſignamus, vt craſſiſsimi mendacij & ſycophantiæ conuincãtur Magdeburgenſes, qui hunc Clementem cum aliis Patribus, ſibi hac in re non conſtare, ſed ſecum pugnare, ſcribere non erubuerunt. Centur. 2. pag.59. Accedat Iuſtinus martyr.* In dialog. *Is Deo viſum eſſe profitetur, angelos & homines, quos obſequentes habere volebat, libera poteſtate ad benè agendum condere, vt iuxta ipſius leges iudicarentur, ſi quid à recto deflecterent. Idem in priore apologia,* Nulla laude *(ſcribit)* quicquid eſſet dignum, niſi eſſet ad vtrũlibet flexibile. *In poſteriore verò,* Niſi homines poſſent ſuo arbitratu turpia fugere, & honeſta ſectari extra culpã fore quicquid agerent, *rectè colligit. Sed hanc diſputationem concludent grauiſsimæ Petri apoſtoli aduerſus Simonem magum ratiocinationes, quas ſcriptis mandauit, qui aderat Clemens Ro.* Quomodo Deus iudicat ſecundum veritatem vnumquemque pro actibus ſuis *(dicebat Apoſtolus,)* ſi aliquid agere in poteſtate non habuit? Hoc ſi teneatur, conuulſa ſunt omnia, fruſtra erit ſtudium ſectãdi meliora, ſed & iudices ſeculi fruſtra legibus præſunt, & puniunt eos, qui malè agunt: non enim in ſua poteſtate habuerunt, vt non peccarent. Vana erunt & iura populorum quæ malis actibus pœnas ſtatuunt; miſeri erunt & ij, qui cum labore ſeruant iuſtitiam, beati vero illi, qui in delitiis poſiti, cum luxuria & ſcelere viuẽtes tyrannidem tenent. Secũdum hæc ergò, nec iuſtitia erit, nec bonitas, nec vlla virtus, &, vt vis, nec Deus. *Omittam quæ his penitus cõſimilia leguntur, apud Dionyſium Areop. Ignatium, Martialem, Abdiam, Hegeſippum, Theophilum Antiochenum, Tatianum, & reliquos primi ſeculi patres: tantùm, per eum, qui venturus eſt iudicare viuos & mortuos, obteſtor Gnoſticos poſteriores, attendere quos ſuarum opinionum parentes, & quos auctores probabiles, ſiue improbabiles ſectentur: neque vereantur ad meliorem mentem & frugem redire, & manum vltrò veritati tradere.*

OSTENSIO EVNDEM DEVM ET PRÆſentia & æterna feciſſe.

CAPVT X.

VNus igitur & idem Deus, qui plicat cœlum quemadmodum librum, & renouat faciem terræ, qui temporalia fecit propter hominem, vt matureſcens in eis fructificet immortalitatem, & qui æterna ſuperducit propter ſuam benignitatem, vt oſtendat ſeculis ſuperuenientibus inenarrabiles diuitias benignitatis ſuæ: qui à Lege & Prophetis annunciatus eſt, quem Chriſtus ſuum patrem confeſſus eſt, ipſe eſt autem fabricator, & ipſe [eſt] qui ſuper omnia eſt Deus, quemadmodũ Eſaias ait, [1] Ego teſtis, dicit Dominus Deus, & puer quem elegi, vt cognoſcatis [& credatis, & intelligatis] quia ego ſum, & ante me non fuit alius Deus, & poſt me non erit. [2] Ego ſum Deus, * & ante me non eſt Saluator, annunciaui, & ſaluaui. Et iterum, [3] Ego ſum Deus primus, & ſuper ventura ego ſum. Neque enim variè, neque elatè, neque glorians dicit hæc, [4] ſed quoniam impoſſibile erat ſine Deo diſcere Deum, per Verbum ſuum docet homines ſcire Deum. His igitur qui neſciunt hæc, & propter hoc alterum aduenisse putant patrem, iuſtè quis dicit, Erratis, neſcientes Scripturas, neque virtutem Dei.

Iſa 34. Pſal.103. Vnus Deus à lege, prophetis, & Chriſto annunciatus eſt. Iſa.43. Iſa.48. Matth. 22.

* & nõ eſt abſque me ſaluans.

ANNOTATIONES.

1. Ego teſtis] *Græcam Septuaginta lectionem ſequitur, quæ hic ab Hebraica veritate, & communi editione nonnihil deflectit.*

2. Ego ſum Deus] *vetus co. cum Græcis verbum* ſum, *deſiderat.*

3. Ego ſum Deus primus] *Septuaginta* ἐγὼ εἰμὶ πρῶτος, καὶ ἐγὼ εἰμὶ εἰς τὸν αἰῶνα, *atque ita legit Cyrillus.*

4. Sed quoniam impoſſibile erat] *Fidem, quæ reuelationi diuinæ adnititur, neceſſariam eſſe his verbis luculenter oſtendit; nec ſola duce natura hominem ad ea omnia, quæ saluti ſuæ cõducunt, per ſe noſcere poſſe. Id cõfirmat rurſus infra cap.14. confirmant idem Clemens lib. 1. recog. epiſt.1. ad Iaco. & lib. 8. conſt. cap. 1. Dionyſius cap.7. de Diuinis no. Iuſtinus lib. de Trinitate: Hermas lib. 2. mãda. 9. Theophilus Antiochenus lib.1. ad Autolycum: Clemens Alexan. in protreptico. 2.5.7. & 8. ſtromatum: & Cyrillus Hieroſo. tota catecheſi quinta. NaZianZenus orat. 2. de pace: Ruffinus expoſ. in Symbolum.*

QVEMADMODVM DOMINVS EVM, qui de rubo locutus eſt ad Moyſem, confitetur eſſe Deum viuentium.

CAPVT XI.

Matth. 22. DOminus enim noſter & magiſter in ea reſponſione, quam habuit ad Sadducæos, qui dicunt reſurrectionem non eſſe, [&] propter hoc inhonorãtes Deum, atque Legi detrahentes, & reſurrectionem oſtendit, & Deum manifeſtauit, dicens eis; Erratis neſcientes Scripturas, neque virtutẽ Dei.
Exod. 3. De reſurrectione enim (inquit) mortuorum non legiſtis quid dictum eſt à Deo dicente, Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob? & adiecit, Non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium: omnes enim * ei viuunt. Per hæc * itaque manifeſtum fecit, quoniam is, qui de rubo locutus eſt Moyſi, & manifeſtauit ſe eſſe * hi. * vtique.
Exod. 3. Deum patrum, hic eſt viuentium Deus. Quis enim eſt viuorum Deus, niſi qui eſt ſuper omnia Deus, & ſuper quem alius non eſt Deus, quem & Daniel Propheta (cùm dixiſſet ei
Daniel 14. Cyrus rex Perſarum, [1] quare nõ adoras Bel?) annuntiauit, dicens; Quoniam non colo idola manufacta, ſed viuum Deum, qui conſtituit cœlum & terram, & habet omnis carnis dominationem. Iterum dixit; Dominum Deum meum adorabo, quoniam hic eſt Deus
Exod. 3. viuus. Qui igitur à prophetis adorabatur, Deus viuus, hic eſt viuorum Deus, & Verbum
Chriſtus viuorum & mortuorum index, patribus apparuit. eius, qui & locutus eſt Moyſi, qui & Sadducæos redarguit, qui & reſurrectionem [2] donauit: vtraque his qui cæcutiunt oſtendens, id eſt, reſurrectionem & Deum.] Si enim Deus mortuorum nõ eſt, ſed viuorum, hic autem dormientium patrum Deus dictus eſt, indubitatè viuunt Deo, & non peribunt, cùm ſint filij reſurrectionis: reſurrectio autem ipſe Dominus [noſter] eſt, quemadmodum ipſe ait; Ego ſum reſurrectio & vita. Patres autem
Ioan. 11. eius filij; dictum eſt [enim] à propheta. Pro patribus tuis * facti ſunt tibi filij tui. Ipſe igitur * nati.
Pſal. 44. Chriſtus cum patre viuorum eſt Deus, qui & locutus eſt Moyſi, qui & patribus manifeſtatus eſt.

ANNOTATIONES.

1. Quare non adoras Bel?] *Hæc habentur ca. 14. Danielis, quod magna conſenſione Græci & Latini, ſæpenumero vſurparunt; Tertullianus lib. aduerſus Pſychicos, & lib. de idololatria: Cyprianus epiſto. 63. & lib. de laude martyrij: Hilarius lib. 10. de Trinitate: Prudentius lib. Cathemerinon, hymno poſt cibum: Ambroſius li. 2. off. ca. 4. & libro de Iacob patri. ca. 9. Baſilius ho. in diuites auaros. Suſanna & Belis hiſtorias, reiicere non audet è ſacro canone Bibliorum Affricanus epiſtola ad Origenem, Euſebio referente lib. 6. hiſto. cap. 24.*

2. Donauit: vtraque his qui] *Vndecim has voces ex me. co. reſtituimus: deleuimus* & Dominus oſtẽdit.

QVONIAM ABRAHAM vidit Chriſtum.

CAPVT XII.

Io. 8. ET hoc ipſum docens dicebat Iudæis, Abraham pater veſter exultauit vt, videret diem meum, & vidit, & gauiſus eſt. Quid enim credidit Abraham Deo,
Gen. 15. & deputatum eſt ei ad iuſtitiam? [1] Primùm quidem, quoniam ipſe eſt factor cœli & terræ ſolus Deus. Deinde autem, quoniam faciet ſemẽ eius quaſi ſtellas cœli: hoc eſt quod à Paulo dicitur, quemadmodum luminaria in mundo. Iuſtè igitur
Phil. 2. derelinquens terrenam * cognationem omnem, ſequebatur Verbum Dei, cum Verbo peregrinans, vt cum Verbo moraretur. * cognitionem.

ANNOTATIONES.

1. Primùm quidem] *Ioſephus. 1. antiq. cap. 15.* Primus Abraham præſumpſit pronunciare Deum creatorem vnum eſſe cunctorum: reliqua vero ad fœlicitatem tendentia, per præceptum præbentis ſingula quæque dari, & non propria virtute conſiſtere confeſſus eſt. *Et paulò poſt*: Proptereaque Chaldæis & aliis Meſopotamiis in eum conſurgentibus, migrationem eligens ſequi per voluntatem & adiutorium Dei, terram Chananæam latè poſſedit.

QVONIAM

QVONIAM VNA EST ET EAdem Abrahæ fides, & noſtra.

CAPVT XIII.

IVſtè autem & Apoſtoli, ex Abtaham genus habentes, derelinquentes nauiculam & patrem, ſequebātur Vetbum Dei. Iuſtè autem & nos eandem fidem accipientes, quam habuit Abraham, tollētes crucem, quemadmodum ligna Iſaac, ſequimur eum. In Abtaham enim prędidicetat & aſſuetus fuetat homo ſequi Verbum Dei. Etenim Abtaham [1]ſecundum fidem ſuam ſecutus præceptum Verbi Dei,] ptono animo vnigenitum & dilectum filium ſuum conceſſit ſacrificium Deo, vt & Deus beneplacitum habeat, pto vniuerſo ſemine eius dilectum & vnigenitum filium ſuum præſtare ſacrificium in noſtrā redemptionem. Propheta ergo cùm eſſet Abraham, & videret in ſpiritu diem aduentus Domini & paſſionis, [diſpoſitionem] per quem ipſe quoque & omnes qui ſimilitet, vt ipſe credidit, credunt Deo, ſaluari * inciperent, exultauit vehementer. Non incognitus igitur erat Dominus Abrahæ, cuius diem concupiuit videre: ſed neque pater Domini: didicerat enim à Verbo Domini, & credidit ei. Quapropter & deputatum eſt ei ad iuſtitiam à Domino.[2] Fides [enim] quæ eſt ad Deum, [altiſſimum] iuſtificat hominem, & propter hoc dicebat; Extendam manum meam ad Deum altiſſimum, qui conſtituit cœlum & terram. Hæc autem omnia conantut euertete illi, qui ſunt malæ ſententiæ, ob vnum dictum, quod quidem apud nos non bene intellectum eſt.

Mat. 4. Piorum omnium vna eſt fides. Gen. 22. Io. 8. Abraham Deum patrē & Chriſtū agnouit. Rom. 4. Gene. 15.

* incipebat.

ANNOTATIONES.

1. ſecundum fidem ſuam] *Septem has voces quæ aptiſſimè conueniunt, ex ve. co. adiecimus.*

2. Fides enim] *Vetus co. quatuordecim dictiones ex hac ſententia deſiderat, atque ita hābet:* Fides enim ad Deū altiſſimū qui conſtituit cœlum & terrā, *nihil delere ſed tantum ex vet. cod. duas voces,* enim *&* altiſſimum *inſerere viſum eſt. Caterùm vnam nobiſcum fidem Patres omnes veteres habuiſſe docent cum Irenæo Euſebius lib. 1. hiſto. cap. 1. Epiphanius initio libri contra hære. Auguſtinus tracta. 45. in Io. libro. 2. contra literas Petil. cap. 37. lib. 19. contra Fauſtum cap. 13. 16. 17. & in pſal. 73. & 77. Item contra Pelag. & Caleſt. li. 2. ca. 25.*

QVID EST QVOD NEMO COGNOSCIT PAtrem niſi filius, & per quot occaſiones reuelat filius patrem.

CAPVT XIIII.

DOminus enim oſtendens ſemetipſum diſcipulis, quoniam ipſe eſt Verbum, qui agnitionem patris facit, & exprobrans Iudæis putantibus ſe habere Deū, cùm & fruſtrentur Verbum eius, per quem cognoſcitur Deus, dicebat; Nemo cognoſcit filium niſi pater, neque pattem quis cognoſcit, niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. Sic & Matthæus poſuit, & Lucas ſimilitet, & Marcus ſecundùm idem ipſum: Ioannes enim prætetit locum hunc. Hi autem qui peritiotes Apoſtolis volunt eſſe, [1] ſic deſcribunt;] Nemo cognouit pattem niſi filius, nec filium niſi pater, & cui voluerit filius reuelare: & interptetantur, quaſi à nullo cognitus ſit verus Deus ante Domini [noſtri] aduentum: & eùm Deum, qui à Prophetis ſit annunriatus, dicunt non eſſe patrem Chriſti. [2] Si autem Chriſtus tunc inchoauit eſſe, quando & ſecundùm hominem aduentum ſuum egit, & à temporibus Tiberij Cæſaris commemoratus eſt pater prouidere hominibus, & non ſemper Verbum eius vnà cum plaſmate fuiſſe oſtendebatur, nec tunc quidem oportuit alterum Deum annunciari, ſed cauſas tantæ incutiæ & negligentiæ eius inquiri. Nullam enim oportet quæſtionem talem eſſe, & tantum inualeſcere, vt & Deum quidem mutet, & eam, quæ eſt erga fabricatorem (qui nos alit [per] ſuam conditionem) fidem noſtram euacuet. Sicut enim in filium fidem noſtram dirigimus, ſic & in

Filius etiā ab initio, ſeipſum & patrem manifeſtauit. Luc. 10. Matth. 11.

patrem dilectionem firmam,& immobilem habere debemus. [1] Et bene Iuſtinus in eo libro qui eſt ad Marcionem air, Quoniam ipſi quoque Domino non [crediðiſſem] alterũ Deum annuncianti, præter fabricatorem & factorem [&]nutritorem noſtrum. Sed quoniam ab vno Deo, qui & hunc mundum fecit,& nos plaſmauit,& omnia continet, & adminiſtrat, vnigenitus filius venit ad nos, ſuũ plaſma in ſemetipſum recapitulans, firma eſt mea ad * eum fides,& immobilis erga patrem dilectio, vtraque Deo nobis præbente: neque enim patrem cognoſcere quis poteſt, niſi Verbo Dei, id eſt, niſi filio reuelante, neque filium, niſi patris beneplacito. Bonum autem placitum patris filius perficit: mittit enim pater, mittitur autem,& venit filius:& patrem quidem inuiſibilem &* interminabilẽ, quantum ad nos eſt: cognoſcit ſuum ipſius Verbum, & cùm ſit inenarrabilis, ipſe enarrat eum nobis. Rurſum autem Verbum ſuum ſolus cognoſcit pater: vtraque autem hæc ſic ſe habere manifeſtauit Dominus,& propter hoc filius reuelat agnitionem patris per ſuam manifeſtationem. Agnitio enim patris eſt, filij manifeſtatio. Omnia [enim] per Verbũ manifeſtantur. Vt ergo cognoſceremus quoniam qui aduenit filius, ipſe eſt qui agnitionẽ patris facit credẽtibus ſibi, dicebat diſcipulis, Nemo cognoſcit patrẽ niſi filius, neque filium niſi pater,& quibuſcunque filius reuelauerit: docens ſemetipſum & patrẽ, ſicut eſt, vt alterum nõ recipiamus patrẽ, niſi eum qui à filio reuelatur. Hic autẽ eſt fabricator cœli & terræ, quemadmodum ex ſermonibus eius oſtenditur:& non is qui à Marcione, vel à Valentino, aut, [à] Baſilide, aut [à] Carpocrate, aut Simone, aut reliquis falſo* cognomine Gnoſticis adinuentus eſt falſus pater. Nemo enim illorum filius [fuit] Dei, ſed Chriſtus Ieſus Dominus * noſter aduerſus quem & contrariam exercent diſciplinam] incognitum Deũ audentes annunciare. Debent autem in ſemetipſos audire: quemadmodum enim * ignotus, qui ab ipſis cognoſcitur? Quodcunque enim vel à paucis cognoſcitur, nõ eſt incognitum. Dominus autem nõ in totum [non] poſſe cognoſci & patrem & filiũ dixit. Cæterùm ſuperuacuus fuiſſet aduentus eius. Quid enim huc veniebat? an vti diceret nobis, Nolite quærere Deũ: incognitus eſt enim,& non inuenietis eum, quemadmodũ & CHRISTVM Æonibus eorum dixiſſe mentiuntur hi qui ſunt à Valentino? Sed hoc quidem vanum eſt. Edocuit autem Dominus quoniam Deum ſcire nemo * poſſit, niſi Deo docente, hoc eſt, ſine Deo non cognoſci Deum. Hoc ipſum autem cognoſci eum, voluntatem eſſe patris. Cognoſcunt enim eum quibuſcunque reuelauerit filius,& ad hoc * filius reuelauit patrẽ, vt per eum omnibus manifeſtetur,& eos quidem qui credunt ei, iuſti in incorruptelam & [in] æternum refrigerium recipiat. [5] Credere autem ei, eſt facere eius voluntatem. Eos autem qui non credunt,& propter hoc fugiunt lumen eius, in tenebris quas ipſi ſibi * elegerunt, iuſtè recludet. Omnibus igitur reuelauit ſe pater, omnibus Verbum ſuum viſibile faciens, & rurſus Verbum omnibus oſtendebat patrem & filium, cùm ab omnibus videretur. Et ideo iuſtum iudicium Dei ſuper [omnes] eos qui ſimiliter quidem viderunt, non autem ſimiliter crediderunt. Etenim per ipſam conditionem reuelat Verbum conditorẽ Deum,& per mundum fabricatorem mundi Dominum & per plaſma eum qui plaſmauerit artificem,& per filium eum patrem qui generauit filiũ: & hæc omnes ſimiliter quidem colloquuntur, nõ autẽ ſimiliter credunt, ſed per Legem & Prophetas ſimiliter Verbum & ſemetipſum & patrem prædicabat. Et audiuit quidem vniuerſus populus ſimiliter: non ſimiliter autem omnes crediderunt,& per ipſum Verbum viſibilem & palpabilẽ factum, pater oſtendebatur, etiamſi non omnes ſimiliter credebant ei: ſed omnes vide[illegible]ũt in filio patrem: inuiſibile etenim filij pater, viſibile autem patris filius. Et propter hoc omnes Chriſtum loquebantur præſente eo, & Deum nominabant. Sed & dæmones videntes filium dicebant, Scimus te qui es, ſanctus Dei. Et tentans Diabolus videns eum dicebat, Si tu es filius Dei: omnibus quidem videntibus & loquentibus filium & patrem, non autem omnibus credentibus. [6] Oportebat enim veritatem ab omnibus accipere teſtimonium,& eſſe iudicium in ſalutem quidem credentium,* in condemnationem autem non credentium, vt omnes iuſtè iudicẽtur,& ea quæ eſt in patrẽ & filiũ fides, ab omnibus comprobetur, id eſt, ab omnibus confirmetur, ab omnibus accipiens teſtimonium, & à domeſticis, quoniã & amici: [7] & ab extraneis, quoniã & inimici. Illa eſt enim vera & ſine cõtradictione probatio, quæ etiam ab aduerſariis ipſis ſingula teſtificationis profert, in ipſa quidem manifeſta ſua viſione conuictis de præſenti negotio, & teſtificantibus & ſignificantibus,

Iuſtini martyris de vnico Deo cõſtans ſententia.

Deum patrem filius reuelauit. *Matth. 11. Luc. 10.*

Nemo ignotum ſibi Deum annunciare poteſt.

Deus non ſcitur, niſi Deo docente.

Credere Deo quid. Ex creaturis agnoſcitur Creator.

Mar 1. Luc. 4. Mat. 4.

Ab omnibus etiam inimicis, fides noſtra veritas cõprobatur.

* Deum.

* indeterminabilẽ.

* cognominatis.

* incognitus.

* poteſt.

* filium reuelauit pater.

* elegerint.

* &.

cantibus, poſtea verò ad infinicitiam erumpentibus, & accuſantibus, & volentibus non eſſe verum ſuum teſtimonium. Non ergo alius erat qui cognoſcebatur, & alius qui dicebat, Nemo cognoſcit patrem, ſed vnus & idem, omnia ſubiiciēte ei patre, & ab omnibus accipiens teſtimonium, quoniam verè homo, & quoniam verè Deus, à Patre, à Spiritu, & ab Angelis, ab ipſa conditione, ab * hominibus, * & ab apoſtaticis ſpiritibus, & * ab erroneis, & ab inimico, & nouiſſimè ab ipſa morte. Omnia autem filius adminiſtrans patri; perficit ab initio vſque ad finem, & ſine illo, nemo poteſt cognoſcere Deum. Agnitio enim patris, filius: agnitio autem filij in patre, & per filium reuelata; & propter hoc Dominus dicebat, Nemo cognoſcit filium, niſi pater: neque patrem, niſi filius, & quibuſcunque filius reuelauerit. Reuelauerit enim, non ſolùm in futurum dictum eſt, quaſi tunc * inciperet Verbum manifeſtare patrem, cùm de Maria natus, ſed cōmuniter per totum tempus poſitum eſt, Ab initio enim aſſiſtens filius ſuo plaſmati, reuelat omnibus patrem, quibus vult, & quādo vult, & quemadmodum vult pater: & propter hoc in omnibus, & per omnia vnus Deus pater, & vnum Verbum, & vnus filius, * & vnus Spiritus, & vna fides, & ſalus omnibus credentibus in eum.

* omnibus. *dæmoniis. *inceperit.

Sine filio nemo poteſt patrem cognoſcere. Luca 10.

ANNOTATIONES.

1. Sic deſcribunt] *Expunximus* dicebant, *autho. vet. cod.*

2. Si autem Chriſtus] *Hæreſis Ebionitarum iſta fuit, de quibus ſuprà lib.1.cap.26. lib.3.cap.24. & infrà cap.59. libri huius: & apud Euſebium lib.3. hiſt. cap.27. Eandem impietatem ſequuti ſunt Cerinthus, Carpocrates, Artemon, Theodotus.*

3. Et bene Iuſtinus in eo libro] *Euſebius lib. 4. hiſtor. capit.17. vitam operáque Iuſtini deſcribens:* Eius ſcripta (*inquit*) tam magno æſtimantur à veteribus, támque videbantur probata, vt Irenæus eius liberer citet teſtimonia. Ac primùm in 4. lib. cōtra hæreſes, hæc ipſa inculcat. Præclarè dixit Iuſtinus in libro quem ſcripſit contra Marcionem, ne ipſi quidem Domino ſe fidem adhibiturum, ſi alium Deum præter ipſum mundi fabricatorem ei denunciaret. *Cæterùm inſignis conſtantiæ in retinenda ſemel accepta vera religione verba ſunt: quibus non diſſimilia pronunciauit Clemens Rom. cùm beatus Petrus nollet eum adeſſe concertationi aduerſus Simonem Magū ſuſceptæ. Repoſui* credidiſſem *pro* credidiſſet, *quod ſub indicat error in vetere codice, qui* credidiſſeor *habet: quoniam ita legendum oſtendunt Iuſtini verba græca apud Euſeb.* ὐδ' ἂν ἐπίστευον.

Lib. 2. reco.

4. Noſter, aduerſus quam & contrariam] *Huic loco & ſenſum, & lucem reſtituimus, octo vocibus partim immutatis, partim adiectis ex veter. cods. Deleuimus* non aduerſus quem & contrarium exercent diſcipuli. Nam &c.

5. Credere autem ei] *Hinc perpende, quo ſenſu dixerit ſuperiori capite, fidem iuſtificare hominē, eam nempe quæ per charitatem operatur. Galat.5.*

6. Oportebat enim veritatem] *Quantum valeāt ad confirmationem veritatis exterorum teſtimonia, docet Auguſt. lib.18. de Ciuit. cap.47. Cæterùm Tertullia. lib. de Trin. huic Irenæo ſubſcribit:* Firmum eſt genus probationis, quod etiā ab aduerſariis ſumitur, vt veritas, ab ipſis veritatis inimicis probetur.

7. Et ab extraneis] *Extraneum à profeſſione Chriſtianorum Ioſephum fuiſſe teſtatur Hegeſippus lib.2. cap. 12. qui tamen de Chriſto Domino ita ſcribit:* Fuit Ieſus ſapiens vir, ſi tamen virum nominare eum fas eſt, mirabilium operum effector, & doctor eorū hominum qui libenter quæ vera ſunt, audiūt: Chriſtus hic erat. *Pilatum Cæſari Tiberio miracula, mortḗq́, & reſurrectionem Chriſti nunciaſſe tradit Tertu. cap.21. Apologetici: Pilati autem epiſtolam tranſcribit in Anacephalæoſi librorum ſuorum, de excidio Hieroſolymorum, Hegeſippus. Aſtipulatur iſti Nicodemus in fine hiſtoriæ de paſſio. & reſurrect. Domini, aſſeuerans Pilatum in ſui prætorij codices publicos retuliſſe omnia, quæ inter Chriſtum & Iudæos geſta ſunt; Annam & Caïpham Pontifices admiraſſe, eoſdémque de Ieſu deitate optimè reſpondiſſe. Abgari Edeſſenorum principis epiſtolam ad Chriſtum, & Chriſti reſponſum habet Euſeb. lib.1. cap.13. Plura ex Porphyrio, nefario Chriſtianæ pietatis deſertore & hoſte teſtimonia, citat idem Euſeb. lib.5. de præpar. euang. cap.1.6.8.*

Lib. 18. antiq. cap. 6.

8. Et ab Apoſtaticis ſpiritibus] *Conſultum duplici hecatombe dæmonium in theca Apollinis latens, imperatori Romanorū hæc reſpondiſſe author eſt Nicephorus:*

Me puer Hebræus, diuos Deus ipſe gubernans,
Cedere ſede iubet, triſtémq; redire ſub Orcum:
Aris ergo dehinc tacitus abſcedito noſtris.

Lib. 1. cap. 17.

Euſebius non ambigit de Chriſto Domino intelligēda eſſe ea, quæ narrat Plutarch. nimirum ſpiritus quoſdam temporibus Tiberij Cæſaris iuſſiſſe nautas nunciare, magnum Pana Deum mortuum eſſe, lib.5. de præpar. cap.9. Augu. lib. de conſenſu euang. cap.15. ex Porphyrio recitat quoſdā philoſophos, Deos ſuos conſuluiſſe, quid de Chriſto cenſerent; illóſque teſtimonium de ipſo rectum perhibuiſſe. De his rurſus multa lib.19. de Ciuit. cap.23.

9. Et vnus Spiritus, & vna ſalus omnibus credentibus in eum] *Ita vetus codex. Cæterùm, cùm Spiritum ſanctum nulla in re ſeparet à Deo patre, & filio, eius diuinitatem hic apertè agnoſcit: ſed vberius adhuc & apertius infrà cap.22. & 37. libri huius, & paſſim libr. 5. ex quibus ſententiis non dubitauit Baſilius magnus eiuſdem Spiritusſancti deitatem confirmare, lib. de Spiritu ſancto, cap.29. Apparet itaque Magdeburgenſes magna maledicēdi libidine ſcribere, hunc ſanctiſſ. martyrem Spiritusſancti diuinitatem nuſquam aſſerere. Centuria 2. pagina 40.*

x

QVEMADMODVM ABRAHAM à Verbo doctus eſt.

Capvt xv.

Geneſ. 18. Ioan. 8. Abraha exultatio ad poſteros eius emanauit. Luca 2.

ET Abraham ergo à Verbo cognoſcens patrem, qui fecit cœlum & terrã hunc Deum confitebatur:[1] & doctus repræſentatione, quòd inter homines homo futurus eſſet filius Dei, pet cuius aduẽtum ſemen eius erat futurum quaſi ſtellæ cœli, concupiuit eam diem videre, vti & ipſe complecteretur Christum: & pet Spiritum * propheriæ eam videns exultauit. Propter quod & Simeon[2] ex ſemine] eius re implebat gratulationem Patriarchæ, & dicebat,[3] Nunc remittis ſeruum tuum Domine in pace: quoniam viderunt oculi mei ſalutare tuum, quod * paraſti ante faciem omnium populorum: lumen[4] in reuelatione oculorum, & gloriam populi Iſraël. Et Angeli autem gratulationem magnam, vigilantibus nocte paſtoribus enunciauetunt. Sed & Maria ait, Magnificat anima mea Dominum, & exultauit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo: deſcendente quidem exultatione Abrahæ in eos qui erant ex ſemine eius, * euigilantes & videntes Chriſtum, & credẽtes ei: reciproca autem rurſus[5] & regrediente] exultatione à filiis [in] Abraham, qui & cõcupierat diem aduentus Chriſti videre. Bene igitur Dominus noſter teſtimonium reddebat ei dicens; Abraham pater veſter exultauit, vt videret diem meum, [&] vidit, & gauiſus eſt. *Ioan. 8.*

**Prophetæ. *præparaſti in facie. *vigilantes.*

ANNOTATIONES.

1. Et doctus repræſentatione] *De trium illorum apparitione loquitur, quorum vnum filium Dei fuiſſe, quem adorarit, & Dominum Deum ſuum vocarit, magna concordia docent Iuſtinus in dialogo; Tertullia. lib. de carne Chriſti. & lib. 3. contra Marcionem. Euſebius lib. 1. hiſtor. cap. 1. Athanaſius ſermon. 3. contra Arrianos. Hilarius lib. 4. de Trinitate. Cyrillus Hieroſoly. Catecheſi 11. & 12. Ambroſius lib. 2. de Abraham, cap. 5. Auguſt. lib. 2. de Trinit. cap. 10. & 11.*

2. Ex ſemine eius] *Ita reſtituere ex vet. cod. pro* ex ſermone, *viſum eſt. Porrò non vulgarem & infimæ cõditionis Abrahæ filium Simeonem hunc fuiſſe tradunt Hebræi. Siquidem Talmudiſtæ magni Hillelis auditorẽ, Gamalielis autem præceptorem eum faciunt, atque vnũ ex his, qui ad collegium Sanhedrin, quod ſceptrum Iudæ putauerunt, pertinuerit: Rurſúsq; miracula in templo non deſuiſſe quadraginta annis, quibus ipſe Domino miniſtrauit. Nicodem. in hiſt. paſ. & reſ. ſummũ ſacerdotẽ ſemel, & iterũ illũ appellat. Nic. li. 1. c. 12. Illũ dignitate, virtute vitaq; ſanctitate inter Iudæos excelluiſſe docet: quæ annotare placuit aduerſus Magdeburgenſiũ, Brẽtij, & Caluinĩ præpoſtera iudicia, quibus hunc priuatum homuncionem, ſenem delirum, obſcura famæ, nulloque dignitatis aut officij nomine clarum faciunt.*

3. Nunc remittis] *Græcè eſt* ἀπολύεις, *id eſt, decedendi ex hac vita poteſtatem facis, vt patribus meis adiungar.*

4. In reuelatione oculorum] *Græcè* εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, *Vetus codex, & vulgata editio ad verbũ:* ad reuelationem gentium: *Alij quidam:* Lumen reuelandum gentibus, *vt ſit alluſio ad vaticinia Iſaiæ cap. 9. 42. & 49.*

5. Et regrediente] *Deleuimus* egrediente, *veteris cod. author.*

QVEMADMODVM PROMISSIONEM quam promiſit Deus Abrahæ, Chriſtus perfecit.

Capvt xvi.

Exultationis Abrahæ & repromiſsionis Gentes participes factæ ſunt. Hebr. 1. Matth. 3. Geneſ. 22. Luc. 3.

NON enim tantùm propter Abraham * hoc dixit, ſed vt oſtenderet quoniam omnes, qui ab initio cognitum habuerunt * Dominum, & aduentum Chriſti prophetauerunt, reuelationẽ acceperunt ab ipſo filio, qui & [in] nouiſſimis tẽporibus viſibilis & paſſibilis factus eſt, & cum humano genere loquutus eſt, vti ex lapidibus excitaret filios Abrahæ, & adimpleret repromiſſionẽ, quã promiſerat illi Deus, vt faceret ſemen eius tanquã ſtellas cœli, quemadmodũ ait Ioannes Baptiſta, Potens eſt enim Deus ex lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ.[1] Hoc autẽ fecit Ieſus, à lapidũ religione extrahens nos,[2] & à noſtris] duris, & infructuoſis cogitationibus transferẽs nos, & ſimilẽ Abrahæ fidẽ in nobis conſtituẽs. Quemadmodũ & Paulus teſtificatur, dicens nos eſſe filios Abrahæ ſecundùm ſimilitudinẽ fidei, & repromiſſionẽ hæreditatis.

**hæc. *Deum.*

Vnus

Vnus igitur & idem Deus, qui aduocauit Abraham, & repromiſſionem ei dedit. hic eſt * enim fabricator, qui & per Chriſtum præparat luminaria in mundo, eos qui ex Gentibus credunt. Vos autem (inquit) eſtis lumen mundi, hoc eſt, quaſi ſtellæ cœli. Hunc ergo rectè oſtendimus à nemine cognoſci, niſi à filio, & quibuſcunque filius reuelauerit. Reuelat * enim omnibus filius, quibus velit agnoſci pater, & neque ſine bona voluntate patris, neque ſine adminiſtratione filij cognoſcet quiſquam Deum. Et propter hoc dicebat diſcipulis Dominus: Ego ſum via, veritas, & vita. Et nemo venit ad patrem, niſi per me. [3] Si cognouiſſetis] me, & patrem meum [cognouiſſetis,] & amodò cognouiſtis eum, & vidiſtis [eum.] Ex quibus manifeſtum eſt quoniā per filium, id eſt per Verbum, cognoſcitur.

*autem. — *autem.

Math. 5. & 11. — Reuelatio neceſſaria. — Ioan. 14.

ANNOTATIONES.

1. Hoc autem fecit Ieſus] *Locum hunc eodem ſenſu, & iiſdem ferè verbis interpretatur Clemens Alex. Deum ex lapidibus filios Abrahæ ſuſcitaſſe, cum iuſtitiā & cordis duritiem eorum, qui lapidibus duriores euaſerant aduerſus veritatem, excitauit ſemen pietatis in Deū, virtutem ſentiens ex lapidibus illis, nempe Gentibus, quæ crediderunt lapidibus. Orat. ad Græcos. Eodem pacto & Gaudentius Brixianus Tract. 2. in Euang.*

2. Et à noſtris duris] Noſtris *addidimus ex veteri cod. &* duris, *ex omnibus excuſis retinuimus, quamquam id neſciat vet. cod.*

3. Si cognouiſſetis me, & patrem meum cognouiſſetis] *Ita vetus codex: excuſi* Si cognouiſtis me, & patrem meum cognouiſtis, *veteri cod. conſentit editio vulgata, cum litera græca Euang.*

QVARE IVDÆI ABSCESSERVNT à Deo.

CAPVT XVII.

PRopter hoc Iudæi exceſſerunt à Deo, Verbū * Dei non recipientes, ſed putātes per ſeipſum patrem ſine Verbo, id eſt ſine filio, poſſe cognoſcere Deum; neſcientes eum qui in figura loquutus eſt humana [1] ad Abraham & Aaron, & [iterùm] ad Moyſem dicentem; Videns vidi vexationem populi mei in Ægypto, & deſcendi liberare eos. [2] Hic enim filius, [1] qui eſt] Verbum Dei, ab initio * præſtruebat, non indigente patre Angelis, vti faceret conditionem, & formaret hominem, propter quem & conditio fiebat, neque rurſus indigente miniſterio ad fabricationem eorum [3] quæ facta ſunt, ad diſpoſitionem eorum] negotiorum, quæ ſecundùm hominem erant, ſed habente copioſum & inenarrabile miniſterium. [4] Miniſtrat enim ei ad omnia ſua progenies & figuratio ſua, id eſt filius, & Spiritus ſanctus, Verbum & Sapientia, quibus ſeruiunt, & ſubiecti ſunt omnes Angeli. Vani igitur ſunt, qui propter hoc quod dictum ſit, Nemò cognoſcit patrem, niſi filius, alterum introducunt incognitum patrem.

*eius. — *perſtruebat.

Iudæi filiū Dei non recipientes, à patre quoq; defecerunt. — Gene. 22. — Exod. 3. — Deus in creatione operа Angelorum non eguit. — Hebr. 1. — Math. 11.

ANNOTATIONES.

1. Ad Abraham, & Aaron] *Tertullia. lib. de carne Chriſti:* Chriſtus cum Angelis apud Abraham in veritate carnis apparuit, ſed nondum natæ, quia nondum moriturę. *Hoc idem copioſè diſcutit Auguſtinus lib. 3. contra Maximinum, cap. 26. Vetus codex non habet* & Aaron.

2. Hic enim] *Vetus cod.* Hæc enim filius qui eſt Verbum Dei, ab initio perſtruebat. Præſtruebat *retineo, quòd familiare ſit Tertulliano, & non rarum apud Irenæum.*

3. Quæ facta ſunt] *Sex has voces deſiderabant codices excuſi.*

4. Miniſtrat enim ei] *Contendit præcipuè Deum patrem miniſterio Angelorum non eguiſſe ad condendas res vniuerſas, vt poſt Simonem Magum, & Baſilidem, ſomniarunt quidam Iudæorum Rabbini: cùm per Verbum, vti per ſapientiam & virtutem, & Spiritum ſanctum, vti per bonitatem ſuam, ſat ſuperq; ſufficiens ſit ſeipſo quæcunque voluerit, efficere. Eodem ſenſu intelligenda exiſtimo multa patrum eius ſeculi teſtimonia: vt Tertulliani, dum lib. contra Mar. vocat filium,* miniſtrum patris, *& lib. contra Praxeam,* Vicarium patris diuini: *Iuſtini quoque martyris in dialogo, quando filium patrē* miniſtrantem, & ſententiarum eius executorem *appellat. Duris enim alioqui his formulis loquendi, haud quaquam filium Dei à patris natura alienum, aut poteſtate inferiorem eſſe volunt: ſed vel ordinem emiſſionum, vel ſeriem diſtinctionis hypoſtaſeon innuunt, aut deitatē ipſam ſimúlque omnipotentiam, ſapientiam, omnem perfectionem, & virtutem, quam pater à ſeipſo habet, filium ipſum non à ſe, ſed à patre accipere, ad eumq; hæc vniuerſa referre, vt ad authorem, docent: prout copioſè explicat Tertul. ſub finem libri de Trinit.*

*OSTENSIO QVONIAM ABRAHAM * hæreditatem percipit regnum cœlorum.*

* hæreditate.

CAPVT XVIII.

Abrahæ ſalutis contradicere vanum eſt. Rom. 4.

VAnus autem & Marcion, & qui ab eo, expellentes ab hæreditate Abraham, cui Spiritus per multos, iam autem & per Paulum teſtimonium * reddidit, Quoniam credidit Deo, & deputatum eſt ei ad iuſtitiam: & Dominus primùm quidem de lapidibus excitans filios * ei, & faciens ſemen eius quaſi ſtellas cœli, dicens; Quoniam venient ab Oriente, & ab Occidente, ab Aquilone, & Auſtro, & recumbent cum Abraham, [&] Iſaac, & Iacob, in regno cœlorum. Iterùm dicens Iudæis; Cùm videritis Abraham, & Iſaac, & Iacob, & omnes Prophetas in regno * Dei, vos autem proiici foras. Manifeſtum [eſt] ergo, quoniam qui contradicunt ſaluti eius, & alterum præter eum, qui promiſſionem fecerit Abrahæ, formant Deum, extra regnum Dei ſunt, & exhæredes ſunt * incorruptelæ, fruſtrantes & blaſphemantes Deum, qui in regnum cœlorum introducit Abraham, & ſemẽ eius quod eſt Eccleſia, per Chriſtum Ieſum, cui & adoptio redditur, & hæreditas quæ Abrahæ promiſſa eſt.

Matth. 8. *Luc. 13.*

Qui alium Deum conſtituunt, eiiciuntur à regno Dei.

* eddit. * eius. * cœlorũ. * ab incorruptela.

QVONIAM DOMINVS SABBAthis curans, ſecundùm Legem faciebat.

CAPVT XIX.

Cur Chriſtus ſabbathis curabat. Luc. 13.

VIndicabat enim ſemen eius Dominus, ſoluens à vinculis, & aduocans ad ſalutem, quemadmodum fecit in muliere, quæ ab eo curata eſt, manifeſtè dicens his qui non ſimilem Abrahæ habebant fidem; Hypocritæ, vnuſquiſque veſtrûm die ſabbathorum bouem ſuum, vel aſinum non ſoluit, & ducit, & adaquat? Hanc autem, cùm ſit filia Abrahæ, quam alligauerat Satanas decem & octo annis, non oportuerat [ſolui] ab hoc vinculo in die ſabbathorum? Manifeſtum eſt igitur quoniam eos, qui ſimiliter vt Abraham credebant ei, ſoluit, & viuificat, nihil extra Legem faciens, curãs in die ſabbathorum. Non enim prohibebat Lex * curare homines ſabbathis, quæ & circuncidebat eos in hac die, & pro populo iubebat miniſteria ſacerdotibus perficere, ſed & mutorum animalium curationem non prohibebat, & Siloa etiam ſæpe ſabbathis curauit, & propter hoc aſſidebant ei multi die ſabbathorum. Continere ſe enim iubebat [eos] Lex ab omni opere ſeruili, id eſt ab omni auaritia, quæ per negotiationem, & reliquo terreno actu agitatur: animæ autem opera quę fiunt per ſententiam, & ſermones bonos in auxilium eorum, qui proximi ſunt, adhortabatur fieri: & propter hoc [Dominus] arguebat eos, qui iniuſtè exprobrabant ei, quia ſabbathis curabat. Non enim ſoluebat, ſed adimplebat Legem, ſummi ſacerdotis operam faciens, propitians pro hominibus Deum, & emundans leproſos, infirmos curans, & ipſe moriens, [1] vti exiliatus homo exiret de condemnatione, & reuerteretur intrepidè ad ſuam hæreditatem.

* curari.

Ioan. 9. *Sabbathiſmus.* *Exod. 20.*

ANNOTATIONES.

1. Vti exiliatus homo] *Alludit ad Hebræorum legem, quæ mortuo ſummo Pontifice, exules domum redire permittebat: & quo hîc exiliatus homo dicitur, exulantium ſignificatur, Græcè forſan non malè φυγαδευθὶς nominaretur.*

QVOMODO NON CONTRA LEGEM *faciebant diſcipuli Domini ſabbathis ſpicas legentes, & quoniam Leuitæ omnes diſcipuli Domini.*

CAPVT XX.

*eſcam.

SED & eſurientes accipere ſabbathis * eſcas ex his quæ adiacebant, non vetabat Lex: metere autem & colligere in horreum vetabat. Et ideò Dominus his qui incuſabant diſcipulos eius, quoniam vellentes ſpicas manducabant, dixit: Non hoc legiſtis, quod fecit Dauid cùm eſuriſſet, quemadmodum introiuit in domum Dei, & panes propoſitionis manducauit, & dedit eis qui cum eo erant, quos non licebat mãducáre, niſi ſolis ſacerdotibus? per Legis verba ſuos diſcipulos excuſans, & ſignificans licere ſacerdotibus liberè agere. [1] Sacerdos autem ſcitus fuerat Dauid apud eum, quamuis Saul perſequutionem faceret ei. [2] Omnes [enim] iuſti ſacerdotalem habent ordinem. Sacerdotes autem ſunt omnes Domini Apoſtoli, qui neque agros, neque domos hæreditant hîc, ſed ſemper altari & Deo ſeruiunt. De quibus & Moyſes in Deuteronomio, in benedictione Leui ait, Qui dicit patri ſuo, & matri ſuæ, Non noui te, & fratres ſuos non agnouit, & filios ſuos abdicauit, cuſtodiuit præcepta tua, & teſtamentum tuum ſeruauit. Qui autem ſunt qui dereliquerunt patrem & matrem, & omnibus proximis renuntiauerunt propter verbum Dei, & teſtamentum eius, niſi diſcipuli Domini? De quibus iterùm Moyſes, Hæreditas autem (inquit) non erit eis. Dominus enim ipſe hæreditas ipſorum. Et iterùm; Non erit ſacerdotibus Leuitis in tota tribu Leui pars, neque ſubſtantia cum Iſraël: fructificationes Domini * ſubſtantia eorum, manducabunt eas. Propter hoc & Paulus, Non inquiro (inquit) datum, ſed inquiro [3] fructum] diſcipulis, inquit * Dominus, Leuiticam ſubſtantiam habentibus, licebat eis eſurientibus à ſeminibus accipere eſcam. Dignus enim operarius eſca ſua, & ſacerdotes in templo ſabbathum prophanabant, & rei non erant. [4] Quare ergo rei non erant?] quia cùm eſſent in templo, non ſecularia, ſed dominica perficiebant miniſteria, [Legem] adimplentes, non autem prætereuntes Legem, quemadmodum is, qui à ſemetipſo arida ligna attulit in caſtra Dei, iuſtè lapidatus eſt. Omnis enim arbor, quæ nõ facit fructum bonum, abſcindetur, & in ignem mittetur: &, Quicunque templum Dei violauerit, violabit illum Deus.

Matth. 12. 3 Reg. 2. Vellẽ ſabbathis ſpicas legentis Apoſtoli.

Apoſtoli omnes ſacerdotes.

Deut. 33.

Numer. 18. Deut. 18. Deut. 10.

Philip. 4.

*ſubſtantiæ. *Domini

Luca 10.

Num. 15. Matth. 3. 1. Cor. 3.

ANNOTATIONES.

1. Sacerdos autem ſcitus fuerat Dauid] *Eodem ſenſu Dauid ſacerdos hîc dicitur, quo filij eius, 2. Regum 8. ſacerdotes; id eſt, viri principes & primates: ſic enim* כהנים *pro quo Septuaginta* ἱερεῖς *habent, vertit Sanctes: Aut certè in hoc particulari facto, Dauid ſacerdotibus æquatus eſt, quòd panes ſacros vrgente neceßitate comederit. Demùm poteſt Dauid etiam ſacerdos appellari, quod ſacerdotibus Leuiticis ſacros hymnos concinendos, & propoſuerit, & vnà cum ipſis ſit modulatus, ſimulq; laudis, orationis, & cordis contriti hoſtias ſpiritales magna religione obtulerit.*

2. Omnes enim iuſti] *Sententiam hanc ex Irenæo nominatim, ſed paulò aliter tranſcripſit Meliſſa, Sermon. 1. partis 2.* πᾶς βασιλεὺς δίκαιος ἱερατικὴν ἔχει τάξιν, *id eſt, Omnis rex iuſtus ſacerdotalem habet ordinẽ. Vult autem Irenæus pios omnes regali pariter atque ſacerdotali munere fungi, dum carnis laſciuientis impetus lege ſpiritus coërcent, atque hoſtiam viuentem, ſanctam & beneplacentem Deo, ſecundum Apoſtolicã inſtitutionẽ, exhibent: eleemoſynas etiam, & labiorum vitulos Deo optimo, maximo offerunt. Auguſt. hæc acutè explicat lib. 20. de Ciui. cap. 10.* Sicut omnes Chriſtianos, *inquit,* dicimus propter myſticum chryſma, ſic omnes ſacerdotes, quoniam ſunt membra vnius ſacerdotis. De quibus Apoſtolus Petros, 2. Pe. 2. Plebs ſancta, regale ſacerdotium. *Porrò nullum eſſe ſacerdotium externum, quod non ex æquo quibuſlibet conueniat viris, mulieribus, cerdonibus, agricolis, lanionibus, agaſonibus, & abiectiſſimis quibuſque, execranda fuit hæreſis Gnoſticorum priorum, vt in Marco mago iam monſtratum eſt, lib. 1. cap. 9. & apud Tertullia. in præſcript. quam noſtra ætate ab inferis euocarunt Lutherus, Caluinus, & reliqua Gnoſticorum recentiorum colluuies. Hanc impietatem copioſè & eruditè refellunt Alphonſus à Caſtro, lib. 13. contra hæreſes: & Ioannes Roffenſis libr. de ſacerdotio.*

3. Fructum] *expunximus* factum, *authoritate veter. cod.*

4. Quare ergo] *Quinque has dictiones ex vet. cod. reſtituimus: vt mox* legem, *pro* legis.

*OSTENSIO VNIVS ET EIVSDEM SVBſtantiæ eſſe [ea,] quæ ſecundùm Legem ſunt, & ea, quæ ſecundùm Euangelium, & quemadmodum nouum Teſtamentum * prædictum eſt à Prophetis.*

* prædicatum ſit.

CAPVT XXI.

Eadem eſt ſubſtantia, idemque autor vtriuſque teſtamenti.

Luc. 6. Matth. 13.

VNius igitur, & eiuſdem ſubſtantiæ ſunt omnia, hoc eſt ab vno & eodem Deo, quemadmodum [&] Dominus ait diſcipulis; [1] Propterea omnis ſcriba doctus in regno cœlorum, ſimilis eſt homini patrifamiliâs, qui profert de theſauro ſuo noua & vetera. Non alterum quidem vetera, alterũ quidem proferentem noua docuit; ſed vnum & eundem. Paterfamiliâs enim Dominus eſt, qui vniuerſæ domui paternæ dominatur, [&] ſeruis quidem, & adhuc indiſciplinatis condignam tradens Legem, liberis autem & fide iuſtificatis congruentia dans præcepta, filiis adaperiens ſuam hæreditatem. [2] Scribas autem & doctores regni cœlorum, ſuos dicebat diſcipulos, de quibus alibi ait Iudæis: Ecce, mitto ad vos ſapientes, & ſcribas, & doctores, & ex eis occidetis, & effugabitis à ciuitate in ciuitatem. Ea autẽ quæ de theſauro * proferunt noua & vetera, ſine contradictione duo teſtamenta dicit. Vetus quidem quod antè fuerat legiſdatio: noua autem quæ ſecundùm Euãgelium eſt conuerſatio oſtendit, de qua Dauid ait; Cantate Domino canticum nouum. Et Eſaias; Cantate Domino hymnum nouum. Initium eius glorificatur nomen eius à ſummo terræ, * virtutes eius in inſulis annuntiant. Et Hieremias ait; Ecce diſponam (inquit) Teſtamentum nouum, non quemadmodum diſpoſui patribus veſtris in monte Oreb. Vtraque autem teſtamẽta vnus & idem paterfamiliâs produxit, Verbum Dei Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui & Abrahæ & Moyſi * loquutus eſt, [qui] nobis in nouitate reſtituit libertatem, & multiplicauit eam, quæ ab ipſo eſt, gratiam.

Mat. 23.

Pſalm. 95. & 97.

Iſaiæ 42.

Ierem. 30.

Chriſtus Abrahæ & Moyſi loquutus eſt.

* proferũtur.

* vi. tuſ.

* collocutus.

ANNOTATIONES.

1. Propterea omnis ſcriba] *Ita hunc locum poſt Irenæum interpretatur Origenes, vt per noua Euangeliorum & Apoſtolorum oracula: per vetera autem, legis & Prophetarum illis omnino conſentanea ſignificentur. Sequuntur hanc expoſitionem Chryſoſtomus, Theophilactus, & ex Latinis Hilarius, Hieronymus, Auguſtinus 20. de Ciuitate, & in quæſtio. ſuper nouum teſtament. Gaudentius Brixianus Tractat. 7. Impudens ergo Galliſius, qui beati Irenæi ſententiam videns, mauult apoſtatæ & furciferi Marlorati rapſodias, quàm tam doctorum & piorum patrum ſententiam ſequi.*

2. Scribas autem] *Quî fit, vt hîc Apoſtoli ſcribæ, & doctores vocentur, in Actis verò idiotæ, explicat Origenes in 13. cap. Matthæi.*

QVID EST, PLVSQVAM TEMPLVM, & plusquàm Salomon hîc.

CAPVT XXII.

Quod proponit de vtroque teſtamento ſuo perſequitur.

Galat. 4.

Nouum teſtamentum veteri præſtantius eſt.

Matth. 12.

Ioan 1.

PLus eſt enim (inquit) templo hîc. Plus autem & minus non in his dicitur, quę inter ſe communionem non habent, & ſunt contrariæ naturæ, & pugnant aduerſus ſe; ſed in his quæ eiuſdem ſunt ſubſtantiæ, & communicant ſecum, ſolum autem * altitudine & magnitudine differunt: quemadmodum aqua ab aqua, & lumen à lumine, & gratia à gratia. Maior eſt igitur legiſdatio quæ in libertatem, quàm quæ data eſt in ſeruitutem: & ideò non in vnam gentem, ſed in totum mundum diffuſa eſt. Vnus autem & idem Dominus, qui pluſquàm templum eſt, & pluſquàm Salomon, & pluſquàm Ionas donat hominibus, id eſt ſuam præſentiam & reſurrectionẽ à mortuis, ſed non Deum immutans, nec alium prædicans patrem, ſed eundem ipſum, qui ſemper habet plura metiri domeſticis, & proficiente eorum erga Deum dilectione, plura & maiora donans, quemadmodum & Dominus diſcipulis dicebat; Quoniam & maiora

* multitudine.

maiora horum videbitis. Et Paulus ait: Non quòd iam acceperim, aut [quòd] iuſtificatus *Phil. 3.*
ſim, aut iam perfectus ſim: ex parte enim ſcimus, & ex parte prophetamus. Cùm autem *1. Cor. 13.*
venerit quod perfectum eſt, quæ ſunt ex parte deſtruentur. Sicut igitur adueniente perfe-
cto, non alterum patrem videbimus: ſed hunc quem nunc videre cõcupimus. Beati enim *Matth. 5.*
mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Neque alium Chriſtum, & Dei filium ex- *Chriſtus.*
pectabimus, ſed hunc qui ex Maria [Virgine] qui & paſſus eſt, in quẽ [&] credimus, quem
& diligimus. Quemadmodum Eſaias ait: Et dicent in illa die, Ecce, Dominus Deus no- *Iſaia 25.*
ſter iſte quem ſperauimus, & exultauimus in ſalute noſtra. Et Petrus ait in Epiſtola ſua: *1. Pet. 1.*
Quem non videntes diligitis, (inquit) in quem nunc non videntes credidiſtis, gaudebitis
gaudio inenarrabili. Neque alium Spiritum ſanctum [1] percipimus, niſi hunc, qui eſt no- *Spiritus ſanctus.*
biſcum, & qui clamat, Abba pater: & in iiſdem ipſis [2] augmentum] habebimus, & profi- *Rom. 8.*
ciemus, vt iam non per ſpeculum, & per ænigmata, ſed facie ad faciem fruamur muneri-
*aduentũ bus Dei: ſic & nunc plus templo, & plus Salomone percipientes, quod eſt * aduentus filij
Dei, non alterum didicimus Deum, præter fabricatorem [& factorem] omnium, qui ab
initio nobis demõſtratus eſt, neque alterum Chriſtum Dei filium, præter eum qui à Pro-
phetis prædicatus eſt. Nouo enim teſtamento cognito, & prædicato per Prophetas, & ille *Nouum teſtamentum prædicarũt Prophetæ.*
qui illud diſpoſiturus erat ſecundùm placitum patris, prædicabatur, manifeſtatus homi-
nibus, quemadmodum voluit Deus, vt poſſint ſemper proficere credentes in eum, & per
teſtamenta matureſcere [3] per effectum perfectum] ſalutis. Vna enim ſalus eſt, [&] vnus
Deus, qui formauit hominem: præcepta autem multa, & non pauci gradus, qui * addu-
*ducunt. cunt hominem ad Deum. [4] Terreno quidem & temporali regi, cùm ſit homo, licet ali-
*præſtare quoties maiores profectus attribuere his qui ſunt ſubiecti. Deo autem non licebit, cùm
ſit idem, & ſemper maiorem gratiam * præſtat humano generi, & pluribus muneribus aſ-
ſiduè honorare eos, qui placent ei. Si autem hoc eſt proficere, alterum adinuenire patrem *Alterum*
præter eum qui ab initio annuntiatus eſt, & rurſum præter eum qui putatur ſecundò in- *Deum fingere, non eſt*
uentus eſſe, alterum tertium adinuenire, & eiuſdem erit profectus & à tertio [in] quartũ, *proficere.*
[5] & adhuc ab hoc] rurſum alterum, & alterum: & ſic ſemper putans proficere, talis ſenſus
nunquam in vno ſtabit Deo. Expulſus enim ab eo qui eſt, & reuerſus retrorſum quæret
quidem ſemper, inueniet autem nunquam Deum, ſed ſemper incomprehẽſibilitatis pro-
fundo natabit, niſi per pœnitentiam conuerſus, vnde & abiectus erat, reuertatur, [vnum]
Deum patrem Demiurgum confitens & credens, qui à Lege & Prophetis annuntiatus
eſt, qui à Chriſto teſtificatus eſt, quemadmodum ipſe ait ad eos qui accuſabant eius diſci-
pulos, quaſi non ſeruarent traditionem ſeniorum. Quare vos fruſtramini præceptũ * di- *Matth. 15.*
*Domini uinum propter traditionem veſtram? * Dominus enim dixit, Honora patrẽ & matrem:
*Deus. &, Qui maledixerit patri [aut] matri, morte moriatur. Et iterùm ſecundò ait [eis,] Et fru-
ſtrati eſtis ſermonem Dei propter traditionem veſtram: manifeſtiſſimè Dominum, & *Vnicus*
[Deum] patrem confitens Chriſtus eum qui in Lege dixit, Honora patrem & matrem, *Deus.*
vt tibi bene ſit. Verbum enim Dei confeſſus eſt Legis præceptum verax Deus, & nemi-
nem alterum Deum appellauit, quàm ſuum patrem.

ANNOTATIONES.

1. Percipimus] *Vet. cod.* percepimus: *putarem legendum* percipiemus, *vt mox poſtea habebimus, proficiemus, videbimus, expectabimus.*

2. Augmentum] *Deleuimus* cognomentum, *auth. vet. cod.*

3. Per effectum] *Vet. cod.* perfectum, *vtrumque retinuimus.*

4. Terreno quidem] *Vet. cod.* Ante terrenum quidem & temporalem regem, &c. *Si placuerit excuſa lectio interrogationem aſſertione plenam ex comparatione Regis cum Deo eſſe exiſtimarem.*

5. Et adhuc] *Vet. cod.* ab hoc: *vtrumque ſeruare viſum eſt. Cæterùm loco huic nonnihil lucis adferent Prudentij verſus grauiſſimi, quibus Martionitas ita exagitat:* *Io Hamartigenia.*

Si duo ſunt igitur, cur non ſunt multa Deorum
Millia? cur numero Deitas contenta gemello
eſt?
An non in populos diſperſa in numina Diuûm,
Fundere erat melius, mundúmque implere capacem,
Semideis paſſim nullo diſcrimine monſtris?

QVEMADMODVM MOYSES ADuentum Chriſti ſignificauit, & tempus paſſionis, & locum in quo paſſus eſt.

CAPVT XXIII.

Ioan 5. BEne igitur & Ioannes meminit dicentem * Deum Iudæis, Scrutamini ** Dominum.*
Ab vnico Deo ſunt ſcripturæ, aliis de Chriſto teſtari non poſſent. Scripturas, in quibus putatis vos vitam æternam habere: illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me, & non vultis venire ad me, vt vitam habeatis. Quomodo igitur teſtabantur de eo Scripturæ, niſi ab vno & eodem eſſent patre, * præſtruentes homines de aduentu filij eius, & prænunciantes ſalutem quæ eſt ab eo? Si enim crederetis Moyſi, crederetis & mihi: de me enim ille ** præinſtruentes.*
Ioan. 5. ſcripſit, ſcilicet, quòd inſeminatus eſt vbique in Scripturis eius filius Dei, [1] aliquãdo quidem cum Abraham loquens, cum eodem comeſurus. [Aliquando cum Noë, dans ei menſuras: Aliquando autem quærens Adam,] aliquando autem Sodomitis inducens iudicium: & rurſus cùm * videtur, & in viam dirigit Iacob, & de rubo loquitur cum Moy- ** videretur.*
Mortis Chriſti dies. ſe. Et non eſt numerum dicere in quibus à Moyſe oſtenditur filius Dei, cuius & diem paſſionis non ignorauit, ſed figuratim prænuntiauit eum, Paſcha nominãs, & in eadem ipſa, quæ ante tantùm temporis à Moyſe prædicata eſt, paſſus eſt Dominus adimplens paſcha.
Locus. Non ſolùm autem diem deſcripſit, ſed & locum [2] & extremitatem] temporum, & ſignum [occaſus] Solis, dicens; Non poteris immolare paſcha in vlla alia ciuitatum tuarum,
Deut. 16. Exod. 12. * quam Dominus Deus tuus dat tibi, niſi in eo loco, quem delegerit Dominus Deus ** quas.*
Geneſ. 49. tuus inuocari nomen ſuum ibi. Immolabis paſcha * veſpere ad occaſum Solis. Iam autem ** à veſpera.*
Tempus. & manifeſtauerat eius aduentum, dicens: Non deerit princeps in Iuda, neque dux ex femoribus eius, quoaduſque veniat cui * repoſitum eſt, & ipſe eſt ſpes Gentium, alligans ad vitem pullum ſuum, [3] & ad ilicem pullum aſinæ: [4] lauabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine vuæ pallium ſuum: lætificabuntur oculi eius à vino, & candidi dentes eius tãquam lac. Inquirant enim hi qui omnia ſcrutari dicuntur, id tempus in quo defecit princeps & dux ex Iuda, & qui eſt Gentium ſpes, & qui vitis, & qui pullus eius, & quod indumẽtum, & qui oculi, & qui dentes, & quod vinum, & vnumquodque ex * occultis exquirant, & inuenient non alium, niſi Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum annuntiatum. Quapropter Moyſes increpans populum, quod ingratus exiſteret, ait: Sic populus fatuus, & non ** repromiſſum.* ** dictis.*
Deut. 32. Grace. ſapiens, hæc Domino retribuiſtis. Et rurſus ſignificans quoniam qui ab initio condidit, & fecit eos Verbum, & in nouiſſimis temporibus redimens nos, & viuificans oſtenditur pendens in ligno, & non credent ei. ait enim; [5] Et erit vita tua pendens ante oculos tuos,
Deut. 28. Deut. 32. & non credes vitæ tuæ. Et iterùm; Nónne hic idem pater tuus [6] poſſedit] te, & fecit te, & creauit te?

ANNOTATIONES.

1. Aliquando quidem] *Vetus codex hic quædam addit, quædam deſiderat. Germanam lectionem decem adiectis ex illo vocibus, & vnica ſublata, reſtituimus. Tertullianus locum hunc imitatus eſt, contendens non patrem, ſed filium quæſiſſe Adam in horto: arcam poſt introitum Noë clauſiſſe: apud Abraham ſub quercu refrigeratum: & Moſem de rubo vocaſſe, ac orbem totum aquarum violentia puniuiſſe, lib. contra Praxeam, numero 11. & 12.*

2. Et extremitatem temporum, & ſignum occaſus ſolis] *Sic ex vet. cod. reſtituimus: excuſi,* ex extremitate temporum, & ſignum occaſum Solis.

3. Et ad ilicem] *Ilex ſpecies eſt arboris glandiferæ, quæ hic nequit conuenire, cum Gene. 49. verſio latina vitem, & Hebræa litera Sorec, & Septuaginta τῇ ἕλικι habeant: itaque* Helicem *legerim cum Cypriano libr. 1. aduerſus Iudæos, cap. 21. ſecundum correctionem Morelij, & Pamelij. Ambroſ. lib. de benedictionibus Patriarcharum, cap. 4. habet,* cicilium: *ancles,* ramum *vertit.*

4. Lauabit in vino] *Hunc locum ſcripturæ Iuſtini martyris illuſtrabit interpretatio:* Significabat Moſes, *ait,* abluendos Meſſiæ ſanguine, quotquot in eum crederent. Nam Spiritus ſanctus ſtolam vocat eos, qui per ipſum remiſſionem peccatorum accipiunt. Cæterùm ſanguis vuæ ſignificat habere quidem Chriſtum ſanguinem, non tamen ex humano ſemine, ſed ex Dei potentia, ſicut vitis ſanguinẽ, non homo, ſed Deus genuit. *In Dialogo* *In eandem ſententiã deſcendunt Tertullia. 4. contra Mar. Orig. hom. 17 in Geneſ. Clemens Alexand. lib. 1. pædagogi: Athanaſius quæſt. 105. ad Antiochum: Chryſoſtom. homi. 67. in Geneſ. Theodoret. quæſtio. 109. in Geneſ. Ambroſ. lib.*

de

de benedictionibus Patriarcharum cap. 4. & Auguſtinus 12. contra Fauſtum, cap. 42. quos omnes Iudaico planè ſupercilio audet Caluinus in commentis ſuis hac de cauſa carpere & notare.

5. Et erit vita tua pendens] *Hunc locum de crucis myſterio, poſt Irenæum interpretantur Cyprianus lib. 2. aduerſus Iudæos, cap. 20. Ruffinus in expoſitio. Symbo. Tertullian. lib. contra Iudæos: Athanaſius lib. de incarnat. Verbi: Auguſtinus lib. 12. contra Fauſtum, cap. 5. Tertul. lib. de Trinit.*

6. Poſſedit] *Expunximus* poſſidet, *autho. veter. cod. & conſenſu vulgatæ editionis Bibliorum.*

QVONIAM ET PROPHETÆ, ET IVſti, ante aduentum Domini, cognouerunt aduentum eius.

Capvt XXIIII.

QVoniam autem non ſolùm Prophetæ, & iuſti multi præſcientes per Spiritum aduentum eius, orauerunt in illud tempus venire, in quo facie ad faciem viderent Dominum ſuum, & ſermones audirent eius, Dominus fecit manifeſtum, dicens diſcipulis; Multi Prophetæ & iuſti cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt: & audire quę auditis, & non audierunt. Quemadmodum igitur concupierũt & audire, & videre, niſi præſciſſent futurum eius aduentum? Quomodo autem præſcire potuerunt, niſi ab ipſo præſcientiam antè accepiſſent? Quomodo autem Scripturæ teſtificantur de eo, niſi ab vno, & eodem Deo omnia ſemper per Verbum reuelata, & oſtenſa fuiſſent credentibus, aliquando quidem colloquente eo cum ſuo plaſmate, aliquando autem dante legem, aliquando verò exprobrante, aliquando verò exhortante, ac deinceps liberante ſeruum ſuum, & adoptante in filium, & apto tempore * incorruptibilem hæreditatem præſtante, ad perfectionem hominis. Plaſmauit enim eum in augmentum & incrementum, quemadmodum & Scriptura dicit; Creſcite, & multiplicamini. Et hoc Deus ab homine differt, quoniam Deus quidem facit, homo autem fit: & quidem qui facit, ſemper idem eſt: quod autem fit, & initium, & medietatem, & adiectionem, & augmentũ accipere debet. Et Deus quidem bene facit, bene autem fit homini. Deus quidem perfectus in omnibus, ipſi ſibi æqualis & ſimilis, totus cùm ſit lumen, & totus mens: [1] & totus ſubſtantia, & fons omnium bonorum, homo verò profectum percipiens, & augmentum à Deo. Quemadmodum enim Deus ſemper idem eſt, ſic & homo in Deo inuentus, ſemper proficiet ad Deum. neque enim Deus ceſſat aliquando in benefaciendo, & locupletando hominem, neque homo ceſſat beneficium accipere, & ditari à Deo. exceptorium enim bonitatis, & organum clarificationis eius homo, gratus ei qui ſe fecit: & iterùm exceptorium iuſti iudicij eius homo ingratus, & ſpernens plaſmatorem, & non ſubiectus verbo eius, qui plurimùm ſemper fructificantibus, & plus habentibus Dominicum argentum daturum ſe pollicitus eſt; Euge (inquit) ſerue bone, & fidelis, quia in modico fidelis fuiſti, ſupra multa te conſtituam, intra in gaudium Domini tui. Ipſe Dominus [2] plurimùm non promittens. Sicut ergo nunc fructificantibus, plurimùm daturum ſe pollicitus eſt, ſecũdùm munerationem [3] gratiæ ſuæ, ſed non ſecundùm commutationem] agnitionis. Ipſe enim Dominus perſeuerat, & idem pater reuelatur. Sic ergo & poſterioribus maiorem quàm quæ fuit in veteri teſtamento, munerationem gratiæ attribuit, vnus & idem Dominus per ſuum aduentum. Et illi [enim] qui per famulos audiebant venturum regem, mediocriter gaudebant, ſecundùm quod ſperabant venturum eum: qui autem præſentem viderunt, & libertatem adepti, & potiti ſunt eius muneratione, maiorem gratiam, & abundantiorem exultationem habent gaudentes de regis aduentu, quemadmodum & Dauid dicit; Anima mea exultabit in Domino, iucundabitur in ſalutari eius. Et propter Hieroſolymam [4] introeunte eo, omnes qui erant in via Dauid, in dolore animæ cognouerũt ſuum regem, & ſubſtrauerunt ei veſtimenta, & ramis viridibus adornauerunt viam, cum magna lætitia & exultatione clamantes, & dicentes; Oſanna fili Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini, oſanna in excelſis. Zelantibus autem malis diſpenſatoribus, qui circumueniebant inferiores, & dominabantur eorũ, quibus ratio non conſtabat, & pro-

Spiritu reuelante aduentum Chriſti praſcierunt, & deſiderauerũt Prophetæ.
Lucæ 10.
* *incorruptelæ.*
Geneſ. 1.
Quibus Deus differt ab homine.
Mat. 25.
Pſalm. 12.
Ingreſſus Chriſti in Hieroſolymam.
Matth. 21.

pter hoc nolentibus credere veniſſe Regem, & dicentibus ei; Audis quid iſti dicunt? ait
Pſalm. 8. Dominus; Nunquam legiſtis, Ex ore infantium, & lactãtium perfeciſti laudem? Id quod
à Dauid in filium Dei dictum erat, in ſe factum oſtendens, & ſignificans illos quidem ne-
ſcire virtutem Scripturæ, & diſpoſitionem Dei: ſe autem eſſe qui à Prophetis annuntia-
tus eſt Chriſtus, cuius nomen in omni terra laudatur, ex ore infantium & lactantium lau-
dem * perficientis ſuo patri: quapropter & eleuata eſt magnificentia eius ſuper cœlos. Si **perficiẽti.*
Si idẽ Chriſtus, idem quoque pater eſt à Prophetis prædicatus. ergo idem ipſe adeſt, qui prædicatus eſt à Prophetis, * Dominus noſter Ieſus Chriſtus, & **Deus.*
aduentus eius pleniorem gratiam, & maiorem munerationem attribuit his, qui ſuſcepe-
runt eum: manifeſtum quoniam & pater idem [ipſe] eſt, qui à Prophetis annuntiatus eſt,
& non alterius patris agnitionem fecit veniens filius, ſed eiuſdem qui ab initio prædica-
tus eſt, à quo [&] libertatem detulit his qui legitimè, & prono animo, & toto corde de-
ſeruiunt ei: contemptoribus autem, & nõ ſubiectis Deo, ſed in gloria hominum exterio-
res * res mundi huius ſectantibus, quæ in figuram futurorum traditæ erant, velut vmbræ **mundiẽtia.*
cuiuſdam deſcriptionem faciente Lege, atque deliniante, de temporalibus æterna, de ter-
renis cœleſtia, fingentibus pluſquàm quæ dicta ſunt ſeſe obſeruare, tanquam diligentiam
ſuam etiam ipſi Deo præferentibus, intus autem plenis hypocriſi, & cupiditate, & omni
malitia, * ſempiternam attulit perditionem, abſcindens eos à vita. **in ſempiternum.*

ANNOTATIONES.

1. Et totus ſubſtantia] *Septem dictiones iſtas deſiderabant omnes excuſi codices.*

2. Plurimùm non promittens] *Vetus codex negationem non habet, ſed affirmando legit*, Ipſe Dominus plurimum præmittens. *ſuſpicor locum eſſe corruptum, nec niſi alterius exemplaris ope poſſe reſtitui.*

3. Gratiæ ſuæ] *Ex vet. cod. ſex iſtas dictiones reſtituimus.*

4. Introëunte eo] *Vetus cod.* introëunte, cum omnes qui erant, &c.

QVEMADMODVM SENIORVM TRAditio contraria erat Legi quæ data eſt per Moyſem.

CAPVT XXV.

SEniorum enim ipſorum traditio, quam ex Lege obſeruare fingebant, cõ-
Eſaia 1. traria erat Legi, quæ data eſt per Moyſem. Propter hoc & Eſaias ait; Cã-
pones tui miſcent vinum aqua; [1] Oſtendens quòd auſtero Dei præcepto
miſcerent ſeniores aquatam traditionem, id eſt, aggredientes adulteram
Legem, & contrariam Legi, ſicut & Dominus fecit manifeſtum, dicens
Matth. 15. eis; Quare vos tranſgredimini præceptum Dei propter traditionem ve-
ſtram? Non ſolùm autem per præuaricationem fruſtrati ſunt Legem Dei, miſcentes vinũ
Phariſaica traditiones contraria Legi Dei. aqua, ſed & ſuam Legem è contrario ſtatuerunt, quæ vſque adhuc Phariſaïca vocatur. In
qua quædam quidem auferunt, quædam verò addunt, [2] quædam autem] quemadmodũ
volũt, interpretantur, quibus vtuntur ſingulariter magiſtri eorum, quas traditiones vo-
lentes [vendicare] Legi Dei, inſtituenti eos aduentum Chriſti non ſubiecti eſſe voluerũt,
ſed & Dominum arguebant in ſabbathis curantem: quod quidem, ſicut prædiximus, Lex
non prohibebat. Etenim ipſi ſecundùm aliquid curabant, circuncidentes hominem in
ſabbatho, ſe autem ipſos non redarguebant, per traditionem prædictam, & Phariſaïcam
legem, tranſgredientes præceptum Dei, & præceptum Legis non habentes, id eſt dile-
ctionem, quæ eſt circa Deum. Quoniam autem hoc primum & maximum præceptũ eſt,
ſequens autem circa proximum, Dominus docuit, totam Legem & Prophetas pendere
dicens ex ipſis præceptis. Et ipſe autem aliud maius hoc præcepto non detulit, ſed hoc i-
Luca 10. Chriſtus ex Legis repetitione, ſilius patris deprehenditur. pſum renouauit ſuis diſcipulis iubens eis; Deum diligere ex toto corde, & cæteros quẽ-
admodum ſe. Si autem ab alio deſcendiſſet patre, nunquam ex Lege primo & ſummo v-
ſus eſſet præcepto, ſed vtique omnimodò eniteretur [3] maius] hoc à perfecto patre defer-
re, & non eo vti, quod à Deo Legis fuiſſet datum. Et Paulus autem, Adimpletio (inquit)
Rom. 13. Legis dilectio, & omnibus cæteris euacuatis manere fidem, ſpem, dilectionem: maiorem
1. Cor. 13. autem eſſe omnium dilectionẽ, [4] &] neque agnitionẽ ſine dilectione, quæ eſt erga Deum
præſtare

præſtare aliquid, neque myſtetiorum comprehenſionem, neque fidem, neque Prophetiã, ſed omnia vacua & * fruſtrata eſſe ſine dilectione: dilectionem verò perficere perfectum hominem, & eum qui diligit Deum, eſſe perfectum, & in hoc æuo, & in futuro, Nunquã enim deſinimus diligentes Deum, ſed quanto plus eum intuiti fuerimus, tanto plus eum diligimus.

** fruſtra.*

ANNOTATIONES.

1. Oſtendens quòd auſtero] *Hieronymi interpretatio huic omnino ſimilis eſt:* Lex Dei pura atque ſincera, *ſcribit ille,* violata eſt traditionibus Phariſæorum: quod Dominus io Euãgelio planiùs docet, Omiſiſſe eos legem Dei, & ſeqoi mandata hominom. Omniſque doctor qui auſteritatem ſcripturarum vertit ad gratiam, & ita loquitur, vt non corrigat, ſed delectet aodientes, vinũ ſanctarum ſcripturarum violat, atque corrumpit ſenſu ſuo.

2. Quædam autem] *Duas voces iſtas ex vete. cod. addidimus, & paulò poſt* vindicare *pro* iodicare *reſtituimus.*

3. Maius hoc] *Ita vet. cod. excuſi* in alium.

4. Et neqoe agnitionem ſine dilectione] *Vides quantum recedat à Gnoſticorum placitis, quibus totum ſalutis noſtræ negotium ſolâ fides initi volunt: dilectionis operibus nihil omnino deferentes. Sed de hoc alibi.*

DE PHARISAICA LEGE, QVÆ SVNT particularia præcepta, & quæ Catholica.

CAPVT XXVI.

IN Lege igitur, & in Euangelio, cùm ſit primum & maximum pręceptum, diligete Dominum Deum ex toto corde: dehinc ſimile illi; Diligere proximum ſicut * teipſum, vnus & idem oſtenditur Legis & Euangelij conditor. Conſummatæ enim vitæ præcepta in vtroque Teſtamento cùm ſint eadẽ, eundem oſtenderunt Deum, qui particularia quidẽ præcepta apta ¹ vtriſque præcepit,] ſed eminentiora & ſumma, ſine quibus ſaluari non poteſt, in vtroque eadẽ ſuaſit. Quem autem non confundat Dominus, oſtẽdens non ab altero Deo eſſe Legem, ſic dicens eis qui à ſe docebantur, turbæ & diſcipulis; Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phatiſæi, omnia itaque * quæ dixerint vobis, cuſtodite, & facite, ſecundùm autem opera eorum nolite facere, dicunt enim & non faciunt. Alligãt enim ſarcinas graues, & imponunt ſuper humeros hominum, ipſi autem nec digito quidem volunt eas mouere. Non ergo eam Legem quæ eſt per Moyſem data, incuſabat, ² quam adhuc ſaluis] Hieroſolymis ſuadebat fieri: ſed illos redarguebat, quòd verba quidem Legis enuntiarent, eſſent autem ſine dilectione, & propter hoc iniuſti in Deum, & in proximos extiterunt. Quemadmodum ait Eſaias; Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè eſt à me, fruſtrà autem colunt me, docentes doctrinas & præcepta hominum. Non per Moyſem datam Legem dicẽs præcepta hominum, ſed traditiones presbyterorum ipſorũ, quas finxerant, quas vindicantes fruſtrabãtur Legem Dei, & propter hoc nec verbo eius ſubiecti ſunt. Hoc enim eſt quod [&] à Paulo dicitur de iſtis; Ignorantes enim iuſtitiã Dei, & ſuam [iuſtitiam] volentes ſtatuere, iuſtitiæ Dei nõ ſunt ſubiecti: finis enim Legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti. Et quomodo finis Legis Chriſtus, ſi non [&] initium eius eſſet? Qui enim finem intulit, hic & initium operatus eſt. Ipſe eſt qui dicit Moyſi; Videns vidi vexationem populi mei qui eſt in Ægypto, & deſcendi vt eruam eos: ab initio aſſuetus Verbum Dei aſcendere & deſcendere, propter ſalutẽ eorum qui malè haberẽt. Quoniam autem Lex prædocuit hominem ſequi oportere Chriſtum, ipſe facit manifeſtum ei qui interrogauit eum, Quid faciens vitã æternam hæreditaret, ſic reſpondens; Si vis [in] vitam introire cuſtodi præcepta. Illo autem interrogante, Quæ? Rurſus Dominus, Non mœchaberis, non occides, non furaberis, non falſum teſtimonium reddes, honora patrẽ, & matrem, & diliges proximum tanquam teipſum, velut gradus proponẽs præcepta Legis introitus ³ in vitam, volentibus ſequi eum] quæ vni tum dicens, omnibus dicebat. Ille autem cùm dixiſſet, Omnia feci: ⁴ & fortè non fecerat: nam vtique non diceretur ei, Cuſtodi præcepta, arguens Dominus cũpiditatem eius, dixit ei; Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia quæ habes, & diuide pauperibus, & veni, & ſequere me. Apoſtolorum partem promittens eis, qui ſic fecerint, & non alterum Deum patrem annuntiabat eis qui ſequebantur eum, præter eũ qui ab initio à Lege annũtiatus eſt, nec alium filium, nec matrem Enthymeſim Æonis, qui fuit in paſſione, & in defectione, nec triginta Æonũ pleni-

Matth. 10. *Luca 10.*
** ſeipſum.*
Idem legis & Euangelij conditor.
** quæcunque.*
Mat. 23.
Chriſtus nõ legem, ſed Phariſaicas traditiones accuſauit
Eſaia 29.
Roma. 10.
Exod. 3.
Lex docuit Chriſtũ ſequendũ eſſe
Matth. 19.

Hæreticiſſiores fabularum.

tudinem, quæ vacua & inconſtans oſtenſa eſt, nec eam fabulam quæ à reliquis hæreticis ficta eſt: ſed docebat vt facerent præcepta quæ ab initio præcepit Deus, & vt veterem cupiditatem per opera bona ſoluerent, & ſequerētur Chriſtum. [5] Quoniam autem ea quæ poſſidentur, pauperibus diuiſa, ſolutionem faciunt præteritæ cupiditatis, Zachæus * fa- ** fecit.* cit manifeſtum, Ecce, dicens; Dimidium * bonorum meorum do pauperibus, & ſi cuius ** ex bonis meis.* quid defraudaui, reddo quadruplum.

Eleemoſyna. Luc. 19.

ANNOTATIONES.

1. Vtriſque præcepit] *Delevimus* præceptis, *vet. cod. auth.*
2. Quam adhuc ſaluis] *Codices excuſi* Saulus.
3. In vitam] *Quinque has voces deſiderabant omnes codices excuſi.*
4. Et fortè non fecerat] *Auguſt. epiſt. 89 arrogantius multò quàm verius iuuenem hæc dixiſſe putat. Hieronymus mendacem illum apertè pronuntiat.*
5. Quoniam autem ea quæ poſſidentur] *Hæc ad eleemoſynarum encomia, & præmia pertinent, quæ eodem pacto Cyprian. Serm. de operibus & eleemo. deſcribit:* Sicut lauacro aquæ ſalutaris, *ait*, gehēnæ ignis extinguitur, ita eleemoſynis atque operibus iuſtis delictorum flamma ſopitur.

*QVEMADMODVM DOMINVS, QVÆ DE Lege comprehendebantur, ſuperextendit diſcipulis, & non diſſoluit, & ſecundùm quid plus * abundauit iuſtitia noſtra, quàm Scribarum & Phariſæorum.

** quomodo.* ** abundat*

Caput XXVII.

Naturalibus legis homo iuſtificatur, eáque Chriſtus nō diſſoluit, ſed extendit. Matth. 5. ** ante legiſdationem.*

ET quia Dominus [1] naturalia Legis, per quæ homo iuſtificatur, [quæ] etiam * à legiſdatione cuſtodiebant, qui fide iuſtificabantur, & placebant Deo, nō diſſoluit, ſed extendit, ſed & impleuit, ex ſermonibus eius oſtenditur. Dictū eſt enim (inquit) antiquis, Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quoniā omnis qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Et iterùm dictum eſt, Non occides. Ego autem dico vobis, Omnis qui iraſcitur fratri ſuo ſine cauſa, reus erit iudicio: & dictum eſt, Non periurabis. Ego autem dico vobis, * nō ** neque.* iurare in totum. Sit autem vobis ſermo, etiam etiam, & non non. Et quæcunque ſunt talia. Omnia enim hæc non cōtrarietatem, & diſſolutionē præteritorū continent, ſicut qui à Marcione ſunt, vociferantur, ſed plenitudinem & extenſionem, ſicut ipſe ait; Niſi abūdauerit iuſtitia veſtra pluſquàm Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnū cœlorum. Quid autem erat plus? [2] Primò quidem non tantùm in patrem, ſed & in filiū eius iam manifeſtatum credere: hic eſt enim, qui in communionem [3] & vnitatem Dei] hominem ducit. Pòſt deinde non ſolùm dicere, ſed & facere. Illi enim dicebant, ſed non faciebant: & non tantùm abſtinere à malis operibus, ſed etiam à concupiſcentiis eorum. Hæc autem non quaſi contraria Legi docebat, ſed adimplens Legem, & infigens iuſtificationes Legis in nobis. Illud autem fuiſſet Legi contrarium, ſi quodcunque Lex vetaſſet fieri, idipſum diſcipulis ſuis iuſſiſſet facere. Et hoc autē quod præcepit, non ſolùm vetitis à Lege, ſed etiam à concupiſcentiis eorum abſtinere, non contrarium eſt, quemadmodū prædiximus, neque ſoluentis Legē, ſed adimplentis, & extendentis, & dilatantis. Etenim Lex, quippe ſeruis poſita, per ea quæ foris erant corporalia, animam erudiebat, velut per vinculum attrahens eam ad obedientiam præceptorum, vti diſceret homo [3] adſeruire] Deo. Verbum autem liberans animam, & per ipſam corpus voluntariè emundari docuit: quo facto neceſſe fuit * auferre quidē vincula ſeruitutis, quibus iam [4] homo aſſueuerat] & ſine ** auferri* vinculis [5] ſequi Deum,] ſuperextendi verò decreta libertatis, & augeri ſubiectionem quę eſt ad regem, vt non retrorſus quis * renitens indignus appareat ei qui ſe liberauit. Eam ** reuertens* verò pietatem & obedientiam, quę eſt erga patremfamiliàs, eſſe quidē eandem & ſeruis, & liberis: maiorem autē fiduciam habere liberos, quoniā ſit maior & glorioſior operatio libertatis, quàm ea quæ eſt in * ſeruitutem obſequentia. Et propter hoc Dominus pro eo ** ſeruitute* quod eſt, Non mœchaberis, nec concupiſcere præcepit: & pro eo quod eſt, Non occides, neque iraſci quidem: & pro eo quod eſt decimare, omnia quæ ſunt pauperibus diuidere: & non tantùm proximos, ſed etiam inimicoſ diligere: & non tantùm bonos datores & communicatores eſſe, ſed etiam aduerſus eos, qui tollunt noſtra, gratuitò donatores. Tol-

Ibidem.

Iuſtitia Chriſtiana diſtat à Phariſaica diſtet.

Effectus noſtra libertatis.

Chriſtus decalogum explicauit. Matth. 5.

lenti

lenti enim tibi tunicam[ait,]remitte ei & pallium,& ab eo qui tollit tua,non repoſcas: & quemadmodum vultis vt faciant vobis homines,facite eis:vt non quaſi nolentes fraudari * contriſtemur, ſed quaſi volentes donauerimus, gaudeamus, gratiam magis præſtantes in proximos,quàm * neceſſitati ſeruientes. Etſi quis te (inquit) angariauerit mille paſſus,vade cum eo alia duo,vti non quaſi ſeruus ſequaris, ſed quaſi liber præcedas, aptum te [in]omnibus & vtilem proximo præſtans,non illorum malitiam intuens, ſed tuã bonitatem perficiens,configurans temetipſum patri,qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos,& pluit ſuper iuſtos & iniuſtos.Hæc autem omnia, quemadmodum prædiximus, non diſſoluentis erant Legem,ſed adimplentis & extendentis, & dilatantis in nobis.Tanquam ſi aliquis dicat,maiorem libertatis operationem, & pleniorem erga [6] liberatorem noſtrum]infixam nobis ſubiectionem & affectionem. Non enim propter hoc [7] liberauit nos]vt ab eo abſcedamus:nec enim poteſt quiſquam extra dominica conſtitutus bona, ſibimetipſi acquirere ſalutis alimenta: ſed vt plus gratiam eius adepti,plus eum diligamus. [8] Quanto autem plus eum dilexerimus, [9] hoc maiorem ab eo] gloriam accipiemus,cùm ſimus ſemper in conſpectu patris.Quia igitur naturalia omnia præcepta cõmunia ſunt nobis & illis,in illis quidem initium & ortum habuerunt, in nobis augmentum & adimpletionem perceperunt.Aſſentire enim Deo,& ſequi eius Verbum, & ſuper omnia diligere eum,& proximum ſicut ſeipſum, (homo autem homini proximus)& abſtinere ab omni mala operatione, & quæcunque talia communia vtriſque ſunt, vnum & eundem oſtendunt Deum. [10] Hic eſt] autem Dominus noſter Verbum Dei,qui primò quidem ſeruos attraxit Deo,poſtea autem liberauit eos qui ſubiecti[ſunt]ei,quemadmodum ipſe ait diſcipulis, Iam non * dico vos ſeruos: quia ſeruus neſcit quid eius dominus faciat. Vos autem dixi amicos, * quia omnia quæ audiui à patre meo,* nota feci vobis. In eo enim quod dicit,Iam non dico vos ſeruos,manifeſtiſſimè ſignificauit ſe eſſe,qui primò quidem eam ſeruitutem quæ eſt erga Deum, hominibus per Legem conſtituerit, pòſt deinde libertatem eis donauerit.Et in eo quod dicit, Quoniam ſeruus neſcit quid faciat Dominus eius, ignorantiam ſeruilis populi manifeſtat per ſuum aduentum.In eo autem quod amicos Dei dicit ſuos diſcipulos, manifeſtè oſtendit ſe eſſe Verbum Dei, quem & Abraham voluntariè & ſine vinculis propter generoſitatem fidei ſequens, amicus factus eſt * Dei. Sed neque Abrahæ amicitiam propter indigentiam aſſumpſit,Dei Verbum exiſtens ab initio perfectus: Antequam enim Abraham eſſet,ego ſum: (inquit) [11] ſed vt ipſi] Abrahæ donaret æternam vitam exiſtens bonus, quoniam amicitia Dei immortalitatis eſt condonatrix, his,qui aggrediuntur eam.

Margin: * contriſtemini. * neceſſitate. — *Naturalia præcepta omnibus cõmunia ſunt.* — * dicam. * quoniã. * manifeſtaui. — *Ioan. 15.* — *Cur Apoſtoli non ſerui, ſed amici, à Christo appellati ſunt.* — * Deo. — *Deus noſtri non eget.* — *Ioan. 8.*

ANNOTATIONES.

1. Naturalia legis per quæ homo iuſtificatur] *Si cum veteri codice legas vt in margine appoſuimus*, ante Legildationem, *huius loci interpres optimus erit Tertullianus,lib.cont.Iudæos.* Ante legem Moyſi (*inquit*)ſcriptam in tabulis lapideis, legem cõtendo fuiſſe non ſcriptam, quæ naturaliter intelligebatur, & à patribus cuſtodiebatur. Nam vnde Noe iuſtus inuentus,ſi non illum naturalis legis iuſtitia præcedebat? Vnde Abraham amicus Dei deputatus, ſi non de æquitate & iuſtitia legis naturalis? Vnde Melchiſedech ſacerdos ſummi Dei nuncupatus, ſi non ante Leuiticæ legis ſacerdotium,fuerunt qui ſacrificia Deo offerebant? *Iuſtinus in dialogo iiſdem argumentis vult Patres ſub Lege naturæ iuſtificatos. Non eſt igitur quod Magdeburgenſes hac de cauſa Irenæum, vt de ſingulari næuo traducant. Quod ſi excuſorum codicum lectionem retinueris,* à legiſdatione: *rectus quoque ſenſus; cum lex præcepta illa naturæ cõformia,non abrogarit,ſed magis explicarit & cõfirmarit,quorũ obſeruatione cum fide in venturum Meſſiam: Prophetas Patréſque veram iuſtitiam conſequutos fuiſſe ambigat nullus.Obſeruandum, quòd non ſoli fidei, vim iuſtificandi tribuat, vt mentiuntur Magdeburg.*

2. Primò quidem nõ tantum in Patrem]*Duabus his partibus, quibus iuſtitiam noſtram ſuper Phariſeorum abundare docet; tertiam hanc addit Clemens Ro. lib. 2.conſtit.cap.39.Si de ſacerdotibus,orphanis, & viduis,maiorem curam ſuſcipiant Chriſtiani.*

3. Et vnitatem Dei]*Sic ex vet. cod.locum reſtituimus:alij omnes habebant*, vnitatem Deo hominem Domino ducit.

3 Adſeruite Deo] *Sic vet. cod. excuſi* ad ſeruiendum.

4. Homo aſſueuerat] *Expunximus* aſſueti erãt, *vet.cod.author.*

5. Sequi Deum]*Deleuimus* eſſe quidẽm,*vet.cod. author.*

6. Erga liberatorem noſtrum] *Codices excuſi* libertatem noſtram.

7. Liberauit nos] *Ita reſtituimus ex vet.cod.excuſi cod.*liberabimur.

8. Quanto autem plus dilexerimus]*Melioribus operibus ſanctorum, maiorem apud Deum repoſitam eſſe mercedem, hic apertè docet: & eo euidentius adhuc Tertullianus lib. Scorp.aduerſus hoſce Gnoſticos,*Quomodo,*ſcribit,*multæ manſiones apud patrem, ſi non

pro varietate meritorum? Quomodo ſtella à ſtel la diſtabit in gloria, niſi pro diuerſitate radiorum? *Et Dionyſius Areop.* Singulos pro meritis, lucis ſuæ Deus participes facit, *lib. de cœleſti hier. cap.* 3. *& rurſus:* Ipſa lucis participatio, pro ſuſcipientium meritis varia eſt. *cap. 9. eiuſdem libri.*

9. Hoc maiorem] *Prius erat* eo magis.

10. Hic eſt autem] *Codices excuſi* eſt autem.

11. Sed vt ipſi Abrahæ] *Sic vetus cod. legendum docuit: excuſi* ipſe.

QVARE FECIT DEVS HOMINEM, ET PATRES ELEGIT, ET NOS vocauit, & quid præſtat ea quæ eſt ad Deum ſeruitus, & quare talis lex populo data eſt.

CAPVT XXVIII.

Ante mundum conditũ filius Patrem glorificabat. *Io. 17.*

IGitur initio non quaſi indigens Deus [1] hominis,] plaſmauit Adam, [2] ſed
vt haberet in quem collocaret ſua beneficia. [1] Non[enim] ſolùm ante A-
dam, ſed & ante omnem conditionem glorificabat Verbũ patrem ſuum
manens in eo, & ipſe à patre * glorificabatur. Quemadmodum ipſe ait, ** clarificabatur.*
Pater clarifica me claritate quam habui apud te priuſquam mundus fie-
ret. Nec noſtro miniſterio indigens iuſſit vt eum ſequeremur, ſed vt no-
bis ipſis attribueret ſalutem. Sequi enim Saluatorẽ, participare eſt ſalutem, & ſequi lumẽ,
* participare eſt lumen: qui autem in lumine ſunt, non * ipſi lumen illuminant, ſed illumi- ** percipere.*
nantur & illuſtrantur ab eo. Ipſi quidem ei nihil præſtant, beneficium autem percipientes ** ipſum.*
illuminantur à lumine. Sic & ſeruitus erga Deum, Deo quidem nihil præſtat, nec opus eſt
Deo humano obſequio: ipſe autem ſequentibus & ſeruientibus ei, vitam & incorruptelã,
& gloriam æternam attribuit, beneficium præſtans ſeruientibus ſibi, ob id quòd ſeruiunt,
& ſequentibus ob id quòd ſequuntur, [4] ſed non beneficium ipſo ab eis percipiente. Eſt
Cur nos Deus ſeruos ſibi eſſe volit. enim diues, perfectus, & ſine indigentia. Propter hoc autem exquirit [Deus] ab homini-
bus ſeruitutem, vt quoniam eſt bonus & miſericors, benefaciat eis qui perſeuerant in ſer-
uitute eius. [5] In quantum] enim Deus nullius indiget, in tantum homo indiget Dei com-
Ioan. 15. munione. Hæc enim gloria hominis, perſeuerare ac [permanere] in Dei ſeruitute, &
propter hoc dicebat diſcipulis Dominus, Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos, ſigni-
Ioan. 17. ficans quoniam non ipſi glorificabant eum ſequentes eum, ſed in eo quòd ſequerentur
filium Dei, glorificabantur ab eo. Et iterum, volo vt vbi ego ſum, ibi & hi ſint, vt vi-
Iſa 43. deant claritatem meam: non vanè glorians ſuper hoc, ſed gloriam ſuam * participare vo- ** participari.*
lens diſcipulis ſuis, de quibus Eſaias ait, Ab oriente attraham ſemen tuum, & ab occaſu
colligam te, & dicam Aquiloni, [Adduc,] & Auſtro, Noli prohibere, attrahe filios meos
de longinquo, & filias meas à ſummitatibus terræ. Omnes enim quotquot vocati * eſtis ** ſunt.*
Matt. 24. in nomine meo: in gloria enim mea præparaui & formaui & feci eum, * hæc ideo. Quo- ** hoc.*
niam vbicunque eſt cadauer, * illic congregabuntur & aquilæ, participantes gloriæ Do- ** illuc.*
mini, qui & formauit, & ad hoc præparauit nos vt dum ſumus cum eo, participemus glo-
Deus nos creauit propter munificentiam ſuam: & Patriarchas elegit ob illorum ſalutem. riæ eius. Sic & Deus ab initio hominem quidem plaſmauit propter ſuam munificentiam,
patriarchas verò elegit propter illorum ſalutem, populum verò * formabat, docens indo- ** præformat.*
cibilem ſequi Deum, Prophetas verò præſtruebat in terra, aſſueſcens hominem porta-
re eius ſpiritum, & communionem habere cum Deo, ipſe quidem nullius indigens, his
verò qui * indigentes ſunt eius, ſuam præbens communionem, & his qui ei complacebant ** indigẽs.*
fabricationem ſalutis vt architectus delinians, & non videntibus in Ægypto à ſemetipſo
dans ducationem. Et his qui inquieti erant, in eremo dans aptiſſimam Legem, & his qui
Luc. 15. in bonam terram introierunt dignam præbens hæreditatem, & his qui conuertuntur
ad patrem, ſaginatum occidens vitulum, & primam ſtolam donans, multis modis com-
Apo. 14. ponens humanum genus ad conſonantiam ſalutis, & propter hoc Ioannes in Apocaly-
pſi ait, Et vox eius quaſi vox aquarum multarum. Verè [enim] aquæ multæ Spiritus
Dei. Quoniam diues & quoniam magnus eſt pater, & per omnes illos tranſiens Ver-
bum ſine inuidia vtilitatem præſtabat eis qui ſubiecti ſibi erant, omni conditioni con-
gruentem & aptam Legem conſcribens. Sic autem & populo tabernaculi factionem, &
ædificationem templi, & Leuitarum electionẽ, ſacrificia quoque & oblationes, & moni-
tiones, & reliquam omnem Legis ſtatuebat deſeruitionem. Ipſe quidẽ nullius horum eſt
indigẽs: eſt enim ſemper plenus omnibus bonis, omnémque odorem ſuauitatis, & omnes
ſuaueolentium

ſuaueolentium vaporationes habens in ſe etiam antequam Moyſes eſſet: facilem autem ad idola reuerti populum erudiebat per multas aduocationes, prętruens eos perſeuerare, & ſeruire Deo, per ea quæ erant ſecunda ad prima * aduocans, hoc eſt, per typica ad vera, & per temporalia ad æterna, & per carnalia ad ſpiritalia, & per terrena, ad cœleſtia. Quẽadmodum dictum eſt Moyſi, Quoniam facies omnia iuxta typum eorum quæ vidiſti in monte. Quadraginta enim diebus diſcebat tenere ſermones Dei, & characteres cœleſtes, & imagines ſpiritales, & præfigurationes futurorum, quemadmodum & Paulus ait, Bibebant enim de [6] ſpiritali ſequenti] petra: petra autẽ erat Chriſtus. * Rurſum prædictis his quæ in Lege ſunt, intulit: Omnia autem hæc in figura veniebant illis. Scripta ſunt autem ad * correctionem noſtram, in quos finis ſeculorum deuenit. Per typos ergo diſcebant timere Deum, & perſeuerare in obſequiis eius.* Itaque Lex, & diſciplina erat illis, & Prophetia futurorum. Nam Deus primò quidem per naturalia præcepta, quæ ab initio infixa dedit hominibus admonens eos, id eſt, per Decalogum: (quæ ſi quis non fecerit, nõ* habeat ſalutem) & nihil plus ab eis exquiſiuit. Quemadmodum Moyſes in Deuteronomio ait, Hi ſermones omnes, quos loquutus eſt Dominus ad omnem ſynagogam filiorum Iſraël in monte, & adiecit, & ſcripſit ea in duabus tabulis lapideis: & dedit mihi: propter hoc vt cuſtodirent præcepta, hi qui velint ſequi eum.

* prouocans.
* Et rurſus.
* corruptionem.
* Ita quod.
* habet.

Populum antiquũ per typos & ... ad veritatis & cœleſtia erudiuit.
Exod. 25.
1. Cor. 10.
Deut. 5.

ANNOTATIONES.

1. Hominis] *Expunximus* hominem *autho. ve. co.*

2. Sed vt haberet in quem collocaret ſua beneficia] *Eãdem totius orbis efficiendi rationem tradit Dionyſius cap. 4. Cæleſtis hier.* Eſt enim omnium cauſæ excellentiſque bonitatis id proprium, (*ait*) vt ad conſortium ſui, quæ ſunt inuitet & attrahat omnia, &c. *Nec minus piè quàm eleganter Lombardus ſcribit, fecisse Deum rationalem creaturam, quæ ſummum bonum intelligeret, intelligendo amaret, & amando poſſideret, ac poſſidendo frueretur. lib. 2. Sent. diſt. 1.*

3. Non enim ſolum ante Adam] *Coæternitatem filij cum Patre aſtruit hoc loco, & alibi frequenter: quapropter impurum Sycophantam oportet fuiſſe Seruetum, qui putauerit eã pernegando, hunc martyrem ſibi fauere.*

4. Sed non beneficium] *Vetus co.* ſed non beneficium ab eis percipiens.

5. In quantum] *Codices excuſi* Quantum: *Paulopoſt* permanere *pro* manere: *deinde* adduc *pro* adhuc *vet. cod. autho. repoſuimus.*

6. Spiritali] *Vetus cod.* ſequenti habet: *vtrumque legendum docet Pauli litera* ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας. *i. bibebant enim: Vulgata, autem, ex ſpirituali ſequenti petra; atque ita legunt Ambroſius in commen. & Auguſtinus lib. 12. contra Fauſtum. cap. 29.*

QVEMADMODVM IN POPVLO PRIORE, ET in Eccleſia quædam præcepta propter duritiam & inobedientiam hominum data ſunt.

CAPVT. XXIX.

AT vbi conuerſi ſunt in vituli factionẽ, & reuerſi ſunt animis ſuis in Ægyptum, ſerui pro liberis* cupientes eſſe, aptam concupiſcentiæ ſuæ acceperunt reliquã ſeruitutem, à Deo quidẽ nõ abſcindentẽ, in ſeruitutis autẽ iugo dominantẽ eis. quemadmodũ & Ezechiel Propheta cauſas talis Legis datę reddẽs, ait, Et poſt concupiſcentiã cordis ſui erant oculi eorũ, & ego dedi eis præcepta nõ bona, & iuſtificationes, in quibus non viuent in eis. Et Lucas autem Stephanũ, qui primus in diaconiũ ab Apoſtolis electus eſt: & primus occiſus eſt propter Chriſti martyriũ, ſic dixiſſe de Moyſe ſcripſit: Ille quidẽ accepit præcepta Dei viui dare vobis cui noluerunt obedire patres veſtri, [ſed] abiecerunt & conuerſi ſunt corde ſuo in Ægyptum, dicẽtes ad Aaron, Fac nobis Deos qui nos antecedãt. Moyſes enim qui eduxit nos de terra Ægypti, quid ei contigerit ignoramus: & vitulũ fecerunt in diebus illis, [1] & obtulerunt] ſacrificia idolo, & lætabantur in factis manuum ſuarum. Conuertit autem Deus, & tradidit eos ſeruire exercitibus cœli, quemadmodum ſcriptum eſt in libro Prophetarum, Nunquid ſacrificia & oblationes obtuliſtis mihi annis quadraginta in eremo domus Iſraël, & accepiſtis tabernaculũ [2] Moloch & [3] ſtellam Dei Rempham, figuras quas feciſtis adorare eas? manifeſtè ſignificans, quoniam non ab altero Deo talis illis data Lex eſt, ſed ab eodem ipſo apta illorum ſeruituti. Quapropter & in Exodo ad Moyſem dicit, Emittam ante te Angelum meum: non enim aſcendam tecum quoniam populus duræ ceruicis eſt. Et non ſolùm autem hoc, ſed & præcepta quædam à Moyſe poſita eis propter duritiam illorum, & quòd nollent eſſe ſubiecti, manifeſtauit Dominus cùm [4] dixiſſent ei,] Quare ergo Moyſes præcepit dare

* concupiſcentes.

Exod. 32.
Pſal. 77.
Hebræi in ſeruitutem ſeipſos præcipitauerũt.
Eze. 20.
Act. 7.
Ibidem.
Amos 5.
Exod. 33.
Iudæis quædam data ſunt ob duritiam eorum.
Matth. 19.

libellum repudij, & remittere vxorem: dicens eis, Hæc vobis propter duritiam cordis ve-
ſtri permiſit, ab initio autem non ita factum eſt. Moyſem quidem excuſans, quaſi fidelem
ſeruum, vnum autem, qui ab initio maſculum & fœminam fecit Deum cõfitens: illos au-
tem arguens tanquam duros, & non ſubiectos: & propter hoc aptum duritiæ eorum re-
pudij præceptum, à Moyſe acceperunt. Et quid dicimus de veteri teſtamento hæc? quan-
doquidem & in nouo, Apoſtoli hoc idem facientes inueniuntur propter prædictam cau-
1. Cor. 7. ſam, ſtatim dicente Paulo, Hoc autem ego dico, non Dominus. Et iterum, Hoc autem
Ibid. dico ſecundùm indulgentiam, non ſecundùm præceptum: Et iterum, De virginibus autẽ
præceptum Domini non habeo, conſilium autem do, tanquam miſericordiam conſecu-
Apoſtoli indulgẽtia. tus à Domino, vt fidelis * eſſem. Sed & alio loco ait, Ne tentet vos Satanas propter in- * ſim.
1. Cor. 4. continentiam veſtram. Si igitur & in nouo Teſtamento, quædam præcepta ſecundùm i-
gnoſcentiam, Apoſtoli concedentes inueniuntur, propter quorundam incontinentiam,
vt non obdurati tales, in totum deſperantes ſalutem ſuam, apoſtatæ fiant à Deo: nõ opor-
tet mirari, ſi & in veteri teſtamento idem Deus tale aliquid voluit fieri pro vtilitate popu-
li, illiciens eos per prædictas obſeruationes, vt per eas ſalutẽ [5] decalogi obſeruantes [ſint,]
munera dent ei, & [detenti] ab eo, [6] non reuerterentur ad idololatriam, nec apoſtatæ fie-
rent à Deo, ſed toto corde diſcerent diligere eum. Si autem quidam propter inobedien-
tes Iſraelitas & perditos, infirmum dicunt Legis doctorem, inuenient in ea vocatione quæ
eſt ſecundùm nos, multos quidem vocatos, paucos verò electos: & intrinſecus lupos, foris
Mat. 7. verò indutos pelles ouium: [7] & id quod erat ſemper liberum & ſuæ poteſtatis in homine,
Liberum arbitrium. ſemper ſeruaſſe Deũ, & ſuam exhortationem: vt iuſtè * damnentur qui non obediunt [8] ei, * iudicen-tur.
quoniã non obedierũt:] & qui obedierũt & [crediderũt] ei, honorẽtur incorruptibilitate.

ANNOTATIONES.

1. Et obtulerunt] *Ita vet. cod. excuſi* & tulerunt.

2. Moloch] *Hieronymus Quæſt. hebraicis in li. Paralip. & in 32. cap. Hiere. Moloch dicit fuiſſe idolũ Ammonitarũ, ipſumque Hebræorũ lingua Regem ſignificare, quod adiicit in 16. cap. Iſaiæ, & 5. Amos, Aquilam & Septuaginta græcè* μελχομ *reddidiſſe. Huic Solomonem templum in Iudæa extruxiſſe refert hiſtoria regum: eum opinaret generationi filiorum præfuiſſe, eo quod in illius honorem infantes igne luſtrare, aliquos etiam comburere, parricidali ſuperſtitione ſolerent.*

3. Stellam Dei Rempham] *Vocem* Dei, *deſiderat ve. co. habent tamen illam 70. & vulgata editio: Veritas Hebraica*, deorum veſtrorum. *Septuaginta* ῥαιφφάν: *Theodotio* ἀμαυρώσεις. *obſcuritatẽ vertũt.*

4. Dixiſſent ei] *Ita vetus codex: delevimus* dixiſſet eis.

5. Decalogi obſeruantes] *Vetus co.* decalogi obſeruatores ſint, & detenti ab eo, *ex omnibus codicibus reſtituimus vt modo habet littera.*

6. Non reuerterentur ad idololatriam] *Hanc non eſſe poſtremam rationem datæ legis & inſtitutionum Moſaicarum, multi & præclari viri cum Irenæo docuerunt, Clemens Ro. lib. 6. Conſtit. cap. 20. Iuſtinus in Dialogo: Tertulliani verba ſunt:* In inſtitutione ſacrificiorum, patet ea Dei induſtria, qua populum pronũ in idololatriam & tranſgreſſionem, eiuſmodi officiis, religioni ſuę voluit aſtringere, quibus ſuperſtitio ſeculi agebatur, vt ab ea auocaret illos, ſibi iubens fieri, quaſi deſideranti, ne ſimulachris faciendis delinqueret. *Lib. 2. contra Marcionem.*

7. Et id quod erat ſemper liberum] *Rurſus libertatem voluntatis humanæ non omnino per peccatum ſublatam fuiſſe clariſſimè oſtendit, aduerſus priorum & poſteriorum Gnoſticorum impietates, qui vt Deum malorum authorem faciant, ſcribere non verentur* omnia de neceſſitate abſoluta euenire, vt Poëta voluit: Certa ſtant omnia lege. *Verba ſunt Luteri articulo 36. inter eos quos damnauit Leo decimus; quóſque copioſiſſimè & acerrimè cõfutauit doctrina, pietate & martyrio inſignis vir Ioãnes Roffenſis Epiſcopus. Gallaſius iterum hoc loco in Irenæum & totam Catholicam eccleſiã inſurgit, Pelagianiſmique accuſat, quòd arbitrium liberũ ſaluum manere poſt peccatum doceat, atque gratia Dei cooperari, ita vt aliqua ex parte ſuæ ſalutis cauſa ſit, ignorans aut certè diſſimulans miſer, verba Pauli eſſe,* Dei adiutores ſumus: *Et Petri,* Cum timore & tremore ſalutem veſtram operantes: *ſupra ea quæ ad Catholicã doctrinã ea de re pertinebãt, ex primi ſeculi Apoſtolicis patribus attigimus cap. 9. libri huius; nunc alia ex ſecundæ ætatis Chriſtianis ſcriptoribus ſubiungẽda videtur. Cyprianus epiſtola 18. docet Chriſtũ ſeruaſſe legẽ, quæ homo libertati ſuæ relictus, & in arbitrio proprio conſtitutus, ſibi ipſi vel mortem appetit vel ſalutẽ, quando quibuſdã diſcipulis retrò abeuntibus non ſuccenſuit: ſed potius ad Apoſtolos dixit, Nunquid & vos vultis ire? Et libro de vnitate eccle. Hæreſes inde proficiſci ait, cum Dominus permittit & patitur, manente in hominibus propria libertatis arbitrio. Rurſus lib. 3. ad Quirinũ cap. 52. Credendi vel non credendi libertatẽ in arbitrio poſitã eſſe probat, quia in Deutero. ſcribitur,* Ecce dedi ante faciẽ tuam vitã & mortẽ, bonum & malũ; elige tibi vitam vt viuas. *Item apud Eſaiam,* Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. (Deuter. 30. Iſa. 1.) *Miſſa facio, quæ hac de re apud eundẽ ſcribit Author Ser. de Natiuitate Chriſti; & lib. de ſingularitate Clericorũ. Cyprianum ſequatur Origenes. Is ho. 9. in Numeros ait,* Senſus noſter poteſt bona eligere, vt fiat vas in honorẽ: aut mala & terrena, vt fiat vas in contumeliam. *Et ho. 12. in eoſdẽ,* Iſrael, quid Dominus Deus poſcit à te, niſi vt timeas eũ? Erubeſcãt illi hæc verba, qui negant in homine liberũ arbitrium. Quomodo poſceret Deus, niſi haberet homo in ſua poteſtate, quod

Deo po-

Deo poſcenti deberet offerre? *Idem ho. 20:* Sui liberique arbitrij eſſe animū, & in quam voluerit partē eſt ei liberū declinare, & ideo iuſtū Dei iudiciū eſt, quia ſpōte ſua ſiue bonis ſiue peſſimis monitoribus paret. *Non recenſebo quomodo ſibi planè conſentiat, hom. 6. in Iudicum; lib. 2. in Iob; Proemio in lib. Periarchon; & lib. 2. cap. 9. & lib. 3. cap. 1. de principijs; & commentarijs in 3. & 7. cap. ad Ro. Neque adſcribam quæ tradunt Minutius Fœlix in Octauio; Arnobius lib. 2. contra Gentes; Idémque Commentariis in Pſal. 58. 63. 77. 90. 106. 108. 117. 118. 146. nec quæ Methodius Epitome de Reſurrectione: Tantum dicam Magdeburgenſes impudentiſsimo mendacio ſcripſiſſe Centuria ſecunda, pag. 59. & Centuria tertia pag. 77. Patres hac in re de qua diſputatur, contraria ſibiipſis dixiſſe, & voluntatis libertatem aliàs affirmaſſe, aliàs negaſſe, quod falſiſsimū oſtendunt hæc, quæ in medium metienda protulimus.*

8. Ei, quoniam] *Quatuor voces iſtas adiecimus; & mox crediderunt pro credunt poſuimus ex veteris cod. authoritate.*

QVARE CIRCVMCISIO DATA EST populo, & obſeruatio ſabbathorum, & quam habent recapitulationem.

CAPVT XXX.

QVoniam autem & circuncisionem[1] non quaſi conſummatricem iuſtitiæ, *Circuncisio non fuit conſummatrix iuſtitia.*
ſed in ſigno eam dedit Deus, vt cognoſcibile perſeueret genus Abrahæ,
ex ipſa Scriptura diſcimus. Dixit enim (inquit) Deus ad Abraham, Cir-
cuncidetur omne maſculinum veſtrum, & circuncidetis carnem præpu- *Gene. 17.*
*in ſigno. tij veſtri, * & erit in ſignum teſtamenti inter me & vos. Hoc idem de *Ezec. 20.*
ſabbathis Ezechiel Propheta ait, Et ſabbatha mea dedi eis, vt ſint in ſi-
eos. gno inter me & ipſos, vt ſciant quoniam ego ſum Dominus qui ſanctifico vos. Et in Exo- *Exod. 31.*
do Deus ait ad Moyſem, Et ſabbatha mea obſeruabitis: erit in ſignum apud me vobis in
generationes veſtras. In ſigno ergo data ſunt hæc, non autem ſine ſymbolo erāt ſigna, id
eſt, ſine argumento, neque ocioſa, tanquam quæ à ſapiente artifice darentur, [2] ſed ſecun-
dùm carnem circuncisio, [circuncisionem] præfigurabat ſpiritalem. Etenim nos (ait Apo-
ſtolus) circuncisi ſumus circuncisione non manu facta. Et propheta ait, circuncidite duri-
tiam cordis veſtri. Sabbatha autem, perſeuerantiam totius diei erga Deum deſeruitionis
edocebant. Æſtimati enim ſumus (ait Apoſtolus Paulus) tota die vt oues occiſionis, ſcili- *Coloſſ. 2.*
cet & conſecrati, & miniſtrantes omni tempore fidei noſtræ, & perſeuerantes ei, & abſti- *Deu. 10.* *Circuncisio ſpiritualis.*
nentes ab omni auaritia, non acquirentes nec poſſidentes theſauros in terra. Manifeſta- *Rom. 7.*
batur autem & tanquam de ea quæ facta ſunt requietio Dei, hoc eſt, regnum in quo re-
quieſcens homo ille qui perſeuerauerit Deo aſſiſtere, participabit de menſa Dei.[1] Et quia *Multi abſque circuncisione, iuſti & ſalui facti ſunt.*
non per hæc iuſtificabatur homo, ſed in ſigno dara ſunt populo, oſtendit quòd ipſe Abra-
ham ſine circuncisione, & ſine obſeruatione ſabbathotum credidit Deo, & reputatum eſt
illi ad iuſtitiam, & amicus Dei vocatus eſt. Sed & Loth ſine circuncisione eductus eſt de
Sodomis, percipiens ſalutem à Deo. Item Deo placens Noe cùm eſſet incircunciſus, ac- *Gene. 5.* *Heb. 11.*
*ſecundæ generationis. cepit menſuras mundi * ſecundùm generationes: ſed & Enoch ſine circuncisione placens *Eccle. 44.*
Deo, cùm eſſet homo,[4] Dei legatione ad Angelos fungebatur,[1] & tranſlatus eſt, & * con- *Enoch teſtis iudicij Dei.*
*conſeruatus. ſeruatur vſque nunc teſtis iuſti iudicij Dei, quoniam Angeli [quidem] tranſgreſſi decide-
runt in iudicium, homo autem placens, tranſlatus eſt in ſalutem. Sed & reliqua autem om
nis multitudo eorum, qui ante Abraham fuerunt, iuſti, & eorum patriarcharum, qui ante
Moyſem fuerunt, ſine his quæ prædicta ſunt, & ſine Lege Moyſi iuſtificabantur. Quem-
admodum & ipſe Moyſes in Deuteronomio ait ad populum, Dominus Deus tuus teſta- *Deut. 5.*
*Choreb. mentum diſpoſuit in * Oreb, & non patribus veſtris diſpoſuit Dominus Teſtamentum
hoc, ſed ad vos. Quare igitur patribus non diſpoſuit [Dominus] teſtamentum? Quia Lex
non eſt poſita iuſtis, iuſti autem patres [virtute] decalogi conſcriptam habētes in cordibus
& animabus ſuis [legē,] diligētes ſcilicet Deū qui fecit eos, & abſtinentes erga proximum
*admoneri. ab iniuſtitia, propter quod nō fuit neceſſe * admonere eos correptoriis literis, quia habe-
*ceſsit. bāt in ſemetipſis iuſtitiā Legis. Cùm autē hæc iuſtitia & dilectio quæ erat erga Deū, * ceſ- *Timoth. 1.*
ſiſſet in obliuionē, & extincta eſſet in Ægypto, neceſſariò Deus propter multā ſuam erga
homines beneuolentiam ſemetipſum oſtendebat per vocem, & eduxit de Ægypto popu- *Dei in homines beneuolentia.*
*iniuſtitiæ. lum * in virtute, vti rurſus fieret homo diſcipulus & ſectator Dei, & ſubaffligebat indicto

audientes, vt non contemnerent eum, qui ſe fecit, & manna cibauit * eos, vti rationalem [* eum.] acciperent eſcam: [Deut. 8.] quemadmodũ & Moyſes in Deuteronomio ait, Et cibauit] te manna, quod non ſciebant patres tui: vti cognoſcas quoniam non in pane ſolo [viuit] homo, ſed & in omni Verbo Dei quod procedit de ore eius, viuit homo.

ANNOTATIONES.

1. Non quaſi conſummatricem iuſtitiæ] *Vim omnem ad internam animæ iuſtificationem Circumciſionis adimere cum Irenæo videntur grauiſſimi alij Patres:* [In dialogo.] *ſed ad id ſolummodo illos ſpectare arbitror, vt ab illius nos iugo & fiducia retrahant. Illam Iuſtinus in ſignum, non in iuſtificationem inſtitutam docet, ideo quod fœmininum genus eam aſſumere non poſſet: quicquid vero ad iuſtitiam pertinebat, etiam fœminis Deus dediſſet.* Si Circumciſio purgat hominem, *ait Tertullianus,* [Lib. contra Iud.] Deus Adam incircumciſum cùm faceret, cur eum nõ circumcidit, vel poſtea quàm deliquit, ſi purgat circumciſio? Certè in paradiſo incircumciſum, colonum paradiſi præfecit. *Et poſtea:* Hæc Dei prouidẽtia fuit dandi circumciſionem Iſrael in ſignũ, vnde dinoſci poſſet cùm adueniret tempus, quo meritis ſuis in Hieruſalem admitti prohiberentur, quod & quia futurum erat nunciabatur, & quia factum videmus, recognoſcimus. *Hæc poſt Irenæum Tertullianus, quibus Hadriani imperatoris edictum notat, quo magna ſeueritate conſtituit, ne ex ſpecula quidem Iudæis liceret Hieroſolymam aſpicere: Chriſtianos atque Ethnicos eamdem inhabitare omni cum libertate permittens. Iuſtinus in dialogo, Euſebius in Chronico, huius ſtatuti meminerunt.*

2. Sed ſecundum carnem] *Eaſdem Circumciſionis & ſabbatorum rationes legere licet apud Tertullianum lib. contra Iudæos, & Iuſtinum in Dialogo.*

3. Et quia non per hæc] *Iſthæc iiſdem ferè verbis habet Tertullianus lib. contra Iudæos, vt hinc videantur deſumpta.*

4. Dei legatione ad Angelos fungebatur] *Vetus co.* nomen Dei, *non habet. Cæterùm difficilis & obſcurus erit hic locus, niſi Angelorum nomine Gygantes ſeu principes homines intellexeris, quorum nefarias libidines ſub nomine filiorum Dei, Moſes deſcribit Geneſ. 6. & Beroſus Chaldæus lib. 1. antiq. ad quos monẽdos, nuncius & præco amandatus fuerit Enoch: atque ita & rectè, meo iudicio interpretantur Theodoretus, Cyrillus, & Lyranus. Suidas filios Dei Enos, Enoch, & alios poſteros Seth filij Adæ, putat non incongruè appellari, cum Seth Dei cognomen inter eos, qui tum vixerunt homines, ob inuentas litteras Hebraicas, ſtellarúmque appellationes, & inſigne pietatẽ obtinuerit. Ex illis igitur multos laſciuia victos ſcribit, cum filiabus Cain cõgreſſos fuiſſe. Is vero de immũdis Spiritibus, quos Iuſtinus, Clemes Alex. Tertullianus, Athenagoras, Cyprianus, Methodius, & plerique alij claſsici authores mulierum forma allectos fœdis voluptatibus carnis operam dediſſe opinantur, aliquis locum hunc intelligendum contenderit: ſingularis eſt opinio, potius diſsimulanda, quàm amplexanda, aut procaciter exagitanda; quam ex libris Enoch nomine euulgatis dimanaſſe putarunt Tertullianus, Origenes, Auguſtinus, lib. de habitu muliebri: Ho. 28. in Numeros: li. 15. de ciui. c. 23.*

5. Et tranſlatus eſt, & conſeruatur] *In eum Paradiſum quo poſitus fuerat Adã, cum eodem quo vixerat corpore ſeruari ex traditione presbyterorũ, qui Apoſtolos audierant, ſe accepiſſe ſcribit poſtea lib. 5. Huic ſententiæ tot ſuffragantur, vt ab ea diſcedere mihi religio ſit, præcipuè cum apertè dicat in Eccleſiaſtico cap. 44. Syracides Latinus (Græca enim variant)* Enoch placuit Deo, & tranſlatus eſt in Paradiſum: *& Apoſtolus in epiſt. ad Heb.* Fide Enoch tranſlatus ne videret mortem, & non inueniebatur, quia tranſtulit eum Deus. *Conſentit & Thargum Babylonicum, interprete Fagio;* Ambulauit Hanoch in timore Domini: & non ipſe, quia non mori fecit eum Dominus. *Errant igitur Hebræi, & qui illos ſequuntur quidam ex Latinis, cum raptum hũc, mortem eius, prematuram interpretantur. Et ſi enim libenter admitto vitam eius in terris fuiſſe tantum. 365. annorum, nec ad dimidium ætatis maiorum ſuorum, aut nepotum, eum perueniſſe: ſed è medio vitæ huius curſu repentè & inuſitato exemplo aſſumptum ex hominum conſpectu, vt de Helia legimus: non ita tamen vt morte interpoſita, corporéque inſtar aliorũ, in cineres redact⁹ ſit. Quo vero tranſlatus ſit, & vbi agat, quibuſve cibis alatur, aut veſte induatur, ſupernacaneũ requirere exiſtimat Chryſoſtom⁹.* [Ho. 21. in Geneſim, & 22. in epiſt. ad Hebræos.] *Inter quæſtiones, quæ ad fidẽ nõ pertinẽt indicat Auguſtinus.* [Lib. 2. de peccato ori.] *Quo trãſlatus ſit, nouit Deus. Pronunciauit Cyprianus ſeu quiuis alius author Tractatus de montibus Sina & Sion apud eum; potius venerandum, quàm inquirendum cenſet Theodoretus quæſt. 45. in Gene. Irenæi ſententiæ aſſentiunt Nicodemus Hiſtoria de morte & reſurrectione Domini: Tertullianus lib. de Anima: Methodius in reuelationibus: Epiphanius Hereſ. 64. Auguſtinus lib. 9. de Geneſi ad lit. cap. 6. lib. 1. de peccatorum meritis & re cap. 3. Tractatu de Antichriſto, & recentiores ferè omnes orthodoxi ſcriptores. In cœlum raptum & aſſumptum docent Ambroſius lib. de Paradiſo cap. 3. Gregorius hom. 29. in Euangelia: venturum autem & pugnaturum aduerſus Antichriſtum, volunt omnes.*

6. virtute] *Deleuimus* virtutem.

7. Et cibauit] *Expunximus* cibaui: *& continuò* viuit *pro* viuet *repoſuimus authoritate vet. cod.*

IN QVO DIFFERT DECALOGVS à reliquis præceptis.

CAP. XXXI.

E[1]T erga] Deum dilectionem [præcipiebat,] & eam quæ ad proximũ eſt iuſtitiam [2] inſinuabat,] vt nec iniuſtus, nec indignus ſit Deo præſtruente hominẽ per decalogũ in ſuam amicitiam, & eam quæ circa proximum eſt concordiã. Quæ quidem ipſi proderãt homini, nihil tamen [3] indigẽte] Deo ab homine, & propter hoc Scriptura ait, Hos ſermones locutus eſt Dominus ad omnem ſynagogam filiorum Iſrael in monte, & nihil adiecit. Nihil enim, quemadmodum prædiximus, indigebat ab eis: & iterum Moyſes ait, Et nunc Iſrael, quid Dominus Deus tuus poſtulat à te, niſi timere Dominum Deum tuum, ambulare in omnibus viis eius, & diligere eum, & ſeruire Domino Deo tuo [4] ex toto corde tuo &] ex tota anima tua? Hæc [autem] quidem glorioſum faciebãt hominẽ, id quod deerat ei implentia, id eſt amicitiam Dei. Deo autem [5] præſtabant] nihil: nec enim indigebat Deus dilectione hominis. Deerat autem homini gloria Dei, quam nullo modo poterat percipere, niſi per eam obſequentiam quæ eſt erga Deum. Et propter hoc iterum Moyſes ait [eis,] Elige vitam, vt viuas tu & ſemen tuum. Diligere Dominũ Deũ tuum, *& audire vocẽ eius, & apprehendere eum. Quoniã hæc eſt vita tua, & longitudo dierum tuorum. In quam vitam præſtruens hominem, decalogi quidẽ verba ipſe per ſemetipſum omnibus ſimiliter Dominus locutus eſt. Et ideo ſimiliter permanent apud nos, extenſionem & augmentum, ſed non diſſolutionem accipientia per carnalem eius aduentum. Seruitutis autem præcepta ſeparatim per Moyſem præcepit populo, apta illorum eruditioni ſiue caſtigationi. Quemadmodum ipſe Moyſes ait, Et mihi præcepit Dominus in tẽpore illo dicere vobis iuſtificationes & iudicia. Hæc ergo quę in ſeruitutẽ & in ſignum data ſunt illis, *circũcinxit nouo libertatis teſtamento. Quæ autem naturalia & liberalia & communia omnium, auxit & dilatauit, ſine inuidia [6] largiter] donans hominibus per adoptionẽ, patrem ſcire Deum, & diligere eum ex toto corde, & ſine auerſatione ſequi eius verbum, non tantùm abſtinentes à malis operationibus, ſed etiam à concupiſcentiis earum. Auxit autem *& timorem: filios enim plus timere oportet quàm ſeruos, & maiorem dilectionem habere in patrem. Et propter hoc ait Dominus, Omnem ſermonem otioſum quem locuti fuerint homines, reddent pro eo rationem in die iudicij. Et qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo: & qui iraſcitur fratri ſuo ſine cauſa, reus erit iudicio. Vt ſciamus, quoniam non ſolùm factorum [7] reddemus] rationem Deo vt ſerui, ſed etiam ſermonum & cogitationum, tanquam qui [8] & libertatis poteſtatem acceperimus: in qua magis probatur homo, ſi reuereatur, * vt timeat, & diligat * Deum. Et propter hoc Petrus ait, Non velamentum malitiæ habere nos libertatem, [9] ſed ad approbationem] & manifeſtationẽ fidei.

Præcepta homini profuerũt, non Deo. — *Deut. 5.* — *Deut. 10.* — *Deut. 30.* — *Chriſti aduentu non eſt diſſolutus decalogus.* — *Mat. 12.* — *Matth. 5.* — *Libertate arbitrij homo probatur.* — *1. Pet. 2.*

* differat. — * exaudire — * circumſcripſit. — * etiam. — * & — * Dominum.

ANNOTATIONES.

1. Et erga Deum dilectionem præcipiebat] *Ita codex vetus legendum docuit: excuſi* Erga Deum dilectionem præcipiebat. *Videtur initium iſtud collo tantum dirimendum fuiſſe à ſuperiori capite.*
2. Inſinuabat] *Codices excuſi* inſinuabatur, *quod & graſſimus.*
3. Indigente] *Ita vetus codex: excuſi* indigentiæ.
4. Ex toto corde tuo, &] *Quinque has voces ex vet. cod. addidimus.*
5. Præſtabat] *Sic pro* præſtabat *ſubſtituere docuit vet. cod.*
6. Largiter donans] *Expunximus* largitur.
7. Reddemus rationem] *Delevimus* reddimus *auth. vet. cod.*
8. Qui & libertatis] *Rurſus libertatem voluntatis humanæ, etiam poſt admiſſum peccatum, permanere confirmat. Vide ſupra cap. 9. & 29. & infra cap. 71. 72. 75. & 76. libri huius quarti.*
9. Sed ad approbationem] *Codices excuſi* ſed ad propiciationem.

OSTENSIO QVONIAM NON PROPTER SE, nec indigens Deus de ſeruitio eorum, Leuiticam præcepit Legem: quid etiam requirit Deus ab homine nullius indigens?

CAPVT XXXII.

Oblationib⁹ hominum Deus non indiget.

QVoniam autem non indigens Deus ſeruitute eorum, ſed propter ipſos quaſdam obſeruantias in Lege *præcepit, pleniſſimè Prophetæ indicant. *præceperit.*
Et rurſus quoniam non indiget Deus oblatione *hominum, ſed propter *eorum.*
ipſum qui offerat hominem, manifeſtè Dominus docuit, quemadmodũ
oſtendimus. Si quando enim negligentes eos iuſtitiam, & abſtinentes à
1. Reg. 15. dilectione Dei videbat, per ſacrificia autem, & reliquas typicas obſeruantias putantes
propitiari *Dominum, dicebat eis Samuel quidem ſic, Non vult Deus holocauſta & ſa- *Deum.*
crificia, ſed vult exaudiri vocem ſuam. [Et,] Ecce, auditus bonus ſuper ſacrificium, &
Pſal. 41. auditus ſuper adipem arietum. Dauid autem ait Sacrificium & oblationem noluiſti,
aures autem perfeciſti mihi: holocauſta *autem pro delicto non poſtulaſti. Do- *etiam.*
Obedientiã potiusquàm ſacrificia Deus requirit. cens eos quoniam obauditionem mauult Deus, quæ ſeruat eos, quàm ſacrificia & ho-
locauſtomata, quæ nihil eis *proſunt ad iuſtitiam, & nouum ſimul prophetans Teſta- *proſint.*
mentum. Manifeſtius autem adhuc in quinquageſimo pſalmo de his ait, Quoniam
Pſal. 50. ſi voluiſſes ſacrificium dediſſem: vtique holocauſtis non delectaberis. Sacrificium Deo
ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatũ Deus non deſpicies. Quoniam ergo
Pſal. 49. nihil indiget Deus, in eo qui eſt ante hunc pſalmo ait, Non accipiam de domo tua vitulos,
nec de gregibus tuis hircos. Quoniam meæ ſunt omnes beſtiæ terræ, iumenta
in montibus & boues, cognoui omnia volatilia cœli, & ſpecies agri mecum eſt. Si eſurieto
non dicam tibi: meus eſt orbis terræ, & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes
taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo? Deinde ne quis putet, propterea quòd
Ibid. iraſceretur eum recuſare hæc, infert conſilium ei dans, Immola Deo ſacrificium laudis,
& redde altiſſimo vota tua, & inuoca me in die tribulationis tuæ, & eripiam te, & glorificabis
me. Illa quidem per quæ putabant peccantes propitiari Deum abnuens, & oſten-
Pſal. 1. dens quòd ipſe nullius rei indiget: his autem per quæ iuſtificatur homo, & appropinquat
Deo, hortatur & admonet. Hoc quidem autem & Eſaias ait, Quò mihi multitudinem
Iſa. 1. ſacrificiorum veſtrorũ? dicit Dominus. Plenus ſum. Et cùm abnuiſſet holocauſtomata,
& ſacrificiũ, & oblationes, & adhuc etiam & neomenias, & ſabbatha & ferias, & reliquã
Ibid. vniuerſam conſequentem his obſeruationem, intulit, ſuadens eis quæ ſalutaria ſunt. Lauamini,
mũdi eſtote, auferte nequitias à cordib⁹ veſtris [ab] oculis meis, deſinite à malitiis
veſtris, diſcite bonum facere, exquirite iudicium, eruite eum qui iniuriam patitur, iudica-
Cur Iudæorum ſacrificia Deus repuit. te pupillo, & iuſtificate viduam, & venite diſputemus, dicit Dominus. Non enim ſicut
mutus homo, vt multi audent dicere, diuertit eorum *ſacrificiũ: Sed miſerans eorum cæ- *ſacrificia.*
citati, & verum ſacrificium inſinuans, quod offerentes propitiabuntur Deum, vt ab eo
Pſal. 50. vitam percipiant. Quemadmodum alibi ait, Sacrificium Deo cor contribulatum, odor
ſuauitatis Deo cor clarificans eum qui plaſmauit. Si enim iraſcẽs abnueret [hæc eorum]
ſacrificia, tanquam qui indigni eſſent conſequi miſericordiam eius, non vtique eiſdem
ipſis ſuaderet, per quæ *ſaluari poſſent. Sed quoniam Deus miſericors eſt, non abſcidit *ſalui eſſe.*
Ierem. 6. eos à bono conſilio. Nam per Hieremiam cùm dixiſſet, Quò mihi thus de Saba affertis,
& cinnamomum de terra longinqua? holocauſtomata & ſacrificia veſtra non delectauerunt
me, intulit, Audite ſermonem Domini omnis Iuda. Hæc dicit Dominus Deus Iſrael,
Dirigite vias veſtras & ſtudia veſtra, & conſtituam vos in loco iſto, nec confiſi fueritis
vobiſmet in ſermonibus mendacibus. Quoniam in totum non proderunt vobis di-
Iere. 7. centes, Templum Domini, templum Domini, tẽplum Domini eſt. Et iterum ſignificans,
quoniam non propter hoc eduxit eos de Ægypto, vt ſacrificia ei *offerrent, ſed vt obliti *off. rẽ.*
idololatriæ Ægyptiorum, audire vocem Domini poſſent, quæ erat eis ſalus & gloria: ſic
Ierem. 7. per eundem Hieremiam ait, Hæc dicit Dominus, holocauſtomata veſtra colligite cum
ſacrificiis veſtris, & manducate carnes. Quoniam non ſum locutus ad patres veſtros, nec
de holo-

de holocauſtomatib⁹ & ſacrificiis præcepi eis, qua die eduxi eos de Ægypto, ſed ſermonē
hūc pręcepi eis, dicens, Audire vocem meā, & ero Deus veſter, & vos eritis populus meus,
& ambulate in omnibus viis meis.* quaſcunque] præcepero vobis, vt bene ſit vobis. Et nō
* retrorſum. obaudierunt, nec intenderunt: ſed ambulauerunt in cogitationibus cordis malitiæ ſuæ,
& facti ſunt * retrorſus, & non ad priora. Et iterum per eundem ipſum dicens, Sed in hoc
glorietur, qui gloriatur, intelligere & ſcire quoniam ego ſum Dominus, qui facio miſeri- *Iere 9.*
cordiam & iuſtitiam & iudicium in terra, intulit; Quoniam in his voluntas mea eſt, dicit
* non. Dominus: ſed * nec in ſacrificiis, nec in holocauſtomatibus, nec in oblationibus. Nō enim
principaliter hæc, ſed ſecundùm conſequentiam, & propter prædictam cauſam habuit
* boues. populus, ſicut iterū Eſaias ait; Non obtuliſti mihi * oues holocauſtomatis tui, nec in ſacri- *Iſa. 43.*
ficiis tuis clarificaſti me, non ſeruiſti mihi in ſacrificiis, nec aliquid laborioſè feciſti in thu-
re, nec mercatus es mihi argento incenſum, nec adipem ſacrificiorum tuorum concupiui;
* ſuper. ſed in peccatis tuis, & in iniquitatibus tuis ante me ſtetiſti. Super quem igitur (ait) aſpiciā, *Iſa. 66.*
niſi * in humilem & quietum & trementem ſermones meos? Non enim adipes & carnes
pingues auferent à te iniuſtitias tuas. Hoc eſt enim ieiunium quod ego elegi, dicit Domi- *Iſa 58.*
nus. Solue omnem nodum iniuſtitiæ, diſſolue connexus violentorum commerciorum,
dimitte quaſſatos in requiem, & omnem conſcriptionem iniuſtam conſcinde. Frāge eſu-
rienti panem tuum ex animo, & peregrinum ſine tecto induc in domum tuam. Si videris
* non deſpicies tuę. nudum, cooperi eum, & domeſticos ſeminis tui * ne deſpicias. Tunc erumpet matutinum *Zach 7.*
* citiùs. lumen tuum, & ſanitates tibi * citò orientur, & præcedet ante te iuſtitia, & gloria * Dei
* Domini circundabit te: & adhuc te loquente dicam, Ecce adſum. Et Zacharias autem in duo-
decim prophetis, ſignificans eis voluntatem Dei, ait, Hæc dicit Dominus omnipotēs, Iu-
dicium iuſtum iudicate, pietatem & miſericordiam facite vnuſquiſque ad fratrem ſuum.
Viduam & orphanū & proſelytum, & pauperem nolite opprimere, & vnuſquiſque mali- *Zacha. 8.*
tiæ fratris ſui non reminiſcatur in corde ſuo. Et iterum, Hi ſunt (inquit) ſermones quos
facietis, Loquimini veritatem vnuſquiſque ad proximum ſuum, & iudicium pacificum
iudicate in portis veſtris, & vnuſquiſque malitiam fratris ſui non recogitet in corde ſuo,
& iurationem falſam [2] ne dilexeritis.] Quoniam hæc omnia odi, dicit Dominus omnipo-
tens. Et Dauid autem ſimiliter, Quis eſt (inquit) homo qui vult vitam, & amat videre *Pſal. 33.*
dies bonos? Cohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum. Declina à *Fidem & obedientiā*
malo, & fac bonum: inquire pacem, & ſequere eam. Ex quibus omnibus manifeſtum eſt, *ſummoperè*
quia non ſacrificia & holocauſtomata quærebat ab eis Deus, ſed fidem, & obedientiam, *De⁹ à nobis*
& iuſtitiam, propter illorum ſalutem. Sicut in Oſee propheta docens [eos] Deus ſuam *poſtulat. Oſe. 6.*
voluntatem, dicebat, Miſericordiam volo [plus] quàm ſacrificium, & agnitionem Dei
ſuper holocauſtomata. Sed & Dominus noſter eadem monebat eos, dicens, Si enim co-
gnouiſſetis quid eſt, [6] Miſericordiam volo & non] ſacrificium, nunquā [condemnaſſetis *Mat. 12. A.*
innocentes:] teſtimonium quidem reddens Prophetis, quoniam veritatem prædicabant:
illos autem arguens ſua culpa inſipientes. [7] Sed & ſuis diſcipulis dans conſilium, primitias
Deo offerre ex ſuis creaturis, [8] non quaſi indigenti, [9] ſed vt ipſi nec infructuoſi, [10] nec in-
grati ſint, [11] eum qui ex creatura panis eſt, accepit & gratias egit dicens, [12] Hoc eſt corpus *Chriſtus*
meum. Et calicem ſimiliter, qui eſt ex ea creatura quæ eſt ſecundùm nos, ſuum ſanguinē *Euchariſtiam nouā*
confeſſus eſt, & [13] noui Teſtamenti nouam docuit oblationem, [14] quam Eccleſia ab A- *teſtamenti*
poſtolis accipiens [15] in vniuerſo mundo offert Deo, ei qui alimenta nobis præſtat, primi- *oblationē, offerre docuit.*
* Malachiel. tias ſuorum munerum in nouo Teſtamēto, de quo in duodecim prophetis [16] * Malachias
ſic præſignificauit, Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens, & ſacrifi- *Malach. 1.*
cium non accipiam de manibus veſtris. Quoniā ab ortu ſolis vſque ad occaſum, nomen
* clarificatur. meum * glorificatur inter gentes, & in omni loco incenſum offertur nomini meo, & ſacri-
ficium purum. Quoniam magnum eſt nomen meum in Gentibus, dicit Dominus omni- *Malachias*
potens: manifeſtiſſimè ſignificans per hæc, quoniam prior quidem populus ceſſauit offer- *de ſacrificio*
* ei. re Deo: omni autem loco ſacrificium offertur * Deo, & hoc purum, nomen autem eius *Euchariſtia vaticinatus eſt.*
glorificatur in gentibus.

ANNOTATIONES.

1. Et rurſus] *Hæc eadem iiſdem ſcripturis & rationibus innixus ampliſſimè diſcutit Auguſtinus li. 10. de Ciuit. Dei cap. 5.*
2. Ab oculis meis] *Sic vet. co. excuſi* corā oculis.

3. Hæc eorum ſacrificia] Expunximus ex eorum auth. vet. cod.

4. Quaſcunque] Delevimus quæcunque.

5. Ne dilexeritis) Ita vetus codex: extuſi ne dixeritis.

6. Miſericordiam volo & non ſacrificium, nũquam condemnaſſetis innocentes] Ita legendum vetus cod. docuit: extuſi: Miſericordiam volo quàm ſacrificium; nunquàm condemnaretis immerentes.

7. Sed & ſuis diſcipulis] Inſignem & apertum locum hunc pro ſacrificij Euchariſtiæ firmamento, ſcelerata impietate detorquere, aut inſigni fraude corrumpere, aut denique Satanica audacia conatur & audent negare Gnoſtici poſteriores. Gallaſius in tanta luce verborum affirmare non erubeſcit, priſcos illos Chriſtianos in Euchariſtiæ celebratione, corporis Chriſti ſacrificium ignoraſſe. Magdeburgenſes autem, patres huius & ſubſequentis ſeculi, nulla alia habuiſſe ſacrificia, aut aliud quicquã Deo obtuliſſe, quàm inuocationem & gratiarum actionem, nõ ſunt veriti ſcribere: mox verò ſui ipſorum immemores, aut proprio iudicio damnati, Ignatium ad Smyrnenſes, oblationes & ſacrificij immolationem docere, Irenæum quoque hoc in loco, ſi tamen fraude aut mendo vacat, (ſic enim aiunt boni viri, vt ſententiæ huius grauitatem eleuent) ſatis incommode loqui de oblatione, vel inuiti confitentur: demum non de panis conſecrati oblatione, ſed adhuc conſecrandi, in vſum cœnæ domini, hæc intelligenda eſſe autumant. Nos germanam loci lectionem, & intelligentiam proponemus, omneſque qui huius, & ſuperioris ſeculi curriculo vixerunt, cum Irenæo verè carnis Chriſti in Euchariſtia veram oblationem, ex eiuſdem Domini reuelatione, inſtitutione, iuſſione, credidiſſe, agnouiſſe & peregiſſe oſtendemus. Conſentiunt imprimis codices omnes ſiue Baſileæ, ſiue Lauſanæ, ſiue Lutetiæ excuſi; veteris noſtri codicis lectio eſt, Sed vti ipſi nec infructuoſi, neque ingrati ſint, eum qui eſt ex creatura panis, accepit, & gratias egit, dicens, Hoc eſt meum corpus. Et calicẽ ſimiliter, qui eſt ex creatura, quæ eſt ſecundum nos, ſuum ſanguinem cõfeſſus eſt. reliqua conſentiunt. Hic, quinque docet, tanta euidentia, vt tenebrionum & impiorum ſit, aut non videre, aut diſſimulare: Primum, Chriſtum panem & vinum verbis certis, corpus ſuum & ſanguinem eſſe conſiteri, quod apertius adhuc explicat infra cap. 34. & lib. 5. idem Irenæus. Deinde, diſcipulis non tantum conſilium dediſſe offerendi Deo, primitias ex creaturis, ſed & noui Teſtamenti nouam docuiſſe oblationem, cum de pane dixit, Hoc eſt corpus meum, & calicem confeſſus eſt ſuum eſſe ſanguinem. Poſtea; hac oblatione Deum quidem nullatenus, ſed homines egere, vt maximo creatori & redemptori optimo quantas poterunt, gratias rependant pro beneficiis, & fructus vberiores mortis nempe dominicæ, hac incruenta oblatione ſibi accerſant. Deinceps, iſtiuſmodi oblationem corporis & ſanguinis Chriſti, Eccleſiam per vniuerſum orbem offerre, vt ab Apoſtolis accepit, & ipſi à Chriſto. Poſtremò, Malachiam ex duodecim prophetis minoribus vnum, hac de oblatione, quæ fit in Euchariſtia, vaticinatum fuiſſe. Vt autem eam fuiſſe patrum omnium illius ſeculi doctrinã fidémque contra Gallaſit, & Magdeburgenſium inficiationem oſtendã, ad ſuperiores aſcenſurus à Cypriano exordiar. Quando (inquit) In ſacrificiis precem cum pluribus facimus, coronis & laudibus veſtris, plenam Domini fauentiam poſtulamus, Epiſtola 4. quæ eſt ad Moſem & maximum presbyteros cæteroſque confeſſores, Schiſmaticum illum cenſet, & altaris hoſtem, & aduerſus ſacrificium Chriſti rebellem, qui derelictis Epiſcopis & Dei ſacerdotibus conſtituere aliud audet altare. Epiſt. 7. Sacrificio & manu ſacerdotis conſcientias purgari docet, Epiſt. 14. Sacerdotes ſacrificia Dei quotidie celebrare, hoſtiáſque & victimas Deo preparare, Epiſto. 17. Epiſcopos anteceſſores ſuos religioſè iampridem cenſuiſſe, ne pro eo, qui ad tutelam vel curam clericum nominaſſet, offeretur ad altare Dei; nec ſacrificium pro dormitione eius celebraretur, refert & probat, Epiſt. 27. Sacrificia pro deffunctis ſemper ſe obtuliſſe, clerum & plebem ſuæ diœceſeos optat recordari. Epiſt. 62. Arguit illos qui in calice Dominico ſanctificando, & plebi miniſtrando non hoc faciebãt, quod Ieſus Chriſtus Dominus noſter ſacrificij huius author & doctor fecerat & docuerat, aquam nimirum vino prius admiſcere Epiſt. 68. Eadem perſequitur, Dominum noſtrum panem & vinum, ſuũ ſcilicet corpus & ſanguinẽ obtuliſſe inter cœnãdum, vt Melchiſedech typum adimpleret; vtque ſanguinem Chriſti propinatum poſſemus bibere, priorem ipſum bibiſſe: Sacerdotem quoque in altari, vice Chriſti fungi, & ſacrificium verum & plenum Deo patri, in paſſionis vnigeniti ſui recordationem offerre. Idem rurſus manum ad ſacrificium dominicum admiſſam, diaboli laqueis vltra implicari prohibet Epiſt. 97. Martyribus & Confeſſoribus ad metalla damnatis, offerendi & ſacrificia diuina celebrandi, denegatam à tyrannis facultatem conqueritur, Epiſt. 99. Cyprianum ſequatur Tertullianus, cuius ſcriptis tantoperè delectabatur. Oblationes pro defunctis, pro natalitiis, annua die feciſſe Chriſtianos tradit, libro de Corona militis. Pœnitentes aris Dei (in quibus procuidubio ſacrificabant) adgeniculari ſolitos, lib. de Pœnitentia. Sacerdotum officia tria hæc eſſe recenſet, docere, tingere, & offerre, lib. de Velandis virg. Mulieres in publicum procedere vetat, niſi cum aut imbecillis frater viſitandus eſt, aut ſacrificium offertur, aut Dei verbum adminiſtratur. Lib. de cultu fœminarum. Matrimonium inter Chriſtianos illud felix exiſtimat, quod Eccleſia conciliat, & confirmat oblatio, Lib. 2. ad vxorem. Vbi Eccleſiaſtici ordinis maior non eſt conſeſſus, tingendi & offerendi ius ſacerdotem habere agnoſcit; viríſque oblationes annuas pro ſpiritu vxoris reddere ſuadet Lib. de exhor. ad caſtitatem. Viduam ſimiliter pro anima deffuncti viri offerre annuis diebus dormitionis eius hortatur lib. de Monog. His accedit Clemens Alexandrinus, qui Hydroparaſtarum hæreſes damnat, quòd pane & vino in oblatione non vterentur iuxta regulam Eccleſiæ. Idem alibi docet Melchiſedech ſacerdotem Dei altiſſimi panem & vinum dediſſe in typum Euchariſtiæ: nos quoque ablutos, mundos & ſplendidos ad ſacrificia & preces pergere iubet. Iuſtinus martyr in dialogo, Nunc ſacrificium ſimilæ quod pro mundatis à lepra iubet Leuiticus offerre, figuraſſe ait Euchariſtiam, quam in memoriam paſſionis ſuæ, & vt gratias agamus Deo tum pro creatione, tum pro redemptione, Ieſuſchriſtus Dominus noſter poſteris tradidit: mox illud idem apertè Malachiam Cap. 1. prædixiſſe: nunc Ieſuchriſti traditione apud Chriſtianos per totum orbem Euchariſtiæ pa-

Lib. 1. & 4. Stromatum.

riſtia panis & poculi ſacrificia fieri grata Deo patri: item in Apologia priore, eiuſdem ſacrificij ritus & formam, paucis quidem ſed grauiſſimis ſententiis explicat. His quatuor non ita multò poſt ab Apoſtolis natis, totidem eorum æquales & auditores connectam. Clemens Ro. vult Diaconos oblationi Euchariſtiæ eſſe intentos, myniſtrantes corpori Domini cum timore, populum aſtantem orare ſecretò, dum ſacrificium peragitur, lib. 2. Conſt. Apoſt. c. 61. Epiſcopũ in aliena diœceſi peregrinũ, poſſe Euchariſtiam offerre, ſi voluerit, lib. eiuſdem cap. 62. Quemlibet fidelem, die dominico ſacros cœtus frequentare iubet, quandoquidem lectio prophetarum, euãgelij prædicatio, ſacrificij oblatio, atque ſacri cibi diſpenſatio die ipſo haberetur, cap. 63. & libri ſexti cap. 32. Idem poſt ieiunia paraſceues, & pernoctationem magni Sabbathi Chriſtianos hortatur ad illud offerendum ſacrificiũ de quo præcepit Dominus dicens, Hoc facite in meam commemorationem, die reſurrectionis Dominicæ, lib. 5. cap. 20. In eccleſiis & cœmeteriis, antitypum regalis corporis Chriſti, acceptabilémque Euchariſtiam offerre monet eoſdem lib. 6. cap. 30. Oblationem illam vocat, mundam & incruentam hoſtiam, myſteriúmque noui Teſtamenti, quod Chriſtus inſtituit, lib. 8. cap. 3. Prætereo, quæ in eandem ſententiam ſubiungit cap. 17. 18. 19. 24. 34. & 52. eiuſdem libri octaui. Miſſa faciam inſuper ea, quæ epiſt. 2. ad Iacobum fratrem Domini: & epiſt. 3. quæ eſt de officio ſacerdotis & clericorum: rurſus in Cano. 3. 4. 18. quos ex Apoſtolis in vnum corpus congeſſit: & ex innumeris quædam à Dionyſio illo, quem ſacris vndis perfudit, ſimúlque Chriſtianis legibus inſtruxit Beatus Paulus, adducam. Is cap. 3. Eccleſiaſt. Hierar. Euchariſtiam, ſalutaris Hoſtiæ oblationem, excellentius ſacrificium, diuinorum altiſſimam & maximè venerandam celebrationem, myſteria ſacroſancta omnique digna veneratione ſuſpicienda, ſacramẽtorum omnium ſummam, diuinum auguſtiſſimúmque ſacramentum, magna religione appellat: & pontificem poſt diuinorum operum laudes, (quas nos præfationem vocamus) quòd Hoſtiam ſalutarem ſacrificet, ſe ipſum excuſantem, atque his ad Deum exclamantem facit: Tu dixiſti: Hoc facite in meam commemorationem, &c. Fortiſſimus Martyr & digniſſimus qui Petro in Antiochena ſede tertius ſucceſſerat Ignatius, Epiſt. ad Smyrnẽſes docet non licere ſine Epiſcopo neque baptiſare, neque offerre, neque ſacrificiũ immolare οὔτε δοχὴν ἐπιτελεῖν, quod Perionius cum veteri interprete reddidit, neque Miſſam celebrare. Idem Epiſt. ad Ephe. Lupum ſub ouis pelle latitantẽ vocat illum, qui ab Epiſcopo ſeiunctus eſt, nec conuenit in cœtu ſacrificiorum & Eccleſia. Martialis, qui Chriſtum miracula facientem ſeſe vidiſſe, & in cœlum aſcendentem adoraſſe teſtatur, Sacrificium inquit, Deo creatori offertur in ara, non homini neque angelo. nec ſolum in ara ſanctificata, ſed vbiq; offertur Deo mũda, ſicut teſtatus eſt: cuius corpus & ſanguinem in vitam offerimus, &c.

Epiſto. ad Burde. c. 3.

Et paulo poſt: Quod Iudæi per inuidiam immolauerunt, putantes ſe nomen eius à terra abolere, nos cauſſa ſalutis noſtræ in ara ſanctificata proponimus, ſcientes hoc ſolo remedio nobis vitam præſtandam & mortem effugandam: hoc enim ipſe Dominus noſter iuſsit nos agere in ſui commemorationem. Nullis igitur execrationibus ac diris ſatis deteſtari, nullis flagris, & flãmis, nulla oſſium fractione, quis pro merito caſtigare poſſet Gnoſticorum poſteriorum prodigioſum ſimul & pernicioſum illud mendacium, quo primorum ſeculorum Eccleſiaſticos patres, corporis Domini in Euchariſtia oblationem non agnouiſſe impudenter garriunt.

8. Non quaſi indigenti] Quia partim cum audaciſſimis ſimulq; calidiſſimis hæreticis, qui rectiſſima quæque ad impia figmenta ſua torquebant, partim verò cum ſimpliciſſimis & adhuc neophytis Chriſtianis, quibus imponere facilè erat, negotium habebat Irenæus; hîc & in ſequentibus frequenter inculcat, Deum nullis rebus hominum egere?

9. Sed vti neque infructuoſi] Varios multiplicéſque fructus communionis & oblationis corporis Chriſti, paucis iſtis verbis comprehendit; quos apertius enumerat cap. 34. huius libri, & initio quinti.

10. Nec ingrati] Alia ratio eſt inſtitutæ oblationis Euchariſtiæ nimirũ, vt gratias agam⁹ Dominationi eius, veluti clarius demonſtrat c. 34. & diſcamus Deo ſeruire. Inde grauiter & eruditè admodum docet Auguſtinus, cultum hũc, qui per ſacrificium exhibetur, nulli vnquam exhibendum, niſi vero & ſoli Deo lib. 8. de ciuit. cap. 27. & lib. 10. cap. 4. & 7. & epiſto. ad Deo gratias, quæſtio. 3.

11. Eum qui eſt ex creatura panis] Ambroſius, Panis eſt ante verba ſacramentorum: vbi acceſſerit conſecratio, de pane fit caro Chriſti. Et paulo poſt: Antequam conſecretur panis eſt, vbi autem verba Chriſti acceſſerunt, Corpus eſt Chriſti. Denique audi dicentem: Accipite & edite ex eo omnes: Hoc eſt corpus meum. Et ante verba Chriſti, calix eſt vini & aquæ plenus: vbi verba Chriſti operata fuerint: ibi ſanguis efficitur, qui plebem redemit. Lib. 4. de ſacra. cap. 4. & 5.

12. Hoc eſt meum corpus] Ita legit vetus codex: & Paulus 1. Corinth. 11. τοῦτο μου ἐστὶ τὸ σῶμα, hancq; lectionem retinet Iacobi Liturgia græca. Verba vero hæc de pane dici, iiſdemque effici corpus Chriſti, apertius poſtea docet cap. 34. dicens: Panis percipiens inuocationem Dei: iam non communis panis eſt, ſed Euchariſtia, &c. Et lib. 5. Quando mixtus calix, & fractus (ſiue factus) panis percipit verbum Dei, fit Euchariſtia corporis & ſanguinis Chriſti, & cæt.

13. Noui Teſtamenti nouam docuit oblationem] His declarat Chriſtum verbo ſuo inſtituiſſe & docuiſſe ſacrificium corporis ſui, iuſiſſéque Apoſtolos noui Teſtamenti ſacerdotes & epiſcopos idem facere, & Eccleſiis tradere, cum primus ipſe iuxta ordinem Melchiſedech obtulerit: deinde, vt explicat B. Clemens, præcepit dicens: Hoc facite in meam commemorationem. Neque vero ſine inſigni impudentia poſſunt hæc Irenæi verba ad ſacrificia ſpiritalia torqueri; cum ea noua non ſint in nouo Teſtamẽto. Multo adhuc minus ad eleemoſinas, in gratiam egenorum & Eccleſiæ miniſtrorum à fidelibus collatas & oblatas, aut ad panem communem, necdum conſecratum referri, vt nugantur cum Magdeburgenſibus Maior, & Gallaſius: ſed de ipſis iam verbo Dei conſecratis pane & calice ſunt accipienda & intelligẽda: cum apertiſſimè ſcribat Irenæus, Chriſtum tunc conſilium dediſſe offerendi, cùm panem accepit dicens, Hoc eſt meum

corpus; ſimiliter & calicem ſuum ſanguinem eſſe confitebatur, noui que Teſtamenti nouam docuiſſe & tradidiſſe oblationem.

14. Quam Eccleſia ab Apoſtolis accipiens] *Non tantum ſacrificij Miſſæ actionem ipſam & ſubſtãtiam, (vt loquuntur) quæ conſecrationem, oblationem, & communicationem veluti præcipuas partes cõplectitur, Apoſtolos vnà cum* Euangelio, *baptiſmo, & alijs ſacramentis tradidiſſe* Eccleſiæ, *auſim poſt Irenæum affirmare: verùm & ſingulos ritus & ceremonias, ſiue veſtes, luminaria, incenſum, orationes, laudes, gratiarum actiones, lectiones, ablutiones manuum, ſalutationes & acclamationes ad populum, pro viuis & deffunctis precationes, & benedictiones ſi ſpectauerimus, quemadmodũ ex liturgiis B. Iacobi, B. Dionyſij & B. Clementis attentis & pijs lectoribus liquidum eſt.*

15. In vniuerſo mundo offert Deo] *Iacobum aliosque Apoſtolos Hieroſolymis ſacrificaſſe monſtrat, cum illius Liturgia, Actorum Apoſtolorum liber cap. 2. & ſexta vniuerſalis Synodus. Paulum Corinthiis ritus Euchariſtiæ prius opere, deinde ſcripto tradidiſſe ipſe ſibi teſtis eſt: eũdem quoque in Eccleſia Antiochena cum Barnaba & alijs Chriſtianæ pietatis Antiſtitibus ieiunaſſe & Domino rem ſacram feciſſe* λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ κυρίῳ, *docet peregrinationum eius comes Lucas Euangeliſta. Ibidem etiam Miſſarum ſolẽnia. B. Petrum celebraſſe, ſcribunt Gregorius magnus, & Iſidorus, Epiſt. ad Io. Syracuſanum; & lib. 1. de officiis. Matheum in Æthiopia iuxta altare in quo celebrauerat, Martyrium obiiſſe teſtatur Abdias. Quotidie ſe immaculati agni carnem & ſanguinem ſacrificaſſe, & populis diſtribuiſſe profitetur, qui Schytiam, Moſcouiam, Germaniam, Græciam, & Achaiam euangelij gratia luſtrauerat B. Andreas; vt teſtatur Epiſto. eccleſiarum Achaiæ ad vniuerſas per orbem eccleſias; cuius meminerunt Cyprianus lib. de Duplici martyrio; Algerus & Bernardus. Thomam, Philippum & Bartholomæum in Perſide, India & vniuerſo Oriente tanti ſacramenti formam & doctrinam magna diligentia comprobaſſe non eſt ambigendum. Marcum Alexandriæ, Ioannémque* Epheſi *Chriſtiani ſacerdotij munere functos eſſe clarum eſt. Romæ Petrum & Clementem huic oblationi operam dediſſe, Galliis denuum noſtris Martialem, Aurelianũ. Dionyſium Areopagitam, prout ab Apoſtolis edocti fuerant, & altaria erexiſſe, Miſſarúmque ſolemnia celebraſſe, & poſteris ad hæc vſque tempora tradidiſſe, ſcripta eorum loquuntur. Iurè igitur optimo affirmat Irenæus* Eccleſiam *toto orbe diſperſam,* Euchariſtiæ *oblationem, vt ab Apoſtolis accepit, Deo omnipotenti offerre, iuxta Malachiæ vaticiniũ, & Domini noſtri præſcriptum.*

Act. 13.

16. Malachias ſic præſignificauit] *Hunc cum vet. cod. Auguſtinus Malachielem vocat, quem & Angelum nuncupatum, &* Eſdram *ſacerdotem fuiſſe, cum Hebræis, Ionatham Chaldæo, & Hieronymo, opinatur lib. 20. de Ciuitate Dei cap. 25. Dorotheus martyr in Synopſi, tradit Angelum Domini illi apparuiſſe eo ipſo ſecũdo die, quo aliquid prophetaſſet. Clemens Alex. vbicunque eius meminit, Angelum tantum vocat.* Epiphanius *ſcribit illum ob formam oppidò quam præſtantem, manſuetudinem & inſignem pietatem, id nomen cõſequutum eſſe. Porro locum hunc prophetæ, de ſacrificio corporis & ſanguinis Chriſti in* Euchariſtia, *ante Irenæum interpretati ſunt Clemens Ro. lib. 7. Conſtitu. Apoſt. cap. 31. Martialis* Epiſto. *ad Burdega. cap. 3. Iuſtinus martyr in dialogo: Poſtea verò Tertullianus lib. 3. contra Marcio: Cyprianus lib. 1. aduerſus Iudæos cap. 16. Chryſoſtomus in Pſal. 95. Auguſtinus 18. de Ciuit. Dei cap. 35. & li. 19. ca. 23. & lib. 1. contra aduerſarium legis cap. 20. Euſebius li. 1. de Demonſt. Euan. cap. vltimo: Damaſcenus lib. 4. ca. 14. Petrus cognomento venerabilis lib. 1. contra Petrobruſianos; & lib. 2. contra Iudæos cap. 3. Immo & qui Chriſto nomen nõ dederat, Rabbi Samuel Paraſtaſi veri Meſſiæ, ad Rabbi Iſaac magiſtrum ſynagogæ Subiulmetæ in regno Morochiano, cap. 20. & 23. vt impietas ſit pluſquam Iudaica, huic interpretationi repugnare.*

QVEMADMODVM NOMEN DOMINI noſtri Ieſu Chriſti proprium patris oſtenditur.

CAPVT XXXIII.

Per nomen Chriſti, pater glorificatur.

QVOD eſt autem [aliud] nomen, quod in gentibus glorificatur, quàm quod eſt Domini [noſtri,] per quem glorificatur pater, & glorificatur homo? & quoniam proprij filij eius eſt, & ab eo factus eſt homo, ſuum illud vocat. Quemadmodum ſi quis rex ipſe filij ſui pingat imaginem, iuſtè ſuam illam dicit imaginem ſecundùm vtrumque, quoniam & filij eius eſt, & quoniam ipſe fecit eam: ſic & Ieſu Chriſti nomen, quod per vniuerſum mundum glorificatur in Eccleſia, ſuum eſſe confitetur pater, & quoniam filij eius eſt, & quoniam ipſe ſcribens id, ad ſalutem dedit hominum. Quoniam ergo nomen filij, proprium patris eſt, & in Deo omnipotente, [1] per Ieſum Chriſtum offert Eccleſia, bene ait ſecũdùm vtraque, Et in omni loco incenſum offertur nomini meo, & ſacrificium purum. Incenſa autem Ioannes in Apocalypſi, orationes eſſe ait ſanctorum.

Per Chriſtũ offert Eccleſia.

Apoc. 5.

ANNOTATIONES

1. Per Ieſum Chriſtum offert Eccleſia] *Locum hunc illuſtrant & confirmant aliquot non abſimiles patrum ſententiæ ſubiectæ. Cypria. epiſtola* 68. Sacerdos in altari vice Chriſti fungitur, & ſacrificium verum &

rum & plenum Deo Patri in paſſionis vnigeniti ſui offert recordationem: *Auguſt.*10. *de Ciuitate Dei cap.*20. Chriſtus ſacerdos eſt, ipſe offerẽs, ipſe & oblatio: cuius rei ſacramentum quotidianum eſſe voluit Eccleſiæ ſacrificium: cum ipſius ipſe ſit caput, & ipſius capitis ipſe ſit corpus, iam ipſa per ipſum, quam ipſe per ipſam ſueius offerri. *Chryſoſt.hom.*83.*in Matth.* Qui tunc iſta in illa cœna confecit, ipſe nunc quoque operatur, ipſe perficit, miniſtrorum nos ordinem tenemus: qui vero hæc ſanctificat & tranſmutat, ipſe eſt. *Ambroſ.in pſalmum* 38. Etſi nunc Chriſtus non videatur offerre, ipſe tamen offertur in terris, quando corpus Chriſti offertur. Imo ipſe offerre manifeſtatur in nobis, cuius ſermo ſanctificat ſacrificium, quod offertur.

DE SACRIFICIIS ET OBLATIONIBVS, & qui ſunt qui in veritate offerunt.

CAPVT XXXIIII.

Oblatio Eccleſiæ quam Chriſtus offerri docuit, ſacrificium purũ eſt apud Deum.

IGitur Eccleſiæ oblatio,[1] quam Dominus docuit offerri in vniuerſo mũdo, purum ſacrificium reputatũ eſt apud Deum, & acceptum eſt ei, non quòd indigeat à nobis ſacrificium, ſed quoniam is qui offert, glorificatur ipſe in eo quod offert, ſi acceptetur munus eius. Per munus enim erga regem, & honos & affectio oſtenditur: quod in omni ſimplicitate & innocentia Dominus volens nos offerre, prædicauit dicens,[2] Cùm igitur offers munus tuum ad altare, & recordatus fueris, quoniam frater tuus habet aliquid aduerſum te, dimitte munus tuum ante altare, & vade primùm reconciliari fratri tuo, & tunc reuerſus *offer munus tuum.[3] Offerte igitur oportet Deo primitias eius creaturæ, ſicut & Moyſes ait, Non apparebis vacuus ante conſpectum Domini Dei tui: vt in quibus gratus extitit homo, in his gratus *ei deputatus, eum qui eſt ab eo percipiat honorem.[4] Et [non] genus oblationum reprobatum eſt, oblationes enim & illic, oblationes autem & hic: ſacrificia in populo, ſacrificia & in Eccleſia: ſed ſpecies immutata eſt tantùm, quippè cùm iam non à ſeruis, ſed à liberis offeratur. Vnus enim & idem Dominus, proprium autem character ſeruilis oblationis, & proprium liberorum, vti & per oblationes oſtendatur indicium libertatis. Nihil enim ocioſum, nec ſine ſigno,[5] neque ſine argumento] apud eum. Et propter hoc illi quidem decimas ſuorum habebant conſecratas: qui autem perceperunt libertatem, omnia quæ ſunt ipſorum ad dominicos decernunt vſus, hilariter & liberè dantes ea, non quæ ſunt minora, vtpote *maiorem ſpem habentes, vidua illa & [paupere] hic totum victum ſuum *mittente gazophilacium Dei. Ab initio enim reſpexit Deus ad munera Abel, quoniam cum ſimplicitate & iuſtitia offerebat: ſuper ſacrificium autem Cain non reſpexit, quoniam cum zelo & malitia, quæ erat aduerſus fratrem, diuiſionem habebat in corde, *quemadmodum occulta eius arguens Deus ait,[6] Nónne ſi rectè offeras, rectè autem non diuidas, peccaſti, quieſce: quoniam non ſacrificio placatur Deus. Si enim quis ſolummodo ſecundùm quod videtur, mundè & rectè & legitimè offerre tentauerit, ſecundùm [autem] ſuam animam non rectè diuidat eam, quæ eſt ad proximum communionem, neque timorem habeat Dei, non per id quod rectè foris oblatum eſt ſacrificium,[7] ſeducit] Deum, intus habens peccatum: nec oblatio talis proderit ei aliquid, ſed ceſſatio mali, quod eſt intus conceptum, ne per *aſſimulatam operationem, magis autem peccatum ipſum ſibi homicidam faciat hominem. Propter quod & dicebat Dominus, Væ vobis ſcribæ & Phariſæi hypocritæ, quoniam ſimiles eſtis monumentis dealbatis. A foris enim ſepulchrum apparet formoſum, intus autem plenum eſt oſſibus mortuorum, & vniuerſa immunditia: ſic & vos à foris quidem apparetis hominibus quaſi iuſti, intus autem pleni eſtis malitia & hypocriſi. Cùm à foris enim rectè offerre [8]putarentur,] ſimilem zelum Cain habebant in ſemetipſis, propter quod [&] occiderunt iuſtum, prætermittentes conſilium verbi, quemadmodum & Cain. Illi enim ait, Quieſce, & non aſſenſit. Quieſcere autem quid eſt aliud, quàm deſinere à propoſito *impetus? Et his ſimilia dicens, Phariſæe (inquit) cæce, emunda quod eſt intus calicis, vt fiat &

*Matth.*5.

* offeres.

*Deut.*16.

* eis.

Genus oblationum nõ eſt reprobatũ, ſpecies mutata tãtum.

* maiorũ.

* mittẽs.

*Luc.*21.

* quemadmodũ.

*Gen.*4.

Oblatio externa, munditiem internam poſtulat.

* aſſimilatam.

*Matth.*23.

* impetu.

Matth. 23. Iere. 22. quod foris eſt, mundum. Et non audierunt. Ecce enim (ait Hieremias) non ſunt oculi tui, nec cor tuum bonum, ſed in cupiditate tua, & ad ſanguinem iuſtum vt effundas eum, & ad iniuſtitiam, & ad homicidium, vt facias. Et iterum Eſaias, Feciſtis (inquit) [9] conſi- *Iſa 30.* lium,] non per me, & *teſtamenta, non per ſpiritum meum. *teſtamẽtum.* Vt igitur interior eorum voluntas & cogitatio ad manifeſtum producta, ſine culpa & malum non operantem *oſtẽdat *oſtendã.* eſſe Deum, eum qui abſconſa manifeſtat, [10] ſed non] qui malum operetur: [11] cùm *Gen 4.* minimè acquieſceret Cain, ait ei, Ad te conuerſio eius, & tu dominaberis eius. Pilato *Ioan. 19.* quoque ſimiliter dicebat, Nullam haberes poteſtatem in me, niſi *data tibi fuiſſet deſuper, *datum.* concedente Deo ſemper iuſtum, vt hic quidem ex his quæ paſſus eſt & ſuſtinuit, probatus recipiatur: qui autem malignatus eſt, ex his quæ egit adiudicatus, expellatur. *Sacrificia per ſe non ſanctificant hominẽ, ſed conſcientia pura.* Igitur non ſacrificia ſanctificant hominem: non enim indiget ſacrificio Deus: ſed conſcientia eius qui offert, ſanctificat ſacrificium, pura exiſtens, & præſtat acceptare Deum quaſi ab amico. [12] Peccatori] autem inquit: Qui occidit mihi vitulum, quaſi oc- *Iſa. 66.* cidat canem. Quoniam igitur cum ſimplicitate Eccleſia offert, iuſtè munus eius purum ſacrificium apud Deum deputatum eſt. Quemadmodum & Paulus Philippenſibus ait, *Phil. 4.* Repletus ſum acceptis ab Epaphrodito, quæ à vobis miſſa ſunt, odorem ſuauitatis, hoſtiam acceptabilem, placentem Deo. Oportet enim nos oblationem Deo facere, & in *Quomodo oblationem Deo facere nos deceat.* omnibus gratos inueniri fabricatori Deo, [13] in ſententia pura, & fide ſine hypocriſi, in ſpe firma, in dilectione feruenti, primitias earum [14] quæ ſunt eius] creaturarum offerentes: & hanc oblationem Eccleſia ſola *puram offert fabricatori, *pura.* offerens ei cum gratiarũ actione ex creatura eius. Iudæi autem iam non offerunt: manus enim eorum ſanguine *Nec Iudæi nec hæretici, ſed ſola eccleſia, purã oblationẽ offert Deo.* plenæ ſunt: [15] non enim receperunt verbum, per quod offertur Deo. [16] Sed neque omnes hæreticorum ſynagogæ. Alij enim alterum præter fabricatorem dicentes patrem, ideo *quæ ſecundùm nos creaturæ ſunt offerentes ei, *ea quæ ſecundum nos creata.* cupidum alieni oſtendunt eum, & aliena concupiſcentem. Qui verò ex defectione & ignorantia & paſſione dicunt facta ea quæ ſunt ſecundum nos, & ignorantiæ & paſſionis & defectionis fructus offerentes, peccant in patrem ſuum, contumeliam facientes magis ei, quàm gratias agentes. [17] Quo- *Panis Eucharistiæ eſt corpus Chriſti, & vinũ ſanguis eiuſdem.* modo autem *conſtabit eis, *conſtabat.* eum panem in quo gratiæ actæ ſint, corpus eſſe Domini ſui, & calicem ſanguinis eius, ſi non ipſum fabricatoris mundi filium *dicant, *dicunt.* id eſt, verbum eius, per quod lignum fructificat, & *defluunt fontes: *effluũt.* & [terra] dat primùm quidem fœnum, poſt deinde ſpicam, deinde plenum triticum in ſpica? [18] Quomodo autem rurſus dicunt carnem in corruptionem deuenire, & non percipere vitam, quæ à corpore Domini & ſanguine alitur? [19] Ergo aut ſententiam mutent, aut abſtineant offerendo quæ prædicta ſunt. [20] Noſtra autem conſonans eſt ſententia Euchariſtiæ, & Euchariſtia rurſus confirmat ſententiam noſtram. [21] Offerimus enim ei quæ ſunt eius, congruenter communicationem & vnitatem prædicantes carnis & Spiritus. Quemadmodum enim *Panis per inuocationẽ deſinit eſſe communis.* qui eſt à terra panis [22] percipiens inuocationem] Dei, [23] iam non communis panis eſt, ſed Euchariſtia, ex duabus rebus conſtans, terrena & cœleſti: [24] Sic & corpora noſtra percipientia Euchariſtiam, iam non ſunt corruptibilia, ſpem reſurrectionis habentia. Offerimus autem ei, non quaſi indigenti, [25] ſed gratias agentes donationi eius, & ſanctificantes creaturam. Quemadmodum enim Deus non indiget eorum quæ à nobis ſunt, ſic nos *Indigemus ſacrificio. Prou. 19.* indigemus offerre aliquid Deo. Sicut Salomon ait, Qui miſeretur pauperi, fœneratur Deo. Qui enim nullius indigens eſt Deus, in ſe aſſumit bonas operationes noſtras, [26] ad hoc vt præſtet nobis retributionem bonorum ſuorum. Sicut Dominus noſter ait, Venite benedicti patris mei, percipite præparatum vobis regnum. Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare; ſitiui, & potaſtis me: hoſpes fui, & collegiſtis me: nudus, & cooperuiſtis me: infirmus, & viſitaſtis me: in carcere, & veniſtis ad me. Sicut igitur non his indigens, attamen à nobis propter nos fieri vult, ne ſimus infructuoſi: [27] ita idipſum] Verbum dedit populo præceptum faciendarum oblationum, quamuis non indigeret eis, vt *Sacrificãdũ frequenter ad altare.* *diſceret Deo ſeruire. *diſcerẽt.* Sic & ideo nos quoque offerre vult munus ad altare frequenter ſine intermiſſione. Eſt ergo altare in cœlis. Illuc enim preces noſtræ, & oblationes noſtræ diriguntur: & ad templum, quemadmodum Ioannes in Apocalypſi ait, *Apoc. 11. & 21.* Et apertum eſt templum Dei, & tabernaculum. Ecce enim (inquit) tabernaculum Dei, in quo habitabit cum hominibus.

ANNOTA-

ANNOTATIONES.

1. Quam Dominus docuit offerri] *Obſerua quàm frequenter & nominatim repetat Chriſtum Dominum authorem & inſtitutorem eſſe ſacrificij Euchariſtiæ.*

2. Cum igitur offers] *Hunc Euangelij locum de Euchariſtiæ oblatione cũ Irenæo interpretantur B. Clemẽs Ro. lib. 2. Conſtit. Apoſt. c. 58. Optatus Mileui. li. 6. contra Parmenianum: Cyrillus Hieroſ. 5. Catecheſi myſtagogica.*

3. Offerre igitur oportet Deo primitias] *Quia ſæpe oblationis primitiarũ meminit, de illis quædam diſſerere operepretium viſum eſt. Primitias vocabant Hebræi primos fructus frugum, vinearum, oliuarum, &c. quos ex agris quotannis percipiebant, deóque offerre lege tenebantur, Exod. 22. 23. 25. 34. Deutero. 12. 18. 26. Nume. 15. 18. 31. Leui. 23. 25. Ab initio autem, arbitrio offerentium relictum fuit quantum quiſque offerre vellet: verùm ob ingratum animum populi & ſacerdotum auaritiam, magiſtrorum deinde arbitrio effectũ eſſe tradit Hieronymus, vt qui plurimùm, quadrageſimam partem daret; qui minimùm, ſexageſimam: inter quadrageſimam & ſexageſimam licebat offerri quãtũque libuiſſet. Primò autem offerebant, gratias agentes Deo authori & largitori omnium bonorum, eique vt ſummo omnium imperatori tributo perſoluto, ſe famulitium perpetuum præſtaturos recipiebant. Secundo ſacerdotes & Leuitæ quibus nulla terræ portio certa fuerat, quique continuò ſacris operabantur, his oblationibus honeſtè alebãtur, atque ob eam rem Deus eorum agris vbertatem pollicebatur. Tertiò viduarum, pupillorum, peregrinorum & pauperum neceſſitatibus conſulebatur. Poſtremò hoc genere oblationum, vt reliquis ſacrificiis & ceremoniis legalibus, venturum Meſſiam, & per eiuſdem perfectam oblationem peccatorum expiationem, perfectámque cum Deo reconciliationẽ ſe credere & expectare ſignificabant. Chriſtiani autem cùm legis ceremoniis per Chriſtum ſoluti ſint, poſtremáque ratio ad eas ſpectet, nunquam ea conditione primitias offerre licet. Quia aliæ rationes ad moralia pertinẽt, quæ Chriſtus non abrogauit, ſed explicauit & confirmauit, iudicauerunt Apoſtoli, horúmque ſucceſſores Chriſtianos adhuc earum offerendi munere teneri. Id docet B. Clemens Romanus his verbis:* Quamquam Dominus liberauit vos à ſeruitute adiectorum vinculorũ, non amplius ſinens vos ſacrificare animalia bruta pro peccatis: non tamen vos oblationibus liberaui, quas ſacerdotibus debetis, & beneficentiis erga eos, qui egent. Ait enim Dominus in Euangelio, Niſi abundauerit iuſtitia veſtra, &c. Ita ergo abundabit, ſi de ſacerdotibus, orphanis, viduis maiorem curam ſuſcipietis. *lib. 2. Conſt. Apoſt. cap. 39. Rurſus cap. 29. docet quantum debeant Epiſcopi ex primitiis, & decimis capere, & aliquis cõmunicare, prohibens ne ſoli ligurient ac dilapident, aliàs eis exprobrabitur;* Lac cõmedebatis, & lanis veſtiebamini, *&c. Iterum quomodo ex omnibus prorſus bonis & poſſeſſionib^9^ dari debeãt, ſcribit lib. 7. cap. 30. quibus diſtribui lib. 8. cap. 36. & 37. quibúſque verbis Epiſcopus eas ſuſcipiens benediceret lib. 8. cap. 46. Iubet quoque nouas ſpicas, vuas, oleum ad luminaria & tempore quo ſancta celebratur oblatio, thymiama ad altare offerri Canon 4. Apoſtolorum: omnium verò aliarum primitias, mitti debere ad domum Epiſcoporum & presbyterorum, nequaquam ſuper altare, Cano. 5. eorundem. Qui præter hos Clementis & Irenæi locos de illis ampliora deſideras, conſulat vrbani Papæ & martyris epiſtolam ad omnes Epiſcopos: Origenem ho. 11. in Numeros, & 10. in Ioſue: Epiphanium hæreſi 80. Hieronymum in cap. 44. Ezech. Gratianum cauſſa 16. Quæſtione 7. demùm Thomã Aquinatẽ 2. 2. q. 87. Artic. 4.*

4. Et non genus oblationum] *Sic cum negatione legẽdum, cum veteri co. indicat ſenſus, qui nullus aliàs exiſteret, & me ante veteris exemplaris fidem mirè diſtorſit. Docet ſacerdotium & ſacrificia per Chriſtum non eſſe ſublata, ſed tranſlata: non abrogata, ſed conſummata; id eſt, in alia multo auguſtiora mutata: quod & Paulus ſcribit:* Tranſlato ſacerdotio, neceſſe eſt vt & legis tranſlatio fiat: *tranſlatum ait, ſeu commutatum, non quaſſatum, prohibitum, aut (vt cum Irenæo loquamur) reprobatum; quia oblationes illic, id eſt apud Iudæos, oblationes & hic, apud Chriſtianos: ſacrificia in populo, id eſt ſynagoga Hebræorum, ſacrificia & in Eccleſia Chriſtianorum. Illa enim tantum figuræ erant & vmbræ futurorum bonorum, hæc verò veritatẽ ipſam, quam ſignificant, & complectuntur, exhibent. Clemens Ro. ante Irenæum hoc ita dilucidè & acutè explicauit* Tabernaculum teſtimonij per omnia figuram Eccleſiæ referebat, *&c.* Vos igitur hodie ô Epiſcopi eſtis populo veſtro ſacerdotes & leuitæ, qui miniſtrant ſacro tabernaculo ſanctę & Catholicæ Eccleſiæ; atque aſſiſtentes ad altare Domini & Dei noſtri, & adducentes ei, καὶ προσάγοντες αὐτῷ τὰς λογικὰς καὶ ἀναιμάκτους θυσίας, rationales & incruentas hoſtias, per Ieſum magnum pontificem. *Et lib. 6. cap. 23.* Baptiſmum, ſacrificium, ſacerdotium, localem adorationem mutauit, pro quotidiano baptiſmo vnum ſolum: pro ſacrificio cruento, rationale & incruentum ac myſticum ſacrificium inſtituit, quod in mortem Domini per ſymbola corporis & ſanguinis ſui celebratur. *Hæc ille in lib. de Conſt. Apoſt. quos germanos & verè illius eſſe tam vnanimi ſententia patres omnes veteris eccleſiæ confirmant, vt flagitioſæ impudentiæ ſit dubitare aut negare. Eadem pertractat Auguſtinus lib. 17. de Ciuitate Dei cap. 17. & 20.* Lib. 2. Cõſt. Apoſt. cap. 29.

Obſeruandũ quoque Irenæum non loqui de ſacrificiis illis ſpiritalibus cordis contriti, orationis, laudis, gratiarum actionis, & beneficentiæ; quæ omnis ætatis & legis communia fuerunt; Sed de noua noui teſtamenti externáque oblatione, quam legalibus externis opponit. Id enim ſacrificiũ omnibus ſacrificiis veteris Teſtamẽti ſucceſſiſſe, ex apertis ſcripturis oſtẽdit Auguſtinus 17. de Ciuit. ca. 20.

5. Neque ſine] *Ita vetus codex: excuſi* ſiue.

6. Nonne ſi rectè offeras] *Septuaginta interpretum lectionem ſequitur, vt poſt eum Ambroſius lib. de Incarnationis do. ſacra. cap. 1. Sermone 9. lib. de Cain & Abel cap. 6. Cyrillus Alex. lib. 2. in Gene. Proſper Aquitanicus lib. 2. de vocat. gen. cap. 13. Chryſoſtomus Hom. 18. in Geneſim.*

7. Seducit] *Sic vetus codex: excuſi* ad ſe ducit.

8. Putarentur] *Expunximus* putantur *autho. vet. codicis.*

9. Conſilium] *Ita cum veteri codice habet ſacrorũ bibliorum litera: ideo* concilium *deleuimus.*

10. Sed non] *Ita vetus codex: excuſi* ſed eum.

11. Cum minime acquieſceret] Vetus cod. Cum minime quieſceret.

12. Peccatori] Deleuimus Peccator autho. vet. co.

13. In ſententia pura] Falluntur turpiſſimè, & falluntur Magdeburgenſes, qui his verbis contendunt ſpecies ſacrificiorum enumerari, vt oblationem corporis Chriſti Irenæo inde ignotā probent. Non enim ſacrificia enumerat, ſed quibus virtutibus, modis, & præcedentibus animi præparationibus homines Deo grati, gratam ei oblationem offerant & percipiāt, docet. Huc pertinet illa diaconi ante oblationem & communionē proclamatio apud Clementem, Baſilium, Cyrillum Hieroſolymitanum, & Chryſoſtomum; Ne quis infidelis: Ne quis in hypocriſi: Ne quis doloſe vt Iudas: Ne quis contra aliquem: Nullus Catechumenus: Nullus hæreticus: Sancta ſanctis. Ad hac quoq; pertinuiſſe ſymbolicam manuum ablutionem profitentur Dionyſius Areopagita lib. de Eccle. Hie. cap. 3. & Cyrillus Hiero. Cate. Myſtagogica 5. Nec aurea, quæ ſequūtur, oris verè aurei verba prætermittere poſſum. Qua re mundiorē eſſe non oportet (ait) eum, qui hoc ſacrificio participaturus eſt? Quos radios ſolares non debet excedere manus illa, quæ hanc carnē pertractat, os quod igne impletur ſpirituali, lingua quæ cruētatur hoc admirabili ſanguine? In eam rem præclara & multa reperies apud Iſichium in cap. 26. Leuitici: Auguſtinū Epiſt. ad Iulianum comitem: Hieronymū commentariis in Epi. ad Titum: Gregorium Nyſſenum lib. de vita Moſis: Cyprianum Ser. 5. de lapſis: & Clementem Alex. 4. Stro.

Lib. 2. Cōſt. cap. 61. & lib. 8. c. 15. In liturg.

Chryſoſt. ho. 83. in Mat.

14. Quæ ſunt eius] Ita legendū docuit vetus cod. excuſi quæ ſunt eis.

15. Non enim] Vet. co. duas voculas per, & Deo, neſcit; Ideoque longe apertius pro ſacrificij corporis Chriſti cōprobatione legit, non enim receperūt Verbū, quod offertur. Hoc indicare magis quàm immutare placuit.

16. Sed neque hæreticorum Synagogæ] Hæreticos æquè ac Iudæos pernegat veram ſynceramque Eucharistiæ conſecrationem & oblationem habere, quandoquidem alij diuerſos Deos ſibi fingentes, in creatione rerum vniuerſarum, & perſona, diſpenſationéque Domini noſtri turpiſſimè aberrabant. Alij vt in baptiſmi, ſic & Eucharistiæ doctrina & miniſterio hallucinati, nunc aqua ſola vtebantur, vt eſt apud Clementem Alex. 1. Stro. nūc magico murmure verborum, vinum album tanquam rubicundum & purpureum apparere facientes, id etiam conari tam inſanas à ſe redditas mulierculas iubebant, vt cap. 9. lib. primi idē demonſtrauit Irenæus: quidam ipſam conſecratam Euchariſtiā carnem veram Domini Ieſu eſſe inficiabātur, vt eſt apud Ignatium, referente etiam Theodoreto: alij execrandis & non dicendis pollutionibus Panem contaminabāt; alij ſerpentis cuiuſdam lambitu conſiti ſuſpicabantur, vti referunt Epiphanius & Theodoretus. Merito igitur illorum omnes Synagogas vero & ſalubri dominico ſacrificio carere docet. Omnium autem nequiſſimos poſteriores noſtri tēporis Gnoſticos vel inde eſſe conſtat, qui non modo non offerunt, ſed ab aliis oblatum, ſanctis aris auellunt & conculcant.

Epiſto. ad Smyr. Dialogo 3.

17. Quomodo autem conſtabit eis] Duo præcipua confeſſionis Chriſtianæ capita, Chriſtū nempe Dei filium eſſe, qui mundum condidit; & vniuerſæ carnis reſurrectionem, cōfirmat ex eo, quòd Chriſtus panem & vinum benedictione, & inuocatione corpus & ſanguinem ſuum eſſe prædicauit, eadémque offerre inſtituit, & edenda diſtribuit in commemorationem propriæ mortis: atque arrhabonē, & pignus noſtræ reſurrectionis. Quoniam hæc Irenæi verba quamuis clariſſima, conatus eſt impius Eccleſiæ deſertor & ſacramentariorum alter in Heluetia coryphæus Oecolāpadius, magna orationis arte peruertere, & in alienum ſenſum detorquere, operæpretium duxi huc ea ſigillatim adſcribere, quæ aduerſus illū pro Irenæo ſcripſit pridem piiſſimus & doctiſſimus Epiſcopus, nunc autem beatiſſimus pro Chriſto martyr Ioannes fiſcerus Roffenſis lib. 4. de Euchariſtia cap. 21. & 22: Ipſis primis verbis (ait) velut rem certam: affirmat conſtare panem & vinum eſſe corpus & ſanguinē Domini, id quod apparet ipſos hæreticos, aduerſus quos cōtendebat, con confeſſum admiſiſſe, & iſtud de quo ſibi cum aduerſariis conuenit, ceu baſim facit argumentationis ſuæ. Sic enim ratiocinatur. Vos aſſeritis panē illud in quo gratiæ ſunt actę, corpus eſſe Domini veſtri; & calicem illum; calicem ſanguinis eius. Et quomodo iſtud conſtabit, ſi negaueritis Dominum veſtrum eſſe filium conditoris omnium creaturarum? hoc eſt, ipſum Verbum quo vitis fructificat & parit vuas, terra quoque primùm herbam, deinde ſpicam, poſtremò plenum triticum producit. Nam ſi cōditorem harum rerum Chriſtus pro ſibi aduerſario (ſicut vos putatis) haberet, nunquam panem & vinū, quæ ex illis creaturis fiunt, delegiſſet, vnde corpus pariter & ſanguinē cōficeret.

18. Quomodo ergo rurſus dicunt carnē] Roffenſis. Perinde eſt ac ſi dixiſſet: Quoniam caro Chriſti viuificata eſt, & eadem reſurrexit ad vitam incorruptibilem, inde fit vt qui carnē illam digne comederunt, ſi nulla poſt hac ſua culpa virtutem illam quam acceperunt, amittant, eorum corpora proculdubio reſurgent ad immortalitatem. Huic ſententiæ ſubſcribit Cyrillus Alex. in 6. cap. Io. diſertè non minus quàm diffuſè oſtendens carnem Chriſti ideo viuificatricem eſſe, quia ineffabiliter coniuncta eſt filio Dei; à quo vniuerſa viuificantur, quique per naturam vita eſt, cum ex viuo patre genitus ſit: proindéque corpora noſtra quantumuis corrumpenda, arrham, ius, vimq; glorioſæ immortalitatis, ex illius naturali participatione & reali coniunctione percipere, quod his argumentis probat. Caro ſaluatoris Verbo quod naturaliter vita eſt, coniuncta, viuifica eſt: hácque de cauſa in excitandis mortuis, non ſolum vt Deus, verbo atque Imperio vtebatur, verum etiam carnis ſuæ contrectationem adhibebat, vt oſtenderet corpus ſuum viuificare poſſe. Igitur quando eam carnem comedimus, tunc vitam habemus in nobis; quæ committet & inſeret omnino immortalitati, participes ſui. Deinde exemplis rem illuſtrat. Aqua ex natura frigida, aduentu ignis frigiditatis ſuæ oblita, æſtuat. Quando mors in primogenitos Ægyptiorum ſæuiebat, carnes agni manducantes hebræi, eiuſque ſanguinis ſuperliminaria perungentes, mortem effugerunt. Mulier apud Mathæum fermentum abſcondit in farinæ ſatis tribus, & paruum fermenti totam maſſam fermentat: ſic paruula benedictio, totum hominem in ſe atrahit, & ſua gratia replet: & hoc modo in nobis Chriſtus manet, & nos in Chriſto. Propterea dicit, Reſuſcitabo eum in nouiſſimo die. Ego enim dixit (id eſt corpus meum, quod comedetur)

comedetur) reſuſcitabo eum. Non enim alius ipſe eſt quàm caro ſua: Et iterum: Non poterat aliter corruptibilis hæc natura corporis, ad incorruptibilitatem ac vitam traduci, niſi naturalis vitæ corpus ei coniungeretur. Non credis mihi hæc dicenti? Chriſto, te obſecro, fidem præbe: Amen amen inquit, dico vobis, niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis ſanguinẽ eius, non habe- Io. 6. *bitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem habet vitam æternam, & ſuſcitabo eum in nouiſſimo die: hucuſque Cyrilli verba vſurpaui. Præterea quæ ad huius articuli confirmationem adducere poſſem ex Chryſoſtomo; Hilario, 8. de Trinitate: Tertulliano lib. de Reſurrectione carnis: Iuſtino quæſt. 44. ad ortho. & Ignatio Epiſt. ad Epheſios, & ad Rom.*

19. Ergo aut ſententiam mutent] *Roffenſis.* Monet hæreticos, cùm hæc ita ſe habeant, nempe quòd ex ipſis creaturis pane & vino, Chriſtus corpus & ſanguinem ſuum inſtituit conficienda, vt deinceps aut Chriſtum credant fabricatoris mundi filium, & Verbum eſſe, quo mundus, & quæ in eo ſunt, omnia fuere cõdita: aut ab eiuſmodi ſacrificio abſtineant. *Melanchthon autem bona fide pollicitus Friderico Myconio, libello eo nomine conſcripto, ſe recitaturum veterum ſcriptorum ſententias de Euchariſtia, has quidem adfert, quæ realem præſentiam carnis Chriſti aſſerunt: ſed ſingulari fraude tres iſtas reticet, quæ eiuſdem oblationem adſtruunt: quod obſeruare libuit, vt nullus commoneatur, aut eis confidat, qui patrum teſtimonia tanto dolo ſoleant vſurpare.*

20. Noſtra autem conſonans eſt ſententia] *Roffenſis.* Pergit adhuc Irenæus, inſinuans Eccleſiæ dogmata; tum ſibi mutuo, tum ipſi veritati connenire: ſicut hæreticorum ediuerſo, tam cum ipſa veritate quàm ſecum etiam pognant. Nam quod ipſe mũdi fabricator Chriſti pater ſit, cum iſto conſonat, quod ipſe Chriſtus creaturis ab illo conditis vtatur, ex quibus & ſuum ipſius corpus & ſanguinem confecit. Et hoc ſcilicet rurſus confirmat Chriſtum (qui talibus creaturis tam potenter vtitur) non alterius, quàm ipſius omnium conditoris eſſe filium. Quamobrem & fides, qua Chriſtus creditur eſſe Dei filius, Euchariſtiæ conſonat, & eadem ab Euchariſtia confirmatur.

21. Offerimus enim ei] *Roffenſis.* Per communicationem corporis & ſanguinis Chriſti, efficimur vna caro, vnúſque cum eo ſpiritus: quam etiam vnitatẽ Paulus ſæpe teſtatur in Epiſtolis. Vnum corpus (inquit) multi ſumus, omnes qui de vno pane participamus. Et rurſum: Qui adhæret Deo, vnus eſt ſpiritus. Nec poteſt certe quiſquam Deo coniunctius adhærere, quàm qui cum pietate carne Chriſti veſcitur, & eiuſdem ſanguine potatur. Per cibum enim iſtum incorporamur Chriſto, & vnum cum ipſo corpus efficimur. Aſſerit enim ipſe Irenæus, nos per ſacramentum corporis, veræ carni Chriſti: & per ſanguinem eius, verè ſpiritui communicare.

22. Percipiens inuocationem Dei] vocationẽ, *habebant omnes excuſi codices, at* inuocationis *vox, quam ex vet. cod. reſtituimus apertè deſiderabatur, atque eam ſuſpicor corruptam fuiſſe à quibuſdam ſacramentariis. Docet autem, non fide, aut apprehenſione humana, vt delirant Caluiniani, ſed verborum illorum, quæ Chriſtus protulit, & proferre iuſſit virtute atque efficientia, carnem & ſanguinem Domini adeſſe, cùm panis ſubſtantia, natura, & communis conditio deſinit, & in carnem ſanguinémque Chriſti tranſmutatur: conſeruatis nihilominus quantitate, qualitate, ſapore, reliquíſque, quæ externis ſenſibus ex accidenti, conueniunt. Eo igitur ſenſu panem communem manere negat, ſed Euchariſtiam fieri, dicit, quæ terrena panis & vini ſpecie, ſimulque cœleſti, & glorioſa Domini carne conſtat: Vel carne Chriſti, quæ terreno virginis vtero prodiit; & anima, quæ Deo supernè creãte corpori, eius infuſa & cõmunicata eſt. Hanc eſſe omniũ ſanctorũ Græcorum & Latinorũ fidem, ex innumeris ſelectiorum ſcriptorum teſtimoniis confirmabo. Iuſtinus martyr ſcribit interprete Gelenio,* Non vt vulgarem panem & vulgare poculum, hæc ſumimus: ſed quemadmodum per Verbum Dei caro factus Ieſuſchriſtus ſeruator noſter, carnem & ſanguinem pro ſalute noſtra habuit, ſic etiam δι' εὐχῆς λόγου per verbum precationis & gratiarum actionis, ſacratam ab ipſo alimoniam, quæ mutata nutrit noſtras carnes & ſanguinem, illius incarnati Ieſu carnem & ſanguinem eſſe didicimus. Apolog. 2. *Origenes, panes oblatos per obſecrationes effici corpus ſanctum, ſanctificans eos, qui ſana mente vtantur, lib. 8. contra Celſum, confirmat. Heſychius lib. 6. In leuiticum cap. 22. Per Chriſti virtutem & prolatum ab eo verbum, quæ in altari videntur, ſancta reddi docet. Cyrillus Alex. ad Caloſirium Epiſcopum, τῆς εὐλογίας δυνάμει, Id eſt, benedictionis virtute, ſanctum corpus Chriſti adeſſe ſacramento, & extra vſum permanere credit. Gregorius Nyſſenus, Panem in corpus ſtatim commutari. οὐ διὰ βρώσεως, ἀλλὰ τοῦ λόγου non per eſum, ſed per verbum Dei ſcribit, Ser. catechet. ca. 37. Latinos audiamus. Tertullianus lib. 4. contra Mar. Chriſtũ acceptum panem, ſuum corpus effeciſſe declarat, dicendo, Hoc eſt corpus meum. Cyprianus, panem quem diſcipulis Dominus porrigebat, non effigie, ſed natura mutatum, verbique omnipotentia carnem factum eſſe docet, Sermone de cœna. Hieronymus de his clericis aliquid ſiniſtri loqui cauet, qui Chriſti corpus ſacro ore conficiunt, id eſt, vt idem ipſe alibi exponit, ad quorum preces, Chriſti corpus ſanguiſque conficitur, Epiſtola ad Heliodorum, & epiſtola ad Euagrium. Auguſtinus illud tantum corpus Chriſti dicit, quod ex fructibus terræ acceptum, & prece myſtica conſecratũ, ritè ſumitur ad ſalutem lib. 3. de Trinitate cap. 4. Idémque Sermone 28. de verbis Domini,* dixi vobis (*inquit*) quod ante verba Chriſti, quod offertur, panis dicatur, vbi verò verba Chriſti deprompta fuerunt, iam non panis dicitur, ſed corpus appellatur. *Multis ex vtroque teſtamento productis exemplis, innuit Ambroſius non id eſſe in Euchariſtia pane, quod natura formauit, ſed quod benedictio conſecrauit: cum maior ſit vis benedictionis, quæ natura ipſa mutatur, quàm naturæ ipſius: Sermonémque Chriſti, quo vtitur ſacerdos, adeo efficacem & valentem eſſe, vt quæ prius erant, in aliud commutet, lib. de iis, qui myſteriis initiantur cap. 9. & lib. 4. de Sacramentis cap. 4. & 5. de reliquis ſuperſedeo.*

23. Iam non communis panis eſt] *Inuiſibili Spiritusſancti operatione, virtutéque conſecrationis, euenire docet, vt ea deſinat communis ipſa natura & ſubſtantia*

panis, quæ antea ſub ſuis accidentibus latebat, trãſeátque in immortalem, cæleſtem & Deo iũctam Chriſti carnem, cuius participatione, corporibus noſtris ex prioris Adami noxa morti & corruptioni ſubiectis, ius, arrha, virtus, certáque expectatio vitæ immortalis confertur; quod ex vulgari pane nunquam accideret. Hanc eſſe germanam huius loci intelligentiam, idem ipſe Irenæus poſtea conſpicuum facit lib. 5. Quando mixtus calix (*ſcribit*) & fractus panis, percipit verbũ Dei, fit Euchariſtia ſanguinis & corporis Chriſti, ex quibus augetur, & conſiſtit carnis noſtræ ſubſtantia. Quomodo carnem negant (*hæretici*) capacem eſſe donationis Dei, qui eſt vita æterna, quæ corpore & ſanguine Chriſti nutritur, & membrum eius efficitur?

24. Sic & corpora noſtra] *Roffenſis.* Quamqnã granum tritici iactum in terram corrumpatur, ea tamen corruptio propter abditam in ipſo grano virtutem, via eſt ad alterius vitæ maius incremẽtum: ad eundem modum neceſſe eſt vt corpora noſtra tandem per corporalem mortem redeant in cineres. Sed quia nonnihil virtutis, quam ex eſu carnis Chriſti contraximus, in ipſis adhuc cineribus manere viſum eſt tam Irenæo, quàm cæteris priſcis, ipſa noſtræ carnis incineratio (ſi tamẽ ante paſta ſit hoc cibo) rectiſſima callis eſt, ad immortalitatem.

25. Sed gratias agentes donationi] *Ita habent codices omnes Baſileæ, Lauſanæ, & Lutetiæ excuſi: vetus codex, & rectius meo iudicio,* dominationi, *atque ita legit Oecolampadius apud Roffenſem lib. 4. cap. 22. Cæterum alludit proculdubio Irenæus ad eas laudes & gratiarum actiones, quas in Præfatione (Ita poſt Cyprianum vocamus) ante conſecrationem decãtat ſacerdos, cuius initium eſt,* SVRSVM CORDA, ℟. HABEMVS AD DOMINVM. GRATIAS AGAMVS DOMINO DEO NOSTRO, ℟. DIGNVM EST IVSTVM EST. VERE DIGNVM ET IVSTVM EST, *&c. Hæc enim ad verbum cõtinent Liturgia B. Iacobi, & Clementis lib. 8. Conſt. c. 16. quibus paßim vtebantur in Oriente & Occidente ſeculo Irenæi. Eadem ſua quoque ætate inter Græcos conſeruata fuiſſe oſtẽdunt Liturgiæ Chryſoſtomi & Baſilij, & Chryſoſtomus hom. 18. in ſecundam ad Cor; hom. 22. in Gene; hom. 16. ad populum Anti, ho. de Encæniis; & Cyrillus Hiero. 5. Cate. Myſtagogica. Idem obſeruaſſe Latinos docet Auguſtinus Epiſtola 57. quæſt. 1; Epiſt. 59; Epiſt. 120. cap. 19; lib. de ſancta viduitate cap. 16; lib. 2. de bono perſeuerantiæ cap. 13; lib. de ſpiritu & litera cap. 11. Sermone 44. de tempore: Cyprianus de oratione do. Cæſarius Arelatenſis hom. 5. Rabbanus lib. 2. cap. 33.*

26. Adhoc vt præſtet nobis] *His operũ bonorũ neceßitatem & mercedem apud Deum repoſitam eſſe docet, licet ſoli fidei & nullis operibus, ſalutem & iuſtitiam coram Deo illum cæteróſque eiuſdem ſeculi patres, acceptã referre mentiantur Magdeburgenſes, Cent. 2. pag. 46. Vnius tantum Clementis Alex. verba ad eos cõuincendos hîc ſubiicere libet.* Præcioſiſſimã ſalutẽ emere proprio theſauro, charitate & fide vitæ, vt iuſto quod libenter Deus acceptat prætio, *quoſlibet hortatur. Idem 5. Stroma.* Gratia ſeruamur, ſed nõ abſq; bonis operibus. *Et lib. 6.* Qnãdo audierimus, fides tua te ſaluam fecit, non accipiamus abſolutè eos ſaluos futuros, qui quomodocũque crediderint, niſi facta quoque fuerint cõſequuta. *Et poſt pauca,* Sunt variæ mãſiones pro dignitate & meritis eorum, qui crediderunt. *Rurſus lib. 7.* Quomodo medicus prebet ſanitatem iis, qui opem illi ferunt, ita etiam Deus æternam ſalutis iis, qui opem illi ferunt, & cum eo cooperantur ad cognitionem & ad bonas actiones. *In Protreptico.*

27. Ita idipſum] *Sic vet. cod. excuſi* ita adipſum.

QVORVM TYPVM ACCIPIEBAT POPVLVS, [&] quemadmodum [per actus] prophetabant prophetæ futura.

CAPVT XXXV.

Sacrificia Synagogæ typica fuerunt. MVnera autẽ & oblationes, & ſacrificia omnia in typo populus accepit. Quemadmodum oſtenſum eſt Moyſi in monte Sinai ab vno & eodem Deo, cuius & nunc in Eccleſia glorificatur nomen in omnibus gentibus. Sed terrena quidem, quæ ſunt erga nos diſpoſita, cõgruit typos eſſe eorum quæ ſunt cœleſtia, ab eodem tamen Deo facta.[1] Nec enim aliter poterat aſſimilari ſpiritalium imaginum. Quæ autem ſupercœleſtia & ſpiritalia ſunt, & quantum ad nos ſpectat, inuiſibilia & inenarrabilia, typos rurſus alterorũ cœleſtiũ dicere, & alterius pleromatis, & Deum alterius patris imaginem eſſe, & errantium eſt à veritate,[2] & omnino ſtultorum & hebetum. Cogentur enim hi tales,[3] quemadmodum ſæpenumero oſtendimus, ſemper typos typorũ, & imagines imaginum adinuenire, & nunquam figere animum ſuum in vno & vero Deo: ſupra enim Deum factæ ſunt cogitationes ipſorum, ſupergreſſi cordibus ſuis ipſum magiſtrũ, ſuſpicione quidẽ ſuperelati & ſupergreſſi, * veritate autem declinãtes à vero Deo. *veritatẽ.

Hæretici omnino ſtulti ſunt & hebetes.

ANNOTATIONES.

1. Nec enim] *Vetus co.* Nec enim aliter poterat aſſimilare ſpiritalium imaginem.
2. Et omnino ſtultorũ] *Vet. co.* & omnimodo.
3. Quemadmodum ſæpenumero oſtendimus] *Hæc præcipuè diſcußit libro ſecundo capite quadrageſimo.*

QVEMAD-

QVEMADMODVM INVESTIGABILIS ET INcomprehenſibilis oſtenditur is, qui hanc quæ ſecundùm nos eſt, condidit creaturam.

CAPVT XXXVI.

* ſuggerit. * intelligit. * comprehendit. * reſpiciet. * intelligit.

Iſa 40. Extrema inſania eſt ſupra Deũ, maiorem adhuc aliũ confingere.

AD quos iuſtè quis dicat, quemadmodum ipſe ſermo * ſuggeretur. Quatenus ſuper Deum extollitis cogitationes veſtras, incõſiderarè elati? Audiſtis menſos eſſe cœlos in palmo, dicite mihi menſurã, & enarrate multitudinem [1] cubitorum] cœlorum innumerabilem, & exponite mihi plenitudinem, latitudinem, & longitudinem, & altitudinem circummenſurationis, initium & finẽ, quæ non * intelliget cor hominis, & non * comprehendet ea. Verè enim magna ſunt theſaurophylacia cœleſtia, [2] immenſurabilis eſt in corde Deus, & incomprehenſibilis in animo, qui comprehendit terram pugillo. Quis * perſpiciat mẽſuram, [3] & dextræ eius digitum, quis cognoſcet? aut manum eius, quis * intelliget, eam quæ menſurat immenſa, eam quæ tendit menſura ſua menſuram cœlorum, & cõſtringit pugillo terram cum abyſſis, quę in ſe continet latitudinem, & longitudinem, & profundum deorſum, & altitudinem ſupernam vniuerſæ cõditionis? quæ videtur, quæ auditur & intelligitur, & quæ inuiſibilis eſt: & propter hoc ſuper omne initium & poteſtatem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur, omnium quæ facta & condita ſunt exiſtens Deus. Ipſe eſt qui cœlos implet, & perſpicit abyſſos, qui eſt etiam cum vnoquoque noſtrum. Deus enim (inquit) appropinquans ego ſum, & non Deus de longinquo. Si abſconditur homo in abſconſis, & ego eum non videbo? manus enim eius apprehendit omnia: & ipſa eſt quæ cœlos quidem illuminat, [illuminat] etiam quæ ſub cœlo ſunt, & ſcrutatur renes & corda, & in abſconſis ineſt & in ſecretis noſtris, & in manifeſto alit & conſeruat nos. Si autem plenitudinem & magnitudinem manus eius non comprehendit homo, quemadmodum poterit quis intelligere aut cognoſcere in corde tam magnum Deum? Quem quaſi menſi ſint & perſpexerint, & vniuerſum eum decurrerint, ſuper eum eſſe aliud pleroma Æonum confingunt, & alterum patrem: ad cœleſtia quidẽ non ſuſpicientes, [4] verè autem in profundum Bythũ dementię deſcendentes: patrem quidem dicentes ſuum finiri, vſque ad ea quæ ſunt extra pleroma: Demiurgum verò rurſum non attingere vſque ad pleroma. Et ſic neutrũ eorum ponunt eſſe perfectum & comprehendentẽ omnia. Deerit enim illi quidem vniuerſa, quæ eſt extra pleroma, [mundi] fabricatio, huic autem quæ eſt * intra pleroma [mundi] fabricatio, & neuter eorum erit omniũ Deus. Quoniã autem magnitudinẽ Dei, ex his quæ ab eo facta ſunt, nemo enarrare poteſt, hoc omnibus manifeſtum eſt, & quoniã magnitudo eius non deficit, ſed omnia cõtinet, & peruenit vſque ad nos, & nobiſcũ eſt, omnis quicũque dignè Deo ſapit, cõfitebitur.

Ierem. 23. Act. 17.

Profundũ dementiæ te nent hæretici.

* extra.

Immenſus Deus.

ANNOTATIONES.

1. Cæterum] *Licet pro hac dictione Vetus codex* cubitorum habeat: *tamen vtrũque non incongruè legendum videtur.*

2. Immenſurabilis] *Similis huic eſt iſta Cypriani ſententia.* Deus nec videri poteſt, viſu clarior eſt: nec comprehendi, tactu purior eſt: nec æſtimari, ſenſu maior eſt: & ideo ſic eum digne æſtimamus, dum ineſtimabilem dicimus.

Epiſt. 57.

3. Et dextræ] *vet. cod. &. deſiderat, legitque* menſuram dexteræ.

4. Verè autem in profundum] *Cyrillus Hieroſ. de hoc Valentiniani figmẽto differens, alluſiſſe videtur ad hunc locum, cùm ait:* Docet enim eũ, qui profundtas erat malitię, à pro fũditate ſuã auſpicari doctrinã.

Catech. 6.

SECVNDVM QVID NOTVS DEVS, ET QVOD ipſe pater conditor omnium per ſuas manus formauit hominem.

CAPVT XXXVII.

Deus eſt incomprehenſibilis.

* elegit.

IGitur ſecundùm magnitudinem non eſt cognoſcere Deum. Impoſſibile eſt enim mẽſurari patrem: ſecundùm autem dilectionem eius. Hæc eſt enim quæ nos per Verbum eius ducit ad Deum obaudientes ei, ſemper dicimus quoniam eſt tantus Deus, & ipſe eſt qui per ſemetipſum conſtituit, & * fecit, & adornauit, & continet omnia: in omnibus autem & nos, & hunc mundum, qui eſt ſecundùm

Gene. 2.

nos. Et nos igitut cum his quæ continentur ab eo, facti ſumus. Et hic eſt de quo Scriptu-
Geneſ. 1. & 2. ra ait, Et plaſmauit Deus hominem [ad imaginem,] limum terræ accipiens, & inſufflauit
in faciem eius flatum vitæ. Non [ergo] Angeli fecerunt nos, nec nos plaſmauerũt, nec An-
geli * potuerunt imaginem facere Dei, nec alius quis, præter Verbum Domini, nec virtus ** potuerant.*
Angeli nõ creauerunt nos. longè abſiſtens à patre vniuerſorum. Nec enim indigebat horum Deus ad faciendũ quæ
ipſe apud ſe * præfinierat fieri, quaſi ipſe ſuas non haberet manus. Adeſt enim ei ſemper ** prædiffinierat.*
Verbum & Sapientia filius, & Spiritus, per quos, & in quibus omnia liberè & ſpõte fecit,
Geneſ. 1. [1] ad quos & loquitur, dicens, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtrã,
ipſe à ſemetipſo ſubſtantiam creaturarum, & exemplum factorum, & figuram in mundo
Paſtoris de vno Deo & Domino ſententia. ornamentorum accipiens. [2] Bene ergo pronunciauit] Scriptura [quæ] dicit, Primò omniũ
crede quoniam vnus eſt Deus, qui omnia conſtituit & conſummauit, & fecit ex eo quod
nõ erat, vt eſſent omnia, omnium capax, & qui à nemine capiatur. Bene autem & in Pro-
Malac. 2. phetis * Malachias ait, Nónne vnus Deus qui conſtituit nos? Nónne pater vnus eſt om- ** Malachiel.*
Epheſ. 4. nium noſtrum? Conſequenter autem & Apoſtolus ait, Vnus Deus (inquit) pater, qui ſu-
Matth. 11. per omnes, & in omnibus nobis. Similiter autem & Dominus, Omnia mihi (inquit) tradi-
ta ſunt à patre meo: manifeſtè ab eo qui omnia fecit. Non enim aliena, ſed ſua tradidit ei.
In omnibus autem nihil ſubtractum eſt, & propter hoc idem eſt Iudex viuentium & mor
Apoc. 3. tuorum, habens clauem Dauid: * aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. Nemo ** aperiet & nemo claudet.*
enim alius poterat nec in cœlo, nec in terra, nec * ſub terra aperire paternum librum, nec ** ſubtus terram.*
videre eum, niſi agnus qui occiſus eſt, [&] ſanguine ſuo redemit nos: ab eodem qui om-
Io. 1. nia Verbo fecit, & ſapientia adornauit, accipiens omnium poteſtatem, quando Verbum
caro factum eſt, vt quemadmodum in cœlis principatum habuit Verbum Dei, ſic & in
1. Pet. 2. terra haberet principatum: quoniam homo iuſtus, qui peccatum non fecit, nec inuentus
Filius Dei coæternus patri. eſt dolus in ore eius. Principatum autem habeat eorum quæ ſunt ſub terra, ipſe primoge-
Philip. 2. nitus mortuorum factus: & vt viderent omnia, quemadmodum prædiximus, ſuum regẽ.
Coll. 1. & vt in * carnem Domini occurrat paterna lux, & à carne eius rutila veniat in nos, & ſic ** carne.*
homo deueniat in incorruptelam, circundatus paterno lumine: & quoniam Verbum, id
eſt filius ſemper cum patre erat, per multa demonſtrauimus. [1] Quoniam [autem] & ſapiẽ-
tia, quæ eſt Spiritus, erat apud * Deum ante omnem conſtitutioné, per Salomonem ait, ** eum.*
Prou. 3. Deus ſapientia fundauit terram, parauit autem cœlum prudentia. Senſu eius abyſſi erupe-
runt, nubes autem manauerunt ros, Et rurſus, Dominus creauit me principium viarum
Prou. 8. ſuarũ, in opera ſua ante * ſeculum fundauit me in initio antequã terram faceret, & priuſ- ** ſecula.*
quam procederent fontes aquarum, antequam montes confirmarentur. Ante omnes au-
tem colles genuit me. Et iterum, Cùm pararet cœlum, erã cum illo, & cùm firmos faceret
fontes abyſſi, quãdo fortia faciebat fundamenta terræ, eram apud eum aptans. Ego eram
cui adgaudebat, quotidie autem * delectabar ante faciem eius in omni tempore, cùm læ- ** Lætabar.*
taretur orbe perfecto, & * iocundaretur in filiis hominum. Vnus igitur Deus, qui Verbo ** iocundabatur.*
& ſapientia fecit & * adaptauit omnia, hic eſt autem Demiurgus, qui & mundum hunc ** aptauit.*
attribuit humano generi, qui ſecundùm magnitudinem quidem ignotus eſt omnibus his
qui ab eo facti ſunt. Nemo enim inueſtigauit altitudinem eius, [4] nec veterum, qui quieue-
runt] nec eorum qui nunc ſunt. Secundùm autem dilectionem cognoſcitur ſemper, per
eum per quem conſtituit omnia. Eſt autem hic Verbum eius Dominus noſter Ieſus Chri-
ſtus, qui in nouiſſimis temporibus homo, in hominibus factus eſt, vt finem coniungeret
Chriſti aduentũ prædixerunt prophetæ. principio, id eſt hominem Deo. Et propterea prophetæ ab eodem Verbo propheticũ ac-
cipientes chariſma, prædicauerũt eius ſecundùm carnem aduentum, per quẽ commixtio
& cõmunio Dei & hominis ſecũdùm placitũ patris facta eſt, ab initio prænunciante Ver-
bo Dei, quoniã videbitur Deus ab hominibus, & conuerſabitur cum eis ſuper terrã [5] & cũ
loqueretur] & adfuturus eſſet, ſuo [plaſmati,] ſaluãs illud, & [perceptibilis] ab eo, & liberãs
nos de manibus omnium odientium nos, [hoc eſt ab vniuerſo] tranſgreſſionis ſpiritu, &
faciens nos ſeruire ſibi in ſanctitate & iuſtitia omnes dies noſtros, vti cõplexus homo Spi-
ritum Dei, in gloriam cedat patris. Hęc propheticè ſignificabant prophetæ, ſed nõ quem-
Prophetia quid ſit. admodum quidam dicunt, inuiſibili patre omnium exiſtẽte, alterum eſſe eum, qui à Pro-
phetis videretur. Hoc autem dicũt, qui in totum quid ſit prophetia neſciunt. [6] Nam pro-
phetia eſt prædicatio futurorum, id eſt, eorum quæ pòſt erunt, præſignificatio. Præſignifi-
cabant

cabant enim prophetæ quoniam videbitur Deus ab hominibus: quemadmodũ & Dominus ait, Beati mundo corde, quoniã ipſi Deũ videbunt. Sed ſecundùm magnitudinẽ quidem eius, & mirabilem gloriã, nemo videbit Deum, & viuet. Incapabilis enim pater: ſecũdùm autem dilectionem & humanitatẽ, & quòd omnia poſſit, etiam hoc concedit iis qui ſe diligunt, id eſt, videre Deũ, quod & prophetabant prophetæ. Quoniã quæ impoſſibilia [apud homines,] poſſibilia apud Deũ. Homo etenim à ſe non* videt Deũ. Ille autem volẽs * videtur ab hominibus à quibus vult, [& quãdo vult,] & quemadmodum vult. Potens eſt enim in omnibus Deus, viſus quidem tunc per Spiritum prophetię, viſus eſt autẽ & per filium adoptiuè, videbitur autem & in regno cœlorum paternaliter, ſpiritu quidẽ præparãte hominẽ in * filium Dei, filio autem adducente ad patrẽ, patre autem incorruptelã donãte in æternã vitã, quæ vnicuique euenit ex eo quod videat Deũ.[7] Quemadmodũ enim videntes lumen intra lumen ſunt, & claritatem eius [percipiunt,] ſic & qui vident Deũ, intra Deum ſunt, percipientes eius claritatẽ. Viuificat autem eos claritas: percipiunt ergo vitam qui vident Deum: & propter hoc incapabilis, [& incomprehẽſibilis] viſibilem ſe & comprehenſibilem, & capacẽ hominibus præſtat, vt viuificet percipientes & videntes ſe. Quemadmodũ enim magnitudo eius inueſtigabilis eſt, ſic & benignitas ei9 inenarrabilis, per quã vitam præſtat iis qui vident eum. Quoniã viuere ſine vita impoſſibile eſt: ſubſiſtẽtia vitæ autẽ, de [Dei] participatione euenit: participatio autẽ Dei, eſt videre Deũ, & frui benignitate eius. Homines igitur videbunt Deũ, & viuent per viſionẽ, immortales facti & pertingẽtes vſque in Deũ. Quod, ſicut prædixi, per prophetas figuraliter manifeſtabatur, quoniã videbitur Deus ab hominibus qui portãt ſpiritum eius, & ſemper aduentũ Christi ſuſtinẽt. Quemadmodũ & in Deuter. Moyſes ait, In die iſta videbimus, quoniã loquetur Deus ad hominem, & viuet. Quidã enim eorũ videbãt Spiritum propheticũ, & operationes eius in omnia genera chariſmatũ * effuſa: alij verò aduentũ Domini, & eam quæ eſt ab initio adminiſtrationẽ, [8] per quẽ [fecit] voluntatẽ patris quæ eſt in cœlis, & quæ eſt in terris: alij verò & glorias paternas temporibus aptas, & ipſis qui videbant, & qui tunc audiebãt, & * omnibus qui deinceps audituri erãt. Sic igitur manifeſtabatur Deus: per omnia enim hęc Deus pater oſtenditur, Spiritu quidẽ operante, Filio verò adminiſtrãte, Patre verò comprobante, homine verò conſummante ad ſalutẽ. Quemadmodũ & per Prophetã Oſee, ait, Ego (inquit) viſiones multiplicaui, & in manibus Prophetarum aſſimulatus ſum. Apoſtolus autẽ idipſum expoſuit dicẽs; Diuiſiones autem chariſmatũ ſunt, idem autem Spiritus: & diuiſiones miniſteriorũ ſunt, idem autẽ* Dominus: & diuiſiones operationum ſunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autẽ datur manifeſtatio Spiritus ad vtilitatẽ. Sed quoniã qui omnia in omnibus operatur, Deus eſt, qualis eſt & quantus eſt, inuiſibilis & inenarrabilis eſt omnibus, quę ab eo facta ſunt, incognitus autem nequaquã: omnia enim per Verbũ eius diſcunt, qui eſt vnus Deus pater qui continet omnia, & omnibus eſſe præſtat, quemadmodũ in Euãgelio ſcriptum eſt, Deũ nemo vidit vnquã, niſi vnigenitus filius, qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit. Enarrat ergo filius ab initio patris, quippe qui ab initio eſt cũ patre, qui & viſiones propheticas, & diuiſiones chariſmatũ, & miniſteria ſua, & patris glorificationẽ cõſequenter & cõpoſitè oſtenderit humano generi apto tempore ad vtilitatẽ. Vbi eſt enim cõſequentia, illic & cõſtantia: & vbi eſt cõſtantia, illic & pro tempore: & vbi pro tempore, illic & vtilitas, & propterea [9] Verbũ diſpenſator] paternæ gratiæ factus eſt ad vtilitatem hominũ, propter quos fecit tãtas diſpoſitiones, hominibus quidem oſtendens Deũ, * Deũ autem exhibens hominem, & inuiſibilitatem quidem patris cuſtodiens, ne quando homo fieret cõtemptor Dei, & vt ſemper haberet ad quod proficeret. Viſibilem autẽ rurſus hominibus per multas diſpoſitiones oſtendens Deũ, ne in totũ deficiens [à Deo] homo, ceſſaret eſſe. Gloria enim Dei viuens homo, vita autem hominis viſio Dei. Si enim quæ eſt per cõditionem oſtenſio Dei vitã præſtat * hominibus in terra viuentibus, multò magis ea quæ eſt per Verbũ manifeſtatio patris, vitã præſtat his qui vident Deũ. Quoniã ergo Spiritus Dei per prophetas futura ſignificauit, præformãs nos, & præaptãs ad id vt ſubditi Deo ſimus: futurũ autẽ erat, vt homo per ſancti Spiritus beneplacitũ videret, neceſſariò oportebat eos, per quos futura prędicabantur, videre Deũ, quem ipſi hominibus videndũ intimabant: vti nõ ſolùm dicatur prophetice Deus, & Dei filius, & filius, & pater, ſed vt videatur omnibus mẽbris ſanctificatis

Margin (left): * videbit. — * videbitur. — * filio. — * effuſas. — * hominibus. — * Deus. — * Deo. — * omnibus.

Margin (right): Matth. 5. — Exod. 33. — Matth. 19. — Deus videtur à quib9, quando, & quomodo vult. — Oſee. 12. — 1. Cor. 12. — Deus inuiſibilis eſt, nõ tamen incognitus. — Ioan. 1. — Deus per multas diſpoſitiones ſe viſibilem prabuit.

& edoctis ea quæ ſunt Dei, vt præformaretur & præmeditaretur homo applicari in eam
gloriā quæ pòſt reuelabitur his qui diligunt Deū.[10] Nō enim * ſolùm ſermone propheta- *ſolo.
Prophetia varÿ modi. bāt prophetæ, ſed & viſione, & conuerſatione, & actibus quos faciebāt, ſecūdùm id quod
Iſa. 6. ſuggerebat Spiritus: ſecundùm hanc igitur rationē inuiſibilē videbāt Deū. Quemadmo-
dū & Eſaias ait, Regem Dominū ſabaoth vidi oculis meis: ſignificans * quoniā videbit o- *quomodo videbat.
culis Deū homo, & vocem eius audiet. Secundùm hāc igitur rationē, & filiū Dei hominē
videbāt conuerſatū cum hominibus, id quod futurū erat prophetātes, eum qui nondum
aderat, adeſſe dicentes, & impaſſibilem paſſibilem annūtiantes, & eum qui tunc in cœlis,
in lumū mortis deſcēdiſſe, dicentes.[11] Et reliquas autē eius recapitulationis diſpoſitiones,
quaſdā quidem per viſiones videbant, quaſdā per Verbū annuntiabant, quaſdam verò per
operationem typicè ſignificabāt, quæ quidem videnda erāt, videntes, quæ verò audienda
erāt, ſermone præconātes, quæ verò agenda erant, operatione perficientes, vniuerſa verò
Exod. 24. propheticè annuntiātes. Propterea & Moyſes tranſgreſſori quidem Legis populo igneum
Deū eſſe dicebat, igneū a Deo diem ſuperduci [eis] minitās. His verò qui erga * Dominū *Deum.
timorē habebāt, Dominus Deus, dicebat, miſericors, pius, & magnanimus, & magnæ mi-
Deut. 4. ſerationis, & verax, & iuſtitiā ſeruans & miſericordiā in milia, auferēs iniuſtitias, & nequi-
Exod 34 tias, & peccata.[12] Et Verbū quidem loquebatur Moyſi apparens in cōſpectu quemadmo-
Num. 12. dū ſi quis loquatur ad amicum ſuū: Moyſes verò cupiuit manifeſtè videre eum qui ſecum
Exod. 33. loquebatur, & dictum eſt ei, Sta in loco alto petræ, & * manū meā cōtegam ſuper te. Quā- *manu mea.
do verò trāſierit * claritas mea, tūc videbis quæ ſunt poſteriora mea, facies autem mea nō *gloria.
Ibid. 20 videbitur tibi: nō enim videt homo faciem meā, & viuet: vtràque ſignificans, quoniam &
Moſes cur miſſus ſuit impoſſibile eſt homini videre Deū, & quoniā per ſapientiā Dei in nouiſſimis * temporibus *diebus.
ad foramen petræ. videbit Deū homo, in altitudine petræ, hoc eſt, in eo qui eſt ſecūdùm hominem eius * ad- *aduēt.
Matth. 17. uentus:[13] & propter hoc facie ad faciē cōfabulatus eſt cum eo in altitudine mōtis, aſſiſtēte
etiā Helia, quemadmodū Euāgeliū retulit, reſtituens in fine priſtinā repromiſſionē.[14] Nō
igitur manifeſtè * ipſi faciē Dei videbāt prophetæ, ſed diſpoſitiones & myſteria [per] quæ *ipſam.
3. Reg. 19. inciperet homo videre Deū. Quemadmodū & Heliæ dicebatur, Exies cras, & ſtabis in cō
ſpectu Domini, & ecce, Dominus tranſiet, & ecce Spiritus magnus, & fortis qui diſſoluet
montes, & cōteret petras in cōſpectu Domini & nō in ſpiritu Dominus: & poſt ſpiritum
terræmotus, & nō in terræmotu Dominus: & poſt terræmotū ignis, & non in igne Domi-
nus: & poſt ignem vox auræ tenuis.* Per hæc enim & per prophetas valde indignās, pro- *poſt.
pter tranſgreſſionē populi & propter interfectionē prophetarū, * docebātur mitius agere, *edocebatur.
ac ſecūdùm hominem aduentus Domini ſignificabatur futurus, poſt illā Legem quę data
Iſa. 42. eſt per Moyſem, mitis & trāquillus, in quo nec calamū quaſſatū cōfregit, nec linū fumigās
Heliæ apparitio facta, quid deſignabat. extinxit. Oſtendebatur autem & regni eius mitis & pacifica requietio. Poſt enim ſpiritum
qui conterit montes, & poſt terræmotum, & poſt ignem, tranquilla & pacifica regni e-
ius aduenient tempora, in quibus cum omni tranquillitate Spiritus Dei viuificat, & au-
get hominē. Manifeſtius autē adhuc [&] per Ezechielē factū eſt, quoniā ex parte diſpoſi-
tiones Dei, ſed nō ipſum videbāt [15] prophetæ propriè] Deū: Hic enim Dei cùm vidiſſet vi
Ezech. 1. ſionē, & Cherubim & rotas eorū, & vniuerſę progreſſionis eius myſterium cùm retuliſſet,
[16] & ſimilitudinē throni cùm vidiſſet ſuper eos, & ſuper thronū] ſimilitudinē quaſi * figurā *figuræ.
hominis, & illa quidē quæ erāt ſuper lumbos eius quaſi figurā electri, quæ autē deorſum,
quaſi viſionē ignis, & reliquā vniuerſam thronorū viſionē manifeſtās, ne quis putaret for-
tè eū in his propriè vidiſſe Deū, intulit, hæc viſio ſimilitudinis gloriæ Domini. Igitur ſi ne-
Deum à nemine viſum, filium manifeſtatum. que Moyſes vidit Deū, nec Helias, nec Ezechiel, qui multa de cœleſtibus viderūt, quæ au-
tē ab his videbātur, erāt ſimilitudines claritatis Domini, & prophetiæ futurorū, manifeſtū
eſt quoniā pater quidē inuiſibilis, de quo & Dominus dixit, Deū nemo vidit vnquā. Ver-
bū autē eius, quemadmodū volebat ipſe, & ad vtilitatē videntiū claritatem mōſtrabat pa-
tris, & diſpoſitiones exponebat. Quemadmodū & Dominus dixit, Vnigenitus Deus qui
Ioan. 1. eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit. Et ipſe autē interpretatur patris Verbum, vtpote diues &
Filius Dei diuerſis modis ſe viſendum præbuit. multus exiſtens, nō in vna figura, nec in vno charactere videbatur vidētibus eum, ſed ſe-
cundùm diſpenſationū eius cauſas ſiue efficaciā, ſicut in Daniele ſcriptū eſt,[17] Aliquando
enim cum his qui erāt circa Ananiā, Azariā, Miſaelē videbatur, aſſiſtēs eis in fornace ignis,
Dan. 3. & in camino, & liberans eos de igne. Et viſio (inquit) quarti ſimilis filio Dei.[18] Aliquando
autem

autem lapis à mõte abſciſſus ſine manibus,& percutiẽs temporalia regna,& ventilãs ea,&
*videtur. ipſe replens vniuerſam terrã. Rurſum hic idẽ * videbitur quaſi filius hominis in nubibus Danie. 2.
cœli veniens,& appropinquans ad veterem dierum,& ſumens ab eo vniuerſam poteſtatẽ
& gloriã,& regnum. Et poteſtas(inquit)eius poteſtas æterna,& regnum eius nõ interibit.
[19] Sed & Ioannes Domini diſcipulus in Apocalypſi,ſacerdotalẽ & glorioſum regni eius vi Ibid.
dens aduentũ, Conuerſus ſum(inquit) videre vocem quę loquebatur mecum,& cõuerſus Apocalypſis eſt Ioã. Apoſtoli.
vidi ſeptem candelabra aurea, & inter cãdelabra ſimilem filio hominis indutum podere, Apoc. 1.
& accinctum ad mammas zonam auream. Caput autem eius & capilli[albi]quemadmo-
dũ lana alba, quomodo nix,& oculi eius vt flamma ignis,& pedes eius ſimiles chalcoliba-
no, quemadmodũ in camino ſuccenſus eſt.[Et vox]eius quaſi vox aquarũ, & habet ſtel-
lãs ſeptẽ in manu dextera ſua,& de ore eius rbomphęa ex vtraque parte acuta exiebat,&
facies eius quemadmodũ ſol fulgẽs in virtute ſua. In his enim aliquid à parte clarum eius
*podere. ſignificat, vt caput:aliquid verò ſacerdotale, vt * poderem : & propter hoc Moyſes ſecun-
dùm [hunc] typum veſtiuit pontificem: aliquid verò ad finem, quemadmodũ chalcoli-
banum in camino ſuccenſum, quod eſt fortitudo fidei,& perſeuerabile orationum, pro-
pter aduenĩẽs in fine temporum ſuccenſionis incendium. Ioanne verò non ſuſtinente vi-
ſionem, Et cecidi enim(inquit)ad pedes eius quaſi mortuus,(vt fieret quod ſcriptũ eſt, Ne-
mo videt Deum,& viuet) & viuificans eum Verbũ & admonens quoniã ipſe eſt in cuius Ioan. 3.
pectore recumbebat ad cœnam, interrogans quis eſſet qui inciperet eum tradere. Et dice- Apoc. 1. Ioan. 13.
bat, Ego ſum primus & nouiſſimus,& qui viuo,& fui mortuus , & ecce viuo in ſecula ſe-
culorũ,& habeo claues mortis & inferorum. Et poſt hæc in ſecũda viſione eundem Do- Apoc. 5.
minum videns, Vidi enim(inquit)in medio throni & quatuor animaliũ, & in medio preſ-
byterorũ agnum ſtantẽ quaſi occiſum, habentẽ cornua ſeptem,& oculos ſeptem, qui ſunt
ſeptem ſpiritus Dei, dimiſſi in vniuerſam terrã. Et rurſum de eodem ipſo agno, ait, Et ecce
equus albus,& qui ſedebat ſuper eũ vocabatur fidelis & verus,& per iuſtitiã iudicat & pu
gnat,& oculi eius ſicur flamma ignis,& in capite eius diademata multa, habẽs nomẽ ſcri-
ptũ, quod nemo ſcit niſi ipſe:& circumamictus veſtimentum aſperſum ſanguine,& voca-
tur nomen eius Verbum Dei,& exercitus cœli ſequebatur eum in equis albis, veſtiti byſſi-
num album mundum, & de ore eius procedit rbomphæa acuta, vt in ea percutiat gẽtes,
*paſcit. & ipſe * paſcet eos in virga ferrea,& ipſe calcat lacum vini furoris iræ Dei omnipotentis,
& habet ſuper veſtitum,& ſuper femur ſuũ nomen ſcriptum, REX REGVM, ET DO-
*Dominorum. MINVS *DOMINANTIVM. Sic ſemper Verbum Dei velut lineamẽta rerum futura-
*ab eo. rum * habet,& velut ſpecies diſpoſitionum patris hominibus oſtendebat, docens nos quæ
ſunt Dei. Non ſolùm autem per viſiones quæ videbantur,&[per]ſermones qui præcona-
bantur, ſed & in operationibus viſus eſt Prophetis, vt per eos præfiguraret,& prædemon- Nuptiæ Oſee quid ſignificarũt.
ſtraret futura. Propter quod & Oſee Propheta accepir vxorem fornicationis, per opera- Oſee 1.
tionẽ prophetãs, quoniã fornicando fornicabitur terra à Domino:hoc eſt, qui ſuper terrã
ſunt homines,& de huiuſmodi hominibus beneplacitũ babebit Deus aſſumere Eccleſiam
ſanctificandam cõmunicatione Filij eius, ſicut & illa ſanctificata eſt cõmunicatione Pro-
phetæ. Et propter hoc Paulus ſanctificatam ait infidelem mulierẽ in viro fideli. Adhuc e- 1. Cor. 7.
tiam filios ſuos nominauit propheta, Non miſericordiam conſecuta, & non populus : vt,
quemadmodũ Apoſtolus ait, Fiat qui nõ populus, populus:&[ea quæ nõ eſt]miſericordiã
conſecuta, miſericordiã cõſecuta:& in loco ebi erat, in quo[vocabatur]non populus, ibi Rom. 9.
*a. vocabuntur filij Dei viui. Id quod à Propheta typicè per operationẽ factũ eſt, oſtẽdit Apo
ſtolus verè factum in Eccleſia * & Chriſto.[20] Sic autem & Moyſes Æthiopiſſam accipie- Moſis itẽ. Num. 12.
bat vxorem, quam ipſe Iſraelitidem fecit, præſignificans quoniam oleaſter inſeritur in oli-
uam,& participans pinguedinis eius [erit.] Quoniam enim bis qui ſecũdùm carnem na-
tus eſt Chriſtus, à populo quidem habebat inquiri vt occideretur, liberari verò in Ægy-
*ibi. pto, id eſt in gentibus,& ſanctificare eos qui ibi eſſent infantes, vnde & Eccleſiã * ſibi per-
*& Aethiopia. fecit. Ægyptus enim ab initio gentilis, quemadmodum * Æthiopiſſa: propter hoc per nu-
ptias Moyſi, nuptiæ verbi oſtendebantur,& per Æthiopiſſam cõiugem, ea quæ ex genti-
bus eſt Eccleſia manifeſtabatur, cui qui detrahunt,& incuſant & derident eam, nõ erunt Ioſ. 6.
mũdi. Leproſi enim erunt & abijcientur à iuſtorũ caſtris. Sic autem & Raab fornicaria ſe- Heb. 11.
metipſam quidẽ cõdemnans, quoniã eſſet gentilis omniũ peccatorũ rea,[21] ſuſcepit autem Raab cuius rei typus.

ſpeculatores, qui ſpeculabātur vniuerſam terram, & apud ſe abſcondit Patrem ſcilicet & Filium * & Spiritum ſanctum. Et cùm vniuerſa ciuitas in qua habitabat, concidiſſet in ruinā, canentibus ſeptem tubicinis, in vltimis Raab fornicaria cōſeruata eſt, cum vniuerſa domo ſua, fide ſigni coccini: ſicut & Dominus dicebat his, qui aduentum eius non excipiebant, Phariſæi ſcilicet: & coccini ſignum nulliſicant, quod erat * paſcha, redemptio & exodus populi ex Ægypto, dicēs, Publicani & meretrices præcedēt vos in regno cœlorū.

* cū Spiritu ſancto.

* paſchæ.

ANNOTATIONES.

1. Ad quos & loquitur dicens, faciamus] *Hunc locum poſt Irenæum ſic intelligendum cenſuerunt Tertullianus lib. de Trinitate; Athanaſius epiſt. de Synodis; lib. 1. de Vnita Deitate Trinitatis; Serm. 4. contra Arrianos; Hilarius lib. 4. de Trinitate; Baſilius ho. 9. In Hexameron; Gregor. Nyſſenus orat. In ea verba:* faciamus hominē, *&c. Cyrillus Hiero. Cate. 10. Cyrillus Alex. lib. 2. cap. 2. In Ioan. lib. 4. dialog. de Trinitate; lib. 1. 4. & 8. contra Iulianum; Epiphanius hæreſi 69. Ambroſius lib. 1. de Fide ca. 7. & li. 6. Hexa. ca. 7. Aug. lib. 12. de Trin. cap. 6. lib. contra ſermonem Arrianorū. Theod. Quæſt. 19. In Geneſim. Iudæos, Sabellianos, & Arrianos huic interpretationi contradicētes, rationibus, aliis ſcripturis iam conuictos horrēdis anathematibus & diris omnibus proſequendos deferunt.*

2. Bene ergo pronuntiauit ſcriptura] *Hunc locum Irenæi tranſcripſit Euſebius lib. 5. hiſt. cap. 8. Ex quo germanam lectionem reſtituimus, duabus dictionibus adiectis* pronunciauit, *&* quæ. *Magdeburgenſes etſi ſexdecim viros Lynceos planè & Argos iactitēt ſine rhapſodiis diu noctúque incūbere, hic tamen fœdiſſimo mendacio lapſi ſunt, ſcribentes hoc ipſum Irenæi iudicium de Paſtoris ſcripto, quod Euſebius recitat, non reperiri in iis, quæ hodie extant Irenæi operibus. Hanc porrò ſententiam Origenes Irenæū imitatus ex Paſtoris libro, in cap. 3. libri primi Periarchōn inſeruit: eandem Arrianos adamaſſe, & citaſſe, refert Athanaſius Epiſto. Quod Nicena Synodus, &c. Cæterum quanti hinc æſtimanda ſint Hermetis ſeu Paſtoris ſcripta; pronuntiabit eccleſia: grauiſſimorum ego authorū diuerſa proponā iudicia. Hermam ſiue Hermetem eum eſſe, quem in fine Epiſtolæ ad Ro. ſalutat Paulus, quoſdam æſtimaſſe ſcribit Euſebius lib. 3. cap. 3. hiſtoriæ. Pij Papæ, qui anno 20. Antonini Imp. martyriū perpeſſus eſt, fratrem eū vocat Damaſus: Platina non fratrē, ſed familiarem fuiſſe magna intercedēte inter eos conſuetudine, ſcribit. Hunc idem Pius pontifex & martyr appellat Doctorem fidei & ſcripturarum, qui ſua ætate effulſerit, cuique Angelus Domini in habitu Paſtoris apparuerit. Irenæum huius ſcriptum nouiſſe & probaſſe eò indicat Euſebius, quòd præcedenti ab illo ſumpta ſententia vtitur ad hæreſim reuincēdam, fideíque præcipuum dogma confirmādum. Angelum Paſtoris habitu ei colloquutum, citatis verbis eius ſemel & iterum lib. 1. & 2. Stromatōn: ſemel lib. 4. bis quoque lib. 6. docet Clemēs alex.* Lib. de Orat. *Quoſdam orantium ritus ex Hermæ ſcriptis diſputat & probat Tertullianus. Ad librorū ipſius lectionem hortatur Origenes hom. 13. In Ezech. Athanaſius libro de incarnatione Verbi, ſententia ſupra ſcripta partē adducēs,* In Catalogo. *vtiliſſimum appellat Paſtoris librum. Ruffinus in expoſitione Symboli, illum adſcribit libris, quos maiores eccleſiaſticos vocarunt. Hieronymus inter primos eccleſiaſticos ſcriptores eū enumerans, librum illius publicè apud quaſdam Græciæ eccleſias prælegi, teſtatur: eúmque re vera vtilem cenſet, & multos veterum ex eodem teſtimonia vſurpaſſe cognoſcit. Sedulius in cap. 16. ad Ro. ſcripturā libelli Paſtoris valde ſibi vtilem & diuinitus inſpiratam videri, ſcriptū reliquit. Hæc obſeruare libuit in Magdeb. qui præcipuè hunc authorem friuolis & ieiunis coniectionibus innixi, miſeris modis exceptū lacerant & damnāt.*

3. Quoniam autem & Sapientia] *Spiritus ſancti diuinitatem & coæternitatem cum patre & filio, hic videre eſt: eàque ratione Magdeburgenſes oppoſitum illi adſcribere per ſycophantiam non debuerunt.*

4. Nec veterum] *Vetus co. pro his duabus voculis habebat* qui quieuerunt: *vtrumque legi poteſt.*

5. Et cum loqueretur] *Hoc loco quædam delevimus, alia adiecimus vet. cod. author. Nā excuſi legebant* & colloqueretur, & adfuturus eſſet. i. ab vniuerſo ſuo plaſmate ſaluās illud, & paſſibilis ab eo, &c.

6. Nam prophetia] *Parem huic deſcriptionem habet Baſilius,* Propheta eſt, qui per Spiritus ſancti reuelationē, quod futurum eſt prænunciat. *Et Procopius Gaza in 1. cap. Iſaiæ, prout latinum factum mihi oſtendit eius interpres Ioannes Curterius,* Propheta eſt, qui res futuras, vel preſentes occultas prædicit. In 4. cap. Iſa.

7. Quemadmodū enim videntes lumen] *Sētentiā hanc, vſque ad id,* & propter hoc incapabilis, viſibilē ſe, &c. *tranſcripſit nominatim ex Irenæo. Meliſſa. pa. 2. in ea autē* percipiunt *pro* recipiūt *ſubſtituimus.*

8. Per quem fecit] *Sic vetus codex: excuſi* per quem perfecti.

9. Verbum diſpenſator] *Expunximus* diſpenſatum *veteris cod. authoritate.*

10. Non enim ſolo ſermone] *Elegans eſt Auguſtini ea de re ſententia hæc,* Patrum illorum non tātum lingua, verūetiam vita, prophetica fuit, *lib. 4. contra Fau. ca. 2. & li. 22. c. 23. Tertullianus etiā,* ſicut vocibus, ita & rebus prophetatum eſt, *li. de reſur. car.*

11. Et reliquas autem eius] *Tria hæc genera viſionum, quibus Prophetis Deus ſeipſum, ſuáque iudicia manifeſta fecit copioſè perſequitur Auguſtinus, lib. contra Adimantum cap. 28.*

12. Et Verbum quidem loquebatur Moyſi] *Conſtans eſt hæc omnium ferè antiquorum ſententia, vt ſæpe adnotauimus. Hunc locum illuſtrabunt clariſſima iſthæc B. Clementis verba,* Hunc filium Dei incarnādum, olim aparentem vidit Iacob vti hominem, & dixit, Vidi Dominum facie ad faciem: hunc Abraham hoſpitio recepit, hūc Moſes in rubo vidit, hūc Ieſus Naue dux exercitus Domini armatum, pugnantem: hunc Daniel, filium hominis venientē ad patrē, &c. *Vide & Cyr. hier. Cat. 10. & 11.* Lib. 5. Cōſt. c. 21.

13. Et propter hoc facie ad faciē] *Eadem ſic quoque exprimit Tertullianus lib. 4. contra Marc.* Cùm deſideraſſet conſpectum Domini Moſes, dicens, Si inueni gratiam corā te, manifeſta te mihi, vt cognoſcenter videam te: eum conſpectū deſiderās in quo hominē eſſet actutus, quod Propheta ſciebat, &c. In nouiſſimo, inquit Dominus, videbis poſteriora mea, non lumbos nec ſuras, ſed quam

deſideraueras

deſiderauerat gloriam in poſterioribus temporibus reuelandam, in qua facie ad faciem viſibilem ſe ei repromiſſerat, &c. *Eadem continet libro contra Praxeam. Item Cyril. Hieroſol. Catech.* 10.

14. Non igitur manifeſtè] *Hæc deſumpta videntur ex Dionyſ. Areopag. lib. de cœleſt. hierar. cap. 4. & epi. 2. ad Caium monachum.*

15. Prophetæ propriè] *Ita vetus cod. extuſi* prio-res.

16. Ex ſimilitudinem] *Decem has voces ex vet. cod. reſtituimus.*

17. Aliquando enim] *Tertul.* Hic erat viſus Babylonio regi in fornace cũ martyribus ſuis quartus, tanquam filius hominis, &c. *Lib. cõtra Marc. & lib. contra Praxeam. Conſentiunt Hierony. & Theodoret. commens. in 3. Daniel.*

18. Lapis à monte] *Per montem, vel Hebræorũ genus, vel beatam Mariam Virginem. per lapidẽ verò Chriſtum, ſubſtruentente ſolius ſpiritus ſancti virtute, ex ea cõceptum & natum, cum Irenæo intellegendum adſtrãtur Iuſtin. in dialog. Tertul. lib. 3. cõtra Marcio. Aug. concion. ad Catechum. cap. 12.*

19. Sed & Ioannes] *Sacram Apocalypſin diſertè Ioanni Apoſtolo & Euangeliſtæ adſcribit: verum de hoc infrà copioſius dicetur.*

20. Sic autem & Moyſes] *Theodoreto quæſt. 4. in Exo. Hieronymo in 1. cap. Soph. & Auguſtino Serm. 86. placet quoque hæc intelligentia.*

21. Suſcepit autem ſpeculatores] *Vet. cod. adiicit,* tres ſpeculatores, *quod comparatione de tribus diuinis hypoſtaſibus concinnè quadraret, ſi bibliorum contextus, duos, non tres fuiſſe repeteret. Cæterum non multum diſcedit ab hac Irenæi allegoria, Iuſtinus Martyr in dialogo.*

QVEMADMODVM IN ABRAHAM PRÆFIGVrabatur fides noſtra, & quæ eſt expoſitio eorum quæ facta ſunt à Patribus.

CAPVT XXXVIII.

QVoniam autem & in Abraham præfigurabatur fides noſtra, & quoniam Patriarcha noſtræ fidei, [&] velut Propheta fuit, pleniſſimè Apoſtolus docuit in [ea] epiſtola [quæ eſt] ad Galatas, dicẽs; Qui ergo tribuit vobis Spiritum, & operatur virtutes in vobis, ex operibus Legis, an ex auditu fidei? Sicut Abraham credidit Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Cognoſcite itaque quoniã qui ſunt ex fide, hi filij ſunt Abrahæ. * Prævidens autem Scriptura quoniam ex fide iuſtificat Gentes Deus, prænuntiauit Abrahæ quoniam benedicentur in eo omnes Gentes. Itaque qui ex fide ſunt, benedicentur cum fideli Abraham. Ob quæ non ſolùm Prophetam eum dixit fidei, ſed & patrem eorum qui ex Gentibus credunt in Chriſtum Ieſum, eo quòd vna & eadem illius, & noſtra ſit fides, illo quidem credẽte futuris quaſi iam factis propter repromiſſionem Dei: nobis quoque ſimiliter per fidem ſpeculantibus eam quæ eſt in regno hæreditatem, propter repromiſſionem Dei. Et ea autem quæ circa Iſaac non ſine ſignificatione ſunt. In ea enim epiſtola quæ eſt ad Romanos, ait Apoſtolus; Sed & Rebecca ex vno concubitu habens Iſaac patris noſtri, à Verbo reſponſum accepit, vt ſecundùm electionem propoſitum Dei permaneat, non ex operibus, ſed ex vocante, dictum eſt ei; Duo populi in vtero tuo, & duæ Gentes in ventre tuo, & populus populum ſuperabit, & maior ſeruiet minori. Ex quibus manifeſtum eſt, non ſolùm prophetationes Patriarcharum, ſed * & partum Rebeccæ prophetiam fuiſſe duorum populorum, & vnum quidem eſſe maiorem, alterum verò minorem, & alterum quidem ſub ſeruitio, alterum autem liberũ. Vnius autem & eiuſdem patris, vnus & idem Deus noſter & illorum: qui eſt abſconſorũ cognitor, qui ſcit omnia antequàm fiant, & propter hoc [dixit:] Iacòb dilexi, Eſau autem odio habui. Siquis autem & actus qui ſunt Iacob addiſcat, inueniet eos non inanes, ſed plenos diſpoſitionum: & in primis in natiuitate eius, quemadmodum appræhendit calcaneum fratris, & Iacob vocatus eſt, i. ſupplantator, tenens, * ſed qui non tenetur, ligans pedes, ſed qui non ligatur, luctans & vincens, tenens in manu calcaneum aduerſarij, i. victoriam. Ad hoc enim naſcebatur Dominus, cuius typũ generationis * monſtrabat, de quo & Ioannes in Apocalypſi ait; Et exiuit vincens, vt vinceret. Deinde autem primogenita accipiens, quando vituperauit ea frater eius: quemadmodum & iunior populus eum primogenitũ Chriſtũ accepit, cùm eum repulit populus ætate prouectior, dicens; Non habemus regẽ, niſi Cæſarẽ. In Chriſto autẽ vniuerſa benedictio, & propter hoc benedictiones prioris populi à patre ſubripuit poſterior populus, quẽmadmodum Iacob abſtulit benedictionẽ huius Eſau. Ob quã cauſam fratris patiebatur inſidias, & perſecutiones frater ſuus, ſicut & Eccleſia hoc idem à Iudæis [patitur.] Peregrè naſcebãtur XII. tribus genus Iſraël, quoniã & Chriſtus peregrè incipiebat duodecaſtylũ] firmamentũ Eccleſiæ generare. Va-

Abraham pater Gentium fidelium. *Gal. 3.*

Rom. 9.

Rebecca partus typicus.

Idem eſt Deus Iudæorum & Gentium. *Geneſ. 25.*

Apoc. 6.

Iacob typus Chriſti & eius Eccleſiæ fuit.

* prouidens.

* etiam partus.

* &.

* præſtabat.

Matth. 23. quod foris eſt, mundum. Et non audierunt. Ecce enim (ait Hieremias) non ſunt oculi tui,
Iere. 22. nec cor tuum bonum, ſed in cupiditate tua, & ad ſanguinem iuſtum vt effundas eum, &
ad iniuſtitiam, & ad homicidium, vt facias. Et iterum Eſaias, Feciſtis (inquit) [9] conſi-
Iſa 30. lium,] non per me, & *teſtamenta, non per ſpiritum meum. Vt igitur interior eorum vo- *teſtamẽtum.
luntas & cogitatio ad manifeſtum producta, ſine culpa & malum non operantem *oſtẽ- *oſtendẽ.
dat eſſe Deum, eum qui abſconſa manifeſtat, [10] ſed non] qui malum operetur: [11] cùm
Gen 4. minimè acquieſceret Cain, ait ei, Ad te conuerſio eius, & tu dominaberis eius. Pilato
Ioan. 19. quoque ſimiliter dicebat, Nullam haberes poteſtatem in me, niſi *data tibi fuiſſet de- *datum.
ſuper, concedente Deo ſemper iuſtum, vt hic quidem ex his quæ paſſus eſt & ſuſti-
Sacrificia per ſe non ſanctificant hominẽ ſed conſcientia pura. nuit, probatus recipiatur: qui autem malignatus eſt, ex his quæ egit adiudicatus, expel-
latur. Igitur non ſacrificia ſanctificant hominem: non enim indiget ſacrificio Deus: ſed
conſcientia eius qui offert, ſanctificat ſacrificium, pura exiſtens, & præſtat acceptare
Deum quaſi ab amico. [12] Peccatori] autem inquit: Qui occidit mihi vitulum, quaſi oc-
Iſa. 66. cidat canem. Quoniam igitur cum ſimplicitate Eccleſia offert, iuſtè munus eius purum
ſacrificium apud Deum deputatum eſt. Quemadmodum & Paulus Philippenſibus ait,
Phil. 4. Repletus ſum acceptis ab Epaphrodito, quæ à vobis miſſa ſunt, odorem ſuauitatis, ho-
ſtiam acceptabilem, placentem Deo. Oportet enim nos oblationem Deo facere, & in
Quomodo oblationem Deo facere nos deceat. omnibus gratos inueniri fabricatori Deo, [13] in ſententia pura, & fide ſine hypocriſi, in
ſpe firma, in dilectione feruenti, primitias earum [14] quæ ſunt eius] creaturarum offeren-
tes: & hanc oblationem Eccleſia ſola *puram offert fabricatori, offerens ei cum gratiarũ *pura.
actione ex creatura eius. Iudæi autem iam non offerunt: manus enim eorum ſanguine
Nec Iudæi nec hæretici, ſed ſola eccleſia, purã oblationẽ offert Deo. plenæ ſunt: [15] non enim receperunt verbum, per quod offertur Deo. [16] Sed neque om-
nes hæreticorum ſynagogæ. Alij enim alterum præter fabricatorem dicentes patrem,
ideo *quæ ſecundùm nos creaturæ ſunt offerentes ei, cupidum alieni oſtendunt eum, & *ea quæ ſecundum nos creata.
aliena concupiſcentem. Qui verò ex defectione & ignorantia & paſſione dicunt facta ea
quæ ſunt ſecundum nos, & ignorantiæ & paſſionis & defectionis fructus offerentes, pec-
cant in patrem ſuum, contumeliam facientes magis ei, quàm gratias agentes. [17] Quo-
Panis Eucharistiæ eſt corpus Chriſti, & vinũ ſanguis eiuſdem. modo autem *conſtabit eis, eum panem in quo gratiæ actæ ſint, corpus eſſe Domini ſui, *conſtabat.
& calicem ſanguinis eius, ſi non ipſum fabricatoris mundi filium *dicant, id eſt, verbum *dicunt.
eius, per quod lignum fructificat, & *defluunt fontes: & [terra] dat primùm quidem *effluũt.
fœnum, poſt deinde ſpicam, deinde plenum triticum in ſpica? [18] Quomodo autem rur-
ſus dicunt carnem in corruptionem deuenire, & non percipere vitam, quæ à corpore
Domini & ſanguine alitur? [19] Ergo aut ſententiam mutent, aut abſtineant offerendo
quæ prædicta ſunt. [19] Noſtra autem conſonans eſt ſententia Euchariſtiæ, & Euchariſtia
rurſus confirmat ſententiam noſtram. [21] Offerimus enim ei quæ ſunt eius, congruenter
communicationem & vnitatem prædicantes carnis & Spiritus. Quemadmodum enim
Panis per inuocationẽ deſinit eſſe communis. qui eſt à terra panis [22] percipiens inuocationem] Dei, [23] iam non communis panis eſt, ſed
Euchariſtia, ex duabus rebus conſtans, terrena & cœleſti: [24] Sic & corpora noſtra perci-
pientia Euchariſtiam, iam non ſunt corruptibilia, ſpem reſurrectionis habentia. Offeri-
mus autem ei, non quaſi indigenti, [25] ſed gratias agentes donationi eius, & ſanctificantes
creaturam. Quemadmodum enim Deus non indiget eorum quæ à nobis ſunt, ſic nos
Indigemus ſacrificio. indigemus offerre aliquid Deo. Sicut Salomon ait, Qui miſeretur pauperi, fœneratur
Prou. 19. Deo. Qui enim nullius indigens eſt Deus, in ſe aſſumit bonas operationes noſtras, [26] ad
hoc vt præſtet nobis retributionem bonorum ſuorum. Sicut Dominus noſter ait, Veni-
te benedicti patris mei, percipite præparatum vobis regnum. Eſuriui enim, & dediſtis
mihi manducare; ſitiui, & potaſtis me: hoſpes fui, & collegiſtis me: nudus, & cooperui-
ſtis me: infirmus, & viſitaſtis me: in carcere, & veniſtis ad me. Sicut igitur non his indi-
gens, attamen à nobis propter nos fieri vult, ne ſimus infructuoſi: [27] ita idipſum] Ver-
bum dedit populo præceptum faciendarum oblationum, quamuis non indigeret eis, vt
Sacrificãdũ frequenter ad altare. *diſceret Deo ſeruire. Sic & ideo nos quoque offerre vult munus ad altare frequenter ſi- *diſceret.
ne intermiſſione. Eſt ergo altare in cœlis. Illuc enim preces noſtræ, & oblationes noſtræ
Apoc. 11. & 21. diriguntur: & ad templum, quemadmodum Ioannes in Apocalypſi ait, Et apertum eſt
templum Dei, & tabernaculum. Ecce enim (inquit) tabernaculum Dei, in quo habita-
bit cum hominibus.

ANNOTA-

ANNOTATIONES.

1. Quam Dominus docuit offerri] *Obſerua quàm frequenter & nominatim repetat Chriſtum Dominum authorem & inſtitutorem eſſe ſacrificij Euchariſtiæ.*

2. Cum igitur offers] *Hunc Euangelij locum de Euchariſtiæ oblatione cũ Irenæo interpretantur B. Clemẽs Ro. lib. 2. Conſtit. Apoſt. c. 58. Optatus Mileui. li. 6. contra Parmenianum: Cyrillus Hieroſ. 5. Catecheſi myſtagogica.*

3. Offerre igitur oportet Deo primitias] *Quia ſæpe oblationis primitiarũ meminit, de illis quædam diſſerere operepretium viſum eſt. Primitias vocabant Hebræi primos fructus frugum, vinearum, Olearum, &c. quos ex agris quotannis percipiebant, deóque offerre lege tenebantur, Exod. 22. 23. 25. 34. Deutero. 12. 18. 26. Nume. 15. 18. 31. Leui. 23. 25. Ab initio autem, arbitrio offerentium relictum fuit quantum quiſque offerre vellet: verùm ob ingratum animum populi & ſacerdotum auaritiam, magiſtrorum deinde arbitrio effectũ eſſe tradit Hieronymus, vt qui plurimùm, quadrageſimam partem daret; qui minimùm, ſexageſimam: inter quadrageſimam & ſexageſimam licebat offerri quæcũque collibuiſſet. Primò autem offerebant, gratias agentes Deo authori & largitori omnium bonorum, eique vt ſummo omnium imperatori tributo perſoluto, ſe famulitium perpetuum præſtaturos recipiebant. Secundo ſacerdotes & Leuitæ quibus nulla terræ portio certa fuerat, quique continuò ſacris operabantur, his oblationibus honeſtè alebãtur, atque ob eam rem Deus eorum agris vbertatem pollicebatur. Tertiò viduarum, pupillorum, peregrinorum & pauperum neceſſitatibus conſulebatur. Poſtremò hoc genere oblationum, vt reliquis ſacrificiis & ceremoniis legalibus, venturum Meſſiam, & per eundem perfectam oblationem peccatorum expiationem, perfectámque cum Deo reconciliationẽ ſe credere & expectare ſignificabant. Chriſtiani autem cùm legis ceremoniis per Chriſtum ſoluti ſint, poſtremáque ratio ad eas ſpectet, nunquam ea conditione primitias offerre licet. Quia aliæ rationes ad moralia pertinẽt, quæ Chriſtus non abrogauit, ſed explicauit & confirmauit, iudicauerunt Apoſtoli, horúmque ſucceſſores Chriſtianos adhuc earum offerendi munere teneri. Id docet B. Clemens Romanus his verbis:* Quanquam Dominus liberauit vos à ſeruitute adiectorum vinculorũ, non amplius ſinens vos ſacrificare animalia bruta pro peccatis: non tamen vos oblationibus liberaui, quas ſacerdotibus debetis, & beneficentiis erga eos, qui egent. Ait enim Dominus in Euangelio, Niſi abundauerit iuſtitia veſtra, &c. Ita ergo abundabit, ſi de ſacerdotibus, orphanis, viduis maiorem curam ſuſcipietis. *lib. 2. Conſt. Apoſt. cap. 39. Rurſus cap. 29. docet quantum debeant Epiſcopi ex primitiis, & decimis capere, & aliquis cõmunicare, prohibens ne ſoli ligurient ac dilapident, aliàs eis exprobrabitur,* Lac cõmedebatis, & lanis veſtiebamini, *&c. Iterum quomodo ex omnibus prorſus bonis & poſſeſſionib⁹ dari debeãt, ſcribit lib. 7. cap. 30. quibus diſtribui lib. 8. cap. 36. & 37. quibúſque verbis epiſcopus eas ſuſcipiens benediceret lib. 8. cap. 46. Iubet quoque nouas ſpicas, vuas, Oleum ad luminaria & tempore quo ſancta celebratur oblatio, thumiama ad altare offerri Canon 4. Apoſtolorum: omnium verò aliorum primitias, mitti debere ad domum Epiſcoporum & presbyterorum, nequaquam ſuper altare, Cano. 5. eorundem. Qui præter hos Clementis & Irenæi locos de illis ampliora deſiderat, conſulat vrbani Papæ & martyris epiſtolam ad omnes Epiſcopos: Origenem ho. 11. in Numeros, & 10. in Ioſue: Epiphanium hæreſi 80. Hieronymum in cap. 44. Ezech. Gratianum cauſſa 16. Quæſtione 7. denique Thomã Aquinatẽ 2. 2. q. 87. Artic. 4.*

4. Et non genus oblationum] *Sic cum negatione legẽdum, cum veteri co. indicat ſenſus, qui nullus aliàs exiſteret, & me ante veteris exemplaris fidem mirè diſtorſit. Docet ſacerdotium & ſacrificia per Chriſtum non eſſe ſublata, ſed tranſlata: non abrogata, ſed conſummata; id eſt, in alia multo auguſtiora mutata: quod & Paulus ſcribit:* Tranſlato ſacerdotio, neceſſe eſt vt & legis tranſlatio fiat: *tranſlatum ait, ſeu commutatum, non quaſſatum, prohibitum, aut (vt cum Irenæo loquamur) reprobatum; quia oblationes illic, id eſt apud Iudæos, oblationes & hic, apud Chriſtianos: ſacrificia in populo, id eſt ſynagoga Hebræorum, ſacrificia & in Eccleſia Chriſtianorum. Illa enim tantum figura erant & vmbra futurorum bonorum, hæc verò veritatẽ ipſam, quam ſignificant, & complectuntur, exhibent. Clemens Ro. ante Irenæum hoc ita dilucidè & acutè explicauit* Taber- Lib. 2. Cõſt. Apoſt. cap.
naculum teſtimonij per omnia figuram Eccleſiæ 29.
referebat, *&c.* Vos igitur hodie ô Epiſcopi eſtis populo veſtro ſacerdotes & leuitæ, qui miniſtrant ſacro tabernaculo ſanctę & Catholicæ Eccleſiæ; atque aſiſtentes ad altare Domini & Dei noſtri, & adducentes ei, καὶ προσάγοντες αὐτῷ τὰς λογικὰς καὶ ἀναιμάκτους θυσίας, rationales & incruentas hoſtias, per Ieſum magnum pontificem. *Et lib. 6. cap. 23.* Baptiſmum, ſacrificium, ſacerdotium, localem adorationem mutauit, pro quotidiano baptiſmo vnum ſolum: pro ſacrificio cruento, rationale & incruentum ac myſticum ſacrificium inſtituit, quod in mortem Domini per ſymbola corporis & ſanguinis ſui celebratur. *Hæc ille in lib. de Conſt. Apoſt. quos germanos & verè illius eſſe tam vnanimi ſententia patres omnes veteris eccleſiæ confirmant, vt flagitioſa impudentia ſit dubitare aut negare. Eadem pertractat Auguſtinus lib. 17. de Ciuitate Dei cap. 17. & 20.*

Obſeruandũ quoque Irenæum non loqui de ſacrificiis illis ſpiritualibus cordis contriti, orationis, laudis, gratiarum actionis, & beneficentiæ; quæ omnis ætatis & legis communia fuerunt; Sed de noua noui teſtamenti externáque oblatione, quam legalibus externis opponit. Id enim ſacrificiũ omnibus ſacrificiis veteris Teſtamẽti ſucceſſiſſe, ex apertis ſcripturis oſtẽdit Auguſtinus 17. de Ciuit. ca. 20.

5. Neque ſine] *Ita vetus codex: excuſi* ſiue.

6. Nonne ſi rectè offeras] *Septuaginta interpretum lectionem ſequitur, vt poſt eum Ambroſius lib. de Incarnationis do. ſacra. cap. 1. Sermone 9. lib. de Cain & Abel cap. 6. Cyrillus Alex. lib. 2. in Gene. Proſper Aquitanicus lib. 2. de vocat. gen. cap. 13. Chryſoſtomus Hom. 18. in Geneſim.*

7. Seducit] *Sic vetus codex: excuſi* ad ſe ducit.

8. Putarentur] *Expunximus* putantur *autho. vet. codicis.*

9. Conſilium] *Ita cum veteri codice habet ſacrorũ bibliorum litera: ideo* concilium *deleuimus.*

10. Sed non] *Ita vetus codex: excuſi* ſed eum.

11. Cum minime acquieſceret] *Vetus cod.* Cum minime quieſceret.

12. Peccatori] *Delevimus* Peccator *autho. vet. co.*

13. In ſententia puta] *Falluntur turpiſſimè, & falluntur Magdeburgenſes, qui his verbis contendunt ſpecies ſacrificiorum enumerari, vt oblationem corporis Chriſti Irenæo inde ignotã probent. Non enim ſacrificia enumerat, ſed quibus virtutibus, modis, & præcedentibus animi præparationibus homines Deo grati, gratam ei oblationem offerant & percipiãt, docet. Huc pertinet illa diaconi ante oblationem & communionẽ proclamatio apud Clementem, Baſilium, Cyrillum Hieroſolymitanum, & Chryſoſtomum;* Ne quis infidelis: Ne quis in hypocriſi: Ne quis doloſe vt Iudas: Ne quis contra aliquem: Nullus Catechumenus: Nullus hæreticus: Sancta ſanctis. *Ad hæc quoq; pertinuiſſe ſymbolicam manuum ablutionem profitentur Dionyſius Areopagita lib. de Eccle. Hie. cap. 3. & Cyrillus Hiero. Cate. Myſtagogica 5. Nec aurea, quæ ſequũtur, oris verè aurei verba prætermittere poſſum.* Qua re mundiorẽ eſſe non oportet (*ait*) eum, qui hoc ſacrificio participaturus eſt? Quos radios ſolares non debet excedere manus illa, quæ hanc carnẽ pertractat, os quod igne impletur ſpirituali, lingua quæ cruẽtatur hoc admirabili ſanguine? *In eam rem præclara & multa reperies apud Iſichium in cap. 26. Leuitici: Auguſtinũ Epiſt. ad Iulianum comitem: Hieronymũ commentarijs in Epi. ad Titum: Gregorium Nyſſenum lib. de vita Moſis: Cyprianum Ser. 5. de lapſis: & Clementem Alex. 4. Stro.*

Lib. 2. Cõſt. cap. 61. & lib. 8. c. 15. in liturg.

Chryſoſt. ho. 83. in Mat.

14. Quæ ſunt eius] *Ita legendũ docuit vetus cod. excuſi* quæ ſunt eis.

15. Non enim] *Vet. co. duas voculas* per, & Deo, *neſcit; Ideoque longe apertius pro ſacrificij corporis Chriſti cõprobatione legit,* non enim receperũt Verbũ, quod offertur. *Hoc indicare magis quàm immutare placuit.*

16. Sed neque hæreticorum Synagogæ] *Hæreticos æquè ac Iudæos pernegat veram ſyncerámque Euchariſtiæ conſecrationem & oblationem habere, quandoquidem alij diuerſos Deos ſibi fingentes, in creatione rerum vniuerſarum, & perſona, diſpenſatione que Domini noſtri turpiſſimè aberrabant. Alij vt in baptiſmi, ſic & Euchariſtiæ doctrina & miniſterio hallucinati, nunc aqua ſola vtebantur, vt eſt apud Clementem Alex. 1. Stro. nũc magico murmure verborum, vinum album tanquam rubicundum & purpureum apparere facientes, id etiam conari iam inſanas à ſe redditas mulierculas iubebant, vt cap. 9. lib. primi idẽ demonſtrauit Irenæus: quidam ipſam conſecratam Euchariſtiã carnem veram Domini Ieſu eſſe inficiabãtur, vt eſt apud Ignatium, referente etiam Theodoreto: alij execrandis & non dicendis pollutionibus Panem contaminabãt; alij ſerpentis cuiuſdam lambitu confici ſuſpicabantur, vti referunt Epiphanius & Theodoretus. Merito igitur illorum omnes Synagogas vero & ſalubri dominico ſacrificio carere docet. Omnium autem nequiſſimos poſteriores noſtri tẽporis Gnoſticos vel inde eſſe conſtat, qui non modo non offerunt, ſed ab alijs oblatum, ſanctis aris auellunt & conculcant.*

Epiſto. ad Smyr. Dialogo 3.

17. Quomodo autem conſtabit eis] *Duo præcipua confeſſionis Chriſtianæ capita, Chriſtũ nempe Dei filium eſſe, qui mundum condidit; & vniuerſæ carnis reſurrectionem, cõfirmat ex eo, quòd Chriſtus panem & vinum benedictione, & inuocatione corpus & ſanguinem ſuum eſſe prædicauit, eadémque offerre inſtituit, & edenda diſtribuit in commemorationem propriæ mortis: atque arrhabonẽ, & pignus noſtræ reſurrectionis. Quoniam hæc Irenæi verba quamuis clariſſima, conatus eſt impius Eccleſiæ deſertor & ſacramentariorum alter in Heluetia coryphæus Oecolãpadius, magna orationis arte peruertere, & in alienum ſenſum detorquere, operæpretium duxi huc ea ſigillatim adſcribere, quæ aduerſus illũ pro Irenæo ſcripſit pridem piiſſimus & doctiſſimus Epiſcopus, nunc autem beatiſſimus pro Chriſto martyr Ioannes fiſcerus Roffenſis lib. 4. de Euchariſtia cap. 21. & 22:* Ipſis primis verbis (*ait*) velut rem certam: affirmat conſtare panem & vinum eſſe corpus & ſanguinẽ Domini, id quod apparet ipſos hæreticos, aduerſus quos cõtendebat, ceu confeſſum admiſiſſe, & iſtud de quo ſibi cum aduerſariis conuenit, ceu baſim facit argumentationis ſuæ. Sic enim ratiocinatur. Vos aſſeritis panẽ illud in quo gratiæ ſunt actę, corpus eſſe Domini veſtri; & calicem illum; calicem ſanguinis eius. Et quomodo iſtud conſtabit, ſi negaueritis Dominum veſtrum eſſe filium conditoris omnium creaturarum? hunc eſt, ipſum Verbum quo vitis fructificat & parit vuas, terra quoque primùm herbam, deinde ſpicam, poſtremò plenum triticum producit. Nam ſi cõditorem harum rerum Chriſtus pro ſibi aduerſario (ſicut vos putatis) haberet, nunquam panem & vinũ, quæ ex illis creaturis fiunt, delegiſſet, vnde corpus pariter & ſanguinẽ cõficeret.

18. Quomodo ergo rurſus dicunt carnẽ] *Roffenſis.* Perinde eſt ac ſi dixiſſet: Quoniam caro Chriſti viuificati eſt, & eadem reſurrexit ad vitam incorruptibilem, inde fit vt qui carnẽ illam digne comederunt, ſi nulla poſt hac ſua culpa virtutem illam quam acceperunt, amittant, eorum corpora proculdubio reſurgent ad immortalitatem. *Huic ſententiæ ſubſcribit Cyrillus Alex. in 6. cap. Io. diſertè non minus quàm diffusè oſtendens carnem Chriſti ideo viuificatricem eſſe, quia ineffabiliter coniuncta eſt filio Dei; à quo vniuerſa viuificantur, quique per naturam vita eſt, cum ex viuo patre genitus ſit: proindéque corpora noſtra quantumuis corrumpenda, arrham, ius, vimq́; glorioſæ immortalitatis, ex illius naturali participatione & reali coniunctione percipere, quod his argumentis probat. Caro ſaluatoris Verbo quod naturaliter vita eſt, coniuncta, viuifica eſt: hácque de cauſa in excitandis mortuis, non ſolum vt Deus, verbo atque imperio vtebatur, verum etiam carnis ſuæ contrectationem adhibebat, vt oſtenderet corpus ſuum viuificare poſſe. Igitur quando eam carnem comedimus, tunc vitam habemus in nobis; quæ coniunctet & inſeret omnino immortalitati, participes ſui. Deinde exemplis rem illuſtrat. Aqua ex natura frigida, aduentu ignis frigiditatis ſuæ oblita, æſtuat. Quando mors in primogenitos Ægyptiorum ſæuiebat, carnes agni manducantes hebræi, eiuſque ſanguinis ſuperliminaria perungentes, mortem effugerunt. Mulier apud Mathæum fermentum abſcondit in farina ſatis tribus, & parum fermenti totam maſſam fermentat: ſic paruula benedictio, totum hominem in ſe attrahit, & ſua gratia replet: & hoc modo in nobis Chriſtus manet, & nos in Chriſto. Propterea dicit, Reſuſcitabo eum in nouiſſimo die. Ego enim dixit (id eſt corpus meum, quod comedetur)*

comedetur) reſuſcitabo eum. Non enim alius ipſe eſt quàm caro ſua: vt iterum: Non poterat aliter corruptibilis hæc natura corporis, ad incorruptibilitatem ac vitam traduci, niſi naturalis vitæ corpus ei coniungeretur. Non credis mihi hæc dicenti? Chriſto, te obſecro, fidem præbe: Amen amen inquit, dico vobis, niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis ſanguinẽ eius, non habebitis vitam in vobis. Io. 6. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem habet vitam æternam, & ſuſcitabo eum in nouiſſimo die: hucuſque Cyrilli verba vſurpaui. Præterea quæ ad huius articuli confirmationem adducere poſſem ex Chryſoſtomo; Hilario, 8. de Trinitate: Tertulliano lib. de Reſurrectione carnis: Iuſtino quæſt. 44. ad ortho. & Ignatio Epiſt. ad Epheſios, & ad Rom.*

19. Ergo aut ſententiam mutent] *Roffenſis.* Monet hæreticos, cùm hæc ita ſe habeant, nempe quòd ex ipſis creaturis pane & vino, Chriſtus corpus & ſanguinem ſuum inſtituit conficienda, vt deinceps aut Chriſtum credant fabricatoris mundi filium, & Verbum eſſe, quo mundus, & quæ in eo ſunt, omnia fuere cõdita: aut ab eiuſmodi ſacrificio abſtineant. *Melanchthon autem bona fide pollicitus Friderico Myconio, libello eo nomine conſcripto, ſe recitaturum veterum ſcriptorum ſententias de Euchariſtia, has quidem adfert, quæ realem præſentiam carnis Chriſti aſſerunt: ſed ſingulari fraude tres iſtas reticet, quæ eiuſdem oblationem adſtruunt: quod obſeruare libuit, vt nullus commoneatur, aut eis confidat, qui patrum teſtimonia tanto dolo ſoleant vſurpare.*

20. Noſtra autem conſonans eſt ſententia] *Roffenſis.* Pergit adhuc Irenæus, inſinuans Eccleſiæ dogmata; tum ſibi mutuo, tum ipſi veritati conuenire: ſicut hæreticorum ediuerſo, tam cum ipſa veritate quàm ſecum etiam pugnant. Nam quod ipſe mũdi fabricator Chriſti pater ſit, cum iſto conſonat, quod ipſe Chriſtus creaturis ab illo conditis vtatur, ex quibus & ſuum ipſius corpus & ſanguinem confecit. Et hoc ſcilicet rurſus confirmat Chriſtum (qui talibus creaturis tam potenter vtitur) non alterius, quàm ipſius omnium conditoris eſſe filium. Quamobrem & fides, qua Chriſtus creditur eſſe Dei filius, Euchariſtiæ conſonat, & eadem ab Euchariſtia confirmatur.

21. Offerimus enim ei] *Roffenſis.* Per communicationem corporis & ſanguinis Chriſti, efficimur vna caro, vnúſque cum eo ſpiritus: quam etiam vnitatẽ Paulus ſæpe teſtatur in Epiſtolis. Vnum corpus (inquit) multi ſumus, omnes qui de vno pane participamus. Et rurſum: Qui adhæret Deo, vnus eſt ſpiritus. Nec poteſt certe quiſquam Deo coniunctius adhærere, quàm qui cum pietate carne Chriſti veſcitur, & eiuſdem ſanguine potatur. Per cibum enim iſtum incorporamur Chriſto, & vnum cum ipſo corpus efficimur. Aſſerit enim ipſe Irenæus, nos per ſacramentum corporis, veræ carni Chriſti: & per ſanguinem eius, verè ſpiritui communicare.

22. Percipiens inuocationem Dei] vocationẽ, *habebant omnes excuſi codices*, at inuocationis *vox, quam ex vet. cod. reſtituimus apertè deſiderabatur, atque eam ſuſpicor corruptam fuiſſe à quibuſdam ſacramentariis. Docet autem, non fide, aut apprehenſione humana, vt delirant Caluiniani, ſed verborum illorum, quæ Chriſtus protulit, & proferre iuſſit virtute atque efficientia, carnem & ſanguinem Domini adeſſe, cùm panis ſubſtantia, natura, & communis conditio deſinit, & in carnem ſanguinémque Chriſti tranſmutatur: conſeruatis nihilominus quantitate, qualitate, ſapore, reliquiſque, quæ externis ſenſibus ex accidenti, conueniunt. Eo igitur ſenſu panem communem manere negat, ſed Euchariſtiam fieri, dicit, quæ terrena panis & vini ſpecie, ſimulque cœleſti, & glorioſa Domini carne conſtat: Vel carne Chriſti, quæ terreno virginis vtero prodiit; & anima, quæ Deo ſupernè creãte corpori, eius infuſa & cõmunicata eſt. Hanc eſſe omniũ ſanctorũ Græcorum & Latinorũ fidem, ex innumeris ſelectiorum ſcriptorum teſtimoniis confirmabo. Iuſtinus martyr ſcribit interprete Gelenio,* Non vt vulgarem panem & vulgare poculum, hæc ſumimus: ſed quemadmodum per Verbum Dei caro factus Ieſuſchriſtus ſeruator noſter, carnem & ſanguinem pro ſalute noſtra habuit, ſic etiam δἰ εὐχῆς λόγου per verbum precationis & gratiarum actionis, ſacratam ab ipſo alimoniam, quæ mutata nutrit noſtras carnes & ſanguinem, illius incarnati Ieſu carnem & ſanguinem eſſe didicimus. Apolog. 2.
Origenes, panes oblatos per obſecrationes effici corpus ſanctum, ſanctificans eos, qui ſana mente vtantur, lib. 8. contra Celſum, confirmat. Heſychius lib. 6. In leuiticum cap. 22. Per Chriſti virtutem & prolatum ab eo verbum, quæ in altari videntur, ſancta reddi docet. Cyrillus Alex. ad Caloſirium Epiſcopum, τῆς εὐλογίας δυνάμει, *id eſt, benedictionis virtute, ſanctum corpus Chriſti adeſſe ſacramento, & extra vſum permanere credit. Gregorius Nyſſenus, Panem in corpus ſtatim commutari.* οὐ διὰ βρώσεως, ἀλλὰ τοῦ λόγου *non per eſum, ſed per verbum Dei ſcribit, Ser. catecheс. ca. 37. Latinos audiamus. Tertullianus lib. 4. contra Mar. Chriſtũ acceptum panem, ſuum corpus effeciſſe declarat, dicendo, Hoc eſt corpus meum. Cyprianus, panem quem diſcipulis Dominus porrigebat, non effigie, ſed natura mutatum, verbique omnipotentia carnem factum eſſe docet, Sermone de cœna. Hieronymus de his clericis aliquid ſiniſtri loqui cauet, qui Chriſti corpus ſacro ore conficiunt, id eſt, vt idem ipſe alibi exponit, ad quorum preces, Chriſti corpus ſanguiſque conficitur, Epiſtola ad Heliodorum, & epiſtola ad Euagrium. Auguſtinus illud tantum corpus Chriſti dicit, quod ex fructibus terræ acceptum, & prece myſtica conſecratũ, ritè ſumitur ad ſalutem lib. 3. de Trinitate cap. 4. Idẽque Sermone 28. de verbis Domini,* dixi vobis (*inquit*) quod ante verba Chriſti, quod offertur, panis dicatur, vbi verò verba Chriſti deprompta fuerunt, iam non panis dicitur, ſed corpus appellatur. *Multis ex vtroque teſtamento productis exemplis, innuit Ambroſius non id eſſe in Euchariſtiæ pane, quod natura formauit, ſed quod benedictio conſecrauit: cum maior ſit vis benedictionis, quæ natura ipſa mutatur, quàm naturæ ipſius: Sermonémque Chriſti, quo vtitur ſacerdos, adeo efficacem & valentem eſſe, vt quæ prius erant, in aliud commutet, lib. de iis, qui myſteriis initiantur cap. 9. & lib. 4. de Sacramentis cap. 4. & 5. de reliquis ſuperſedeo.*

23. Iam non communis panis eſt] *Inuiſibili Spiritusſancti operatione, virtutéque conſecrationis, euenire docet, vt ea deſinat communis ipſa natura & ſubſtantia*

panis, quæ antea ſub ſuis accidentibus latebat, trāſeátque in immortalem, cæleſtem & Deo iūctam Chriſti carnem, cuius participatione, corporibus noſtris ex prioris Adami noxa morti & corruptioni ſubiectis, ius, arrha, virtus, certáque expectatio vitæ immortalis conferatur; quod ex vulgari pane nunquam accideret. Hanc eſſe germanam huius loci intelligentiam, idem ipſe Irenæus poſtea conſpicuum facit lib. 5. Quando mixtus calix (*ſcribit*) & fractus panis, percipit verbū Dei, fit Euchariſtia ſanguinis & corporis Chriſti, ex quibus augetur, & conſiſtit carnis noſtræ ſubſtantia. Quomodo carnem negant (*hæretici*) capacem eſſe donationis Dei, qui eſt vita æterna, quæ corpore & ſanguine Chriſti nutritur, & membrum eius efficitur?

24. Sic & corpora noſtra] *Roffenſis.* Quamquā granum tritici iactum in terram corrumpatur, ea tamen corruptio propter abditam in ipſo grano virtutem, via eſt ad alterius vitæ maius incremētum: ad eundem modum neceſſe eſt vt corpora noſtra tandem per corporalem mortem redeant in cineres. Sed quia nonnihil virtutis, quam ex eſu carnis Chriſti contraximus, in ipſis adhuc cineribus manere viſum eſt tam Irenæo, quàm cæteris priſcis, ipſa noſtræ carnis incineratio (ſi tamē ante paſta ſit hoc cibo) rectiſſima callis eſt, ad immortalitatem.

25. Sed gratias agentes donationi] *Ita habent codices omnes Baſileæ, Lauſannæ, & Lutetiæ excuſi: vetus codex, & rectius meo iudicio,* dominationi, *atque ita legit Oecolampadius apud Roffenſem lib. 4. cap. 21. Cæterum alludit proculdubio Irenæus ad eas laudes & gratiarum actiones, quas in Præfatione (Ita poſt Cyprianum vocamus) ante conſecrationem decātat ſacerdos, cuius initium eſt,* SVRSVM CORDA, ℞. HABEMVS AD DOMINVM. GRATIAS AGAMVS DOMINO DEO NOSTRO, ℞. DIGNVM EST IVSTVM EST. VERE DIGNVM ET IVSTVM EST, *&c. Hæc enim ad verbum cōcinunt Liturgia B. Iacobi, & Clementis lib. 8. Conſt. c. 16. quibus paßim vtebantur in Oriente & Occidente ſeculo Irenæi. Eadem ſua quoque ætate inter Græcos conſeruata fuiſſe oſtēdunt Liturgiæ Chryſoſtomi & Baſilij, & Chryſoſtomus hom. 18. in ſecundam ad Cor; hom. 22. in Gene; hom. 16. ad populum Anti; ho. de Encæniis; & Cyrillus Hiero. 5. Cate. Myſtagogica. Idem obſeruaſſe Latinos docet Auguſtinus Epiſtola 57. quæſt. 1; Epiſt. 59; Epiſt. 120. cap. 19; lib. de ſancta viduitate cap. 16; lib. 2. de bono perſeuerantiæ cap. 13; lib. de ſpiritu & litera cap. 11. Sermone 44. de tempore: Cyprianus de oratione do. Cæſarius Arelatenſis hom. 5. Rabbanus lib. 1. cap. 33.*

26. Adhoc vt præſtet nobis] *His operū bonorū neceßitatem & mercedem apud Deum repoſitam eſſe docet, licet ſoli fidei & nullis operibus, ſalutem & iuſtitiam coram Deo illum cæteróſque eiuſdem ſeculi patres, acceptā referre mentiantur Magdeburgenſes, Cent. 2. pag. 46. Vnius tantum Clementis Alex. verba ad eos cōuincendos hîc ſubiicere libet.* Præcioſiſſimā ſalutē emere proprio theſauro, charitate & fide vitæ, vt iuſto quod libenter Deus acceptat prætio, *quoſlibet hortatur. Idem 5. Stroma.* Gratia ſeruamur, ſed nō abſq; bonis operibus. *Et lib. 6.* Quādo audierimus, fides tua te ſaluam fecit, non accipiamus abſolutè eos ſaluos futuros, qui quomodocūque crediderint, niſi facta quoque fuerint cōſequuta. *Et poſt pauca,* Sunt variæ māſiones pro dignitate & meritis eorum, qui crediderunt. *Rurſus lib. 7.* Quomodo medicus præbet ſanitatem iis, qui opem illi ferunt, ita etiam Deus æternam ſalutis iis, qui opem illi ferunt, & cum eo cooperantur ad cognitionem & ad bonas actiones. *In Protreptico.*

27. Ita idipſum] *Sic vet. cod. excuſi* ita adipſum.

QVORVM TYPVM ACCIPIEBAT POPVLVS, [&] quemadmodum [per actus] prophetabant prophetæ futura.

CAPVT XXXV.

Sacrificia Synagogæ typica fuerunt.

MVnera autē & oblationes, & ſacrificia omnia in typo populus accepit. Quemadmodum oſtenſum eſt Moyſi in monte Sinai ab vno & eodem Deo, cuius & nunc in Eccleſia glorificatur nomen in omnibus gentibus. Sed terrena quidem, quæ ſunt erga nos diſpoſita, cōgruit typos eſſe eorum quæ ſunt cœleſtia, ab eodem tamen Deo facta.[1] Nec enim aliter poterat aſſimilari ſpiritalium imaginum. Quæ autem ſupercœleſtia & ſpiritalia ſunt, & quantum ad nos ſpectat, inuiſibilia & inenarrabilia, typos rurſus alterorū cœleſtiū dicere, & alterius pleromatis, & Deum alterius patris imaginem eſſe, & errantium eſt à veritate,[2] & omnino ſtultorum & hebetum. Cogentur enim hi tales,[3] quemadmodum ſæpenumero oſtendimus, ſemper typos typorū, & imagines imaginum adinuenire, & nunquam figere animum ſuum in vno & vero Deo: ſupra enim Deum factæ ſunt cogitationes ipſorum, ſupergreſſi cordibus ſuis ipſum magiſtrū, ſuſpicione quidē ſuperelati & ſupergreſſi, * veritate autem declinātes à vero Deo. *veritatē.

Hæretici omnino ſtulti ſunt & hebetes.

ANNOTATIONES.

1. Nec enim] *Vetus co.* Nec enim aliter poterat aſſimilare ſpiritalium imaginem.

2. Et omnino ſtultorū] *Vet. co.* & omnimodo.

3. Quemadmodum ſæpenumero oſtendimus] *Hæc præcipuè diſcußit libro ſecundo capite quadrageſimo.*

QVEMAD-

QVEMADMODVM INVESTIGABILIS ET INcomprehenſibilis oſtenditur is, qui hanc quæ ſecundùm nos eſt, condidit creaturam.

CAPVT XXXVI.

AD quos iuſtè quis dicat, quemadmodum ipſe ſermo * ſuggeretur. Quatenus ſuper Deum extollitis cogitationes veſtras, incõſideraré elati? Audiſtis menſos eſſe cœlos in palmo, dicite mihi menſurã, & enarrate multitudinem [1] cubitorum] cœlorum innumerabilem, & exponite mihi plenitudinem, latitudinem, & longitudinem, & altitudinem circummenſurationis, initium & finẽ, quæ non * intelliget cor hominis, & non * comprehender ea. Verè enim magna ſunt theſaurophylacia cœleſtia, [2] immenſurabilis eſt in corde Deus, & incomprehenſibilis in animo, qui comprehendit terram pugillo. Quis * perſpiciat mẽſuram, [3] & dextræ eius digitum, quis cognoſcet? aut manum eius, quis * intelliget, eam quæ menſurat immenſa, eam quæ rendit menſura ſua menſuram cœlorum, & cõſtringit pugillo terram cum abyſſis, quę in ſe continet latitudinem, & longitudinem, & profundum deorſum, & altitudinem ſupernam vniuerſæ cõditionis? quæ videtur, quæ auditur & intelligitur, & quæ inuiſibilis eſt: & propter hoc ſuper omne initium & poteſtatem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur, omnium quæ facta & condita ſunt exiſtens Deus. Ipſe eſt qui cœlos implet, & perſpicit abyſſos, qui eſt etiam cum vnoquoque noſtrum. Deus enim (inquit) appropinquans ego ſum, & non Deus de longinquo. Si abſconditur homo in abſconſis, & ego eum non videbo? manus enim eius apprehendit omnia: & ipſa eſt quæ cœlos quidem illuminat, [illuminat] etiam quæ ſub cœlo ſunt, & ſcrutatur renes & corda, & in abſconſis ineſt & in ſecretis noſtris, & in manifeſto alit & conſeruat nos. Si autem plenitudinem & magnitudinem manus eius non comprehendit homo, quemadmodum poterit quis intelligere aut cognoſcere in corde tam magnum Deum? Quem quaſi menſi ſint & perſpexerint, & vniuerſum eum decurrerint, ſuper eum eſſe aliud pleroma Æonum confingunt, & alterum patrem: ad cœleſtia quidẽ non ſuſpicientes, [4] verè autem in profundum Bythũ dementię deſcendentes: patrem quidem dicentes ſuum finiri, vſque ad ea quæ ſunt extra pleroma: Demiurgum verò rurſum non attingere vſque ad pleroma. Et ſic neutrũ eorum ponunt eſſe perfectum & comprehendentẽ omnia. Deerit enim illi quidem vniuerſa, quæ eſt extra pleroma, [mundi] fabricatio, huic autem quæ eſt * intra pleroma [mundi] fabricatio, & neuter eorum erit omniũ Deus. Quoniã autem magnitudinẽ Dei, ex his quæ ab eo facta ſunt, nemo enarrare poteſt, hoc omnibus manifeſtum eſt, & quoniã magnitudo eius non deficit, ſed omnia cõtinet, & peruenit vſque ad nos, & nobiſcũ eſt, omnis quicũque dignè Deo ſapit, cõfitebitur.

Margin: * ſuggerit. — * intelligit. — * comprehendit. — * reſpiciet. — * intelligit. — * extra.

Margin: *Iſa. 40. Extrema inſania eſt ſupra Deũ maiorem adhuc aliũ confingere.* — *Ierem. 23. Act. 17.* — *Profundã dementia tenent heretici.* — *Immenſus Deus.*

ANNOTATIONES.

1. Cæterum] *Licet pro hac dictione Vetus codex* cubitorum habeat: *tamen vtrũque non incongruè legendum videtur.*

2. Immenſurabilis] *Similis huic eſt iſta Cypriani ſententia.* Deus nec videri poteſt, viſu clarior eſt: nec comprehendi, tactu purior eſt: nec æſtimari, ſenſu maior eſt: & ideo ſic eum digne æſtimamus, dum ineſtimabilem dicimus. *Epiſt. 57.*

3. Et dextræ] *vet. cod. & deſiderat, legitque* menſuram dexteræ.

4. Verè autem in profundum] *Cyrillus Hieroſ. de hoc Valentiniani figmẽto diſſerens, alluſiſſe videtur ad hunc locum, cùm ait:* Docet enim eũ, qui profundtas erat malitię, à profũditate ſuã auſpicari doctrinã. *Catech. 6.*

SECVNDVM QVID NOTVS DEVS, ET QVOD ipſe pater conditor omnium per ſuas manus formauit hominem.

CAPVT XXXVII.

IGitur ſecundùm magnitudinem non eſt cognoſcere Deum. Impoſſibile eſt enim mẽſurari patrem: ſecundùm autem dilectionem eius. Hæc eſt enim quæ nos per Verbum eius ducit ad Deum obaudientes ei, ſemper dicimus quoniam eſt tantus Deus, & ipſe eſt qui per ſemetipſum conſtituit, & * fecit, & adornauit, & continet omnia: in omnibus autem & nos, & hunc mundum, qui eſt ſecundùm

Margin: * elegit. — *Deus eſt incomprehenſibilis.* — *Gene. 2.*

nos.Et nos igitur cum his quæ continentur ab eo,facti ſumus. Et hic eſt de quo Scriptu-
Geneſ.1. ra ait,Et plaſmauit Deus hominem[ad imaginem,] limum terræ accipiens , & inſufflauit
& 2. in faciem eius flatum vitæ.Non[ergo]Angeli fecerunt nos,nec nos plaſmauerũt,nec An-
geli * potuerunt imaginem facere Dei,nec alius quis,præter Verbum Domini,nec virtus * potue- rant.
Angeli nõ creauerunt nos. longè abſiſtens à patre vniuerſorum. Nec enim indigebat horum Deus ad faciendũ quæ
ipſe apud ſe * præfinierat fieri,quaſi ipſe ſuas non haberet manus. Adeſt enim ei ſemper * prædiffinierat.
Verbum & Sapientia filius,& Spiritus,per quos , & in quibus omnia liberè & ſpõte fecit,
Geneſ.1. ¹ ad quos & loquitur,dicens , Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtrã,
ipſe à ſemetipſo ſubſtantiam creaturarum,& exemplum factorum , & figuram in mundo
Paſtoris de vno Deo & Domino ſententia. ornamentorum accipiens.² Bene ergo pronunciauit] Scriptura[quæ]dicit,Primò omniũ
crede quoniam vnus eſt Deus,qui omnia conſtituit & conſummauit , & fecit ex eo quod
nõ erat,vt eſſent omnia,omnium capax,& qui à nemine capiatur.Bene autem & in Pro-
Malac.2. phetis * Malachias ait,Nónne vnus Deus qui conſtituit nos? Nónne pater vnus eſt om- * Malachiel.
Epheſ.4. nium noſtrum? Conſequenter autem & Apoſtolus ait , Vnus Deus(inquit)pater, qui ſu-
Matth.11. per omnes,& in omnibus nobis.Similiter autem & Dominus,Omnia mihi (inquit)tradi-
ta ſunt à patre meo:manifeſtè ab eo qui omnia fecit.Non enim aliena,ſed ſua tradidit ei.
In omnibus autem nihil ſubtractum eſt,& propter hoc idem eſt Iudex viuentium & mor
Apoc.3. tuorum,habens clauem Dauid:* aperit,& nemo claudit:claudit, & nemo aperit. Nemo * aperiet & nemo claudet.
enim alius poterat nec in cœlo,nec in terra,nec * ſub terra aperire paternum librum, nec
videre eum,niſi agnus qui occiſus eſt , [&] ſanguine ſuo redemit nos: ab eodem qui om- * ſubtus terram.
Io.1. nia Verbo fecit,& ſapientia adornauit,accipiens omnium poteſtatem, quando Verbum
caro factum eſt , vt quemadmodum in cœlis principatum habuit Verbum Dei , ſic & in
1.Pet.2. Filius Dei conternus patri. terra haberet principatum:quoniam homo iuſtus, qui peccatum non fecit,nec inuentus
eſt dolus in ore eius.Principatum autem habeat eorum quæ ſunt ſub terra,ipſe primoge-
Philip.2. nitus mortuorum factus:& vt viderent omnia,quemadmodum prædiximus,ſuum regẽ.
Coloſ.1. & vt in * carnem Domini occurrat paterna lux,& à carne eius rutila veniat in nos , & ſic * carne.
homo deueniat in incorruptelam,circundatus paterno lumine:& quoniam Verbum , id
eſt filius ſemper cum patre erat,per multa demonſtrauimus.³ Quoniam[autem]& ſapiẽ-
tia , quæ eſt Spiritus,erat apud * Deum ante omnem conſtitutionẽ, per Salomonem ait, * eum.
Prou.3. Deus ſapientia fundauit terram,parauit autem cœlum prudentia.Senſu eius abyſſi erupe-
runt,nubes autem manauerunt ros, Et rurſus , Dominus creauit me principium viarum
Prou.8. ſuarũ,in opera ſua ante *ſeculum fundauit me in initio antequã terram faceret , & priuſ- * ſecula.
quam procederent fontes aquarum,antequam montes confirmarentur.Ante omnes au-
tem colles genuit me.Et iterum,Cùm pararet cœlum,erã cum illo,& cùm firmos faceret
fontes abyſſi, quãdo fortia faciebat fundamenta terræ,eram apud eum aptans. Ego eram
cui adgaudebat,quotidie autem * delectabat ante faciem eius in omni tempore,cùm læ- * Lætabar.
taretur orbe perfecto , & * iocundaretur in filiis hominum. Vnus igitur Deus,qui Verbo * iocundabatur.
& ſapientia fecit & * adaptauit omnia, hic eſt autem Demiurgus , qui & mundum hunc * aptauit.
attribuit humano generi, qui ſecundùm magnitudinem quidem ignotus eſt omnibus his
qui ab eo facti ſunt.Nemo enim inueſtigauit altitudinem eius,⁴ nec veterum,qui quieue-
runt]nec eorum qui nunc ſunt.Secundùm autem dilectionem cognoſcitur ſemper , per
eum per quem conſtituit omnia.Eſt autem hic Verbum eius Dominus noſter Ieſus Chri-
ſtus,qui in nouiſſimis temporibus homo , in hominibus factus eſt , vt finem coniungeret
Chriſti aduentũ prædixerunt prophetæ. principio, id eſt hominem Deo. Et propterea prophetæ ab eodem Verbo propheticũ ac-
cipientes chariſma, prædicauerũt eius ſecundùm carnem aduentum,per quẽ commixtio
& cõmunio Dei & hominis ſecũdùm placitũ patris facta eſt, ab initio prænunciante Ver-
bo Dei, quoniã videbitur Deus ab hominibus,& conuerſabitur cum eis ſuper terrã ⁵& cũ
loqueretur]& adfuturus eſſet,ſuo[plaſmati,]ſaluãs illud,& [perceptibilis]ab eo,& liberãs
nos de manibus omnium odientium nos,[hoc eſt ab vniuerſo] tranſgreſſionis ſpiritu , &
faciens nos ſeruire ſibi in ſanctitate & iuſtitia omnes dies noſtros,vti cõplexus homo Spi-
ritum Dei,in gloriam cedat patris.Hęc propheticè ſignificabant prophetæ,ſed nõ quem-
Prophetia quid ſit. admodum quidam dicunt,inuiſibili patre omnium exiſtẽte , alterum eſſe eum,qui à Pro-
phetis videretur.Hoc autem dicũt,qui in totum quid ſit prophetia neſciunt. ⁶ Nam pro-
phetia eſt prædicatio futurorum,id eſt,eorum quæ pòſt erunt,præſignificatio.Præſignifi-
cabant

cabant enim prophetæ quoniam videbitur Deus ab hominibus: quemadmodũ & Domi-
nus ait, Beati mundo corde, quoniã ipſi Deũ videbunt. Sed ſecundùm magnitudinẽ qui- Matth. 5.
dem eius, & mirabilem gloriã, nemo videbit Deum, & viuet. Incapabilis enim pater: ſecũ-
dùm autem dilectionem & humanitatẽ, & quòd omnia poſſit, etiam hoc concedit iis qui Exod. 33.
ſe diligunt, id eſt, videre Deũ, quod & prophetabant prophetæ. Quoniã quæ impoſſibilia Matth. 19.
* videbit. [apud homines,] poſſibilia apud Deũ. Homo etenim à ſe non* videt Deũ. Ille autem volẽs
* videbitur. * videtur ab hominibus à quibus vult, [& quãdo vult,] & quemadmodum vult. Potens eſt
enim in omnibus Deus, viſus quidem tunc per Spiritum prophetię, viſus eſt autẽ & per fi- Deus videtur à quib', quando, & quomodo vult.
lium adoptiuè, videbitur autem & in regno cœlorum paternaliter, ſpiritu quidẽ præparã-
* filio. te hominẽ in * filium Dei, filio autem adducente ad patrẽ, patre autem incorruptelã do-
nãte in æternã vitã, quæ vnicuique euenit ex eo quòd videat Deũ.[7] Quemadmodũ enim
videntes lumen intra lumen ſunt, & claritatem eius [percipiunt,] ſic & qui vident Deũ,
intra Deum ſunt, percipientes eius claritatẽ. Viuificat autem eos claritas: percipiunt ergo
vitam qui vident Deum: & propter hoc incapabilis, [& incomprehẽſibilis] viſibilem ſe &
comprehenſibilem, & capacẽ hominibus præſtat, vt viuificet percipientes & videntes ſe.
Quemadmodũ enim magnitudo eius inueſtigabilis eſt, ſic & benignitas ei' inenarrabilis,
per quã vitam præſtat iis qui vident eum. Quoniã viuere ſine vita impoſſibile eſt: ſubſiſtẽ-
tia vitæ autẽ, de [Dei] participatione euenit: participatio autẽ Dei, eſt videre Deũ, & frui
benignitate eius. Homines igitur videbunt Deũ, & viuent per viſionẽ, immortales facti &
pertingẽtes vſque in Deũ. Quod, ſicut prædixi, per prophetas figuraliter manifeſtabatur,
quoniã videbitur Deus ab hominibus qui portãt ſpiritum eius, & ſemper aduentũ Chriſti
ſuſtinẽt. Quemadmodũ & in Deuter. Moyſes ait, In die iſta videbimus, quoniã loquetur
Deus ad hominem, & viuet. Quidã enim eorũ videbãt Spiritum propheticũ, & operatio-
* effuſas. nes eius in omnia genera chariſmatũ * effuſa: alij verò aduentũ Domini, & eam quæ eſt ab
initio adminiſtrationẽ,[8] per quẽ [fecit] voluntatẽ patris quæ eſt in cœlis, & quæ eſt in ter-
ris: alij verò & glorias paternas temporibus aptas, & ipſis qui videbant, & qui tunc audie-
* hominibus. bãt, & * omnibus qui deinceps audituri erãt. Sic igitur manifeſtabatur Deus: per omnia e-
nim hęc Deus pater oſtenditur, Spiritu quidẽ operante, Filio verò adminiſtrãte, Patre ve-
rò comprobante, homine verò conſummante ad ſalutẽ. Quemadmodũ & per Prophetã
Oſee, ait, Ego (inquit) viſiones multiplicaui, & in manibus Prophetarum aſſimulatus ſum. Oſee. 12.
Apoſtolus autẽ idipſum expoſuit dicẽs; Diuiſiones autem chariſmatũ ſunt, idem autem 1. Cor. 12.
* Deus. Spiritus: & diuiſiones miniſteriorũ ſunt, idem autẽ* Dominus: & diuiſiones operationum
ſunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autẽ datur manife-
ſtatio Spiritus ad vtilitatẽ. Sed quoniã qui omnia in omnibus operatur, Deus eſt, qualis eſt Deus inuiſibilis eſt, nō tamen incognitus.
& quantus eſt, inuiſibilis & inenarrabilis eſt omnibus, quę ab eo facta ſunt, incognitus au-
tem nequaquã: omnia enim per Verbũ eius diſcunt, qui eſt vnus Deus pater qui continet
omnia, & omnibus eſſe præſtat, quemadmodũ in Euãgelio ſcriptum eſt, Deũ nemo vidit Ioan. 1.
vnquã, niſi vnigenitus filius, qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit. Enarrat ergo filius ab ini-
tio patris, quippe qui ab initio eſt cũ patre, qui & viſiones propheticas, & diuiſiones cha-
riſmatũ, & miniſteria ſua, & patris glorificationẽ cõſequenter & cõpoſitè oſtenderit hu-
mano generi apto tempore ad vtilitatẽ. Vbi eſt enim cõſequentia, illic & cõſtantia: & vbi
eſt cõſtantia, illic & pro tempore: & vbi pro tempore, illic & vtilitas, & propterea [9] Verbũ
diſpenſator] paternæ gratiæ factus eſt ad vtilitatem hominũ, propter quos fecit tãtas diſ-
* Deo. poſitiones, hominibus quidem oſtendens Deũ, * Deũ autem exhibens hominem, & inui-
ſibilitatem quidem patris cuſtodiens, ne quando homo fieret cõtemptor Dei, & vt ſemper
haberet ad quod proficeret. Viſibilem autẽ rurſus hominibus per multas diſpoſitiones o-
ſtendens Deũ, ne in totũ deficiens [à Deo] homo, ceſſaret eſſe. Gloria enim Dei viuens ho- Deus per multas diſpoſitiones ſe viſibilem præbuit.
mo, vita autem hominis viſio Dei. Si enim quæ eſt per cõditionem oſtenſio Dei vitã præ-
* omnibus. ſtat * hominibus in terra viuentibus, multò magis ea quæ eſt per Verbũ manifeſtatio pa-
tris, vitã præſtat his qui vident Deũ. Quoniã ergo Spiritus Dei per prophetas futura ſigni-
ficauit, præformãs nos, & præaptãs ad id vt ſubditi Deo ſimus: futurũ autẽ erat, vt homo
per ſancti Spiritus beneplacitũ videret, neceſſariò oportebat eos, per quos futura prędica-
bantur, videre Deũ, quem ipſi hominibus videndũ intimabant: vti nõ ſolùm dicatur pro-
phetice Deus, & Dei filius, & filius, & pater, ſed vt videatur omnibus mẽbris ſanctificatis

& edoctis ea quæ ſunt Dei, vt præformaretur & præmeditaretur homo applicari in eam
gloriã quæ pòſt reuelabitur his qui diligunt Deũ.[10] Nõ enim * ſolùm ſermone propheta- ** ſole.*
Prophetia bãt prophetæ, ſed & viſione, & conuerſatione, & actibus quos faciebãt, ſecũdùm id quod
varij modi. ſuggerebat Spiritus. ſecundùm hanc igitur rationẽ inuiſibilẽ videbãt Deũ. Quemadmo-
Iſa. 6. dũ & Eſaias ait, Regem Dominũ ſabaoth vidi oculis meis: ſignificans * quoniã videbit o- ** quomodo videbat.*
culis Deũ homo, & vocem eius audiet. Secundùm hãc igitur rationẽ, & filiũ Dei hominẽ
videbãt conuerſatũ cum hominibus, id quod futurũ erat prophetãtes, cum qui nondum
aderat, adeſſe dicentes, & impaſſibilem paſſibilem annũtiantes, & eum qui tunc in cœlis,
in limũ mortis deſcẽdiſſe, dicentes.[11] Et reliquas autẽ eius recapitulationis diſpoſitiones,
quaſdã quidem per viſiones videbant, quaſdã per Verbũ annuntiabant, quaſdam verò per
operationem typicè ſignificabãt, quæ quidem videnda erãt, videntes, quæ verò audienda
erãt, ſermone præconãtes, quæ verò agenda erant, operatione perficientes, vniuerſa verò
Exod. 14. propheticè annuntiãtes. Propterea & Moyſes tranſgreſſori quidem Legis populo igneum
Deũ eſſe dicebat, igneũ à Deo diem ſuperduci [eis] minitãs. His verò qui erga * Dominũ ** Deum.*
timorẽ habebãt, Dominus Deus, dicebat, miſericors, pius, & magnanimus, & magnæ mi-
Deut. 4. ſerationis, & verax, & iuſtitiã ſeruans & miſericordiã in milia, auferẽs iniuſtitias, & nequi-
Exod. 34. tias, & peccata.[12] Et Verbũ quidem loquebatur Moyſi apparens in cõſpectu quemadmo-
Num. 12. dũ ſi quis loquatur ad amicum ſuũ: Moyſes verò cupiuit manifeſtè videre eum qui ſecum
Exod. 33. loquebatur, & dictum eſt ei, Sta in loco alto petræ, & * manũ meã cõtegam ſuper te. Quã- ** manu mea.*
do verò trãſierit * claritas mea, tũc videbis quæ ſunt poſteriora mea, facies autem mea nõ ** gloria.*
Ibid. 20 videbitur tibi: nõ enim videt homo faciem meã, & viuet: vtráque ſignificans, quoniam &
Moſes cur miſſus fuit in foramen petræ. impoſſibile eſt homini videre Deũ, & quoniã per ſapientiã Dei in nouiſſimis * temporibus ** diebus.*
videbit Deũ homo, in altitudine petræ, hoc eſt, in eo qui eſt ſecũdùm hominem eius * ad- ** aduẽtu.*
Matth. 17. uentus:[13] & propter hoc facie ad faciẽ cõfabulatus eſt cum eo in altitudine mõtis, aſſiſtẽte
etiã Helia, quemadmodũ Euãgeliũ retulit, reſtituens in fine priſtinã repromiſſionẽ.[14] Nõ
igitur manifeſtè * ipſi faciẽ Dei videbãt prophetæ, ſed diſpoſitiones & myſteria [per] quæ ** ipſam.*
3. Reg. 19. inciperet homo videre Deũ. Quemadmodũ & Heliæ dicebatur, Exies cras, & ſtabis in cõ
ſpectu Domini, & ecce, Dominus tranſiet, & ecce Spiritus magnus, & fortis qui diſſoluet
montes, & cõteret petras in cõſpectu Domini & nõ in ſpiritu Dominus: & poſt ſpiritum
terræmotus, & nõ in terræmotu Dominus: & poſt terræmotũ ignis, & non in igne Domi-
nus: & poſt ignem vox auræ tenuis. * Per hæc enim & per prophetas valde indignãs, pro- ** poſt.*
pter tranſgreſſionẽ populi & propter interfectionẽ prophetarũ, * docebãtur mitius agere, ** edocebatur.*
ac ſecũdùm hominem aduentus Domini ſignificabatur futurus, poſt illã Legem quę data
Iſa. 42. eſt per Moyſem, mitis & trãquillus, in quo nec calamũ quaſſatũ cõfregit, nec linũ fumigãs
Heliæ apparitio facta, quid deſignabat. extinxit. Oſtendebatur autem & regni eius mitis & pacifica requietio. Poſt enim ſpiritum
qui conterit montes, & poſt terræmotum, & poſt ignem, tranquilla & pacifica regni e-
ius adueniunt tempora, in quibus cum omni tranquillitate Spiritus Dei viuificat, & au-
get hominẽ. Manifeſtius autẽ adhuc [&] per Ezechielẽ factũ eſt, quoniã ex parte diſpoſi-
tiones Dei, ſed nõ ipſum videbãt [15] prophetæ propriè] Deũ: Hic enim Dei cùm vidiſſet vi
Ezech. 1. ſionẽ, & Cherubim & rotas eorũ, & vniuerſę progreſſionis eius myſterium cùm retuliſſet,
[16] & ſimilitudinẽ throni cùm vidiſſet ſuper eos, & ſuper thronũ] ſimilitudinẽ quaſi * figurã ** figuræ.*
hominis, & illa quidẽ quæ erãt ſuper lumbos eius quaſi figurã electri, quæ autẽ deorſum,
quaſi viſionẽ ignis, & reliquã vniuerſam thronorũ viſionẽ manifeſtãs, ne quis putaret for-
tè eũ in his propriè vidiſſe Deũ, intulit, hæc viſio ſimilitudinis gloriæ Domini. Igitur ſi ne-
Deum à nemine viſum, ſilius manifeſtauit. que Moyſes vidit Deũ, nec Helias, nec Ezechiel, qui multa de cœleſtibus viderũt, quæ au-
tẽ ab his videbãtur, erãt ſimilitudines claritatis Domini, & propheriæ futurorũ, manifeſtũ
eſt quoniã pater quidẽ inuiſibilis, de quo & Dominus dixit, Deũ nemo vidit vnquã. Ver-
bũ autẽ eius, quemadmodũ volebat ipſe, & ad vtilitatẽ videntiũ claritatem mõſtrabat pa-
tris, & diſpoſitiones exponebat. Quemadmodũ & Dominus dixit, Vnigenitus Deus qui
Ioan. 1. eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit. Et ipſe autẽ interpretatur patris Verbum, vtpote diues &
Filius Dei diuerſis modis ſe viſendum præbuit. multus exiſtens, nõ in vna figura, nec in vno charactere videbatur vidẽtibus eum, ſed ſe-
cundùm diſpenſationũ eius cauſas ſiue efficaciã, ſicut in Daniele ſcriptũ eſt,[17] Aliquando
enim cum his qui erãt circa Ananiã, Azariã, Miſaelẽ videbatur, aſſiſtẽs eis in fornace ignis,
Dan. 3. & in camino, & liberans eos de igne. Et viſio (inquit) quarti ſimilis filio Dei.[18] Aliquando
autem

autem lapis à mõte abſciſſus ſine manibus,& percutiẽs temporalia regna,& ventilãs ea,& ipſe replens vniuerſam terrã. Rurſum hic idẽ * videbitur quaſi filius hominis in nubibus cœli veniens,& appropinquans ad veterem dierum,& ſumens ab eo vniuerſam poteſtatẽ & gloriã,& regnum. Et poteſtas(inquit)eius poteſtas æterna,& regnum eius nõ interibit. Daniel. 2.

*videtur.

Sed & Ioannes Domini diſcipulus in Apocalypſi,ſacerdotalẽ & glorioſum regni eius vi dens aduentũ, Conuerſus ſum(inquit) videre vocem quę loquebatur mecum,& cõuerſus vidi ſeptem candelabra aurea, & inter cãdelabra ſimilem filio hominis indutum podere, & accinctum ad mammas zonam auream. Caput autem eius & capilli[albi] quemadmodũ lana alba, quomodo nix,& oculi eius vt flamma ignis,& pedes eius ſimiles chalcolibano,quemadmodũ in camino ſuccenſus eſt.[Et vox]eius quaſi vox aquarũ, & habet ſtellas ſeptẽ in manu dextera ſua,& de ore eius rhomphęa ex vtraque parte acuta exiebat,& facies eius quemadmodũ ſol fulgẽs in virtute ſua. In his enim aliquid à patre clarum eius ſignificat, vt caput: aliquid verò ſacerdotale, vt * poderem: & propter hoc Moyſes ſecundùm [hunc] typum veſtiuit pontificem: aliquid verò ad finem, quemadmodũ chalcolibanum in camino ſuccenſum, quod eſt fortitudo fidei,& perſeuerabile orationum, propter aduenięs in fine temporum ſuccenſionis incendium. Ioanne verò non ſuſtinente viſionem, Et cecidi enim(inquit)ad pedes eius quaſi mortuus,(vt fieret quod ſcriptũ eſt, Nemo videt Deum,& viuet) & viuificans eum Verbũ & admonens quoniã ipſe eſt in cuius pectore recumbebat ad cœnam, interrogans quis eſſet qui inciperet eum tradere. Et dicebat, Ego ſum primus & nouiſſimus,& qui viuo,& fui mortuus, & ecce viuo in ſecula ſeculorũ,& habeo claues mortis & inferorum. Et poſt hæc in ſecũda viſione eundem Dominum videns, Vidi enim(inquit)in medio throni & quatuor animal ũ, & in medio preſbyterorũ agnum ſtantẽ quaſi occiſum, habentẽ cornua ſeptem,& oculos ſeptem, qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei, dimiſſi in vniuerſam terrã. Et rurſum de eodem ipſo agno, ait, Et ecce equus albus,& qui ſedebat ſuper eũ vocabatur fidelis & verus,& per iuſtitiã iudicat & pugnat,& oculi eius ſicut flamma ignis,& in capite eius diademata multa, habẽs nomẽ ſcriptũ, quod nemo ſcit niſi ipſe:& circumamictus veſtimentum aſperſum ſanguine,& vocatur nomen eius Verbum Dei,& exercitus cœli ſequebatur eum in equis albis, veſtiti byſſinum album mundum, & de ore eius procedit rhomphæa acuta, vt in ea percutiat gẽtes, & ipſe * paſcet eos in virga ferrea,& ipſe calcat lacum vini furoris iræ Dei omnipotentis, & habet ſuper veſtitum,& ſuper femur ſuũ nomen ſcriptum, REX REGVM, ET DOMINVS * DOMINANTIVM. Sic ſemper Verbum Dei velut lineamẽta rerum futurarum * habet,& velut ſpecies diſpoſitionum patris hominibus oſtendebat, docens nos quæ ſunt Dei. Non ſolùm autem per viſiones quæ videbantur,&[per] ſermones qui præconabantur, ſed & in operationibus viſus eſt Prophetis, vt per eos præfiguraret,& prædemonſtraret futura. Propter quod & Oſee Propheta accepit vxorem fornicationis, per operationẽ prophetãs, quoniã fornicando fornicabitur terra à Domino: hoc eſt, qui ſuper terrã ſunt homines,& de huiuſmodi hominibus beneplacitũ habebit DEVS aſſumere Eccl:ſiam ſanctificandam cõmunicatione Filij eius, ſicut & illa ſanctificata eſt cõmunicatione Prophetæ. Et propter hoc Paulus ſanctificatam ait infidelem mulierẽ in viro fideli. Adhuc etiam filios ſuos nominauit propheta, Non miſericordiam conſecuta, & non populus: vt, quemadmodũ Apoſtolus ait, Fiat qui nõ populus, populus:&[ea quæ nõ eſt] miſericordiã conſecuta, miſericordiã cõſecuta:& in loco eliberata, in quo[vocabatur] non populus, ibi vocabuntur filij Dei viui. Id quod à Propheta typicè per operationẽ factũ eſt, oſtẽdit Apoſtolus verè factum in Eccleſia * & Chriſto. Sic autem & Moyſes Æthiopiſſam accipiebat vxorem, quam ipſe Iſraelitidem fecit, præſignificans quoniam oleaſter inſeritur in oliuam,& participans pinguedinis eius [erit.] Quoniam enim his qui ſecũdùm carnem natus eſt Chriſtus, à populo quidem habebat inquiri vt occideretur, liberari verò in Ægypto, id eſt in gentibus,& ſanctificare eos qui ibi eſſent infantes, vnde & Eccleſiã * ſibi perfecit. Ægyptus enim ab initio gentilis, quemadmodum * Æthiopiſſa: propter hoc per nuptias Moyſi, nuptiæ verbi oſtendebantur,& per Æthiopiſſam cõiugem, ea quæ ex gentibus eſt Eccleſia manifeſtabatur, cui qui detrahunt,& incuſant & derident eam, nõ erunt mũdi. Leproſi enim erunt & abijcientur à iuſtorũ caſtris. Sic autem & Raab fornicaria ſemetipſam quidẽ cõdemnans, quoniã eſſet gentilis omniũ peccatorũ rea, ſuſcepit autem

Marginal notes: Ibid. Apocalypſis eſt Ioã. Apoſtoli. Apoc. 1. — *podere. — Ioan. 5. Apoc. 1. Ioan. 13. — Apoc. 5. — *paſcit. — * Dominorum. — * ab eo. — Nuptia Oſee quid ſignificarũt. Oſee 1. — 1. Cor. 7. — Rom. 9. — *in. — Moſis item. Num. 12. — *ibi. — * & Aethiopia. — Ioſ. 6. Heb. 11. Raab cuiuſ rei typus.

deſiderauerat gloriam in poſterioribus temporibus reuelandam, in qua facie ad faciem viſibilem ſe ei repromiſerat, &c. *Eadem continet libro contra Praxeam. Item Cyril. Hieroſol. Catech.* 10.

14. Non igitur manifeſtè] *Hæc deſumpta videntur ex Dionyſ. Areopag. lib. de cœleſt. hierar. cap. 4. & epi. 2. ad Caium monachum.*

15. Prophetæ propriè] *Ita vetus cod. excuſi* priores.

16. Et ſimilitudinem] *Decem has voces ex vet. cod. reſtituimus.*

17. Aliquando enim] *Tertul.* Hic erat viſus Babylonio regi in fornace cũ martyribus ſuis quartus, tanquam filius hominis, &c. *Lib. cõtra Marc. & lib. contra Praxeam. Conſentiunt Hierony. & Theodoret. comment. in 3. Daniel.*

18. Lapis à monte] *Per montem, vel Hebræorũ genus, vel beatam Mariam Virginem. per lapidẽ verò Christum; ſubſeruemente ſolius Spiritusſancti virtute, ex ea conceptum & natum, cum Irenæo intelligendum arbitrãtur Iuſtin. in dialog. Tertul. lib. 3. cõtra Marcio. Aug. concion. ad Catechum. cap.* 12.

19. Sed & Ioannes] *Sacram Apocalypſin disertè Ioanni Apoſtolo & Euangeliſtæ adſcribit: verum de hoc infrà copioſius dicetur.*

20. Sic autem & Moyſes] *Theodoreto quæſt. 4. in Exo. Hieronymo in 1. cap. Soph. & Auguſtino Serm. 86. placet quoque hæc intelligentia.*

21. Suſcepit autem ſpeculatores] *Vet. cod. adiicit,* tres ſpeculatores, *quod comparationi de tribus diuinis hypoſtaſibus concinnè quadraret, ſi bibliorum contextus, duos, non tres fuiſſe repeteret. Cæterùm non multum diſcedit ab hac Irenæi allegoria, Iuſtinus Martyr in dialogo.*

QVEMADMODVM IN ABRAHAM PRÆFIGVrabatur fides noſtra, & quæ eſt expoſitio eorum quæ facta ſunt à Patribus.

CAPVT XXXVIII.

QVoniam autem & in Abraham præfigurabatur fides noſtra, & quoniam Patriarcha noſtræ fidei, [&] velut Propheta fuit, pleniſſimè Apoſtolus docuit in [ea] epiſtola [quæ eſt] ad Galatas, dicẽs; Qui ergo tribuit vobis Spiritum, & operatur virtutes in vobis, ex operibus Legis, an ex auditu fidei? Sicut Abraham credidit Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Cognoſcite itaque quoniã qui ſunt ex fide, hi filij ſunt Abrahæ. *Præuidens autem Scriptura quoniam ex fide iuſtificat Gentes Deus, prænuntiauit Abrahæ quoniam benedicentur in eo omnes Gentes. Itaque qui ex fide ſunt, benedicentur cum fideli Abraham. Ob quæ non ſolùm Prophetam eum dixit fidei, ſed & patrem eorum qui ex Gentibus credunt in Chriſtum Ieſum, eo quòd vna & eadem illius, & noſtra ſit fides, illo quidem credẽte futuris quaſi iam factis propter repromiſſionem Dei: nobis quoque ſimiliter per fidem ſpeculantibus eam quæ eſt in regno hæreditatem, propter repromiſſionem Dei. Et ea autem quæ circa Iſaac non ſine ſignificatione ſunt. In ea enim epiſtola quæ eſt ad Romanos, ait Apoſtolus; Sed & Rebecca ex vno concubitu habens Iſaac patris noſtri, à Verbo reſponſum accepit, vt ſecundùm electionem propoſitum Dei permaneat, non ex operibus, ſed ex vocante, dictum eſt ei; Duo populi in vtero tuo, & duæ Gentes in ventre tuo, & populus populum ſuperabit, & maior ſeruiet minori. Ex quibus manifeſtum eſt, non ſolùm prophetationes Patriarcharum, ſed * & partum Rebeccæ prophetiam fuiſſe duorum populorum, & vnum quidem eſſe maiorem, alterum verò minorem, & alterum quidem ſub ſeruitio, alterum autem liberũ. Vnius autem & eiuſdem patris, vnus & idem Deus noſter & illorum: qui eſt abſconſorũ cognitor, qui ſcit omnia antequàm fiant, & propter hoc [dixit:] Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Siquis autem & actus qui ſunt Iacob addiſcat, inueniet eos non inanes, ſed plenos diſpoſitionum: & in primis in natiuitate eius, quemadmodum appræhendit calcaneum fratris, & Iacob vocatus eſt, i. ſupplantator, tenens, * ſed qui non tenetur, ligans pedes, ſed qui non ligatur, luctans & vincens, tenens in manu calcaneum aduerſarij, i. victoriam. Ad hoc enim naſcebatur Dominus, cuius typũ generationis * monſtrabat, de quo & Ioannes in Apocalypſi ait; Et exiuit vincens, vt vinceret. Deinde autem primogenita accipiens, quando vituperauit ea frater eius: quemadmodum & iunior populus eum primogenitũ Chriſtũ accepit, cùm eum repulit populus ætate prouectior, dicẽs; Non habemus regẽ, niſi Cæſarẽ. In Chriſto autẽ vniuerſa benedictio, & propter hoc benedictiones prioris populi à patre ſubripuit poſterior populus, quẽmadmodum Iacob abſtulit benedictionẽ huius Eſau. Ob quã cauſam fratris patiebatur inſidias, & perſecutiones frater ſuus, ſicut & Eccleſia hoc idem à Iudæis [patitur.] Peregrè naſcebãtur XII. tribus genus Iſraël, quoniã & Chriſtus peregrè incipiebat [duodecaſtylũ] firmamentũ Eccleſiæ generare. Va-

Abraham pater Gentium fidelium. Gal. 3.

* prouidens.

Rom. 9.

* etiam partus.

Rebecca partus typicus.

Idem eſt Deus Iudæorum & Gentium. Geneſ. 25.

* &.

* præſtabat.

Apoc. 6.

Iacob typus Chriſti & eius Eccleſiæ fuit.

riæ oues quæ fiebāt hinc Iacob merces:& Chriſti merces[quia]ex variis & differentibus Gentibus in vnam cohortem fidei conuenientes fiunt homines, quemadmodum pater promiſit ei; Poſtula,dicens,à me,& dabo tibi Gentes hæreditatem tuam,& poſſeſſionem tuam terminos terræ. *Pſalm. 2.* Et quoniam multitudines filiorum Domini Prophetæ fiebant Iacob,neceſſitas omnis fuit[4]ex duabus ſororibus eum filios facere. Quemadmodum Chriſtus ex duabus Legibus vnius,& eiuſdem patris. Similiter autem,& ex ancillis,ſignificans quoniam ſecundùm carnem ex liberis, & ex ſeruis Chriſtus ſtatuet filios Dei, ſimiliter omnibus dans munus ſpiritus viuificantis nos. Omnia autem ille faciebat propter illam iuniorem,bonos oculos habentem Rachel:[5] quæ præfigurabat Eccleſiam, propter quam ſuſtinuit Chriſtus:qui tunc quidem [per] Patriarchas ſuos, & Prophetas præfigurans & prænuntians futura,præexercens ſuam partem diſpoſitionibus Dei, & aſſueſcens hæreditatem ſuam obedire Deo,& peregrinari in ſeculo,& ſequi verbum eius, & *præfigurare futura. Nihil enim vacuum,neque ſine ſigno apud eum. **præfignificare.*

ANNOTATIONES.

1. Sed & partum Rebeccæ] *Huic interpretationi ſubſcribunt Iuſtin.in dialogo. Tertul.initio libri contra Iudæos. Origen.hom.11.in Geneſ. Ambr.in cap.9.ad Ro. Aug. Serm.68.de tēp. Proſper Aquit.li.1.de prom.c.20.*

2. Quemadmodum apprehendit calcaneum] *Eucherius Lugdunenſis, Rupertus, Gloſa interl.* Maioris plantā tenuit,quia myſticè maior minorē ſuperaturus erat. Plāta enim Eſau, nouiſſimū præſignabat Iſraëlitici populi tēpus,in quo Dominus noſter aduenire dignat⁹ eſt,vt eis cōferret ſalutē,&c.

3. Duodecaſtylum] *Sic legendum docet vet.cod. i. duodecim columnarum,quarum nomine duodecim Apoſtolos intelligit adumbratos per duodecim Patriarchas:qui vt Iudæorum,ſic iſti Chriſtianorum propagines fuêre. Iuſtinus addit,eoſdem ſignificatos fuiſſe per duodecim tintinnabula depēdentia è ſtola Pontificis. Tertul.per duodecim fontes in Elim,duodecim gēmas in tunica ſacerdotū, duodecim lapides in Iordane electos, & in Arca teſtamenti conditos,lib.4.cont.Mar. Deleuimus* decaſtylū,*& paulò ante* patitur *pro* patiebatur *auth.ve.co. repoſuimus.*

4. Ex duabus ſororibus] *Hoc pro ingenti crimine, quod tamen diligēter diluit, Manichæos beato Patriarchæ obiecisse tradit August. qui & allegoricōs totam hiſtoriam eleganter explicat, lib.22.contra Fauſt. Manic.à cap. 52. vſque ad 60. itemq́ ſerm.80.de Tempore.*

5. Quæ præfigurabat] *Sic Iuſt.in dial.ſcribit:* Duę vxores Iacob, duos populos adumbrabant, Læa Synagogam, Rachel Eccleſiam. Lææ debiles erāt oculi, ſic Iudæi animæ oculos hebetes habent: Rachel furata eſt deos Laban, Eccleſiæ Chriſtianæ etiam perierunt dij fabrefacti, &c.

QVARE LAVIT PEDES DISCIPVLORVM SVORUM, & quare diſcūbentibus, & quòd ipſe ſimiliter ante omnes Deus oſtenditur.

CAPVT XXXIX.

Iſaia 4. Ioan. 13. Ablutio pedum quid deſignabat. IN nouiſſimis autem tēporibus, cùm venit plenitudo tēporis libertatis, ipſum Verbū per ſeipſum ſordes abluit filiorum Siō, [1] manibus ſuis lauans pedes diſcipulorum. Hic eſt enim finis humani generis [2] hæredificātis] Deum, vti quēadmodum in initio per primos, omnes in ſeruitutē redacti ſumus debito mortis, ſic in vltimo per nouiſſima omnes, qui ab initio diſcipuli, emūdati, & abluti quæ ſunt mortis, in vitā veniant Dei. Qui enim pedes lauit diſcipulorū, totum ſanctificauit corpus

Matth. 26. &[in]emundationem adduxit. Quapropter & recūbentibus eis miniſtrabat eſcā, ſignificans eos, qui in terra recūbebant, quibus venit miniſtrare vitam. Sicut Hieremias ait; Recōmemoratus eſt Dominus ſanctus Iſraël mortuorum ſuorū, qui prædormierunt in terra

Luca 22. Marc. 14. Matth. 26. defoſſionis, & deſcendit ad eos, vti euangelizaret eis ſalutare ſuū, ad ſaluandum eos. Propter hoc autem, & diſcipulorum oculi erant grauati veniente Chriſto ad paſſionē, & inueniens eos dormientes[Dominus,]primò quidem dimiſit, ſignificans patientiam Dei in dormitione hominū. Secundò verò, veniēs excitauit eos, & erexit, ſignificās quoniā paſſio eius expergefactio eſt dormientiū diſcipulorū, propter quos & deſcendit in inferiora terræ, id quod erat inoperatū cōditionis viſuris oculis, de quibus & dicebat diſcipulis; Mul-

Matth. 13. ti Prophetæ, & iuſti cupierūt videre & audire, quæ vos videtis & auditis. [1] Nō enim pro-

Propter omnes venit Chriſtus. pter eos ſolos, qui tēporibus Tiberij Cæſaris crediderunt ei, venit CHRISTVS, nec propter eos ſolos, qui nunc ſunt homines, prouidentiā fecit pater: ſed propter omnes omnino homines, qui ab initio *ſecūdùm virtutē ſuā in ſua generatione, & timuerunt & dilexerunt Deū, & iuſtè & piè cōuerſari ſunt erga proximos, & cōcupierūt videre Chriſtū & audire vocē eius. Quapropter omnes huiuſmodi in ſecundo aduētu, primò de ſomno excitabit, **propter.*

&

& eriget tam eos quàm reliquos, qui iudicabuntur, & conſtituet in regnum ſuum. Quoniam quidem vnus Deus, qui Patriarchas quidem direxit in diſpoſitiones ſuas, * iuſtificat autem Circuncíſionem ex fide, & præputium per fidem. Quemadmodum enim in primis nos præfigurabamur, & prænuntiabamur, ſic rurſus in nobis illi deformantur, hoc eſt, in Eccleſia, & recipiunt mercedem pro his quæ laborauerunt. [* iuſtificauit.] [Rom. 3.]

ANNOTATIONES.

1. Manibus ſuis lauans] *Vult eam pedum ablutionem, quam in cœna Chriſtus peregit, ſignificaſſe alteram eam, qua quotidiana peccatorum remiſſionē animorū noſtrorum ſordes abluuntur; quod ampliori oratione explicat Cyprianus, ſeu quiuis alius author Sermonis, de Ablutione pedum, cui ſubſcribunt Cyrillus & Auguſtinus in Ioannem.*

2. Hæredificantis] *Expunximus reædificantis, author. vet. cod.*

3. Non enim propter eos ſolos] *Eleganter ſcribit Lactantius ideò crucis ſupplicium præ cæteris omnibus ſummum patrem elegiſſe, quo filium affici fineret, vt cunctis gentibus eius paſſio innoteſceret. Nam qui patibulo ſuſpenditur, & conſpicuus eſt omnibus, & cæteris altior: quapropter Dominus noſter in paſſione extendit manus ſuas, orbemq́ dimenſus eſt; vt iam tunc oſtenderet ab ortu ſolis vſque ad occaſum, magnum populum ex omnibus linguis, & tribubus congregatum, ſub alas ſuas eſſe venturum, ſignumq́ illud maximum atque ſublime, frontibus ſuis ſuſcepturum lib. 4. cap. 26.*

QVOD AIT, NON VOS LABORASTIS: ALII laborauerunt, & vos in labores eorum introiſtis.

CAPVT XL.

PRopter hoc dicebat Dominus diſcipulis; Ecce dico vobis, Attollite oculos veſtros, videte regiones, quoniam albæ ſunt ad meſſem. Nam meſſor mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam: vti & qui ſeminat, & qui metit, ſimul * gaudeat. In hoc [enim] eſt ſermo verus, quoniā alius eſt qui ſeminat, & alius qui metit. Et: Ego enim præmiſi vos metere, quod vos non laboraſtis: alij laborauerunt, & vos in laborem eorum introiſtis. Qui ergo ſunt qui laborauerunt, qui diſpoſitionibus Dei [1] deſeruierunt? Manifeſtum eſt quia Patriarchæ, & Prophetæ, qui etiam præfigurauerunt noſtram fidem, & diſſeminauerunt in terra aduentum filij Dei, quis & qualis erit: vti qui poſteriores erant futuri homines, habentes timorem Dei, facilè ſuſciperent aduentum Chriſti, inſtructi à Prophetis. Et propter hoc Ioſeph, cùm cognouiſſet quòd prægnans eſſet Maria, & [cogitaret] abſconſè dimittere eam, Angelus in ſomnis dixit ad eum; Ne timeas aſſumere Mariam coniugem tuam, quod enim habet in ventre, ex Spiritu ſancto eſt. Pariet autē filium, & vocabis nomen eius IESVM: ipſe enim ſaluabit populum ſuum à peccatis eorum. Et adiecit ſuadens ei, Hoc autem totum factum eſt, vt adimpleretur quod dictum eſt à Domino, per Prophetam dicentem; Ecce, virgo in vtero accipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, per ſermones Prophetæ ſuadens ei, & excuſans Mariam: hanc eandem eſſe oſtendens, quæ ab Eſaia eſſet * prænuntiara Virgo, [2] quæ generaret] Emmanuel. Quapropter ſine dubitatione ſuaſus Ioſeph, & Mariam accepit, & in reliqua vniuerſa educatione CHRISTI gaudens, obſequium præſtitit, vſque in Ægyptum ſuſcipiens profectionem, & inde regreſſum, & in Nazareth tranſmigrationem. Denique qui ignorabant Scripturas, & repromiſſionem Dei, & diſpoſitionem Chriſti, patrem eum * putabant pueri: Propter hoc autem, & ipſe Dominus in Capharnaum Eſaiæ Prophetias legebat: Spiritus Domini ſuper me, quapropter vnxit me, euangelizare pauperibus miſit me, curare contribulatos corde, præconare captiuis remiſſionem, & cæcis viſionē. Semetipſum quoque oſtendens prænuntiatum per * Prophetas, dicebat eis; Hodie impleta eſt Scriptura hæc in auribus veſtris. Propter hoc Philippus, cùm inueniſſet eunuchum reginæ Æthiopum legentem ea quæ ſcripta ſunt; Quemadmodum ouis ad victimā ductus eſt, quemadmodum agnus in conſpectu tondentis ſine voce, ſic non aperuit os ſuum. In humilitate iudicium eius ablatum eſt: & reliqua quæcunque de paſſione eius, & de carnali aduentu, & quemadmodum inhonoratus eſt à non credentibus ei, pertranſiuit Propheta, facilè ſuaſit ei credere eum eſſe Chriſtum Ieſum, qui ſub Pontio Pilato crucifixus eſt,

[Ioan. 4.] [* gaudeſt.] [Prophetæ præfigurauerunt noſtrā fidem, & filij Dei aduentum prædicauerunt.] [Matth. 1.] [Iſaia 7.] [* pronunciata.] [Maria virgo ab Iſaia prænūciata eſt.] [* vocabat] [Luc. 2.] [Iſaia 61.] [Luca 4.] [* Prophetam.] [Actor. 8.] [Iſaia 53.] [Iſa. 53.]

& paſſus eſt quæcunque prædixit Propheta, cúmque eſſe filium Dei, * qui æternam vitã hominibus dat. Et ſtatim vt baptizauit eũ, abſceſſit ab eo. Nihil enim aliud deerat ei qui à Prophetis fuerat præcatechizatus, non Deum patrem, non conuerſationis diſpoſitionem, ſed ſolùm aduẽtum ignorabat filij Dei, quem cùm breuiter cognouiſſet, agebat iter gaudens, [3] præco futurus in Æthiopia Chriſti aduentus. Quapropter non multum laborauit circa eum Philippus, * qui erat in timore Dei præaptatus à Prophetis. Propter hoc autem & Apoſtoli oues colligentes, quæ perierant domus Iſraël, de Scripturis alloquentes eos, oſtendebant Ieſum crucifixum, hunc eſſe CHRISTVM filium Dei viuũ, & magnam multitudinem ſuadebant, quæ tamen * habebat timorem ad Deum, & vna die baptizati ſunt hominum tria millia, & quatuor, & quinque.

* quia
* quoniã
Act. 2.
Act. 4.
* habebãt

ANNOTATIONES.

1. Deſeruierunt] *Ita vet. cod. Alij* deſeruiunt, *deinde* cogitaret, *pro* cogitabat *ſubſtituimus vet. cod. authoritate.*

2. Quæ generaret] *Codices excuſi* generat.

3. Præco futurus] *Locum hunc tranſcribit Euſeb. libr. 2. hiſtoriæ, capite primo: quæ ad eius illuſtrationem pertinent, annotauimus, capit. 3. libri primi, & cap. 12. libri tertij.*

QVARE PAVLVS DICIT SE plus quàm omnes laboraſſe.

CAPVT XLI.

1. Cor. 15. Pauli labores maximi in conuertẽdis Gentibus.

[1] PRopter hoc, & Paulus Gentium Apoſtolus cùm eſſet, Plus eis (inquit) omnibus laboraui. Illis enim facilis catechizatio fuit, videlicet cùm ex Scripturis haberent oſtenſiones, & qui Moyſem & Prophetas audiebãt, & facile recipiebant primogenitum mortuorum, & principem vitæ Dei; eum qui per extenſionem manuum diſſoluebat Amalech, & viuificabat hominem de ſerpentis plaga, per fidem quæ erat in eum. Gentes quidem primò catechizabat Apoſtolus, quemadmodum in eo libro, qui ante hunc eſt, oſtendimus, diſcedere ab idolorum ſuperſtitione, & vnum Deum colere, factorẽ cœli & terræ, & vniuerſæ conditionis fabricatorem. Eſſe autem huius filium Verbum eius, per quem conſtituit omnia, & hunc in * nouiſſimis temporibus hominem, & in hominibus factum reformaſſe quidem humanum genus, deſtruxiſſe autem, & viciſſe inimicum hominis, & donaſſe ſuo plaſmati aduerſus reluctantẽ victoriam. Adhuc autẽ & ſi non faciebant, qui erant ex Circunciſione, ſermones Dei, quòd eſſent contemptores, ſed erant præinſtructi. Non mœchari, [nec fornicari,] nõ furari, non fraudare, & quæcunque in exterminiũ proximorum fiunt mala eſſe, & odiri à Deo, Quapropter & facilè aſſentiebant ab his abſtinere, quoniam hæc didicerunt. Gentiles verò & hoc ipſum diſcere oportebat, quoniam huiuſmodi operationes malę & exterminatoriæ, & inutiles ſunt, & damnoſæ his qui operãtur eas. Quapropter plus laborabat, qui in Gẽtes Apoſtolatum acceperat, quàm qui in Circunciſione præconabant filium Dei. Illos enim adiuuabant Scripturę, quas confirmauit Dominus, & adimpleuit, talis veniens, qualis & prædicabatur: hic verò peregrina quædam eruditio, & noua doctrina, Deos Gentiũ, non ſolùm non eſſe Deos, ſed [&] idola eſſe dæmoniorum. Eſſe autem vnum Deum, qui eſt ſuper [omnem principatum, & dominationem, & poteſtatem] & omne nomen quod nominatur, & * huius Verbum naturaliter quidem inuiſibile, viſibilem, palpabilem in hominibus factum, & vſque ad mortem deſcendiſſe, mortem autem crucis: Et eos qui in eũ credunt incorruptibiles, & impaſſibiles futuros, & percipere regnum cœlorum; & hæc [ſermone] prædicabantur Gentibus, ſine Scripturis. Quapropter & plus laborabant, qui in Gentes prædicabãt. Generoſior autem rurſus fides Gentium oſtenditur, ſermonẽ Dei aſſequentium, ſine inſtructione * Scripturarum.

Exod. 17. Num. 21.
* nouiſſimo tẽpore.
Exod. 20.
Noua & peregrina Gentibus fuit doctrina Chriſti.
Epheſ. 1.
* eius.
Gentium fides generoſa.
* literarũ.

ANNOTATIONES.

1. Propter hoc & Paulus] *Quos hoc capite commemorat Pauli præ cæteris labores, omnibus eloquentiæ ſuæ nervus, velut effuſis totius ingenij fontibus, poſtea proſecutus eſt Chryſoſt. homilijs octo de laudibus Pauli, quibus pauca*

pauca hæc ex Hieronymo addere non erit iniucundum. Vbi eſt electionis vas, tuba Euágelij, rugitus leonis noſtri, tonitruus gentium, flumen eloquentię Chriſtianæ? *&c. Idémque iterum:* Quotieſcunque Paulum Apoſtolum lego, videor mihi non verba audire, ſed tonitrua. Videntur quædam eius verba ſimplicia, & quaſi innocentis hominis & ruſticani, & qui nec facere, nec declinare nouit inſidias: ſed quocúque reſpexeris, fulmina ſunt. Hæret in cauſa, capit omne quod tetigerit, tergũ vertit vt ſuperet, fugam ſimulat, vt occidat, &c. *Aduerſus errores Ioannis Hieroſolym. & in Apolog. pro lib. aduerſus Iouinianum. Euſebius non ſolùm labore, ſed etiã eruditione, & ſententiarum pondere æquales Apoſtolos ipſum ſuperaſſe, literis mandat lib. 3. hiſt. cap. 42.*

2. Qui eſt ſuper omnem] *Codices excuſi, omnes habebant, quod deleuimus, vt ſex alias voces ex vet. cod. insereremus.*

QVEMADMODVM IN CIRCVNCISIONE, & præputio, & fide vnus pater oſtenditur.

CAPVT XLII.

SIC enim oportuerat filios Abrahę, quos illi de lapidibus excitauit Deus, & fecit aſſiſtere ei principi, & prænũciatori facto noſtræ fidei: qui & accepit teſtamentum Circuncisionis, poſt eam iuſtificationem quæ fuerat in præputio fidei, vt præfigurarentur in eo vtraque teſtamẽta: vt fieret pater omnium qui ſequútur verbum Dei, & peregrinationem in hoc ſeculo ſuſtinent, id eſt, eorum qui ex Circũciſione, & eorum qui ex præputio fideles ſunt: ſicut & Chriſtus lapis ſummus angularis omnia ſuſtinẽs, & in vnam fidem Abrahæ colligens eos, qui ex vtroque teſtamẽto apti ſunt in ædificationem Dei. Sed [&] hæc quidem quæ eſt in præputio fides, vtpote finem cõiungens principio, ex prima nouiſſima facta eſt. Etenim ante Circuncisionem erat [in] Abraham, & in reliquis iuſtis qui placuerunt Deo: ſicut & demonſtrauimus: & rurſus in nouiſſimis temporibus, orta eſt in humano genere per Domini aduentum. Circũciſio verò & Lex operationum, media obtinuerunt tempora. Hæc & per alia quidem multa, [1] iam verò & per Thamar Iudæ nurum typicè oſtenditur. Cùm enim concepiſſet geminos, alter eorum prior protulit manũ ſuam: & cùm obſtetrix putaret eum primogenitũ eſſe, coccinũ alligauit ſignum in manu eius. Cùm hoc autem factum eſſet, & abſtraxiſſet manũ ſuam, prior exiuit frater eius Phares, ſic deinde ſecundus ille in quo erat coccinũ, Zara: clarè manifeſtante Scriptura, eum quidem populum qui habebat coccinum ſignum, id eſt eam fidem quæ eſt in præputio, præoſtẽſam quidem primùm in Patriarchis, poſt deinde ſubtractã, vti naſceretur frater eius: deinde ſic eum qui prior eſſet, ſecundo loco natum, qui eſt cognitus per ſignum coccinũ, quod erat in eo quod eſt paſſio iuſti, ab initio [2] præfigurata in Abel, & deſcripta à Prophetis, perfecta verò in nouiſſimis temporibus in filio Dei. Oportebat enim quædam quidẽ prænuntiari paternaliter à patribus, quædã autem præfigurari legaliter à Prophetis, quædam verò deformari ſecundùm deformationem Chriſti, ab his qui adoptionem perceperunt: omnia verò in vno Deo oſtenduntur. Cùm enim vnus eſſet Abraham, in ſemetipſo [3] præfigurabat duo teſtamenta, in quibus alij quidem ſeminauerunt, alij verò meſſi ſunt. In hoc enim (inquit) ſermo eſt verus, quoniam alter quidem eſt qui ſeminat populus, alter qui metet. Vnus autem Deus præſtans vtriſque quæ ſunt apta, ſemen quidem ſeminanti, panem verò ad edendum metenti. Quemadmodum alter quidem eſt qui plãtat, & alter qui adaquat, vnus autẽ qui dat incrementum, Deus. Diſſeminauerunt enim ſermonẽ de Chriſto Patriarchæ & Prophetæ: demeſſa eſt autem Eccleſia, hoc eſt fructum percepit. Propter hoc & ipſi orant habere tabernaculum in ea, Hieremia dicente, Quis dabit mihi in deſerto habitationẽ nouiſſimam, vti & qui ſeminat, & qui metit ſimul gaudeant in Chriſti regno, qui omnibus adeſt, de quibus ab initio bene ſenſit Deus, attribuens adeſſe eis verbum ſuum. Si quis igitur intentus legat Scripturas, inueniet in eiſdem de Chriſto ſermonem, & nouæ vocationis præfigurationem.

Vtrunque teſtamentum in Abrahamo præfiguratum eſt. Gen. 17. Rom. 4. Pſalm. 117 Matth. 21. Sup. ca. 30 *Thamaris partus Iudæorum, & gentium typus fuit.* Gen. 38. Gen. 4. Galat. 4. Ioan. 4. 2. Cor. 9. 1. Cor. 3. Ierem. 9. *Vtriuſque populi idem eſt Deus.*

ANNOTATIONES.

1. Iam verò & per Thamar] *Theodoretus quæſtion. 95. in Geneſim. Auguſtinus 22. contra Fauſtum, cap. 83. 84. 85. 86. Hanc allegoriam vberiore calamo deſcribunt, Patriarcham Iudam, & nurum eius Thamar, quantum poſſunt à calumniis Manichæorum vindicant.*

2. Præfigurata io Abel] *Auguſtini verba lucem huic loco adferent:* Occiditur, inquit, Abel, minor oatu, à fratre maiore natu: occiditur Chriſtus caput populi minoris oatu, à populo Iudæorũ maiore natu: ille in campo, iſte in Caluariæ loco. *Ex lib. 12. contra Fauſt. cap. 9. & 10. Sedulius,*

Frater iniquus erat iuſtum qui perculit olim:
Danioator Chriſti, frater iniquus erat.

3. Præfigurabat duo teſtamenta] *Hæc ſunt Apoſtoli ad Galat. 4. Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera. Hæc autem ſunt duo teſtamenta, &c. Quam ſententiam ſequitur Auguſtin. 15. de Ciuit. cap. 2. & 3. & lib. 16. cap. 25. Sara & Agar cum prole duas ciuitates ſignificaſſe, vnam in Deo liberam, aliam terrenã. Idem ſed copioſius diſputat lib. 2. contra aduerſariũ legis, cap. 9. & lib. 22. contra Fauſt. ca. 30. 31. 32.*

QVID EST THESAVRVS ABSCONDITVS in agro, & quòd ſola Eccleſia rectè legat Scripturas.

CAPVT XLIII.

Matth. 13. Theſaurus abſconſus in agro, Chriſtus in Scripturis. Dan. 12. HIC eſt enim theſaurus abſconſus in agro, id eſt, in iſto mũdo. Ager enim mundus [eſt,] abſconſus verò in Scripturis [theſaurus, Chriſtus,] quoniã per typos & parabolas ſignificabatur. Vnde poterat hoc quod ſecundùm hominem eſt, intelligi, priuſquàm cõſummatio eorum quæ conſummata ſunt, veniret, quæ eſt aduentus Chriſti. Et propter hoc [1] Danieli Prophetæ] dicebatur; Muni ſermones, & ſigna librum, vſque ad tempus cõſummationis, quoadusque diſcant multi, & adimpleatur agnitio. In eo enim cùm perficietur diſperſio, cognoſcent omnia hæc. Sed & Hieremias ait, In nouiſſimis diebus intelligent *Ierem. 23.* ea. Omnis enim Prophetia [2] priuſquàm habeat effectum,] ænigmata & [ambiguitates] *Prophetia ante adimpletionem ænigmata ſunt.* ſunt hominibus. Cùm autẽ venerit tempus, & euenerit quod prophetatum eſt, tunc Prophetiæ habent liquidam & certam expoſitionem. Et propter hoc quidem Iudæis cùm legitur Lex, in hoc nunc tempore fabulæ ſimilis eſt. Non enim habẽt expoſitionem omniũ rerum pertinentem ad aduentum filij Dei, qui eſt ſecundùm hominem: [à] Chriſtianis verò cùm legitur, theſaurus eſt abſconſus in agro, cruce verò Chriſti reuelatus eſt, & explanatus, & ditans *ſenſum hominum; & oſtendens ſapientiam Dei, & eas quæ ſunt erga **ſenſus.* hominem diſpoſitiones eius manifeſtans, & Chriſti regnum præformans, & hæreditatem ſanctæ Hieruſalem præeuangelizans & prænuntians, quoniam in tantùm homo diligens Deum proficiet, vt etiam videat Deum, & audiat ſermonem eius, & ex auditu loquelæ eius in tantùm glorificari, vti reliqui non poſſint intendere in faciem gloriæ eius, quemadmodum dictum eſt à Daniele; *Dan. 12.* Quoniam intelligentes fulgebũt, quemadmodum claritas firmamenti, & à multis iuſtis ſicut ſtellæ in ſecula. Et adhuc quemadmodum igitur oſtendimus, ſi quis legat Scripturas. Etenim Dominus ſic diſſeruit diſcipulis poſt reſurrectionem ſuam à mortuis, & ex ipſis Scripturis oſtendens eis, quoniã oportebat pati Chri- *Luc. 24.* ſtum, & intrare [in] gloriam ſuam, & in nomine eius remiſſionem peccatorum prædicari *Matth. 13.* in toto mundo, Et erit conſummatus diſcipulus, & ſimilis patrifamiliâs, qui de theſauro *Paſtoribus Eccleſiæ obediendum eſt.* ſuo profert noua & vetera. Quapropter eis qui in Eccleſia ſunt presbyteris obaudire oportet, his qui ſucceſſionem habent ab Apoſtolis, ſicut oſtendimus, [3] qui cum epiſcopatus ſucceſſione, charisma veritatis certum, ſecundùm placitum patris acceperunt. Reli- *Lib. 3. cap. 3. 4. & 5.* quos verò qui abſiſtunt à principali ſucceſſione, & quocunque loco *colliguntur, ſuſpe- **ſe colligunt.* ctos habere, vel quaſi hæreticos, & malæ ſententiæ, vel quaſi ſcindentes & elatos, & ſibi placentes, aut rurſus vt hypocritas, quæſtus gratia, & vanæ gloriæ hoc operantes. Omnes *Hæreſes cũ igne extraneo comparantur.* autem decidunt à veritate. Et hæretici quidem alienum ignem afferentes ad altare Dei, id eſt, alienas doctrinas, à cœleſti igne comburentur, quemadmodum Nadab & Abiu. *Leuit. 10.* Qui verò exurgunt cõtra veritatem, & alteros adhortantur aduerſus Eccleſiam Dei, remanent apud inferos, voragine terræ abſorpti, quemadmodum qui circa Chore, Datan, *Num. 16.* & Abiron. Qui autem ſcindunt & ſeparant vnitatem Eccleſiæ, eandem *quam Hiero- **quemadmodum.* *1. Sam. 14.* beam pœnam percipiunt à Deo.

ANNOTATIONES.

1. Danieli Prophetæ] *Ita vet. cod. Alij omnes* in Daniele.

2. Priuſquàm habeat effectum] *Sic vet. cod. legit: Alij verò,* efficaciam, & ambiguitas.

3. Qui

3. Qui cùm epiſcopatus] *Succeßioni vult veritatem doctrinæ iunctam eſſe: aliàs nec audiendi, nec pro Apoſtolorum ſucceſſoribus agnoſcendi ſunt, qui illorum doctrinæ & traditionibus aduerſantur, quamuis ſedes eorũ occupent: id tamẽ ex animo faciendo, etiamſi pietatẽ & ſanctos mores eorum, quibus ſuccedunt, non imitarentur. ex his porrò & illis, quæ ſuprà ſcripſit lib. 3. cap. 2. 3. 25. 40. infrà etiã cap. 45. 63. & 70. ex aliiſq; eius ſeculi, & deinceps doctißimis, antiquißimis, & ſanctißimis paſtoribus, & ſcriptoribus, manifeſtum eſt legitimam Epiſcoporum ſucceßionem eccleſiæ catholicæ notam, certam eſſe, qua diſcernitur ab omnium infidelium, hæreticorum, & ſchiſmaticorum congregationibus: ad hanc vt ſacram anchoram veteres confugiſſe, huic ſoli promiſſum ſpiritum veritatis in æternũ ſibi perſuaſiſſe, hanc denique vt murum ahenaum vniuerſis infidelium machinis & arietibus oppoſuiſſe. Hoc telo omnes priorum Gnoſticorum copias confodit Tertullianus.* Si audent interſerere ſe ætati Apoſtolicæ, *inquit*, vt ideò videantur ab Apoſtolis traditæ, poſſumus dicere: Edant origines ſuarum Eccleſiarum, euoluant ordinem Epiſcoporum ſuorum ita per ſucceſſiones ab initio decurrentem, vt primus ille Epiſcopus aliquem ex Apoſtolis, vel Apoſtolicis viris, qui tamen cum Apoſtolis perſeuerauerit, habuerit authorem & anteceſſorem. Hoc enim modo Eccleſiæ Apoſtolicæ cenſus ſuos deferunt, ſicut Smyrneorum Eccleſia habens Polycarpum ab Ioãne collocatum, *Lib. de præſcrip.* refert, ſicut Romãna Clementem à Petro ordinatum, id vtique & cæteræ exhibent. Confingant aliquid tale hæretici. Quid enim illis poſt blaſphemiam inlicitum eſt? *Et paulo poſt*: Ad eos meritò dicendum eſt: Qui eſtis? Quando, & vnde veniſtis? Quid in meo agitis, nõ mei? Quo denique Marcion, iure ſyluam meam cædis? Qua licentia, Valentine, fontes meos trauſuertis? Qua poteſtate, Appelles, limites meos commoues? Mea eſt poſſeſſio, olim poſſideo: prior poſſideo, habeo origines firmas ab ipſis autoribus quorũ fuit res. Ego ſum hæres Apoſtolorum. Sicut cauerũt teſtamento ſuo, ſicut fidei commiſerunt, ſicut adiurauerunt, ita teneo. Vos certè exhæredauerunt ſemper, & abdicauerunt, vt extraneos, vt inimicos, &c. *Huiuſmodi argumento Nouatianos coarguit Cyprianus lib. 1. epiſt. 6. In hoc aſylum ſe recepit Hieronymus aduerſus tot Orientis ſectas diſſectas, vt indicat ipſe epiſtol. ad Damaſum, & Dialog. contra Luciferianos. Parmenianum & Donatiſtas hoc laqueo præfocat Optatus Mileuitanus, lib. 2. Iſtius ſucceßionis conſideratione, quaſi arctißimis vinculis retentum, & fortißimis repagulis conſeruatum ſe in gremio catholicæ eccleſiæ affirmat frequenter Auguſtinus, lib. contra epiſtol. Manich. cap. 4. Pſalmo contra partem Donati: Epiſtol. 163. & 165. lib. de vtilitate credendi, cap. 17. & 49. lib. quæſtionum veteris & noui teſtamenti, quæſt. 110. lib. 2. contra literas Petiliani, cap. 51.*

DE PRESBYTERIS INIVSTIS.

CAPVT XLIIII.

QVI verò crediti ſunt quidem à multis eſſe presbyteri, ſeruiunt autem ſuis voluptatibus, & non præponunt timorem Dei in cordibus ſuis, ſed contumeliis agunt reliquos, & principalis confeſſionis tumore elati ſunt, & in abſconſis agunt mala, & dicunt; Nemo nos videt, redarguentur à Verbo, qui non ſecundùm gloriam iudicat, neque faciem attendit, ſed in cor. Et audient [eas] quæ ſunt à Daniele Propheta voces; Semen Chanaan, & non Iuda, ſpecies ſeduxit te, & concupiſcentia euertit cor tuum. Inueterate dierum malorum, nunc aduenerunt peccata tua quæ faciebas antea, iudicans iudicia iniuſta: & innocentes quidem damnabas, dimittebas verò nocentes, dicente Domino; Innocentem & iuſtum non occides. De quibus dixit [&] Dominus; Si autem dixerit malus ſeruus in corde ſuo, Tardat Dominus meus, & incipiat cædere ſeruos & ancillas, & manducare, & bibere, & inebriari, veniet Dominus ſerui illius in die qua neſcit, & hora qua non ſperat, & diuidet eum, & partem eius cum infidelibus ponet. Ab omnibus igitur talibus abſiſtere oportet, adhærere verò his qui & Apoſtolorum, ſicut prædiximus, doctrinam cuſtodiunt, & cum presbyterij ordine ſermonem ſanum, & conuerſationem ſine offenſa præſtant ad* informationem & correctionem reliquorum. Quemadmodum Moyſes, cui tantus ducatus eſt creditus, bona conſcientia fretus, purgabat ſe apud *Dominũ, dicens; Non concupiſcens alicuius illorum quid accepi, neque malè feci alicui eorum. Quemadmodum Samuel tot annis iudicans populum, & ſine vlla elatione ducatum gerens ſuper Iſraël, in fine purgabat ſe, dicens; Ego conuerſatus ſum in conſpectu veſtro à prima ætate mea, vſque nunc, reſpondete mihi in conſpectu Dei, & in conſpectu Chriſti eius, cuius veſtrûm vitulum accepi, aut aſinum, aut ſuper quem *potentatus ſum, aut quẽ oppreſſi, aut ſi de alicuius manu accepi propitiationem, vel calciamentum, dicite aduerſus me, * & reddam vobis. Cùm dixiſſet autem [populus] ad eum; Neque potentatus es,

Presbyteros voluptatibus ſeruientes, redarguet Verbum.

Dan 13. Suſanna hiſtoria.

Luca 12.

Recedendũ à malis, & piis Apoſtolorum ſucceſſoribus adhærendũ.

Numer. 16 Moſes.

1 Sam. 12. Samuel.

* cõfirmationem & correptionem.

*Deum.

*vt.

neque * preſſiſti nos, neque accepiſti de manu cuiuſquam aliquid : teſtificatus eſt Dominum dicens; Teſtis eſt Dominus, & teſtis Chriſtus eius in die hac, quoniam [3] non inueniſtis in manu mea nihil. Et dixerunt ei; Teſtis. Quemadmodum [&] Paulus Apoſtolus cùm eſſet bonæ conſcientiæ, dicebat ad Corinthios; Non enim ſumus ſicut plurimi, adulterantes verbum Dei, ſed ex ſinceritate ſicut ex Deo, corã Deo in Chriſto loquimur: [4] nemini] nocuimus, neminem corrupimus, neminem circumuenimus. Tales presbyteros nutrit Eccleſia: de quibus & Propheta ait; Et dabo principes tuos in pace, & epiſcopos tuos in iuſtitia. De quibus & Dominus dicebat; Quis igitur erit fidelis actor bonus & ſapiens, quem præponit Dominus ſuper familiam ſuam, ad danda eis cibaria in tempore? beatus ille ſeruus, quem * veniens Dominus inuenerit ſic facientem.

Paulus. 2.Cor.2. — *Mat.24.* — * oppreſſiſti. — * cùm venerit.

ANNOTATIONES.

1. Qui verò crediti] *Nicolaum ex ſeptem diaconis vnum, Cerinthum qui Petro à domo Cornelij redeunti, & Ioanni in Aſia, aliquando negotium faceſſerat, Ebionem, & id genus hæreſiarchas, hic atro carbone notari exiſtima: ætate enim Apoſtolos æquarunt, Irenæumq; præceſſerunt, atque ob id elati, Eccleſiæ vnitatem hæreſibus diſſipabant, & inſanis fœdiſq; libidinibus labefactabãt, vt non rarò conqueſtus eſt lib.1. Nec abſurdè illos comparat cum duobus illis, hircorum more, libidine prurientibus, qui Suſannam accuſarunt, quandoquidem* ſicut illi, *(ait Cyprianus epiſt.25.)* Suſannam pudicam corrũpere & violare conati ſunt: ſic & hi adulterinis doctrinis Eccleſiæ pudicitiam corrumpere, & veritatem euangelicam violare conantur. *Obſeruandum interim, Suſannæ hiſtoriam ex cap.13. Danielis petitam, Irenæum imitati veteres frequenter laudaſſe, Tertullianum lib. de Corona militis. Cyprianum epiſtol.25. Item lib. de Bono pudicitiæ. Item lib. de Singul. clericorũ. Ambroſium lib.3. de Spirituſancto, cap.7. epiſtol.7. & 64. Lib.1. Officiorum cap.3. & 18. Lib.3. cap.14. Lib. de fuga ſeculi, cap.9. Sermon.49. & Enarratione in Pſalm.37. Auguſtinum tractatu 36. in Ioannem. & Sermon.242. de tempore. Alcimus Viennenſis libr.6. Græcos ſimiliter Ignatium epiſtol. ad Magneſianos. Clementem lib.2. Conſtitutio. ca.55. & 53. Dionyſium cap.7. de Diuinis nominibus. Athanaſium orat. contra Arrianos. Epiſt. ad Marcellinum. Lib. de Naturali communione inter Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum. Epiſtol. ad Serapionem. Cyrillum Alexandr. lib.1. in Leuiticum. Chryſoſt. hom. de Sancta Suſanna, & innumeros alios: quod notare iuſtum fuit, in eos, qui adeò temerè ea poſtrema capita Danielis, è ſacro canone Chriſtianorum librorum ſecant, vel potius obliterant.*

2. Potentatus ſum] *Eadem phraſi, qui Latinè ſcripſit, Lucifer Calaritanus vtitur, initio lib.2. ad Conſtantium, D.* Non potentabitis ſanguinem innocentis. *Significant meo iudicio,* Potentati *verbo, vi, tyrannideq; aliquos opprimere.*

3. Non inueniſtis] *Vetus codex negationem deſiderat, ſed delere noluimus, quòd Græcorum more ad maiorem inficiationem, negantem dictionem ſæpè geminet.*

4. Nemini nocuimus] *Ita vet. cod. excuſi* neminem.

QVIBVS DOCTORIBVS VTENDVM eſt de his peccatis quæ ab antiquis geſta ſunt.

CAPVT XLV.

VBI igitur tales inueniat aliquis, Paulus docens ait; Poſuit Deus primò in Eccleſia Apoſtolos, ſecundò Prophetas, tertiò doctores. [1] Vbi igitur chariſmata Domini poſita ſunt, ibi diſcere oportet veritatem, apud quos eſt ea quæ eſt ab Apoſtolis Eccleſiæ ſucceſſio, & id quod eſt ſanum & irreprobabile [2] conuerſationis, & inadulteratum & incorruptibile] ſermonis conſtat. Hi enim & eam quæ eſt in vnum Deum, qui omnia fecit, fidem noſtram cuſtodiunt, & eam quæ eſt in filium Dei dilectionem adaugent, qui tantas diſpoſitiones propter nos fecit, & Scripturas ſine periculo nobis exponunt, neque Deum blaſphemantes, neque Patriarchas exhonorãtes, neque Prophetas contemnentes. Quemadmodum audiui [3] à quodam presbytero, qui audierat ab his qui Apoſtolos viderant, & ab his qui didicerant, ſufficere veteribus de his quæ ſine conſilio Spiritus egerunt, eam quæ ex Scripturis eſſet correptionem. Cùm enim non ſit perſonarum acceptor Deus, quæ ſunt non ſecundùm eius placitum facta, his inferebat congruam correptionem. Quemadmodum ſub Dauid, quando perſequutionem quidem patiebatur à Saul [4] propter iuſtitiam: & Regem Saul] fugiebat, & inimicum non vlciſcebatur, & Chriſti aduentum pſallebat, & [5] ſapientia

Epheſ.4. Ibi veritas quærenda eſt, vbi Domini chariſmata, & Epiſcoporum ſucceſſio. — *In Eccleſia germana eſt Scripturarum expoſitio.*

ſapientia] inſtruebat [gentes] & omnia ſecundùm conſilium faciebat Spiritus; [&] placebat Deo. Quando autem propter concupiſcentiam ipſe ſibi accepit Berſabee Vriæ [vxorem;] dixit Scriptura de eo; Nequam autem viſus eſt ſermo quem fecit Dauid in oculis Domini: & [6] mittitur] ad eum Nathan Propheta, oſtendens ei peccatum eius, vt ipſe dans ſententiam de ſemetipſo, & ſemetipſum adiudicans, miſericordiam conſequeretur, & remiſſionem à Chriſto. Miſit enim Dominus Nathan ad Dauid, & dixit ei; Duo viri fuerunt in ciuitate vna, vnus diues, & vnus pauper: diuiti erant greges ouiũ & boum multi valdè, & pauperi nihil aliud niſi ouicula vna, quam habebat, & nutriebat, & *fuerat cum eo, & cum filiis eius pariter, & de pane ſuo manducabat, & *calicem bibebat, & erat quaſi filia. Et venit hoſpes homini diuiti, & pepercit accipere de grege ouicularũ ſuarum, & de gregibus boum ſuorum, & facere hoſpiti conuiuium, & accepit ouiculam viri pauperis, & appoſuit viro qui venerat ad eum. Iratus eſt autem Dauid ſuper hominem illum valdè, & dixit ad Nathan; Viuit Dominus, quoniam filius mortis eſt homo ille qui fecit hoc: & ouiculam reddet quadruplum pro eo quòd fecit factum hoc, & pro eo quòd non pepercit pauperi. Et ait ad eum Nathan; Tu es vir qui feciſti hoc: & deinceps reliqua exequitur, exprobans eum, & enumerãs in eum Dei beneficia, & quoniam exacerbauit Dominum cùm feciſſet hoc. Non enim placere Deo huiuſmodi operationes, ſed iram magnam imminere domui eius. Compunctus eſt autem Dauid ad hæc, & ait; Peccaui Domino: & Pſalmum exhomologeſeωs pſallebat, aduentum Domini ſuſtinens, qui abluit, & *emundauit eum hominem qui peccato fuerat obſtrictus. Similiter autem & de Salomone, cùm perſeueraret, *cùm iudicaret rectè, & ſapientiam *enarraret; & typum [7] veri templi] templum ædificabat, & glorias exponebat Dei, & aduenturam pacem gentibus annuntiabat, & Chriſti regnum præfigurabat, & loquebatur tria millia parabolarum in aduentum Domini; & [8] quinque millia canticorum, hymnum dicens [Deo.] Et eam quæ eſt in conditione ſapiẽtiam Dei exponebat phyſiologicè [ex omni ligno, &] de omni herba, & de volatilibus omnibus, & de quadrupedibus, & de piſcibus: & dicebat; Si verè Deus, quem cœli non capiunt, ſuper terram habitabit cum hominibus? & placebat Deo. Et omnes eum admirabantur, & omnes reges terræ quærebant faciem eius, vt audirent ſapiẽtiam eius quam dederat illi Deus. Et regina Auſtri à finibus terræ veniebat ad eum, ſapientiam quæ in eo erat ſcitura, quam & Dominus ait in iudicio reſurrecturam, cum eorum natione qui audiunt ſermones eius, & non credũt in eum, & adiudicaturam eos: quoniam illa quidem ſubiecta eſt annuntiatæ ſapientiæ per ſeruum Dei, hi verò eam quę à filio Dei dabatur, contempſerunt ſapientiam. Salomon enim ſeruus erat, Chriſtus verò filius Dei, & Dominus Salomonis. Cùm ergo ſine offenſa ſeruiret Deo, & miniſtraret diſpoſitionibus eius, tunc glorificabatur: cùm autem vxores accipiebat ab vniuerſis gentibus, & permittebat eis erigere idola in Iſraël, dixit Scriptura de eo; Et rex Salomon erat amator mulierum, & accepit ſibi mulieres alienigenas: & factum eſt in tempore ſenectutis Salomonis, non erat cor eius perfectum cum Domino Deo ſuo. Et diuerterunt mulieres alienigenæ cor eius poſt Deos alienos. [9] Et fecit Salomõ malignum in conſpectu Domini: nõ enim abiit poſt Dominum, quemadmodum Dauid pater eius. Et iratus eſt Dominus in Salomonem: non enim erat cor eius perfectum in Domino, ſecundùm cor Dauid patris eius. Sufficienter increpauit eum Scriptura, ſicut dixit presbyter; vt non glorietur vniuerſa caro in conſpectu Domini. [10] Ea propter Dominum in ea quæ ſunt ſub terra deſcendiſſe, euangelizantem & illis aduentum ſuum, *remiſſam peccatorum exiſtentem his qui credunt in eum. Crediderunt autem in eum omnes qui ſperabant in eum, id eſt, qui aduentũ eius prænuntiauerunt, & diſpoſitionibus eius ſeruierũt, iuſti, & Prophetæ, & Patriarchæ: quibus ſimiliter vt nobis remiſit peccata, quæ non oportet nos imputare his, ſi quominus contemnimus gratiam Dei. Quemadmodum enim illi non *imputãt nobis incontinentias noſtras, quas operati ſumus priuſquàm Chriſtus in nobis manifeſtaretur; ſic & nos non eſt iuſtum imputare antè aduentum Chriſti his qui peccauerunt. Omnes enim homines egent gloria Dei, iuſtificantur autem non à ſemetipſis, ſed à Domini aduentu, qui intendunt lumen eius. [11] In noſtram autem correptionem conſcriptos eſſe actus eorum, vt ſciremus primùm quidem, quoniam vnus eſt Deus noſter, & illorũ, cui non placeant peccata, etiamſi à claris fiant, deinde vt abſtineamus à malis. Si enim hi

*fouerat. *de calice. *emũdat. *iudicare *enarrare *remiſſione peccatorum exiſtente. *imputabant.

Scriptura peccata priſcorum arguunt. 2. Reg. 12. Pſalm. 50. Salomonis geſta. 3. Reg. 4. 3. Reg. 10. Matth. 12. 3. Reg. 11. His qui ſunt ſub terra, Chriſtus aduentum ſuum euangelizauit. Peccata ſanctorum patrum cur literis ſacris mandata. Rom. 3.

qui præceſſerunt nos in charisſmatibus veteres, propter quos nondum filius Dei paſſus e-
rat, delinquentes in aliquo, & concupiſcentiæ carnis ſeruientes, tali affecti ſunt ignomi-
nia, quid paſſuri ſunt qui nunc ſunt, qui contempſerunt aduentum Domini, & deſeruie-
runt voluptatibus ſuis? Et illis quidem curatio, & remiſſio peccatorũ, mors Domini fuit.
Rom. 6. Propter eos verò qui nunc peccant, Chriſtus non iam morietur, iam enim mors non do-
minabitur eius: ſed veniet filius in gloria patris, exquirẽs ab actoribus & diſpenſatoribus
Math. 25. ſuis, pecuniam quam eis credidit, [11] cum vſuris: & quibus plurimùm dedit,] plurimùm ab
Luc. 19. eis exiget. Non debemus ergo (inquit ille ſenior) ſuperbi eſſe, neque reprehendere vete-
Veteres reprehendere non debemus. res, ſed ipſi timere, ne fortè poſt agnitionem Chriſti, agentes aliquid quod non placeat
Deo, remiſſionem vltrà non habeamus delictorum, ſed excludamur à regno eius. Et ideò
Rom. 11. Paulum dixiſſe; Si enim naturalibus ramis non pepercit, ne fortè nec tibi parcat, qui cùm
eſſes oleaſter, inſertus es in pinguedinem oliuæ, & ſocius factus es pinguedinis eius. Simi-
liter & plebis præuaricationes videns deſcriptas eſſe, non propter illos qui tunc tranſgre-
Vnus Deus in quem peccant Iudæi & Chriſtiani. diebantur, ſed in correptionem noſtram, & vt ſciremus vnum & eũdem Deum, in quem
illi delinquebant, & in quem nunc delinquunt quidam ex his qui crediſſe dicuntur. Et
hoc autem Apoſtolum in epiſtola quæ eſt ad Corinthios, manifeſtiſſimè oſtendiſſe, di-
1. Cor. 10. centem; Non enim volo vos ignorare fratres, quoniã patres noſtri omnes ſub nube fue-
runt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube, & in mari, & omnes eandem eſcam ſpiri-
tualem manducauerunt, & omnes eundem potum ſpiritualem biberunt: bibebant *enim *autem.
de ſpirituali conſequente [eos] petra, petra autem erat Chriſtus. Sed non in pluribus eorũ
benè ſenſit Deus, proſtrati ſunt enim in deſerto. Hæc in figuram noſtri fuerunt, vt non ſi-
mus concupiſcentes malorum, quemadmodum & illi concupiuerunt. Neque idololatræ
Exod. 32. ſitis, quemadmodum quidam eorum. [Sicut] ſcriptum eſt, Sedit populus manducare, &
bibere, & ſurrexerunt ludere. Neque fornicemur, ſicut quidam ex illis fornicati ſunt, &
corruerunt vna die viginti tria millia. Nec tentemus Chriſtum, quemadmodum quidam
eorum tentauerunt, & à ſerpẽtibus perierunt. Neque murmurraueritis, ſicuti quidam eo-
1. Cor. 10. rum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura fiebãt
illis, ſcripta ſunt autem ad correptionem noſtram, in quos finis ſeculorum deuenit. Qua-
propter qui putat ſe ſtare, videat ne cadat.

ANNOTATIONES.

1. Vbi igitur chariſmata Domini ſunt] *Rurſus in medium profert ſucceſſionem legitimam eſſe ſignũ certum veræ Eccleſiæ, in qua ſola Spiritus veritatis reſidet: vide ſup. cap. 43. libri huius: & 3. 4. 5. libri tertij.*

2. Conuerſationis] *Quinque has voces ex vet. cod. addidimus. Innuit Eccleſiam nunquam errare in doctrina, & moribus.*

3. A quodam presbytero] *Monuimus lib. 1. Irenæum frequenter aliquem citare, qui ab Apoſtolorũ auditoribus in religione Chriſtiana edoctus fuerat, ſed ſuppreſſo eius nomine, quod & hoc loco facit. Quis ille fuerit, Euſebius ſe neſcire ſcripſit. Ego libens Clementem Ro. iudicarem, niſi obſtaret, quòd illum ab Apoſtolorum auditoribus eruditum teſtatur, hunc Apoſtolos ipſos præceptores habuiſſe, omnibus eſt in confeſſo. Ideò Clementem opinarer, quia ſimilia iis, quæ ab Irenæo adducuntur, apud illum extent lib. 2. de conſtitut. Apo. cap. 21. Aut forſan Papiam intelligit, Hierapolitanum epiſcopum, qui ſe ſtudiosè inueſtigaſſe à ſenioribus, qui Apoſtolos viderant, & audierant, quid Apoſtoli docerent & traderent Eccleſiis, declarat in proœmio librorum ſuorum, cuius fragmentum extat apud Euſeb. lib. 3. hiſt. cap. 39. Sed & hunc idem Euſebius poſt Irenæum, facit Ioannis Apoſtoli auditorem, Policarpi ſodalem, eodem loco hiſtoria. Itaque fateor me non poſſe certò diiudicare, quis ille fuerit, oſtendat alius acrioris iudicij.*

4. Propter iuſtitiam] *Quinque has voces ex vet. cod. adiecimus.*

5. Sapientia] *Expunximus* ſapientiam, *&* Gentes *adiecimus auth. vet. cod.*

6. Et mittitur] *Codices excuſi*, & mittit.

7. Typum veri templi] *Ita vetus codex, excuſi* veritatis. *Cæterùm Salomonis templũ typum fuiſſe Chriſti Domini liquet, Ioan. 2.* Soluite templum hoc, &c. *quod eleganter explicat Athanaſius oratione 5. contra Arrianos.*

8. Quinque millia canticorum] *Hæc in ſcripturis Hebraicis nuſquam reperiri, ſcribit Athanaſius in Synopſi. Pro* Domini, *repoſuimus* Deo, *veteris codicis authoritate.*

9. Et fecit Salomon malignum] *Idolis Gentium non tantùm delubra, araſque erexit, verùm & ipſis ſacrificauit, vt Tryphoni obiicit & exprobrat Iuſtinus. Tertullianus lib. 5. contra Marcionem.* Salomon per mulierem in idololatriam vſque pertractus eſt.

10. Ea propter Dominum] *De vero Chriſti deſcenſu ad inferos, vt inde animas patrum abduceret, ſic conſpicua ſunt hæc; vt ſenſu communi egeant, qui aliò deriuare conantur: de quo articulo largius in extremo libri ſequentis. Tantùm hic indicabo Clementem Alexandrinum mira ſcribere de hoc deſcenſu, Chriſti prædicatione, & multorum conuerſione apud inferos, lib. 2. & 6. Stromatum,*

…tion,quæ ex Hermetis,ſeu Paſtoris reuelationibus confirmat.

11. In noſtram autem correptionem] *Similia & Iuſtinus martyr:* Prodeſt ſcire conuerſationes à ratione alienas, ne quis improuiſo ſtudio in eas incidat. *Epiſt. ad Zenam & Serenum. Vide Chryſoſtom. in Pſalm.* 50.

12. Cum vſuris] *Sex has voces,ex vet.cod.conſentiente textu euangelico,reſtituimus.*

DE TRANSGRESSIONE populi.

CAPVT XLVI.

SIne dubitatione igitur, & ſine contradictione oſtendente Apoſtolo,vnũ & eundem eſſe Deum,qui & illa iudicauit,& ea quæ nunc ſunt exquirit, & cauſam deſcriptionis eorum demonſtrante,indocti & audaces, adhuc *autem & imprudentes inueniũtur omnes, qui propter tranſgreſſionem eorum qui olim fuerunt, & propter plurimorum indictoaudientiam,alterum quidem aiunt illorum fuiſſe Deum, & hũc eſſe, mundi fabricatorem,& eſſe in diminutione:alterum verò à Chriſto traditum patrem, & hunc eſſe qui ſit ab vnoquoque eorum mente conceptus. Non intelligẽtes quoniam quemadmodum ibi in plurimis eorum qui peccauerunt, ¹ non bene ſenſit Deus: ſic & hîc ſunt vocati multi, pauci verò electi. Et quemadmodum ibi iniuſti, & idololatræ,& fornicatores vitam perdiderunt,ſic & hîc. Et Domino quidem prædicante in ignem æternum mitti tales. Et Apoſtolo dicente; An ignoraris,quoniam iniuſti regnum [Dei] non hæreditabunt? Nolite ſeduci,quia neque fornicatores, neque idololatræ, neque adulteri, neque molles,neque maſculorum concubitores,neque fures, neque auari, neque ebrioſi,neque maledici,neque raptores,regnum Dei * hæreditabunt. Et quoniam non ad eos,qui extra ſunt,[hoc] dicit,ſed ad nos,ne proiiciamur extra regnum Dei,tale aliquid operantes,intulit. Et hæc quidam fuiſtis,ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis in nomine Domini Ieſu Chriſti, & in Spiritu Dei noſtri. Et quemadmodum illic condemnabantur,& proiiciebãtur hi,qui malè operabantur,& reliquos exterminabant: ſimiliter [&] hîc, oculus quoque effoditur ſcãdalizans,& pes,& manus,ne reliquum corpus pariter pereat. Et habemus præceptum, Si quis frater nominatur fornicator,aut auarus,aut idololatra, aut maledicus,aut ebrioſus, aut rapax,cum huiuſmodi nec cibum ſumere. Et iterùm ait Apoſtolus; Nemo vos ſeducat inanibus verbis,propter hoc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ. Nolite ergo fieri participes eorum. Et quemadmodum ibi peccãtium damnatio participabat & reliquos, quoniam placebant eis,& vnà cum eis conuerſabantur: ſic & [hic] modicum fermentum totam maſſam corrumpit. Et quemadmodum ibi aduerſus iniuſtos ira deſcendebat Dei, & hîc ſimiliter Apoſtolus ait: Reuelabitur enim ira Dei de cœlo, ſuper omnẽ impietatẽ & iniuſtitiam eorum hominum,qui veritatem in iniuſtitia detinent. Et quemadmodum ibi in Ægyptios, qui iniuſtè puniebãt Iſraël, vindicta à Deo fiebat,ſic & hîc quidem, Domino dicente; Deus autem non faciet vindictam electorum ſuorum, quicunque clamãt ad eum die & nocte? Etiam dico vobis, faciet vindictam eorum citò. Et Apoſtolo in ea quæ eſt ad Theſſalonicenſes [epiſtola,] iſta prædicante: Siquidem iuſtum eſt apud Deum retribuere retributionem his qui tribulant vos,& vobis qui tribulamini, refrigerium nobiſcum, in reuelatione Domini noſtri Ieſu Chriſti de cœlo, cum Angelis virtutis eius,& in flamma ignis dare vindictam in eos,qui non nouerunt Deum, & in eos qui * non audiunt Euangelium Domini noſtri Ieſu Chriſti. Qui etiam pœnas pẽdent interitus æternas à facie Domini,& à gloria virtutis eius, cùm venerit magnificari in ſanctis ſuis, & admirabilis eſſe omnibus,qui crediderunt in eum. Cùm ergo hic & illic eadem ſit in vindicando Deo iuſtitia Dei,& illic quidem typicè ² & temporaliter, & mediocrius, hîc verò verè,& ſemper,& auſteriùs. Ignis enim æternus,& quæ à cœlo reuelabitur ira Dei à facie Domini [noſtri:] quemadmodum & Dauid ait; Vultus autem Domini ſuper facientes mala, vt perdat de terra memoriam ipſorum, maiorem [pœnam] præſtat iis qui incidunt in eam.

*etiam.

Tranſgreſſio veteris populi, non docet alium Deum eſſe, ab eo quem Chriſtus tradidit.

1. Cor. 10.5

Rarum ſemper electorũ numerus.

1. Cor. 6.

*poſſidebunt.

Ibidem.

Matth. 18.

1. Cor. 5.

Epheſ. 5.

Rom. 1.

Vt olim Iſraelitarum iniurias vltum eſt Dominum ſic hodie electorum ſuorũ vlciſcetur.

Luc. 18.

2. Theſſ. 1.

*non obediunt Euangelio.

Pſalm. 34.

ANNOTATIONES.

1\. Non benè ſenſit] οὐκ εὐδόκησεν, *i. non gratos, & acceptos habuit vniuerſos Hebræos: ſicut & capite ſu perieri, Non in pluribus eorum benè ſenſit Deus, quod alij reddiderunt, plures illorum non approbauit Deus.*

2 Et temporaliter] *Auguſtinus pereuntium illarũ ciuitatum paruulos ſaltē & infantes, qui criminibus parentum rei non erant, à gehenna æternæ ſupplicii liberatos eſſe ſibi perſuadet in Quæſt. ex vet. teſt. quæſt. 13.*

OSTENSIO QVOD VNVM ET IDIPSVM *ſit verbum Dei, diſpoſitor veterum & nouorum.*

CAPVT XLVII.

Inſenſati ſunt, qui alterum Deũ introducere tentant.

VAldè inſenſatos * oſtendebat presbyter eos, qui ex his quæ acciderunt his qui olim Deo non obtemperabant, tentant alterum patrem introducere, è contrario opponentes quanta * Deus ad ſaluãdos eos qui receperunt eũ, veniens feciſſet miſerans eorum: tacentes autem de iudicio eius, & quæcunque proueniunt his qui audierunt ſermones eius, & non fecerunt. Et quoniam expediebat eis, ſi non eſſent nati. Et quoniam tolerabilius Sodomis & Gomortæ erit in iudicio, quàm ciuitati illi quæ non * recipit ſermonem diſcipulorum eius. Quẽadmodũ enim in nouo Teſtamẽto, ea quæ eſt ad Deum fides hominum aucta eſt, additamentum accipiens filium Dei, vt & homo fieret particeps Dei: ita & diligentia cõuerſationis adaucta eſt, cùm nõ ſolùm à malis operibus abſtinere iubemur, ſed etiam ab ipſis malis cogitationibus, & otioſis dictionibus, & ſermonibus vacuis, & verbis ſcurrilibus: [2] ſic & pœna eorum qui non credunt Verbo Dei, & contemnunt eius aduentum, & conuertuntur retrorſum, adampliata eſt, non ſolùm temporalis, ſed [&] æterna facta. Quibuſcũque enim dixerit Dominus, Diſcedite à me maledicti in ignem perpetuum, [2] iſti erũt ſemper damnati. Et quibuſcunque dixerit, Venite benedicti patris mei, percipite hæreditatẽ regni, quod præparatum eſt vobis in ſempiternum, hi [ſemper] percipiũt regnum, & in eo proficiunt ſemper. Cùm * ſit vnus & idem Deus pater, & Verbum eius ſemper aſſiſtẽs humano generi, variis quidem diſpoſitionibus, & multa operans, & ſaluans ab initio eos qui ſaluantur, (ſunt enim [hi] qui diligunt Deum, & ſecundùm [ſuum] genus ſequuntur Verbum Dei.) & adiudicans eos qui adiudicantur, i. eos qui obliuiſcũtur Deum, & ſunt blaſphemi & tranſgreſſores eius verbi. Etenim hi ipſi qui à nobis prædicti ſunt hæretici, exciderunt ſibi, accuſantes Dominũ, in quem dicunt ſe credere. Quæ enim denotant in Deo, [3] qui [tunc] temporaliter adiudicauerit incredulos, & percuſſerit Ægyptios, [ſaluauit] autem obaudientes: eadem nihilominus recurrent in Deum, in ſempiternum quidem adiudicantem quos adiudicat, & in ſempiternum dimittentem eos quos dimittit: & inuenietur ſecundùm illorum verba maximi peccati cauſa factus his qui in eum * miſerunt manus, & pupugerunt eum. Si enim non ita veniſſet, vtique illi Domini ſui interfectores facti non fuiſſent: & ſi non miſiſſet Prophetas ad eos, non vtique occidiſſent eos, & Apoſtolos quoque ſimiliter. His igitur qui imputant nobis, & dicunt, ſi non Ægyptij plagati fuiſſent, & perſequentes Iſraël præfocati * eſſent in mari, non poterat Deus ſaluare populum ſuum? * Occurret illud, Niſi igitur Iudæi interfectores Domini facti fuiſſent, (quod quidẽ abſtulit ab eis æternam vitam) & Apoſtolos interficientes, & perſequentes Eccleſiam in iracundiæ incidiſſent profundum, nos ſaluari non poteramus? Quemadmodum enim illi per Ægyptiorum, ſic & nos per Iudæorum cæcitatẽ, accepimus ſalutem. Siquidẽ mors Domini, eorum quidem qui cruci eum fixerunt, & non crediderunt eius aduẽtum, damnatio eſt, ſaluatio verò eorum qui credunt in eum. Nam & Apoſtolus ait [in epiſtola] ſecunda ad Corinthios, Quoniam Chriſti ſuauis odor ſumus Deo in his qui ſaluãtur: & in his qui pereunt, quibuſdam quidem odor mortis in mortem, quibuſdam odor vitæ in vitam. Quibus ergo eſt odor mortis in mortem, niſi his qui nõ credunt, neque ſubiecti ſunt Verbo Dei? Qui ſunt autem qui & tunc ſemetipſos morti tradiderunt? hi ſcilicet qui non credunt, neque * ſubiecti ſunt Deo. Rurſum autem qui ſaluati ſunt, & acceperũt hæreditatem?

Margin notes (left): *Mat. 10.* — *Auctior gratia noui teſtamenti, maior etiam à nobis obediẽntiam requirit.* — *Mat. 25.* — *Idem Deus, variè diſpẽſat hominũ genus.* — *Deum cauſam peccati faciũt hæretici* — *Apoc. 2.* — *Mors Chriſti incredulis damnatio, credentibus vero ſaluatio eſt* — *2. Cor. 2.*

Margin notes (right): * oſtendebant preſbyteri. * Dominus. * recepit ſermones * ſint. * immiſerunt. * fuiſſent. * Occurrit. * ſubiiciũtur.

tarem? hi ſcilicet qui crediderunt Deo, & eam quæ eſt erga illum dilectionem cuſtodierunt. Quemadmodum Chaleb Ieffone, & Ieſus Naue, & pueri innocentes, qui neque malitiæ ſenſum habuerũt. Qui ſunt autem qui hîc ſaluantur & accipiunt vitam[æternã?] Nónne hi qui diligunt Deũ, & qui pollicitationibus eius credunt, & malitia paruuli effecti ſunt?

ANNOTATIONES.

1. Sic & poena] *Hoc argumentum ex cap.10. ad Heb. ſumptum eſt.* Irritam quis faciens legem Moyſi, *&c.*

2. Iſti erũt ſemper] *euertit Platonica ſupplicia, & viciſſitudines, quas poſtea plus æquò miſericors excogitauit Origenes: ſed copioſè in eaſdem diſſerit Auguſtinus 21. de Ciuitate à cap.12. vſque ad 20.*

3. Qui tunc temporaliter] *veteris cod. authoritate,* tunc *pro* nunc: *vt mox* ſaluauit *pro* ſaluabit *repoſuimus.*

SECVNDVM QVID INDVRAVIT Deus cor Pharaonis & miniſtrorum eius.

CAPVT XLVIII.

SED[1] et indurauit (inquiunt illi) Deus cor Pharaonis, & famulorum eius. Mat 13.
* legunt. Qui ergo hæc imputant, non *intelligunt in Euangelio vbi diſcipulis dicen- Mar.4.
tibus Domino, Quare in parabolis loqueris eis? Reſpondit Dominus, Quo- Luc.8.
* noſce. niam vobis eſt datum *cognoſcere myſterium regni cœlorum, illis autem in Io.12.
parabolis loquor, vt videntes non videant, & [audientes non audiãt,] intel- Iſa.6.10.
ligentes non intelligant, vt adimpleretur apud eos prophetia Eſaiæ dicens,[2] Incraſſa
cor populi huius, & aures eorum obtura, & oculos eorum obcæca. Veſtri autem beati
oculi, qui vident quæ vos videtis, & aures veſtræ, quæ audiunt quæ auditis. Vnus enim
& idem Deus, his quidem qui non credunt, ſed nullificant eum, infert cæcitatẽ. Quem-
admodum ſol, qui eſt creatura eius, his qui propter aliquam infirmitatem oculorum non Exemplū aptiſſimum
poſſunt contemplari lumen eius: his autem qui credunt [ei,] & ſequuntur eum, plenio- de Sole.
rem & maiorem illuminationem mentis præſtat. Secundùm hunc igitur ſermonem &
Apoſtolus ait in ſecunda ad Corinthios, In quibus Deus ſeculi huius, excæcauit mentes 2.Cor.4.
infidelium, vti non fulgeat illuminatio Euangelij gloriæ Chriſti. Et iterum in ea quæ eſt
* notitiã. ad Romanos, Et quemadmodum non probauerunt Deum habere in * notitia, tradidit
illos Deus in reprobum ſenſum, facere quæ non conueniunt. In ſecunda autem ad Theſ- Rom.1.
ſalonicenſes, manifeſtè ait de Antichriſto dicens,[3] Et ideo [mittet] Deus [operationem] 2.Theſſ.2.
erroris vti credant mendacio, [vti] iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, ſed
conſenſerunt iniquitati. Si igitur & nunc, quotquot ſcit non credituros Deus, cùm ſit
omnium præcognitor, tradidit eos infidelitati eorum, & auertit faciem ab huiuſmodi, Deus homines relin-
relinquens eos in tenebris, quas ipſi ſibi elegerunt: quid mirum ſi & tunc nunquam cre- quens in te-
diturum Pharaonẽ, cum his qui cum eo erant, tradidit eos ſuæ infidelitati? Quemad- nebris, quas ſibi elegerũt
* recipiet. modum Verbum ait de rubo ad Moyſen, Ego autem ſcio quoniam non * dimittet vos excæcare et
Pharao rex Ægypti abire, niſi cum manu valida. Et qua ratione Dominus in parabolis indurare di-
loquebatur, & cæcitatem faciebat Iſrael, vt vidẽtes, non viderent, ſciens incredulitatem citur. Exod.4.
eorum: eadem ratione & cor Pharaonis indurabat, vt videns quoniam digitus Dei eſt,
qui educit populum, non crederet,[4] ſed in [infidelitatis] præcipitaretur [pelagus,] per ma-
gicam operationem opinatus fieri exitum eorum, & rubrum mare non ex virtute Dei
tranſitum præſtitiſſe populo, ſed naturaliter ſic ſe habere.

ANNOTATIONES.

1. Sed indurauit] *Diſſoluit argumentum Marcioniſtarum, quo Deum malorum authorem facere nitebantur, quia dicitur excæcaſſe Pharaonem. Hoc autem vult intelligi ea phraſi dictum, qua in Euangelio & Apoſtolo, Deum tunc excæcare, indurare, & tradere in reprobũ ſenſum, cum faciem auertit, gratiæ ſubſidium ſubtrahit,*

& in tenebris illos manere permittit, qui ſponte eas ſibi elegerunt, quod exemplo deſumpto à ſole eleganter declarat. Eodem pacto iſthæc interpretatur Tertullianus lib. 2. contr. Marcionẽ: Archelaus Meſopotamia epiſcopus apud Cyrillum Hieroſ. Catecheſ. 6. & omnium uberrime & acutiſſime Auguſtinus lib. de prædeſtinatione & gratia cap. 15. lib. de prædeſtinatione ſanctorum cap. 8. & lib. de gratia & libero arb. cap. 21. 22. 23.

2. Incraſſa cor populi] *Vetus cod.* Incraſſatum *eſt, atque ita legit Tertull. lib. 3. con. Marcionem.*

3. Et ideo mittet Deus operationem] *Sic ex vet. cod. & contextu græco Apoſtoli reſtituimus: excuſi co.* mittit operationes.

4. Sed in infidelitatis præcipitaretur pelagus] *Ita vet. codex: excuſi vero* infidelitate præcipitaretur pelago.

*QVARE SECVNDVM IVSSVM DEI vaſa ab Ægyptiis ſumpſit populus in *exodo, & ex ipſis tabernaculum in eremo fabricauit.*

[* exitu.]

CAPVT XLIX.

[*Expoliatio Ægyptiorum typica fuit. Exod. 11.*]

QVI vero exprobrant & imputant, quòd profecturus populus iuſſu Dei, vaſcula omnis generis & veſtimenta acceperit ab Ægyptiis, & ſic abierit, ex quibus tabernaculum factum eſt in eremo, ignorantes iuſtificationes Dei & diſpoſitiones eius, ſemetipſos arguunt, ſicut & presbyter dicebat. [1]Si enim non] typica profectione [hoc conſenſiſſet Deus, hodie in vera noſtra profeſſione] id eſt, in fide in qua ſumus conſtituti, per quam de numero gentilium exempti ſumus, nemo *poterit ſaluari. Omnes enim nos aut modica aut grandis ſequitur poſſeſſio, quam ex mammona iniquitatis acquiſiuimus. Vnde enim domus in quibus habitamus, & veſtimenta quibus induimur, & vaſa quibus vtimur, & reliqua omnis ad diurnam vitam noſtram [2]miniſtratio,] niſi ex his quæ, cùm Ethnici eſſemus, de auaritia acquiſiuimus, vel ab Ethnicis parentibus, aut cognatis aut amicis, de iniuſtitia acquirentibus percepimus? vt non dicamus quia & nunc in fide exiſtentes acquirimus. Quis enim vendit, & non lucrari vult ab eo [4]qui emit? Quis autem emit, & non vult vtiliter ſecum agi, ab eo qui vendit?] Quis autem negotians, non propterea negotiatur, vt inde alatur? Quid autem & hi qui in regali aula ſunt fideles, nónne ex eis quæ Cæſaris ſunt habent vtenſilia, & his qui non habent, vnuſquiſque eorum ſecundùm ſuam virtutem præſtat?

[* poterat.]

[*Ægyptij debuerunt erant Hæbreis & rerum, & vita.*]

Ægyptij enim populi erant debitores non ſolùm rerum, ſed & vitæ ſuæ propter patriarchæ Ioſeph præcedentem benignitatem: nobis autem ſecundùm quid debitores ſunt Ethnici, à quibus & lucra & vtilitates percipimus, quæcunque illi cum labore comparãt, his nos, in fide cùm ſimus, ſine labore vtimur? *Adhuc populus peſſimam ſeruitutem ſeruiebat Ægyptiis, quemadmodum Scriptura ait, Et cum vi poteſtatem exercebant Ægyptij in filios Iſrael, & in odium eis adducebant vitam in operibus duris luto & latere, & omnibus operibus quæ *fiebant in campis, per omnia opera quibus eos deprimebãt cum vi. Et ædificauerunt eis ciuitates munitas multùm laborantes, & augentes eorum ſubſtãtias annis multis, & per omnem modum ſeruitutis, cùm illi non ſolùm ingrati eſſent aduerſus eos, verùm & vniuerſos eos perdere vellent. [5]Quid igitur iniuſtè geſtum eſt, ſi ex multis pauca ſumpſerunt, & qui potuerunt multas ſubſtãtias ſuas habere, ſi non ſeruiſſent eis, & diuites abire, pauciſſimam mercedem pro magna ſeruitute accipientes, inopes abierũt? Quemadmodum ſi quis liber abductus ab aliquo per vim, & ſeruiens ei annis multis, & augens ſubſtantiam eius, pòſt inde aliquod adminiculum conſecutus, putetur quidem modica quædam eius habere, re vera autem ex multis laboribus ſuis & ex acquiſitione magna pauca percipiens diſcedat, & ex hoc ab aliquo imputetur ei, quaſi non rectè fecerit, ipſe magis iniuſtus iudex apparebit ei qui per vim in ſeruitium fuerit deductus.

[* ad hoc.]

[* faciebãt.]

[*Labores Hæbreorũ, precium rerum acceptarum excedebant.*]

Sic ergo ſunt huiuſmodi qui imputant populo *pauca de multis laboribus accipiẽti ſibi, & ipſis non imputant, qui nullam gratiam ex merito parentum debitam reddiderunt, imò & in grauiſſimam ſeruitutem redigentes, maximam ab eis conſecuti ſunt vtilitatem: & illos quidem non ſignatum aurum & argentum in paucis vaſculis, de ſuis laboribus, quemadmodum prædiximus, accipiẽtes, iniuſtè feciſſe dicunt, ſemetipſos autem (dicetur enim quod verum eſt, licet ridiculũ quibuſdã eſſe videatur) ex alienis laboribus in ſigne aurum & argentum & æramentum cum inſcriptione & imagine Cæſaris in zonis ſuis ferentes,

[* paruũ.]

iuſtè

iuſtè ſe facere dicunt. Si autem comparatio fiat noſtra & illorum, qui iuſtius apparebunt accepiſſe, vtrúmne populus ab Ægyptiis, qui erant per omnia debitores, an nos à Romanis & reliquis gentibus & à quibus nihil tale nobis debeatur? Sed & mundus pacem habet [per eos,] ſine timore in viis *ambulamus & nauigamus quocunque voluerimus. Aduerſus igitur huiuſmodi aptus erit ſermo Domini, Hypocrita, (dicēs) exime prius trabem de oculo tuo, & tunc perſpicies auferre feſtucam de oculo fratris tui. Etenim ſi is qui tibi hæc imputat, & gloriatur in ſua ſcientia, ſeparatus eſt à gentilium cœtu, & nihil eſt alienorũ apud eum, ſed *& ſimpliciter nudus, & nudis pedibus & ſine domo in montibus conuerſatur, quemadmodum aliquod ex his animalibus quæ herbis veſcuntur, veniam merebitur, ideo quòd ignoret *neceſſitatis noſtræ conuerſationem. Si autem ab hominibus quæ dicuntur aliena eſſe participatur, & arguit typum eorum, ſemetipſum iniuſtiſſimum oſtendit, retorquens in ſe eiuſmodi accuſationem. *Inuenitur enim aliena circunferens & ea quæ eius non ſunt, concupiſcens. Et propter hoc dixiſſe Dominum, Nolite iudicare, ne iudicemini: in quo enim iudicio iudicabitis, iudicabitur de vobis. Non vtique vt peccantes non corripiamus, nec vt his quæ maleſiunt conſentiamus, ſed vt Dei diſpoſitiones non iudicemus iniuſtè, cùm ille omnia iuſtè profutura prouiderit. Quoniam enim ſciebat nos de noſtra ſubſtantia, quam ab alio accipientes haberemus, bene acturos. Qui enim habet (inquit) duas tunicas det ei qui nõ habet: & qui habet eſcam, ſimiliter faciat. Et, Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare: & nudus fui, & veſtiſtis me. Et, Cùm *facis eleemoſynam, non ſciat ſiniſtra tua quid faciat dextra tua. Et reliqua quæcunque bene facientes iuſtificamur, velut de alienis noſtra redimentes. De alienis autem ita dico, non quaſi mundus alienus ſit à Deo, ſed quoniam huiuſmodi dationes ab aliis accipientes habemus, ſimiliter velut illi ab Ægyptiis qui non ſciebant Deũ, & per hæc ipſa erigimus in nobiſmetipſis tabernaculum Dei. Cùm bene enim facientibus habitat Deus, quemadmodum Dominus ait, Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt hi, quando fugati fueritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Quæcũque enim, cùm eſſemus Ethnici, de iniuſtitia acquiſiuimus, hæc cùm crediderimus in dominicas vtilitates *conuertentes, iuſtificamur. Neceſſariè igitur hæc in typo præmeditabantur, & tabernaculum Dei ex his fabricatur, illis quidem iuſtè accipientibus, quemadmodũ oſtendimus, nobis autem præoſtenſis in ipſis qui incepimus per aliena Deo ſeruire.

*ambulemus & nauigemus.

*eſt.

*neceſſitates noſtræ conuerſationis.

*inuenietur.

*facitis miſericordiã.

*conuerſantes.

Romanorũ imperium.

Matth. 7.

De Diuinis diſpoſitionibus nõ eſſe iniuſtè iudicandum.

Luc. 3.

Matth. 25.

Benefacientes iuſtificamur.

Luc. 16.

ANNOTATIONES.

1. Qui vero exprobrant] *Marcioniſtas intelligit, quos fraudem illam Hebræorũ in Ægyptios, Creatori maximè obiecisse author eſt Tertullianus li. 2. contra Marcionem. Auguſtinus quæſt. 39. ſuper Exodum, Hebræos omni ſuſpitione furti liberat,* quia enim, *ait,* hoc Deus iuſſit, qui nouerat quid quemque pati oporteret, hi furtum non fecerunt, ſed Deo iubenti miniſterium præbuerunt. *D. Alcimi epiſcopi Vienneſis viri perantiqui verſus non inelegantes ſubnectere non erit iniucundum.*

—Portantur auari.
Sic Pharaonis opes, quę tunc mercede ſoluta,
Seruitij longum credas taxaſſe laborem.

Gregorius id allegoricè explicat 28. mora. cap. 17.

2. Si enim non typica] *Codices excuſi omnes.* Sic enim nos in typica. *Addidimus deinde octo voces ſingulis concluſas ex vetere codice.*

3. Miniſtratio] *Primo erat,* miſeratio.

4. Qui enim. Quis autem] *Quindecim has voces deſiderabãt oẽs excuſi codices; quas ex veteri reſtituimus.*

5. Si qui in regali aula] *Fidem Chriſti ad illuſtres vſque imperij Ro. ordines & principes, hoc ſeculo penetraſſe, ex his manifeſtum eſt. Proceſſum & Martinianũ tũ infima ſortis milites, pro Chriſto ſub Nerone martyriũ paſſos eſſe narrant Vincentius, Petrus de natalibus & Pergomenſis. Alexandri epi. Ro. opera Hermetem vrbis præfectum, cum vxore & liberis; nobiles deinde viros Trebellium, Pertinacem, Zenonem patricium, Euſtachium fortiſſimum Ducem, Achaicum principem, Heliadem Ducem, Theodorum magiſtrum militum, & Carterium alterum exercitus Ducem, pietatis Chriſtianæ ergò, Hadriano imperante, martyria ſubiiſſe ſcripſerunt poſteriores. Sub Antonino pio, M. Antonino Vero, & Commodo Imp. ſtipendia meruiſſe non tantum gregarios milites, ſed rei militaris præſtantiſſimos etiam copiarum Romanarum & legionum Ductores, qui chriſto nomen dederant, ex Apologiis & legationibus Iuſtini, Melitonis, Athenagoræ, Tertulliani, ſcriptiſq́; M. Aurelij Antonini ad S. P. Q. R. facilè colligitur.*

6. Quid igitur iniuſtè geſtum eſt] *Hebræi longum tempus in Ægypto, in lateribus, muris, vrbibus faciendis conſumpſerunt. Dominus igitur mercedem aliquã laboris ſui eos percipere voluit, ideoq́; illos hac calliditate vti. Nam & Ægyptij regi ſuo operam ſuam nauarãt ait Theodo. Quæſt. 23. in exodum. Tertullianus vero,* Non ad fraudem *inquit,* ſunt inſtructi Iſraelitæ, ſed ad mercedis compenſationem, quam aliàs à dominatoribus exigere non poterant. *lib. 4. cont. Mar.*

QVEMADMODVM VNA ET EADEM POPVLI profectio ex Ægypto, & Eccleſiæ ex gentibus oſtenditur.

CAPVT L.

Exodus populi, eius erat typus fuit.

VNiuerſa enim quæ ex Ægypto profectio fiebat populi, à Deo, [1] typus & imago [fuit] profectionis Eccleſię, quę erat futura ex gẽtibus: propter hoc & in *finẽ educens [eam] hinc in ſuam hæreditatem, quam non Moyſes quidẽ famulus Dei, ſed Ieſus filius Dei in hæreditatẽ dabit. Si quis autẽ diligentius intendat his quæ à Prophetis dicuntur de fine, & quæcunque [2] Ioannes diſcipulus Domini vidit in Apocalypſi, inueniet eaſdem plagas vniuerſaliter accipere gentes, quas tunc particulatim accepit Ægyptus. Talia quædam enarrans de antiquis presbyter, reficiebat nos, & dicebat, De his quidem delictis, de quibus ipſæ ſcripturæ *increpãt Patriarchas & Prophetas, nos non *oportere exprobrare eis, [3] neque fieri ſimiles Cham, qui irriſit turpitudinẽ patris ſui, & in maledictionem decidit: ſed gratias agere pro illis Deo, quoniam in aduentu Domini noſtri remiſſa ſunt eis peccata: etenim illos dicebat gratias agere, & gloriari in noſtra ſalute. De quibus autem Scripturæ non increpant, ſed ſimpliciter ſunt poſitæ, nos non debere fieri accuſatores: non enim ſumus diligentiores Deo, neque ſuper magiſtrum poſſumus eſſe: ſed typum quærere. Nihil enim ocioſum eſt eorum quæcunque inaccuſabilia poſita ſunt in Scripturis.

** fini.*

Lapſus patru no ſunt exagitãdi.

** increpabant.*
** oportet.*

ANNOTATIONES.

1. Typus & imago fuit] *Authoritate vete. cod. deleuimus* fiebat; *& paulò poſt* eam *pro* eum *ſubſtituimus. Cæterùm vt figuræ iſtius partes ſingulas copioſa oratione tractarunt Origenes, Iſidorus, Rabanus & Rupertus: ſic excultis verſibus ſuis cecinerunt Sedulius presbyter & Alcimus Viennenſis. Illius ſunt.*

Peruia diuiſi patuerunt cærula ponti
In geminum reuoluta latus, nudataq; tellus.
Cognatis ſtoliatur aquis, ac turba pedeſtris
Intrat in abſcutis pelagi mare, perq; profundũ
Sicca peregrinas ſtupuerat marmora plantas.
Mutauit natura viam, mediumq; per æquor
Ingrediens populus, rude iã baptiſma gerebat:
Cui dux Chriſtus erat, clamat, nã lectio, multas
Vox Domini ſuper extat aquas, vox denique verbum eſt:
Verbũ Chriſt⁹ adeſt, geminę qui cõſona legis,
Teſtamenta regens, veterem patefecit abyſſum,
Vt doctrina ſequens planis incederet aruis.

Iſtius id eſt, Alcimi libro quinto carminum ad finem libri comperies.

2. Ioannes diſcipulus Domini in Apocalypſi] *Hîc & multis aliis locis adeo manifeſtè & conſtanter authorem Apocalypſeos docet fuiſſe B. Io. Euangeliſtam, vt craſſa impietatis ſit ea de re amplius ambigere. Quoniã autẽ duobus libris accuratè & eruditè hoc negotium pertractauit vir æquè pius ac doctus F. Franciſcus Titelmanus ordinis minorũ, aduerſus Eraſmi cenſuras & annotata, in confutandis Caluini & Bodini dubitationibus ſuper eadem re, non immorabimur.*

3. Neque fieri ſimiles Cham] *Cham impudentem patris irriſorem typum hæreticorum geßiſſe, poſt Irenæum his docet Auguſtinus 16. de Ciuit. cap. 2.* Cham porro qui interpretatur callidus, quid ſignificat niſi hæreticorum genus callidum, non ſpiritu ſapientiæ, ſed ſpiritu verſipellis aſtutiæ, quòd ſolent hæreticorũ feruere præcordia, & pacem perturbare ſanctorum? *Eadem Auguſtini verba tranſcripſit Eucherius lugdunenſis lib. 2. in Gene. cap. 2.*

OSTENSIO GENERATIONIS Loth ex filiabus ſuis.

CAP. LI.

Loth quo pacto cum filiabus dormiit.

QVemadmodum & Loth qui eduxit de Sodomis filias ſuas, quæ conceperunt de patre ſuo, qui reliquit in cõfinio vxorem ſuam ſtatuam ſalis vſque in hodiernum diem.[1] Etenim Loth non ex ſua voluntate, neque ex ſua concupiſcentia carnali, neque ſenſum neque cogitationem huiuſmodi operationis accipiens, [2] ſed conſumauit typum. Quemadmodũ Scriptura dicit, Et intrauit maior nata, & dormiuit cum patre ſuo nocte illa: & non ſciuit Loth cùm dormiret nocte illa, & cùm ſurgeret. Et in minore autẽ hoc idem, Et non ſciuit (inquit) cùm

Gene. 19.

quit) cùm dormiſſet ſecum, nec cùm ſurrexiſſet. Neſciente igitur homine, neque libidi-
ni ſeruiente, diſpenſatio perficiebatur, [3] per quam duæ filiæ, id eſt, duæ ſynagogæ, ab vno *Duæ filiæ Loth, Duas Synagogas ſub vno patre ſignificarunt.*
& eodem patre in ſobolem adoptatæ, ſignificabantur ſine carnis libidine. Nec enim alter
erat aliquis qui ſemen vitale, & filiorum [fructus] poſſet dare eis, quemadmodum ſcri-
ptum eſt, Dixit autem maior ad minorem, Pater noſter ſenior eſt, & nemo eſt ſuper ter-
ram qui intret ad nos, vt oportet omni terræ: [4] veni potionemus patrem noſtrum vino, & *Geneſ.19.*
dormiamus cum eo, [vt] ſuſcitemus de patre noſtro ſemen. Illæ quidem filiæ ſecundùm
ſimplicitatem & innocentiam putantes vniuerſos homines periiſſe, quemadmodum So-
domitas, & vniuerſam terram iracundiam Dei ſuperueniſſe, dicebant hæc. [5] Quapropter
& ipſæ excuſabiles ſunt, arbitrantes ſe ſolas relictas cum patre ſuo ad [6] conſeruationem]
generis humani, & propter hoc circunueniebãt patrem. Per verba autem earum ſignifi-
cabatur neminẽ eſſe alterum qui poſſit filiorũ generationem maiori & minori ſynagogæ
præſtare, quàm patrem noſtrum. Pater autem generis humani, Verbũ Dei eſt. Quemad- *Deut.32.*
modum Moyſes oſtendit dicens, Nónne hic ipſe pater tuus poſſedit te, & [fecit] te, &
cõueſce-batur. creauit te? Quando igitur hic, vitale ſemen, id eſt, Spiritum remiſſionis peccatorum, per
quem viuificamur, effudit in humanum genus, nónne tunc *conuerſabatur cum homini-
dicit. bus, & bibebat vinum in terra? Venit (inquit) filius hominis mãducans & bibens: & cùm *Matt.11.*
recubuiſſet obdormiuit, & ſomnum cepit. Quemadmodum ipſe in Dauid *dicebat, Ego
agebat. obdormiui & ſomnum cepi. Et quoniam in noſtra communicatione & vita hoc *ageba- *Pſal.3.*
tur, iterum ait, Et ſomnus meus ſuauis mihi factus eſt. Totum autem [ſignificabatur] per
Loth, quoniã ſemen patris omniũ, id eſt, Spiritus Dei, per quem facta ſunt omnia, [7] com-
mixtus & vnitus eſt [carni, hoc eſt,] plaſmati ſuo: per quam commixtionem [& vnitatẽ]
duæ ſynagogæ, [8] id eſt, duæ congregationes fructificantes ex patre [ſuo] filios viuos viuo
remãſit. Deo. Et cùm hæc fierent, vxor *remanſerat in Sodomis, iam non caro corruptibilis, [9] ſed *Vxor Loth typus fuit Eccleſiæ.*
ſtatua ſalis ſemper manens, & per naturaliã ea quæ ſunt conſuetudinis hominis oſten-
dens, quoniam & Eccleſia, quæ eſt ſal terræ, ſubrelicta eſt in confinio terræ, patiens quæ
ſunt humana: & dum ſæpe auferũtur ab ea membra integra, perſeuerat ſtatua ſalis, quod
eſt firmamentum fidei, firmans & præmittens filios ad patrem ipſorum.

ANNOTATIONES.

1. Etenim Loth non ex ſua voluntate] *Concubitus ille, quo Loth ambas filias virgines conſtupraſſe legitur, Gnoſticus iſte & Manichæus, vt ex Auguſt. colligitur, horrendum & omnibus ſupplicijs dignum facinus viſum eſt: quibus noſtro æuo aſſentiuntur Lutherus, Muſculus, Caluinus, & reliqua Gnoſticorum progenies. Apoſtolico autem ſeniori cuius ſuperiori capite meminit Irenæus, & Catholicis omnibus Græcis & Latinis, grauiſſimis de cauſis, à peccato vel penitus, vel maiori ex parte, ipſum liberare placuit.* Non enim inuenio eum, *ſcribit Origenes,* inſidiatum eſſe, aut violenter eripuiſſe pudicitiam filiarum, ſed magis inſidias paſſum & arte circumſcriptum. Nullus igitur audeat (*infert Chryſoſtomus*) aut iuſtum, aut iuſti filias cõdemnare. Quomodo non eſſet extremæ dementiæ eos quos ſcriptura liberat ab omni crimine, nos peccatis plenos damnare? *Et Theodoretus:* His qui per ignorãtiam peccant, homines quoque ignoſcere ſolent. Nemo igitur iure ac merito Loth ſuccenſere poteſt: quod enim fiebat, ignorauit. Culpandus eſt quidem (*aiunt Auguſt. & Eucherius*) non tamen quantum ille inceſtus, ſed quantum illa meretur ebrietas. Proinde illud factum, cùm in ſacra ſcriptura narratur, prophetia eſt: cùm vero in illorum vita conſideratur, flagitium. Nec rurſus tanta reprehẽſione atque accuſatione res digna eſt, quantam in eam Fauſtus inimicus & cæcus euomuit. *Ambroſius lib.1. de Abraham, cap.2.* Inebriatus vino, quid gereret neſciebat.

In Geneſ.

22. Cont. Fauſtũ ca. 41.

2. In Gene. cap.30.

2. Sed conſummauit typum] *Vet. cod.* ſed *deſideraſt.*

3. Per quam duæ filiæ] *Non multum hunc diſſimiles allegorias fuſius perſequuntur Auguſt. 22. contra Fauſtum cap.41. 42. 43. 44. 45. & Origenes ho.5. in Gene.*

4. Veni potionemus patrem noſtrum vino] *Ab ebrietatis delicto immunem Loth facere non poteſt Origenes,* Subiacet enim culpæ, *ait,* quod decipi potuit, quod vino indulſit, & hoc non ſemel, ſed iterum fecit. Ebrietas decipit, quem Sodoma non decepit. Vritur ille flammis mulierũ, quem ſulphurea flamma non vſſit. *Chryſoſtomus & Theodoretus facilè veniam mereri docent, quod ad leuandum animi mœrorem, ex chariſſimæ cõiugis metamorphoſi, & clariſſimarum vrbium horrendo excidio contractum, liberiorem vini vſum, filiarum manibus porrectum admiſerit.*

5. Quapropter & ipſæ excuſabiles ſunt] *Si non à toto, ſaltem à tanto (vt in Scholis loquimur) poſt Irenæũ eaſdem excuſat Origenes his verbis.* Audierant in fine ſeculi terram & omnia elemẽta, ignis ardore decoquenda. Videbant ignem, videbant ſulphureas flammas, videbãt cuncta vaſtari, matrem quoque ſuam videbant non eſſe ſaluatam. Suſpicatæ ſunt

tale aliquid factum, quale in temporibus audietant Noe, & ob repaiaodam mortalium poſteritatem ſolas ſe eſſe cum patente ſeruatas. Recuperandi igitur humani generis deſiderium ſumunt. Et quáuis graue eis videretur crimen, furari concubitum patris: grauior tamen videbatur impietas, ſi humanæ poſteritatis ſpem, ſeruata caſtitate delerent. Patris mœſtitiam vel rigorem vino molliunt & ſoluunt: ſingulis ingreſſæ noctibus, ſingulæ ſuſcipiuot ab ignorante conceptum. Vltra non repetunt, non requirunt. Vbi hîc libidinis culpa? vbi inceſti crimen arguitur? quomodo dabitur vitio, quod non iteratur in facto? *Ab hac Origenis ſententia non recedunt Chryſoſto. Theodoretus, & Ambroſius lib. 2. de Abra.*

6. Couſeruarionem] *Authoritate veteris cod. expunximus* conuerſationē, *& paulò ſupra* fructus *pro* fructum: vt *pro* & : *inferius quoque* fecit *pro* feceit *poſuimus.*

7. Commixtus & vnitus eſt] *Voce commiſcendi vnitionem illam, quam hypoſtaticam vocarunt, duntaxat intelligit, vt ſupra annotauimus.*

8. Ideſt, duæ filiæ] *Vetus codex:* id eſt, duæ cógregationes iuſtificatæ à patre ſuo.

9. Sed ſtatua ſalis] *Origenes aliam meditatus allegoriam, Loth rationabilis ſenſus & animi virilis, quo ſemper ad ſalutē tendimus: vxorem eius, carnis imaginē tenere putat, quæ ſemper retrorſum, id eſt ad vitia reſpicit, & voluptates requirit. Sedulij verſus factum iſtud concinnè explicantes ſunt:*

Loth Sodomæ fugiēte Chaos dū reſpicit vxor:
In ſtatuam mutata ſalis ſtupefacta remanſit,
Ad pœnā conuerſa ſuam: quia nemo retrorſum
Noxia contempti vitans diſcrimina mundi,
Reſpiciens ſaluandus erit, nec debet arator
Dignū opus exercēs, vultū in ſua terga referre.

OSTENSIO VNVM ET EVNDEM ESSE Deum patrem noſtrum & illorum.

CAPVT LII.

Idem Deus veteris & noui teſtamenti author.

HViuſmodi quoque de duobus teſtamentis, ſenior Apoſtolorum diſcipulus diſputabat, ab vno quidem & eodem Deo vtraque oſtendens. Nec enim eſſe alterū Deum [1] præter vnum] eum, qui fecit & plaſmauit nos, nec firmitatem habere ſermonem eorum qui dicunt, aut per Angelos aut per aliam quamlibet virtutem, aut ab alio Deo factum eſſe hunc mundum qui eſt ſecundùm nos. Si enim ſemel quis transſmoueatur à factore omnium, [2] & concedat ab aliquo altero, aut per [alium] factam conditionem, quæ [eſt] ſecundùm nos, multam incongruentiam, & plurimas cōtradictiones neceſſe eſt incidat huiuſmodi, ad quas nullas dabit rationes, neque ſecundùm veriſimile, neque ſecundùm veritatem. Et propter hoc, hi qui alias doctrinas inferunt, [3] abſcondunt à nobis quam [habent] ipſi de Deo ſententiam, ſcientes caſum & *ruinam doctrinæ ſuæ, & timentes ne victi, *ſaluari periclitentur. Si autem credat quis vnum Deum, & qui verbo omnia fecit, quemadmodum ipſe Moyſes ait, Dixit Deus, [Fiat] lux: & facta eſt lux. Et in Euangelio legimus, Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Et Apoſtolus Paulus ſimiliter, Vnus Dominus, vna fides, vnum baptiſma, vnus Deus, & pater [omniū] qui eſt ſuper omnes & per omnia, & in omnibus nobis. Hic primò erit tenens caput, ex quo totum corpus compactū & connexū per omnem iuncturam ſubminiſtrationis in menſura vniuſcuiuſque partis, incrementum corporis facit, in ædificationem ſui in charitate. Pòſt deinde & omnis ſermo ei conſtabit, ſi & Scripturam diligenter legerit [4] apud eos, qui in Eccleſia ſunt presbyteri, apud quos eſt Apoſtolica doctrina, quemadmodum demonſtrauimus. Apoſtoli enim omnes duo quidem Teſtamenta in duobus populis fuiſſe docuerunt: vnum autem & eundem eſſe Deum, qui diſpoſuerit vtraque ad vtilitatem hominū, ſecundùm *poſt teſtamenta dabantur, qui incipiebant credere Deo, ex ipſa demonſtrauimus Apoſtolorum doctrina in tertio libro. Et quoniam non ocioſè, nec fruſtrà [aut] vt *obuenit, datum eſt prius teſtamentum: ſed illos quidem quibus dabatur in ſeruitutem Dei, concurrens ad vtilitatem eorum: non enim indiget Deus ab hominibus ſeruitutem: typum autem cœleſtium oſtendens, quoniam nondum poterat homo per proprium viſum videre quæ ſunt Dei: & imagines corū quæ ſunt in Eccleſia præfigurans, vt firma ea quæ ſecundùm nos eſt, fiat fides: & prophetiam futurorum continens, [5] vt diſceret homo præſcium eſſe omnium Deum.

Hæretici ſententiā ſuā abſcōdebāt.
Geneſ 1.
Ioan. 1.
Epheſ. 4.
* fictile.
* ſaluati periclitantur.
* quod.
* euenit.
Nō fruſtrà datū eſt vetus teſtamētum.
Præſcientia Dei.

ANNOTATIONES.

1. Præter vnum eom] *Vetus cod.* eum *deſiderabat, &* vnum, *habebat: vtramque lectionem retinui.*

2. Et coocedat ab aliquo altero] *Sic reſtituimus ex vet. cod. Alij omnes habebant,* & eum concedat ab aliquo altero, aut per aliam factam códitionem, quæ ſit ſecundum oos, *&c.*

3. Abſcoo-

Orat. ad Epiſc.

3. Abſcondunt à nobis] *Simili modo de Arrianis conqueritur Athanaſius. Orat.1. Quod veluti anguillæ in ſinus meandróſque lubricarent, & ſe ſe occultare ſtuderent, ideóque aptiſſimo epithete, poſt Tertullianum, vocat illos,* Beſtias lucifugas. *Authoritate veteris cod.* habent *pro* habet *ſuppoſuimus.*

4. Apud eos qui in Eccleſia ſunt presbyteri] *Scripturam ſacram, eiúſque ſinceram intelligentiam, à ſola Eccleſia Catholica petendam contendit: quod ſatis diffusè poſt ipſum oſtendit Clemens Alex. ſub finem libri ſeptimi ſtromatων.*

5. Vt diſceret homo] Cicero vt cõfirmaret liberum arbitrium (*ait Auguſtinus 5. de Ciuitate. cap. 9.*) negauit Deum præſcium eſſe futurorũ, atque ita dum volt facere liberos, facit ſacrilegos. Religioſus autem animus vtrumque eligit, vtrumque confitetur, & fide pietatis vtrumque confirmat. *Et cap.* 10. Nullo modo cogimur aut retenta præſcientia Dei, tollere voluntatis arbitrium: aut retento voluntatis arbitrio, Deum (quod nefas eſt) negare præſcium futurorum.

QVIS EST SPIRITALIS DISCIPVLVS; qui iudicat quidem omnes, ipſe autem à nemine iudicatur, & qui ſunt qui iudicantur.

Capvt LIII.

Alis diſcipulus verè ſpiritalis recipiens Spiritum Dei,[1] qui ab initio in vniuerſis diſpoſitionibus Dei affuit hominibus, & futura annuntiauit, & præſentia oſtendit, & præterita enarrat,[2] iudicat quidem omnes, ipſe autem à nemine iudicatur. 1. Cor. 2.

ANNOTATIONES.

1. Qui ab initio in vniuerſis diſpoſitionibus] *Cùm tanta & planè diuina opera tribuat Spiritui ſancto, ambigẽdum non eſt ipſum piè & orthodoxè de illius deitate ac coæternitate ſenſiſſe, quicquid blatterent Magdeburgenſes. Fulgentius ſub finem libri tertij ad Traſimundum, & tota epiſtola ad Donatum, ex iiſdem & ſimilibus operibus, quæ vnà cum Patre & filio communia habet, concludit aduerſus Arrianos & alios hæreticos, ipſum natura Deum eſſe.*

2. Iudicat quidem omnes] *Alludit nimirum ad verba Apoſtoli. 1. Cor. 2. Spiritalis iudicat omnia, & ipſe à nemine iudicatur, vbi Theodoretus:* Qui gratia Spiritusſancti dignus eſt habitus, ipſe quidem ad alios docendos ſufficit, aliorum vero doctrina nõ indiget.

QVEMADMODVM [IVDICAbuntur] gentes.

Capvt LIIII.

Iam iudicat gentes creaturæ magis quàm creatori ſeruientes, & reprobabili mente vniuerſam ſuam operationem in vanum conſumentes. Rom. 1.

QVEMADMODVM [IVDICAbuntur] Iudæi.

Capvt LV.

IVdicat autem etiam Iudęos, non percipientes Verbum libertatis:[1] neque volentes abire liberos, cùm habeant præſentem liberatorem, ſed intempeſtiuè extra legem ſeruire ſimulantes, nihil [indigenti] Deo & Chriſti aduentum, quem propter ſalutem hominum fecit.

ANNOTATIONES.

1. Neque volentes] *Coniunctionem,* &, *expunximus authoritate ve. co. Et paulo poſt,* Nihil indigenti Deo, *pro* indigente, *repoſuimus: in argumentis* iudicabuntur, *pro* iudicantur, *In illis etiam,* Quemadmodum, *pro* Quomodo, *vſurpat ſuo more.*

OSTENSIO *QVONIAM DVOS ADVENtus Chriſti Prophetæ annuntiauerunt.

* quomodo.

Caput LVI.

Prim⁹ aduentus Chriſti in abiectione. Iſa 53. Zacha. 9. Pſal. 117. Hier. 11. Exod. 17. Iſa 11. Secũdus in maieſtate. Daniel. 7. Conſ. 15. 2. Theſſ. 2. Matth. 3. Luc. 3.

NOn cognoſcentes neque intelligere volentes, quoniam duos aduẽtus eius omnes annuntiauerũt prophetæ: vnum quidem, in quo homo in plaga factus eſt, ſciens ferre imbecillitate, [&] in pullo aſini ſedens, & reprobatus lapis ædificantibus, & ſicut ouis ad victimam adductus, & per extenſionem manuum [1] diſſoluens quidem Amalech, congregans autem diſperſos filios à terminis terræ, in ouile patris, & recommemoratus mortuorum ſuorum qui antè dormierãt, & deſcendens ad eos, vti erueret eos & ſaluaret eos. Secundùm autem, in quo ſuper nubes veniet, ſuperducens diem quæ eſt ſicut clibanus ardens, & percutiens terram Verbo oris ſui, & Spiritu per labia ſua interficiens impios, & ventilabrum in manu habens, & emundans aream ſuam, & triticum quidem in horreum colligens, comburens autem paleas * in igne inextinguibili.

* igni.

ANNOTATIONES.

1. Diſſoluens quidem Amalech] *Iuſtinus, Tertull. Cyprianus, eam hiſtoriam, qua refertur Moſem in formam crucis extendiſſe brachia, moniſſe ac protraxiſſe preces ad Deum, tantiſper dum Ieſus Naue vinceret atque deleret Amalechitas, ſcitè ac cõuenienter cum Irenæo accommodant ad myſteriũ paßionis & mortis Domini Ieſu Chriſti, qui in ligno crucis affixus, ſuis precibus, lachrymis & vibicibus; de morte, peccatis, inferis & diabolo, magnos triumphos & ampla ſpolia ſibi & nobis reportauit.*

QVEMADMODVM IVDICABVNTVR qui à Marcione * ſunt.

* erunt.

Caput LVII.

Impia doctrina Marcionis, in iudicio non conſiſtet.

EXaminabit autem & doctrinam Marcionis, quomodo accipiat duos Deos eſſe infinita diſtantia ſeparatos ab inuicem. Vel quemadmodum bonus erit, qui alienos homines abſtrahit ab eo qui fecit, & ad ſuum aduocat regnum, & quare bonitas eius * defecit, non omnes ſaluans, & quare circa homines quidem bonus videtur, in ipſum autem qui fecit homines, iniuſtiſſimus, auferens ab eo quæ ſunt eius? Quomodo autem iuſtè Dominus, ſi alterius patris exiſtit, huius conditionis, quæ eſt ſecundùm nos, accipiens panem, [1] ſuum corpus [eſſe] confitebatur, [2] & temperamentum calicis [ſuum] ſanguinem confirmauit? Et quare ſe filium hominis confitebatur, ſi non eam quę ex homine eſt, generationem ſuſtinuiſſet? Quemadmodum autem & peccata nobis dimittere poterat, quæ nos noſtro debeamus factori & Deo? Quomodo autem & cùm caro non eſſet, ſed cùm parêret quaſi homo, crucifixus eſt, & [è] latere eius puncto, ſanguis exiit & aqua? Quod autem corpus ſepelierunt ſepultores, & quid illud erat quod ſurrexit à mortuis?

* deficit.

Matth. 26. Luc. 22. Mar. 14. Chriſtus panem ſuũ corpus, & mixtum calicem, ſuum ſanguinem eſſe confirmauit. Ioan. 19.

ANNOTATIONES.

1. Suum corpus eſſe confitebatur] *De hac re ſatis ſupérque diximus in cap. 32. 33. & 34. libri huius.*

2. Temperamentum calicis] *Libro quinto vocat Mixtum calicem: quibus liquet perantiquam atque adeo Apoſtolicam eſſe traditionem, vt aqua vino commiſceatur in calice conſecrandæ Euchariſtiæ. Quapropter ſicut Encratitas & Hydroparaſtas ſolam aquam pro Euchariſtia offerentes, priſcis temporibus damnauit Eccleſia, vti docent Clemẽt Alex. Cyprianus, Epiphanius, Auguſtinus: ſic noſtri huius ſeculi Gnoſticos omnes eodem anathemate proſequitur, propterea quod ſolo vino vtantur, & commixtionem hanc in Catholica Eccleſia ſolitam, papiſticum, recẽnſque inſtitutũ nuncupent & damnent. Porrò ritum hũc vti à Chriſto, Apoſtoliſque profectum amplexãtur ſeruántque Auguſtinus lib. 4. de doctrina Chriſtiana cap. 21. lib. de eccleſ. dog. cap. 75. & Serm. 119. de tempore.*

tépore: Ambroſius li.4. de Sacra.cap.1. Hieronymus com. in cap.14. Marci: & Quæſt. heb. in lib paralip. Cyprianus epiſt. ad Cæcilianum fratrem. Alexãder martyr epiſt.1. Et qui Græcè ſcripſerunt ante multa ſecula. Theophilactus in cap.19.Io. Damaſcenus lib 4 cap.14. Iuſtinus martyr ad finem prioris Apologiæ, & Clemens Ro. Apoſtolorum comes lib.8. Conſtit.cap.17. Cæterum verbum eſſe *addidimus: & paulo poſt* ſuum *pro* ſui *repoſuimus authorit. veteris cods.*

3. Quomodo autem] *iſdem argumentis ſed fuſius explicatis, Marcionem vrget Tertullianus. lib. de Carne Chriſti.* Iam hic reſponde, *inquit*, interfector veritatis, Nonne verè crucifixus eſt Deus? Nonne verè mortuus & verè crucifixus? Nonne verè reſuſcitatus? Vt verè ſcilicet mortuus, falsò ſtatuit inter nos ſcire Paulus tantùm crucifixum. Falsò ſepultum ingeſſit. Falſo reſuſcitatũ inculcauit. Falſa eſt igitur & fides noſtra, & fantaſma eſt totum quod ſperamus à Chriſto. Sceleſtiſsime hominũ, qui interemptores excuſas Dei. Nihil enim ab eis paſſus eſt Chriſtus, ſi nihil verè eſt paſſus. Parce ſpei totius orbis, qui deſtruis neceſſarium decus fidei. *Idem lib.4. contra Marcionem:* Si caro Chriſti fantaſma, nihil ergo remanſit in ligno. Nihil pependit etiam poſt expirationem. Nihil de Pilato poſtulatum. Nihil de patibulo detractum. Nihil ſindone inuolutum. Nihil ſepulchro nouo conditum. At qui non nihil, &c.

[QVOMODO] IVDICABVNTVR QVI *ſunt à Valentino, & reliqui Gnoſtici.*

CAPVT LVIII.

IVdicabit autem & eos qui ſunt à Valentino omnes, quia lingua quidem confitentur vnum Deum patrem, & ex hoc omnia, ipſum autem qui * fecerit omnia, defectionis ſiue labis fructum eſſe dicunt, & vnum Dominum Ieſum Chriſtum filium Dei ſimiliter lingua confitentes,[1] propriam quidem emiſſionem ſententia ſua vnigenito donantes, propriam verò [Verbo,] & alteram Chriſto, alteram verò ſaluatori: ita vt ſecundùm eos dicantur quidem omnia eſſe quaſi vnum, vnumquemque autem ipſorum ſeparatim intelligi, & propriam habere emiſſionem, ſecundùm ſuam coniugationem. Linguas itaque eorum, videlicet ſolas, in vnitatem ceſſiſſe, ſentẽtiam verò eorum & ſenſum, quæ profunda ſunt ſcrutari, decidentem ab vnitate, incidere in multiforme Dei iudicium, cùm de his quæ ſibimetipſi adinuenerunt interrogabuntur à Chriſto: quem & poſtea natum quàm pleroma Æonum dicunt, & emiſſionem eius poſt diminutionem ſiue defectionem, & propter eam paſſionem quæ facta eſt in Sophia, ſemetipſos obſtetricatos eſſe affirmant. Accuſabit autem eos Homerus proprius ipſorum * poëta, à quo eruditi talia inuenerunt, ipſo dicente hæc,[2] inimicus eſt enim ille mihi ſimiliter atque fores inferorum, qui aliud quidem abſcondit in corde ſuo, aliud autem enarrat.

Margin: * fecit. — * propheta. — *Gnoſtici verbis vnum Deum fatentur, re autem negant.* — *Chriſtũ diſtrahebant.*

ANNOTATIONES.

1. Propriam quidem emiſsionem] *Libro 1 pluribus in locis dixit, Gnoſticos vnicum Chriſtum Dominũ noſtrum in quatuor diſtrahere, in Monogenem, Verbum, Chriſtum, & Saluatorem, & horum vnicuique probolas ſeu productiones & emiſsiones aſsignare. quod hic rurſus commemorat.*

2. Inimicus eſt enim ille mihi] *Verba ſunt quibus Achillem, Vlyſsi multa ex Agamẽnonis parte pollicenti, ſi in eius gratiã rediret, & bellum pro Græcis aduerſus Troianos reintegraret; reſpondentem facit Homerus, Iliados nono:*

Ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος ὁμῶς ἀΐδαο πύλῃσιν
ὅς χ' ἕτερον μὲν κεύθει ἐνὶ φρεσὶν, ἄλλο δὲ βάζει.

QVEMADMODVM IVDICA- *buntur Ebionitæ.*

CAPVT LIX.

IVdicabit autem & vaniloquia prauorum Gnoſticorum, Simonis eos magi diſcipulos oſtendens: iudicabit autem & Ebionitas.[1] Quomodo poſſunt ſaluari, niſi Deus eſt qui ſalutem illorum ſuper terram operatus eſt? Et quemadmodum homo tranſiet in Deum, ſi non Deus in hominem? Quemadmodum autem relinquet mor-

Margin: *Niſi ſaluator ſit Deus & homo, non poteſt ſaluos per eum obtinere.*

tis generationem, ſi non in nouam generationem mirè & inopinatè à Deo, in ſignum autem ſalutis datam, quæ eſt ex Virgine per fidem regenerationem:[2] vel quam] adoptionem accipient à Deo, permanentes in hac geneſi, quæ eſt ſecundùm hominem in hoc mundo? Quomodo autem pluſquã Salomon, aut pluſquam Iona habebat, & Dominus erat Dauid, qui eiuſdem cum ipſis fuit ſubſtantiæ?[3] Quomodo autem eum qui aduerſus hominem fortis erat, qui non ſolùm vicit hominem, ſed & detinebat eum ſub ſua poteſtate, deuicit, & eum quidem qui vicerat vicit, eum verò qui victus fuerat, hominem dimiſit, niſi ſuperior fuiſſet eo homine qui fuerat victus? Melior autem eo homine, qui ſecũdùm ſimilitudinem Dei factus eſt, & * præcellẽtior, quiſnam ſit alius niſi filius Dei,[4] ad cuius ſimilitudinem factus eſt homo? Et propter hoc in finem ipſe oſtendit ſimilitudinem, filius Dei factus eſt homo, antiquam plaſmationem in ſemetipſum ſuſcipiens, quemadmodum * diximus in eo libro qui eſt [hoc] ſuperior. * excellentior, * oſtendimus.

ANNOTATIONES.

1. Quomodo poſſunt ſaluari] *Locum hunc nominatim citat Theodoretus Dialogo. 2. Fulgentij ſequentia verba aliquid lucis adferent.* Nullatenus namque humana natura, ad auferendum peccatũ mundi ſufficiẽs atque idonea fieret, niſi vnione Verbi Dei, non naturali cõfuſione, ſed ſolum perſonali vnitate tranſiret. *Lib. de incarn. & gratia Domini noſtri, cap. 4.*

2. Vel quam] *Ita vetus codex: excuſi* quemadmodum.

3. Quomodo autem eum] *Veteris cod. lectio nõ nihil variat; eam malui ſignare quàm quid immutare: habet ergò:* Quomodo autem aduerſus hominem fortis erat, qui non ſolum vicit hominem, ſed & detinebat, quem ſub ſua deuicit? Et eum quidem qui vicerat, vicit, &c.

4. Ad cuius ſimilitudinem Dei factus eſt homo] *Vocem* Dei, *expunximus autho. veteris cod. Porrò quod hîc obſcurè innuit, id clarè libro quinto explicat: nẽpe ad imaginem Verbi Dei humanam naturam olim aſſumpturi, Deum, ab initio efformaſſe hominem, cum dixit, faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Sic & Tertullianus ſenſit lib. de Reſurrectione carnis.* Quodcunque, *inquit*, huius hominis exprimebatur, Chriſtus cogitabatur homo futurus. *Conſentit & Origenes ho. 1. in Geneſim his verbis,* Quæ ergo eſt alia imago Dei, ad cuius imaginis ſimilitudinẽ factus eſt homo, niſi Saluator noſter, qui eſt primogenitus omnis creaturæ? &c.

*QVEMADMODVM IVDICABVNTVR qui putatiuè dicunt * Deum manifeſtatum.*

* Domini appaſruiſſe.

CAPVT IX.

IVdicabit autem & eos, qui putatiuum inducunt.[1] Quemadmodum enim ipſi verè ſe putant diſputare, quando magiſter eorum putatiuus fuit? aut quemadmodum firmum quid poſſunt habere ab eo, ſi putatiuus, & nõ veritas erat? Quomodo autem ipſi ſalutem verè participare poſſunt, ſi ille in quem credere ſe dicunt, ſemetipſum putatiuum oſtendebat?[2] Putatiuum eſt igitur, & non veritas[3] omne] apud eos: & nunc iam quæretur, ne fortè cùm & ipſi homines non ſint, ſed muta animalia, hominum vmbras apud plurimos * proferant. * perſonant.

Putatiua omnia ſunt apud hæreticos.

ANNOTATIONES.

1. Quemadmodum enim] *Pro* Quomodo, *ſuo more. Cæterùm Marcioniſtas intelligit, de quibus lib. 1. ca. 29. & libro iſto cap. 14. & 57.*

2. Putatiuum eſt igitur] *Tertullianus lib. contra Val.* Omnia in imagine vrgent, planè & ipſi imaginari Chriſtiani. *Et Ignatius,* Omnes eiuſmodi hæretici, cippi ſunt & ſepulchra mortuorum, in quibus duntaxat mortuorum hominum nomina inſcripta ſunt. *Epiſt. ad Philadelphiẽſes. Cæterùm prioribus iſte Gnoſticos, poſteriores, meliores nec haberi nec dici poſſe, Luterus & Caluinus, qui illos à teneris vnguiculis educarunt, quóſque intus & in cute norunt, palam & affirmatè aſſeuerant: quibus hac in re non conſentire non poſſum. Ille Poſtilla Domi. 1. aduentus, Saxones & Vuitembergenſes ſuos, multò quàm dum ſub Ro. Pont. agerent, deteriores atque ad omne ſceleris genus procliuiores rurſus, & Sodomitis flagitioſiores factos teſtatur. Iſte, hæreſi ſuæ addictos, omnium mortalium ſceleratiſſimos & facinoroſiſſimos eſſe conuincit: deinde cum verba illorum ſceleribus ſatis congrua inuenire non poteſt, terra mon-*

tra monſtris, & malos genios humanam formam indutos appellat; Concione.10.ad Epheſ.gallicè ſcript.

3. Omnia apud eos] *Expunximus* omne *authoritate vet.codicis.*

QVEMADMODVM IVDICABVNTVR pſeudoprophetæ.

CAPVT. LXI.

[1] IVdicabit autem & pſeudoprophetas, qui non accepta à Deo prophetica gratia, nec Deum timentes, ſed aut propter vanam gloriam, aut ad quæſtum aliquem, aut aliter ſecundùm operationem mali ſpiritus,* fingunt ſe prophetare, mentientes aduerſus Deum.

Operatione Satanæ fingunt ſe prophetare hæretici.

* fingent.

ANNOTATIONES.

1. Iudicabit autem & pſeudoprophetas] *Martioniſtas præcipuè intelligit, quos Spiritum propheticum ab Eccleſia arcere, vt cœtibus ſuis arrogarent, dixit lib. 3.ca. 11. Marcum etiam Valentini ſectatorem perſtringit, cuius impoſturas habes ſupra libro primo cap.8. & 9. Horum autem omnium inſolentiam & arrogantiam pedibus & manibus ſequuntur inter Gnoſticos poſteriores Anabaptiſtæ, quorum dux Muntzerus, ſe ſibique adhærentes cœleſtes prophetas vocabat: id quod à Luthero didiciſſe eos arbitrarer, quem Heliæ & Ioannis Baptiſtæ ſummorum prophetarum ſpoliis exornatum eſſe à ſuis conqueritur Caluinus. Lindanus Dialogo.3. Dubitantij. Beſza nō ſolùm Caluinum prophetam eximium facit: vide quid alienatio mentis valeat! verùm & Caluinus ipſe talem ſe frequenter iactat, Concione 2.in 5. Danielis gallica, Ruppellæ ex typis excuſa.1565.*

QVEMADMODVM IVDICABVNTVR qui ſchiſmata operantur, & omnes qui [ſe] ſegregant ab Eccleſia.

CAPVT LXII.

IVdicabit autem & eos qui ſchiſmata operantur, qui ſunt *immanes, nō habentes Dei dilectionem, ſuámque vtilitatem potiùs conſiderantes, quàm vnitatem Eccleſiæ, [&] propter modicas & quaſlibet cauſas magnum & glorioſum corpus Chriſti conſcindunt & diuidunt, & quantum in ipſis eſt interficiunt, pacem loquentes, & bellum operātes, verè liquantes culicem, & camelum tranſglutientes. [1] Nulla enim ab eis tanta poteſt fieri correptio, quanta eſt ſchiſmatis pernicies. Iudicabit autem & omnes eos qui ſunt extra veritatem, id eſt, [qui ſunt] extra Eccleſiam: Ipſe autem a nemine [2] iudicabitur.] Omnia enim ei conſtant, & in vnum Deum omnipotentem, ex quo omnia, fides integra, & in filium Dei Chriſtū Ieſum Dominum noſtrum, per quem omnia, [3] & diſpoſitionis eius, per quem factus eſt homo filius Dei, ſententia firma, quæ [eſt] in Spiritu Dei, qui pręſtat agnitionem veritatis, qui diſpoſitiones patris & filij expoſuit, ſecundùm quas aderat generi humano, quemadmodum vult pater.

* inanes.

Eccleſia, magnū & glorioſum Chriſti corpus, nō ſcindenda.

Matth. 23. Quàm grave eſt Schiſmatis crimen.

ANNOTATIONES.

1. Nulla enim ab eis] *Schiſmatis crimen, quo ſancta Eccleſiæ vnitas laceratur variis hæreſeon ſectis, adeo graue & horrendum æſtimauerunt Patres, vt nullis tormentis ſatis expiari poſſe crederent: quod & hîc apertè indicat Irenæus. Aliorum omnium grauiſſimum eſſe poſt Clementem Ro.lib. 6. Conſt.cap.1. adeo colligunt Optatus mileuitanus, & Auguſtinus, quod fratricidis, incendiariis, adulteris, idololatris, pœnitentiæ locum Deus reliquerit, vel ſuppliciis lenioribus in ipſos animaduerterit: ſchiſmaticos verò, ſubducto reſipiſcendi tempore, vel cœleſtibus ignibus abſumpſerit vel hiatu terræ, viuentes, corpore & animo, ad tartara breui momento præcipitauerit. Quis iam dubitauerit, hoc eſſe ſceleratius commiſſum, quod eſt grauius vindicatum? Lib.1. contra Parmenianū. lib.2. de baptiſmo cont. Do. cap.6. Diſſerit quoque hac de re Dionyſius Alexan. apud Euſebium lib.6. hiſt. cap.37. contendens omnia potius incommoda ſubeunda eſſe, quàm Eccleſiæ Dei diſcindere concordiam: illúdque martyrium, quod quis perpetitur, ne dirimatur Eccleſia conſenſio, multo plus habere commendationis, quàm illud quod ſuſcipitur, ne idolis omnino immoletur: quæ vtinam accuratius multi huius ætatis attenderent.*

2. Iudicabitur] *Deleuimus* iudicatur *authoritate veteris cod.*

3. Et diſpoſitionis eius] *Vetus co.* & diſpoſitiones eius, per quas factus eſt homo filius Dei, &c.

QVEMADMODVM OMNIA [1] conſtant] ei qui eſt Eccleſiaſticus.

CAPVT LXIII.

Agnitio vera, & ſcripturarum expoſitio legitima, à veteri Eccleſiæ ſtatu petenda eſt. Charitas.

AGnitio vera eſt Apoſtolorum doctrina, & antiquus Eccleſiæ ſtatus, in vniuerſo mundo, [2] & character] corporis Chriſti, ſecundùm ſucceſſiones epiſcoporum, quibus illi eam, quæ in vnoquoque loco eſt Eccleſiam tradiderunt, quæ peruenit vſque ad nos, [3] cuſtodita ſine fictione Scripturarum tractatione pleniſſima, neque [additamētum neque] ablationem recipiens, [&] lectio ſine falſatione, & ſecundùm Scripturas expoſitio legitima & diligens, & ſine periculo, & ſine blaſphemia, & præcipuum dilectionis munus, [4] quod eſt precioſius quàm agnitio, glorioſius autem quàm prophetia, omnibus autem reliquis chariſmatibus [5] ſupereminentius.]

1. Cor. 3.

ANNOTATIONES.

1. Conſtant] *Sic vetus codex: excuſi omnes* conſiſtunt.

2. Et character corporis Chriſti] *Ita pro* Charactere, *ex ve. co. reſtituimus. Vult autem ſignum & notam veræ eccleſiæ, qua eam ab infidelium, hæreticorum, & ſchiſmaticorum conciliabulis internoſcamus, eſſe ſucceſſiones epiſcoporum per vniuerſas illius ſedes. Quæ verò ad hunc locum illuſtrandum pertinerent, diximus ad initium libri tertij, & lib. 4. cap. 43.*

3. Cuſtodita] *Vetus cod.* Cuſtoditione, ſine fictione ſcripturarum tractatio pleniſſima.

4. Quod eſt præcioſius] *Charitatem primum locum inter virtutes, & omnia Spiritusſancti chariſmata obtinere docet, quod Apoſtolus, 1. Cor. 13 eleganter perſequutus eſt.*

5. Supereminentius] *Expunximus* ſupereminens *veteris codicis authoritate.*

OSTENSIO QVOD ECCLESIA NON tantùm perfectam habeat dilectionem, ſed quoniam & Spiritus Dei ſuper eam requieſcit, quòd ab vno & eodem Deo Propheta, & Chriſtus.

CAPVT LXIIII.

Martyrum multitudo, quæ in ſola Eccleſia eſt, de dilectione ipſius ſatis teſtatur. Martyriū.

QVapropter Eccleſia omni in loco ob eam, quam habet erga Deum dilectionē, multitudinem martyrū in omni tēpore præmittit ad patrem: [1] reliquis autem omnibus non tantum non habentibus hanc rem oſtendere apud ſe, [2] ſed neque quidem neceſſarium [eſſe] dicentibus tale martyrium eſſe eorum, martyrium verum ſecundùm ſententiam eorum: niſi ſi vnus aut duo aliquando per omne tempus ex quo Dominus apparuit in terris, [3] cum martyribus noſtris, quaſi & ipſe miſericordiam conſecutus, opprobrium ſimul baiulauit nominis, & cum eis ductus eſt velut adiectio quædam donata eis. Opprobrium enim eorum, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, & omnes pœnas ſuſtinent & mortificantur propter eam quæ eſt erga Deum dilectionem, & confeſſionem filij eius, ſola Eccleſia purè ſuſtinet, [4] ſæpe debilitata, & ſtatim augens membra, & integra fiens. Quemadmodum & typus eius, quæ fuit illius Loth ſalis figmentum: ſimiliter vt

Eccleſia dum debilitatur augetur.

ter vt veteres Prophetæ ſuſtinentes perſecutionem, quemadmodum Dominus ait, Sic enim perſecuti ſunt Prophetas qui ante vos fuerunt, quoniam nouè quidem, ſed idem Spiritus requieſcens ſuper eam, ab his qui non recipiunt Verbum Dei, perſecutionem patitur. *Gen. 19. Matth. 5.*

ANNOTATIONES.

1. Reliquis autem omnibus] *Baſilidem profeſſam fidem perſequutionis tempore fidenter etiam periurio negandam, nec ſubeundum pro Chriſto martyrium eſſe, memoriæ poſt Irenæum mandauerunt Tertull. Euſebius, Epipha. Theodo. & Philaſter. Et quia martyrium Dei donum eſt, quod extra charitatem & vnitatem Eccleſiæ nemini conceditur: ideo negat Gnoſticos extra eam aberrantes, veros martyres habere, quos in teſtimonium veræ pietatis, & Apoſtolicæ doctrinæ oſtentare poßint. Idem tradit Clemens Alexan. lib. 4. Stromaton. Hæc longè atque latè perſequuntur Auguſtinus lib. 2. contra epiſt. Parmeniani cap. 7. Lib. 2. cont. lit. Petiliani: lib. 3. cont. Creſconium cap. 48. Lib. 2. contra ſecundam Gaudentij epiſt cap. 19. & 20. Lib. 2. de baptiſmo cap. 10. & lib. 3 cap. 16. & Cyprianus epiſt. ad Antonianum; & libro elegantißimo de vnitate Eccleſiæ: ex quibus omnibus tantum Auguſtinum audi:* Hæretici faciunt opera latronum & dæmonum, & gloriam ſibi vendicant martyrum. Viuunt Latrones, & volunt gloriari martyres.

2. Sed neque quidem] *Hîc aliqua adhuc deſiderantur, quæ ex ve. cod. reſtituere non potuimus. Habet vero:* Sed neque quidem neceſſarium eſſe dicentibus tale martyrium. Eſſe enim martyrium verum ſecundum ſententiam eorum, &c.

3. Cum martyribus noſtris] *Euſebius lib. 5. hiſt. cap. 15. elegans fragmentum ex libris Apolinarij Hierapolitani Epiſcopi contra Montanum tranſcribit, quo docet Marcioniſtas & Montaniſtas aduerſus Catholicos iactaſſe martyres ſeſe plurimos habuiſſe, hócque certum eſſe argumentum virtutis & potentiæ in prophetico eorum Spiritu abditæ, volebant. Illud autem omnino à veritate alieniſſimum pronunciat Apolinarius, quandoquidem Catholici martyres temporibus perſecutionis, ſi fortè quoſdam ex hæreticis ſecum trahi conſpicarentur, & in fidei confeßione, & ſupplicus cum illis communicare detrectabant.*

4. Sæpe debilitata & ſtatim augens membra] *Iuſtinus in dialogo.* Quod nos nemo terrere aut domare valeat, apparet quotidie, cum enim obtruncemur, crucifigamur. Obijciamur beſtiis, ignibus aliiſque tormentis tradamur, tamen à confeſſione nō diſcedimus. Sed quanto magis in nos ſæuitur: tanto plures pietatem, fidemque per nomen Ieſu profitemur: haud ſecus quam ſi quis vitem putatione prouocet ad vbertatem fructuū. *Et Tertull. lib. ad Scapulam.* Non deficiet hæc ſecta, quam tunc magis ædificari ſcias, cum cædi videtur. *Et ad finem Apologetici,* Plures efficimur, quoties metimur à vobis. Semen eſt ſanguis Chriſtianorum. *Hieronymus fundendo ſanguinem, & patiendo magis quàm faciendo contumelias fundatam eſſe eccleſiā docet, eámque perſequutionibus creuiſſe, & martyriis coronatā ſcribit, Epiſto. ad Theophilum: verba hæc B. Auguſtini omittere nolui:* Ciuitas Chriſti quamuis haberet tam magnorum agmina populorū nunquam aduerſus perſequutores ſuos pro temporali ſalute pugnauit, ſed potius vt obtineret æternam non repugnauit. Ligabantur, includebantur, cædebantur, torquebantur, vrebantur, laniabantur, trucidabantur; & multiplicabantur. *Lib. 22. de ciuit. cap. 6.*

*QVOMODO PROPHETÆ OMNIA *prædixerunt quæcunque Chriſtus operatus eſt.*

*quoniſ.

CAPVT LXV.

Quod quidem, Prophetæ cum reliquis quæ prophetabant, & hoc prophetauerunt, quoniam ſuper quoſcunque requieuerit Spiritus Dei, & obedierint verbo patris, & ſecundùm virtutem ſeruierint ei, perſecutionem patientur, & lapidabuntur, & occidentur. In ſemetipſis enim hæc omnia præfigurabant Prophetæ, propter dilectionem Dei, & propter Verbum eius.

C

*QVOMODO PROPHETÆ MEMBRA CHRISTI ſunt, & quemadmodum vnuſquiſque eorum, ſecundùm quod erat membrum, ſecundùm hoc & prophetauit, & quoniam omnia quæ Prophetæ prædixerunt, Chriſtus * impleuit.

* quoniã. * adimpleuit.

CAPVT LXVI.

Propheta vt membra Chriſti, de corpore ipſius prophetarunt varia, vt.

CVM enim & ipſi membra eſſent Chriſti, vnuſquiſque eorum ſecundùm [quòd] erat membrum, ſecundùm hoc & prophetationem manifeſtabat, omnes & multi vnum præformantes, & ea quæ ſunt vnius annunciantes. Quomodo enim per noſtra membra operatio quidem vniuerſi corporis oſtenditur, figura autem totius hominis per vnum membrum non oſtenditur, ſed per omnia: ſic & prophetæ omnes quidem vnũ præfigurabant, vnuſquiſque autem eorum ſecundùm quod erat membrum, ſecundùm hoc & diſpoſitionem adimplebat, & eam quæ ſecundùm illud membrum erat operationẽ Chriſti prophetabat.

Gloriam regni. Daniel. 7. Matth. 24. Zach. 12. Luc. 18. 2. Theſſ. 1. Matth. 3. Matth. 13. Iudicium. Matth. 25. 2. Theſſ. 1.

Quidam enim in gloria videntes eum, glorioſam eius apud patrem à dextris conuerſationem videbant, alij ſuper nubes quemadmodum filium hominis venientem, & dicentes de eo, Videbunt in quem compunxerunt, aduentum eius ſignificabant, de quo ipſe ait, Putas, cùm filius hominis venerit, inueniet fidem ſuper terram? de quo & Paulus ait, Si tamen iuſtum eſt apud Deum, [1] retribuere eis qui tribulant nos, tribulationem, & vobis qui tribulamini, requiem nobiſcum in reuelatione Domini Ieſu de cœlo cum Angelis [2] virtutis eius,] & in flamma ignis. Alij verò iudicem dicentes eum, & diem Domini tãquam clibanum ardentem, qui colligit triticum in horrea, paleas autem comburet igni inextinguibili: comminabantur eis, qui increduli erant, de quibus & ipſe Dominus ait, Abite [à me] maledicti in ignem æternum, quem præparauit pater meus Diabolo & Angelis eius. Et Apoſtolus ſimiliter ait, Qui pœnas dabunt interitus æternas à facie Domini & à gloria virtutis eius, cùm venerit glorificari in ſanctis ſuis, & ammirabilis fieri his qui credunt in eum.

Pſal. 44. Regnum eius. Iſa. 8. Iſa 9. Incarnationem. Pſal. 75.

Et qui dicunt, ſpecioſus forma præ filiis hominum, &, Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis, &, Accingere gladium tuum potẽtiſſime circa femur tuum, &, Specie tua & pulchritudine tua, intende proſperè, procede, & regna, propter veritatem & manſuetudinem & iuſtitiam: & quæcunque alia talia [dicta] ſunt de eo, eam quæ eſt in regno ſpeciem eius & decorem, & exultationem ſupercorruſcantem & *ſupereminentem omnibus qui regenerantur ſub ipſo, ſignificabant, vt qui audiunt, concupiſcerent ibi inueniri, placentia facientes Deo. Qui iterum dicentes: Homo eſt, & quis cognoſcet eum? & [3] * Veni ad prophetam, & peperit filium, & vocatur nomen eius admirabilis, conſiliarius, Deus fortis: [Et] qui eum ex Virgine Emmanuel prædicabant adunitionem Verbi Dei ad plaſma eius manifeſtabant, quoniam [Verbum] caro erit, & filius Dei, filius hominis, [4] purus [purè] puram aperiens vuluam eam, quæ regenerat homines in Deum, quam ipſe puram fecit, & hoc factus, quod [&] nos, Deus fortis, & inenarrabile habet genus. Et qui dicunt, Dominus in Sion locutus eſt, & de Hieruſalem dedit vocem ſuam, &, Notus in Iudæa Deus, qui in Iudæa aduentũ eius ſignificabant.

* ſupereminẽtiorem. * Venit.

Abacuc. 3. Locũ natiuitatis. Iſa. 35. Miracula. Iſa. 53.

Qui autem rurſus dicunt ab Africo venire Deum, & de monte vmbroſo & condenſo, aduentum eius, qui eſt ex Bethlehem, dicebant, quemadmodum oſtendimus in eo libro qui eſt ante hunc: Vnde [&] is qui præeſt, & paſcit populum patris ſui, venit. Qui autem dicunt aduentum eius, quemadmodum ceruus claudus ſaliet, & plana erit lingua mutorum, & aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum audient, & manus * reſolutæ, & genua debilia firmabuntur, & reſurgent qui in monumentis mortui ſunt, &, ipſe infirmitates noſtras accipiet, & languores portabit: eas quæ ab eo curationes fiebant, annuntiauerunt.

* diſſolutæ.

Zach. 9. Paſſionem. Iſa. 53. Pſal 68. Pſal 21.

Quidam autem hominem infirmum & inglorioſum, & ſcientem ferre infirmitatem, & ſedentem ſuper pullum aſini, venturum Hieroſolymam, & dorſum ſuum ponentem ad flagella, & maxillas ſuas ad palmas, & quemadmodum ouem adduci ad victimam, & acero & felle potari, & ab amicis, [& ab his] qui proximi ſunt derelinqui, & extendentẽ manus per totam diem, & ab eis qui eum intuebantur, ſubſannari & maledici, & partiri veſtimenta eius, & ſuper veſtimentum eius mitti ſortem, & in * limen mortis deductum,

* limum?

& omnia

& omnia talia: eum qui ſecundùm hominem eſt aduentum eius, ſicut intrauit Hieroſoly-
mam, in qua & paſſus & crucifixus ſuſtinuit omnia quæcunque ſunt prædicta, propheta-
*prædor-mierant. bant. Alij autem dicentes,[5] Rememoratus [eſt] Dominus ſanctus mortuorum ſuorũ, qui Deſcenſum
*prædormierunt in terra limi, & deſcendit ad eos vti erigeret, ad ſaluandum illos: cauſam ad inferos.
reddiderunt, propter quam paſſus eſt hæc omnia. Qui autẽ dixerunt, In illa die dicit Do-
minus:[6] Occidet] ſol meridie, & erunt tenebræ ſuper terram in die lucis, & conuertã dies Amos 8.
feſtos veſtros in luctum, & vniuerſa cãtica veſtra in lamentationẽ: eum occaſum ſolis, qui Tenebras
crucifixo eo fuit ab hora ſexta, manifeſtè annunciauerunt. & quia poſteaquam hoc factũ tempore paſ-
eſt, hi qui ſecundùm Legem erant dies feſti eorum & cantica, in luctum & lamentatio- ſionis.
nem eorum conuerterentur, cùm inciperent tradi gẽtibus. Adhuc etiam manifeſtius hoc Matth. 27.
idem & Hieremias oſtendit, ſic dicens de Hieruſalem, Exinanita eſt quæ parit, tæduit a- Ierem. 15.
nima eius, occidit ſol ei, cùm adhuc medius dies eſſet, confuſa eſt, & improperiũ paſſa eſt,
reliquos eorum in gladium dabo in conſpectu inimicorum eorum. Qui autem dixerunt Pſal. 3.
*ſuſce-piſſet. eum dormiſſe, & ſomnum cepiſſe, & reſurrexiſſe, quoniam Dominus * ſuſcepit eum, &
præcipientes principibus cœlorum aperire æternas portas, vt introeat rex gloriæ, reſurre- Pſal. 23.
ctionem eius, quæ [eſt] ex mortuis, per patrem[7] & receptionem in cœlos præconauerunt. Reſurrectio-
In eo autem quod dixerunt, A ſummo cœlo egreſſio eius, & occurſus eius vſque ad ſum- nem & aſ-
mum cœli, & non eſt qui ſe abſcondat à calore eius, quoniam illuc aſſumptus eſt, vnde & ſcenſionem.
deſcendit, & non eſt qui iuſtum iudicium eius effugiat. Idipſum annuntiabant & dicebãt, Pſal. 18.
Dominus regnauit, iraſcantur populi, qui ſedes ſuper Cherubim, cõmoueatur terra. Par- Pſal. 98.
tim quidem eam, quę poſt aſſumptionem eius facta eſt ſuper eos, qui in eum crediderunt
iram ab omnibus populis, & motum vniuerſæ terræ aduerſus Eccleſiam prophetabant:
partim autem veniente eo de cœlis cum Angelis virtutis eius, commoueri vniuerſam ter- Aduentum
ram, quemadmodum ipſe ait, Erit terræmotus magnus, qualis non eſt factus ab initio. Et ad iudiciũ.
rurſus in eo cùm dicit, Quiſquis iudicatur, ex aduerſo adſtet, & quiſquis iuſtificatur, ap- Matth. 24.
*vetere-ſcetis. propinquet puero Dei. Et: Væ vobis, quoniam omnes * veteraſcetis ſicut veſtimentum, & Pſal. 101.
tinea comedet vos, & humiliabitur omnis caro, & exaltabitur Dominus ſolus in altiſſi- Iſa. 51.
mis: ſignificatur quoniam poſt paſſionem & aſſumptionem, omnes qui contra eũ fuerunt,
ſub pedibus eius ſubijciet Deus, & ipſe ſuper omnes exaltabitur, & nemo [erit] qui iuſtifi-
cetur, aut comparetur ad eum. Et qui dicunt diſpoſiturum Deum Teſtamentum nouum Iere. 13.
hominibus, non quemadmodum diſpoſuit patribus in monte Choreb, & cor nouũ & ſpi- Baruc 2.
ritum nouũ dare hominibus: & rurſus, Antiqua nolite reputare: ecce facio noua, quæ nũc Pſal. 50.
orientur, & ſcietis: & faciam in deſerto viã, & in terra inaquoſa, flumina ad potandum ge Iſa. 43.
nus electum populũ meum quem acquiſiui, vt virtutes meas enarret, quæ eſt noui Teſta- Noui teſta-
menti libertas, hanc manifeſtè annuntiabant, & nouum vinum, quod in nouos vtres mit- mẽti liber-
titur per fidem quæ eſt in Chriſto, quam annũciauit ortã in eremo viã iuſtitiæ, & in terra tatem.
inaquoſa flumina Spiritus ſancti, adaquare genus electũ Dei, quod acquiſiuit, vt virtutes Matth. 9.
eius enarrẽtur, ſed non vt blaſphemarent eũ, qui hæc fecit Deus. Et reliqua omnia quæ- Mar. 2.
cunque per tantã ſeriẽ Scripturæ demõſtrauimus Prophetas dixiſſe, ſpiritalis verè qui eſt, Luc. 5.
interpretabitur vnumquodque eorũ, quę dicta ſunt, in quẽ dictũ ſit characterẽ diſpoſitio-
nis Domini, & integrũ corpus operis filij Dei oſtẽdens, ſemper eundẽ Deũ ſciens & ſem- Idẽ ſemper
per eundem Verbũ Dei cognoſcens, etiamſi nunc nobis manifeſtatus eſt, & ſemper eundẽ Deus, &
Spiritũ Dei cognoſcens, etiamſi in nouiſſimis temporibus nouè effuſus eſt in nos, & à cõ- Verbum, &
ditione mundi vſque ad finẽ in ipſum humanũ genus, ex quo qui credunt Deo, & ſequũ- Spiritus.
tur verbũ eius, percipiunt eam quæ eſt ab eo ſalutẽ. Qui verò abſcedũt ab eo, & contem-
nunt pręcepta eius, & per opera ſua inhonorant eum qui ſe fecit, & ſententia ſua blaſphe-
mant eũ qui ſe alit, iuſtiſſimũ aduerſus ſe coaceruant iudiciũ. Hic igitur examinat omnes,
ipſe verò à nemine examinatur, neque patrem ſuũ blaſphemans, neque diſpoſitiones eius
fruſtrans, neque Patres accuſans, neque Prophetas exhonorans, aut ab alio Deo dicens
eos, aut iterũ ex alia & alia ſubſtantia fuiſſe prophetias. Dicemus autem aduerſus omnes
hæreticos, & primò quidẽ aduerſus eos qui ſunt à Marcione, & aduerſus eos qui ſunt ſi-
miles illis, ab altero Deo dicẽtes eſſe Prophetas. Legite diligentius id quod ab Apoſtolis
eſt Euangelium nobis datum, & legite diligentius Prophetas, & inuenietis vniuerſam a-
*prædi-ctam. ctionem, & omnem doctrinam, & omnem paſſionem Domini noſtri * pręd icatam in ipſis.

ANNOTATIONES.

1. Retribuete eis qui tribulāt nos tribulationem] *Græca Pauli ſequitur,* ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλῖψιν. *Ambroſi⁹ reddidit.* Retribuete eis qui vos deprimunt, preſſuram: *Hieronymus & Primaſius cum Irenæo* tribulationem, *legunt, vulgata editio,* retributionem.

2. Virtutis eius] *Ita vetus codex: excuſi* Dei.

3. Veni ad Prophetam] *In fœminino genere vſurpat:* Propheriſſam *habet vulgata Bibliorum editio. Hieronymus, Sanctam Mariam interpretat ur, quam prophetaſſe credit, cùm in Euangelio loquitur, Ecce enim ex hoc beatam me dicent, &c. Cæterùm Cyrillus Alex. probat lectionem veteris noſtri cod.* venit, *habet enim* προσῆλθε.

4. Purus purè] Puram aperiens vuluam] *Aduerbium* purè *ex veteri co. addidimus; quo, ni fallor, vult indolentiam, munditiámque omnis generis beatiſsimi & caſtiſsimi B. Mariæ vteri in partu Chriſti prorſùm extitiſſe, ac longè ſecus quàm aliis puerperis cōtigiſſe; quæ pariundo doloribus communiter differuntur, vita periclitā-* *Lib. 5. contra Marc.* *tur, & nonnullæ pereunt. Ita Tertullianus;* Chriſtus nouus homo, nouè natus eſt ex Virgine, Dei Spiritu. *Et lib. de velandis virg. Chriſtum eundem ex integra Virgine natum, piè docet; quibus mitigare ac mollire mihi videtur dura alioqui verba, quæ lib. de carne Chriſti vſurparat. Ad hæc Ignatius epiſt. ad Heronem ſcribit:* Decebat opificem non vſitata viri natiuitate, ſed admirabili, & noua, ac inaudita, vt creatorē. *Quod verò miraculum, quæ res nouitas, ſi more communi, ac ſordibus & impuritatibus noſtris cōtaminatus intacta matris vterum aperuiſſet? Pro rei iſtius aſſertione præclara inuenies apud Hieronymum Apologia pro lib. cont. Iouin. Epiſt. ad Pammachium: & Auguſtinum Epiſt. 3. At apertam fuiſſe vuluam, vrgebis, diſertè ſcribit Irenæus. Reſpondeo: Phraſis eſt ſcripturæ, quâ ſimpliciter primogenitus ſignificatur, quoquomodo natus ſit. Deinde Chriſtum verè incarnatum, natum, & editum fuiſſe contendunt Patres, aduerſus phantaſma Marcionis.*

5. Rememoratus eſt] *Supra annotauimus hanc ſententiam ſacrilegio Iudæorum, deletam fuiſſe ex Hieremia propheta, ſicuti illis exprobrat Iuſtin⁹ martyr, in dialogo.*

6. Occidet] *Sic vetus codex, cui conformis eſt vulgata ed. & Hieronymus: codices excuſi* occidit.

7. Receptionem in cœlos] *Ante Irenæum Dionyſius Areop. in Cœl. Hier. & Iuſtinus in dialogo, poſtea Ambroſius lib. de inſtit. Virg. cap. 5. verſus illos pſal mi 23. Dialogum inter Chriſtum aſcendentem in cœlum, & angelos, continere docuerunt.*

ADVERSVS EOS QVI DICVNT, QVID noui veniens attulit Chriſtus?

CAPVT LXVII.

Aduentus Chriſti non poteſt non eſſe nouus.

SI autem ſubit vos huiuſmodi ſenſus vt dicatis, Quid igitur noui Dominus attulit veniens? cognoſcite quoniam omnem nouitatem attulit, ſemetipſum afferēs, qui fuerat annuntiatus. Hoc enim ipſum prædicabatur, quoniam nouitas veniet innouatura & viuificatura hominē. Regis enim aduentus ab his quidē, qui mittuntur ſeruis prænuntiatur propter apparatum, & expeditionem eorum qui incipient ſuſcipere ſuū Dominum. Cùm autem venit rex, & illi prænuntiato gaudio adimpleti ſunt, qui ſunt ſubiecti, & perceperunt eam, quæ eſt ab eo libertatem, & participant * viſionem eius, & audierunt ſermones eius, & * fruituri ſunt muneribus ab eo, non iam requirent quid noui attulit rex ſuper eos, qui annuntiauerunt aduentum eius, apud eos videlicet qui ſenſum habent: ſemetipſum enim attulit, & ea quæ prædicta ſunt bona, in quæ concupiſcebant Angeli intendere, & donauit hominibus. Tunc autem fuiſſent ſerui mendaces, & non à Domino miſſi, ſi non Chriſtus adueniens talis, qualis & prædicabatur, adimpleſſet eorum ſermones. Quapropter dicebat, Ne putetis quoniam veni ¹ ſoluere Legem aut Prophetas. Non veni ſoluere, ſed adimplere. Amen enim dico vobis, ² donec pertranſeat] cœlum & terra, iota vnū, aut vnus apex non tranſiet à Lege & Prophetis, quoadusque omnia fiant. Omnia enim ipſe adimpleuit veniens, & adhuc implet in Eccleſia vſque conſummationem à Lege prædictum nouum Teſtamentum. Quemadmodum & Paulus Apoſtolus eius ait in ea quæ eſt ad Romanos. Nunc autem ſine Lege iuſtitia Dei manifeſtata eſt, teſtificata à Lege & Prophetis. Iuſtus enim ex fide ³ viuet. Hoc autem quoniam iuſtus ex fide viuet, per prophetas prædictum fuerat. Vnde autem poterant prædicere Prophetæ regis aduentum, & eam libertatem quæ ab eo dabatur, præeuangelizare, & omnia quæ à Chriſto facta ſunt & * ſermone & operatione, & paſſionem eius prænuntiare, & nouum Teſtamentum * prædicare, ſi ab altero Deo Propheticam inſpirationem acceperunt, ignorantes inenarrabilē patrem ſecundùm vos, & regnū eius, & diſpoſitiones eius quas

Quanta bona ſecum Chriſtus attulerit.

Math. 5.

Rom. 1. Abac. 2.

Prophetæ ſua vaticinia ab altero Deo accipere non potuerunt.

* viſione.
* fruiti.
* ſermonem & operationem.
* prædicere.

quas filius Dei [4] veniens in terris impleuit,]præſtabit in nouiſſimo dierum? Caſu quodam
hæc eueniſſe non poteſtis dicere, tanquam à Prophetis quidem de altero quodam dicta,
ſimiliter autem [euenerunt] Domino. Omnes enim Prophetæ hæc eadem prophetauerunt: ſed neque alicui ex veteribus euenerunt: ſi enim eueniſſent alicui ex veteribus iſta,
non vtique qui poſtea fuerunt, prophetaſſent in nouiſſimis temporibus affutura hæc.
Adhuc etiam nemo eſt neque Patrum, neque Prophetarum, neque antiquorum regum, *Prophetia in ſolo Chriſto Ieſu adimpleta ſunt.*
circa quem propriè ac ſpecialiter factum ſit aliquid horum. Nam omnes quidem Chriſti
paſſiones prophetauerunt, ipſi autem ad patiendum ſimiliter vt ipſa prædicta ſunt [5] Longè erant. Et argumenta autem quæ prædicta ſunt] Dominicæ paſſionis, [6] in nullo altero
facta ſunt. Neque enim ſol medio die occidit aliquo de veteribus mortuo, neque ſciſſum
eſt velum templi, neque terra mota eſt, neque petræ diſruptę ſunt, neque mortui ſurrexerunt, neque in tertia die quis illorum ſurrexit, neque receptus eſt in cœlum, neque cùm
aſſumeretur, aperti ſunt cœli, neque in nomen alicuius alterius crediderunt gentes, neque quis ex eis mortuus & reſurgens aperuit nouum libertatis Teſtamentum. Non igitur
* cõcurrunt. de altero, ſed de Domino, in quem * concurrerunt omnia prædicta ſigna, dicebant Prophetæ. Si autem aliquis Iudæis aduocationem præſtans, [per] erectionem templi, quæ,
poſteaquam in Babylonem tranſmigrauerunt, facta eſt ſub Zorobabel, & diſceſſionem
populi, quæ facta eſt poſt ſeptuaginta annos, dicat hoc eſſe nouum Teſtamentum, cogno-
* r. ſtructum. ſcat quoniam lapideum quidem templum * reſtitutum eſt tunc: (adhuc enim illa quæ in
lapideis tabulis facta fuerat, Lex ſeruabatur) nouum autem Teſtamentum datum eſt nullum, ſed ea Lege quæ per Moyſem data eſt, vtebantur vſque ad aduentum Domini: à Do- *Nouum teſtamen non ſolum Chriſti inſtituti.*
mini autem aduentu nouum Teſtamentum ad pacem reconcilians, & viuificatrix Lex in *Iſa.2.*
* prodiet. vniuerſam exiuit terram, quemadmodum dixerunt Prophetæ, Ex Sion enim * procedet
Lex, & verbum Domini de Hieruſalem, & arguet populum multum: & concident gladios ſuos in aratra, & lanceas ſuas in falces, & iam nõ diſcent pugnare. Si igitur alia Lex,
& verbum exiens ab Hieruſalem, tantam pacem fecit apud eas gentes, quæ eum receperunt, & per eas arguit imprudentiæ multum populum, videtur conſequens de altero dixiſſe Prophetas. Si autem libertatis Lex, id eſt, verbum Dei, ab Apoſtolis qui ab Hieruſalem exierunt, annunciatũ [eſt] vniuerſam terrã in tantã tranſmutationẽ fecit, quòd gla-
* fabricauit ipſe. dios & lanceas bellatorias in aratra * fabricauerunt ipſi, & in falces quæ donauit ad me- *Iſa.2.*
* demutauit. tendum frumentum, in organa pacifica * demutauerunt, & iam neſciũt pugnare, ſed per- *Matth.5.*
cuſſi & alteram præbent maxillã, non de [aliquo] alio Prophetæ dixerunt hæc, ſed de eo
qui fecit ea. Hic autem eſt Dominus noſter, & in hoc eſt ſermo verus, quoniam ipſe eſt
qui aratrum fecit, & falcem intulit, hoc eſt, hominis primam ſeminationem, quæ fuit ſecundùm Adam plaſmatio, & in nouiſſimis temporibus per Verbum collectam fructifi-
* qui. cationem: & propter hoc * quod initium fini coniungebat, vtrorunque Dominus exiſtẽs,
in fine quidem aratrum oſtendit lignum copulatum ferro, & ſic eius expurgauit terram,
quoniam firmum Verbum adunitum carni, & habitu tali confixus, emundauit ſylueſtrẽ
terram. Initio autem falcem figurabat per Abel, [7] ſignificans] iuſti generis humanam collectionem. Vide enim (inquit) [quomodo] iuſtus perit, & nemo intuetur, & viri iuſti tol- *Iſa.57.*
luntur, & nemo [excipit] corde. Hæc autem in Abel quidem præmeditabantur, in Prophetis verò præconabantur, in Domino autem perficiebantur, & in nobis autem idipſum
eſt, conſequente corpore ſuum caput.

ANNOTATIONES.

1. Soluere] Diſſoluere. *& rectè meo iudicio, habet ve.co. quoniam Græcè eſt* καταλῦσαι, *quod magis propriè ſignificat deſtruere, demoliri, & abrogare, quàm ſimpliciter ſoluere.*

2. Donec pertranſeat] *expunximus* pertranſiet *authoritate veteris codicis.*

3. Viuet] *Ita in futuro legendum indicant Abacuc, & Pauli contextus græcus Ro. 1. Hebra. 10. Galat. 3. Vetus codex etiam ſecundo* viuit *præſenti tempore legit.*

4. Præſtabit in nouiſſimo dierũ?] *Quatuor has voces deſiderat ve. co. qui & proximè ſequẽtem ſententiã ita legit.* Neque enim caſu quodã hęc eueniſſe poteſtis dicere, &c.

5. Longè erant] *Octo voces iſtas deſiderabant omnes codices excuſi, eas ex veteri reſtituimus.*

6. In nullo altero] *Eiſdem argumentis vtuntur Iuſtinus martyr in dialogo, Tertull. lib. aduerſus Iudæos, & Athanaſius lib. de incarnatione Verbi.*

7. Significans] *Olim* ſignificabat: *móxque pro* quemadmodum, quomodo; *&* excipit *pro* excipiet *repoſuimus veteris cod. autho.*

ADVERSVS EOS QVI DICVNT QVÆdam à ſummitate dixiſſe Prophetas, quædam verò à mundi fabricatore.

CAPVT LXVIII.

ET aduerſus eos quidem, qui ab alio Deo Prophetas dicunt,[1] ab altero autem [Patre] Dominum noſtrum, talia ſunt apta, ſi quo modo tandem quieſcant à tanra irrationabilitate. Propter hoc enim & laboramus eas, quæ ſunt ex Scripturis adhibere oſtenſiones, vt ipſis ſermonibus confutantes eos, quantum in nobis eſt, cohibeamus eos à grandi blaſphemia, & à multorum deorum dementi fabricatione.

ANNOTATIONES.

1. Ab altero autem patre] *Ita reſtituimus ex ve. cod. excuſi omnes.* ab altero autem Dominum patrem noſtsum. *Colligit ex his quæ prius dicta ſunt, inſaniam illorum coargui poſſe, qui duos aut plures deos con ſingunt: ſimúlque narrat prophetias omnes ab vno patre Domini noſtri Ieſu Chriſti promanaſſe.*

*QVEMADMODVM DE *HIS IPSIS DICTIS diſcrepant à ſemetipſis, qui ſunt à Valentino.* * eiſdem.

CAPVT LXIX.

Valētinianorum inſaniae reconſet & dānat.

ADuerſus eos rurſus qui ſunt à Valentino, & reliquos falſi nominis Gnoſticos, qui aliquando quidem à ſummitate quædam eorum, quæ ſunt in Scripturis poſita, dicta dicunt, propter ſemen quod eſt inde: aliquando verò à medietate propter matrem prunicam audacem: multa etiam à mūdi fabricatore, à quo & miſſi ſunt Prophetæ, dicimus valde irrationabile eſſe in tantum inopiæ deducere patrē vniuerſorum, quaſi non habuerit ſua inſtrumenta, per quæ purè ea quæ ſunt in pleromate, annunciarentur. Quem enim timebat, vt non liberè & ſine commixrione eius ſpiritus, qui eſt in diminutione & ignorantia factus, propriè ac ſeparatim ſignificaret voluntatem ſuam? An timebat ne plurimi ſaluarentur, cùm plures purè audiſſent ea, quæ ſunt veritatis? An rurſus impotens erat ipſe ſibi præparare eos qui aduentum Saluatoris * prænuntiarent? Si autem cùm huc veniſſet Saluaror, ſuos Apoſtolos miſit in mundum, purè aduentum eius annuntiantes, & voluntatem patris docentes, in nullo communicantes neque gentium, neque Iudæorum doctrinæ, multo magis [in pleromate exiſtens,] prædicatores proprios deſtinaſſet, annunciantes in hunc mundum futurum aduentum eius, in nullo communicantes iis Prophetis, qui ſunt à Demiurgo. Si autem, cùm eſſet intra pleroma, vſus eſt iis Prophetis qui erant ſecundùm Legem, & per eos oſtendit, quę ſunt ſua, multo magis cùm huc veniſſet, his ipſis vſus fuiſſet magiſtris, & per eos annunciaſſet nobis Euangelium. Iam igitur non Petrum & Paulum, & reliquos Apoſtolos dicant annunciaſſe veritatem, ſed Scribas & Phariſæos, & reliquos per quos Lex annunciabatur. Si autem ſuos in ſuo aduentu proprios Apoſtolos emiſit [in] ſpiritu veritatis, & non [in] ſpiritu erroris,[2] hoc [idem ipſum in Prophetis fecit. Semper enim idipſum] Verbum Dei: & ſi quidem de priucipalitate Spiritus fuit, ſecundùm regulam ipſorum, Spiritus lucis, & Spiritus veritatis, & Spiritus perfectionis, & Spiritus agnitionis: is verò qui à Demiurgo fuit Spiritus ignorātiæ, & diminutionis, & erroris, & vmbræ progenies, quemadmodū in vno & eodē potuit eſſe perfectio & diminutio, [agnitio] & ignorantia, error & veritas, lux & tenebræ? Si autē in Prophetis impoſſibile erat * hoc ita eſſe, ſed ab vno Deo Verbū * Domini præconabant, & aduentum filij eius annuntiabant, multo magis Dominus ipſe

Valētinianorum in Deum contumelia.

Deo cōtraria affingebant.

* annunciarent.

* hæc.

* Deum.

nunquam

nunquam modò quidem de principali, modò verò de ſubiecta deminoratione feciſſet ſermones, & agnitionis & ignorantiæ ſimul factus magiſter. Nec vnquam modò quidem mundi fabricatorem: modò autem eum, qui ſuper hunc [eſt,] glorificaret patrem, quemadmodum ipſe ait, Nemo immittit commiſſuràm veſtimenti noui in veſtimentum vetus, nec mittunt vinum nouum in vtres veteres. Igitur aut omni modo & ipſi abſtineant ſe à Prophetis, tanquam à veteribus, & non dicant eos ab ea nouitate, quæ ſecundùm principalitatem eſt quædam dixiſſe, præmiſſos à Demiurgo: aut rurſus arguentur à Domino dicente, nouum vinum non mitti in vtres veteres. Vnde autẽ ſemen matris ipſorum poterat cognoſcere ea, quæ erant intra pleroma ſacramenta, & de his eloqui? ſi quidem extra pleroma exiſtens mater, peperit hoc ipſum ſemen, quod [autem] extra pleroma [eſt,] & extra agnitionem eſſe dicunt, quod eſt ignorantia. Quomodo igitur id, quod erat ignorantia ſemen conceptum, agnitionem annunciare poterat? aut quemadmodum ipſa mater, ea quæ erant [3] pleromatis] cognoſcebat ſacramẽta, informis & infigurata: quaſi abortiuum proiecta foras, & ibi aptata & formata, & ab horo prohibita interius ingredi, & vſque ad conſummationem extra pleroma perſeuerans, id eſt extra agnitionem. Rurſus autem paſſionem Domini typum eſſe dicentes extenſionis Chriſti ſuperioris, quam extẽſus [Horon] formauit eorum matrem, in reliquis arguuntur, iam non habentes ſimilitudinem, typum oſtendere. Vbi enim [ſurſum] Chriſtus aceto & felle potatus eſt? aut vbi diuiſa ſunt veſtimenta eius, aut vbi punctus eſt, & exiuit ſanguis & aqua? aut vbi guttas ſanguinis ſudauit? & reliqua quæcunque Domino acciderunt, de quibus dixerunt Prophetæ. Vnde ergo de iis quæ tunc quidem nondum *venerant, incipiebant autem euenire, aut mater aut ſemen eius diuinauit? Adhuc etiam ſuper hæc dicunt quidem à principalitate quædam dicta, confutari ab iis, quæ in Scripturis de Chriſti aduentu referuntur. Quæ autem ſint hæc, non iam vnum ſentiunt, ſed alij alia de his ipſis reſpondent. Si quis *enim experimentum eorum volens accipere, ſeparatim interroget [4] de aliquo] ſermone eos, qui excellentes ſint apud eos, inueniet alium quidem dicentem de Propatore, id eſt, de Bytho eſſe id, quod interrogetur. Alium verò de initio omnium, id eſt de vnigenito. Alterum verò de patre omnium, hoc eſt, [de Verbo.] Alter rurſus dicet, de vno Æone eorum, qui ſunt in pleromate Æones dici. Alij autem de Chriſto, & alius de ſaluatore. Qui autem illorum peritior eſt, poſtea quam multum tacens [protraxerit,] de Horo, ait, dictum eſſe. Alius verò eam quæ eſt intra plenitudinem, Sophiam ſignificari, Alius verò illam quæ extra plenitudinem eſt, matrem annuntiari. Et alius mundi fabricatorem Deum dicet.[5] Tantæ ſunt de vno inter eos diuerſitates de iiſdem Scripturis varias habentes ſententias: & vno eodémque ſermone lecto, vniuerſi obductis ſuperciliis agitantes capita, valde quidem altiſſimè ſe habere ſermonem dicunt, non autem omnes capere magnitudinem eius intellectus, qui ibidem continetur, & propter hoc ſilentium maximam rem eſſe apud ſapientes.* Oportet enim eam quæ ſit ſurſum, Sigen, per, id quod eſt apud eos ſilentium, deformari. Sic autem abeunt omnes, quotquot ſunt, tantas de vno geſtantes ſententias, in abſcondito ferentes ſecũ ſua acumina. Cùm igitur inter eos conuenerit de iis, quæ in Scripturis ſunt prædicta, tunc & à nobis confutabuntur. Non enim bene ſentientes, interim tamen ſemetipſos arguunt, de iiſdem verbis non conſentientes. Nos autem vnum & ſolum verum Deum doctorem ſequentes, & regulam veritatis habentes eius ſermones, de iiſdem ſemper eadem dicimus, omnes vnum Deum ſcientes, factorem huius vniuerſitatis, qui Prophetas miſit, qui eduxit populum de terra Ægypti, qui in nouiſſimis temporibus filium ſuum manifeſtauit, vti confunderet incredulos, & exquireret iuſtitiæ fructum.

Math. 9.

Pugnantia loquebatur.

Commentũ de typo paſſionis Domini.

* euenerant.

Secum pugnant Gnoſtici.

* autem.

* Oportere.

Silentiũ illorum facetè excipit.

Eccleſia vna fides, vnáque ſententia.

ANNOTATIONES.

1. In pleromate exiſtens] *Ita ve. co. extuſi* mittens: *quod deleuimus.*
2. Hoc idem ipſe] *Octo voces ex ve. co. adiecimus, expunximus eiuſdem authoritate,* item Spiritu.
3. Pleromatis] *Expunximus* pleromatibus: *&* *paulopoſt* Horon *pro* hoia: ſurſum *pro* rurſum *repoſuimus.*
4. De aliquo] *Deleuimus* quo: *& aliquantò poſtea* de Verbo, *pro* vero: protraxerit, *loco* protexerit *ſuppoſuimus veteris codicis autho.*
5. Tantæ ſunt de vno] *Diſſidia rurſus commemorat, quibus prima Gnoſticæ impietatis acies inter ſe conflis-*

gebat: iiſque è regione vnanimem perpetuúmque Eccleſiæ Catholicæ conſenſum opponit, inde colligens nihil veritatis & Diuini ſpiritus apud eos eſſe, ſed in ſola Eccleſia Catholica, quæ ſemper eadem & ſibi conſtat. Similes Arrianorum, Eunomianorum, Macedonianorum, & aliorum quaſi mediæ ætatis Gnoſticorum pugnas, diffuſè ſatis aperiunt paßim Nicephorus, Theodoretus, Sozomenus, Socrates, Euagrius: & poſtremi huius noſtri ſeculi, Cochlæus in Septiceps, Lindanus in Tabulis graſſantiũ paßim hæreſeôn, & Staphylus in Epitome.

OSTENSIO DE DOMINI SERMONIBVS, CONfitentis ſe [eſſe] à Deo patre miſſum, à quo & Prophetæ venerunt, & patres electi ſunt.

CAPVT LXX.

Parabola vineæ oſtẽdit vnicum Deum prophetas & Christum miſiſſe.
Mat. 21. Luc. 20.

QVem enim non *confitetur Dominus, neque ab altero Deo dicere Prophetas, niſi à patre eius, neque ab aliqua alia ſubſtantia, ſed ab vno & eodem patre, neque alium aliquem, ea, quæ ſunt in hoc mundo feciſſe, niſi ſuum patrem docens ſic, Homo erat quidam paterfamiliâs, & plantauit vineam, & ſepem circundedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit eam colonis, & peregrè profectus eſt. Cùm autem appropinquaſſet tempus fructuum, miſit ſeruos ſuos ad colonos, vt acciperent de fructibus ſuis. Et coloni apprehenſis ſeruis, vnum quidem cæciderunt, alium autem lapidauerunt, alium verò occiderunt. Iterum miſit alios ſeruos plures prioribus: & fecerunt eis ſimiliter. Nouiſſimè autem miſit eis filium ſuum vnicum, dicens, Fortè verebuntur filium meum. Coloni verò cùm vidiſſent filiũ, dixerunt intra ſe, Hic eſt hæres, venite occidamus eum, & habebimus hæreditatem eius: & apprehenſum eum, eiecerunt extra vineam, & occiderunt [eum.] Cum ergo venerit Dominus vineæ, quid faciet colonis illis? Et dixerunt illi, Malos malè perdet, & vineam ſuam locabit aliis colonis, qui reddent ei fructus temporibus ſuis. Iterũ

Pſal. 118.

dicit Dominus, Nunquã legiſtis, Lapidem quem reprobauerunt ædificãtes, hic factus eſt in caput anguli? A Domino factũ eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris. Propter quod dico vobis quoniã auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti *fructum eius. Per quæ oſtendit manifeſtè diſcipulis ſuis, vnum quidem & eundẽ patrem familiâs, hoc eſt, vnum Deum patrẽ, qui per ſeipſum omnia fecit: varios verò agricolas, quoſdã quidem contumelioſos & ſuperbos & infructuoſos, & Domini interfectores: quoſdam verò cum omni obedientia reddẽtes fructus temporibus ſuis: & eundem hunc patremfamiliâs, aliquando quidem mittentẽ ſeruos, aliquãdo quidẽ filium ſuum. A quo igitur patre *miſſus

Diſcrimen filij & ſeruorum.

eſt filius ad eos colonos, qui interfecerunt eum, ab hoc & ſerui. Sed filius quidem quaſi à patre veniẽs principali authoritate dicebat, Ego autẽ dico vobis. Serui autem quaſi à Domino ſeruiliter, & propter hoc dicebant, Hæc dicit Dominus. Quem igitur illi Dominũ præconabant incredulis, hunc Chriſtus tradidit his qui obediunt ſibi: & qui priores, ſiue primùm per ſeruilem legiſdationem vocauerat Deus: hic poſteriores ſiue poſtea per adoptioné aſſumpſit. Plantauit enim Deus vineam humani generis, primò quidẽ per plaſmationem Adæ, & electionem patrum: tradidit autem colonis per eam legiſdationem, quæ eſt per Moyſem. Sepem autem circundedit, id eſt circunterminauit eorum culturam, & turrim ædificauit, Hieruſalem elegit, & torcular fodit, receptaculum Prophetici Spiritus præparauit, & ſic Prophetas miſit antequam eſſet in Babylonem tranſmigratio. Et poſt tranſmigrationem alios iterum plures quàm priores expetentes fructus, dicẽtes illis,

Zach. 7.

Hæc dicit Dominus omnipotens, Emundate vias veſtras, & mores veſtros, iudicium iuſtum iudicate, & miſericordiam & miſerationem facite vnuſquiſque ad fratrem ſuum: in

Quos fructus requiris Deus à colonis.

viduam, & orphanum, & proſelitum, & pauperem ne exercueritis potentatum, & vnuſquiſque malitiæ fratris ſui ne recordemini in cordibus veſtris: iuſiurandum falſum nolite diligere. Lauamini, mundi eſtote, auferte nequitias à cordibus veſtris, diſcite benefacere, exquirite iudicium, defendite vim patientem, iudicate pupillo, & iuſtificate viduam,

Pſal. 33.

& venite diſputemus, dicit Dominus. Et rurſum, Cohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum. Diuerte à malo, & fac bonum, inquire pacem & perſequere eam. Hæc præconantes Prophetæ, fructum petebant iuſtitiæ. Non credentibus autem illis,

Right margin notes: *cõfutat. (at "confitetur") · *fructũ dã. (at "fructum eius") · *emiſſus. (at "miſſus")

illis, nouiſſimè filium ſuum miſit Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, quem cùm occidiſſent mali coloni, proiecerunt extra vineam. Quapropter & tradidit eam Dominus Deus non iam circumuallatam, ' ſed expanſam in vniuerſum mundum aliis colonis reddentibus fructus temporibus ſuis, turre electionis exaltata vbique & ſpecioſa: vbique enim præclara eſt Eccleſia, & vbique circumfoſſum torcular: vbique enim ſunt qui ſu-
* proiecerunt. ſcipiunt Spiritum. Quoniam enim filium Dei reprobauerunt, & *eiecerunt eum, cùm eum occidiſſent extra vineam, iuſtè reprobauit eos Deus, & extra vineam exiſtentibus gentibus dedit fructificationem culturæ. Quemadmodum & Hieremias Propheta ait, Reprobauit Dominus, & abiecit gentem facientem hæc: quoniam fecerunt filij Iuda malignum in conſpectu meo, dicit Dominus. Similiter autem & Hieremias, Conſtitui ſuper vos exploratores, dicentes, Audite vocem tubæ: & dixerunt, Non audiemus: propter hoc audierunt gentes, & qui paſcunt pecora in eis. *Veteres colonis eiiciuntur, & alij ſubſtituuntur. Ierem. 7. Ierem. 6.*

Vnus ergo & idem Deus pater, qui plantauit vineam, qui populum eduxit, qui Prophetas miſit, qui filium ſuum miſit, qui vineam dedit aliis colonis, his qui reddunt fructum in temporibus ſuis. Et propter hoc dicebat Dominus diſcipulis ſuis, bonos operarios nos præparans, Attendite vobis, & vigilate ſemper in omni tempore, ne quando grauētur corda veſtra in crapula & ebrietate & cogitationibus ſecularibus, & repentè adſiſtat ſuper vos dies illa. Superueniet enim quaſi laqueus ſuper omnes ſedentes ſuper faciem terræ. Sint igitur lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris, & vos ſimiles hominibus expectantibus Dominum ſuum, quando reuertatur à nuptiis. *Vnus eſt Deus, quo hæc omnia iuſſa ſunt. Luc. 21. Luc. 12.*

Quomodo enim factum eſt in diebus Noe: manducabant & bibebant, emebant & vendebant, nubebant & nubebantur, & non ſcierunt, quoadúſque intrauit Noe in arcam, & venit diluuium, & perdidit omnes. *Mat. 24.*

Quemadmodum factum eſt in diebus Loth, manducabant & bibebant, emebant & *Luc. 17.*
* quoadúſque. vendebant, plantabant & ædificabant, * qua die exiuit Loth à Sodomis, pluit ignem de cœlo, & perdidit omnes: ſic erit & in aduentu filij hominis. Vigilate igitur, quoniam neſcitis qua die Dominus veſter veniet. Vnum & eundem annuntians Dominum, qui in
* de. temporibus Noe propter inobedientiam hominum ſuperinduxit diluuium, & temporibus Loth propter multitudinem peccatorum Sodomitarum pluit ignem * à cœlo: & in nouiſſimo tempore propter hanc eandem inobedientiam, & ſimilia peccata, [ſuperducet] diem iudicij: in quo ait, tolerabilius Sodomis & Gomorrhis futurum, quàm illi ciuitati & domui, quæ non receperit verbum Apoſtolorum eius. Et tu autem Capharnaum (dicebat) nunquid vſque ad cœlum exaltaberis? vſque ad inferos deſcendes. Quoniam ſi in Sodomis factæ fuiſſent virtutes, quæ factæ ſunt in te, manſiſſent vſque in hodiernum diem. Veruntamen dico vobis, tolerabilius erit Sodomis in die iudicij quàm vobis.* Vnus & idem cùm ſemper ſit verbum Dei, credentibus quidem ei, fontem aquæ in vitam æternam dans, infructuoſam verò fici arborem areſaciens, & ſtatim. Et temporibus Noe iuſtè diluuium inducens, vti extingueret peſſimum genus eorum, qui *Matth. 11. Io. 4. Gen. 6.*
* ſeruaretur. tunc erant hominum, qui iam fructificare Deo non poterant, * cùm Angeli tranſgreſſo-*Angeli tranſgreſſores.*
* pluit. res commixti fuiſſent eis, & vt peccata eorum compeſceret, * ſeruaret verò arcæ typum, Adæ plaſmationem, & temporibus Loth, qui *plueraṭ ſuper Sodomam & Gomorrham ignem & ſulphur de cœlo, exemplum iuſti iudicij Dei, vt cognoſcerent omnes, quoniam omnis arbor quæ non facit fructum [bonum,] excidetur, & in ignem mittetur, & in vniuerſali iudicio tolerabilius Sodomis vtens, quàm his qui viderunt eius virtutes quas faciebat, & non crediderunt in eum, neque receperunt eius doctrinam. Quemadmodum enim maiorem dedit gratiam per ſuum aduentum his qui crediderunt ei, & faciunt eius voluntatem, ſic & maiorem in iudicio habere pœnam eos, qui non crediderunt ei, ſignificauit, iuſtus exiſtens ſuper omnes æqualiter, & quibus plus dedit, plus ab eis exacturus: plus autem, non quòd alterius patris agnitionem oſtendit, ſicut per tot & tanta oſtendimus, ſed quia maiorem ' donationem] paternæ gratiæ per ſuum aduentum effudit in humanum genus. Si cui autem non ſufficiunt quæ prædiximus, ad credendum ab *Grauius iudicium eos manet qui contemnunt Euangeliũ, quàm Sodomitas. Mat. 22. Luc. 14.*
* os. vno & eodem patre Prophetas miſſos eſſe, à quo [&] Dominus noſter miſſus eſt, ape-
* inuocans. riens [autem] * aures cordis ſui, & Chriſtum Ieſum Dominum magiſtrum * aduocans, audiat dicentem eum, Simile eſt regnum cœlorum regi nuptias facienti filio ſuo, & mittenti ſeruos ſuos ad congregandum eos, qui vocati fuerunt ad nuptias: & illis nolentibus

obedire, iterum ait, Et alios ſeruos miſit, dicens, Dicite his qui ſunt vocati, Venite prandium meum paraui: tauri & omnia ſaginata occiſa, & omnia parata ſunt: venite ad nuptias. Illi autem abierunt negligentes eum, alij quidem in agrum ſuum, alij autem ad negociationem ſuam. Reliqui verò arripuerunt ſeruos eius, & alios quidem contumelioſè tractauerunt, alios verò occiderunt. Rex autem cùm audiſſet, iratus eſt, & mittens exercitus ſuos perdidit interfectores illos, & ciuitatem eorum ſuccendit, & dixit ſeruis ſuis, Nuptiæ quidem paratæ ſunt, vocati verò non fuerunt digni. Ite igitur ad exitus viarum, & quotquot inueneritis congregate ad nuptias. Et exeuntes ſerui eius, congregauerunt omnes quotquot inuenerunt bonos & malos, & impletæ ſunt nuptiæ diſcumbentibus. Introiens autem rex videre recumbentes, vidit ibi hominem non veſtitum * veſte nuptiali, & dicit ei, Amice, quomodo veniſti huc non habens indumentum nuptiarum? Illo autem obmuteſcente, dixit rex miniſtris, Tollite eum à pedibus & manibus, & mittite eum in tenebras, quæ ſunt exteriores: ibi erit fletus & ſtridor dentium. Multi enim ſunt vocati, pauci verò electi. Manifeſtè enim per hæc verba ſua oſtendit Dominus omnia, & quoniam vnus rex & Dominus omnium pater, de quo & antea dixit, Neque in Hieroſolyma iures, quoniam ciuitas eſt magni regis: Et quoniam ab initio nuptias præparauit [filio ſuo,] & propter immenſam benignitatem per ſeruos ſuos vocabat priores ad conuiuium nuptiarum, & vbi illi noluerunt obedire, rurſus alios ſeruos miſit conuocans eos, neque ſic obedierunt ei. Sed & eos qui vocationem annuntiabant, lapidauerunt & occiderunt. Illos quidem perdidit mittens exercitus ſuos, & * ciuitates illorum ſuccendit: ex omnibus autem viis, id eſt, ex vniuerſis gentibus ad conuiuium nuptiarum filij ſui conuocauit, quemadmodum & per Hieremiam ait, Et miſi ad vos ſeruos meos Prophetas dicere, Auertimini vnuſquiſque à via nequiſſima & meliora facite opera veſtra. Et rurſus per eundem, Et miſi (inquit) [ad vos] omnes ſeruos meos prophetas inter diem & ante lucem, & non obedierunt mihi, neque intenderunt aures ipſorum: & [dices] eis hunc ſermonem, Hoc genus, quod non obediuit [voci] Domini, neque recepit diſciplinam, defecit fides ex ore ipſorum. Qui igitur nos per Apoſtolos vndique vocauit Dominus, hic per Prophetas vocabat eos qui olim fuerunt, quemadmodum ex ſermonibus Domini oſtenditur: & non ab alio [quidem Prophetæ, ab alio] autem Apoſtoli, etiã ſi variis gentibus præconabant, ſed ab vno & eodem, alij quidem Dominum annuntiabãt, alij autem patrem euangelizabant: & alij quidem aduentum prænuntiabant filij Dei, alij verò præſentem eum iam his qui longè erant præconabant. Adhuc etiam manifeſtauit oportere eum [nos] vocatione & iuſtitiæ operibus adornari, vti requieſcat [7] ſuper nos] Spiritus Dei. Hoc eſt enim indumentum nuptiarum: de quo & Apoſtolus ait, Nolumus expoliari, ſed ſuperindui, vti abſorbeatur mortale ab immortalitate. Qui autem vocati quidem ſunt ad cœnam Dei, & propter malam ſuam conuerſationem non perceperunt Spiritum ſanctum, Proiicientur (inquit) in tenebras exteriores. Manifeſtè oſtendens, quòd [idem] ipſe rex, qui conuocauerit vndique fideles ad nuptias filij ſui, & incorruptibile conuiuium donauerit, iubeat mitti in tenebras exteriores eum, qui non * habeat indumentum nuptiarum, hoc eſt, contemptorem. Quemadmodum enim in priore teſtamento non in multis illorum bene ſenſit, ſic & hic multi vocati, pauci verò electi. Non alius igitur qui iudicat Deus, & alius qui conuocat ad ſalutem, pater. Nec alius quidem qui æternum lumen donat, alius verò qui iubet in exteriores mitti tenebras eos qui non habent indumentum nuptiarum. Sed vnus & idem Deus pater Domini noſtri, à quo & Prophetæ miſſi ſunt, indignos quidem conuocans propter immenſam benignitatem, eos verò qui conuocati ſunt inſpiciens, ſi conueniens habeant indumentum, & congruens nuptiis filij ſui. Quoniã nihil inconueniens neque malũ placet ei. Quemadmodũ Dominus dixit ei qui curatus fuerat, Ecce, ſanus factus es: iam noli peccare, ne quid deterius tibi fiat. Qui enim eſt bonus, & iuſtus, & mundus, & immaculatus, neque malũ aliquid, neque iniuſtum, neque abominandum in ſuo ſponſali thalamo ſuſtinebit. Eſt autem hic pater Domini noſtri, cuius prouidentia conſtant omnia, & iuſſu adminiſtrantur omnia: & gratuitò quidem donat in quos oportet, ſecundùm autem meritum digniſſimè [8] diſtribuit aduerſus] ingratos & non ſentientes benignitatem eius, iuſtiſſimus retributor: & proptereà ait, Mittens exercitus ſuos perdidit interfectores illos & ciuitatem illorum incendit.

Margin notes:
*indumẽtũ nuptiarum.
Matth. 5.
Parabola de nuptiis filij regis.
Mat. 22.
*ciuitatẽ.
Iere. 18.
Iere. 7.
Idem Deus vocans nos per prophetas, & per Apoſtolos.
2. Cor. 5.
*habet.
Lib. 4. cap. 46.
Vnicus Deus qui ſaluat & iudicat.
Ioan. 5.
Idem pater Domini noſtri cuius prouidentia conſtant omnia.
Mat. 22.

* Exercitum. cendit. *Exetcitus autem eius (inquit) quia omnes homines Dei. Domini enim eſt terra,
& plenitudo eius, orbis [terrarum] & omnes qui habitant in ea. Et propter hoc Paulus
Apoſtolus in [ea] Epiſtola quæ eſt ad Romanos ait, Non enim eſt poteſtas niſi à Deo. Pſal.23.
Quæ autem ſunt, à Deo ordinata ſunt. Itaque, qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſi- Rom 13.
ſtit: qui autem reſiſtunt, [ipſi] damnationem ſibi acquirunt. Principes enim non ſunt ti-
mori [9] boni operis, ſed mali. Vis autem non timete poteſtatem? bonum fac; & habebis
laudem ex ea: Dei enim miniſter eſt tibi ad bonum. Si autem malè feceris, time, Non e-
nim ſine cauſa gladium portat. Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei qui malum agit.
Ideóque ſubiecti eſtote, non tantùm propter iram, ſed & propter conſcientiam. Propter
hoc enim & tributa penditis: miniſtri enim Dei ſunt, in hoc ipſum ſeruientes. Sed & Do-
* annũciant. minus igitur & Apoſtoli vnum Deum patrem * annuntiabant eum qui legiſdationem fe-
cit, qui miſit Prophetas, qui omnia fecit, & propter hoc ait, Mittens exetcitus ſuos. Quo- Vnicus Deus.
niam omnis homo, ſecũdùm quod eſt homo, plaſma ipſius eſt, licet ignoret Deum ſuum.
Omnibus enim ipſe vt ſint præſtat, qui ſolem ſuũ oriri facit ſuper malos & bonos, & pluit Matth.5.
ſuper iuſtos & iniuſtos. Et nõ ſolùm per ea quæ prædicta ſunt, ſed & pet parabolam duo- Luc.15.
rum filiorum, quorum iunior luxurioſè conſumpſit ſubſtantiam, viuens cum fornicariis,
vnum & eundem docuit patrem maiori quidem filio ne hœdum quidem indulgentem,
propter eum autem qui perierat minorem filium ſuum, iubentem occidi vitulum ſagina-
tum, & primam ei ſtolam donantem. Et per parabolam autem eotum operariorum, qui Mat.20.
variis temporibus in vineam mittebantur, vnus & idem Dominus oſtenditur: [10] vocãs]
alios quidem [ſtatim] in initio mundi fabricationis, alios verò poſt hoc, & alios circa
medietatem temporum, & alios progreſſis iam temporibus, item alios in fine, vt ſint qui-
dem multi opetarij ſecundùm ſua ipſorum tempora, vnus autem [eſt] qui conuocat eos,
paterfamiliâs. Etenim vinea vna, quoniam & vna iuſtitia: & vnus diſpenſator, vnus enim
Spiritus Dei, qui diſponit omnia: [11] ſimiliter autem & merces vna: omnes enim accepe-
runt ſingulos denarios, imaginem & [12] inſcriptionem] regis, agnitionem filij Dei quæ
eſt incotruptela. Et ptoptet hoc à nouiſſimis cœpit dare mercedem, quoniam in nouiſſi-
mis temporibus manifeſtatus [eſt] Dominus, [&] omnibus ſemetipſum tepræſentauit. Luc.18.
Et publicanus autem qui in oratione Phariſæum ſuperauit, non quoniam alterum pa-
trem adorabat, teſtimonium accepit à Domino, quòd ſit magis iuſtificatus, ſed quo-
niam cum magna humilitate, ſine extollentia, & ſine iactantia exomologeſin eidem Deo
faciebat. Et duorum autem filiotum parabola, eorum qui in vineam mittuntur: quo- Mat.21.
rum alter quidem contradixit patri, & poſtea [13] pœnitetur, quando nihil profuit ei pœni-
tentia: alter autem pollicitus eſt abire ſtatim, ptomittens patri, non abiit autem, quoniã
omnis homo mendax: & velle quidem in promptu adiacet, non inuenit autem petfice- Pſal.117.
re, vnum & eundem oſtendit patrem. Sed & arboris fici parabola, de qua Dominus ait, Rom.7.
Ecce, iam triennium venio, quærens fructum in hac arbore fici, & non inuenio, per Pro- Mat.24.
phetas aduentum ſuum ſignificans, per quos venit aliquotiens exquitens iuſtitiæ fructum
ab eis, quem non inuenit, apertè manifeſtauit & quoniam excidetur arbor fici, propter
prædictam cauſam. Et ſine parabola autem dicebat ad Hieruſalem Dominus, Hieruſalẽ, Luc 13.
Hieruſalem, quæ interficis Prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te, quotiens volui
colligere filios tuos ſicut gallina pullos ſuos ſub alas, & noluiſti? ecce, telinquetur vobis
domus veſtra deſerta. Quod enim pet parabolam dictum fuerat, Ecce, triennium ve-
niõ quærens fructum, & manifeſtè iterum, quotiens volui colligete filios tuos, ſi non hu-
ius aduentum qui per Prophetas eſt, intelligamus, erit mendacium. Siquidem ſemel, & Idem eſt
nunc primùm venit ad eos. Sed quoniam & patriatchas qui elegit & nos, idem eſt Vetbũ Verbũ quo
Dei, & illos ſempet viſitans per propheticum ſpiritum, & nos qui vndique conuocati ſu- nos & Patriarchas e-
mus per ſuum aduentum, ſuper ea quæ dicta ſunt verè hæc dicebat, Multi ab Oriente & lecti ſumus. Mat.8.
occaſu venient, & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob in tegno cœlorum: filij
* illic. autem regni ibunt in tenebras exteriores, *ibi erit fletus & ſtridot dentium. Si igitur hi
qui per præconium Apoſtolorum eius, ab Oriente & Occidente credentes in eum, cum
Abraham, Iſaac, & Iacob in tegno cœlorum recumbent, participantes cum eis epulatio-
nem, vnus & idem Deus oſtenditur, qui elegit quidem patriarchas, viſitauit verò popu-
lum, gentes verò aduocauit.

1. Sed expenſam in vniuerſum mundũ] *Eccleſiam per vniuerſas mundi plagas Irenæi temporibus iam dilatatam fuiſſe, varijs exemplis, hiſtorijs, & authoribus citatis, annotauimus cap.3.lib.1. Hic tantum obſeruandũ, eandem veræ Eccleſiæ notam Irenæo & cunctis patribus fuiſſe, quæ nũc eſt Catholica: & ad vniuerſa loca, tempora, hominum genera, ad nationes denique omnes & linguas pertinet: & inſtar ſolis, fontis, & radicis, radios vibrat, riuos diffundit, & ramos ſuos vnica in fidei cõfeſſione, ſacramentorumq́ perceptione ipſa manens, in omnes extendit. Hæc varijs ſcripturarum teſtimonijs & validiſſimis rationibus docet Auguſtinus, eadem via euincens, nullis omnino hæreticorum ſectis nomen Catholicũ aptari poſſe. Epiſto.48.161.170. Breuiculo collat. cum Donatiſtis, Collatione tertij Diei. lib. de agone Chriſtiano cap.29. lib. de Symbolo cap.10. lib.3. contra Gaudentiũ cap.1. & lib. de vnitate Eccleſiæ cap.3.6.7.8. & 9.*

2. Superducet] *Expũximus* ſuperducit *vet. co. aut.*

3. Vnus & idem cum ſemper ſit Verbum Dei] *Vetus co.* vnum & idem, *quod magis latinũ eſt: verum cùm ſemper Verbum Dei, pro filio, in maſculino genere dixerit, vocem* λόγος *reſpiciens, immutare noluimus.*

4. Cum angeli tranſgreſſores] *Vetus fuit multorum & grauiſſimorũ authorũ opinio, Angelos malos ſpecie mulierũ allectos, adſumptis hominũ corporibus, cum ipſis rem habuiſſe, prolemque ſuſcepiſſe, quã in Gygantes, Faunos, Panas, ſyluanos, & ſatyros & id gen⁹ monſtrorũ partitis ſunt, Enochũ primũ ferũt huius opinionis authorem: Moſem deinde volũt rei huius meminiſſe Gen.6. Ioſephus 1. antiq. & plerique alij Hebræorũ Rabbini, illã aſſerunt. Inter græcos Orthodoxos hæc ſubſcribũt, Iuſtin⁹ martyr in priore Apo. Clemẽs Alex. li.3. Pædagogi c.2. & li.3. et 5. Stromatan.: Athenagoras in Apolog. pro Chriſtianis, Method⁹ martyr Ser. de reſur. Origenes tractatu de ſingul. clericorum apud Cyprianũ, ſi illius ſit author: Proclus & Pſellus Philoſophi Chriſtiani. Ex Latinis ſcriptoribus eam amplexãtur Tertul. lib. de Velandis virginibus, & lib. de Habitu mulierũ; Cyprianus tractatu de vanitate idolo. Lactãtius lib.2. c.15. & Seuerus Sulpitius lib.1. Hiſtoriæ ſacræ. Plurima hinc inde ſuo more verſans Auguſtinus 15. de Ciuitate Dei cap.23. & 24. de hac diſputatione nihil temerè audet diffinire, &c.*

5. Donationem] *Ita vetus codex: excuſi* domioationem *habebant.*

6. Ad vos] *Expunximus* eos: *deinde* dices *pro* dicas: & voci *pro* vocem, *vet. cod. auth. reſtituimus.*

7. Super nos] *Deleuimus* vos.

8. Diſtribuit aduerſus] *Codices excuſi* attribuit ioi *& non multo poſt* terratum *pro* terræ *ſuppoſuimus, auth. vet. cod.*

9. Boni operis] *Non inepta eſt veteris cod. lectio in Dãdi caſu,* bono operi, ſed malo, *cum quidã græci codices habeãt* τῷ ἀγαθῷ ἔργῳ, *& Chriſoſtomus interpres reddiderit, Prĩcipes benè agẽtib⁹ terrori nõ ſunt, ſed malè.*

10. Vocans] *Codices excuſi* vocat: *deinde* ſtantes *eraſimus, &* ſtatim *repoſuimus veteris cod. authoritate.*

11. Similiter autem & merces vna] *Si æternitatem regni cæleſtis, immortalitatem corporũ, ac ipſum Deũ vnicum beatitatis obiectũ ſpectauerimus, omnibus certè, æqualis eſt merces: alias non.*

12. Et inſcriptionem] *Deleuimus* diſcretionem *veteris codicis authoritate.*

13. Et pœnitetur] *Verbum imperſonale vocis tantũ actiuæ, voce paſſiua vſurpat. Græca Euangelij habent* ὕστερον δὲ μεταμεληθεὶς, *vulgata ed. reddit,* Poſtea autem pœnitentia motus.

OSTENSIO QVOD HOMO LIBER SIT ET SVÆ poteſtatis, ad hoc vt ab ſe eligere poſſit meliora & contraria.

CAPVT LXXI.

ALiud autem quod ait, Quoties volui congregare filios tuos, & noluiſti,[1] veterem Legem libertatis hominis manifeſtauit, quia liberũ eum Deus fecit ab initio, habentem ſuam poteſtatem, ſicut & ſuam animam, ad vtendum *ſententia *ſcientia.
Dei voluntatiè, & non *coactum à Deo. Vis enim à Deo non fit, ſed bona ſententia adeſt illi ſemper. Et propter hoc conſilium quidem bonum dat omnibus. Poſuit autem in homine poteſtatem electioois, quemadmodum & in Angelis. Etenim Angeli rationabiles, vti hi quidem qui obediſſent, iuſtè bonum ſint poſſidentes, datum quidem à Deo, ſeruatum verò ab ipſis. Qui autem non obedieruot, iuſtè *oon inueniuntur cum bonis, & meritam pœnam percipient. Quoniam Deus quidem dedit benignè bonũ, ipſi verò non cuſtodierunt diligenter illud, neque precioſum arbitrati ſunt, ſed ſupereminẽtiam bonitatis cõtempſerunt. Abijcientes igitur bonũ & quaſi reſpuentes, meritò omnes iuſtum iudicium incident Dei, quemadmodũ & Apoſtolus Paulus in [ea] epiſtola quæ eſt ad Romanos, teſtificatus eſt, dicens ita, An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? ignorans quoniam bonitas Dei *in pœnitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam, & cor impœnitens theſaurizas tibimetipſi iram in *diem iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei. Gloria autem & honor (inquit) omni operanti bonũ. Dedit ergo Deus bonũ, quemadmodũ & Apoſtolus teſtificatur in eadem epiſtola, & qui operantur quidem illud, gloriam, & honorem percipient, quoniam operati ſunt bonum, cùm poſſint non operari illud: hi autem qui illud non operantur, iudicium iuſtum *recipient Dei, quooiam non ſunt operati bonum, cùm poſſint operari illud.

Mat.23.
Liberũ arbitriũ homini b⁹ et Angelis datum eſt, ideoque iuſtè iudicabuntur.
Rom.2.

*coactus.
*non inuenientur cũ bono.
*ad.
*die.
*excipient.

ANNOTA-

ANNOTATIONES.

1. Veterem legem libertatis] *In cap. 9. & 29. libri huius, multa adduximus ex Patribus, qui primo & ſecundo à Chriſto ſeculo Eccleſiã direxerunt, quibus præſens Irenæi dogma de libero arbitrio in Angelis, & homine, ante & poſt lapſum ſeruato, tanquam Dei verbum amplexandum eſſe confirmauimus. Hic ne in re apertiſſima ſimus prolixiores, aliquot tertia & quarta ætatis patrum teſtimonia adiiciemus, reliquorum autem locos quaſi digito ſignabimus, quibus idem firmatur, ut inde omnis pateat, perpetuam perſpicuámque, & nunquã confuſam, vti garriunt Magdeburgenſes, Eccleſia catholica huiuſmodi fuiſſe ſententiam. Horum itaque primus audiatur Euſeb. Cæſar.* Non Dij boni, *ait*, ſed pernicioſi dæmones ſunt, qui libertatem noſtram deſtruxerũt: & ſtellis non exteriora ſolùm, verumetiam volũtates noſtras cogi perſuaſerunt. Quod ſi eſſet, iaceret omnis philoſophia, iaceret pietas, nulla eſſet laus virtutis, nullus fructus laborum, nec puniendi eſſent improbi, nec admirãdi ſtudioſi, &c. *Fuſius iſthæc perſequitur toto eo capite: & capitibus 6. et 7: confirmat rurſus eadem dilucidis gentiliũ philoſophorũ rationibus. Capitibus 8. & 9. idem præſtat rationibus & ſententiis Bardeſanis Syri epiſcopi, Origenis, demùm litteris ſacris: Deinde etiam lib. 1. Demonſt. Euangelica cap. 9. & libro 4. cap. 1. 6. 9. & 10. Sequatur Lactantius,* Quoniam clemens eſt (*ait*) & pius erga ſuus Deus, ad eos filium miſit, quos oderat, nec illis in perpetuum ſalutis vitam clauderet: ſed daret his liberam facultatẽ ſequendi Deum, vt & præmiũ vitæ adipiſcerẽtur, ſi eum ſequuti fuiſſent, & culpa ſua in mortis pœnã incurrerent, ſi regem ſuũ repudiaſſent. *Addatur Athanaſius.* Anima, *inquit*, ad eas quas commẽta eſt voluptates, viribus ſuis abutitur, ideo quod libera ſit, & ſui arbitrij, *Et*, Animaduertens Deus arbitrium delectúmq; hominis vtroq; vergere, maturè gratiam quam dederat, legis & loci præſidio communitam voluit. *Hilarius* Vnicuique noſtrum libertatem vitæ, ſenſumque Deus permiſit. *Baſilius ad illud, Eſa. 1. Si volueritis & audieritis me, &c.* Hoc maximè loco, *inquit*, velut ob oculos exhibet libertatem arbitrij, humanæ naturæ indultam. *Item in cap. 14. Iſaia.* Ex ſuo ipſius propoſito & libera voluntate, vnuſquiſque eſſe poteſt ſemen ſanctum, aut certè in diuerſum abire. *Et*, Homo natura vtitur libera, vt ad vtrumlibet poſſit inclinari, ad electionem ſcilicet boni & peioris. *Nazianzen. Apologet. 1.* Singularis & eximiæ Dei bonitatis argumentum eſt, facere, vt noſtra quoq; aliqua ex parte ſit virtus, nec natura tantum inſeratur, ſed voluntate etiam animique propoſito excolatur, arbitriique libertate parem in vtramque partem motum habẽte. *Prætermitto quæ ad hoc dogma confirmandum idem author habet in explicatione illius.* Cum conſummaſſet Ieſus ſermones hos, *&c. Item Oratione in Chriſti natiuitatem: vt reliquorum eius ætatis locis inſigniores dũtaxat deſignem. Marcus eremita libro de paradiſo ſub finem. Et lib. de lege ſpiritali, cap. 55. & 56. Ambroſius epiſt. 84. enarratione in Pſalm. 40. Epiphanius lib. contra hæreſes, 16. & 64. Gregorius Nyſſenus lib. de hominis opificio, cap. 16. lib. de vita Moſis. Homilia 2. & 8. in Eccleſiaſten. Oratione catechetica cap. 5. & 31. Oratione de mortuis. Prudentius in Hamartigenia. Theophilus Alexandr. lib. 3. Paſchali. Hieronym. epiſto. ad Demetriadem. epiſt. ad Cteſiphontem. Epiſt. ad Damaſum. Quæſtio. heb. in Geneſ. & lib. 3. Comment. in Eſaiam: Auguſtini locos magna diligentia collegit Hieronymus Torrenſis, libr. 2. confeſſionis Auguſtinianæ, cap. 32. Cyrillus Hieroſolymitanus cateche. 4. Alexandrinus Dialogo de adoratione Spiritusſancti, lib. 3. & 8. contra Iulianum. & lib. 5. cap. 5. in euangel. Ioan. Proſper Aquitanicus lib. 1. de vocatione Gentium, cap. 3. 5. & 7. Hi omnes tũ Græci, tum Latini, hominem natura liberum eſſe, boni, maliq́ optionem, & electionem ſibi datam & oblatam, ob idq́ vtrinque iuſtè iudicatum iri, partim iiſdem ſcripturis, & rationibus, quibus his capitulis Irenæus, partim aliis, manifeſtè prædixerunt.*

Lib. 6. de præp. cap. 5

Lib. 4. c. 11

Orat. cõtra idol.

Libr. de incarn. Verbi

In Pſal. 2.

Lib. 3. cõtra Euno.

OSTENSIO QVOD NON NATVRA quidam boni ſunt, quidam verò mali, & quòd in hominis electione ſit bonum.

CAPVT LXXII.

SI autem naturaliter quidam boni, quidam verò mali facti fuiſſent, neq; [hi] laudabiles eſſent* quia boni ſunt, tales enim * facti fuerant. Sed neque illi vituperabiles, & ipſi enim tales fuerant inſtituti. Sed quoniam omnes eiuſdem ſunt naturæ, & potentes retinere, & operari bonum, & potentes rurſum amittere id, & non facere, [1] iuſtè etiam apud homines ſenſatos, quãto magis apud Deum, alij quidem laudantur, & dignum percipiunt teſtimonium electionis bonæ & perſeuerantiæ: alij verò accuſantur, & dignum percipiunt damnum, eo quòd iuſtum & bonum reprobauerint. Et ideò Prophetæ [quidem] hortabãtur homines iuſtitiam agere, bonum quoque operari, ſicut per multa oſtendimus: quia in nobis ſit hoc, & propter multam negligentiam in obliuionem inciderimus, & conſilio egeamus bono, propter quod bonus

* qui.
* inſtituti

Non natura, ſed libertate, homines vel boni, vel mali ſunt.

D

[præſtauit]bonum conſilium ' perfectis[per Prophetas.] Propter hoc autẽ & Dominus,
Matth. 5. Luceat lumen veſtrum,dicebat,coram hominibus,vt videant bona facta veſtra, & * glo- *clarificẽt
Luc. 21. rificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt. Et, Attendite vobis,ne fortè grauentur corda ve-
Luc. 12. ſtra in crapula,& ebrietate, & ſollicitudinibus ſecularibus . Et, Sint lumbi veſtri præcin-
cti,& lucernæ ardentes,& vos ſimiles hominibus expectantibus Dominum ſuum,quan-
Ibidem. do reuertatur à nuptiis,vt cùm venerit,& pulſauerit,[1]aperiant ei.] Beatus ſeruus ille,quẽ
cùm venerit Dominus eius,inuenerit ita facientem. Et iterùm, Seruus qui ſcit voluntatẽ
Luc. 4. Domini ſui,& non facit,vapulabit multis: Et, Quid mihi dicitis, Domine, Domine,& nõ
facitis quæ dico? Et iterùm, Si autem dicat ſeruus in corde ſuo, Tardat Dominus meus,&
incipiat cædere conſeruos,& manducare,& bibere, & inebriari,veniet Dominus eius in
Scriptura die qua non ſperat,& diuidet eum , & partem eius cum hypocritis ponet : & omnia talia
ſacra homi- quæ liberum,& ſuæ poteſtatis oſtendunt hominem,& quia [conſilio] inſtruat Deus, ad-
nem liberũ, *& ſuæ po-* hortans nos ad ſubiectionem ſibi,[&]auertens ab incredulitate, non tamen de violentia
teſtatis eſſe cogens. Etenim ipſum Euangelium ſi noluerit quis ſequi,licet quidem, non tamen expe-
oſtendunt. dit. Inobedientia enim Dei,& amiſſio boni eſt,quidem in hominis poteſtate: læſionẽ au-
tem,& damnum non quamlibet infert: & propter hoc Paulus ait, Omnia licent,ſed non
1. Cor. 6. omnia expediunt,& libertatem referens hominis,quapropter & omnia licent,non cogẽ-
te eum Deo,& id non expedit,oſtendens vt non ad velamen malitiæ abutamur liberta-
Ephes. 4. *& 5.* te,nõ enim hoc expedit. Et iterùm ait, Loquimini veritatem vnuſquiſque cum proximo
ſuo,& omnis ſermo malus de ore veſtro non exeat , aut turpitudo, aut vaniloquium,aut
Rom. 13. ſcurrilitas,quæ ad rem non *pertinent,ſed magis gratiarum actio. Et, Eratis enim aliquã- *pertinet
do tenebræ,nunc autem lumen in Domino,quaſi filij lucis honeſtè ambulate, non in co-
meſſationibus,& ebrietatibus: non in cubilibus,& in libidinibus: non in ira,& zelo : [Et]
1. Cor. 6. hæc quidem[fuiſtis,]ſed abluti eſtis,ſed ſanctificati eſtis in nomine Domini noſtri. Si igi-
tur non in nobis eſſet facere hæc,aut non facere,quã cauſam habebat Apoſtolus,& mul-
tò prius ipſe Dominus conſilium dare,quædam quidem facere, à quibuſdam verò abſti-
nere? Sed quoniam liberæ ſententiæ ab initio eſt homo,& liberæ ſententiæ eſt Deus, *cu- *cui.
Libertas in ius ad ſimilitudinem factus eſt,ſemper conſilium datur ei,continere bonum, quod perfi-
fide,& ope- *ribus.* citur ex ea,quæ eſt* ad Deum obedientia, & non tantùm in operibus , [4] ſed etiam in fide *à Deo.
Matt. 9. liberũ,& ſuæ poteſtatis arbitriũ homini ſeruauit Dominus,dicens; Secundũ fidẽ tuã fiat
tibi,propriã fidẽ hominis oſtẽdens,quoniã propriam ſuã habet ſentẽtiam. Et iterùm, O-
Marc 9. mnia poſſibilia[ſunt]credẽti: &, Vade,ſicut credidiſti,fiat tibi. Et omnia talia,ſuæ poteſta
Ioan. 3. tis ſecundùm fidẽ oſtẽdunt hominẽ. Et propter hoc,is qui credit ei,habet vitã æternã,qui
autẽ nõ credit filio , non habet vitã æternã,ſed ira Dei manebit ſuper ipſum . Secundùm
hanc igitur rationẽ,& ſuum propriũ[bonum]oſtendens Dominus, & ſui arbitrij , ac ſuæ
Matth. 23. poteſtatis hominẽ ſignificãs,dicebat ad Hieruſalẽ; Quoties volui cõgregare filios tuos,
quemadmodũ gallina pullos ſuos ſub * alas,& noluiſti? quapropter relinquetur vobis do- *aſſelis.
Contradicẽ- mus veſtra deſerta. Qui autem his cõtraria dicunt,ipſi impotentẽ introducunt Dominũ,
tes libero ſcilicet quaſi non potuerit perficere hoc,quod voluerit.[Aut]rurſum ignorantem *natu- * naturæ.
arbitrio, ram Choicos(vt ipſi dicunt)& eos,qui non poſſunt accipere eius incorruptelã. Sed opor-
Deum im- tebat(inquit)eum,neque Angelos tales feciſſe,vt poſſent tranſgredi, neque homines, qui
potentem *introducũt.* ſtatim ingrati exiſterẽt in eum,quoniã rationabiles,& examinatores, & [iudiciabiles] fa-
cti ſunt, & non quemadmodum irrationabilia , ſiue inanimalia , quæ ſua voluntate nihil
poſſunt * agere. Sed cum neceſſitate,& vi ad bonum trahuntur,in quibus vnus ſenſus , & *facere.
vnus mos * inflexibilis,& ſine iudicio, qui nihil aliud eſſe poſſunt , præter quàm quod fa- *inflexi-
cti ſunt. Sic autẽ nec ſuaue eſſet eis,quod eſt bonũ,neq; precioſa cõmunicatio Dei,neque bil.s.
magnopere appetendũ bonũ,quod ſine ſuo proprio motu,& cura, & ſtudio proueniſſet,
ſed vltrò & otioſè inſitum. Ita vt eſſent nullius momẽti boni,eò quòd natura magis,quàm
voluntate tales extiterint, & vltroneũ haberent bonũ, ſed non ſecundùm electionem. Et
propter hoc,nec hoc ipſum intelligentes , quoniã pulchrũ ſit quod bonum, neque fruen-
tes eo. Quæ enim fruitio boni apud eos qui ignorãt? Quæ autem gloria his,qui non ſtu-
duerint illud? Quæ autem corona his qui non eam, vt victores in certamine conſequuti
ſunt? Et propter hoc Dominus violentium dixit regnum cœlorũ, Et qui vim faciunt(in-
quit) diripiunt illud . [5] Hoc eſt, qui cum vi & agone vigilantes inſtanter diripiunt illud]
Propter

*Neſcitis Propter hoc aŭtem & Paulus [Apoſtolus] ait ad Corinthios; * Non ſcitis, quoniam hi 1.Cor.9.
qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed vnus accipit brauium? ſic currite vt cõ-
præhendatis. [6] Omnis autem qui agonizat, [7] in omnibus continens eſt, ille quidem vt 1.Cor.9.
corruptibilem accipiat coronam, [8] nos autem [incorruptibilẽ.] Ego autem ſic curro, nõ
in incertum: ſic pugno, non quaſi aërem cædens, ſed liuidum facio corpus meum, [&] in
ſeruitutem redigo, ne fortè aliis prædicans, ipſe reprobus efficiar. Bonus igitur agoniſta,
ad incorruptelæ agonem adhortatur nos, vti coronemur, & precioſam arbitremur coro-
nam, videlicet quæ per agonem nobis acquiritur, ſed non vltrò coalitam. Et quanto per
agonem nobis aduenit, tanto eſt precioſior: quanto autem precioſior, tanto eam ſemper
diligamus. Sed neque ſimiliter diliguntur ea, quæ vltrò adueniunt, quàm illa quæ cum
multa ſollicitudine adinueniuntur. Quoniam igitur* pro nobis erat, [plus] diligere Deũ,
*μεθ' ἡμῶν Penes nos cum * agone hoc nobis adinuenire, & Dominus docuit, & Apoſtolus tradidit. Et aliàs
autem eſſet, videlicet noſtrum inſenſatum bonum, quod eſſet inexercitatum. Sed & vi-
*labore dere non tantùm nobis eſſet deſiderabile, niſi cognouiſſemus quantum eſſet malum non
videre. Et benè valere autem, malè valentis experientia honorabilius efficit, & lucem te-
nebrarum comparatio, & vitam mortis. Sic & cœleſte regnum honorabilius eſt his qui
cognouerunt terrenum. Quantò autem honorabilius, tantò magis diligimus illud: & ſi
plus illud dilexerimus, [9] clariores erimus apud Deum. Pro nobis igitur omnia hæc ſuſti-
nuit Dominus, vti per omnia eruditi in omnibus, in futurum ſimus cauti, & perſeuere-
mus in omni eius dilectione, rationabiliter edocti diligere Deum: Deo quidem magna- *Diuerſa*
nimitatem præſtante in apoſtaſia hominis, homine autem erudito per eam, quemadmo- *præmia a-*
dum & Propheta ait; Emendabit te abſceſſio tua: præfiniente Deo omnia ad hominis *pud Deum.*
*efficaciã perfectionem, & ad * ædificationem, & manifeſtationem diſpoſitionum, vti & bonitas o-
ſtendatur, & iuſtitia perficiatur, & Eccleſia ad figuram imaginis filij eius coaptetur, &
tandem aliquando maturus fiat homo, in tantis matureſcens ad videndum, & capien-
dum Deum.

ANNOTATIONES.

1. Iuſtè apud homines ſenſatos] *Id eſt, qui non egent ſenſu communi, ſed ſola naturali recta ratione de rebus iudicant, quales inter alios fuerunt Philoſophi, Oratores, Poëtæ prophani, quorum iudicio, rationibus & ſcriptis, humani animi libertas comprobatur.*

2. Perfectis] *Vetus codex* per Prophetas, *vtrumque ſeruauimus: & paulò ante* præſtauit *pro* præſtabit *repoſuimus.*

3. Aperiant ei] *Codices excuſi* aperiatis.

4. Sed etiam in fide liberum] *Fidem duplicem conſtituunt Theologi, priorem, quæ lectione vel auditione verbi Dei acquiritur, hinc acquiſitam vocant. Hanc Cyrillus Hieroſolym. dogmaticam, Apoſtolus fidem ex auditu nominat: eam liberam fit docet Auguſtinus.* Intrare Eccleſiam quiſquam poteſt nolens, accedere poteſt ad altare nolens, accipere poteſt ſacramẽtum nolens, credere non poteſt niſi volens. *Poſteriorem fidem quòd à Deo penitus infundatur mentibus noſtris, infuſam appellant. Hanc donum Dei eſſe, compluribus ſcriptis oſtendunt Auguſtinus & Cyrillus: verùm & ipſam conſenſum liberũ voluntatis noſtræ requirere ſuis libris produnt. Lib. de prædeſt. Sanctorum, cap. 11. Lib. 1. retractat. cap. 23. Lib. de Spiritu & litera, cap. 31. & 32. & Cathecheſi 5. De vtraque igitur loquatur Irenæus, ſemper verè loquitur, nõ ſolùm in operibus, ſed etiam in fide, hominem liberum eſſe.*

Tract. 26. in Ioan.

5. Hoc eſt qui eum vi] *Duodecim has voces ex vet. cod. addidimus.*

6. Omnis autem qui agonizat] *Græcè eſt ὁ ἀγωνιζόμενος, qui certat. Cyprianus lib. de exhortatione Martyrum, cap. 8. & Epiſtol. ad Martyres & Confeſſores de Mappalico, habet vt Irenæus*, Omnis enim qui agonizat. *Pamelius vir multæ lectionis, illic annotat omnes codices ſuos vno excepto, legiſſe*: Omnis qui agonizatur, *quod & hîc habebat vetus noſter codex, vtrunque rectè.*

7. In omnibus continens eſt] *Græcè πάντα ἐγκρατεύεται, in omnibus temperans eſt. Cyprianus locis ſuperius ſignatis, vt & Irenæus;* in omnibus continens eſt. *Deinde plurali numero*, illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, *legit idem Cyprianus, quod & hîc vetus codex noſter.*

8. Nos autem incorruptibilem] *Sic habet vetus codex, quod concinnè reſpõdet verbis Græcis, φθαρτὸν, ἄφθαρτον, i. corruptibilem, & incorruptibilem: excuſi* incorruptam, *non malè.*

9. Clariores erimus apud Deum] *Pro diuerſis operibus, varios gloriæ & claritatis gradus apud Deum reponi, hîc exploratum & certum habetur, vt vel cæcis omnibus innoteſcat. Proinde fremant licet bonorum operũ oſores, & ſolius fidei aſſertores.*

*QVÆ CAVSA *FVERIT, QVOD NON ab initio perfectus factus eſt homo.*

*fuit.

CAPVT LXXIII.

*ἀγέννητος.

Oportuit creaturam differre à Creatore.

SI [hoc] autem dicat aliquis, Quid enim? Non poterat ab initio Deus perfectũ feciſſe hominem? Sciat quoniam Deus quidem, cùm ſemper ſit idem, & * innatus, quantum ad ipſum eſt, omnia poſſibilia ei. Quæ autẽ facta ſunt ab eo, ſecundùm quod poſtea factura initium habuerunt, ſecundùm hoc & minora eſſe oportuit eo qui ſe fecerit. Nec enim poterãt infecta eſſe, quæ nuper facta ſunt: propter quod autem non ſunt infecta, propter hoc & ideò deficiunt à perfecto.

ET SECVNDVM QVID OMNIA QVÆ facta ſunt indigent perfecto, & vnde eſt indigentia.

CAPVT LXXIIII.

Inſtar infantis oportuit hominẽ perfici.

SEcundùm enim quod ſunt poſteriora, ſecundùm hoc & infantilia, & ſecundùm quòd infantilia, ſecundùm hoc & inſueta, & inexercitata ad perfectam diſciplinam. Quemadmodum enim mater poteſt [quidem] præſtare perfectam eſcam infanti, ille autem adhuc non poteſt robuſtiorem ſe percipere eſcam: ſic & Deus ipſe quidem potens fuit homini præſtare perfectionem ab initio, homo autem impotens percipere illam: [1] infans enim fuit. Et propter hoc Dominus noſter, in nouiſſimis temporibus recapitulans in ſeipſo omnia, venit ad nos, non quomodo ipſe poterat, ſed quomodo illum nos videre poteramus. Ipſe enim in ſua inenarrabili gloria ad nos venire poterat, ſed nos magnitudinem gloriæ [ipſius] portare non poteramus. Et propter hoc quaſi infantibus ille qui erat [2] panis perfectus patris, lac nobis ſemetipſum * præſtitit, quod erat ſecundùm hominem eius aduentus, vt quaſi à mammilla carnis eius enutriti, & per talem lactationem aſſueti manducare & bibere verbum Dei, & eum, qui eſt immortalitatis panis, qui eſt Spiritus patris, in nobis ipſis eum continere poſſimus.

*præſtauit.

ANNOTATIONES.

1. Infans enim fuit] *Quibus de cauſis primus homo cum infante comparetur, explicat Theophilus Antiochenus, lib. 2. ad Autolycum, nimirum quod ſimplex, & ſincerus eſſet quaſi puer.*

2. Panis perfectus patris] *Vetus codex vocem patris, ignorat: hanc ſi retinueris, ſenſus eſt, à patre miſſus ac datus, vti ſcriptum eſt, Ioan. 6. Pater meus dat vobis panem de cælo verum. Ego ſum panis, qui de cælo deſcendit. Quod ſequitur,* Lac nobis ſemetipſum præſtitit, *Quæ explicantur egregiè à Clemente Alexand.* Verbũ, *inquit*, eſt omnia infanti, & pater, & mater, & pædagogus, & altor. Comedite, *ait*, meam carnem, & bibite meũ ſanguinem. Hæc appoſita & conuenientia alimenta nobis ſuppeditat Dominus, & carnem præbet, & effundit ſanguinem, & ad incrementum nihil deeſt infantibus, &c. *Lib. 1. pædagog. cap. 6.*

QVID EST QVOD A PAVLO DICTVM eſt, Lac vobis potum dedi, non eſcam.

CAPVT LXXV.

1. Cor. 3. Imperfectio hominis, nõ Dei potentia, ſed humana incapacitas tribuenda eſt.

ET propter hoc Paulus ad Corinth. ait, Lac vobis potum dedi, non eſcã: nondum enim poteratis eſcã percipere, i. Eum quidem aduentum Domini, quẽ ſecundùm hominem didiciſtis: nondum autem patris Spiritus requieſcit ſuper vos, propter veſtram infirmitatem. Vbi enim ſunt zelus, & diſcordia (ait) in vobis, & diſſentiones, nónne carnales eſtis, & ſecundùm hominẽm ambulatis? Hoc eſt, Quoniam nondum Spiritus patris erat * cum ipſis, propter imperfectionẽ eorum, & infirmitatem conuerſationis. Quemadmodum igitur Apoſtolus quidem poterat dare eſcã:

*in

Actor. 8.

(quibuſcunque enim imponebant Apoſtoli manum, accipiebant Spiritum ſanctum,

qui

*accipere

qui eſt eſca vitæ) illi autem non poterant * percipere illud, quoniam infirmum adhuc & inexercitabilem ſenſum erga Deum conuerſationis habebant. Sic & initio Deus quidem potens fuit dare perfectionem homini, ille autem [1] nunc nuper factus, non poterat illud accipere, vel accipiens capere, vel capiens continere. Et propter hoc coinfantiatum eſt homini Verbum Dei, cùm eſſet perfectus, non propter ſe, ſed propter hominis infantiam, ſic capax effectus, quemadmodum homo illum capere potuit. Non igitur circa Deum impoſſibile & indigens, [2] ſed circa eum qui nunc nuper factus eſt homo, quoniam non * perfectus erat. Circa Deum autem virtus ſimul, & ſapientia, & bonitas oſtenditur. Virtus quidem & bonitas in eo quòd ea, quæ nondum erant, voluntariè conſtituerit, & fecerit: ſapientia verò, in eo quòd apta & conſonantia quæ ſunt, fecerit. Quædam autem propter immenſam eius benignitatem augmentum accipientia, & in multum temporis perſeuerantia, infecti * gloriam referunt Deo, ſine inuidia donanti quod bonum eſt. Secundùm enim id quod facta ſunt, non ſunt infecta, ſecundùm id verò quod perſeuerant longis Æonibus, virtutem infecti aſſument, Deo gratuito donante eis ſempiternam perſeuerationem. Et ſic principalitatem quidem habebit in omnibus Deus. Quoniam & ſolus infectus, & prior omnium, & omnibus vt ſint, ipſe eſt cauſa: reliqua verò omnia in ſubiectione manent Dei. Subiectio autem Dei, incorruptelæ perſeuerantia eſt: incorruptela autem gloria infecti. Per hanc igitur ordinationem, & huiuſmodi conuenientiam, & * talis factus, & plaſmatus homo ſecundùm imaginem, & ſimilitudinem conſtituitur infecti Dei, patre quidem benè ſentiente [& iubente,] filio verò miniſtrante, & formante, ſpiritu verò nutriente, & augente, homine verò paulatim proficiente, & perueniente ad perfectum, id eſt, proximum infecto fieri. Perfectus enim eſt infectus, hic autem eſt Deus. Oportuerat autem hominem primò fieri, & factum augeri, & auctum corroborari, & corroboratum multiplicari, & multiplicatum conualeſcere, conualeſcentem verò glorificari, & glorificatum videre ſuum Dominum. Deus enim eſt, qui habet videri. Viſio autem Dei efficax eſt incorruptelæ: incorruptela verò proximum [facit] eſſe Deo. Irrationabiles igitur omni modò, qui non expectant tempus augmenti, & ſuæ naturæ infirmitatem adſcribũt Deo. Neque enim Deum neque ſemetipſos ſcientes, inſatiabiles & ingrati, nolentes primò eſſe hoc, quod & facti ſunt, homines paſſionum capaces, ſed ſupergredientes legem humani generis, & antequam fiant homines, iam volunt ſimiles eſſe factori Deo, & nullam eſſe differentiam infecti Dei, & nunc facti hominis, qui plus irrationabiles ſunt, quàm muta animalia. Hæc enim non imputant Deo, quoniam non homines fecit ea, ſed vnumquodque eo quod factum eſt, quoniam eſt, gratias agit. Nos enim imputamus ei, quoniam non ab initio Dij facti ſumus, ſed primò quidem homines, tunc demùm Dij: quamuis Deus ſecundùm ſimplicitatem bonitatis ſuæ hoc fecerit, ne quis eum putet inuidioſum, aut impræſtantem. Ego (inquit) dixi, Dij [eſtis] & filij excelſi omnes. Nobis autem poteſtatem diuinitatis baiulare non ſuſtinentibus, Vos autem (inquit) ſicut homines moriemini: vtraque referens, & illud quod eſt benignum ſuæ donationis, & infirmitatem noſtram, & quòd eſſemus noſtræ poteſtatis. Secundùm enim benignitatem ſuam benè dedit bonum, & ſimiles ſibi ſuæ poteſtatis homines fecit: ſecundùm autem prouidentiam, ſciuit hominum infirmitatem, & quæ ventura eſſent ex ea, ſecundùm autem dilectionem & virtutẽ, * vinci factę naturæ ſubſtantiam. Oportuerat autem primò * naturam apparere, pòſt deinde vinci & abſorbi mortale ab immortalitate, & corruptibile ab incorruptibilitate, & fieri hominem ſecundùm imaginem, & ſimilitudinem Dei, agnitione accepta boni & mali.

*infectus

*gloriare ſurrexerunt.

*tali ducta.

*vincet.

*natura.

Hominis creatio Dei virtutem, ſapientiam & bonitatem declarat.

Solus Deus non eſt factus.

Sap. 6.

Rationis expertes ſunt, qui infirmitatem ſuam Deo adſcribunt.

Pſal. 81.

Homo ſuæ poteſtatis factus eſt à Deo.

ANNOTATIONES.

1. Nunc nuper factus] *Pro his tribus vocibus, vetus codex habet* imperfectus.

2. Sed circa eum] *Vet. cod.* ſed circa eum, qui nuper factus homo, quoniam non infectus erat.

QVÆ EST AGNITIO BONI ET MALI, & quemadmodum homo cùm indictoaudiens fuiſſet, inualuit Deus per dictiaudientiam meliorem fieri hominem.

CAPVT LXXVI.

Quorſum diſcrimen boni & mali remanſit in homine.

AGnitionem autem accepit homo boni & mali. Bonum eſt autem obedire Deò & credere ei, & cuſtodire eius præceptum, & hoc eſt vita hominis: quemadmodum non obedire Deo, malum: & hoc eſt mors eius. Magnanimitatem igitur præſtante Deo, cognouit homo & bonũ obedientiæ, & malum inobedientiæ, vti * oculo mentis vtrotumque accipiens experimentum, electionem meliorum cum iudicio faciat, & nunquam ſegnis, neque negligens præcepti fiat Dei, & id quod aufert ab eo vitam, id eſt, non obedire Deo, ' experimento diſcens, quoniam malum eſt: neque tentet quidem illud vnquam. Quod autem cõſeruatorium vitæ eius eſt, obedire Deo,] ſciens quouiam bonum eſt, vt cum omni intentione diligenter cuſtodiat. Propter hoc etiam duplices habuit ſenſus, vtrorumque agnitionẽ habentes, vt electionem meliorum cum diſciplina faciat. Diſciplinam autem boni quemadmodum habere potuiſſet, ignorans quod eſt contrarium? Firmior eſt enim & indubitata ſubiacentium appræhenſio, quàm ea quæ eſt ex * ſuſpicione coniectura. Quemadmodum enim lingua per guſtum accipit experimentum dulcis & amari, & oculus per viſionem diſcernit quod eſt nigrum ab albo, & auris per auditum differẽtias ſonorum ſcit: ſic & mens per vtrotumque experimentum diſciplinam boni accipiens, firmior ad conſeruationem eius efficitur, obediens Deo. Inobedientiam quidem primùm reſpuens per pœnitentiam, * quoniam amarum & malum eſt: deinde ex compræhẽſione diſcens, quale ſit quod contrarium eſt bono & dulcedini, ne tentet quidem vnquam inobedientiam guſtare Dei. Si autem vtrorumque eorum cognitionem, & duplices ſenſus cognitionis quis defugiat, latenter ſemetipſum occidit hominem. Quemadmodum igitur erit Deus, qui nondum factus eſt homo, quomodo autem perfectus nuper effectus? Quomodo autem immortalis, qui in natura mortali non obediuit factori? Oportet enim te quidem primò ordinem hominis cuſtodire, tũc deinde participare gloriæ Dei. Non enim tu Deum facis, ſed Deus te facit. Si ergo opera Dei es, manum artificis tui expecta, opportunè omnia facientem: opportunè autem, quantum ad te attinet, qui 'efficeris,] præſta ei autem cor tuum molle & tractabile, & cuſtodi figurã, qua te figurauit artifex, habens in [temetipſo] humorem, ne induratus amittas veſtigia digitorum eius. Cuſtodiens autem compaginationem, aſcendes ad perfectum: ab artificio enim Dei * abſcõdetur, quod eſt in te lutum, fabricabit ſubſtantiam in te, manus eius liniet te ab intus, & à foris auro puro & argento, & in tantum ornabit te, vt & ipſe rex concupiſcat ſpeciem tuam. Si verò ſtatim obduratus reſpuas artem eius, & ingratus exiſtas in eum, quoniam homo factus es, ingratus Deo factus, ſimul & artem eius, & vitam amiſiſti. Facere enim, proprium eſt benignitatis Dei: fieri autem, proprium eſt hominis naturæ. Si igitur tradideris ei, quod eſt tuum, id eſt fidem in eum, & ſubiectionẽ, percipies eius artem, & eris perfectum opus Dei. Si autem non credideris ei, & fugeris manus eius, erit cauſa imperfectionis in te, qui non obediſti, ſed non in illo, qui vocauit. Ille enim miſit, qui vocarent ad nuptias, qui autem non obedierunt ei, ſemetipſos priuauerunt regia cœna. ' Non igitur ars deficit Dei, potens eſt enim de lapidibus ſuſcitare filios Abrahæ: ſed] ille, qui non conſequitur eam, ſibimet ſuæ imperfectionis eſt cauſa. Nec enim lumen deficit propter eos, qui ſemetipſos excæcauerunt: ſed illo perſeuerante quale & eſt, excæcati per ſuam culpam, in caligine conſtituuntur, neque lumen cum magna neceſſitate ſubiiciet ſibi quemquam, neque Deus *cogit eum, qui* nolit continere eius artem. Qui igitur abſtiterunt à paterno lumine, & tranſgreſſi ſunt Legem libertatis, per ſuam abſtiterunt culpam, liberi arbitrij, & ſuæ poteſtatis facti. Deus autem omnia præſciens, vtriſque aptas præparauit habitationes, eis quidem, qui inquirunt lumen incorruptibilitatis, & ad id recurrunt, benignè donans hoc quod concupiſcunt lumen: aliis vero id contemnentibus, & auertentibus ſe ab eo, & id fugientibus,

Margin notes: * oculus. — * ſuſpectione. — * quod. — *Cor molle, & tractabile Deo offerendum.* — * abſconditur. — *Pſal. 44.* — *Fides.* — *Matth. 22. Luc. 3.* — *Cauſa imperfectionis in nobis eſt, non in Deo.* — * coget. * odit. — *Liberum arbitrium.*

tibus,& quaſi ſemetipſos excæcantibus, congruentes lumini aduerſantibus præparauit tenebras, & his qui fugiunt ei eſſe ſubiecti, [4] conuenientem ſubdidit pœnam. Subiectio autem Dei requietio eſt æterna, vt hi qui fugiunt lumen, dignum fugæ ſuæ habeant locum, & qui fugiunt æternam requiem, congruentem fugæ ſuæ habeant habitationem. (*Subiici Deo eſt requies æterna.*) Cùm autem apud Deum omnia ſint bona, qui ex ſua ſententia fugiunt Deum, ſemetipſos ab omnibus fraudant bonis. Fraudati autem omnibus erga Deum bonis, conſequenter in Dei iuſtum iudicium incident. Qui enim fugiunt requiem, iuſtè in pœna conuerſabuntur: & qui fugerunt lumen, iuſtè inhabitabunt tenebras. Quemadmodum autem in hoc temporali lumine, qui fugiunt illud, ipſos ſe tenebris mãcipant: ita vt ipſi ſibi cauſa fiant, quòd deſtituuntur à lumine, & inhabitant tenebras, & non lumen cauſa eſt [eis] huiuſmodi conuerſationis, quemadmodum prædiximus: ſic æternum Dei qui fugiunt lumen, quod continet in ſe omnia bona, ipſi ſibi cauſa ſunt, vt æternas inhabitent tenebras, deſtituti omnibus bonis, * ſibimetipſi cauſa huiuſmodi habitationis facti. (*ſibimetipſis.*) (*Impij ſibiipſis cauſa ſunt exitij æterni.*) Vnus igitur, & idem Deus pater, qui quidem concupiſcentibus eius communicationem, & perſeuerãtibus in ſubiectione eius, quæ ſunt apud ſe [5] præparat] bona: principi autem abſceſſionis diabolo, & qui cum eo abſceſſerunt Angelis, æternum ignem præparans, in quem (*Matth.25.*) * mittuntur (inquit Dominus) illi, qui in ſiniſtra ſeparati ſunt. (*mittetur*)

ANNOTATIONES.

1. Experimento diſcens] *Decem & octo has voces, quæ manifeſtè deſiderabantur, ex veteri codice reſtituimus.*
2. Efficeris] *Ita pro* effecetis, *& mox* temetipſo *pro* ſemetipſo, *auth. vet. cod. reſtituimus.*
3. Non igitur ars deficit Dei] *Quatuordecim quæ dictiones iſtæ ex vet. cod adiecimus.*
4. Conuenientem ſubdidit pœnam] *Vetus codex,* cõuenienti ſubdidit pœnæ, *inde iudicarim paulò ſuprà legendum,* & eos qui fugiunt, ei, &c. *quamquam nulli (quod ſciam) codices monſtrent.*
5. Præparat] *Ita vet. cod. excuſi* præparata.

QVID EST QVOD A PROPHETA DICTVM eſt, Ego Deus zelans, faciens pacem, & condens mala.

CAPVT LXXVII.

ET hoc [eſt] quod à Propheta dictum eſt, Ego Deus zelans, faciens pacem, [1] & condens mala, in eos quidem, qui pœnitentiam agentes conuertuntur ad eum, faciens pacem & amicitiam, & vnitatem componens: (*Iſa. 45.*) (*Malum pœna quatenus bonum ſit.*) ſuper eos verò qui pœnitentiam non agunt, ſed * fugiunt eius lumen, ignem æternum, & exteriores tenebras præparans, quæ quidem ſunt mala his, qui incidunt in ea, ſed bona ex iuſtitia Dei. (*refugiũt*)

ANNOTATIONES.

1. Et condens mala] *Sole clarius oſtendit Irenæus, hæc Prophetæ verba de afflictionibus, & tormentis, quæ mala pœna in ſcholis appellamus, intelligenda eſſe, non autem de peccati culpaq́ defectibus. Horum enim authorem Deum facere, Simonis magi, Marcionis, & Manichæorũ blaſphemia eſt, totius orbis conſenſu & authoritate damnata, quam nihilominus noſtra tempeſtatis Gnoſtici in integrum reſtituere moliuntur. Hieronymus in 3. caput Lamentationum, & 38. Hieremiæ, tropicam dicit eſſe iſtã Prophetæ loquutionem, qua mala dicitur Deus facere, dũ aduerſa & flagella merentibus infligit, quæ non natura ipſa mala ſunt, ſed mala patientibus videantur. Irenæo & Hieronymo, adſtipulantur ex Latinis Auguſtinus lib. contra Adimantum Manich. cap. 27. Contra epiſtolam Manich. cap. 38. Lib. 1. contra aduerſarium Legis, cap. 23. Ambroſius Sermon. 16. in Pſalm. 118. Gregorius lib. 3. Moral. cap. 7. Eucherius Lugdunenſis lib. 1. in Geneſ. cap. 7. Ex Græcis Dionyſius Areopagita, cap. 4. libri de Diuinis nominibus. Clemens Rom. lib. 5. & 10. Recognitionum. Iuſtinus martyr in Dialogo, & lib. de Monarchia. Baſilius homil. Quòd Deus non ſit author malorum. Cyrillus Alexand. lib. 4. in Iſaiam, cap. 45. & plerique omnes orthodoxi ſcriptores. Eam ob rem ſatis mirari nequeo Melanchthonis, Oecolampadij, Petri Martyris, Caluini & Beſ́æ amentiam, qui huius ſententiæ propheticæ à ſe præpoſterè intellecta prætextu, Deum omnium bonorum fontem, non erubuerint facere inſtigatorem, impulſorem, imò operatorem, authorémque adulterij & homicidij Dauidis, fratricidij filiorum Iacob, rapinarum, incendiorum, ac cædiũ impiorum, qui in fortunas Iobi graſſati ſunt: Abſalonicæ perduellionis, atque eiuſdem inceſtus, quo patris concubinas polluit, Pharaonica obſtinatio-* (*In 10. cap. Iſaiæ.*) (*In 2. Samuelis, cap 2. & in 2. capit 16.*) (*Lib. 1. Inſt. cap. 18. & lib. de æterna prædeſt.*) (*Lib. contra Sycophãtã;*)

nis & crudelitatis; Herodis, Pilati, Iudæorumq́ impietatis; Iudæ traditionis; omnium tandem turpitudinum, ſcelerum, & peccatorum, hominum, & diabolorum. Quoniam ad hunc locum nobis ea maximè pertinere videntur, quæ ſcripſit Mart. Campanus medicus Burdegalenſis, his de cauſis, noſtris attexuntur. Quicunq; Deum authorem mali comminiſcuntur, & credunt, eundem bonum negant: nec id ſolum, ſed omnino tollunt: ſicq́ mundū & ab eo prognata, æterna conſtituunt: bona item & mala, paria & æqualia, promiſcuè ponunt ac comprobant. Quæ ſanè falſa ſunt omnia, vana, & ſpurciſſimis atheis ficta atque inuenta. Deus enim author boni, pariter & mali eſſe non poteſt: propterea quòd hæc duo contraria planè inter ſeſe exiſtant, & ſibi mutuò repugnent: effectorē ſuum longè diuerſum faciant & agnoſcant. Nam cùm Deus ſit ipſamet bonitas, nullum malitiæ primordium ab eo ducitur. Sed vti Sol tenebras, lucem tenebræ; frigus ignem, ignis frigus; ſiccitas humidum, ſiccitatem humidum; ſanitas morbum, ſanitatem morbus, & id generis alia ſua poteſtate & vi, neque procreare & emittere ea quæ ſunt, valent: ad eundem modum etiam Deo neque datur, author vt ſit malorum: quoniam totus natura bonus, aut ſecundum Euripidem,

Εἰ θεοί τι δρῶσιν αἰσχρὸν, οὐκ εἰσὶ θεοί,

Deus nequaquam eſt. Atqui Deum conſtat, proinde neceſſariò bonum: in quem nec minima quidem mali contēplatio cadit, tantùm abeſt, ut eius author & ſuaſor pro explorato & certo ſtatui cenſeriq́ debeat. Homerus Odyſ. 1. Cauſam malorum, nequitiæ mortalium adſcribit, & non Deo.

Αὐτῶν γὰρ, *inquit,* σφετέρῃσιν ἀτασθαλίῃσιν ὄλοντο

Νήπιοι,

ſua nequitia ſtulti profectò perierunt, verba faciens de ſocijs Vlyſſis. Et paulò poſt Iupiter cœlicolas ea de re in vnum conuocatos alloquitur,

Ὢ πόποι, οἷον δή νυ θεοὺς βροτοὶ αἰτιόωνται.
Ἐξ ἡμέων γάρ φασι κάκ' ἔμμεναι· οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ
Σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν.
Pape, vti mortales Deos nimirum incuſant.
Námque ferunt mala exoriri à nobis: verum & ipſi
Sua nequitia præter fatum, dolores angoréſq; perpetiontur.

Plato perpetuus mentis Homericæ interpres & velut index, demonſtrato paſſim in ſuis Dialogis Deo bonorum omnium authore, nunquam malorum, & hominibus ſemper, in extremo lib. 2. de Repub. poſt multa ſic ait: κακῶν δὲ αἴτιον φάναι θεόν τινι γίγνεσθαι ἀγαθὸν ὄντα, διαμαχετέον παντὶ τρόπῳ· μήτε τινὰ ταῦτα λέγειν ἐν τῇ πόλει, *&c. Cauſam malorum Deum cuipiam eſſe, qui bonus ſit, omni ratione decertandum ac renitendum eſt: neque pati quemquam hæc pronunciare in ciuitate cōuenit. Menander initium malorum & caput hominibus trahi, eo pacto monſtrat cuidam adoleſcentulo:*

— ὅτι
Ὑπὸ τῆς ἰδίας ἕκαστα κακίας σήπεται
Καὶ πάντα τὰ λυμαινόμεν' ἐστὶν ἔνδοθεν
Οἷον, ὁ μὲν ἰὸς, ἂν σκοπῇς, τὸν σίδηρον
Τὸ δ' ἱμάτιον οἱ σῆτες· ὁ δὲ θρὶψ τὸ ξύλον.
Ὁ δὲ τὸ κάκιστον τῶν κακῶν πάντων φθόνος
Φθισικὸν πεποίηκε, καὶ ποιήσει, καὶ ποιεῖ,
Ψυχῆς πονηρᾶς δυσσεβεῖς παρασιτάσεις.
Quoniam à proprio vitio putreſcunt ſingula;
Et omnia quæ corrumpunt, interna ſunt,
Vt rubigo, ſi animaduertas, ferrum,
Veſtimenta tineæ, & ligna teredo.
Malorum autem peſſimum inuidia
Tabificum reddidit, & reddet, & reddit
Ob impios animi ſcelerati conceptus.

Mercurius ille Triſmegiſtus, in nunc prateritis ex induſtria, quæ diſperſè & ſæpenumerò diſſeruntur de Deo, tādem concludit, perturbationes animorum res procreatas ſubſequi, rubiginem ferrum, limum animata corpora. Ac quemadmodum faber ferrarius rubiginem ferro non introducit, nec generator cœnum & ſordem animatis corporibus: ſic item Deus author malorum hominibus nequaquam eſt. Hanc in ſententiam complura licet excerpere, partim ex Demoſthene in Olynthiac. Philippic. & pro Cherroneſo: partim ex Salluſt. de bello Catil. in orat. Catonis: plerique omnes denium, qui memoriam ex Deo prodiderunt, idem adſenſerunt: mirandumq́ ſit, & ſimile mōſtro prorſus habeatur, Theologos rediuiuos puriores & ſinceriores fidei, & doctrinæ Chriſtianæ reſtitutores ſcilicet, eò ſtupiditatis, ne dicā, inſaniæ, noſtris temporibus perueniſſe, palam vt docuerint, atq; adeò turpiter & nequiter confirmarint, Deū authorē impulſoremq́ malorū eſſe: & quod vniuerſam impudentiam & temeritatē exſuperat, libros ea de re publicarint, ſimul verò poſteris tradiderint. Illud ad extremum reſeruatum iam demonſtratis addā, Deum vti nec actum agere, ſic nec authorem mali, nec id cuiquam inferre poſſe: de cætero autem, ſupplicia & præmia cunctis peræquè certiſſima, & ea quidem iuſtiſſima ſemper expectanda: ſimiliter prout quique promeruerint, ab eodem ſempiternè ſubeunda & accipienda. Hactenus ille, & Chriſtianè.

OSTENSIO QVONIAM NON ALIVS EST, qui requiem dat pater, alius autem qui ignem præparauit Deus, [ſed vnus & idem.]

CAPVT LXXVIII.

Idem Deus pœnas vlciſcitur, & præmia tribuit. Mat. 25.

SI autem alius quidem eſſet qui requiem donat pater, & alius qui ignem præparauit Deus, fuiſſent æquè differētes, & [eis] filij, alius quidem in patris regnum mittens, alius verò in æternum ignem. Sed quoniam vnus & idem Dominus, ſeparari demonſtrauit in iudicio omne genus humanum, quemadmodum paſtor ſegregat oues ab hœdis, & alijs quidem [dicet,] Venite benedicti patris mei,

mei, percipite regnum quod paratum eſt vobis: aliis verò, Diſcedite à me maledicti in i-
*præparauit. gnem æternum, quem * parauit pater meus Diabolo, & Angelis eius: vnus & idem pater
manifeſtiſſimè oſtenditur, faciens pacem, & condens mala, præparans vtriſque quæ ſunt
apta: quemadmodum & vnus iudex vtroſque in aptum mittens locum, quemadmodum *Explicatio parabolæ*
& in zizaniorum, & [in] tritici parabola, manifeſtauit Dominus, dicens; Quemadmodū *zizaniorū*
*igni cōburuntur colliguntur zizania, & * in ignem mittuntur, ſic erit in conſummatione ſeculi, mittet fi- *Matth. 13.*
lius hominis Angelos ſuos, & colligent de regno eius omnia ſcandala, & eos, qui faciunt
iniquitatem, & mittent eos in clibanum ignis: illic erit fletus & ſtridor dentium. Tunc iu- *Ibidem.*
ſti fulgebunt ſicut ſol in regno patris ipſorum. Qui ergo regnum præparauit iuſtis pater,
in quod aſſumpſit filius eius dignos, [1] hic & caminum ignis præparauit, in quem dignos]
mittent ii, qui à filio hominis miſſi ſunt Angeli, ſecundùm iuſſum Dei. Hic enim in agro
ſuo bonum ſemen ſeminauit. Aget autem (inquit) ſeculum eſt. Cùm autem dormirēt ho-
mines, venit inimicus, & ſuperſeminauit zizania inter frumentum, & abiit. [2] Ex tunc ē- *Lapſus Angelorum ex*
nim apoſtata eſt Angelus, hic & inimicus, ex quo zelauit plaſma Dei, & inimicum illum *inuidia.*
*zizania. Deo facere aggreſſus eſt. Quapropter & Deus eum quidem, qui à ſemetipſo * zizaniam
abſconſē ſeminauit, id eſt tranſgreſſionem, quam ipſe intulit, ſeparauit à ſua conuerſatio-
ne. Eum autem qui negligenter quidem, ſed malè accepit inobedientiam, hominem mi-
ſeratus eſt, & retorſit inimicitiā, per quam inimicum Deo facere voluit, in ipſum inimi-
citiarum authorem, auferēs quidem ſuam, quæ erat aduerſus hominem inimicitiam, re-
torquens autem illam, & mittens illam in ſerpentem. Quemadmodum & Scriptura ait
*Deum. dixiſſe ſerpenti * Dominum; Et inimicitiam ponam inter te, & mulierem, & inter ſemen
tuum, & inter ſemen mulieris. [3] Ipſe tuum calcabit caput, & [tu] obſeruabis calcaneum
eius. Et inimicitiam hanc Dominus in ſemetipſum recapitulauit, de muliere factus ho- *Gen. 3.*
mo, & calcans eius caput, quemadmodū in eo qui ante hunc eſt libro, oſtendimus. Quo-
*Diaboli niam Angelos quoſdam dixit * Diabolos, quibus æternus ignis præparatus eſt. Et rurſus
in zizaniis ait, Zizania ſunt filij maligni, neceſſarium eſt dicere, quoniam omnes, qui ſunt
abſceſſionis, adſcripſit illi, qui princeps eſt huius trāſgreſſionis: ſed non ille quidem natu-
ra, aut Angelos, aut homines fecit. Nihil enim in totum Diabolus inuenitur feciſſe, vide- *Nihil diabolus creauit.*
licet cùm & ipſe creatura ſit Dei, quemadmodum [&] reliqui Angeli. Omnia enim fecit
Deus, quemadmodum & Dauid ait de omnibus huiuſmodi, Quoniam ipſe dixit, & fa- *Pſal. 32.*
cta ſunt, ipſe præcepit, & creata ſunt.

ANNOTATIONES.

1. Hic & caminum] *Octo has voces ex veteri codice reſtituimus.*

2. Ex tunc enim apoſtata] *Cacodæmonum primum peccatum inuidiam fuiſſe docet: & eoſdem tum lapſos & reprobatos à Deo, cùm hominem ſeduxerūt. Prioris partis aſſertores ſecum habet Tertullianum lib. de Patientia. Cyprianum Serm. de Zelo, De bono patientiæ, De tentatione Chriſti. Methodium Serm. de Reſurrectione apud Epiphanium. Prudentium in Hamartigenia. Chryſologum Sermo. 48. Poſterioris verò, Iuſtinum martyrem in Dialogo:* Ruina magna, *ait iſte,* Diabolus collapſus eſt, eò quòd Euam in Serpente decepiſſet. *Alij autem permulti; nec ij contemnendi quidem certè authores Græci & Latini tradunt, faſtu quodam & animi elatione lapſos etiam, antequam protoparentes circumueniſſent. Cuius opinionis ſunt Athanaſius libr. de Virginitate, & in Quæſtionibus ſacræ Scripturæ, quæſt. 6. Gregor. Nazianz. Orat. 1. de Pace. Chryſoſtomus hom. 15. in Ioannem, & hom. de Adam & Eua. Ambroſius epiſt. 84. Hieronymus epiſtol. ad Antonium. Auguſtinus tractatu 49. in Ioannem. Leo magnus Serm. 4. de collectis eleemoſynis. Proſper libr. 3. de Vita contemplatiua. cap. 2. Primaſius & Sedulius in 1. cap. ad Romanos. Fulgentius lib. 1. ad Monimum. Greg. Ro. in cap. 2. & 7. primi libri Regum.*

3. Ipſe tuum calcabit caput] *Loci huius Geneſeos magis varia lectio, quàm ſenſus eſt apud patres. Chryſoſtomus interpres hom. 17. in Geneſim. Auguſtinus 12. de Gene. cap. 36. & lib. 2. de Geneſi, contra Manichæos, cap. 18. Gregorius Ro. lib. 1. Moralium. cap. 38. Ambroſius lib. de Fuga ſeculi, cap. 7. Bernardus hom. 2. de laudibus Virginis Mariæ. & Sermon. 2. de verbis Apo. Signum magnum, &c. Eucherius lib. 2. in Geneſ. cap. 29. Beda & Rabanus legunt* Ipſa, *vt de beata Maria quatenus nobis cōcepit, & peperit Chriſtū, intelligatur. Septuaginta reddiderunt* αὐτὸς, *id eſt ipſe, non* αὐτὴ: *ne* τὸ σπέρμα *neutrius generis referas, sed* τὸν σπόρον, *quod maſculinū eſt, & eiuſdem ſignificationis: Chriſtus ſignificetur filius Virginis, qui fortem armatum atrio deiecit, diaboli opera diſſoluit, & Satanæ caput ſub pedibus ſuorum contерit. Hanc lectionem Irenæus ſequitur, & Cyprianus libr. 2. aduerſus Iudæos, cap. 9. probat in quæſtionibus Hebr. Hieronymus imitatur Chryſologus Sermon. 173. Hebræi habent* הוא, *relatiuum maſculinum, quod* זרע *æquè maſculini generis nomen refert: quæ Ionathan Chaldæus paraphraſtes, ita expreſſit Paulo Fagio interprete, Ini-*

micitiam ponam inter te, & inter mulierem, inter filium quoque tuum, & inter filium illius, ipſe memor erit iſtius, quod feciſti ei olim, &c.

QVARE ANGELI, DIABOLI, ET filij nequitiæ dicti ſunt.

CAPVT LXXIX.

Impij dicũtur filij diaboli.

CVM igitur à Deo omnia facta ſint, & Diabolus ſibimetipſi,& reliquis factus eſt abſceſſionis cauſa, iuſtè Scriptura eos qui in abſceſſione perſeuerant, ſemper filios Diaboli,& Angelos dixit maligni. Filius enim, quemadmodum & [1] quidam ante nos dixit, dupliciter intelligitur. Alius quidem ſecundùm naturam, eo quòd natus ſit filius: alius autem ſecundùm id quod * factum eſt, reputatur filius, [2] licet ſit differentia inter natum,& factum. Quoniam ille quidem ex eo natus eſt, ille autem ab ipſo factus eſt, ſiue ſecundùm conditionem, ſiue ſecundùm doctrinæ magiſterium. Qui enim ab aliquo edoctus eſt verbo, filius docentis dicitur, & ille eius pater.

Filij ſecundum naturam, aut reputationem.

Secundùm igitur naturam, quæ eſt ſecundùm conditionem, vt ita dicam, omnes filij Dei ſumus, propter quod à Deo omnes facti ſumus. Secundùm autem * dictoaudientiam, & doctrinam, non omnes filij Dei ſunt, ſed qui credunt [ei] & faciunt eius voluntatem. Qui autem non credunt, & non faciunt eius voluntatem, filij & Angeli, ſunt Diaboli, ſecundùm id quod opera Diaboli faciunt. Quoniam autem ita ſe habet hoc, in Eſaia dixit; Filios genui & exaltaui, ipſi autem me ſpreuerunt. Et iterùm quæ dicit filios alienos eos, ita; Filij alieni mentiti ſunt mihi: ſecundùm [enim] naturam filij ſunt, propter hoc quòd ab eo facti ſunt, ſecundùm autem opera, non ſunt filij.

Eſa. 1.

Pſalm. 17.

* factus eſt.

* dictis audientiam.

ANNOTATIONES.

1. Quidam ante nos dixit] *Mihi, fateor ingenuè non ſubit quis ſit iſte, cuius verba adducuntur, fortaſsis eſt, cuius tam ſæpè in ſuperioribus meminit, quem ſibi ignotum ſcripſit Euſebius. Sententia porrò illius, nõ valdè diſsimilem habet beatus Ignatius Epiſt. ad Magneſianos. NaZianZenus in carmine de Virginitate, multis poſt Irenæum ſeculis, idem tradit, his verbis:*

Αὐτὰρ ἐμοὶ πατέρες μὲν ὅσοι καλλὸν ἐξεδίδαξαν,
Παῖδες δ᾽ οὓς ἐδίδαξα, *id eſt*

Sed mihi patres ſunt, quotquot virtutem me docuerunt: filij autem quos ipſe docui.

2. Licet ſit differentia inter natum & factũ] *Athanaſius Serm. 3. contra Arrianos, Genitum, ſiue natum eſſe, non extraneum quiddã à natura gignentis, qualia ſunt opera, denotare docet, ſed quiddam proprium, quod de ſubſtantia patris emergit: ideóque filium Dei natum ſeu genitum à patre, vbique in ſacris literis prædicari. Factum eſſe, ſeu fieri, & creari, illud dici, quod à natura facientis alienum eſt, & eſſendi exordium habet, quodq́ creatis omnibus, & ſolis rebus conuenit: & eam ob rem Scripturas dicere, In principio fecit Deus cælum & terram, non: In principio genuit. Neque, Manus tuæ genuerunt me: ſed, Manus tuæ fecerunt me, &c.*

[QVI] ILLI, ET OB QVAM CAVSAM, PROgenies viperarum, qui non obediunt Euangelio.

CAPVT LXXX.

Impij ſecũdum naturam ſunt à Deo.

QVemadmodum enim in hominibus indictoaudientes patribus filij abdicati, natura quidem filij eorum ſunt, lege verò alienati ſunt: non enim hæredes fiunt naturalium parentum: eodem modo apud Deum, qui non obediunt ei, abdicati ab eo deſierunt filij eius eſſe: vnde nec hæreditatem eius percipere poſſunt: quemadmodum Dauid ait; Alienati ſunt peccatores ab vtero, [1] ita [eis] ſecundùm ſimilitudinem ſerpentis. Et propter hoc [Dominus] quos ſciebat hominum eſſe progeniem, dixit ſic [2] progeniem viperarum, ſecundùm ſimilitudinem horum animalium, in varietate ambulantes, & lædentes reliquos; Attendite enim (inquit) à fermento Phariſæorum, & Sadducæorum. Sed & de Herode dicens; Dicite (inquit) vulpi huic, nequam aſtutiam eius & dolum ſignificans. Quapropter Dauid Propheta ait; Homo in honore poſitus, aſſimilatus eſt iumentis. Et iterùm Hieremias ait; Equi furentes circa fœminas facti ſunt, vnuſquiſque ad vxorem proximi ſui hinniebat. Et Eſaias in Iudæa præconans,

Pſalm. 57.

Matth. 16.

Luc. 13.

Pſal. 48.

Ierem. 5.

Eſaia 1.

&

& cum Iſraël diſputans, principes Sodomorum, & populum Gomorrhæ dicebat eos.[1] Similes enim Sodomitis tranſgreſſione, & eadem quæ illi fecerunt peccata, eſſe apud eos ſignificans, propter ſimilem operationem eodem vocabulo vocãs eos, & quia non natura eſſent ſic facti à Deo, ſed qui poſſent & iuſtè agere. Idem dicebat, conſilium eis dans
*animabus. [bonũ,] Lauamini, mundi eſtote, auferte nequitias ab * animis veſtris ante oculos meos, *Ibidem.*
quieſcite ab iniquitatibus veſtris. Scilicet quoniã iidem ipſi cùm tranſgrederentur & peccarent, eandem quam Sodomitæ perceperunt obiurgationem. Cùm enim conuerterentur, & pœnitentiam agerent, & quieſcerent à malitia, filij poterant eſſe Dei, & hæreditatẽ conſequi incorruptelæ, quæ ab eo præſtatur. Secundùm hanc igitur rationem, Angelos Diaboli, & filios dixit maligni, qui Diabolo credunt, & ea quæ ſunt eius, agunt. Qui quidem ab initio omnes ab vno [& eodem] Deo facti ſunt. Verùm quando credunt, & ſub-
*abſceſſerint & tranſgreſſi fuerint. iecti eſſe Deo perſeuerant, & doctrinam eius cuſtodiũt, filij ſunt Dei: *cùm autem abſceſſerunt, & tranſgreſſi fuerunt, Diabolo adſcribũtur principi, [ei] qui primò ſibi, tunc & reliquis cauſa abſceſſionis factus eſt. Quoniam autem multi quidem Domini ſermones, vnum autem & eundem omnes annunciant patrem factorem mundi huius, oportebat & nos propter eos, qui in multis erroribus continentur, per multa confutare, ſi quo modo poſſent per multa confutari, ad veritatem conuerti, & ſaluari. Neceſſarium eſt autem, cõ- *Pœnitentia effectus.* *Concluſio huius libri quarti.*
*inſequenti. ſcriptioni huic *conſequenti, poſt Domini ſermones, ſubiungere Pauli quoque doctrinã, & examinare ſententiam eius, & Apoſtolum exponere, & quæcũque ab hæreticis in totum non intelligentibus, quæ à Paulo dicta ſunt, alias acceperunt interpretationes, explanare, & dementiam inſenſationis eorum oſtendere. Et ab eodẽ Paulo, ex quo nobis quæſtiones inferunt, manifeſtare illos quidem mendaces, Apoſtolum verò prædicatorem eſſe veritatis, & omnia conſonantia veritatis præconio docuiſſe, vnũ Deum patrem eum, qui loquutus ſit ad Abraham, qui legiſdationem fecerit, qui Prophetas præmiſerit, qui nouiſ- *Lib. 5. ex Paulo hæreſes confutabit.*
*donat. ſimis temporibus filium ſuum miſerit, [&] ſalutem ſuo plaſmati *donans, quod eſt carnis ſubſtantia. Reliquos igitur ſermones Domini, quos quidam non per parabolas, ſed ſimpliciter ipſis dictionibus docuit de patre, & expoſitionem Epiſtolarum beati Pauli Apoſtoli, in alio libro diſponẽtes, integrũ tibi opus exprobrationis & euerſionis falsò cognominatæ agnitionis præſtante Deo, [4] præbebimus,] & nos ipſos, & te ad contradictionem omnium hæreticorum in quinque exercentes libris.

ANNOTATIONES.

1. Ira eis] *Codices excuſi, eius, quod expunximus authoritate vet. cod. Septuaginta θυμὸς αὐτοῖς, furor ipſis.*

2. Dixit progeniem viperarum] *Homines propter multiplices cupiditates, quibus à recta ratione tranſuerſi aguntur, brutorum nominibus paſſim deſignari, ſcripſit quoque Clemens Alexand. in Protreptico, vt volucrum, eos qui ſunt leues: ſerpentum, deceptores: leonum, qui cædes & minas continuo ſpirãt: porcorum, qui in voluptatum cœno volutantur: & luporum, qui rapaces ſunt. Caterùm de vipera natura & affectibus, multa non iniucunda ſcripſerunt, Plinius libr. 10. cap. 62. Athanaſius quæſtio. 56. ad Antiochum. Ambroſius lib. 5. Hexameron ca. 7. quibus qui eguerit, inde petat, licet. Videat ſi volet Nicandrum, Galenum, & Dioſcoridem.*

3. Similes enim] *Vet. cod.* ſimilem Sodomitis tranſgreſſionẽ, & eadem quę illis fuerũt peccata.

4. Præbebimus] *Ita vetus codex, excuſi præueniemus.*

FINIS LIBRI QVARTI.

Præfatio in Librum quintum Diui Irenæi EPISCOPI LVGDVNENSIS *aduerſus hæreſes.*

Anacephalæoſis ſuperiorum librorum.

TRADVCTIS diligentiſſimè omnibus hæreticis in quatuor libris, qui ſunt tibi ante hunc à nobis editi, & doctrinis ipſorum manifeſtatis, euerſis quoque his, qui irreligioſas adinuenerunt ſententias, aliquid quidem ex propria vniuſcuiuſque illorum doctrina, quam in ſuis conſcriptis reliquerunt, aliquid autem [1] & ratione vniuerſis oſtenſionibus procedente, & veritate oſtẽſa, & manifeſtato præconio Eccleſiæ, quod Prophetæ quidem præconizauerunt, quemadmodum demonſtrauimus, perfecit autem Chriſtus, Apoſtoli verò tradiderunt. A quibus Eccleſia accipiens, per vniuerſum mundum ſola bene cuſtodiens, tradidit filiis ſuis: quæſtionibúſque omnibus ſolutis, quæ ab hæreticis nobis * proponebantur, & Apoſtolorum doctrina explanata, & manifeſtatis pluribus, * quæ à Domino per parabolas, & dicta ſunt, & facta: in hoc libro quinto, qui eſt, De traductione operis vniuerſi, & euerſione falsò cognominatæ agnitionis, & reliquis doctrinis Domini noſtri, & ex Apoſtolicis epiſtolis conabimur oſtenſiones facere, quemadmodũ poſtulaſti à nobis obedientibus tuo præcepto: [2] quoniam & in adminiſtratione Sermonis poſiti ſumus, & omni modo elaboramus ſecundùm noſtrã virtutem, plurima tibi quidem in ſubſidium præſtare, aduerſum contradictiones hæreticorum, errantes autem retrahere, & conuertere ad Eccleſiam Dei, neophytorum quoque ſenſum confirmare, vt ſtabilem cuſtodiant fidem, quam benè cuſtoditam, [3] ab Eccleſia acceperunt, vt nullo modo tranſuertantur ab his, qui malè docere eos, & abducere à veritate conantur. [4] Oportebit autem te, omnéſque lectutos hanc ſcripturam, impenſiùs legere ea, quæ à nobis prædicta ſunt, vt & argumenta ipſa ſcias, aduerſus quæ contradictiones facimus. Sic enim & legitimè eis contradices, & de præparato accipies aduerſus eos contradictiones, illorum quidem ſententias per cœleſtem fidem, velut ſtercora abiiciens, ſolum autem, verum, & firmum magiſtrum ſequẽs, Verbum Dei Ieſum Chriſtum, Dominum noſtrum, qui propter immenſam ſuam dilectionem, factus eſt quod ſumus nos, vti nos perficeret eſſe, quod eſt ipſe.

Hypotheſis huius libri quinti.

*proponuntur.

*quemadmodum.

ANNOTATIONES.

Hunc librum quintum ſine vlla ſectione in capita hactenus reliquerunt ij, qui ſuperiores primò diſtribuerunt. Vetus quoque codex noſter, nec ſignata capita habuit, nec ſignandis argumenta ſuppeditauit. Quamobrẽ viſum eſt, eum quoque inſtar ſuperiorum diuidere in Præfationem, & Capita, hiſque ſingulis ſingulas item ſummas affigere: id quod boni & æqui pij omnes, vti ſpero, conſulent. Apparet profectò præfationem quãdam eſſe initium huius libri, quod & ἀνακεφαλαίωσιν continet præcedentium, & ſequentium ὑπόθεσιν.

1. Et ratione] *Vetus codex* ex ratione, *exiſtimem Irenæum innuere velle, ſe hæreſes iſtas euertiſſe, partim ſcripturis, partim rationibus ab ipſis hæreſibus petitis, quando illas inter ſeſe, & cum veritate prorſus pugnare, in ſuperioribus libris centies oſtendit.*

2. Quoniam & in adminiſtratione] *Cùm Epiſcopus eſſet Galliarum primarius, & cerneret Gnoſticos graues & pernicioſos lupos ouibus ſuis imminere, officij ſui putauit eſſe, illos errorum ſui admonere & conuincere, antidotúmque aduerſus eos aliis ſubminiſtrare: cuius diligentiam & ſedulitatem vtinam imitarentur ſucceſſores.*

3. Ab Eccleſia acceperunt] *Docet fidem niti verbo Dei, quod ſola eccleſia catholica cuſtodit, probat, & intelligit; ideóq́ à Paulo dicitur columna, & firmamẽtum veritatis. Conſule cap. 4. lib. tertij, & 45. libri quarti.*

4. Oportebit autem] *Vetus codex*, Oportebit & te, & omnes lectores, &c.

SOLVS CHRISTVS DIVINA NOS DOCERE, AC REDIMERE POTVIT: IDEMQVE VT NOS REPARARET, *non opinione ex Maria Virgine carnem aſſumpſit, Spirituſſancti operatione, aduerſus Valentini & Ebionis vanitates.*

CAPVT I.

[1] NON enim aliter nos diſcere poteramus quæ ſunt Dei, niſi magiſter noſter, Verbum exiſtens, homo factus fuiſſet. Neque enim alius poterat enarrare nobis quæ ſunt patris, niſi proprium ipſius Verbum. Quis enim alius cognouit ſenſum Domini? Aut quis alius eius conſiliarius factus eſt? Neque rurſus nos aliter diſcere poteramus, niſi magiſtrum [noſtrum] videntes, & per auditum noſtrum vocem eius percipientes, vti imitatores quidem operum, factores autem ſermonum eius facti, communionem habeamus cum ipſo, à perfecto & eo qui eſt ante omnem conditionem, augmentum accipientes, qui nunc nuper facti ſumus à ſolo optimo & bono, & ab eo qui habet donationem incorruptibilitatis, in eam quæ eſt ad eum ſimilitudinem, facti. Prædeſtinati quidẽ vt eſſemus, qui nondum eramus, ſecundùm præſcientiam patris, facti autem initium facturæ, accipiemus in præcognitis temporibus ſecundùm miniſtrationem verbi, qui eſt perfectus in * omnibus, quoniam Verbum potens, & homo verus, ſanguine ſuo rationabiliter redimẽs nos, redemptionem ſemetipſum dedit pro his, qui in captiuitatem ducti ſunt. Et quoniam iniuſtè dominabatur nobis apoſtaſia, & cùm natura eſſemus Dei omnipotentis, alienauit nos cõtra naturam, ſuos proprios faciens diſcipulos, potens in omnibus Dei verbum, & non deficiens in ſua iuſtitia, iuſtè etiam aduerſus ipſam conuerſus eſt apoſtaſiam, eáque ſunt ſua, redimens ab eo:[2] non cum vi, quemadmodum illa initio dominabatur noſtri, ea quæ non erant ſua inſatiabiliter rapiens, ſed ſecundùm ſuadelam: quemadmodum decebat Deum ſuadentem, & non vim inferentem accipere quæ vellet, vt neque quod eſt iuſtum confringeretur, neque antiqua plaſmatio Dei deperiret. [3] Suo igitur ſanguine redimente nos * Domino, & dante animam ſuam pro noſtra anima, & carnem ſuam pro noſtris carnibus, & effundente Spiritum patris in adunitionem & communionem Dei & hominum, ad homines quidem deponente Deum per Spiritum, ad Deum autem rurſus imponente hominem per ſuam incarnationem, & firmè & verè in aduentu ſuo donante nobis incorruptelam, per communionem quæ eſt ad * Deum, perierunt omnes hæreticorum doctrinæ. [4] Vani enim ſunt qui putatiuè dicunt eum apparuiſſe: non enim putatiuè hæc, ſed in ſubſtãtia veritatis fiebant. Si autẽ cùm homo nõ eſſet, apparebat homo, neque quod erat verè perſeuerauit Spiritus Dei: quoniam inuiſibilis eſt Spiritus. Neque veritas quædam erat in eo: non enim illud erat quod videbatur. Prædiximus autem quoniam [5] Abraham & reliqui Prophetæ, prophetice videbãt eum, id quod futurum erat per viſionem prophetantes. Si igitur & nunc talis apparuit, non exiſtens quod videbatur, quædam prophetica viſio facta eſt hominibus, & oportet alium expectare aduentum eius, in quo talis erit, qualis nunc viſus eſt prophetice. Oſtendimus autem * quoniam idem eſt, putatiuè dicere eum viſum, & nihil ex Maria accepiſſe. Neque enim eſſet verè ſanguinem & carnem habens, per quam nos redemit, niſi antiquam plaſmationem Adæ in ſemetipſum recapitulaſſet. Vani igitur qui à Valentino ſunt, hoc dogmatizantes, vti excludant ſalutem carnis, & reprobent plaſmationem Dei. Vani autem

Marginal notes: 1. Cor. 2. — Epheſ. 1. — *hominibus. — *Deo. — *Chriſtus nos iuſtitia, & non violentia redemit.* — *eum. — *Chriſtus verè & non putatiuè carnem noſtram aſſumpſit.* — Ioan. 8. — *quomodo.

Solum Spiritu ſancto operatione, B. Maria Chriſtum concepit & peperit. Luc. 1. Matth. 1.

& Ebionæi, vnitionem Dei & hominis per fidem non recipientes in ſuam animam, ſed in veteri generationis perſeuerantes fermento, neque intelligere volentes quoniam Spiritus ſanctus aduenit in Mariam, & virtus Altiſſimi obumbrauit eam; quapropter & quod generatum eſt, ſanctum eſt, & filius Altiſſimi Dei patris omnium: qui operatus eſt incarnationem eius, & nouam oſtendit generationem: vti quemadmodum per priorem generationem mortem hæreditauimus, ſic per generationem hanc, hæreditaremus vitam. Reprobant itaque hi commixtionem vini cœleſtis, & ſola aqua ſecularis volunt eſſe, non recipientes Deum ad commixtionem ſuam:* perſeuerant autem in eo qui victus eſt Adam, & proiectus eſt de paradiſo, non contemplantes quoniam quemadmodum ab initio plaſmationis noſtræ in Adam, ea quæ fuit à Deo [6] inſpiratio vitæ, vnita plaſmati animauit hominem, & animal * rationabile oſtendit: ſic in fine patris, & Spiritus Dei, adunitus antiquæ ſubſtantiæ plaſmationis Adæ, viuentem & perfectum [7] effecit] hominem, capientem perfectum patrem, vt quemadmodum in animali, omnes mortui ſumus, ſic in ſpiritali omnes viuificemur: non enim effugit aliquãdo Adam manus Dei, ad quas pater loquens, dicit, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Et propter hoc in fine non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex placito patris manus eius viuum perfecerunt hominem, vti fiat Adam ſecundùm imaginem & ſimilitudinem Dei.

Geneſ. 3. Qui Verbi cum carne vnionem non recipiunt, manent in vetere Adamo, nec in eo inſtauratur imago Dei. Rom. 5. Geneſ. 2.

* perſeuerantes.

* rationale.

ANNOTATIONES.

1. Non enim aliter] *Apparet hic nouum argumentũ tractari, quæ cauſa fuit, vt inde Caput primum inciperemus, etiam repugnãte rationis particula,* enim. *Certũ eſt autem authorem ſuperiores libros ſuos nequaquã partiuiſſe: itaque eandem mihi veniam hic dari poſtulo, quæ ſuperioribus conceſſa eſt; qui dum primi ſaxum hoc voluerent, forſitam oneri ſuccubuerunt.*

2. Non cum vi] *His lucem adferent Auguſtini, & Leonis verba, illius. 13. de Trinitate cap. 13.* Placuit Deo propter eruendum hominem de Diaboli poteſtate, non potentia, ſed iuſtitia Diabolus vinceretur: atque ita & homines Imitantes Chriſtum, Iuſtitia quærerent Diabolum vincere, non potẽtia. *Hic Ser. de Natiuit. Magna æquitate Dominum noſtrum cum ſæuiſſimo hoſte noſtro concertaſſe ſcribit, quod nõ in ſua maieſtate, ſed in noſtra humilitate cõgreſſus ſit.*

3. Suo igitur ſanguine] *Theodoretus Dialogo. 3. hãc ſententiam tranſcribit, vſque ad illud,* Et effundente ſpiritum, &c.

4. Vani enim ſunt] *Hunc quoque locum vſque ad* id, Et reprobent plaſmationem Dei] *Idem Theodoretus habet dialogo 2.*

5. Abraham & reliqui prophetæ] *Hic omnino ſimilia ſunt, quæ habet Euſebius lib. 1. demonſt. Euang. ca. 5. Dei enim Verbum quem Chriſtum appellare conſueuimus, Abrahæ, Iacobo, Iobo & aliis patriarchis, non minus cognitum fuiſſe quàm nobis, ſacrarum literarum teſtimoniis contendit: eoſdémque vitam ac mores ſuos compoſuiſſe ad eius pietatis normam, quam Chriſtus per omnes gentes poſtea diſſeminauit, & ob id Chriſti appellationẽ illos nobiſcum communem habere, iuxta id quod de illis in pſalmo dicitur:* Nolite tangere Chriſtos meos. *Subſcribit et Origenes hom. 5. & 8. in Gene. omnéſque fere priſci ſcriptores Eccleſiaſtici, vt in ſuperioribus ſæpe indicauimus.*

6. Inſpiratio vitæ] *Vetus cod.* aſpiratio, *ſic enim vocat animam rationalem, quam Deus in faciem corporis humani ſpirando creauit & infudit.*

7. Effecit hominem] *Expunximus* efficit *ve. cod. authoritate.*

CHRISTVS NON VENIT IN ALIENA, CVM ſua nos gratia viſitauit, & carni noſtræ contulit capacem eſſe ſalutis, verum pro nobis ſanguinem fundendo, verámque carnem ſuam nobis in Euchariſtia exhibendo.

CAPVT II.

Ab eodem Deo ſeruatus eſt homo, a quo & creatus. Geneſ. 2.

[1] VAni autem & qui in aliena dicũt Deũ veniſſe, velut aliena concupiſcentem, vti eum hominẽ qui ab altero factus eſſet, exhiberet ei Deo, qui neque feciſſet neque cõdidiſſet, ſed & qui deſolatus eſſet ab initio à propria hominũ fabricatione. Nõ ergo iuſt⁹ aduẽtus ei⁹, qui ſecũdùm eos aduenit in aliena, neque vere redemit nos ſanguine ſuo, ſi nõ verè homo fact⁹ * eſt reſtaurãs ſuo plaſmati, quod dictũ eſt, In principio factũ eſſe hominẽ ſecundùm imaginẽ & ſimilitudinem Dei, nõ aliena in dolo diripiẽs, ſed ſua propria iuſtè & benignè aſſumẽs. Quantũ attinet quidẽ ad apoſtaſiã, iuſtè ſuo

* eſſet.

iuſtè ſuo ſanguine redimens nos ab ea, quantum autem ad nos, qui redempti ſumus, benignè.[2] Nihil enim illi antè dedimus, neque deſiderat aliquid à nobis, quaſi indigẽs. Nos autem indigemus eius, quæ eſt ad eum communionis. Et propterea benignè effudit ſemetipſum vt nos colligeret[3] in ſinium] patris. Vani autem omnimodo, qui vniuerſam diſpoſitionem Dei contemnunt, & carnis ſalutem negant, & regenerationẽ eius ſpernunt,[4] dicentes non eam capacem eſſe incorruptibilitatis.[5] Sic autem ſecundùm hæc videlicet, nec Dominus ſanguine ſuo redemit nos, neque calix Euchariſtiæ cõmunicatio ſanguinis eius [eſt,] neque panis quem frangimus, communicatio corporis eius eſt.[6] Sanguis enim non eſt, niſi à venis & carnibus, & à reliqua quæ eſt ſecundũ hominẽ ſubſtantia,[7] qua verè factũ Verbum Dei, ſanguine ſuo redemit nos, Quemadmodũ & Apoſtolus eius ait, In quo habemus redemptionẽ, per ſanguinẽ eius, & remiſſionẽ peccatorũ.[8] Et quoniã membra eius ſumus, & per creaturam nutrimur: creaturam autẽ ipſe nobis præſtat, ſolẽ ſuum oriri faciens, & pluens quemadmodũ vult: eum calicem qui eſt creatura, ſuum[9] ſanguinem qui effuſus eſt, ex quo auget noſtrũ ſanguinẽ: & eum panem qui eſt à creatura, ſuũ] corpus cõfirmauit, ex quo noſtra auget corpora.[10] Quando ergo & mixtus calix, &[11] fractus panis percipit Verbum Dei, fit Euchariſtia ſanguinis & corporis Chriſti,[12] ex quibus augetur & conſiſtit carnis noſtræ ſubſtantia,[13] quomodo carnem negant capacem eſſe donationis Dei, qui eſt vita æterna, quæ ſanguine &[14] corpore Chriſti nutritur, & membrum eius,[15] quemadmodũ & [beatus] Apoſtolus ait, in ea quæ eſt ad Epheſios epiſtola, Quoniã membra ſumus corporis eius, de carne eius, & de oſſibus eius: non de ſpirituali aliquo, & inuiſibili homine dicens hæc: (ſpiritus enim neque oſſa neque carnes habet) ſed de ea diſpoſitione, quæ eſt ſecundùm [verum] hominem, quæ ex carnibus & neruis & oſſibus conſiſtit, quæ de calice, qui eſt * ſanguis eius, nutritur, & de pane, qui eſt corpus eius, augetur.[16] Et quemadmodum lignum vitis[17] depoſitum in terra, ſuo fructificat tempore, & granũ tritici decidens in terram, & diſſolutum, multiplex ſurgit, per Spiritum Dei, qui continet omnia, quæ deinde per ſapientiam in vſum * hominibus veniunt, &[18] percipientia verbum Dei, Euchariſtia fiant, quod eſt corpus &] ſanguis Chriſti: ſic & noſtra corpora ex ea nutrita & repoſita in terram, & reſoluta in ea reſurgent, in ſuo tempore, Verbo Dei reſurrectionem eis donante, in gloriam Dei patris. Qui huic mortali immortalitatem circundat, & corruptibili incorruptelam gratuitò donat: quoniam virtus in infirmitate perficitur: vt non quaſi ex nobiſipſis habentes vitam, inflemur aliquando & extollamur aduerſus Deum, ingratam mentem accipientes, experimento autem diſcentes, quoniam ex illius magnitudine, & non ex noſtra natura, habemus in æternum perſeuerantiam: neque ab ea quæ eſt circa Deum gloria, ſicuti eſt, fruſtremur aliquando, neque noſtram naturam ignoremus: ſed vt ſciamus & quid Deus poteſt, & quid homo beneficij * accipit, & non erremus aliquando à vera comprehenſione eorum quæ ſunt, & quemadmodum ſunt, id eſt Dei & hominis. Et nunquid fortè (quemadmodum prędiximus) propter hoc paſſus eſt Deus fieri in nobis reſolutionem, vt per omnia eruditi, in omnibus ſimus * diligentes, neque Deum neque noſmetipſos ignorantes?

Mera Dei benignitate ſumus redempti.

Coloſſ. 1.

Calix mixtus & panis fractus, per Verbũ Dei efficiuntur corpus & ſanguis Chriſti.

Cõmunione corporis & ſanguinis Chriſti, caro noſtra vita æterna efficitur capax.

Epheſ. 5.

Luc 24.

Exemplo reſurrectionis propoſitum confirmat.

1. Cor. 15.

2. Co. 12.

Caro participes eſt ſalutis & gloriæ.

* ſanguinis.

* hominis.

* accepit.

* diligenter.

ANNOTATIONES.

1. Vani autem & qui in aliena [*Marcioniſtæ hũc mundum ab alio Deo, quàm à patre Domini noſtri Ieſu-Chriſti factum dicebant: Valentiniani à Demiurgo, alij verò Gnoſtici ab Angelis: proindéque Dominum noſtrum non in ſua, ſed in aliena veniſſe. Hæc copioſius lib. 3. cap. 11.*

2. Nihil enim ante dedimus] *Vult nullis præcedentibus hominum meritis, ſed ſola gratuita Dei miſericordia effectum eſſe, vt filius Dei homo factus, corpus in ara crucis obtulerit, & ſanguinem fuderit, pro expiatione peccatorum totius mundi. Idem aperte Paulus:* Quum adhuc inimici eſſemus *ait,* recõciliati ſumus Deo per Chriſtum. *Et alibi, negat idem ex operibus Iuſtitiæ quæ fecimus nos, tantum beneficium contigiſſe. Zacharias quoque viſceribus diuinæ miſericordiæ imputat, quod nos viſitarit oriens ex alto. Accuratè & diffusè hæc pertractat Auguſtinus, lib. 13. de Trinitate cap. 16. & 19. & in Enchiridio cap. 36.*

3. In ſinium] *Ita vetus codex: excuſi* in ſinu.

4. Dicentes nõ eam capacem eſſe incorruptibilitatis] *Varia pridẽ ſectæ in huius opinionis cœno volutatæ ſunt: nã inter Iudæos Saducei negarũt carnis Reſurrectionẽ: Illã iam factam fuiſſe nec vltra expectandã, dixerũt Hymenæus & Philetus: Simoni mago, Valẽtino, Appelli, Cerdoni, Caianis, Seuerianis & Archõticis & Proclianitis, hũc errorẽ Auguſtinus impingit, ſicuti Baſilidi, Marcioni & Ophitis Tertull. Cõſentit ei de Marcione Irenæus li. 1. ca. 24. Si quẽ autẽ delectat præter hos Irenæi lo-*

eos euidentiſsimis ſcripturis probatam legere fidem noſtrã de Reſurrectione, Tertullianũ cõſulat librũ de Reſur. Athenagorã li. de Reſurrectione. Ambroſium lib. de fide Reſurrectionis.

5. Sic autem ſecundum hæc videlicet] *Vet. cod.* Si autem non ſaluetur hæc, &c. *Quia totum hũc Irenæi locũ ab Oecolampadianis corruptionibus vindicat, & dilucidè explicat doctus & ſanctus vir Epiſcopus Roffenſis li. 4. de Euchariſtia ca. 23. 24. 25. verba illius ſingulis ſentẽtiis addere commodum eſt.* Eos inceſſit Irenæus, *inquit ille*, qui reſurrectionem futuram non credunt, quandoquidem ſciunt & Chriſtum ſuo ſanguine nos redemiſſe, & eundem ſanguinẽ in Euchariſtia nobis communicaſſe, pariter & ſuum ipſius corpus: ex quibus apertiſſimum eſt nos aliquando Reſurrecturos, quemadmodum & ipſe Reſurrexit. *Et aliquantò poſt:* Qui negant ſalutem carnis, hoc eſt reſurrectionem carnis ad futuram incorruptibilitatem, & hi regenerationem eiuſdẽ ſpernunt, vniuerſam diſpoſitionem Dei contemnunt. Et vani ſunt omni modo: quoniam ita nec Dominus ſanguine ſuo redemit, neque calix Euchariſtiæ communicatio ſanguinis eius eſt, neque panis quem frangimus communicatio corporis eius eſt. Quare cùm verus ſit ſanguis, quem pro nobis effundit, nos eodem vero ſanguine, veráque carne ſua paſcat, conſequitur, vt qui ſic redempti ſumus, regenitique & paſti, verè tandem ſimus ad immortalitatem reſurrecturi. Hanc collectionem iſtis verbis facit Irenæus.

6. Sanguis enim] *Roffenſis.* Docet non eſſe figuratum ſanguinem, ſed verum, qualis in ipſis venis (quæ & vaſa ſanguinis dicuntur) continetur.

7. Qua verè factum Verbum Dei] *Vetus cod.* qua verè factum eſt Verbum Dei.

8. Et quoniam membra ſumus] *Roffenſis.* Diligentius attende quæ dicat Irenæus. Quoniam inquit, eius membra ſumus, idcirco noluit ſanguinis ſui eſſe expertia: ſed ſicut Solem & pluuiam nobis impertit, ita verum ipſius ſanguinem in calice, & verum corpus in ſpecie panis ſe dediſſe teſtatus eſt.

9. Suum ſanguinem qui effuſus eſt] *Decem & ſeptem has voces, quas hactenus deſiderauerãt omnes excuſi codices, ex veteri reſtituimus. Quia hic nihil omnino de ſigno, figura, metonymiáve carnis & ſanguinis meminit Irenæus, idcirco cuiuis perſpicuũ eſt, nullum tropum, nullam metonymiam in his illum agnoſcere.*

10. Quando ergo & mixtus calix] *Roffenſis ita Oecolampadium conuenit:* finge, ſi potes, quibus verbis Irenæus potuit rem pro nobis aperuiſſe dilucidius. Quando inquit, mixtus calix & fractus panis percipit verbum Dei, fit Euchariſtia corporis & ſanguinis Chriſti, hoc eſt, prolatis ſuper pane & vino Chriſti verbis, protinus fit ex eis corpus & ſanguis Chriſti.

11. Fractus panis] *Ita legũt Roffenſis & Oecolampadius lib. 4. de Euchariſtia cap. 23. quos ſecuti ſunt codices Lauſanæ & Baſileæ* 1571. *excuſi, apud epiſcopios: alij omnes* factus panis, *quibus conſentit noſter ve. co. Cæterùm cõſecrationis verba, quæ ſuper panẽ & calicẽ mixtum proferũtur, penitus neceſſaria eſſe ad Euchariſtiæ perfectionẽ, iſtis verbis agnoſcit Irenæus: indéque ſequitur, Gnoſticis poſterioribus nullum omnino eius ſacramẽti vſum exiſtere; quandoquidem ſolius prædicationis verbum, conſecrationis contrà nunquam admittant. De his copioſius diſſeruimus in 34. cap. lib. 4.*

12. Ex quibus augetur] *Roffenſis.* Porro quod dicit ex his augeri corpora noſtra, iſtuc opinor ſpectat, vt ſicut tritici granum poſt mortificationem eius, auctius & multiplicius ex terra ſurgit, ita & corpora noſtra, poſtea quam ad exinanitionem cinerum per mortem redacta ſunt, virtute tamen carnis ipſius viuificatricis, qua paſti ſumus, & vnum effecti cum illo capitali grano, tandem ad cumulatiorem reſurgemus gloriam.

13. Quomodo carnem negãt] *Roffenſis.* Nos iã diſquirimus an verè corpus & ſanguinis Chriſti ſint in Euchariſtia, quemadmodũ omnes orthodoxi ſentiunt; an figuratè ſolùm, vt hæretica impietas arbitratur. Quod ſequitur in Irenæo, noſtrã ſententiã apertiſſimè comprobat. quomodo inquit, hæretici negant carnem eſſe capacem donationis Dei, hoc eſt æternę vitę, quandoquidem Chriſti corpore ſanguinéque nutritur & fit ipſi' membrum? Quid precor dilucidius pro nobis dici queat?

14. Corpore Chriſti nutritur] *Abſurdã eſſe hãc Irenæi locutionem garriẽti Oecolampadio, ita occurrit Roffenſis li. 4. ca. 20.* Alere multa dici poſſunt, quæ minimè tamen in carnẽ vertuntur, quã fouent. Aurum enim & Margaritæ gemmæque pretioſæ cũ in medicaminibus terũtur, multã afferũtur à medicis virtutẽ & fomentum præbere corpori, nec tamẽ ipſa vertũtur in ſubſtantiã corporis. Et pari modo, quid prohibet viuificatricẽ Chriſti carnẽ, illis à quibus piè ſumitur potẽtiſſima quadam & ineffabili ſua virtute præſtare fomentum, & modo quodam alere?

15. Quemadmodũ & beatus Apoſtolus ait] *Roffenſis: Confirmat ſententiã ſuã Irenæus verbis Apoſtoli. Nõ hic diſputo quàm rectè ſenſum attingat Apoſtolicũ: ſed hoc interim affirmo, neminẽ apertius docere corpus & ſanguinem Chriſti cõtineri in Euchariſtia, quàm hic faciat Irenæus, vſque adeò vt fateatur etiã nos, qui Chriſti carne veſcimur, & bibimus eius ſanguinem, non hominis alicui' imaginarij & ſpiritualis carnẽ edere ſanguinémque bibere: ſed eius, qui verè naturã habet hominis carnibus neruiſque conſtantis, propter ea non imaginario ſanguine, neque carne imaginaria, ſed vero ſanguine veráque carne Chriſti nos aſſerit nutriri.*

16. Et queadmodũ lignũ vitis] *Roffenſis.* Carnẽ Chriſti tãtas vires noſtræ carni prębere, vt poſtquã hęc incinerata fuerit, tãdẽ reuiuiſcat, hoc exẽplo apertiſſimè demõſtrat: ecce lignũ vitis, tametſi mortuũ videatur, depoſitũ nihilomin' in terra, ſuo tempore fructificat. Similiter & granũ tritici quamquam ſeminatum in terra mox corrũpitur, tamen poſtea cum ampliori fœnore reſurgit: & hæc per naturam fieri conſpicimus. Quid ergo mirum ſi corpora noſtra carne & ſanguine Chriſti nutrita, poſtquàm redacta ſunt in cineres, per huius tamẽ eſcæ vires & efficaciã, operãte ſpiritu, verbóque Dei reſurgãt ad Immortalitatis gloriã?

De reli-

De reliquis doctiſsimis & pulcherrimis huius authoris verbis ſuperſedeo:que quiſquis accuratè expenderit,piéque vixerit,mirabor ſi ſibi non perſuadeat meram & puram corporis & ſanguinis veritatem in euchariſtia.

17. Depoſitum in terra] *Vetus codex* diſpoſitum in terram:*nihil muto quod ſenſus idem ſit*

18. Et percipientia Verbum Dei] *Nouem has voces,quas manifeſtè deſiderabant omnes excuſi codices, ex veteri reſtituimus.*

IN INFIRMITATE CARNIS HVMANÆ VIRtus elucet,& gloria Dei: qui corpus noſtrum reſurrectionis & immortalitatis particeps efficiet,quum illud ex limo terræ formauerit, ipſique æuo ſempiterno frui concedet, cui exiguam & communem hanc vitam largitur.

CAPVT III.

MAnifeſtiſſimè autem Apoſtolus oſtendit, quoniam traditus eſt ſuæ infirmitati homo, ne elatus aliquando excideret à veritate, in ſecunda quæ eſt ad Corinthios dicens, & vt ſublimitate reuelationum non ſuperextollar,datus eſt mihi ſtimulus carnis,angelus ſatanæ, vti me colaphizet. Et ſuper* hoc ter Dominum rogaui vt abſiſtat à me, & dixit mihi,Sufficit tibi gratia mea:nam virtus in infirmitate perficitur. Libenter* enim gloriabor in infirmitatibus meis,vt inhabitet in me virtus Chriſti.Quid ergo?(dicet enim aliquis)voluit ergo Dominus Apoſtolum ſuum ſic colaphizari, & talem ſuſtinere infirmitatem? Etiam dicit verbum, Virtus enim in infirmitate perficitur, meliorem efficiens hũc, qui per ſuam infirmitatem cognoſcit virtutem Dei. Quemadmodum enim didiciſſet homo quoniam ipſe quidem infirmus,& natura mortalis: Deus autem immortalis & pótens,niſi id quod eſt in vtroque,didiciſſet experimento? Suam enim infirmitatem diſcere per ſuſtinentiam,nihil eſt malum:magis autem & bonum eſt non*oberrare in natura ſua. Extolli autem aduerſus Deum, & præſumptionem ſuæ gloriæ aſſumere, ingratum reddens hominem,multum mali inferebat ei,' vt veritatem ſimul & dilectionem auferret ab eo,eam quæ eſt ad Deum qui fecit eum. Vtrorunque autem experientia veram quæ eſt de Deo & homine agnitionem indidit ei,& auxit eius erga Deum dilectionem. Vbi autem augmentum eſt dilectionis, ibi maior gloria Dei virtute perficitur his qui diligunt eum.Refutant igitur potentiam Dei,& non contemplantur quod eſt* verum, qui infirmitatem intuentur carnis, virtutem autem eius qui *ſuſcitat eam à mortuis, non contemplantur. Si enim mortale non viuificat,& corruptibile non reuocat ad incorruptelam, iam non potens eſt Deus. Sed quoniam potens eſt in his omnibus,de initio noſtro contemplari debemus.[1] Quoniam ſumpſit Deus limum de terra,& formauit hominem: & quidem multo difficilius & incredibilius eſt, ex non exiſtentibus oſſibus & neruis & venis,& reliqua diſpoſitione quæ eſt ſecundùm hominem,facere ad hoc vt ſit,& quidem animalem & rationabilem facere hominem,quàm quod factum eſt, & deinde * ſolutum eſt in terram, propter cauſas quas prædiximus, rurſus redintegrare:licet * in illa ceſſerit, vnde & initio [1] nondum factus, factus eſt homo. Qui enim initio] eum qui non erat,fecit vt eſſet, quando voluit: multo magis eos qui iam fuerunt, rurſus reſtituet volens, in eam quæ ab eo datur vitam.Inuenietur autem perceptrix & capax caro virtutis Dei,quę ab initio percepit artem Dei, & aliud quidem [factus] eſt oculus videns, aliud auris audiens,aliud manus palpans & operans,aliud nerui vndique condenſi, & continentes mēbra,aliud arteriæ & venæ,ſanguinis & ſpiritus tranſitoria:aliud verò in viſcera diuerſa;aliud ſanguis,copulatio animæ & corporis.Quid enim?Non eſt numerum dicere vniuerſæ fabricationis,quę eſt ſecundùm membra hominis,quæ non*ex alia facta eſt,ſed ex magna ſapientia Dei.* Quæ autem ſapientia participant Deum, participant & virtutem eius.Non igitur exors[eſt]caro ſapientiæ & virtutis. Nam virtus eius quæ vitam præſtat, in infirmitate perficitur, id eſt in carne.Dicant autem nobis, qui dicunt non eſſe capacē carnē illius vitæ quę datur à Deo, vtrũ viuentes nunc,& participantes vitam*dicant hęc, an in totũ vitæ quidē habētes nihil,mortuos autem ſemetipſos in præſenti cōfitebuntur;

Margin notes:

2.Cor.12.

* hæc.

* ergo magis.

Infirmitas propria nos admonet virtutis diuinæ.

* aberrare.

* Verbũ.

* ſuſcitet.

Aduerſantur potentia Dei,qui propria infirmitate ſpecta, ex aduerſo illius virtutem intueri nolunt.

Geneſ.1. & 2.

* reſolutum.

* nulla.

Qui ex nihilo corpus noſtrum formauit, multo magis id ciniteres conuerſum reſuſcitare & reparare poterit.

* aliàs.

* dicunt.

2.Cor.12.

Et ſi quidem mortui, quomodo & mouentur, & loquuntur, & reliqua faciunt quæ non mortuorum ſed viuorum ſunt opera? Si autem viuunt nũc, & totum illorum corpus participat vitæ, quomodo audent dicere non eſſe carnem participatricem vitæ, confitentes habere ſe vitam in præſenti? Simile eſt quemadmodum ſiquis ſpongiam aquæ plenam tenens vel faculam ignis, non poſſe participare aquæ dicat ſpongiam, neque faculam igni. Eo modo & hi viuere ſe dicentes, [& portare vitam dicentes,] & in ſuis membris exultantes, poſtea ſibimetipſis contrarij exiſtentes, dicunt non eſſe membra ipſorum percapabilia vitæ. Si autem hæc quæ eſt temporalis vita, cùm ſit multo infirmior quàm illa æterna vita, tamen tantum potens eſt vt viuificet noſtra membra mortalia, cur illa quæ eſt æterna vita, non viuificabit eam carnem quæ iam meditata, & * aſſueſcit portare vitam? [1] Quoniam autem participatrix vitæ ſit caro, ad hoc quod viuet oſtenditur: viuit enim inquantum Deus vult viuere. Quoniam autem & Deus potens eſt præſtare vitam nobis qui viuimus, & Dominus itaque cùm ſit potens viuificare plaſma ſuum, & caro cùm poſſit viuificari, quid ſupereſt quod prohibeat eam percipere incorruptelam, quæ eſt longa & ſine fine à Deo tributa vita?

Vita qua fruimur locuples teſtis eſt virtutis Dei, qua ſempiternã accipiemus.

* aſſueta ſit.

ANNOTATIONES.

1\. Vt veritatem ſimul] *Vetus codex* vt nec veritatem ſimul & dilectionem auferret ab eo, & eã quæ eſt ad eum, qui fecit eum. Vtroũque enim experientia vera, &c. *quia meliorem excuſorum codicum lectionem iudicauimus, hæc tantum indicans.*

2\. Quoniam ſompſit Deus] *Eodem pacto Tertullianus libro de reſur. car.* Idoneus eſt, *ſcribit*, reficere carnem qui fecit: quantò plus eſt feciſſe, quàm refeciſſe: initiũ dediſſe, quàm reddidiſſe. Ita reſtitutionẽ carnis faciliorẽ credas inſtitutione. *Similia rurſus idem tradit c. 45. Apo. quibus aſtipulatur Athenagoras libello de Reſur. carnis. Ornatè & copioſè præ cæteris Clemens Ro. lib. 5. Conſtit. Apoſt. cap. 8. & Cyrillus Hieroſ. Catecheſi. 18.*

3\. Nondum factus] *Octo iſtas dictiones ex veteri codice reſtituimus.*

4\. Quæ autẽ ſapientia] *Vetus cod.* quæ autem ſapiẽtiam participant Domini.

5\. Quoniam autẽ participatrix vitæ] *Quædam hoc loco adiicit ve. co. quæ textui inſerere noluimus: quoniam plenum ſenſum non reddant, ſed alia deſiderare videantur, & ea ſunt:* Quoniam autem participatrix vitæ ſit caro, ex hoc quod iuuat oſtenditor, rei vitam manifeſtum eſt. Illo enim præſtante vitam nobis viuimus, &c.

FALLVNTVR QVI PRÆTER MVNDI FABRIcatorem alterum Deum patrem confingunt, quem infirmum & inutilem, aut malignum & inuidum eſſe neceſſe eſt, ſi corporibus noſtris vitam æternam præſtare vel non poſſit, vel nolit.

CAPVT IIII.

Latent autem ſemetipſos, qui alterum affingunt patrem, [2] præter Demiurgum,] & bonum eum vocant, infirmum & inutilem & negligentem inferẽres eum, vt non dicamus quoniam liuidum & inuidum, in eo quòd dicant nõ viuificari ab eo noſtra corpora. Cùm enim dicãt ea quę omnibus ſunt manifeſta, quoniã perſeuerãt immortalia, vtputa ſpiritus & anima, & quæ ſunt alia, quoniam viuificantur à patre, * illud autem quod non aliàs viuificatur, niſi illi Deus præſtet vitam, de reliquo aut impotentem & infirmum oſtendit patrem ipſorum, aut inuidum & liuidum. Demiurgo enim & hîc viuificante mortalia corpora noſtra, & reſurrectionem eis per Prophetas promittente, quemadmodum oſtendimus, quis potentior & fortior & verè bonus oſtenditur? Vtrum Demiurgus, qui totum viuificat hominem, an falſò cognominatus ipſorum pater? Qui equidem quæ ſunt natura immortalia [quibus à ſua natura adeſt viuere, fingit ſe viuificare:] quibus autem opus eſt ab eo * adiutorio vt viuant, non viuificans [ille] benignè [ſed] relinquens illa negligenter in mortem. Vtrum ergo & his vitam pater ipſorum, cùm non poſſit [præſtare] non præſtat, an cùm poſſit? Siquidem cùm nõ poſſit, iam nõ potens eſt, neque perfectus ſuper Demiurgũ. Demiurgus enim præſtat quemadmodũ adeſt videre, quod ille non poteſt præſtare. Si autẽ cùm poſſit præſtare, non præſtat, iam non bonus oſtenditur, ſed inuidus & malignus pater. Si autem & cauſam aliquam dixerint, per quam non viuificat corpora pater ipſorum, ipſam cauſam maiorem neceſſe eſt apparere quàm patrem obtinentem benignitatem eius, &

Non eſt alius pater ſupra Creatorem mundi.

* aliud.

* adiutorium.

Dilemmate vrget Gnoſticos.

infirmabitur benignitas eius propter cauſam eam quæ ab ipſis dicitur. Quoniam autem poſſunt corpora percipere vitam, omnibus videre eſt. Viuunt enim in quantum ea Deus vult viuere: & iam non poſſunt dicere quòd minimè valeant vitam capere. Si igitur propter neceſſitatem & cauſam aliam quandam non viuificantur, * quæ poſſunt participare vitam, erit neceſſitati & cauſæ ſeruiens pater ipſorum, & non iam liber & ſuæ poteſtatis in ſententia.

* qui.

ANNOTATIONES.

1. Præter Demiurgum] *Tres has voces codices omnes excuſi hactenus deſiderarant. Porrò libro 1. cap. 1. 13. 16. 19. 25. 33. ſatis ſuperq́ illos dinumerauit, qui alium Deum à mundi conditore conſtituerunt.*

2. Quibus ſua] *Nouem has dictiones ex veteri cod. adiecimus & non ita multò poſt, tres alias.*

PRISCORVM VITA LONGÆVA, HELIÆ ET Enoch cum propriis corporibus tranſlatio, vnà cum Iona, Anania, Azaria & Miſaëlis in ſummus periculis conſeruatione, euidenter oſtendunt Deum excitare poſſe corpora noſtra ad vitam æternam.

CAPVT V.

* perſeuerant.

QVoniam autem multo tempore * perſeuerabāt corpora in quantum placuit deo bene habere, [1] legant Scripturas, & inuenient eos qui ante nos fuerunt, ſeptingentos, & octingentos, & nongentos annos ſupergreſſos: & conſequebantur corpora ipſorum longinquitatem dierum, & participabant vitam, in quantum ea Deus viuere volebat, Quid autem de illis dicemus? *Quoniam quidem [2] Enoch placens Deo in quo placuit corpore tranſlatus eſt, tranſlationem iuſtorum præmonſtrans. Et Helias ſicut erat in plaſmatis ſubſtantia, aſſumptus eſt, aſſumptionem patrum prophetans: & nihil impedit eos corpus in tranſlatione & aſſumptione eorū. Per illas enim manus, per quas in initio plaſmati ſunt, per ipſas & aſſumptionem & tranſlationem acceperunt. Aſſuetæ enim erant in Adam manus Dei coaptare, & tenere, & baiulare ſuum plaſma, & ferre & ponere vbi ipſę Vellent. Vbi ergo primus poſitus eſt homo, ſcilicet in paradiſo, quemadmodum Scriptura dicit, Et plantauit Deus paradiſum in Eden contra Orientem, & poſuit ibi hominem quem plaſmauit, & inde proiectus in hunc mūdum non obediens. Quapropter dicunt presbyteri, qui ſunt Apoſtolorum diſcipuli, eos qui tranſlati ſunt, [1] illuc tranſlatos eſſe. Iuſtis enim hominibus & ſpiritum habentibus præparatus eſt paradiſus, in quem & Paulus Apoſtolus aſportatus audiuit ſermones inenarrabiles, quātum ad nos in præſenti: & ibi manere eos qui tranſlati ſunt vſque ad conſummationem [4] coauſpicātes] incorruptelam. Si autem quis impoſſibile exiſtimet tantis tēporibus permanere homines, & Heliam in carne aſſumptum, conſumptam autem carnem eius in igneo curru, intendat quoniam Ionas quidem in profundum proiectus eſt, & in ventrem ceti abſorptus, ſaluus iterum exputus eſt terræ, iuſſu Dei. [1] Ananias etiam, & Azarias & Mizael miſſi in caminum ignis ſeptulum exardentē, neque nociti ſunt aliquid, neque odor ignis inuentus eſt in eis. Quæ igitur affuit illis manus Dei, & inopinata & impoſſibilia naturæ * hominū in eis perficiēs, quid mirum ſi in his qui tranſlati ſunt, effecit aliquid inopinatum, deſeruiens voluntati patris? * Hæc eſt autem filius Dei, quemadmodum Scriptura ait dixiſſe Nabuchodonozor regem, Nónne tres viros miſimus in caminum? & ecce, ego video quatuor deambulantes in medio ignis, & quartus ſimilis [eſt] filio Dei. Neque igitur natura alicuius eorum quæ facta ſunt, neque infirmitas carnis fortior erit ſuper voluntatem Dei. Non enim Deus his quæ facta ſunt, [ſed ea quæ facta ſunt,] ſubiecta ſunt Deo, & omnia ſeruiunt voluntati eius. Quapropter & Dominus ait, Quæ impoſſibilia ſunt apud homines, poſſibilia ſunt apud Deum. Quemadmodum igitur his qui nunc ſunt hominibus ignorantibus diſpoſitionem Dei, incredibile & impoſſibile * videretur tantos annos ali-

* quando quidem.
* hominis
* Hic.
* videtur.

Gene. 5 et 9. Priſcorū vita longæua, argumentū eſt vitæ immortalis.
Gene. 5. Eccleſiaſt. 44. Heb 11.
4 Reg. 2. Enoch & Helia aſſūptio quid ſignificat.
Gene. 2. & 3. In quē paradiſum tranſlati fuerūt Enoch & Helias.
2. Cor. 12.
4. Reg. 2. Iona 1. & Dan. 3. Ex his quæ Ionæ et trib' pueris acciderunt, reſurrectionē poſſibilem probat. Ibidem.
Luc 18.

quem hominem poſſe viuere, & vixerunt hi qui ante nos fuerunt, & viuunt qui tranſlati ſunt ad exemplum [futuræ] longitudinis dierũ, & de ventre ceti, & de camino ignis ſaluos exiiſe, & tamen exierunt, educti velut manu Dei, ad oſtenſionem virtutis eius. Sic & nũc, quãuis quidam ignorantes virtutem & promiſsionem Dei, contradicant ſuæ ſaluti, impoſsibile exiſtimantes poſſe Deum ſuſcitãtem corpora in ſempiternum perſeuerationem eis donare, non tamen incredulitas talium * euacuauit fidem Dei. *euacuabit.

ANNOTATIONES.

1. Legant Scripturas] *Geneſis 5. capite Adam 930. Seth. 912. Enos 905. Cainã 910. Malaleel 895. Mathuſala 969 annos vixiſſe referũtur. Auguſtinus 15. de Ciuitate cap. 12. nullo modo audiendos cenſet, qui putant aliter annos illos illis temporibus cõputatos. i. tãta breuitatis, vt vnus annus noſter decem illorum habuiſſe credatur. Irenæus quoque idem pro certo habet, aliàs nullum inde traheret argumentum. Verùm quia multi hoc tam breue viuere noſtrum ſecum reputantes, & ſcripturæ autoritatem conuellere non audentes, annos illos non ſolis circuitu, ſed Lunæ ſenio confici putarint, vt pro annis menſes habeantur: Varronem quoque Romanorum doctiſsimũ, atque Plinium incertum, fabuloſum, aut id etiam impoſsibile exiſtimaſſe, quod fertur de tanta priſcorum viuacitate, totq́ annorum ſeculis, compertum habeam; iccirco rem iſtam paulo accuratius excutere non erit iniucũdum. Ac imprimis non video, cur primigeniorũ hominum vitam tantopere miremur, cùm noſtra diuturnior ſit, ſi luna mẽſtrua, & non ſolis periodo annos illorum metiamur; quãdoquidem ſi quis noſtrum ad 100. peruenit annum, tum ille 1200. lunares annos viuere certum eſt, quod nulli vnquam veterum datum fuit. Ad hæc, Ioſephus lib. 1. Antiq. rationes non contemnendas reddit, cur illi in tot ſecula vitæ ſuæ tempora prorogare potuerint. Illi nimirũ Deo amici, & ab ipſo prorſus producti, & integriore vtentes alimento: præterea etiam virtutis gratia, vt & res poſteris perutiles inuenirent & traderent, ob id non iniuria multis annorum chiliadibus vixiſſe putãdi ſunt. At vt Ethnicis os obſtruamus, qui hac in re ſcripturis diuinis fidem non habent; ex illorum authoribus producamus nonnullos, quos longiſsimã vitam vixiſſe negare non poterunt. Plinius ipſe Valerio Coruino, & Metello C. annos tribuit; Terentiæ Ciceronis CXVIJ. Arganthonio regi CL. Cyniræ CLX. Ægimio CC. Pictoreo CCC. Dandoni D. alteri ex Xenophontis authoritate DCCC. Lucianus libello, cuius titulus eſt, περὶ μακροβίων. i. De iis qui ad longæuã ætatem peruenerunt, Tireſiam vatem ad ſex vſque ætates, Neſtorem ad tres vitam produxiſſe ſcribit: Numam Pompilium, & Seruium Tullium octoginta, Tarquinium nonaginta; Agathoclem & Hieronem 92. Cyrum 100. Mnaſitrem 96. Manemem 115. Democritum 104. Xenophilum 105. Solonem, Thaletem, Pittachum 100. Cteſibium 124. annos vel attigiſſe vel ſuperaſſe, & quamplurimos alios macrobios aſſeuerat, & dinumerat, Homero, Herodoto, Anacreõte, & multis aliis laudatis authoribus. Valerius maximus Æthiopes, Indóſque 130. annos tranſgredi, Epirotas quoſdam 200, explere, & Litorium quendam trecenteſimum cumulaſſe teſtis eſt. Quid igitur de noſtris garriunt, quos è ſcripturis nongentos attigiſſe docemus? Concedant ſaltem homini, cui viui, vt ſcribit Plinius, immenſa viuendi cupido, quod cornicibus & ceruis non denegant. Cornices nouem ſecula viuere poſſe concedunt Heſiodus, Vergilius, Ouidius, Martialis. Heſiodi verſiculum de ceruis, Vergilius interpretatur:*

Lib. 7. cap. 48.
Valerius li. 8. cap. 14.
Lib. 8. cap 14.

Et quater egreditur cornicis ſecula ceruus.

Satyricus etiam Poëta:

Iam iuuenẽ torqnet lõga & ceruina ſenectus.

Sed de his pro occaſione ſatis.

2. Enoch placens Deo] *Hunc Irenæi locum ſic exprimit Tertullianus:* Quod hodie Enoch, & Helias nondum reſurrectione diſpuncti, quia nec morte functi, qua tantùm de orbe trãſlati, & hoc ipſo iam æternitatis candidati ab omni vitio, & ab omni damno, & ab omni iniuria & contumelia immunitatem carnis ediſcũt: cuinam fidei teſtimonium ſignant, niſi quia credi oportet, hæc futuræ integritatis eſſe documenta? *Epiphanius quoque in Anchorato, vocat Enochum & Heliam duos primogenitos noſtræ reſurrectionis: & illum quidem in præputio & coniugali contumelia, hunc autem in Circunciſione & virginitate, quibus ſubſcribit Auguſtinus 15. de Ciuitat. Dei, cap. 19. Clementis Romani verba ſunt, lib. 5. Conſtit. cap. 8.* Si voluiſſet Deus homines immortales manere, quod hoc facere potuit, oſtendit in Enoch, & in Helia, quos mortem experiri non permiſit.

Liber de Reſur. car.

3. Illuc tranſlatos eſſe] *Diſputationem de loco in quem Deus tranſtulerit, & hucuſque viuentes conſeruarit Enochum & Heliam, Auguſtinus iudicauit ad fidẽ non pertinere, lib. 2. de peccato originali, cap. 23. At cùm hîc Irenæus doceat Apoſtolorum diſcipulos & auditores, illos in paradiſum terreſtrem, vbicunq́ ille ſit, trãſlatos fuiſſe, indéque qui aduerſus Antichriſtum prælientur, venturos: cui ſententiæ omnes ferè Græci, & Latini patres adſtipulantur, mihi parum tutum videtur aliter nunc ſentire. Patrum nomina, locóſque, in quibus id legimus, præter eos, quos in cap. 30. libri quarti adduximus, hîc ſignare in gratiã ſtudioſorum è re eſt. Nicodemus hiſtor. de reſurrectione Domini. Iſidorus de vita & obitu ſanctorum. Hypolitus martyr orat. de Antichriſto. Ambroſius in cap. 4. Roman. Athanaſius lib. Quod Nicena Synodus, &c. Gregorius in 18. cap. Iob. Et hom. 12. in Ezechiel. Hieronymus epiſt. ad Pammachium aduerſus errores Ioan. Hieroſ. Damaſcenus lib. 4. cap. 28. Iuſtinus martyr quæſt. 85. ad Orthod. Arethas Cappadox in 11. cap. Apocal. Procopius Gaza in 4. Geneſ. Plures alios legendo notes licet.*

4. Conſpicantes] *Ita codex vetus: excuſi* conſpicantes.

5. Ananias etiam] *Eadem habet Tertullianus hiſce verbis.* Corporum à reſurrectione futuræ integritatis documẽta fuerunt veſtimenta & calciamẽta filiorum Iſraelis indetrita quadraginta annis: & quod Babylonij ignes trium fratrum nec Thiaras nec

Liber de Reſur. car.

ras nce

ras, nec Sarabara læſerunt, quod Ionas incolumis expuitur. *Et Clemens Rom. lib. 5. Conſtit. cap. 8.* Qui Ionam poſt tertium diem, viuum incolumemque de vētre ceti eduxit, & tres pueros Babylonico camino eripuit: is quoque nos poterit à morte excitare.

INTEGRVM ET PERFECTVM HOMINEM, CORpore & anima conſtantem & coniunctum, ſaluum faciet Deus, quum eum Verbum adſumpſerit, & donis Spiritus ſancti ornauerit, cuius corpora noſtra templa ſunt & dicuntur.

Capvt VI.

Glorificabitur autem Deus in ſuo plaſmate, cōforme illud & conſequens ſuo puero adaptans. Per manus enim patris, id eſt per filium & Spiritum, fit homo ſecundùm ſimilitudinem Dei, ſed non pars hominis. Anima autem & Spiritus pars hominis eſſe poſſunt, homo autem nequaquam: perfectus autem homo, commixtio & adunitio eſt animæ aſſumentis Spiritū patris, &[1] admixta ei carni][2] quæ eſt plaſmata ſecundùm imaginē Dei. Propter quod & Apoſtolus ait, Sapientiā loquimur inter perfectos. Perfectos dicēs eos qui perceperunt Spiritum Dei, & omnibus linguis loquuntur per Spiritum Dei, quēadmodum & ipſe loquebatur. [3] Quemadmodum & multos audiuimus fratres in Eccleſia, Prophetica habētes chariſmata, & per Spiritum vniuerſis linguis loquentes, & abſcōſa hominum in manifeſtum producentes ad vtilitatem, & myſteria Dei enarrantes, quos & ſpirituales Apoſtolus vocat, ſecundùm participationem Spiritus exiſtentes ſpirituales, ſed non ſecundùm defraudationem & interceptionem carnis, & nudè hoc ipſum ſolum. Si enim ſubſtantiam tollat aliquis carnis, id eſt plaſmatis, & nudè idipſum ſolum Spiritū intelligat, iam non ſpiritualis homo eſt, quod eſt tale, ſed ſpiritus hominis aut Spiritus Dei. Cùm autem ſpiritus hic commixtus animæ vnitur plaſmati, propter effuſionem Spiritus, ſpiritualis & perfectus homo factus eſt, & hic eſt qui ſecundùm imaginem & ſimilitudinem factus eſt Dei. Si autem defuerit animæ Spiritus, animalis eſt verè, qui eſt talis, & carnalis derelictus imperfectus erit, imaginē quidem habens in plaſmate, ſimilitudinē verò non aſſumens per Spiritum. Sicut autem hic imperfectus eſt, ſic iterum ſi quis tollat imaginem, & ſpernat plaſma, iam non hominem intelligere poteſt,[4] ſed [aut] partem aliquam hominis, quemadmodum prædiximus, vel aliud aliquid præter hominem. Neque enim plaſmatio carnis ipſa ſecundùm ſe homo perfectus eſt, ſed corpus hominis & pars hominis. Neque enim & anima ipſa ſecundùm ſe homo, ſed anima hominis, & pars hominis. Neque ſpiritus homo: ſpiritus enim, & non homo vocatur.[5] Commixtio autem & vnitio horum omnium, perfectum hominem efficit. Et propter hoc Apoſtolus ſeipſum exponens, explanauit perfectum & ſpiritualem ſalutem hominis, in prima [Epiſtola] ad Theſſalonicenſes dicens, Deus autē pacis ſanctificet vos perfectos, vt integer veſter ſpiritus, & anima & corpus ſine querela in aduentum Domini Ieſu Chriſti ſeruetur. Et quam vtique cauſam habebat his tribus, id eſt, animæ & corpori & ſpiritui integram & perfectam perſeuerationem precari in aduentu Domini, niſi reintegrationem & adunitionem trium, vnam & eandem ipſorum ſciebat ſalutem? Propter quod & perfectos ait eos, qui tria ſine querela exhibent Domino. Perfecti igitur, qui & Spiritum in ſe perſeuerantem *habent Dei, & animas & corpora ſine querela ſeruauerint, [Dei] id eſt, illam quæ ad Deum eſt fidem ſeruantes, & eam quæ ad proximum eſt [iuſtitiam] cuſtodientes. Vnde & templum Dei, plaſma eſſe ait. Neſcitis, dicens, quoniam templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei violauerit, diſperdet illum Deus. Templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos: manifeſtè templum corpus dicens in quo habitat Spiritus. Quemadmodum & Dominus *de eo ait, ſoluite hoc templum, & in tribus diebus *excitabo illud. Hoc autem (inquit) dicebat de corpore ſuo. Et non tantùm templum, ſed & templum Chriſti ſcit corpora noſtra, ad Corinthios dicens, Neſcitis quoniā corpora veſtra membra Chriſti ſunt? Tollens ergo membra Chriſti, faciam membra me-

Homo perfectus. *1. Cor. 2.* *Linguis loquentes & prophetātes Irenæi tempore.* *Homo quādo animalis.* *Corpus & anima partes tantum hominis ſūt.* *1. Theſ. 5.* *Perfecti qui ſint & dicantur.* *1. Cor. 3.* *Io. 2.* *Tēpla Spiritusſancti ſunt corpora noſtra.* *1. Cor. 6.*

* habuerunt. * de ſe. * ſuſcitabo.

retricis? Non de alio quodam homine ſpiritali dicens hæc: non enim ille complectitur meretricem, ſed corpus noſtrum, id eſt, caro quæ cum ſanctimonia perſeuerat & munditia, membra dixit eſſe Chriſti. Quando autem complectitur meretricem, membra fieri meretricis: & propter hoc dixit, Si quis templum Dei violauerit, diſperdet illum Deus. Templum igitur Dei in quo ſpiritus inhabitat patris, & membra Chriſti non participare ſalutem, ſed in perditionem redigi dicere, quomodo non maximæ eſt blaſphemiæ? *Quomodo autem corpora noſtra, non ex ſua ſubſtantia, ſed ex Dei virtute ſuſcitantur, Corinthiis dicit, Corpus autem non fornicationi, ſed Domino: & Dominus corpori. Deus autem qui & Dominum ſuſcitauit & nos ſuſcitabit per virtutem ſuam.

[Margin: 1.Cor.3. — 1.Cor.6. — *Quoniã.]

ANNOTATIONES.

1. Admixta ei carni] *Ita vetus codex: excuſi omnes* admixtæ in carne.

2. Quæ eſt plaſmata ſecũdum imaginem Dei] *Videtur imaginem Dei in carne conſtituere: Quod Auguſtinus improbat. Lib.12. de Trinit.cap.7. & lib.6. de Gene. ad literã cap.12. Idem rurſus lib.de hæreſibus poſt Philaſtrium, eam opinionem inter hæreſes annumerat. Caſsianus quoque Collatione 10. Antropomorphitas Deũ ideo corporeũ dixiſſe ſcribit, quod iuxta corpus, hominem ad imaginem ſuam feciſſet. Abſit autem, vt hæc Irenæi verba vllum errorem continere dicamus: Quandoquidem imaginis nomine formam in Cœlum erectam, vitam immortalem, aliaq; non exigua dona corpori ipſi à Deo collata intelligit; quibus animi facultates interna indicabantur, & Creatoris potentia, ſapientia, bonitáſque referebantur: quæ etiam Auguſtinus ipſe nunc ſimilitudinẽ Dei, nunc veſtigia nominat, lib.3.de Gene.cap.16. & lib. 6.cap.12.*

3. Quemadmodũ multos audiuimus fratres] *Hæc Irenæi verba recitat Euſebius, vſque ad illud,* quos & ſpirituales Apoſtolus vocat: *lib.5. Hiſtoriæ cap.7. Similia iſtis videre etiam licebit ſupra lib.2. cap.57, quo loco quædam annotauimus.*

4. Sed aut partem] *Codices excuſi* ſed & partem.

5 Commixtio autem & vnio] *Eodem pacto Iuſtinus martyr initio lib. de Trinitate, & Athenagoras lib.de Reſur. deſcribunt hominem: ſed apertiora ſunt Tertulliani verba:* Vocabulum homo conſertarũ duarum ſubſtantiarum quodammodo fibula eſt, ſub quo non poſſunt eſſe niſi cohærentes, *libro de reſurrectione carnis.*

QVIA CHRISTVS IN CARNE NOSTRA RE-ſurrexit, conſequitur nos in eadem reſurrecturos, quum etiam viuificatio nobis promiſſa, ad ſpiritus naturaliter immortales referri non debeat, ſed ad corpora, ex ſe mortalia.

CAPVT VII.

Q[1]Vomodo igitur Chriſtus in carnis ſubſtantia ſurrexit, & oſtendit diſcipulis *fixuram clauorum, & apertionem lateris, hæc autem ſunt indicia carnis eius, quæ ſurrexit à mortuis, ſic & nos (inquit) ſuſcitabit per virtutẽ ſuam. Et iterum ad Romanos ait, Si autem Spiritus eius qui ſuſcitauit Ieſum [2] à mortuis, habitat in vobis, qui ſuſcitauit] Chriſtum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora [veſtra.] Quæ ſunt ergo mortalia corpora? nunquidnam animæ? Sed incorruptibiles animæ, quantum ad comparationem mortalium corporum. Inſufflauit enim in faciem hominis Deus flatum vitæ, & factus eſt in animam viuentem: flatus autem vitæ incorporalis eſt. Sed ne mortalem quidem poſſunt dicere hominem ipſum [3] flatum vitæ exiſtentem. Et propter hoc Dauid ait: Et anima mea illi viuet, tanquam immortali ſubſtantia vna] eius exiſtente. Sed neque ſpiritum poſſunt dicere mortale corpus. Quid igitur ſuper eſt dicere mortale corpus, niſi plaſma, id eſt, [4] caro, de qua & ſermo eſt ei, *quomodo viuificabit eam Deus? Hæc enim eſt quæ moritur & ſoluitur, ſed non anima, neque ſpiritus. Mori enim eſt vitalem amittere habilitatem, & ſine ſpiramine in poſterum, & inanimalem & *immobilem fieri, & deperire in illa, ex quibus & initiũ ſubſtantiæ habuit. Hoc autem neque animæ euenit: flatus eſt enim vitæ: neque ſpiritui: incompoſitus eſt enim & ſimplex ſpiritus, qui reſolui non poteſt, & ipſe vita eſt eorum qui percipiunt illum. [5] Supereſt igitur vt circa carnem mors oſtendatur, quæ poſteaquã exierit anima, ſine ſpiratione & inanimale efficitur, & paulatim reſoluitur in terram, ex qua ſumpta eſt. Hæc igitur mortalis, hæc autem eſt de qua etiam dicit, Viuificabit

[Margin: *Vt Chriſt' in carne reſurrexit: ſic & nos reſurgemus. Rom.8.* — *Gene.2.* — *Reſurrectio promiſſa ad corpora mortalia, non ad animas pertinet.* — *figuras. — *quoniã. — *immemorabile.]

uificabit & mortalia corpora noſtra. Et propter hoc ait de ea in prima ad Corinthios, Sic & reſurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptionem. Etenim tu (ait) quod ſeminas non viuificatur, niſi prius moriatur. Quid eſt autem quod vt granũ tritici ſeminatur & putrit in terra, niſi corpora quæ in terra ponuntur, in qua & ſemina iactantur? & propter hoc dixit, Seminatur in ignobilitate, ſurgit in gloria. Quid enim ignobilius carne mortua, vel quid iterum glorioſius ſurgente ea, & percipiente incorruptelã? Seminatur in infirmitate, ſurgit in virtute: in infirmitate [quidem] ſua, quoniam cùm ſit terra, in terram vadit: virtute autem Dei, qui eam ſuſcitat à mortuis, ſeminatur corpus animale, & *ſurgit corpus ſpirituale. Indubitatè docuit quoniam neque de anima, neque de ſpiritu ſermo eſt ei, ſed de mortificatis corporibus. Hæc ſunt enim corpora animalia, id eſt, participantia animæ: quam cùm amiſerint, mortificantur. Deinde per Spiritum ſurgentia fiunt corpora ſpiritualia, vti per Spiritum ſemper manentẽ habeant vitam. Nũc enim (inquit) ex parte [cognoſcimus, & ex parte] prophetamus, tunc autem facie ad faciẽ. Hoc eſt quod & à Petro dictum eſt, Quem cùm non videritis [6] diligitis,] in quem nunc quoque non videntes [creditis,] credentes autem, exultabitis gaudio inenarrabili.[7] Facies enim noſtra videbit faciem Dei viui, & gaudebit gaudio inenarrabili, videlicet, cùm ſuum videat gaudium.

1. Cor. 15. — * ſurget. — 1. Cor. 13. — 1. Pet. 1. — *Viſio Dei.*

ANNOTATIONES.

1. Quomodo igitur Chriſtus] *Iiſdem iſtis argumentis in eiuſdem rei confirmationem vtuntur, Ignatius in Epiſtolis paſſim, Tertullianus lib. de Reſur. carnis, Hieronymus aduerſus errores Io. Hieroſolymitani.*

2. A mortuis] *Septẽ has voces ex veteri codice reſtituimus.*

3. Flatũ vitæ exiſtẽtem] *Sexdecim iſtas dictiones ex veteri codice adiecimus: vnicã deleuimus, nẽpe* flatu.

4. Caro de qua] *Vetus codex paululũ ita deflectit.* Caro de qua ſermo eſt, quoniã viuificauit eã De⁹.

5. Super eſt igitur] *Ita & Tertul. lib. de Reſur. car.* Cum audio reſurrectionem homini imminere, quæram neceſſe, quid eius cadere ſortitum ſit. Siquidem nihil reſurgere expectabit, niſi quod ante ſucciderit, *&c.*

6. Diligitis] *Deleuimus* diligite *ex codicibus excuſis: & mox ex veteri codice addidimus* creditis.

7. Facies noſtra videbit faciem Dei.] *Quo pacto id fieri poterit, declarat Auguſt. 22. de Ciuit. Dei ca. 29. prohibẽt imprimis, ne quis in Deo faciem aliquam corpoream imaginetur, aut nos per faciem corporis, vbi ſunt oculi corporales, Deum viſuros putet: quoniam ſicut Angeli vident, ita & nos Deum viſuri ſimus: quæ viſio nobis vt præmium fidei ſeruatur.*

DONA SPIRITVS SANCTI QVÆ RECIPIMVS,
præparant nos ad incorruptelam, ſpiritualéſque reddunt, & à carnalibus diſcernunt; qui mundis & immundis animalibus in lege ſignificantur.

CAPVT VIII.

NVnc autem partem aliquam *Spiritus eius ſumimus, ad perfectionẽ & præparationẽ incorruptelæ, paulatim aſſueſcẽtes capere, & portare Deũ:[1] quod & pignus dixit Apoſtolus, hoc eſt, partem eius honoris qui à Deo nobis promiſſus eſt, in epiſtola quæ ad Epheſios eſt, dicens, In quo & vos audito verbo veritatis Euãgelio ſalutis veſtræ, in quo credentes ſignari eſtis Spiritu promiſſionis ſancto, qui eſt pignus hæreditatis veſtræ. * Si ergo pignus hoc habitans in nobis, iam ſpirituales *efficit, & abſorbetur mortale ab immortalitate: Vos enim (ait) non eſtis in carne, ſed in Spiritu, ſiquidem Spiritus Dei habitat in vobis. Hoc autem non ſecũdùm iacturã carnis, ſed ſecundùm communionem Spiritus fit. Non enim erant ſine carne, quibus ſcribebat, ſed qui aſſumpſerant Spiritum Dei, in quo clamamus Abba pater. Si igitur nunc pignus habentes, clamamus Abba pater, quid fiet quando reſurgẽtes facie ad faciem videbimus eum?[3] quando omnia membra affluenter exultationis hymnum protulerint, glorificantia eum, qui ſuſcitauerit ea ex mortuis, & æternam vitam donauerit? Si enim pignus complectens hominem in ſemetipſum, iam facit dicere, Abba pater, quid faciet vniuerſa Spiritus gratia, quæ hominibus dabitur à Deo [4] cum ſimiles nos ei efficiet, & perficiet voluntate patris? Efficiet enim hominem ſecundùm imaginem & ſimilitudinem Dei. Qui ergo pignus Spiritus habent, & non concupiſcentiis carnis ſeruiunt, ſed ſubiiciunt ſemetipſos

* à Spiritu. — * Sic. — * efficit. — *Primitiæ Spiritus aſſuefaciunt nos Deo, & ad immortalitatem præparãt.* — Ephe. 1. — Rom. 8. — *Omnia membra noſtra hymnũ Deo proferent in beatitudine.*

Spiritui, habent, & non concupiſcentiis carnis ſeruiunt, ſed ſubiiciunt ſemetipſos ſpiritui, & rationabiliter conuerſantur in omnibus, iuſtè Apoſtolus ſpirituales vocat, quoniam Spiritus Dei habitat in ipſis. Incorporales autem Spiritus non erũt homines ſpirituales, ſed ſubſtantia noſtra, id eſt, animæ & carnis adunitio adſumens Spiritum Dei, ſpiritualẽ hominem perfecit.[5] Eos autem qui abiiciunt quidem Spiritus cõſilium, carnis autem voluptatibus ſeruiunt, & irrationabiliter viuunt, & effrænati deiiciuntur in ſua deſideria, quippe nullam habẽtes aſpirationem diuini ſpiritus, ſed porcorũ & canum more viuunt, hos iuſtè Apoſtolus carnales vocat, quia nihil aliud, quàm carnalia ſentiunt. Et Prophetæ autem propter hanc eandẽ cauſam, irrationabilibus animalibus aſſimilãt eos, propter * irrationabilem conuerſationem ipſorum dicentes. Equi furentes ad fœminas facti ſunt, vnuſquiſque ipſorum hinniens ad vxorem proximi ſui. Et rurſus, Homo cùm in honore eſſet, aſſimilatus eſt iumentis, hoc quia ſecundùm ſuam cauſam aſſimilatus eſt iumẽtis, irrationabilẽ * æmulans vitam. Sed & nos in conſuetudine, huiuſmodi homines iumenta & pecora irrationabilia dicimus. Prædixit autem figuraliter omnia hæc Lex de animalibus delinians hominem, quæcunque duplicem vngulam habent & ruminant, [6] munda] enuntians, quæcunque autem aut vtrũque vel alterum non habent, velut immunda ſegregans. Qui ſunt ergo mundi? qui in patrem & filium per fidem [iter] firmiter faciunt, hæc eſt enim firmitas eorum, *quæ duplici ſunt vngula: & eloquia Dei meditantur die ac nocte, vti operibus bonis adornentur: hæc eſt enim ruminantium virtus. Immunda autem, quæ neque duplicem vngulam habent, neque ruminant, hoc eſt, qui neque in Deũ fidem habent, neque eloquia eius meditantur. Hæc autem Ethnicorum eſt abominatio. Quæ autem ruminant quidem, non habent autem vngulam duplicem, & ipſa immunda, hæc Iudæorum eſt imaginalis deſcriptio: qui quidem eloquia Dei in ore habent, ſtabilitatem autem radicis ſuæ non infigunt in patre & in filio. Propter hoc autem & lubricum eſt genus ipſorum. Etenim quæ ſunt vnius vngulæ animalia, facilè labuntur: firmiora autem ſunt quæ duplicem [quidem] vngulam habent, ſuccedentibus inuicem vngulis fiſſis ſecundùm iter, & altera vngula ſubaiulat aliam. Immunda autem ſimiliter quæ duplicem vngulam habent, non autem ruminãt.[7] Hæc eſt autem omnium videlicet hæreticorum oſtenſio, & eorum qui non meditantur eloquia Dei, neque operibus iuſtitiæ adornãtur: quibus & Dominus ait, Quid mihi dicitis Domine Domine, & non facitis quæ dico vobis? Qui enim ſunt tales, in patrem quidem & filium dicunt ſe credere, nunquam autem meditantur eloquia Dei, quemadmodum oportet, neque iuſtitiæ operibus ſunt adornati: ſed, quemadmodum prædiximus, porcorum & canum aſſumpſerunt vitam, immunditiæ & gulæ & reliquæ incuriæ ſemetipſos tradentes. Iuſtè igitur tales omnes, qui propter ſuam incredulitatem & luxuriam non adipiſcuntur diuinum Spiritum, & variis characteribus eiiciunt ſe [8] viuificans verbum, & in ſuis concupiſcentiis irrationabiliter ambulant, Apoſtolus quidem carnales & animales vocauit, Prophetæ autem iumẽta & feras dixerunt, conſuetudo autem pecora & irrationabiles interpretata eſt, Lex autem immundos enuntiauit.

Margin notes: *Spirituales quos vocet Apoſtolus.* — *Carnales quinã ſint.* — *Ierem. 5.* — *Pſal. 48.* — *Leuit. 11. Deuter. 14.* — *Allegoria de mundis & immũdis animalibus.* — *Pſal. 1.* — *Ethnici.* — *Iudæi.* — *Hæretici.* — *Mat. 7.* — *Pſal. 48.* — * irrationalem. — * hanc æmulans. — * qui duplicis ſunt vngulæ.

ANNOTATIONES.

1. Nũc autẽ partẽ Spiritus ſumim⁹] *Non de eſſẽtia illa ſpiritusſancti, quæ ipſi cum patre & filio eadẽ eſt, loquitur Irenæus, ſed de donis illis & Chariſmatibus internis & externis, quæ initio naſcẽtis Eccleſiæ paſsim cõferebantur: Nam plerumque Spiritus ponitur pro gratia ſpiritali, vt docet Ambroſ. lib. 3. de Spiritu ſancto cap. 12.*

2. Quod & pignus] *Pignus eſt Hieronymo, Id quod dari ſolet creditoribus, donec ſoluatur debita pecunia: ἀῤ-ῥαβῶνα quod hic vſurpat Apoſtolus, ſignum & obligamentum futuræ poſſeſsionis, ac quaſi pars & portio quædam, vt vult Irenæus.*

3. Quando omnia membra] *Cenſuerunt multi pij & docti viri, ſanctos in ſuprema beatitudine reſumptis corporibus ſuis, non ſolum mente & animo, ſed etiam lingua, arteriis, & vocibus articulatis Deo laudes decantaturos, quod hic non obſcurè ſignificat Irenæus: & paulò poſt,* Caro viua *inquit,* & incorrupta perſeuerabit, hymnum dicens Deo. *Verba Auguſtini ſunt lib. 22. de Ciuit. Dei cap. 30.* Omnia membra & viſcera corporis proficient in laudibus Dei: *Quod rurſus cõfirmat Commentarius in Pſalmum 149. & homilia 17. in Apocalypſim. Conſentiunt Caſsiodorus & Liranus in Pſal. 149. & ex Scholaſticis Thomas in 2. Sententiarum diſt. 2. & in 4. diſt. 44. quæſt. 2. Richardus, Bonauentura, Okam, F. Franciſcus Venetus Tom. 8. Cantici 3. Harmoniæ mundi.*

4. Cum ſimiles] *Sex voces adiecimus, & periodũ ſententiæ immutauimus autho. vet. cod. ſenſu tamen eodem, ſed clariore manente.*

5. Eos autem qui abiiciunt] *Hanc Irenæi ſententiam nominatim tranſcripſit Baſilius magnus lib. de Spiritu ſancto cap. 29. inter alias multorum ſuperiorum patrum,*

patrum, quibus conſtanter probat Spiritum ſanctum Deũ eſſe. Eant igitur Magdeburgenſes & obganniant Irenæum nullibi Spiritum ſanctum Deum aſſerere. Quia vero paulò diuerſa eſt lectio apud Baſilium, eius verba vt ab interprete reddita ſunt, adducam: Irenæus autem ille qui vicinus fuit Apoſtolorum temporibus: quomodo mentionem Spiritus faciat, diſputans aduerſus hæreſes, audiamus: Eos vero inquit, qui effrenè deferuntur ad ſuas concupiſcentias nullũ habentes diuini Spiritus deſiderium, meritò, Apoſtolus carnales vocat.

6. Munda enuntians] *Ita vetus codex: excuſi vero* mundum nuntians.

7. Hæc eſt autem omnium] *Hanc alegoriam ſequuntur & ſuis calculis cõprobant Origenes Homilia 7. In Leuiticum, & Gregorius expoſitione in 7. cap. Canticorum: vtrique in excogitandis allegoriis viri mirabiles, Iſychius presbyter in 11. cap. Leuitici.*

8. Viuificans verbum] *Vetus codex* viuificantes verbum: *exiſtimarem legendum* eiiciunt à ſe viuificans verbum.

QVOMODO INTELLIGENDVS SIT LOCVS Apoſtoli quo hæretici abutebantur, Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt. 1.Corint. decimoquinto.

Capvt IX.

HOC autem eſt quod & in aliis ab Apoſtolo dicitur, Quoniam caro & ſanguis regnum Dei [1] hæreditare non poſſunt. Id eſt, quod ab hominibus hæreticis profertur, in amentiam ſuam, [2] ex quo & nos retardare, & oſtendere] conantur non ſaluari plaſmationem Dei, non conſpicientes quia ſunt tria ex quibus (quemadmodum oſtendimus) perfectus homo conſtat, [3] carne, anima, & ſpiritu, & altero quidem ſaluante & figurante, qui eſt Spiritus, altero quod vnitur & formatur, quod eſt caro. Id verò quod inter hæc eſt duo, eſt anima, quæ aliquando quidem ſubſequens [ſpiritum] eleuatur ab eo, aliquando autem conſentiens carni, decidit in * terreas concupiſcentias. Quotquot ergo id quod ſaluat, & format in vitam non habent, hi conſequenter erunt, & vocabuntur caro & ſanguis, quippe qui non habent Spiritum Dei in ſe. Propter hoc autem & mortui tales dicti ſunt à Domino, Sinite enim (inquit) mortuos ſepelire mortuos ſuos: quoniam non habent ſpiritum *viuificantem hominem. Quotquot autem timent Deum, & credunt in aduentum filij eius, & per fidem conſtituunt in cordibus ſuis Spiritum Dei, hi tales iuſtè homines dicentur, & mundi, & ſpirituales, & viuentes Deo, quia habent Spiritum patris, qui emundat hominem, & ſubleuat in vitam Dei. Sicut enim caro infirma, ſic & Spiritus promptus à Domino teſtimonium accepit. Hic eſt potens perficere quęcunque in promptu habet. Si igitur hoc quod eſt promptum Spiritus, admiſceat aliquis velut ſtimulum infirmitati carnis, neceſſe eſt omnimodo, * vt id quod eſt forte, ſuperet infirmum, ita vt abſorbeatur, infirmitas carnis à fortitudine Spiritus: & eſſe eum qui ſit talis, non iam carnalem, ſed ſpiritualem, propter Spiritus communionem. Sic igitur martyres teſtantur, & contemnunt mortem, non ſecundùm infirmitatem carnis, ſed secũdùm quod promptus eſt Spiritus. Infirmitas enim carnis abſorpta, potentem oſtendit Spiritum. Spiritus autem rurſus abſorbens infirmitatem, [4] hæreditate poſſidet] carnem in ſe, & ex vtriſque factus eſt viuens homo. Viuens quidem propter participationem Spiritus, homo autem propter ſubſtantiam carnis. Igitur caro ſine Spiritu Dei mortua eſt, non habens vitam, regnum Dei poſſidere non poteſt, ſanguis irrationalis, velut aqua effuſa in terram. Et propter hoc ait, Qualis terrenus, tales & terreni. Vbi autem Spiritus patris, ibi homo viuens, ſanguis rationalis ad vltionem à Deo cuſtoditus, caro à Spiritu poſſeſſa, oblita quidem ſui, qualitatem autem Spiritus aſſumens, conformis facta eſt verbo Dei. Et propterea ait, Sicut portauimus imaginem eius qui de terra eſt, portemus & imaginem eius qui de cœlo eſt. Quid eſt ergo terrenum? Plaſma. Quid autem cœleſte? Spiritus. Sicut igitur (ait) ſine Spiritu cœleſti conuerſati ſumus aliquando in vetuſtate carnis, non obedientes Deo: ſic nunc accipientes Spiritum, in nouitate vitæ ambulemus, obedientes Deo. Quoniam igitur ſine Spiritu Dei ſaluari non poſſumus, adhortatur Apoſtolus nos per fidem & caſtam conuerſationem [5] conſeruare] Spiritũ Dei, vt non ſine participatione ſancti Spiritus facti amittamus

Marginalia: 1.Cor.15. — *Loco Pauli abutebantur hæretici ad oppugnãdã corporum reſurrectionẽ.* — 1.Cor.15. — *terrenas — Mat.8. — * qui viuificet. — *Mortui & viuentes ſpiritualiter qui dicantur.* — Mat.26. — * vti. — *Martyrum vnde conſtantia.* — 1.Cor.15.

Sancti non tam poſſident regnũ Dei, quàm poſſidentur. Mat. 5.

regnum cœlorum. Et clamauit non poſſe carnem ſolam & ſanguinem regnum Dei poſſidere. Si enim oportet verum dicere, non poſſidet, ſed poſſidetur caro: ſicut & Dominus ait, Beati mites, quoniam ipſi hæreditate poſſidebunt terram. Quaſi hæreditate poſſideatur terra in regno. Vnde & ſubſtantia carnis noſtræ eſt: & ideo mundum templum eſſe vult, vt delectetur Spiritus Dei in eo, quemadmodum ſponſus ad ſponſam. Sicut igitur ſponſa aſſumere ſponſum non poteſt, aſſumi autem à ſponſo poteſt, quum venerit & acceperit eam ſponſus: ſic & caro hæc, ſecundùm ſeipſam, id eſt ſola, regnum Dei hæreditate poſſidere non poteſt. Hæreditate autem poſſideri in regno à ſpiritu poteſt: hæreditate enim poſſidet, qui viuificat ea quæ ſunt mortua: & aliud quidem eſt hæreditate poſſidere, aliud autem hæreditate poſſideri. Ille enim dominatur & præeſt, & diſponit ea quæ hæreditate poſſidet, quemadmodum ipſe velit. Illa verò ſubiecta ſunt & obediunt, & dominantur ab eo, & ſub dominio ſunt eius qui poſſidet. Quid igitur eſt quod viuit? Scilicet Spiritus Dei. [6] Quæ ſunt autem quæ ſunt mortua? ſcilicet membra hominis, quæ & corrumpuntur in terra. Hæc autem poſſidentur à Spiritu tranſlata in regnum cœlorum. Propter hoc autem & Chriſtus mortuus eſt, vti teſtamentum Euangelij apertum, & vniuerſo mundo lectum, primùm quidem liberos faceret ſeruos ſuos, poſt deinde hæredes eos conſtitueret eorum quæ eſſent eius, hæreditate poſſidente ſpiritu, quemadmodum demonſtrauimus. Hæreditate enim poſſidet ille qui viuit, hæreditate autem acquiritur caro: vt non amittentes eum qui nos poſſidet ſpiritum, amittamus vitam, adhortans nos Apoſtolus ad ſpiritus communicationem ſecundum rationem quæ prædicta ſunt, dixit, Quoniam caro & ſanguis regnum Dei poſſidere non poſſunt: velut ſi dicat, Nolite errare: quoniam niſi Verbum Dei inhabitauerit, & Spiritus patris fuerit in vobis, vanè autẽ, & pro vt euenit, conuerſati fueritis, quaſi [hoc] tantùm caro & ſanguis exiſtentes, regnum Dei poſſidere non poteritis.

Corpus liberatũ corruptiõe poſſidebitur in regno Dei.

ANNOTATIONES.

1. Hæreditate] *Ad verbum græcam dictionem* κληρονομῆσαι *reddidit: vulgata editio* poſſidere.

2. Ex quo & nos retardare] *Septẽ haſce voces non habent codices oẽs excuſi, è quibus expunximus* & quæ. *Porrò ſenſum Apoſtoli hoc pacto exprimit Tertullianus lib. de Reſurr. carnis; Non carnis ſubſtantiam ſed opera volens arceri à regno Dei: vel carnem & ſanguinem ſi ſola, videlicet ſine ſpiritu, vt hinc quoque animorum ſalutem colligat.*

3. Carne, anima, & Spiritu] *Tria quaſi diuerſa ad hominis compoſitionem conſtituere videtur, animam, Spiritum, & Corpus: in quam opinionem veniſſe Plotinum & Apolinarium, qui in patribus nomen magnum habuerunt, ſcriptis mandauit Nemeſius Emeſæ epiſcopus lib. de natura hominis cap. 1. At quid ſint corpus & anima peruium eſt; quid verò ſpiritus nomine velint, non ita. Gregorius Spiritum hominis aliquãdo animam ipſam, aliquando effectum eius ſpiritalem, in ſacris eloquiis ſignificare probat. Auguſtinus reprehẽdit Didymum eo quòd Spiritum, tertium quidpiam in hominis ſubſtantia eſſe vellet, cùm ipſa anima ſit, eo nomine appellata pro Spiritali natura, vel pro eo quod ſpiret in corpore; Tertullianus* ἡγεμονικὸν *id eſt, principem aliquem & ſummum vitæ gradum in anima quidem admittit: ſed conſtanter negat animam & Spiritum duo eſſe, quæ vel ſeparari poſſint, vel etiam concreta exiſtant. Hieronymus in 27. caput Matthæi, ex ſcripturis declarat Spiritum cum anima eundem eſſe: atque eorum, qui contrà ſentiunt, opinionem ſibi non placere ſatis indicat, Quæſt. 12. ad Hedibiam, & commentariis in 3. cap. Danielis.*

Lib. 11. Mor. c. 3.

Lib. de Eccle. dogm. cap. 20.

Lib. de Anima.

Exiſtimo igitur Irenæum hic Spiritus nomine nihil aliud velle intelligere, quàm eam vim animæ, quæ æterna ſpiritaliáque bona meditatur, eáque ſummopere deſiderat, & ſiti flagrat incredibili: quam in Scholis ſuperiorem portionem nominamus.

4. Hæreditate poſſidet] *Veteris codicis authoritate deleuimus* poſſedit.

5. Conſeruare Spiritum Dei] *Deleuimus* conuerſari. *Porrò ſententia iſta Irenæi nominatim vtitur Baſilius magnus libro de Spiritu ſancto, ad illius confirmandam Deitatem, cuius verba græca ita reddidit Eraſmus.* Alibi dicit idem (*de Irenæo ſermo eſt*) Ne expertes facti diuini Spiritus, fruſtremur regno cœlorum. Inclamat Apoſtolus, quòd caro non poſſit hæreditatem capere regni cœlorum.

6. Quæ ſunt autem] *Vetus codex,* Qui ſunt autem, qui ſunt mortui? *Cæterum Hieronymus in 5. cap. Matthæi, & Author operis imperfecti apud Chryſoſtomum Homilia 9. pari expoſitione hanc B. Irenæi approbant, qua per terram, quam Dominus noſter mitibus poſſidendam pollicetur, corpus eorum intelligatur liberatum à corruptione, & configuratũ corpori claritatis ſuæ. Chromatij epiſcopi ſententiam adiiciam.* Hos mites (*ſcribit ille in 5. cap. Mat.*) Dominus beatos oſtendit, qui lenitatem dominicæ manſuetudinis ſequentes, beatæ illius terræ hæreditate perpetua poſſeſſione fruentur. Maximè tamen de terra corporis noſtri loquitur, in qua ſancti transfigurati in gloriã, ſecundum Apoſtolum, æterna fœlicitate regnabunt.

Superiora

SVPERIORA PROBAT SIMILITVDINE DVCTA ab oleaſtro, cuius qualitas tantùm, non natura, per inſitionem mutatur: oſtendit quoque hominem ſine Spiritu, nec fructus edere, nec regnum Dei poſſidere poſſe.

CAPVT X.

HOC ideo vti non gratificantes carni, reſpuamus inſertionem Spiritus. Tu autẽ
oleaſter, ait, cùm eſſes, inſertus es in bonam oliuam, & ſocius pinguedinis oliuæ
factus es. Quemadmodum igitur oleaſtèr inſerta, ſi permanſerit in eo quod antè
fuerit, oleaſter, exciditur [1] & in ignem mittitur:] ſi autem tenuerit inſertionem,
& tranſmutetur in bonam oliuam, fit fructifera quaſi in paradiſo regis plantata. Sic & ho-
mines, ſi quidem per fidem profecerint in melius, & aſſumpſerint Spiritum Dei, & illius
fructificationẽ germinauerint, erunt ſpirituales, tanquam in Paradiſo Dei plantati: ſi autẽ
reſpuerint Spiritum, & perſeuerauerint in eo quod fuerant antè, magis carnis eſſe volẽtes
quàm Spiritus, iuſtiſſimè in eiuſmodi dicitur, quoniam caro & ſanguis regnum Dei non
poſſident. Tanquam ſi quis dicat quoniam oleaſter non aſſumitur in Paradiſum Dei. Mi-
rabiliter igitur Apoſtolus naturẽ oſtendit noſtram & vniuerſam diſpoſitionem Dei in eo
ſermone qui eſt de carne & ſanguine, & oleaſtro. Quemadmodum enim oliua neglecta
tempore quodam in deſertũ relicta, & ſyluestria fructificans, ſecundùm ſe oleaſter fit, vel *Simile elegans.*
rurſum oleaſter diligentiã percipiens, & inſerta in priſtinã naturæ recurrit fructificationẽ:
ſic & homines in negligentia conſtituti, & concupiſcentias carnis tanquã ſylueſtria fructi-
* enim. ficantes, ſecundùm ſuam cauſam infructuoſi iuſtitia conſtituuntur. In eo * autem quòd *Mat. 13. & 25.*
dormiant homines, inſeminat inimicus materiã zizaniæ, & propter hoc Dominus diſci-
pulis ſuis vigilare præcepit. Et rurſus qui infructuoſi ſunt iuſtitia, & velut ſentibus obuo-
luti homines, ſi diligentiam percipiant, & velut inſertionem accipientes Verbum Dei, in
priſtinam veniunt hominis naturam, eam qua ſecundùm imaginem & ſimilitudinem *fa-
* facta. ctus eſt Dei. Sed quemadmodum oleaſter inſerta, ſubſtantiam quidem ligni non amittit,
qualitatem autem fructus immutat, & aliud percipit vocabulum, iam non oleaſter, ſed *Oleaſter per inſitionem qualitatem*
fructifica oliua exiſtens, & dicitur. Sic & homo per fidẽ inſertus, & aſſumens Spiritũ Dei, *amittit, non ſubſtantiã ligni.*
ſubſtantiam quidem carnis non amittit, qualitatem autem fructus operum immutat, &
aliud accipit vocabulum, ſignificans illam quę in melius eſt tranſmutationẽ, iam non caro
& ſanguis, ſed homo ſpiritalis exiſtens, & dicitur. Quemadmodum autem rurſus oleaſter,
* percipiat. ſi non *participat inſertionem, perſeuerat inutilis ſuo Domino, per ſuam ſylueſtrem qua-
litatem, & quaſi infructuoſum lignum exciditur, & in ignem mittitur: ſic & homo non
aſſumens per fidem Spiritus inſertionem, perſeuerar hoc eſſe quod erat antè, caro & ſan-
guis [2] regnum Dei non poſſidens. Bene igitur Apoſtolus ait, Caro & ſanguis regnum Dei
poſſidere non poſſunt: & qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt, non ſubſtantiã reii- *Rom. 8.*
ciens carnis, ſed infuſionem Spiritus attrahens. Et propter hoc ait, Oportet mortale * il- *1. Cor. 15.*
* iſtud. lud induere [3] immortalitatem, & corruptibile hoc induere] incorruptelam, & iterùm ait,
Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu, ſiquidem Spiritus Dei habitat in vobis. Ma- *Rom. 8.*
nifeſtius autem illud adhuc oſtendit, dicens, Corpus quidem mortuum propter peccatũ,
[4] Spiritus autem vita propter iuſtitiam. Si autem Spiritus eius qui ſuſcitauit Ieſum à mor-
tuis, habitat in vobis, qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis, viuificabit, & mortalia corpora *Non carnẽ*
veſtra propter inhabitantem Spiritum eius in vobis. Et rurſus in Epiſtola, quæ eſt ad Ro- *ſed carnis concupiſcẽ-*
manos, ait, Si enim ſecundùm carnem viuitis, [5] incipietis mori: non conuerſationem quæ *tias damnat.*
eſt in carne repellens ab eis: etenim ipſe in carne cùm eſſet, ſcribebat eis: ſed concupiſcen-
tias abſcindens carnis, eas quæ mortificant hominem: & propter hoc intulit, Si autem ſpi- *Rom. 8.*
ritu opera carnis mortificaueritis, viuetis. Quicũque enim ducuntur Spiritu Dei, hi ſunt
filij Dei.

ANNOTATIONES.

1. Et in ignem mittitur] *Quatuor voces iſtas ex vete. cod. addidimus. Hîc autem non obſcurè docet opera bonæ fidei vrgenda eſſe: eáque tamen non niſi diuino Spiritus ſancti auxilio perfici poſſe: Pelagianorum opinionem ſimul & Simonis Magi, ac poſteriorum Gnoſticorum errores euertens.*

2. Regnum Dei] *Vetus codex*, exiſtens, regnum Dei hæreditate poſsidere non poteſt.

3. Immortalitatem] *Quinque iſtas voces, quas etiã habet Apoſtolus, ex veteri codice inſeruimus.*

4. Spiritus autem vita] *Communis editio*, ſpiritus viuit: *at græcam Pauli lectionem ſequitur Irenæus. Habet enim* Ζωὴ, *& non* ζῇ, *atque ex Latinis ſic legunt Auguſtinus in Pſal. 75. lib. 24. contra Fauſtũ c. 2. Ambroſius in commentariis. Hilarius lib. 8. de trinitate: ex græcis Athanaſius lib. ad Serapionem. Theophilactus in com. vt loquatur Apoſtolus de S. S. qui per ſe ſe vita eſt, eamq́ aliis elargitur.*

5. Incipietis mori] *Sic cum Irenæo legit Cyprianus libro de Zelo & liuore. Græcè eſt* μέλλετε ἀποθνῄσκειν, *quod alij vertunt, futurum eſt, vt moriamini. Heruetus Theodoreti interpres:* Si ſecundum carnem vixeritis, ſecundum carnem moriemini.

DE CARNALIVM ET SPIRITVALIVM OPERIBUS, ablutionéque ſpirituali non ad corporum ſubſtantiam, ſed priſtinæ vitæ conuerſationem referenda.

CAPVT XI.

ET ipſas autem operas manifeſtauit, quas dicit carnales, quæ ſint, præuidens calumniam infidelium, & ipſe ſemetipſum exponens, ne relinqueretur quæſtio his, qui infideliter tractant de eo, in [ea] epiſtola quæ eſt ad Galatas dicens, Manifeſta autem ſunt opera carnis, quæ ſunt, [1] Adulte-

Gal. 5. ria, fornicationes, immunditia, luxuria, idololatria, veneficia, inimicitię,

Opera carnis. contentiones, zeli, ira, æmulationes, animoſitates, irritationes, diſſenſiones, hæreſes, inuidiæ, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia, quæ prædico vobis, quẽadmodum & prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt. Manifeſtius prædicans his qui audiunt, quid eſt, Caro & ſanguis regnum Dei poſſidere non poſſunt. Qui enim illa agunt, verè ſecundùm carnem ambulantes, viuere Deo non poſſunt. Et iterum ſpirituales actus intulit viuificantes hominem, id eſt, inſertionem Spiritus dicens, Fructus autem Spiritus eſt, charitas, gaudium, pax, patientia, boniras, benignitas, fides, lenitas, continentia, caſtitas: aduerſus hæc non eſt lex. Sicut igitur qui in melius profece-

Fruct9 Spiritum. rit, & fructum operatus fuerit Spiritus, omnímodo ſaluatur, propter Spiritus cõmunionem: ſic [&] is qui remanſerit in prædictis carnis operationibus, carnalis verè deputatus, [eo] quod non aſſumat Spiritum Dei, regnum non poterit poſſidere cœlorum. Quemad-

1. Cor. 6. modum rurſus ipſe Apoſtolus teſtificatur, An neſcitis, dicens Corinthiis, quoniam iniuſti regnum Dei non hæreditabunt? Nolite errare, (ait) neque fornicarij, neque idololatræ, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebrioſi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei poſſidebunt. Et hæc (ait) quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, [2] ſed iuſtificati eſtis] in nomine

Per quæ perit, & ſaluatur homo. Domini Ieſu Chriſti, & in Spiritu Dei noſtri. Manifeſtiſſimè oſtendit, per quæ perit homo, ſi perſeuerauerit ſecundùm carnem viuere, & per quæ rurſus ſaluatur. Ea autẽ quæ ſaluant, ait eſſe nomen Domiui noſtri Ieſu Chriſti, [3] & Spiritum Dei noſtri. Quoniã igitur iſtic numerauit eas quæ ſunt ſine Spiritu, carnis operationes, quæ ſunt mortiferæ, cõſequenter his quæ prædicta ſunt ab eo, in fine Epiſtolæ ad ſummam exclamauit, Sicut portauimus imaginem [4] eius qui de limo eſt, ita portemus & imaginem eius qui de cœlis eſt. Hoc enim dico fratres, quoniam caro & ſanguis regnum Dei poſsidere non poſſunt:

1. Cor. 15. Hoc autẽ quod ait, Sicut portauimus imaginẽ eius qui de limo eſt, ſimile illi dicto eſt, Et hęc quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, [ſed iuſtificati eſtis] in nomine Dñi noſtri IESV CHRISTI, & in Spiritu Dei noſtri. Quando igitur portauimus imaginem eius qui eſt de limo? Scilicet quando hæ quæ prædictæ ſunt carnis operationes, perficiebantur in nobis. Quando autem iterum imaginẽ cœleſtis? ſcilicet quando ait, Abluti eſtis

1. Cor. 6. Ablutio ſpiritualis. credentes in nomine Domini, & accipiẽtes eius Spiritum. Abluti autem ſumus non ſubſtantiam corporis, neque imaginem plaſmatis, ſed priſtinam vanitatis conuerſationem. In quibus igitur periebamus membris, operantes ea quæ ſunt corruptelæ, in iiſdem ipſis

Caro capax eſt mortis et vitæ. viuificamur, operantes ea quæ ſunt Spiritus. Quẽadmodum enim corruptelæ eſt capax caro, ſic & incorruptelæ: & quemadmodum mortis, ſic & vitæ.

ANNOTA-

ANNOTATIONES.

1. Adulteria, fornicationes] *Quinque priores dictiones ſingulari numero legit vulgata editio, cui conſentiunt græci codices. Irenæo conformis eſt Cyprianus libro de Oratione Dominica.*

2. Sed iuſtificati eſtis] *Tres iſtas voces cum veteri noſtro codice, agnoſcit Pauli contextus, ideóque eas inſeruimus.*

3. Et Spiritum Dei noſtri] *Quum Spiritus æquè ac Chriſto Domino efficientiam ſalutis noſtræ tribuat, illius Diuinitatem agnoſcit, credit, & adorat: contradicât licet Magdeburgēſes. Subſignant Irenæo Baſilius & Ambroſius libris de Spiritu ſancto.*

4. Eius qui de limo eſt] *Ita periphraſticῶs reddit vocem χοϊκῶν: quem ſequitur Cyprianus lib. de habitu virg. libro de Zelo & li. Lib. 2. aduerſus Iudæos cap. 10. & libro 3. cap. 11. Tertullianus libro de carne Chriſti, legit* de terræ limo, *aliàs frequenter vocem græcam conſeruat.*

DE DIFFERENTIA MORTIS ET VITÆ, afflatus vitæ & Spiritus viuificantis: & quomodo eadem ſubſtantia carnis, quæ mortua eſt, reuiuiſcet.

CAPVT XII.

HÆc autem inuicem cedunt, & vtraque non permanent in idipſum, ſed expellitur alterum ab altero, & præſente altero, interit alterum. Si igitur mors poſſidens hominem, expulit ab eo vitam, & mortuum oſtendit, multo magis [1] vita poſſidens hominem expellit mortem, & viuentem hominem reſtituet Deo. Si enim mors mortificauit, quare vita adueniens non viuificat hominem? Quemadmodum Eſaias ait, Deuorauit mors potens. Et rurſus, Deus abſtulit omnem lachrymam ab omni facie. * Expulſa eſt autem priſtina vita, quoniam non per Spiritum, ſed per afflatum fuerat data. Aliud enim eſt afflatus vitæ, qui & animalem efficit hominem: & aliud Spiritus viuificans, qui & Spiritalem efficit eum. Et ideo Eſaias ait, Sic dicit Dominus qui fecit cœlum & finxit illud, qui firmauit terram, & quæ in ea ſunt, & dedit afflatum populo qui ſuper eam eſt, & Spiritum his qui calcant illam. Afflatum quidem communiter omni, qui ſuper terram eſt, populo dicens datum: Spiritum autem propriè his qui conculcant terrenas concupiſcentias. Propter quod rurſus ipſe Eſaias diſtinguens ea quæ prædicta ſunt, ait, Spiritus enim à me exiet, & flatum omnem ego feci. Spiritum quidem propriè in Deo deputans, quem in nouiſſimis temporibus effudit per adoptionem filiorum in genus humanum: afflatum autem communiter in conditione & factura oſtendens illum. Aliud autem eſt quod factum eſt ab eo qui fecit. Afflatus igitur temporalis,[2] Spiritus autem ſempiternus. Et afflatus quidem auctus ad modicum, & tempore aliquo manens,[3] deinde abiit] ſine ſpiramento relinquens illud in quo fuit antè. Spiritus autem circundans intus & foris hominem, quippe ſemper perſeuerans, nunquam relinquens eum. Sed non primò quidem [quod] ſpiritale eſt, ait Apoſtolus, (hæc tanquam ad nos homines dicens) ſed primò quidem animale eſt, deinde quod ſpiritale eſt, ſecundùm rationem. Oportuerat * autem primò plaſmari hominem, & plaſmatum accipere animam, deinde ſic communionem Spiritus recipere.[4] Quapropter & primus Adam factus eſt à Domino in animam viuentem, ſecundus autem in ſpiritum viuificantem. Sicut igitur qui in animam viuentem factus eſt, diuertens in peius, perdidit vitam: ſic rurſus idem ipſe in melius recurrens, aſſumens viuificantem ſpiritum, inueniet vitam. Non enim aliud eſt quod moritur, & aliud quo viuificatur. Quemadmodū neque aliud quod perit, & aliud quod inuenitur, ſed illam [ipſam] quę perierat ouem inuenit Dominus exquirens. Quid ergo erat quod moriebatur? vtique carnis ſubſtantia, quę amiſerat afflatum vitę, & ſine ſpiramento mortua facta eſt. Hanc itaque Dominus venit viuificaturus, vti quemadmodum in Adam omnes morimur, quòniam animales, * in ſpiritu viuamus, quoniam ſpirituales: deponentes non plaſma Dei, ſed concupiſcentias carnis, & aſſumentes Spiritum ſanctum, ſicut Apoſtolus in epiſtola [quæ eſt] ad Coloſſenſes ait, Mortificate itaque membra veſtra quę ſunt ſuper terram. Quæ ſunt autem hæc, ipſe expoſuit fornicationem, immunditiam, paſſionem, concupiſcentiam malam, & auaritiam, quę eſt idololatria. Horum depoſitionem Apoſtolus pręconatur, & eos qui

Mors & vita ſimul permanere nō poſſunt.

Eſa. 25.

* Exploſa.

Aliud eſt afflatus vitæ, aliud ſpiritus viuificans.

Eſa. 42.

Eſa. 57.

* enim.

1. Cor. 15.

Eadem caro reſurget, quæ mortua eſt.

* Chriſtū.

Coloſſ. 3.

Mēbra quæ ſunt ſuper terram.

talia * perpetrant, velut carnem & ſanguinem tantùm exiſtentes, non poſſe ait regnum *operantur.
cœlorum poſſidere. Anima enim ipſorum declinans in peius, & in terrenas concupiſcen-
tias deſcendens, eiuſdem, cuius & illa ſunt, participauit appellationis: quæ deponere nos
iubens, ait rurſus in eadem epiſtola, Expoliantes vos veterem hominem cum operibus
eius. Hoc autem dicebat, non * veterem amouens plaſmationem: alioquin oportebat *veram.]
noſmetipſos interficientes, ſeparari ab ea quæ eſt iſtic conuerſatione. Sed & ipſe Apoſto-
lus, ille exiſtens qui in vulua plaſmatus erat, & de vtero exierat, ſcribebat nobis, & viue-
re in carne fructus operis [eſſe] confeſſus eſt, in epiſtola quæ eſt ad Philippenſes dicens,
Philip. 1. Fructus autem operis ſpiritus, eſt carnis ſalus. Quis enim alius apparens fructus eius eſt,
qui non apparet Spiritus, quàm maturam efficere carnem & capacem incorruptelæ? Si
Spoliare carnem. igitur viuere in carne, hic mihi fructus operis eſt, non vtique ſubſtantiam contemnebat
carnis, in eo quòd * diceret, Spoliãtes vos veterem hominẽ cum operibus eius, ſed ſpolia- *dixerat.]
tionem priſtinæ noſtræ conuerſationis manifeſtauit, eam quæ veteraſcit & corrumpitur:
& propter hoc intulit, Et induentes nouum hominem, eum qui renouatur [1] in agnitio-
Coloſſ. 3. nem ſecundùm imaginem eius qui creauit eum. In eo ergo quod ait, qui renouatur in a-
gnitionem, demonſtrabat quoniam ipſe ille qui ignorans erat antè homo, id eſt ignorans
Deum, per eam quæ in eum eſt agnitionem renouatur. Agnitio enim Dei renouat homi-
nem. Et in eo quòd dicat ſecundum imaginem conditoris, recapitulationem manifeſta-
uit eius hominis, qui initio ſecundùm imaginẽ factus eſt Dei. Quoniam autem idem ipſe
erat Apoſtolus, qui ex vtero generatus fuerat, hoc eſt, antiqua carnis ſubſtantia, ipſe in
Gal. 1. [ea] epiſtola [quæ eſt] ad Galatas dixit, Cùm autem [6] placuit Deo, qui me ex vtero ma-
Apoſtolus idem qui ex vtero natus erat, euangelizabat. tris meæ ſegregauit, & vocauit per gratiam ſuam, reuelare filium ſuum in me, vt euange-
lizarẽ eum in gentibus. Nõ alius erat qui natus fuerat ex vtero, ſicut prædiximus, & alius
qui euangelizabat filiũ Dei: ſed idem ille qui antè ignorabat, & perſequebatur Eccleſiã,
reuelatione ei de cœlo facta, colloquente cum eo Domino, quemadmodũ in tertio libro
oſtẽdimus, euãgelizabat filium Dei CHRISTVM IESVM, qui ſub Pontio Pilato cru-
fixus eſt, præterita ignorantia exterminata à poſteriore agnitione. Quemadmodum cæci,
quos curauit Dominus, cæcitatem quidem amiſerunt, perfectam autem * ſuſceperunt *receperunt.
ſubſtantiam oculorum, & iiſdem ipſis quibus antè non videbant oculis, recipiebant vi-
ſionem, caligine à viſione tantùm exterminata, ſeruata autem ſubſtantia oculorum, vt per
quos non viderant oculos, per eos rurſus videntes, gratias agerent ei, qui rurſus viſum eis
Luc. 17. redintegrauit. Et qui aridam curauit manum, & omnes omnino quos curauit, nõ ea quæ
ab initio ex vtero edita fuerant membra mutauerunt, ſed eadem ipſa ſalua recipiebant.
Miracula in corporibus humanis per Chriſtum facta, reſurrectionem carnis olim futurã comprobãt. Fabricator enim vniuerſorum Dei Verbum, qui ab initio plaſmauit hominem, à malitia
inueniens labefactarum ſuum plaſma omnimodo curauit, hoc quidem & ſecundùm vnũ-
quodque membrum, ſicut & in ſuo plaſmate eſt: hoc autem & ſemel totum ſanum & in-
tegrum reintegrauit hominem, perfectum eum ſibi præparans ad reſurrectionem. Quam
enim cauſam habebat carnis membra curare, & reſtituere in priſtinum characterem, ſi
non habebant ſaluari, quæ ab illo curata fuerant? Si enim temporalis erat ab eo vtilitas,
nihil grande præſtitit his qui ab eo curati ſunt. Aut quomodo [dicunt] non eſſe capacem
carnem vitæ, quæ eſt ab eo, quæ percipit curationem ab eo? Vita enim per curationem,
incorruptela autem per vitam efficitur. Qui igitur curationem confert, hic & vitam: &
qui vitam, hic & incorruptelam circundat plaſmati ſuo.

ANNOTATIONES.

1. Vita poſſidens animam] *Vetus codex,* vitam poſſidens homo.

2. Spiritus ſempiternus] *Æternum profitetur eſſe Spiritum, quapropter verè Deum patri & filio æqualem & conſubſtantialem.*

3. Deinde abit] *Expunximus* obiit *autho. vet. codicis.*

4. Quapropter & primus Adam] *Pauli editio latina communis addit* homo: *quod hic non habet Irenæus. Ambroſius etiam in com. non videtur legiſſe: Stapulenſis admonuit ſupereſſe: Eraſmus putauit adiectum ab interprete quopiam, Hebraica vocis Adam interpretandi gratia.*

5. In agnitionem] *Vulgata Pauli editio latina addit* Dei: *ſed illud cum Irenæo deſiderant Ambroſius, & Græci codices.*

6. Placuit Deo] *Vulgata editio,* ei: *ſed Irenæi litteræ conſentiunt græca exemplaria.*

Maximum

MAXIMVM SPECIMEN RESVRRECTIONIS habemus in mortuis à Chriſto ſuſcitatis, cordáque noſtra capacia eſſe vitæ æternæ eò oſtenduntur, quòd nunc Spiritum Dei recipiant.

CAPVT XIII.

Matth. 9. Luc. 7. Ioan. 11.

D[1]Icant enim nobis hi qui cõtraria dicũt, id eſt, qui cõtradicunt ſuę ſaluti, ſummi ſacerdotis mortua filia,[2] & viduæ filius qui circa portam mortuus efferebatur,[3] & Lazarus qui in monumẽto quartã habebat diem, in quibus reſurrexerint corporibus? In iiſdem ipſis ſcilicet in quibus & mortui fuerant. Si enim non[in]iiſdem ipſis videlicet, nec iidem ipſi qui mortui erant, reſurrexerunt. Sed enim apprehẽdit(ait) Dominus manum mortui, & dixit ei, Iuuenis, tibi dico, ſurge: & ſedit mortuus, & iuſſit ei dare mãducare, & dedit eũ matri ſuæ. Et Lazarũ vocauit voce magna dicens, Lazare, veni foras: & exiuit(inquit) mortuus, colligatus pedes & manus inſtitis:[3] hoc ſymbolum eius hominis, qui illigatus fuerat in peccatis. Et propter hoc ait Dominus, Soluite illũ, & dimittite eũ abire. Sicut igitur qui curati ſunt, in his quæ antè paſſa fuerunt membra, curati ſunt, & mortui[in]iiſdem ſurrexerunt corporibus, membris & corporibus ipſorum percipientibus curationem, & eã vitam quæ dabatur à Domino per temporalia præformante æterna, & oſtendente quoniã ipſe eſt qui[&]curationẽ plaſmati ſuo & vitam præſtare poteſt,[4] vti eius]de reſurrectione quoque credatur ſermo: ſic & in fine in nouiſſima tuba clamãte Domino, reſurrecturi ſunt mortui, quemadmodũ ipſe ait, Veniet hora in qua omnes mortui, qui in monumẽtis ſunt, audient vocẽ filij hominis, & exient qui bona fecerunt, in reſurrectionẽ vitæ, & qui mala, [operati ſunt,] in reſurrectionẽ iudicij. Vani igitur & verè infœlices, qui ſic manifeſta & clara[5] nolunt cõſpicere,] ſed fugiunt lumen veritatis,[6] ſecundùm tragicum Oedipodẽ] ſemetipſos excęcantes. Et quemadmodũ in paleſtra inſueti cõcertantes aliis vnam quamlibet partem corporis totis complectentes manibus,[7] per illud quod detinent, cadunt, & cadentes putant ſe vincere, eo quòd contentiosè teneant illud quod primum apprehenderant membrum, ſuper hoc autem quòd ceciderunt, & * deriſui habentur. Sic autem & hæretici, Caro & ſanguis regnũ Dei poſſidere non poſſunt, duas dictiones tollentes à Paulo, neque ſenſum Apoſtoli perſpexerunt, neque virtutẽ dictionum ſcrutati ſunt: nudè autem ipſas dictiones tenentes, circa eas moriuntur, vniuerſam diſpoſitionẽ Dei, quantum in ipſis eſt euertentes. Si enim propriè de carne hoc dictũ dicerit, & nõ de carnalibus operationibus, quemadmodũ * demõſtrabimus, ipſum ſibi contrarium Apoſtolum dicẽtem oſtendẽt.[8] Ait enim]ſtatim in eadem epiſtola demõſtratiuè de carne ſic[dicens:]Oportet enim corruptibile hoc, induere incorruptelam, & mortale hoc induere immortalitatem. Cùm autem mortale hoc induerit immortalitatẽ, tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt, Abſorpta eſt mors in victoria. Vbi eſt mors[9] aculeus tuus? Vbi eſt mors victoria tua? Hæc autem iuſtè dicentur tunc, quãdo mortalis hæc & corruptibilis caro, circa quam & mors eſt, quę & quodam dominio mortis preſſa eſt, in vitam cõſcendens, induerit incorruptelam & immortalitatem. Tunc enim verè erit victa mors, quando ea quæ continetur ab ea caro, exierit de dominio eius. Et rurſus ad Philippẽſes ait, Noſtra autem cõuerſatio in cœlis eſt: vnde & ſaluatorem expectamus Dominũ Ieſum, qui trãsfigurauit corpus humilitatis noſtræ cõforme corpori gloriæ ſuæ, ita vt poſſit ſecundùm operationẽ virtutis ſuæ. [Quod] igitur eſt humilitatis corpus, quod[10] transfigurauit Dominus conformatum corpori gloriæ ſuæ? Manifeſtum eſt quoniam corpus quod eſt caro, * quod & humiliatur cadens in terra, transfiguratio autem eius, quoniã cùm ſit mortalis & corruptibilis, immortalis fit & incorruptibilis, non ſecundùm propriam ſubſtantiam, ſed ſecũdùm Domini operationem, qui poteſt mortali immortalitatem, & corruptibili circundare incorruptibilitatem. Et propter hoc ait in ſecũda ad Corinthios, vt abſorbeatur mortale ſ[ub] vita: qui autẽ[11] perficit nos in hoc ipſum, Deus, qui dedit nobis pignus Spiritus: manifeſtiſſimè hoc de carne

Marginalia: *Suſcitatio & ſolutio Lazari ſymbolum eſt hominis peccatoris.* — *In corporibus propriis reſurgem⁹. Ioan. 5.* — *Hæretici ſeipſos excæcant, inſtar Oedipodis.* — * deriſi. — * demonſtrauim⁹. — *1. Cor. 15.* — *Oſea 13.* — *Mors quãdo victa erit.* — *Phil. 3.* — * quæ. — *Corpus humile & glorioſum.* — *2. Cor. 5.*

Caro viua & incorrupta hymnū dicet Deo.

1.Cor.6. *2.Cor.4.* *2.Cor.3.*

Si corda nunc capacia ſunt Spiritus, multò magis vita æterna poſt reſurrectionem. Philip.3. 1.Cor.15.

dicens.[12] Nec enim anima * immortalis, neque ſpiritus abſorbetur à mortali vita, quando & caro nō mortua, ſed viua & incorrupta perſeuerauerit, hymnū dicens Deo, qui in hoc ipſum perficit nos. Vt ergo in hoc perficiamur, bene Corinthiis ait, Glorificate Deū in corpore veſtro. Deus incorruptibilitatis eſt effector. Quoniam autem non de alio quodam corpore, ſed de corpore carnis dicit hoc, manifeſtè & indubitatè, & ſine vlla ambiguitate Corinthiis ait, Semper mortificationem Ieſu in corpore noſtro[13] circumferentes, vt vita Ieſu Chriſti in corpore noſtro manifeſtetur.] Semper enim qui viuimus, in mortem tradimur per Ieſum, vt & vita Ieſu manifeſtetur in carne mortali noſtra. Et quoniam ſpiritus complectitur carnem, in eadem epiſtola ait, Quoniam eſtis epiſtola Chriſti, miniſtrata à nobis, inſcripta non attramento, ſed Spiritu Dei viui, nō in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Si ergo nunc corda carnalia capacia ſpiritus fiunt, quid mirum ſi in reſurrectione eam quæ à ſpiritu datur, capiunt vitā? de qua reſurrectione Apoſtolus [in ea quæ eſt] ad Philippēſes ait, Conformis morti eius, ſiquo modo ocurram ad reſurrectionem quæ eſt à mortuis. In qua igitur alia mortali carne intelligi poteſt vita manifeſtari, niſi in hac ſubſtantia, quæ & mortificatur propter eam quæ eſt ad Deum confeſſionē? Quemadmodum ipſe dixit, Si ſecundùm hominem [14] cum beſtiis Epheſi pugnaui, quid mihi prodeſt, ſi mortui nō reſurgūt? Si enim mortui non reſurgunt, neque Chriſtus reſurrexit: ſi autē Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt prædicatio noſtra, inanis eſt & fides veſtra: inuenimur autem & falſi teſtes Dei, quoniam teſtificamur quòd ſuſcitauit Chriſtum, quem non ſuſcitauit. Si enim mortui non reſurgunt, neque Chriſtus reſurrexit. Si autem Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt fides veſtra: quoniam adhuc eſtis in peccatis veſtris. Ergo & qui dormierunt in Chriſto, perierunt. Si in vita hac in Chriſto ſperantes ſumus tantùm, miſerabiliores omnibus ſumus hominibus. Nunc autem Chriſtus reſurrexit à mortuis, primitiæ dormientium: quoniam enim per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum. In his igitur omnibus, quemadmodum prędiximus, aut contraria ſentientem ſibimetipſi Apoſtolum dicent, quātum ad illud, caro & ſanguis regnum Dei poſſidere non poſſunt: aut iterum malignas & extortas cogentur omnium dictorum facere expoſitiones, ad tranſuertandam & immutandam ſententiam dictorum. Quid enim dicere habebunt ſanum, ſi conabuntur aliter interpretari hoc quod ſcribit, Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptelam, & mortale hoc induere immortalitatem? &, vt vita Ieſu manifeſtetur in carne mortali noſtra, & reliqua omnia, in quibus Apoſtolus manifeſtè & clarè reſurrectionem & incorruptelam carnis prædicat? Cogentur itaque hæc tanta malè interpretari, qui vnum nolunt bene intelligere.

Detortis expoſitionibus B. Pauli ſententias corrumpūt hæretici. Ibid.

* *mortalis.*

ANNOTATIONES.

1. Dicant enim nobis] *Tertullianus lib. de Reſurr. car. hoc paucis ita perſtringit:* Exempla mortuorum à Domino ſuſcitatorum commendabant carnis & animæ reſurrectionem, ne cui ſubſtantiæ negaretur hoc donum. *Hæc quoque largiore manu Ambroſius lib. de fide reſurrect.*

2 Et Lazarus] *Lazarum vocat Tertullianus præcipuum reſurrectionis exemplum.*

3. Hoc ſymbolum] *Auguſtinus diffuſè hanc allegoriam tractat, Sermone 8. de verbis Domini: lib 50. homiliarum ho. 7. libro de vera & falſa pœnitentia ca. 10. & Tractatu 22. in Io. indéque probat conceſſam eſſe ſacerdotibus poteſtatem ſoluendorum peccatorum, quoniā Lazarum Dominus à ſe iam ſuſcitatum obtulit diſcipulis ſoluendum. Aſſentit & Cyrillus Alexandrinus lib. 7. in Ioan. cap. 23.*

4. Vti eius] *Ita vetus codex: excuſi* vti ei.

5. Nolunt conſpicere] *Codices excuſi* intelligere.

6. Secondum tragicum Oedipodem] *Ita vetus codex: excuſi* ſecundum tragicos: *vnde apparet euſdē vet. codicis noſtri fides. Tangit enim illa, vt reor, quæ leguntur apud Sophoclem Oedipode tyranno, his verbis:*

ἀποσπάσας γὰρ εἱμάτων χρυσηλάτους
περόνας ἀπ' αὐτῆς, αἷσιν ἐξεστέλλετο,
ἄρας ἔπαισεν ἄρθρα τῶν αὐτοῦ κύκλων, & deinceps. id eſt:

Naio cum auulſiſſet à veſtibus aureas
Fibulas, qoibus illa induta erat;
Cœpit is arreptis oculorum orbes fodere.
Sic dicens, ſe oon amplius intueri illam (matrem) poſſe,
Neque mala ſua, nec ſcelera quæ perpetraſſet:
Sed lumine orbatum poſthac, neque quos fas non eſſet
Viſurum eſſe, nec quibus indigeret agoitorū.

Quibus & aliis multis locis apparet, pios iſtos Patres à lectione Poetarū non abhorruiſſe: ſed in ſuam rem conuertiſſe: quod poſtea monuerunt Clemens Alexand. in Protreptico, & Baſilius Oratione ad nepotes.

7. Per illud quod detioeot caduni] *Vetus codex,* per illod qood detioetur cadent.

8. Ait enim] *Duas has voces addit vetus codex: deinde* dicens *habet, non* dicentem, *vt excuſi.*

9. Aculeus tuus] *Cyprianus lib. 3. aduerſus Iudæos cap. 58. Hieronymus com. in Oſea cap. 13.* aculeum *legūt cū Irenæo: Vulgata editio* ſtimul⁹: *græcè eſt* τὸ κέντρον.

10. Transfi-

10. Transfigurauit] *Putarem legendum* transfigurabit:*ſed conſentiebant omnes codices.*

11. Perficit] *Ambroſius legit* perfecit. *Græcè eſt* κατεργασάμενος,*communis editio*,effecit.

12. Nec enim anima immortalis] Mortalis,*habet vet.* codex,ſed ſubaudiendū eſſet,eſt:deinde ſequitur,* neque ſpiritus : *vt ſit quaſi parentheſis: poſtea* abſorbetur autem mortale à vita,quando,&c.

13. Circumferentes] *Nouem has voces ex vet. cod. adiecimus,quum eaſdem habeat etiam Pauli litera:delenimus* manifeſtemus.

14. Cum beſtiis Epheſi pugnaui] *Pugnam hanc Theophilactus & Oecumenius referunt ad tumultum,ab aurifice Demetrio excitatum,ob Epheſiam Dianam, quibus ex Latinis aſtipulatur Anſelmus,ſiue Hermam.Mihi eſt verſimilius, quod ſcribit Nicephorus lib. 2. hiſt. cap. 25. Leonibus vtpotè ferociſſimis Hieronymo quodam præſide iubente,Paulum obiectum fuiſſe,qui ad pedes eius mites conſederunt.*

NISI CARO SALVANDA ESSET, CARnem eiuſdem ſubſtantiæ cum noſtra Verbum non adſumpſiſſet: qua propter nec per ipſum eſſemus reconciliati.

Capvt xiiii.

Q[1]Voniam autem non aduerſus ipſam ſubſtántiam carnis & ſanguinis dixit Apoſtolus, non poſſidere regnum Dei, vbique idem Apoſtolus in Domino Ieſu Chriſto vſus eſt carnis & ſanguinis nomine,aliquid quidem,vti hominem eius ſtatueret: etenim ſemetipſum filium dicebat hominis. Aliquid autem vti ſalutem carnis noſtræ confirmaret. Si enim non haberet caro ſaluari, nequaquam Verbum Dei caro factum eſſet. Etſi non haberet ſanguis iuſtorum inquiri,nequaquam ſanguinem habuiſſet Dominus. Sed quoniam ab initio vocalis eſt ſanguis,Deus ad Cain dixit, cùm occidiſſet fratrem ſuum, Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me. Et quoniã haberet exquiri ſanguis ipſorum, dixit ad eos qui circa Noë *Genes. 4. & 9.* erant. Etenim ſanguinem animarum veſtrarum, exquiram illum de manu omnium beſtiarum. Iterum,Qui effundet ſanguinem hominis,ſanguis pro ſanguine eius effundetur. Similiter autem & Dominus his qui habebant eius ſanguinem effundere,dicebat, Exquiretur *Matth. 23.* omnis ſanguis iuſtus, qui effunditur ſuper terram, à ſanguine Abel iuſti, vſque ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ,quem occidiſtis inter templum & altare: etiam dico vobis,venient omnia iſta ſuper generationem iſtam. Recapitulationem effuſionis ſanguinis ab initio omnium iuſtorum & Prophetarum in ſemetipſum futuram indicans, & exquiſitionem ſanguinis ipſorum per ſemetipſum. Non autem exquireretur hoc, niſi & ſaluari haberet:nec * in ſemetipſo recapitulatus eſſet hæc Dominus, niſi & ipſe caro & ſanguis,ſecundùm principalem plaſmationem factus fuiſſet,ſaluans in ſemetipſo in fine illud quod perierat in principio in Adam. Si autem ob alteram quandam diſpoſitionem Dominus incarnatus eſt,& ex altera ſubſtantia carnem attulit, non ergo in ſemetipſo recapitulatus eſt[ſe] hominem,adhuc etiam nec caro quidem dici poteſt. Caro enim verè primæ plaſmationis * è limo factæ ſucceſſio. Si autem ex alia ſubſtantia habere eum oportuit materiam, ab initio ex altera ſubſtantiæ parte operatus fuiſſet fieri conſperſionem eius. Nunc autem quod fuit qui perierat homo, hoc ſalutare factum eſt Verbum, per ſemetipſum ea quæ eſſet ad eum cõmunionem,& exquiſitionem ſalutis eius efficiẽs. Quod autem * perierat,ſanguinem & carnem habebat. Limum enim de terra accipiens Dominus, plaſmauit hominem,& propter hunc omnis diſpoſitio aduentus Domini. Habuit ergo & ipſe carnem & ſanguinem,non alteram quandam,ſed illam principalem patris plaſmationem in ſe recapitulans,exquirẽs[id]quod perierat. Et propter hoc Apoſtolus in epiſtola[quæ eſt]ad Coloſſenſes ait, Et vos cùm eſſetis aliquando alienati,[1] & inimici cogitationis eius in operibus malis,nunc autem reconciliati in corpore carnis eius, per mortem eius, exhibere vos ſanctos & * caſtos & ſine crimine in conſpectu eius. In corpore (ait) reconciliati carnis eius, * id eſt, quia iuſta caro reconciliauit eam carnem quæ in peccato detinebatur,& in amicitiam adduxit Deo. Si quis igitur ſecundùm hoc alteram dicit

Margin notes: * in ſemetipſum — *Refutat eos, qui carnē veram Verbū factū eſſe negabant.* — *Gene. 2.* — * peribat. — *Coloſſ. 1.* — * hoc quoniam.

Domini carnem à noſtra carne, [1] quoniam illa quidem non peccauit, neque inuentus eſt dolus in anima eius, nos autem peccatores, rectè dicit. Si autem alteram ſubſtantiam carnis Domino affingit, iam * non conſtabit illi reconciliationis ſermo. Reconciliatur enim illud quod fuit aliquando inimicitia. Si autem ex altera ſubſtantia carnem attulit Dominus, iam non illud reconciliatum eſt Deo, quod per tranſgreſſionem factum fuerat inimicum. Nunc autem per eam quæ eſt ad ſe communicationem, reconciliauit Dominus hominẽ Deo patri, reconcilians nos ſibi per corpus carnis ſuæ, & ſanguine ſuo redimens nos, quemadmodum Apoſtolus Epheſiis ait, In quo habuimus redemptionem per ſanguinem eius, remiſſionem peccatorum. Et rurſus eiſdem, Vos (inquit) qui aliquando eratis longè, facti eſtis iuxta, in ſanguine Chriſti. Et iterũ, Inimicitias in carne ſua, Legem præceptorum decretis euacuans: & in omni autem epiſtola manifeſtè teſtatur Apoſtolus, quoniam per carnem Domini noſtri, & ſanguinem eius nos ſaluati ſumus. Si igitur caro & ſanguis ſunt, quæ faciunt nobis vitam, non propriè de carne dictum eſt & ſanguine, non poſſe ea poſſidere regnum Dei: ſed de prædictis carnalibus actibus, qui ad peccatum tranſuertentes hominem, [priuant] eum vita. Et propterea in epiſtola ad Romanos ait, Non ergo regnet peccatum in corpore mortali veſtro ad obediendum ei: neque exhibeatis membra veſtra arma iniuſtitiæ peccato, ſed exhibete voſmetipſos Deo, velut à mortuis viuentes, & membra veſtra arma iuſtitiæ Deo. Quibus igitur membris ſeruiebamus peccato, & fructificabamus morti, iiſdem ipſis membris ſeruire nos vult iuſtitiæ, vt fructificemus vitæ. Memor igitur, dilectiſſime, quoniam carne Domini [noſtri] redemptus es, & ſanguine eius, [redibitus] & tenens caput, ex quo vniuerſum corpus Eccleſiæ compaginatum augeſcit, hoc eſt, carnalem aduentum filij Dei, & Deum confitens & hominem * eum firmiter excipiens, vtens etiam his oſtenſionibus, quæ ſunt ex Scripturis facilè euertis, quemadmodum demonſtrauimus, omnes eas quæ poſtea afflictæ ſunt hæreticorum ſententias.

Niſi Chriſtus carnem noſtrã adſumpſiſſet, non eſſemus per ipſum reconciliati. — *Epheſ. 1.* — *Epheſ. 2.* — *Rom. 6.* — * *manis.* — * *eius.*

ANNOTATIONES.

Lib. de reſurrect. carnis.

1. Quoniam autem] *Cõfirmat reſurrectionem & ſalutem carnis, eò quod veram naturalemque Filius Dei ſibi vnierit, quemadmodum Paulus vbique agnoſcit. Iiſdem viribus præcipites agit, & perditos proſternit Marcionem, Baſilidem, Valentinum & Apellem Tertullianus, certus carnem ſummo præiudicio reſurrectionis inſtructam eſſe, ſi iam à Chriſto adſumpta in illo reſurrexerit.*

2. Elimo factæ] *Vetus codex:* facta eſt ſucceſſio. *Legendum mihi videtur* factæ, eſt ſucceſſio. *Et paulo poſt pro* ex altera ſubſtantiæ parte, *vetus codex legit* ex altera ſubſtantia partea operatua fuiſſet.

3. Et inimici cogitationea eius] *Vetus cod.* Cogitationi: *Græcè eſt* τῇ διανοίᾳ, *id eſt mente ſeu cogitatione. Hieronymus contra Io. Hiero. legit inimici ſeu hoſtes ſenſus eius.*

4. Caſtoa & ſine crimine] *Græca Pauli:* ἀμώμους, *quod Tertullian⁹ vertit* iouituperabiles ἀνεγκλήτους *incriminabiles: aut, vt communis habet editio,* irreprehenſibiles.

5. Quoniam illa quidem non peccauit] *Eadem Tertullianus lib de carne Chriſti.* Vt euacuatam non poſſumus dicere carnem Chriſti, ita nec peccatricem nec euacuatam, in qua dolus nõ fuit. Defendimus autem non carnem peccati euacuatam eſſe in Chriſto, ſed peccatum carnis, non materiã, ſed naturam, non ſubſtantiam ſed culpam. *Et lib. de præſcript.* Soli Dei filio ſeruabatur, ſine delicto permanere.

TESTIMONIIS ISAIÆ ET EZECHIELIS probat reſurrectionem, eundémque Deum nos reſuſcitaturum eſſe qui creauit.

CAPVT XV.

QVoniam autem is qui ab initio condidit hominem, poſt reſolutionem eius in
Iſa. 26. terram, promiſit ei ſecundam generationem. Eſaias quidem ſic ait, Reſurgent mortui, & ſurgẽt qui in monumẽtis ſunt, & lætabuntur qui ſunt in ter-
Iſa. 66. ra.[1] Ros enim [qui] à te eſt, ſanitas eſt [eis.] Et iterum, Ego vos aduocabo, &
Ezec. 37. in Hieruſalẽ aduocabimini, & videbitis, & gratulabitur cor veſtrum, & oſſa veſtra quaſi herba orientur, & cognoſcetur manus Domini his qui colunt eum.[2] Et Ezechiel autẽ ait

ſic, Et

ſic, Et facta eſt ſuper me manus Domini,& duxit me in ſpiritu Dominus, & poſuit me in medio campi,& hic erat plenus oſſibus, & circunduxit me ſuper ea [3] in circuitum in gyro] & ecce, multa ſuper faciem campi arida valde:& dixit ad me, Fili hominis, ſi viuunt oſſa hæc?& dixi, Domine tu ſcis qui feciſti hæc:& dixit ad me, Prophetare ſuper oſſa hæc, & dices eis, Oſſa arida, audite ſermonem Domini. Hæc dicit Dominus oſſibus his, Ecce, ego ſuperduco ſuper vos ſpiritum vitæ, & dabo ſuper vos [4] neruos, & reduco ſuper vos carnem & extendam ſuper vos cutem,]& dabo Spiritum meum in vos, & viuetis, & cognoſcetis quia ego ſum Dominus. Et prophetaui ſicut præcepit mihi Dominus. Et factum eſt cùm prophetarem, & ecce terræmotus,& adducebantur oſſa vnumquodque ad compaginem ſuam: & vidi, & ecce ſuper ea nerui, & carnes naſcebantur,& aſcendebant ſuper ea cutes deſuper,& ſpiritus non erat in eis:& dixit ad me, Ad ſpiritum propheta fili hominis,& dic ſpiritui, Hæc dicit Dominus, A quatuor ſpiritibus [5] veni & inſufla] in mortuos iſtos,& viuant. Et prophetaui quemadmodum præcepit mihi Dominus, & intrauit in[eos] ſpiritus:& vixerunt, & ſteterunt ſupra pedes ſuos collectio' multa valde. & rurſus[ipſe]ait, Hæc dicit Dominus, Ecce, ego aperiam monumenta veſtra,& educam vos de monumentis veſtris,& inducam vos in terram Iſraël, & cognoſcetis quia ego ſum Dominus, cùm aperiam ego ſepulchra veſtra,& reducam de ſepulchris populum meum, & dabo Spiritum meum in vos,& viuetis,& ponam vos in terram veſtram, & cognoſcetis quia ego Dominus locutus ſum,& faciam, dixit Dominus. Demiurgo itaque & hic viuificante corpora veſtra mortua, quemadmodum videre adeſt, & reſurrectionē eis repromittente, & de ſepulchri & monumentis ſuſcitationem & incorruptelam donante: ſecundum enim lignum vitæ, ait, dies ipſorum erunt. Hic ſolus Deus oſtenditur, qui hæc facit,& ipſe bonus pater benignè vitam donans his, qui ex ſe non habebant vitam. Et propter hoc manifeſtiſſimè Dominus [6] oſtendit ſe,& patrem quidem ſuis diſcipulis, ne ſcilicet quærerent alterum Deum, præter eum qui plaſmauerit hominē, & afflatum vitæ donauerit ei, neque in tantam inſaniam procederent, vti ſuper Demiurgum alterum affingerent patrem. Et ideo reliquos quidem omnes quibuſcunque propter tranſgreſſionem eorum euenebant languores, curabat ſermone: quibus & dicebat, Ecce, ſanus factus es, iam noli peccare, ne quid tibi deterius fiat, manifeſtans quoniam propter inobedientiæ peccatū ſubſequuti ſunt lāguores hominibus. Ei autem qui cæcus fuerat à natiuitate, iam non per ſermonem, ſed per operationē præſtitit viſum, non vanè, neque prout euenit hoc faciens, ſed vt oſtenderet manum' Dei, eam quæ ab initio plaſmauit hominem. Et propterea interrogantibus eum diſcipulis, qua ex cauſa cæcus natus* eſſet, vtrúmne ſua an parētum culpa, ait, Nec hic peccauit, neque parētes eius, ſed vt *manifeſtarentur opera Dei in ipſo. Opera autem Dei plaſmatio eſt hominis. Hāc enim operationē fecit, quemadmodū Scriptura ait, Et ſumpſit Dominus limum de terra,& plaſmauit hominē, quapropter Dominus expuit in terram,& fecit lutum,& ſuperliniuit illud oculis,* oſtēdens antiquā plaſmationem quemadmodum facta eſt,& manum Dei oſtendēs his qui intelligere* poſſunt, per quam è limo plaſmatus eſt homo. Quod enim [7] in veteri plaſmate prætermiſit artifex, Verbum hoc manifeſtè adimpleuit: vti manifeſtarentur opera Dei in ipſo, nec iam alteram requireremus manum, per quam plaſmatus eſt homo, neque alterum patrē: ſcientes quoniam quæ plaſmauit nos initio,& plaſmat in ventre manus Dei, hæc in nouiſſimis temporibus perditos exquiſiuit nos, ſuam lucrifaciens & ſuper humeros aſſumens ouem perditam,& cum gratulatione in cohortem reſtituens vitæ. Qui autem in ventre plaſmat nos Verbum Dei, ait Hieremiæ, Priuſquam plaſmarem te in vtero, noui te,&* priuſquam progredereris de vulua, ſanctificaui te,& Prophetam in gentibus dedi te. Sed & Paulus ſimiliter ait, Quando autem complacuit ei, qui me ſegregauit ex vtero matris meæ, vti euangelizarem eum in gentibus. Cùm ergo in ventre à Verbo plaſmemur, idipſum Verbum ei, qui à natiuitate cæcus fuerat, formauit viſionem, cum qui in abſcondito plaſmator noſter eſt,* manifeſtè oſtendens quoniam ipſum Verbum manifeſtum hominibus factum fuerat, & antiquam plaſmationem Adæ diſſerens, & quomodo factus eſt,[&] per quam plaſmatus eſt manum, ex parte totum oſtendēs. Qui enim viſionē formauit Dominus, hic eſt qui vniuerſum hominem* plaſmauit, voluntati patris deſeruiens. Et quoniam in illa plaſmatione, quæ ſecundùm* hominem eſt, [8] in tranſgreſſione factus eſt ho-

Idem Deus reſuſcitat, qui creauit, & non alius.

Ioan. 5.

Cæcū à natiuitate non ſolo verbo, vt alios ſolebat, ſed operatione ſanauit.

Ioan. 9.

* fuiſſet.

* manifeſtentur.

* manifeſtans.

* poſsint.

Ierem. 1.

* antequam exires.

Gal. 1.

* in manifeſto.

* formauit.

* Adam fuit.

mo, indigebat lauacro regenerationis, poſtquam liniuit lutum ſuper oculos eius, dixit ei, Ioan. 9. Vade in Siloam, & lauare, ſimul & plaſmationem, & eam quæ eſt per lauacrum regenerationem teſtificans ei. Et propter hoc lotus venit videns, vt [&] ſuum cognoſceret plaſmatorem, & diſceret homo eum qui donauit ei vitam. Excidunt itaque & hi qui à Valentino ſunt, dicentes non ex hac terra plaſmatum eſſe hominem, ſed à fluida materia & effuſa. Ex qua enim terra Deus ei formauit oculos, ex hac manifeſtum eſt quoniam & ab initio plaſmatus eſt homo. Non enim conſequens erat aliunde quidem oculos, aliunde autem reliquum corpus plaſmatum eſſe. Quemadmodum nec conſequens eſt alterum quidem corpus, alterum verò plaſmaſſe oculos. Sed idem ipſe qui ab initio plaſmauit Adam, eum quo & loquebatur pater, Faciamus hominem ſecundùm imaginem & ſimilitudinem noſtram, in nouiſſimis temporibus ſemetipſum manifeſtans hominibus, ei qui ab Adam cæcus * fuerat, formauit viſionem. Et propter hoc ſcriptura ſignificans quod * erat. futurum erat, ait, abſcondito Adam propter inobedientiam, Dominum veniſſe veſpere ad eum, ⁹ & euocaſſe eum,] & dixiſſe [ei] Vbi es? hoc eſt, quoniam in nouiſſimis temporibus ¹⁰ idipſum] venit Verbum Dei aduocare hominem, recommemorans in eo opera ſua, Geneſ. 3. in quibus degens abſconditus fuerat Domino. ¹¹ Quemadmodum enim tunc ad Adam] veſpere locutus eſt exquirens illum Deus, ſic & in nouiſſimis temporibus per eandem vocem viſitauit exquirens genus eius.

ANNOTATIONES.

1. Ros enim] *Ex veteri codice pro* quod *repoſuimus,* qui: *& pro* eius, eis. *Sententiam prophetæ ita legunt Septuaginta* ἡ γὰρ δρόσος, ἡ παρὰ σοῦ, ἴαμα αὐτοῖς ἐστιν. Ros qui à te, ſanitas ipſis eſt. *Communis editio:* Ros lucis, ros tuus.

2. Et Ezechiel] *Ex hac Ezechielis viſione Reſurrectionem mortuorũ confirmant quoque cum Irenæo, Clemens Ro. lib. 5. conſtit. cap. 8. Tertull. lib. de Reſurrectione carnis.*

3. In circuitum in gyro] *Ita vetus codex cui conformis eſt lectio ſeptuaginta* κυκλόθεν κύκλῳ.

4. Neruos] *Vndecim has voces ex vet. co. reſtituimus, conſentiente textu Bibliorum.*

5. Veni & inſufla] *Ita vetus codex: excuſſi* veniet inſufflatio. *Septuaginta:* ἐλθὲ καὶ ἐμφύσησον.

6. Oſtendit ſe & patrem quidem] *Vetus codex* oſtendit ſe eſſe patrem, qui & diſcipulis, &c.

7. In veteri plaſmare] *Vetus codex:* in ventre plaſmare *vt de cæco, quem iam ex vtero matris oculis priuauerat Deus, fiat ſermo.*

8. In tranſgreſſione factus eſt] *Vetus codex verbum* eſt *ignorat. Cæterùm ablutionem cæci in Siloa ſacrũ baptiſma adumbraſſe cum Irenæo ſentiunt Tertullianus lib. de baptiſmo, Gregorius Nyſſenus li. de baptiſmo, Ambroſius lib. 3. de ſacramentis cap. 2. Auguſtinus tractatu 44. in Io. Cyrillus Alex. in 9. cap. Io. Verſus aliquot non inelegantes hac de re Sedulij præsbyteri addam.*

Cæca ſumus proles miſeræ de fœtibus Euæ,
Portantes longo natas errore tenebras.
Sed dignante Deo mortalem ſumere formam,
Tegminis humani, facta eſt de Virgine nobis
Terra ſalutaris, quæ fontibus abluta ſacris,
Clara renaſcentis reſerat ſpiramina lucis.

9. Et euocaſſe eum] *Tres has voces ex veteri codice reſtituimus. Vt mox vocem alteram* ei.

10. Idipſum] *Codices excuſ.* ad ipſum.

11. Quemadmodum etenim] *Quatuor voculas addidimus ex veteri codice.*

CVM IN TERRAM CORPORA NOSTRA REuertantur, ſequitur ea inde ſubſtantiam habere: item Verbi aduentu clarius in nobis imago Dei apparuit.

CAPVT XVI.

ET quoniam ex hac quæ ſecundùm nos eſt terra, plaſmatio fuit Adę, Scriptura dicit dixiſſe Deũ ¹ ei: In] ſudore vultus tui manducabis panem tuũ, quoadúſque conuertaris in terram, ex qua ſumptus es. Si igitur in aliquã alteram terram reuertũtur poſt mortem corpora noſtra, cõſequens eſt ea inde & ſubſtantiã habere. Si verò in hãc ipſam, manifeſtum eſt quoniam [&] ex hac plaſmatio ei facta eſt, quomodo & Dominus fecit manifeſtũ ex [hac] eadẽ oculos [ei] formans. Et manu itaque reliqua * oſtenſa Dei, per quam plaſmatus eſt quidem Adam, plaſmati autem ſumus & nos, & cùm ſit vnus & idem pater, cuius vox ab initio vſque ad finem adeſt plaſmati ſuo, & ſubſtantiã plaſmatis noſtri per Euangelium * verò aliquando.

gelium oſtendens manifeſtè, iam non oportet quærere alium patrem [præter] hunc, neq; aliam ſubſtantiam plaſmationis noſtræ, præter prædictam & oſtenſam à Domino: neque alteram manũ Dei præter hanc, quæ ab initio vſque ad finem conformat nos, & coaptat [in] vitam, & adeſt plaſmati ſuo, & perficit illod ſecundùm imaginem, & ſimilitudinem [2] ſuam Dei. Tunc autem hoc Verbum oſtenſum eſt, quando homo Verbum Dei factum eſt, ſemetipſum homini, & hominem ſibimetipſi aſſimilans, vt per eam quæ eſt ad filium ſimilitudinem, precioſus homo fiat patri. In præteritis enim temporibus, dicebatur quidem ſecundùm imaginem Dei factum eſſe hominem, non autem oſtendebatur. Adhuc enim inuiſibile erat Verbum, cuius ſecundùm imaginẽ homo [factus] fuerat, propter hoc autem, & ſimilitudinem facilè amiſit. Quando autem caro Verbum Dei factum eſt, vtraque confirmauit: & imaginem enim oſtendit veram, ipſe hoc fiens, quod erat imago eius, & ſimilitudinem firmans reſtituit, conſimilem faciens hominem, inuiſibili patri per viſibile Verbum. Et non ſolùm autẽ per ea quæ prædicta ſunt, & Patrem, & ſemetipſum manifeſtauit Dominus, ſed etiam per ipſam paſſionem. Diſſoluens enim eam quæ ab initio in ligno facta fuerat, hominis inobedientiam, obediens factus eſt vſque ad mortem, mortem autem crucis, eam quæ in ligno [facta] fuerat inobedientiam, [3] per eam quæ in ligno fuerat obedientiam] ſanans. Non autem per eandem veniſſet exoluere eã, quæ fuerat erga plaſmatorem noſtrum inobedientiam, ſi alterum annunciabat patrem: quoniam autẽ per hæc, per quæ [4] non obediuimus Deo, & non credidimus eius Verbo, per hæc eadem obedientiam introduxit, & eam quæ eſſet erga Verbum eius *oſtẽſionem, *per quæ manifeſtè ipſum oſtendit Deum: quem in primo quidem Adam offendimus, non facientes eius præceptum, in ſecundo autem Adam reconciliati ſumus, obedientes vſque [ad] mortem facti. Neque enim alteri cuidam eramus debitores, ſed illi cuius præceptum tranſgreſſi fueramus à principio.

Ioan. 1.

Quãdo & per quẽ, homines ad ſimilitudinẽ Dei reformati ſint.

**aſſenſionem.*
**per quę.*

ANNOTATIONES.

1. Dixiſſe Deum ei, In ſudore] *Ita vet. cod. excuſi dixiſſe Deum, Et in ſudore.*
2. Suam Dei] *Vocem ſuam, vet. codex non habet.*
3. Per eam quæ in ligno] *Septem has voces ex vet. cod. addidimus. Quæ hic tradit Irenæus, Sedulius presbyter his verſibus canit:*
   Aſpera mors populis ligno deducta cucurrit,
   Aufertur ligno aſpera mors populis.
4. Non obediuimus Deo] *Vet. cod.* audiuimus Deum.

DEVS ET DOMINVS, PATER ET CREATOR vniuerſorum, vnicus, & ſolus eſt, qui nos in Chriſto dilexit, præcepta dedit, & remiſit peccata: cuius filium & Verbum ſeſe Chriſtus probauit, cùm peccata condõnaret.

CAPVT XVII.

EST autem hic Demiurgus, qui ſecũdùm dilectionem quidem, pater eſt, ſecundùm autem virtutem, Dominus: ſecundùm autem ſapiẽtiam, factor & plaſmator noſter, cuius & præceptum tranſgredientes, inimici facti ſumus eius. Et propter hoc in nouiſſimis temporibus, in amicitiã [1] reſtituit] nos Dominus per ſuam incarnationem, mediator Dei, & hominum factus, propitians quidẽ pro nobis Patrem, in quem peccaueramus, & noſtram inobedientiam [2] per ſuam obedientiã] conſolatus: nobis autem donans eam quę eſt ad factorẽ noſtrum conuerſationem, & ſubiectionẽ. Quapropter [&] in oratione dicere nos docuit, Et [3] remitte nobis debita noſtra, vtiq; quoniã hic eſt pater noſter, cuius eramus debitores, tranſgreſſi eius præceptũ. Quis autẽ eſt hic? Vtrúmne incognitus aliquis, [4] & nulli nunquã præceptũ dans pater? An verò qui à Scripturis prædicatur Deus, cui & debitores eramus, tranſgreſſi eius præceptũ? Datum eſt autem præceptũ homini per Verbũ. Audiuit enim Adam (ait) vocẽ Domini Dei. Benè igitur Verbũ eius ad hominem dicit, Remittũtur tibi peccata, idẽ ille in quem peccaueramus in initio, remiſsionem peccatorum in fine donans. Aut ſi alterius quidem tranſgreſsi ſumus præceptum, alius [autem] erat qui dicit, Remittuntur tibi peccata tua,

Demiurgus eſt Pater, Dominus, factor, & plaſmator.

Mat. 6.

Gen. 3. Idem Deus dedit præceptum, & remiſit peccatum.

Mat. 9.

neque bonus,neque verax,neq; iuſtus eſt huiuſmodi.Quomodo enim bonus,qui non ex
Luc.1. ſuis donat?aut quomodo iuſtus,qui aliena rapit?Quomodo autē *rectè remiſſa ſunt pec- ** vel.*
cata , niſi ille ipſe in quē peccauimus,donauit remiſſionem, per viſcera miſericordiæ Dei
[noſtri,]in quibus viſitauit nos per Filium ſuum ? Quaptopter & curato paralytico , Vi-
dentes(inquit)populi,clarificauerunt Deum,qui dedit poteſtatē talem hominibus . Quē
igitur Deum clarificauerunt circumſtantes populi,nunquidnam ab hæreticis inuentum,
Mat.8. incognitum patrem?Et quomodo eum qui [1] in totum non cognoſcebatur ab eis, glorifi-
Vnus Deus pater Domini noſtri Ieſu Chriſti. cabant?Manifeſtum eſt ergo quoniā eum,qui [6] in Lege à Prophetis prædicatus eſt Deus,
glorificabāt Iſraëlitæ,qui & eſt pater Domini noſtri, & propter hoc docebat homines in
ſenſu per ea ſigna quæ faciebat, dare gloriam Deo. Si autem ab altero quidem patre ipſe
veniſſet,alterum autē patrem glorificabant homines,videntes eius virtutes, ingratos eos
in eum patrem qui miſerat curationē,efficiebat.Sed quoniā [7] ab eo qui eſt,] à quo Deus
vnigenitus filius venerat ad ſalutem hominum, & incredulos per eas quas faciebar virtu-
tes,prouocabat dare gloriam patri,& non recipientibus aduentum filij eius . Et propter
Mat. 9. hoc non credentibus,quæ ab eo [8] fiebat remiſſioni]Phariſæis,dicebat ; Vt ſciatis quoniā
poteſtatem habet Filius hominis remittere peccata: & hoc cùm dixiſſet , iuſſit paralyticū
hominem tollere grabbatum ſuper quem iacebat,& ite in domū ſuam· propter hoc qui-
dem efficit,confundens incredulos,& ſignificans quoniam ipſe eſt vox Dei,per quam ac-
cepit homo præcepta,quæ ſupergreſſus eſt,& factus eſt peccator:ex peccatis enim paraly-
Chriſtus Deus eſt, cùm peccata remiſerit. ſis ſubſequuta eſt.Peccata igitur remittens, hominem quidem curauit, ſemetipſum autē
manifeſtè oſtendit quis eſſet.Si enim nemo poteſt remittere peccata , niſi ſolus Deus,re-
mittebat autem hæc Dominus,& curabat homines,manifeſtū eſt, quoniā ipſe erat Ver-
bum Dei,filius hominis factus,à Patre poteſtatē[remiſſionis peccatorum]accipiēs, quo-
modo homo, [9]& quomodo Deus:& quomodo homo compaſſus eſt nobis,tanquā Deus
miſereatur noſtri , & remittat nobis debita noſtra, quæ factori noſtro debemus Deo.Et
Pſal.31. propter hoc Dauid prædixit ; Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorū tecta ſunt
peccata.Beatus homo,cui non imputauit Dominus peccatum , eam quæ per aduentum
Coloſ.2. eius eſt,remiſſionem præmonſtrans,per quam deleuit chirographum, [10] debita noſtra,&
affixit illud cruci:vti quemadmodum per lignum facti ſumus debitores Deo,per lignum
accipiamus noſtri debiti remiſſionem.Hoc & per alios quidem multos,iam autem & per
4.Reg.6. Heliſæum Prophetam ſignificanter oſtenſum eſt.Cùm enim qui cum illo erant , cōcide-
rent ligna ad fabricationem tabernaculi,& ferrū excuſſum de ſecuri , cecidiſſet in Iorda-
nem,& non inueniretur ab ipſis,veniens Heliſæus * ad ipſum locum, cùm didiciſſet quid ** in.*
eſſet factū,lignum in aquam miſit:hoc autem cùm feciſſet,ſupernatauit ferrum ſecuris,&
de ſuperficie aquæ ſumpſerunt illud, qui antè amiſerant : [11] per operationem oſtendente
Propheta,quòd firmum verbum Dei,quod per lignum negligenter amiſeramus, nec in-
ueniebamus,recepturi eſſemus iterùm per ligni diſpoſitionem. Quoniam autem ſecuris
Matt.3. ſimilis eſt Verbo Dei,Ioannes Baptiſta ait de eo,Iam autem ſecuris ad radicem arborum
Hiere.23. poſita eſt.Et Hieremias[autem]ſimiliter ait,Verbum Domini, quemadmodum [12] bipē-
nis cædens petram. [13] Hoc ergo verbum abſconditum à nobis per lignum,manifeſtauit,
quemadmodum prædiximus,ligni diſpoſitio.Quoniam[enim]per lignum [amiſimus il-
lud,per lignum]iterùm manifeſtum omnibus factum eſt, oſtendens altitudinem,& lōgi-
Duæ crucifixi manus extēſa,duos populos ſignificabāt. tudinem,& latitudinem in ſe:[14]& quemadmodum dixit quidam de Senioribus per extē-
ſionem manuum,duos populos ad vnum Deum congregans. Duæ quidem manus,quia
& duo populi diſperſi in fines terræ:vnum autem medium caput,quoniam & vnus Deus
ſuper omnes[& per omnes]& in omnibus nobis.

ANNOTATIONES.

1. Reſtituit] *Codices excuſi* conſtituit.

2. Per ſuam obedientiam] *Tres iſtas voces ex veteri cod.reſtituimus.*

3. Remitte] *Græcè* ἄφες: *Cyprianus Sermone de Natiuitate Domini,& libr.3. ad Quirinum,cap.22. & Chromatius in cap.6.Matth.poſt Irenæum,*remitte *conuerterunt.*

4. Et nulli nunquam] *Græcorum more duplicē negationem,vt magis inficietur, adhibet : fortè eſt* οὐδὲν. οὐδένα, *&c.*

5. In totum] *Vetus codex,*initio tamen:*quod nō video qui conueniat,niſi aliqua alia adhuc deſint,quæ ex veteri codice reſtituere non potuimus.*

6. In.

6. In lege à Prophetis] *Vet.cod.* à lege, & à Prophetis.

7. Abeo qui eſt, à quo] *Vet.cod.* à quo *non habet, ſed* qui eſt: *vtrumque ſeruauimus.*

8. Fiebat remiſſioni] *Sic habet vetus codex, excuſi* fiat remiſſionem.

9. Et quomodo Deus] *Vet.cod.* quoniam Deus, *id eſt in quantum. Eadem, quæ hic ſcribit Irenæus: grauiter pertractat Tert. lib. 4. contra Marc. num. 13. & 14.*

10. Debita noſtra] *Vet.cod.* debiti noſtri. *Græcus Pauli contextus* δόγμασιν, *quod Auguſt. epiſt. 59.* in decretis: *Hilar. li. 9. de Trin.* in ſententiis *reddidit.*

11. Per operationē oſtendente Propheta] *Paulò apertius Tert. lib. contra Iud.* Heliſæus accepto ligno, & miſſo in eum locū, vbi ſubmerſum fuerat ferrum, ſtatim ſupernatauit. Quid manifeſtius huius ligni ſacro, quod duritia huius ſeculi merſa in profundo erroris, & à ligno Chriſti, i. paſſionis eius in baptiſmo liberatur, vt quod perierat olim per lignum in Adam, id reſtitueretur per lignū Chriſti: *quem imitantur Auguſt. Serm. 210. de Tempore, Eucherius Lugdunenſis in 4. lib. Reg.*

12. Bipennis] *Vox Hebræa apud Hierem. ſignificat* malcū, *atque ita cum vulgata editione, vertit Sanctes: Septuaginta, quos ſequitur Irenæus habent* πέλεξ, *quod ſecurim, ſiue bipennem ſignificat.*

13. Hoc ergo verbum] *Vet.co.* Hic erit verbum. *Deinde nō habet* per lignum, *nec enim neceſſe videtur. Paulò poſt ex vet.cod. quinque voces adiecimus.*

14. Et quemadmodum dixit] *Elegans, & pia admodū eſt hæc myſtica figuræ dominicæ crucis explicatio, quam à Seniore, Polycarpū puto, vel Papiam accepit. Qui pluribus animum oblectare concupierit, & ſimilibus, cōſulat Iuſtini martyris Apologiam poſteriorem. Lactantij lib. 4. cap. 26. & 27. Ruffinum in expo. Symboli. Ambroſ. Serm. 55. Chryſoſtomū homi. in laudem crucis. Sedulium presbyterum, lib. 5. Carminum.*

CREATVRAS VNIVERSAS, QVIBVS DEVS PAter, & eius Verbum vtuntur, ſua propria virtute, & ſapientia condiderunt; non ex labe, aut ignorantia, aliàs nunquam carnem adſumpſiſſet Dei filius, qui omnem à Patre poteſtatem accepit.

CAPVT XVIII.

ET talem, vel tātam diſpoſitionem non per alienas, ſed per ſuas efficiebat[1] cōditiones, neque per ea quæ ex ignorātia, & labe facta ſunt, ſed per ea quæ ex ſapientia, & virtute patris eius ſubſtantiā habuerunt.[2] Neque enim iniquus, *Suis, propriiſque creaturis vſus eſt Deus, in ſuis diſpoſitionibus eſſe ſciendis.*
vt aliena concupiſcat, neq; indigens, vt non per ſua propria ſuis propriis efficiat vitam, ſua vtens conditione ad hominis ſalutem. Neque enim portaſſet illum conditio,[3] ſi ignorantiæ & labis eſſet emiſſio. Quoniam enim ipſum Verbum Dei incarnatum ſuſpenſum eſt ſuper lignum, per multa oſtendimus: & ipſi autem hæretici crucifixum cōfitentur. Quomodo igitur ignorantiæ, & labis emiſſio, eum qui *continet (*cōtinet.) contineat vniuerſorum agnitionem, & ſit verus, & perfectus, portare potuit? Aut quomodo ea quæ abſconſa eſt à Patre, & multùm ſeparata conditio, portauit eius Verbum? Si autē ab Angelis hæc facta eſt, ſiue ignorantibus eū, qui ſuper omnia eſt Deus, ſiue ſciētibus, cùm dixerit Dominus, Quoniam ego in Patre, & pater in me eſt, quomodo patrē, & filium ſimul fabricatio Angelorum portare ſuſtinuit? *Mundus nō eſt ſolius ab Angelis. Ioan. 14.* Quomodo autē ea, quæ extra pleroma eſt conditio, cœpit eū, qui continet vniuerſum pleroma? Cùm igitur hæc omnia impoſſibilia ſint, & *cōprobationem (*probationem.) non habeant, illud ſolum verum eſt Eccleſiæ præconium, quoniā propria conditio, quæ ex virtute, & arte, & ſapientia Dei ſubſtitit,[4] portauit [Eccleſiam,] quæ quidē ſecundùm inuiſibilitatē à patre portatur, ſecundū [viſibilitatem] autem è contrario portat eius verbum: & hoc eſt *verum (*verbum). Pater enim conditionem ſimul, & Verbū ſuum portans, & Verbum portatum à patre, præſtat Spiritum omnibus, quemadmodū vult pater. Quibuſdam quidem ſecundùm conditionem,[5] quod eſt conditionis, quod eſt factū: quibuſdam autem ſecundùm adoptionē, quod eſt ex Deo, quod eſt generatio, & ſic vnus Deus pater oſtēditur, qui eſt ſuper omnia, & per omnia, & in omnibus. Super omnia quidē Pater, & ipſe eſt caput Chriſti: per omnia autem Verbum, & ipſe eſt caput Eccleſiæ, in omnibus autem nobis Spiritus, & ipſe eſt aqua viua, quam præſtat Dominus in ſe rectè credentibus, & diligentibus ſe, & ſcientibus, quia vnus Pater, qui eſt ſuper omnia [& per omnia,] & in omnibus nobis. *Roma. 11. Trinitas diuinarū perſonarum. Ioan. 4.* Teſtimonium perhibet his, & Ioānes Domini diſcipulus, in Euangelio, dicens, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. *Ioan. 1.* Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Deinde de ipſo Verbo dixit,[6] In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognouit.[7] In ſua propria venit, & ſui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit illis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credūt in nomine eius. Et iterùm ſignificans eius ſecùndùm hominem diſpenſationem, dixit, Et

Ioan.1. Mundus à quo conditus.

Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Er iterùm intulit, Et vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à patre, plenum gratia, & veritate. Manifeſtè oſtēdens audire volentibus, i. aures habentibus, quoniam vnus Deus pater ſuper omnes, & vnum Verbum Dei, per quod omnes, per quem omnia facta ſunt: & quoniam hic mūdus proprius ipſius, & per ipſum factus eſt, voluntate patris, & non per Angelos, neque per apoſtaſiam, & defectionem, & ignorantiam, neque per virtutem aliquam prunici, quam & matrem appellant quidam, neque per alium quendam mundi factorem, ignorantem patrem. Mundi enim factor verè Verbum Dei eſt: hic autem eſt Dominus noſter, qui in nouiſſimis temporibus homo factus eſt, in hoc mundo exiſtens, & ſecundùm inuiſibilitatem cōtinet quæ facta ſunt omnia, & [in] vniuerſa conditione infixus, quoniam Verbum Dei gubernans,

Verbū Dei verè caro factum, in ligno pependit.

& diſponens omnia, & propter hoc in ſua inuiſibiliter [venit,] Et caro factum eſt Verbū, & pependit ſuper lignum, vti vniuerſa in ſemetipſum * recapitularetur. Et ſui proprij illū non receperunt homines, quemadmodum [8] Moyſes hoc ipſum] manifeſtauit in populo. Et erit vita tua pendens ante oculos tuos, & non credes vitæ tuæ. Qui igitur non receperunt illum, non acceperunt vitam. Quotquot autem receperunt illum, dedit illis poteſtatem filios Dei fieri. Ipſe eſt enim qui *vniuerſam poteſtatem habet à Patre, * quoniam Verbum Dei, & homo verus, inuiſibilibus quidem principans, rationabiliter & ſenſibiliter legem ſtatuens, vniuerſa quæque in ſuo perſeuerare ordine. Super viſibilia autem, & humana regnans manifeſtè, & omnibus dignum ſuperducens iuſtum iudicium. Quemadmodum & Dauid manifeſtè ſignificans, ait: Deus noſter manifeſtè veniet, & non tacebit. Deinde & quod ab eo ſuperinducitur iudicium, manifeſtauit, dicens: Ignis in cōſpectu [eius] ardebit, & in circuitu eius tempeſtas valida. [9] Aduocauit cœlum deſurſum, & terram diſcernere populum ſuum.

**recapituletur.*

Deut. 28.

** vniuerſorum*

**quomodo.*

Filius Dei omnem accepit à patre poteſtatem.

Pſal. 49.

ANNOTATIONES.

1. Conditiones] *Id eſt creaturas, à ſeipſo, propriaq; virtute productas, quæ nutibus Creatoris perpetuò ſubſeruiunt: eo enim ſenſu hanc vocem frequenter vſurpat. Augu. lib. 2. de Trin. cap. 6. 11. 15. & lib. 3. cap. 10. de his cōquiſitis rationibus & ſcripturis, & ſubtiliter & largè differit.*

2. Neqne enim iniqnus] *Tertul. proculdubiò ad hunc Irenæi locum alludit lib. 1. contra Mar.* Ille, *ait, loquens de Deo confictò à Marcione,* vſque nunc, nec aquam reprobauit Creatoris, qua ſuos abluit; nec oleum, qno ſuos vngit; nec lactis & mellis ſocietaté, qua ſuos infantat, &c. *rurſus lib. 4. cōtra eundē.*

3. Si ignorantiæ & labis] *Vet. cod.* Si quod ignorantiæ & labis erat, emiſit.

4. Portauit Eccleſiam] *Ita repoſuimus ex ve. cod. excuſi,* eum: *Mox quoque pro* viſibile, *reſtituimus* viſibilitatem. *Puto ex vete. cod. aliqua adhuc deeſſe, quæ non potuimus reſtituere.*

5. Quod eſt conditionis] *Tres has dictiones vetus codex deſiderat.*

6. In mundo erat] *Vet. cod.* In hoc mnndo erat.

7. In ſua ptopria] *Ita frequenter legit Auguſt. vt aliàs obſeruauimus.*

8 Moyſes hoc ipſum] *Ita vet. cod. Expunximus,* vti vniuerſa: *& paulò ſuprà* venit, *pro* ponit, *reſtituimus.*

9. Aduocauit] *Vet. cod. per futurum legit,* aduocabit, *atque ita ex Hebræo tranſtulit Sanctes.*

CVM EVA INOBEDIENTE, ET PRÆVARICATRICE comparatur B. Virgo Maria, illius aduocata, referuntúrque variæ & diſsidentes hæreſes.

CAPVT XIX.

MAnifeſtè itaque in ſua propria [1] veniēte Domino, & ſua propria eum baiulante conditione, quæ baiulatur ab ipſo, & recapitulationem eius, quæ in ligno fuit inobedientiæ, per eam quæ in ligno eſt obedientiam faciente, & ſeductione illa ſoluta, qua ſeducta eſt malè illa, quæ iā viro deſtinata erat virgo Eua; per veritatem euangelizata eſt benè ab Angelo iam ſub viro Virgo Maria. Quemadmodum enim illa per *Angelicum ſermonem ſeducta eſt, vt effugeret Deum præuaricata verbum eius, ita & hæc per Angelicum ſermonem euangelizata eſt, vt portaret Deum, obediens eius verbo. [2] Et ſicut illa ſeducta eſt, vt effugeret Deum, ſic hæc ſuaſa eſt obedire Deo, [3] vti Virginis Euæ, virgo Maria fieret aduocata. [4] Et quemadmodum aſtrictum eſt morti genus humanum per Virginem, [5] ſoluatur per Virginem: æqua lance diſpoſita virginalis [6] inobedientia], per virginalem obedientiam. Adhuc enim protoplaſti [7] peccatum per correptionem primogeniti emendationem [8] accipiens, [9] & ſerpentis prudentia deuicta [10] in columbæ ſimplicitate, [11] vinculis autem illis reſolutis, per quæ alligati eramus

B. Virgo Maria, Euæ, & aliorum peccātium aduocata eſt.

** Angeli.*

mus morti. Indocti omnes hæretici, & ignorantes diſpoſitiones Dei, & inſcij eius quæ eſt ſecundùm hominem diſpenſationis, quippe cæcutientes circa veritatem, ipſi ſuæ contradicunt ſaluti. Alij quidem alterum introducentes, præter Demiurgum patrem. Alij autẽ ab Angelis quibuſdam dicentes factum eſſe mundum, & ſubſtantiam eius. Alij quidem, porrò [11] & longè ſeparatum ab eo, qui eſt ſecundùm ipſos, patre à ſemetipſo fuiſſe, & eſſe ex ſe natum. Alij autem in his quæ continentur à Patre, de labe & ignorantia ſubſtantiã habuiſſe. Alij autem manifeſtum aduẽtum Domini contemnunt, & incarnationem eius non recipientes. Alij autem rurſus ignorantes Virginis diſpenſationem, ex Ioſeph dicunt eum generatum. Et quidam quidem neque [12] animam ſuam, neque corpus recipere poſſe dicunt æternam vitam, ſed tantum hominem interiorem. Eſſe autem hunc eum qui in eis ſit ſenſus volunt, quem & ſolum aſcendere ad perfectum decernũt. Alij autem animæ ſaluata, non participari corpus ipſorum eam quæ eſt à Deo ſalutem, quemadmodum in primo diximus libro, in quo & argumenta eorum omnium enarrauimus, & inualidum ipſorum, & inconſtabile in ſecundo oſtendimus.

Hæreticorum δοξομανία & diſſenſio.

ANNOTATIONES.

1. Veniente Domino] *Omnes dictiones, quæ hic leguntur in ablatiuo abſoluto, vetus codex legit per accuſatiuos caſus, nimirum,* venientem Dominum, baiulantẽ, facientem, & ſeductionem illam ſolutã.

2. Et ſicut illa ſeducta eſt] *Vetus codex,* Etſi eum obaudierat Deo, ſed hæc à ſua eſt obedire.

3. Vti virginis Euæ, Virgo Maria fieret aduocata] *Hinc euidentiſſimum eſt, priſcos patres, & martyres proximè ab ipſis Apoſtolorum temporibus, Deiparã Virginem inuocaſſe, cæteriſq; vt implorarent, authores fuiſſe: qua in re profectò Apoſtolos, quorum auditores fuerant, Doctores habuerunt. Tam apertum huius rei Irenæi teſtimonium, cùm non potuiſſent corrũpere Magdeburgenſes, cenſuerunt incommodũ dictũ eſſe. Gallaſius ille impudẽtior vociferatur, magnã inde Chriſto conciliari & inferri iniuriã. Fingit poſtea bonus ille vir, ſe ſtupeſcere, & mẽte ferè alienari; dum admiratur ad tantam Satanæ efficaciam, Serpentiſq; paulatim ſubrepentis calliditatem. At hic illuſtratur Chriſti gloria, Vigilantij ſatelles, & non obſcuratur, qui ſibiipſi fieri pronunciauit, quicquid membris ſuis fecerimus: qui non ſolùm ſe ſanctos ſuos, quos amicos, fratres, membra, cohæredes, ſal terræ, lucem mundi vocat, ſed & patrem ſuum in cælis honorare erudiuit; quando intercedẽtium, & aduocatorum partes ſub Chriſto ipſis tribuimus, quos iudicaturos tribus Iſraëlis, imò & Angelos ex ſacris literis didiſcimus. Virginem itaque piiſſimus martyr & doctiſſimus hic Antiſtes, decenter aduocatam Euæ, aliorumq; proinde peccatorum rectiſſimè nominat: cui magno conſenſu ſubſcripſerũt, quotquot de pietate Chriſtiana ab eius ætate ſanctè pureq; ſenſerunt: quorum aliquot teſtimonia huc producenda ſunt. Atque vt præteream, quæ impensè Virginis deuoti ſuadent Bernardus homiliis ſuper Miſſus eſt, Sermonibus in feſto Aſſumptionis, & Natiuitatis: & Anſelmus libro de excellentia Virginis: à Fulgentio, qui multis ſeculis vtrumque præceſſit, incipiam. Is eleganti ſermone de laudibus Mariæ, ipſam vocat feneſtram cæli, ſcalam cæleſtem, reſtaurationem fœminarum, ad eamq; virgines, concipientes, parturientes, matres, lactantes, iuuenculas confugere cohortatur. Narſes exercitus Romani imperator ſub Iuſtiniano, nunquam in aciem copias eduxit, niſi beata Maria Virgine, quam piè ſanctèque colebat & inuocabat, prius reuelãte, ſicuti docet Nicephorus lib. 17. hiſt. cap. 13. Theodorum Heraclij imperatoris fratrem, Barbarorum exercitum parua manu concidiſſe, Deo per interceſſiones beatæ Mariæ Virginis opitulante, tradit Paulus Diaconus, lib. 18. hiſt. Quis his authoritate & ætate ſuperior fuit Auguſtinus, Sermone 2. de Annuntiatione, eccleſiaſtica hac prece, Virginem alloquitur ſub finem concionis.* Sancta Maria ſuccurre miſeris, iuua puſillanimes, refoue flebiles, &c. *Hieronymus epiſtola ad Paulam, & Euſtochium, illam ſuis nos iuuare meritis, & precibus auxiliari firmiter credit. Chryſoſtomus in Liturgia ſe, ſuóſque obſecrationibus ſanctiſſimæ Deiparæ ſeruari, atq; ſine condemnatione immaculatũ Chriſti corpus accipere, magna animi affectione quærit. Baſilius magnus, ſancta, & intemerata benedicta dominatricis noſtræ, Dei genitricis, & ſemper Virginis Mariæ poſtulationibus à Deo viſitari rogat. Naz. Iuſtinam virginẽ Satanæ tentationes, & magorũ artes, B. Mariæ interceſſionibus viciſſe recitat, Orat. in D. Cyprianum. Iſtis omnibus omnino par & æqualis Effrem Syrus, ipſam appellat ſpem deſperantium, peccantium adiutricem, portum procella vexatorum, ſolatium mundi, orphanorum ſuſceptricem, ſpem mundanorũ, Virginum decus, patrum præconium, piorum gloriam, martyrum pulchritudinem, ſolitariorum hymnum, Angelorum ornamẽtum, orbis terræ miraculum, vallum fideliũ, refugium peccatorum, ad frugem redeuntium refugium, virorum, mulierumque reginam, & tutelam, mundi mediatricem, portam cælorum. Hanc ſibi auxiliatricẽ in ſupremo vitæ articulo, abigentémque tenebroſos dæmonum aſpectus exoptat: hanc conciliatricem, & aduocatam in hora iudicij ſupplex implorat. Orat. de laudib. Mar. & in Threno. Superior ætate, nec doctrina inferior Athanaſius ad eam ita exclamat:* Recordare noſtri ſanctiſſima Virgo, intercede hera, & domina, & regina, & mater Dei pro nobis. *Et qui hos omnes, Irenæumq; annis ſuperat, Iacobus frater Domini, ab Apoſtolis Hieroſolymorum Epiſcopus creatus, in Liturgia commemorationẽ iubet fieri ſanctiſſimæ, immaculatæ, glorioſiſſimæ, benedictæ Dominæ noſtræ, matris Dei, & ſemper Virginis Mariæ, ac omnium Sanctorum, vt ſupplicationibus ac interceſſionibus eorum, omnes miſericordiã conſequamur. Quisnam tantorum virorum veſtigiis inhærere potius eliget, ſi ſalutis ſuæ cura tangatur, quàm Manichei, Vigilãtij, Eunomij, Arrij, Lutheri, & Caluini, quos totus orbis Chriſtianus iuſto anathemate aſſlixit, & diris meritò deuouit? Sed hæc ſufficiant ad compeſcẽdos Gallaſii clamores: ampliora annotauimus in cap. 33. libri 3.*

In Euang. de Deipara.

4. Et quemadmodũ aſtrictum eſt morti] *Hunc locũ vſque ad id,* indocti omnes hæretici, *&c. Aug. lib. 1. contra Iul. Pel. ex Irenæo adducit, quem antiquum hominem Dei vocat, qui non longè à temporibus Apoſtolorum fuerit.*

5. Soluatur] *Vet. cod.* ſaluatur: *Auguſt.* ſoluatur legit.

6. Inobedientia] *Ita vet. cod. cui conſentit Augu. excuſi* inobedientiæ.

7. Peccatum] *Auguſt.* peccato.

8. Accipiens] *Auguſt.* accipiente.

9. Et ſerpentis] & *non habet Auguſt.*

10. In columbæ ſimplicitate] *Auguſt.* per ſimplicitatem columbæ.

11. Vinculo autem illis reſolutis] *Auguſt.* vinculis illis reſoluti ſumus.

12. Et longè ſeparatum] *Veteris codicis lectio, quã meliorem exiſtimo, diuerſa eſt, hoc pacto :* Lõgè ſeparatam ab eo qui eſt ſecundùm ipſos patre, à ſemetipſa floruiſſe, & eſſe ex ſe natam.

13. Animam ſuam] *Vocem* ſuam, *non habet vetus codex.*

AVDIENDI SVNT PASTORES, QVIBVS Apoſtoli commiſerunt Eccleſias, vnam & eandem ſalutis doctrinam habentes: fugiendi autem hæretici, & in fidei myſteriis ſobriè ſapiendum.

CAPVT XX.

Gnoſtici ſũt poſteriores diſcipulis Apoſtolorũ. OMnes enim ij valdè poſteriores ſunt, quàm Epiſcopi, quibus Apoſtoli tradiderunt Eccleſias, & hoc in tertio libro cum omni diligentia manifeſtauimus. [1] Neceſſitatem ergo habent prædicti hæretici, quoniam ſint cæci
ad veritatem, alteram & alteram ambulare exorbitantes viam: & propter
hoc inconſonanter, & inconſequenter diſperſa ſunt veſtigia doctrinæ ipſorum. Eorum autem qui ab Eccleſia ſunt, ſemita, circumiens mundum
vniuerſum, quippe firmam habens * ab Apoſtolis traditionem, & videre nobis donans omnium vnam, & eandem eſſe fidem, [2] omnibus vnum & eundem Deum patrem recipientibus, [& eandem diſpoſitionem incarnationis filij Dei credentibus] & eandem donationem Spiritus ſcientibus, & eadem meditantibus præcepta, & eandem figuram [eius,] *Apoſtoli.*
In vna & ſola Eccleſia, eſt vera atque firma via ſalutis. quæ eſt erga Eccleſiam ordinationis cuſtodientibus, & eundem expectãtibus aduentum
Domini, & eandem ſalutem totius hominis, id eſt, animæ & corporis ſubſtinentibus. Et
Eccleſiæ quidem prędicatio vera & firma, apud quam vna & eadem ſalutis via in vniuerſo mundo oſtenditur. Huic enim creditum eſt lumen Dei, & propter hoc ſapientia Dei,
per quam ſaluat * homines, in exitu canitur. In plateis autem fiducialiter agit, in ſummis *omnes.*
muris prædicatur, in portis autem ciuitatis conſtanter loquitur. Vbique enim Eccleſia
Exod. 25. prædicat veritatem, [3] & hæc eſt ἑπτάμυξος lucerna, Chriſti baiulans lumen. Qui ergo relinquunt præconium Eccleſiæ, imperitiam ſanctorum presbyterorum arguunt, [4] non cõ-
Idiota religioſus pluris faciẽdus eſt, quàm Sophiſta. templantes, quanto pluris ſit idiota religioſus, à blaſphemo, & * impudente Sophiſta. Tales ſunt autem omnes hæretici, & qui ſe plus aliquid præter veritatem inuenire putant, *imprudente.*
ſequentes ea quæ prædicta ſunt variè, & multiformiter, & imbecille facientes iter, de iiſdem non ſemper eaſdem ſententias habentes, velut cæci à cæcis circumducuntur, iuſtè
cadent in ſublatentem ignorantiæ foueam, ſemper quærentes, & nunquam verum inuenientes. Fugere igitur oportet ſententias ipſorum, & intentius obſeruare, [5] vti ne vexe-
Hæretici cæci ſunt, & cæcorũ duces, ideòque diligẽter fugiẽdi. mur] ab ipſis, confugere autem ad Eccleſiam, & eius ſinu educari, & dominicis Scripturis enutriri. [6] Plantata eſt enim Eccleſiæ Paradiſus in hoc mundo. Ab omni ergo ligno
Paradiſi eſcas * manducabis, ait Spiritus Dei, id eſt, ab omni Scriptura Dominica manducate: ſuper elato autem ſenſu, ne manducaueritis, neque tetigeritis vniuerſam hæreti- *manducabitis.*
Gen. 2. cam diſſenſionem. Ipſi enim confitentur ſemetipſos agnitionem habere boni & mali, &
ſuper Deum qui fecit eos, iaculantur ſenſus ſuos impios. Suprà igitur ſentiunt, quàm eſt
Rom. 12. menſura ſenſationis. Quapropter & Apoſtolus ait; Non plus ſapere, [7] quàm oportet ſapere,] ſed ſapere ad prudẽtiam, vt non illorum manducantes agnitionem, eam quæ plus
quàm oportet, ſapit, proiiciamur de Paradiſo vitæ. In quem Dominus inducit eos qui * obediunt præconio eius, recapitulans in ſe omnia quæ in cœlis, & quæ in terra ſunt, & quæ *obaudiunt præceptionem.*
in cœlis ſpiritualia ſunt, quæ autem in terris ſecundùm hominem eſt diſpoſitio. Hæc igi-

tur

tur in ſemetipſo recapitulatus eſt, adunãs hominem ſpiritui, & ſpiritum collocans in homine, ipſe caput ſpiritus factus eſt, & ſpiritum dás eſſe hominis caput: per illum enim *videmus, & audimus, & loquimur.

*vidimus & audiuimus.

ANNOTATIONES.

1. Neceſſitatem] *Vetus codex,* neceſſe ergo habent.

2. Omnibus vnum & eundem Deum patrem recipientibus] *Vet. codex* præcipientibus. *Deinde addit ſeptem dictiones virgulis incluſas. Eleganter autem iuxta ac piè diſſerit de vnitate Catholicæ Eccleſiæ, quàm variis hæreſeõn diſſectionibus opponit: quandoquidem bellum hæreticorum, vt ait Hilarius, ſit pax Eccleſiæ, cuius fidem, dum ſibi aduerſantur, confirmant. Cùm enim alterius nouis rebus ſtudent, & inter ſe conflictantur, inſtar maritimorum fluctuum, alij in alios inſurgentes, addit Nicephorus, ſubinde atque decidentes, in varias abeũt formas, & poſtremò euaneſcunt. Contrà veritatis ipſius cauſa incrementa capit, magíſque in dies integraſcit, & acceſſionem quandam, & robur certum ex hæreticorum inſultu ſibi comparat.*

Lib. 7. de Trinit.

Lib. 4. hiſt. cap. 5.

3. Et hæc eſt ἑπτάμυχος] *Alludit ad candelabrũ tabernaculi Moſaici, quod lucernas ſeptem habebat, vnã in ſummitate haſtilis, & ſex in ſummitatibus calamorum, quibus accenſis colluſtrabatur tabernaculum. Exod. 25. Illud verò Eccleſiam, quæ fidei & veritatis Euangelicæ lumen vniuerſo orbi profundit, adumbraſſe contendit: quod probant Gregorius homil. 6. in Ezechielem, Rupertus & Beda in Exodum, atque Thomas 1. 2. quæſtio. 102. art. 4. ad 6. Dicitur autẽ ἑπτάμυχος, quòd ſeptem ellychnia ferret,* Martialis:

Illuſtrem cùm tota meis conuiuia flammis,
Tótque geram mixos, vna lucerna vocor.

4. Non contemplantes] *Eadem dixit lib. 2. cap. 45. vide locum.*

5. Vti ne vexemur] *Ita vetus codex: excuſi habebant* ne conturgemur.

6. Plantata eſt enim Eccleſiæ] *Vetus codex* Eccleſia, *ſenſus idem. Vult enim Eccleſiam deſignari per Paradiſum illum plantatum ab initio, quod Ambroſius epiſtol. 42. & lib. de Paradiſo. Auguſtin. lib. 13. de Ciuitat. cap. 21. & lib. 11. de Geneſ. cap. 25. & lib. 12. cap. 28. & 34. & lib. 4. de Baptiſmo, cap. 1. Et Cyprian. epiſt. ad Iubaianum, ſimili allegoria amplexantur & tuentur.*

7. Quam oportet ſapere] *Ita ex vet. cod. reſtituimus: excuſi,* quàm oporteat. *Quòd autem mox vertit, ad prudentiam, Græcè eſt, εἰς τὸ σωφρονεῖν. Hieronymus lib. 1. contra Iouinia. reddidit ad pudicitiam: Origenis interpres, temperantiam. Ambroſius cum vulgata editione, ad ſobrietatem: omnes ad vnguem exquirenti probè.*

CAPVT OMNIVM QVÆ PRÆDICTA SVNT, Chriſtus eſt: quem hominem aſſumere, à Patre vniuerſorum creatore mitti, & à Satana tentari oportuit, vt promiſsiones adimpleret, & glorioſam, conſummatámque victoriam reportaret.

CAPVT XXI.

OMnia ergo [1] recapitulans recapitulatus eſt, & aduerſum inimicum noſtrum bellum prouocans, & elidẽs eum, qui initio in Adam captiuos duxerat nos, & calcans eius caput, quemadmodum * habet in Geneſi dixiſſe ſerpenti Deum, Et inimicitiam ponam inter te, & mulierem, & inter ſemen tuum, & ſemen eius: ipſe tuum [2] obſeruabit caput, & tu obſeruabis eius calcaneum. Ex eo enim qui ex muliere virgine habebat naſci [3] ſecundùm ſimilitudinem] Adam præconabatur, obſeruans caput Serpentis, * id eſt ſemen, de quo ait Apoſtolus in epiſtola ad Galatas, Legem factorum poſitam, donec veniret ſemen cui promiſſum eſt. Manifeſtius autem adhuc in eadem oſtendit epiſtola [ſic] dicens, Cùm autem venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum, factum de muliere. Neque enim iuſtè victus fuiſſet inimicus, niſi ex muliere homo eſſet, qui vicit eum. Per mulierem enim homini dominatus eſt ab initio, ſemetipſum contrarium ſtatuens homini. Propter hoc & Dominus ſemetípſum filium hominis confitetur, principalem hominem illum, ex quo ea quæ ſecundùm mulierem eſt plaſmatio facta, in ſemetipſo recapitulans: vti quemadmodum per hominem victum deſcendit in mortem genus noſtrum, ſic iterùm per hominẽ victorem aſcendamus in vitam. Et quemadmodum accepit palmam mors per hominem aduerſus nos, ſic iterùm nos aduerſus mortem per hominem accipiamus palmam. Non autem Dominus antiquam illam, & primam aduerſus Serpentem inimicitiam in ſemetipſo recapitulatus fuiſſet, adimplens promiſſionem Demiurgi, & perficiens præceptum eius, ſi ab alio veniſ-

*habes.

* & hoc eſt.

Chriſtus quomodo contriuerit caput Serpentis.

Gen. 3.

Gala. 3.

Gala. 4.

Victoriam noſtram oportuit ab homine obtineri.

Si Chriſtus ab ignoto patre veniſſet, non potuiſſet adimplere promiſſiones Demiurgi.

ſet patreſed quoniam vnus,& idem eſt, qui ab initio plaſmauit nos,& in fine filium ſuum
mitit, præceptum eius perfecit Dominus, factus ex muliere, & deſtruẽs aduerſarium no-
ſtrum,& perficiens hominem ſecundùm imaginem, & ſimilitudinem * ſuam. Et propter *Dei.
hoc non aliunde eum deſtruxit, niſi ex dictionibus Legis,& patris præcepto adiutore * e- *viſus.
ius, ad deſtructionem,& traductionem apoſtatæ Angeli. Primò quidem diebus XL ieiu-
nans, ſimiliter vt Moyſes,& Helias, poſtea eſuriit, vt hominem eum verum,& firmum in-
telligamus, proprium enim eſt hominis ieiunantis eſurire. [4] Deinde autẽ, vt haberet ad-
De ieiunio, tentationi- uerſarius vbi congrederetur. Quoniam enim in principio per eſcam, non eſurientem ho-
bus, & victoria Christi Domini nostri. minem ſeduxit tranſgredi præceptum Dei, in fine eſurientem, non potuit diſſuadere eam
quæ à Deo eſſet, ſuſtinere eſcam. Tentante enim eo,& dicente: Si filius Dei es, dic vt lapi-
des iſti panes fiant. Dominus autem per præceptum Legis repulit eum, dicens: Scriptum
Matt. 4. eſt,[1] Non in pane tãtùm * viuet homo. Ad illud quidem quod ait, Si filius Dei es, tacuit. *viuit.
Deut. 8. [6] Excæcauit autem eum hominis confeſſione,& per paternam ditionem, primum [eius]
impetum euacuauit. Quæ ergo fuit in Paradiſo repletio hominis per duplicem guſtatio-
nem, diſſoluta eſt per eam, quæ fuit in hoc mundo indigentiam. Ille autem legaliter ex-
ploſus, tentabat & ipſe per mendacium rurſus, legitimè facere congreſſionem: in altiſſimũ
enim templi pinnaculum ducens eum, dixit, Si filius Dei es, mitte te deorſum. Scriptum
eſt enim, Quoniam Angelis ſuis Deus mandauit de te,& in manibus tollent te, ne fortè
offendas ad lapidem pedem tuum: [7] mendacium abſcondens per Scripturam, quod fa-
ciunt omnes hæretici. Illud enim quod Angelis ſuis mandauit de eo, ſcriptum erat: Mitte
Psal. 90. te [autem] deorſum, de eo nulla dicebat Scriptura, ſed à ſemetipſo hanc ſuaſionem Dia-
bolus afferebat. Dominus itaque legitimè confutauit eum, dicens, Item ſcriptum eſt, Nõ
Deut. 6. tentabis Dominum Deum tuum, Per eam vocem quæ eſt in Lege oſtendens, id quidem
quod eſt ſecundùm hominem, quoniam non debet homo tentare Deum. Quantum au-
tem ad illum, quoniam in eo homine qui videbatur, non tentaret Dominum Deũ ſuum.
Elatio itaque ſenſus quæ fuit in Serpẽte, diſſoluta eſt per eam quæ fuit in homine humi-
litas: & bis iam victus erat de Scriptura Diabolus, cùm eſt traductus, contraria præcepto
Dei ſuadens,& ſecundùm ſententiam ſuam Dei hoſtis oſtenſus. Qui [&] magnè confu-
tatus,& quaſi ſemetipſum colligens, vniuerſam quam habebat virtutem * in mendacium *mẽdacio.
ordinans, tertiò, oſtẽdit ei ſeculi regna omnia,& gloriam ipſorum, dicens, quemadmo-
Luc. 4. dum meminit Lucas, Hęc omnia tibi dabo, quoniam mihi tradita ſunt,& cui volo, do ea,
ſi procidens adoraueris me. Dominus itaque traducens eum qui eſſet, Vade (inquit) Sata-
Ibidem. na, ſcriptum eſt enim, Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Denudans eũ
per hoc nomen,& ſe oſtendens qui erat. [8] Satana enim verbum, Hebraicè Apoſtatam ſi-
Satan quid gnificat. Et tertiò itaque vincens eum, * in reliquum repulit à ſemetipſo, quaſi legitimè vi- *de reliquo.
ctum,& ſoluta eſt ea quæ fuerat in Adam præcepti Dei præuaricatio, per præceptũ legis,
quod ſeruauit filius hominis, non tranſgrediens præceptum Dei. Quis ergo Dominus
Deus, cui teſtimonium perhibet, quem nemo [tentabit,] & quem omnes adorare opor-
tet,& ipſi ſoli ſeruire? Omnimodo ille eſt ſine dubio, qui & Legem dedit Deus. Hæc enim
in Lege prædicta fuerant,& per Legis ſententiam oſtendit Dominus, quoniam Lex qui- *Dominũ
dem à patre Verbum * Deum annũciat: apoſtata autem Dei Angelus, * per illam deſtrui- *per illã.
tur vocem traductus * qui ſit,& victus à filio hominis ſetuãte Dei præceptum: Quoniam *quis eſſet.
enim initio homini * ſuaſit tranſgredi præceptum factoris, & ideò eum habuit in ſua po- *fecit.
Oportuit vinci & ligari Diabolum. teſtate: poteſtas autem eſt tranſgreſſio,& apoſtaſia,& his * colligauit hominem: per homi- *illigauit.
nem ipſum iterùm oportebat victum eum, contrariò colligari iiſdem vinculis, quibus al-
ligauit hominem, vt homo ſolutus reuertatur ad ſuum Dominũ, [9] illa vincula relinquẽs,
per quæ ipſe fuerat alligatus, id eſt tranſgreſſionem. Illius enim * colligatio, ſolutio facta *alligatio.
eſt hominis, quoniam non poteſt aliquis * intrare in domum fortis, & vaſa eius diripere, *introire.
Matt. 12. niſi primùm ipſum fortem alligauerit. * Contrario ergo in ſermone eius, qui omnia fecit *Cõtraria.
Dei, traducens eum Dominus,& ſubiiciẽs per præceptum, præceptum autem Dei, Lex:
fugitiuum eum,& Legis tranſgreſſorem,& apoſtatam Dei oſtendens, poſtea [10] iam per
Verbum conſtanter eum colligauit, quaſi ſuum fugitiuum,& diripuit eius vaſa, id eſt, eos
qui ab eo detinebãtur homines, quibus ipſe iniuſtè vtebatur. Et captiuus quidem ductus
eſt iuſtè, is qui hominem iniuſtè captiuum duxerat: qui autem antè captiuus ductus fue-

rat

rat homo, extractus eſt à poſſeſſoris poteſtate, ſecundùm miſericordiam Dei patris: qui miſeratus eſt plaſmati ſuo, & dedit ſalutem ei per Verbum, id eſt per Chriſtum, redintegrans: vt experimento diſcat homo, quoniam non à ſemetipſo, ſed donatione Dei accepit incorruptelam.

ANNOTATIONES.

1. Recapitulans] *Alludit ad illud Pauli, quo docet, Patrem per filium omnia ἀνακεφαλαιώσασθαι, i. inſtaurare, vt communis habet editio, vnà cum Ambroſio & Primaſio: vel recapitulare, vt Irenæo & Hieronymo placet, i. Chriſtum vnum caput Angelorum, & hominum conſtituere, hominúmque naturam incorruptione beata donare, omni ſublato mortis aculeo.*

2. Obſeruabit caput] *Septuaginta τηρήσει κεφαλὴν, quorum lectionem cum Irenæo ſequũtur Cyprianus lib. 2. aduerſus Iud. cap. 9. Ambroſius lib. de fuga ſeculi, cap. 7. Auguſtin. lib. 2. de Geneſ. contra Manichæos, cap. 18.*

3. Secundùm ſimilitudinem] *Ita vet. cod. excuſi* ſecundùm multitudinem.

4. Deinde autem vt haberet] *Iſtis non diſsimilia copioſè & eleganter tractat Ignatius martyr, Epiſtola ad Philippenſes.*

5. Non in pane tantùm viuet] *Vet. cod.* viuit, *ſicut editio vulgata: ſed tam Græcè, quàm Hebraicè, per futurum tempus legitur* viuet, *vt habent Irenæi codices excuſi.*

6. Excæcauit autem eum hominis confeſſione] *Quinque has voces non habet vetus codex, ſed,* Viſus eſt hac quæ excæcauit eum per hominis confeſſionem: *deinde vbi excuſi codices*, per paternã ditionem, *vetus habet* per paternam dictionem.

7. Mendacium abſcondens per Scripturam] *Appoſitè hæreticorum dolos, cum Satanæ aſtutia comparat. Nam omnis hæreticus in eo quod Deum defendere nititur, veritati eius aduerſatur: veluti ſcribit Gregorius præfatione in librum Moralium.*

8. Satana enim verbum Hebraicum] שטן *propriè Hebræis ſignificat aduerſari, detrahere, calumniari: vnde διάβολον Græci ipſum vocarunt. Quòd ſi magis Irenæi interpretatio adrideat, deducendum erit à* שטה *quod deficere, & diuertere ſignificat. Iuſtinus in Dialogo,* Satan Iudæorum, Syrorúmque lingua, deſertorem ſignificat: hæc autem vox Nas, ſerpentem, & ita ex vtroque vnum vocabulum componitur Satanas.

9. Illa vincula relinquens per quæ] *Vet. codex,* illi vincula relinquens, per quem, *&c. vt de dæmone ſermo habeatur.*

10. Iam per verbum] *Vetus codex*, poſtea iam verbum.

DOMINVS VERVS, ET DEVS VNVS, A LEGE declaratur, & in Euangelio per Chriſtum eius Filium, manifeſtatur: quem ſolum adorare, & ab illo omnia bona expectare oportet, non à Satana.

CAPVT XXII.

SIC igitur manifeſtè oſtendente Domino, quoniam Dominus verus, & vnus Deus, qui à Lege declaratus fuerat: quem enim Lex præconauerat Deum, [1] hunc Spiritus oſtendit patrem, cui & ſeruire ſoli oportet diſcipulos Chriſti: *Legis &*
& per eas quæ ſunt in Lege ſententias aduerſarium noſtrum euacuantẽ, lex *Euangelij*
autem Demiurgum laudare Deum, & ipſi ſoli ſeruire iubet nobis: iam non *Deus vnus,*
oportet quærere alium patrem, præter hunc, aut ſuper hunc, quoniam vnus Deus qui iu- *& Dominus verus*
ſtificat circuncisionem ex fide, & præputium per fidem. Si enim alius quis erat ſuper hũc, *eſt.*
perfectus pater, nequaquam per huius ſermones & præcepta deſtruxiſſet Satanam. Nec *Rom. 3.*
enim ignorantia per alteram poteſt diſſolui ignorantiam, quemadmodum neque per labem, labes euacuari. Si igitur Lex ex ignorantia & labe eſt, quomodo ſententiæ quæ in ea ſunt, [2] diabolicam ignorantiam abſoluere poterant & fortem vincere? Neque enim à mi- *Victorem*
nori, neque ab æquali fortis vinci poteſt, ſed ab eo qui plus poteſt. Plus autem poteſt ſu- *victo fortiorem eſſe oportet.*
per omnia Verbum Dei, qui in lege quidẽ vociferatur, Audi Iſrael, Dominus Deus tuus,
Deus vnus eſt: &, diliges Dominum Deum tuum ex tota anima tua, &, hunc adorabis, *Deut. 6.*
&, huic [ſoli] ſeruies. In Euangelio autem per has eaſdem ſententias deſtruẽs apoſtaſiam,
*præcepto. & patris voce deuicit fortem, & Legis * præceptum ſuas ſententias confitetur, dicens, Nõ *Matt. 4.*
tentabis Dominum Deum tuum. Nec enim per alienam, ſed per propriam patris ſui ſententiam deſtruxit aduerſarium, & fortem vicit. Nos autem ſolutos per ipſum præceptum

docuit, eſurientes quidem ſuſtinere eam quæ à Deo datur eſcam, in ſublimitate autem poſitos vniuerſi [1] charisſmatis,] vel [in] operibus iuſtitiæ confidentes, vel miniſtrationis ſupereminentia adornatos, nequaquam extolli, neque tentare Deum, ſed humilia ſentire, [in omnibus] & præ manu habere. Non tentabis Dominum Deum tuum: quemadmodum & Apoſtolus docuit, Non alta [dicens,] ſentientes, ſed humilibus conſentientes: Nec diuitiis, nec gloria * mundi, neque præſenti phantaſia capi. Scire autem quoniam Dominum Deum tuum adorare oportet, & ipſi ſoli ſeruire, & nõ credere ei qui falsò promiſit ea quæ non ſunt ſua, dicens, Hæc omnia tibi dabo, ſi procidens adoraueris me. Ipſe enim confitetur quoniam adorare eum, & volũtatem eius facere, cadere eſt à gloria Dei. Et quid aut ſuaue aut bonum participare poteſt qui cecidit? Aut quid aliud ſperare & expectare poteſt, qui talis eſt, niſi mortem? Ei enim qui cecidit, proxima mors eſt. Deinde nec illa quæ promiſit præſtabit: quomodo enim præſtabit ei qui cecidit? Deinde quoniam dominatur hominibus, & ei ipſi Deus, & nolente patre noſtro qui eſt in cœlis, neque paſſer cadet in terram. Illud igitur quod ait, Hæc [omnia] mihi tradita ſunt, & cui volo do ea, vt in ſuperbiam elatus ait. Neque enim conditio ſub eius poteſtate eſt: quandoquidem & ipſe vnus de creaturis eſt. Neque ipſe hominum regnum attribuet hominibus, ſed ſecundùm ordinationem Dei patris, & cætera quæque, & quæ ſunt erga homines diſponuntur. Dominus autem ait, Quoniam Diabolus mendax eſt ab initio, & in veritate non ſtetit. Si itaque mendax eſt, & non ſtans in veritate, videlicet non verum dicebat, Quoniam hæc omnia mihi tradita ſunt, & cui volo, do ea, ſed mendacium loquens.

Propter dona Dei non eſt ſuperbiendum. — *Rom. 12.* — *Mat. 4.* — *Solus Deus adorandus eſt.* — *Nihil à Diabolo expectandum eſt.* — *Ioan. 8.*

* munda-na.

ANNOTATIONES.

1. Hunc ſpiritus oſtendit patrem] *Vocem* Spiritus, *ignorat vetus codex, vt de Chriſto, vel lege mentio fiat, non de Spirituſancto.*
2. Diabolicam ignorantiam abſoluere] *Vetus codex,* Diabolica ignorantia ſoluere.
3. Charisſmatis] *Deleuimus* chriſmatis. *Eſt autem* χάρισμα *donum aliquod gratuitum ſiue in gratiam propriam, ſiue aliorum ab illo, cui confertur, quale eſt prophetia, miraculorum aut linguarum donum.*

DIABOLVS ASSVETVS EST MENDACIIS, quibus ſeductus Adam, ſexto creationis die peccauit, quo tandem per Chriſtum reparatus fuit.

CAPVT XXIII.

ASſuetus enim erat iam ad ſeductionem hominum mentiri aduerſus Deũ. Ab initio enim homini eſcam multam cùm Deus dediſſet, ex vna autem tantùm arbore præcepiſſet ne manducaret, quemadmodum Scriptura dicit dixiſſe Deum ad Adam, Ab omni ligno quod eſt in paradiſo eſcam manducabitis, à ligno autem cognoſcendi bonum & malum, * non manducabitis: qua autem die manducaueritis, morte moriemini. Ille autem mentiens aduerſus Deum, tentauit hominem, quemadmodum Scriptura dicit dixiſſe ſerpentem mulieri, Quid * itaque dixit Deus; Ne manducaueritis ab omni ligno paradiſi? Et cùm illa traduxiſſet mendacium, & ſimpliciter retuliſſet præceptum, in eo quod diceret, Ab omni ligno paradiſi * manducabitis, à fructu autem ligni quod eſt in medio paradiſo, dixit Deus, Ex eo non manducabitis, neque tetigeritis, ne moriamini: cùm didiciſſet à muliere præceptum Dei, aſtutia vſus decepit eam denuò per falſiloquium, dicens, Non morte moriemini. Sciebat enim Deus quoniam qua die manducaueritis ex eo, aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut dij, ſcientes bonum & malum. Primò quidem in Dei paradiſo [1] diſputabat] de Deo, quaſi abſente eo. Magnitudinem enim ignorabat Dei: pòſt deinde ab ipſa diſcens dixiſſe Dominũ, morituros eos ſi guſtaſſent de prædicto ligno, tertiò mendacium loquens dixit, Non morte moriemini. Sed quoniam Deus verax eſt, mendax autem ſerpens, de effectu oſtenſum eſt, morte ſubſecuta eos qui manducauerũt: ſimul enim

Gen. 2. — *Falſa Diaboli perſuaſiones, & quid inde ſequatur.* — *Gen. 3.*

* vtique. — * manducabimus.

cum eſca

cum eſca & mortem [adſciuerunt,] quoniam inobedientes manducabant. Inobedientia autem Dei, mortem infert: propter hoc ex eo traditi ſunt ei, debitores mortis effecti. In ipſa itaque die mortui ſunt, in qua & manducauerunt, & debitores facti ſunt mortis,
* factum. quoniam conditionis dies vnus.* Factus eſt enim (inquit) veſpere & mane dies vnus. In i- Geneſ. 1.
pſa autem hac die manducauerunt, in ipſa autem, & mortui ſunt. Secundùm autem cir- Gen. 2. & 3.
culum, & curſum dierum, ſecundùm quem alia quidem prima, alia autem ſecunda, & a- Adam pec-
lia tertia vocatur, ſi quis velit diligenter diſcere, qua die ex ſeptem [diebus] mortuus eſt cans die ſex-
Adam, inueniet ex Domini diſpoſitione. Recapitulans enim vniuerſum hominem in ſe to circa ho-
ab initio vſque ad finem, recapitulatus eſt & mortem eius. Manifeſtum eſt itaque, quoniã ras, quo ſe-
[3] in illa die mortem ſuſtinuit Dominus, obediens patri, in qua mortuus eſt Adam inobe- primam die
diens Deo. In qua autem mortuus eſt, in ipſa & mãducauit. Dixit enim Deus, In qua die Chriſtus pro
manducabitis ex eo, morte moriemini. Hunc itaq; diem recapitulans in ſemetipſum Do- nobis mor-
minus, venit ad paſſionem pridie ante ſabbathum, quæ eſt ſexta conditionis dies, in qua tem, crucem-
homo plaſmatus eſt, ſecundam plaſmationem[4] eam quæ eſt à morte, per ſuam paſſionem que ſubiit.
donãs. Quidam autem rurſus in milleſimum annum reuocant mortem Adæ. Quoniam Gen. 2.
enim dies Domini, ſicut mille anni, non ſuperpoſuit autẽ mille annos, ſed intra eos mortuus eſt, tranſgreſſionis adimplens ſententiam. Siue ergo ſecundùm inobedientiam, quæ
* ſint. eſt mors, ſiue quòd exinde traditi ſint, & facti * ſunt debitores mortis, ſiue ſecundùm vnũ & eundem diem, in quo manducauerunt, & mortui ſunt, quoniam [vna] cõditionis dies: ſiue ſecundùm hunc circulum dierum, quia in ipſa mortui [ſunt,] in qua & manducaue- Adam quã
runt, hoc eſt Paraſceue, quæ dicitur cœna pura, i. ſexta feria, quam & Dominus oſtendit do moriens
paſſus in ea: ſiue ſecundùm quòd nõ ſit ſupergreſſus mille annos, ſed in ipſis mortuus ſit: ſecundùm omnia ergo quæ ſignificantur, Deus quidem verax: mortui enim ſunt qui guſtauerunt de ligno, ſerpens autem mendax oſtẽſus eſt, & homicida, ſicut Dominus ait Ioan. 8.
de eo, Quoniam ab initio homicida eſt, & in veritate non ſtetit.

ANNOTATIONES.

1. Non manducabitis] *Vetus codex addit*, ab eo, *mox quoque*, qua hora manducaueritis ab eo, *quæ particula ex Septuaginta ſumpta ſunt: eas etiam conſeruant Cyrillus, & Procopius ſacram Geneſim explicantes.*

2. Diſputabat] *Vet. cod. auth. expunximus* diſputat, *vt poſtea* adiciuerunt *pro* aſcierunt *repoſuimus.*

3. In illa die] *Gaudentius Brixianus tractatu in Exodum:* Sexta feria qua hominẽ Deus fecerat, pro eodem paſſus eſt: & die Dominica, in qua ſumpſerat mundus exordium, reſurrexerit, *&c.*

4. Eam quæ eſt à morte] *Vet. cod.* & eam quæ eſt ad mortem.

DE DIABOLI PERPETVO MENDACIO, POteſtatibus quibus nos parere oportet, atque imperiis terrenis, quatenus à Deo, non autem à Diabolo conſtituantur.

CAPVT XXIIII.

SICVT ergo in principio mentitus eſt, ita & in fine mentiebatur, dicens, Mat. 4.
* determinabit. [1] Hæc omnia mihi tradita ſunt, & cui volo, do ea.] Non enim ipſe* deter- Luca 4.
minauit huius ſeculi regna, ſed Deus. Regis enim cor, in manu Dei. Et per Prou. 8.
* potẽtes. Salomonem autem ait Verbum, Per me Reges regnant, & * poteſtates te- Diabolus
nent iuſtitiam.[2] Per me principes exaltantur, & tyranni terræ. Et Paulus mendax, vt
Apoſtolus hoc ipſum ait,[3] Omnibus poteſtatibus ſublimioribus ſubiecti ab initio,
eſtote: non eſt enim poteſtas, niſi à Deo. Quæ autem ſunt, à Deo diſpoſitæ ſunt. Et ite- ita in fine.
rùm de ipſis ait, Non enim ſine cauſa gladium portat, Dei enim miniſter eſt, vindex in i- Rom. 13.
ram ei qui malè operatur. Quoniam hæc autem non de Angelicis poteſtatibus, nec de Poteſtates
inuiſibilibus principibus dixit, quomodo quidam audent exponere, ſed de his quæ ſunt quibus nos
* hominẽ. * hoc. ſecundùm * homines poteſtates, ait, Propter * hæc enim & tributa præſtatis, miniſtri obedire iubet Apoſtolus, quales ſint.

enim Dei ſunt, in hoc ipſum ſeruientes. Hoc autem & Dominus confirmauit, non fa-
ciens quidem quod à Diabolo ſuadebatur, tributorum autem exactoribus, iubens pro
Mat. 17. ſe, & pro Petro * dare tributum: Quoniam miniſtri Dei ſunt, in hoc ipſum deſeruien- * dari.
tes. Quoniam enim abſiſtens à Deo homo, in tantùm efferauit, vt etiam conſangui-
neum, hoſtem ſibi putaret, & in omni inquietudine, & homicidio, & auaritia ſine ti-
more * verſaretur, impoſuit illi Deus humanum timorem: non enim cognoſcebant ti- *verſatur
morem Domini, vt poteſtati hominum ſubiecti, & lege eorum aſtricti, aliquid aſſequan- *propoſi-
tur iuſtitiæ, & moderentur adinuicem [in] manifeſto * poſitum gladium timentes, ſicut tum.
Rom. 13. Apoſtolus ait, Non enim ſine cauſa gladium portat: Dei enim miniſter eſt, vindex in
iram ei qui malè operatur. Et propter * hoc & ipſi magiſtratus indumentum iuſtitiæ le- * hæc;
ges habentes, quæcunque iuſtè & legitimè fecerint, de his non interrogabuntur, ne-
que pœnas dabunt. Quæcunque autem ad euerſionem iuſti, iniquè & impiè contra le-
gem, & more tyrannico * exercuerunt, in his & peribunt iuſto iudicio Dei, ad omnes *exercue-rint.
Reges, & regna à Deo conſtituuntur, non à Satana. æqualiter perueniente, & in nullo deficiente. Ad vtilitatem ergo Gentilium, terrenum
regnum poſitum eſt à Deo, ſed non à Diabolo, qui nunquam omnino quietus eſt, imò
qui nec ipſas quidem Gentes vult in tranquillo agere, vt timentes regnum * humanum, * hominũ
non ſe alterutrum homines vice piſcium conſumant, ſed per legum poſitiones repercu-
tiant multiplicem Gentilium iniuſtitiam. Et ſecundùm hoc miniſtri Dei ſunt, qui tribu-
ta exigunt à nobis, in hoc ipſum ſeruientes, quæ ſunt poteſtates, à Deo ordinatæ ſunt.
Mat. 4. Manifeſtum eſt quoniam mentitur Diabolus, dicens, Mihi tradita ſunt, & cui volo, do
ea. [4] Cuius enim iuſſu homines naſcuntur, huius iuſſu & Reges conſtituuntur, apti his
qui in illo tempore ab ipſis regnantur. Quidam enim illorum ad * correctionem & vti- *corre-ptionem]
Varia conſtituendorum Regum fines. litatem ſubiectorum dantur, & conſeruationem iuſtitiæ. Quidam autem ad timorem,
& pœnam, & increpationem: quidam autem ad illuſionem, & contumeliam, & ſuper-
biam, quemadmodum & digni ſunt Dei iuſto iudicio, ſicut prædiximus, in omnibus æ-
qualiter ſuperueniente. Diabolus autem, quippe Apoſtata exiſtens Angelus, hoc tan-
tùm poteſt, quod * egit in principio, ſeducere, & abſtrahere mentem hominis, ad tranſ- * detegit;
grediendæ præcepta Dei, & paulatim [5] obcæcare] corda eorum [qui conarentur] ſerui-
re ei, & ad obliuiſcendum quidem verum Deum, ipſum autem quaſi Deum adorare.
Diaboli poteſtas, & propoſitum. Quemadmodum autem, ſi quis Apoſtata regionem aliquam hoſtiliter capiens, pertur-
bet eos qui in ea ſunt, vt Regis gloriam ſibi vindicet, apud ignorantes, quòd Apoſtata, &
latro ſit: ſic etiam Diabolus, cùm ſit vnus ex Angelis his, qui ſuper ſpiritum aëris præpo-
Ephes. 6. ſiti ſunt, quemadmodum Paulus Apoſtolus in ea quæ eſt ad Epheſios, manifeſtauit, [6] in-
uidens homini, Apoſtata à diuina factus eſt Lege. Inuidia enim aliena eſt à Deo. Et quo-
niam per hominem traducta eſt apoſtaſia eius, & examinatio ſententiæ eius, homo fa-
ctus eſt, * adhuc magis magiſq; ſemetipſum contrarium conſtituit homini, inuidens vitæ *adhoc.
eius, & in ſua poteſtate apoſtatica volens concludere eum. Omnium autem artifex Ver-
bum Dei, per hominem vincens eum, & Apoſtatam oſtendens, è contrario ſubiecit eum
Ab homine vincitur Diabolus. Luc. 10. homini, Ecce, dicens, do vobis poteſtatem calcandi ſuper Serpentes, & Scorpiones, & ſu-
per omnem virtutem inimici, vt quemadmodum dominatus eſt homini per apoſtaſiam,
ſic iterùm per hominem recurrentem ad Deum, euacuetur apoſtaſia eius.

ANNOTATIONES.

1. Hæc omnia] *Decem has voces, quæ apertè deſiderabantur, ex vet. cod. reſtituimus.*

2. Per me principes] *Vet. cod.* Per me principes excitabuntur, & tyranni per me regnant terram.

3. Omnibus poteſtatibus ſublimioribus ſubiecti eſtote] *Ita locum hunc Apoſtoli exprimit in cõmentariis Ambroſius. Communis editio,* Omnis anima poteſtatibus.

4. Cuius enim iuſſu] *Hinc liquet quanta pietate, veneratione, fide, & obedientia Imperatores, Reges, & magiſtratus politicos exceperint, primarij religionis noſtræ Chriſtianæ Antiſtites, etiamſi illius ignari eſſent, imò & acerrimos oppugnatores eos haberent: quos vtinã vel in hac ſaltẽ parte imitarentur noſtra ætatis Gnoſtici. Porrò qualis illorum diſciplina de magiſtratu ciuili fuerit, cum Irenæo pluribus enarrant Iuſtinus, Athenagoras, Tertullianus in Apologiis, Theophilus Antiochenus lib. 1. & 2. ad Autolycum, Origenes homil. 4. in Iudicum.*

5. Obcæcare corda eorum qui conarentur] *Ita reſtituimus*

reſtituimus ex vetere codice: excuſſi omnes, obſerare corda eorum conatur, &c.

6. Inuidens homini] *Baſilius, Inuidia ad bellum internecinum aduerſus hominem, impulſum dæmonẽ ſcribit, quippe qui doleat ob præclara dona à Deo homini conceſſa. Idem quoque ho. in aliquot ſcripturæ locos, diffuſè & ornatè oſtendit ipſum & proprium diaboli vitium eſſe: ea de re illum μιςάνθρωπον appellat.*

ANTICHRISTI FRAVS, SVPERBIA, ET Tyrannicum regnum, prout à Daniele & Paulo deſcripta ſunt.

Capvt xxv.

ET non tantùm[1] per ea quæ dicta ſunt, ſed & per ea quæ erunt ſub Antichriſto oſtenditur, quoniam exiſtens apoſtata & latro, quaſi Deus vult adorari: & cùm ſit ſeruus, regem [ſe] vult præconari. Ille enim[2] omnem ſuſcipiens diaboli virtutem, veniet nõ quaſi rex iuſtus, nec quaſi in ſubiectione Dei legitimus: ſed impius & iniuſtus, & ſine Lege quaſi apoſtata, & iniquus & homicida quaſi latro, diabolicam apoſtaſiam in ſe recapitulans, &[3] idola quidem ſeponens, ad ſuadendum quòd ipſe ſit Deus, ſe autem extollens vnum idolum, habens* in ſemetipſum reliquorũ idolorũ varium errorem: vt hi qui per multas[4] abominationes] adorant diabolũ, hi per hoc vnum idolũ ſeruiant ipſi, de quo Apoſtolus in epiſtola quæ eſt ad Theſſal. 2. ait ſic, Quoniam niſi venerit abſceſſio primum, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduerſatur & extollit ſe ſuper omne quod dicitur Deus, aut colitur: ita vt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſemetipſum tanquam ſit Deus. Manifeſtè igitur Apoſtolus oſtendit *aduẽtum eius, & quoniã extollitur ſuper omne quod dicitur Deus, vel quod colitur, [hoc eſt,] ſuper omne idolum. Hi enim ſunt qui dicũtur quidem ab hominibus, non ſunt autem dij.[5] Et quoniam ipſe ſe tyrannico more conabitur oſtendere Deum: ſuper hæc autem manifeſtauit & illud quod à nobis per multa oſtenſum eſt, quoniam Hieroſolymis templum per diſpoſitionem veri Dei factum eſt. Ipſe enim Apoſtolus ex ſua perſona diffinitiuè templũ illud dixit Dei. Oſtendimus autem & in 3. libro nullum ab Apoſtolis ex ſua perſona Deum appellari, niſi eum qui verè ſit Deus, patrem Domini noſtri, cuius iuſſu hoc quod eſt in Hieroſolymis factum eſt templum, ob eas cauſas quæ à nobis dictæ ſunt:[6] in quo aduerſarius ſedebit, tentans ſemetipſum[7] Chriſtũ oſtendere, ſicut & Dominus ait, Cùm autem videritis abominationem deſolationis, quę dicta eſt[8] per Danielem Prophetam, ſtantẽ in loco ſancto, qui legit intelligat. Tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant in montes, & qui in tecto eſt, non deſcendat tollere quicquã de domo. Erit enim tunc preſſura magna, qualis non eſt facta ab initio ſeculi vſque nunc, ſed neque fiet. Daniel autem nouiſſimi regni finem reſpiciẽs, id eſt, nouiſsimos decẽ reges, in [quos] *diuideretur regnum illorum, ſuper quos filius perditionis veniet, cornua dicit decem naſci beſtiæ, & alterum cornu puſillum naſci in medio ipſorum, & tria cornua de prioribus[9] eradicari] à facie eius. Et ecce, (inquit) oculi quaſi oculi hominis in cornu hoc, & os loquens magna, & aſpectus eius maior reliquis videbatur, & cornu illud faciebat bellũ aduerſus ſanctos, & valebat aduerſus eos, quoaduſque venit vetuſtus dierum, & iudicium[10] dedit ſanctis] altiſſimi Dei, &[11] tempus* præuenit, & regnum obtinuerũt ſancti. Poſtea in exolutione viſionum dictum eſt ei, Beſtia quarta, regnum quartũ erit in terra, quod eminebit ſuper reliqua regna & manducabit omnem terram, & conculcabit eam, & concidet:[12] de decem cornibus eius, decem reges exurgent: & poſt eos ſurget alius qui[13] ſuperabit alios omnes, qui ante eum fuerunt, & reges tres[14] deminorabit, & verba aduerſus altiſſimũ Deum loquetur, & ſanctos altiſſimi Dei conteret, & cogitabit[14] demutare tempora & legem: & dabitur in manu eius, vſque ad tempus temporum & dimidiũ tempus, hoc eſt triennium & ſex menſes, in quibus veniens regnabit ſuper terram. De quo iterum & Apoſtolus Paulus in 2. ad Theſſalonicenſes, ſimul & cauſam aduentus eius annunciãs ſic ait, Et tunc reuelabitur iniquus, quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet præſentia aduentus ſui, cuius eſt aduentus ſecundùm operationem ſatanæ, in omni virtute, & ſignis, & portentis mendaciorum, & omni ſeductione malitiæ pereun-

Antichriſtus organũ Diaboli.

* in ſemetipſo.

Antichriſti ſuperbia. 2. Theſſ. 2.

* Apoſtaſiam.

Ambitio.

Sedes. Marc. 13.

Dan. 9. Mat. 24.

Dan. 7. *Tyrannis.*

* diuiditur.

* peruenit.

Bella, blaſphemia & duratio.

2. Theſſ. 2.

Præſtigia.

tibus, pro eo quòd dilectionẽ veritatis nõ receperũt, vt ſalui fierẽt. Et ideo mittit eis Deus operationẽ erroris, vt credant mẽdacio, vt iudicẽtur omnes qui nõ crediderunt veritati, ſed cõſenſerunt iniquitati. Et Dominus autem hoc * idem non credentibus ſibi dicebat, *item.
Ioan. 5. Ego veni in nomine patris mei, & non recepiſtis me: cùm autem alius venerit in nomine
Iudæi ſuſcipiẽt Antichriſtum. ſuo illum recipietis, alium dicens Antichriſtum, quoniam alienus eſt à Domino: & ipſe eſt iniquus iudex, qui à Domino dictus eſt, * quoniam Deum non timebat, neque hominẽ *qui.
Luc. 18. reuetebatur, ad quem fugit vidua oblita Dei, id eſt, terrena Hieruſalem, ad vlciſcendum de inimico. quod & faciet in tempore regni ſui: [16] transferet regnum in eam, & in templo Dei ſedebit, ſeducens eos qui adorãt eum, quaſi ipſe ſit Chriſtus. Quapropter ait Da-
Dan. 8. niel iterum, & ſanctum deſolabitur: [17] & datum eſt in ſacrificium * peccatum, & proiecta *peccationum.
eſt in terra iuſtitia, & fecit, & proſperè ceſſit. [Et] Gabriel Angelus exoluẽs eius * viſionẽ, *viſiones.
Dan. 8. hoc ipſo dicebat, Et in nouiſſimo regni ipſorum exurget rex improbus facie valde, & intelligens quæſtiones, & valida virtus eius, & admirabilis, & [corrumpet & diriget,] & faciet, & exterminabit fortes, & populum ſanctum, & iugum torquis eius. Dirigetur dolus in manu eius, in corde ſuo exaltabitur, & dolo diſperdet multos, & ad perditionem * mul- *ipſorũ.
torum ſtabit, [19] & quomodo vna manu conteret. Deinde & tempus tyrannidis eius ſignificat, in quo tempore fugabuntur ſancti, qui purum ſacrificium offerunt Deo. Et in di-
Dan. 9. midio hebdomadis (ait) tolletur ſacrificiũ & [20] libatio,] & in templo abominatio deſola-
Abominatio deſolationis. tionis, & vſque ad conſummationẽ temporis conſummatio dabitur ſuper deſolationem. Dimidium autem hebdomadis, tres ſunt anni & menſes ſex: ex quibus omnibus non tantùm quæ ſunt apoſtaſiæ, manifeſtantur, & quæ ſunt eius, qui in ſe recapitulatur omnem diabolicum errorem, ſed & quoniã vnus & idem pater Deus, qui à Prophetis annuncia-
Matth. 24. tus eſt, à Chriſto autem manifeſtatus. Si enim * à Daniele Propheta ſunt dicta de fine, Dominus comprobauit, Cùm videritis, dicẽs, abominationẽ deſolationis, quæ dicta eſt * per *in.
Dani. 9. Danielem Prophetam: Danieli autẽ Angelus Gabriel exolutionem viſionum fecit. Hic
Deus ſunt vtriuſque teſtamenti. autem eſt Archangelus Demiurgi, & idem Mariæ euangelizauit manifeſtum aduentum,
Luc. 1. & incarnationem Chriſti. Vnus & idem Deus manifeſtiſſimè oſtenditur, qui Prophetas miſit, & filium præmiſit, & nos vocauit in agnitionem ſuam.

ANNOTATIONES.

1. Per ea quæ dicta ſunt] *Multa & notatu digna differit hoc loco & infra de Antichriſto Irenæus: ex quibus hoc imprimis obſeruandum occurrit, quod verum & ſingularem hominem fore illum docet, cum tribũ, ex qua naſcetur, nomina, quibus fortaſſis appellabitur, tempus durationis regni eius, tyrannidem, aſtutiam, dolóſque tam diligenter & ſigillatim teſtimonio & authoritate ſacra pagina perſequitur: inficiẽtur licet Magdeburgenſes, & quotquot ferè hoc ſeculo ab Eccleſia Romana defecerunt. Horum hæreſim quia ſatis ſupérque ex ſacris literis & patrum interpretationibus, refellit vir perdoctus Nicolaus Sanderus lib. 8. de viſibili monarchia Eccleſiæ, obiectionibúſque cõtradicentiũ ſatisfacit, ob id, huic negotio ſuperſedemus, ne actum agere videamur.*

2. Omnem ſuſcipiens Diaboli virtutẽ.] *Caue ne diabolum ipſum phãtaſtico & laruato corpore humano contectum Antichriſtum ipſum cum Hippolito martyre interpreteris: quandoquidem Apoſtolus nominet illum hominem peccati, ſpiritu oris Chriſti interficiendum. Ea autem ratione omnem diaboli virtutem ſuſcipere dicitur, quòd omnino ad voluntatem Satanæ ſe ſuáſque vires & artes accommodaturus ſit. Quin & in conceptione ipſius, ait Auguſtinus, Tractatu de Antichriſto,* diabolus ſimul in matris eius vterum intrabit, & ipſam replebit, circundabit, obumbrabit, interiúſque exteriúſque poſsidebit. *Contra opinionem Hippolyti diſputant Hieronymus in 7. cap.* Danielis. *Damaſcenus lib. 4. cap. 28. Theophilactus & Oecumenius in 2. cap. 2. ad Theſſalon.*

3. Idola quidẽ ſeponens] *Hippolytus martyr poſt Irenæum, oratione de conſummatione ſeculi,* In primordiis ſuis clemens erit, factus ad dilectionẽ, quietus, religioſus, pacificus, qui odio proſequatur iniuſtitiam, deteſtetur munera, idola non admittat, amet ſcripturas, &c. *Quorum in ſententiam conueniunt Cyrillus Hieroſolymitanus catecheſi. 15. Ephrem ſermone de Antichriſto, Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophilactus in 2. cap. 2. ad Theſſalo. Hieronymus quæſtione 11. ad Algaſiam. Damaſcenus lib. 4. cap. 28. qui arbitrantur omnes, id cõfirmari ex Danielis cap. 8. & 11. & 2. Theſſal. 2.* Iſtud verò faciet fraudulento & ſimulato conſilio, *inquit Hippolytus*, vt circumueniat omnes, vt ſe regem creent, quod facilè obtinebit à Iudæis.

4. Abominationes] *Ita ex veteri codice repoſuimus: excuſi,* dominationes.

5. Et quoniam ipſe ſe tyrãnico more.] *Hippolytus martyr:* Elatus corde incipiet exaltare ſeipſum & glorificare tanquam Deum, perſecutione ſanctos, & blaſphemia Chriſtũ inceſſens. Dicet autẽ.

Quis prin-

Quis princeps tam potens atque ego? quis Deus magnus præter me? &c. *Diabolicam hanc elationem Antichriſto quoque tribuunt, Theodoretus in 11. & Hieronymus in 7. cap. Danielis: Auguſtinus Tractatu de Antichriſto, Damaſcenus lib. 4. cap. 28. Hugonis Aetherani verba ſubiiciam* : Idolis nullum obſequium præſtabit: non enim idololatra erit, ſed Deo noſtro per omnia contrarius: omnes Deos Gentium vt muta ſimulachra confringet: nullius penitus imagini cultum exhibebit, quia ſe ſolum pro Deo iubebit adorari, &c. *Lib. de regreſſu animarum cap. 23.*

6. In quo aduerſarius ſedebit] *Apoſtolus 2. ad Theſſa. 2. docet filium perditionis in templo Dei ſeſſurum eſſe, quod de Hieroſolymitano illo olim extructo à Salomone, toties ſolo æquato & inſtaurato, intelligi volunt Hieronymus quæſtione 11. ad Algaſiam. Auguſtinus 20. de ciuit. Dei cap. 19. & Tractatu de Antichriſto. Chryſoſtomus in 2. ad Theſſa. 2. Hyppolytus martyr Irenæo conſentiens ait*, Chriſtus oſtendit carnem ſuam tanquam templum, ac ſuſcitauit tertia die: ſic iſte Hieroſolymis ſuſcitabit templum lapideum. *Et poſtea:* Templum cóſtruet Hieroſolymis, quod confeſtim excitatum tradet Iudæis: *Cōſentiunt Damaſcenus lib. 4. cap. 28. Methodius in reuelationibus, Anſelmus in 2. Theſſa. 2. Ambroſius in 21. Lucæ. Alij templi nomine, Eccleſias cœtúſque omnes credentium contineri, quibus variis artibus illudens imperabit.*

7. Chriſtum oſtendere] *Vetus codex vocem* Chriſtum, *non habet: Cæterùm impietatem filij perditionis Antichriſti recitat, qua loco & nomine Chriſti Saluatoris, ſeipſum tentabit ſupponere & venditare, dicens Ego ſum Chriſtus. Iudæos autem præcipue mente iam alienatos ſeducet, Chriſto præmonente, Si alius venerit,* Io. 5. *illum recipietis. Horrendum hoc facinus Hippolytus latius explicans nouem articulos enumerat, in quibus ſeductor ille Chriſtum imitari conabitur. Auguſtinus*, filiū Dei omnipotentis ſe eſſe mentietur. Et poſtea Hieroſolymam veniens circumcidet ſe dicens. Ego ſum Chriſtus vobis repromiſſus, qui ad ſalutem veſtram veni. *Ambroſius in 21. Lucæ*, Antichriſtus ex ſcripturis diſputabit ſe eſſe Chriſtū. *Theodoretus in 2. cap. ad Theſſa.* Seipſum Chriſtum nominabit.

8. Per Danielem] *Sic Græcus Matthæi contextus* διὰ δανιὴλ: *communis editio* à Daniele, *ſed idem.*

9. Eradicati] *Delenimus* eradicare *autho. vete. cod.*

10. Dedit ſanctis] *Codices excuſi* dedit ſanctus.

11. Tempus præuenit] *Ita legunt codices excuſi, quibus concors eſt Græca Danielis lectio* καὶ ὁ καιρὸς ἔφθασε. *Hieronymus*, Tempus aduenit. *Vetus codex*, peruenit.

12. De decem cornibus] *Vetus codex*, & decem cornua. *Conſentiunt Hebraica & Græca lectio, communiſque latina editio.*

13. Superabit alios] *Septuaginta* ὃς ὑπεροίσει κακοὺς πάντας, *qui ſuperabit malos omnes. Sanctes*, Et ipſe maior erit prioribus. *Vatablus*, differens à prioribus. *Communis editio*, potentior prioribus. *Vetus codex* ſubruet malos *legit; nō malè. Aliòqui, omnibus malis præſtabit, ſuperior erit.*

14. Deminorabit] *Vetus codex*, dehonorabit. *Septuaginta* ταπεινώσει. *Sanctes & communis editio*, humiliabit. *Vatablus*, opprimet.

15. Demutare] *Vetus codex*, ſe morare.

16. Transferet regnum in eam] *Metropolim ac ſedem ipſam regni Antichriſti, Hieruſalem fore cum Irenæo ſentit Hyppolytus, quando regnum templúmque Iudæorum ſuſcitaturum, & gentem eam præ cæteris charam habiturum eſſe tradit. Auguſtinus tractatu de Antichriſto:* Hieroſolymam veniens, ſuam ſedem in templo ſancto ponet.

17. Et datum eſt in ſacrificium peccatum] *Vetus codex*: peccantium. *Septuaginta*, ἐδόθη ἐπὶ τὴν θυσίαν ἁμαρτία, *datum eſt aduerſus hoſtiam peccatum. Sanctes*; Tempus dabitur contra iuge ſacrificium propter præuaricationem.

18. Et corrumpet] *Ita vetus codex: excuſi* & corrumpit & dirigit.

19. Et quomodo vna manu] *Vetus codex*: oua manuum. *Septuaginta*: καὶ ὡς ᾠὰ ἐν χειρὶ συντρίψει quaſi oua manu conteret. *Sanctes, Vatablus, & communis editio*: ſine manibus conteretur.

20. Et libatio] *Ita vet᷑ codex. Septuaginta* σπονδὴ, *id eſt*, libationem: *Sanctes & Vatablus*, oblatio. *Communis editio*, ſacrificium. *Itaque delenimus* leuatio.

QVIA IOANNES ET DANIEL, PRÆDIXErunt imperij Romani diſſolutionem & deſolationem, quæ finem mundi & regnum Chriſti æternū præcedet: refelluntur alium à Demiurgo patrem confingentes Gnoſtici, Satanæ organa, quorum opera nunc Deum apertè blaſphemat.

Capvt xxvi.

Manifeſtius adhuc etiam de nouiſſimo tempore, & de his qui ſunt in eo decem regibus, in quos diuidetur quod nunc regnat imperium, ſignificauit Ioannes Apoc. 17.
Domini diſcipulus in Apocalypſi, ediſſerens quæ fuerint decem cornua, quæ à Daniele viſa ſunt, dicens ſic dictū eſſe ſibi. Decem cornua quę vidiſti, [1] decē reges ſunt, qui

regnum[nondum]acceperunt,ſed poteſtatem quaſi reges,vna hora accipient cum beſtia. Hi vnam ſententiam habent,& virtutem & poteſtatem ſuam beſtiæ dant. Hi cum agno pugnabunt,& agnus vincet eos, quoniam Dominus dominorum eſt,& Rex regum. Manifeſtum eſt itaque quoniam ex his [a] tres interficiet ille qui venturus eſt,& [b] reliqui ſubiicientur ei,& ipſe octauus in eis,& vaſtabunt Babylonem, & comburent eam igni, & dabunt regnum ſuum beſtiæ,& effugabunt Eccleſiam:pòſt deinde ab aduentu Domini noſtri deſtruentur.

Matth. 12.

Quoniam enim oportet diuidi regnum, & ſic deperire, ſicut Dominus ait, Omne regnum diuiſum in ſe,deſolabitur:& omnis ciuitas vel domus diuiſa in ſe,non ſtabit. Diuidi igitur & regnum & ciuitatẽ & domum oportet in decem,& propterea iam partitionem & diuiſionem præfigurauit, & diligenter Daniel finem quarti regni digitos ait pedũ eſſe[eius]imaginis,quæ à Nabuchodonoſor viſa eſt,in quos venit lapis ſine manibus præciſus,& quemadmodum ipſe ait,Pedis pars quidem aliqua ferrea,& pars aliqua fictilis,quoadusque abſciſus eſt lapis ſine manibus,& percuſſit imaginem in pedes ferreos & fictiles,& [c] comminuit]eos vſque ad finem.Pòſt deinde in exolutione ait,Et quoniam vidiſti pedes & digiros,partem quidem,fictilem,partem autem,ferream,regnum diuiſum erit,& radix ferrea erit in eo, quemadmodum vidiſti ferrum commixtum teſtæ: & digiti pedum pars quidem aliqua ferrea,pars autem aliqua fictilis. Ergo decem digiti pedum, bi ſunt decem reges,in quibus[diuiderur]regnum, ex quibus quidam quidem fortes & agiles,ſiue efficaces,al ij autem pigri & inutiles erunt,& non conſentient quemadmodũ Daniel ait,Pars regni erir fortis,& ab ipſa parte erit minuta, quoniam vidiſti ferrum cõmixtum teſtæ,commixtiones erunt in ſemine hominum,& non erunt adiuncti inuicẽ,quemadmodum ferrum non commiſcetur cum teſta. Et quoniam finis fiet,inquit. Et in diebus regum illorum excitabit Deus cœli regnum,quod in æternum non corrumpetur, & regnum eius alteri populo non relinquetur. Comminuet & ventilabit omnia regna,& ipſum exaltabitur in æternum. Quemadmodum vidiſti quoniam de monte præciſus eſt lapis ſine manibus, & comminuit teſtam, ferrum & æramentum & argentum & aurum. Deus magnus ſignificauit regi quæ futura ſunt poſt hæc,& verum eſt ſomnium,& fidelis interpretario eius.[Sic]ergo Deus magnus ſignificauit per Danielem futura,& per filium confirmauit, & Chriſtus eſt lapis,qui præciſus eſt ſine manibus,qui deſtruet temporalia regna,& æternum[inducet]quæ eſt iuſtorum reſurrectio.Reſuſcitabit(ait) Deus cœli regnum quod in æternum nunquam corrumpetur. Confutati reſipiſcant qui Demiurgum reſpuunt,& non conſentiunt ab eo patre præmiſſos Propheras,à quo & Dominus venit, ſed aſſeuerant ex differentibus virtutibus factas eſſe Prophetias. Quæ enim à Demiurgo prædicta ſunt ſimiliter per omnes Prophetas,hæc Chriſtus in fine perficit,miniſtrans patris ſui voluntati, & adimplens ſecundùm humanum genus diſpoſitiones. Qui ergo blaſphemãt Demiurgum,vel ipſis verbis & manifeſtè,quemadmodum qui à Marcione ſunt, vel ſecundùm euerſionem ſententię,[quemadmodum]qui à Valẽtino ſunt,& omnes qui falsò dicuntur eſſe Gnoſtici,organa Satanæ ab [*] omnibus Deum colentibus cognoſcantur eſſe,per quos Satanas nunc & non antè,[*] auſus eſt maledicere Deo,qui ignem æternũ præparauit omni apoſtaſiæ. Nam ipſe per ſemetipſum nudè [*] non audebat blaſphemare ſuum Dominum,quemadmodum & initio per ſerpentem ſeduxit hominem,quaſi latens Deum. [f] Benè Iuſtinus dixit,quoniam ante Domini aduentum, nunquàm auſus eſt Satanas blapbemare Deum, quippe nondum ſciens ſuam damnationem: quoniam & in parabolis,& allegoriis,& Propbetis de eo ſic dictum eſt. Poſt autem aduentum Domini ex ſermonibus Chriſti & Apoſtolorum eius diſcens manifeſtè quoniam ignis æternus ei pręparatus eſt,ex ſua voluntate abſcedenti à Deo,& omnibus,qui ſine pœnitentia perſeuerant in apoſtaſia, per huiuſmodi homines blaſphemat eum Deum, qui iudicium [g] importat, quaſi iam] condemnatus,& peccatum ſuæ apoſtaſiæ conditori ſuo imputat, & non ſuæ voluntati & ſententiæ: quemadmodum & qui ſupergrediuntur leges, & poſtea pœnas dant, queruntur de legiſlatoribus, ſed non de ſemetipſis. Sic autem & [hi] Diabolico ſpiritu pleni,innumeras accuſationes inferunt factori noſtro,[qui] & ſpiritum vitæ nobis donauerit; & legem omnibus aptam poſuerit,& nolunt iuſtum eſſe iudicium Dei. Quapropter & alterum quendam excogitant patrem, neque curantem, neque prouidentem eorum, quæ ſunt erga nos, [aut] etiam conſentientem omnibus peccatis.

Si enim

Margin notes:

Diuiſio & diſſolutio Romani imperij per Antichriſtum. — *Dan. 2.* — *Dan. 2.*

Regnum Chriſti ſempiternum.

Chriſt[us] deſignat[us] fuit à Daniele, per lapidem præciſum ſine manib[us].

Satanas per Gnoſticos, vt per organa ſua, Deũ blaſphemat. — *Iuſtini martyris ſententia de Satana.* — *Matth. 25.*

Gnoſtici ſunt pleni ſpiritu Diabolico.

[*] homini bus. — [*] viſus. — [*] non audet.

Si enim non iudicat pater, aut non pertinet ad eum, aut conſentit his quæ fiunt omnibus: & ſi non iudicat, omnes in æquo erunt. Si in eodem dinumerabuntur ſtatu, ſuperuacuus ergo erit aduentus Chriſti, & contrarius, in eo quòd non iudicet.

ANNOTATIONES.

1. Decem reges ſunt] *Diſſipationem vnius imperij Romani, in decem regna, per decem articulos pedum ſtatuæ, decémque cornua beſtiæ ſignificata, aduentum Chriſti præuenturam, poſt Irenæum, ex Daniele & Apocalypſi colligit Theodoretus: & , vt Hieronymus fatetur, omnes ſcriptores Eccleſiaſtici. Quæ ſint autem illa, haud difficilè deprehendent, qui Hiſtorias Romanorum à temporibus Arcadij, Honorij & Theodoſij, ad hanc vſque ætatem percurrerint. Ab illis enim ſeculis comperient, in Europa Hiſpanos, Gallos, Anglos & Germanos: in Africa, Carthaginenſes, Numidas, Aegyptios: in Aſia Syros, Armenos alioſque multos, variis licet modis, Romani imperij iugum excuſſiſſe.*

Cõment. in Danielem.

2. Tres interficiet ille qui venturus eſt] *Hippolytus tria cornua, quæ ab eo radicitus euelentur, tres reges putat, Aegypti, Libyæ, Aethiopum, quos deleturus eſt conſerta manu: Hieronymus & Theodoretus in 7. & 11. Danielis conſentiunt, cùm apertè præſagiat propheta,* Mittet manum ſuam in terras, & terra Ægypti non effugiet. Per Libyas quoque & Æthiopias tranſibit: *& aduerſus cauillos Porphyrij confirmant hæc de ſolo Antichriſto, non autem de Antiocho poſſe intelligi.*

orat. de cõſum. ſeculi.

3. Reliqui ſubiicientur ei] *Qui Mahometicam impietatem & Turcicam tyrannidem Antichriſti nomine intelligunt, manifeſtè percipiunt, eam nunc Aegyptiis, Arabibus, Libyis, & Aethiopibus longè latéque imperare: ſicunt etiam reliqua regna, id eſt, Syriam, Armeniam, Aſiam minorem, Thraciam, Bulgariam, Peloponeſum beſtiis illis in ditionem veniſſe. Et noſtro hoc ſeculo cœleſtem iram prouocantibus, & è diuerſum nos dimicantibus peccatis noſtris, accepimus Hungariam, Negropontem, Rhodum, Cyprúmque belluis iſtis manus dediſſe. Legimus præterea inter Germanos Lutherum ſuis concionibus & ſcriptis tanquam claſſico, Antichriſtum euocaſſe, his verbis:* Turcis non eſſe reſiſtendũ, nec tributa pendenda, nec collectas faciendas ad inferendũ Turcis bellum; Prœliari aduerſus Turcas eſt repugnare Deo. *Vidimus Gnoſticos & eiuſmodi apoſtatas, tyrannum illum, & eius emiſſarios atque ſatellites Mauros, Numidáſque, vt prouincus Chriſtianorum bellum inferrent, concitaſſe. An non hoc eſt reliquos reges, de quibus hîc Irenæus, Antichriſto ſubiicere?*

4. comminuit] *Sic vetus codex reponendum docuit, pro* comminuet: *vt poſtea* diuidetur, *pro* diuiditur: Sic ergo *pro* Si ergo: *&* inducet *pro* inducit.

5. Benè Iuſtinus dixit] *Hunc locum ex vtroque citat Euſebius lib. 4. hiſt. cap. 17. inde eliciens quam magno æſtimata fuerint à veteribus, quámque probata Iuſtini martyris ſcripta. Porrò ſententiam iſtam quamuis ſingularem eſſe lubens agnoſcam, damnatam tamen vel à concilio, vel à quoquam veterum, me legiſſe non memini: quin potiùs illam nominatim citat & probat Oecumenius explanans vltimum cap. prioris canonicæ B. Petri. Neque parum roboris ei adferunt verba B. Andreæ apoſtoli, quibus Dæmones relegat in loca arida & infructuoſa, donec accipiant debitum ſibi ignis æterni ſupplicium, referente Abdia Babylonio lib. 3. quaſi needum plane accepiſſent.*

6. Importat quaſi iam] *Ita vetus codex excuſi;* importet, quæ ſententia.

DE FVTVRO IVDICIO PER CHRISTVM, communione & ſeparatione diuina, atque infidelium pœnis æternis.

CAPVT XXVII.

VEnit enim diuidere hominem aduerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem, & nurum aduerſus ſocrum: [1] & duabus molentibus in mola, alteram aſſumere, & alteram relinquere:] & cùm duo ſint in eodem lecto, vnum aſſumere, & alterum relinquere: ad finem iubere meſſoribus colligere primùm zizania, & faſciculos alligare, & comburere igni inextinguibili, triticum autem colligere in horreũ: & agnos quidem vocare in præparatũ regnũ, hœdos autem in æternũ ignem mittere, qui præparatus eſt à patre eius Diabolo & angelis eius. Et quid enim Verbũ venit in ruinã & in reſurrectionẽ multorũ: in ruinã quidem nõ credentiũ ei, quibus & maiorẽ damnationẽ, quàm Sodomorũ & Gomorrhæ in iudicio comminatus [eſt.] In reſurrectionẽ autem credentiũ, & facientiũ voluntatem patris eius qui eſt in cœlis. Si ergo aduentus filij ſuper omnes quidem ſimiliter

Luc. 12. *Chriſtus vt ſcripturis proditũ eſt, mundũ iudicabit.* *Matth. 3.* *Matth. 25.* *Luc. 2.* *Matth. 11.*

aduenit, iudicialis [eſt] autem, & diſcretor credentium, & non credentium, quoniam ex ſua ſenrenria credentes faciunt eius volunrarem, & ex ſua ſententia [2] inobedienres] non accedunr ad eius doctrinam, manifeſtum quoniam & pater eius omnes quidem ſimiliter fecit, propriam ſenrenriam vnumquemque habentem, [3] & ſenſum liberum,] reſpicir autem omnia, & prouider omnibus, Solem ſuum oriri faciẽs ſuper bonos & malos, & pluẽs ſuper iuſtos & iniuſtos. Er quicunque erga eum cuſtodiunr dilectionem ſuam, his præſtat communionem. Communio autem Dei, vira, & lumen, & fruitio eorum quæ ſunr apud eum bonorum. Quicunque aurem abſiſtunt ſecundùm ſententiam ſuam ab eo, [4] his eam quæ electa eſt ab ipſis, ſepararionem inducit. Separario autem Dei, mors, & ſeparatio lucis tenebræ, & ſeparatio Dei, amiſſio omnium quæ ſunr apud * Deum bonotum. Qui ergo per apoſtaſiam amiſerunr quæ prædicta ſunr, quippe deſolati ab omnibus bonis, in omni pœna conuerſanrur, Deo quidem principaliter non à ſemetipſo eos puniente, proſequente aurem eos pœna, quoniam *ſunr deſolati ab * omni bono. Æterna aurem, & ſine fine ſunr à Deo bona, & proprer hoc, & amiſſio eorum æterna, & ſine fine eſt. Quemadmodum in immenſo lumine, qui excæcauerũr ſemetipſos, vel ab aliis excæcati ſunt, ſemper priuati ſunt iucundirare luminis· non quòd lumen pœnã ei inferat cæcitatis, ſed quòd ipſa cæcitas ſuperinducar eis calamirarem. Er proprer hoc Dominus dicebar, Qui credit in me, non iudicatur, i. non ſeparatur à Deo: adunitus eſt enim per fidem Deo. Qui autẽ non credir (ait) iam iudicatus eſt, quoniam non crediderir in nomine vnigeniri filij Dei, i. ſeparauir ſemetipſum à Deo [5] voluntaria ſententia. Hoc eſt enim iudicium, quoniam lumen venir in hunc mundum, & dilexerũt homines magis tenebras, quàm lucem. Omnis enim qui malè agir, odit lucem, & non veniet ad lumen, ne traducanrur opera eius. Qui aurem facit voluntatem, venir ad lumen, vt manifeſtẽtur opera eius, quoniam in Deo eſt operatus. Quoniam igitur in hoc mundo quidam quidem accurrũt lumini, & per fidem vniunt ſe Deo, alij autem abſiſtunr à lumine, & ſeparant ſeipſos à Deo.

Libertas arbitrij. — *Matt. 5.* — *Quid communio Dei, quid eiusque ſeparatio efficit.* — *Ioan. 5.* — *Infideles iudicabũtur.* — *Ioan. 3.*

* eum. — * ſint. — * omnibus bonis.

ANNOTATIONES.

1. Et duabus] *Iſtas decem voces ex vetere codice addidimus.*

2. Inobedientes] *Codices excuſi*, indicto audiẽtes.

3. Et ſenſum liberum] *Codices excuſi*, ſenſum ſimiliter, *Vult autem homines impios propria libertate à Deo deficere, ſicut & pridem Dæmones, quod abundantius oſtendit lib. 4. &c. Paulo poſt idem etiam declarat aſſumpto ſimili ex iis, qui ſibiipſis oculos eruũt in corruſco lumine.*

4. His eam quæ electa eſt] *Vetus codex*, his autem quæ lecta eſt.

5. Voluntaria ſententia] *Diſceſſionis à Deo, excæcationis mentis, damnationis quoque impiorum cauſam libertati propriæ, non autem bonitati diuinæ adſcribut: ringantur, licet, veteres recentioréſque Gnoſtici.*

DE PIORVM, ET IMPIORVM DISCRIMINE, Apoſtaſia futura ſub Antichriſto, atque mundi conſummatione.

CAPVT XXVIII.

VEnit Verbum Dei omnibus aptam habitationem inferẽs, his quidem qui in lumine ſunt, vt fruantur eo, & his quę in eo ſunt bonis: his autem qui in tenebris ſunt, [1] vt participetur eis calamitas quæ in eis eſt, & propter hoc ait, hos quidem qui ſunt ad dexteram vocari in regnum patris: illos autem qui ſunt à * ſiniſtra, in æternum ignem miſſurum. Semetipſos enim omnibus priuauerunr bonis: & ideò Apoſtolus ait, [2] Pro eo quòd dilectionem Dei non receperunt, vt ſalui fierent, & ideò [3] mittet eis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt iniquitati. [4] Illo enim veniente, & ſua ſententia apoſtaſiam recapitulante in ſemetipſum: & ſua voluntare, & arbitrio operante quæcunque operabitur: & in templo Dei ſedente, vt ſicut Chriſtum adorent illum qui ſeducuntur ab illo, quapropter & iuſtè in ſtagnum * proiicientur ignis.

Filij lucis à filiis tenebrarum diſcernuntur. — *Matt. 25.* — *2. Theſſ. 2.* — *Apoſtaſia ſub Antichriſto, ex diuina vltione.*

* ad ſiniſtram. — * proiicientur.

ignis. Deo autem ſecundùm, ſuam prouidentiam præſciẽte omnia, & apto tempore eum
qui talis futurus erat, immittente vt credant falſo, & iudicentur omnes qui non crediderunt
veritati, ſed conſenſerunt iniquitati.[1] Cuius aduentum Ioannes in Apocalypſi ſigni- *Apoc 13.*
ficauit ita, Et beſtia quam videram, ſimilis erat pardo, & pedes eius quaſi vrſi, [&] os eius
quaſi os leonis, & dedit ei draco virtutem ſuam, & thronum ſuum, & poteſtatem magnã, *Apocalypſis de Antichriſti*
& vnum ex capitibus eius quaſi occiſum in mortem, & plaga mortis eius curata eſt, & *aduentu.*
admirata eſt vniuerſa terra poſt beſtiam, & adorauerunt draconem quoniam dedit po-
teſtatem beſtiæ, & adorauerunt beſtiam, dicentes, Quis ſimilis [eſt] beſtiæ illi, & quis po-
teſt pugnare cum ipſa? & datum eſt ei os loquens magna & blaſphemiam, & data eſt ei
poteſtas menſibus XL & duobus, & aperuit os ſuum blaſphemũ aduerſus Deum blaſphe-
mare nomen eius & tabernaculum eius[7] & eos qui in cœlo habitant, & data eſt ei pote-
ſtas ſuper omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem, & adorauerũt eam omnes
qui habitant ſuper terram, cuius non eſt ſcriptum nomen in libro vitæ Agni occiſi à con-
ſtitutione mundi. Si quis habet aures, audiat. Si quis in captiuitatem duxerit, & in capti-
uitatem ibit. Si quis gladio occiderit, oportet eum in gladio occidi. Hic eſt ſubſtinentia
& fides ſanctorum.[8] Pòſt deinde & de armigero eius, quem & pſeudoprophetam vocat,
Loquebatur (inquit) quaſi draco, & poteſtatem primæ beſtiæ omnem faciebat in conſpe-
adorarent. ctu eius: & facit terram, & qui habitant in ea, vt * adorent beſtiam primam cuius & cu-
rata eſt plaga mortis eius,[9] vt faciat ſigna magna, & vt ignem faciat de cœlo deſcendere
ſeducet. [in terram] in conſpectu hominum, & * ſeducit inhabitantes ſuper terram.[10] Hæc ne
quis eum diuina virtute putet ſigna facere, ſed magica operatione. Et non eſt mirandum
ſi dæmoniis & apoſtaticis ſpiritibus miniſtrantibus ei, per eos faciat ſigna in quibus ſedu-
cat habitantes ſuper terram.[11] Et imaginem (ait) iubebit fieri beſtiæ, & ſpiritũ dabit ima-
gini, vti & loquatur imago, & eos qui non adorauerint eam, faciet occidi.[12] Et characterẽ
vt non. autem, [ait,] in fronte & in manu dextra faciet dari, * ne poſſit aliquis emere vel vende- *Vt ſex diebus factus*
re, niſi qui habet characterem nominis beſtiæ vel numerum nominis eius, & eſſe numerũ *eſt mundus,*
ſexcentos ſexaginta ſex, quod eſt, ſexies centeni, & deni ſexies, & ſingulares ſex. In reca- *ita ſex milibus anno-*
pitulationem vniuerſæ apoſtaſiæ eius quæ facta eſt in ſex millibus annorum.[13] Quotquot *rum perſe-*
enim diebus hic factus eſt mundus, tot & millenis annis conſummatur. Et propter hoc *uerabit.*
ait Scriptura geneſeos, Et conſummata ſunt cœlum & terra & omnis ornatus eorum. Et *Gene. 2*
conſummauit Deus in die ſexto omnia opera ſua quæ fecit, & requieuit in die ſeptimo
ab omnibus operibus ſuis quæ fecit. Hoc autem eſt & antefactorum narratio, quemad-
modum facta ſunt, & futurorum[14] Prophetia [eſt. Si] enim dies Domini quaſi mille an-
ni: in ſex autem diebus conſummata ſunt quæ facta ſunt: manifeſtum eſt quoniam con-
ſummatio ipſorum ſextus milleſimus annus eſt. Et propter hoc in omni tempore plaſma-
tus in initio homo per manus Dei, id eſt Filij & Spiritus,[15] fit] ſecundùm imaginem & ſi-
militudinem Dei, paleis quidem abiectis, quæ ſunt apoſtaſia, frumento autem in horreũ
aſſumpto, quod eſt, hi qui ad Deum fide fructificant: & propterea tribulatio neceſſaria
eſt his qui ſaluantur, vt quodammodo contriti [&] attenuati & conſparſi per patientiã
verbo Dei, vt igniti apti ſint ad conuiuium regis.[16] Quemadmodum quidem de noſtris *B. Ignatij*
dixit, propter martyrium in Deum adiudicatus ad beſtias, Quoniam frumentum ſum *præclara ſententia*
Chriſti, & per dentes beſtiarum molor, vt mundus panis Dei inueniar. *de martyrio ſuo.*

ANNOTATIONES.

1. Vt participetur eis calamitas] *Vetus codex* vt participentur eas calamitates quæ in eis ſunt.

2. Pro eo quod dilectionem Dei] *Græca Pauli habent* τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας, *dilectionem veritatis, atque ita legit Ambroſius. Quibus verbis Theophilactus Chriſtum Dominum, & Deum noſtrum ſignificari arbitratur, qui charitas & veritas eſt. Cyprianus epiſt. ad Cornelium, & lib de lapſis legit,* Dilectũ veritatis,

3. Mittet eis] *Vetus codex:* Mittet eos Deus in operationem erroris. *Cyrillus Hieroſ. Catech. 15.* Mittet autem dicit, pro permittet fieri. Non vt excuſentur, ſed vt condemnentur.

4. Illo enim veniente] *Sermonem inſtitutum de Antichriſto repetit, edocétque illum libera ſpontaneáque voluntate operaturum mala: refragentur, ſerui arbitrij defenſores.*

5. Cuius aduentum Ioannes in Apo.] *Antichriſtum illum inſignem, ſiue Turcicum regnum, ſiue aliud quidpiam nobis adhuc ignotum, hac beſtia ſignificari, cum Irenæo æſtimarunt Hipolytus orat. de conſ. ſeculi. Gregorius 33. Moralium cap. 26. Primaſius, Haymo & Rupertus in comm. Vnius tantum B. Ambroſij verba,*

quibus ſingula viſionis partes exponuntur, addere viſum eſt. Per pardum, *ait*, qui fertur diuerſos colores habere, hypocriſis Antichriſti deſignatur. Virtutem verò ſuam diabolus Antichriſto dabit: quia in illo habitabit: & per eum quicquid nequitia diaboli excogitare poteſt, operabitur, *&c.*

6. Et vnum ex capitibus quaſi occiſum] *Ambroſius per hoc caput quaſi occiſum, intelligit hæreſes, quibus primis temporibus fanatici homines eccleſiæ fidem labefactare conati ſunt: quas ſancti Patres ſcriptis, ſermonibus, & diſputationibus extirparunt. Hoc caput, ad tēpus quaſi occiſum, per Antichriſtum reſuſcitabitur; qui omnes blaſphematores, ſuis blaſphemiis antecedet.*

7. Et eos qui in cœlo habitant] *Ambroſius:* Blaſphemabit nomen Dei, dicens Chriſtum non eſſe Deum: blaſphemabit & eos, qui in cœlo habitant, id eſt martyres & cæteros ſanctos, dicens nihil prodeſſe eos poſſe cuiquam, falſumq́ue eſſe quicquid de eis à fidelibus aſſeritur. *Id attendāt obſecro, poſteriores Gnoſtici.*

8. Poſt deinde & de armigero eius] *Ambroſius:* Hęc beſtia aut vnum ex diſcipulis Antichriſti deſignat, deteriorem cæteris; aut multos, qui eum prædicaturi ſunt. *Auguſtinus Homil.11. in Apoca.* Hæc eſt hæretica Eccleſia, quę ſub nomine Chriſtiano agnū præfert, vt draconis venena latenter infundat.

9. Vt faciat ſigna] *Vetus codex*, & faciet, *Gracè* καὶ ποιεῖ, *Vulgata editio*, *Ambroſius*, *Primaſius*, & fecit. *Addit Ambroſius.* Quod in libro Iob legim⁹ Diabolū ex permiſſione Dei, ignē feciſſe de cœlo deſcendere per ſemetipſum: hoc per Antichriſtū & ſequaces eius, extremo tempore faciet.

10. Hoc ne quis eum] *Conſentit Irenæo Andreas Cappadox his verbis*, Intuentium oculos faſcinando hæc faciet Antichriſti præcurſor, vt exiſtimetur Antichriſtus eſſe Chriſtus, vt qui à tali miraculorum patratore, teſtimonium accipiat.

11. Et imaginem] *Auguſtinus per ſimulachrum beſtiæ intelligit diaboli inuentionem, quam inſtar Dei ſuſcipiunt faſcinati homines: aut ſimulationes eorum, qui non veraci effigie, ſed fallaci imagine Chriſtiani induātur. Rupertus, ſimulachrum quoddam, quale feciſſe Nabuchodonoſor, legimus, quod vt in eo adoretur filius perditionis, conſtituet in locis ſacris, de quibus ſignum crucis Chriſti deiiciet.*

12. Et characterem] *Ambroſius.* Poteſt fieri vt ſicut nos habemus characterē Chriſti, id eſt, crucē qua ſignamur, ita habeat antichriſtus propriū characterē, quo ſignentur ij qui in eum crediderint. *Cæterum pro* aut, *repoſuimus* ait, *ex vetere codice.*

13. Quotquot enim diebus] *Hæc Irenæi ſententia de mundi permāſione, tot tantóſque habet vindices & confirmatores, ac plauſibiles perſuaſiones, modò diuinæ poteſtati nihil temerè praſcribatur, vt in eam libens deſcenderem. Primo enim Ethnicorum omnium clariſſimos & antiquiſſimos ſcriptores Hydaſpen Medorū regē, Mercurium Triſmegiſtum, ac Sybillas hoc prænuiſſe & firmaſſe teſtis eſt Lactantius: Hebræos idem ſequi teſtimonio eſt oraculum, quod Heliæ nomine circunferunt Thalmudiſtæ, libro Sanhedrin capite Helec: & libro Hauoda Zara cap. Iephne edehen: cuius verba recitantur, nec refelluntur, à doctis & catholicis authorib⁹ Galatino lib.4. cap.20. Pico Mirādulano lib.7. Heptapli cap.4. & Frāciſco Veneto libro de Harmonia mūdi cant.3. tono 7. cap.7. Oraculum hoc declarant, ac coniecturis multis & non ſpernendis confirmant inſignes Rabbini R.R. Selomo & Iſaac. Ex Latinis Eccleſiaſticis patribus, ſententiam hanc amplectuntur & tuentur Lactantius lib.7. cap.14* Lib 7. c. 14 15. & 18. *Hilarius in cap.17. Math. Hieronymus epiſtola ad Cyprianū; & Comment in cap.4 Michea: Gaudentius Brixianus Tractatu 10. de lectione Euangelica. Refert eandem & Auguſtinus lib.20. de Ciuit. Dei cap.7. vt veriſimilem, licet alibi illam impugnauerit. Gloſſa etiam, quæ ordinaria vocatur, idem conſtanter affirmat, in 5. cap. Geneſ. Inter Græcos vero placuit hæc opinio Iuſtino martyri; ſeu eiuus alteri authori Quæſtionum ad Ortho. quæſt.71. Sex iſtis millibus, quingentos annos addere viſum eſt Hippolyto, Cyrillo & Chryſoſtomo, vt author eſt Germanus Conſtantinopolitanus libro de Theoria rerum Eccleſ. Perſpectum mihi eſt hanc ſententiā oppugnari ab Auguſtino, Com. in Pſal.6. & 89. atque Epiſt.89. inſuper à Beda in Pſal.89. an illam expugnent, viderint docti & acuti eorum lectores. Hæc autem ni fallor, aliquod emolumentum adferent, ad eorum reprimendos clamores, qui temerè nullaque ratione B. martyri hac de re vehementius inſultant, & lapſus, quos putant patrum, aliquantò contumelioſius inſectantur.*

14. Propheria eſt. Si enim] *Coniunctionem* ſi *adiecimus, & ſententiæ periodum immutauimus autho. vet. codicis.*

15. Fit ſecundum imaginem] *Expunximus* ſcit.

16. Quēadmodū quidā de noſtris] *Euſeb. lib.3. Hiſto. cap.30. hanc ſentētiam B. Ignatij Antiocheni Ep. & martyris, ad verbum ex Irenæo tranſcribit: inde demonſtrans illius Epiſtolas, & martyrium priſcos magni exiſtimaſſe. Verba enim Ignatij ſunt in Epiſtola ad Romanos. Porrò cum alij Ignatij Epiſtolarum frequenter meminerint magni nominis proceres, vt Dionyſius Areopag. cap.4. libri de Diuinis no. Athanaſius lib. de Synodis: Theodoretus in tribus Dialogis: Nicephorus lib.2. Hiſtoriæ cap.39. & lib.3. cap.19. Antonius meliſſa lib.1. Ser.14. & lib.2. Ser.19.23.43.67.84, & 89. Maximus abbas & martyr Sermone 43. Hieronymus contra Eluidium, & in Catalogo: Gelaſius aduerſus Eutychen, & complures alij, oportet Caluinum & Magdeburgenſes omnium profligatiſſimos & prodítiſſimos eſſe, qui illas ſubſannant, lacerant, & reiiciunt.*

VNIVERSA AD VTILITATEM HOMInum facta eſſe : & de Antichriſti dolis, nequitia, vi apoſtatica, à diluuio & deinceps in Ananiæ, Azariæ & Miſaëlis perſequutione ...figurata.

Capvt xxix.

Omnia propter hominem facta ſunt.

* præparatus.

CAVSAS autem reddidimus in his qui ſunt ante hunc libris, propter quas paſſus[eſt] Deus hæc ita fieri: oſtendimúſque quoniam omnia quæ ſunt talia, pro eo qui ſaluatur homine facta ſunt, [1] illud quod eſt ſui arbitrij, & ſuæ poteſtatis maturans ad immortalitatem, & aptabiliorem eum ad æternam ſubiectionem Deo * præparans. Et propter hoc [2] conditio inſumitur homini: non enim homo propter illam, ſed conditio facta eſt propter hominem. Gentes autem [quæ] & ipſæ non alleuauerunt oculos ad cœlum, neque gratias egerunt factori ſuo, neque lumen veritatis videre voluerunt, ſed ſicut mures cæci abſconditi [3] in profundo inſipientiæ, iuſtè] ſermo vt ſtillicidiũ de ,cado, & ſicut momentum ſtateræ, & ſicut nihil deputauit, in tantum vtiles & aptibiles iuſtis, quantum vtilitatis præſtat ſtipula ad tritici augmentum, [4] & palea] eius in vſtionem ad operationem auri. Et propterea cùm in fine repentè hinc Eccleſia [aſſumetur,] Erit (inquit) tribulatio qualis non eſt facta [ab initio,] neque fiet. Nouiſſimus enim agon iuſtorum in quo vincẽtes coronantur incorruptela. Et propter hoc in beſtia veniente recapitulatio fit vniuerſæ iniquitatis & omnis doli, vt in ea confluens & concluſa omnis virtus apoſtatica in caminũ mittatur ignis. Congruenter autem & nomen eius habebit numerum, Sexcentos ſexaginta ſex, recapitulans in ſemetipſo omnem quæ fuit ante diluuium, malitiæ commixtionem, [5] quæ facta eſt [ex] angelica apoſtaſia. Noe enim fuit annorum ſexcentorum, & diluuium aduenit terræ, delens in reſurrectionem terræ [6] propter nequiſſimam generationẽ quæ fuit temporibus Noe. Recapitulans autem & omnem [7] qui fuit à diluuio errorem commentatorem idolorum, & Prophetarum interfectionem, & ſuccenſionem iuſtorum. Illa enim quæ fuit à Nabuchodonoſor inſtituta imago, altitudinem quidem habuit cubitorum ſexaginta, latitudinem autem [cubitorum] ſex: propter * quæ & Ananias, & Azarias & Miſaël non adorantes eam, in caminũ miſſi ſunt ignis, per id quod eis euenit prophetãtes eam, quæ in finem futura eſt iuſtorum ſuccenſio. Vniuerſa enim imago illa præfiguratio fuit huius aduentus, ab omnibus omnino hominibus ipſum ſolum decernens adorari. Sexcenti itaque anni Noe, ſub quo fuit diluuium, propter apoſtaſiam, & numerus cubitorum imaginis, propter quam iuſti in caminum ignis miſſi ſunt, * numerum nominis ſignificat illius, in quam recapitulabitur ſex milium annorũ omnis apoſtaſia, & iniuſtitia, & nequitia, & pſeudoprophetia, & dolus, propter quæ [&] diluuium ſuperueniet ignis.

* cœlo.

Gentes infideles, iuſtis vtiles ſunt vt ſtipula tritico, & palea auro.

Eſa. 40.

Matth. 24.

Gene 6. & 7.

Omnis nequitia & apoſtaſia in Antichriſtum confluet.

* quam.

Daniel 2. & 3.

* numeros.

Incendium poſtremum, in trib⁹ pueris præfiguratũ fuit.

ANNOTATIONES.

1. Illud quod eſt ſui arbitrij] *Confirmat rurſus libertatem arbitrij humani: quapropter Magdeburgenſes rubore ſuffundi deberent, qui patres antiquos hac in re ſibi non conſtare, ſcripſerunt : niſi homines eſſent, quos infamia ſua neque pudeat neque pigeat.*

2. Conditio inſumitur homini] *Id eſt vniuerſa ad vſum hominis condita fuerunt : id quod latiùs tractant & interpretantur Philo lib. de opificio mundi, Baſilius & Ambroſius in Hexaëme.*

3. In profundo inſipientiæ, iuſtè] *Sic legit vetus codex : excuſi* inſipientia eius te, *&c.*

4. Et palea] *Authoritate vet. cod. expunximus* paleas: *& mox pro* aſſumitur, aſſumetur *repoſuimus.*

5. Quæ facta eſt ex angelica apoſtaſia] *Certum eſt apoſtatas & præuaricatores angelos nõ ſolũ horrenda ea omnia flagitia, in quib⁹ ante diluuiũ omnis caro luxurioſè perditéq́ degerat; ſed & futura quæque hominibus perſuaſiſſe. Origenes enim ea verba exponens, quibus Satanam Dominus conuenit apud Iob, Vnde venis? ſcribit:* Vnde venis? Ab homicidiis, à ſanguinibus, ab adulteriis, à furtis, à mendaciis, horum autor & inuentor exiſtens ſuper terram. Vnde venis tu? Ab internecione Abel, à Gigantum impudicitia, à turre contumaciæ, ab Eſau auiditate, à Pharaonis pertinacia, *&c.*

6. Propter nequiſſimam generationem] *Præter ea, quæ ſacra Geneſis commemorat, de ſceleribus hominum, Beroſus addit, impietatem Gigantum eò perueniſſe, vt aborſus procurarent; quos in edulia ſibi pararent: matribus, ſororibus, filiabus, maſculis, & brutis commiſce-*

rentur, nihilque ſceleris eſſe, quod non commiſerint, cæleſtium ira & vltione illos perurgente pro impietate atque ſceleribus.

7. Qui fuit à diluuio] *Idololatria ortum, progreſſum, & incrementa ab aquarum inũdatione accepiſſe, ante Irenæum ſcripto reliquit Clemens Ro. lib. 2. Recog. nempe à ſcelerata Cham progenie. Iuſtinus in oratione ad græcos, & Athenagoras in Legatione, Orphæum, florentem tempore Gedeonis hebræi, vti refert Euſebius, πολυθεοτιτũ, id eſt multiplicium Deorum falſorum conditorem atque magiſtrum appellant. Epiphanius initio Panarij, & eiuſdem Anacephalæoſi, ætate Saruch abaui patriarchæ Abrahæ, profectam idololatriam dicit; cui ſubſcribũt Auguſtinus 18. de ciuit. cap. 12. & Cyrillus Alex. 1. & 3. contra Iulianum. Iſidorus ſuſpicatur Prometheũ, quem temporibus Ioſephi patriarchæ vixiſſe ſcribit Euſebius, primum omnium ſimulachra hominum de luto finxiſſe. Galatinus libro 4. cap. 20. Idolorũ cultum ad Nembrothum Aſſyriorum tyrannum refert: quippe qui homines igni ſacra facere, & colere coegerit. Hæc autem de craſſa illa & externa idolorum inuentione, cultúque per cruentas ſiue hominum, ſiue brutorũ victimas, intelligẽda modò cenſerem: Quandoquidem peccatum Angelorum, & primorum parentum idololatriam ſpiritualem & internam nominant Ambroſius in 6. cap. ad Ro. & Auguſt. Quæſt. 83. ex nouo Teſtamento: Quin etiam Iuſtinus martyr Protoparentes noſtros, Paradiſo eiectos dicit, quod Deos crederent, qui non eſſent, Deorúmque nomen poſteris tradidiſſe. Ambroſius lib. de paradiſo cap. 13. Serpentem vocat originem idololatriæ. Obſeruant quoque Clemens 2. recog. Theophilus Antiochenus 2. ad Auto. & Iuſtinus Orat. pare. ſerpentem primum omnium Deos multitudinis numero nominaſſe, vt tetrum errorem ſenſim inter homines introduceret. Opinantur in magna Geneſi Hebræi, Caini improbam progeniem inualuiſſe, Deũq; & eius de Meſſia promiſſiones nihili duxiſſe: Enoſum verò, veri Dei inuocationem renouaſſe, cæterũ ad idololatriã procliuioribus: quorum iudicium approbat & laudat Oleaſter Luſitanus Comment. in Geneſ.*

In Chronico.

CERTVS QVIDEM EST NVMERVS NOMINIS Antichriſti, ſed de hoc nihil temerè affirmandum, quum multis nominibus is aptari queat: & cur apertè à S.S. explicatum non fuerit, ac de regno mortéque illius.

CAPVT XXX.

Litera nominis Antichriſti faciũt numerum 666. Apoc. 13.

HIS autem ſic ſe habentibus, & in omnibus antiquis & probatiſſimis & veteribus ſcripturis numero hoc poſito, & teſtimonium perhibentibus his, qui [faciem Ioannis] viderunt, & ratione [docente nos,] quoniam numerus nominis beſtiæ ſecundùm Græcorum cõputationem per literas, quæ in eo ſunt, ſexcentos habebit, & ſexaginta, & ſex, hoc eſt, decadas æquales [2] hexacontaſin, & hecatontadas æquales monaſin. Numerus enim qui [digitus,] (ſex) ſimiliter cuſtoditus, recapitulationes oſtendit vniuerſæ apoſtaſiæ eius quæ initio, & quæ [in] mediis temporibus, & quæ in fine erit. Ignoro quomodo errauerunt quidam ſequẽtes idiotiſmum, & medium fruſtrantes numerum nominis, quinquaginta numeros deducẽtes, pro ſex decadis, vnam decadem volentes eſſe. Hoc autem arbitror ſcriptorum peccatum fuiſſe, vt ſolet fieri, quoniam & per literas numeri ponuntur, facilè literam Græcam, quę ſexaginta *nuntiat numerum, in iota Græcorum literam expenſam, pòſt deinde quidam ſine exquiſitione hoc acceperunt. Alij quidem ſimpliciter & idioticè vſurpauerunt denarium numerum: quidam autem & per ignorantiam auſi ſunt & nomina exquirere, habentia falſum erroris numerum. Sed his quidem qui ſimpliciter, & ſine malitia hoc fecerunt, arbitramur veniam dari à Deo.[3] Quotquot autem ſecundùm inanem gloriam ſtatuunt nomina, continentia falſum numerum, & quod à ſe fuerit adinuentum nomen, definierunt eſſe illius qui venturus eſt, non ſine damno tales exient, quippe qui & ſemetipſos & credentes ſibi ſeduxerunt. Et primùm quidem damnum eſt excidere à veritate, & quòd non ſit [quaſi] arbitrari: pòſt deinde apponenti vel auferenti de Scriptura pœnam non modicam fore, in quam incidere neceſſe eſt eum qui ſit talis.[4] Subſequetur autem & aliud non quodlibet periculum [eos,] qui falsò præſumunt ſcire nomen eius. Si enim aliud quidem hi putant, aliud autem ille habens adueniet, facilè ſeducentur ab eo, quaſi necdum adſit ille quem *caueri cõuenit. Oportet itaque tales diſcere, & ad verum recurrere nominis numerum, vt non in pſeudoprophetarum loco deputentur. Sed ſcientes firmum numerũ qui à Scriptura annuntiatus eſt, id eſt, ſexcentorum ſexaginta ſex, ſubſtineant primùm quidem diuiſionem

Error quorũdam notatur.

* cõſtiat.

Nihil temerè aſſerendũ de nomine Antichriſti. Apoc. 22.

* cauere.

Apoca. 13.

uiſionem regni in decem: pòſt deinde illis regnantibus, & incipientibus corrigere ſua negotia, & augere ſuum regnum, qui de improuiſo aduenerit regnum ſibi vindicans, & terrebit prædictos, habens nomen continens prædictum numerum, hunc verè cognoſcere eſſe abominationem deſolationis. Hoc & Apoſtolus ait, Cùm dixerint, Pax [5] & munitio, tunc ſubitaneus illis ſuperueniet interitus. Hieremias autem non ſolùm ſubitaneum eius aduentum, [6] ſed & tribum ex qua veniet manifeſtauit dicens, [7] Ex Dan [audiemus] vocem velocitatis equorum eius, à voce hinnitus decurſionis equorum eius commouebitur tota terra, & veniet & manducabit terram & plenitudinem eius, & ciuitatem & qui inhabitant in ea: & propter hoc non annumeratur tribus hæc in Apocalypſi cum his quæ ſaluantur. Certius ergo & ſine periculo eſt ſubſtinere adimpletionem prophetiæ, quàm ſuſpicari & diuinare nomina quælibet, quando multa nomina inueniri poſſunt habentia prædictum numerum. Et nihilominus quidem erit hæc eadem quæſtio. Si enim multa ſunt, quæ inueniuntur nomina habentia numerum hunc, quod ex ipſis portabit qui veniet quæritur. [8] Quoniam autem non propter inopiam nominum habentium numerũ nominis eius dicimus hæc, ſed propter timorẽ erga Deum & zelum veritatis: [E Y A N Θ A Σ] enim nomen, habet numerum de quo quæritur, ſed nihil de eo affirmamus. Sed & [L A T E I N O S] nomen [habet] ſex centorum ſexaginta ſex numerum: & valde veriſimile eſt, quoniam [9] nouiſſimum] regnum hoc habet vocabulũ. Latini enim ſunt qui nunc regnant, ſed non in hoc nos gloriabimur. Sed & [T E I T A N] prima ſyllaba per duas Græcas vocales ε & ι ſcripta, omnium nominum quæ apud nos inueniuntur, magis fide dignum eſt. Etenim prædictum numerum habet in ſe, & literarum [eſt] ſex, ſingulis ſyllabis ex ternis literis conſtantibus & verus & ſemotum: neque [enim] eorum regum qui ſecundùm nos ſunt, aliquis vocatus eſt Titan. [10] Nanque eorum quæ publicè adorantur idolorum apud Græcos & barbaros habet vocabulum [hoc:] & diuinum putatur apud multos eſſe hoc nomen, vt etiam ſol Titan vocetur ab his qui nunc tenent: & oſtẽtationem quandam continet vltionis, & vindictam inferentis, quòd ille ſimulat ſe malè * tractatos vindicare. Tale autem & antiquum, & fide dignum, & regale, magis autem & tyrannicum nomen. [11] Cùm igitur tantum ſuaſionũ habeat hoc nomen Titan, tamen habet veriſimilitudinem, vt ex multis colligamus ne fortè Titan vocetur qui veniet. [12] Nos tamen non periclitabimur in eo, nec aſſeuerantes pronuntiabimus hoc eum nomen habiturum: ſcientes quoniam ſi oporteret manifeſtè pręſenti tẽpore præconari nomen eius, per ipſum vtique editum fuiſſet, qui & Apocalypſin viderat. Neque enim ante multum temporis viſum eſt, ſed penè ſub noſtro ſeculò, ad finem Domitiani imperij. Hunc autem numerum nominis oſtendit, vt caueamus illum venientem, ſcientes quis eſt: nomen autem eius tacuit, quoniam dignum non eſt præconari à Spiritu ſancto. Si enim præconatum ab eo fuiſſet, fortaſſis & in multum permaneret: nunc autem quoniam fuit, & non eſt, & *aſcendit abyſſo, & in perditionem vadit, quaſi qui non ſit, ſic nec nomen eius præconatum eſt: eius enim quod non eſt, nomen non præconatur. Cùm autem vaſtauerit Antichriſtus hic omnia in hoc mundo, *regnans [13] annis tribus & menſibus ſex, & *ſederit in templo Hieroſolymis, tũc veniet Dominus de cœlis in nubibus in gloria patris, illũ quidem & obedientes ei in ſtagnum ignis mittens, adducens autem iuſtis regni tempora, hoc eſt requietionem ſeptimam diem ſanctificatam, & reſtituens Abrahæ promiſſionem hæreditatis: in quo regno ait Dominus, multos ab oriente & occidente venientes, recumbere cum Abraham, Iſaac & Iacob.

Diſſipatio imperij Romani, aduentum Antichriſti præcedet. *Mat.24.* *1.Theſſ.5.* *Iere 8.* *Genus Antichriſti.* *Apoc 7.* *Satius eſt impletionẽ prophetiæ expectare, quàm temerè diuinare.* *Nomina varia quæ Antichriſto conuenire poſſunt.* *Cur Antichriſti nomen à Spiritu ſancto non fuerit expreſſum.* *Tempus & loca quibus regnabit.* *Mat.8.*

* tractandos. *aſcendet ab abyſſo. *regnabit. * ſedebit.

ANNOTATIONES.

1. His autem ſic ſe habentibus] *Euſebius lib.5. Hiſt.cap.8. hunc locum citat nominatim, vſque ad illud,* Hoc eſt decadas æquales: *ex quo & vetere codice, pro* facie ad faciem Ioannem viderunt, *repoſuimus* faciem Ioannis viderunt, *& pro* docentibus, *reſtituimus* docente nos.

2. Hexacontaſin] H exacontaſin *&* monaſin *datiui ſunt Græcorum, pro eo quod latinè diceretur ſexcentis & vnitatibus. Significat autem pares notas in cẽtenariis, denariis & vnitatibus ſignificandis adhiberi, nempe ſenarij numeri; qui ter repetitus efficit 666. Ceterum paulo poſt* digitus *repoſuimus pro* digitos, *auth. vet. codicis.*

3. Quotquot autem ſecundum inanem gloriam] *Temeritatem illorum impugnat & iuſtè damnat, qui non minus audacter quàm indoctè proprium Anti-*

chriſti nomen ſeſe inueniſſe & in medium protuliſſe videri cupiebant, & in Apocalypſi inſerebant, euellentes quod inſitum erat.

4. Subſequetur autem] *Vetus codex:* Subſequitur & aliud.

5. Et munitio] *Græcè* ἀσφάλεια, *id eſt, cùm res tuta, & nihil imminet periculi. Oecumenij interpres,* Pax & tuta omnia, *Ambroſius vertit* firmitas, *communis editio,* ſecuritas.

6. Sed & tribum ex qua veniet] *Ex tribu Dan naſciturum illum inſignem filium perditionis, perſuaſiſſimum fuiſſe Irenæo hinc patet. Conſentiunt ei ex Græcis ſcriptoribus Hippolytus martyr lib. de Cōſummatione ſeculi: Sybilla Tiburtina, Theodoretus Quæſt. 109. in Geneſim: Ex Latinis Grego. 21. Mor. cap. 18. Auguſt. Tract. de Antichriſto. Ambroſius lib. de benedictionibus patriarcharū c. 7. Proſper, Haymo, Rupertus, & recentiores.*

7 Ex Dan audiemus] *Ita vetus codex, cui conuenit lectio 70.* ἀκουσόμεθα: *Codices excuſi* audiuimus.

8. Quoniā autē non propter inopiā nominū] *Cùm omnia quæ dicuntur in Apocalypſi de aduentu, nomine, numero nominis, & charactere Antichriſti prophetica ſint, non mirum ſi, iuxta canonem Irenæi, ante euentum, exploratam & certam non conſequuta declarationem; ænigmatica & ambigua maneant adhuc hominibus. Præſtat ergò, quod ad præſentem locum attinet, eiuſdem Irenæi amplecti conſilium, vt certius & ſine periculo ſequi complementum prophetiæ huius ſuſtinendo: quàm inconſultè ac temerè aliquid aſſerere. Verùm, quæ exempli & exercitij gratia, Irenæum imitati reliqui ſcriptores, ex numeris iſtis 666. nomina collegerunt, illa hoc loco proponere non intempeſtiuum fortaſſe, fuerit. Primum*

Lib. 4. cap. 43.

ε 5 *nomen quod hic ab Irenæo ponitur, eſt* ΕΥΑΝ, *in ex-*
υ 400 *cuſis codicibus: at numerus 666: & vetus codex palam*
α 1 *arguunt mendum ſubeſſe. Ideóque ex fide veteris codicis*
ν 50 *& græcis characteribus reſtituimus* ΕΥΑΝΘΑΣ,
θ 9 *cuius elementa ſigillatim ſumpta, numerum ab Irenæo*
α 1 *quæſitum faciunt. Secundum, quod cum Irenæo agnoſcit*
σ 200 *& Arethas Cappadox, eſt* ΛΑΤΕΙΝΟΣ, *ſiqui-*
666. *dem* λ, 30: α, 1: τ, 300: ε, 5: ι, 10: ν, 50: ο, 70: σ, 200: *collatis numeroſè literis efficiunt* 666. *Tertiū Arethæ Cappadoci ſicut Irenæo placet, nempe* ΤΕΙΤΑΝ. *Nam* τ, 300: ε, 5: ι, 10: τ, 300: α, 1: ν, 50: *eadem enumeratione reddunt ſummam 666. Quartum conſtituit poſt Hippolytum martyrem, Primaſius* ΑΡΝΟΥΜΑΙ: *nego: ſiquidem* α, 1: ρ, 90: ν, 50: ο, 70: υ, 400: μ, 40: α, 1: ι, 10: *ſumma 666. Quintum tradit Arethas Cappadox,* ΛΑΜΠΕΤΙΣ: λ *etenim* 30: α, 1: μ, 40: π, 80: ε, 5: τ, 300: ι, 10: σ, 200: *reddūt ſummam 666. Sextum eodem Aretha authore, eſſe poterit* ΟΝΙΚΗΤΗΣ: *id eſt, Victor: quandoquidem,* ο, 70: ν, 50: ι, 10: κ, 20: η, 7: τ, 300: η, 7: σ, 200: *ſumma 666. Septimum apud eundem Aretham eſt* ΚΑΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ: *malus dux. Nam* κ, 20: α, 1: κ, 20: ο, 70: σ, 200: ο, 70: δ, 4: η, 7: ο, 70: σ, 200: *ſumma 666. Octauū eodem authore* ΑΛΗΘΗΣ ΒΛΑΒΕΡΟΣ, *verè nocens, equidem* α, 1: λ, 30: η, 7: θ, 8: η, 7: σ, 200: β, 2: ε, 5: ρ, 90: ο, 70: σ, 200: *complent ſummam 666. Nonum idem ſubiicit,* ΠΑΛΑΙ ΒΑΣΚΑΝΟΣ, *iam olim inuidus: Nam* π, 80: α, 1: λ, 30: α, 1: ι, 10: β, 2: α, 1: σ, 200: κ, 10: α, 1: ν, 50: ο, 70: σ, 200: *reddunt ſummam 666. Decimū poſtremò addit* ΑΜΝΟΣ ΑΔΙΚΟΣ, *agnus nocens: certè* α, 1: μ, 40: ν, 50: ο, 70: σ, 200: α, 1: δ, 4: ι, 10: κ, 20: ο, 70: σ, 200: *facient ſummam 666. Vndecimum habet Primaſius ex Ticonio,* ΑΝΤΕΜΟΣ, α, 1: ν, 50: τ, 300: ε, 5: μ, 40: ο, 70: σ, 200: *efficiūt 666. Duodecimū enumerat Rupertus* ΓΕΝΣΗΡΙΚΟΣ. γ, 3: ε, 5: ν, 50: σ, 200: η, 7: ρ, 90: ι, 10: κ, 20: ο, 70: σ, 200.

Commēt. in 13. Apoc.

Addo præterea id quod docti quidam & acerrimi iudicij noſtræ ætatis homines nequaquam omiſerunt, funeſtas clades illatas omnibus Chriſtianis multiplici & horrendo ſchiſmate, ortum ducente à Martino Lutero 1517. altè mente reuoluentes: item quàm concinnè ſectis, quæ ex illo dimanarunt, conueniant omnes conditiones beſtiæ illius apocalypſeos, quæ os ſuum aperuit in cælum & habitantes in eo, cuique robur permittitur aduerſus æternum ſacrificium, nominis nempe hæreſiarchæ illius adaptari poſſe hunc numerum. 666. Nam initio vocabatur Martin Lauter; *cuius nominis literas, ſi Pythagoricè & ratione ſubducas, & more Hebræorum & Græcorum alphabeti latini creſcat numerus, primo monadum, deinde decadum, hinc centuriarum, numerum nominis beſtiæ, id eſt, 666. tandem perfectum comperies, hoc pacto.*

Io. Oſtuſius D. Lindanus Dialogo. 3. dubitant.

M,	30.	*L,*	20.
A,	1.	*A,*	1.
R,	80.	*V,*	200.
T,	100.	*T,*	100.
I,	9.	*E,*	5.
N,	40.	*R,*	80.

Certiſſimū eſt hæreticos omnes, qui aduerſus Chriſti Eccleſiam eriguntur, quales fuerunt priores Gnoſtici, & eorum proles, Antichriſtos vocari: proinde Luterum, nomen Antichriſti effugere non poſſe: verùm hæc non impediant, quin alicui venturo inſigniori filio perditionis, cui tanto ſtudio viam muniunt, vaticinatum iam nomen quadret. His omnibus interiectis, mihi ſententia doctorū & Catholicorū virorū Ioannis Annij, Ioannis Hentenij, Iodoci Clicthouei, ac D. Genebrardi Theologi Pariſien. Hebraicarum literarum profeſſoris regij, valde grata eſt, qui Maometen impurū pſeudoprophetam, vnà cum eius profligatam ac perditam ſectam acriter tuentibus, vel ipſum definitè & verè Antichriſtum, vel illius regni ſaltem maximum & ſtudioſiſſimum cōditorem eſſe exiſtimarunt: quando omnes beſtiæ huius Apocalypſeos conditiones, & ſingula quæ à proſcit de Antichriſto ſcripta ſtant, in illo vel maiori ex parte iampridem completa, vel in dies compleri, nullus eſt qui non videat. Conuenit in primis illius appellationi, numerus Græcarum literarū nominis Beſtiæ à Ioanne deſignatus: ſiquidem octo literæ nominis huius MAOMETIS, *ſiue* MOAMETIS *vti ſcribunt Euthymius, Zonaras & Cedrenus, conficiunt numerum 666.*

Quæſt. in Apocalyp. Præfat. in Aretham Cappad. Commēt. in 4. lib. Damaſceni in Chronogr.

Apoc. 13.

Parte. 2. panop. tit. 21. Tomo 3. Annal.

Signis & prodigiis mendacibus, qualia Paulus filio perditionis tribuit, inſtructus fuit Maometes: nam & liber Generationis ſuæ, & reliqui Commentarij Sarracenorum Chronicōn, Genealogiam ipſius vſque ad Seth & Adā, monſtroſis & blaſphemis fabulis contexunt; dehinc quod ſine vllo matris dolore, ex vtero prodierit circunciſus & hilaris: in eius natali omnia orbis idola corruerint: Lucifer arreptus ab angelis, immerſus fuerit profundo maris Alcazum: venti & aues & nubes de educatione eius decertarint: aſina voce humana vocarit illum, Pro-

phetarum

Alchoranũ Azoara 67. 27. 63. Lib. 18. hiſtor. tom. 3. annal.

phetarum ſigillum: atrâ nubes cælo quantumuis ſereno, ſuprà caput ipſius ſemper conſpecta ſit: Lunam bipertitò diuiſam coniunxerit & compegerit: à Gabriele ſublatus in cælum, ibi ſua myſteria didiſcerit. Paulus diaconus & Zonaras referunt eum dum comitiali morbo, ſeu epilepſia tentaretur, excitatum poſt alijs perſuaſiſſe, ſeſe tum cum Archangelo Gabriele fabulari.

In cap. 11. Dan. Ireneo. Tractat. de Antichr.

In Babylonia naſciturum Antichriſtum, & in Bethſaida: Capernaum, ac Chorasin educari debere, Hieronymi, Methodij martyris, Auguſtini, & Gloſſam in 2. ad Theſſalonic. & plurium aliorum ſententia fuit: quod eatenus Maomets conuenire indicauit Ioannes Hentenius, quatenus ſectam illius cumprimis earum ciuitatum incolæ, magno ſtudio, & animi feruore receperint, defenderint, & propagare in hunc uſque diem contenderint.

Adhuc, eum exoriturum ex gente Iudæorum, atque de tribu Dan, omnes ferè eccleſiaſtici literarum monumentis reliquerunt. Maometem Arabem eſſe, nihil obſtat: ſiquidem mater eius Emina, aliàs Hennia, Iudæa erat, & fortaſsis ex tribu Dan. Præterea Arabes, Agareni, & Iſmaëlitæ ex ſancto Patriarcha Abraham, vt Iudæi, deſcenderant, atque tunc inter hos & illos nuptiarum fœdera ſæpenumero ſanciebantur. Quid item prohibet dicere matrem impurum ſcortum, ex viro tribulis ſuo, hoc ſemen adulterinum ſuſcepiſſe, maximè cum doceant patres illũ, ex ſalaciſſima muliere prodíturum, ſicut è cõtrario Chriſtum ex immaculatiſſima & beatiſſima virgine? Locus Geneſeos, quem ad propoſitum confirmandum vſurpant, forſan melius de Samſone, quàm de Antichriſto exponeretur, quemadmodum nec diffitentur Hyppolytus, Procopius Gazæus, pluréſq; alij. Vel ſpiritali cõuenientiis quã literali ſenſu, de illa tribu venturus ſic intelligeretur: quoniam ſicut Dan nõ ex Rachele, nec Laea liberis vxoribus, ſed ex ancilla Balla natus eſt, ſic Antichriſtus Maometes, neque ex veris Iudæis, neque ex Chriſtianis, qui ſoli vera religionis pietate Deo deuoti & conſecrati fuerunt, ortus eſt: ſed ex impuris Arabibus & Agarenis.

Hip lib. de conſ. mund. Meth. mart. vel. Aug. tract. Ant.

Iudæos excepturos illum in ſuum Regem & Meſsiam affirmant Auguſtinus, Hieron. Effrem, Hippolytus, &c. Ad Maomete initio Iudæos cateruatim cõfluxiſſe, eúmq; pro Chriſto & liberatore ſuo, ingenti gaudio, tectis ac ſedibus ſuis recepiſſe, ſcribit Paulus Diaconus: qui & tributa atque vectigalia illi vltrò polliciti ſoluerunt, atque in perniciem Chriſtianorum ad hoc tempus, Maometanis omnem operam, & ſtudium nauant & elargiuntur, veluti fidem faciunt, & recentes, & veteres hiſtoriæ.

Li. 18. hiſt.

At Antichriſtus, ait Apoſtolus, efferet ſe ſupra id omne quod dicitur Deus, aut colitur, ita vt ſedem domiciliúmque ſuum in templo Dei ſit collocaturus: Maometes; dicet aliquis, nunquam ſe Deum, ſed perpetuò hominem, Prophetam, & Dei nũcium prædicat in Alchorano: neque quam nunquam obſedit, ac Hieroſolymam expugnauit: neque in templo illius pro Deo habitus fuit. Is hoc reſponſum ferat. Diis omnibus Ethnicorum, Patriarchis, Moſi, cæteriſque Prophetis, imò Chriſto Deo verè & Domino noſtro, ac eius ſacro Euangelio, Maometem ſe, prophanúmque ſuum Alchoranum, ex Philoſophorum, Ethnicorum, Iudæorum, Arrianorum, Sabellianorum, & Manichæorum opinionibus, erroribus, fabulis, blaſphemiis, & furoribus, vt deteſtandum & mõſtroſum chaos conflatum ac compoſitum, tanquàm è ſummo cælo delapſum omnino præferendum ſtatuiſſe, nec id ſolum, ſed & ſanciſſe. Alchorani contemptoribus pœnas æternas minatur: Azoara 12. 13. 27. 41, 44. 71. Omnis falſitatis expertem proponit, & obfirmatè contendit: Azoara 20. 22. 42. Veluti diuinitus acceptum: Azoara 2. & 36. Chriſtianos à Chriſto ſalutem nunquam obtenturos, niſi beneficio & deprecatore Maomete: In colloquio cum Iudæis. Suis ſectatoribus remiſsionem peccatorum, & multiplicem paradiſum audax pollicetur: Azoara 2. & 5. Mecha ab omnibus ſuæ ſuperſtitionis amatoribus, quaſi Deus, noſtro tempore colitur. Complures notarunt manus & pedes Maometis, in templo Hieroſolymis ab Hamar ædificato, à Maometanis celebrari. Sedet etiam nunc pròh dolor, in templo Dei, quando inſignes Eccleſias Africæ, Syriæ, Arabiæ, Armeniæ, Perſidis, Aſiæ, Thraciæ, Achaiæ, Macedoniæ, &c. Chriſti fide & cultu priuatis & ſpoliatis, perdita illius ſecta occupat, indéque iuge ac Chriſtianorum ſacrificiũ, aris deiectis diſturbat & impedit.

Petrus Cluniacenſis epiſt. ad D. Bernardũ.

Chron. Saracenorum. Ant. Florẽtinus tit. 13. cap. 5. Antoninus in Chronic. Ioannes de Oppido. Cygas. Sabel. Enneade 8. li. 6.

Antichriſtus reſpuet idola, aiunt cum Daniele patres Orthodoxi. Et idololatras debellat Maometes ratiocinationibus ex potentia & operibus Dei decerptis: Azoara 23. 56. 62. Vnitatem Dei plerumque & eximiè comprobat Azoara 2. 3. 4. 5. 6. 12. 13. 14. 16. &c. Picturas & effigiatas rerum omnium imagines, plurimùm auerſantur, qui eius ſuperſtitioni nomen dederunt.

Daniel. 7.

Exprimuntur à Daniele Antichriſti doli, furores, blaſphemiæ, bella, per paruum cornu ſubcreſcens inter decem cornua quartæ beſtiæ, & tria ex prioribus cornibus excidens, oculos habens hominis, os eloquens grandia, cuique datur bellum facere in ſanctos, & eos ad tempus vincere. Quis non videt in Maomete, & ſectæ eius propugnatoribus, hæc compleri?

Azoara 17.

Azoara 38. 46. 56. & 63.

Collabebatur & miſerè diſsipabatur imperium Romanum, quod decem aut plus eo regnis, vti Africa, Aegypto, Syria, Aſia, Græcia, Germania, Italia, Gallia, Anglia, Hiſpania, &c. quaſi fortiſsimis cornibus antea gloriabatur, cum puncto temporis paruum cornu, id eſt, Maometes, filius terræ, & initio viliſsimus abiectiſsimuſque nebulo ex camelorum & aſinorum paſtore, qui nec ſcribere, nec legere quidem nouerat, inter Arabes concionatur Choſroen Perſarum Imperatorem, & familiam eius iuſſu Dei deletam, ob cultum idolorum. Chriſtianorum & Iudæorum religionem multis erroribus contaminatam, & ſectis viciſsim repugnantibus breui conficiendam, & ſe diuinæ voluntatis interpretem, atque veræ religionis authorem & aſſertorem vnicum, hominibus datum fuiſſe. Arabes nouis rebus ſtudentes, facilè ſeduxit, tandem contractis copiis, vt rem gerit; quos ſuis artibus non valet, minis & armis ſuæ legis iugum ſubire cogit. Poſtea collecto exercitu Saracenorum & Arabum, qui ob denegatum ſtipendium à Romanis defecerãt, cum iis qui domi remanſerant, furore cõmoti, Aegyptum adoriũtur & peruagãtur, Phœnicíã, Palæſtinã, Syriã, Meſopotamiã

& omnia ad Euphratem vſque populantur, diripiunt, cædunt, ad deditionem compellunt, Romanis cum his infæliciter pugnãtibus. Hinc aduerſus Perſas; quibus paulo antè ſeruierant, irruunt: nec prius vaſtandi & diripiendi finem faciunt, quàm Saracenorum legem & imperium ferant. Chriſtianorum Eccleſias vndique oppugnant, quas poſſunt dilacerant & euertunt: dogma contumelioſum in filium Dei, & prophetis, Apoſtoliſque contrarium, recipiendum obtrudunt: & nomen Chriſti ſummis viribus delere conantur. Chriſtianos perinde atque oues magno cum agmine trucidant, ſicuti tradunt Paulus Diaconus lib. 18. hiſt. Simoneta lib. 2. epiſt. 4. Sophronius epiſt. ad Sergium in ſynodo ſexta Conſtantinop. actione 11. Vincentius Bello. lib. 23. Zonaras tomo tertio Annalium.

Sermon. de Antichriſt. *Verùm, nos Heliam & Enoch olim venturos expectamus, qui Iudæos ad Eccleſiam Chriſti conuocabunt, & pietatem (ait B. Ephrem) humano generi deferent, veri Dei ſcientiam omnibus palàm prædicabunt, admonebúntque mortales ne timoris cauſa credant & obtemperent falſitati: quin & Antichriſtum ipſum, quemadmodum*

Lib. de anima. *author eſt Tertullianus, ſanguine ſuo tandem extinguent. Quid? ſi locus Apocalypſeos, de duobus teſtibus quandoque venturis, non de Helia & Enoch in propria perſona, ſed de Eccleſia vniuerſa, quæ duobus teſtamentis ſeu duobus candelabris & luminaribus fulta & colluſtrata, contra Antichriſti tenebras perpetuò dimicat: aut de duobus martyrij generibus, reipſa nimirum & habitu, cũ*

Lib. 3. in Apoc. Hom. 8. in Apoc. *Primaſio & Auguſtino intelligamus? Quid rurſus, ſi duos ordines piorum hominum, aut in vniuerſum, ſanctos paſtores omnes, qui ob paucitatem binarium numerum quodammodo repræſentant, quique pietate & doctrina pro gloria Chriſti, aduerſus Antichriſtum, ad extremum vitæ ſpiritum deſudant atque laborant, ſignificatos demùm poſt Rupertum & Ioachimum Abb. ob-*

Commen. in Apoc. *firmemus? Sed Enoch & Helias propriè intelligãtur, qui profectò venient, & Maometicam impietatem totum ferè orbem iamiam obtinentem, execrabuntur & damnabunt: in quos tamen ſectatores Maometis, Antichriſti organa, ſupplicia edent, & miris modis excruciatos necabunt.*

Ezech. 38. & 39. Apoc. 21. & 22. *At tempus tyrannidis Antichriſtianæ, quæ cum Gog & Magog maximis & fortiſſimis exercitibus orbẽ terrebit, & ciuitatem Sanctorum immani feritate vaſtabit, ad nouiſſimos extremóſque fines ſeculorum extenditur, arcetúrque à Daniele ad tempus, & tempora, & dimidium temporis, id eſt, vt Ioannes in Apocalypſi interpretatur, menſes quadraginta duos, & poſtea magis articulatè, dies mille ducentos ſexaginta: quæ minus perſonæ Maometi apparent, præſertim cum abhinc nongentis annis cõciderit, imperatoris officio functus, ſpacio decem annorum. Quibus ſatisfacit Ioannes Hentenius dicens, tem-*

Chronicon Saracenorũ Præfat. in Apoc. Arabũ cõment. *pus illud non eſſe referendum ad perſonam Antichriſti, Maometis, ſed ad poſtremum illud teterrimum, triſtiſſimum & funeſtiſſimum bellum, quod Turcæ, Tartari, Scythæ, Perſæ, Arabes, qui omnes Maometis nomen & fidem profitentur, Chriſtianorum fortunis, focis, & aris inferent: in quo hoſtes Chriſtiani nominis, ſola virtute cœleſti, non autem armis humanis temporis momento delebuntur: idque per metaphoram affirmari de capite impiorum Antichriſto, quod in ſectatoribus & membris implebitur: quæ certè figura in ſacris literis vſitatiſſima eſt. Adhæc, tempus omne, quod à morte Domini noſtri ad aduentum eius vſque intericitur, in ſacris nouiſſimum, nouiſſima hora, dies vnus, finis ſeculorum appellatur: in eo autem, id eſt, anno Domini 632. iuxta Sigebertum: Heraclij imperatoris 21. Seuerini ſeptuageſimi Papæ pontificatus 2. ſecundum Palmerium: ætatis ſuæ 65.* *In chronico.* *aut vt alij volunt, 40. Maometes ſcelus ipſum, manu Dei vltrice incidit in morbum epilepticum, mente priuatus iam interiore ventre intumeſcente, conſecturam quis capiat, hydropiſi contracta, die à morbo quartadecima, miſerrimam animam efflauit. Viuit tamen adhuc heu peſtifer ille, viuit vegetus, dum in dies regnum Turcarum, Maurorum, Perſarum, Tartarorum, &c. in Chriſtianos adaugetur: quod vtinam atque vtinam glorioſiſſimo Domini noſtri aduentu citò euertatur, & è medio tollatur, atque ſancta ciuitas iamdudum ætatem & ſolatium continenter expoſcens, cœleſti ſuo ſponſo ſine ruga & macula tandem aliquando tradatur. Hæc quibus minus grata videbuntur, liberum ſtet iudicium: nemini præſcribimus: neque à nobis ita diſputantur, quin meliorem ſententiam ſemper probandam, & ſequendam omnibus adſentiamur, dictáque confeſtim reuocemus, ſi ſancta matris Eccleſia, cui nos & noſtra omnia ſponte cõſecramus, viſum fuerit.*

9. Nouiſſimum] *Delenimus* vetiſſimum *auth. vet. cod. Docuerũt enim Patres imperium Romanum extremum atque vltimum orbis huius regnorum fore, quo funditus euerſo, ac de medio mundo ſublato, mundus ipſe penitus deſtruatur. Tertull. lib. ad Scapulam, & cap. 32. Apolog. Danielem quarta & poſtrema beſtia pugnãtis nomine, item pedum, ferri, terraq; ſtatuæ illius ſimilitudine, iſtud ſignificare voluiſſe, viſum eſt pleriſque omnibus doctis interpretibus.*

10. Námque eorum quæ] *Vetus codex,* Neque eorum qui, *ex quibus prima fortaſſis dictio fuiſſet reponenda.*

11. Cùm igitur tantùm] *Vet. cod.* Cùm igitur tacitam, &c.

12. Nos tamen non periclitabimur] *Euſeb. lib. 5. hiſt. cap. 8. hæc tranſcripſit, vſque ad illud,* Hunc autẽ numerum. *Ad ea quoque reſpicit B. Andreas Cappadox, comment. in 13. Apoc. cuius verba eo lubentius addam, quod præſentis loci vſum commodè aperiant. Ait enim,* Exactam numeri notitiam quemadmodum & cætera quæ de Antichriſto ſcripta ſunt, tẽpus & experientia reuelabunt, iis qui vigilauerint. Nam ſi expediret, vt volunt nonnulli doctores, huiuſmodi apertè cognoſci nomẽ, is vtique, qui ipſum vidit, reuelaſſet, ſed non placuit diuinæ gratiæ, vt nomẽ peſtiferi hominis in diuino libro referretur in ordinem, &c.

11. Annis tribus & menſibus ſex] *Cum Irenæo ſentiunt Hippolytus, Ephrem, Hieronymus, Auguſtinus Cyrillus Hieroſ. Theodoretus, Arethas, Ansbertus, Primaſius, Rupertus. Oportet igitur Gallaſium exhauſto rubore, imò & ſceleratum hominem eſſe, qui hic tam apertis verbis Danielis, & Apocalypſeos, atque tantorũ virorum interpretationi ſeſe opponere auſus ſit.*

CONFIR-

CONFIRMATVR RESVRRECTIO CORPORVM NOSTRORVM *morte, reſurrectione, & aſcenſione Chriſti: animæ ſanctorum interea tempus illud expectant, vt perfectam, conſummatámque gloriam percipiant.* CAP. XXXI.

Inuehitur in eos qui negant reſurrectionē carnis.

QVoniam autem quidam ex his qui putantur rectè credidiſſe, ſupergrediuntur ordinem promotionis iuſtorum, & *modos meditationis ad incorruptelam ignorant, hæreticos ſenſus in ſe habentes. Hæretici enim deſpicientes plaſmationē Dei, & non ſuſcipientes ſalutem carnis ſuæ, contemnentes autem, & repromiſſionem Dei, & totum ſupergredientes Deum ſenſu, ſimulatque mortui fuerint, dicunt ſe ſupergredi * cœlum, & Demiurgum, & ire ad matrem, vel ad eum qui ab ipſis affingitur patrem. Qui ergo vniuerſam reprobant reſurrectionē, & quantū in ipſis eſt, auferunt eam de medio, quid mirū eſt, ſi nec ordinē reſurrectionis ſciunt, nolētes intelligere quoniam ſi hæc ita eſſent, quemadmodū dicunt, ipſe vtique Dominus, in quē ſe dicunt credere, nō in tertia die feciſſet reſurrectionē, ſed ſuper crucē expirans, cōfeſtim vtique abiiſſet, ſurſum relinquens corpus terræ? [1] Nunc autē tribus diebus cōuerſatus eſt vbi erant mortui, quemadmodū *prophetia ait de eō, [2] Cōmemoratus eſt Dominus ſanctorū mortuorū ſuorū, eorum qui antè dormierunt in terrā ſtipulationis, & *deſcēdit ad eos, extrahere eos, & ſaluare eos. Et ipſe autem Dominus, Quēadmodū ait, Ionas in ventre ceti tres dies, & tres noctes māſit, ſic erit filius hominis in corde terræ. Sed & Apoſtolus ait, Aſcendit autē, quid eſt, niſi quia & deſcendit in inferiora terræ? Hoc & Dauid in eū prophetans dixit, Et eripuiſti animā meā ex inferno inferiori. Reſurgēs autē tertia die, & Mariæ quæ ſe prima vidit, & adorauit, dicebat, Noli me tāgere, nondū enim aſcēdi ad patrē meū: ſed vade ad diſcipulos, & dices eis, Aſcendo ad patrem meū, & patrē veſtrū. Si ergo Dominus legē mortuorū ſeruauit, vt fieret primogenitus à mortuis, & cōmoratus vſq; * ad tertiā diem in inferioribus terræ, poſt deinde ſurgēs in carne, vt etiā *figuras clauorū oſtenderet diſcipulis, ſic aſcēdit ad patrē, quomodo nō confundētur, qui dicūt inferos quidē eſſe hunc mundū, qui ſit ſecundū nos, interiorē autē hominē ipſorum derelinquentē hîc corpus, in ſupercœleſtē aſcēdere locū: Cùm enim Dominus in medio vmbræ mortis abierit, vbi animæ mortuorū erant, poſt deinde corporaliter reſurrexit, & poſt reſurrectionē aſſumptus eſt: manifeſtū eſt quia & diſcipulorū eius, propter quos & hęc operatus eſt Dominus, [1] animæ abibunt in inuiſibilem locum, definitum eis à Deo, & ibi vſq; ad reſurrectionē commorabūtur, ſuſtinentes reſurrectionem, poſt recipientes corpora, & perfectè reſurgentes, hoc eſt corporaliter, quemadmodum & Dominus reſurrexit, ſic venient ad conſpectū Dei. Nemo enim eſt diſcipulus ſuper magiſtrū: perfectus autē omnis erit, ſicut magiſter eius. Quomodo ergo magiſter noſter non ſtatim euolās abiit, ſed ſubſtinens definitum à patre reſurrectionis ſuæ tēpus (quod & per Ionam [manifeſtatum] eſt) poſt triduum reſurgens aſſumptus eſt. Sic & nos ſubſtinere debemus definitum à Deo reſurrectionis noſtræ tempus, prænunciatum à Prophetis, & ſic reſurgentes aſſumi, quotquot Dominus [ad] hoc dignos habuerit.

*motus. *cœlos. *Propheta. *deſcendet. *in.

Chriſtus tribus diebus cū animabus defunctorum cōuerſatus eſt. *Mat. 13.* *Eph. 4.* *Pſal. 86.* *Ioan. 20.* *Chriſti reſurrectio & aſcenſio.* *Luc 24.* *Infernus nō eſt hic mūdus.* *Act. 1.* *Animæ ſanctorum expectant tempus reſurrectionis definitū à Deo.* *Mat. 10.* *Luc. 6.* *Ion. 3.* *Mat. 12.*

ANNOTATIONES.

1. Nunc autem tribus diebus] *Diſertè docet, id, quod firmiter credidit & catholicè tradidit Catholica Eccleſia de deſcēſu Chriſti ad Inferos, nēpe animam ipſius ſeiunctā à corpore, non tātum operatione quadam, ſed propria præſentia (vt in ſcholis loquimur) inferiores partes terræ penetraſſe, & ad locum, quo ſanctorū ſpiritus tenebantur, perueniſſe, & tū ipſis ad momentū reſurrectionis vſque manſiſſe, vnde vnà ſecū eduxit quotquot erant regno Dei apti & idonei. Hoc verò dogma inter eos fidei articulos, de quibus ambigere nefas, annumeratū ſemper fuiſſe ex ſcriptis vtriuſque teſtamenti & patrū vniuerſorum libris facilè colligitur. Nam cōſimilibus Irenæi ſententiis, aliiſque permultis idē profitētur quotquot de hac re ſcribunt authores, tū Græci tū Latini. Atq; vt ſcripta prophetarū & cōciones Apoſtolorū omittā, id docet vnus Thaddæus ex 70. diſcipulis, apud Euſ. li. 1. hiſt. ca. vlt. Dio. Areo. li. de cœl. hie. ca. 4. Igna. epi. ad Tralia. Abdias li. 9. Nicode. in Euang. Cle. Alex. 2. & 6. ſtrom. Orig. in 5. ca. ad Ro. Baſ. in Pſ. 48. Naz. ora. de Paſch. Epi. cōtra hær. 77. & 69. & in Anch. Et ex Affricanis patribus Tert. li. de Anima, & li. 4. contra Marc. Arnob. in Pſal. 15. 87. & 137. Cypr. li. 2. aduerſus Iud. ca. 24. & 25. ſer. de Cœna Dom. ſerm. de Paſſione Chriſti. Lactan. hom. de Reſurrectione. D. Auguſtinum, Fulgentiū, & Primaſium omitto, ſicut & Hieronymum, Ambroſ. Leonem, & alios Latinos, qui idem eadem fide & pietate credunt & prædicant. His efficitur, ne mihi ſatis probetur Ruffinus, qui hunc articulum Eccleſiam Romanam ſua ætate ſymbolo additum non habuiſſe ſcribat, ac nec Orientis quidem Eccleſias. Porrò nunquam ſatis mirari poſſum, Eraſmi tantæ lectionis viri præpoſterum iudicium, qui Symbolo Apoſtolorum à D. Thoma Aquinate contexum fuiſſe hūc quodammodo dubitet. Gnoſticorum poſteriorum impias interpretationes ſuper hoc articulo miſſas facio.*

In catechesibus.

2. Commemoratus eſt Dominus] *Meminimus ſuperius verba hæc in ſacris Biblis per me non inueniri,*

quæ quondam ſacrilegio Iudæorum eraſa fuiſſe in odium Chriſtianorum, impensè dolet Iuſtinus Martyr.

3. Ad patrem meum] *Pronomen* meum, *non habet vet. cod. qui & poſtea legit*, dic eis, *non* dices eis, *vt excuſi.*

4. Figuras clauorum] *Vet. cod.* fixuras, *Græcus Euangelij contextus* τύπον, *i. figuram. Auguſt. enarrans Epiſtolam Ioannis, vertit* cicatrices.

5. Animæ abibunt in inuiſibilem locum] *Vetus codex* habebunt inuiſibilem locum. *Ob hunc locum obſcurum, & cognitioni minus obuium fateor, multi exiſtimauerunt Irenæum cum iis ſentire, qui negant animas Sanctorum facie ad faciem, ut dicitur, Deum videre ante diem reſurrectionis & iudicij, id quod diſſimulandum potius, quàm nimium petulanter exagitandum erat: præcipuè quoniam hac de re nondum ſententiam Eccleſia tuliſſet, uti poſtea fecit contra errorē Armenorum in vniuerſali Concilio Florentino. Mihi autem non facilè in animum induxerim Irenæum hoc ſenſiſſe, nec ſatis etiam apparet vnde id colligatur: præterea ſibi non conſtaret, ſed pugnantia ſcriberet. Nam lib. 2. cap. 63. ex narratione de Lazaro & Diuite, concludit animas defunctorum dignā habitationem nanciſci etiam ante iudicium, quod & notatiuncula ibidem ſparſimus, item lib. 1. cap. 2. & lib. 4. cap. 43. Deinde non decet nos ei eſſe iniquiores iudices, quàm Auguſtino, quem nullus ad hoc tempus, quod ſciā, hac macula fœdauit, qui tamen animas Sanctorum nunc abditis receptaculis contineri tempore quod inter hominis mortem & vltimam reſurrectionem interpoſitū eſt, nūc nondum eſſe vbi erunt, quando eis dictum fuerit, Venite benedicti, &c. mox ſecretis receptaculis ſedibúſque ad tēpus requieſcere, mox non ſic videre incommutabile bonū, vt ſancti Angeli vident, alibi eas adhuc expectare redēptionē corporis ſui, literis ſæpenumerò commendauit, quoniam apud eundem alia inueniuntur teſtimonia, quæ cōprobant eaſdem Sanctorum animas ante reſurrectionem, mercedem bonorum æternorum, & gaudium cæleſtis patriæ percipere, ſtareq́; ante thronum Dei, & in conſpectu agni, atq́; nulla ratione à contemplatione eius gloriæ poſſe ſeparari. Vult igitur Irenæus, prout captus eſt meus, & piè aſſequi poſſum, beatorum animas nondum potiri regni illius perfecta ſummáque fœlicitate, ſed quaſi imminuta, & dimidiata, loco à noſtris ſenſibus noſtráque experientia remotiſſimo, cùm longè ampliora ſupoſterium recipiēda ſuperſint præmia in aduentu Domini, in quo corpora, quorum maximo deſiderio tenentur, & afficiuntur: immortalia iamiam reddita, ſubtilia, perlucida, & nunquā paſsibilia ſecū in cōſpectu Dei aſportabūt, ſicq́; duplici ſtola & corona induti ac coronati cum Chriſto ſempiternè regnabunt.*

In Enchir. cap. 108.
In Pſal. 35.
Lib. 12. de ciuit. ca. 9.
Lib. 12. de gen. ca. 35.
Lib. 1. Retract. ca. 14
Serm. 4. in ſol. Sanct.

AD LECTOREM.

Poſteriora quinque capita, nunquam antea typis excuſa, ex veteri noſtro codice venerandæ fidei ſubiicimus, quæ Irenæi germana & vera eſſe, ipſa ſcribendi dicendíque ratio, tū Euſebius, Nicephorus, & Anaſtaſius Synaites eadem Irenæi nomine aliquot in locis citantes, prout locis ſuis indicabimus, citra vllam controuerſiam probant & demonſtrant. Præterea Hieronymus in vita Papiæ, Proëmio in libr. 18. comment. in Iſaiam: Comment. in 36. Ezechielis, B. Irenæum vnà cum Papia, Tertulliano, Victorino, Lactantio, Seuero, Appollinari, quibus addo Iuſtinum Martyrem, notat inſequutum Iudæorum Δευτέρωσεις, regnum Chriſti, & electorum eius, poſt reſurrectionem, extinctum Antichriſtum, & vniuerſorum iudicium, in terris, terrenáque Hieruſalem reſtituta, per mille annos futurum dixiſſe: iuxta literalem ſenſum exprimentem omnia quæ in Prophetis & Apocalypſi his de rebus leguntur: aduerſus quem vir eloquentiſſimus Dionyſius Alexādrinus elegantem librum ſcripſit, deridendo mille annorum fabulam, & auream atque gemmatam in terris Hieruſalem, ocium Sabbati, cunctarum Gentium ſeruitutem, &c. Hæc cùm nemo ex libris Irenæi hactenus editis, colligere poſſit: ex his tamen fragmentis, quæ modò in lucem edimus, perſpicuum eſt ad Irenæum pertinere. Sublata porrò candidè ſuſpicor, ne vel huiuſmodi opinio ab Eccleſia improbata, huius tanti Epiſcopi & Martyris authoritatem eleuaret, vel famam obſcuraret apud poſteros, vel denique ne argumentis illius illecti quidam, ſententiam iam exploſam amplecterētur. Verùm nec id tutum nec probabile mihi videtur, his præſertim artibus periculis acceptis mederi: alioquin bona pars ſcriptorum Patrum orthodoxorum euaneſceret, ac periret. Medendum erat præmonitione, & locorum detortorum fideli expoſitione, non litura: calamo, non ſcalpello. Nihiloſecius enim lapſus tanti Martyris, authoritatem eius derogat, quàm peccata Moſis, Dauidis, Solomonis, Ionæ, Petri, Matthæi, & Pauli ſcriptorum ſuorum maieſtatem lædunt aut imminuunt. Itaque pio lectori ſatis erit, talem opinionem, quam hic percurret ab Irenæo induci, doctiſſimo, beatiſſimo homini tamen excidiſſe: ſecúmque repetere, Chriſtum Dominum in duobus filiis Zebedæi, deinde in duobus diſcipulis Emaunta peregrinantibus, poſtremò in Apoſtolis ſuis, ipſo die Aſcenſionis ſuæ in cœlum, illam coarguiſſe. Eam poſtea ſcriptis editis confutatam ac reiectam à Dionyſio Areopagita lib. de Eccleſiaſt. hierar. parte 1. cap. 7. Gaio & Dionyſio Alex. antiquis, & magni nominis ſcriptoribus: Euſebio lib. 3. hiſt. cap. 22. & 33. Auguſtino 20. de Ciu. cap. 7. 8. & 9. Theodoreto lib. 3. hæreticarum fabularum: Epiphanio lib. 3, contra hæreſes, tomo 1. Ab Irenæo autem, hac in re ſumma cum reuerentia, & animi modeſtia ſic diſcedet, vt illius exiſtimationem retineat, nec quicquā ex ea diminuat, vel eo maximè nomine quòd primus hanc nequaquam inuexerit, neque pertinaci aut factioſo ſpiritu defenderit, ſed à Papia, & à quibuſdam aliis, qui Iudæorum traditiones nondum penitus depoſuerant, exceptam, falſus animi refricarit.

IN EA CARNE QVA SANCTI MVLTAS hic ærumnas pertulerunt, laborum ſuorum fructus percipient, maximè cum id omnis creatura expectet, ac Deus, Abrahæ, & ſemini eius promittat.

CAPVT XXXII.

QVoniam igitur transferuntur quorundam ſentētiæ ab hæreticis ſermonibus, & ſunt ignorantes diſpoſitiones Dei, & myſterium iuſtorum reſurrectionis & regni, quod eſt principium incorruptelæ, per quod regnū qui digni fuerint, paulatim aſſueſcunt capere Deum: neceſſarium eſt autem dicere de illis, quoniam oportet iuſtos primos in cōditione hac, quæ renouatur, ad apparitionem Dei reſurgentes recipere promiſſionē hæreditatis, quam Deus promiſit patribus & regnare in ea: poſt deinde fieri iudicium. In qua enim conditione laborauerunt, ſiue afflicti ſunt, omnibus modis probati per ſufferētiam: Iuſtum eſt in ipſa recipere eos fructus ſufferentiæ. Et qua condition[e] interfecti ſunt propter Dei dilectionem, in ipſa viuificare. Et in qua cōditione ſeruitutem ſuſtinuerūt, in ipſa regnare eos. Diues enim in omnibus Deus, & omnia ſunt eius.¹ Oportet ergo & ipſam cōditionem reintegratam ad priſtinum, ſine prohibitione ſeruire iuſtis: & hoc Apoſtolus fecit manifeſtum in ea quæ eſt ad Romanos, ſic dicens. Nam expectatio creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura ſubiecta eſt non volens, ſed propter eum, qui ſubiecit in ſpe: quoniam & ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptelæ in libertatem gloriæ filiorum Dei. Sic ergo & promiſsio Dei, quam promiſit Abrahæ, firma perſeuerat. Dixit enim: Reſpice ſurſum oculis & vide à loco hoc vbi nunc tu es,² ad Aquilonem, & Africam, & Orientem, & mare, quoniam omnem terram quam tu vides, tibi dabo & ſemini tuo vſque in ſempiternum. Et iterum ait: Surgēs ingredere terram in longitudinem eius, & in latitudinem, quoniam tibi dabo eam: & non accepit in illa hæreditatem, nec veſtigium pedis, ſed ſemper peregrinus & aduena in ea fuit. Et quando mortua eſt Sara vxor eius, volentibus Ethæis gratuitò locum dare ei, vt ſepeliret eam, noluit accipere, ſed emit monumentū quadraginta dans didragmas argenti, ab Effron³ filio Yphei, Ethæo, ſuſtinens promiſſionem Dei, & nolēs videre accipere ab hominibus, quod ei promiſerat dare Deus, dicens ei iterùm, ſic: Semini tuo dabo terram hanc, à⁴ flumine Ægypti, vſque ad flumen magnum Euphratem. Sic ergo huic promiſit Deus hæreditatem terræ, non accepit autem in omni ſuo incolatu,⁵ oportet eum accipere cum ſemine ſuo, hoc eſt, qui timēt Deum, & credunt in eum, in reſurrectione iuſtorum. Semen autem eius Eccleſia per Domini adoptionem, quæ eſt ad Deum, accipiens, ſicut dicebat Ioannes Baptiſta: Quoniam potens eſt Deus de lapidibus ſuſcitare filios Abrahæ. Sed & Apoſtolus ait, in ea quæ eſt ad Galatas: Vos autem fratres, ſecundum Iſaac repromiſſionis filij eſtis. Et iterùm manifeſtè in eadem ait, Eos qui in Chriſto crediderunt percipere Chriſtū, Abrahæ promiſſionē, ſic dicens: Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini eius: & non dicit, & ſeminibus, quaſi de multis, ſed quaſi de vno, & ſemini tuo, quod eſt Chriſtus. Et iterùm cōfirmās quæ dicta ſunt, ait: Quemadmodū Abrahā credidit Deo, & deputatū eſt ei ad iuſtitiam. Cognoſcitis ergo, quoniam quidem qui ex fide ſunt, ij ſunt filij Abrahæ. Prouidens autem Scriptura, quia ex fide iuſtificat Gentes Deus, prænuntiauit Abrahæ, quia benedicentur in te omnes Gentes. Itaque qui ex fide ſunt, benedicentur cum fideli Abraham. Sic ergo qui ſunt ex fide, benedicentur cum fideli Abraham, & hi ſunt filij Abraham. Repromiſit autem Deus hæreditatem terræ Abrahæ, & ſemini eius: & neque Abraham, neque ſemen eius, hoc eſt, qui ex fide iuſtificantur, nunc ſumunt in ea hæreditatem:⁶ accipient autem eam in reſurrectione iuſtorum. Verus enim & firmus Deus, & propter hoc beatos dicebat mites,⁷ quoniam ipſi hæreditabunt terram.

Iuſtum eſt ſanctos recipere fructus ſuæ patientiæ.

Rom. 8. Omnis creatura expectat, vt palam fiant filij Dei.

Gene. 13.

Act. 7. Promiſſiones factæ Abrahæ quales ſint.

Gen. 23. Gen. 15. & 22.

Eccleſia eſt ſemen Abrahæ, cui maxima beneficia Deus repromiſit.

Mat. 3. Gal. 3.

Eccleſia poſſidebit hæreditatem, quam Deus ſemini Abrahæ repromiſit.

Mat. 5.

ANNOTATIONES.

1. Oportet ergo] *Intelligit de mirabili illa rerum vniuerſarum renouatione, quæ aduentum Chriſti & iudicium ſubſequetur. Nam omnes orbis ſpecies vnius hominis, cuius gratia condita fuere, per Proſopopeiam dicũtur in graui negotio verſari, & vſque ad expletam & perfectam eius beatitatem, quam certò expectant, moleſtiis defatigari. Terra ſiquidem naſcentes nos excipit, natos alit, ſemel editos ſuſtinet ſemper, nouiſſimè complexa*
Plin. lib 2. cap. 63. *gremio iam à reliqua natura abdicatos, tum maximè vt mater operit: monumenta ac titulos gerit, nomenq́ prorogat noſtrum, & memoriam extendit contra breuitatem æui. Ea noſtri cauſa maledictioni ſubiicitur, fructus caducos ſubinde reparat, horrendáſque concuſſiones, & vaſtitates ſubire cogitur. Aquæ ſubeunt in imbres, rigeſcunt in grandines, tumeſcunt in fluctus, præcipitantur in torrentes. Aër denſatur in nubibus, furit procellis, modo riget frigoribus, modò ſuccenditur æſtibus, modo tonitruorum fragoribus mugit. Animantium greges paſcunt, vt nos paſcant, exuuntur, vt nos induant, nobis laborant. Orbes cœleſtes aſſiduè concitantur, occidunt, oriuntur, patiuntur deliquia; & vt ſummatim dicam, omnis creatura impiorum, iuxta ac piorum vſibus & abuſibus ſeruire compellitur: atque ob id à Paulo & Irenæo dicitur eam vanitati obnoxiam ingemiſcere ac dolere: nec id ſolum, verùm etiam à ſeruitute corruptionis liberandam ſub aduentum Domini, quando filij Dei in libertatẽ aſſerentur.*

2. Ad Aquilonem & Affricam] *Sanctes & vulgata editio,* ad Aquilonem & Meridiem, *Septuaginta quoque* πρὸς βοῤῥᾶν καὶ λίβα.

3. Filio Cethæi] *Quoniam ſic legendum docent ſacra Biblia, ita propoſuimus, quamuis vetus codex habeat,* filio Yphæi. Gen. 23.

4. A flumine Ægypti] *Hieronymus epiſtola ad Dardanum, putat hoc flumen eſſe torrentem, qui Rhinocorura vocatur, idémque confirmat commen. in 27. Iſaiæ, & 47. Ezechielis.*

5. Oportet eum accipere] *Auguſt. lib. 16. de Ciuit. cap. 21. Solam terram Chanaam hic à Domino ſignificari & promitti docet, quam populus Iſraël ſemen Abrahæ ſecundùm carnem accepit, qui etſi expulſus aliquoties fuerit à Hieroſolymis, manſit tamen in aliis ciuitatibus terræ. Eadem repetit & probat in Quæſtionibus ſuper Geneſim. Myſticam & arcanis plenam expoſitionẽ perſequitur Hieron. epiſt. ad Dardanum.*

6. Accipient autem eam] *Si de bonis illis ſpiritalibus intelligeret Irenæus, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, ſentẽtiæ ſuæ fautorem aſciſceret Hieronymum, epiſt. ad Dardan. & cæteros orthodoxos interpretes.*

7. Quoniam ipſi poſſidebunt terram] *Huius terræ poſſeſſio, ait Hieronymus, non eſt manſuetorũ atque mitium, qui ſæpenumerò etiam à parẽtibus derelicta perdunt propter manſuetudinem: ſed virorum fortium & violentorum, qui ſunt ad bella promptiſſimi: at terra viuentium repromittitur à Deo, in qua ſanctis viris atque manſuetis eius bona præparantur.*

PROPOSITVM CONFIRMAT PROMISSIONIBVS iis, quibus Chriſtus ſe de generatione vitis in regno patris bibiturum, recepit, ſimul & mercedem centuplam, & prandia promiſit: quod & longè anteà benedictio Iacob præſignarat, vti Papias, & Seniores ſunt interpretati.

CAPVT XXXIII.

PRopter hoc autẽ ad paſsionẽ veniẽs vt euãgelizaret Abrahæ, & iis qui cũ eo, apertionẽ hæreditatis, cùm gratias egiſſet, tenens calicẽ, & bibiſſet ab eo, & dediſſet diſcipulis, dicebat eis: Bibite ex eo omnes. Hic eſt ſanguis meus noui Teſtamenti, qui pro multis effundetur in remiſsionem peccatorum. Dico
Mat. 26. Luc 22. Mar. 14. autem vobis à modo non bibam de generatione vitis huius, vſque in diem illum, [1] quando illum bibam vobiſcum nouum in regno Patris mei. Vtiq; hæreditatem terræ ipſe nouabit & reintegrabit myſterium gloriæ filiorum, quemadmodum Dauid ait: Qui renoua-
Reſurrectionem carnis & hæreditatem terræ Chriſtus repromiſit. uit faciem terræ. Promiſit bibere de generatione vitis cum ſuis diſcipulis, vtrumque oſtẽdens, & hæreditatem terræ, in qua bibitur noua generatio vitis, & carnalem reſurrectionẽ diſcipulorum eius. Quæ enim noua reſurgit, caro ipſa eſt, quæ & nouum percepit poculum. Neque autem ſurſum in ſupercœleſti loco conſtitutus cum ſuis, poteſt intelligi bibẽs vitis generationem, neque rurſus ſine carne ſunt, qui bibunt illud. Carnis enim proprium
Pſal. 103. eſt, & nõ ſpiritus, qui ex vite accipitur potus. Et propter hoc dicebat Dominus: Cùm facis
Carnis, & non ſpiritus eſt potũ ex vite accipere. prandiũ, vel cœnam, noli vocare diuites, neque amicos, & vicinos, & cognatos, ne & ipſi inuicẽ vocent te, & fiat retributio ab eis: ſed voca claudos, cæcos, mendicos, & beatus eris, quoniã non habent retribuere tibi, retribuetur enim tibi in reſurrectione iuſtorũ. Et iterũ ait: Quicunque dimiſerit agros, aut domos, aut parentes, aut fratres, aut filios propter me,
Luc. 14. Mat. 19. Gen. 2. centuplũ accipiet in hoc ſeculo, & in futuro vitam æternã hæreditabit. [2] Quæ enim ſunt in hoc ſeculo centupla, & prandia exhibita pauperibus, [3] & cœnæ quæ redduntur? Hæc ſunt in regni tẽporibus, hoc eſt in ſeptima die, quæ eſt ſanctificata, in qua requieuit Deus

ab omnibus

ab omnibus operibus quæ fecit, quæ eſt verũ iuſtorum ſabbatũ, in qua non facient omne terrenum opus, ſed adiacentem habebunt paratam menſam à Deo, paſcentem eos epulis omnibus. Quemadmodum & Iſaac continet benedictio, qua benedixit filium minorẽ Iacob. Ecce, dicens, odor filij mei, quaſi odor agri pleni, quem benedixit Deus. Ager autem mundus eſt, & propterea addidit. Det tibi Deus de rore cœli, & à fertilitate terrę multitudinem tritici, & vini, & ſeruiant tibi Gentes, & adorabunt te Principes, & eſto Dominus fratris tui, & adorabunt te filij patris tui. Qui maledicet te, maledictus erit, & qui benedicet te, benedictus erit. [4] Hæc ergo, ſi non quis accipiat ad præfinita regni, in grandẽ contradictionem & contrarietatem incidet, quemadmodum Iudęi [5] in omni aporia conſtituuntur. Non ſolùm enim in hac vita, hunc Iacob non ſeruierunt Gentes, ſed & poſt benedictionem ipſe profectus ſeruiuit auunculo ſuo Laban Syro, annos viginti, & nõ tantùm nõ eſt factus dominus fratris ſui, ſed & ipſe, Eſau adorauit fratrem ſuum, quando reuerſus eſt à Meſopotamia ad patrem, & munera multa obtulit ei. Multitudinem autem tritici & vini [6] quomodo hæreditauit hic, qui propter famem factam in terra in qua habitabat, in Ægyptũ transmigrauit, ſubiectus Pharaoni, qui tunc regnabat in Ægypto? Prædicta itaque benedictio ad tempora regni ſine contradictione pertinet, quando regnabunt iuſti ſurgentes à mortuis: quãdo & creatura renouata & liberata, multitudinẽ fructificabit vniuerſæ eſcę, ex rore cœli, & ex fertilitate terræ: [7] quemadmodum presbyteri meminerunt, qui Ioannẽ diſcipulum Domini viderunt, audiſſe ſe ab eo, quemadmodum de temporibus illis docebat Dominus, & dicebat: Venient dies in quibus vineæ naſcẽtur ſingulæ decẽ millia palmitum habentes, & in vna palmite dena millia brachiorum, & in vno verò palmite, dena millia flagellorum, & in vno quoque flagello dena millia botruum, & in vna quoque botro dena millia acinorum, & vnumquodque acinũ expreſſum, dabit vigintiquinque metretas vini. Et cùm eorum apprehenderit aliquis ſanctorum botrum, alius clamabit: Botrus ego melior ſum, me ſume, per me Dominum benedic. Similiter & granum tritici decem millia ſpicarum generaturum, & vnamquamque ſpicã, habituram decem millia granorum, & vnumquodque granum quinque bilibres ſimilæ claræ mundæ: & reliqua autẽ poma, & ſemina, & herbam ſecũdùm congruentiam iis conſequentem. Et omnia animalia iis cibis vtentia, quæ à terra accipiuntur pacifica, & conſentanea inuicem fieri, ſubiecta hominibus cum omni ſubiectione. Hæc autem & Papias Ioannis auditor, Polycarpi autẽ contubernalis, vetus homo, per Scripturam teſtimonium perhibet, in quarto librorũ ſuorum, ſunt enim illi quinque libri conſcripti. Et adiecit, dicens: Hæc autem credibilia ſunt credẽtibus. Et Iuda, inquit, proditore non credente, & interrogante: Quomodo ergo tales genituræ à Domino perficientur? dixiſſe Dominum, Videbunt qui venient in illa. Hęc ergo tempora prophetans Iſaias ait: [9] Et compaſcetur lupus cum agno, & pardus cõquieſcet cum hœdo, & vitulus, & taurus, & leo ſimul paſcentur, & puer puſillus ducet eos, & bos, & vrſus ſimul paſcentur, & ſimul infantes eorum erunt: & leo, & bos, manducabunt paleas, & puer infans in cauernam aſpidum, & in cubile filiorum aſpidum manum mittet, & non malè facient, nec poterunt perdere aliquem in monte ſancto meo. Et iterùm recapitulans ait, Tunc lupi & agni paſcentur ſimul, & leo quaſi bos veſcetur paleis, ſerpens autem terram quaſi panem, & non nocebunt, neque vexabunt in monte ſancto meo, dicit Dominus. Non ignoro autem, quoniam quidam [10] hæc inter nos] & ex diuerſis Gẽtibus, & variis operibus credentes, & cùm crediderint conſentientes iuſtis, tentent transferre. Sed & ſi nunc hoc ſit in quibuſdam hominibus, ex variis Gentibus in vnam ſentẽtiam fidei venientibus, nihilominus in reſurrectione iuſtorum ſuper iis animalibus, quemadmodum dictum eſt, Diues enim in omnibus Deus. Et oportet conditione reuocata, obedire, & ſubiecta eſſe omnia animalia homini: & ad primam à Deo datam reuerti eſcam: quemadmodum autem inobedientia ſubiecta erant Adæ fructum terræ. Aliàs autem & nõ eſt nunc oſtendere leonem paleis veſci. Hoc autem ſignificabat, magnitudinem & pinguedinem fructuũ. Si enim leo animal paleis veſcitur, quale ipſum triticum erit, cuius palea ad eſcam congrua erit leonum?

Sabbathũ iuſtorum.
Gen. 27.
Iacob ſeruiuit Laban, fratrémque ſuum Eſau adorauit.
Gen. 29. & 33.
Quando benedictio Iacob adimplebitur.
Bonorum omnium vbertas in regno futuro.
Papias quis fuerit, & qua tradiderit.
Iſa. 11. & 65.
Iſa. 65. & 66.
Rom. 10.
Oportet omnia ſubiici homini.

ANNOTATIONES.

1. Quãdo illũ bibam] *Hæc Chriſti verba nullo modo fauent, neq; faciũt pro Chiliaſtis, quia loquitur, vel de regno quod à reſurrectione ſua, ſtatĩ cœpit illuceſcere, in quo cũ Apoſtolis bibit, idq; corporaliter, vt Petrus profitetur*

Actor. 10. ad probandam certam perſpicuámque corporis ſui reſurrectionem: ita exponunt Chryſoſtomus, Theophylactus, Euthymius. Vel de regno Dei, quòd vita futura, beata, & cœleſtis appellatur: in quo vini noui nomine, diuinam illam lætitiam, hilaritatem, iucunditatem, & conſolationem ſempiternam ſignificatam curauit: quemadmodum explicant Auguſt. & Hieron.

2. Quæ enim ſunt in hoc ſeculo centupla] *Hier. commen. in 19. Matth. præſentem explicationem, nomine Irenæi tacito, ex hoc loco ita inſectatur. Ex occaſione huius ſententiæ, quidam introducunt mille annos poſt reſurrectionem, dicentes tunc nobis centuplum omniũ rerum, quas dimiſimus, & vitam æternam reddendam: non intelligentes quòd ſi in cæteris digna ſit repromiſſio, in vxoribus appareat turpitudo, vt qui vnam pro Domino dimiſerit, centum recipiat in futuro. Senſus ergo iſte eſt. Qui carnalia pro Saluatore dimiſerit, ſpiritualia recipiet, quæ comparatione & merito ſui ita erunt, quaſi in paruo numero centenarius numerus comparetur. Vnde dicit Apoſtolus, qui vnam tantum domum, & vnius prouinciæ paruos agros dimiſerat: quaſi nihil habentes, & omnia poſſidentes. Hieronymo concordes ſunt in hoc Auguſt. lib. 20. de Ciu. Dei, & de verbis Domini, Chryſoſtom. Theoph. Euthymius, &c.*

3. Et cœnæ quæ redduntur] *Verba Chriſti Domini Luc. 14. Retribuetur tibi in reſurrectione iuſtorũ, quibus innititur Irenæus, docent nos nihil debere commoueri, ſi in hoc ſeculo ob beneficia in pauperes, nullam remunerationem receperimus: quia largior obtinget in reſurrectione iuſtorum, id eſt, eo die quo omnes homines à mortuis reſuſcitati, ad Dei tribunal conuocati ſiſtent, quando ad iuſtos conuerſus iudex pronunciabit: Venite in regnum patris mei, &c. quæ in ſententia eſt Cyprianus lib. 3. ad Quirinum cap. 1.*

4. Hæc ergo ſi quis non accipiat] *Benedictiones iſtiuſmodi ſacræ preces & publicæ erant, quas & Deus ratas habebat. Exoptat autem ſecundum literam, hic filio ſuo Patriarcha opulentiam ex cœlo, terra, frumento & muſto, ad quæ omne diuitiarum genus reducitur. Deinde dominij ſingularis & obſeruantiæ ab aliis exhibendæ prærogatiuam: eáque omnia à Deo omnium bonorum auctore & largitore: quæ conſequutus eſt partim dum viueret, ſed multò cumulatiora & optabiliora in Iuda, Ioſeph, Dauide, Salomone, & aliis præclaris filiis ſuis. Spiritualis autem ac ſecretorum Dei referta benedictionis bona adipiſcimur in Chriſto, & iuſtis per eum diuina laudatione in vnum quotidie congregandis, vt ſcitè narrat Hieronymus tomo. 3. quæſt. 3. ad Damaſum: Auguſt. 16. de ciuit. cap. 37. Proſper Aquitanicus lib. de promiſſionibus cap. 21. Gregorius homil. 6. in Ezechielem: Rupertus & Gloſſa in 27. Geneſ. Nihil igitur hic locus facit pro Chiliaſtis.*

5. In omni apotia] *Id eſt, defectione, hæſitantia, cõſilij magna inopia, vt ſint carituri quo ſe vertant.*

6. Quomodo hæreditauit hic] *Hoc Moſes detegit diſputans quomodo in tanta peregrinatione Iacob, nihil ei vnquam defuerit, cuique viſione ſcalæ etiam iter patuerit ad cœlum, & cœleſtia bona; Deum patrem ſuũ, Angelos perinde ac fratres, amicos, & comites ſibi præſto eſſe, ac reſponſo cœleſti acceperit, terram Chananæorum reſeruari ſuæ poſteritati, quæ more arenarum deinceps amplificaretur, & Meſſias tempore ex ea mundo tandem naſceretur. Libenter & benignè excipitur à Laban. qui & filias ſuas maxima cum dote illi in matrimonium dedit: atque qui cum baculo & pera pauperculus Iordanem traiecit, cum ingenti ouium grege, camelorum, ſeruorum, filiorum, ac omnium bonorum copia diffluens, & ditiſſimus factus, inde reuerſus eſt.*

7. Quemadmodum presbyteri] *Hinc apparet opinionem de regno temporali per mille annos, Irenæum nec primò excogitaſſe, nec vt ſibi propriam obſtinatè imitatum: ſed maculam quandam, & quaſi næuum, à quibuſdam Patribus contraxiſſe. Coniecturam fecerim Papiam, aut alios quoſdam inglorios, Irenæo familiares, ſubaudiri.*

8. Hoc autem & Papias] *Nicephorus Caliſtus lib. 3. hiſtor. cap. 20. & longè eum antecedens Euſebius, lib. 3. cap. 33. huius Irenæi & Papiæ loci commeminerũt: vnde in aliquo numero & pretio eſt veteris noſtri codicis fides. Verba ſunt Euſebij ex interprete:* Papiæ libros numero quinque eſſe aiunt, qoi, Expoſitio ſermonum inſcribitur: Quorum tanquam ab eo ſolùm ſcriptorum Irenæus ſic mentiooem facit. Iſta Papias Ioannis auditor, Polycarpi familiaris, vir antiquus, in quarto libro operis ſui teſtata reliquit. Sunt enim quinque ab eo libri confecti. Hæc Irenæus. *Et quia illa quæ ibidem ſubijcit Euſebius, ad hunc totum Irenæi locum maximè faciunt, ea appono vtile fuerit. Multis enim interpoſitis, de Papia ſic ſcribit:* Regnum Chriſti poſt vniuerſæ carnis à mortuis reſurrectionem, aſſerit, mille annos humano & corporeo more in terra hac continuatum, & ſtabilitum fore. Quæ quidem dogmata credo eum propterea excepiſſe, qnòd Apoſtolicas interpretationex, quæ ab illis eſſent arcanis figuris, & parabolis ſubobſcuris expoſitæ, malè intellexiſſet. Nam homo erat (ſicut ex eius ſcriptis facilè licet coniecturam capere) ingenij pertenuis. *Poſtea de Irenæo ſubiungit idem Euſebius.* Cæterùm pleriſq; Eccleſiaſticis viris, qni hominis antiqoitatem pro ſuarum partinm defenſione citabant, perſimilis erroris aoctor extitit: vt Irenæo, & ſi quiſquam alius eadem cnm illo ſentire videbatur. *Hæc Euſebius, quæ nobis ſanè longiores annotationes hic præcidunt.*

9. Et compaſcetur lupus] *Hieronymus Commentar. in 11. Iſaiæ, reprehendit Iudæos, & Chriſtianos iudaïzantes (ita enim frequenter vocat Millenarios) quod iuxta literam, iſta futura contendant, vt omnes beſtiæ redigantur in manſuetudinem, & priſtina feritate depoſita, lupus & agnus paſcantur ſimul: additq́; eos grauiſſimo ſomno ſtertere: atque parum diſtare à fabulis Poetarum, qui aureum quoddam Saturni ſeculum ſunt commentati. Subiicit autem quomodo ſecundum viuificantem ſpiritum, myſtico & ſpiritali ſenſu intelligenda ſint. Locum conſulat qui velit.*

10. Hæc inter nos] *Coniectura ducti ita legendum præbemus: vetus noſter codex habet,* hæc inferos.

SENTEN-

SENTENTIAM SVAM DE TEMPORALI *& terreno Sanctorum regno, à reſurrectione claudit variis Iſaiæ, Ezechielis, Hieremiæ, & Danielis teſtimoniis, atque parabola vigilantium ſeruorum, quibus ſe miniſtraturum Dominus pollicetur.*

CAPVT XXXIIII.

IPſe autem Iſaias manifeſtè annunciauit tale gaudium in reſurrectione iuſtorum futurum ſic, dicens: Reſurgent mortui, & ſurgent qui in monumentis ſunt, & lætabuntur qui ſunt in terra. Ros enim qui à te, ſanitas eſt eis. Hoc idem & Ezechiel ait. Ecce, ego aperio monumenta veſtra, & educam vos de monumentis veſtris, in quo educam de ſepulchris populum meum, & dabo Spiritum in vobis, & viuetis, & ponam vos ſuper terram veſtram, & cognoſcetis quoniam ego ſum Dominus. Et iterum idem ſic ait. Hæc dicit Dominus: Colligam Iſrael ab omnibus gentibus, vbi diſperſi ſunt illic, & ſanctificabor in eis in conſpectu filiorum gentium: & habitabunt ſuper terram ſuam quam dedi ſeruo meo Iacob, & inhabitabunt ſuper eam in ſpe, & ædificabunt domos, & plantabunt vineas, & inhabitabunt in ſpe, quando faciam iudicium in omnibus, qui inhonorauerunt eos, in iis qui in circuitu ſunt eorum, & cognoſcent quoniam ego ſum Dominus & Deus patrum ipſorum. Oſtendimus autem paulò ante, quoniam Eccleſia eſt ſemen Abrahæ; & propter hoc, vt ſciamus quoniam in nouo Teſtamento à Veteri qui ex omnibus Gentibus colliget eos qui ſaluabuntur, ex lapidibus ſuſcitans filios Abrahæ, Ieremias ait: Ecce dies veniunt dicit Dominus, & non dicent adhuc: Viuit Dominus qui eduxit filios Iſrael ab Aquilone, & ab omni regione quo expulſi fuerant, reſtituet illos in terram ipſorum quam dedit patribus ipſorum. Quoniam creatura omnis ſecundùm voluntatem ad incrementum & augmentum erit, vt tales afferat & nutriat fructus, Iſaias ait: ' Et erit ſuper omnem montem altum, & ſuper omnem collem editum aqua pertranſiens in die illa, quando perient multi, quando concident muri, & erit lumen Lunæ, quaſi lumen Solis ſeptuplum diei, quando ſanabit contritionem populi ſui & dolorem plagæ ſuæ ſanabit. Dolor autem plagæ eſt per quem percuſſus eſt homo initio in Adam, inobediens, hoc eſt, mors, quam ſanabit Deus reſuſcitans nos à mortuis, & reſtituens in patrum hæreditatem. quemadmodum iterum Iſaias ait: Et eris fidens in Domino, & faciet te ingredi ſupra omnem terram, ² & cibabit te hæreditate Iacob patris tui. Hoc eſt quod & à Domino dictum eſt: Beati ſerui illi, quos veniens Dominus inueniet vigilantes. Amen dico vobis quoniam precingetur, & recumbere eos faciet, & tranſiens miniſtrabit eis. Et ſi venerit veſpertina vigilia, & inuenerit ſic, beati ſunt, quoniam recumbere eos faciet & miniſtrabit eis, licet ſecunda, & licet tertia, beati ſunt. Hoc autem idem & Ioannes in Apocalypſi ait: Beatus & ſanctus, qui habet partem ³ in reſurrectione prima. Et tempus autẽ annunciauit Iſaias in quo hæc erunt. Et dixi, inquit: Vſquequò Domine? Quoadúſque deſolentur ciuitates ad non inhabitandum, & domus vt non ſint homines, & terra derelinquetur deſerta, Et poſt hæc: longè nos facies Deus homines, & qui remanſerint multiplicabuntur ſuper terram. Sed & Daniel hoc ipſum ait: Et regnum & poteſtas & magnitudo eorum, quæ ſub cœlo ſunt, datum eſt ſanctis altiſſimi Dei, & regnum eius ſempiternum, & omnes principatus ſeruient ei & obedient. Et ne ad hoc tempus putetur dicta repromiſſio dictum eſt prophetæ: Et tu veni & ſta in ſorte tua in conſummatione dierum. Quoniam autem repromiſſiones non ſolum prophetis & patribus; ſed Eccleſiis ex Gentibus coadunatis annunciabantur, quas & inſulas nuncupat Spiritus, & quod in medio turbulæ ſint conſtitutæ, & tempeſtatem blaſphemiorum ſufferant; & ſalutaris

Ezech. 37 *Ezech. 20 & 28.* *Eccleſia ſemen eſt Abrahæ.* *Ierem. 16.* *Iſa. 30.* *Percuſſus eſt omnis homo in Adam.* *Iſa. 58.* *Luc. 12.* *Apoc. 20.* *Iſa. 6.* *Dan. 7.* *Dan. 12.*

Eccleſia portus eſt ſalutaris, & refugiū periclitãtibus. portus periclitantibus exiſtant, & refugium ſunt eorum, qui altitudinem ament: & Bythium, id eſt, profundum erroris conantur effugere, Ieremias ita ait: [4] Audite Verbum Domini Gentes, & annunciate inſulis quæ longè ſunt, dicite, quia ventilabit Deus Iſraël, congregabit eum, & cuſtodiet eum, ſicut paſcens gregem ouium ſuarum, quoniam redemit Dominus Iacob, & eripuit eum de manu fortioris eius, & venient, & lætabuntur in monte Sion, & venient ad bona, & in terram tritici, & vini, & fructuum, & animalium, & ouium, & erit anima eorum, ſicut lignum fructiferum, & non eſurient adhuc. Et tunc gaudebunt virgines in congregatione iuuenum, & ſeniores gaudebunt, & conuertam luctum eorum in gaudium, & faciam eos in exultatione, & magnificabo, & inebriabo animam Sacerdotum filiorum Leui, & populus meus bonis meis adimplebitur. *Ierem. 31.*

[5] Oſtendimus autem in ſuperiori libro quoniam Leuitæ, & Sacerdotes ſunt diſcipuli omnes Domini: qui & ſabbathum in templo profanabant, & ſine culpa ſunt. Tales itaq; promiſſiones manifeſtiſſimè in regno iuſtorum iſtius creaturæ [6] epulationem ſignificant, quam Deus repromittit miniſtraturum ſe. Adhuc de Hieruſalem, & de regnante in ea, Iſaias ait: Hæc dicit Dominus: [7] Beatus qui habet in Sion ſemen, & domeſticos in Hieruſalem. Ecce rex iuſtus regnabit, & principes cum iudicio principabunt. Et de præparatione in qua reædificabitur ait: [8] Ecce ego præparabo tibi carbunculum lapidem, & fundamenta tua ſaphirum, & ponam propugnacula tua Iaſpin, & portas tuas lapidem cryſtallum, & circum vallum tuum lapides electos, & omnes filios tuos docibiles Dei, & in multa pace filios tuos, & in iuſtitia ædificaberis. Et iterùm idem ipſe ait: [9] Ecce ego facio Hieruſalem exultationem & plebem meam, etiam non audietur in ea vox fletus, neque vox clamoris, etiam non fiet ibi immaturus, & ſenior qui non impleat tempus ſuum. [10] Erit enim iuuenis annorum centum: moriēs autem peccator centum annorum, & maledictus erit. Et ædificabunt domus, & ipſi inhabitabunt, & plantabunt vineas, & ipſi manducabunt fructus earum & vinum bibent, & non ipſi ædificabunt, & alij inhabitabunt: neque ipſi paſtinabunt, & alij comedent: ſecundum enim dies ligni vitæ, erunt dies plebis in te. Opera enim laborum tuorum veteraſcent.

Iſa. 31. & 32. *Iſa. 54.* *Iſa. 65.*

ANNOTATIONES.

1. Et erit ſuper omnem montem] *Hîc quoque Hieronymus in commentariis redarguit Iudaicam, carnalem, & literalem interpretationem, ſimulque eos qui recipiunt mille annorum fabulam, & terrenum Saluatoris imperium errore Iudaico commentum & fictum, non intelligentes Apocalypſin Ioannis in ſuperficie literæ, medullata Eccleſiæ ſacramenta ſubtexere.*

2. Et cibabit te] *Hieronymus in comment. rurſus improbat eos, qui hinc mille annorum fabulam ſibi finxerunt: in qua rurſum nuptiæ, & cibi & terrena vita congreſſus eſt: quandoquidem, Chriſto auctore, filij reſurrectionis non nubent neque nubentur, ſed Angelorum ſimiles erunt.*

3. In reſurrectione prima] *Verba iſta Apocalypſeos, ſua obſcuritate Irenæo & aliis multis magniſque viris, magnam errandi feneſtram patefecerunt. Rati enim ſunt duas fore carnis reſurrectiones, primam bonorum, ſecundam malorum, poſt mille annos: Chriſtum autem à prima ad ſecundam vſque, manſurum in terris, ibique cum ſanctis & electis regnaturum, incredibili omnium bonorum terreſtrium fœlicitate. Verùm obſeruandum reſurrectionem quæ hic prima vocatur à Ioanne, non propriè ad corpora, ſed ad animas pertinere: quæ tùm reſuſcitari dicuntur, cum tranſeunt à peccati morte, ad vitam gratiæ: & à vita gratiæ, ad vitam illius gloriæ, qua corporibus nondum adſumptis, interim in cœlo ad diem iudicij vſque potiuntur, & cum Chriſto regnant. Hoc autem tempus mille annorum numero, qui frequenter in ſacris literis pro indefinita numeri multitudine vſurpatur, ſignificatum & præſcriptum eſt. Reſurrectio ſecunda generalis illa bonorum & malorum è tumulis excitatio dicitur, in qua piorum animæ cum corporibus, geminato ſuæ beatitatis gaudio in æternum perfruentur: atque ita declaratur locus ab Auguſtino homil. 17. in Apocalypſin, Ambroſio, Primaſio, Andrea, & Aretha Cappadocibus, Ansberto, Ruperto, Lirano commentariis in 20. cap. Apocalypſeos. Ergo pro millenariorum ſententia nihil facit.*

4. Audite verbum Domini] *Hieronymus in 31. Hieremiæ, illos omnino delirare iudicat, qui ob hæc, auream & gemmatam ſuſpirant Hieruſalem, ſuam auaritiam in myſterio verbis Domini conſecrantes: ſiquidem hîc promiſſa bona, non in frugibus & cibis mundanæ carnis, ſed in varietate virtutum percipiantur & ſentiantur.*

5. Oſtendimus autem in ſuperiori libro] *Libro quarto capite 20. ſcribit Apoſtolos & omnes diſcipulos Domini, qui Deo & altari ſeruiunt, ſacerdotes eſſe. & cap. 32. 33. 34. munus eorum tradit Euchariſtiam, id eſt, corpus & ſanguinem Chriſti, Deo patri offerre: undéque præter alia multa, colligitur, hæc fragmenta verè ab Irenæo abſciſſa & detruncata.*

6 .Epulationem ſignificant] *Ita aliorum iudicio reſeruato, legendum proponimus: codex vetus habet* epulatione ſignificant.

7. Beatus qui habet in Sion ſemen] *Septuaginta interpretum verba ſequitur, nam veritas Hebraica, & vulgata latina editio, ſecus legunt, quod & Hieronymus illic notat: vúltque hunc ſermonem diuinum, Iudæos fugientes in Aegyptum reuocare in Hieruſalem, ibique filios procreare, quibus tãta ſecuritas & fœlicitas promittitur, vt Domini defendantur & regantur auxilio.*

8. Ecce ego tibi præparabo carbunculũ] *Hieronym. Comment. in hunc locum oſtẽdit, Septuaginta lectionem nonnihil ab Hebraica variantem, quam tamen Irenæus paſſim ſequitur, atque de natura & proprietatibus horum lapidum anxie inquirentes, ablegat ad Epiphanij volumen, inſcriptum περὶ λίθων: & ad triceſimum ſeptimum naturalis hiſtoriæ Plinij. Acriter etiam inuehitur in Iudæos, & ſemi-iudæos (ita vocat Chiliaſtas) qui occidentis literæ amatores, pro mille annis, lautos & exquiſitos cibos gula prouidens, & poſt ſecundũ Saluatoris aduentum ſperant nuptias, & paruulos centum annorum, & Circumciſionis iniuriam, & victimarum ſanguinem, &c. cùm vrbem Spiritusſancti donis conſtructam, & virtutum, meritorum, præmiorúmque ſplendoribus lucentem, in cælis quærere debuiſſent.*

9. Ecce, ego facio Hieruſalem] *Rurſus Iudæos, & regni terreni mille annorũ approbatores vellicat Hieronymus, vúltque de cæleſti Hieruſalem, quæ ſurſum eſt, & variis manſionibus pro variorum laborum compenſatione, apud patrem diuinum repoſita hæc intelligi.*

10. Erit ibi iuuenis annorum centum] *Hier. prœmio comment. in 18. cap. Iſaiæ, hunc Irenæi locũ ſubindicans, cum refert Dionyſium Alexandrinæ Eccleſiæ Pontificem, virum eloquentiſſimum eleganti libro impugnaſſe, inſuper mille annorum fabulam irriſiſſe, & aureã atque gemmatam in terris Hieruſalem, inſtaurationem templi, hoſtiarum ſanguinem, otium ſabbati, circunciſionis iniuriam, nuptias, partus, liberorum educationem, epularum delitias, cunctarum Gentium ſeruitutem, rurſúſque bella, exercitus ac triumphos, & ſuperatorum neces, mortémque centenarij peccatoris. Subiicit idem Hiero. Apollinarium duobus voluminibus Dionyſio reſpondiſſe pro Irenæo eiúſque opinione, atque cum vtroque in hac parte, plurimam catholicorum multitudinem ſenſiſſe, Auguſtinus lib. 20. de Ciuit. Dei, cap. 7. eandem opinionem dicit vtcunque tolerabilem eſſe, ſi delitiæ aliquæ ſpiritales, in illo ſabbato mille annorum per Domini præſentiam affuturæ credantur: ſéque hoc aliquando opinatum.*

CONTENDIT SVPERIORA TESTIMONIA NON *poſſe per allegoriam de bonis tantùm cæleſtibus intelligi, ſed implenda eſſe poſt aduentum Antichriſti, & reſurrectionem in terrena Hieruſalem, prioribúſque prophetiis ex Iſaia, Hieremia, & Ioannis Apocalypſi alias ſubiungit.*

CAPVT XXXV.

SI autem quidam tentauerint allegorizare hæc quæ huiuſmodi ſunt, neq; in omnibus poterunt conſonantes ſibimetipſis inueniri, & conuincentur ab ipſis dictionibus differentibus, quoniam cùm deſolatæ fuerint ciuitates Gentium, & quod non inhabitentur, & domus, eò quòd non ſint homines, & derelinquetur terra deſerta. Ecce enim Iſaias ait: [1] Dies Domini inſanabilis venit, furore & ira plenus, ponere vrbem terræ deſertã, & peccatores perdere ex ea. Et iterùm ait, Tollatur vt non videat gloriam Domini, & cùm hæc facta fuerint, elongabit, inquit, Deus homines, & derelicti multiplicabuntur in terra, [2] & ædificabunt domus, & ipſi inhabitabũt, & paſtinabunt vineas, & ipſi manducabũt. Hæc enim alia vniuerſa in reſurrectione iuſtorum ſine controuerſia dicta ſunt, quæ fit poſt aduentum Antichriſti, & perditionem omnium Gentium ſub eo exiſtentium, in qua regnabunt iuſti in terra, creſcentes ex viſione Domini, & per ipſum aſſueſcent capere gloriam Dei patris, & cum ſanctis Angelis conuerſationem, & communionem, & vnitatem ſpiritalium in regno capient. [3] Et illos quos Dominus in carne inueniet expectantes eum de cœlis, & perpeſſos tribulationem, qui & effugerint iniqui manus. Ipſi autem ſunt, de quibus ait Propheta: Et derelicti multiplicabuntur in terra. Et quotquot ex credentibus ad hoc præparauit Deus, ad derelictos multiplicandos in terra, & ſub regno Sanctorũ fieri, & miniſtrare huic Hieruſalem, & regnum in ea ſignificauit [4] Ieremias Propheta: Circunſpice, dicens, ad Orientem Hieruſalem, & vide lætitiam quæ aduentat tibi ab ipſo Deo. Ecce venient filij tui quos emiſiſti, venient collecti ab Oriente vſque ad Occidentẽ, verbo illius ſancti gaudẽtes ea quæ à Deo tuo eſt claritate. Exuete Hieruſalem habitum luctus, & afflictionis tuæ, & induere decorẽ eius, quæ à Deo tuo eſt claritatis in æternũ, circundare amictũ duplicẽ eius quæ à Deo tuo eſt iuſtitiæ, impone mitrã ſuper caput tuum gloriæ æternæ. Deus enim demõſtrabit ei, quæ ſub cœlo eſt vniuerſæ, tuũ fulgorẽ, [5] vocabitur namq; nomen tuũ ab ipſo Deo in æternũ, pax iuſtitiæ & gloriæ colenti Deo. Surge

Iſa. 13. *Iſa. 26.* *Iſa. 65.* *Beatorum conuerſatiõ cum Angelis.* *Iſa 66.* *Baruch 4. & 5* *Sancti ad lætitiam inuitantur ſub typo Hieruſalẽ.*

4. Ieremias Propheta] *Quæ hîc laudantur nomine Ieremiæ, extant Baruch quarto & quinto capit. ex quibus manifeſtum eſt priſcos illos patres Baruch prophetæ librum, ſub appellatione aliquando Ieremiæ, cuius auditor & ſcriba fuerat, inter canonicas ſcripturas adnumeraſſe. Quia vero poſteriores Gnoſticos hoſtes hac in re, vt compluribus aliis infenſiſſimos, & veritatis oppugnatores acerrimos noſtra ætas tulit, & nos nacti ſumus: idcirco Patrum orthodoxorum Græcæ & Latinæ Eccleſiæ copias inſtructiſſimas eis confidenter opponamus: atque in primis Auguſtinum, quem vnicè ſe ſufficere, & ſequi videri volunt. Is libro 18. de Ciuitate cap. 33. de aduentu Chriſti & Gentium vocatione diſſerens Baruch teſtimonij loco vtitur, licet illud Ieremiæ ab aliis attributum recognoſcat. Idem rurſus libro quæſtionum veteris & noui Teſtamenti quæſt. 102. Caſſiodorus in Pſal. 81. Ruffinus expoſitione in Symbolum: Ambroſius lib. 1. de pœnitentia cap. 82. & lib. 4. Hexameron cap. 14. & libro 1. de fide cap. 2. Cyprianus lib. 1. contra Iudæos cap. 6. & vt Latinis Græcos iungamus, Heſychius Hieroſolymitanus Homilia 1. de ſancta Maria Deipara: Cyrillus Alexandrinus lib. 3. comm. in Geneſim: Libro de recta fide ad Theodoſium: & Proœmio in Euangel. Ioannis: Sexta ſynodus ſeſſione octaua: Chryſoſtomus homilia de Trinitate, & lib. aduerſus gentes, Quod Chriſtus ſit Deus: Baſilius lib. 4. contra Eunomium: Clemens Alexandrinus lib. Pædogogi cap. 10. multa ſub Ieremiæ prophetæ nomine ex libro Baruch transferunt, & ſuis inſerunt. Athanaſius Oratione 2. & 3. contra Arrianos, libro Quod Nicena ſynodus, &c. Epiſtola ad Serapionem contra eos qui dicunt Spiritum ſanctum creaturam eſſe, ſemel atque iterum, item Quæſt. 36. ad Antiochum, teſtimoniis ex illo etiam proprio nomine decerptis, tanquam ab authore canonico, fidenter decertat, & noſtra, id eſt, catholica aſſerat. Idem rurſum libro de ſalutari aduentu Chriſti aduerſus Apollinarium, Epiphanius contra hæreſim 30. Chryſoſtomus in Pſalm. 46. & homilia. 26. ad Romanos verba illius nomine Prophetæ commodè citans. Theodoretus commentarius librum eius integrum exponens, inter ſacros prophetas ipſum agnoſcit. His alios connectas, legendo licet: ſimul valere iubeas veneficos iſtos imperitæ & temerariæ plebeculæ præſtigiatores. Cæterùm huic Millenariorum interpretationi, Theodoreti & Orthodoxorum iuxta literam explicatio eſt opponenda: qui Iudæorum captiuorum reditum hîc vaticinatum volunt. Illos enim Deus dedit in miſericordias in conſpectu omnium qui ceperant eos, vt eſt in Pſalmis, quando contriuit portas æreas, vectes ferreos confregit, vincula eorum diſrupit, eduxit eos de tenebris & vmbra mortis, de regionibus congregauit à ſolis ortu & occaſu, ab Aquilone & mari. Redeuntibus autem illis qui erant in Babylone, tanquam pace gentis præſtita, ait Theodoretus, reuerſi etiam ſunt illi, qui aufugerant tempore belli, & perrexerant ad partes auſtrales & occidentales; ideóque meminit etiam redeuntium ab occidente.*

5. Vocabitur namque nomen tuum] *Theodoretus: Vocabitur enim à Deo nomen tuum in ſeculum, Pax iuſtitiæ, & Gloria pietatis. Hæc autem omnia nunc habet: propterea concurrunt ad eam cuncti. Saluatoris enim paſſio reddidit illam ſplendidam & illuſtrem.*

6. Decreuit enim Deus] *Theodoretus: Diſſoluit Dominus Babylonios qui videbantur eſſe ſimiles montibus excelſis: eos autem qui ſub iugo illorum tenebantur, & humilibus vallibus ſimiles erant, ſurſum oculos erigere fecit. Syluas deinde figuratè vocat gentes interiacentes, quæ non ferebant Deo fructum pietatis, Iſraëlem tamen redeuntem, cum omni obſequio honorificè proſecutæ ſunt. Cùm hæc igitur in terrena Hieruſalem etiam ſecundum ſenſum literæ adimpleta fuerint, non eſt quod in reſurrectione & iudicio adimplenda fingamus.*

7. Hoc autem eſt quod vocatur Gehenna] *De huius vocis etymo & ſignificatione ſatis loquitur Hieronymus Commentariis in 7. Ieremiæ, & quæſt. Hebr. in Paralypomenωn.*

8. Vidi cœlum nouum] *Primaſius docet figuram huius mundi tunc perituram ignium mundatoriorum conflagratione, ſicut factum eſt aquarum inundatione diluuium, vt cœlo & terra in melius commutatis vt incorruptione & immortalitate ſanctorum corpora congrua vtriuſque mutatione qualitatis conueniat.*

HOMINES VERE SVSCITABVNTVR, MVNdúſque non penitus exterminabitur: erunt autem variæ Sanctorum manſiones pro cuiuſque dignitate, & omnia ſubiicientur Deo patri, ſicque erit omnia in omnibus.

Capvt xxxvi.

CVM ſint enim veri homines, veram eſſe oportet & plantationem ipſorum: ſed non excedere in ea, quæ non ſunt; ſed in iis quæ ſunt proficere. [1] Non enim ſubſtantia, neque materia conditionis exterminatur (verus enim & firmus qui conſtituit illam) ſed figura tranſit mundi huius, hoc eſt, in quibus tranſgreſſio facta eſt: quoniam veteratus eſt homo in ipſis, & propter hoc figura hæc temporalis facta eſt, præſciente omnia Deo, quemadmodum oſtendimus in eo libro, qui ante hunc eſt, & cauſam temporalium mū- *Lib. 4. c. 6.*
di fabricationis ſecundum quod potuit, oſtendimus. Prætereunte autem figura hac, & *7. 8 & 9.*
renouato homine, & vigente ad incorruptelam, vt nō poſſit iam veteraſcere: erit cœlum

K

nouum & terra noua, in quibus nouus perſeuerabit homo, ſemper noua confabulans Deo. Et quoniã hæc ſemper perſeuerabũt [1] ſine fine, Iſaias ait ſic: Quemadmodum enim
Iſa.66. cœlum nouum, & terra noua, quæ ego facio perſeuerant in conſpectu meo, (dicit Dominus) ſic ſtabit ſemen veſtrum & nomen veſtrum [3] & quemadmodum Præsbyteri dicunt, tunc qui digni fuerint cœlorum conuerſatione, illuc tranſibunt, id eſt in cœlos: alij tutè Paradiſi deliciis vtentur: alij autem ſpecioſitatem ciuitatis poſſidebunt, vbique autem Deus videbitur: & quemadmodum digni erunt videntes eum. Eſſe autem diſtantiam hanc habitationis eorum, [4] qui centum fructificauerunt, & eorum qui quadraginta, &
Matth.13. eorum qui triginta, quorum quidam in cœlum aſſumẽtur: alij in paradiſo conuerſabuntur: alij in ciuitate inhabitabunt: & propter hoc dixiſſe Dominum: multas eſſe apud pa-
Ioan 14. trem manſiones. Omnia enim Dei ſunt, qui omnibus aptam habitationem pręſtat, quem-
Matth.20. admodum Verbum eius ait: Omnibus diuiſum eſſe à Patre, ſecundum quod quis eſt di-
Mar.10. gnus, aut erit. Et hòc eſt triclinium in quo recumbent ij, qui epulantur vocati ad nu-
Luc.22. Matth.22. ptias: hanc eſſe ad ordinationem & diſpoſitionem eorum qui ſaluantur dicunt Presbyteri Apoſtolorum diſcipuli, & per huiuſmodi gradus proficere, & per Spiritum quidem Filium, per Filium autem aſcendere ad Patrem. Filio deinceps cedente Patri opus ſuum, quemadmodum & ab Apoſtolo dictum eſt: Quoniam oportet regnare eum quoadusque
1.Cor.15. ponat inimicos ſub pedibus eius. Nouiſſima inimica deſtruetur mors. In temporibus enim regni, iuſtus homo ſuper terram exiſtens, obliuiſcetur mori iam. Quando autem dixerit inquit, omnia ſubiecta ſunt, ſcilicet abſque eo qui ſubiecit omnia. Cum autem ei fuerint ſubdita omnia, [5] tunc ipſe filius ſubiectus erit ei, qui ſibi ſubiecit omnia, vt ſit Deus omnia in omnibus. Diligenter ergo Ioannes preuidit primã iuſtorum reſurrectionem, & in regno terræ hæreditatem: conſonanter autem & prophetæ prophetauerunt de
Matth 26. Luc.22. ea. Hæc enim & Dominus docuit, mixtionem calicis nouam in regno cum diſcipulis ha-
Rom.8. biturũ ſe pollicitus. Et Apoſtolus autem [6] liberam futuram creaturam à ſeruitute corruptelæ in libertatem gloriæ filiorum Dei confeſſus eſt: & in omnibus iis & per omnia idem Deus pater oſtenditur, qui plaſmauit hominem & hæreditatem terræ promiſit pa-
1.Cor.2. tribus, qui eduxit illam in reſurrectione iuſtorum, & promiſſiones adimplet in filij ſui regnum: poſtea præſtans illa paternaliter, quæ neque oculus vidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis aſcendit. Etenim vnus filius qui voluntatem patris perfecit; & vnum genus humanum, in quo perficiuntur myſteria Dei; quem concupiſcunt Angeli videre, & non preualent inueſtigare ſapientiam Dei, per quem plaſma eius cõformatum & concorporatum filio perficitur: vt progenies eius primogenitus Verbum, deſcendat in facturam, hoc eſt, in plaſma, & capiatur ab eo; & factura iterum capiat Verbum, [7] & aſcendat ad eum ſupergrediens Angelos, & fiet ſecundùm imaginem & ſimilitudinem Dei.

ANNOTATIONES.

1. Non enim ſubſtantia] *Hieronymus in cap. 65. Iſaiæ docet tranſitum, nouitatémque cœli & terræ iſtis oraculis prædictam, nequaquam abolitionem in nihilum, ſed commutationem ſonare quid melius: cuius in ſententia ſunt Ambroſius, Primaſius, Rupertus comment. in Apocalypſin: Dydimus & Oecumenius in 3. cap. primæ B. Petri: Chryſoſtomus hom. 10. ad populum Ant. Auguſtinus 20. de Ciuitate Dei cap. 24.*

2. Iſaias ait ſic] *Totum hunc locum ex Irenæo paucis admodum immutatis, tranſcripſit Anaſtaſius Synaites ille, quem pro Chriſto, per Iudæos martyrium obiiſſe*
Lib.18. hiſt.ca.43. *anno ſalutis noſtræ 610. ſcripto reliquit Nicephorus: quis locus & magnam fidem facit veteri noſtro exemplari: & quoniam in lucem nunquàm venit, iccirco typis committimus, beneficio cuiuſdam fragmenti nobis à D. Ioanne Carterio crediti cuius viri ſtudium & benignitatem erga bonarum diſciplinarum amatores comprobamus. Anaſtaſius igitur ita ſcribit.*

ΟΤΙ ΕΙΣ ΤΡΕΙΣ ΤΑΞΕΙΣ ΚΑΙ καταστάσεις διαιρεθήσονται οἱ σωζόμενοι, Εἰρηναίου ἐκ τοῦ κατ' αἱρέσεων ε λόγου.

ΦΗσὶν γὰρ Ἡσαΐας· Ὃν τρόπον γὰρ ὁ οὐρανὸς καινὸς καὶ ἡ γῆ καινή, ἃ ἐγὼ ποιῶ, μένει ἐνώπιον ἐμοῦ, λέγει Κύριος, οὕτω στήσεται τὸ σπέρμα ὑμῶν, καὶ τὸ ὄνομα ὑμῶν· Καὶ Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει φησίν· Εἶδον οὐρανὸν καινόν, καὶ γῆν καινήν, καὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλὴμ καινὴν εἶδον καταβαίνουσαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἡτοιμασμένην, ὡς νύμφην κεκοσμημένην τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς· καὶ ἤκουσα φωνῆς μεγάλης λεγούσης, Ἰδοὺ ἡ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ σκηνώσει μετ' αὐτῶν, καὶ ὁ Θεὸς μετ' αὐτῶν

αὐτῶν ἔσται, καὶ ἐξαλείψει πᾶν δάκρυον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, καὶ ὁ θάνατος οὐκ ἔσται ἔτι, ὅτι τὰ πρῶτα ἀπῆλθον. Καὶ εἶδον τὴν πόλιν Ἱερουσαλὴμ ἔχουσαν τὴν δόξαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ θεμέλιοι τοῦ τείχους αὐτῆς λίθῳ τιμίῳ κεκοσμημένοι, καὶ ἡ πλατεῖα χρυσίον καθαρόν, ὡς ὕαλος διαυγής, καὶ ναὸν οὐκ εἶδον ἐν αὐτῇ ὅτι Κύριος ναὸς αὐτῆς ἐστι, καὶ οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν πᾶν κοινὸν καὶ ποιοῦν βδέλυγμα καὶ ψεῦδος, εἰ μὴ οἱ γεγραμμένοι ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς ζωῆς. Καὶ ἡ πόλις οὐ χρείαν ἔχει τοῦ ἡλίου, οὐδὲ τῆς σελήνης, ἵνα φαίνωσιν αὐτῇ, ὅτι ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ ἐφώτισεν αὐτήν, καὶ νὺξ οὐκ ἔσται ἐκεῖ, ὅτι ὁ γὰρ Κύριος φωτιεῖ ἐπ' αὐτούς, καὶ βασιλεύσουσιν εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Τότε γὰρ οἱ μὲν καταξιωθέντες τῆς ἐν οὐρανῷ διατριβῆς, ἐκεῖσε χωρήσουσιν, οἱ δὲ τῆς τοῦ παραδείσου τρυφῆς ἀπολαύσουσιν, οἱ δὲ τὴν ἁγίαν γῆν καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς πόλεως καθέξουσι, συμπᾶσι τοῖς περὶ αὐτὴν ἀγαθοῖς ἐπιχορηγουμένης ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Πανταχοῦ γὰρ ὁ Σωτὴρ ὁραθήσεται, καθὼς ἄξιοι ἔσονται οἱ ὁρῶντες αὐτόν. Εἶναι δὲ τὴν διαστολὴν ταύτην τῆς οἰκήσεως τῶν τὰ ἑκατὸν καρποφορούντων, καὶ τῶν τὰ ἑξήκοντα, καὶ τῶν τὰ τριάκοντα, ὧν οἱ μὲν εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀναληφθήσονται, οἱ δὲ ἐν τῷ παραδείσῳ διατρίψουσιν, οἱ δὲ τὴν πόλιν κατοικήσουσι, καὶ διὰ τοῦτο εἰρηκέναι τὸν Κύριον, ἐν τοῖς τοῦ πατρός μου μονὰς εἶναι πολλούς· τὰ πάντα γὰρ τοῦ Θεοῦ, ὃς τοῖς πᾶσι τὴν ἁρμόζουσαν οἴκησιν παρέχει.

3. Et quemadmodum presbyteri dicunt] *Papiam vt mea eſt opinio, intelligit, aut fortaßis Ariſtionē, & Ioannem quendam ſeniorem quorum auditor fuerat. Horum autem opiniones à Catholica Eccleſia iampridē exploſas & eiectas ſupra annotauimus: quas nihilominus F. Alphonſus à Caſtro in medium iterum prolatas, multiplici ſacrarum literarum teſtimonio vincit & ſupprimit, lib. 3. aduerſus hæreſes.*

4. Qui centum fructificauerunt] *Alij aliter hunc Euangelij locum exponūt: nam Cyprianus fructum centeſimum martyribus, ſexageſimum Virginibus, triceſimum coniugatis aßignat: quem ſequitur Auguſtinus lib. 1. quæſt. Euang. quæſt. 9. & libro de ſancta virginitate cap. 45. Hieronymus centeſimum Virginibus, ſexageſimum viduis & continentibus, triceſimum caſto matrimonio deputat, lib. 1. cont. Iouin. & Comment. in 13. cap. Matthæi. Sunt qui malint magnam differentiam eorum qui ſuſcepto verbi diuini ſemine fructus ferunt, ſimpliciter ſignificari: veluti ſemen pro ſoli ratione aliud alio citius & fœlicius prouenit. Sed quorſum hæc ad Chiliaſtas?* (margin: *Lib. de diſcipl. & habitu Virginum.*)

5. Tunc ipſe filius ſubiectus erit ei] *Hilarius libro octauo de Trinitate ſcribit Arrianos hanc Apoſtoli ſententiam detorſiſſe vt per conditionem ſubiectionis, Deum natura eſſe Chriſtum Dominum inficiarentur: quibus reſpondet Hieronymus, ſubiectionem non ſemper ad diminutionem honoris pertinere, ſed etiam ad charitatis officium, maximè cum ſpiritus prophetarum prophetis dicatur eſſe ſubiectus: & ipſe Dominus Ioſeph ac Mariæ deſcribatur fuiſſe ſubiectus. Tandem concludit hoc de natura quam ex Virgine induit dictum eſſe, in qua ſemper minor eſt patre, ac perpetuo diuinitati ſubiicitur: in qua ſententia ſtant quoque Auguſtinus lib. octoginta trium quæſtionum, quæſt. 69. & lib. contra Sermonem Arrianorum cap. 37. Ambroſius lib. 5. de fide cap. 6. & 7. Gregorius Nyſſenus Oratione in illud, Quando ſibi ſubiecerit omnia: Cyrillus Alex. libro 10. Theſauri cap. 8. Baſilius lib. 4. aduerſus Eunomium, &c.* (margin: *Comment. in 15. ca. 1. Cor.*)

6. Liberam futuram creaturam] *Id eſt, quemadmodum propter nos facta eſt omnis creatura variis mutationibus & paßionibus obnoxia: ita magna puritate & pace gaudebit, cum ad ſupremam fœlicitatem ex his miſeriis educti fuerimus, quorum gratia creata fuit. Sed hæc cauſſa millenariorum nullo modo ſuffragantur.*

7. Et aſcendat ad eum ſupergrediens angelos] *De Chriſto redemptoris noſtri humana natura hic primò loquitur, quam ſuper omnem principatum & poteſtatem ſecum extulit in cælum, in quod ſubactis omnibus ſuis hoſtibus extremo iudicio reuertetur: deinceps præclaros cœtus electorum ſuorum intelligit, quibus dicet: Venite Benedicti in regnum patris, &c. Horum enim quoſdam vt Beatißimam virginem, & Baptiſtam fortaßis ac Ieremiam, qui ab vtero matrum in lucem venerunt ſancti iam effecti, ſuper choros angelorum exaltabit. De cæteris credendum eſt parem angelis futuram eſſe ſocietatem & gloriam: qui nos ciues ſuos nuncupant, conſeruos ſe profitentur, ſuper pœnitentibus lætantur, imo & ſpiritus adminiſtros ſe præbent iis, qui hæreditatem ſalutis ſecum excepturi ſunt: id eſt ſupremam, ſempiternámque fœlicitatem illam, in qua nullum erit malum, & nullum deerit bonum: quoniam ipſe ibi præmium virtutis erit, qui virtutem dedit, & qui ſeipſum quo nihil melius & maius poteſt eſſe, promiſit. Ipſe finis erit deſideriorum noſtrorum qui ſine fine videbitur, ſine faſtidio amabitur, ſine fatigatione laudabitur. Ipſo pleni erimus, qui omnia erit in omnibus. Ibi vacabimus & videbimus, videbimus & amabimus, amabimus & laudabimus. Nec anxiè diſputo an in actione intellectus præcipuè conſiſtat illa beatitudo, an voluntatis potius; quandoquidem erunt omnia gaudij plena, non ſolum voluntas & intellectus, ſed & oculi, aures, manus, totum corpus, tota mens & animus denique. Ad quã Deum opt. max. oro & obſecro, vt peractis omnibus, quæ ſalutem æternam vnicuique pro certo pariunt, omne genus hominum, vitæ ſpatio naturaliter excurſo, tandem perducatur, & mente diuina ſempiternè perfruatur. Fiat, fiat.* (margin: *Auguſt. lib. 22. de ciui. ca. 30.*)

Expliciunt Libri beati Irenæi martyris, numero quinque, & Annotationes in eoſdem.

HIC QVIA CHARTAE

VACABANT, ADIICIENDA CVRAVI*mus quædam non contemnenda fragmenta, quæ ex aliis Irenæi operibus vt precioſas margaritas ſuis libris inſeruit Euſebius: deinde etiam teſtimonia & iudicia Patrum de eodem Irenæo, atque ſcriptis eius. Euſebius igitur libro 5. Hiſtoriæ Eccleſ. cap. 19. vt nunc emendata habent exemplaria latina ita ſcribit.*

Irenæi epiſtola.

Lib. de Ogdoade.

CVM quidam rurſus ſanam & ſynceram Eccleſiæ conſuetudinem Romæ deprauare ſtuderent, Irenæus varias contra eos compoſuit epiſtolos: vnam ad Blaſtum, quam inſcripſit in Schiſmates: alteram ad Florinum, de Monarchia, ſiue quòd Deus non ſit author & fabricator mali: Nam iſte Florinus contrariam illi ſententiam videbatur acriter propugnaſſe: cuius cauſa etiam, quandoquidem in errorem Valentinianum lapſus erat, Irenæus librum de Ogdoade conſcripſit: in quo ſatis aperte declarat, ſe Apoſtolorum temporibus proximè ſucceſſiſſe. Atque in extrema parte illius operis elegantiſſimam eius ſubſcriptionem reperiebamus, quam in hunc ſermonem includere neceſſarium planè ducimus: quæ eſt ſcripta ad hunc modum: Te qui hunc librum tranſcripſeris, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & per glorioſum aduentum illius, cum ſit ad viuos & mortuos iudicandos venturus, adiuro, vt ſtudioſe conferas quod tranſcripſeris, & accurrate ad exemplar vnde tranſcripſeris emendes: & Sacramentum iſtud, quo te obligauerim, ſimiliter deſcriptum in exemplar inſcribas. Atque iſta ſanè commodè & vtiliter cùm ab illo dicta ſunt, tum à nobis narrata, vt veteres illos, & verè pios viros, tanquam exemplum accuratiſſimæ in deſcribendis libris diligentiæ, nobis ad imitandum proponamus. In ea porro epiſtola ad Florinum, quam ſupra citauimus, Irenæus rurſus familiaritatis quæ illi cum Polycarpo interceſſerat, mentionem facit. Iſta dogmata, Florine, vt tecum agam humanius, ſanæ doctrinæ & ſententiæ non ſunt. Iſta dogmata ſunt Eccleſiæ repugnantia, vtpotè quæ eos qui illis obſequuntur, in maximam impietatem deiiciant. Iſta dogmata ne hæretici quidem, qui erant ab Eccleſia exturbati vnquam affirmare audebant. Iſta dogmota presbyteri, qui ante nos fuerunt, quique erant ipſorum Apoſtolorum diſcipuli minimè tibi tradiderunt. Vidi enim te cum adhuc puer eſſem, in inferiore Aſia apud Polycarpum, cum & in aula imperatoris ſplendidè lautéque vitam degebas, & ſedulò te Polycarpo probare nitebaris. Nam ea quæ tum gerebantur (cognitio enim quam à pueris combibebamus vna cum ætate acceſcit ſimul, & quaſi vinculo cum ipſo animo penitus copulatur) multò firmius in memoria inſident, quam quæ nuper prætererunt: adeo vt & locum in quo aſſidebat Beatus Polycarpus, cum diſſereret illius eò aduentum, & introitum, formam & modum vitæ, corporis effigiem, diſceptationes ac ſermones quos apud multitudinem habebat, & vt neceſſitudinem ac vitæ vſum cum Ioanne & reliquis qui ipſum Dominum vidiſſent ſe habuiſſe narraret, & quo pacto memoraret eorum ſermones, quinetiam quænam ab illis de Domino audiuiſſet: quo modo de miraculis eius, ac virtutibus, & de doctrina denique, ſicut ab illis qui fuiſſent ſuis oculis Verbum vitæ conſpicati, ſcripturis verè conſentientia narraret, videor mihi poſſe ritè percenſere. Hæc eo tempore per Dei miſericordiam, quam erga me oſtendebat, ſtudioſe & attende audiebam: atque non chartæ & literis, ſed interiori mentis cogitationi mandabam. Et perpetuò, Dei iuuante gratia ingenuè & exquiſitè recordatione renouo, atque coràm certè iam deum conteſtari poſſum, illum beatum & Apoſtolicum presbyterum Polycarpum, ſi eiuſmodi dogmata fortè audiuiſſet, continuo exclamaturum, & aures obturaturum, ac de more ſuo dicturum fuiſſe: O bone Deus in quæ me tempora reſeruaſti, vt

Obteſtatio ad ſcribas.

Polycarpũ Ioannis diſcipulum audiuit Irenæus.

Nõ auditi hæretici.

uaſti, vt iſta patiar? Atque ex eo loco, quo vel ſedēs vel ſtans ea audiuiſſet, extemplò planè aufugiturum. Irēmq; ex epiſtolis quas cum ad vicinas Eccleſias, quò eas cōfirmaret: tum adquoſdam fratres, quo eos tum admoneret, tum cohortaretur, miſit, iſta ita ſe habere, manifeſtò cognoſci poterit. Hæc Irenæus.

Idem Euſebius lib. 5. Hiſt. cap. 24. eos recenſens Epiſcopos, qui pacis amore Victorem Papam prohibuerunt, ne Aſiæ Eccleſias propter varium ritum celebrandi paſchatis, communione priuaret, ait:

INter quos Irenæus, quanquam per literas ſcriptas ex perſona fratrum in Gallia, quibus præerat, tradit, myſterum reſurrectionis Domini ſolo die Dominico recolendum quidem eſſe: Victorem tamen de hoc, videlicet ne tam multas Eccleſias omnino propter traditionis ex antiqua conſuetudine inter illas vſurpatæ obſeruationem, à corpore vniuerſæ Chriſti Eccleſiæ penitus amputet, cum pleraquo alia, tum iſta quæ ſequuntur, appoſitè & conuenienter admonet, his ferè verbis: Non enim de die Paſchatis ſolum, ſed etiam de ieiunij ratione & modo eſt iſta conſtituta controuerſia. Quidam namque vnum diem ſe ieiunare oportere exiſtimant: alij duos: non pauci plures, multi quadraginta: atque diurnis nocturniſque horis omnibus numeratis, diem ſuum metiuntur ac ſtatuūt. Atque eiuſmodi eorum qui hæc obſeruabant ieiunia, varietas & diſcrepantia, non iam noſtra ætate cœpta eſt, verùm etiam longè antè apud maiores noſtros: qui (vt coniectura aſſequi licet) non accuratè conſuetudinem eorum qui vel ſimplicitate quadam, vel priuata authoritate aliquid in poſterum tempus ſtatuiſſent obſeruarūt. Atque nihilominus cum iſti inter ſe pacem tranquillam retinuerunt, tum nos etiam inter nos retinemus: ſicque varia & diſcrepans ieiunij ratio concordiam fidei plurimum commendat. His verò hiſtoriam quandam adiungit, quam hoc loco opportunè explicabo. Sic autem ſe habet. Presbyteri ante Soterem, qui Eccleſiæ, cui tu iam præes, præficiebantur, Anicetum dico, Pium, Hyginum, Teleſphorum, Sixtum, licet neque ipſi hoc feſtum eo die quo Epiſcopi Aſiæ obſeruarent, neque aliis poſt ſe ita obſeruare permitterent: nihilominus tamen cum Epiſcopis illarum Eccleſiarum, in quibus ita obſeruabatur, ad ſe accedentibus (ac quid quæſo magis repugnat, quàm vt hi hoc, illi illo modo obſeruent) pacem inter ſe & concordiam perpetuò retinuerunt, ac nunquam propter iſtum varium illius feſti obſeruandi modum fuere vlli aliquando ab Eccleſia eiecti: ſed presbyteri illi, qui te anteiuerūt ætate, tametſi minimè illud ita obſeruabant: his tamen Epiſcopis qui in aliis Eccleſiis idem ſic obſeruabant, Euchariſtiam miſerunt. Atque cum beatus Polycarpus, Aniceto epiſcopatum adminiſtrante, Romam aduentaret, cumq; ille & Anicetus de aliis rebus, de quibus inter ſe diſcrepabant, pauca contuliſſent, confeſtim pax fuit inter eos conciliata: quin pro hoc feſto obſeruando, quod controuerſiæ caput videbatur, charitatis vincula neutiquam ruperunt. Neque tamen Anicetus Polycarpo poterat perſuadere, vt ſuum obſeruandi morem (quippe qui cum Ioanne diſcipulo Domini noſtri, & cum reliquis Apoſtolis, quibuſcum multum verſatus fuiſſet, eundem ſemper ad illum modum obſeruaſſet) deponeret: neque contrà Polycarpus Aniceto perſuaſit, vt conſuetudinem Aſiaticam quippe qui morem presbyterorum qui illum erant antegreſſi, debere ſedulò retinere aſſereret, vllo modo obſeruaret. Quæ cum ita eſſent conſtituta, communicabant inter ſe mutuo: & in Eccleſia Anicetus, ritus qui in Euchariſtia peragi ſolent, Polycarpo ob reuerentiam videlicet quam erga illum habebat, obeundi poteſtatem conceſsit: atque tandem cum pace alter diſceſsit ab altero, & omnes Eccleſiæ, tum eorū qui decimoquarto die feſtum Paſchatis obſeruabant, tum eorum qui ſecùs, placida pace & tranquilla inter ipſas fruebantur. Irenæus autem, cùm nominis ſui appellationi (εἰρηναῖος enim pacis ſtudioſum ſignificat) pulchrè reſpondens: tu moribus, quibus ſe pacis auctorem verè declarabat, eiuſmodi pro pace & concordia Eccleſiarum & hortatus eſt, & magnopere flagitauit. Atque iſta aliaque eiſdem congruentia, non ad Victorem ſolum, ſed etiam ad alios pleroſque & diuerſos Eccleſiarum præſides, de iſta quæ tum iactabatur controuerſia, conſcripſit.

Irenæi ſententia de paſchatis die, deque non excommunicādis Aſiæ Eccleſiis.

Ieiunij varietas concordiam ab Eccleſia nō ſuſtulit.

A Romanis pontificib⁹, Aſianis peregrinis datam fuiſſe Euchariſtiam, vnionis ſymbolum.

Polycarpus Romæ cum Aniceto cōmunicat, quāuis de paſchatis die diſſentiat.

Irenæus pacis author in Eccleſia.

Idem cap. 25. eiuſdem libri quinti.

Irenæi ſcripta.

VErùm enimuerò præter opera & epiſtolas Irenæi, quæ iam demonſtratæ ſunt, extat liber illius breuiſſimus ille quidem, ſummè tamen neceſſarius, cõtra Gentiles, qui de Scientia inſcribitur. Alius item memoratur, quem fratri cuidam nomine Marciano dedicauit: in quo Apoſtolicæ prædicationis rationem & modum exponit. Accedit iis liber quidam de variarum rerum diſquiſitione: in quo tum Epiſtolæ ad Hebræos, tum libri Sapientiæ Salomonis mentionem facit, certáque teſtimonia ex eiſdem deprompta citat. Tot ſunt igitur Irenæi opera, quæ ad nos noſtrámque noticiam peruenerunt.

Epiſtola ad Hebræos Liber Sapientia.

Idem eiuſdem libri quinti capite quarto Martyrum Lugdunenſium epiſtolæ ad Eleutherium papam, partem tranſcribens.

IIdem porrò martyres Irenæum, Eccleſiæ Lugdunenſis id temporis presbyterum, per literas eidem Epiſcopo Romano ſcriptas, plurimum commendabant: permultáque viro illi virtutis dabant teſtimonia, ſicut ipſa literarum verba declarant ad hunc modum: Te in Deo omnibus in rebus perpetuò, patet Eleuthere, valere optamus. Has literas ad te perferre fratrem noſtrum Irenæum, & miniſterij conſortem, rogauimus: téque obſecramus: vt illum vtpote ſtudio incredibili erga teſtamentum Chriſti flagrántem, gratia & beneuolentia, præ cæteris complectaris. Quod ſi locum & gradum eccleſiaſtici miniſterij vim & facultatem habere, iuſtitiæ cuiquam impertiendæ animaduerteremus, hũc vt presbyterum Eccleſiæ (hoc namque munus obtinet) in primis tibi cõmendaſſemus.

Tertullianus libro contra Valentinianos.

MIhi cum Archetypis erit limes principalium magiſtrorum, non cum adfectatis ducibus paſſiuorum diſcipulorum. Nec vndique dicemur ipſi nobis finxiſſe materias, quas tot iam viri ſanctitate, & præſtãtia inſignes, nec ſolum noſtri antecéſſores, ſed ipſorum hæreſiarcharum contemporales, inſtructiſſimis voluminibus & prodiderunt & retuderunt, vt Iuſtinus philopſophus & martyr, vt Miltiades Eccleſiarum ſophiſta, vt Irenæus omnium doctrinarum curioſiſſimus explorator, &c.

Hieronymus in Catalogo ſcriptorum Eccleſiaſt.

IRenæus Pothini epiſcopi, qui Lugdunenſem in Gallia regebat Eccleſiam presbyter, à martyribus eiuſdem loci ob quaſdam Eccleſię quæſtiones legatus Romã miſſus, honorificas ſuper nomine ſuo ad Eleutherium epiſcopum perfert literas. Poſtea iam Pothino propè nonagenario, ob Chriſtum martyrio coronato, in locum eius ſubſtituitur. Conſtat autem polycarpi, cuius ſuprà fecimus mentionem, ſacerdotis & martyris hunc fuiſſe diſcipulum. Scripſit quinque aduerſus hæreſes libros, & contra Gentes volumen breue, & de diſciplina aliud, ad Martianũ fratrem de apoſtolica prędicatione, & librũ variorum tractatuũ & ad Blaſtũ de ſchiſmate, & ad Florinũ de Monarchia, ſiue quod Deus non ſit cõditor malorum, & περὶ τῶν ὀγδοαδῶν egregium cõmentarium, in cuius fine ſignificans ſe apoſtolicorum temporum vicinum fuiſſe, ſic ſubſcripſit: Adiuro te qui tranſcribis librum iſtum, per Dominum Ieſum Chriſtum, & per glorioſum eius aduentum, quo iudicaturus eſt viuos & mortuos, vt conferas poſtquam tranſcripſeris & emendes illum ad exemplar, vnde ſcripſiſti diligentiſſimè: hanc quoque obteſtationem ſimiliter transferas, vt inueniſti in exemplari. Feruntur eius & aliæ ad Victorem, epiſcopum Rom. de quæſtione paſchæ epiſtolæ, in quibus commonet eum, non facilè debere vnitatem collegij ſcindere. Siquidem Victor multos Aſiæ & Orientis epiſcopos, qui decima quarta Luna cum Iudæis paſcha celebrabant, damnandos crediderat. In qua ſententia hi qui diſcrepabant ab illis, Victori non dederunt manus. Floruit maximè ſub Commodo principe, qui Marco Antonino Vero in imperium ſucceſſerat.

Irenæi opera.

Idem

Idem Commentariis in cap. 64. Iſaiæ de quibuſdam apocryphis libris, & monſtroſis nominibus diſſerens, ſubiicit.

DE quibus diligentiſſimè vir Apoſtolicus ſcribit Irenæus epiſcopus Lugdunenſis & martyr multarum origines explicans hæreſeon & maximè Gnoſticorum, qui per Marcum Ægyptium, Galliarum primum circa Rhodanum, deinde Hiſpaniarum nobiles fœminas deceperunt, miſcentes fabulis voluptatem & imperitiæ ſuæ nomen ſcientiæ ſuæ vendicantes.

Gregorius Papa lib. nono regiſtri cap. 50. ad Ætherium epiſcopum Galliæ.

GEſta verò vel ſcripta beati Irenæi iamdiu eſt quòd ſollicitè quæſiuimus, ſed hactenus ex eis inueniri aliquid non valuit.

Vſuardus in Martyrologio, 28. Iunij.

APud Lugdunum Galliæ, ſancti Irenæi, epiſcopi & martyris, quem conſtat B. Polycarpi ſacerdotis & martyris fuiſſe diſcipulum, vt ſcribit Hieronymus, & Apoſtolicorum temporum vicinum. Poſtea verò perſcrutatione Seueri, cum omni ferè ciuitatis ſuæ populo, glorioſo coronatus eſt martyrio.

Adon Viennenſis, ætate ſexta, de perſecutione quæ facta eſt ſub imperatore Seuero Pertinace & martyribus loquens, d.

TVnc temporibus & Irenæus Lugdunenſis cum maxima multitudine martyrium ſuum perfecit.

Andreas & Arethas Cappadociæ epiſcopi in cap. 1 Apoca.

SEptem cœlos ac ſeptem Angelos cæteris ſuperiores, ſcripſit magnus Irenæus Lugdunenſis epiſcopus.

Oecumenius in cano. B. Iudæ.

LAtius autem de his dixit B. Irenæus Lugdunenſis in cōfutatione falſò dictæ ſcientiæ, à quo is voluerit intellectum accipiat. Cætera quæ de hoc authore extant apud Baſilium, Epipha. Theodo. Auguſt. & Oecumenium ſuis locis indicauimus.

FINIS.

DIVI IRENAEI LVGDVNENSIS EPISCOPI, ADVERSVS VALENTINIANORVM ERRORES, Liber primus.

IACOBVS BILLIVS, ABBAS S. MICHAELIS in Eremo, Lectori S.

ET ſi veteres Græcorum Theologorum interpretes, magna ex parte, dum verbum verbo reddere ſtudent, non ſatis eleganter quod volunt exprimunt, imò etiam plerumque Græca non aſſequuntur: tamen eos vel hoc vno nomine non prorſus repudiandos, & aſpernandos eſſe ſemper indicaui, quòd innumerabiles maculas, quæ Typographorum negligentia optimos quoſque authores occuparũt, conſultis illis promptiſsime deleri poſſe perſæpè ſum expertus. Quaquidem in ſententia, ſi is quoque fuiſſet, qui octodecim hæc prima D. Irenæi capita, non ita pridem latinitate donauit, non tam turpiter & flagitioſè tot locis lapſus fuiſſet: idque potius ſtuduiſſet, vt ex emendatis Latinis deprauata Græca, quàm ex corruptis Græcis emendata Latina corrigeret. Quod quoniam facere neglexit, ego amico cuidam, vt ea denuò verterem à me poſtulanti, hanc qualemcunque operam denegare non potui. Breuiſsima etiam ſcholia adieci, ex quibus procliue, ni fallor, erit intelligere, me non temerè multa paulò aliter, atque apud Epiphanium habentur, interpretari. Vale Chriſtiane lector, & his fruere.

Præfatio.

QVONIAM nonnulli repudiata veritate, ſermones, & genealogias
vanas inducunt, quæ quidem quæſtiones potius, vt Apoſtolus ait, præ- 1.Tim.1.
ſtant, quàm ædificationem Dei, quæ in fide eſt, ac per probabilitatem
ſubdolè comparatam, ſeducunt mentem imperitiorum, eóſque depra- 1.Tim.2.
uandis oraculis diuinis, iíſq; quæ rectè dicta ſunt, malè exponendis, ca-
ptiuos trahunt, ſcientiæq; prætextu multos euertunt, atque ab eo qui
vniuerſitatem hanc condidit, & exornauit, abducunt, perinde videlicet ac ſublimius ali-
quid, & præſtantius oſtendere poſsint, quàm Deus, qui cœlum & terram, & omnia quæ
eorum complexu continentur, effecit: ſcito quidem illi atque ad perſuadendum appoſi-
to verborum artificio eos, quorum ſimplex ingenium eſt, ad quærendi modum illiciẽtes,
cæterùm inſcitè ac præpoſterè perniciem eis afferentes, hoc nimirum nomine, quòd cõ-
tumelioſam & impiam eorum ſententiam, in ſummum illum rerum omnium conditorẽ
efficiunt, vt qui falſum à verò diſcernere nequeant, (neque enim fraus & impoſtura ſeor-
ſim oſtenditur, ne alioqui velut detractis veſtibus perſpicuè ſe prodat: verùm illecebroſo
amictu callidè adornata, id aſſequitur, vt per externã ſpeciem apud imperitiores verior
quoque veritate ipſa eſſe videatur: quemadmodum de huiuſmodi hominibus, à quodam
me præſtantiore dictũ eſt, quòd ſmaragdo, præclaro alioqui lapidi, ingentiſq; apud quoſ-
dam pretij, vitrum, artis induſtria ad eius ſimilitudinem elaboratum, dedecus infert, cùm
haudquaquàm præſtò eſt, qui explorare, atque artis ſolertia, id quod verſutè factum eſt,
deprehendere queat. Cùm autem æs argento immixtum fuerit, quis tandem erit, qui fa-
cilè atque incorruptè id explorare poſſit?) Quocirca ne culpa noſtra nonnulli, tanquam
oues à lupis, abripiantur, eos nimirum ob externum ouillæ pellis integumentum, haud-
quaquam agnoſcentes (quos nobis vitandos eſſe Dominus præcepit) vt qui eadẽ quidem
loquantur, ſed non eadem ſentiant, neceſſarium duxi, cùm in Valentini diſcipulorum, vt
ipſi aiunt, commentarios incidiſſem, atque etiam cum nonnullis ipſorum pedem contu-
liſſem, quidq; ſentirent percepiſſem, prodigioſa & profunda eorum myſteria, quæ non o-
mnes capiunt, quia non omnes cerebrum expuerunt, tibi, vir mihi chariſſime, indicare:
vt ea tu quoque, cùm ex me didiceris, omnibus iis, qui tecum verſantur, patefacias, eoſq;

moneas, vt ab amentiæ, blaſphemiæq́; in Chriſtum voragine ſibi caueant. Et verò pro vi-
Ptolemæus hæreticus. rili noſtra, tum eorum, qui nunc perperam docent, hoc eſt Ptolomæi, ſentẽtiam, quæ Va-
lentini ſcholæ velut floſculus eſt, breuiter ac dilucidè referemus, tum pro facultatis no-
ſtræ mediocritate, anſam tibi ad eam euertendam porrigemus, abſurda, atque à veritate
abſona eſſe demonſtrantes, ea quæ ab illis afferuntur. Non quòd ſcribendi vſu exerciti
ſumus, aut dicendi artem coluerimus: ſed quòd nos charitas hortetur, vt tibi, omnibuſq́;
qui tecum ſunt, doctrinas eas indicemus, quæ cùm hactenus in abſtruſo delituerint, nũc
Matth. 10. Dei beneficio in lucem venerunt. Nihil enim opertum eſt, quod nõ reueletur, neque ab-
ſconditum, quod non ſciatur. Nec verò facies, vt à nobis, qui inter Gallos degimus, atque
in barbara lingua vt plurimùm operam ponimus, verborum artificium, quod non didici-
Irenæus inter Gallos. mus, expoſcas: nec vim conſcriptoris, in qua comparanda non elaborauimus: nec dictio-
num ornamentum, nec perſuadendi facultatem, cuius expertes & ignari ſumus. Verùm,
ea quæ ſimpliciter, & verè, ac vulgari ſermone, beneuolo tamen animo, ad te ſcripta ſunt,
tu quoque pari animi beneuolentia accipies, eáque ipſe, vt pote nobis eruditior, quaſi ſe-
mina quædam, & initia à nobis accepta, apud te amplificabis, atq; in mentis tuæ latifun-
dio, quæ breuiter à nobis dicta ſunt, vberius efferes, quæq́; nos imbecillè narrauimus, ea
tu iis, quibuſcum tibi conſuetudo eſt, nõ ſine robore declarabis. Et quemadmodum nos,
flagitante te iampridem, quænam ipſorum ſententia eſſet, intelligere ſtuduimus, ſedulò
non modò eam tibi perſpicuam reddere, ſed ad ipſius falſitatem commonſtrandam, fa-
cultates ſuppeditare: eodem modo tu quoque pro ea gratia, quam à Domino conſequu-
tus es, promptè, atque obnixo ſtudio cæteris inſeruies: vt homines non iam amplius eorũ
oratione ad perſuadendum comparata diſtrahantur. Eſt autem ea huiuſmodi:

IMPIÆ VALENTINIANORVM fabulæ narratio.

CAPVT I.

Bythus. AIVNT enim eſſe quẽdam in ſublimitatibus illis, quę nec oculis cerni,
nec nominari poſſunt, perfectum Æonem præexiſtẽtem, quem & Pro-
archẽ, & Propatorem, & Bythum vocant. Eum autem, cùm incomprę-
hẽſibilis & inuiſibilis, ſempiternus item, & ingenitus eſſet, infinitis tem-
porum ſeculis, in ſumma quiete ac tranquillitate fuiſſe. Vnà etiam cum
eo Ennœam extitiſſe, quam & Charim, & Sigen nũcupant. Hunc por-
rò Bythum in animum aliquando induxiſſe rerum omnium initium proferre, atque hãc,
quam in animum induxerat, productionem, in Sigen, quæ vnà cum eo erat, non ſecus at-
que in vuluam demiſiſſe. Hanc verò ſuſcepto hoc ſemine prægnantem effectam peperiſ-
ſe Nun, parenti ſuo parem & æqualem, atque ita comparatum, vt ſolus paternæ magni-
tudinis capax eſſet. Atque hunc Nun, & Monogenem, & Patrem, & principiũ omnium
Quaternitas Pythagorica. rerum appellant. Cum eo autem veritatem quoque in ortum productam eſſe aiunt. At-
que hanc eſſe primam ac primigenam Pythagoricam quaternitatem, quam etiam rerum
omnium ſtirpem ac radicem vocant. Eſt enim Bythus & Sige, ac deinde Nus & Veritas.
Cúmque Monogenes hic perſenſiſſet, quam ob cauſam productus fuiſſet, edidiſſe quo-
que ipſum Sermonem & Vitam, patrem omnium qui poſt ſe futuri eſſent, ac principium
Ogdoas primigena. & formationem totius pleromatis. Iam verò ex Sermone & Vita, per coniugationem or-
tos eſſe Hominem & Eccleſiam. Atque hanc eſſe primigenam Ogdoadem, ex qua, tan-
quam ex radice ac parente, omnes extiterunt, quatuor nominibus apud ipſos appellatã,
Bythum nimirùm & Nun, & Sermonẽ & Hominem. Eſſe quippe eorum quemlibet ma-
ſculofœminam, ad hunc modum. Primùm enim Propatorem coniugij nexu cum ſua En-
nœa, quam & Charim, & Sigen vocant, copulatum fuiſſe: Monogenem deinde, hoc eſt
Nun, cum Veritate: Sermonem cum Vita: ac denique Hominem cum Eccleſia. Hos au-
tem Æonas, ad parentis ſui gloriam productos, quòd ipſi de ſuo quoque paternam glo-
riam

gloriam illuſtrare vellent, fœtus coniugales edidiſſe, Sermonem nempe & Vitam, poſteaquàm Hominem & Eccleſiam produxiſſent, alios inſuper decem Æonas in ortum protuliſſe, quorum nomina hæc eſſe dicunt, Bythius & Mixis, Ageratus & Henoſis, Autophies & Hedone, Acinetus & Syncraſis, Monogenes & Macaria. Hi ſunt decem Æones, quos ex Sermone & Vita ortos eſſe aſſerunt. Hominem autem etiam ipſum vnà cum Eccleſia decem Æonas produxiſſe, quibus hæc ab ipſis nomina tribuũtur, Paracletus & Piſtis, Patricus & Elpis, Metricus & Agape, Ainus & Phroneſis, Eccleſiaſticus & Macariotes, Theletus & Sophia. Hi ſunt errantium hominum Æones triginta, qui ſilentio velut obuoluti ſunt, nec à quoquam cognoſcuntur: hoc inuiſibile ac ſpiritale eorum pleroma, trifariã diuiſum, in Ogdoadem, Decadem, & Duodecadem. *Pleroma 30. Æonũ.* Atque ob eam cauſam Saluatorem, (neque enim eum Dominum appellare ipſis placet) triginta annis palàm, atque in hominũ luce nihil feciſſe, vt videlicet Æonum horum myſterium oſtenderet. Quin in ea quoque parabola, quæ eſt de operariis ad vineam miſſis, hos triginta Æonas apertiſſimè indicatos eſſe contendunt. Mittuntur enim partim circa horam primam, partim circa tertiam, partim circa ſextam, partim circa nonam, partim circa vndecimam. Omnes porrò hæ horæ in vnum conflatæ, tricenarium numerum explent. Vna enim, & tres, & ſex, & nouem, & vndecim tricenarium efficiũt. Per horas autem Æonas ſignificari volunt: atque hæc eſſe ingentia illa & admiranda, atque in vulgus non efferenda myſteria, quæ ipſi proferunt: & ſi quid vſquam eſt in literis ſacris, quod eorum commento accommodari atque comparari poſſit. Ac Propatorem quidem ſuum Monogeni ſoli ex ſe orto, hoc eſt No, cognitum eſſe dicunt, à cæteris omnibus nec cerni, nec compræhendi poſſe. Itaque Nus ſolus, de eorum ſententia, Patrem contemplans in magna voluptate verſabatur, atque immenſam ipſius magnitudinem cõſiderans exultabat, ac reliquis etiam Æonibus amplitudinem Patris exponere cogitabat, nempe quantus, quámque ingens is eſſet, quódque & principio careret, & omnem mentis compræhenſionem, atque oculorum obtutum fugeret. *Nus.* Verùm Sige de patris conſilio cum inhibuit, quòd omnes ipſos ad cogitationem, & deſideriũ inueſtigandi prædicti ſui Propatoris adducere cuperet. Quocirca cæteri quidẽ omnes Æones, taciti quodãmodo ſeminis ſui productorem intueri geſtiebant, ac radicem illam principij expertẽ contemplari: At vltimus ille Æon, minimúſq; natu ex ea duodecade, quę ab Homine & Eccleſia orta fuerat, hoc eſt Sophia, longè præſiliit, paſſionémque ſine cõplexu coniugis ſui Theleti contraxit: quæ quidem cùm initium cœpiſſet in iis qui circa Nun, & Veritatem erant, tandem in hunc deprauatum Æonem decubuit, prætextu quidem amoris, ſed re vera temeritate impulſum, quòd videlicet perfecto patri minimè communicaſſet, quemadmodum Nus. Hæc autem paſſio nihil aliud erat, quàm Patris inueſtigatio. Perceptam enim, vt dicunt, ipſius magnitudinem habere cupiebat. Quod cùm conſequi nequiuiſſet, propterea quòd rem impoſſibilẽ aggreſſus erat, cúmque in extrema quadam anxietate verſaretur, ac tum ob profunditatis magnitudinẽ, impetueſtigabilémque patris naturam, tum ob ſingularem ſuam erga eum beneuolentiam, ad vlteriora ſemper præ ipſius dulcedine ſeſe extenderet, ad extremum abſorptus, atque in integram eſſentiam redactus fuiſſet, niſi in vim eam & facultatẽ, quæ omnia fulcit, atque extra ineffabilem magnitudinem cuſtodit, incidiſſet. Hanc autem vim Horum appellant, à quo repreſſum eum & ſuffultum eſſe dicunt, ac tandem aliquando ad ſeſe redeuntem, ſibíque patrem incompræhenſibilem eſſe perſuadentem, priorem cogitationem ſimul cum ea paſſione, quæ ex ſtupendo illo miraculo orta erat, abieciſſe. *Horus.* Nonnulli autem ipſorum hanc Sophiæ paſſionem & conuerſionem, ita quodammodo fabulantur. Eam enim impoſſibilem atque incõpræhenſibilem rem aggreſſam, informem eſſentiam, qualémque naturam fœmina poterat, peperiſſe. Quam etiam poſteaquàm conſpexiſſet, primò quidem ob inchoatum fœtũ mœſtitia affectam fuiſſe, deinde autem extimuiſſe, ne ipſum etiam eſſe, non plenè ac perfectè haberet: ac poſtea velut de poteſtate exiiſſe, atq; in ſumma perplexitate hæſiſſe, cauſam huiuſce rei indagantem, & quonam modo id quod acciderat occultaret. In iis autem affectionibus diu, multúmque verſatam, tandem meliorem mentem induiſſe, atque ad Patrem aſcendere tentaſſe. Sed quum aliquantiſper conata eſſet, elanguiſſe, Patríque ſupplicem extitiſſe: ac cum ea quoque reliquos Æones obſecraſſe, ac Nun præſertim. Atque hinc demùm materiæ eſſentiam ortum traxiſſe narrant, nempe ex ignorantia & mœrore,

& metu, ac ſtupore. At verò pater Horum eum, de quo ſuperius verba fecimus, per Mo-
nogenem poſtea in imagine ſua coniugis experte, ac maſculo-fœmina producit. Patrem
etenim interdum coniugij vinculo cum Sige mancipatum eſſe volũt, interdum ſupra ma-
rem ac fœminam eſſe. Porrò Horum, & Crucem, & Lytroten, & Carpiſten, & Horothe-
Hori nomina & opera. tem, & Metagogea vocant. Atque huius Hori opera purgatam ac ſuffultam, coniugióque
reſtitutam fuiſſe Sophiam aſſerunt. Submota enim ab ea, & ſublata Enthymeſi vnà cum
ea paſſione, in quam inciderat, ipſam quidem intra pleroma eſſe, cæterùm ipſius Enthy-
meſin vnà cum ea paſſione ab Horo ſecretam, cruciq́; affixam fuiſſe, atque extra pleroma
ſitam eſſe quidem eam ſpiritualem eſſentiam, ac naturalem quendam Æonis impetum,
verùm formæ ac figuræ expertem: quòd videlicet nihil comprehenderit. Eáque ratione
fructum ipſius imbecillum, & fœmineum eſſe tradunt. Poſteaquàm autẽ ipſa extra Æo-
num pleroma relegata fuiſſet, matérque ipſius ad coniugium ſuum, quaſi poſtliminio re-
diiſſet, Monogenem rurſus de Patris conſilio ac prouidentia (id videlicet agentis, ne quiſ-
quam Aeonum in eandem, quàm ipſa, calamitatem incideret.) muniendi, fulciendiq́; ple-
romatis cauſa per alterum produxiſſe, hoc eſt, Chriſtum, & Spiritum ſanctum, à quibus
Aeones omnibus numeris abſoluti ſint. Chriſtum enim coniugij naturam eos edocuiſſe,
quódque ij, quibus ingeniti comprehenſio nota eſſet, ſibiipſis ſufficerent, prædicaſſe quo-
que apud eos patris agnitionem, nempe quòd nec percipi, nec intelligi, nec denique cerni,
aut audiri, niſi Monogenis beneficio, queat. Ac cauſam quidem, cur ij omnes perpetui at-
que æterni ſint, in eo quod de Patre, Patris comprehendi nequit, conſiſtere: ortus autem
eorum ac formationis, in eo quod de eo comprehendi poteſt, hoc eſt in Filio, ſitam eſſe.
Atque hæc quidem ille recens editus Chriſtus in ipſis fabricatus eſt. Sanctus autem Spi-
ritus eos omnes inter ſe exæquatos, gratias agere docuit, ac veram requiem induxit. Ad
hunc ſcilicet modum, Aeonas tum forma, tum voluntate, ac ſententia pares conſtitutos
fuiſſe commemorant, omnes nimirùm Noas, omnes Sermones, omnes Homines, omnes
denique Chriſtos effectos, fœminaſq́; item omnes Veritates, omnes Vitas, omnes Spiri-
Æones pares. tus, & Eccleſias. Atque hinc confirmata, & ad ſummam quietem adducta vniuerſitate,
eos non ſine magna lætitia Propatorem laudibus extuliſſe dicunt, magna quoque ipſum
voluptate perfruentem: ac beneficij huiuſce nomine, cœtum omnem Aeonum commu-
ni conſilio ac ſententia, conſentiẽtibus etiam Chriſto, & Spirituſancto, atq; eorum quo-
que Patre calculum ſuum adiiciente, quicquid pulcherrimum ac præſtantiſſimum
quiſque in ſe habebat, in medium contuliſſe, atque hæc aptè coniungentes, ac concinnè
copulantes, ad honorem & gloriam Bythi, perfectiſſimam quandam pulchritudinem, &
ſidus Pleromatis, ac perfectum fructum produxiſſe, hoc eſt Ieſum, quem etiam Saluato-
rem appellatum eſſe, & Chriſtum, & patrito nomine Sermonem, ac denique omnia, eò
quòd ex omnibus ortus eſſet: ad eorúmque honorem ſatellites ipſi Angelos, quorũ idem
cum eo genus eſſet, vnà editos fuiſſe. Atque hæc eſt illa, quæ ab iis commemoratur, intra
Pleroma negotiatio, & affecti Aeonis ac penè, vt in multa materia, extincti, propter inue-
ſtigationem Patris, nata calamitas, & Hori, & Crucis, & Lytrotæ, & Carpiſtæ, & Horo-
theri, & Metagogeos, & Aeonum coagmentatio, & primi Chriſti, ac Spiritus ſancti, ex
patris videlicet pœnitentia, Aeonum ortu poſterior natiuitas, & ſecundi Chriſti, quem e-
tiam Saluatorem appellant, velut ex ære collatitio ſtructura. Hæc autem nõ quidem per-
ſpicuè declarata eſſe, propterea quòd huiuſmodi rerum cognitio, nõ in omnium captum
caderet, verùm tectè ac myſticè à Saluatore iis oſtenſa eſſe, qui intelligendi facultate præ-
diti ſint, ídque hoc modo. Triginta enim Aeonas per eos triginta annos ſubindicari, de
quibus ſuperius loquuti ſumus: in quibus nihil à Saluatore palàm, ac publicè actum eſſe
dicunt: atque item per operariorum vineæ parabolam. Quin Paulum quoque ſæpenume-
rò hos Aeonas apertiſſimè nominare aſſerũt, atque inſuper eorum ordinem ſeruaſſe, cùm
his verbis vteretur: In omnes generationes ſeculorũ ſeculi. Atque adeò nos quoque, cùm
1. Co. 2. Ephes. 3. Coloss. 1. in gratiarum actione dicimus, In ſecula ſeculorum, Aeonas illos ſignificare. Denique vbi
ſeculi vel ſeculorum vocabulum vſurpatur, id ad illos referri volunt. Iam verò Duodeca-
dis Aeonum productionem ex eo indicari, quòd Dominus cùm duodecimum ætatis an-
num ageret, cum Legis doctoribus diſſeruit: atque itẽ per Apoſtolorum electionẽ. Duo-
decim enim Apoſtolos eſſe. Poſtremò reliquos duodeuiginti Aeonas hinc declarari, quòd
eum,

cum, poſtquàm à morte ad vitam rediiſſet, decem & octo menſes cum diſcipulis verſatũ
eſſe dicũt. Adhæc per duas primas nominis ipſius literas, hoc eſt ĩ. & ñ, octodecim Æo-
nas ſignificanter indicari: eodémque modo decem Æonas per literã ĩ, quæ in ipſius no-
mine principem locum tenet, ſignificari aſſerunt. Atque huc ſpectaſſe Saluatorem, cùm
diceret, Iota vnum, aut apex vnus non præteribit, donec omnia fiant. At verò calamitatẽ *Mat. 17.*
eam, quæ duodecimo Æoni accidit, Iudæ, qui Apoſtolorum duodecimus erat, defectionẽ
innui dicunt: atque hinc etiam, quòd Chriſtus duodecimo menſe paſſus ſit. Eum enim v-
num duntaxat à Baptiſmo annum prædicationis munus obiiſſe volunt. Inſuper etiam hoc
in muliere illa, quæ ſanguinis profluuuio laborabat, apertiſſimè declarari. Hãc enim, cùm
duodecim annis ægrotaſſet, Saluatoris aduentu ac præſentia curatam eſſe, contacta nimi-
rùm ipſius fimbria. Atque ob eam cauſam dixiſſe Saluatorẽ, Quis me tetigit? His ſcilicet *Mat. 9.*
verbis myſterium illud, quod inter Æonas contigerat, affectíque Æonis curationẽ, Apo-
ſtolis tradentem. Hanc enim quæ duodecim annis aduerſa valetudine laborauerat, Æo-
nis illius figuram extitiſſe, cuius eſſentia, quemadmodum ipſi aiunt, ſeſe extẽdebat, atque
in infinitum fluebat, ac niſi veſtem ipſius contigiſſet, hoc eſt primæ quaternitatis veritatẽ,
quæ per fimbriam ſignificatur, in totam ipſius eſſentiam reſoluta fuiſſet. Verum ſtetit: ac
morbo conflictari deſiit. Etenim egreſſa à Filio virtus (hanc autem Horum eſſe volunt)
medicinam ei fecit, morbúmque ab ea depulit. Quòd autẽ Saluator, qui ex omnibus or-
tus eſt, omnia ſit, per hæc Scripturæ verba oſtendi aſſerunt: Omne maſculinum adaperiẽs *Luc. 2.*
vuluam. Ipſum enim, quum omne ſit, aperuiſſe vuluam Enthymeſis Æonis illius affecti,
atque extra Pleroma eiecti, quam etiam ſecundam Ogdoadem appellant: de qua paulò
pòſt verba faciemus. Atque eam ob cauſam diſertè quoque à Paulo dictum eſſe aiunt, Et *Rom. 11.*
ipſe eſt omnia. Et iterùm, Omnia in eũ, & ex ipſo omnia. Ac rurſus, In ipſo habitat omnis
plenitudo diuinitatis. Itémq; illud, Inſtaurate omnia in Chriſto per Deum. Ad hunc mo-
dum hæc, & ſi quæ alia huiuſmodi ſunt, interpretantur. Poſtea de Horo ſuo, quem etiam *Hori facultates.*
pluribus nominibus appellant, verba facientes, duplici eum facultate præditum eſſe ſta-
tuunt, altera fulciente, altera diuidente: & quatenus conſtabilit ac firmat, Crucẽ eſſe, qua
autem ratione diuidit ac diſtinguit, Horum. Saluatorẽ porrò ipſius facultates, ita indicaſ-
ſe. Ac primò quidem eam qua fulcit & confirmat, in his verbis, Qui non tollit crucẽ ſuam *Mat. 10.*
& ſequitur me, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Et rurſus, Tollens crucem, ſequere me: de- *Mat. 8.*
inde autem eam qua ſecernit ac dirimit, cùm his verbis vteretur, Non veni mittere pacẽ, *Mat. 10.*
ſed gladium. Ioãnem etiam hoc ipſum ſignificaſſe, cùm diceret, Ventilabrũ in manu eius, *Mat. 3.* *Luc 3.*
& purgabit aream, & colliget triticum in horreum ſuum, paleam autem comburet igni in-
extinguibili. His enim verbis Hori vim ac facultatem declaraſſe. Ventilabrum enim hoc *Ventilabri*
crucem eſſe interpretantur, quæ quidem ea omnia, quæ materia conſtant, abſumat, non *explicatio*
ſecus ac paleas ignis: purgat autem eos qui ſalutem conſequuntur, perinde ac ventilabro *gnoſtica.*
triticum purgatur. Quin ipſum quoque Paulum crucis huiuſce mentionem facere dicũt,
cùm in hæc verba loquitur: Verbum crucis pereuntibus quidem ſtultitia eſt, iis autẽ qui *1. Cor 1.*
ſalui fiunt, hoc eſt nobis, virtus Dei. Ac rurſus, Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce Ieſu *Gal. 6.*
Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Ac talia quidem de Plero-
mate ſuo, & commento cuncti dicunt, detorquentes videlicet ea, quæ rectè dicta ſunt, ad
ea quæ improbè ac ſceleratè ipſi confinxerunt. Nec verò ex Euangelicis tantùm, & Apo-
ſtolicis libris, quas peruerſè interpretantur, ac mala fide exponunt, hæc probare conãtur,
verùm etiam ex Lege ac Prophetis. Nam cùm multæ in iis parabolæ & allegoriæ ſint, quę
in varios ſenſus trahi queunt, ipſi ſententiæ ambiguitatem callida & verſuta interpretatio-
ne commento ſuo accommodantes, à veritate abſtractos eos in captiuitatem abducunt,
qui parùm firmam in Deum Patrem omnipotentem, & in vnum Dominum Ieſum Chri-
ſtum, filium Dei, fidem tuentur. At verò quæ extra pleroma ab iis dicũtur, ſunt huiuſmo-
di. Enthymeſin ſuperioris illius Sophiæ, quam & Achamoth nuncupant, vnà cum paſſio-
ne à pleromate ſubmotam, in vmbras, & vacuitatis loca, neceſſariò velut æſtu quodam,
abreptam eſſe aiunt. Eam enim extra lucem & Pleroma extitiſſe, formæ ac figuræ exper-
tem, non ſecus ac fœtum aliquem abortu egeſtum: eò quòd nihil comprehendiſſet. Supe-
riorem autem Chriſtum ipſius calamitate commotum, ac per Crucem extenſum, vi ſua

formam quidem ei indidiſſe: ſed eſſentiæ duntaxat, non item ſcientiæ. Eóque negotio
perfunctum, contracta virtute ſua ad ſupera ſeſe recepiſſe, eámque deſeruiſſe: quò videli-
cet ea, calamitatem ſuam perſentiſcens, vt quæ à Pleromate ſubmota eſſet, præſtantio-
rum deſiderio inflammaretur, habens interim nonnullum incorruptibilitatis odorem à
Chriſto & Spiritu ſancto in ſe relictum. Qua etiam de cauſa duobus eam nominibus ap-
pellant, Sophiam nempe paterno nomine (Pater enim ipſius Sophia nuncupatur) & Spi-
ritum ſanctum, ab eo ſcilicet Spiritu, quo Chriſtus eſt præditus. Formatam autem eam ac
mentis compotem effectam, móxque Sermone eo, qui inuiſibiliter cum ipſa erat, hoc eſt
Chriſto, ſpoliatam & orbatam, ad inueſtigandum illud lumen, quod eam deſeruerat, ſeſe
Iao. contuliſſe: verùm obſtitiſſe Horum quominus id conſequi poſſet. Atque hîc etiam Ho-
rum coërcẽtem eam ne vlterius progrederetur, Iao inclamaſſe: hincque vocem hanc Iao
originem duxiſſe tradunt. Cum ergo ob eam, cui implicita erat, paſſionem: Horum præ-
tergredi nequiuiſſet, ſoláque foris relicta eſſet, omni perturbationis generi ſuccubuiſſe
(multiplex enim hæc paſſio erat, ac compluribus partibus conſtabat.) Nam & mœrore
affectam fuiſſe, quòd minimè comprehendiſſet: & metu, ne quemadmodum eam lux, ita
etiam vita deficeret: ac denique animi anxietate. Atque in omni rerum ignoratione ver-
ſantem, non matris ipſius primæ Sophiæ & Æonis inſtar varietatem in turbidis illis ani-
mi motibus ſed repugnantiam habuiſſe. Accidiſſe etiam ei alterum paſſionis genus, ni-
mirum Conuerſionem ad eum, qui huic coagmentationi vitam impertiuerat: vnde ma-
teriæ eſſentiam, ex qua hic mundus conflatus eſt, ortam eſſe tradunt. Ex Conuerſone e-
nim, & mundi & Demiurgi, & denique omnem aliam animam ortum accepiſſe: ex metu
autem ac mœrore reliqua initium habuiſſe. Etenim ex ipſius lachrimis liquidam omnem
eſſentiam extitiſſe, ex riſu autem lucem, ex mœrore denique & ſtupore corporea mundi
elementa. Nonnunquam enim flebat, & in mœrore verſabatur, vt ipſi aiunt, ob id nem-
pe quòd ſola in tenebris & vacuo relicta eſſet: nonnunquam autem lumen illud, quod
eam deſeruerat, ſecum ipſa conſiderans, lætitia diffundebatur, ac ridebat. Interdum rur-
ſus metuebat: interdum item perplexo & anxio animo erat, atque etiam mentis errore af-
ficiebatur. Atque hic iam non leuis tragœdia, & imaginatio exiſtit, ſingulis nimirùm eo-
rum alio atque alio modo quonam ex affectu, & ex cuiuſmodi elemento orta ſit, non ſi-
ne faſtu & arrogantia exponentibus. Quæ etiam ipſi non abs re mihi videntur nolle om-
nibus palàm tradere, verùm iis ſolis, qui ingentem pro talibus myſteriis mercedem pen-
dere queant. Nec enim iam hæc ad ea accedunt, de quibus Dominus noſter dixit, Gra-
Mat. 10. tis accepiſtis, gratis date: ſed remota ſunt, ac prodigioſa & profunda myſteria, quæque
non ſine magno labore ab hominibus mentiendi ſtudioſis comparentur. Ecquis enim
facultates omnes ſuas non expendat, vt diſcat quemadmodum ex lachrymis Enthyme-
ſis calamitoſi illius Æonis maria & flumina, atque omnis aquarum ſubſtantia ortum ac-
ceperit, ex ipſius autem riſu lux, ex ſtupore & anxietate corporea mundi elementa? Enim-
uerò geſtit animus ad eorum fruticationem aliquid etiam conferre. Quoniam enim
aquas partim dulces, vt fontes, & fluuios, & imbres, cæteráque id generis, partim ſalſas,
vt in mari, eſſe perſpicio, ita mecum reputo, non omnes eas ex ipſius lachrymis promanaſ-
Ironia. ſe: quandoquidem lachryma qualitate ſua ſalſa eſt. Perſpicuum eſt itaque ſalſas aquas eas
eſſe, quæ ex lachrymis ortæ ſunt. At verò credibile eſt eam in magna anxietate, atque con-
ſilij inopia conſtitutam, ſudorem etiam emiſiſſe. Atque hinc iuxta ipſorum figmentum
exiſtimare par eſt fontes & amnes, & ſi quæ aliæ aquæ dulces ſunt, ab ipſius ſudoribus o-
riginem habuiſſe. Neque enim probabile eſt, cùm vna eadémque qualitate lachrymæ
præditæ ſint, ex ipſis tamen partim dulces, partim ſalſas aquas prodiiſſe. Illud autem ad
ſimilitudinem veri propius accedit, eas partim ex lachrymis, partim ex ſudoribus flu-
xiſſe. Quoniam autem in mundo, & calidæ quædam, & acres aquæ ſunt, tuum eſt cogi-
tare, quonam modo, & quonam ex parte eas emiſerit. Tales enim fructus eorum com-
mentis conueniunt. Cùm ergo mater eorum per omne perturbationum genus graſſata
eſſet, ac tandem aliquando ex iis emerſiſſet, aiunt eam ad lumen illud, à quo deſerta fue-
rat, hoc eſt ad Chriſtum rogandum, & obſecrandum, ſeſe conuertiſſe. Hunc porrò cùm
ad Pleroma iam reuerſus eſſet, atque vti probabile eſt, rurſus deſcendere pigeret, Para-
cletum

clerum, hoc eſt Saluatorem, ad eam emiſiſſe, patre ei potentiam omnem concedente, omniáque ipſius imperio ſubiiciente, atque item Æonibus: vt in ipſo omnia conderentur, tam quæ in aſpectum cadunt, quàm quæ oculorum obtutum fugiunt, hoc eſt, throni, deitates, dominationes. Comites etiam ei adiuncti ſunt Angeli, ipſius coætanei. At verò Achamoth, quemadmodum ipſi narrant, eum reuerita, primò quidem velum præ *Achamoth* pudore ſibi obduxit, poſteaquàm autem ipſum cum omnibus ſuis dotibus conſpicata eſt, viribus ex ipſius præſentia collectis, ad eum accurrit: ac tum ille ſcientiæ formam ei indidit, eámque perturbationibus liberauit. Nec tamen has ab ea ita ſecreuit, ac depulit, vt curam omnem earum abiiceret. (Nec enim deleri poterant, quemadmodum prioris Sophiæ affectiones: quòd radices iam egiſſent, ac robur contraxiſſent) verùm ſecretas eas confudit, & condenſauit, atque ex incorporea affectione, in corpoream materiam immutauit, ac deinde eam illis aptitudinem, & naturam attulit, vt in concretiones, & corpora venirent, efficerentúrque duæ eſſentiæ, altera mala, quæ ex paſſionibus extitiſſet, altera autem paſſionibus obnoxia, quæ ex conuerſione orta eſſet. Quæ etiam ipſa cauſa eſt, cur Saluatorem potentiâ fabricaſſe dicant. Achamoth autem affectu ſuo liberatam, præ lætitia contemplationem luminum eorum, quæ cum ipſo erant, hoc eſt Angelorum, quos ipſe comites habebat, arripuiſſe: cûmque ipſis congreſſam, fructus ſecundùm imaginem peperiſſe docent, partum videlicet ſpiritualem ad ſimilitudinem effectum ſatellitum Saluatoris. Tribus igitur his de eorum ſententia in ortum productis, vno nimirùm ex paſſione, quod erat materia, altero ex conuerſione, quod erat animale, tertiò quòd ipſa in lucem ediderat, hoc eſt, ſpirituali, ad formam ipſis afferendam, poſtea ſe conuertiſſe. Verùm id quod ſpirituale erat, haudquaquam ab ipſa informari potuiſſe, quoniam eiuſdem cum ea eſſentiæ erat. Itaque ad animalis eſſentiæ, quæ de ipſius conuerſione ortum habuerat, formationem ſe contuliſſe, ac diſciplinas eas, quæ à Saluatore profectæ ſunt, in lucem edidiſſe. Ac primùm ex animali ſubſtantia parentem, & Regem omnium, tam quæ eandem cum ipſo eſſentiam habent, hoc eſt, Pſychicorum, quæ etiam dextra appellant, quàm quæ ex paſſione & materia procreata ſunt, quæ quidem ſiniſtra vocant, informaſſe. Hunc enim omnia, quæ poſt eum extiterunt, ita formaſſe aſſerunt, vt occultè, ac nihil eiuſmodi ſentiens, à matre impelleretur. Quocirca & Metropatorem, & Apatorem, & Demiurgum, ac Patrem eum nuncupant, dextrorum quidem, hoc *Demiurgi appellationes.* eſt, Pſychicorum, Patrem eum dictitantes, ſiniſtrorum autem, hoc eſt, Hylicorum opificem, omnium verò Regem. Hanc enim Enthymeſin, ad Æonum honorem cuncta efficere cupientem, imagines eorum effeciſſe tradunt, vel potius Saluatorem operâ ipſius. Ab eo enim ipſam quidem in inuiſibilis Patris imagine ita conſeruatam eſſe, vt Demiurgo prorſus ignota eſſet. Hunc autem in Monogenis filij imagine, ſo reliquorum verò Æonum, Archangelos, & Angelos ex ipſo procreatos. Itaque Patrem eum, ac Deum eorum, quæ extra Pleroma ſunt, extitiſſe dicunt, vtpote omnium tam Pſychicorum, quàm Hylicorum effectorem. Diſtinctis enim duabus illis eſſentiis ante confuſis, atque ex incorporeis in corporeas immutatis, tam cœleſtia, quàm terreſtria condidiſſe, & Hylicorum, & Pſychicorum, & dextrorum, & ſiniſtrorum, & leuium, & grauium, & ſurſum tendentium, ac deorſum vergentium architectum extitiſſe. Septem enim cœlos ab eo conditos fuiſſe, ſupra quos eum eſſe aiunt. Ob idque Hebdomadem eum appellant: matrem autem illam Achamoth, Ogdoadem, ſeruantem videlicet numerum primigeniæ, ac principis illius, quæ in Pleromate eſt, Ogdoadis. Septem porrò hos cœlos ſpirituales eſſe aiunt, Angelóſque ipſos ſtatuunt, atque item Demiurgum ipſum Angelum Deo ſimilẽ, quemadmodum & Paradiſum qui ſuprà tertium cœlum ſitus eſt potentia, quartum Angelũ eſſe aſtruunt: Adamumq́; ab eo aliquid ſumpſiſſe, cùm in eo verſaretur. Atq; ita quidem Demiurgũ in ea opinione verſatum fuiſſe, vt ſe hæc omnia, ex ſeipſo conſtruxiſſe exiſtimaret: cæterùm ea feciſſe producẽte Achamoth. Cœlũ enim condidiſſe, cùm cœlũ ignoraret, & hominẽ effinxiſſe, cùm hominẽ neſciret: & terrã patefeciſſe, cùm terrã haudquaquã noſſet, atque eodẽ modo in omnibus rebus aiunt eum rerũ earum, quas efficiebat, formas, atque adeò ipſam quoque matrem, ignoraſſe: atque opinionis errore hoc ſibi finxiſſe, ſe ſolum omnia eſſe. Cauſam autem huiuſce opinionis ipſi matrẽ extitiſſe ferunt, quòd eum ita producere voluiſſet, caput qui dẽ & principiũ eſſentiæ ſuæ, dominũ autem, & arbitrum totius

negotij. Hanc porrò matrem,& Ogdoadē,& Sophiam,& Terram,& Hieruſalem,& ſan-
ctum Spiritum,& maſculino genere Dominum vocant. Verſari autem in medietate,ac
ſuprà Demiurgum quidem eſſe, infra autem aut extra Pleroma vſque ad conſummatio-
Ortus animantium. nem. Quoniam autem materialem eſſentiam ex tribus affectibus conflatam eſſe dicunt,
nempe ex metu,& mœrore, & anxietate, hanc rationem ineunt, vt ex metu quidem &
conuerſatione ea omnia,quæ anima prædita ſunt, coagmentata eſſe velint: Demiurgum
nempe ex Conuerſione,ex metu autem quicquid reliquum eſt animalis ſubſtantiæ, vt a-
nimæ brutorum animantium,& ferarum,& hominum. Ac propterea eum, quia imbecil-
lior ſit,quàm vt quæ ſpiritualia ſint cognoſcere queat, ſe ſolum eſſe Deum exiſtimaſſe, ac
per prophetas dixiſſe, Ego Deus,ac præter me non eſt alius. Ex mœſtitia autem ſpirituales
Ephes. 6. nequitias extitiſſe docent. Hinc enim & diabolum,quem & Coſmocratorem, id'eſt mun-
di principem vocant,& dæmonas,& angelos, ac ſpiritualem omnem nequitiæ ſubſtantiā
ortum duxiſſe. At vero Demiurgum quidem Pſychicum matris ſuæ filium eſſe dicunt,
Coſmocratorem autem Demiurgi opus. Et quidem Coſmocratorem, quæ ſupra ipſum
ſunt perſpecta habere,quia nequitiæ ſpiritus eſt: Demiurgum autem ignorare, quia Pſy-
chicus ſit. Porro matrem eorum in ſupercæleſti loco, hoc eſt in medietate, domiciliū ha-
bere. Demiurgum autem in ſubcæleſti,hoc eſt in Hebdomade: Coſmocratorem verò in
Elementa. noſtro hoc mundo. Poſtremò ex ſtupore & anxietate, velut ex ignobiliore ſtirpe, corpo-
rea,uti antè diximus,mundi elementa,prodiſſe: terram nimirum ſecundum ſtuporis ſta-
tum,aquam ſecundum metus motionem,aërem ſecundum mœroris concretionē,ignem
denique omnibus iis inſitum eſſe mortiferum & exitioſum, quemadmodum etiam igno-
rantiam hiſce tribus perturbationibus abditam & occultatam eſſe tradunt. Condito autē
mundo Hylicū etiam hominē effeciſſe,non illum quidem ex hac arida terra, ſed ab inui-
ſibili eſſentia,& fuſili ac fluida materia ſumptum, atq; in eum poſtea Pſychicum inſufflaſ-
ſe ſtatuunt. Húncque eum eſſe,qui ad imaginem & ſimilitudinem factus ſit. Hylicum e-
Homo. nim iuxta imaginem eſſe,Deo quidem perſimilem, verùm non eiuſdem cum eo eſſentiæ.
Pſychicum autem iuxta ſimilitudinem. Vnde etiam vitæ ſpiritum, eſſentiam eius dictam
eſſe,vtque ex ſpiritali defluuio exiſtat. Poſtea autem intextam ipſi pelliceam tunicā fuiſſe
aiunt,hoc eſt,corpus hoc quod in ſenſum cadit. At verò partum matris ipſius Achamoth,
quem ex Angelorum eorum,quibus Saluatoris latus cinctum erat, contemplatione pro-
tulit,quòd eiuſdem cum matre eſſentiæ,ac ſpiritualis eſſet, ne ipſum quidem Demiurgū
cognitum habuiſſe dicunt,: ſed furtim in eum neſcientem depoſitum fuiſſe, vt per eum in
animam ab eo conditam fuſus,& in hoc materia conſtanti corpore, velut vtero geſtatus,
& amplificatus,ad perfecti ſermonis ſuſceptionē aptus redderetur. Ergo ineffabili, vt ipſi
aiunt,virtute ac prouidentia factum eſt, vt ſpiritualis homo inſciente Demiurgo, vnà cum
ipſius inſufflatione à Sophia inſperſus ſit. Vt enim ille matrem ſuam, ita ipſius quoq; ſemē
ignorauit: quod etiam ipſum Eccleſiam eſſe dicunt, ſupernæ illius Eccleſiæ imaginem. At-
que hominem eum,quem fingunt huiuſmodi eſſe volūt, vt animam à Demiurgo habeat,
corpus à terra,carnem à materia,ac denique ſpiritualem hominē à matre Achamoth. Tria
igitur cùm ſint, Hylicum quidem,quod etiam ſiniſtrum vocant, ea eſſe conditione, vt ne-
ceſſariò ipſi pereūdum ſit,quippe quod nullum incorruptibilitatis afflatū recipere queat:
Pſychicum autem,quod item dextrum appellant, velut inter ſpirituale & hylicum inter-
iectum,eò abire,quocūque ſeſe inflexerit: ſpirituale denique ob eā cauſam emiſſum eſſe,
vt hic Pſychico coniunctum formetur, vnà videlicet cum eo eruditum in conuerſatione.
Atque hoc ſalem eſſe dicunt,& mundi lucem. Pſychicum etenim ſenſilibus diſciplinis o-
pus habuiſſe. Ob eamq; cauſam & mundum fabricatum eſſe aiunt: & Saluatorem ipſum
ad hoc Pſychicum, vtpote arbitrij libertate præditū, veniſſe, vt ipſi ſalutem afferret. Qui-
bus enim ſalutem allaturus erat, eorum primitias ipſum aſſumpſiſſe tradunt: nimirùm ab
Achamoth id quod ſpirituale eſt accepiſſe, à Demiurgo autem Pſychico Chriſto conue-
ſtitum fuiſſe, à diſpenſatione verò impoſitum ei corpus fuiſſe, animali eſſentia præditum,
atque ineffabili arte ita conſtructum, vt & oculis cerni, & tractari, ac denique pati poſſet.
Consummatio. Neque enim Hylicum quicquam, hoc eſt materiale, ab eo aſſumptum fuiſſe aiunt: quan-
doquidem materia ſalutis neutiquam capax ſit. Conſummationem porrò tū demùm fore,
cùm ſcientia informatum, atque perfectum fuerit, quicquid ſpirituale eſt, hoc eſt ſpiritua-
les

les homines,qui perfectam de Deo cognitionem habent, & ab Achamoth myſteria didi-
cerunt. Hos autem ſe eſſe ſtatuunt. Animalibus autem diſciplinis imbuti ſunt animales
homines,qui per opera,& nudam fidem confirmantur, nec perfecta cognitione præditi
ſunt.Quales nos,qui Eccleſię fidem profitemur, eſſe aiunt. Ex quo etiam nobis hoc ne-
ceſſe eſſe pronunciant,vt probas actiones adhibeamus: nec enim alioqui fieri poſſe, vt ſa- *Opera bona*
lutem conſequamur.At ſe non per actionem,ſed quòd naturâ ſpirituales ſint, omnino ac
ſine vlla dubitatione ſaluos fore affirmant. Vt enim Hylicum nullo modo ſaluris partici-
pem eſſe poſſe dicunt,quòd eius capax minimè ſit:ſic rurſus ſpirituale(quod ipſi ſe eſſe vo-
lunt)ea conditione eſſe,vt nullo prorſus modo interitũ atque corruptionem recipere que-
at,quibuſcunque tandem in flagitiis ſceleribúſque verſetur. Quemadmodum enim aurũ
in cœno poſitum,pulchritudinem ſuam haud proinde amittit, verùm naturam ſuam in-
columem ſeruat, nec detrimenti quicquam ei à cœno afferri poteſt: eodem modo ſeſe
quoque,quibuſlibet tandem in materialibus actionibus verſentur,nihil hinc lædi,nec ſpi-
ritualis eſſentiæ iacturam facere. Quò etiam fit, vt eorum perfectiſſimi quique omnia ea
quæ legis interdicto prohibentur,& de quibus affirmat Scriptura,quòd qui hæc faciũt re- *1.Cor.5.*
gni Dei hæreditatem minimè conſequentur, ſine vllo metu perpetrent. Nam & ea quæ *Hæreticorũ*
Idolis immolata ſunt,liberè ac ſine vllo diſcrimine edunt,nec iis inquinari ſe arbitrantur: *ſcelera.*
atque ad omnia Gentilium feſta & oblectamenta, quæ ad idolorum honorem, cultúmq;
celebrantur,primi confluunt:adeò vt nonnulli eorum, ne à ſanguinario quidem & fune-
ſto,Deóque & hominibus inuiſo ſpectaculo,in quo cum feris dimicatur, vel gladiatores
inter ſe pugnant,abſtinendum ſibi eſſe putent.Sunt etiam qui carnis voluptatibus ad ſatie-
tatem vſque obſequentes, carnalia carnalibus, & ſpiritualia ſpiritualibus perſolui aiunt.
Quinetiam ipſi partim occultè cum mulierculis iis, quas in doctrina ſua erudiunt, ſtupri
commercium habent,quemadmodum ipſæ ſæpè à quibuſdam ipſorum circumuentæ,at-
que in fraudem impulſæ,ac poſtea ad Dei Eccleſiam reuerſæ, cum reliquó ſuo errore hoc
quoque confeſſæ ſunt: partim apertè, perfrictáque fronte quaſcunque adamarint mulie-
res,eas à viris auulſas matrimonio ſibi copulant. Alij rurſus cùm honeſtè primùm, velut
cum ſororibus,habitare ſe finxiſſent,progrediente tempore deprehenſa fraus eſt, grauida
nimirùm à fratre facta ſorore. Ac pleraque alia impia & execranda flagitia deſignantes,
nos quidem,qui Dei metu cauemus,ne vel cógitatione tenus & ſermone peccemus,vt in-
doctos ac prorſus ignaros inſectantur:ſeipſos autem mirificè extollunt,ac perfectos appel-
lant,& ſemina electionis. Nos enim in vſu tantummodò gratiam accipere dicunt, ob idq;
fore,vt ea nobis adimatur:ſe autem eam, ab ineffabili, & omni nomine præſtantiori con-
iugatione cœlitùs deuectam,propriè poſſidere,ob eámque cauſam fore,vt ipſis accreſcat:
proindéque ſibi quouis modo faciendum eſſe, vt coniugij myſterium exerceant.Atque vt
hoc ſtolidis hominibus perſuadeant,his ipſis verbis vtuntur:Quiſquis in mundo exiſtens
mulierem non amauit,ita vt ea potiatur, non eſt ex veritate, nec ad veritatem perueniet,
quiſquis autem de mundo exiſtens cum muliere rem habuit,non perueniet ad veritatem,
quoniam in concupiſcentia mulieri ſuccubuit. Propterea nobis quidem quos Pſychicos
vocant,ac de mundo eſſe ſtatuunt, neceſſarium eſſe continentiæ ac bonarum actionum
ſtudium,vt per eas ad medietatis locum perueniamus:ſibi autem,hoc eſt,ut ipſi ſe vocant,
ſpiritualibus & perfectis,haudquaquam. Neque enim actionem aditum ad pleroma mu-
nire,ſed ſemen,quod puſillum quidem illinc emittitur, hîc autem adoleſcit ac perficitur.
Cùm autem vniuerſum ſemen perfectum fuerit, tum demùm Achamoth matrem ipſo-
rum ex medietatis loco migraturam,atque in pleroma ingreſſuram,ac ſpõſum ſuum, hoc
eſt Saluatorem ex omnibus ortum, accepturam eſſe, vt coniugium exiſtat Saluatoris, &
Achamoth. Et hoc eſſe, quod per ſponſum & ſponſam ſignificetur, quemadmodũ & ple-
roma per cubiculum nuptiale. At verò ſpirituales, animis exutos, ac ſpiritus intelligentes
effectos,incomprehenſibili & inuiſibili modo in pleroma ingreſſos, in ſponſas aſſignatum
iri Angelis iis qui Saluatorem circumſtant. Demiurgum portò iidem ipſum ad matris
Sophiæ locum, hoc eſt, ad medietatis locum tranſiturum eſſe, atque in eadem quo-
que regione animas eorum, qui iuſtitiam coluerint, in quiete futuras eſſe. Neque e-
nim Pſychici quicquam intra pleroma admitti. Quæ cùm ad hunc modum contige-
rint, tum verò fore, vt ignis ille qui in mundo deliteſcit, effulgeat, & accendatur, con-

fectáque vniuerſa materia, ſimul quoque cum ea conſumatur, atque in nihilum redigatur. Cæterùm Demiurgum nihil horum exploratum habuiſſe aſſerunt, antequàm Saluator aduenisſet. Sunt etiam qui dicant eum Chriſtum quoque filium ſuum produxiſſe, ſed animalem: ac de hoc per Prophetas loquutum eſſe. Hunc autẽ eum eſſe, qui per Mariam *Errores cõtra Christi incarnationem.* tranſmearit, perinde atque aqua per tubum manat: atque in ipſum, cùm Baptiſmi aqua tingeretur, Saluatorem illum, qui de pleromate erat, atque ex omnibus ortum traxerat, in columbæ forma deſcendiſſe. Quin ſpirituale quoque illud ſemen, ab Achamoth acceptũ, in eo extitiſſe. Ac proinde Dominum noſtrum primigenæ videlicet illius quaternitatis typum retinentem, ex quatuor hiſce conflatum fuiſſe tradunt, nimirùm ex ſpirituali quod ab Achamoth erat: ex animali, quod à Demiurgo: ex diſpenſatione, quod ineffabili arte conſtructum erat, ac denique ex Saluatore, quod erat columba illa, quæ in eum deſcenderat. Atque hunc quidem ab omni perpeſſione immunem permanſiſſe. Neque enim fieri poterat, vt is pateretur, qui compræhenſionem omnem, & oculorum obtutum fugiebat. Ob eámque cauſam ſublatum fuiſſe Chriſti Spiritum, qui in eum conditus fuerat, cùm ad Pilatum adduceretur. Quin ne ſemen quidem illud, quod à matre profectum fuerat, perpeſſum eſſe dicunt: etenim id quoque omni perpeſſione præſtantius eſſe, vtpote ſpirituale, ac ne in ipſius etiam Demiurgi aſpectum cadens. Ita de ipſorum ſententia Pſychicus demùm Chriſtus perpeſſus eſt, & is qui ex diſpenſatione myſtico modo conſtructus fuerat: vt per eum mater ſuperioris illius Chriſti, in cruce extenſi, quíque eſſentiæ formam Achamothæ impreſſerat, typum exprimeret. Hæc enim omnia figuras illorum eſſe tradunt. Animas porrò eas, quæ Achamothæ ſemen habuerunt, reliquis meliores ac præſtanciores eſſe aiũt: eóque nomine præ cæteris adamatas eſſe à Demiurgo, qui rei huiuſce cauſam haudquaquam perſpectam habebat, verùm beneficio ſuo tales eas eſſe exiſtimabat. Quocirca eas in Prophetas, vt ipſi inquiunt, & ſacerdotes, & reges conſtituiſſe, ac multa de hoc ſemine, tanquam ſublimiore natura prædito, verba à Prophetis habita fuiſſe interpretantur. Quin multa quoque matrem de ſublimioribus rebus loquutam eſſe, atque etiam per hunc, & per animas ab eo procreatas. Ac deinceps Prophetarum vaticinia ſcindunt, alia nempe à matre dicta eſſe volentes, alia à ſemine, alia à Demiurgo. Eodémque modo Ieſum alia Saluatoris, alia matris, alia Demiurgi inſtinctu dixiſſe, quemadmodum nos altius progredientes oſtendemus. Demiurgum autem, vt pote ea quæ ipſo ſuperiora erant, ignorantem, commotum quidem eſſe iis quæ dicebantur, cæterùm ea tandem pro nihilo duxiſſe, aliàs nempe aliam cauſam exiſtimantem, hoc eſt, vel ſpiritum vaticinantem, qui & ipſe peculiarem motum habeat, vel hominem, vel denique complexionem deteriorum: atque ita tantiſper in ignoratione perſtitiſſe, quoad Saluator acceſſiſſet. Cùm enim ille veniſſet, ex eo ipſum cuncta didiciſſe, libentíque animo ſeſe ad eum eum omni ſua potentia adiunxiſſe, eúmque eſſe Centurionem illum, de quo in Euangelio fit mentio, his verbis ad Saluatorem vtentem, Nam & ego homo ſub poteſtate mea *Mat. 18.* habeo milites, & ſeruos, & quod eis impero, faciunt. Eum autem in mundi adminiſtrandi munere, quandiu par erit, verſaturum: idque præſertim, vt Eccleſiæ commodis cura ſua ac diligentia conſulat, atque ob id etiam quòd quidnam ſibi præmij paratum ſit, perſpectum & exploratum habeat, hoc eſt, vt ad matris regionem perueniat. Iam verò homi- *Hominum tria genera* num tria genera conſtituunt, Spirituale, Hylicum, Pſychicum, quemadmodum fuerunt Cain, Abel, & Seth: vt videlicet ex his etiam tres naturas, non iam ſigillatim, ſed in genere demonſtrent. Atque Hylicum quidem ad interitum rendere: Pſychicum autem, ſiquidem meliorum rerum ſtudium amplectatur, in medietatis loco conquieturum, ſin verò deteriora conſectetur, ad ſimilia quoque profecturum. At ſpiritualia, quæ ab Achamoth ſata ſunt, ex eo tempore, huc vſq; in iuſtorum hominum animis hîc erudita & educata, quòd videlicet puſilla adhuc & tenera emiſſa ſint, poſt tandem, vbi omnes perfectionis numeros impleuerint, in ſponſas Angelis Saluatoris attributum iri tradunt, eorúmque animos in media regione vnà cum Demiurgo, ſempiterna quiete fruituros. Atque has ipſas animas rurſus diſtinguentes, aiunt, eas partim natura bonas eſſe, partim natura malas. Et bonas quidem eas eſſe, quæ ſeminis capaces effectæ ſint, eas autem quæ natura malæ ſunt, ita eſſe comparatas, vt ſemen illud nunquam omnino recipiant. His ita ab eis poſitis, quemadmodum nec Prophetæ vnquam prædicarunt, nec Chriſtus

docuit,

docuit, nec Apoſtoli tradiderunt, ſe præ cæteris mortalibus rerum omnium ſcientiam
perceptam habere gloriantur, quædam videlicet de iis, quæ literarum ſacrarum monu- *Gnoſticorũ iactantia.*
mentis haudquaquam prodita ſunt, lectitantes: &, quod dici ſolet, funem ex arena ne-
ctere ſtudentes, probabiliter interim, atque ad faciendam fidem appoſitè, vel parabolas
quaſdam Dominicas, vel Propheticas voces, vel Apoſtolica verba, iis quæ dicta ſunt, ac-
commodare conantur, vt ne commentum ſuum nullius teſtimonij authoritate niti vi-
deatur: ita tamen vt Scripturarum ordinem, ſeriémque tranſiliant, ac, quantum in ipſis
eſt, veritatis membra diſſoluant. Transferentes enim, ac refingentes, atque aliud ex alio
facientes, pleroſque per diuinorum oraculorum, quæ figmentis ſuis adaptant, prauè con-
ſarcinatam argutiam, in fraudem inducunt. Perinde ſcilicet, ac ſi quis Regis imagine ex
inſignibus gemmis, ab induſtrio quodam artifice pulchrè & eleganter elaborata, ſubie-
ctam hominis formam deleat, ac gemmas illas transferat, atque in diuerſum accommo- *Similitudo apta in Gnoſticos.*
det, caniſq; aut vulpis formam efficiat, & quidem malè conſtructam, ac deinde ſeriò af-
firmet, hanc eſſe pulchram illam Regis imaginem, quam peritus ille artifex condiderat,
(oſtendens nimirùm gemmas illas, quæ à priori quidem artifice, ad Regis imaginem præ-
clarè compoſitæ fuerant, verùm à poſteriore ad canis formam improbè tranſlatæ:) atque
per lapillorum ſpeciem imperitiores homines, quiq; regiam formam haudquaquam no-
runt, circumſcribat, fidémque ipſis faciat, putidum hoc vulpis ſimulachrum, pulchram il-
lam Regis imaginem eſſe. Ad eundem enim iſti quoque modum, anilibus quibuſdam
fabulis conſutis, ac deinde verbis, & vocibus, & parabolis hinc atque hinc auulſis, ora-
cula diuina fabulis ſuis accommodare ſtudent. Atque ea quidem omnia, quæ interno
pleromatis cœtui adaptant, iam cõmemorauimus: quæcunque autẽ iis etiã quæ à plero-
mate remota ſunt, ex Scripturis accommodare nituntur, ſunt huiuſmodi. Dominum *Scriptura detorta à Gnoſticis.*
extremis mundi temporibus, hac de cauſa ad ſubeundos cruciatus veniſſe aiunt, vt paſ-
ſionem eam, quæ poſtremò Æoni contigerat, indicaret, ac per ipſum finem quis negotij
illius quod Æonibus contigit, finis extiterit, declararet. Virginem autem illam, Archiſy- *Marc. 5.*
nagogi filiam, annós duodecim natam, quam ſuperueniens Dominus, à morte ad vitam
reuocauit, figuram eſſe Achamoth aiunt, quam extenſus ipſorum Chriſtus informauit,
luminiſq; quod eam deſeruerat, ſenſum ei reſtituit. Quòd autem ipſi, cùm abortus cu-
iuſpiam inſtar eſſet, Saluator apparuerit, Paulum in ea epiſtola, quam ad Corinthios ſcri- *1. Cor. 15.*
pſit, in hæc verba commemoraſſe. Poſtremò autem omnium, tanquam abortiuo viſus eſt
mihi. Quin Saluatoris quoque vnà cum æqualibus ſuis aduentum, ad Achamoth eodem
modo ipſum in eadem epiſtola declaraſſe, his verbis vtentem: Mulierem oportet vela- *1. Cor. 11.*
men habere in capite propter Angelos. Quòd autem veniente ad eam Saluatore, ipſa
præ pudore velamen ſibi obduxerit, perſpicuum id feciſſe Moſem, cum velamine vul-
tum ſuum obtexiſſet. Quinetiam paſſiones, quas ipſa ſubiit, à Saluatore in cruce ſignifi-
catas eſſe dicunt. Et quidem in his verbis, Deus meus, quare me dereliquiſti? nihil aliud *Mat. 27.*
indicaſſe, quàm quòd Sophia à lumine deſerta fuiſſet, atque ab Horo prohibita, quomi-
nus porrò progrederetur: mœrorem autem ipſius, cùm dixit, Triſtis eſt anima mea vſque *Mat. 26.*
ad mortem: metum verò, cùm his verbis eſt vſus; Pater, ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix
iſte: atque item anxietatem animiq; perplexitatem, cùm dixit, Et quid dicam, ignoro. Iam
triplex hominum genus ita eum demonſtraſſe docent: Hylicum nempe, cùm ei qui di-
cebat, Sequar te, hoc reſponſi dedit, Nõ habet filius hominis vbi caput reclinet. Pſychicũ *Luc. 9.*
autem, in eo quod ei qui dixerat, Sequar te, ſed permitte mihi prius renunciare his qui in *Ibidem.*
domo mea ſunt, ad hunc modum reſpondit, Nemo mittens manum ad aratrum, & re-
ſpiciens retrò aptus eſt ad regnum cœlorum. Hunc enim mediæ claſſis eſſe aſſerunt, *Mat. 19.*
quemadmodum & illum qui, cùm multas iuſtitiæ partes à ſe impletas eſſe profiteretur,
poſtea tamen eum ſequi detrectauit, opibúſque victus eſt, & à perfectione retardatus.
Nam & hunc de Pſychico genere fuiſſe illis placet. Denique ſpirituale in his verbis eum
indicaſſe, Sine mortuos ſepelire mortuos ſuos: tu verò profectus, annuncia regnum Dei. *Luc. 9.*
Et cum Zachæo publicano dixit, Feſtinans deſcende, quia hodie in domo tua oportet *Luc. 19.*
me manere. Hos namque ſpiritualis generis fuiſſe tradunt. Atque etiam parabola ea, in
qua de fermento agitur, quod mulier in tribus farinæ ſatis abſcondiſſe dicitur, tria hæc
genera declarari dicunt. Per mulierem enim Sophiam intelligendam eſſe docent, *Luc. 13.*

per farinæ ſata triplex hominum genus, ſpirituale, Pſychicum, Hylicum: fermentum au-
tem Saluatorem ipſum dictum eſſe. Paulum item Choïcos, Pſychicos, & ſpirituales di-
1. Cor. 15. xiſſe. Exempli cauſa cum dixit, Qualis terrenus, tales & terreni. Et rurſus, Animalis ho-
1. Cor. 2. mo non percipit ea quæ ſunt Spiritus. Et alio loco, Spiritualis omnia diiudicat. Illud au-
Ibidem. tem, Animalis non percipit ea quæ ſunt Spiritus, de Demiurgo vſurpatum eſſe aiunt, qui
cùm animalis eſſet, nec matrem, quæ ſpiritualis erat, nec ipſius ſemen, nec denique Æo-
nas qui in pleromate ſunt, cognouerit. Iam quòd eorum, quibus ſalutem allaturus erat,
Rom. 11. primitias Saluator aſſumpſerit, Paulum his verbis teſtatum eſſe, Si radix ſancta, vtique &
maſſa. Quo loco per primitias id quod ſpirituale eſt, ſignificari docēt, per maſſam autem
nos, hoc eſt Pſychicam Eccleſiam, cuius eum maſſam aſſumpſiſſe, atque in ſe contraxiſſe
dicunt, quoniam ipſe fermētum erat. Quòd autem Achamoth extra pleroma oberraue-
rit, atque à Chriſto formata, & à Saluatore quæſita ſit, indicare eum, cùm ſe ad ouē eam,
quæ à grege aberrauerat, veniſſe ait. Etenim per ouem aberrantem, matrem ſuam ſignifi-
cari aiunt, ex qua Eccleſiam hanc ſatam eſſe volunt. Per aberrationem autem intelligi
eius extra pleroma in paſſionibus commorationem, ex quibus materiam ortam eſſe fin-
Luc. 15. gunt. Per eam item mulierem, quæ domum ſuam euertit, & drachmam inuenit, ſuperio-
rem Sophiam intelligendam eſſe cenſent, quę quidem, perdita ſua enthymeſi, poſtea om-
nibus per Saluatoris aduentum perpurgatis, eam inuenit. Vnde etiam hanc de eorum
Luc. 2. ſententiam pleromati reſtitutam fuiſſe. Simeonem porrò qui in vlnas ſuas Chriſtum ac-
cepit, ac Deo gratias egit, & dixit, Nunc dimittis ſeruum tuum Domine, ſecundum Ver-
bum tuum in pace, Demiurgi figuram eſſe tradunt, qui veniente Saluatore, tranſlatio-
nem ſui didicit, & Bytho gratias egit. Conſimilem etiam in modum per Annam illam,
quæ in Euangelio Prophetiſſa dicitur, ſeptémque annis cum viro tranſactis, reliquum o-
mne vitæ tempus in viduitate confecit, quouſque Saluatorem vidit, eúmque agnouit,
atque apud omnes de eo verba faciebat, perſpicuè Achamoth ſignificari aſſerunt, quæ
quidem cum exiguo tempore Saluatorem, vnà cum ipſius æqualibus conſpexiſſet, per o-
mne reliquum tempus in medietate ſedem figens, operiebatur eum, ecquando rurſus ve-
niret, eámque ſuo coniugio reſtitueret. Quin ipſius quoque nomen proditum fuiſſe à Sal-
Mat. 11. uatore, cùm diceret, Et iuſtificata eſt ſapientia à filiis ſuis. Itémque à Paulo in his verbis,
1 Cor. 2. Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sed & coniugia ea, quæ in pleromate ſunt,
Paulum commemoraſſe, in vno oſtendentem. Nam cùm de vitæ huiuſce coniugio ſcri-
beret, hunc in modum eſt loquutus: Sacramentum hoc magnum eſt, ego autem dico in
Chriſto, & Eccleſia. Ioannem præterea Domini diſcipulum, primam Ogdoadem indi-
caſſe docent, hiſmet verbis vtentes. Ioannes Domini diſcipulus, rerum omnium ortum
exponere cupiens, iuxta quem Pater omnia produxit, principium quoddam ponit, id nē-
pe quod primò à Deo genitum eſt, quem & Nun, & vnigenitum Filium, ac Deum appel-
lauit, in quo Pater omnia ſeminali ratione procreauit. Ab eo autem Sermonem produ-
ctum eſſe, & in eo omnem Æonum eſſentiam, quam poſtea Sermo ipſe formauit. Quo-
niam igitur de primo rerum ortu verba facit, rectè à principio, hoc eſt à Deo, & Sermone
doctrinam ſuam inſtituit. Ad hunc porrò modum loquitur: In principio erat Verbum, &
Ioan. 1. Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. In
quibus verbis cùm primò hæc tria diſtinxiſſet, Deum, principium, & Verbum, rurſus ea
copulat: vt & horum vtriuſque productionem oſtendat, hoc eſt Filij, & Verbi, ac ſimul &
horum inter ſe, & cum Patre coniunctionem. In Patre enim, & ex Patre eſt principiū: In
principio autem, & ex principio Verbum. Rectè itaque dixit, In principio erat Verbum,
erat enim in Filio. Et Verbum erat apud Deum (principium etenim) & Deus erat Verbū.
Hoc enim conſequitur: id quippe Deus eſt, quod de Deo genitum eſt. Hoc erat in princi-
pio apud Deum. Productionis ordinem demonſtrat. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine
ipſo factum eſt nihil. Verbum etenim Æonibus omnibus, qui poſt ſe extiterunt, formæ
atque ortus author fuit. Quod factum eſt in ipſo, vita erat. Hic verò coniugium etiam
indicauit. Omnia enim per ipſum facta eſſe dixit: vitam autem in ipſo. Hæc quippe quæ
in eo facta eſt, coniunctior ei eſt, quàm ea quæ per ipſum facta ſunt. Cum eo namque
exiſtit, ac per eum frugeſcit. Quandoquidem ſubdit, Et vita erat lux hominum. Hominis
nimirùm vocabulo, Eccleſiam quoque æquiuocè ſignificauit: vt per vnam vocem, con-
iugij

iugij commercium declararet. Ex Verbo enim & Vita, homo & Eccleſia orti ſunt. Porto hominnm Lucem viram appellauit, quòd ipſi ab ea illuminati ſint, hoc eſt formati ac patefacti. Quod etiam Paulus his verbis ait, Omne autem id quod manifeſtatur, lux eſt. Epheſ. 5. Quoniam itaque vita & Hominem & Eccleſiam genuit ac patefecit, ipſorum proinde lux dicta eſt. Perſpicuè igitur per hæc verba Ioannes tum alia, tum ſecundam quaternitatem, hoc eſt Sermonem & Vitam, Hominem & Eccleſiam, declarauit. Quin prima quoque ab eo quaternitas indicata eſt. Nam de Saluatore verba faciens, dicénſque omnia quæ extra pleroma ſunt, per eum formata fuiſſe, fructum eum eſſe ait totius Pleromatis. Etenim Lucem eum appellauit in tenebris lucentem, nec ab iis comprehenſam: quandoquidem ipſis inſcientibus omnia quæ ex Paſſione facta ſunt, informauit. Ad hæc & Filium & veritatem & vitam eum dicit, & verbum carnem effectum: cuius gloriam, inquit, perſpeximus, & erat gloria ipſius quaſi gloria vnigeniti quæ à patre ipſi conceſſa fuerat, plena gratia & veritate. Planè igitur & accuratè primam quoque quaternitatem oſtendit, cum Parrem & Charim, Monogenem item & Veritatem dixit. Atque ad hunc modum Ioannes de principe atque omnium Æonum parente ogdoade locutus eſt. Patrem enim & Charin dixit, Monogenem, & Veritatem; Sermonem & Vitam, Hominem & Eccleſiam. Atque in hunc modum Ptolemæus. Cernis, vir chariſſime, qua illi vafricie vtentes ſibimet ipſis impoſturam faciunt, Scripturas nimirum vexantes, dum per eas, fidem commentis aſtruere conantur. Ob id enim ipſas quoque eorum voces appoſui, vt ex iis artificij verſutiem atque erroris improbitatem animaduertas. Primum enim ſi hoc Ioanni propoſitum fuiſſet, vt ſupernam illam ogdôadem declararet, productionis vtique ordinem ſeruaſſet, ac primam quaternitatem, vtpote auguſtiſſimam, velut ipſi dicunt, ſumméque venerandam, in primis nominibus collocaſſet, atque ita ſi ſecundam adnexuiſſet, vt per nominum ordinem, & ſeriem ogdoadis ordo demonſtraretur: non autem tanto pòſt interuallo velut obliuione captus, ac poſtea in memoriam rediens, vltimo loco quaternitatis primæ mentionem feciſſet. Deinde ſi coniugia quoque indicare voluiſſet, profectò Eccleſiæ nomen haudquaquam ab eo prætetitum fuiſſet: verùm aut in reliquis etiam coniugationibus maſculos appellare ſatis habuiſſet, (quippe quum æquè illæ vnà ſubaudiri poſſent) vt hac ratione vnitatem protſus ſeruaret: aut ſi reliquorum coniuges recenſebat, Hominis quoque coniugem declaraſſet, nec nobis ipſius nomen ex coniectura & diuinatione capiendum reliquiſſet. Plana eſt itaque expoſitionis huiuſce falſitas. Nam cum Ioannes vnum Deum omnipotentem & vnum vnigenitum Ieſum Chriſtum, per quem omnia facta ſunt, prædicet, hunc filium Dei, hunc vnigenitum, hunc omnium rerum effectorem, hunc veram lucem illuminantem omnem hominem, hũc mundi conditorem, hunc qui ad ſua venerit, & caro factus ſit, & in nobis habitauerit: hi ſpecioſæ orationis lenocinio expoſitionem detorquentes alium vnigenitum eſſe ſecundum productionem, quem etiam principium nuncupant, alium Saluatorem fuiſſe volunt, alium Sermonem Filium Monogenis, alium denique Chriſtum ad pleromatis inſtaurationem in lucem editum: atque vnum quodque eorum quæ dicta ſunt, à veritate dimouentes ac nominibus abutentes, ad inſtitutum ſuum tranſtulerunt: adeo vt de eorum ſententia Ioannes in tot verbis Domini Ieſu Chriſti mentionem nullam fecerit. Si enim patrem dixit & gratiam, & vnigenitum & veritatem, & verbum, & vitam & hominem, & Eccleſiam, iuxta illorum ſententiam de prima ogdoade hæc dixit, in qua necdum eſt Ieſus, necdum Chriſtus Ioannis præceptor. Quòd autem Apoſtolus non de ipſorum coniugiis, ſed de Domino noſtro Ieſu Chriſto, quem & Dei Verbum agnoſcit, verba fecerit, ipſemet apertè declarauit. Sermonem enim de eo verbo, de quo ſuprà in principio locutus fuerat, in ſummam redigens, exponens deinde ſubiungit, Et verbũ caro factum eſt, & habitauit in nobis. Atqui ſi verum eſt quod ipſi ponunt, haudquaquam Verbum caro factum eſt, vtpote quod ne ex pleromate quidem vnquã exceſſerit, ſed Saluator ille qui ex omnibus ortus eſt, natúque minor Sermone. Diſcite igitur, væcordes homines, Ieſum, qui noſtra cauſa paſſus eſt, atque apud nos habitauit, eum ipſum eſſe Dei Verbũ. Etenim ſi alius quiſquam ex Æonibus pro ſalute noſtra carnem aſſumpſiſſet, probabile fuiſſet Apoſtolum de alio verba feciſſe. Cùm autem verbum partis quod deſcendit, idem ſit etiã

quod aſcendit, ille inquam vnius Dei vnigenitus filius, benigna patris voluntate hominũ cauſa incarnatus, profectò non de quoquam alio, nec de ogdoade, verba fecit, verùm de Domino Ieſu Chriſto. Neque enim vt ipſi ſentiunt, Verbum caro factum eſt. Aiunt enim Saluatorem animale corpus induiſſe, ineffabili prouidentia ex diſpenſatione ad hoc fabricatum, vt & oculis cerni, & manibus tractari poſſet. Atqui caro eſt antiqua illa Adami è limo à Deo effictio, quam Dei Verbum verè factum eſſe Ioannes indicauit. Atque ita princeps eorum ac primigena ogdoas deleta & extincta eſt. Ex eo enim quòd & Verbũ, & vnigenitus & vita & lux, & Saluator, & Chriſtus & filius Dei, iſque ipſe ſalutis noſtræ cauſa incarnatus, vnus & idem eſſe demonſtratur, ruit ogdoadis eorum compago. Hac porro diruta, concidit omnis illorum hypotheſis, quam falſò velut ſomniantes, Scripturas exagitant, vt hypotheſim ſuam effingant: ac deinde voculas quaſdam & nomina quæ variis locis ſparſa ſunt, in vnum collecta ex genuino, vti iam diximus, ſenſu ad adulterinũ traducunt, perinde vtique facientes, atque illi qui argumenta quælibet ſibi proponunt, ac tum dant operam, vt Homeri verſibus ea contexant: adeo vt imperitiſſimi quique Homerum de illo recens elaborato argumento verſus huiuſmodi condidiſſe putent, ac multi per tritè compactam verſuum ſeriem eò adducuntur, vt ambigant num Homerus ita hæc elucubrauerit. Quo in genere illud eſt quod quidam Herculem ab Euriſtheo ad Inferni canem miſſum Homericis verſibus deſcribens, ad hunc modum cecinit. Nec enim quicquam prohibet quominus exempli gratia hæc commemoremus, cùm ſimilis idémque ſit vtriſque conatus.

Cento Homericus.

Hæc ait, atque alto ſuſpiria corde trahentem
Armus egregium Alcidem Stheneleia proles
Confeſtim ad Stygij deſcendere tecta tyranni
Iuſsit, vt inde canem ſuperas efferret ad oras.
Ergo ille intrepidus, furibundi more leonis,
Egreditur. Iuuenes illum, innuptæque puellæ,
Grandæuique ſenes, mœſti lachrimiſque madentes,
Exitium velut ad certum comitantur euntem.
At ductabat eum Cyllenius, atque Minerua
Norat enim ærumnas fratris duróſque labores.

Ecquis quæſo ex iis qui ſimplici ac minus vafro animo ſunt, hiſce verſibus non abripiatur, in eáque ſit opinione, vt Homerum in huiuſmodi argumento verſibus ita luſiſſe putet? At qui Homericæ poëſis argumentum callet, verſus quidem agnoſcet, materiam autem haudquaquam agnoſcet, vtpote qui compertum & exploratum habeat aliquid ex iis de Vlyſſe, aliquid de ipſo Hercule, aliquid de Priamo, aliquid de Menelao & Agamẽnone dictum eſſe. Quò fit, vt ſi ea dimouerit, ac ſuo quodque libro reddiderit, præſentem materiam de medio ſublaturus ſit. Ad eundem modum, qui veritatis normam, quam per baptiſmum accepit, firmam in ſe atque conſtantem retinet, vocabula quidem è Scripturis petita, & dictiones & parabolas agnoſcet: at nefarium & impium argumentum haud agnoſcet. Nam & ſi gemmas agniturus eſt, interim tamen vulpem pro regia imagine non admittet: verùm vbi ſingula eorum quæ dicta ſunt, in claſſem ſuam retulerit, ac veritatis corpori accommodauerit, ita demum eorum figmẽtum deteget, ac tale eſſe oſtendet, vt nullo modo ſubſiſtere queat. Quoniam autem in hac ſcena redemptio adhuc deſideratur, vt quiſpiam eorum Mimum velut emenſus, orationẽ mox ſubiungat, qua hunc euertat, operæpretium eſſe duximus, in quibus ipſi huiuſce fabulæ patres, vtpote diuerſis erroris ſpiritibus efflati, inter ſe diſſentiant, prius demonſtrare. Etenim hinc quoque certò perſpicere licebit, nulliſdum etiam allatis argumentis, & firmam eſſe eam, quæ ab Eccleſia prædicatur, veritatem, & falſos eorum atque adulterinos ſermones.

EXPOSITIO PRAEDICATIONIS VERITATIS QVAM *ab Apoſtolis Eccleſia perceptam cuſtodit.* CAP. 2.

ETENIM Eccleſia, tametſi per vniuerſum orbem vſque ad extremos terræ fines diſperſa, fidem eam ab Apoſtolis eorúmque diſcipulis acceptam, quæ eſt in vnum Deum patrem omnipotentem, qui fecit cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eis ſunt, & in vnum Ieſum Chriſtum filium Dei noſtræ ſalutis cauſa incarnatum, & in ſpiritum ſanctum, qui per prophetas Dei diſpenſationes & aduentus prędicauit, & ortum ex virgine, & paſſionem, & reſurrectionem à mortuis, & cum carne in cœlos aſcenſum dilecti Domini noſtri Ieſu Chriſti, & è cœlo in gloria patris aduentum ipſius ad inſtauranda omnia, & à morte ad vitam reuocandam omnem mortalium omnium carnem, vt Chriſto Ieſu Domino noſtro & Deo & Saluatori & regi de benigna patris inuiſibilis voluntate omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium & inferorum, & omnis lingua ei confiteatur, atque ipſe iuſtam de omnibus ſententiam ferat, ſpiritualia videlicet nequitiæ, & angelos tranſgreſſores, quique perfidè defecerant, impióſque item homines & iniuſtos, & flagitioſos & blaſphemos in ignem æternum mittens, iuſtis contrà & pietate præditis, quique ipſius præcepta ſeruauerunt, atque in ipſius charitate, partim iam inde ab initio, partim ex pœnitentia, perſtiterunt, vitam donet, atque incorruptibilitatẽ largiatur, gloriámque ſempiternam afferat. Phil. 2.

DE ECCLESIAE CHRISTIANAE VNANIMI CONSENSV, IN *his quæ ad fidem & traditiones pertinent.* CAP. III.

ACceptam inquam hanc prędicationem ac fidem, vti ante diximus, Eccleſia, tametſi per totum terrarum orbem ſparſa, ſummo ſtudio & cura, perinde atque vnam domum incolens, conſeruat, ac velut animam vnam atque vnũ idémque cor habens, his æquè fidem accommodat, & miro conſenſu, quaſi vno ore prædita, hæc prædicat, docet, ac tradit. Quanquam enim diſpares inter ſe mundi linguę ſunt, vna tamen & eadem eſt traditionis vis. Ac neque hæ, quæ in Germanis ſitæ ſunt, Eccleſiæ aliter credunt, aut aliter tradunt, nec quæ in Hiſpaniis aut Galliis, aut in Oriẽte, aut in Ægypto, aut in Aphrica, aut in mediterraneis orbis regionibus ſedẽ habent. Verùm vt Sol hic à Deo conditus in vniuerſo mũdo vnus atque idem eſt: ita etiã veritatis prædicatio paſſim lucet, omnẽſque homines, qui ad veritatis agnitionem venire cupiunt, illuſtrat. Nec verò aut is ex Eccleſiæ antiſtitibus, qui dicendi facultate pollet, ab his diuerſa dicturus eſt (nemo enim ſupra magiſtrum aſſurgit:) aut is rurſus, qui parum dicendo valet, traditioni detrimẽtum afferet. Nam cùm vna atque eadem fides ſit, nec qui de ea vberrimam orationẽ habere poteſt, exuberat: nec qui pauca habet quæ dicat, eam imminuit.

QVA RATIONE FIAT, QVOD QVIDAM PLVS, QVIDAM *minus cognitionis habere putentur.* Cap. 4.

QVòd autem quidam ingenio ac ſcientia præſtare, aut inferiores eſſe dicantur, non eò fit, quod argumentũ ipſum mutẽt, ac præter eum, qui huiuſce vniuerſitatis architectus & conſeruator eſt, comminiſcãtur, (quaſi non in eo nobis ſatis præſidij ſit) alium quendam Deum, aut alium Chriſtum, aut alium vnigenitum excogitent: verùm in eo demũ conſiſtit, vt quis ea omnia quæ in parabolis dicta ſunt, accuratius pertractet, fideique argumento accommodet, in eóque etiam, vt Dei molitionem ac diſpenſationem ob humani generis ſalutem factam exponat, quodque diuturna animi lenitate tum angelorum, qui ab eo receſſerunt, defectionem, tum hominum inobedientiam tulerit, explanet: quidque cauſæ ſit cur alia caduca, & alia æterna, alia cœleſtia & alia terrena, vnus & idem Deus procrearit, enarret: quáque de cauſa Deus, cum inuiſibilis eſſet, Prophetis tamen non in vna forma, ſed aliter aliis atque aliis conſpicandum ſe præbuerit, intelligat: qui etiam factum ſit vt plura Teſtamenta hominum generi contigerint, indicet, quiſque cuiuſque Teſtamẽti character ſit, edoceat: quid item cauſæ fuerit, quamobrem Deus omnia in incredulitate cõcluſerit, vt omnium miſereatur, inueſtiget: quam etiam ob cauſam Verbum Dei caro factum ſit, cruciatúſque

ſubierit, grata oratione complectatur: cur prætereà extremis temporibus, hoc eſt in fine potius quàm in initio, aduentus filij Dei extiterit, commemoret: de fine quoque ipſo & rebus futuris, quicquid in Scriptura ſitum eſt, explicet: tum etiam quamobrem Deus Gẽtiles, quorum ſalus deplorata erat, cohæredes & concorporeos, & participes ſanctorum effecerit, non taceat: quoque pacto mortale hoc corpus immortalitate, & corruptibile hoc incorruptibilitate induendum ſit, ediſſerat: denique quî populus factus ſit, qui populus non erat, & dilecta, quę dilecta non erat, & quî plures filij deſertæ, quàm eius quæ virũ

Rom. 9. habebat, prædicet. In his enim aliiſque id genus exclamauit Apoſtolus, O altitudo diui-

Arcana Deo commendanda. tiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & imperueſtigabiles viæ eius. In hoc inquã doctorum induſtria poſita eſt, non in eo vt quiſpiam vltra Creatorem & opificem Enthymeſin errantis Æonis, quæ ipſius parens ſit, prætereà comminiſcatur eóque blaſphemiæ prorumpat: aut rurſus in eo, quod ea ſublimius ſit, Pleromate, nunc triginta Æonas, nunc innumerabile Æonum Examen confingat: quemadmodum aiunt iſti diuinæ ſapientiæ verè expertes magiſtri: cum interim vera & vniuerſa Eccleſia vnam & eadem toto terrarum orbe fidem teneat, vt antè diximus.

QVÆ SIT VALENTINI SENTENTIA: & in quibus ab eo diſcipuli eius diſcrepent.

CAPVT V.

VIdeamus nunc, cùm vix duo aut tres ſint, quàm ſit inconſtans eorum ſen-

Hæretici nõ eadẽ de iiſdem reſpõdent tentia, vt qui de iiſdem non eadem dicant, verùm & rebus & verbis pugnantia inter ſe pronuncient. Siquidem Valentinus primus ex ea ſecta quæ Gnoſtica nuncupatur, veteres doctrinas ad characterem ſuum & inſtitutum accommodauit ad hunc modum docet. Statuit enim binarium quendam eſſe, qui nullo nomine exprimi poſſit: cuius altera pars Arretus vocetur, altera Sige. Poſtea ex hoc binario alterum binarium ortum eſſe cuius partem alteram Patrem, alteram veritatem appellat. Ex hoc porro quaternario Sermonem & vitã,

Valentini prima Ogdoas. Hominem & Eccleſiam editos eſſe. Atque hanc eſſe primam Ogdoadem. Et quidem ex Sermone & vita decem virtutes profluxiſſe, quemadmodum ſuperius diximus: ex Homine autem & Eccleſia duodecim: è quibus vnam, cùm ab aliorum cœtu ſeſe remouiſſet, reliquum negotium effeciſſe. Horos inſuper duos finxit, vnum inter Bythum & reliquum pleroma interiectum, progenitos Æonas ab ingenito patre diſtinguentem: alterum autem illotum matrem à pleromate dirimentem. Quin Chriſtum etiam non ab iis Æonibus, qui in pleromate ſedẽ habent, productum fuiſſe, verùm à matre illinc excluſa ſecundum meliorum recordationẽ non ſine quadã vmbra procreatum. Atque hunc quidem, vt qui maſculus eſſet, exciſa à ſe vmbra ad pleroma recurriſſe: matrẽ autem vnà cum vmbra relictam ac ſpirituali ſubſtantia orbatam, alterum filium extuliſſe: atque hunc eſſe Demiurgum, quem etiam eorum quæ ipſi ſubiecta ſunt principem ac velut imperatorem eſſe dicit. Cum eo porro productum etiam fuiſſe ſiniſtrum principem tradit: in quo nimirum ei cum illis conuenit, qui Gnoſtici falsò nuncupantur, de quibus poſtea diſſeremus. At verò Ieſum interdũ quidem ex eo, qui ab eorũ matre ſeſe contraxit, & cum rebus vni-

Valentini errores de Chriſto Ieſu, & Spiritu ſancto. Epiph. hæreſ. 32. Secundus hæreticus. uerſis refudit, hoc eſt ex Theleto ortum fuiſſe ait: interdum autẽ ex eo qui ad pleroma ſeſe retulerat, hoc eſt à Chriſto: nonnunquam rurſus ab homine & Eccleſia. Denique Spiritum ſanctũ ab Eccleſia productum fuiſſe, ad Æonum examinationem & fœcunditatẽ, vt qui inuiſibili modo in eos ingrediatur, efficiatque vt illi veritatis plantas proferant. Secundus autem Ogdoadem ita diſtinguit, vt alter quaternarius ſit dexter, alter ſiniſter: traditque illum lucem appellari, hunc tenebras. Virtutem autẽ illam quæ abſceſſit, atque ab aliis ſeſe remouit, non eſſe è numero triginta Æonum, ſed poſt triginta Æonas.

Eſt quædam ante omnia Proarche cogitationem omnem & orationem ac nomenclaturam ſuperans, quam ego Solitatem appello. Vnà cum hac Solitate vis alia exiſtit, quam item ipſam vnitatem voco. Vnitas porro hæc & Solitas, vnùm cùm eſſent, non proferendo protulerũt initiũ omniũ rerũ intellectuale, ingenitum, & inuiſibile: quod quidẽ initium monas appellatur. Cum hac porro Monade ſimul exiſtit vis eiuſdẽ cũ ea eſſẽtiæ, quã & ipſam vnã voco. Hę denique virtutes hoc eſt Solitas & vnitas, Monas & vnũ, reliquũ Æonũ gregem

gregem produxerunt.Iu,iu,heu,heu. Tragicam enim exclamationem ſubdere ſanè conuenit, ob tantam in fingendis nominibus audaciam: quemadmodum ille abſterſo omni pudore,nomina commento ſuo impoſuit, in eo enim quod ait, Eſt quædam ante omnia Proarche cogitationem omnem excedens, quam ego Solitatem voco, & rurſus, Cum hac Solitate vis alia exiſtit,quam & ipſam vnitatem nuncupo, manifeſtiſſimè ſe ea quæ dixit,commentitia eſſe confeſſus eſt,quandoquidem figmento ſuo eiuſmodi nomina impoſuit,quæ antè ab alio nomine impoſita fuerant. Perſpicuúmque eſt eum eſſe, qui temeritate adductus hæc nomina condiderit,ita niſi ille in mundo extitiſſet, nominibus veritas careret. Nihil igitur impedit quin alius etiam quiſpiam in eodem argumento nomina ſtatuat. *Commenta Gnoſticorũ.*

Alij rurſus ex ipſis primam ac primigeniam Ogdoadem his nominibus appellandam dixerunt. Primum Proarchen, deinde Anennoetum,tertiam Arretum,quartam Aoratum. Atque ex prima Proarche ortam eſſe primo & quinto loco Archen: ex Anennoeto autem ſecundo & ſexto loco Acataleptum:ex Arreto tertio & ſeptimo loco Anonomaſtum: ex Aorato denique quarto & octauo loco Agennetum, primæ Ogdoadis complementum, Atque has virtutes Bytho etiam & Sige antiquiores eſſe volunt, quò videlicet perfectis perfectiores & Gnoſticis eruditiores eſſe videantur. Ad quos meritò quiſpiã hæc verba vſurpare queat: O Nugatores Sophiſtæ.Etenim de ipſomet Bytho multæ variǽque apud eos ſunt ſententiæ. Alij enim cõiugis expertem eum eſſe dicunt,ac nec marem nec fœminam,nec omnino quicquam eſſe. Alij autem marem ſimul ac fœminam,eſſe aſſerunt,Hermaphroditi videlicet naturam ipſi tribuentes. Alij rurſus Sigen ei coniugem adiungunt, vt fiat prima coniugatio. *De Bytho varia ſententia.*

QVÆ SVNT IN QVIBVS NON conueniat inter Valentini diſcipulos.

CAPVT VI.

AT verò Ptolemęus, Bytho, quem illi pro Deo colunt, coniuges duas, quas etiam affectiones vocat, excogitauit ac dono dedit Cogitationẽ ſcilicet, ac voluntatem, Primùm enim in animum induxit aliquid proferre, ac deinde voluntas, vt ipſe inquit, ſecuta eſt. Quare duabus hiſce affectionibus, vel etiam virtutibus (virtutes enim eas rurſus appellat) hoc eſt Cogitatione & voluntate voluit inter ſe copulatis, Monogenis & veritatis ortus ex coniugio extitit: quoſquidem viſibiles duarum inuiſibilium patris affectionum typos & imagines prodiiſſe ait, hoc eſt veritatẽ voluntatis, & Nun Cogitationis. Ac propterea adueniente voluntate maſculus quidem ingenitæ Cogitationis imago extitit, fœmina autem voluntatis. Itaque voluntas Cogitationis facultas effecta eſt. Cogitatio etenim productionem illa quidem ſibi proponebat: cæterùm per ſe ipſa producere nequiebat quæ cogitabat. Cum autem Voluntatis facultas acceſſit, tum demum quod cogitabat in ortum produxit. *Ptolemæus.*

Ait Colobarſus primam Æonum Ogdoadem nõ gradatim ita productam eſſe, vt alius ex alio fluxerit: verùm ſimul & confertim omnes Æonas à propatore & Cogitatione ſua procreatos eſſe nõ minus certò aſſeuerat, quàm ſi ipſe obſtetricis munere functus fuiſſet. Ac iam non ex Sermone & vita hominem & Eccleſiam, nec ex Homine & Eccleſia, vt aliis placet, Sermonem & vitam procreatos eſſe ipſe cum ſuis ait: verùm alio modo id ita refert. Quod Propator emittere cogitauit, hoc Patris nomen accepit. Quoniam autem id quod produxit verum erat, hoc veritas appellatum eſt. Porro cum ſeipſum oſtendere voluit, hoc Homo dictum eſt. Denique poſtquam eos quos antè cogitauerat, protulit, hoc Eccleſia nuncupatum eſt. Locutus eſt Homo Sermonem: hic eſt primogenitus filius. Sermonem vita conſecuta eſt. Ita ogdoas prima confecta & abſoluta eſt. *Colobarſus.* *Ogdoas prima.*

QVAM PVGNANTES SINT VAlentinianorum inter ſe ſententiæ de Saluatore.

CAPVT VII.

QVin de Saluatore quoque non parua inter eos pugna eſt. Sunt enim qui eum ex omnibus ortum eſſe dicant: eáque etiam ratione Eudocetum ipſum nuncupant, quòd videlicet vniuerſo Pleromati patris gloriam per eum illuſtrare placuerit. Sunt item qui eum ex ſolis iis decem Aeonibus, quos Sermo & vita in lucem extulerunt, productum fuiſſe tradant: ob eámque cauſam Sermonẽ & vitam ipſum appellari, auita videlicet nomina retinentem. Alij rurſus eum ex duodecim illis Aeonibus, qui ex Homine & Eccleſia extiterunt, ortum eſſe malunt: hínceque fieri vt ipſemet ſeſe filium hominis cõfiteatur, tanquam Hominis nepos. Alij præterea eum Chriſti & Spiritus ſancti, qui fulciendi Pleromatis cauſa producti ſunt, ſobolem eſſe malunt: ob ídque Chriſtum eum dici, parentis nimirum illius, ex quo productus eſt, nomen ſeruantem. Non etiam deſunt, qui omnium propatorem & proarchen, & proanennœton Hominem vocari aſſerant: & hoc eſſe magnum illud & obſtruſum ſacramentum, nempe quòd vis illa quæ omnia ſuperat, complexúque ſuo continet, Hoc appellatur: eámque eſſe cauſam cur Saluator filium hominis ſe dicat.

Sibi nõ cõſtant hæretici.

QVÆ EST MARCI DOCTRINA.

CAPVT VIII.

IAm verò Marcus quidam, non paucos vtriuſque generis homines in errorem abductos, ad ſe illexit: quippe qui miſerum illum eorum, de quibus antè verba fecimus, impoſtorum emendatorem eſſe ducerent, cùm magicarum præſtigiarum peritiſſimus eſſet. His itaque, quos in fraudem induxerat, perſuaſit, vt totos ſeſe ad eum conuerterent, velut ad hominem ſingulari quadam ſcientia præditum, vímque maximam ab iis locis, qui nec oculis cerni, nec vllo nomine exprimi poſſunt, cõſecutum: veréque præcurſorem Antichriſti ſe præſtitit. Anaxilai eum ludicra, cum Magorum (ſic enim appellantur) verſutia coniungens, mirifica quædam edere cenſetur.

Marcici præſtigiatores.

DE PRODIGIOSIS MARCI ERRORIBVS.

CAPVT VIIII.

POcula vino mixta fingens ſe conſecrare, atque inuocationis verba in longius protẽdens, efficit vt purpurea & rubicunda appareant, exiſtimetúrque gratia ab iis, quæ ſupra omnia ſunt, ſanguinem ſuum per ipſius inuocationẽ in poculum illud ſtillare, geſtiántque ij qui adſunt, ex ea potione guſtare, vt etiam in ipſos gratia ea, quæ per hunc magum prædicatur, influat. Rurſus mulieribus pocula mixta porrigens, ipſas adſtante ſe conſecrari iubet. Quod cùm factũ fuerit, ipſe aliud poculum longè maius eo, quod à muliercula ſeducta conſecratũ eſt, proferens, atque ex minore illo, à muliere conſecrato, in id quod à ſe allatum eſt transfundens, ac ſimul hæc verba ſubiungens, Gratia ea quæ ſupra omnia eſt cogitationémque omnem & ſermonẽ excedit, interiorem tuũ hominẽ impleat, atque inſperſo in terrã bonã ſinapis grano, cognitionẽ ſuã in te amplificet, aliáque nonnulla huiuſmodi verba pronũcians, quibus miſerã illã velut œſtro quodã pungit, tum demũ præſtigiatoris hominis ſpecimẽ edit, magno videlicet poculo ex paruo vſqueadeo impleto, vt etiã redũdet. Atque alia

lia quædã cõſimilia faciẽs permultos feſellit,ac poſt ſe abduxit. Quin illud quoque à vero nõ abhorret,habere eum dæmonẽ quendã aſſeſſorẽ,cuius opera tum ipſe vaticinia edere videtur, tum etiam efficit vt eę omnes, quas dignas cenſet quibus gratiã ſuam impertiat, vaticinentur: Potiſſimũ enim circa mulieres ſtudium ſuum & operam impendit, eáſque præſertim quæ eleganter cultæ ſunt ac purpuratæ, maximiſq; opibus præditæ: quas perſæpe ad ſe allicere ſtudens, aſſentabundè ita alloquitur: Libet tibi gratiam meam impertire, quandoquìdem vniuerſorũ pater angelum tuum perpetuò cernit ante faciem ſuam. Locus autem tuæ magnitudinis in nobis ſitus eſt. Oportet nos vnum effici. Accipe primùm ex me, & per me, gratiam. Adorna teipſam,vt ſponſa ſponſum ſuum expectans: vt ſis quod ego,& ego viciſſim quod tu. Luminis ſemen in thalamo tuo colloca. Sponſum à me ſume,& capax ipſius eſto, atque in ipſo facito vt capiaris. En gratia in te deſcendit: aperi os tuum,& vaticinare. Reſpondente autem muliere, Nunquam vates fui, nec vaticinandi artem caleo, rurſus ille inuocationes quaſdam faciens, vt ſeductam illam in admirationem ac ſtuporẽ trahat, his eam verbis affatur. Aperi os tuum: loquere quicquid libet, & prophetabis. His igitur verbis illa ſtultè elata ac tumida, atque ob vaticinandi ſpem & expectationem, in qua verſatur animo incaleſcens, corde plus quàm par ſit ſubſultante, audacia effertur, ac meras nugas, & quicquid temerè occurrerit inaniter & impudenter, vtpote inani ſpiritu concalefacta (quemadmodum quidam nobis præſtantior de huiuſmodi mulieribus ait, Audax & impudens res eſt anima inani aere concalefacta:) ac deinceps Prophetiſſam ſeſe arbitratur, gratiáſque Marco agit, qui gratiæ ſuæ participem eam fecerit,eumq; non modo facultatum ſuarum largitione,vnde ille ingentem pecuniæ vim cogit,ſed etiam corporis ſui communicatione remunerari conatur,per omnia nimirum ei copulari ſtudens, vt cum eo in vnum veniat. Enimuero mulieres quædam fideliores, ac timore Dei præditæ, nec ab eo in fraudem inductæ, (quas æquè ac reliquas ſeducere inſtituerat, iubens eas prophetare,)exufflantes eum,ac diris omnibus deuouentes ab huiuſmodi choro ſeſe abſtraxerunt, vt quibus hoc exploratum eſſet, vaticinandi munus non Marci beneficio hominibus contigere,verùm eos demum,quibus Deus gratiam ſuam ſupernè immiſerit, diuinitus datam prophetiam habere, ac tum vbi, & quando, Deus voluerit, loqui, non autẽ cum Marcus iuſſerit. Etenim is qui iubet, eo cui imperatur maior eſt,atque authoritate præſtantior: quippe cùm ille præſit,hic ſubſit. Quocirca ſi Marcus aut alius quiſpiam eſt qui iubet, vt conſueuerunt iſti in cœnis illis quas ſortibus ineunt, ſemper ludere, atque alij aliis vt prophetent imperare, conſentaneáque cupiditatibus ſuis vaticinia ſibiipſis edere,nimirum is qui iubet homo cùm ſit maiore authoritate præditus erit,quàm Spiritus ſanctus: quod quidem fieri non poteſt. Verùm huiuſmodi ſpiritus,quibus illi imperant,quique ad eorum nutum arbitriúmque loquuntur, infirmi illi quidem & imbecilles ſunt, cæterùm audaces & impudentes, à Satana miſſi ad eos in fraudem & exitium impellendos, qui fidem eam, quam ab Eccleſia primùm acceperunt,firmam ac vegetam haud quaquam tuẽtur. Quòd autem Marcus amatoria quædam & illectantia pharmaca(quò videlicet earum quoque corporibus probrum & contumeliam inferat) ſi non omnibus, at certè nonnullis adhibere ſoleat, ipſæmet ſæpe, cum ad Dei Eccleſiam rediiſſent,confeſſæ ſunt, ſeq; corpore ab eo contaminatas fuiſſe, mitóque ipſius amore exarſiſſe: adeo vt Aſianus etiam quidam ex noſtris diaconus, cum eum hoſpitio excepiſſet,in hanc calamitatem inciderit. Ipſius enim vxor,ſingulari pulchritudine fœmina, tum animo tum corpore ab hoc mago corrupta eſt, eumque eum perdiu ſecuta eſſet, poſtea non ſine magno labore à fratribus conuerſa, per omne reliquum vitæ tempus admiſſum ſcelus confiteri non deſtitit, labem eam, quæ ei à mago acciderat, lugens ac lachrimis proſequens. Quin ipſius etiam diſcipuli,in iiſdem ſtudiis verſantes,mulierculas multas in fraudem impulſas corruperũt: perfectos interim ſe appellantes,atque ea ſcientiæ magnitudine præditos, vt nemo ad eam aſpirare poſſet,etiamſi Paulum dixeris, etiam ſi Petrum,aut alium quenquam Apoſtolorũ: verùm ſe ſcientia mortales omnes antecellere, ſolóſque ingentem illam ineffabilis potẽtiæ magnitudinem ebibiſſe,ac ſupra omnem virtutem in ſummo faſtigio collocatos eſſe: ob idq; etiam liberè quiduis perpetrare, nullo rei vllius metu affectos. Redemptionis enim beneficio effici, vt à iudice nec prehendi nec conſpici poſſint. Quod ſi etiam ille manum ipſis iniiciat, adſtantes ei vnà

Ditiores & formoſiores mulieres ad ſe allicere ſtudet Hæreticus.

Pſeudoprophetiſſa.

Hæreticum conſpuunt & abiiciunt mulieres Catholicæ.

Marcus hæreticus vxorem Diaconi hoſpitis ſui ſeduxit & corrupit.

Hæreticorũ inſania.

cum redemptione his ad eum verbis vtentur. O quæ Deo aſſides, & myſticæ ante Æonas Sigæ, quam magnitudines patris faciem ſemper intuentes, Duce te ac perductore vtentes, ſurſum formas ſuas abſtrahunt, quas illa magnopere audax animo informans, ob Propatoris bonum nos earum imagines produxit, cum tunc ſuperarũ rerum cogitationem inſomnij cuiuſdam inſtar haberet: en iudex imminet, ac præco cauſam dicere me iubet. Tu verò, vt res vtriuſque notas & exploratas habens, pro vtroque noſtram rationem, vt quæ vna ſit, iudici exhibe. Protinus autem vt mater hæc verba acceperit, Homericam
Orci galea. Orci galeam illis imponit, vt proſpectum eorum iudici eripiat, ſtatimq; ipſos ſurſum tractos in thalamum inducit, ſpõſiſq; ſuis attribuit. His verbis & actionibus multas quoque in Rhodanenſi noſtra regione mulieres in fraudem impulerunt: quæ quidem velut cauterio quodam inuſtam conſcientiam habentes, partim publicè pœnitẽtiam egerunt, partim cum id facere præ pudore non ſuſtinerent, ac tacitè quodammodo de vita Dei deſperarent, vel prorſus à fide deſciuerunt: vel certè in vtramq; partem propendent, quódque prouerbio dici ſolet, nec foris nec intus ſunt, hunc videlicet ex ſcientiæ filiorum ſemine fructum percipientes.

QVEMADMODVM MARCVS PER NVMEros & ſyllabas & per litteras hypotheſim ſuam conſtituere conatur.

CAPVT X.

HIC Marcus Colorbaſicæ Siges vuluam & conceptaculum ſe vnum fuiſſe dicens, vt qui Vnigenitus ipſi eſſet, defectus ſemen in ſe conditum ad hunc ferè modum peperit. Ipſam enim ſublimiſſimam quaternitatem ex iis locis quę
Quaternitas, quæ myſteria Marco patefecerit. nec in aſpectum cadunt, nec vllo nomine appellari poſſunt, muliebri forma ad eum deſcendiſſe (neque enim maſculam eius vim mundus ferre poterat) atque & quęnam eſſet, indicaſſe, & rerum omnium ortum, quem nemini vnquam nec Deorum hominum declarauerat, ei ſoli in hæc verba expoſuiſſe. Quando primũ is qui patris expers eſt, quíque nec in cogitationem cadit, nec ſubſtantia vlla præditus eſt, nec mas denique nec fœmina eſt, id quod in eo inenarrabile eſt, gigni, & quod inuiſibile eſt informari voluit, os aperuit, ac Sermonem ſibi ſimilem emiſit: qui adſtans hoc quod ipſe erat ei oſtẽdit, vtpote qui eius quod oculorũ ſenſum fugiebat, forma extitiſſet. Nominis porro pronuntiatio talis fuit. Primum nominis ipſius ſermonem protulit: qui quidem erat ἀρχὴ. Ac ſyllaba illius quatuor elementis conſtabat. Secundam adiunxit, quæ & ipſa quatuor elementa continebat. Deinceps & tertiam addidit, quæ etiam ipſa decem elementa complectebatur. Denique & quartam prolocutus eſt, quæ & ipſa duodecim elementorum erat: Itaque totius nominis enunciatio triginta literarum extitit ac quatuor ſyllabarum. Singula autem elementa peculiares litteras, ac notas, peculiaremq; pronunciationem, & figuras atque imagines habent, nec eorum quicquam eſt, quod illius, cuius elementũ eſt, formam perſpiciat. Quin ne ipſum quidem cognoſcit, imò nec vllam ex iis elemẽti vicini enunciationem nouit: verùm id quod enunciat, perinde eſſe arbitratur ac ſi totum enunciaret. Nam cum horum quodlibet vniuerſi pars ſit, ſonum ſuum integrum ſonum eſſe cenſet, nec tinnire deſinit, quouſque ad extremam extremi elementi literam ſingulariter
Reſtitutio vniuerſorũ. tinniens perueniret. Tunc autem rerum omnium in integrum reſtitutio exiſtit, cum omnia in vnam literam delabentia vnum & eundem enunciationis ſonum ediderint. Cuius
Amen. quidem enũciationis imaginem eſſe Amen illud, quod nos vnà dicimus, eſſe fingebat. Sonos autem eos eſſe, qui Æonem illum ſubſtantiæ expertem atque ingenitum informant.
Angeli. Atque has demum eas formas eſſe (quas Dominus angelos appellauit) quæ patris faciem perpetuo vident. Communia porro & enarrabilia elementorum nomina Æonas & Sermones & radices, & ſemina, & pleromata, & fructus nuncupauit. Singularia autem & cuiuſque propria in Eccleſiæ nomine contineri atque intelligi ait. Quorum elementorum extrema vltimi litera vocem ſuam emiſit, cuius vox ad elementorum imaginem egreſſa,

peculiaria

pecularia eliementa procreauit,ex quibus cùm hæc infera deſcripta,atque exornata, tum ea, quæ hæc anteceſſerũt, orta fuiſſe tradit. Et quidem literam ipſam, cuius ſonus ſonum infrà ſequebatur, à ſyllaba ſua ad Vniuerſi complementum ſurſum receptam eſſe: cæterum ſonum velut foras eiectum infrà remanſiſſe. At verò elementum ipſum à quo litera vnà cum ſua pronunciatione infrà deſcendit,triginta literarum eſſe aſſerit, quarum etiam quælibet alias rurſus literas continet, quibus literæ nomen exprimitur. Ac rurſus aliam atque aliam per alias atque alias literas appellari, ita vt literæ in infinitum quendam numerum excreſcant. Ad hunc autem modum apertius id quod dico intelliges. Elementũ Delta quinque literas complectitur, nimirum δ, & ε, & λ, & τ, & α: rurſuſque hæ literæ aliis literis perſcribuntur,aliæque item aliis. Si ergo tota elementi Delta coagmentatio in infinitum cadit, aliis nimirum alia gignentibus atque inter ſe ſuccedentibus, quãto tandem elemento illo maius vaſtiuſque tantum literarum pelagus erit? Et ſi vna litera vſque adeo infinita eſt, animaduertas velim, quæ in toto nomine ſit literarum profunditas, ex quibus Marci Sige Propatorem conſtare docuit. Qua etiam de cauſa Propatorem, quòd ſe comprehendi non poſſe perſpectum haberet, hoc ſingulis elementis, quibus etiam Æonum nomen imponit, dediſſe, vt propriam enunciationem quandoquidem ſingula vniuerſo pronunciando impares erant. Hæc autem Quaternitatem planius ipſi his verbis declaraſſe. Lubet ipſam quoque veritatem tibi ſpectandam proponere. Ex ſuperis quippe ædibus eam deuexi, vt nudam eam conſpicias,eiuſque pulchritudinẽ intelligas, atque adeo loquentem audias, eiuſque prudentiam admireris. Vide igitur caput eius ſurſum Α & Ω, collum Β & Ψ, humeros vnà cum manibus Γ & Χ, pectus Δ & Φ, diaphragma Ε & Υ, dorſum Ζ & Τ, ventrem Η, & Σ fæmora Θ & Ρ, genua Ι & Π, tibias Κ & Ο, crura Λ & Ξ, pedes μ, & ν. Hoc nimirum eſt de magi ſententia corpus veritatis, hæc elementi figura, hic literæ character. Atque hoc elementum hominem vocat, eſſeq; illud ait fontem omnis ſermonis,atque initium omnis vocis, & omnis inenarrabilis narrationem, & tacitè Siges os. Hoc inquam eſt veritatis corpus. Tu verò in altum ſublata mentis intelligentia ſuiipſius genitorem ac partis largitorem Sermonẽ ex ore veritatis audi. Hanc orationem cum illa habuiſſet, Veritatem coniectis in eum oculis, apertóque ore ſermonem edidiſſe ait, ac ſermonem hunc nomen factum eſſe, hoc inquam nomen quod ſcimus ac loquimur, Chriſtum Ieſum: quod cum protuliſſet, ſtatim conticuiſſe. Cum autem Marcus ab ea longiorem aliquam orationem expectaret, Quaternitas rurſus in medium progreſſa, his verbis vſa eſt. Vilem & contemnendum ſermonẽ eum eſſe arbitratus es,quem ex ore veritatis accepiſti. Atqui non hoc quod noſti,ac tenere te cenſes,antiquum nomẽ eſt. Vocem enim ipſius duntaxat habes: vim autem ignoras. Ieſus etenim inſigne nomen eſt,ſex literis conſtans,omnibus,qui vocati ſunt,notum ac perſpectum. At illud quod eſt apud Pleromatis Æonas, cum multis partibus conſtet, alterius formæ ac figuræ eſt, his demũ cognitum & exploratũ, qui cognatione ipſum attingunt, quotũque magnitudines apud eum ſemper ſunt. Quocirca ita habeto has vigintiquatuor literas, quæ apud vos ſunt, velut riuos quoſdam eſſe,tres eas virtutes, quibus vniuerſus ſuperiorum elementorum numerus continetur, adumbrantes. Sic enim exiſtima, nouem mutas literas patris & Veritatis eſſe, quòd videlicet muti ipſi ſint, hoceſt eiuſmodi qui nullis verbis exprimi poſſint. Semiuocales autem,quæ octo ſunt,ſermonis & Vitæ, quòd inter vocales & conſonantes velut mediæ interiectæ ſint,atque vt à ſuperioribus defluant,ita viciſſim inferiora ad eas referantur. Vocales porro,quæ ipſæ quoque ſeptem ſunt,Hominis & Eccleſiæ: quandoquidem vox per hominem progreſſa omnia informauit. Vocis etenim ſonus formam ipſis indidit. Habent igitur ſermo & Vita octo, Homo & Eccleſia ſeptem, pater & Veritas nouem. Quoniam autem non ſatis conſtabat numerus, is qui in patre inſidebat, deſcendit, ad eum videlicet à quo ſeiunctus fuerat idcirco miſſus, vt ea quæ facta erant, emendarentur,ac pleromatum vnitas æqualitate prædita vnam in omnibus,quæ ex omnibus manat, virtutem proferret. Atque ita ſeptenarius numerus octonarij vim accepit: factique ſunt tres loci numeris conſimiles,cum ſint ogdoades:qui quidem tres in ſe ducti quatuor & viginti efficiunt. Et quidem tria elementa,(quæ ipſe coniugij nexu cum tribus virtutibus deiuncta eſſe ait,ac proinde ſex ſunt, è quibus viginti quatuor literæ profluxerunt) per ſermone omni præſtãtioris quaternitatis rationem quadruplicatã eundem cum

[illegible] literarum myſterium.

Veritatis figura.

Quaternitatis verba conſiſta.

Literarum græcarum ratio.

ipſis numerum pariunt: quæ quidem illius eſſe ait, qui appellationem omnem excedit. Ea porro ad inuiſibilis ſimilitudinem à tribus virtutibus ferri. Atque horum elementorum imagines imaginum eas eſſe literas dicit, quas duplices appellamus: quæ quidem ſi viginti quatuor literis adiungantur, analogiæ vi tricenarium numerum edunt. Huius rationis & adminiſtrationis fructum in imaginis ſimilitudine extitiſſe ait eum qui poſt ſex dies quartus in montē aſcendit, ac ſextus factus eſt: qui deſcendit, atque in hebdomade detentus eſt, cum inſignis ogdoas eſſet, atque omnem elementorum numerum in ſe contineret: quem, cum ad baptiſmū acceſſiſſet, columbæ deſcenſus perſpicuè oſtendit, quę quidem eſt ω & α. Huius enim numerus eſt vnum & octingenta. Ob eamq́; cauſam dixiſſe Moſem ſexto die conditum hominem fuiſſe: iuxta adminiſtrationem autem ſexto die, quæ eſt paraſceue, vltimum hominem ad primi hominis regenerationem apparuiſſe. Cuius quidem adminiſtrationis principium ac finem extitiſſe ſextam illam horam, in qua ligno affixus eſt. Perfectum enim Nun, cum ſenarium numerum procreandi ac regenerādi facultate præditum eſſe perſpectum haberet, regenerationem eam, quæ per eum, qui inſignis apparuit, in hunc numerum contigit, filus lucis declaraſſe. Vnde etiam duplices literas inſignem numerum habere ait. Etenim inſignis numerus vigintiquatuor elementis adiunctus nomen triginta literarum conficit. Miniſtra porro, quēadmodum ait Marci Sige, ſeptem numerorum magnitudine vſus eſt, vt volūtarij conſilij fructus eluceret. Iam verò inſignem hunc numerū, inquit, nunc eum intellige, qui ab inſigni formatus eſt, quiq́; velut diuiſus ac bifariam ſectus eſt, foriſq́; manſit ac vi & prudentia ſua per productionem quæ ex eo extitit, ad virtutis Hebdomadis imitationem huic mundo ſeptem virtutibus conſtanti vitam dedit, eumq́; ita comparauit, vt rerum omnium quæ in aſpectum cadūt, anima eſſet. Atque hic quidem hoc opere vtitur, vt ſponte ac libera voluntate à ſe confecto: alia autem, vt quæ rerum immitabilium imitamenta ſint, matris cogitationem ſubminiſtrant. Ac primum quidem cœlum α proloquitur, proximum ε, tertium η quartum ac medium vim vocalis ι enunciat, quintum ο, ſextum υ ſeptimum & quartum à medio ω exprimit, quemadmodum Marci Sige, quæ multa quidem blaterat, cæterum nihil verè dicit, affirmat. Atque hæ virtutes, inquit, omnes ſimul inter ſe connexæ tinniunt, ac laudibus eum, à quo productæ ſunt, efferunt. Gloria autem huius ſoni ad propatorem trāſmittitur. Huius porro laudationis ſonum in terram delatum, eorum quæ in terra ſunt, effectorem ac parentem eſſe ait.

Senarij numeri ratio.

Cœli ſeptē, vocales ſeptem enunciant.

LOCA QVÆDAM SCRIPTVRÆ *à Marco detorta.*

Capvt XI.

HVIVS autem rei argumentum ducit ab infantibus recens in lucem editis, quorum ſonus, confeſtim atque ex vulua prodierunt, vniuſcuiuſque horum elementorum ſonum edit. Quemadmodum igitur, inquit ille, ſeptem virtutes ipſum gloria afficiunt: ſic etiam anima Marcum in infantibus plorans ac lugens, eum concelebrat. Atque hinc eſt quod Dauid ait Ex ore infantium & lactentiū perfeciſti laudem. Et rurſus, Cœli enarrant gloriam Dei. Hincq́; etiam fit, vt anima cum in laboribus & ærumnis verſatur, recreādi ſui cauſa in laudationis ſignū ω inclamet: quò nimirum ſuperior anima quod ſibi cognatum eſt, agnoſcens, opem ei mittat. Ac de toto quidem nomine quod triginta literarum eſt, & de Bytho qui ex huius literis incrementū capit, ac præterea de veritatis corpore, quod duodecim mēbris conſtat, ac ſingula mēbra duabus literis, ad hæc de ipſa voce, quā elocuta eſt, cùm nō elocuta ſit, & de nominis illius quod nullis verbis expreſſum eſt, reſolutione, ac denique de mundi hominiſque anima, quēadmodum diſpenſationem eam habent, quæ eſt iuxta imaginem, hoc pacto delirauit. Sequitur iam vt quonam modo Quaternitas parem ex nominibus vim ac facultatem ipſi demonſtrauit, referamus: vt ne quid eorum, quæ ab ipſis tradi accepimus, te fugiat, quēadmodum ſæpenumero à nobis poſtulaſti.

Pſal. 8.

QVO PA-

QVO PACTO MARCVS AD PRODIGIOSVM *dogma ſuum conſtituendum literis ac numeris abutatur.*

CAPVT XII.

AD hunc itaque modū, illa vndique ſapientiſſima Sige, viginti & quatuor elementorū ortum ipſi exponit. Cum Solitate enim vnitatem ſimul extitere: ex quibus duæ, vti ſuperius diximus, productiones extiterūt, Monas nimirum & Vnum: quæquidem inter ſe iuncta quatuor efficiunt. Bis enim duo ſunt quatuor. Ac rurſus duo, & quatuor in vnum iuncta ſenarium numerum declararunt. Senarius porro quater in ſe ductus viginti quatuor formas procreauit. Ac primæ quidem quaternitatis nomina, quæ ſancta ſanctorum intelliguntur, nec vllis verbis exprimi poſſunt, à ſolo filio cognoſcuntur, quæ pater ſcit quænam ſint. At verò auguſta ac venerāda nomina, quæque non ſine fide vſurpantur, apud eum hæc ſunt, ἄῤῥητος, σιγὴ, πατὴρ, ἀλήθεια. Huius porro quaternarij numerus totus eſt quatuor & viginti literarum. Nomen enim ἄῤῥητος ſeptem literas in ſe complectitur, σιγὴ quinque, πατὴρ totidem, ἀλήθεια ſeptem, quæquidem, hoc eſt bis quinque & bis ſeptem, in vnum coacta, quartum & vicenarium numerum conficiunt. Eodem etiā modo ſecunda Quaternitas, λόγος & ζωὴ, ἄνθρωπος & ἐκκλησία parem elementorū numerum oſtendunt. Quin Saluatoris quoque nomen id, quod in ſermonem cadit, hoc eſt ἰησοῦς ſex literarum eſt: illud autem quod omnem ſermonis facultatem ſuperat, viginti quatuor literarum. Eodem modo Chriſtus ſeptem literarum eſt: quod autem in Chriſto eiuſmodi eſt, vt omnem vim ſermonis excedat, literarum triginta. Atque hac ratione ipſe ſe dicit α & ω, vt περιστερὰ, id eſt columbam indicet: hunc enim numerū habet hæc auis. Apoc. 1.

Marci hæretici deliria de Silētio, vnitate, ſenario, & quaternitate.

At verò Ieſus, ait ille, inenarrabilem ortum hunc habet. Etenim ex prima illa rerum omnium parente Quaternitate ſecunda, Quaternitas filiæ inſtar proceſſit, atque ogdoas effecta eſt. Ex ea Decas prodijt, ſicq; decas & ogdoas extitit. Decas porro cum ogdoade iuncta, eamq; decuplans, octogenarium numerum peperit: rurſuſque octogenarium in decem ducens, octingenteſimum numerum procreauit. Ita cum vniuerſus literarum numerus ob octonario ad denarium progreſſus eſt, octo & octoginta emergunt: quod quidem eſt ἰησοῦς. Hoc enim nomen, ſi literarum numerum ineas, octo & octoginta efficit. Habes perſpicuè quinam de eorum ſententia ſupercœleſtis quoque Ieſu ortus ſit. Vnde etiam græcorum alphabetum vnitates octo, decurias octo, totidémque centurias cōtinere, quæ octingentorum octoginta octo numerum edant, hoc eſt Ieſum ex omnibus numeris conſtantem, ob idque α & ω eum nūcupari, vt ipſius ex omnibus ortus ſignificetur. Ac rurſus ad hūc modum id exponunt: Prima quaternitate iuxta numeri progreſſionem in ſeſe compoſita, exiit denarius. Vna enim & duæ & tres & quatuor in vnum conflatæ decem efficiunt, quod eſt Iota: idq; Ieſum eſſe volunt. Quinetiam Chriſtus, inquit, qui literarum octo eſt, primam ogdoadem ſignificat: quæquidē cum decade copulata octogenarium numerum peperit. Dicitur autem & filius Chriſtus, hoc eſt duodecas. Etenim nomen hoc υἱὸς literarum eſt quatuor, χρειστὸς autem octo: quæquidem ſimul iuncta duodecadis magnitudinem oſtenderunt. Enimuero priuſquam huiuſce nominis inſigne filius appareret, hoc eſt ἰησοῦς, in magna ignoratione & errore homines verſabantur. At poſtea quàm nomen ſex literarum conſpicuum factum eſt (carnem videlicet induens, vt ad hominis ſenſum liberetur, habens in ſe ipſo ſex & viginti quatuor) tum demum eo cognito, huiuſmodi ignoratione liberati ſint, atque à morte ad vitam aſcenderunt, vtpote quibus hoc nomen ad veritatis patrem ducis munus obierit. Placuiſſe enim rerum vniuerſarum parenti ignorationem depellere, ac mortem delere. Ignorationis porro depulſio ipſius cognitio extitit. Ob eamque cauſam de ipſius voluntate electum eum hominem fuiſſe, qui ad ſupernæ virtutis imaginem diſpenſatus eſt. Ex Quaternitate ſiquidē Æones profluxerunt. Etenim in quaternitate erant Homo & Eccleſia, Sermo & Vita. Ab his igitur, inquit, emanātes virtutes Ieſum eum, qui in terra apparuit, produxerunt. Et quidem Sermonis locum ſuppleuiſſe Angelum Gabrielem, Vitæ, Spiritum ſanctum, Hominis, Altiſſimi virtutem, Eccleſiæ denique locum Virginem indicaſſe. Sic nimirum apud eum is

Chriſti nominis numerus.

homo, qui ex diſpenſatione extitit, per Mariam in ortum editus eſt, quem rerum omniũ parens per vuluam tranſmeantẽ Sermonis opera ad ſui cognitionem elegit. Cùm autem ad aquam ſeſe contuliſſet, in ipſum columbæ inſtar deſcendiſſe illum ait, qui ad ſupera ſeſe receperat, ac duodecimum numerum expleuerat, in quo inerat ſemen eorum qui vnà cum eo ſati fuerant, ſimúlque & deſcenderant & aſcenderant. Hanc porro virtutem, quæ deſcendit, patris, ſemen eſſe, patrem & filium in ſe habens, eámque quæ per eos agnoſcitur, nec vlla ſermouis facultate exprimi poteſt, Siges virtutem, cunctóſque Æonas. Atq; hunc eſſe Spiritum illum, qui per os Ieſu verba fecit, ſeq; hominis filium confeſſus eſt, & patrem patefecit: quique in Ieſum deſcendit, ipſiq; copulatus eſt. Ac mortem, inquit, de medio ſuſtulit ille ex diſpenſatione Saluator: patrem autem Chriſtum Ieſum eſſe cognouit, Proinde Ieſum nomen eſſe illius, qui ex diſpẽſatione extitit, docet, impoſitum autem fuiſſe ad exprimendam hominis illius, qui in eum deſcenſurus erat, ſimilitudinem ac formationem. Hunc porro cùm excepiſſet, ſimul & ipſum hominem, & Sermonem, & patrem & Arreton, & Sigen, & Veritatẽ & Eccleſiam habuiſſe. Hæc verò iam & Iu, & Heu, & tragicam omnem exclamationem ac querelam ſuperant. Quis enim non in tantorum mendaciorum artificem & conſarcinatorem odio commoueatur, veritatem perſpiciens à Marco Idolum effectam, atque Alphabeti literis recens, &, vt prouerbio dicitur, heri ac nudiuſtertius, quaſi notis quibuſdam compunctam, cum iam inde à principio ſit? Græcè etenim ſe à Cadmo primùm ſex & decem literas accepiſſe confitentur: ac poſtea temporis progreſſu nunc Aſpiratas, nunc Duplices inueniſſe, Poſtremum verò omnium Palamedem Longas adieciſſe tradunt. Quid igitur? antequam apud Græcos hæ literæ extarent, non erat veritas? Etenim de tua ſententia, Marce, ipſius corpus Cadmo, iiſque qui Cadmi ætatem anteceſſerunt, poſterius eſt: iiſque item, qui reliquas literas addiderunt, atque adeo te quoque ipſo poſterius. Tu enim ſolus eam, quam tu veritatem vocas, in idolum redegiſti. Quiſnam autem tuam iſtam tot nugas effundentem Sigen feret, quæ & omni nomine ſublimiorem nominat, & omni ſermone ſuperiorem exponit, & imperueſtigabilem explicat: cumque quem tu corporis ac figuræ expertem eſſe ais, os apeuiſſe, ac Sermonem, tanquam vnum aliquod ex compoſitis animantibus produxiſſe dicit: ipſiúſquo Sermonem parenti ſuo ſimilem, atque inuiſibilis formam referentem, triginta elementa & quatuor ſyllabas continere? Ex quo ſequi neceſſum erit, vt de tua ſententia ille rerum omnium parens, perinde ac Sermo, triginta elementis & quatuor ſyllabis conſtet. Ecquis rurſus te feret in figuras & numeros, nunc triginta, nunc viginti quatuor, nunc ſex duntaxat, rerum omnium conditorem & artificem & effectorem Dei Sermonem concludentem, cumque in quatuor ſyllabas & triginta elementa diſſecantem? ac rerum omnium Dominum, qui cœlos firmauit, ad octingenteſimum octuageſimum octauum numerũ, æquè atque Alphabetum, deuehentem, patrémque qui omnia capit, cùm à nullo ipſe capiatur, in quaternitatem & ogdoadem, & decadem & duodecadem ſubdiuidentem, ac per huiuſmodi multiplicationes id quod in patre ineffabile eſt, omniq; cogitatione, vt ipſe inquis, præſtantius, exponentem? Et quem, tum corporis, tum ſubſtantiæ expertem appellas, eius naturam ac ſubſtantiam ex multis literis, quarum aliæ ex aliis gignantur, extruis ipſe, falſum dædalum, ac nefarium, ſupremæ virtutis fabrum te præbens: quamq; ab omni diuiſione remotã eſſe ais, in mutos & vocales ac ſemiuocales ſonos diſtribuens, idq; quod in ipſis mutum eſt, rerum omniũ parenti ipſiúſque Cogitationi falsò attribuẽs, in ſummam blaſphemiam grauiſſimámque impietatem eos omnes, qui tibi fidem adhibent, conieciſti. Quocirca etiam optimo iure, atque ad tantam temeritatem tuam perappoſitè Diuinus ſenex ac veritatis præco verſibus ita in te exclamauit: Marce idolorum architecte, & portentorum obſeruaror, Aſtrologicæ ac magicæ artis perite, per quas falſis & cum errore coniunctis doctrinis robur concilias, his qui à te ſeducuntur, apoſtaticæ virtutis facinora pro miraculis oſtendens, quorum edẽdorum facultatem per angelicam virtutem Azazelis pater tuus Satanas tibi ſuppeditat, vt qui te nefariæ atque impiæ verſutiæ præcurſorem nactus ſit. Atque hæc quidem verba in te torſit pius ſenex. Nos verò reliqua eorum myſteria, quæ longa ſunt, breui oratione complecti, & quæ diuturno tempore occultata ſunt, in lucem proferre conabimur. Sic enim facilè ab omnibus refelli poterunt.

Literarum Græcarum initia.

Marcũ quibus verbis ſenex quidã perſtrinxerit.

DE OVIS ERRORE ATQVE INVENTIONE FAnatica expoſitio : vnà cum pia authoris admonitione.

CAPVT XIII.

ORTVM igitur Æonum ſuorum, ouiſque aberrationem & inuentionē in vnum coniungētes, myſtico quodam & altiore ſenſu exponere nituntur iſti, qui omnia ad numeros detorquent. Ex vnitate enim & binario omnia coagmentata eſſe inquiunt : atque ab vnitate vſque ad quaternarium numerantes, ad hunc modum decadem gignunt. Vnum etenim, & duo, & tria, & quatuor, in vnum cōflata, decem Æonum numerum procrearunt. Rurſus autem binarius ab ea progreſſus vſque ad ſenarium, hoc eſt duo, & quatuor, & ſex, duodecadem effecerunt. Ac rurſus ſi à binario ad denarium vſque numeremus, exiſtit tricenarius, in quo octo, & decem, & duodecim continentur. Itaque duodecadem, quòd aſſeclam ſenarium habuerit, ſenarij ratione paſſionem vocant. Ob eamq́ue cauſam, quia circa duodenarium numerum error contractus ſit, ouem abſceſſiſſe atque aberraſſe : quandoquidem defectionem à duodecade factam eſſe contendunt. Eodemq́ue modo à duodecade etiam virtutem vnam abſcedentem periiſſe vaticinantur : eamque per mulierem eam ſignificari, quæ cùm drachmam amiſiſſet, accenſa lucerna eam inuenit. Sic igitur & numeros qui ſupererant, nempe in drachma nouem, in oue vndecim, inter ſe cōiunctos nonagenarium nonum numerum procreare, nouies quippe vndecim nonaginta nouem efficere. Vnde etiam ἀμὴν hunc numerum habere aiunt. Nec verò tibi aliam quoque eorum expoſitionem referre grauabor, vt vndecūque eorum fructum animaduertas. Literam enim η addita ſenarij nota ogdoadem eſſe volunt, vtpote à prima litera octauo loco ſitam : ac rurſus poſtea abſque ſenarij nota literarum ipſarum numerum ſubducentes, eaſq́ue vſque ad η copulantes, tricenarium edunt. Etenim qui ab α auſpicatus in η deſierit, per literarum numerum, dempta ſenarij nota, atque coniunctis literarum incrementis, tricenarium numerum reperiet. Etenim vſque ad elementum ε quindecim fiunt. Quibus ſi ſeptenarium adiunxeris, duo & viginti emergent. Ad quæ cum inſuper acceſſerit η, qui eſt octonarius, mirificus ille tricenarius expletur. Atque hinc adducti, ogdoadem triginta Æonum matrem eſſe probant. Quoniam igitur tricenarius numerus ex tribus virtutibus compactus eſt, ter in ſeductus nonaginta efficit. Ter enim triginta nonaginta ſunt. Atque item ternarius in ſeipſo compoſitus nonarium procreauit. Et quoniā duodecimus Æon abſcedēs vndecim alios ſurſum reliquit, aiūt literarū formā in λόγῳ .i. ſermonis figura aptè & congruenter ſitam eſſe. Vndecimā enim literarū eſſe λ, qui tricenarius eſt numerus, atque ad ſupernæ diſpenſationis imaginē collocatam eſſe: quandoquidem ab α, ſi ſenarij notam excepetis, literarum numerus vſque ad λ compoſitus, iuxta earum incrementum adiuncta λ nonum ac nonagenarium numerum efficit. Quòd autem λ, quæ ordine vndecima eſt, ad æqualis ſuæ inueſtigationem deſcenderit, vt duodenarium numerum abſolueret, eoq́ue inuento expleta ſit, perſpicuum eſſe ex ipſa figura literæ M quæ ex duabus λ compoſita eſt. Ex quo etiam effici, vt ipſi nonagenarij noni locum, hoc eſt defectum, ſiniſtræ manus typum per cognitionem fugiant, vnum autem conſectantur, quodquidem ſi ad nonaginta nouem acceſſerit, ad dextram eos manum transfert. Equidem non dubito, vir chariſſime, quin tu, cum hæc leges, huiuſmodi ipſorum falſa ſapientiæ opinione ſeſe venditantem ſtultitiam effuſè riſurus ſis. Æquum eſt autem eos lugere, qui talem Dei cultum, veréque ineffabilis potentiæ magnitudinem, totq́ue ac tantas Dei adminiſtrationes per Alpha & Beta, ac per numeros adeo frigidè & contortè lacerant. Ii autem omnes qui ab Eccleſia abſcedunt, atque anilibus hiſce fabulis fidem arrogant, verè ipſimet à ſe condemnati ſunt : quos Paulus nobis poſt vnam atque alteram admonitionem vitandos eſſe præcipit. Ioannes verò Domini diſcipulus condemnationem eorum auxit, vt qui ne ipſis quidem ſalutem à nobis dici velit. Qui enim, inquit, dicit eis, Aue, communicat operibus eorum malis. Idq́ue haud ſane abs re. Non enim eſt ſalus impiis dicit Dominus. Impij enim, imò omni impietate ſceleratiores iſti, ſunt, qui cœli ac terræ conditorem, ſolum Deum omnipotentem, præter

Figmēta de oue perdita, numero binario, & ſenario.

Luc. 15.

Amen.

Gnoſticorū veſania deplorāda eſt.

Tit. 3.

2. Ioan. 9.

quem Deus alius nullus eſt, ex defectu, eoq́; ex alio defectu orto, productum eſſe dicunt:
ita vt de eorum mente ac ſententia à tertio defectu ortum traxerit. Quamquidem ſentẽ-
tiam profectò exufflare & execrari debemus, procúlque ab eis fugere: quóque aſſeueran-
tius loquuntur, atque inuentis ſuis impenſius oblectãtur, eò magis perſuaſum habere eos
à malorum ſpirituum ogdoade vehemẽtius afflari. Quemadmodum enim ij qui in phre-
neſim inciderunt, quò effuſius rident, ac valere ſe exiſtimant, atque vt ſani omnia faciunt,
nonnulla etiam ſupra quàm ſani, eò grauius ac periculoſius ægrotant: ad eundem modũ
hi quoque, quò magis inſigni quadam ſapientia pollere ſibi videntur, ſeque ipſos eneruãt
dum arcu immodicè contento iaculantur, tantò magis deſipiunt. Egreſſus enim immun-
Luc. 11. dus, ignorantiæ ſpiritus, ac poſtea eos non Deo, ſed mundanis quæſtionibus occupatos
nactus, aſſumptis ſeptem aliis ſpiritibus nequioribus ſe, eorúmque animo, quaſi quæ ſu-
pra Deum ſint cogitatione comprehendere queant, intumefacto, atque aptè ad ſuſcipiẽ-
dam fraudem comparato, malorum ignorantiæ ſpirituum ogdoadem in eos immiſit.

QVAS ÆONVM SVORVM FIGV-ras afferant. CAP. XIIII.

LIbet etiam, quo pacto creationem ipſam ad inuiſibilium imaginem à
Demiurgo, velut ignorante eo, per matrem fabricatam eſſe aiunt, tibi
exponere. Primùm igitur quatuor elementa, ignem, aquam, terram,
aerem, ad ſupernæ quaternitatis imaginem producta fuiſſe tradunt: eo-
rum autem actiones hoc eſt caliditatem, frigiditatem, ſiccitatem, & hu-
miditatem in eundem numerum adiunctas, Ogdoadis imaginem planè
referre. Deinde virtutes decem ad hunc modum recenſent. Primùm ſeptem corpora
globoſa orbiculari forma prædita, quæ etiam cœlos appellant. Tum orbem eum, cuius
complexu illa continentur, quem item octauum cœlum nominant. Poſtremò Solem &
Zodiaci circuli ratio. Lunam. Hæc, quæ decem numero ſunt, inuiſibilis illius decadis, quæ à Sermone & Vita
prodiit, imagines eſſe contendunt. At verò duodecadem per eum orbem, qui ſignifer ap-
pellatur, indicari. Per duodecim enim ſigna duodecadem illam ex Homine & Eccleſia
natam perſpicuè adumbrari dicunt. Et quoniam Vniuerſitatis conuerſioni, cuius ſumma
eſt celeritas, Saturnus, ſublimiorem locum tenens, è contrario adiunctus eſt, qui ad caui-
tatem ipſam grauat, reliquorumque orbium celeritatem tarditate ſua compenſat: adeo
vt ipſe trigeſimo quoque anno conuerſionem ſuam à centro ad centrum conficiat. Qua
etiam de cauſa Hori, qui ipſorum matrem triginta nominibus præditam continet, figu-
tam eum eſſe aiunt. Lunam rurſus cœlum ſuum triginta diebus peragrantẽ, per hos dies
numerum triginta Æonum expreſſiſſe. Quin Solem quoque duodecim menſibus orbem
ſuum obeuntem circularemq́; ſuam in integrum, vt ita dicam, reſtitutionem terminantẽ,
per duodecim menſes Duodecadem apertè demonſtrare. Dies item, qui duodecim ho-
rarum ſpatio definiuntur, illuſtris Duodecadis figuram gerere. Horam item quæ duode-
cima diei pars eſt, triginta gradibus ad exprimendam Tricenarij figuram ornatam eſſe.
Atque ipſius etiam Signiferi orbis ambitum eſſe trecentorum ſexaginta graduum: quod-
libet enim ſignum triginta gradus habere. Eodemq́; modo per circulum, coniunctionis
illius, quæ inter duodecim & triginta exiſtit, imaginem ſeruatam eſſe aſtruunt. Quin
Terra duodecim climata. ipſam quoque terram (quam in duodecim climata diuiſam eſſe, ac ſingularem in ſingu-
lis quibuſque climatibus virtutem cœlitus ad perpẽdiculum ſuſcipere fœtuſq́; virtuti illi,
quæ influxionem ſuam traiicit, ſimiles procreare aiunt) Duodecadis, eiuſq́; filiorũ aper-
tiſſimum typum eſſe affirmant. Adhæc Demiurgum aiunt, cùm in animo habuiſſet ſu-
pernæ Ogdoadis infinitatem, æternitatem, interminatamq́; ac temporis expertem natu-
ram imitari, nec, quia ex defectu ortus erat, ipſius conſtantiam & æternitatem exprime-
re potuiſſet, hanc rationem iniiſſe vt æternitatem ipſius in tempora & temporum articu-
los, ingentéſque annorum numeros deponeret: quòd videlicet numeroſa temporum co-
pia infinitatem eam ſeſe imitando conſequi exiſtimaret. Hîc porro, cùm veritas ei velut de
manibus elapſa eſſet, ſubſecutum fuiſſe mendacium dicũt: ob eámque cauſam expletis
temporibus fore, vt opus ipſius intereat.

QVOMO-

QVOMODO AD FIGMENTA SVA CONSTItuenda Scripturam detorqueant. Cap. XV.

ATque huiuſmodi ſunt quæ de rerum ortu afferunt, gignentes quotidie ſinguli pro virili ſua aliquid noui. Neque enim perfecti viri apud eos exiſtimatione floret, niſi qui ingentia mendacia produxerit. De propheticis autem ſcriptis, quæcunque ad inſtitutum ſuum detorquēdo accommodant, oſtendere primùm, ac deinde ea refellere operæpretium eſt. Moſes enim, inquiunt, creationis opus exordiens, ſtatim in ipſo limine matrem omnium rerum oſtendit, cùm dixit: In principio creauit Deus cœlum & terrā. Quatuor etenim hæc nominans, Deum, Principium, cœlum & terram, quaternitatem ipſorum, vt quidē ipſi aiunt, expreſſit. Quin id quoque, quod in ea obtutū oculorum fugit tectumq; atque abſtruſum eſt, his verbis indicauit: Terra autem erat inuiſibilis & incondita. At ſecundam quaternitatem, primæ quaternitatis ſobolem, ita ipſum extuliſſe volunt, cum abyſſum & tenebras, aquam, & ſpiritum, qui ſuper aquas ferebatur, nominauit. Moxque Decadis mentionem haud obſcurè facientem, diem & noctem, & firmamentum & veſperam, & id quod vocatur Mane, aridam item & mare, & herbam, ac decimo loco lignū dixiſſe: ſicque per decem hæc vocabula decem Æonas indicaſſe. Duodecadis porro virtutem ad hunc modum apud eum adumbrari. Solem enim & lunam, & ſtellas & tempora, & annos, & cete, & piſces, & reptilia, & volatilia & quadrupedia, & feras, & poſt hæc omnia duodecimo loco hominem dicere. Ad hunc ſcilicet modum à Spiritu tricenarium illum per Moſem commemoratum eſſe tradunt. Quin hominem quoque ad ſupernæ virtutis imaginem effectum, vim eam in ſe habere, quæ ab vno fonte promanat. Hanc autem in cerebri regione inſidere, ex eaque vires quatuor ad ſupernæ quaternitatis imaginem profluere, quarum vna viſus, altera auditus, tertia odoratus, quarta guſtatus nuncupatur. At verò Ogdoadem per hominem ita indicari, quòd nimirum aures duas habeat, totidémque oculos, duas item nares, duplicémque guſtum, amari nempe & dulcis. Totum verò hominem totam tricenarij illius imaginem ita referre docent. In manibus enim eum decadem per digitos geſtare: in toto item corpore, quod duodecim membris conſtat, duodecadem. Illud enim perinde partiuntur, ac veritatis corpus apud ipſos diuiditur: de quo ſuperius à nobis dictum eſt. Ogdoadem denique, vt quæ nec verbis exponi, nec oculis cerni poſſit, in viſceribus abſtruſam intelligi. Rurſus ingens illud luminare, hoc eſt Solem, ob Quaternitatis numerū quarto demum die idcirco conditū eſſe aſſerunt. Eodémq; modo tabernaculi illius à Moſe conſtructi atria, ex byſſo & hyacintho, & purpura & coccino elaborata eandem apud ipſo imaginem oſtendunt: poderq; item ſacerdotis quatuor ingentis pretij lapillorum ordinibus adornatus, de eorum ſententia quaternitatem deſignat. Et ſi quæ alia huiuſmodi in Scripturis ſita ſunt, quæ ad quaternarium numerum reuocari queant, quaternitatis ſuæ cauſa facta ea eſſe contendunt. Ogdoadē rurſus ita demonſtrari. Octauo die hominē effictum eſſe aiunt. Quandoque enim cū ſexto die, quādoq; rurſus octauo conditū eſſe ipſis placet. Niſi fortaſſe hoc dicturi ſunt Choicum quidē ſexto die conditū fuiſſe, carnalem autē octauo. Hæc enim apud eos diſtincta ſunt. Quidam autem alium eſſe volunt hermaphroditū eum hominē, qui ad Dei imaginem ac ſimilitudinē extiterit, quem etiam Spiritualē eſſe aiunt: alium, qui ex terra effictus ſit. Quin diſpenſationē quoq; illam arcæ in diluuio, in qua octo homines exitio erepti ſunt, perſpicuam ſalutaris Ogdoadis indicem eſſe aiunt. Idemq; ipſum ex eo ſignificari, ꝙ Dauid inter fratres ſuos natu octauus ſit. Itidemq; per circūciſionem eam, quæ octauo die adhibebatur, ſupernæ Ogdoadis circunciſionē declarari. In ſumma, quicquid in Scripturis inuenitur, quod ad octonariū numerū referri queat, id Ogdoadis myſteriū explere aſſerunt. Conſimilem etiam in modum decadem per eas gentes ſignificari aiunt, quas Deus ſe Abrahæ in poſſeſſionem daturum receperat: atque item per id quod Sara exactis decem annis ancillam ſuam Agar ei conceſſit, vt ex ea liberos gigneret, idem oſtendi. Quin ille quoque Abrahæ ſeruus ad Rebeccam miſſus, eique in puteo armillas decem aureorum dono offerens, & ipſius fratres decem dies eam retinentes, Hieroboam item decem ſceptra accipiens, & decem tabernaculi atria, & columnæ decem

Qui perfecti habeantur inter Gnosticos.

Gen. 1.

Quaternitas.

Decas.

Duodecas.

Ogdoas.

cubitorum magnitudinis,& decem filij Iacob ad emercandum frumentum in Ægyptum primò miſſi, & decem Apoſtoli, quibus abſente Thoma Dominus apparuit, inuiſibilem apud eos decadem exprimebant. Iam verò Duodecadem, circa quam paſſionis defectus myſterium contigit, ex qua paſſione ea omnia quæ in oculorum obtutum cadunt, conſtructa eſſe volunt, inſigniter ac perſpicuè quibuſuis Scripturæ locis poſitam & conſignatam eſſe aiunt. Nam & duodecim filios Iacob, ex quibus duodecim etiam tribus manarunt, & rationale illud variegatum, duodecim lapillos habens, & duodecim tintinnabula,& duodecim lapides infra mõtem à Moſe collocatos,eoſque item qui à Ioſue in flumine, totidémque alij trans flumen ſiti ſunt,& eos qui fœderis arcam geſtabant, & lapides eos,qui ab Elia in vituli holocauſto fixi ſunt,& Apoſtolorum numerum, ac denique omnia quæ duodenarium numerum continent, Duodecadem ſuam exprimere dicunt. Horum porro omnium coniunctionem, quem tricenarium appellant, per arcam Noe,cuius altitudo triginta cubitorum erat, & per Samuelem qui Saulem inter eos quos ad epulas inuitauerat, primo loco collocauit, & per Dauidem qui triginta totos dies in agro delituit,& per eos qui cum ipſo in ſpeluncam ingreſſi ſunt, ac per id quod ſacroſanctum tabernaculum triginta altitudinis cubitos habebat,ac ſi quæ alia eiuſdem numeri reperiũt, tricenarium ſuum per ea confirmare ac demonſtrare contendunt.

QVOMODO EX SCRIPTVRIS FOEDE detortis, Bythum nemini cognitum fuiſſe probent.

CAPVT XVI.

Neceſſarium autem eſſe cenſui his ea adiungere, quæ ipſi quoque de Propatore ſuo,qui cunctis ante Chriſti aduentum ignotus erat,ex Scripturis hinc atque hinc excerptis perſuadere conantur, vt Dominum noſtrum oſtendant alium patrem annunciare præter vniuerſitatis huiuſce conditorem, quem,vti ſuperius diximus, impij homines ex defectu ortum eſſe

Eſa. 1. volunt. Itaque hæc Eſaiæ prophetæ verba, Iſrael autem me non cogno-

Oſea 4. uit, & populus me non intellexit, ad inuiſibilis Bythi ignorationem detorquent. Idque

Pſal. 14. quod per Oſeam dictum eſt, Non eſt in eis veritas nec Dei agnitio,eodem pertinere contendunt. Illud item, Non eſt qui intelligat, aut requirat Deum, Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, de Bythi ignoratione dictum eſſe ſtatuunt. Eodémque modo id

Exod. 33. quod per Moſem dictum eſt, Nemo videbit Deum,& viuet,ad eum referẽdum eſſe monent. Conditorem enim illi à prophetis conſpectum fuiſſe falsò aſſerunt. Illud autem, Nemo videbit Deum & viuet, de inuiſibili omnibúſque ignota magnitudine dictum eſſe volunt. Et quidem de inuiſibili patre rerumq; omnium cõditore hæc verba vſurpata eſſe, Nemo videbit Deum & viuet,cuiuis noſtrûm perſpicuum eſt: quòd autem non de eo, quem ipſi comminiſcuntur, Bytho, ſed de rerum omnium effectore, qui ipſe inuiſibilis

Dan. 12. Deus eſt,inferius à nobis oſtendetur. Quin Danielem etiam idem iſtud ſignificate aiunt, cum parabolarum ſolutiones tanquam ei minimè notas & exploratas ex angelo ſciſcitatur: angelũ item ipſum ingens Bythi myſterium ipſi occultantem his ad eum verbis vſum eſſe: Abi quàm celerrimè Daniel,hi enim ſermones obſepti ſunt,quouſq; intelligant,qui intelligũt,& qui albi ſunt, dealbentur. Seipſos porro albos illos ac perſpicacis ingenij homines eſſe gloriantur.

QVOMODO SCRIPTVRAS AD INSTITVTVM ſuum detorqueant.

CAP. XVII.

Adulterinas ſcripturas, [illegible] imponunt hæretici.

Inſuper apocryphorum librorum, & adulterinarum ſcripturarum, quas ipſi confinxerunt, infinitam multitudinem afferunt, vt ſtultos ac væſanos homines, veritatiſque literarum ignaros in ſtuporem trahant. Commentũ etiam illud aſſumunt, quòd cum Dominus puerili ætate eſſet, atque elementa diſceret, ac ludimagiſter, vt mos eſt, ei dixiſſet, Age, dic Alpha, reſpondit, Alpha. Cumq; rurſus præceptor Beta dicere iuſſiſſet, reſpondit Dominus, Tu mihi prius expone quid ſit Alpha, tumq; quid Beta ſit, ex me audies. Idque ita interpretantur,

tantur, quaſi ſolus ipſe id, quód cognitionem ſuperat, norit, quodquidem in figura ipſius
Alpha declarauit. Quin nonnulla quoque eorum, quæ in Euágelio extant, ad hunc cha-
racterem detorquẽt, velut id quod anno ætatis duodecimo matri reſpõdit, Neſcitis quo- *Luc. 2.*
niam in his quæ Patris mei ſunt, oportet me eſſe? Quibus verbis, inquiunt, eum, quem nõ
norant, patrẽ eis annunciabat. Atque hac de cauſa Diſcipulos ad duodecim tribus miſit,
vt ignotum ipſis Deum prædicarent. Atque etiam ei qui eum his verbis alloquutus erat, *Mat. 19.*
Magiſter bone, eum qui verè bonus erat his verbis ei ingenuè confeſſus eſt, Quid me di-
cis bonum? Vnus eſt bonus, pater qui in cœlis eſt. Cœlos enim hoc loco Æonas appella-
tos eſſe aiunt. Per id præterea quòd his, qui ex eo ſciſcitabantur, in qua poteſtate hæc *Mat. 21.*
faceret, non reſponderit, ſed mutua interrogatione eos perculſerit, per id inquam quod
dicere recuſauit, Patris ineffabilitatem ab eo oſtenſam eſſe interpretantur. Itidémque in
eo quod dixit, Sæpe vnum ex his ſermonibus audire concupiui, nec præſto habui qui di-
ceret, per vnum, eum qui verè vnus eſt Deus, quem ipſi non cognouerint, ab eo declaratũ
eſſe inquiunt. In eo præterea, quòd cùm Hieroſolymis appropinquaſſet, ſuper eam fleue-
rit, ac dixerit, Si cognouiſſes & tu hodie quæ ad pacem, abſcõdita ſunt autem à te, abſcõ- *Luc. 19.*
dendi vocabulo, quòd abditus abſtruſuſque ſit Bythus, planum feciſſe. Et rurſus in his
verbis, Venite ad me oẽs qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos: diſcite à me &c. *Mat. 11.*
in his inquam verbis patrem veritatis annunciaſſe. Quod enim ignorabant, inquiũt, hoc
ſe eos edocturum promittebat. At verò pro ſumma huiuſce commenti ſui confirmatione
ac velut coronide hæc afferunt: Confiteor tibi Domine cœli & terræ, quoniam abſcon-
diſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis: ita Pater mi, quoniam
ſic tibi complacuit. Omnia mihi tradita ſunt à Patre meo, & nemo nouit Patrem niſi fi-
lius, & filium niſi pater, & cui filius reuelauerit. In his enim verbis ab eo id liquidò demõ-
ſtratum eſſe aiunt, quòd eum veritatis patrem, quem ipſi confinxerunt, nemo ante eius
aduentum vnquam cognouerit: idq; perinde aſtruere conantur, tanquam creator &
opifex omnibus ſemper cognitus fuerit: hæc autem Dominus de cunctis ignoto patre,
quem ipſi annũciant: Porrò redemptionis traditionem inuiſibilem ipſis atque incõpre-
henſibilem eſſe contigit, vt quæ eorum parens ſit, quæ nec comprehendi nec oculis con-
ſpici queunt. Ac proinde, cum incerta & inſtabilis ſit, fieri non poteſt vt vno ac ſimplici
ſermone à me exponatur: quandoquidem vnuſquiſque eorum pro libitu ſuo eam tradit.

QVOT APVD EOS REDEMPTIONIS modi ſint. CAP. XVIII.

QVOT enim ſunt huius ſententiæ doctores, tot etiam ſunt redemptiones.
Et quidem quòd ad baptiſmi illius, per quem ad Deum regeneramur, infi-
ciationem, totiúſque adeo fidei abiectionem, hoc genus à Satana ſuggeſtum
ſit, cum ad eorum dogmata refellenda ventum erit, ſuo loco referemus.
Aiunt autem hanc iis, qui perfectam cognitionem conſecuti ſunt, neceſſa-
riam eſſe, vt in eam virtutẽ, quæ ſupra anima eminet, regenerentur. Aliter enim fieri nõ
poſſe, vt cuiquam aditus ad pleroma pateat: quippe cùm ea ſit, quæ vſque ad intimum
Bythi ſinum eos detrudat. Etenim per conſpicui quidem Ieſu baptiſmum peccata re- *De baptiſmo Chriſti & Ioánis.*
mitti: per Chriſti autem, qui in eum deſcenderit; redemptionem, perfectionem com-
parari. Illum item animalem, hanc ſpiritualem eſſe ſtatuunt. Ac baptiſmum quidem
à Ioanne ad pœnitentiam annunciatum: redemptionem verò à Ieſu conſequendæ *Mat. 3.*
perfectionis cauſa allatam. Eoque ſpectare, id quod ait, Baptiſmo alio habeo bapti- *Luc. 12.*
ſari: & ad eum magnopere feſtino. Quinetiam Zebedæi filiis, cum mater eorum ab *Mat. 20.*
ipſo contenderet, vt eos ſecum in regno, alterum à dextris, alterum à ſiniſtris collo-
caret, Dominum hanc Redemptionem adiunxiſſe, cum dixit, Poteſtis baptiſmo eo
baptiſari, quo ego baptiſandus ſum? Paulum etiam expreſſo vocabulo eam quæ in
Chriſto Ieſu eſt redemptionẽ perſæpe indicaſſe, hancq; eam eſſe, quæ ab ipſis variè diſ-
ſentienterq; traditur. Nonnulli enim ipſorum nuptiale cubiculum extruunt, ac myſticũ
munus cum prophanorum quorũdam verborũ pronunciatione obeunt iis quos initiant,
ſpiritualéſque nuptias id quod agunt appellant, ad ſupernorũ coniugiorum ſimilitudinẽ.

Baptiſmi Gnoſticorũ forma.

Alij ad aquam eos ducunt, atque inter baptiſandum his verbis vtuntur: In nomine ignoti patris vniuerſorum, in veritate matre omnium, in eo qui in Ieſum deſcendit, in vnione & redemptione & communione virtutum. Alij rurſus Hebraica quædam vocabula, quo magis eos, quos initiant, in ſtuporem trahant ad hunc modum effantur, Baſema, Chamaſſi Baænaora, Myſtadia, Ruada, Cuſia, Babephor, Calathi. Quorum verborum hæc eſt interpretatio: Id quod virtutem omnem exuperat, inuoco, quod lux, & Spiritus bonus, & vita nominatur: quia in corpore regnaſti. Sunt rurſus qui redemptionem his verbis efferant: Nomen quod abſconditum eſt ab omni deitate & dominatione & veritate, quod induit Ieſus Nazarenus in vitis luminis Chriſti Domini viuentis per Spiritum ſanctum in redemptionem angelicã: nomen reſtitutionis in integrum, Meſſia Vphareg Namampſæman, Chaldæam, Moſomedæa, Acphranæ, Pſana, Ieſu Nazaria. Quorum item verborum huiuſmodi eſt interpretatio: Non diuido ſpiritum, nec cor, nec ſupercœleſtem virtutem, quæ miſericordia prædita eſt: Vtinam fruar nomine tuo Saluator veritatis. Atque hæc quidem profantur qui initiant: qui autem initiatus eſt, reſpõdet: Confirmatus & redemptus ſum, ac redimo animam meam ab hoc ſeculo, & omnium quæ ab eo ſunt, in nomine Iao, qui redemit animam ſuam in redemptionem in Chriſto viuente. Ac poſtea ij qui adſunt his verbis vtuntur, Pax omnibus ſuper quos hoc nomen requieſcit. Tum autem eum qui initiatus eſt, opobalſamo inungunt. Hoc enim vnguentum fragrantiæ illius, quæ omnia exuperat, typũ eſſe aiunt. Sunt etiã ex ipſis qui eos quidẽ ad aquam adducere ſuperuacaneum eſſe dicant, oleo autem & aqua vnà permixtis, cum vocibus quibuſdã iis, quæ ante à nobis cõmemoratæ ſunt, haud diſſimilibus, in eorum quos initiant, caput iniiciunt: idq́; redemptionem eſſe volunt. Atque ipſi quoque balſamum adhibent. Alij verò hæc omnia improbantes ac repudiantes, ineffabilis & inuiſibilis virtutis myſterium per creaturas in aſpectum cadentes interituique obnoxias, & eorum quæ in cogitationem nõ cadunt, corporiſque expertia ſunt, per ea quæ ſenſilia & corporea ſunt, peragendum eſſe negant: perfectámque redemptionem in ineffabilis magnitudinis agnitione poſitam eſſe cenſent. Nam cum & defectus & paſſio ex ignoratione profluxerint, quicquid ex ignoratione coagmentatum fuerit, per cognitionem deleri, ac proinde nihil aliud eſſe cognitionem, quàm interni hominis redemptionem. Nec verò corporalem hanc eſſe, cùm corpus interitui ſit obnoxium, nec animalem, cum anima ex defectu orta ſit; ſitque tãquam ſpiritus domicilium. Quocirca ſpiritualem eſſe redemptionem oportere. Per cognitionem enim internum ac ſpiritualem hominem redimi aiunt, ſeq́; rerum vniuerſarum cognitionem adeptos, nihil præterea requirere: atque hanc veram redemptionem eſſe. Sunt alij, qui iam iamq́; ex hac vita exceſſuros rediment, oleum aquæ immixtum in eorum capita iniicientes, vnà cum iis inuocationibus, quas ſuperius commemorauimus. Quodquidẽ eò faciunt, vt à ſuperioribus principatibus & poteſtatibus apprehendi & teneri nequeant, atque vt internus eorum homo inuiſibili modo vlterius aſcendat: perinde nimirũ ac corpora eorum inter res conditas relinquantur.

Oratio præſtigus plena.

Iubent autem eos, cum ad principatus ac poteſtates venerint, his verbis vti. Ego filius à patre, patre inquam præexiſtente, filius autem in eo qui præexiſtit. Veni vt tam mea, quàm aliena cernerem: quanquam non etiam prorſus aliena, ſed Achamoth; quæ fœmina eſt, atque hæc in vſum ſuum effecit. Genus autem duco à præexiſtente: ac rurſus ad mea me confero, vnde veni. Atque hac oratione habita, eum Poteſtates effugere aiũt: ac Deinde ad Demiurgum proficiſci, eumque his verbis conuenire: Vas ſum præſtantius quàm fœmina ea, quæ vas procreauit. Si mater veſtra radicẽ ſuam ignorat, ego meipſum noui, ac exploratum habeo vnde venerim: atque incorruptibilis ſapientiæ opem imploro, quæ eſt in patre, matérque veſtræ parentis, quæ patris eſt expers, ac ne coniugẽ quidem maſculũ habet, verùm fœmina ex fœmina orta vos effecit, matrem etiam ſuam ignorãs, ſeq́; ſolam eſſe exiſtimãs. Ego verò ipſius matrẽ imploro atq; obteſtor. Hoc autẽ cum Demiurgus audierit, magnopere perturbari, radicemq́; ſuam & matris genus incuſare. Ipſum autem ad ſua proficiſci, proiecto ſuo vinculo & angelo, hoc eſt anima.

Scholia in proœmium Irenęi.

QVoniam nõnulli] Græci exẽplaris vitium, à Gallaſio nõ animaduerſum, denſas ei nebulas offundit. Legendum enim eſt ἐπεὶ, non ἐπὶ, vt facile perſpiciet, qui propiùs animum attenderit. Longiſſima autem eſt hæc periodus, vt potè in quam multa Irenæus inculcarit. Potuiſſet enim breuiter ita dicere: Quoniã nonnulli falſas doctrinas inuehunt, eas tibi indicandas duxi, vt eas iis qui tecum verſantur, perſpicuas facias, déſq; operam ne quiſquã in prodigioſos huiuſmodi errores præceps ruat. repudiata veritate] τὴν ἀλήθειαν παραπεμπόμενοι. i. vt apoſtolus loquitur, ἀποστρεφόμενοι. reiiciẽtes, auerſantes: non, vt ineptè vertit Gallaſius, præter ius faſque demiſſi. falſos] Addo ψευδεῖς in Græco ex vet. interp. deprauandis] ῥᾳδιουργεῖν τὰ θεῖα λόγια, eſt oracula diuina mala fide exponere. Verba ſunt apoſtoli 2. Tim. 2. Inſcitè] ἀπιθάνως inſcitè, frigidè, parũ ad perſuadendũ appoſitè. vt qui falſum] In Græco pro μηδέ τι τῷ διαφέρειν, legendum μὴ διαφέρειν. quemadmodum etiam habet vetus tranſlatio, vt quidem nunc extat. fraus & impoſtura] πλάνη enim idem eſt quod ἀπάτη. eſſe videatur] in Græc. pro φαίνεσθαι, legendum φαίνεται. artis ſolertia] vetus interpres legiſſe videtur τέχνην in accuſ. Vertit enim artificium arguere quòd ſubdole ſit factum. integumentum] ἐπιβολὴν lego, non ἐπιβουλὴν, aſtipulante etiam veteri interprete, qui vertit ſuperindumentum. cerebrum expuerunt] .i. ingenij perſpicacia præditi ſunt. Vel etiam contrario modo, vt idem ſit cerebrũ expuiſſe, quod cerebro carere. Quiquidem ſenſus mihi ſimplicior ac rectior videtur. Exiſtimo enim hoc velle Irenæum. Idcirco non omnes capaces eſſe doctrinæ Valentinianæ, quòd multi ſaniore ſint cerebro, quàm vt portentoſa huiuſmodi dogmata audire ſuſtineant. voraginem] βυθόν. alludit iam ad Bythum de quo mox verba facturus eſt: βυθὸς enim profundum ſignificat. inter Gallos] in Græc. pro ἀδελφοῖς κέλταις reſtituendũ eſt. imbecilliter] legendum in Græco ἰχθυῶς.

SCHOLIA IN CAP. I.

PRorchen] hanc vocẽ addo & ex vet. interp. & ex Tertul. Bythum] parũ congruenter hoc nomẽ à Valẽtinianis tributũ eſſe ſcribit Tertul. lib. aduerſ. Valent. qui in ſublimitatib⁹ habitat. Bythus enim profundũ ſignificat. Bythiũ tamẽ dicit ille, non Bythum. Monogenẽ] hunc item protegenẽ aptius vocandũ fuiſſe ait Tertul. quàm Monogenem, cum eum non vnigenitum, ſed primogenitum fingant. Pythagoricam quaternitatem] tetradem & quadrigam dicit Tertull. Pythagoricam autem eam vocat, quòd philoſophus ille quaternarium numerum in tanto honore haberet, vt etiam hanc formulam iurandi diſcipulis ſuis præſcriberet, οὐ μὰ τὸν ἁμετέρᾳ γενεᾷ παραδόντα τετρακτύν. quam & Charin & Sigen vocant] hæc verba in Græco exemplari deſiderantur, quæ ex veteri interpr. adiecimus. adducere cuperet) vetus trãſlatio habet, nollet: Tertullianus tamẽ Græcæ lectioni ſuffragatur. deriuauit] ita reddit Tertullianus hoc verbum ἀπέσκηψε. ſimilitudinémque ducit à vitiis, quæ in corpore alibi enata, in aliud membrum perniciem ſuam efflant. ἀπέσκηψε, gal. *ſe deſchargea*. ingruit, impetu deſiit. temeritate] Non enim æmulabatur, ſolum de patre gaudentem. Tertull. fœmina] θήλεια lego cum vet. ne eſſe quoque ipſum finem haberet] Græcus codex habet, μηδὲ αὐτὸ τὸ εἶναι τελείως ἔχειν. Sed apparet ex veteri interp. legẽdum eſſe, μὴ καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι τέλος ἔχῃ. Quam etiam lectionem confirmat Tertul. Sic enim ait: & metuere poſtremò, ne finis quoque inſiſteret. Id quod acciderat] Epiphanij codex habet τὸ γένος. Sed γεγονὸς malo cũ vet. interp. præſertim cùm ab hac ſentẽtia ſtet Tertul. qui caſum non genus dicit. Materiæ eſſentiã) τῆς ὕλης addo in Græco ex vet. int. & ex Tert. coniugis expertæ] Sic vertendũ eſſe apparet tũ ex vet. int. tum ex Tertul. qui imaginẽ fœminamarẽ dicit, ac deniq; ex his quę ſequuntur. Neq; enim hæc ratio quam ſubiicit, ſatis quadraret, ſi ἀσύζυγος ἀῤῥενόθηλυς ad horum referrentur. Patrem enim] add. in Græco πατέρα. & Crucem & Lytrotem] in Græco corruptè legitur συλλυτρωτὴν. pro quo reponendum ex veteri interp. & Tertull. σταυρὸν καὶ λυτρωτὴν. cruci affixam eſſe] pro ἀποστερηθῆναι in Græco legendum ἀποσταυρωθῆναι. Crucifixam enim & vetus interpres & Tertullianus habent, non

priuatam. Id videlicet agentis] hæc deſunt in veteri tranſlatione, ſed ex Græco ſupplenda ſunt & Tertull. hoc eſt Chriſtum & ſpiritum ſanctum] meritò hanc coniugationem ridet Tertullianus, vt turpiſſimam, nempe duorum marium. quódque in quibus] hoc loco Tertulliano non conuenit cum veteri interprete: cuius ego veſtigia ſequutus, ita hæc verti, quaſi in Græco ſit, ἀγεννήτε κατάληψιν γινώσκοντας ἑαυτοὺς ἱκανοὺς εἶναι. Tertullianus inducere (i. docere) innati generationem, & idoneos efficere generandi in ſe agnitionem patris. Videtur legiſſe in Græco non ἀναγορεῦσαι .i. prædicare, ſed ἀναγεννῆσαι. niſi Monogenis beneficio) ad verbum per Monogenem. In Græco expungendum eſt verbum. γινώσκεται. cur ij omnes perpetui ſint] αἰώνιον διαμονὴν perpetuitatem vertit Tertullianus, ridétque vecordiam Valentinianorum, qui hãc perpetuitatis Æonum cauſam afferant. Ex ea enim ſequi, vt Æonibus præſtiterit. Patrem non comprehendiſſe quam ſi eum comprehendiſſent. Hinc enim perpetuitatẽ ipſis comparatam eſſe, cum ex ipſius comprehenſibilitate, hoc eſt ex filio, formam tantum acceperint. Ortus) dele in Græc. αὐτοῦ. hoc eſt in filio] in Græc. corruptè habetur ῷ δὴ ἴσους ἐστὶ. Legendum enim eſt ὁ δὴ ὁ υἱός ἐστι, ſufragante non modo veteri interprete, ſed etiam Tertulliano, qui his verbis vtitur, filium autem ſtatuunt apprehenſibilem patris. Vbi tamen legendũ apprehenſibile, id eſt τὸ καταληπτόν. omnes Noas, oẽs ſermones] Ouidius Metamorphoſes ſuas deleuiſſet, ſi maiorem cognouiſſet. Tertull. produxiſſe] Græc. προβαλέσθαι, προβλήματα. Legendum πρόβλημα. Neque enim hic agitur niſi de Ieſu. Ridet autem hic quoque Tertullianus Valẽtinianorum amentiam, qui Æonas ſuos velut ex ære collatitio Ieſum ornaſſe ſtatuant, cum tamen eos vnum omnes effectos fuiſſe aſſerãt. Si enim, inquit, omnes vnũ erant ex ſupradicta peræquatione, vacabat ſymbolæ ratio, quæ fermè ex varietatis gratia conſtat. Opportunéque hoc loco Pandoræ Heſiodi mentionem facit, quemadmodum & Irenæus lib. 2. cap. 19. ac denique omnia.] Legendum in Græc. καὶ πάντα, non καὶ κατὰ πάντα, aſtipulantibus vet. interprete, & Tertull. Sicque ead. lin. pro αὐτῶν, reponendum αὐτῷ. ac penè] exiſtimo legendum in Græc. κατὰ, vel παρὰ, non μετὰ. & Æonum] ſic lego cum veteri. In codice Epiphanij non eſt καὶ αἰώνων, ſed ἑξάγωνος, id eſt, ſexangula. Quòd ſi quis ita legere malit, referendum erit hoc vocabulum ad ſex hori nomina, quæ præcedunt. eorum] Addo αὐτῶν ex veteri. Duodecadis autẽ] Corrigendus eſt Græcus Theodoreti codex lib. 1. hæret. fabul. in hæreſi Valentini, ac pro τὸν δύο καὶ τὸν δέκα, legendum τὸν δωδέκατα. Duodenarium enim ſummo in pretio habebant Valentiniani. ſignificari aſſerunt] Græca tranſpoſita ſunt. Nam pro σημαίνουσι λέγεσθαι, reponendũ eſt σημαίνεσθαι λέγουσι. Innui] pro ἀποσημαίνεσθαι legendũ ὑποσημαίνεσθαι, & ead. lin. pro τῆς ἀποστασίας τοῦ ἰούδα ex vet. int. & ita poſtulãte ſenſu. cuius] Pro αὐτῆς legendũ αὐτῇ, & paulò pòſt, ante εἰ μὴ, ponenda eſt particula copulatiua καὶ ex vet. reſoluta fuiſſet] vet. interp. hîc mihi lapſus eſſe videtur. Vertit enim, aduenisſe (vbi tamen legendum aduenisſet) in omnem eſſentiam ſuam: perinde ac ſi in Græco haberetur ἀνελελύθη. Sed verior eſt lectio ἀνελύθη αὖ id eſt, redacta ac reſoluta fuiſſet: quemadmodum patet ex his quæ ſuperius dixit Irenæus, cum de Sophia calamitate verba faceret. egreſſa virtus à filio) ex vet. interpre. pro τούτῳ reſtituo, τοῦ υἱοῦ. Ibidem pro ταύτης. Legendum ταύτην. atque extra complementum] Græc. καὶ ἐξορισθείσης ἐκτὸς τοῦ πληρώματος, ἣν δὴ καὶ δευτέραν ὀγδοάδα καλοῦσι, περὶ ἧς μικρὸν ὕστερον ἐροῦμεν. Quæ quidem verba, tametſi in veteri quoque interpretatione extãt, meo tamen iudicio delenda ſunt. Nec enim quicquam ad rem faciunt, nec ſententiam abſolutam habent. Ac præterea falſum eſt Valentinianos Enthymeſin ſecundam ogdoadem appellare. Saluatorem porro] In Græc. pro τὸν μὲν ὅρον, legendum τὸν δὲ σωτῆρα. Ventilabrum enim illud] ἐκεῖνο lego cum vet. Nam cùm multæ] Veterem interpretem hoc loco ſequor, qui hæc verba ἕτεροι δὲ haudquaquam agnoſcit; & certè redundant. & vacuitatis loca] in Græc. pro σκηνώματος, reponendum κενώματος ex Theod. libro primo hæret. fab. vt etiam legit vetus interpres, & Tertullianus conſentit, qui Enthymeſin in loca luminis aliena (hoc eſt σκίας) & in vacuum illud & inane Epicuri exploſam fuiſſe ait. Superiorem] addo ἄνω, ex veteri: quemadmodum & paulò pòſt αὐτὴν poſt καταλιπεῖν. in ſe] pro αὐτὴν, legendum αὐτῇ ὑπὸ ex vet. interpt. inuiſibiliter] lego ἀοράτως cum vet. atque in omnium] veterẽ hoc loco ſequor, qui ita

qui ita legit ἀγνοοῦσα δὲ τὰ πάντα ἢ καθάπερ &c. Hæc enim lectio mihi ſimplicior videtur.

& omnem] καὶ addo ex vet.] enimuero geſtit animus] habuit, inquit Tertul. & ſalſas & amaras & dulces & frigidas guttas, & bituminoſas, & ferruginentes & ſulphurantes, & venenatas &c. ab ipſius ſudoribus] Græca hoc loco mendoſa ſunt. Legendum enim γίνεσθαι ἐσχηκέναι ἀπὸ τῶν ἱδρώτων αὐτῆς, vt legit vetus interp. & poſtulat ſenſus. Quoniam autem] lege ἐπεὶ δὲ, ad eam] legendum in Græco πρὸς αὐτὴν vel αὐτῇ. Rurſus deſcendere apud Theod. loco ſuprà citato mendoſè legitur μεθελθεῖν pro καθελθεῖν atque item Æonibus] hîc quoque in Græco mendum irrepſit. Nam pro διόμοιος legendum δὲ ὁμοίως, vt vetus interp. ſibi obduxit] malo ſibi legere, cum Tertulliano, vt ad ipſam Achamoth referatur, quàm ei, cum vet. interp. ſcientiæ formam] Apud Tertull. corruptè hoc loco habetur confirmauit. legendum eſt enim conformauit. ſecretas eas] corruptus eſt hic locus in Græco. pro χωρήσει τῷ enim χωρὶς ſubſtituendum eſt. Non enim hoc vult Irenæus has paſſiones minime confuſas fuiſſe, ſed cõtra potius permixtas inter ſe atque confuſas.

In corpoream materiam] In Græco pro ἀσώματον legendum ἐνσώματον ex vet. interp. & Tertul. altera mala] Tertul. de vitiis peſſima: de cõuerſione paſſionatis. Græco ἐμπαθής. Achamoth autem] δὲ legendum, quẽadmodum ſequen. lin. σὺν αὐτῷ, non ἐν αὐτῷ. ex vet. interp. arripuiſſe] Locus hic magnopere me torſit. Nam cum συλλαβεῖν hoc loco idem eſſe exiſtimarem quod concipere, non videbam quænam eſſet hæc contemplationis angelorum conceptio. Huc etiam accedebat, quod aliquanto inferius Achamoth non contemplationem peperiſſe, ſed κατὰ τὴν ἐκείνων θεωρίαν fœtum edidiſſe ſcribitur. Ne dicam quod ſi hic συλλαβεῖν idem eſſet quod concipere, conceptio congreſſum antecederet. Id quod vel cogitare abſurdum eſt. Denique Tertullianus ipſe eam angelicorum luminum contemplatione tantummodo concalefactam eſſe, ac velut ad Venerem exarſiſſe ſcribit, non autem cõtemplationem concepiſſe. Quare hoc loco συλλαβεῖν τὴν θεωρίαν, nihil mihi aliud ſignificare videtur quàm θεωρεῖν. cúmque ipſis congreſſam] ἐγκισσᾶν hoc loco eſt ad Venerem admittere. Tertul. vertit ſubare. ad ſimilitudinem effectum] legendum in Græco γεγονὸς, non γεγονότων. ita formaſſe] μεμορφωκέναι. mendoſè legitur apud Theod. ἰδοποιῆσαι pro εἰδοποιῆσαι. ac nihil eiuſmodi ſentiens] Hæc verba addo ex Tertul. perſpicuitatis cauſa. Illic tamen pro à quo, reponendum à qua. Quæ poſt eum lego μετὰ cum vet. interp. hoc eſt Hylicorum] apud Tertul. pro, materiam, legendum materialium. ex ipſo procreatos τούτου lego ex veteri interpt. & Tertul. ſpirituales] νοητούς. i. qui intelligentia tantum comprehenduntur, non autem in aſpectum cadunt. Delenda porrò hîc in Græco eſt particula negatiua, vt apparet ex vet. interp. & Tertul. qui tamen νοερὰς legit non νοητούς. quod mihi magis placet. huiuſce opinionis] οἰήσεως enim habet Epiphanij codex. Tamen ποιήσεως legit vetus interpres. Vertit enim operationis. Prior tamen lectio magis conuenire videtur vet. interp. ἀνώτερον αὐτὸν ὑπάρχοντα προγινώσκειν. Ita enim habet, ſuperiorem ipſum exiſtentem præſcire. Sed hæc lectio parum congruit cum authoris ſenſu. Pſychicum filiũ] addo ψυχικὸν ex vet. quia pſychicus ſit] in Græco pro ψυχικὰ ſubſtituendum ψυχικὸν ex vet. interp. in ſubcæleſti] legendum eſt in Græco ὑπουράνιον, vt opponatur τῷ ὑπερουρανίῳ, in quo mater ſedem habet. Coſmocratorem autem] κοσμοκράτορα lego, non παντοκράτορα. Diabolum enim intelligit. Conſentiunt vetus interpt. & Tertul. Terram nimirum] γῆν lego, non τὴν, ex vet. & Tertul.

metus motionem] Delenda videntur hæc verba in Græco τῶν δακρύων. nec ea agnoſcit vetus interp. mœroris concretionem] λύπης. Vetus legit ὕλης, ſed malè inſitum eſſe] legendum ἐμπεφυκέναι, non ἐκπεφυκέναι. Ridet autem hoc loco Tertul. Valentinianos, qui vnde ignis exierit minimè prodant. Itaque ait credibile eſſe Achamoth in tantis vexationibus febricitaſſe, ex eóque æſtu ignem produſſe. & fuſili] addo καὶ ex vet. vt quæ] addo ἅτε ex vet. perfecti ſermonis] addo λόγου ex vet. & Tertul. ſpiritualis homo] lego ἄνθρωπος ex vet. & ead. lin. δυνάμει καὶ. Atque hunc eſſe] Græca ex veteri interpr. ita corrigenda ſunt, καὶ τοῦτον εἶναι τὸν ἐν αὐτοῖς ἄνθρωπον ἀξιοῦσι. corpus à terra, carnem à materia] hæc duo pro vno accipienda ſunt. Nam cùm paulo poſt tria genera inducit, hylicũ duo hæc complectitur. recipere queat] in Græco veterem interpretem ſecutus ἐπιδέξασθαι lego, non ἐπιδείξασθαι. ſeſe inflexerit] legendum in Græco προσόκλιον, nõ προσόκλιον. ſalem] in vet. interp. corruptè legitur ſolem. alludit autem ad hunc, vt opinor,

locum, Vos eſtis ſal terræ, quo Valentiniani abutebantur. Pſychicum etenim] in Græco pro τῶν ψυχικῶν, ſubſtituendum eſt τῷ ψυχικῷ. Sicque non modo vetus interpres habet, ſed etiam Tertullianus: cuius hæc verba ſunt, Indiguiſſe enim animalem etiam ſenſibiliũ diſciplinarũ. ob eámque cauſam] Pro δι' ὧν, lego διὸ cum vet. primitias] ἀπαρχάς. Tertul. proſpicientias, parum commodè. à diſpenſatione] οἰκονομίας. Tertul. adminiſtrationis vi. vt & viſibile] in Græco lego καὶ ὁρατὸν, καὶ ψηλάφητον cũ vet. interp. & Theod. & Tertul. & ab Achamoth] Græca hoc loco ita emẽdanda ſunt ex vet. interp. καὶ ὑπὸ τῆς Ἀχαμὼθ μεμυημένους τὰ μυστήρια. ἑαυτοὺς δὲ τύπους ὑποτίθενται. quod ipſi eſſe volũt] Sic enim lego cum vet. ὅ θέλουσιν αὐτοί. Græca enim hoc quoque loco corrupta ſunt. poteſt] poſt ἀδικῆσαι addo δυνάμενον ex vet. liberè ac ſine] legẽd. in Græc. ἀδιαφόρως. indoctos] ἰδιωτῶν vnica voce legendum. in vſu] χρήσει. Opponitur autem τῇ κτήσει. nobis adimatur] his verbis alludit ad illud Euangelij, habẽti dabitur, ei autem qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo. quiſquis in mundo] Degenerem nec legitimum veritatis aiunt, inquit Tertul. qui diuerſitates in mundo, non amauerit fœminam, nec ſe ei iunxerit. Itaque meritò eos de paſſiuitate vitæ & diligentia delatorum generoſitatem ſuam vendicare ait. Quo loco, vt obiter id admoneam, paſſiuitas non deducitur ab aduerbio paſſim, vt annotat Rhenanus, ſed vocabulum eſt de Græco redditũ. Quod enim ἐμπάθειαν Græci dicunt, id ille paſſiuitatem tranſtulit. Porro vt ad authoris noſtri verba redeam, hæc verba in mundo & de mundo à Valentinianis petita eſſe videntur ex cap. 17. Ioan. vbi Chriſtus diſcipulos ſuos in mundo, ſed non de, eſſe ait. Quę quidem verba impuriſſimi homines falſò de ſe vſurpabant. mulieri ſuccubuit] κρατηθῆναι hoc loco ita verto, vt dilucidior ſit ſenſus. Aiebant enim Valentiniani ſe ex Venereo congreſſu nihil ſpurciciei contrahere, quòd ſpirituales eſſent: reliquos contra iniquinari, ac per concupiſcentiam à mulieribus, quibuſcum rem haberent, victos ac velut conſtrictos teneri.

nobis quidem] lego cum vet. ἡμῖν μὲν ὡς ψυχικοῖς ὀνομάζουσι, καὶ ἐκ κόσμου εἶναι λέγουσιν, ἀναγκαίαν τὴν &c. per ſponſum & ſponſam] in iis nimirum Euangelij verbis, Exite obuiam ſponſo & ſponſæ. per cubiculum nuptiale] alludit, vt opinor, ad hunc locum, Nũquid poſſunt filij ſpõſi ieiunare &c. Illic enim in Græco eſt νυμφῶνος, quæ vox cubiculum nuptiale, ſiue thalamum ſignificat. Hoc porro vocabulo pleroma ſuum ſignificari Valentiniani contendebant. ſed animalem] delendum καὶ in Græc. & reponendum poſt ψυχικόν. Atque hunc quidem] ſupple, Saluatorem, qui in colũbæ ſpecie in eum deſcenderat. Sic enim Tertul. exponit, legendúmque eſt τοῦτον ex vet. vt pote ſpirituale] pro τὸ, repono ὅτι ex vet. per eum] addenda propoſitio διὰ ex vet. & delendum paulò pòſt εἶναι. ab hoc ſemine] vetus, de ſemine. complexionem deteriorum] χειρόνων lego cum vet. perſtitiſſe] διαπεπλεχέναι. Quam lectionem probo. Nam διαπεπηγμέναι, vt legiſſe videtur vetus interpres, parum ad authoris ſenſum quadrat. Paulo pòſt Σωτῆρος cum eo lego, non Κυρίου. In mundi adminiſtrandi munere] Tertul. diſpẽſationem mundi exequitur. In veteri tranſlatione mendum irrepſit. Curationem enim legẽdum eſt, non creationem, Græc. οἰκονομίαν. vt ex his etiam] in Græco ante hæc verba καὶ ἐκ τούτων ponenda hæc ſunt ἵνα ἐπιδείξῃ, ex vet. cõquieturum] ἀναπαύσασθαι in futuro legit vet. interp.

Iuſtorum animis] Hoc loco pro δικαίαις vetus interp. legit διὸ καὶ ſed malè. in ſponſas] Hæc eleganter irridentur à Tertulliano. Diſtribuentur, inquit, angelis Soteris. In filios putas? Non, Sed in apparitores? Ne iſtud quidem. Sed in imagines? Vtinam vel hoc. In quid ergo, ſi non pudet dicere? In ſponſas. Tunc illi Sabinas raptas iure matrimonij plaudent.

has ipſas animas] pro ψυχικὰς repono ψυχάς ex vet. interp. argutia] σοφίᾳ. Vetus interpres legit φαντάσματι. i. ſpectro. quod vocabulum optimè quadrat in hos detortorum Scripturæ locorum conſarcinatores, qui non ſolidum quoddam vtilis doctrinæ corpus afferunt, ſed velut ſpectrum inane confingunt. Interno pleromatis cœtui] in Græco pro ἐν τοῖς τοῦ legendum cum veteri interprete τοῖς ἐντὸς τοῦ. Ipſorum Chriſtus] lego αὐτῶν cum vet. quemadmodum & verſ. eod. αὐτὴν pro αὐτῇ, & ὦσι pro ὄντες. renunciare his quæ in domo mea ſunt] ἀποτάξασθαι τοῖς ἐν τῷ οἴκῳ μου. Verti etiam poteſt, extremum ſalutare Domeſticos meos. Iam quod eorum] In Græco pro ὅτι ἰδεῖν, legẽdum ὅτι δ' ἄν. Si radix ſancta] Gallaſij oſcitantiam non queo non mirari, qui ne hîc quoque mendum Græci codicis deprehenderit, ſed in apertiſſimo ſcripturæ loco tanquam in meridiana luce hallucinatus

cinatus ſit. Vertit enim, & erant primitiæ ſanctæ. In Græco autem pro ἐῶ legendum ἐᾶ, quemadmodum cuiuis niſi planè cæco perſpicuum eſt. atque in ſe cõtraxiſſe] συνεσταλκέναι. Mendoſum hoc loco fuiſſe codicem veteri interpreti ſuſpicor, qui erexiſſe vertit, quaſi in Græco eſſet συνανεστηκέναι. ad ouem quæ] Deeſt vocabulum προβάτου in Græco. Deo gratias egit] θεῷ lego cum vet. non αὐτῷ. & ita legendum eſſe patet ex ipſius Cantico. qui veniens] ὃς legendum non ὡς. ſedē figens] lege μένουσα vnico vocabulo. & non] hæc addo ex vet. In principio autem] addendum in Græc. ἐν ἀρχῇ δὲ ex vet. coniunctior ei eſt] οἰκειοτέρα, propinquior, familiarior. Atque hic delenda eſt prępoſitio ἐν. frugeſcit] Tertullianus pro verbo καρποφορεῖν interdum fruticare, interdùm frugeſcere, reddit, ad verbum fructificare. hominis nimirum] in veteri tranſlatione pro homines, legendum hominem. Eod. verſ. delenda ſunt hæc verba, τῷ ἀνθρώπῳ. totius pleromatis] πάντος τοῦ πληρώματος. Vetus tamen interpres non πάντος, ſed ἐντὸς legiſſe videtur. Vertit enim intra: ſed priori lectioni magis aſſentior. quæ ex paſſione] lego πάντα τὰ cum vet. quemadmodum & ead. lin. μορφώσας, pro ἁρμόσας. Atque in hunc modum Ptolemæus] hæc verba addo ex veteri. Ipſas quoque] αὐτὰς lego cum vet. Ioāni propoſitum] legendum in dat. Ἰωάννῃ. & non tanto pòſt interuallo] delenda ſunt in Græcu hæc verba τοσοῦτον δ᾽ ἐγγὺς τῆς ὀγδοάδος καὶ οὐκ αὖ μετὰ. aut ſi reliquorum] legendum in Græco ἢ εἰ τῶν. ac nominibus abutentes] addenda eſt in Græc. copulatiua particula. mentionem nullam] hic quoque negatiua particula μὴ in Græco addenda eſt. qui ex omnibus ortus eſt] lego cum veteri ὁ ἐκ πάντων γεγονὼς, non, vt eſt apud Epiphanium, ὁ τῆς οἰκονομίας. His enim verbis fictitium illum Valentinianorum Saluatorem intelligit, qui ex omnibus Æonibus ortum traxit, ac proinde Sermone illo, qui primæ Æonum claſſis eſt, natu poſterior eſt. Ille, inquam, vnius] Vetus Irenæi interpres videtur legiſſe ἀπὸ τοῦ, non ὁ τοῦ: ſed vtrumque eodem ferè recidit. Verba fecit] in Græco pro ἐμπεποίηται, legēdū πεποίηται. & ſeq. verſ. pro λέγουσι δὲ, λέγουσι γὰρ. princeps eorum] addo γὰρ in Græc. ex vet. quā falſò] pro ψευδῶς videtur legiſſe vetus interpres ψευδωνύμως. vertit enim, falſò nomine. hæc ait atque alto] Tota centonis huius, ex Homeri verſibus conſuti, gratia in interpretatione Latina perit. Sed multa in eodem genere apud latinos extāt, ac præcipuè apud Auſonium. Aptè autem Homerocētonibus hæreticos cōfert Irenæus, qui vt prodigioſæ doctrinæ ſuæ gratiam fidémque conciliarent, ex variis ſcripturæ locis, tanquam centonibus quibuſdam eam conſarcinabant. comitantur euntem] κίοντες legiſſe videtur vetus interpres. Sed κίοντα mihi magis arridet, vt ad Herculem referatur. verſus quidē agnoſcet] in Græco poſt ἐπιγνώσεται. libro ſuo] βίβλῳ addo ex vet. quemadmodum & eod. verſ. poſt τὴν, περὶ ὅσων. Quoniam autem] lego ἐπεὶ δὲ cum vet. redemptio] de Valētinianorum redemptione latè poſtea diſſeret. Gallaſius hic toto cœlo errat, quod quid hæc redemptio ſibi velit, non intelligat. Idque cùm ipſemet hāc fabulam poſtea interpretetur. Quod ſanè flagitioſæ eſt oſcitantiæ. Hincque mihi fit veriſimile eum verſionem ſuam nunquam relegiſſe. Alioqui eum haud dubiè hūc locum ex 18. cap. huius libri, vbi redemptionis fabula exponitur, emendaſſet. eorum mimum euerſus] αὐτῶν lego cum veteri. Emeriri autem hoc loco Græc. περιϊέναι, idem eſt quod trāſmeare, traiicere. Vetus interpres quid legerit, non queo conicere. Vertit enim explicans, quod longè à ſignificatione verbi περιϊέναι. huiuſce fabulæ] μύθου lego cum vet nō θυμοῦ, vt corruptè legitur in Epiphanij codice. Senſus enim perſpicuè poſtulat vt μύθου legamus. ſubnectat] in Græco pro ἐπενεγκεῖν καλῶς ἔχειν ὑπολάβωμεν, reponendū eſt ἐπενέγκῃ, καλῶς ἔχειν ὑπολάβομεν.

CAPVT II.

ET mare] Sic enim legēdum in ſingulari. Eſt quippe Dauidis verſus. diſpenſationes] addo τὰς ex vet. partim iam inde ab initio] id eſt qui de pietatis ac iuſtitiæ curriculo nūquam deflexerūt. Quibus eos ſubiicit, qui cùm prius vitiorū lenociniis, ac voluptatum illecebris ſeſe dediſſent, poſtea ad meliorem frugem ſe receperunt. hic autem poſt τοῖς addo μὲν ex vet. acceptam inquam] Hoc caput enim præcedenti connecto. Necdū enim abſoluta eſt periodus. exuberat] Alludit ad illud quod de manna ſcriptum eſt, Nec qui plus habuit, abundauit, nec qui minus, minorauit.

CAP. IIII.

INgenio ac prudẽtia] Habet hoc loco vetus interpres vocabulum vnum, quod in Græco deeſt, nempe intelligẽtiam, vt ſit ſenſus, Quòd quidam pro ingenij acumine in Scripturarum intelligentia plus videãt &c. in eo nobis ſatis præſidij] ad verb. quaſi non ipſe nobis ſufficiat, in Græc. pro τύποις legendum τύπῳ, vel certè ἀρκουμένῳ τύπου: tametſi id minus probem. ἀρκοῦντος enim potius dixiſſet, ſi ſignificationem actiuam exprimere voluiſſet. ſalutem factam] γενομένην lego cũ vet. quódque diuturna lenitate] Ex his verbis ſentire videtur Irenæus dæmonas ante extremum iudicii diem vindice illo igne minimè excruciarij: id quod ſummæ Dei longanimitati tribuit. In qua ſententia eſt Theod. lib. 3. Polym. & nonnulli alij. Sed tamen contraria ſentẽtia vt verior ab Eccleſia tenetur.

grata oratione complectatur] Suſpectum eſt mihi hoc loco verbum εὐχαριστεῖν, quòd parum aliis his verbis reſpondeat, διδάσκειν, μηνύειν, ἐξερμηνεύειν, ἀπαγγέλλειν, &c. Itaque ſic verti, vt ſimul cum gratiarum actione, declarationis etiam cuiuſdam ſignificationem habeat. potius quàm in initio] in Græc. pro ἡ ἀρχὴ lego καὶ οὐκ ἐν ἀρχῇ cum vet. tametſi non negem commodè quoque legi poſſe ἡ ἀρχὴ, vt hic locus ita vertatur, hoc eſt, Principium in fine appareretit. populus factus] Hoc verbum ἐρῶ non agnoſcit vetus interpres. quæ ipſius parens ſit] vet. interp. legit in Græco μητέρα τούτου καὶ αὐτῶν. ac τούτου quidem ego lubens lego. Inſectatur enim Irenæus eos qui Demiurgo, hoc eſt ſummo illi rerũ omnium opifici matrẽ Enthymeſin affingũt. Sed αὐτῶν planè improbo. Ad quid enim referetur? Ac ne αὐτοῦ quidem defendi poteſt: neque enim Æonis illius inconſulti parens erat Enthymeſis, ſed ex eo potius orta, vt quidam ſtultiſſimi nebulones fingebant. aut rurſus in eo] pro τὶν legendum eſt in Græc. εἰς τὸ. nunc triginta] in Græc. pro τὸ μὲν ἕνα corrigo ex vet. νῦν μὲν τριάκοντα.

IN CAP. V.

VEteres doctrinas] pro ἀρχαῖς διδασκαλίαις, repono ἀρχαίας διδασκαλίας ex vet. ad hũc modum docet] Græ. ἐξηνηφόρησεν corruptè vt opinor. Vetus habet, ſic definit, quaſi legerit οὕτως ἔφη ὁρισάμενος. Binarium quendã] addo τινὰ ex vet. ab ingenito patre diſtinguentem] in veteri tranſlatione culpa librariorum fœdus hic error inoleuit. Nam pro, de termino autem, vnico vocabulo legendum eſt, determinantem. Græc. διορίζοντα. Illorum matrem] αὐτῶν lego cum vet. meliorem recordationem] μνήμην lego cum veteri, non γνώμην, vt ſit ſenſus, eam in recordatione beati illius ſtatus, quo non ſine magno dolore carebat, eiuſmodi factum ediidiſſe. ipſi ſubiectorum] addo αὐτῷ ex vet. ſiniſtrũ principem] ἀριστερὸν lego cum vet. non ἄριστον. ei cum illis conuenit] Verus legit ὅμοιον, non ὁμοίως: ſed malè, vt ſenſus apertè docet. à veritate] malo cum veteri interp. legere ἀληθείας quàm ἐκκλησίας quòd id magis quadret cum eo quod poſt ſequitur, vt veritatis plantas proferant. Vbi tamen illic quoque annotandum eſt veterem interpretem φύλλα legiſſe, non φυτὰ, quam tamen lectionem minus probo. quæ abſceſſit] in vet. tranſl. pro deſcendentem, reponendum diſcedentem. g. ἀποστᾶσαν. ſed poſt triginta Æonas] Vet. à fructibus eorum. Tertullianus, à fructibus de ſubſtantia veniẽtibus. Initium omnium] delenda propoſ. ἐπὶ apud Epiph. quod quidem initium] addendum in Græc. poſt ὁ λόγος, μονάδα ex vet. & Tertul. nomina impoſuit] ὀνόματα lego ex Iren. quam ego Solitatem voco] μονότητα legend. in Græc. non μονάδα, quemadmodum ead. lin. μονότητι non μονάδι ex Iren. & Tertul. quandoquidem figmento ſuo] delendum καὶ in Græc. nominibus veritas] ὀνόματα lego cum vet. primo & quinto loco] addo τόπῳ ex vet. & Tertul. ex Annenoeto] deleo τῆς ἀρχῆς ex vet. & Tert. ex Aorato denique] poſt ἀόρατον in Græc. hæc verba addo ex vet. interp. & Tertul. τετάρτῳ καὶ ὀγδόῳ τόπῳ. Hoc autem, ait Tertul. quæ ratio diſponat, vt ſingula & quidem tam interciſis locis naſcantur, malo ignorare, quàm diſcere. O nugatores ſophiſtæ] ὦ λῃρολόγοι σοφισταί. Aliter tamen legiſſe videtur vet. interp. Vertit enim, O pepones ſophiſtæ vituperabiles. Quæ verba occaſionem præbent ſuſpicandi in Græco vel eſſe carmen illud homericũ ὦ πέπονες κάκ' ἐλέγχε' ἀχαιΐδες, οὐκέτ' ἀχαιοί. Iliad. 2. vel certè paulum immutatum. cõiugis expertem] Pudiciores hos vocat Tertul. qui honorem diuinitatis recordati, vt etiam vnius cõiugis dedecus à Bytho auellerent, maluerunt nullum ei ſexum deputare: & fortaſſe hoc Deum, non hic Deus

pronun-

pronunciant. hermaphroditi naturã] Alij, inquit Tertul. maſculũ & fœminam eũ dicũt, ne apud ſolos Lunẽſes Hermaphroditum exiſtimet animalium commẽtator Feneſtella.

IN CAP. VI.

ET affectiones] apud Epiph. legendum διαθέσεις, non διαθέσεσι. atque hîc quædam ſunt in Græco, quæ non habentur in veteri tranſlatione, nempe, καὶ τὴν μὲν ἔννοιαν ἀεὶ συνυπάρξασαν ἐν αὐτῷ ἐπινουμένην ἀεί τι προβάλλεσθαι, τὸ δὲ θέλημα ἐν αὐτῷ ἐπιγινόμενον. i. ac cogitationem quidem ſemper vnà cum ipſo extitiſſe, cogitantem aliquid proferre. Volũtatem verò ipſi aduentitiam fuiſſe. veritatis ortus] pro τῇ προβολῇ lego ἡ προβολὴ ex vet. interp. prodiiſſe] προελθεῖν. In vet. tranſl. pro adgreſſus eſſe, legendum cenſeo egreſſas eſſe. Nũ cogitationis] Idem hoc loco eſt νοῦς qui Monogenes. ac propterea aduenientc voluntate] pro διὰ τοῦτο, lego cum vet. διὰ τοῦτο. addo autem ἐπιγινομένου (quo verbo ſuperius quoque vtitur author) quia vetus interp. habet aduentitiæ. ingenitæ cogitationis] pro γνοίας apud Epiph. reponendum eſt ἐννοίας, vt perſpicuè ſenſus poſtulat. Non gradarim] Quanto meliores, inquit Tertul. qui totum hoc tædium amoliti, nullum Æonem voluerunt alium ex alio per gradus reuera Gemonios ſtructũ, ſed mappa, quod aiunt, miſſa, ſemel octoiugem iſtam ex Patre & ennoea eius excluſam ſeipſum oſtendere] ἑαυτὸν lego cum vet. Tertullianus autem, Quum ſemetipſum voluit probare. Locutus eſt homo ſermonem] addo ἐλάλησε in Græc. ex vet. interp. atque etiam ex ipſo Tert. qui tamen videtur legiſſe ἤχησε. Vertit enim ſonuit.

IN CAP. VII.

PAtris gloriam] addo in Græc. hęc verba ex vet. διὰ τοῦτο δοξάζειν τὸν πατέρα. ob eámque cauſam] hîc quoque add. ex vet. hæc verba, καὶ διὰ τοῦτο λόγον, καὶ ζωὴν λέγεσθαι αὐτόν. auita nomina] προπατορικά. delendus eſt in Græco articulus τά. ex homine & Eccleſia] apud Epiphanium pro ζωῆς, legendum ἐκκλησίας. ſeſe addendum ἑαυτὸν in Gręco. hominis nepotem] ἀπόγονον. qui fulciendi pleromatis] corrigenda ſunt Græca apud Epiph. ex vet. interp. ac ſic legendum, τῶν εἰς ϛήριγμα τοῦ πληρώματος προβεβλημένων.

IN CAP. VIII.

HOc caput apud Epiph. paulò aliter habetur quàm apud Iren. perſuaſit] in Græc. pro προσοίχεσθαι αὐτῷ, deſideratur aliquod verbum forte ἐποίησε, vel ἔπεισε.

IN CAP. IX.

FIngens ſe conſecrare] Græca vox εὐχαριστεῖν hoc loco conſecrandi ſignificationem habet, non gratiarum actionis. Id quod vel ſtupidè ignorauit Gallaſius, vel malitioſè diſſimulauit. inuocationis verba] ἐπικλήσεως. ſ. ſpiritus ſancti. Quorſum autem ſpectet hęc ſpiritus ſancti inuocatio ex liturgiis Græcis perſpicuè liquet: in quibus inuocatur ſpiritus ſanctus, vt panem & vinum in Chriſti corpus & ſanguinẽ vertat. Id quod rurſus vel veteratoriè, imò impiè diſſimular Gallaſius, vel turpiter ignorat. apud Epiph. corruptè hoc loco legitur ἐπικλύσεως, quemadmodum & eo. verſ. ποιεῖν, pro ποιεῖ. proferens in Græc. pro προσενέγκων, legendum eſt προσενεγκὼν ex vet. interp. quod à ſe allatum eſt] Epiphanij codicem emẽdo ex vet. ac pro κεκοσμημένον, lego κεκομισμένον. ex paruo] μικροῦ legendum, non μεγάλου. aſſentabundè] κολακεύων legendum. tuæ magnitudinis] addo σοῦ ex vet. Oportet nos] legendum δεῖ ἡμᾶς εἰς καταστῆναι. Videtur tamen vetus interp. legiſſe εἰά ἂν καταστῆναι. ac meras nugas] addo καὶ ex vet. ſeſe arbitratur] ὑπολαμβάνει lego, non μεταλαμβάνει. quædam fideliores] pro προτέρων lego πιστοτέρων cum vet. huiuſmodi choro] θιάσου. videtur tamen vetus interp. legiſſe θεασοῦ τῷ. Quod autem Marcus] Vetus legit ὅτι, ſed malè. confiteri non deſtitit] ἐξομολογουμένη, quæ tamẽ vox ſynecdochicè ἀντὶ τοῦ μετανοεῖσαι hoc loco vſurpatur, quemadmodum & multis aliis locis apud authores Eccleſiaſticos. O quæ Deo aſſides] Sic vertere placuit, vt perſpicuum ſit ad quẽ hæc referantur. Non enim ad iudicẽ diriguntur, vt prima frõte videri queat, ſed ad fictitiã quandam matrem, cuius nondum ſuperius facta eſt mẽtio. ante æuum] vet. interp. αἰώνων legit in plur. Verſu ſequenti apud Epiph. χεόμενα legendũ, non χεόμεθα. Orci galeam] Vide Eraſmum in prou. orci galea. de vita Dei deſperarent] verba ſunt Apoſtoli.

IN CAP. X.

HIc Marcus] οὗτος leg. cum vet. Siges] hoc loco in Græc. pro ἐσιγήσατο, αὐτὸν, lego cũ vet. σιγῆς ἑαυτὸν, ſenſu etiam hoc poſtulante. defectus ſemen] hîc ex vet. interp. addo

in Græc. σπέρμα, ac rurſus, ex Græc. addo in veteri traſl. defectus Græc. τοῦ ὑστερήματος. Per ὑστέρημα autem omnipotentẽ & Demiurgum & creatorem eſſentiarum intelligebant Valẽtiniani, vt docet Epiph. hæreſ. 31. ex iis locis] pro τούτων, repono τόπων ex vet. & verſ. ſeq. γυναικείῳ pro γυναικείᾳ. & quænã eſſet] ἑαυτὴν lego cũ vet. qui patris expers eſt] addo ex vet. ὁ ἀπάτωρ, & deleo hoc verbum ὤδινε. gigni] τὸ ἄρρητον γεννηθῆναι. Vetus legiſſe videtur τὸ ἄρρητον ῥητὸν γεννηθῆναι. Sed malo hoc loco Græca ſequi, quod γεννηθῆναι aptius quadret cũ μορφωθῆναι quod ſequitur. ac ſyllaba illius] συλλαβὴν. Cõplexionẽ primo verteram quod ſyllaba, vt apud grammaticos vſurpatur, hîc quatuor literis non conſtaret. Sed propius animum aduertenti, aliter poſtea viſum eſt. Inſanus enim Marcus omnia hîc pro libidine ſua fingit. cuius elemẽtum eſt] vetus interpres legiſſe videtur, ὧν δὲ αὐτὸς ὑπὲρ, ſed malè. enunciationẽ nouit] γνώσκει lego cũ vet. non πολλαπλεῖ: tametſi hæc quoque lectio prorſus improbanda non ſit. extremi elementi] pro ἐσχάτου lego ἐσχάτῳ cũ vet. Ibidem pro μονογλωσσήσαντος καταστῆσαι, lego μονογλωσσήσαντα καταθῆναι, cũ vet. quorum elemẽtorum] in Græc. pro ὡς στοιχεῖα τοῦ ὕστερον lego cũ vet. ὧν στοιχεῖον τὸ τοῦ ἐσχάτου ὕστατον. Paulò pòſt pro καὶ τῶν, lego καὶ τὰ. cuius ſonus] Græca hoc loco ita emendanda ſunt, οὗ τὸ ἦχος ἦν συνακολουθοῦν τῷ ἤχει κάτω ἀπὸ &c. Verſ. ſeq. pro λέγειν, ſubſtituo λέγει. triginta literarũ] dele in Græc. ὁ ex vet. linea ſeq. pro δὲ οὗ, lege δὲ ὧν. Quaternitatẽ] inducitur hîc quaternitas ea, quæ à Sige obſcurius dicta erant, explanans. libet] in Græc. pro θέλει legendũ θέλω cum vet. caput eius] dele in vet. tranſlatione. dorſum] Vetus interpres pro dorſo hic ventrem habet, ac poſtea pro ventre, pudenda: ſed in litteris error obrepſit. ſuiipſius genitorem] in Græco ἑαυτοῦ γεννήτορα, & σώματος. ſtatim conticuiſſe] in Græc. pro παρ' αὐτῆς καὶ σιωπὴν, legendum παραχρῆμα σιωπᾶν, vel σιωπῆσαι. lin. ſeq. rurſus legendum σώματος non σωμάτων. te tenere cenſes] poſt δοκεῖς, addo ex vet. ἔχειν. ſex literis cõſtans] pro ἐξ ὧν lege ἓξ ἔχων, qui ipſum cognatione] αὐτοῦ vel αὐτῷ addo ex vete. & lin. ſeq. pro αὐτῶν repono αὐτῷ. inferiorum elationẽ] legend. in Græc. ἀπὸ αὐτῶν, aut aliquid ſimile. ἀναφορὰν apponit ἀπόρροια. habent igitur] addo οὖν ex vet. Quoniam autem nõ ſatis] ἐπειδὴ τοῦ ὑστερήσαντος λόγου. Malo tamen ἐκ δὲ cũ veteri. Neque enim quadrat ἐπειδὴ cum his quæ præcedunt. Senſus autẽ horum verborum hic eſt: Quoniã pater & veritas nouem literas continebant, homo autem & Eccleſia ſeptẽ duntaxat, Sermo vero & vita orta, corrigendæ huiuſce numerorum inæqualitatis cauſa facta eſt, vt litera vna qua Pater abundabat, ad hominem & Eccleſiam deſcẽderit: ac ſic cuique ex his coniugationibus ſuus literarũ octernio conſtitit. tres loci] τρεῖς addo ex vet.] deuincta eſſe ait] pro ἀφίησι, lego ἄφνοι cũ vet.

appellationem omnem excedit] in veteri tranſlatione pro, innumerabilis, legẽdum innominabilis Græ, ἀνονομάστου. analogiæ vi] legẽdum in Græco δυνάμει τῇ κατ' ἀναλογίαν ex vet. interp. & lin. ſeq. πεφωνῆσθαι non πεφωνῆσθαι. qui deſcẽdit] legendum in Græc. τὸν καταβάντα καὶ κρατηθέντα. quẽ cum] addo ὂν in Græc. ex vet. interp. iuxta adminiſtrationem] hoc loco pro καὶ, lego κατ', ob verbum πεφωνῆσθαι, quod in actiua ſignificatione nunquam in vllo authore legiſſe me memini, ſed tãtum in neutra. in hunc numerũ] in Græc. pro vlt. δὲ αὐτοῦ (vis enim habetur] lego ἀριθμὸν cũ vet. inſignem numerum) ἐπίσημον. i. ſenarium. Nota autẽ ſenarij apud Græcos eſt ϛ. Proinde cum tres ſint duplices literæ, ſenario æquipollent. numerorum magnitudine] ἀριθμῶν μεγέθει. ſicque corrigendus eſt hic locus in vet. interpretatione. qui ab inſigni] ἀπὸ lego cum vet. alia autem] ἄλλα addo ex vet. rerum inimitabilium] ἀμιμήτων. Imitabilium habet vetus tranſlatio. ſed malè, vt exiſtimo.

& quartum à medio] μέσου lego cum vet. non μέρους.

IN CAP. XI.

COeli enarrãt] in Græc. delendum τῶν γεγονότων. recreandi ſui cauſa] εἰς διυλισμόν. Vetus ad reuelationem. διυλισμὸς proprie percolationem ſignificat. membris cõſtat] poſt δωδεκαμελοῦς pone ὄντος ex vet. & poſt γραμμάτων, ἑκάστου. elocuta eſt] Sic lego in Græco cum vet. ἣν προσομιλήσει μὴ προσομιλήσασα. reſolutione] ἀναλύσεως lego cum vet. eam habent] in vet. tranſl. corrupte legitur habet, pro habent. ἔχουσι enim eſt in Græco.

IN CAP. XII.

VNitatem ſimul exiſtere] ἑνότητα legẽdum. στιγμὴ quinque] atqui hæc vox quatuor tãtũ literis conſtat. Sed furioſus Marcus, vt in reliquis alijs, ſic in ſubducendis numeris de veritate parum laborat. Si literarum numerum] Ne hîc quidem numeri ratio cõſtat,

nec multis

nec multis aliis locis. πατὴρ totidem] addo in Græco πάντι ex vet. Nomen id quod in ſermone cadit] hoc loco in Græco pro ὀκτὼ καὶ δίχα legendum ἰησοῦς cum vet. & pro τὸν, τὸ. eodem modo Chriſtus] Hic quoque in Græco pro ὧδε χριστὸς γραμμάτων δύο δίχα lego cum vet. καὶ χριστὸς γραμμάτων ἕπτα. hæc auis] Ne hic quidem video quo pacto vox περιστερὰ (quæ columbam ſignificat, numero his literis α & ω reſpondeat. filiæ inſtar) ἐν θυγατρὸς τρόπῳ, filiæ in modum. Vetus interp. legiſſe videtur τόπῳ non τρόπῳ, ſed malè. octo & octoginta emergunt] delẽdum in Græc. καὶ ω, & pro διχοῦ τὸ reponendũ ἰησοῦς ex vet. interp. lin. ſeq. pro ἰησοῦ legendum ἰησοῦς; & delendum ω, & pro ἔχει ſubſtituendũ ἐχέτω. ſupercæleſtis] ὑπερουράνιον malo, vt eſt in Græco, quàm ὑπερουρανίου, vt vetus interp. Verùm ibidem pro η καὶ τοῦ ω, legendũ ex vet. τοῦ ἰησοῦ. octingentorum octoginta] hic in Græc. dele ἕπτα ex vet. hoc eſt Ieſum] in Græc. pro τὸ ι η repone ex veteri τὸν ἰησοῦν. lin. ſeq, pro τοῦ lege τοῦτο. iuxta numeri progreſſionem] πρόβασιν lego cũ vet. non πρόσβασιν. lin. ſeq. poſt τρεῖς addo καὶ τέσσαρες in Græc. ex vet. Hoc enim perſpicuè ſenſus poſtulat, quod eſt iora] addo in Græc. ὅ ἐστιν ex vet. octogenarium] in Græco corruptè legitur τὸν ἰησοῦν. Vetus tranſlatio habet LXXXVIII. numerum. ſed mendũ hîc eſſe cẽſeo. Neque enim ex octonario & denatio inter ſe ductis hic numerus emergit. filiis appareret] in vet. interp. corruptè legitur filius, pro, filiis Græc. τοῖς υἱοῖς. ſex & viginti quatuor] αἰτὰ vetus interpres non agnoſcit. ducis munus] pro ὁδοῦ, ὁδηγοῦ lego cũ vet. electum eum] Vetus interpres λεχθῆναι legit, non ἐκλεχθῆναι. altiſſimi virtutem] in Græco nõ υἱοῦ ſed ὑψίστου lego cum vet. Per os Ieſu] addo in Græco στόματος ex vet. Proinde Ieſum] in Græco hæc inuerſa ſunt. Nam pro οὖν τὸν, legendum τὸν οὖν. Hunc porro cum excepiſſet] pro τὸν, lego ὅν, cum vet. & verſ. ſeq. deleo δὲ. & Iu & Heu] in Græco pro ἰησοῦ lego ἰοὺ cum vet. interp. Eſt autem ἰοὺ apud Græcos interiectio dolentis. lin. ſeq. pro φάσκον, ἐκφάσκον lubens legerim. cum iam à principio] ſenſus rationem potius habui, quàm verborum. Hic enim nec Græca mihi ſatisfaciunt, nec vetus tranſlatio. longas adieciſſe] μακρὰ lego cum vet. nõ μικρά. Et lin. ſeq. poſt οὖν, addo παρ'. Tu enim ſolus] pro μόνον vetus legit μόνος εἶς. os appetuiſſe] αὐτὸν legendum, non αὐτὸ cum vet. Patrémque qui omnia capit] in Græco pro αὐτὸ χωροῦντα πάντα, legendum exiſtimo καὶ αὐτὸν τὸν. in veteri tranſlatione habetur, & ipſum qui omnia capit &c. Vbi non dubito quin pro , idipſum legendum ſit, ipſum. exponentem] ἐκδιηγουμένου lego non ἐκδιηγούμενον. ipſiúſque cogitationi] pro τοῦ υἱοῦ legendum τίνος, ita poſtulante ſenſu. Ac ſic etiam legit vetus interp. Ead. lin. lege ἐπιψευδόμενος. Maiore idolorum architecte] hæc metrica forma exprimuntur, etiamſi pedum ratio non habeatur. Apoſtaticæ] ἀποστατικῆς lego cum vet. nõ ἀποστολικῆς. Ead. lin. pro χορηγεῖς ὡς, lego cum vet. χορηγεῖ σὸς. Ibidem deleo hãc particulã καὶ: & lin. ſeq. ἐγχειρήματα, Idque aſtipulante vet. & pro αὐτὶ θεοῦ, vnico vocabulo repono ἀντίθεος.

IN CAP. XIII.

QVis aberrationem & inuentionẽ] Græ. τὴν πλάνην τοῦ προβάτου καὶ εὕρεσιν. Vide autem quàm hic fœdè hallucinatus ſit callaſius, hoc eſt in loco omniũ facillimo, maximéq; perſpicuo. Vertit enim πλάνην impoſturã, & εὕρεσιν cõmentum. ſi à binatio] duo enim & quatuor, & ſex, & octo, & decẽ, triginta efficiunt. quod aſſeclam] in Græ. legẽdũ cum vet. διὰ τὸ τὸν. lin. ſeq. Græca ita legenda ſunt, delenda διὰ τὸ, συνεπακολουθήσαντα αὐτῷ διὰ τὸν ἐπίσημον. abſcedentẽ] legendum in Græc. ἀποστᾶσαν. lin. ſeq. delendũ ἐπὶ. in oue vndecim] falſa eſt hæc ſupputatio. Nã ſi vndecim legamus, vt habet Epiphanij codex, falſum erit quod hic dicitur in oue ſupereſſe vndecim, cum ſuperſit. 99. Rurſus ſi legamus cũ vet. interp. vndecies IX. hæc profecto in nouẽ ducta non 99. ſed 821. efficiẽt. Malui tamẽ Græc. hoc loco ſequi, vt numeri ratio conſtet, ac quæ ſequuntur his reſpondeant. ἀμὴν] μ enim & ν efficiũt 90. η & α, 9. dẽpta ſenarij nota] pro ὑφεξαιρουμένης lege ὑπεξαιρούμενος. vſque ad elementum ε] ſic legendum, non θ. ex tribus virtutibus] τριάκοντα. i. triginta habet Epiphanij codex: ſed τριῶν malo cum vet. Intelligit enim meo iudicio ogdoadẽ, decadem & duodecadẽ. nonũ & nonagenarium] ἐνενήκοντα adeo ex vet. ſurſum reliquit] pro τοὺς ἄνω leg. cum vet. ἄνω τοὺς, & ead. lin. κατάλληλως. in figura ſermonis] deeſt ἐν apud Epiph. Nolui autẽ hic repugnante non modo Græco codice, ſed etiã veteri interprete quicquã immutare. Tãtùm admonebo lectorẽ pro λόγου legendũ mihi videri λ. Neque enim hic λόγος quicquam ad rem facit. figura literæ M] addendũ M in Græco ex vet. typũ fugiant] αὐτοὺς lego cũ vet. quẽadmodum & ſeq. lin. veréque ineffabilis] ἀληθῶς lego, nõ ἀληθείας. non eſt ſalus]. i. ſalutatio Græc. χαίρειν. ad ſuſcipiendam fraudem] ὑπέχρυσον (ſic enim legendum, non ὑπόχρυσον) ita verto, vt idem ſignificet quod παράχρυσον. ignorantiæ ſpirituum] ἀγνοίας lego cum vet. poſtulante ita ſenſu, non ἀνοίας, vt in Epiph.

IN CAP. XIIII.

DEinde virtutes] pro ἑξῆς vetus legit ἐξ ἧς. Sed prior lectio mihi magis arridet. ἑξῆς enim reſpōdet τῷ πρώτῳ. corpora] σώματα legendū, non σωμάτια. qui ſignifer] ζῳδιακῷ legēdū, non ζώῳ. Saturnus ſublimiorē locū tenēs] Corruptus eſt hic locus apud Epiphaniū, ὑπὲρ ὁ χρόνος. Vetus habet, quod ſuperpoſitū eſt cœlū, quaſi in Græco legerit οὐρανός. legendū eſt autē ὁ ὑπερφαίνων, vel ὑπερφαινόμενος χρόνος. de Saturno enim Irenæū loqui perſpicuū eſt. peragrantē] pro ἐμπεριεχομένην legendū ἐμπεριερχομένην. Nā & vetus tranſtulit circumeuntē. expreſſiſſe] ἐκτυπῶσαι legendū, non ἐκτυπῶσι. illuſtris duodecadis] ἀφανῆς legit vetus interpres .i. inuiſibilis & occultæ. ac ſingularē] ante δυνάμιν, ἰσχύν, pono ex vet. linea ſeq. κατὰ κάθετον duobus verbis legi debet. virtuti illi] legendum in Græco δυνάμει.

IN CAP. XV.

ALiquid noui] addo τι in Græc. ex vet. Et eadē linea pro τέλος, lego τέλειος. detorquendo accōmodāt] in Græc. pro μεταμορφόζουσι legēdū μεθαρμόζουσι. in principio creauit Deus cœlū & terrā] hæc verba in Græco deſiderantur. Id quoque quod in ea] in Græco bis pro τὸν legendū τό. Et ſeq. lin. poſt τὴν, ponendū δὲ. aquā & ſpiritū] in Græc. pro ἐν σφίσιν αὐτοῖς legiſſe videtur vetus interp. ἐν οἷς εἰσι, ac rectè poſt hæc omnia] in Græco pro πεθωκάπυ τοῖς, lego cum vet. ἐπὶ πᾶσι τούτοις. lin. ſeq. pro τριάκοντα legēdū rurſus cū vet. τριακοντάδα. quæ ab vno fonte] pro πηγήν, lego cū vet. πηγῆς δυνάμιν & ea lin. ταύτην pro ταῦτα. duas aures habeat] ἔχοντος legēdū in Græc. veritatis corpus] addo σῶμα ex vet. & ead. lin. deleo τοῖς σώμασι. ordinibus] στίχοις legendū videtur. diſpēſationē quoque] οἰκονομίαν legendū in Græco, nō οἶκον μίαν, vt Gallaſius, cuius hic quoque tanta non dicā oſcitantia, ſed væcordia extitit, vt ne illud quidē animaduerterit μίαν cū ſubſtātiuo maſculini generis minime iūgi. Præſtitiſſet profectò quieſcere, quàm tā incōſideratè ſcribere. per id quod Sara] in Græc. poſt τὸ, addo κατ' ex vet. & pro ὡς, lego πῶς. Hieroboā itē] Vel ex hoc vno loco quàm præcipitanter ac nullo cum iudicio in hac verſione ſe geſſerit Gallaſius, liquidò perſpici poteſt: vbi, dū veterē interpretem conſulere grauatur, eiuſmodi errorem admiſit, qui non dicā ſacræ Theologiæ profeſſori, qualē ſe eſſe vult, ſed ne ei quidē, qui literas ſacras vel à limine ſalutarit, condonādus ſit. Quę enim eſt hæc metamorphoſis, vt de Hieroboā Roboā faciat, quē certum eſt non decē, ſed duas tantum tribus imperio ſuo ac ditioni ſubiectas habuiſſe. In Græco ergo pro ῥοβοάμ repono ἱεροβοάμ. in ſpeluncam] Delendum in Græco ἰσραήλ. Et ead. lin. pro τοῦτο, legendum τῷ.

IN CAP. XVI.

NEceſſarium autem] δὲ addo ex vet. quod autem nō] pro οὐδὲ in Græc. legēdum οὐ, & ead. lin. pro ἐπί, ἀπό, vel περί. cum parabolarum) in Græco delendum ἑτέρῳ.

IN CAP. XVII.

PVerili ætate eſſet) in Græco pro τὰ διὰ, legēd. cū vet. παιδὸς ὄντος καὶ τὰ γράμματα μανθάνοντος, καὶ τοῦ δεῖ. per id pręterea quòd] pro διὰ τὸ, vet. legit διὰ τοῦτο: ſed malè, vt ſenſus oſtēdit. dicere recuſauit] in Gręc. ante εἰπεῖν, ponendum μὴ, vel οὐκ. abſcondita ſunt à te] addo ἀπὸ in Græc. veritatis patrem] vetus habet, veritatem patris. ſe eos edocturum) Corruptus eſt hic locus apud Epiph. ita reſtituēdus ex vet. interp. ὑπέσχετο διδάξειν ἀπόδειξιν δὲ τὴν αἰτίαν ταῦτα, &c. abſcondiſti hæc] addo ταῦτα in Græc. ſic tibi complacuit] dolendum μοι.

IN CAP. XVIII.

AD fidei abiectionē] Gręc. ἀπόθεσιν. Delendum in vet. interp. repromiſſionem. in Græco pro ἄδυστου legendum ἄδυς τοῦτο. intimum Bythi ſuum] addo in græc. τοῦ βυθοῦ ex vet. Dominum hanc redemptionem] in vet. interp. corrupte legitur Domini. prophanorum quorundā] addo βέβηλον ex vet. In eo qui in Ieſum deſcendit] εἰς τὸν κατελθόντα εἰς ἰησοῦν. Vetus ęditio, in nomine deſcendentis Ieſu. In codice tamen manuſcripto, ex quo infinita loca correcta ſunt, nō Ieſu, ſed Spiritus legitur. Quæ quidē lectio eundē ſenſum habet cum codice Græco. Filius autem in eo qui prætexiſtit] Græcus Epiphanij codex habet ἐν τῷ παρόντι. i. in præſenti. Sed apparet veterem interpretem legiſſe προόντι. Vertit enim qui ante fuit. Veni vt] ἦλθον. In vet. interp. mendosè legitur, venit. quemadmodum & verſ. ſeq. legendum eſt, deduco, nō deducit, κατάγω. In Græco autem codice aliquantò pòſt, pro ἐκ τοῦ, legendum τὸν. quæ patris expers] Senſus hoc loco perſpicuè poſtulat vt cum veteri interp. legamus πατέρα, non vt corruptè apud Epiphanium, μητέρα. hoc autem] τοῦτο legendum in Græc. cum vet. ipſum autem] hæc mendosè in plurali leguntur in vet. interp.

FINIS.

INDEX SENTENTIARVM SEV AVTHORITATVM SACRAE SCRIPTVRAE, QVAE A D. Irenæo ſparſim citantur vel explicantur: librorum, & capitum ordine ſeruato.

EX GENESI.

Caput 1. IN principio fecit Deus cælum & terram. 46.84
Dixit Deus, fiat lux, & facta eſt lux. 294
Factum eſt veſpere & mane dies vnus. 359
Faciamus hominem. 229
Factus eſt homo ad imaginem, & ſimilitudinẽ dei. 326
Creſcite, & multiplicamini. 249
2. Limum de terra accipiens, plaſmauit hominem. 345
Et inſufflauit ſpiraculum vitæ. 272
Adam ex terra factus eſt. 213
Factus eſt in animam viuam. 152
Plantauit Deus paradiſum. 331
Ab omni ligno, quod eſt in paradiſo. 358
3. Sicut Eua inobediens facta.
Serpens Euam ſeduxit. 229
Adam veſpere inquirens Deus. 748
Serpens ſeduxit me, & manducaui. 220
Inimicitias ponam inter te, & mulierem. 321
Quoniam feciſti hoc, maledictus tu ab omnibus peccatoribus terræ. 219
4. Ad te conuerſio eius. 266
Nónne ſi rectè offeras, rectè autem non diuidas. 265
Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me. 345
Paßio in Abel præfigurata. 281
5. Noë ſine circumciſione. 257
Multos annos vixiſſe antiquos. 331
6 Enoch placens Deo, tranſlatus eſt. 331
Noë fuit annorum ſexcentorum. 369
12. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. 183
15. Credidit Abraham Deo, & reputatũ eſt illi. 238.244
Extendam manum meam ad Deum altißimum. 239
17. Semen Abrahæ, quaſi vt ſtella cæli. 174
Circumcidetur omne maſculinum. 257
Circumciſio fiebat octauo die. 47
19. Loth ſine circumciſione eductus eſt de Sodomis. 257
Pluit dominus ſuper Sodomam. 169
Et intrauit maior nata, & dormiuit cum patre ſuo. 292
22. Abraham prono animo conceßit filium ſuum ſacrificio. 239
24. Seruus Abrahæ dans armilas. 47
49. Non deerit princeps in Iuda. 248

EX EXODO.

Caput 3. Ego ſum deus Abraham, deus Iſaac, &c. non deus mortuorum. 238
Videns, vidi vexationem populi mei in Aegypto. 243. & 251
Qui eſt, miſit me ad vos. 169
4. Moyſes, deus Pharaonis. 170
Excæcauit cor Pharaonis. 289
7. Moyſes proiecit virgam in terram. 211
14. Faciem meam non videbis, poſteriora mea videbis. 274
Per extenſionem manuum diſſoluebat Amalech Moyſes. 280.296 17.
Non poteris immolare paſcha in vlla alia ciuitate. 248 22.
Tabernaculum Moyſi de byſſo. 46 26.
Cinnamomi calami CCL. calamiſci CCL. 127 30.
Sabbata mea obſeruabitis. 257 31.
Sedit populus manducare & bibere. 286 32.
Nemo deum videbit, & viuet. 273 33.
Emittam ante angelum meum. 255
Deus ignis eſt. 274 34.

EX LEVITICO.

Nadab & Abiu ab igne conſumpti. 282 Cap. 1.
Animalia munda, quæ diuidebant vngulas, & ruminabant. 336 11.

EX NVMERIS.

Moyſes Aethiopiſſam accipiebat. 275 Cap. 12.
Qui attulit arida ligna in ſabbato, lapidatus eſt. 245 15.
Orietur ſtella ex Iacob. 174 24.
Moyſes dicens, nõ concupiſces alicuius illorum, &c. 283 16.
Circa Core, Datan. & Abiron. 282
Per fidem viuificabat hominem de ſerpentis plaga. 280 21.

EX DEVTERONOMIO.

Dominus deus teſtamentum diſpoſuit in Oreb. 257 Cap. 5.
Audi Iſraël, dominus deus tuus vnus eſt. 232 6.
Diliges dominum Deum tuum, & hunc adorabis. 353
Cibauit te manna, quod neſciebant patres. 258 8.
Non apparebis vacuus ante conſpectum domini dei tui. 265 16.
Non erit in ſacerdotibus Leuitis in toto Iſrael pars. 245 18.
Erit autem omnis anima, quæcunque non audierit prophetam. 183
Qui mittat cæcum in errorem in via. 168 27.
Et erit vita tua pendens ante te. 348.352 28.
Elige vitam, vt viuas dilige dominum deum tuum. 259 30.
Attende cælum, & audiat terra. 232 32.
Populus fatuus & inſipiens. 248
Deus vera opera eius. 202
Nónne hic eſt pater tuus, qui poſſedit te? 293
Qui dicit patri ſuo & matri, non noui te. 245 33.

EX IOSVE.

Raab fornicaria ſemetipſam indignam condemnans. 275 Cap. 6.

EX IVDICVM LIBRO.

Gedeon in lanam mutauit petitionem. 198 Cap. 6.

EX REGVM PRIMO.

Cap. 9. David fugiens Saul, obſcondebatur. 47
12. Ego conuerſatus ſum in conſpectu veſtro. 285
15. Non vult deus holocauſta, ſed vult audiri vocem ſuam. 260
16. David octauus inter fratres genitus. 47

EX II. REGVM.

Cap. 12. Miſit Deus Nathan ad David. 285

EX III. REGVM.

Cap. 4. Salomon typum veri templi domino parabat. 285
10. Regina Auſtri venit à finibus terræ. 285
11. Salomon accepit mulieres alienigenas. 285
Ieroboam decem ſceptra accepit. 47
18. Quouſque claudicatis in ambobus. 170
19. Exies cras, & ſtabis in conſpectu domini, & ecce dominus tranſiet. 274

EX IIII. REGVM.

Cap. 2. Helias in carne aſſumptus. 331
6. Ferrum excuſſum cecidit in Iordanem. 350

EX PSALTERIO.

Pſal. 2. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? 184
Dedit ei hereditatem gentium. 169
Poſtula à me, dabo tibi gentes. 278
3. Ego obdormiui & ſomnum cœpi. 293
8. Ex ore infantium, & lactentium. 40.250
11. Anima exultabit in domino. 249
15. Prouidebam dominum in conſpectu meo ſemper. 182
18. A ſummo cælo egreſſio eius. 303
Cæli enarrant gloriam dei. 40
21. Partiti ſunt veſtimenta mea. 302
23. Domini eſt terra, & plenitudo eius. 311
Aperite portas, vt introeat rex gloriæ. 303
Filij alieni mentiti ſunt mihi. 312
27. Beati, quorum remiſſa ſunt iniquitates. 350
31. 32. Verbo dei cæli firmati ſunt. 53.173
33. Quis homo, qui vult vitam, & amat videre dies bonos. 261
Cohibe linguam tuam à malo, & labia. 308
34. Vultus domini ſuper facientes mala, vt perdat. 287
39. Ipſe dixit, & facta ſunt. 84
44. Vnxit te deus, deus tuus. 302
Sedes tua, Deus, in æternum. 169
Pro patribus noſtris facti ſunt tibi filij. 214.238
Homo, cùm in honore eſſet, non intellexit. 236.336
48. 49. Deus noſter manifeſtè veniet. 352
Deus deorum, dominus locutus eſt. 169
Non accipiam de domo tua vitulos. 260
50. Spiritu principali confirma me. 198
Sacrificium, cor contritum. 260
57. Alienati ſunt peccatores ab vtero. 176.322
68. Et ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt. 213
69. Captiuam duxit captiuitatem. 120

Qui ſedes ſuper cherubim, & continet omnia. 180 74.
Notus in Iudæa deus. 174.302 75.
Filij, qui naſcentur ex eis, narrabunt filiis. 195 77.
Ego autem dixi, dij eſtis, & filij excelſi omnes. 317 81.
Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis. 220 90.
Angelis ſuis mandauit de te. 356
Dij gentium, dæmonia. 170 94.
In manu eius omnes fines terræ. 177
Cantate domino canticum nouum. 246 97.
Qui ſedes ſuper cherubim. 303 98.
Initio tu terram fundaſti, domine. 234 101.
Veteraſcent, ſicut veſtimentum. 303
Epiſcopatum eius accipiat alter. 120 105.
Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis. 137. 269 109.
Ipſe præcepit, & creata ſunt. 173 114.
Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes. 183. 296. 308 117.
Adiutorium meum à domino. 232 123
Adiutorium noſtrum in domino, qui fecit cælum & terram. 177 131.
Iurauit dominus David veritatem. 174
De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. 194. 200
Sacrificium, & oblationes noluiſti, aures autem. 260 141.
Fecit cælum & terram, & ea quæ in eis ſunt. 1 145.

EX PROVERBIIS.

Deus ſapientia fundauit terram. 272 Cap. 3.
Reſtibus autem peccatorum ſuorum conſtringitur vnuſquiſque. 175 5.
Dominus creauit principio viarum ſuarum, &c. 272 8.
Cor regis in manu domini. 359
Qui miſeretur pauperi, fœneratur deo. 266 19.

EX ECCLESIASTICO.

Enoch tranſlatus eſt ſine circuncißione. 257 Cap. 44

EX ESAIA.

Iſraël me non cognouit. 48 Cap. 1.
Filios genui, & exaltaui ipſos. 322
Principes Sodomorum, & populus Gomorrhæ. 323
Principes tui infideles, ſocij furum. 234
Ex Sion procedet lex. 305 2.
In nouiſſimis autem temporibus ſordes abluet filiorum ſuorum. 278 4.
Et nubibus mandabo, ne pluant ſuper eam. 198 5.
Regem dominum ſabaoth vidi oculis meis. 274 6.
Pete tibi ſignum à domino. 209.210 7.
Ecce virgo concipiet, & pariet filium. 174. 194. 204. 207
Butyrum & mel comedet. 200
Voca nomen eius, velociter ſpolia detrahe. 195 8.
Caupones tui miſcent vinum aqua. 250
Vocabitur nomen eius admirabilis. 302 9.
Incraſſa cor populi huius. 289 11.
Spiritus ſapientiæ, & intellectus, & ſpiritus cōſilij. 298
Requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini 198
Non ſecundum gloriam iudicabit. 175

Ecce deus meus, ſaluator meus. 176
19. *Populus iſte labiis me honorat.* 251
20. *Feciſtis conſilium non per me.* 266
25. *Dicent in illa die, ecce dominus deus noſter.* 247
Deuorauit mors potens. 341
26. *Reſurgent mortui.* 346
27. *Filij Iacob germinabunt, & florebit Iſraël.* 235
28. *Ecce, ego mitto in fundamenta Sion.* 211
34. *Complicat cælum, quaſi librum.* 237
40. *Qui menſus eſt cælos in palmo.* 271
42. *Cantate domino hymnum nouum.* 246
Calamum caſſatum non confringet. 179.274
43. *Non obtuliſti mihi oues holocauſtomatis tui.* 261
Antiqua nolite reputare: ecce, noua facio. 303
Ab oriente Abraham, ſemen tuum. 254
Ego teſtis, dicit dominus, & puer meus, quem elegi. 169.
237
Confundantur omnes, qui blaſphemant deum. 170
45. *Ego deus Zelans, faciens pacem.* 319
Ego ſum deus, & præter me non eſt alius. 93
48. *Ego ſum deus primus, & ſuper ventura ego ſum.* 237
51. *Eleuate oculos veſtros in cælum.* 234
Commemoratus eſt dominus mortuorum ſuorũ, qui dormiunt. 206
53. *Generationem eius quis enarrabit?* 136.203
Dorſum eius ad flagella, & genas. 302
Dolores noſtros ferens ouis ad victimam. 296
Aperientur oculi cæcorum. 302
Tanquam ouis ad occiſionem ductus eſt. 185
57. *Vide, quomodo iuſtus perit, & nemo intuetur.* 305
58. *Non ſic cogitationes eius, vt cogitationes hominum.* 99
Hoc eſt ieiunium, quod elegi. 261
61. *Spiritus domini ſuper me, quapropter vnxit me.* 175.
279
Vocate annum domini acceptum. 122
63. *Ecce Sion ciuitas, ſalutare noſtrum oculi videbunt.* 206
65. *Dÿ eſtis, & filÿ excelſi.* 169
66. *Cælum mihi ſedes eſt.* 233
Super quem ego aſpiciam, niſi ſuper humilem. 261
Ego vos aduocabo, & in Hieruſalem. 246
Peccatoris aut deus, qui occidit mihi vitulam, quaſi qui occidit canem. 266

EX IEREMIA.

Cap.1. *Priuſquam te formarem in vtero, noui te.* 347
2. *Effodiunt ſibi lacus detritos.* 222
3. *Teſtamentum nouum non quemadmodum diſpoſui.*
303
4. *Qui præſunt populo meo, me neſciebant.* 234
5. *Vnuſquiſque ad vxorem proximi ſui hinniebat.* 322.
334
6. *Quò mihi thus de Saba.* 260
7. *Conſtitui ſuper vos exploratores.* 309
Templum domini, templum domini. 260
8. *Iterum & ſanctum deſolabitur.* 362
9. *Quis dabit mihi in deſerto habitationem nouiſſimam.*
281
In hoc glorietur, qui gloriatur ſcire me. 261
10. *Dÿ, qui non fecerunt cælum, & terram.* 170
11. *Congregans diſperſos à finibus terræ.* 296
15. *Exinanita eſt, quæ parit, ſaduit anima mea.* 303
Miſi ad vos ſeruos meos prophetas. 310 18.
Non ſunt oculi tui, & cor tuum bonum, ſed in cupiditate. 266 22.
Viuo ego, dicit dominus, ſi factus fuerit Iechonias, filius Ioachim, rex Iuda. 212
Deus appropinquans ego ſum, & non deus de, &c. 271 23.
Verbum domini quemadmodum bipennis cadens. 350
In nouiſſimis diebus intelligent ea. 282
Redemit dominus Iacob, & eripuit eũ de manu, &c. 172 31.

EX THRENIS.

Spiritus faciei noſtræ, Chriſtus dominus. 176 Cap.4.

EX EZECHIELE.

Ezechiel vidit viſiones dei in rotis. 274 Cap.1.
Poſt concupiſcentiam cordis ſui erant oculi eorum. 255 20.
Sabbata mea dedi eis. 257

EX DANIELE.

Viſio ſtatuæ Danielis, pedis pars ferrea. 364 Cap.2.
Lapis à monte abſciſus ſine manibus. 211.275
Ananias, Azarias, & Miſaël miſſi in caminum ignis. 3.
331.369
Circa Ananiam, Azariam, & Miſaëlem viſus eſt filius dei. 274
Millia millium miniſtrabant ei. 91 7.
Cornua decem beſtiæ. 361
Super nubes. 296
In dimidio hebdomadis. 362 9.
Munis ſermones, & ſigna librum vſque ad tempus. 282 12.
Hi ſermones obſtructi ſunt. 48
Intelligentes fulgebunt quemadmodum claritas firmamenti. 282
Semen Chanaan, & non Iuda ſpecies decepit te. 283 13.
Quare non adoras Bel? Ego non colo idôla. 238 14.

EX OSEA.

Factus qui non erat populus, populus. 26 Cap.2.
Non eſt in eis veritas. 48 4.
Cum citharis, tympanis, & pſalteriis vinum bibũt. 232 5.
Ego viſiones impleui, & in manibus prophetarũ. 187.173 12.

EX IOELE.

Effundam de ſpiritu meo in omnem carnem. 182.197 Cap.2.

EX AMOS.

Ipſe conuertetur, & miſerebitur noſtri. 206 Cap.1.
Nunquid ſacrificia, & oblationes. 255 5.
Occidet ſol meridie, & erunt tenebræ. 303 8.

EX IONA.

Ionas in ventre ceti. 331 Cap.1.
Suſtinuit abſorberi Ionam à ceto. 205 2.

EX ABACVC.

Cap. 2. *Iuſtus autem ex fide viuet.* 304
3. *In ira, miſericordia tua memoraberis.* 196
Ab Africo veniet de monte Effrem. 206

EX ZACHARIA.

Cap. 7. *Emendate vias veſtras, & mores veſtros.* 308
Iuſtum iudicium iudicate. 261
9. *Pullo inſidens.* 203.296
12. *Videbunt, in quem compunxerunt.* 302

EX MALACHIA.

Cap. 1. *Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit dominus.* 261

EX MATTHÆO.

Cap. 1. *Liber generationis Ieſu Chriſti.* 180.194
Angelus domini apparuit in ſomniis Ioſeph. 174.209
2. *Vidimus ſtellam eius in oriente.* 174
Magi adorauerunt infantem Ieſum. 195
Potens eſt deus ex lapidibus iſtis ſuſcitare, &c. 242
3. *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur.* 245
Progenies viperarum, quis vobis monſtrabit, &c. 174
Securis ad radicem arboris poſita. 350
Paleas comburet igni inextinguibili. 365
Aperti ſunt cœli, & vidit ſpiritum dei. 175
Spiritus dei deſcendit ſicut columba. 98
Non in ſolo pane viuit homo. 356
4. *Beati mites, quoniam poſſidebunt terram.* 213 338
5. *Neque iures in Hieroſolymam, quoniam ciuitas, &c.* 310
Ne iuraueritis in totum, neque in cœlum. 233
Non veni ſoluere legem, aut prophetas. 304
Iota vnum, aut vnus apex non præteribit. 7
Diligite inimicos veſtros, & orate pro illis. 146.201
Solem ſuum oriri facit ſuper bonos, &c. 123.224.311.366.
Omnis, qui iraſcitur fratri ſuo. 252
Qui viderit mulierem ad concupiſcendam eam. 259
Vos eſtis lux mundi. 243
Luceat lumen veſtrum coram hominibus. 314
Cùm es cum aduerſario tuo in via. 61
Cùm offers munus tuum ad altare. 265
Remitte nobis debita noſtra. 349
6 *Non poteſtis duobus dominis ſeruire.* 172
Quærite, & inuenietis. 102.113.141
7. *Quid mihi dicitis, domine domine, & non facitis.* 336
Eiice prius trabem de oculo tuo. 291
Non ſunt fundati ſuper viuam petram. 222
Aedificare domum ſuam ſuper firmam petram. 134
Multi vocati, pauci electi. 256
Mitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. 13.337
8. *Videntes glorificauerunt deum.* 350
Archiſynagogi filia 12. annorum ſuſcitata. 17
Venient ab oriente, ab auſtro, & aquilone, & recumbẽt. 244
Non veni mittere pacem, ſed gladium. .7
Mortua filia. 343
9. *Mulier profluuium ſanguinis 12. annos paſſa.* 120
Nemo immittit commiſſuram veſtimenti noui in vetus. 307
Nõ enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus ſanctus. 198
Ante reges & præſides ſtabitis. 201 10.
Qui tollit crucem ſuam, & ſequitur me. 7
Tolerabilius erit Sodomæ & Gomorrhæ in iudicio. 288
Qui vos audit, me audit. 156
Capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt. 132
Gratis accepiſtis, gratis date. 8
Nihil coopertum, quod non manifeſtetur. 1
Omne verbum otioſum, quod locuti fuerint homines. 116
Qui autem voluerit animam ſuam ſaluam facere. 201
Et pluſquam propheta. 176
Venit filius hominis manducans & bibens. 293 11.
Nemo cognoſcit patrem, niſi filius. 88.105.239
Iuſtificata eſt ſapientia à filiis eius. 14
Omnia mihi tradita ſunt à patre meo. 272
Cui pater voluerit reuelare. 145
Confiteor tibi, pater domine, cœli & terræ. 232
Nemo cognoſcit filium, niſi pater. 241
Non contendet, neque clamabit. 179
De omni verbo otioſo, quod locuti fuerint homines. 259 12
Quid eſt, miſericordiam volo, & non ſacrificium. 261
Non poteſt aliquis intrare domum fortis. 356
Alligauit fortem, & vaſa eius diripuit. 215
Nunquid legiſtis, quid fecit Dauid, cùm eſuriret. 245
Vaſa, & ſpolia eius diripiet. 172
Vbi vermis eorum non moritur, & ignis nõ extinguetur. 146
13. *Dies domini quaſi clibanus ardens.* 235
Dum dormiunt homines, ſeminat inimicus Zizania. 339
Colligit triticum in horrea. 302
Explicatio parabolæ Zizaniorum. 321
Vobis datum eſt noſſe myſterium regni cœlorum 289
Theſaurus abſconditus in agro. 282
Quare tranſgredimini præceptum domini. 250
Qui maledixerit patri vel matri, &c. 247 15.
Se filium hominis vocat Chriſtus. 213
Beatus Simon, quia caro & ſanguis, &c. 211 16.
Caro & ſanguis non reuelauit tibi. 190
Attendite a fermento Phariſæorum. 322
Iuſſit pro Petro & pro ſe dare tributum. 360
Apparuerunt Moyſes & Helias. 128 17.
Si oculus tuus ſcandalizat te. 287
Angeli ſine intermiſſione vident faciem dei. 38
Quid me dicitis bonum, & non facitis. 49 18.
Non mœchaberis, non occides. 251
Quæ impoſſibilia ſunt apud homines, poſſibilia apud deũ. 95.273 19.
Miſit operarios in vineam ſuam. 311
Poteſtis baptiſmo baptizari. 50
De duobus miſſis in vineam. 311 20.
Cùm appropinquaſſet tempus fructuum, miſit ſeruos ſuos ad colonos. 308.&.310 21.
Si cognouiſſes & tu ea, quæ &c. 49
Oſanna filio Dauid, benedictus 249
Domus mea, domus orationis vocabitur. 233
Simile eſt regnum cœlorum regi nuptias facienti. 309
Miſit, qui vocarent ad nuptias. 318
Alios ſeruos miſit, conuocans eos. 310 22.
Deus Abraham, deus Iſaac, & deus Iacob. 145
Chriſtus, lapis ſummus angularis, omnia ſuſtinens. 281

Erratis,

Erratis, neſcientes ſcripturas, neque virtutem Dei. 238
Erunt primi nouiſſimi, & nouiſſimi primi. 214
23. Væ vobis, Scribæ & Phariſæi, ſimiles eſtis ſepulchris. 265
Quoties volui te congregare, vt gallina pullos ſuos. 312
Maximum præceptum eſt, diligere deum. 251
Ecce, ego mitto ad vos ſapientes. 246
Sic enim perſecuti ſunt prophetas, qui fuerunt ante vos. 301
A ſanguine Abel iuſti vſque ad ſanguinem, &c. 345
24. De arbore fici, quæ non facit fructum. 311
Quis erit fidelis actor, bonus, & ſapiens, quem præponet Dominus ſuper familiam ſuam. 284
Vbicunque cadauer, illic congregabuntur aquilæ. 254
Cælum & terra tranſibunt. 234
Erit tribulatio, qualis non eſt facta. 369
25. Pecuniam, quam credidit cum vſuris. 286
Euge ſerue bone & fidelis, quia in modico, &c. 249
Sapientes virgines quinque à domino ſunt dictæ. 128
Eſuriui, & dediſtis mihi manducare. 291
Ignis æternus præparatus miſeris. 138.164
Abite, maledicti in ignem æternum. 219 218
26. Accipiens panem, ſuum corpus eſſe confitebatur. 296
Recumbentibus miniſtrauit eſcam. 278
Sicut caro infirma, ita ſpiritus promptus eſt. 337
Triſtis eſt anima mea 213
28. Euntes, docete omnes gentes, baptizate eos. 198

EX LVCA.

Cap. 1. Erant autem iuſti ambo ante deum. 275
Zacharia ſacrificante. 180
Miſſus eſt angelus Gabriel à deo. 176
Benedicta tu inter mulieres. 210
Quod naſcetur ex te ſanctum. 209
Virtus altiſſimi obumbrabit tibi. 326
Hic erit magnus, & filius altiſſimi vocabitur. 176. 195
Ecce ancilla domini, fiat, &c. 214
Exultauit infans in vtero matris. 195
Benedictus dominus deus Iſraël. 176
Ne timeas accipere Mariam coniugem tuam. 279
2. Apparuit angelus domini paſtoribus. 176
Paſtores, cum vidiſſent, glorificabant deum. 195
Cum impleti eſſent dies purgationis. 177
Nunc dimittis ſeruum tuum, domine. 13
Ieſus erat quaſi incipiens annorum triginta. 124
Non ſcitis, quoniam in iis, quæ patris mei ſunt, oportet, &c. 49
Lucas enumerat generationes Chriſti vſque ad Adam. 214
Ipſe vos baptizabit in ſpiritu ſancto & igne. 236
Cum ad aquam deſcendiſſet. 42
Ecce filius meus dilectus, in quo bene mihi complacui. 179
Qui habet duas tunicas, det non habenti. 291
Paleas comburens igni inextinguibili. 296
4. Hæc omnia tibi dabo. 359
Dæmones dicebant, tu es Chriſtus filius dei. 240
Quid dicitis, domine, & non facitis, 314
5. Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. 168
6 Væ vobis diuites, quoniam percipitis conſolationem veſtram. 191 7.
Peccatrix oſculatur pedes domini. 191
Cui autem plus dimittitur, plus diligit. 205
Aridam curauit manum. 343
Filium Centurionis abſens verbo curauit. 123
Prophetam magnum. 178
Dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes. 360 10.
Poſt duodecim apoſtolos ſeptuaginta alios elegit. 121
Miſit ſeptuaginta duos. 190
Confiteor tibi, pater domine cæli & terræ. 49 11
Multi prophetæ concupierunt videre. 249 49
Diabolus tanquam fulgur de cælo. 199
Sint lumbi veſtri præcincti. 309.313 12.
Si dixerit malus ſeruus in corde ſuo, tardat dominus meus. 283
Alio baptiſmi habeo baptizari. 50
Hanc autem, cum ſit filia Abrahæ, quam alligauit. 126. 244 13.
In fermenti parabola quod mulier abſcondit in farinæ ſatis tribus. 13
Cum videritis Abrahã, & prophetas in regno dei. 244
Debiles & pauperes vocare oportet. 191 14.
In hac nocte expoſtulabunt animam tuam. 191
Mulier, quæ perdiderat drachmam. 43 15.
Inuenta ouis, quæ perierat. 221
Quærebat ouem, quæ perierat. 204
Iunior luxurioſè conſumpſit ſubſtantiam ſuam. 311
Saginatum occidas vitulum. 254
Si in modico fideles non fuiſtis, quid magnum, &c. 152 16.
Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. 291
Si Moyſi, & prophetis non obediunt. 232
Diues in ſinu Abrahæ cognoſcit Lazarum. 151
Quomodo factum eſt in diebus Noë. 309 17.
Quæ impoſſibilia ſunt apud homines, poſſibilia ſunt apud deum. 331 18.
De Phariſæo & Publicano orantibus. 191.311
Putas, cum venerit filius hominis, inueniet fidem. 302
Dimidium bonorum meorum do pauperibus. 252 19.
Feſtinans deſcende, quia oportet me in domo, &c. 13
Attendite vobis, ne grauentur corpora veſtra. 314 21.
Paupercula vidua miſit in gazophylacium. 265
Væ homini, per quem filius hominis traditur. 121 22.
Oculi eorum erant grauati, veniente ad paſſionem. 278
Pater, dimitte illis, quia neſciunt quid faciunt. 201 23.
Oportebat pati Chriſtum, & intrare. 282 24.
Cognouerunt dominum in fractione panis. 191
O inſenſati, & tardi corde ad credendum. 195
Induti ſunt virtute Spiritus ſancti ex alto. 157

EX MARCO.

Initium euangelij Ieſu Chriſti. 180.195 Cap. 1.
Ecce, ego mitto angelum meum ante faciem tuam. 177
Omnia poſſibilia ſunt credenti. 314 9.
Cum autem videritis abominationem. 361 13.
De die autem illo & hora nemo ſcit. 136
Et quidam dominus, poſtquam locutus eſt eis. 178 16.
Serpentes & ſcorpiones calcabunt. 120

EX IOANNE.

In principio erat Verbum & deus erat Verbum. 4.78 Cap. 1.

180.351.
Omnia per ipſum facta ſunt. 173.184
In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt. 178
Verbum caro factum eſt. 178.197.213.349
Deum nemo vidit vnquam. 273
Vox clamantis in deſerto, parate vias domini. 174
Ecce agnus dei, qui tollit peccata mundi. 176
Verus Iſraëlita, in quo dolus non eſt. 179
2. Aqua in vinum mutatur ad nuptias. 179
Quid mihi & tibi eſt, mulier. 196
Facit ſignum in Cana Galilaea. 123
Multi crediderunt in eum ſigna videntes. 123
Soluite templum hoc, & in tribus diebus. 333
4. Venit in Samariam, cum Samaritana diſputat. 123
Ieſus autem fatigatus ex itinere. 213
Samaritanae promiſit aquam viuam. 198
Attollite oculos veſtros, & videte regiones. 279
5. Iuſsit paralyticum tollere grabatum. 23.350
Paralyticum ſanum in ſuam domum abire iuſsit. 128
Ecce ſanus factus es, noli amplius peccare. 310.347
Ego veni in nomine patris mei, & non recepiſtis. 362
Si crederetis Moyſi, vtique mihi crederetis. 232
Qui credit in me, iam non iudicatur. 366
Scrutamini ſcripturas, in quibus. 248
6. Satiauit quinque millia. 128
7. Nemo miſit manus in eum. 196
8. Ego dixi, dij eſtis, & filij excelſi omnes. 203
Antequam Abraham fieret, ego ſum. 253
Abraham, pater veſter exultauit, vt videret diem meũ. 238.242
Abraham & alij viderunt eum prophetice. 325
Diabolus mendax. 358. & 359
9. Caecus à natiuitate videndi facultate donatur à Chriſto. 112
In Siloa etiam ſabbatis curabat. 244
Vade in Siloam, & lauare. 348
10. Sunt fures & latrones. 166
11. Lazarus mortuus. 343
Ego ſum reſurrectio, & vita. 238
Lachrymatus ſuper Lazarum. 217
Lazarum ſuſcitauit à mortuis. 124
Pedes lauit diſcipulorum. 278
13. Recumbebat ſuper pectus ad coenam interrogans. 275
14. Philippe, qui videt me, videt & patrem. 189
Nemo venit ad patrem, niſi per me. 243
Ego in patre, & pater in me eſt. 351
Multae manſiones in domo patris mei. 204
15. Iam non dicam vos ſeruos, quia ſeruus, &c. 255
17. Pater, clarifica filium. 254
19. Nullam haberes poteſtatem in me, niſi datum, &c. 266
Ex latere exiuit ſanguis & aqua. 213
20. Manifeſtatur dominus apoſtolis, abſente Thoma. 47
Haec autem ſcripta ſunt, vt credatis, quoniam Ieſus, &c. 195

EX APOSTOLORVM Actis.

Cap. 1. Iudas 12. apoſtolorum mortuus. 7
In locum Iudae Mathias ſuffectus. 120
2. In die Pentecoſtes deſcendit Spiritus ſanctus. 198
Apoſtolos putabant ebrios eſſe. 182
Baptizati ſunt vna die tria millia. 280
Argentum & aurum non eſt mihi. 183 Cap. 3.
Vos autem iuſtum & ſanctum negaſtis. 183
Commotus eſt locus, in quo erant collecti. 184 4.
habens animam vnam, & cor vnum. 23
Si nos hodie redarguimur in benefacto hominis iſtius. 183
Stephanus electus diaconus. 186 6.
Ecce, video caelos apertos, & filium hominis. 187
Quibus imponebant manum apoſtoli, accipiebant Spiritũ ſanctum. 316 8.
Philippus cum eunucho reginae Aethiopum. 279
Ad Cornelium centurionem Petrus. 184 10.
Apoſtoli docebant gentes, vt relinquerent ligna vana. 168 14.
Nos ſimiles vobis ſumus homines. 176
Separatis Paulo Barnaba, &c. 190 15.
Quid tentatis imponere iugum ſuper ceruices. 187
Sedentes, locuti ſunt mulieribus. 190 16.
In Areopago annunciauit hoc verbum. 185 17.
Scio, quoniam non iam videbitis faciem meam. 191
Praedicitur Paulo, quòd vinctus ſit Romam ducendus. 190 20.

EX EPISTOLA AD Romanos.

Factus eſt ex ſemine Dauid. 213 Cap. 1.
Creatura potius, quàm creatori ſeruientes. 93
Nunc autem ſine lege iuſtitia dei teſtata eſt. 304
Reuelabitur ira dei ſuper omnem hominem. 287
An diuitias bonitatis eius contemnis. 312 2.
Deus huius ſeculi excaecauit mentes infidelium. 289 4.
Fides, quae eſt ad deum, iuſtificat hominem. 239
In animali omnes mortui ſumus, in ſpirituali omnes viuimus. 326 5.
Mors regnauit ab Adam vſque ad Moyſen. 202
Commendat autem ſuam dilectionem deus. 197
In Adam omnes moriuntur. 221
Quemadmodum per inobedientiam vnius hominis. 202.212
Iuſtificat autem circumciſionem ex fide, praeputium per fidem. 278
Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam non moritur. 197.286 6.
An ignoratis, quia quotquot baptizati ſumus, &c. 197
Non ergo regnet peccatum in corpore veſtro. 346
Scio, quia non habitat in carne mea bonum. 206 7.
Aeſtimati ſumus tota die, vt oues occiſionis. 257
Quicunque ſpiritu dei aguntur, hi ſunt filij dei. 339 8.
Spiritus dei habitat in vobis. 339
Per Spiritum ſanctum clamamus, abba pater. 247.355
Si autem ſpiritus eius, qui ſuſcitauit Ieſum. 334
Chriſtus mortuus eſt, & reſurrexit. 197
Vnus deus pater, qui eſt ſuper omnes, per omnia. 84
Per quem clamamus, Abba, pater. 169
Propter te morte afficimur tota die. 123
Quàm ſpecioſi ſunt pedes euangelizantium pacem. 188 9.

Quorum

Quorum patres,ex quibus natus eſt Chriſtus. 194
Qui non erat miſericordiam conſecutus,ſit miſericordiam conſecutus. 275
Rebecca ex vno concubitu habens Iſaac,&c. 275
Quapropter concluſit deus omnia in incredulitate. 205
11. Si enim naturalibus non pepercit ramis. 286
Sed omnis Iſrael ſaluabitur,lex pædagogus. 234
Omnia in ipſum & ex ipſo. 7
12. Non plus ſapere,quàm oportet ſapere. 354
13. Non eſt poteſtas,niſi à deo. ibid.
Eratis aliquando tenebræ,nunc autem lux. 314
Non enim ſine cauſa gladium portat. 360
Adimpletio legis,dilectio. 250
14. In hoc enim charitas vicit. 200
Noli propter eſcam perdere illum. 200

EX EPISTOLA PRIORE ad Corinth.

Cap.1. Annuntians Chriſtum Ieſum, & hunc crucifixum. 200
Videte vocationem veſtram. 118
Verbum crucis iis,qui pereunt,ſtultitia eſt. 7
Non glorietur in conſpectu domini omnis caro. 205
Quis cognouit ſenſum domini. 325
2. Sapientiam dei loquimur inter perfectos. 14.158.333
Non enim ſumus,ſicut plurimi, adulterantes verbũ dei. 284
Animalis homo non percipit ea,quæ dei ſunt. 15
3. Vobis potum dedi,non eſcam. 316
5. Neſcitis,quoniam templum dei eſtis vos. 333
Si quis homo nominatur fornicator,aut auarus. 287
6. Omnia licent,ſed non omnia expediunt. 314
An neſcitis,quoniam iniuſti regnum dei non poſſidebũt. 240
Neſcitis, quoniam corpora veſtra, membra ſint Chriſti. 333
Si quis templum dei violauerit, diſperdet eum deus. 334
Neque adulteri, neque fornicatores regnum dei poſſidebunt. 287
7. Ego dico,non dominus. 256
Præterit enim figura huius mundi. 234
Sanctificata eſt mulier infidelis per virum fidelem. 275
8. Scientia inflat,charitas autem ædificat. 132
Ex quo omnia. 170
Non ſcitis,quoniam qui in ſtadio currunt. 315
10. Neque murmuraueritis,ſicut quidam. 286
Bibebant de ſpiritali petra. 255
Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt. 286
Calix,quem benedicimus. 200
11. Oportet mulierem velamen habere. 13
12. Diuiſiones charismatum ſunt,idem autem dominus.137.273
Datus eſt mihi ſtimulus carnis,angelus Satanæ. 329
13. Non eſt poteſtas,niſi à deo. 318
Maior autem eſt dilectio. 250
Cùm venerit,quod perfectum eſt. 247
Fides,ſpes,& charitas. 135
Nunc ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus. 137.335
Sicut portauimus imaginem terreni. 340 15.
Primus homo in animam viuentem, ſecundus, &c. 341
Qualis terrenus,tales & terreni. 337
Caro & ſanguis regnum dei hæreditare non poſſunt. 337
Plus omnibus laboraui. 280
Reſurrexit à mortuis tertia die ſecundum ſcripturas. 200
Si mortui non reſurgunt, neque Chriſtus reſurrexit. 344
Abſorpta eſt mors in victoria. 221
Abſorbeatur mortale ab immortali. 118
Quod ſeminatur in corruptione, ſurget in incorruptionem. 335
Mortali immortalitatem donat. 327
Stella à ſtella claritate differt. 111
Nouiſſimè autem tanquam abortiuo viſus eſt mihi. 13

EX ALTERA AD Corinth.

Nolumus ſpoliari,ſed ſuperueſtiri. 310 Cap.1.
Chriſti ſuauis odor ſumus in his,qui ſaluantur. 288 2.
Deus huius ſeculi excæcauit mentes infidelium. 171 4.
Semper mortificationem Ieſu in corpore noſtro. 344 5.
Vt abſorbeatur mortale à vita. 343
Paulus aſportatus,audiuit ſermones inenarrabiles. 331

EX EPISTOLA AD Galatas.

Cùm autem placuit deo,qui me ſegregauit. 342 Cap.1.
Deinde poſt annos quatuordecim aſcendi Hieroſolymam. 190
Complacuit ei,qui me ſegregauit. 347
Petrus,Iacobus,& Ioannes religioſè agebant circa diſpoſitionem religionis. 188 2.
Lex factorum poſita eſt vſquequo veniat ſemen. 171 3.
Maledictus omnis qui pendet in ligno. 200
Cùm autem venit plenitudo, miſit filium ſuum. 196 4.
Multi filij deſertæ. 26
Credidit Abraham deo,& reputatum eſt,&c. 277
Abraham in ſeipſo duo teſtamenta præfigurabat. 281
Maior eſt lex,quæ eſt in libertatem, quàm quæ in ſeruitutem. 246
Nunc cognoſcentes deum,imo cogniti à deo. 170
Miſit deus filium ſuum factum ex muliere. 213
Mihi autem non liceat in vllo gloriari. 7 6.

EX EPISTOLA AD Epheſios.

Prædeſtinati quidem vt eſſemus. 325 Cap.1.
Signati eſtis Spiritu ſancto promiſsionis, qui eſt pignus 335
Vnus deus,qui eſt ſuper omnem principatum. 280 2.
Vos aliquando fuiſtis longè. 200
Summus lapis angularis. 168
Gentes cohæredes facere. 26 3.
In eccleſia poſuit apoſtolos,prophetas,paſtores. 222.284 4.
Loquimini veritatem vnuſquiſque cũ proximo ſuo. 314

Vnus dominus, una ſides, unum baptiſma. 294
Vnus deus, qui ſuper omnes eſt. 272
Adhuc myſterium hoc magnum eſt in Chriſto. 14
Dedit dona hominibus. 120
5. *Quoniam membra ſumus corporis eius.* 327
Nemo vos ſeducat inanibus verbis. 287

EX EPISTOLA AD Philippenſes.

Fructus autem ſpiritus, eſt carnis ſalus. 342
Cap.1. *Factus eſt obediens, uſque ad mortem crucis.* 185
2. *Omne genu curuetur, cæleſtium, terreſtrium.* 22
Noſtra autem conuerſatio in cælis eſt. 343
3. *Non quòd iam acceperim, aut quòd iuſtificatus ſim.* 247
Si ſecundum hominem ad beſtias pugnaui Epheſi. 344
4. *Non inquiro datum, ſed acquiro fructum.* 245
Repletus ſum acceptis ab Epaphrodito. 166

EX EPISTOLA AD Coloſſenſes.

Cap.1. *Primogenitus mortuorum.* 214
In quo habemus redemptionem per ſanguinem eius. 327
Vos cùm eſſetis aliquando alienati. 345
3. *Induentes nouum hominem eum, qui renouatur.* 342
4. *Salutat vos Lucas medicus.* 191
7. *Mortificate membra veſtra.* 341

EX EPISTOLA I. AD Theſſalonicenſes.

Cap.5. *Deus autem pacis ſanctificet vos perfectos.* 333

EX EPISTOLA II. AD Theſſalonicenſes.

Cap.1. *Facient vindictam eorum citò.* 287
2. *Quoniam niſi venerit abſceſſio.* 361
Tunc reuelabitur ille iniquus. 171
Ideo mittet operationem erroris. 289
Extolletur ſupra omne, quod dicitur deus. 170
Interficiet eum dominus ſpiritu oris ſui. 196. 361
4. *Clemens vidit apoſtolos.* 159

EX EPIST. I. AD Timoth.

Genealogias interminatas, quæ magis litem, &c. 1 Cap.1.
Lucas eſt mecum ſolus. 190 4.
Vocum nouitates falſæ agnitionis. 104 6.

EX EPISTOLA AD Titum.

Hæreticum hominem poſt vnam, & alteram correctionem deuita. 160 Cap.3.
Qui dixerit ei, Aue, communicat eorum malis operibus. 44

EX EPIST. AD HEBR.

Inuiſibilis apparuit prophetis. 26 Cap.1.
Fidelis Moyſes in domo domini. 170 3.

EX EPIST. I. PETRI.

Quem cùm non videritis, diligitis. 335 Cap.1.
Homo iuſtus, peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. 272 2.

EX EPIST. I. IOANNIS.

Filioli, nouiſſima hora eſt. 196 Cap.2.

EX APOCALYPSI.

Conuerſus, vidi ſeptem candelabra. 275 Cap.1.
Sed hoc habes, quia odiſti facta Nicolaitarum. 66 2.
Habet clauem Dauid, aperit, & nemo claudit. 272 3.
Incenſa, ſunt orationes ſanctorum. 264 5.
Vidi in medio throni quatuor animalia. 275
Exiuit vincens, vt vinceret. 277 6.
Et apertum eſt templum domini, & tabernaculum. 266 12.
Draco abſcedere faciet tertiam partem ſtellarum. 146
Numerus nominis beſtiæ erit. 666. 370 13.
Dedit ei draco virtutem ſuam, & thronum ſuum. 367
Vox eius, quaſi vox aquarum multarum. 254 14.
Decem cornua, quæ vidiſti, decem reges ſunt. 363 17.

FINIS SENTENTIARVM S. SCRIPTVRÆ, à D. Irenæo expoſitarum.

INDEX RERVM ET VERBORVM, QVÆ IN CONTEXTV QVINQVE LIBRORVM D. IRENÆI *continentur, locupletiſſimus: quolibet numero quamlibet indicante paginam.*

A

A Et Ω in corpore caput regit 38
Aaron, Nadab, Abiud, Eleaaat & Ithamar, electi in etemo ſacerdotes 129
Abacuc propheta Ialdabothi 74
Abdicati apud Deum, qui 322
Abel cur à Cain occiſus 219
Abel falcem figurat 305
Abel non participaſſe ſalutem dicit Marcion 67
Abelis munera cur Deus inſpexerit 265
Abelis paſſio cuius rei typus 281
Abiron qui ſimiles 282
Abiud & Nadab hæretici ſimiles ibidem.
Abiud in eremo ſacerdos 129
Ablotio pedum qoid deſignat 278
Ablutio ſpiritualis 340
Abominatio deſolationis 362
Abortiooís partus, Abortiuus Paulus 13
Abraham à Ialdaboth, eligitur 74
Abraham à verbo quomodo doctus 242
Abraham fidem noſtram quomodo præfigurauit 277.
fidelium pater ibid.
Abraham propheta qualis ibid.
Abraham Chriſtum agnouit 239
Abraham quomodo viderit Chriſtum 238
Abraham vtriuſque teſtamenti figura 281
Abrahæ amicitiam quomodo Deus aſſumpſerit 253
Abrahæ cur gentes decem promiſſæ 47
Abrahæ promiſſiooem quomodo Chriſtus perfecit 242
Abrahæ exultatio 242
Abrahæ ſemen Eccleſia 244
Abrahami & noſtram fidem, eandem eſſe 246
ante Abraham pij quomodo iuſtificari. 257
Abraham ſaluatus eſt 244
Aϐϱάξας 59
Abiceſſionis princeps quis 319
Achamoth Valentinianis quid 8.9.10.13
Achamothæ varia nomina 10.94
Achamothæ partus 10
Actus carnales priuant nos vita 346
Actorum Apoſtolorum libri ſumma 182
Adam à Deo cur creatus 254
Adam cur paradiſo expulſus 219
Adam ex virgine terra formatus 212
Adam noo fuit maledictus 219
Adam perdidit nobis imaginem Dei 200
Adam vas ſerpentis 215
Adam cur morti adiudicatos 220
Adam à quo victus 221
Adæ lapſus 215.359
Adæ filij, Dei appellationem oon habent 203
Adæ & Euæ exilium 73
Adæ ſaluti contradicere hæreſis 221
Adæ & Euæ corpora 73
Adami & bello captiui collatio 218
Adami primi creatio qualis 326
Adamum cur primò ſaluari neceſſe fuit 218
Adamantina tunica quæ aliàs caro 10
Adonaë quid ſignificet 153
Adonis Viennenſis de Irenæo teſtimonium 391
Adoptionis monus qui contemnant 203
Aduetitiarum auium acceſſus & receſſus cauſa nobis incerta 135
Aduentus Chriſti duplex 296
Aduentus Chriſti non poteſt eſſe nouus 304
Ægypti Eccleſiæ non aliter credunt quàm nos 23
Ægyptus quomodo liberat Chriſtum 275
in Ægyptum quomodo deſcendit cum Chriſto Ioſeph 279
ex Ægypto cur Dominus eduxit populum Iſrael 260
Ægyptij iniuſtè opprimebant filios Iſrael 287
Ægyptij qoantum debebant Iſraëlitis 290
Ægyptiorum cæcitas 288
Ægyptiorum expoliatio typica fuit 290
Ægyptios à Chriſto ſaluatos eſſe dicit Marcion 67
Ænigmata quomodo reſoluenda 94
Aἶνος Eccleſiæ & homini attribuitur 5
Ænigma omnis prophetia 282
Æon primus quibus ſit oomioibus appellatus à Valentinianis 5
Aἰών Valentinianis quid ibid.
Æonas eſſe quomodo confirment hæretici 5.6
Æonis ficta paſſio 115.120.121
Æonuum io tres claſſes diuiſio 5
Æones etiam dicta elementa 38
Æones, ætates æquales 111
Æones pro dijs maximis 103
Æones ad vnum reduceodi 110
Æones refelluntur 122
Æooes triginta gnoſticorum. 5. & quatuor cooiugationes. 5. & eorum emiſſiones vanæ 107
Æqoalis emiſſio quæ ſit 111.112
Æſopi apologus de cane vmbram pro re ſequente 95
Ætates homiois quinque 129
Æterna cur quædam ſint docere, magnum 23
Affectio ſemper erga aliquem 113
Affectiooem munera indicant 265
Affectiooes bomioum tribuunt Deo hæretici 100
Afflatus & ſpiritus differont 341
Agape, nomeo quinque literarum 129
Aγάπη homini datur & Eccleſiæ 5
Aγένητος 27
Aγήρατος inter Æonas numeratur 5
Ager pro mundo 282
Ager ſeculum 321

Aggeus propheta Eloi 74
Α'γνὼς inter Æonas numeratur 5
Agnitio cur alij plus, alij minus tribuatur 26
Agnitio boni & mali quæ 318
Agnitio Dei vnde 88
Agnitio patris quæ ſit 240
Agnitio perfectos faciens quæ ſit 184
Agnitionem Dei, renouare hominem 342
ante Agnitioné perfectã Apoſtolos non predicaſſe 157
Agnitionem pro redemptione quidam habent 50.51
Agnitionem rerum nos non habere poſſe in hac vita. 132.133.& ſeq.
Agoniſta bonus quis 315
Allegoriis vtuntur prophetæ 123
Alethia 5
Alexander quintus Romæ Epiſcopus 159
Alexandrina Bibliotheca inſignis 208
Alienati filij qui 322
Alphabeti Græcorum vana explicatio 38
Altare in cœlis eſſe 266
Altaris holocauſti altitudo quinque cubitorum 129
Amatoriis poculis Gnoſtici decipiebant mulieres 34
Ambiguis adaptari debent parabolæ 133.134
Ambiguitates quomodo ſoluantur 94
Ambitio hæreſes parit 221
Ambitio Gnoſticorum 28.60
Amen exclamationis imago 38
Amici Dei quomodo ſumus 253
Amicitia Dei condonatrix immortalitatis 253
Amorrhæorum reges quinque occiſi à Ioſua 131
Amos propheta Ialdabothi 74
Anacletus ſecundus Romanus Epiſcopus 159
Ananias igne non abſumptus 331
Anaxagoræ ſententiæ 103.104
Anaxilas ſectator Marcus 32.& eiuſdem Iudicra ibidem.
Anaximandri opinio 103
Ancillarũ & patriarcharũ filij quid ſignificent 277.278
Andreæ cappadocis de Irenæo teſtimonium 391
Angeli maligni, qui 322.323
Angeli per Verbum creati 173
Angelorum legatus Enoch 257
Angelos Deum ignorare non poſſe 88
Angelos multos Deo aſſiſtere 91
Angeli tranſgreſſores 309
Angelos hominum authores Gnoſticis 57
Angelos ſine carne eſſe 206
Angelorum ordines 143
Angelorum ope Deus non indiguit 243
Angelis electionis poteſtatem ineſſe 312
Angelorum lapſus ex inuidia 321
ab Angelis qui dicunt mundum fabricatum, quomodo confutandi 58.83
Angelorum productio ſecundum Gnoſticos 7
Angelica doxologia 177.159
Anicetus 10. Romanæ vrbis Epiſcopus
Anima quid ſit 334
Anima Chriſti firma 60
Anima Eccleſiæ vna 23
Anima Dominatur corpori 150
Anima tantum pars hominis 333
Anima artificis rationem obtinet in corpore 150
Animæ facultates 141
Animæ & corporis temperatio 229
Animæ opera quæ ſint 240
Animæ propter naturam non ſaluantur 140
Anima imperfecta quæ 44
Animæ recordantur eorum, quæ in corporibus noneruntr 151
Animæ vnitas vnde 198
Animæ incorruptibiles 334
Animam omni homini ineſſe propriam 151
de Animæ natura 139.140
Animæ quò eant 367
Animæ ante iudicium vbi ſint 151.375
Animæ quomodo immortales, cùm ſint generabiles 151.152
Animarum figuræ 151
Animas hominis figuram habere ibidem
Animas non in alia corpora tranſire 149
Animas omnium ſaluari contendit Carpocrates 61
Animales qui 336
Animalis ſubſtantia vnde 9
Animalia nomen Dei tremere 88
Animalia ruminantia munda in lege 336
Animalium mundorum & immundorum allegoria 336
Animalibus abſtinent hæretici quidam 57
Α'εννοῦς 27
Annus quot dies habeat 109
Annus acceptabilis, quis 123
Anni tempora, quatuor 130
Ante pedes nobis poſita multa noſtram ſcientiam fugiunt, quanto magis cœleſtia 135
Α'νθρωπος Eccleſiæ coniungitur 5
Antichriſtus quis 196
Antichriſtus, organum diaboli 361
Romanum imperium diſſoluet 364.371
Antichriſti aduentus qualis futurus 171
Antichriſtus ſuper deos gentium 170
Antichriſti nomen incognitum 351
Antichriſti nominis literæ, & numerus 370
Antichriſti ſigna, qualia futura 367
Antichriſti genus 371
Antichriſti ſuperbia 36. ſedes, & bella 361
Antichriſti regni tempus, & locus 371
Antichriſti aduentum deſcribit Apocalypſis 367
Antichriſto varia nomina conuenire poſſunt 371
Antichriſtum Iudæi ſuſcipient 362
Antiochia Chriſtianis primò nomen dedit 187
Antiphanes, vetus comicus, & eius Theogonia 103
Apocalypſis eſt Ioannis Apoſtoli 275
Α'πορία, paſſio qualis 10
Aporiata ſophia 6
Apoſtata diabolus quid poſſit 360
Apoſtata idem quod Satan
Apoſtatæ quomodo puniendi 26
Apoſtaſia ſub Antichriſto futura 366.369
Apoſtaſiæ princeps, quis 120
Apoſtoli omnes veritatis profeſſores 189
Apoſtoli cur paſſi 187
Apoſtoli vocantur amici à Chriſto 255
Apoſtoli duodecim à Deo miſſi 187
Apoſtoli indulgentia 256
Apoſtoli quantum hæreticos abhorruerint 160

Apoſtoli quem Deum eſſe docuerint 169
Apoſtoli vellentes ſpicas ſabbato, non faciunt contra legem 245
Apoſtoli, quæ ſcioerunt, ea & docuerunt 198
Apoſtoli ſacerdotes 245
Apoſtoli reſtamenta duo in duobus populis fuiſſe docuerunt 294
Apoſtoli non ſunt Æonom typi 121
Apoſtolorum electio quid Valentiois ſignificet 7
Apoſtolorum munus & officium 168
Apoſtolorum numerus duodenarius qoid ſibi velit 7. & 47
Apoſtolos lxx. alios præter duodecim habuit Dominus 121
Apoſtolicis ſcriptis quomodo vtantur hæretici 8
Aqua ſine humectatione intelligi oon poteſt 97
Aqua vaſis formam ſuſcipit 118
Aquam ab aqua differre 246
Aquam rerum principium eſſe Thaleti 103
Aquam à baptiſmo reiicicbant Gooſtici 50
Aquarum diſtantiæ ratio nobis incognita 135
Arcæ diſpoſitiooiſ myſterium io cataclyſmo 47
Α'ρχὴ nomen, quantum ſignificet
Archangeli virtus quæ ſit 9
Arida ſine humore non fructificant 198
Ariſtotelis multiloquium 104
Ariſtotelis imaginem coronabant Gnoſtici 61
Ariſtotelicis queſtionibus ſcripturam impleot Gnoſtici 104
Arithmetica in quibus verſetor 147
Ἄῤῥην nomen graue & honorificum 41
Artium nonnullæ operibus cooſommantur 147
Aſiæ Eccleſiæ multum Polycarpo deferunt 160
Aſpiratarum literarum inuentio 42
Aſtrooomia in quibus verſetur 147
Aſtaphæus, quis 72
Atomos principiom rerum eſſe qui voluerunt 104
Atria decem quid ſignificent 47
Auaritia hæreticorum 8.34
Auium peregrinarum ad oos acceſſus & abitus cauſa noſtram fugit ſcientiam 135
Aurum Chriſto à Magis oblatum, quid 175
Aurum io cœno decorem non amittere 11
Αὐτοφυὴ ioter æonas numeratur 5
Azarias igne noo conſumptus
Azazel ſpiritus familiaris Marci hæretici 42

B

B. litera qoid io homine poſſideat 38
B. literam Chriſtus ooluit exprimere magiſtro iubente 49
Babyloois tranſmigratio ante Medorum imperium 207
Baptiſmos Chriſti & Ioannis 50
Baptiſmus qualis hæreticis ibid.
Baptiſmi efficacia 198
Baptiſmi ritus & formam immutabant Guoſtici 50
Barbari qoam fidem habeaot ex traditionibus 166
Barbelus Gnoſticorum 70
Baſilidis hæreſis 57
Baſilidiani Valentiniaoos damnabant 109
Beatorum angelica coouerſatio 383
Beneficentia Dei agooſceoda 205
Beneplacitus cur Chriſtus dicatur 31
Beneuolentia Dei 257
Berſabeæ & Dauidis adulterium 285
Bethlehem iuxta Africum 206
Bibliotheca Alexandrina ioſignis 206
Blaſphemi quomodo olim puniti 229
Blaſphemiæ hæreticorum 230
Blaſphemiæ in Deom vnde 364
Boni & mali diſcrimen remanſit in homine 318
Boni hoc tempore patiuntur & affliguotur 123
Bonum in hominis electione 313
Booum inſenſatum quod ſit 315
Bonum quando ſuaue 314
Bona à Deo qualia 206
Bonorum omnium vbertas in regno futuro 379
ad Bona opera cur nos prophetæ horteorur 313
Bonitas in Deo quomodo 317
Bonitas Dei, cauſa huius mundi 225
Bonitatem ſiot iuſtitia conſtare oou poſſe 223
Bythus arbor omnis hæreſis 54
Βυθὸς hæreticis ſeculum dictum 5
Bythus quid 28
Bythos pro qua re 103
Bythus ſimilis Homerico Ioui 88
Bithus, Sige, & Æones, ſuot figmenta 85 86
Bythus variè explicatur 28

C

Cæci nati explicatur hiſtoria 347
Cæſaris imago auro & argento ſemper impreſſa 290
Cæſari reddi iubet Chriſtus quæ ſua ſunt 172
Cain munera cur deſpecta 65
Cain, Core, ſodomitas, & Iudam venerabantot Gnoſtici 76
Caio vt fratrem occideret qoid inſtigarit 73
Cain fratricidium & maledictio 219
K in corpore tibias regit 38
Calix Euchariſtiæ qualis 337
in Cana Galilææ fecit ex aqoa vioum Chriſtus 123
Canum & porcorum more qui viuant 336
Canon Irenæi 131
Capillos homines ex æquò non habent 332
Caput ex quibus conſtet literis 38
Carmelos mons 170
Caro particeps ſalutis, & gloriæ 327.340.343
Caro mortua & exhæres qoæ 337
Caro non damnatur, ſed eius concupiſcentia 339
Caro oon poſſidet, ſed poſſidetur 338
Caro quomodo capax donationis Dei 327
Caro ſenſibilis, adamantina tunica 10
Caro virturem Dei percipit 329
Carnis reſolutio finem peccati iofert 220
Carnis ſalutem qui oegaot 327
Carnis ſigna io Chriſto 213
Carnis opera 340
Carnem ſpoliare, quid 342
Carnales qui verè 336
Καρπιστὴς coniugi reſtituit ſophiam 6
Carpocratis hæreſis 60

Cauſas rerum qoi inuenire nequit, cogitare quid debeat 131
Celtis præfuit Irenæus 2
Ceoſus conſcriptio ætates indicat 125
Cento ex verſibus Homeri 15
Centones argumenta valida noo facere 15
Centurionis filium abſens verbo curat Chriſtus 123
Centurionis hiſtoria 12
Κένωμα vmbram ooo habet. 93
Cerdoo hæreticus quando Romam venit 167
Cerdonis hæreſis 66
Cerdonis hypoeriſis & perfidia 167
Cerebri virtutes quatuor 46
Cerinthi hæreſis 65
à Cerinthi hæreſi qoātum Ioannes abhorruit 160. quam & impugnauit 178
χ manus habet in corpore 38
Chaleolibaous 275
Chaleh ſenſus malitiæ expers 289
Chami improbitas 292
Chaos ex nocte & ſilentio primogenitus 103
Character nominis beſtiæ 367
Character oblarionis duplex 265
Character propheticus 180
χάρις 5
Charitas quanta à Deo impetret 61. & 156
Chariſmata in Eccleſia Irenæi tempore 333
Chariteſia Carpocratianorum 61
Cbore qui ſimiles 282
Chriſmatum eminentia noo ſnperbiendnm 358
Chriſtus vous 26. 175. 183. 184. 185. 193. 194. 195. 197. 199. 200
Chriſtus à Ioſeph qnomodo educatus 279
Chriſtus noo eſt filius Ioſeph 203. 211. 212
Chriſtus hæreticis non dominus, ſed Saluator dicitur 5
Chriſtus clauem habet Dauid 272
Chriſtus docere quando ioceperit 124
Chriſtus homo, filius Dei quando factus 200
Chriſtus imaginem Dei nobis recuperauit 200
χριστὸς inenarrabile nomen 40
Chriſtus propter nos venir 278
Chriſtus legem non ſolnit, ſed extendit 252
Chriſtus medicus ad quid venit 168
Chriſtos Moſem excuſat 256
Chriſtus poſt baptiſmum quandiu prædicauerit 124
Chriſtus quæ bona ſecum attulerit 304
Chriſtus præciſus lapis 364
Chriſtus qualis ſit 325
Chriſtus cur appellatus fructus ventris 216
Chriſtus quare mortous 338
Chriſtus eadem clam & pohlicè docuir 134
Chriſtus qois ſecundum Irenæum 196
Cbriſtus non tantùm vno anoo prædicauit 125
Cbriſtus quomodo à patre prolatus. 137
Chriſtus ingreſſus Hieroſolymam 249
Chriſtus quomodo fiois legis 251
Chriſtus verè Deus 350
Chriſtus quomodo imitandus 325
Chriſtus verè carnem aſſumpſir 325
Chriſtus Deus & homo 175. 194. 195. 196. 197. 201. 202. 903. 206
Chriſtus quomodo homo & Verbum 204
Cbriſtus ſolus redemptor 206
Chriſtus quomodo nos redemit 325
Chriſtus ter paſcha celebrauit 23
Chriſtus ſanguinem ac carnem cur aſſumpſerit 345
Chriſtus patribus apparuit 238. 239. 246
Chriſtus Satanam quomodo repulit 250
Chriſtus verè paſſus eſt 201. 213
Chriſtus ſexta die conditi orbis paſſus 359
Chriſtus contriuit caput ſerpeotis 355
Chriſtum ter à baptiſmate ad Paſcha veniſſe 124
Chriſtus iudex 236. 238
Chriſti oatiuitas ex perpetua virgine 207
Chriſti ac regis aduentus collatio 304
Chriſti adueotus duo 296
Chriſti aduentus humilis vnde 316
Chriſti ætas 124
ante Chriſti aduentū quomodo homines ſaluabātur 88
Chriſti oomine Trinitas intelligitur 200
Chriſti ætas iuxta Irenæum 124
Chriſti opera 349
Chriſti ieiunium, teotatio, & victoria 356. 213
Chriſti & Adæ collatio 212
Chriſti nominis Gnoſtica interpretatio 41
Chriſti genealogiam cur Lucas exorſus ab Adamo 214
Chriſti geoerationē non Ieſu, cur dixerit Matthæus 194
Chriſti incarnatio qualis 325
Chriſti oatiuitas 102
Chriſti in cruce expanſio qoid ſignificet 350
Chriſti longaoimitas vode noſcatur 201
Chriſti oomen vnde 6
Chriſti nomine vbi vtatur, Paulus 200
Chriſti opera prophetas prædixiſſe 301
Chriſti paſsio vera, & eius vtilitas 120
Chriſti victoria 220. 221
Chriſti deſcenſus ad inferos 285. 375. 303. 385
Chriſti regnum pacificum 274
Chriſti pater, quis 54
Chriſti reditus in pleroma 9
Chriſto qui fidem tribneruot, qui non 118
Chriſtum per Mariam, ſicut aqua per tubum tranſiſſe dicebant Gooſtici 11
Chriſtum à reſurrectione in terris XVIII. menſes conoerſatum fuiſſe 7
Cbriſtum deſperantem faciebaot Gnoſtici 13
Chriſtum diſtrahebant Gooſtici 297
Chriſtum fermeorum dici 13
Chriſtum & Spiritum Sanctum Monogenem emittere dicebant Gooſtici 6
Chriſtū noo multū à quioquageſimo anoo abfuiſſe 125
Cbriſtum in quatuor diſtrahebant Gnoſtici 15
Chriſtum nouiſsimis mondi temporibus paſſum 13
Chriſto adhærere, neceſſarium 203
Chriſto omnia ſubiiciuntur 22
de Chriſto Apoſtolorum ſeoteotia 193
in Chriſto mendacium oon eſſe 167
de Chriſto quæ prædixerint prophetæ 178
de Chriſto quomodo prophetias dictas eſſe comprehēdamus 304
Chriſto ignorantiam tribuunt Gooſtici 49
Chriſtū apnd mortuos tribus diebus cōuerſatū eſſe 367
Chriſtiani quem colanr 178
Chriſtianum quæ deceant 146

Chriſtianorum oomcn in Antiochia cœpiſſe 187
Chriſtianis les quid 282
Chriſtianis libertas vnde 250
Chriſtianis quàm infenſi Iudæi 215
Ciborum delectum noo obſcruabant Guoſtici 11
Circunſio cur data 257
Circunciſio ſpiritoalis 257
Circunciſio quòd octauum diem ſibi vendicet quid ſignificet 47
Circunciſio oon fuit cooſummatris iuſtitiæ 257
Circuociſione vnus Deos oſtenditor 281
Circunciſionis expertes multi ſalui facti ſunt 257
Circuncidebatur etiam ſabbato 244
Citharæ ſonos ex contrariis conſiſtit 131
Ciuitas Daoid quid ſignificat 177
Clauorum figuram oſteudit Chriſtus diſcipulis 334
Claudius Cæſar ſtatua honorauit Simonem magum 54
Clemens tertius Romanus pontifex 159
Climata terræ duodecim 45
Coccini ſignum qui nullificant 276
Cœli & terræ tranſitus quæ ſit cauſa 234
Cœloa ſeptem eſſe, & Demiurgum eos regere 9
Cœleſtium rationem docete poſſe magnom aliquid 26
Cognata ſalutem & vitam ſibiipſis acquirunt 214
Coitum quis Adatoo monſtrauerit 73
Coitus indiferentes qui docuerunt 69
Colarbaſeorum doctrina
Colligatio Satanæ quid ſit 344
Collum ex quibus literis ſimuletur 38
Columba ſuper Chriſtum deſcendens in baptiſmate, hæreticis quid 11
Columnæ decem cubitorum quid ſignificent 47
Columnæ velaminis ſanctiſanctorum quinque 129
Communia auxit Dominus 259
Communicatio idiomatum 195
Communio Dei, quid 366
Concilium Apoſtolorum Hieroſolymæ celebratur 187
Coocionator euangelicus ſuos aduerſus hæreſes inſtruere debet 324
Concionatoris conuerſatio quæ eſſe debeat 283
Confeſſio peccatricis pœoitentis 34
Coniugationes Aeonum 14
Coniugationes plenitudinis ſeparatas eſſe ab inuicem non poſſe 97
Conſilium omne à Deo 223
Cooſtantia vbi 273
Conſummatio ſeculi quando futura Gnoſticorũ opinione 74
Coatinens quis 315
Continentium hæreſis vode 68
Contioentia quas artes doceat 147
Continentiam aſpernabantur Guoſtici 11
Contraria à contrariis exterminantur 114
Contraria inuicem, non poſſunt eſſe inuicem imagines
Contraria ſemper docere, & adinuenire noua, mos hæreticorum 51
Conuerſatio bona quibus ſit oeceſſaria, quibus non item, ſecundum hæreticos 11
Conuerſatio noui teſtamenti 288
Contractabile Deo offerendum 318
Cor Eccleſiæ vnum 23
Cor vnum eſt ex quiuque viſceribus 329
Corinthiorum Eccleſia in diſſenſiouem incidit 159
Corona certamine acquiritur 314
Corpus anima ioſirmius 150
Corpus carcer, Carpocrati 61
Corpus ex limo eſſe 10
Corpus humilitatis, quod 332.333
Corpus natura corruptibile 343
Corpus obliuionis poculum non bibere 149
Corpus quibus literis figuretur 38
Corporis diſpoſitio 338
Corporis & aoimæ temperatio 229
Corporis hominis variatio ſecundum ætates 99
Corporis operationem per membra oſteodi 302
Corpora Adami & Eoæ qualia 73
Corpora mortalia quæ ſint 334
Corpora poſt perceptam Euchariſtiam qualia fiant 266
Corpora quandiu viuant 331
Corpora quæ vmbram facere poſſiot, quæ non 92
Corpora ſpiritualia quomodo fiant 335
Corpora vnitatem vnde accipiant 198
Corpora humana habebunt refrigerij locum 140
Corporum reſurrectionem veram eſſe 140
Correptio veterum ſufficieos quæ 174
poſt Correptionẽ primam & ſecũdam qui vitandi 44
Κοσμοκράτωρ 10
Creatio hominis, Dei virtutem, bonitatem & ſapiẽtiam declarat 317
Creatio rerum porteotoſa 9
Creator omnium rerum 54
Creator vnus 93.133.134.271
Creatura in qua ſumus ipſi quid doceat 133
Creaturarum indigeotia vode 316
Creaturæ non ſuot imagines Aeonum 90.91 92
Credere Deo quid 249
Crus à ſaluatore quomodo manifeſtata 7
Crucis habitus, & figuratio 129
Crucifixum confiteotur hæretici 351
Crucifixum erubeſcunt & abnegant hæretici 58
Crucifixum eſſe Ieſum quibus confitendum, quibus oon, Baſilidis ſententia 58
Crucifixum, eſt Verbum 352
Crucifixi manus extenſæ quid ſignificent 350
Crura quibus literis finguntur 38
Cucumis idem qood ſermo 28
Cucurbita idem quod inane 28
Cupido ex chao & nocte generatus 103
Cura magna acquiſita plurimùm diliguntur 15
Cynici hæretici 104

D.

Δ. in homine pectus habere 38
Dædalus fictitius Marcus 42
Dæmonas eſſe ſeptem humano generi ſemper reſiſtentes 73
Dæmones Gnoſticorum 146
Dæmooum origo 10
à Dæmooiis tuti homines, etiam ante aduentum Chriſti quomodo 88
Daniel propheta Adonei 74
Danielis locus explicatur 211.273
Damnent qui ſemetipſos 44

Datan qui ſint ſimiles 282
Dauid octauum eſſe inter fratres quid ſignificet 47
Dauid quomodo emendatus 285
Dauid ſacerdos ſcitus 245
Dauid ſpiritum Dei quando ſecutus, quando non 285
Dauidis clauem habet Chriſtus 272
Dauidis res geſtæ 285
Dauidis promiſsiones impletæ in B. virgine 210
Decalogus à cæteris præceptis quomodo differat 257
Decalogus admonebat Iudæos ſalutis 255
Decalogum non diſſoluit Chriſtus 259
Decalogum Chriſtus declarauit 252
Decimæ veteris teſtamenti 265
Delectus dierum & ciborum 11
Delibatio ſpiritualis 13
Delitia de SS. & columba 42
Demiurgus omnium rex 9
Demiurgus ignorans & animalis 10.13.116.117
Demiurgo nullus Deus præponendus 119
Demiurgo ſeruire lex iubet 357
Demiurgum indeterminabilem eſſe 132
Democriti de rerum initio opinio 103
Deprauantes ſacras ſcripturas quibus comparantur 12
Deſcenſus ad inferos 303.375
Deſperaſſe Chriſtum dicebant Gnoſtici 13
Deus vnus 26.94.157.169.170.173.174.175.177.183. 184.185.193.223.231.244.247.310.350
Deus æternus, & incommutabilis 234.235
Deus ſolus initio & fine caret 173
Deus infinitus 82.144.271
Deus terminos nullos habet 81.271
Deus compoſitionis expers 111.136
Deus quibus ab homine differt 249
Deus gloria hominis 205
Deus determinat ſeculi huius regna 359
Deus vnus Iudæorum & Gentium 277.281.286.287. 294
Deus & dominus, Chriſtus ſolus 205
Deus videtur à quibus, quando, & quomodo vult 273
Deus immenſurabilis 271
Deus inuiſibilis non tamen incognitus 273
Deus in ſcripturis tantùm vnus, & quis 169
Deus cognoſcitur ex creaturis 240
Deus iuſtè quis dicatur 173
Deus pater 53.233
Deus idem creator, & pater domini noſtri 84.119
Deus omnium fabricator quis 144
Deus idem creator & ſaluator 326.348.349. creator omnium 153.167.182.186
Deus natura melior 140
Deus ex nihilo omnia creauit 95
Deus ſolo verbo omnia condidit 84
Deus nullius indiget 54
Deus noſtri non indiget 253
Deus idem pœnas infligit, & præmia tribuit 380
Dei omnipotentia & ſubſtantia immenſa 30
Deus ſolus non factus 317
Deus quomodo ſedere dicitur 234
Deus propter prouidentiam ignotus eſſe nequit 88
Deus qualis 254
Deus qualis ſis totus & ſeq. 100
Deum quia noſſe poſsit, quis non 140
Deus quomodo videatur, quomodo non 275
Deus verus, quis 54
Deus vita eſt 102
Dei filios eſſe nos omnes ſecundum naturam 322
Dei agnitio 222
Dei magnitudinem neſciebat Satan 358
Dei patris fabrica quæ ſit 9
Dei virtus in hominum infirmitate eluceſcit 205
Dei ſapientia quid 272
Dei ſcientia & voluntas 30
Dei ſcientia & iudicia inſcrutabilia 131.132.133.137
Deo committenda quæ explicari nequeunt 131
Deo obſcura relinquenda 26.131.132.133.137
Deo reddenda ratio de vanis ſermonibus 116
Deo ſimilis homo in quo 236
Deo non conueniunt affectiones humanæ 99.102.111. 137
Deo vero humanas affectiones Gnoſtici tribuebant 30
Deo ſubiicitur requies æterna 319
Deum alium præter eum qui eſt, quærere, impietas maxima 134
Deum ad omnia facienda ſufficientem eſſe 84
Deum feciſſe omnia, & à nulla re contineri poſſe 81
Deum & patrem vnicum Chriſtus annunciauit 231. 274
Deum Iudæorum vnum ex angelis eſſe, ſecundum Gnoſticos 58
Deum vnum quare neceſſe ſit exiſtere 82
Deum immutans hæretici 54
Deum patrem blaſphemant Gnoſtici 48
Deum animalem, mendacem & Labis fructum dicebant Gnoſtici 93
Deum authorem mali fecit Marcion 187
de Deo & eius qualitate quomodo loquendum 102
de Deo quid ſentiat Plato 234
de Deo quid ſentiendum 202
Dij per additionem, qui 170
Dij quomodo erimus 317
de Diis quomodo loquatur ſcriptura 169
Deos infinitos introducunt hæretici 81
Deitatis locum primum cui tribuant ethnici 94
Diabolus apoſtata quid poſsit 96
Diabolus nihil creauit 321
Diabolus quomodo fortis armatus dictus à domino 172
Diabolus vincitur ab homine 360
Diaboli filij quomodo efficimur 322
Diaboli poteſtas 360
Diaboli artes 358.359
Diabolum ligari oportuit 356
à Diabolo nihil expectandum 358
Diaconium Nicolai 68
Dictiones barbaræ & magicæ inter hæreticos 50
Dies anni quot ſint 108
Dies à ſole augeſcit 114
Dies horis variare 130
Dies retributionis quæ 123
Digitorum numerus 129
Dilectio ſola nouit Deum 272
Dilectionis augmentum quid poſsit 329
Dilectio vera, auſtera 22

Dilectionem

Dilectionem Dei non habent ſchiſmatici 299
Diligantur quæ maximè 315
Diluuium cur à Deo immiſſum 309
Diſcendum à quibus 284
Diſcipuli Apoſtolorũ quantũ hæreticos borruerint 160
Diſcipuli cur dormiãt Chriſto ad paſſionem eunte 278
Diſcipulus conſummatus quis ſit 282
Diſcipulorum pedes cur Chriſtus lauerit 278
Diſciplina Chriſti quàm pudica 278
Diſciplinam requirit inuentio 133
Diſpoſitiones Dei non iudicandæ 291
Diſtinctionum vis & ſubdiſtinctionum quanta ſit 171
Diuinorũ quicquam neſcire quoſdã pudet, qui etiam ea quæ videntur & nobiſcum ſunt, ignorant 136
Diuitis & Lazari parabola quid doceat 232
Doctoribus quibus vtendum 284
Doctrina admiranda quæ ſit 23
Doctrina hæreticorum abſque authoritate ſcripturæ 12
Doctrinæ Chriſti, & Apoſtolorum ſumma 168
Doctrinæ quorum adhærendum 283
Doctrinam Pauli non intelligunt hæretici 323
Dodecadis Valentini fabula confutatur 98
Domini actus hæretici impropriè inferunt 119
Domini appellationem Chriſto inuident Gnoſtici 5
Domini appellatio quibus debeatur 169
Dominicus in vſus pios omnia conuertere 265
Domitiani temporibus Apocalypſis viſa 371
Domum Dei dicunt Hieroſolymam Ebionitæ 65
Donis quantis dotata Eccleſia tempore Irenæi 148
Donans aliena, non bonus 350
Draco antiquus ille ſerpens 220
Draconis præcurſores gnoſtici 146
Drachma perdita 43
drachmę perditę parabola vt deprauetur ab hæreticis 12
Duodecas æonum per quid ſignificata 7
Duodecadis formatio 46
Duplices literas numerum habere inſignem 38
Duplices literæ quomodo adinuentæ 47
Dux ex Aegypto cur populo Deus fuerit 254

E.

E T A, litera in nomine Ieſu quid ſignificet 7
E, cinctum regit in corpore 38
Ebionei quam imitentur interpretationem 207
Ebioneorum vanitas 325
Ebionitæ quomodo iudicabuntur 297
Ebionitarum Euangelium 179
Ebionitarum hæreſis 65
Eccleſia, paradiſus 354
Eccleſia, veritatis cuſtos 166
Eccleſia quæ vocata 30
Eccleſia inſidias quorum patiatur 282
Eccleſia per quos Euangelium acceperit 157
Eccleſia ſuperior 10
Eccleſia ſemen Abrahæ 244.377.381
Eccleſia ſcripturis inſtructa 197
Eccleſia ſola rectè legit ſcripturas 282
Eccleſia propter hypocritas non deſerenda 180
Eccleſia traditionem accepit ab Apoſtolis 93
Eccleſia gaudebit promiſsionibus Abrahæ factis 377
Eccleſia, vitæ introitus 166
Eccleſia, dum affligitur, augetur 300
Eccleſia vnde ſeminata 13
Eccleſia vniuerſa vnam & eandem fidem habet in vniuerſo mundo 23
Eccleſia vſque ad fines terræ ſeminata, & per quos 22
Eccleſia non ſcindenda 299
extra Eccleſiam nulla ſalus 354.382
Eccleſiæ caput 346
Eccleſiæ dona tempore Irenæi 146
Eccleſiæ vna fides, vnáque ſententia 26.307
Eccleſiæ firmamentum à Chriſto peregrè generatum 277
Eccleſiæ firmamentum, Euangelium 180
Eccleſiæ firmitas vnde
Eccleſiæ doctrina perpetua 221
Eccleſiæ preces mortuum reſuſcitaſſe 146
Eccleſiæ Preſbyteris obediendum 282
Eccleſiæ, quæ ex gentibus, typus Aethiopiſſa 275
Eccleſiæ ſacrificia 265
Eccleſiæ traditio vna, linguæ variæ 23
Eccleſiæ vocales attribuuntur 38
Eccleſiam & dilectionem & ſpiritum Dei habere 300
Eccleſiam ſcindentes quomodo iudicabuntur 299
Eccleſiarum omnium vna fides 23
Eccleſiaſtico omnia nota 299
in Effren ciuitatem ſecedit Chriſtus 124
Elatio ſerpentis quomodo diſſoluta 356
Eleazar in exemo ſacerdos 129
Electionis poteſtatem ineſſe homini 32
Electionis ſemina ſe vocant hæretici 11
Electi pauci 287
Eleemoſyna quid faciat 252
Eleemoſynam cur Deus fieri velit 266
Elementorum mundi ſtatus, & ortus 10
Elementorum operationes quæ 45
Elizabeth quòd ſterilis peperit, qua ratione factum, Gnoſticorum opinione 74
Eloæ quid ſignificet lingua hebræorum 153
Eleutherius duodecimo loco ab Apoſtolis Romanæ vrbis Epiſcopatum habuit 160
Emmanuel ſignum ſalutis noſtræ 205
Emendari initio quæ nequeũt, nunquã emendantur 86
Emendatorem ſe eſſe glorians Marcus quidam 32
Emiſſio quid ſit 101
Emiſſioni Pater non annumerandus, & quare 96
Emiſsiones æonum vnitas eſſe debere 97
Emiſsionum ordo primus nullius momẽti oſtẽditur 98
de Emiſsionibus æonum 96
Empedoclis de rerum initiis ſententia 104
E'N quæ ſit virtus 28
Ἔννοια 5
Ennoea non poteſt producere Nun 99
Enoch non participaſſe ſalutem dicit Marcion 67
Enoch Dei legatus 257
Enoch ſine circuncìſione Deo placuit 257
Enoch tranſlatio corporis quid doceat nos 331
Enoch & helias quò tranſlati 331
Ενθύμησις quæ & Achamoth 8
Enthymeſeos lachrymæ quanta generarunt 8
Enthymeſeos ſomnia 99.113.114
Epheſi Aſiæ Euangelium Ioannes conſcripſit 157
Epheſi Eccleſia à Paulo fundata 160

Epicuri Deus qualis 222
Epicuri de rerum principiis opinio 103
Epiſcopos ab Apoſtolis Eccleſiæ præfectos 158
Epiſtola concilij Hieroſolymitani 188
Epiſtola Romanæ Eccleſiæ ad Corinthios ſcripta 159
Epiſtolas Pauli abſcidit Marcion 67
Επτάμυχος lucerna Chriſti 354
Eremi ſacerdotes quinque 130
Error diſcrepantia proditur 16
Error de Chriſti productione 27
Erudimentis ſenſibilibus opus eſt animali 16
Eſaias propheta Adonei 74
Eſau venerantur nonnulli 76
Eſca vitæ quæ ſit 316
Eſca ſeduxit hominem ſerpens 156
Eſdras propheta Aſtanfei 74
Eſurire proprium hominis ieiunantis 156
Eſurire quos cibos expectare doceat 156
Ethnici ex quibus Deũ fabricatorẽ mũdi agnouerint 99
Ethnici prudentiores de Deo vero quid ſenſerint 223
Euæ formatio ſecundum Gnoſticos 73
Euæ inobedientia 214
Euangelium Iudæ 76
Euangelium Matthæi ſolùm recipiunt Ebionitæ 65
Euangelij character qualis 188
Euangelium à quibus acceperit Eccleſia 157
Euangelij contemptores grauius plectentur, quàm Sodomæi 309
in Euangelio quædam præcepta ad duritiam plebis data eſſe 256
Euangelia quatuor eſſe tantum debere 175.180
Euangeliorum firmitas 179
Euangelicæ libertatis aſſertio 187
Euangelicis litteris vt vtantur hæretici 8.
Euangeliſtæ quam de Deo habuerint ſententiam 174
Euangeliſtis ſe veriorem affirmabat Marcion 67
Euariſtus quartus Romanorum Epiſcopus 159
Euchariſtia ſpes reſurrectionis 327
Euchariſtia quale ſacrificium 265
Euchariſtia hæreticorum 33
Euchariſtię ſacrificium in vniuerſo mundo offertur 261
Euchariſtiæ quibus verbis illudebat Marcion 33
Euchariſtiæ panis inuocatione definit eſſe cõmunis 266
Euchariſtiæ ratio 270
Euchariſtiæ noui teſtamenti oblationem Chriſtus inſtituit 261
de Euchariſtia conſilium Domini 261
Euchariſtiæ panem & vinum ſuum Chriſtus corpus & ſanguinem eſſe confeſſus eſt 261.266
de Euchariſtia, pulchra 327
Euchariſtiæ calix aqua temperatus, eſt ſanguis Chriſti 296.327
Eunuchus Æthiops, ſuæ gentis Apoſtolus 185.280
Euriſtheus Herculem ad Cerberum ex inferis deducendum miſit 15
Excæcare quomodo dicitur Deus 289
Exercitus Dei, quis 311
Ex homologeſim facere 35
Exodus hebræorum, cuius rei typus 292
Exorciſmis vtuntur Simoniani 55
Expaueſcentiam elementa mundi feciſſe 10
Experientia quantum proſit 315
Experientiam rerum omnium quenquam hominum habere non poſſe 131
Ezechiel Deum non vidit 274
Ezechiel propheta Adonei 74
Ezechielis ſententia de mortuorum reſurrectione 274

F.

Fabulæ de vnitate, ſenario, quaternatione, & numeris 41
Fabularum fictores, hæretici 252
Fabulis ſuis vt hæretici Dei verbum adaptant 12
Facere Dei proprium 318
Facta omnia à Deo initium habent 152
Facta omnia Deo minora eſſe neceſſe 316
Factorum nobis non ſolùm ratio reddenda 259
Facturæ initium quando ſuſcepimus 325
Faciem Dei quomodo viderunt prophetæ 273
Fames Chriſti vnde 213
Fati ſerua Bythus 88
Fax accenſa participat lumini à quo accenditur 110
Feriæ quomodo celebrandæ 26
Ferias abnuit Deus 268
Fermenti abſconditi parabola peruerſè interpretata 13
Fici foliis cur ſe cinxerit Adam 219.220
Fici parabola explicatur 311
Fides vna ab initio 13:239
Fides eadem noſtra quæ patrum 277
Fides neceſſaria 240.241.243
Fides libera 314
Fidea Eccleſiæ vera, quæ 22
Fides noſtra etiam ab inimicis probatur 240
Fides & opera 10
Fides gentium generoſior 280
Fides in Filium dirigenda 239
Fides noui teſtamenti 288
Fides per doctos vel indoctos prædicata, eadem 13
Fides præputij 281
Fides quid nos doceat 135
Fides ſaluat 140
Fidei in Abraham præfiguratio 277
Fidei noſtræ fundamentum Euangelium 157
Fide ſaluari 61
Fiducia liberis quàm ſeruis maior 252
Fieri hominis proprium 318
Figmenta Gnoſtica de Ieſu 42
Figuram corporis vno membro oſtendi non poſſe 302
Figuram hominis habere animam 151
Figuram requirit imago 91
Figurata emiſſio quæ ſit 109
Filius Dei patri coæternus 145.200.254
Filius Dei quando factus Chriſtus 200
Filius Dei cur incarnatus 200
Filius Dei expers ignorantiæ 101.111.113
Filius Dei variè patribus apparuit 274
Filius Dei, verè Deus eſt 169
Filius hominis quis 195
Filius dupliciter intelligitur 322
Filius quomodo reuelat patrem 241
Filij manifeſtatio, patris agnitio 739
Filij nomen patris proprium 264

Filij

Filij prodigi parabola 311
Filium Dei quomodo olim viderunt prophetæ 274
Filium hominis cur ſe dicat dominus 31
à Filio omnia perfici 196
Filij Dei qui 322
Filij diaboli qui 322
Filij nequitiæ qui 322
Filij lucis,& filij tenebrarum 366
Filiorum differentia 322
Filiorum duorum in vineam miſſorum parabola 311
Fimbria tacta per mulierem profluuio ſanguinis laborantem quid ſignificet 7
Flagitioſa hæreticorum vita deſcribitur 11
Femora ex quibus conſtent literis 38
Fœminas prophetare docebat Marcus 33
Fructificationi inutilis Hieroſolyma 235
Fructificantibus domino quanta promittantur 245
Fructus,quos à nobis Deus requirit 308
Fructus Spiritus 340
Frumentum homo quando 236
Fulmine percuſsi ſtupidi fiunt 133

G.

Γ. humeros in homine poſsidere 38
Gabriel Angelus Danieli viſionem interpretatur 360
Gabriel quis 360
Gallinas abſque caponibus parere 98
Gaudium verum quod 335
Gedeonis petitio 198
Geheona quid ſit 384
Genealogiæ,quæſtiones præſtant magis quàm ædificationem Dei 1
Genealogiam Chriſti cur Lucas ceperit tam altè 214
Genua quibus conſtent literis 38
Generare à Satana eſſe dixit Baſilides 57
Generatio Chriſti quomodo inenarrabilis 136.137
Generationis Chriſti & Adami differentia 326
Generationis initium habere animas 151
Generationes nullæ poſt reſurrectionem 151
Gentes muribus cæcis comparantur 369
Gentes promiſsionis Abrahæ participes 24
Gentes primo catechizabat Paulus 280
Gentes quomodo docuerunt Apoſtoli 168
Gentes quomodo iudicabuntur 295
Gentes Verbum neſciunt 170
Gentibus noua fuit doctrina Chriſti 280
Gentibus prædicaſſe Euangelium graue fuit 280
Geometria in quibus verſetur 147
Germaniæ Eccleſia fidem habet cæteris nationibus æqualem 23
Gigantes tonitruo percuſsi 141
Gigantibus ſimiles Gnoſtici 141
Gloria Dei homo viuens 273
Gloria Dei propria,& quare 205
Gloria iucunda quibus 314
Gloria hominis,Deus 205
Gloriæ vanæ honorem ſtatim præterire 90
à Gloria qui cadant 358
Gnoſis lignum 70
Gnoſtica hæreſia 27
Gnoſtici,organa Satanæ 364
Gnoſtici cæci,& cæcorum duces 354
Gnoſtici ſeipſos excæcant 343
Gnoſtici pleni ſpiritu diabolico 364
Gnoſtici à Satana miſsi 50
Gnoſtici quomodo iudicabuntur 297
Gnoſtici magię dediti 32. 33. 34. 42. 44. 50. 54. 55. 56. 61. 148
Gonſtici vnde dicti 61
Gnoſtici,aduocati ſerpentis & mortis 221
Gnoſtici quomodo prophetas diuidant 74
Gnoſtici Epicureos,& cynicos imitantur 147
Gonſtici præcurſores Antichriſti 146
Gnoſtici polygamiam induxerunt 69
Gooſtici Gigantes referunt 141
Gnoſtici pellibus ouium tecti 196
Gnoſtici falſi teſtes 179
Gnoſtici ſemper incerti 222
Gnoſtici aliud ſentiunt,& aliud loquuntur 196
Gnoſtici ſuos auditores cauterio notabant 61
Gnoſtici malignis ſpiritibus agitantur 44
Gnoſtici Apoſtolis poſteriores 354
Gnoſtici ſcripturas aut reiiciunt, aut mutilant 157. 158. 179. 187. 191. 192.
Gnoſtici ſe Apoſtolorum emendatores dicebant 157
Gnoſtici lingua vnum Deum fatebantur, ſed reipſa negabant 297
Gnoſtici Deum neceſsitatis ſeruum faciunt 88
Gnoſtici fingunt ſe prophetare 299
Gnoſtici cauendi,& deteſtandi 44. 146. 160. 166
Gnoſtici plures Deos confingebant 196
Gnoſtici cum ſuo pleromate non ſunt ſpiritales 110
Gonſticorum, & inſtrumenti ſuperuacanei collatio 143
Gnoſticorum colluuies quàm mala 146
Gnoſticorum Euangelium 179
Gnoſticorum fabulæ ex poëtis ſumptæ, & mutatis tantum nominibus traditæ 103
Gnoſticorũ opiniones portẽtoſæ 71. & quàm variæ 307
Gnoſticorum pater falſus 240
Gnoſtici peccant in Spiritum ſanctum 180
Gnoſticorum colluuies 143
Gnoſticorum euangelium 179
Gooſticorum pater & mater 225
Gnoſticorum diſſidia de Saluatore 31
Gnoſticorum pugna mutua 102. 140. 353
Gnoſticorum querelæ contra orthodoxos 192
Gnoſticorum iactantia 11. 158
Gnoſticorum placita à philoſophis 103
Gonſticorũ error de creatione,& de incarnatione Chriſti 177
Gnoſticorum error de Angelis 178
Gnoſticorum molimen 192
Gnoſticis omnia in opinione 298
Gnoſticos quare miſit Satanas 194
Gnoſticos nec diuina nec humana ſcire 136
Græci per literas numerant 370
Græcis quid prædicarunt Apoſtoli 187
Gregorius Papa de libris Irenæi 391
Græcorum de literis inuentis opinio 42
Grammaticorum peruerſitas 231

Grandinis ratio apud homines incerta 135
Gratia à gratia differt 246
Gratia ſaluari homines 53
Gratiam vſu accipere 11
Gratitudinem commendat Deus benefactis ſuis 205
Grauitas hæreticorum ficta 192
Guſtus linguæ vnde 318
Gypſum aquæ miſcent, & pro lacte hæretici dant 199

H.

H. litera cum epiſemo, & octoaginta ouibus 43.44
Halitus omoios a Deo 132
Hæreditatem Iſrael qui acceperint 288
Hæreticus vxorem hoſpitis vitiat, & abducit 34
Hæretici Paulum in totum non intelligunt 323
Hæretici ſophiſtæ peruerſi 252
Hæretici omnino ſtulti & hebetes 270
Hæretici cur intimoratè peccent 11
Hæretici profundum dementiæ tenent 271
Hæretici variis dolis rudiores decipiunt 1
Hæretici perfectos ſe gloriantur 11
Hæretici, vaniſsimi ſophiſtæ 168
Hæretici carnales & inſenſati 141
Hæretici ſe iactant de inuentione ſupra Prophetas, Dominum, & Apoſtolos 11.55.58.61.66.33.54
Hæretici luxuriæ dediti 12
Hæretici pro veritate idola inducunt 42
Hæretici cæcorum duces 115
Hæretici quæ doceant 229
Hæretici vnde probationes aſſumebant 37
Hæretici quantoperè deuitandi 354
Hæretici ſcripturis abutuntur, vt Tragici centonibus 15
Hæretici ſua ſcripta vocant euangelium 18
Hæretici quid corã ſimplicibus de orthodoxis dicãt 192
Hæretici aliud loquuntur, aliud ſentiunt 1
Hæretici non eadem ſed contraria de iiſdem reſpondent 27
Hæretici Ethnicis peiores 93
Hæretici irridendi, & flendi 44
Hæretici paucis traducendi 119
Hæretici qui monendi, & qui fugiendi 45
Hæretici quomodo vincendi 229
Hæreticorum cæcitas vnde 354
Hæreticorum de ſua ſalute ſibi perſuaſio 11
Hæreticorum ænigmata quomodo cognoſcenda 16
Hæreticorum conditio 282
Hæreticorum iactantia 158.193
Hæreticorum commenta non ferenda 42
Hæreticorum mutua diſsidia 307
Hæreticorum & palæſtræ inſciorum collatio 343
Hæreticorum auaritia 8
Hæreticorum impietas 119
Hæreticorum & ſerpentis deceptoris comparatio 229
Hæreticorum ambitio, mendacia, & vanæ promiſsiones 56.58.60
Hæreticorum & venatorum collatio 105
Hæreticorum miſeria & ſtupiditas 222.336
Hæreticorum modus in decipiendis ſimplicioribus 1
Hæreticorum mos in dies noua & ſibi ipſis contraria parere 51
Hæreticorum ſententiæ quomodo euertendæ 346
Hæreticorum ſimulatio 1
Hæreticos quantum Apoſtoli & diſcipuli eorum abhorruerint 160
qui inter Hæreticos perfecti ſunt, omnia quæ vetantur intimoratè operantur 11
pro Hæreticis orat Irenæus 225
Hæreticis quomodo congrediendum 229
Hæreticis vndique reſiſtendum 158.229
Hæreſis & ſtatuæ luteæ deauratæ collatio 119
Hæreſis, ignis extraneus 282
Hæreſis idem quod idololatria 54
Hæreſes de Deo vnde proueniant 135
Hæreſes nouæ ſunt 67
Hæreſes omnes Deũ vnũ dicũt, ſed ſentẽtiã immutãt 54
Hæreſes vt facilè vincantur 77
Hæreſeon cum fece comparatio 77
Hebdomas cur Demiurgus dicatur 9
Hebdomas Gnoſticis vnde 72
Hebdomada ſancta 73
Hebdomada ſancta quæ 73
Hebræorum literæ antiquæ & ſacerdotales decem 127
Hebræorum ſeruitus in Aegypto 290
Hebraica Dei nomina quid ſignificent 153
Hedone 15
Helena, Simonis magi meretrix 55
Heliæ ieiunium 13
Heliæ apparitio quid ſignabat 274
Heliam carne aſſumptum eſſe 331
Helias propheta Sabaoth 74
Helias aſſumptione ſua quid docuit 331
Helias cur duodecim lapides poſuerit in holocauſto vituli 47
Helias Deum non vidit 274
Helias Dei ſeruus 129
Henoſis vna Aeonum 5
Heracleon imitator Valentini 86
Herodes cur non credidit Chriſto 218
Heſdras 74
Heſiodi Pandora 74
Hiberi eandem fidem habent quàm cæteræ Eccleſiæ 23
Hieroboam qui ſunt ſimiles 282
Hieronymi de Irenæo teſtimonium 391
Hieroſolyma quare à Chriſto relicta 255
Hieroſolymæ paſcha celebrare ſolitum fuiſſe 123
Hieroſolymam adorant Ebionitæ 65
Hieroſolymis in templo Antichriſtum ſeſſurum 371
Hieruſalem euertenda fuit 235
Hieruſalem cœleſtis, mater omnium noſtrum 384
Himmanuel 210
Holocauſtomata abnuit Deus. 260
Homerus Gnoſticorum præceptor 297
Homerus Oceanum dixit geneſim Deorum 103
Homerici Iouis vigilantia 30
Homo quo die factus 47
Homo, id eſt Adam 221
Homo, virtutis Dei receptaculum 205
Homo à Deo diſcere debet ſemper 238
Homo animalis 333
Homo à Deo quid differat 249
Homo clarificationis Dei organum 249
Homo cur non ab initio à Deo perfectus creatus 316
Homo perfectus, quis 35

Homo

Homo Deum diligens quantum proficiat 282
Homo eſt factus examioatio ſententiæ diaboli 360
Homo ex quibus compoſitus 99
Homo homini proximus 253
Homo inimicus, quis 321
Homo liber ab initio creatus 312
Homo per quæ ſaluetur 61
Homo primus eſca ſeductus 356
Homo primus vbi poſitus 331
Homo quantum indigeat communione Dei 254
Homo quomodo fiat ſimilitudo Dei 333
Homo rationabilis 236
Homo ſpiritualis quis, & quis non 333 336
Homo temperatio animæ & carnis 229
Homo vetus quomodo expoliandus 342
Homo victus & victor 356
Homo viuens gloria Dei 273
Homo viuens vbi 337
Homo quomodo Chriſtus fuit 203
Hominis compoſitio ſolidè expenſa. 46.73
Hominis anima, corpus, caro vnde 10
Hominis lapſus 205
Hominis creatio 10
Hominis & Chriſti differentia 60
Hominis imperfectio cui tribuenda 316.317.318
Hominis & oleaſtri collatio
Hominis perfectio habet incrementa 316
Hominis filius cur Chriſtus dicatur 31.213
Hominis partes, quæ 333
Hominis filius quis 195
Hominis membra onmeroſa 329
Hominis ordo primò cuſtodiendus 318
Hominis ſtatus 317
Hominis vtilitas 273
Homini omnia ſubiicientur 379
Homines curare ſabbathis lex non vetabat 244
Hominem triplicem fingebant Gnoſtici 10.12
Hominem boni & mali agnitionem accepiſſe 318
Hominem Deo quomodo vniuit Chriſtus 201.& 202
Hominem liberæ eſſe ſententiæ ab initio 314
Hominem infectum (ſeu non factum) non eſſe 13
Hominem quare Deus fecerit 254
Hominem quid renouet 342
Hominem ſaluari oportuit 215
Homines quomodo Deum videant & viuant. 273
Homines non natura, ſed libertate boni, vel mali 313
Homines ante aduentum Chriſti quomodo ſaluabantur 88
Homines quamobrem creati 254
Homines format Deus in vtero 347
Homines quomodo ſpoliabat Chriſtus 195
Homines ſpirituales, & homines carnales, qui 336
Homines ſpirituales abſque corpore eſſe non poſſe 336
Hominum genus peſſimum temporibus Noe 309
Hominum duo genera 58
Hominum genera tria eſſe ſecundum Valentinum 12
Horothetes ſophiam viro reſtituit 6
Honor munere oſtenditus 265
Honoris non permanentis nulla vtilitas 90
Honores diuturni, qui 9
Hora quid ſit, & quibus conſtet partibus 45
Horos Sophiam mundat, & reſtituit coniugi 6
Horos ſuccurrit Sophiæ 6
Humeri quibus ex literis compoſiti 38
Humani generis finis, quis 278
Humani generis pater, quis 293
Humana infirmitas nos admonet virtutis diuinæ 329
Humida ſubſtantia vnde ſit 8
Humilitas Chriſti 316.& 356
Hyginus Romanæ vrbis Epiſcopus 159
Hylicon ſalutis capacem non eſſe 10
Hymnum Deo proferent omnia membra noſtra 335. 344
Hyperbolis frequenter vtitur Paulus 282
Hypocritarum conditio 282
Hyſtera, quid 76

I

I genua regit in corpore 38
I litera in nomine Ieſu quid ſignificet 7
Iτα verenda poſſidet in corpore 38
Iacob actus prophetiæ pleni 277
Iacob domum ſe eſſe gloriantur Iudæi 207
Iacob ſeruus 379
Iacob filij in Ægyptum pro frumento miſſi quid declarent 47
Iacob, typus Chriſti, & Eccleſiæ 277
Iacob domus in Ægypto adoleuit 208
Iacob oues variæ quid ſignificarent 278
Iacob Domino ſemper adfuit 188
Iaoth nominis ratio 8
Ialdaboth generatio, & concertatio cum filiis de principatu 72
Ialdaboth diluuium immiſit 73
Iao 50
Iaoth quid lingua Hebraica 153
Ideam non habet ignis æternus 91
Idearum refutatio 90.91
Idearum origo 104
Idiota pius quantum ſophiſtæ impio præſtet 354
Idiotæ charitate Deo proximi ſunt 357
Idiotæ qui ſint hæreticis 11
Idola dæmonea eſſe perſuadere gentibus difficile fuit 280
Idola erigere in Iſrael permittebat Salomon 285
ad Idola proni Iudæi 255
Idolorum fabricatores & cultores Gnoſtici 42.55.68
Idololatria & hæreſes pares 54
Idolothytis vtuntur Nicolaitæ 66
Idolothytis veſcuntur Baſilidis ſectatores
Idolothytis veſcuntur hæretici indifferenter 18
Iechoniæ filius Ioſeph 212
de Iechoniæ expulſione cur vaticinatum ibid.
Ieiunij varietas eccleſiæ concordiam non tollit 389
Ieiunio Eccleſiæ ſæpius excitati mortui 146
Ieiunantis hominis proprium eſurire 356
Ieiunauerunt quadraginta dies qui 223
Ieroboam decem ſceptra quid ſibi velint. 47
Ieremias propheta Adonai 74
Ieſus Chriſtus Dei filius inueſtigandus 132
Ieſus Chriſtus Verbum Dei 172
Ieſus, Saluator, Chriſtus, logos, &c. 6

Ieſus Hebræis, quod Latinis Saluator, & Græcis ſoter 126
Ieſu nomen literæ & numeri 126
Ιησοῦς inſigne nomen iex conſtans literis perperam explicatur 38.41
Ieſus vas Chriſti mundum Gooſticorum ſententia 74
Ieſus crucifixus & reſuſcitatus Gnoſticorum ſententia 74
Ieſus, qui paſſus eſt, ipſe eſt Verbum Dei 15
Ieſu anima qualis 6.& dein
Ieſu nomen non Græcum eſſe 126
Ieſu ſimiles ſe dicebant Carpocratiani 60
Ieſum, Chriſti receptaculum non fuiſſe 143
Ieſum ex virgine natum negat Cerinthus 65
Ieſum Simonis Cyrenæi formam accepiſſe fabulatur Baſilides 58
Ieſum Verbum Dei eſſe 15
Ieſus Ialdabothi propheta 74
Ignatij martyris ad beſtias condemnati vox pia 367
Ignis igne augeſcit, & non diſſoluitur 114
Ignis ſine calore eſſe nequit 97
Ignis æternus præcipuè diabolo præparatus 219
Igneus Deus à Moſe quamobrem dictus. 274
Ignorantia per ignorantiam diſſolui nequit 357
Ignorantia noſtra agnoſcenda 136.138
Igoorantia mater hæreſis 168
Ignorantia quid produxerit. 6
Ignorantiam malum eſſe
Imago hominis de limo quomodo in nobis 340
Imago quando à typo differens 125
Imago regis, rex quodammodo ipſe 264
Imago vera quæ requirat 91
ſecundum Imaginem Dei quis factus ſit, quorundam opinione 47
Imaginibus Chriſti abutebantur Gnoſtici 61
Imaginibus vtuntur Baſilidis ſectatores 58
Immortalitas, donum Dei 152
Immortalitatis condonatrix amicitia Dei 253
Immortalitatem promittebat ſuis Menandes 56
Impaſſibilem fuiſſe Chriſtum dicunt hæretici 119
Imperfectionis noſtræ cauſæ 318
Impij ſunt diaboli filij 322
Impij quomodo olim puniendi 22
Impij ſibiipſi cauſa ſunt exitij 319
Impiorum natura 322
Immunditiæ qui ſe tradant 338
Incarnatio Chriſti credenda 302.326.345
Incognitum non eſt quod à paucis cognoſcitur 240
Incontinentiæ cauſa quædam ab Apoſtolis per ignoſcē-tiam permiſſa 256
Incorruptela pro vita acquiritur 240
Incorruptela quid 317
Incorruptela proximum facit eſſe Deo 317
Incorruptibilitatis effector Deus 344
Incredulitati omnia eſſe incluſa & quare 26
Infantes Bethlehem martyres primi 195
Infantes ſtatim à partu voces edere 40
Infantibus infans factus eſt Chriſtus 124
Infectus ſolus Deus 317
Infernum dicunt quidam eſſe hunc mundum 375
Ad inferos Chriſtum deſcendiſſe 285.375
Infideles quomodo fidelibus vtiles 369
Infideles iudicabuntur 366
Infirmitas hominis 317
Infirmitas humana quomodo diſcatur 329
Infirmitas noſtra ſemper agnoſcenda 205
Initium noſtrum contemplandum 329
Inimicitia reconciliatur 345
Inimicus vt iuſtè vinceretur, quid opus fuit 355
Innocentiam à nobis requirit Deus 265
Inobedientia quomodo deuitatus 318
Inobedientia mortem infert 359
Interpretationes hæreticorum oppugnat Irenæus 14
Inteſtinorum noſtrorum figura ſerpenti ſimils 74
Inuectiua in Marcum hæreticum 42
Inuentio requirit diſciplinam 135
Inueſtigabilem eſſe eum qui creauit omnia 275
Inuidia à Deo aliena 360
Inuidiæ fructus 360
Inuiſibilis Deus cur 88
Inuocationem Dei tremunt omnia ibid.
Ioachim filius Ioſeph 212
Ioannes Baptiſta, propheta & Apoſtolus 179
Ioannes Chriſtum ſufficientes declarat 194
Ioannes in quos ſcripſit Euangelium 178
Ioannis Euangelium detorquent Gnoſtici 54
Ioannes domini diſcipulus Cerinthum in balneis lauā-tem fugit 160
Ioannes Eccleſiæ Epheſi præfuit vſque ad Traiani tempora 160
Ioannes Euangelium Epheſi Aſiæ conſcripſit 157
Ioannes initio ſui Euangelij quid conetur oſtendere 15
Ioannes Baptiſta pœnitentiam qualem prædicarit 174
Ioannis Baptiſma quale 50
Ioannis Baptiſma quomodo præparatum 74
Ioannis tantum Euangelio qui vtuntur 179
Ioel propheta Sabaoth 74
Ionas à ceto abſorbetus 205
Ioaas propheta Iai 74
Ioſeph quomodo Chriſtum educauit 279
Ioſeph benignitas in Ægyptios 290
Ioſeph & Mariæ filium Chriſtum fuiſſe dicit Cerinthus 65
ex Ioſeph generatum Chriſtum dicunt Ebionæi 207
de Ieſu Chriſtum non generatum eſſe 203
Ioſué duodecim lapides quid ſibi velint 47
Ioſue propheta Ialdaothi 74
Ioſué reges occidit quinque 129
Iota quid ſignificet in nomine Ieſu 7
Iouis figura Simoni attributa 55
Irrationabiles qui 317
Irenæus, pacis authos 389
Irenæus cur fictiones hæreticorum enumeret 14
Irenæus de Preſbytero quodam quid audierit 34
Irenæus Polycarpum vidit 160
Irenæus, auditor Polycarpi 388
Irenæos quo tempore vixerit 160
Irenæus inter Celtas 2
Irenæus rhetoricæ non admodum ſtudioſus ibid.
Irenæus legit libros hæreticorum 229
Irenæi de Chriſto ſententia 196
Irenæi tempore dona Apoſtolica 333
Irenæi de Euchariſtia ſententia 266
Irenæi modeſtia 2

Irenæi

Irenæi precatio 170
Irenæi oratio pro hæreticis 225
Irenæi oratio pro lectoribus ſuorum librorum 170
Irenæi verba ad Florinum 388
Irenæi ſententia de paſchatis die, & non excõmunicandis Eccleſiis Aſiæ 389
Irenæi ex tragicis ironia 28
Irenæi obteſtatio ad ſcribas 388
Irenæi librorum ſcopus 1
Irenæi ſcripta 390
Irenæi Epiſtolæ 388
Irenæi trium librorum periocha 156
Irenæi martyrium 391
Irenæum ad ſcribendum quid impulerit 1
Ironia 127.143
Iſaac figurat fidem noſtram 277
Iſaac ligna ferens quid doceat 239
Iſrael populum ſe gloriantur Iudæi 207
Iſraëlitæ, cur Ægyptiis vaſa abſtulerint 290
Ithamar in eremo ſacerdos 129
Iudæ proditoris Euangelium 76
Iudas nunquam reſtitutus in locum ſuum 120.121
Iudam proditorem ſolum veritatem agnouiſſe dicunt quidam 76
Iudæ Euangelium circumferebant Gnoſtici 76
Iudæi à quo facti 73
Iudæi Gentibus cur in captiuitatem dati 309
Iudæi inuocatione Dei Dæmonas fugant 88
Iudæi quare abſceſſerunt à Deo 243
Iudęi quomodo iudicabuntur 295
Iudæi dæmones effugant 88
Iudæi ſerui 255
Iudæorum infidelitas 243
Iudæorum animi ſeruiles 255
Iudæorum princeps 118
Iudæorum cæcitas 288
Iudæorum deſcriptio imaginalis 336
Iudæorum ſeruitus qualis 290
Iudæorum traditiones contrariæ legi 250
Iudæos quomodo docuit Chriſtus 168
Iudæos vltrà non offerre Deo 266
Iudæis omnibus mos fuit Paſcha Hieroſolymis celebrare 123
Iudæis lex quomodo fabula 282
Iudæis quid Chriſtus exprobret 239
Iudæis quid prædicabant Apoſtoli 187
Iudæis quædam data ob duritiem eorum 255
Iudicem quid deceat 223
Iudex omnium Chriſtus quare 272
Iudicium Dei 224.287.302
Iudicium Dei quomodo ſe euaſuros dicunt Valentini diſcipuli 34
Iudicij diem ſolum patrem noſſe 136
ante Iudicium Chriſti dignam habitationem vnumquẽque percipere 151
Iudicia Dei non temerè interpretanda 291
Iupiter homericus ſolicitus propter Achillem 30
Iuppiter homericus neceſſitate cogitur 88
Iuſtificamur bonis operibus 252.291
Iuſtini auditor Tatianus 69
Iuſtini martyris ſententia de blaſphematoribus Dei 364
Iuſtini martyris de vnico Deo ſententia 240. & de Satana 364
Iuſtum cur iniuſto Deus ſubiiciat 216
Iuſtum & iniuſtum non ſola opinione humana 146
Iuſtis paradiſus præparatus 331
Iuſti ante Abraham quomodo iuſtificati 257
Iuſti Domini aduentum cognouerunt 249
Iuſti omnes ſacerdotes 244
Iuſtos non participaſſe ſalutem dicit Marcion 67
Iuſtitia quæ ſit maior quam phariſæorum 252
Iuſtitia ſaluat 140
Iuſtitia vltrix 224
Iuſtitia Chriſtiana 252
Iuſtitiæ exemplar Chriſtus 124
Iuſtitiam ſine bonitate comparari non poſſe 223
Iuuenilis ætas quæ 124

L

L, literæ figura & virtus 44
L, in corpore crura ſibi vendicat 38
Labor artes docet 147
Labores in quos ſucceſſimus qui ſint 279
Lac nobis ſemetipſum Chriſtus præſtitit 316
Lachrymæ quid generarint 8
Lachrymas ſalſas ſua qualitate eſſe ibid.
Lapis ſine manibus exciſus 211
Lapis præciſus Chriſtus 47
Lapidum diſtantiæ cauſa nobis incognita 135
Latinos nunc regnare 371
Lauacro regenerationis indiget homo 348
Lazarus, peccatoris ſymbolum 345
Lazari & diuitis parabola quid doceat 232
Lazarum ſuſcitat Chriſtus ac inſidias patitur 124
Lex animum in quibus docet 252
Lex repudij cur Iudæis permiſſa 256
Lex cur ante Moſem non data 257
Lex cur infirma iudicetur 256
Lex Iudæis quid 255
Lex per quem ſit data 73
Lex & Euangelium ab vnico Deo 188.251
Lex phariſaica 250
Lex quid Chriſtianis 282
Lex peccatum iudicat 202
Lex Chriſtum ſequendum docuit 251
Lex & prophetæ vnum Deum prædicant 237
Legis adminiſtratio temporalis 235
Legis & Euangelij nulla diuerſitas 246.87
Legis finis quomodo Chriſtus 251
Legis præceptum maximum quod 250
Legis ſeruitus Iudeis vnde 257
Legis ſtudioſi Chriſto crediderunt 257
circa Legis diſpoſitionem religioſi Apoſtoli 188
Legi traditiones Iudæorum contrariæ 250
Legem extendit, non ſoluit Chriſtus 252
Legem in eremo cur Deus dederit populo 254
Legem ſpiritualem tantum fuiſſe 202
in Lege quædam præcepta ad duritiam populi lata eſſe 255
Legiſlatio maior quæ 246
Leo animal regale, & prima Cherubim forma 180
Leo Antichriſtus 22
Lepturi qui 275

Lernea hydra qualis fera 74
Leuitas cur elegit Deus 254
Læuitica lex cur data 260
Libelli repudij ratio 256
Liberum arbitrium aſſerit Irenæus 236. 256.259.312. 313.314.317.318.319. 366
Libero arbitrio contradicentes Deum impotentem introducunt 314
Libertas euangelica 188
Libertas noui teſtamenti 303
Libertas Chriſtiana 250.252.
Libertatis legiſlatio quæ 146
Librum patris aperuit Chriſtus 272
Libiæ eccleſiæ traditiones habent pares cæteris 23
Licentia hæreticorum 34.76
à Ligno vitæ cur Deus Adam tranſtulit 220
In ligno cur paſſus Chriſtus 349
Lignum obedientiæ & lignum inobedientiæ 352
Lingua guſtum quomodo percipiat 318
Linguæ ſenſus velocitati non ſufficit 135
Linguæ variæ traditionem habent vnam 23
Linus primus Epiſcopus Rom. 159
Literæ Hebrææ antiquæ quomodo ſcribantur 127
Literarum immenſitas 38
Literarum aliter. diuiſio ſtolida 39
Literas Moſis verba eſſe Chriſti 232
Literas mutas nouem quibus attribuat Marcus 38
Locus natiuitatis Chriſti 302
Locum paſſionis Chriſti quomodo deſcripſit Moſes 248
Λόγος ab vnigenito emiſſus 5
Logos in patre 101
Logium cum duodecim lapidibus quid ſibi velit 47
Longanimitas Dei 205
Longanimitate Dei cognouit homo bonum & malum 318
Longæuitas maiorum quid doceat 331
Loth fide ſaluatus 257
Loth vxor, Eccleſiæ typus 293
Loth quomodo genuit ex filiabus 292
Loth filiæ duos populos ſignificarunt 293
Lucas cur Chriſti genealogiam ab Adam incepit 214
Lucas ſectator Apoſtolorum 54.175
Lucæ diligentia 190
Lucæ Euangelium circoncidit Marcion 67
Lucæ Euangelio circonciſo qui vtantur ſolum 179
Lucæ doctrina 190.191
Lucerna ἐπτάμυξος 354
Lucida ſubſtantia vnde 8
Lucidis vmbra non eſt 92
Lucta & victoria Chriſti 201
Lumen à lumine differt 246
Lumen Dei Eccleſiæ creditum eſſe 354
Lumen Deus quomodo dici poſſit 100
Lumen quibus Deus præparauit 318
Lumen quomodo hominis vita dicatur 14
Lumen ſequi quid ſit 254
Lumine qui ſeipſos priuant 319
Luminaria mundi Chriſtus parat 243
Lunæ creſcentis & decreſcentis cauſa apud homines nõ certa 135
Lunam triginta diebus curſum ſuum perficere 45
Αὐθάδης confortat ſophiam 6

M

M literam duobus A A. conſiſtere 44
M pedes ſibi vendicat in corpore 38
Μακάρια & μακαριότης 5
Magiſter perfectus quis 124
Magiſtri ætatem perfectam habuit Chriſtus quum docere incepiſſet 124
Magiſter verus Chriſtus 324
Magiſtri inuidi, qui 231
Magiſtri à diuina ſententia deſerti qui 39.20
Magiſtrorum malorum ſubdiuiſiones preuidit Paulus 197
Magorum deliramenta vnde 34
Magorum munera quæ & qualia fuerint, & quid ſignificent 174
Maiorum longæuitas quid doceat 337
Malachias de ſacrificio Euchariſtiæ vaticinatus eſt 261
Maledictio Cain vnde 219
Maledictio omnis in ſerpentem tranſlata 219
Malum pœnæ quatenus bonum 319
Mala quomodo ſint bona ibid.
Malis non conſentiendum 291
Malitia ſpiritualis Coſmocrator 20
Malitiæ ſenſum qui non habuerunt 289
Mam Hebræis quid 172
Mammilla carnis Chriſti contriti ſumus 216
Mammona quid ſit 172
Manifeſtetur Deus quomodo 273
Manifeſtatio Dei quomodo preſtet vitam 273
Manifeſtatio filij, patris agnitio 240
Manus ex quibus literis compactæ ſint 38
Marcellina gnoſtica Romam ſub Aniceto 61
Marcion ſcripturas corrumpebat 67
Marcioni quid Iuſtinus dixerit 240
Marcion Sanctos damnabat, vt impios cœlo donaret 67
Marcion negat mundum per Chriſtum factum eſſe 178
Marcionis blaſphemiæ 67
Marcionis Euangelium 179
Marcionis doctrina in iudicio non conſiſtet 296
Marcionis duo dij expugnantur 81
Marcionis pontici hæreſis 67
Marcioniſtæ quomodo iudicabuntur 296
Marcus Chriſtum optimè exprimit 195
Marcus interpres Petri 157
Marcus ſectator Petri 177
Marci Euangelio qui ſolum vtuntur 179
Marcus hæreticus, mendaciorum poëta malus 42
Marci hæretici Epitheta 42
Marci hæretici & magi ſcelera 32.35
Marci doctrina 32
Mare rubrum naturaliter ſe diuiſiſſe, credere, error 289
Maria virgo perpetua 209
Maria comparatur cum Eua 214.352
Maria virgo vinctos ſoluit nos 213.200.211.212.213
Maria virgo ſolius Spiritus S. operatione concepit & peperit 326
Mariæ partus quæ confirment vaticinia 210

Maria virgo aduocata Euæ 352
Mariæ virginis fides & obedientia 214
Mariam virginem peperiſſe, qua ratione factum ſententia Gnoſticorum 74
Mariæ virginis canticum 176
Mariam virginem Iſaias prænuncianit 279
ex Maria etiam aliquid ſuſcepiſſe Chriſtum 213
Martyres mortem quomodo contemnant 187.337
Martyres primi, qui 195
Martyres quidam ſpernunt 201
Martyrum conſtantia vnde 337
Martyrum Lugdunenſium de Irenæo teſtimonium 390
Martyrium in ſola Eccleſia 300
Maſculo fœminæ Aeones quatuor 5.6
Materia vnde 94.95.104
Materiæ creationem nulla ſcriptura exponit 137
Materia neceſſaria fabricæ hominum 95
Materiæ ortus iuxta Gnoſticos 6
Materialis ſubſtantia vnde 9.10
Mathematicorum theorema ſequuntur Baſilidis ſectatores 59
Matrimonia diſſoluunt Gnoſtici 11
Matthæus Chriſtum declarat proprie 194
Matthæus de Chriſto quid ſentiat 174
Matthæus Hebraicis literis Euangelium ſcripſit 157
Matthæi Euangelium ſolum recipiunt Ebionitæ 65
Matthæus vtitur tranſlatione ſeptuaginta 209
Matthæi Euangelio qui ſolo vtuntur 179
Matthias in locum Iudæ ſubrogatus 120
Medicus ægrotantis deſideriis non indulget 168
Medicos in ægrotis probatur 205
Medicina in quibus verſetur 147
Meditatio artes docet ibid.
Medorum imperium poſt tranſmigrationem 207
Melior ex operibus oſtenditur 141
Melior quàm Ieſus quis eſſe poſſit, ſententia Carpocratis 70
Melodia quomodo conſideranda 131
Membra Chriſti, prophetæ 02
Membrorum numeroſitas 329
Mendax quis 196
Mendaces arguere ſuaue 90
Mendacium vnde ortum 46
Menander Comicus 114
Menander Samarites, hæreticus & eius hæreſis 56.145
Menander Simonis diſcipulus 167
Mens cur ſola Deum agnoſcat 5
Menſe primo Chriſtum paſſum eſſe 124
Menſi cur 30. dies dati Gnoſticorum opinione 107
Menſes octodecim cum diſcipulis à reſurrectione conuerſatum fuiſſe Chriſtum 7
Menſes variare dierum numero 130
Menſura patris, filius 235
Μεσογγύης ſophiam viro reconciliat 6
Metallorum diſtantiæ cauſa nobis incognita 135
Metere ſabbatho vetitum 144
Metricos 5
Μιλοπάτωρ ſaluator dictus 9
Michael ſerpentis nomen 73
Micheas propheta Iai 74
Micheas propheta Orei ibid.
Mineruæ imago dicta Selenæ 55
Minus & plus in quibus dicatur 246
inter Æonas 5
Miracula Chriſti 302
Miracula eccleſiæ vnde, & in quem vſum 148
Miracula non deſunt eccleſiæ catholicæ 146.148
Miracula hæretici non habent 146
Mizael igne non abſumptus 331
Moloch adorauerunt Iudæi 256
Μονογενὴς inter æonas numeratur 5
Μονότης 27
Mors cadenti proxima 368
Mors Chriſti & patriarchis & nobis curatio fuit 286
Mors Chriſti quibus damnatio, quibus ſalus 288
Mors circa carnem 334
Mors quando penitus vincetur 343
Mors & vita ſimul permanere non poſſunt 341
Mortis euacuatio ſalus hominis 220
Mortis Chriſti Dies, locus, tempus & genus 248
Mortem quomodo contemnant martyres 337
Mortem virgo generi humano inuexit 352
ad Mortem cur Chriſtus peruenit 124
à Morte ſuſcitati durauerunt per aliquot annos cum hominibus tempore Irenæi 148
Mori quid 334
Mortui & viuentes ſpiritualiter qui dicantur 337
Mortuorum legem Chriſtus ſeruauit 375
Mortui ieiunio, ſupplicationibus, orationibus ſanctorum Eccleſiæ reſuſcitati 146
Mortuorum verba contra virtutes diabolicas 51
Mortua quæ 337
Moriens incipit Deo viuere 220
Mortalia corpora quæ ſint 314
Mortalitas noſtra ſemper nobis agnoſcenda 205
Moſes Deum igneum cur dicat 274
Moſes Deum non vidit 274
Moſes ex Æthiopiſſa fecit Iſraelitidem 275
Moſem excuſat Chriſtus 255
Moſes legiſlator Dei 176
Moſes propheta Ialdabothi 74
Moſes quinque libris legem dedit 129
Moſes quomodo aduentum Chriſti ſignificauit 183. 248.
Moſes quomodo dicatur Deus 170
Moſes cur miſſus ad foramen petræ 274
Moſis de creatione mundi dicta quomodo peruertant hæretici
Moſis nuptiæ quid ſignificarunt 275
Moſis ieiunium 213
Moſis tempore lex incepit 235
Moſis virga cur ſerpens ſacta 212
Moſis, & aliorum prophetarum ſermones, Chriſti ſunt 232
Mulieres catholicæ hæreticos execrantur 34
Mulieribus Gnoſtici ſacerdotium committebant 33
Mundus quomodo conditus opinione Cerinthi 65
Mundus malè adminiſtratur per angelos opinione Simonis 58
Mundus varias habet qualitates 92
Mundus à ſolo Deo factus 83.84
Mundus ab angelis non factus 82.318
Mundi fabricatorem vnicum Deum eſſe 82

Mundus propter hominem factus 369
Mundi factor Verbum Dei 352
Mundus exactis ſex annorum millibus coonſummabitur 367
Muodi figura præteribit 385
Muodi regiones quatoot 180
Mundi & materiæ ortus 8
Mundi huius innouatio 384
de Muodi conditiope Gooſticorum deliramenta 178
Mundum à Deo alienum oon eſſe 291
Mundum ab angelis factum dicebat Menander 56
Mondum coſmocratoris ſedem eſſe 10
Mundum prouideotia Dei regi 223
Muodi plures hæreticis 82
Mundialibus quæſtiouibus vacantes ſpiritus ignorantiæ occupant 44
Mundi qui, qui non 336
Munera affectiooem oſteoduot 325.45
Mulierem profluuium ſanguinis patientem quid ſaoauerit Valentini opinione 7
Mulieres quomodo ſeducebat Marcus 34
Mutæ literæ quot 38
Myſteria ſua abſcondunt hæretici 58

N

N. io corpore ſibi vendicat pedes 38
Nabuchodonoſoris captiuitate ſcripturæ ſacræ corruptæ 116.18
Nabuchodonoſoris imago 69
Nadab & Abiu hæretici ſimiles 369.282
Nadab in eterno ſacerdos 119
Natora noſtra à Paulo deſcripta 339
Natura nos omnes Dei filios eſſe 312
Naturæ eiuſdem eſſe omoes 313
Naturam fortiorem voluntate Dei non eſſe 331
Naturalia præcepta communia 253
Nathan propheta Iai 74
Nathanaëlis confeſſio 179
Natum & factum differunt 322
Nahum propheta Orel 74
Nebularum ratio apud homines incerta 135
Neceſſitati quantum tribuant Stoici 184
Neceſſitatem magnam habere conuerſationem noſtram 291
Neceſſitati non ſeruire Deum 88
Negligentia infructuoſos facit 339
Negotiatorum ratio 29
Neomenias abnuit Deus 260
Neophyti confirmandi 324
Neque intus neque foris, prouerbium 35
Neſcimus multa quæ ſint in hac etiam creatura 135
Nicolaus ex vij. Diaconis vnus 66
Nicolai hæreſis ibid.
Nicolaitas impugnat Ioannes 178
de Nihilo homines aliquid facere nequeunt 95
Nili incrementum certis cauſis explicari non poteſt 135
Niuis ratio apud homines incerta 15
Noë diluuium vode 309
Noë etiam iocircunciſus Deo placuit 257
Noë noo participaſſe ſalutem dicit Marcion 67
Noë quomodo in arca ſeruatus 73
Nomeo Chriſti quomodo in Gentilibus glorificetur 264
Nomen trigiota literarum admirabile 37
Nomioe Chriſti pater glorificatur 264
Nomioa diuerſa diuerſos deos ooo efficiunt 153
Norea Adami filia 73
Nooa in dies fructificare, hæreticorum mos 51
Noui teſtamenti ignoſcentia vnde 256
Noui teſtamenti initium 305
Nouiſſima noſtra tempora quæ ferant 229
Nox chaos generat 303
Nubere à Satana eſſe Baſilidi 57
Nubes vnde colligantur, ratio apud homines incerta 135
Nudos quomodo ſe viderint primi parentes 73
Nomerus omois à Deo 132
Numeri ex regula 131
Numeri quomodo iorerpretandi 372
Numerorum Gnoſticorum coofutatio
in Nnmeros concludit Deum Marcus hæreticus 42
Numeris myſteriæ ſcripturæ probare vanum 126
Nuptiæ ſpirituales hæreticorum 5
Nuptias damnabant Gooſtici 57
Nuptias damnat Tatianus 69
Nus quid ſit 99
Nũç vnigenitus quibuſdam dictus 5
Nus pro Chriſto 69
Nus ſolus patrem videbat 5

O

O, interiectio dolentis 40
O, tibias in corpore poſſidet 38
Ω, caput poſſidet ibid.
Obedientia replaſmauit homines 200
Obedientiæ liberorum & ſerui diſcrimen 267
Obedieotiam requirit Deus potiùs quàm ſacrificia 260.261
Oblatio ooſtra qualis eſſe debeat 266
Oblatio proſit quæ, quæ ooo 265
Oblatio externa mooditiem internam poſtulat 265.266
Oblationis character duplex 265
Oblationes quare Deus populo præcepit 266
Oblationes qui in veritate offerant 265
Oblationum ſpecies per Chriſtum immutata eſt, non reprobata 265
Oblatione hominum Deum oon indigere 260
Obliuionis poculum animas non bibere 249
Obliuionis cauſa oon eſt corpus 149.150
Oceanum deorum Geneſim dixit Homerus 303
Oceani reciprocationem certis rationibus indicare nõ poſſibile 135
Ociosum io ſcripturis nihil 292
Octonatio prima quæ omoium dicatur 5.46
Oculi officium 318
Odor mortis quibus ſumus 288
Odor ſuauitatis Deo cor contribulatum 260
Oecumenius de Irenæo 391
Ogdoas ſecunda 7

Ogdoas

Ogdoas Valen.confutatut 98
Ogdoadis & duodecadis fabulæ 98.125
Oleum vnctioois ex quibus compoſitum 127
Oleo & aqua quidam vruntur in bapriſmo 50
Oleaſter tranſmuratur in bonam oliuam 339
Oleaſtri & hominis collatio & explicatio 319
Oliua in oleaſtrum degenerat 339
O Μοσύνηςσοις, iorer Æooas oumeeatue 5
O niropompi 55
Onus legis 202
O phiratum hæreſis 76
Opinionem veterem auellere Iudæis cooabantur Apoſtoli 18
Opobalſamo vnguntur ſacrati apud hæreticos 50
Opus Dei perfectum quomodo quis facere poſſit 318
Opera animæ quæ ſint 244
Opera bona cur prophetæ inculcent 314
Operum bonorum vtilitas 22
Opera carnis mortifera 340
Opera bona Gooſticorum 141
Opera bona oon eſſe oeceſſaria ad ſalutem dicebant Gnoſtici 11.55
Opera materialia quæ 121
Operibus melior oſtenditur 141
Operarionis Dei receptaculum homo 205
Oratio ſanctorum ioeenſum eſt 264
Orationibus ſanctorum ſæpius mortui ſuſcitari 146
Ordo omnis à Deo 122
Ordine à Deo facta eſſe omnia 131
Oreus quis 77
Organum clarificationis Dei, homo 249
Organo ſimile corpus 150
Organis non indiget Deus ad ea quæ facit 84
ὅρος, virtus incomprehenſibilis 6
Ortus elementorum 8.45
Os Eccleſiæ quaſi vnum 22
Oſeas operatione prophetauit 275
Oſeæ nuptiæ quid ſignificarunt 275
Oſidij Getæ Medea ex Virgilio 44
Ouis errans hæreticis quæ 13
Ouis perditæ parabola interpretatur 43
Ouem perditam dicebat Simon eſſe Selenem ſuam 55
Oues extra, intra lupi, hæretici 196
Oues variæ Iacob quid 178

P

Π. Io corpore genua poſſidet 28
Palamedes literarum longarum adinuentor 48
Palea homo quando 126
Paleſtræ inſuetorum & hæreticorum collatio 343
Palma mortis vnde 355
Pandora Heſiodi 104
Pandoræ ſatellites Gnoſtici 142
Panis Euchariſtiæ 261
Panis patris perfectus lac ſeipſum nobis præbuit 316
Panis ſine humore fieri oequit 198
Papiæ traditiones 379
Parabola drachmæ perditæ ab hæreticis depravatur 43
Parabola duorum filiorum in vineam miſſorum 311
Parabola ferméti abſcóditi ab hæreticis deprauatur 13
Parabola fici explicatur 311
Parabola filij prodigi quid ſignificet 311
Parabola perditæ ouis 43.55
Parabola operariorum in vinea ab hæreticis torquetur 5.7
Parabola publicani & Phariſæi 311
Parabola tritici & Zizaniorum 321
Parabola vinitorum in vineam variis temporibus miſſorum 322
Parabola vocantis ad prandium explicatur 309.310
Parabolæ de eo qui plantauit vineam, expoſitio 308
Parabolæ abſolutiones recipiunt multas 131
Parabolæ quomodo exoluendæ 133
Parabolæ non ſunt regulæ veritatis 133
Parabolam diuitis & Lazari, non eſſe fabulam, & quid doceat 232
Parabolarum tria millia fecit Salomon 285
Parabolas quomodo ſoluant hæretici 40
Parabolis vtuntur prophetæ 123
Paracletus 5
Paradiſus Eccleſiæ 354
Paradiſus quibus præparatus 331
Paradiſus ſub opinione Valentini 9
Paradiſo cur Adam expulſus 219
Paradiſo eiectus Adam, quomodo iterum impoſitus 212
io Paradiſo qui plantantur 339
io Paradiſum qui tranſlati 331
Paradiſum terreſtrem Enoch & Helias incolunt 331
Paraſceue quid 359
Patedri Simonis 55
Participatio Dei quæ ſit 273
Paſcha omnibus Iudæis in ſola Hieroſolyma celebratur 123
Paſcha quomodo indicauit Moſes 248
Paſſio Chriſti 302
Paſſionem non auerſatus eſt Chriſtus 201
Paſſione ſe oſtendit Deum Chriſtus 349
Paſſione ſua Chriſtus quid effecit 129
Paſſibilem Chriſtum teſtatur Paulus 200
Paſtoris de Deo ſententia 272
Paſtoribus Eccleſiæ obediendum 282
Pater Deus vnde 9
Πατὴρ nomen fide præditum 41
Pater & filius, vnus Deus 174
Pater nomen quinque literarum 129
Pater per filium beneficia ſua largitur 179
Pater immenſus in filio menſuratus 235
Patris agnitio quæ ſit 240
Patris exquiſitio quæ poſtulet 118
Patri quomodo & quando nos reconciliauit Chriſtus 349
Patrem Deum inuiſibilem eſſe 274
Patrem & Deum vnum eſſe 231
Patrem ſolum ſcire Diem iudicij 138
Patrem nobis cum veteribus vnum eſſe 294
à Patre omnia præcognita eſſe 196
Paterfamilias Chriſtus 246
Patriarchæ ſeminarunt 281
Patriarcharum iuſtitia 257

Patriarchas cur Deut elegerit 254
Patriarchas de noſtra ſalute gaudere 292
Patriatchas oegat Marcion ſalutem participaſſe 67
Πατρικὸς ex homine & Eccleſia 5
Paulus cuius typus ſit à Gnoſticis quæritur 122
Paulus cur calophizatus 329
Paulus cur dicat ſe plus omnibus laboraſſe 280
Paulus in paradiſum raptus 331
Paulus naturam ſuam deſcribit mirabiliter 339
Paulus Romæ Euangelizauit 157.& 170
Paulus ſemetipſum quare ſe exponat 340
Paulus hyperbatis vtitur 171
Pauli de Luca teſtimonium 199
Pauli de Deo teſtimonia 170
Pauli doctrinam non intelligunt hæretici 323
Paulum ad tertium cœlum aſſumptum eſſe 143
Paulum Apoſtolum eſſe ſicut cæteros 192
Paulum Apoſtolum recuſant Ebionitæ 63
Paulum legere neſciunt hæretici 171
Paulum qui dicant veritatem ſolùm cognouiſſe 189
Paulo & Petro perfectiores ſe habebant Valẽtini diſcipuli 34
Pax tempore Irenæi quanta 291
Peccatum originale 301
Peccatum qm Deo imponent 288
Peccatum irremiſſibile incurrunt hæretici 180
Peccata patriarcharum non ipſis exprobranda 286
Peccata veterum arguit ſcriptura, & cur ſcripta 285
Peccata quæ olim facta 284
Peccata nulla ſibi imputari dicebant Gnoſtici 11
Peccati finem infert carnis reſolutio 220
Perfecti qui ſint inter Gnoſticos 46
Perſonæ plures in diuinis 169.351
Propter peccantes Chriſtus non morietur iterum 286
Pectus ex quibus literis compoſitum 38
Pecunias affert Apoſtolis Simon & quare 54
Pedes diſcipulorum cur Chriſtus lauit 278
Pedes ex quibus literis compaginem ſuam habeant 38
Pelopis caro collecta & iterum compacta à diis 122
Pepo idem quod cucumer 18
Perfectus homo quid 333
Perfectus, infectus: & hic eſt Deus 317
à Perfecto deficiunt omnia 316
Perfecti qui 333
Perfecti volunt haberi hæretici 11
Perfectos ſe appellabant Marci diſcipuli 34
Perfectionem capere non potuit homo ab initio 317
ad Perfectionem quomodo veniendum 147
Perficere cur apud Deum 148
Perſarum imperium ante tranſmigrationem 207
Perſeuerantia artes docet 147
Perſeuerantia noſtra vnde 327
Petrus quid de Deo ſentiat 182
Petrus Romæ fundauit Eccleſiam 157. & 170
Petrus ſemper Domino adfuit 188
Petri confeſſio 179
Petri oratio ad Iudæos 182
Petro perfectiores iactabant ſe Valentini diſcipuli 34
Petrum negant veritatem annunciaſſe Gnoſtici 306
Pharaonis cor quomodo & cur indurauit Deus 289
Phariſaica iuſtitia quid & quæ ſit maior ea 252
Phariſaica lex 250.& 251
Φθ, Φθ, vnde 27.& 42
Philippi de Deo confeſſio 185
ad Philippenſes Polycarpi Epiſtola 160
Philtris vtuntur Carpocratiani 61
Φῶς Chriſtus filius Dei 15
Phreneticorum paſſio qualis 44
Phroneſis luminare 70
Pignus hæreditatis noſtræ quod ſit 335
Pilatus Tiberij Cæſaris in Iudæa procurator 67
Pilato cùm Chriſtus traditus eſſet ſpiritum ab eo ablatum fuiſſe opinio falſa 12
Pilatum Chriſti effigiem formaſſe dicunt quidam 61
Pindarus Lyricus poëta 122
Piſces ſe inuicem conſumere 360
Πίςις ex homine & Eccleſia, vt dicunt quidam 5
Pius Deus qualis 274
Pietatis exemplar Chriſtus 124
Pij idiotæ præſtant ſapientibus ſophiſtis 132.354
Piorum ſors 123
Piis quid de Deo ſentiendum 100.109.135
Planetæ 73
Plaſma terrenum eſſe 337
Plaſmati ſuo vnitus Chriſtus 200
Plaſmata Dei contemnunt hæretici 54
Pſalmat nos Deus in vtero 347
Plato Deum iuſtum & bonum docuit 224 225
Plato hæreticis religioſior 224
Platonis de animarum obliuione ſententia confutatur 149
Platonis de rerum initiis ſententia 104
Platonis de vniuerſitatis fabricatione ſententia 225
Platonis effigiem coronant Gnoſtici 61
Pleroma quid 91
Pleroma nullum eſt extra Deum 81. 91. 108. 132
πλήρωμα ſpiritale apud Valentinum tripartitum 5
πλήρωμα vnde formatum ibid.
Pleromatis diſcuſſio pulchra 81
Plus & minus in quibus dicatur 246
Pluuiæ ratio certa reddi non poteſt 135
Poderis ſacerdotalis expoſitio iniqua 46
Pœnitentia quibuſdam vitam impetrat 22
Pœnitentia reſpuit inobedientiam 318
Pœnitentiæ effectus 323. vtilitas 22. & fructus 219
Pœnitentiam Ioan. 8. quam prædicabat 174
Pœnitens Adam 219
Pœnitentibus Deus quam benignus 220
Polycarpus Smyrnæ Epiſcopus 160
Polycarpus Romanum Epiſcopum viſitat 389
Pontificis veſtis 275
Populus coccino ſignatus quis 281
Populus antiquus figuris eruditus 255
Porcorum more qui viuant 335
Portenta verborum quibus vtuntur hæretici in baptizandis pueris 50

Portentoſæ de rerum fabrica opinioοes 8
Poſſeſſionem iniuſtam oos ſemper habete 290
Poſſidet & poſſidetur quis 338
Poſſidere gratiam 81
Poſſe apud Deum 140
Poteſtas omnis verbo Dei data 272
Poteſtas Satanæ quæ ſit 344.3
Potentiam Dei quæ refuteot 329
quibus Poteſtatibus oos obedire oportet 359
Potum ſumere, carnis eſt officium, oon ſpiritus 378
Præcepta quædã io lege & Euangelio ad duritiam populi data eſſe 255
Præceptum homioi per verbum Dei datum 349
Præcepta ſeruitutis per Moſem data quæ 259
Præcepta omnibus communia 253
Præcepta homini profuot, noo Deo 259
Prædeſtioatio à patre eſt 325
Præputio Deus vnus oſtenditur 28
Preces hæreticorum 34
Præſbyteri qui ſint, qoi non 283
Preſbyteri ſunt Apoſtolorum diſcipuli 332
Preſbyteri traditionum in Eccleſiis cuſtodes 158
Præſbyteris Eccleſiæ obaudiendum 282
Preſbyteros voluptatibus ſeruientes Verbum redarguet 283
Primitiæ Deo offereodæ 265
Primitiarum oblatiooem cur Deus inſtituit 261
Prioceps Cœlorum quis 58
Princeps viræ Chriſtus 124
Principatum ſuper omnia tenet Deus 137
Principalitas Dei io omnibus vode 317
Προανεννόητος quis 27
Προανυπονόητος virtus quædam 28
Promiſſionem Abrahæ quomodo Chriſtus perfecit 242
Προαρχὴ 5
Promiſſiones Chriſti 378
Promiſſiooes Abrahæ quales 377
Προπάτωρ 5
Prophetæ omnes ab voo Deo 153
Prophetæ cur ad bona opera exhortentur 314
Prophetæ eundem Deum & Chriſtum annunciarunt 250
Prophetæ Domini adoentum coguouerunt & prædixerunt 249. 272.278
Prophetæ quid prædicent 233
Prophetæ voiuerſa Chriſti myſteria prædixerunt 302. 303
Prophetæ quo ſermoois genere vtaotur 323
Prophetæ ao Deum viderint 48
Prophetæ voum & euodem Deum annunciaruot 177
Prophetæ recordantur eorum quæ in extaſi videruot 150
Prophetæ quomodo à Gooſticis diſtribuautur 74
Prophetarum diſcrimeo & prophetiæ variæ 302
Prophetarum prophetiæ vode 55
Prophetas cur Deus miſerit 254
Prophetarum conciones 177
Prophetarum phraſis 123
Prophetas Deum videre neceſſe fuit 273
Prophetas membra Chriſti eſſe 302
Prophetas noo de diis, ſed de vnico Deo prophetaſſe 153
Prophetas oouum teſtamentum prædicaſſe 246
Prophetas damnabant Gooſtici 57
Prophetatur etiam operatione 275
Prophetia quid 272
Prophetia multiplex 274
Prophetia oon ab homine, ſed à Deo datur 134
Prophetia omois ante effectum enigma 282
Prophetia prophetis vode 272
Prophetia quid ſit ibid.
Prophetiæ de adueutibus Chriſti 302
Prophetiæ ſpiritum qui diuidunt quomodo confutandi 306
Propheriæ vti ab hæreticis diuidantur 74
Prophetiæ io ſolo Chriſto adimpletæ fueruot 305
Prophetica dona oegant in Eccleſiis Marcioniſtæ 180
Prophetiæ varij modi 274
Prophetiarum origo, & partitio 12
Propheticus Character qualis ſit 180
Προκυλινδουμένη quid 28

PROVERBIA:

Æſopi Canis 95
In arenam ædificare 134
Arenam numerare 132
De arena reſticulos nectere 12.94
Cæco manifeſtum eſt 112
Ne io ſomniis quidem 138
Fulmioe percuſſum eſſe 145.155
Elleborum ad expurgandum 155
De tooitruo percuſſi 153
Calculos terræ oumerare 132
Ceotones ſarcire 103
Et heri & ante 42
Fluctus maris oumerare 132
Gypſum lacte male miſcent 199
Inferorum galea 35
Velut Lernea Hydra 74
Loogo longius fugere 166
Mare vniuerſum ebibere 119
Neque in cœlo oec in terra eſſe 193
Neque iotus neque foris exiſtens 35
Stellas cœli oumerare 172
Stillicidio temporis perſeuerare 148
Supercilium inane 205
Teſtamenti eiuſdem eſſe 104
Prouidentia Dei omnia conſtant 310
Prooidentia Dei mundus regitur 223
Proximi concordia ex decalogo 259
Prouidentiæ diuinæ omnia ſubſunt 132
T, collum regit io corporali conſtitutione 38
Pſalmus exomologeſeos 185
Pſeudoprophetæ quomodo iudicabuntur 199
Pſeudoprophetiſſæ inter Gooſticos 34
Ptolemæi Æooes ridiculi 85
Ptolemei fictiones cur Irenæus deſcribat 54

Ptolemæi iuſtitia 125
Ptolemæus Lagi filius 208
Ptolemæi regis prudentia 208
Ptolemæus hæreſim à Valentino delineatam auxit 2
Publicani & Phariſei parabola 311
Pythagoræ imaginem coronabant Gnoſtici 81
Pythagorica quaternatio 5
Pythagoricum, res in numerum transferre 104

Q

Quadraginta dies qui ieiunarunt 213
Quæ ſint ſuper cœlum 142
Quærimonia hæreticorum 192
Quæſtio nulla tanti habenda vt euacuet fidem 239
Quæſtio Deo relinquenda 135
Quæſtio per aliam non ſoluitur 94
Quæſtiones quæſtionibus augent hæretici 104
Quæſtiones Gnoſticis propoſitæ 109.118
Quæſtionum abſolutio quo dirigenda 134
Quæſtionibus vanis non eſt ſtudendum 134
in Quæſtionibus fidei quo recurrendum 166
Quantitas omnis à Deo 132
Quaternio dextra & ſiniſtra 27
Quaternario Pythagorica 5
Quaternionis fictio 37
Quatuor teſtamenta humano data generi 180
Quatuor animalium explicatio 180
Quatuor tempora anni 130
Quieſcere quid ſit 265
Quietis hoſtis diabolus 360
Quinarius viſcerum 129
Quinarium numerum Gnoſtici non vſurpabant 129
de Quinario numero multa 129
Quinquagenarius quis dicatur 125
Quod eſt, non quod dicitur, id melius oſtendit 147

R

Raab ſignificationes 276
ρ, ſenora habet in corpore 38
Rachel Eccleſiæ typus 278
Radix & ſubſtantia rerum cur ſolum menti viſibilis 5
Raguel & Teleſis idem 70
Rapiens aliena iniuſtus 350
Rebecca expetita à ſeruo Abraham quid ſignificet 47
Rebeccæ partus prophetia 277
Reconciliatio carnis vnde 277
De redemptione variæ & portentoſæ Gnoſticorum ſententiæ 49.50
Redemptionum verba apud hæreticos 50
Reformatorem ſeu emendatorem ſe eſſe glorians Marcus 32
Regnum terrenum ad vtilitatem Gentilium poſitum eſt 360
Regnum Chriſti ſempiternum 364
Regni Chriſti gloria 302
Regenerationem ſpernentes 327
Reminiſcentia animæ ex ſomniis agnoſcitur 250
Rempham adorarunt Iudæi 255
Renouatus homo quomodo induendus 342
Repletio hominis in paradiſo duplex 356
Requietio diei ſabbathum 257
Reſtitutio vniuerſorum 38
Reſurgent hæretici in condemnationem 54
Reſurrectio corporum qualis ſit futura 204
Reſurrectio & aſcenſio 303
Reſurrectio mortuorum per Ezechielem deſcripta 347
Reſurrectionem duplicem eſſe 376
Reſurrectionem quibus ſcripturis impugnabant hæretici 337-344
Reſurrectionem qui ſpernunt 376
Reſuſcitati in quibus corporibus ſurrexerunt 343
Reſurrectio carnis confirmatur ex communione Euchariſtiæ 266.327
Ex creatione 327-329
Vita præſenti 330
Longæua vita priſcorum 331
Enoch & Heliæ aſſumptione ibid.
Et ex his quæ Ionæ & tribus pueris acciderunt ibid.
ex Reſurrectione Chriſti 334
Promiſſionibus diuinis ibid.
Donis Spiritusſancti 335
Ex miraculis Chriſti 342.343
Regis & Dei collatio 247
Regis venientis & Chriſti collatio 364
Regnum Antichriſti quandiu ſit duraturum 375
Regnum Chriſti quietum 274
Reges à Deo conſtituuntur 360
Reges à quo conſtituuntur 360
Regna non Satanæ diſpoſitione tribui ibid.
Regna terrena à Deo cur inſtituta ibid.
Regnantium varietas 165
Regiones mundi quatuor 180
Regulam non ex numeris eſſe 131
Romæ Petrus & Paulus Euangelizauerunt 157
Romana Eccleſia Corinthios ad pacem reducit 159
Romanæ Eccleſiæ primatus 159
Romana Eccleſia maxima & antiquiſſima ibid.
Romanam Eccleſiam Petrus & Paulus fundauerunt 157
Romani imperatoris maieſtas 88
Romani imperij leges 291
Romanis quæ abſtulimus 291
Romanorum pontificum ſucceſſio 159
Ros quid ſignificet 199
Rudibus quomodo imponatur 1
Ruminantium virtus quæ 336

S

Sabaoth quis 72
Sabaoth quid lingua Hebraica 153
Σ, ventrem regit in corpore 38
Sabbatiſmus 379

Sabathum

Sabathum quomodo ſanctificandum 244
Sabathi obſeruatio cur inſtituta 57
Sabbatho quod curat Dominus, non facit contra legem 244
Sabbatis rectè ſpicas legebant Apoſtoli 245
Sabbatha abouit Deus 260
Sabbathis quamobrem Chriſtus curabat 244
Sacerdotes in eremo electi quinque 129
Sacerdotes ſabbathum profanabant in templo impune 245
Sacerdotes Sabbatho miniſteria perficiebant pro populo 244
Sacerdotibus agere liberè licet 245
Sacerdotalis ornatus de compoſitionibus quinque contextus 192
Sacerdotalium literarum apud Hebræos quot ſint 27
Sacerdotium ſpirituale & commune 245
Sacerdotium mulieribus committebant Gnoſtici 33
Sacrificia non ſanctificant 260
Sacrificia cur inſtituit Deus 254.260
Sacrificia qui in veritate offerunt 265
Sacrificia Iudæorum typica fuerunt 270
Sacrificiorum non genus ſed ſpeciem immutatam eſſe 265
Sacrificium Eccleſiæ purum eſt apud Deum 265
Sacrificia typos fuiſſe 270
Sacrificium purum nec Iudæi habent, nec hæretici 266
Sacrificio indigemus ibid
Sacrificia Iudæorum cur Deus non admittit 260
Sacrificiorum genus non eſt reprobatum 265
Sacrificat Deo patri Eccleſia per Ieſum Chriſtum 264
Sacrificandum frequenter ad altare 266
Sacræ ſcripturæ myſteria Græcis ſyllabis aut literis probare velle, ridiculum 126
Saddocæi negant reſurrectionem 238
Salis ſtatua, vxor Loth 292
Salſæ aquæ vnde 8
Salomon quomodo peccarit & eius emendatio 286
Salomonis geſta 285
Saluator dicitur Chriſtus hæreticis, non Dominus 5
Saluator Gnoſticorum, Pandora Heſiodi 122
Saluatoris ad nos deſcenſus ad quid vtilis 204
Saluatoris & Achamothæ coniugatio 11
Saluatoris nomen Ieſu vnde 126
Saluatorem oportuit Deum eſſe & hominem 298. 355
Saluatorem ſe dicebat Menander 56
Saluatorem τὸ πᾶν, id eſt, omne vocabant Gnoſtici 7
de Saluatore apud hæreticos varia opinio 31
Salutem eſſe vnicam 247
Samariam intrat Chriſtus 123
Samaritæ vtuntur loquela Hebræorum 172
Samaritana præuaricatrix fornicaria 198
Samuel propheta Iai 743
Samuel ſerpentis nomen 7
Sancti percipient fructus ſuæ patientiæ 377
Sancti ad lætitiam inuitantur ſub typo Hieruſalem 383
Sanctorum orationes incenſum 264
Sanctorum orationis efficacia 73
Sanctorum præmia varia 315
Sancti non tam poſſident regnum Dei, quàm poſſidentur 338
Sanctos ſpernunt Gnoſtici 201
Sanguis iuſtorum cur exquirendus 345
Sanguis vnde 327
Sanguinem vocalem eſſe 345
Sapientia in Deo quomodo 317
Sapientia quæ & ſpiritus 272
Sapientiæ Dei receptaculum homo 205
Sapientiam decere iudicem 227
Sapit homo quæ 99
Satan quid ſignificet 356
Satan quietem odit 360
Satanæ prodromi Carpocratiani 61
Satanæ tribuunt hæretici nubere & generare 57
Satanam quomodo confutat Chriſtus 356
Saturninus hæreticus 57
Saulus, legis propugnator 50
Schiſma grauiſſimum 299
Scire Deum quis poſſit, quis non 240
Scire omnia ſe iactant Gnoſtici 123
Scientia noſtra in quibus augeri debeat 134
Scientia quomodo & quæ inflet 132
Scientiæ noſtræ quæ ſint ſubdita 133
Scientiæ ordo homini ſeruandus 131
Scientiam noſtram quàm multa fugiant 134
Scribæ regni cœlorum qui 246
Scriptura nobis omnis quomodo conſona apparere poſſit 248
Scriptura quomodo abutantur hæretici 8
Scriptura quomodo de diis loquatur 170
Scripturæ ſacræ ab vnico Deo ſunt 248
Scripturæ aliquid apponenti vel auferenti pœna non deerit 370
Scripturæ vnicum cœli & terræ Dominum docent 232
Scripturam quomodo hæretici torquere ſoleant 813
Scripturæ ſacræ obſcuræ 135
Scripturæ ſacræ quando & à quibus in Græcam linguã tranſlatæ 208
Scripturæ, quibus abutebantur Gnoſtici 7.13.46.47. 49.61
Scripturarum oſtenſiones quomodo oſtendendæ 187
Scripturarum teſtimoniis quomodo vtantur hæretici 46
Scripturarum interpretatio à quibus petenda 284. 300
Scripturarum intelligentiam ſibi tribuunt Gnoſtici 48
Scripturas perfectas eſſe 134
Scripturas ſacras figmentis ſuis adaptant hæretici 5.8. 12
Scripturas adulterinas adducunt hæretici 49
Scripturas reiiciunt hæretici 11.158
Scripturis ſanctis adhærendum 134

Scriptnris non obſequuntur hæretici 558
Sine ſcripturis Gentibus regnum cælorum prædicatum eſt 580
Seculi conſummatio quando futura 74
in Secula ſeculorum quomodo interpretentur Valentini diſcipuli 7
Secundus hæreticus 27
Secundus Valentinianus præceptori contradicit 27
Secundum imaginem Dei homo quomodo ſit factus ex Valentini opinione 50
Seductoris eſt alia docere alia facere 231
Selene Tyria comes Symonis 55
Semiuocabiles literæ 38
Senectus honorabilis 124
Senior quidam quibus nominibus appellarit Marcum 42
Seniorum traditio apud Iudæos legi contraria 250
Senioribus ſenior factus Chriſtus 124
Senilis ætas quæ 124
Senſus ipſe vita eſt 102
Senſus Dei emitti in aliquid nequit 100
Senſus habemus quinque 119
Senſus homini duplices 318
Senſus velocitati lingua non ſufficit 135
Separatio à Deo mors eſt 366
Septuaginta interpretes 107.208.209
Sepulchrorum formoſitas munda 265
Sequi ſaluatorem quid ſit 254
Sermonis etiam nobis reddenda ratio 51
Sermo concionatoris ſanus eſſe debet 284
Serpens qui & Nus 72.73
Serpentis deceptoris & hæreticorum collatio 229
Serpenti cur maledixit Deus 220
Serpentem cur cauſum habeat Deus ibid.
Serpentem quomodo vicerit Chriſtus 355
Seruis lex eſt poſita 252
Seruitus Hebræorum in Ægypto 290
Seruitus erga Deum Deo nihil præſtat 254
Seruitutis præcepta per Moſem data quæ 259
Seruos cur nos ſibi Deus aſciſcat 254
Seth quomodo generatus, Seth ex terra plaſmatum dicunt quidam 73.47
Σιγή 5.45
Signis hominem non iuſtificari 257
Silentium Gnoſticorum irridetur 307
Silentium loquaciſſimum 39
Silentium ſtare non poteſt cum ſermone 98
Simeon iuſtus typus Demiurgi 13
Simeon & Anna de Chriſto teſtantur 177
Simeonis de Chriſto confeſſio 195
Simile à ſimili non redigitur in nihilum 114
Similia à ſimilibus non patiuntur 114
Similitudo in Gnoſticos 105
Similitudo aucupis & hæreticorum 119
De ſtatua 120
De ſtatua aurea 132
De maſſa & tritico arido 198
De terra arida ibidem
De Deo & medico 214
De matre & Deo 309
De Deo & lumine 312
De Chriſto, Apoſtolis & medico 174
Simon Magus hæreticorum pater 68. operibus bonis homines ſaluari negabat 55
Simon Magus quid docuerit 93
Simon Magus miracula Sanctorum magica dicebat 54
Simon Magus Romæ adoratus 54. eius ſtatua 54
Simonis Samaritani Magi doctrina 84
Simonis Magi ambitio 54
Simonis diſcipulus Menander 167
Simonis ſectator Cerdo 66
Simonem Cyrenæum pro Chriſto paſſum fuiſſe dicit Baſilides 58
Simoniani vnde dicti 55
Simplicitatem à nobis requirit Deus 265
Sixtus ſextus Romæ Epiſcopus 559
Smaragdum vitreum pro vero ſupponentes, falſi dogmatis pro ſincero doctores 1
Sodomitas à Chriſto ſaluatos eſſe dicit Marcion 67
Sodomitas venerantur quidam 76
Sol quibus nocet 289
Sol, menſes, dies & horæ quarum rerum figuræ 45
Solis & prædicationis verbi collatio 23
Somnia quid ſint 548
Sonorum differentias auris colligit 318
Σοφία Eccleſiæ datur & homini 5
Sophia nequit labem generare 98
Sophia quibuſdam ſerpens dicta 74
Sophia quo pacto in Chriſtum deſcendit, & ab eodem receſſit ibid.
Sophiam non eſſe vbi ignorantia 113
Sophiæ partus 6
Sophiæ æmulatio, & audacia 6
Sophia periclitatur 72
Sophiſtæ pepones 28
Sophiſmatis dediti hæretici 222
Sophonias propheta Aſtaphæi 24
Soter Chriſtus dictus 7
Soter nomen quinque literarum 129
Soter vndecimus Romæ Epiſcopus 559
Sperantes in Chriſtum in eum crediderunt 285
Spiritus cæleſtis eſt 337
Spiritus conſilium veteres quando ſint ſecuti, quando non 284
Spiritus ignorantiæ quos maximè occupet 44
Spiritus & afflatus differentia 341
Spiritus in ſpiritu non diſſoluitur 114
Spiritus patria quanta perficiat 337
Spiritus qui eſt ſapientia ſemper cum Deo 272
Spiritus quis in Chriſtum deſcendit 198
Spiritus Sanctus Eccleſiæ datus ibid.
Spiritus tantum para hominis 335
Spiritus S. gratia egemus 298
Spiritus Sancti templa, ſunt corpora noſtra 333
Spiritus vitæ ſubſtantia 50
Spiritus dona negant Marcioniſtæ 180
Spiritus impetus in Paulo 171

Spiritus

Spiritus promptitudo 337
Spiritus incorporales non eſſe homines 336
Spiritus principales quatuor 180
Spiritus ſanctus quem Deum eſſe docuit 169
Spiritus Sanctus quid docuerit Valentini opinione 6
Spiritualis diſcipulus quis 294
Spiritualis ſubſtantia vnde 9
Spiritualis homo quis, & quis non 333
Spirituale corrumpi non poſſe 10
Spiritualia vmbram habere nequeunt 92
Sponſa non aſſumit ſed aſſumitur 338
Σταυρὸς, Sophiæ reconciliatrix 6
Stellæ quomodo differant 111
Stephanus Diaconus primus 255
Stephani de Deo confeſsio 186
Stephani concio 186
Sterilem peperiſſe qui fiat 74
Steſichorus luminibus orbatus quod maledixerit Helenæ 55
Sthenelus Euriſtei pater 15
Stoici neceſsitatem præponunt Deo 104
Stupor vnde 6
Suadela ſua nos redemit Dominus 325
Subſiſtentia vitæ 273
Subſtantia carnis quomodo moritur 341
Subſtantia rerum cui attribuenda 95
Subſtantiam ſaluare non poſſe 140
Subſtantialis emiſsio eſt 109
Subiectio Dei quid 317.& 319
Succeſsio 159
Succinctorium Adæ quid ſignificet 219
Supra naturam ſentire inſania 132
Supplantator dictus Iacob 277
Supplicationibus Eccleſiæ ſæpius reſuſcitati mortui 146
Supputatio Gnoſticorum vana 127
Suſannæ hiſtoria 285
Suſcitantis virtus omnibus nota fiet 54
Suſpecti qui ſint doctores 282
Suſpicionis coniectura fallax 18
Syllabis quidam ſuas opiniones confirmare contendunt 37.& 127
Symbolum fidei ab Apoſtolis traditum 22
Symbolum ſignis adhærere 287
Συνέσις Eccleſiæ & homini attribuitur 5
Synteſis luminare 70
Συζυγία 11

T.

T. tegit ventrem in corpore 38
Tabernaculum moſaicum 46
Tabernaculi factionem cur Deus populo indicarit 254
Tabernaculi Moſis explicatio peruerſa 46
Tædium vnde 6
Tatianus Iuſtini auditor 69
Tatiani cæcitas 22
Tatianorum mendacium 121
Tarditas corporis animæ velocitatem impedit 150
Tiran vocabulum quale 371
Teleſphorus Romanus Epiſcopus ſeptimus 159
Temporalia cur quædam fiunt, ediſſerere magnum 26
Per temporalia ad æterna vocat Dominus 255
Templum Dei quod, in quo noſtræ preces offeruntur 266
Templi ædificationem cur Deus indicarit 254
Templi reſtauratio cui deputanda 305
Tenebræ tempore paſſionis Chriſti 303
Tenebras quibus Deus præparatit 328
Terra cur ſuppedaneum Dei 234
Terra & cœlum quod tranſibunt quæ cauſſa 234
de Terra adhuc virgine Adam creatus 212
Terrena quorum ſunt typi 270
Terrenorum rationem docere poſſe magnum 26
Tertulliani de Irenæo teſtimonium 390
Teſtamentum nouum à prophetis prædicatum eſſe 246
Teſtamentum nouum ſolus Chriſtus inſtituit 305
Teſtamentum nouum prædicarunt Prophetæ 247
Teſtamentum nouum veteri præſtantius 246
Teſtamentum nouum maiorem à nobis obedientiam requirit 288
Teſtamenta humano generi data quatuor 180
Teſtamentum vetus non ocioſum 294
Teſtamentum vetus cur datum 294
Teſtamenta multa humano generi cur tradita ſunt docere poſſe, aliquid 29
Teſtamenti vtriuſque idem author 246
Teſtamenti vtriuſque idem Deus 357.362
Τετρὰς prima veritatis 7
Θ. femora tegit in corpore 38
Thales Mileſius principium rerum aquam dixit 103
Thamar Iudæ nurus quæ indicet 281
Thamar partus, Iudæorum & gentium figura 281
Theleſis luminare quod & Raguel 70
Theodotion Epheſius Iudæus proſelytus reprehenditur 207
Theogonia Antiphanis 103
Theſaurus abſconſus in agro quis 282
Thetis deorum mater Homero 103
Thomas abſens cùm manifeſtaretur Dominus quale myſticum 47
Thronus Dei cœlum 234
Thus Chriſto oblatum quid ſignificet 175
in Tiberij Cæſaris tempora venit Chriſti cognitio 239
Timor vnde 6
Timorem auxit Dominus 259
Tobias propheta Eloëi 74
Tonitrui ratio certa hominibus ignota 135
Τόνος quid 44
Traditioni Apoſtolorum barbari plus deferunt quàm cæteris ſcriptis 166
Traditiones conſulendæ 166
Traditiones hæreſim conuincunt 159
Traditionibus non obſequuntur hæretici 158
Traditiones Phariſaicæ 250.251
Tranſgreſsionem ſeminauit angelus apoſtata 321
Tranſgreſſores verbi qui ſint 288
Triacontadis, & propatoris probatio nulla 96
Tribulatio ſaluandis neceſſaria 367
Trinitas diuinarum perſonarum 22
Trinitatis in plaſmatione hominis opus 317
Triſtitia quæ generauit 8
Triticum in ſtipula corroboratur 134
Tritici & corporis Chriſti collatio 327

Tritici & zizaniorum parabola 351
Triciei granum ſeminatum, quid 336
Typus in quibus debet conueoire 125
Typus à veritate aliquoties diuerſus eſt 292
Typi, & uumeri nihil probant 130.131
Typum quæ præſtent, quæ non 270
Typi Achamothæ, & demiurgi 13
Typom tantum Iudæos habuiſſe 270
per Typos Iudæi diſcebant timere Deum 270
per Typica ad vera vocat Dominus 255
Tyranni & diaboli comparatio 361
Tyrannis hominibus cur impoſita 361
Tyrus Phæniciæ ciuitas 55

V.

Vacuum nihil apud Deum 278
Vacuum nihil eſſe poſſe 84.85
Vacuum vode 304
Vagitus paruulorum 40
Valentinus & eius ſectatores vacui 83
Valentiuus ſub Hyguo Romam venit 160
Valeutiniani diſcipuli, myſteria ſua mercede docent 8
Valentinianorum mutuæ pugnæ 30
Valeutinianorum in Deum blaſphemiæ 306
Valentini diſcipuli ſibiipſi diſcrepant 306
Valentini diſcipuli quomodo iudicabuutur 297
Valentini Euangelium 179
Valeutini pepones 28
à Valentino io quibus diſcrepent diſcipuli eius 27
Valeotini vanitas 240
Vaſis formam ſuſcipit aqua 118
Vaſa Ægyptiis cur abſtulerunt Hebræi 290
Vaſa fortis quæ 172
Vaticinatoribus quanta fides adhibenda ſit 34
Velocitas animæ impeditur corpore 150
Venatorum & hæreticorum collatio 105
Ventris fructus proprium virginis 210
Veotilabrum pro cruce 7
Ventorum generatio apud homines incerta 135
Verbum animam liberat 252
Verbum cur caro factum ſit docere, magnum 26
Verbum Dei eur caro factum 200.206
Verbum Dei iuſtum & bonum eſſe 254
Verbum Dei, pater generis bumani 293
Verbum Deo ſemper adeſt 272
Verbum Dei ſimile ſecuri 350
Verbum homini quomodo copulatum 349
Verbo homioem antiqoiorem qui dicant 102
Verbum quomodo Deum reuelet 240
Verbum quomodo Chriſtus fuit 204
Verba noſtra quomodo per linguam proferantur 135
Verbo nouo omnia noua adfuerunt 176
per Verbum offertur Deo 266
per Verbum omnia manifeſtantur 240
Verbo Deus omnia condidit 83
Verbo ſemiuocales attribuontur 38
Veriſimilitudo fallit eos qui ſunt inexpertiores 1
Veritas omnium teſtimonium perquirit 240
Veritas vt inueſtigetur & denudetur 77
Veritas vbi quærenda 284.300
Veritas in ſola Eccleſia 222
Veritatis regula 16.53
Veritatis ignoraotiam per antiphraſin quidam agnitionem veri appellaot 104
Veritatis & falſitatis diſcrimen 192
Veritatis figura commentitia 38
Veritati literæ mutæ attribuuntur 38
Veritatem amittunt hæretici inania ſequentes 95
Veritatem à meote generatam eſſe 5
Veritatem idolum fecit Marcus 42
Veritatem uumeris conſtare non poſſe 129
à Veritate qui ſeducantur facilè 8
Verum quod eſt & certum ac firmum, adiacet Deo 135
Veſpere cur Dominus ad Adam venit 348
Veſtis nuptialis 310
Veſtis Sacerdotum priocipis 46
Veteres uon reprehendendos eſſe 286
Veteribus oon inſultandum 286.292
Victoria belli cur regi ſemper adſcribatur 83
Victoria & Lucta Chriſti 201
Viduæ liberalitas 265
Vim oulli à Deo fieri 312
Vinum rubicundum faciebat Marcus impoſturis 33
Vini cœleſtis commiationem qui reprobent 326
Vinea à Deo plantata quæ ſit 308
Vitis & corporis Chriſti collatio 327
Viuum Euchariſtiæ 261
Viperarum progenies qui 322
Virga Moſis cur ſerpens facta 211
Virginis partus iuopinatus quale ſignum 211
Virginem bominibus mortem attuliſſe 352
Virginem pepeiiſſe quomodo factum 74
ex Virgine natum Chriſtum negat Cerinthus 65
Virtus io Deo quomodo 317
Virtus uulla Gnoſticis 146
Virtutis Dei receptaculum homo 205
Virtutes & principes Baſilidi 58
Viſio Dei 335
Viſionibus etiam prophetæ prophetabant 274
Viſibilis hominibus Deus quomodo 273
Vita duplex 341
Vita hominis, viſio Dei 273
Vita bomiuis vode 57.& 152
Vita per curationem efficitur 342
Vita quibuſdam ab initio cooſtituta 22
Vita ſenſu antiquior non eſt 83
Vitæ introitus Eccleſia 166
Vitæ participare corpus 124
Vitæ præſentis & futuræ diſcrimen 330
Vitæ ſemiuocales attribuuntur 38
Vitæ ſubſiſtentia vnde 273
Vitam quæ nobis faciant 346
Vitam quid auferat 317
Viuit quid 338
Viuere Deo incipit moriens peccato 220
Viuere quomodo poſsimus 273
Viuentes Deo qui 317
Vitulus in forma Cherubin 180
Vmbram ſpiritualia corpora non faciunt 92
Vmbra pleromatis 86
Vmbra & vacuum diſſoluuntur 86
Vnctio extrema Valentinianorum 51
Vnctiones Gnoſticorum 51

Vnxit Chriſtus,vnctus eſt,& ipſa voctio 200
Vngula duplex 336
Voitas 47
Vnuſquiſque habet corpus & animam 150
Vocales quibus attribuat Marcus 38
Vocalium explicatio ridenda 39
Volucrum abitus & reditus cauſa certa reddi nequit 135
Voluntas Dei 152
Voluntas Dei,diues & multa 196
Voluntas Dei fortior natura 331
Voluntas Dei omnibus principari debet 152
Voluntatem Dei cauſam eſſe fabricæ mundi 83
Velle cur apud Deum 140
Vox ciuium noui teſtamenti 184
Vſuardi teſtimonium de Irenæo 391
Vtilitas vbi 273
Volpi aſſimilatur Herodes 322
Vxor Loth,conuerſa in ſtatuam ſalis 292
Vxores communes hæreticis 81
Vxor Diaconi à Marco corrupta 34

X.

X. vendicat ſibi crura in corporali conſtitutione 38

Y.

Y. cinctum habet in corpore 38
Ὑλικὰ quæ ſunt 9
Ὑστέρα 76

Z.

Z. ventrem regit in corpore 38
Zacharias propheta Sabaoth 74
Zacharias voluntatis Dei præco 261
Zachariæ teſtimonium 176
à Zacharia Sacerdote cur Euangeliũ Lucæ inchoatũ 180
Zachariæ canticum 176
Zelus Phariſæorum 265
Zizaniorum & tritici parabola 321
Zizania,id eſt tranſgreſſio 321
Zodiacus circulus 45
Zodiacum quæ ſignificare tradant hæretici 45
Ζωὴ ab vnigenito emiſſa 5.102
Zorobabel templum reſtaurat 305

INDEX LOCVPLETISSIMVS RERVM ET
VERBORVM IN ANNOTATIONIBVS EXPLICATA-

rum,per Chriſtophorum à S.Genoueſa collectus & deſcriptus.Prior numerus paginam, poſterior annotationem deſignat.

A.

ABagaro regi Chriſtus ſui imaginẽ miſit 63.15
Abagari epiſtola ad Chriſtum 241.7
Abailardus 116.2
Abdias, prædixit euangelium annunciatum in Europæ partibus 24.4
Abdias de Simone mago 148.4
Abel & Chriſtus ſimilia patiuntur 182.2
Ablutio pedum,quid ſignificauerit 279.1
Abracadabra,Araritha,magorum vocabula 52.5
Abraham 238.2.& 242.1
Abraham, terram Chananeorum promiſſam quomodo accepit 378.5
Abrahæ quomodo Chriſtus apparuit 243.1
Abrahami duo filij,quid præfigurauerint 282.3
ἀβραξὰς, nomen ſanctum Baſilidi 60.17
Abrenunciationes 52.7
Abſtentus Theologis & Iuriſperitis quis ſit 16.13
Abſtinentia per vniuerſas Eccleſias obſeruata 19.50
Abſtinentia à certis cibis, vt mens ad cultum pietatis reddatur exercitatior 19.50
Abſtinentiæ hæreticorum finis fraudulenta 57.5
Abſtinentia hæreticorum damnata 59.5
Abſtinere à carnibus & vino tempore ieiuniorum 19.50
Abſtinendum à ludis & ſpectaculis ſanguinolentis 19.51
Acbaichus,martyr,Hadriani tempore 291.5
Acamoth nomen antiquis ignotum,quid propriè ſignificet 17.30.& 82.4.&95.1.& 106.9
Achaz 211.3
Achilles 297.2
Actiones gratiarum,quæ obſeruantur in celebratione Euchariſtiæ,ab Apoſtolis traditæ 17.25
Adam 76.25.& 258.5
Adam formatus ex terra virgine 215.1
Adam ligno nos perdiderat, Chriſtus ligno nos ſaluauit 351.11
Adam & Eua quibus pellibus nuditatem velarint 19.47
Adam pœnitentiam egit 69.2
Adam primus Deo ſacrificauit 94.1
Adam 930.annis vixit 332.1
Adam vbi ſepultus 218.1
Adam ſaluatus 218.1
Adamus inuentor literarum hebraicarum 128.6
Adami verba ad Chriſtum 221.1
Adamum duas vxores habuiſſe dixerunt Iudæi 2.3
Adhortatio ad lectionem patrum 21.60
Adonai quid 254.7.8
Adoneus quid 75.11
Adoptionis voce,quo ſenſu vtatur Irenæus 204
Adorandæ in Chriſto duæ naturæ 203.12.& 204.5
Adulteratio ſcripturarum deputanda eſt, vbi doctrinæ diuerſitas inuenitur 28.1
Aegyptianæ Eccleſiæ deploratio 25.7
Aegyptij, euangelicæ locis participes tempore Tertulliani 25.7
Aegyptus diſciplinarum officina, ante Turcarum furores 25.7
Aeonis deſperantis nomine, Chriſtum intelligebant Gnoſtici 115.8
Aeones triginta finxerunt Gnoſtici 123.1
Aeonum refutatio 110.1
Aeſopico cani,ſimiles Gnoſtici 96.2
Aetates hominis ſeptem 124.2
Affricæ Eccleſiæ, Romanam principem agnoſcunt 162.3
Agni mãducatione,mortem effugerunt Hebræi 268.18

Alethia quid 51.4
Alexandria à quibus doctoribus fidem receperit 25.7
Alimentom humidum eſſe debet 106.4
Allegere qoid 188.1
Alleluia 40.3
F.Alphonſus à Caſtro,Chiliaſtas oppugnat 387.3
Altaria 262.7
Ambitioſæ mulieres,Paodoræ ſimiles 107.1
Ambroſij ſententia de B.Maria 216.2
Ambroſij ſententia, de præſentia Corporis Chriſti in Euchariſtia 263.11
Ambroſio,omnis hæreticus,Aotichriſtus eſt 33
Amen quid ſignificet,& quando vſurparum 40.3
Ammonitæ ſacrificabant infantes 256.2
Ammonitarum ſuperſtitio 256.2
Anacletus cui ſucceſſerit 165.5
Anaſtaſius Sinaites citat Irenæum 3 86.2
Anaxagoras ἄθεος: eiúſque dogmata 106
Anaxilaus præſtigiator 33.4
Anaximander,infinitum,cauſam generationis & corruptionis eſſe dicebat 106.6
Andreas in Schyria Miſſam celebrauit 26.4
Andreas in Scythia 25.6
Aogelus apparuit Hermeri in habitu paſtoris 276.2
Angelum præſtantiorem, Deum Iodæorum conſtitoit Baſilidea 56.5
Angeli qui defecerunt,potoerunt reſipiſcere 26.9
Angeli præuaricatores 369.5
Angeli mali,an rem habuerint cum mulieribus 312.4
Angelos creatores animarom noſtrarum, qui ſeoſeriot 84.2
Angelos cœlorum fabricatores dixit Baſilides 59.3
Angelos corporeos qui dixerint 206.1
Aogelos prophetias feciſſe dixit Baſilides 59.9
Angelos vitiis præeſſe credunt Gnoſtici 77.2
Anima Chriſti ad inferna deſceodit 89.12
Anima & ſpiritus,vtrum differant 338.3
Anima quomodo vtatur corpore 150.1
Animæ origo 317.1
Animæ figura 151.1
Aoimæ metempſicoſis 149.1
Animæ immortalitas,dependet à Deo 352
Animam eſſe eiuſdem ſobſtantiæ cum Deo,hæreſis 117.1
Animæ defunctorum,an videant Deum ante iudicium 376.5
Animæ ſanctorum, fruuntur viſiooe dinina, ante diem iodicij 23.3
Animarum metempſichoſim Pythagoricam tenuerunt Gnoſtici 62.7
Animalia minotiora,viribus maioribus Deus inſtruxit 85.3
Animantium ſemen humidom 106.4
Anni primæ ætatis,& noſtræ,æquales foeruot 332.1
Anthropomorphitarum error 316.2.334.2
Antichriſtus verus & ſingularis homo 362.1
Antichriſtus qoalis erit 362.2.3.5
Antichriſtus quid facturus 363.6.7
Antichriſtus idolis aduerſabitur 362.3
Antichriſtus libera voluotate mala faciet 367.4
Antichriſti varia oomina 372.8
Aotichriſtum ex tribo Dan naſciturum qui docuerint 372.6
Antichriſtum fuiſſe Maometem probatur 372.8
Aotiochena Eccleſia,paruit Romanæ 364.3
Antiochena Synodus de imaginibus 63.15
Antiochenæ Eccleſiæ ſeptem annis præfuit Petrus 57.1
Antiochiæ nomine duodecim vrbes nominatæ 37.1
Antiphanes 105.2
Antiqui paſtores quibus modis paſtoris officium vitauerint 3.10
Apocalypſis verè eſt à Ioanne 277.19.& 292.2
Apocryphom quid 49.1
Apollinarius Chiliaſtas duobus voluminibus defendit 383.10
Apollinis reſpooſa ad imperatorem Romanorum, de Chriſto 241.8
Apollonium Tianeum Chriſto adæquare conatus eſt Hierocles 35.1
Aporia 380.5
Apoſtata quis 230,4
Apoſtoli quibus in locis Miſſam celebrauerint 26
Apoſtolorum conſtitotio de imaginibus 63.15
Apoſtolorum nomine, pernicioſos libros promolgarunt hæretici 42.1.113.4
Apoſtolorum traditio de aqua immiſcenda calici Euchariſtiæ 160.1
Apoſtolos duodecim fore quid ſignificauerat 278.3
Aqua immiſcenda calici Eochariſtiæ 160.1
Aqua nutrifera in Archadia 18.37
Aquam vino miſcere,in conſecratiooe Euchariſtiæ, traditio eſt Apoſtolica 296.2.& 160.1
Aquenſes quando Chriſtiani effecti 24.5
Aquilæ tempora,& qualis fuerit 208.3
Aratoris diaconi ſententia de B.Maria 217 2
Arbitrio ſuo fidem innouare,nemini licet 28.1.& 115.1
Archiſynagogi Triphonis error de Meſſia 2.3.& 89.13
Arelatæ,Paulus Trophimum reliquit 24.5
Arenæ ſemina mandare prouerb. 222.7
Arenæ oomine,quid ſignificet Irenæus 222.7
Argumento à traditionibus vtitor Irenæus 20.55
Argumenta hæreticorum,duobos modis reiicit Irenæus 20.55
Argumentis ducêtibus ad abſurda vtuntur Patres 224.1
Ariſtoteles prouidentiam aſſerit 223.2
Ariſtoteles oocuit Eccleſiæ 107.14
Arrius 103.6
Arrius quomodo Cooſtãtinum decipere voloerit 193.2
Arrianorum hæreſis 116.2.& 145.5.& 139.5
Arrianis & Maometanis, viam petulantiæ & procacitatis commonſtrarunt Gooſtici 32.2
Arrogaotia Lutheri io cootemnendis patribus 35 4
Artifices calidos æmulantur Gnoſtici 39
Artium magicarum vis 52.5
Aſiæ minoris Eccleſiæ 25.6
Aſpiratio 222.8
Aſtapheus quid 75.18
Aſtra vegetare 106.4
Aſyllum hæreticorum 65.3
Athanaſij magni ſenteotia de B.Maria 217.2
Athei in Polonia 52.8
Auguſtinus traditionibus conuincit Manicheos 161.1
Auguſtious citat Irenæum,aduerſus pelagianos 234.5
Auguſtini & aliorum orationes ad B.Mariam 353.3
Auguſtini loci de imaginibus 64.15

Auguſtini

Augoſtioi ſententia de B.Maria 215.2
Auguſtua nolebat vſurpare nomeo Domini 16.7
Aorelianus in Gallia Miſſam celebrauit 264
Autbores qui δευτερώσεις Iudæorum ſequuti ſunt 376
Authores, ex quibus petendæ ſuot allegoriæ veteris teſtamenti ad nouum 47.3
Autogeoes, Adamans appellatus 71.5
Azazel quia 43.9

B

Babylonis deuaſtatio 384.1
Baiocenſes qoando & à quibus Chriſtianam doctrinam receperint 25.5
Balſamum 128.18
Balſami vſus in baptiſmo 52.7
Baptiſma non repeteodum 161.1
Baptiſmus 267.4
Baptizandi veterea ritus 45.7
Baptizandi titus Diooyſij & aliorum temporibus 52.7
Baptizando, quibus verbis vſi ſint Gooſtici 51.3
Baptizati recens, morientes, eunt in cœlum 23.3
Barbaris nominibus cur vtantur magi & hæretici 52.5. & 59.12
Barbeloth Aeon incorruptibilis 71.2
Borboriani hæretici 71.5
Barnabæ tumulus 157.2
Barneth, quid 128.9
Bartholomæus in oricote formam offerendi Euchariſtiam docuit 264.15
Baruch, quid 128.9
Baruch liber canonicus 385.4
Baruch teſtimonia qui authores citant 385.4
Baſilides hæreticus io Aegypto, eiuſque dogmata 59.1. & 109.1.& 301.1
Baſilicoſis editio librorum Irenæi ſuſpecta 233.1
Baſilius de imagioibus 64.15
Baſilius citat Irenæum 337.5.
Baſilij magni ſeoteotia de B.Maria 217
Baſima Eacabaſa, nomina magica 52.5
Baſis fidei, eſt omnipotentia Dei 31.3
Beatitudo 387.7
Beati non ſola mente Deum laudabunt 336.3
Beatorum gloria 387.7
Beatorum diuerſa gloria 315.9
Bellouacos, qoi fidem docuerint 25.5
Benedictio ſpiritualis 380.4
Benedictionis virtute, corpus Chriſti efficitur 269.22
Benedictiooea patriarcharum quales 380.4
Beoeficia pauperibus collata quando compenſabuntur 380.3
Bernadinus Ochioos Seneoſis hæreticus, Geneuæ polygamiam docuit 70.1
Beſtia qua ſignificatur Antichriſtus 367.5.& 368.8.11
Beſza arguitur 299.1
Beſza, Deum aothorem facit malorum 319.1
Beſzæ in B.Mariam blaſphemiæ 215.2
Bethulah quid Hebræis 207.1
Bibliorum hiſtoriæ, ex Homeri carminibus per Endociam 21.70
Bibliotheca Ptolomæi 50000. voluminib⁹ referta 209.3
Bituriges, Nathanaelem Chriſtianum doctorem, viuente B.Petro, habuerunt 24.5
Blaſphemiæ in Chriſti incarnationem 20.54
Blaſphæmias odit Deus 189.12
Brachia Moſis extenſa, quid ſignificarint 296.1
Brenrius arguitur 242.2
Breotij hæreſia de Chriſto 139.5
Breotij blaſphemiæ in B.Mariam 215.2
Bucerus ootator 162.3
Bucerus polygamiam commendauit 70.1
Buceri blaſphemiæ io B.Mariam 215.2
Burdegalenſes, quando & à qoo, ad Chriſtum conuerſi 24.5
Bythus & pleroma, mera ſomnia 85.1

C

Cacodæmonis vires quantæ, in erroribus propagandis 35.1
Cadmus 128.6
Cadurceoſes, quando & à quo Chriſtum edocti 24.5
Cæci ablutio in Siloa, baptiſma præfigurauit 348.8
Cæco etiam manifeſtum, prouerb. 99.6
Cain 258.4.5
Cain 910. annis vixit 332.1
Calamiſcos, quid 128.13
Calamus quid 128.17
Calchedonenſis Syoodus 164.3
Caluinus notatur 162.3. & 170.1. & 182.23.& 242.2. & 245.2.& 249.4.& 269.22.& 293.1.&299.1.&268.16
Caluinus Deum malorum aothorem facit 319.1
Caluini Genius 36.4
Caluini impietas in patres ſanctos 197.6
Caluini meodacium de imaginibus 64.15
Caluini & aliorum hæreticorum blaſphemiæ in B. Mariam 215.2
Caluini verba, de ſuis diſcipulis 298.1
Caluiniani Chriſtum ignorantem fecerunt 139
Caluiniani renouarunt iactantiam innocentiæ Gnoſticæ 19.49
Caluiniſtæ Galliam vaſtarunt 18.36
Cdacis reginæ Euno chus baptizatus à Philippo, in Aetiopia concionator 25.7
Candelabrum tabernaculi Moſaici, denotabat Eccleſiam 355.3
Capit dici, phraſis græca 100.3
Carcerius martyr, Hadriani tempore 291.5
Carmina de martyrum imaginibus 64.15
Carnoteoſes à qoibus & quo tempore fidem edocti 25.5
Caro noſtra paſta carne Chriſti, reſurget 270.24
Carolſtadio concionanti, cacodæmon aparuit 36.4
Carpocratea 204.1.& 207.2
Carpocrates hæreticus & magua ſectæ Gnoſticæ author 61.1
Carpocratea apertiùs vtebatur magicis artibus, quàm Simon 62.5
Capocratis dogmata & eius errores de Ieſu 62.1
Carpocratiani cur notabant ſuos diſcipulos cauterio 62.13
Carpocratiaoi & Floriani cœnas celebrabant promiſcuis concubitibus 20.52
Carthaginienſis Eccleſia Romanæ obediuit 35.1

Carthaginenſis ſynodus 163.3
Caſtitatem & continentiam impoſsibilem dicunt hæretici 20.52
Caſtor Agrippa captiones Baſilidis hæretici præfecit 59.1
Catalogus meretricularum hæreticorum 63.14
Catechumeni 52.7
Caulaucau hebræis,quid 60.12
Caulaucau ſaluatorem dixit Baſilides 59.12
Ceberis tabula carminibus Vergilianis deſcripta 21.70
Celtæ,populi inter Garumnam & Sequanam 24.5
Cenomanoi 24.5
Centupla quæ reddet Dominus 380.2
Cerdon hæreticus,eiúſque peruerſa dogmata 66.1
Ceremoniæ baptiſmi 52.7
Ceremoniæ diuerſæ in baptizandis adultis & paruulis 45.7
Ceremoniæ Euchariſtiæ ab hæreticis mutatæ 35.2
Ceremoniæ in Miſſæ ſacrificio 264.14
Ceremonias quaſdam catholicorum in baptizando retinuerunt hæretici 52.7
Ceres 122.5
Cerinthus hæreſiarcha tempore Apoſtolorum 181.19 284.1
Cerinthi hæretici dogmata 65.1
Chalcedonenſis ſynodus,de Chriſti hypoſtaſi 161.1
Cham Necromantiæ inuentor 122.6
Cham fuit typus hæreticorum 292.3
Characterem habebit Antichriſtus 368.12
χάρισμα, quid 358.3
Charitas omnia continet 300.4
Chiliaſtæ à quibus oppugnati 376
Chiliaſtas inſectatur Hieronymus 380.2.9.& 382.1.2.4.& 383.9.10
Chriſmatis vſus in baptiſmo, & quid ſignificet 527
Chriſtiani primi in Antiochæa 57.1
Chriſtiani primitias offerre cur debeant 267.3
Chriſtianorum cura de ſacerdotibus, orphanis & viduis 253.2
Chriſtianorum perſecutio duplex 66.3
Chriſtus primogenitus 211.3
Chriſtus vnde dictus 32.5
Chriſtus vetus homo 214.2.4
Chriſtus adoptione non eſt filius Dei 204.6
Chriſtus caput Angelorum & hominum 317.1
Chriſtus per lapidem ſignificatur 277.18
Chriſtus ſolus potuit eſſe redemptor 202
Chriſtus author Euchariſtiæ 267.1
Chriſtus patiens,tragœdia Nazianzeni 217.2
Chriſtus quomodo ſtolam vino lauerit 248.4
Chriſtus quando bibit nouum genimen vitis 379.1
Chriſtus quoto ætatis ſuæ anno baptizatus 125.3
Chriſtus quoto ætatis ſuæ anno paſſus ſit 125.5
Chriſtus in eadem carne qua paſſus eſt veniet 198.10
Chriſti incarnatio,quid profuerit 346.5
Chriſti vnica hypoſtaſis 197.5
Chriſti nomen vbique creditur 24.2
Chriſti humanitas ſuper Angelos exaltata 387.7
Chriſti reſponſio ad epiſtolam Abgari 241.7
Chriſti deſcenſus ad inferos 286.10.575.1
Chriſti verba ad Adamum apud inferos 221.1
Chriſti imaginem effingere licet 63.15
Chriſti & Apoſtolorum nomine, pernicioſos libros promulgarunt hæretici 49.1.& 113.4
Chriſto ignorantiam tribuere impium & Gnoſticum eſt 139.5
Chriſtum ignorantem fecerunt Gnoſtici 49.1
Chriſtum in cruce non deſperaſſe, contra hæreticos 21.60
Chriſtum alium à Ieſu finxerunt hæretici 51.4
Chriſtum in ſpecie columbæ finxerunt heretici 51.4
Chryſoſtomus imaginem à ſe ex cæra confictam, coluit 64.15
Chryſoſtomi ſententia de B.Maria 217.2
Ciborum delectus ex traditione Apoſtolica 19.50
Cicero arguitur 295.5
Cinamomum 128.16
Circuncisio quam vim habuerit 258.1
Clemens Ro.ante Irenæum 148.4
Clemens Barnabæ diſcipulus 165.6
Clemens euangelium promulgat Metis 24.3
Clemens Alex. traditiones, Eccleſiæ agriculturam eſſe dixit 160.1
Clementis Alexandrini ſententia, de libero arbitrio 236.3
Clicthouæi ſententia de B.Maria 217.2
Cœli noëti i. intellectuales,crediti Angeli 18.42
Cœlorum formatio fictitia 75.7.9.10
Cœlos trecentos ſexaginta quinque finxit Baſilides 59.3 & 60.19
Cœna priorum & poſteriorum Gnoſticorum eadem 35.1
Cœna Gnoſticorum qualis 20.52
Colarbaſi & Marci errores 39.1
Commentatoris ſententia de inſcriptione librorum B. Irenæi 2.1
Commixtum verbum 204.2.3
Communio corporis Chriſti,homini neceſſaria ad ſalutem 268.18
Communione corporis Chriſti omnes efficimur vnum 169.21
Conceptio B.virginis ſine peccato originali fuit 217.2
Concilium bracarenſe 117.1
Concilium Elibertinum 24.5
Concilium hiſpalenſe 204.10
Concordia mirabilis Eccleſiarum 28.1
Confeſſio delictorum coram paſtore neceſſaria 36.8
Confutatio eorum, qui negant præſentiam corporis Chriſti 31.3
Connubia in cœlis eſſe dixerunt Hæretici 51.3
Conqueſtio de hæreticis 62.6.& 116.2
Conqueſtio de pſalmis à Valentino confictis 20.55
Conſcientiam cauteriatam habere,quid 37.13
Conſenſus Eccleſiarum opponitur hæreticis 23.1
Conſtantia in religione 241.5
Conſtantinopolitana ſynodus,de Spiritu ſancto 161.1
Conſtantinus imperator 193.2
Conſtantius imperator vocatus Antichriſtus 33.3
Conſtitutio Apoſtolorum de imaginibus 63
Continentium hæreticorum,authores 68.1

Conuentus Chriſtiani in Africa 25.7.8
Comix quandiu viuat 332.1
Corpus totum vnctum in baptiſmn 52.7
Corpus beatum erit ſicut anima 140.1
Corpus Chriſti 96.2
Corpus Chriſti viuificat 268.18
Cratea 107.13
Creatorem alium à Deo finxerunt hæretici 48.2
Creatura omnis quomodo dicatur ingemiſcere 378.1
Creatura omnis quando liberabitur 387.6
Creſcentem, Paulus Vienoæ reliquit 24.5
Crucifixi imaginis ſpeculatio 130.3
Crucis ſignum 63.15.& 249.5
Crucis figuræ explicatio 351.14
Crucis vſus in baptiſmo 52.7
Cruci, ſupplicium cur Chriſtus elegerit 279.3
Cultus per ſacrificium ſoli Deo exhibendus 263.10
Cynici philoſophi vnde dicti & eorum dogmata 107.13
Cypriani ſententia de B. Maria 216.2
Cyrillus Hieroſ. quomodo inſcribat ſuos libros 2.1
Cyrilli ſententia, de Romana Eccleſia 164.3

D

Dæmones quomodo eiecti 148.3
Dæmones eiecti à Chriſtianis 89.13
Dæmones prophetias cognouerunt 53.9
Danielis imaginem Conſtantinopoli erexit Conſtantinus imperator 64.15
Dauid 111.1.& 236.2.& 245.1
Decimas & primitias afferre iubet canon Apoſtolorum 167.3
Defunctorum animæ, an videant Deum ante iudicium 376.5
Delirationes de literarum nominis Ieſu numero & poteſtate 43.8
Delirationes hæreticorum in nomen Alethiæ 51.4
Delirationes Gnoſticorum de Chriſto & Eccleſia 75.4. & 127.1
Delirationes variæ de Barbeloth 71.2
Delirationes de hominis formatione 75.13.15
Democritus 93.1
Demonſtrationes ineptæ ex literis 43.6
Deploratio Aegyptianæ Eccleſiæ 25.7
Dermantina pelliceà tunica 19.47
Deſcenſus Chriſti ad inferos 286.10
Deus pater 100.7
Deus pater, Hæreticis ignotus 51.4
Deus filius 100.7.& 101.1.& 102.1.& 231.1.& 243.4. & 255 3
Deus inuiſibilis 89.9.10.271.2
Deus abuſiuè vocatur ſubſtantia 39.2
Deus omnium creator 18.37
Deus ex operibus cognoſcitur 89.10
Deus patribus æquè cognitus ac nobis 326.5
Deus expers paſſionum 112.1.& 113.1.& 204.10
Deus non eſt author malorum 189.12.& 289.1
Deus rebus hominum non eget 263.8
Deus neceſſitati non ſubiicitur 89.8
Deus homo factus, non noſtris meritis 327.2
Deus cuique tribuit ſecundum merita 253.8
Deos triginta ponebat Valentinus 198.9
Deus ocioſus Epicuro 16.2.& 223.1
Dei nomina 154.12
Dei eſſentiam an viderint prophetæ 48.2
Dei omnipotentia vnde noſcatur 84.3
Dei affectiones ab ipſo non differunt 100.7.& 102.1
Deo ſoli ſacrificandum 263.10
Deum vnum agnoſcere tutius eſt quàm plures 109.1
Deum eſſe vnicum, quibus argumentis probet Irenæus 82.2.5.& 83.8.& 94.1.234.2.& 247.5
Deum patrem non eſſe mundi creatorem dixerunt hæretici 51.4
Deum patrem habere non poteſt, qui Eccleſiam non habet matrem 222.2
Deum ex lapidibus filios Abrahæ ſuſcitaſſe, quid ſit 243.1
Deum poeticum Valentiniani fingebant 89.1
Deorum paganorum teſtimonia de Chriſto 241.8
Deuteronomium ſecunda lex 232.1
Diabolus non potentia ſed iuſtitia ſuperandus 326.2
Diabolus æmulatur res & cæremonias diuinas 53.9
Diabolus ignem è cœlo deſcendere fecit 368.9
Diaboli varia nomina 19.44
Diabolus, opus Demiurgi ibidem
Diaconi officium 263.7
Diaconi proclamatio ante oblationem & communionem 268.13
Die dominico, quæ olim fiebant 263.7
Dies feſtos reiiciebant Manichei 56.2
Diodorus Siculus deceptus circa vocem Iehouæ 17.32
Diogenes 107.13
Dionyſius Areopagita in Gallia Miſſam celebrauit 264.15
Dionyſius Pauli diſcipulus 263.7
Dionyſij ſententia de Euchariſtia ibidem
Dionyſius Alex. Chiliaſtas oppugnauit 376.& 383.10
Diſputationes traditionibus diſſolutæ 160.1
Diuina natura paſsionis expers 204.10
Doctrinæ catholicæ vnica forma 23.1
Doctrinam reconditam & penitus abſtruſam, habere ſe dicunt hæretici 60.16
Domini aduentus 384.3
Domini appellatio à priſcis Chriſtianis non vulgari religione obſeruata 16.7
Donatiſtas imitantur Caluiniſtæ 18.36

E

Ebion hæreſiarcha, tempore Apoſtolorum 284.1
Ebion quid Hebræis 65.1
Ebion ex quibus ſuam hæreſim compoſuerit ibidem
Ebion quæ dogmata defenderit 66.2.& 181.19
Ebionitæ plures ſimul vxores habere permittebant 70.1
Ebionitarum ſectatores 241.2
Ebioneorum hæreſis, circa virginitatem Mariæ 207.1
Ebroicenſes, quando & à quibus fidem acceperint 25.5
Eccleſia vnica, vincit ſectas hæreticorum 28.1
Eccleſia in vniuerſum diſſeminata 24.2
Eccleſia viſibilis eſt ibidem
Eccleſia vera quibus ſignis noſcatur 312.1

Eccleſia vera cognoſcitur ſucceſſione 285.3.& 286.1. 300.2
Eccleſia virgo 24.8
Eccleſia cuſtos verbi Dei 324.3
Eccleſia quando floret 501.4
Eccleſia Soli, arbori & fonti comparatur 25.9
Eccleſiæ figura, paradiſus terreſtris 555.6
Eccleſiæ Aegyptianæ deploratio 25.7
Eccleſiæ omnes, Romanam tanquam caput agnouerunt 161.3
Eccleſiarum admirabilis concordia 28.1
Eccleſiarum cõſenſus opponitur hæreticis 23.2.& 555.2
Effrem Baſilij diſcipulus 218.2
Eleazarus Iudæus eiiciebat Dæmonia 89.13
Eleemoſynarum encomium 252.5
Elibertinum concilium 24.4
Elleborum duplex 842.4
ἐλλεβόρω δεῖσθαι: prouerb. ibidem
Eloæ quid Hebræis & Chaldæis 153.4.5
Eloeus quid 75.11
Eloha quid 75.18
Elohur quid, Rabinis, Chaldæis & Arabibus 154.6
Emanuel cur dicatur Chriſtus 210.5
Enoch 258.4.5.& 312.4.& 374
Enoch & Helias non mortui 332.2.5
Enthymeſis 100.8
Epheſi Ioannes Miſſam celebrauit 264.15
Epheſina ſynodus de B. Maria 161.1
Epicurei 105.1
Epicurus 16.2.& 93.2.& 106.8.& 223.1
Epiphanes, matres & ſorores violare permittebat 29.5
Epiſcopi quantum debeant ex primitiis & decimis capere 267.3
Epiſcopi quindecim hebræi Hieroſolymis 233.5
ἐπίσημον quid 228.2
Eraſmus iocoſè deridet hæreticos 142.6
Eraſmus arguitur 3.7.& 158.3.& 181.9.& 375.1
Error vnde naſcatur 2.6
Erroris eorum confutatio, qui negant præſentiam corporis Chriſti 31.5
Errores de Chriſto & Ieſu 51.4.& 65.4.75.4.& 76.22
Errores circa Euchariſtiam 268.16
Eſau 278.2
Eſdras legem reſtituit 209.5
Eſſentiam Dei, an viderint prophetæ 48.2
Euſtachius martyr Hadriani tempore 291.5
Ethnici meliores hæreticis 116.2
Ethnici qui diu vixerunt 352.1
Eua 19.47.& 76.16
Euæ cum Maria comparatio 216.2.& 218.5
Euangelium promulgatum Metis, & in Europa 24.3.4 in Gallia 24.5
Euangelium Munſteri ſuſpectum 257.2
Euangelia quatuor, nec plura nec pauciora 182.23
Euangeliſtis cur tributæ animalium formæ 182.24
Euariſtus cuius ſucceſſor 265.9
Euchariſtia 262.7.& 264.16.& 267.2.& 269.22.23.& 328.5.6.8.9.10.11.13.14.15.16.& 380.5
Euchariſtiæ cæremoniæ à Gnoſticis mutatæ 35.2
Euchariſtiæ typus fuit ſacrificium Melchiſedech 262.7
Euchariſtiæ ſumendæ ritus 161.1
Encratitæ & Hydroparaſtæ hæretici damnati 296.2
Eunomiani 116.2
Eunuchus Candacis reginæ baptizatus à Philippo, in Aethiopia concionator 25.7
Euodius Petri ſucceſſor Antiochiæ 57.1
Euripides 106.7
Euſebius quomodo inſcribat libros Diui Irenæi 2.1.& 80.2
Eutiches 105.6
Exiliatus 244.1
Exomologeſis quid 36.8
Exorciſmi 52.7
Exorciſmis & incantationibus vſi ſunt Magi 56.6
Exorciſmis Dæmones eiecti 89.13
Exuperius, Taurinus, Nicaſius, antiquiſſimi doctores in Normania 25.5
Ezechia 211.3

F

Fabulæ, à malis geniis inuentæ 53.9
Fabulæ de triacontade, coniugationibus & Sophia 97.1
Facetiis verbis, hæreſis irridenda 29.7
Facinora Samaritarum aduerſus Chriſti eiuſque matris imaginem 64.25
Fauni 312.4
Feſti dies ex traditione Apoſtolorum 161.1
Feſtos dies reiiciebant Manichæi 56.2
Ficinus 224.2
Ficus fructu, deliquerunt primi parentes 220.2
Ficulneo folio anguillam tenere, prouerb. 220.2
Fidelis ignorantia melior eſt, quàm temeraria ſcientia 133.1
Fides duplex 315.4
Fides libera ibidem
Fides nititur verbo Dei 324.3
Fides neceſſaria ad ſalutem 237.4.& 239.2
Fides quomodo remaneat in beatis ſpiritibus 136.7
Fidei regula eſt Symbolum 22.1.& 54.5
Fidei myſteria in Pythagoricos numeros & Cabaliſtarum fabulas detorquebant hæretici 44.5
Fidem innouare nemini licet 28.1.& 115.2
Fide ſola homo non iuſtificatur 251.4.& 253.2.339.1.& 22.2
Figmenta de Prunico & cœlorum formatione 75.7.9.10
Figura mundi quomodo peritura 583.8
Figura animæ 151.1
Figura reſurrectionis 532.5
Figuræ crucis ſpeculatio 330.3.& 331.14
Filius Dei coæternus patri 231.2.& 255.3
Filius Dei quomodo patri ſubiectus 387.5
Filius quo ſenſu Patris miniſter & vicarius dicatur 243.4
Filius Dei quomodo Verbum dicatur 101.2.& 102.1
Filius Dei Patribus apparuit 248.2.& 276.12.13.& 277.17
Filium hominis cur Chriſtus ſeipſum dicebat 32.4

Filij

Filij Sethi de rebus cœleſtibus ſcripſeruot 118.6
Finis legis 232.1
Floriet 202.6
Formatio hominis fabuloſa 75.13.15
Fragmeorum Græcum Irenæi ex Anaſtaſio 386.2
Fragmenta D.Irenæi in hac editiooe addita 376. & 386. & 387
Fragmeota Græca librorum D. Ireoæi tantum ſuperſunt 2.2
Franciſcus Vilierius arguitor 162.3
Francofordienſis ſyoodus ſub Carolo Magoo 204.6
Frater Alphonſus à Caſtro Chiliaſtas oppugnat 387.3
Fraus Gnoſticorum 194.3
Fructus manducatiooem cur prohibuerit Deus, primis parentibus 220.4
Fructus ex communione corporis Chriſti 263.9
Fructus centeſimus, ſexageſimus, & triceſimus 387.4
Funccius hæreticus arguitur 161.2
Fuogorum varia genera 71.1
Fungis ſimiles hæretici ibidem
Furores Maometici in Aegyptum 25.7

G

Galbanum qoid 129.20
Gallaſius notatur 21.60.&139.5.&181.1.&170.1.&182.23.& 199.4.&218.5.& 232.4.& 246.2.& 256.7.& 262.7.& 263.13.& 353.3.& 374.11
Galita mulros Apoſtolicos viros habuit ibidem
Gallia Euangelium amplectitur, cum ardore & auiditate 14.5
Gallia vaſtata à Caluiniſtis 18.36
Gallias Paolus in fidem adduxit 24.4
Gallinacei elationem habens: prouerb. 193.6
Gallus io ſuo ſterquilioio plurimum poteſt 193.6
Gedeonis velleris myſtica explicatio 199.4
Gebeooa 385.7.&.288.2
Generatio Saloatoris potius adoranda, qoàm curioſius iooeſtiganda 31.1.& 137.3
Geoeratio verbi Angelis ignota 231.1
Gentiom vocatio difficilis fuit 27.3
Geotium idolomaniæ opponeodæ ſunt Chriſti & ſanctorum imaginea 63.15
Genius Caluini 36.4
Germani conoerſi in Chriſtum Apoſtolorũ ſeculo 24.3
Gigaotom ortus, tempus, proceritas & impietas 142.2 & 258.4.& 312.4.& 369.6
Gloria beatorum diuerſa 315.9.& 387.7
Gnoſtici vnde dicti 29.3
Gnoſtici oomen Valentiniani vſurparunt ibidem
Gnoſtici ſimias imitantur 53.9
Gnoſtici Gigantibus ſimiles 142.2
Gnoſtici arrogantes 133.1.& 158.3
Gnoſtici fures 105.1
Gnoſtici viuuot latrones & voluot haberi martyres 301.1
Gnoſtici calidos artifices æmulantur 3.9
Gnoſtici cum Satana comparantur 357.1
Gnoſtici non ſont veri martyres 301.
Gnoſtici omnes Antichriſti 372.8
Gnoſtici poſteriores, mediatores & politici, vocati 37.15
Gooſtici receotiores, ſuis patribus impudentiores 52.8. & 298.2
Gnoſtici recentiores anathemate digol 296.2
Gnoſtici recentiores æquè libidiooſi ac priores 70.1
Gooſtici recentiores matrimonium uegant eſſe ſacramentum ibidem
Gnoſtici recentiores vſurpaot prophetarum nomina 29.3.& 116.2.& 299.1
Gnoſtici poſteriores, ſacramenta ooo habent 328.11
Gnoſtici poſteriores ſunt blaſphematores vt aotichriſtus 368.6
Gnoſtici poſteriores errant circa liberum arbitriũ 237.3
Gnoſtici poſteriores Aeſopico cani ſimiles 96.2
Gnoſtici poſteriores agitati à dæmooe 36.4
Gnoſtici poſteriores cum prioribus cooueniont io formula celebrandæ cænæ 35.1
Gnoſtici Chriſtum igoorantem fecerunt 49.1.& 139.5
Gnoſtici Chriſtum in quatuor diuiſerunt 297.1
Gnoſtici Chriſtum in cruce deſperaſſe dixerunt 115.2
Gnoſtici Deum malorum aothorẽ fecerunt 256.7. 319.1
Gnoſtici falſo Apoſtolorum nomina vſurpant 142.6
Gnoſtici, verba ſacroſancta, vocant magica 52.8
Gnoſtici connobia execrantur & coitum promiſcuom admittunt 57.4
Gnoſtici excitarunt Turcas, ad inferendom bellum Chriſtianis 365.3
Gnoſtici magicis artibus delectati 52.5
Gnoſtici viam petulantiæ & procacitatis Arrianis & Maometanis commonſtrarunt 32.2
Gnoſtici impios & ſceleratos ſaluos eſſe credont, ſanctos verò damoatos 77.1
Gnoſtici defendunt animarum metempſichoſim 62.7
Gnoſtici ſignis & ootis cur vſi ſint 62.13
Gnoſtici aliis cooceduot ſuas vxores ibidem
Gnoſtici miracula edere ooo potuerunt 142.6.& 146.3
Gnoſtici mulieribus concedont ſacerdotij muoos 35.2
Gooſtici è calendario Chriſtianorum nomina ſanctorum delent, & ſuorum ardelionum ſubſtituoot. ibidem
Gnoſtici cum peccant, dicunt ſe Aogelorum opera facere. 77
Gnoſtici mundom ab Angelis factum eſſe aſſerebant 84.2
Gooſtici Democritom & Epicurum ſeqouti ſunt 93.1
Gnoſtici arguootur 293.1.& 360.4
Gnoſticorum errores vbi reſignet & patefaciat Irenæus 2.1
Gooſticorum hæreſis de ſacerdotio 245.2
Gnoſticorum hęreſis, circa virginitatem B. Mariæ 207.1
Gnoſticorum errores circa Euchariſtiã 262.7.& 268.16
Gnoſticarum delirationum comparatio cum fabulis Iudæorum 2.3
Gnoſticorum delirationes circa nomeo Ieſu 127.1
Gooſticorum delirationes de Chriſto & Eccleſia 75.4
Gnoſticorum poſteriorum cum priſcis collatio 202.10
Gooſticorum poſteriorum mendacia apertè detecta 263.7
Gnoſticorum poſteriorum error de Maria 198.7
Gnoſticorum recentiorum & priorum errores iidem circa cæremonias baptiſmi 52.8
Gooſticorum fraus 194.3
Gnoſticorum librorum origo iguota 49.1
Gnoſticorum baptiſmus 51.3

Gnoſticorum cœna qualis 20.52
Gnoſticorum mutua diſſidia 307.5
Gnoſticorum imagines cur reprobauerit Irenæus 63.15
Gnoſticorum inanes conatus 45.8
Gothi quando & à quo ad Chriſtum conuerſi 2.45
Græca ſupputatio, nominis ἀβράξας 60.17
Granata Chriſtum agnouit 2.44
Gratiarum actiones quæ obſeruantur in celebratione Euchariſtiæ ab Apoſtolis traditæ 17.25
Gregorius Niſſenus cum lachrimis intuebatur figuram paſſionis 64.15
Gygis annulus, prouerb. 57.18

H

Haalmah quid Hebræis 207.1
Hadriani edictum 258.1
Hæreſiarchæ noſtri temporis, peiores aliis 19.48
Hæreſis ex altera hæreſi ſemper oritur 103.6
Hæreſes ortæ ex Philoſophorum doctrina 105.1
Hæreſes & idololatria non diſtant 43.8
Hæreticus difficile inuenitur qui diligat caſtitatē 20.52
Hæretici definitio ex Auguſtino 55.1
Hæretici præcurſores Antichriſti 32.3
Hæretici omnes Antichriſti 372.8
Hæretici ſacrilegi 17.29
Hæretici lupi rapaces, ſub veſtimentis ouium 21.57.& 58.5.& 18.1
Hæretici ſpecio nomina vſurpant 29.3.& 116.2
Hæretici quibus nominibus vocati à ſanctis patribus 30.10
Hæretici beſtiæ lucifugæ 295.3
Hæretici, cippi ſunt & ſepulchra mortuorum 298.2
Hæretici fungis ſimiles 71 1
Hæretici ab Æthnicis non differunt 60.17
Hæretici ſuperbi, vt Dæmones 56.2.& 116.2.& 115.1.& 158.3
Hæretici miracula edere non potuerunt 142.6.& 146.3
Hæretici non ſunt verè martyres 301.1.3
Hæretici aliud in ore aliud in pectore gerunt 3.12
Hæretici conueniunt vt Hærodes & Pilatus 28.1
Hæretici inter ſe pugnant 28. 1. & 51. 1. & 102.1.& 28.1.& 51.1
Hæretici, Achamoth, Sophiam & Chriſtum pro eodem vſurpant 21.60
Hæretici omnes luxurioſi ſemper & auari 18.36. & 20.52.& 70.1
Hæretici varios ſexus in diuinis conſtituerunt 17.16
Hæretici ſpreto veteri & Catholico more, recentes loquendi formulas ad perniciem Eccleſiæ fingunt 16.7
Heretici Chriſtum in cruce deſperaſſe dicunt 21.60
Hæretici varia volumina confingunt 20. 55. &. 49.1.& 113.4
Hæretici & Catholici, ad varios fines referunt ſcripturas 52.7
Hæretici magicis artibus delectantur 52.5
Hæretici connubia in cœlis eſſe dicebant ibidem
Hæretici proferunt conficta vocabula, vt populo maiorem admirationem moueant ibidem
Hæretici voluptarium thalamum, nuptias vocant ſpirituales 51.3
Hæretici arguuntur, duplici mendacio 48.1
Hæretici de palma impietatis contendunt 47.1
Hæretici arrogant ſibi Spiritum ſanctum 36.4.& 116.2
Hæretici, ſacerdotij munus ſuis meretricibus concedunt 35.2
Hæretici ancipiti cogitatione diſtracti 60.15
Hæretici qui damnarunt nuptias & vſum animalium, continentes vocati 68.1
Hæretici detrahunt de ſcripturis 157.1
Hęretici, diuerſis viis in eundem errorem incidunt 214.1
Hæretici propter ſua peccata cæcutiunt in meridie 16.1
Hæretici fabulones ibidem
Hæretici variis quæſtionibus rudiorum mentes alliciunt 3.7.& 49.1.& 59.12
Hæreticorum error de Ieſu 17.27.& 51.4
Hæreticorum typus fuit Cham 292.3
Hæreticorum bellum pax eſt Eccleſiæ 355.2
Hæreticorum blaſphemiæ in B. Mariam 215.2
Hæreticorum & Dæmonum conſenſus 147.6
Hæreticorum ſcripta à quibus legenda 230.1
Hæreticorum cum ſerpente collatio 230.2
Hæreticorum abſtinentiæ finis fraudulenta 57.5
Hæreticorum dogmata ſunt tanquam ſimius purpura indutus 21.57
Hæreticorū diſsidia, ſunt trophæa Eccleſię 28.1.& 102.6
Hæreticorum meretricularum catalogus 63.14
Hæreticorum error circa imagines confutatus 64.15
Hæreticorum ſtulta inuocatio circa morientes 53.9
Hæreticos feſtiuè irridet Tertull. 18.37.& 29.7.& 141.6
Hæreticos citius frangas, quàm corrigas 37.13
Hebręi effugerunt mortem Agni manducatione 268.18
Hebræorum ſtupiditatem, quibus parabolis oſtenderit Deus 136.4
Hebræorum lex de exulibus 244.1
Hebræorum fraus in Aegyptios, an iuſta 291.1.6
Hebræorum genus per montem intelligitur 277.18
Hebræis Ieſus quid 128.1
Hedyoſmos quid 129.21
Hegeſippi ſententia de Ioſepho 241.7
Helceſaitæ librum è cœlis delapſum ſe habere dicebant 32.3
Helena eadem quæ & Selene 56.3
Helenam Simonis ſcortum, primam intelligentiam vocarunt Samaritæ 56.2
Heliades martyr Hadriani tempore 291.5
Helias & Enoch quid ſignificent 374
Helias & Enoch quo tranſlati 258.5.& 332.2.3
Helix 248.3
Heracleon hæreticus 86.4
Heracliti doctrina 105.1
Hermannus Hamelmannus Irenæum malè interpretatur 156.1
Hermes quis fuerit, & eius ſcripta 27.92.& 291.5
Hermes Triſmegiſtus ſtatim poſt Moſem 122 4
Hermiani 95.1
Hermogenes 95.1.& 106.9
Hermogenes reprehenſus quod aſsiduè nuberet 70.1
Hermogenes adulter, prædicatione & carne 20.52
Heſiodus 107.11.& 121.4
Heſiodus de Gigantibus 142.2
Heſperia, vnde dicta 24.4

Hetzerus anabaptiſta tredecim duxit vxores 70.1
Hexacontaſis quid 371.1
Hierooymus quod nomen det his libris 2.2
Hieronymos gloriatur ſe hæreticis nunquam peperciſſe 3.14
Hieronymus Chiliaſtas oppogoat 383.8.& 380.2. 9.& 382.1.2. 4.& 383.9.10
Hieronymi conſolatio ad morientes 151.1
Hieroſolymis quot indita nomina 236.2
Hieroſolymis Miſſam celebraoit Iacobus 264.15
Hieroſolymis qui interfuerint, cum deſcendit Spiritusſ. in Apoſtolos 25.6
Hieroſolymis, quindecim Epiſcopi Hebræi 233.3
Hieroſolymorum euerſio 235.1
Hieroſolymitana Eccleſia Iodaiſans ſub Iacobo 27.3
Hieruſalem metropolis omnium gentium 25.8
Hieruſalem Ebionitæ adorabaot 231.3
Hieruſalem cœleſtis 383.8.9
Hilarius crucis imaginem fecit 64.15
Himmanoel 211.3
Hiparchia 107.13
Hirundines cur accedant & recedant 136.4
Hiſpalenſe concilium 204.10
Hiſpalia, nooc Seuilia 24.4
Hiſpalia, oonc Hiſpania 24.4
Hiſpani, dicti Hyberi 24.4
Hiſtoria Lazari & diuitis, non eſt parabola 233.1
Hiſtoriæ biblicæ Soſanoæ & Belis 238.1
Homeroceotooes 21.70.
Homerus Deum neceſſitati ſubiecit 89.8
Homerum ſeptem vrbes ſibi vendicarunt 106.5
Homo, vermis 75.15
Homo cur creatus 255.2
Homo quomodo factus ad imaginem Dei 276 . 1. & 298.4.& 334.2
Homo primus cum infante comparatus 316.1
Homo ſemper liber 315.4
Homo oon iuſtificator ſola fide 339.1.251.4.& 253.1.& 21.2
Homo ſine Dei auxilio ooſcere non poteſt neceſſaria ad ſalutem 237.4
Homo brutorum oomina ſæpe ſortitur 323.2
Hominis partes 334.5.& 338.3
Hominis ætates ſeptem 124.2
Homini oeceſſaria ad ſalutem, corporis Christi communio 268.18
Homines à mundi creatione in quatuor claſſes diſtributi 94.1
Homines, cur Dij vocati 231.2
Homines qoomodo Deum viſori 335.7
Hooor exhibitus imaginibus ad Deũ referri debet 64.15
Hoſij conqoeſtio de Trinitariis, & quorundam librorum pernicioſa editiooe 52.8
Hydræ ſimiles hæretici 76.24
Hidroparaſtarum ſuperſtitio vnde orta 69.1
Hydroparaſtarum hæreſis 262.7
Hydroparaſtarum hæreſis damnata 296.2
Hymnizare qoid 17.21
Hyperbatoo quid 172.5
Hypoſtaſes plures in diuinis 170.1
Hyppooenſis Eccleſia, vt aliæ omnes, obediuit Romanæ 163.3

I.

Iacob quando benedictionis fructũ conſequutus 380.6
Iacobus Eccleſiam indaicam rexit 25.8
Iacobus Hieroſolymis Miſſam celebrauit 264.15
Iacobi liturgia 218.2.& 263.12
Ialdabaoth quid 75.11.12.15.18.20
Iao Deũ primo cœlo collocarũt Gnoſtici 17.32.& 75.11
Iao quid ibidem
Iaioth, quid 154.12
Ideæ 109.1
Ideæ Platonicæ occaſionem errandi dederunt hæreticis 92.1
Idearum deffenſores & oppugnatores ibidem
Idiotæ ſenteotia de B.Maria 217.2
Idololatria & hæreſis eadem 43.8
Idololatriæ initium 94.1
Idololatria vnde & qoando orta 370.7
Idola compoount ſuis verbis hæretici 43.8
Iehouæ vocem non intellexit Diodorus 17.32
Ieiuniorum diebos, quibus cibis vtendom 19.50
Ieremiæ nomine Baruch ſæpe intelligitur 385.4
Ieſus Hebræis quid ſignificet 128.1
Ieſum paſſum fuiſſe noo Chriſtũ dixerunt hæretici 51.4
Ignatius Antiochiæ Euodij ſucceſſor 57.1
Ignatij martyris epiſtolæ 368.16
Illirici & Melancthonis error de λόγῳ 32.2
Imagioare 46.1
Imaginis Crucifixi ſpeculatio 130.3
Imagioes Gnoſticorum cur reprobauerit Irenæus 63.15
Imagioum vſus Chriſti & Apoſtolorũ temporibus 63.15
Imperatores Romani conuentus permiſerunt Chriſtianis 25.8
Impietas Caluini io patres ſanctos 197.6
Impij propria libertate à Deo deficiunt 366.3.5
Impij etiam poſſunt eiicere Dæmonia 56.6
Impoſtores 193.4
Iocarnatio Chriſti qoid profuerit 346.5
Incommoda ex Valeotinianorum doctrina 89.1
Indicto audientes 234.4
Infinitum, cauſam geoerationis & corruptionis dixit Aoaximaoder 106.6
Inſubſtantiuum, variè ſumitur 21.71
Iotelligentia ſcripturarum à ſola Eccleſia petenda 295.4
Interpres Irenæi curat verbum verbo reddere 27.4
Inteſtioorum noſtrorum flexuoſa figura, ſerpentis corpus imitatur 76.25
Inuentor hebraicarum literarum 128.6
Inoentores græcarum literarum 43.6
Inuidia primum peccatum Dæmonum 311.1.& 361.6
Inuocanda eſt B.Maria 353.3
Ioachin 212.1
Ioanoes baptiſta 236.1
Ioaones Epheſi Miſſam celebraoit 264.15
Ioſeph 212 1
Ioſephus non fuit Chriſtianus 241.7
Irenæus & eius ſeculi patres, opera bona ad ſalutem neceſſaria eſſe dixerũt 22.2
Irenæus refutauit Marciooem ipſius ſcriptis 68.4
Irenæus deceptus circa ætatem Chriſti 124.3
Irenæus citat traditiones Patrum 3.9.& 20.55
Irenæus traditionibus conuincit Gnoſticos 159.3
Irenæi fragmentum græcum ex Anaſtaſio 386.2

Irenæi fragmenta in hanc editionem addita 376.386. 387
Irenæi librorum inſcriptio varia 2.1.& 80.2
Iris 128.15
Iſraelitarum tranſitus quid præfigurauerit 292.1
Italica vidua quomodo ab Auguſtino conſolata 151.1
Iudæa medium terræ 25.8
Iudæam primum Euangelij ſplendore illuſtrãdam ibid.
Iudæi duas vxores habuiſſe Adamum dixerunt 2.3
Iudæi non intelligent ſcripturas, niſi in nouiſsimis 48.3
Iudæi Chriſtum Meſsiam reſpuunt 89.13
Iudæi deleuerunt plurima ex bibliis 208.4.& 206.3
Iudæorum è captiuitate reditus 385.6
Iudæorum hæreſis circa virginitatem B. Mariæ 207.1
Iudæorum Deum quem dixerit Baſilides 56.5
Iudæorum fabulæ & genealogiæ infinitæ 2.2
Iudæis cur data lex 259.6
Iudam & Cain ſaluatos credunt Gnoſtici 77.1
Iulianus tegebat furorem ſuum in Chriſtianos manſuetudine philoſophica 37.11
Iuppiter vitam Pelopi reſtituit 122.5
Iuſtificati ſub lege naturæ 253.1
Iuſtinus martyr vidit cellulas Septuaginta interpretum 209.4
Iuſtini martyris ſententia de libero arbitrio 237.3
Iuſtini martyris ſententiam de diabolo citat Irenæus 365.5
Iuſtinum citat Irenæus 241.3
Iuſtos damnatos, impios autẽ ſaluos eſſe docebat Marcion 68.3

L

Lacte gypſum miſcetur, prouerb. 199.8
Lapis ſine manibus 211.1
Lazarus oblatus diſcipulis, quid denotet 344.3
Lazari & diuitis hiſtoria vera, non parabola 233.1
Lea vxor Iacob, quid præfigurauerit 278.4
Lethale mulſum prouerb. 199.8
Leucippus 106.8
Lex cur data Iudæis 256.6
Lex de ſeruis libertatem recuſantibus 62.13
Legem ab Angelorum principe latam docuit Baſilides 59.9
Libertatem animi probant homines, ſola naturali ratione ducti 315.1
Liberum arbitrium 236.3. & 237.3. & 295.5. & 369.1
Liberum arbitrium in Angelis & homine, ante & poſt lapſum 313.1
Liberum arbitrium non ſublatum per peccatum 256.7 & 259.8
Libero arbitrio neceſſaria eſt gratia diuina 199.1
Libidini deditus Baſilides 59.10
Libri ſecundi D. Irenæi argumentum 80.1
Libri hæreticorum peſtilentes 49.1.& 113.4
Librorum Gnoſticorum origo ignota 49.1
Licentiam imitandi ſumit conſuetudo ſpectandi turpia 19.51
Lindanus doctus & catholicus ſcriptor 21.68
Literarum ſacrarum vtilitas 134.2.&.136.2
Literarum græcarum inuentores 43.6
Literarum Hebraicarum inuentor 128.6
Liturgia Baſilij Magni 217.2
Liturgia Iacobi 218.2.& 263.12
Liturgia Chryſoſtomi 217.2
Liturgiæ S. Patrum 17.25
Loci D. Irenæi ex quibus colligitur ſuorum librorum inſcriptio 2.1
Lucas Euangeliſta B. Virginis, & Petri & Pauli imagines depinxit 63.15
Ludi & ſpectacula à Patribus damnata 20.51
Lugduni, Photinus martyr ante Irenæum 24.5
Lupus cum agno, qui paſcitur 380.9
Lutherus Antichriſtus 372.8
Lutherus Satanæ conſilio Miſſam impugnauit 36.4
Lutherus male ſentit de diuinitate 212.2
Lutherus duas vxores ſimul ducere fas eſſe dixit 70.1
Lutherus arguitur 245.2.& 256.7.& 293.1.& 299.1
Lutherus inuehitur in Saxones & Vvitẽbergenſes 298.2
Lutheri & Zuinglij error in B. virg. Mariã, dãnatus 21.68
Luxuries ad maleficia impellit 18.36
Luxurioſi hæretici & auari 18.36

M

Magdeburgẽſes impudẽter dãnarunt ritus baptiſmi 52.7
Magdeburgenſes arguuntur 22.2. & 236.3. & 241.9.& 242.2.& 253.1 & 257.7.& 262.7.& 293.13.& 298.13. & 270.26.& 276.1.3.& 295.1 & 313.1.& 337.5. & 341.3 & 353.3.& 362.1.& 368.16.& 369.1
Magdeburgenſium blaſphemiæ in B. Mariam 215.2
Magi abutuntur nominibus ſpirituum 76.18
Magi horrẽdis vocabulis vſi ſunt, in ſuis præſtigiis 52.5.& 351 (59.12
Magorum fraudes quo referantur
Magicarum artium via 52.5
Magicis artibus deditus fuit Baſilides 59.11
Magiſtratus 312.9.& 360.4
Magnanimus 206.1
Maior arguitur 263.13
Malachias 262.7
Malachias quis, & cur ſic appellatus 264.16
Malachiæ vaticinium de ſacrificio Euchariſtiæ 264.16
Malaleel. 895. annis vixit 332.1
Mammona quid 273.3
Manichæi dies feſtos reiiciebant 56.2
Manichæi iurabant per Manichæum, & diem mortis eius celebrabant 56.2
Manichæi arguuntur 293.1
Manichæorum ſuperbia 258.3
Manichæorum principis nomen quid ſignificet 29.3
Mancipium quid 204.3
Manumiſſus quis 204.5
Maometes quis & qualis fuerit 372.8.& 373.& 374
Maometem Antichriſtum fuiſſe probatur apertiſsimè 372.8
Maometici furores in Aegypto 25.7
Marcion primogenitus Satanæ 30.10
Marcion hæreticus quo tempore & vbi dogmata propagauerit 67.1
Marcion duos Deos conſtituit 82.5
Marcion arguitur 297.3
Marcionis error 116.2

Marcionis error de mundi creatore 85.3
Marcionis & Cerinthi error de incarnatione Chriſti confutatus 65.3
Marcionem qui confutauerint 68.4
Marcioniſtæ Euangeliſtis ſe veraciores dicebant 157.1
Marcioniſtarum hæreſis circa reſurrectionem 193.2
Marcus, ſuperſtite Petro Euangelium ſcripſit 157.3
Marcus Alexandriæ 25.7
Marcus Alexandriæ Miſſam celebrauit 164.15
Marcus & Carpocratiani, poculis amatoriis inſidiabantur pudicitiæ mulierum 36.7
Marcus hæreticus 32.1.& 35.1
Marci & Colarbaſi ſecta, inſtar bicipitis ſerpentis 39.1
Maris fluxus & refluxus cauſa quæ ſit 136.5
Maria virgo ſuper Angelos exaltata 387.7
Maria virgo 161.1.& 213.1.& 304.3
Maria pura & integra ab omni vitio 198.7
Maria inuocanda 218.5.& 353.3
Maria per moorem ſignificata 277.18
Maria prophetiſſa 304.3
Mariæ integritas omnium gentium linguis celebratur 207.1
Mariæ virginis laudes 215.2
Mariæ conceptio, ſine peccato originali 217.2
Mariæ cum Eua collatio 216.2.& 218.5
Mariam qui inuocauerint 353.3
Martialis diſcipulus ex Septuaginta, in Gallia Chriſtum annunciauit 24.5
Martialis in Gallia Miſſam celebrauit 264.15
Martialis Campani medici ſententia de vagitu puerorum 40.1
Martialis Campani ſententia, quod Deus non ſit author malorum 320
Martin Luther continet numerum literarum beſtiæ qua ſignificatur Antichriſtus 372.8
D. Martini effigies in baptiſterio 64.15
Martini Lutheri arrogantia in contemnendis patribus 35.4
Martinianus & Proceſſus martyres ſub Nerone 291.5
Martyres, Hadriani tempore 291.5
Martyres in Aegypto 25.7
Martyrum voces præclare de abſtinentia 19.50
Martyrium donum Dei 301.1.3
Martyrio, ſicut baptiſmo delentur peccata 23.3
Maſſilienſes & Aquenſes quando Chriſtiani effecti 24.5
Materia prima 95.1.& 106.9
Mathuſala 969. annis vixit 332.1
Matrimonium quando fœlix 262.7
Matrimonium, quinquies Sacramentum vocat Tertullianus: Auguſtinus, aliàs ſexies, aliàs decies 57.4
Matrimonium Satanæ opus vocarunt Gnoſtici 57.4
Matthæus Euangeliſta hebraicam veritatem ſequitur 209.7
Matthæus in Aethiopia Miſſam celebrauit 164.15
Matthæus martyr in Aethiopia 25.7.& 189.6
Matthæus hebraicè ſcripſit 157.2
Mauri, Carthaginienſes, Aegyptij Euangelicæ lucis participes tempore Tertulliani 25.7
Medea tragœdia ex verſibus Vergilij confecta 21.70
Media agina ferri, prouerb. 37.15
Melancthonis & Illirici error de λόγῳ 32.2
Melancthon Deum malorum authorem facit 319.1
Melancthon arguitur 269.19
Melancthon, duas vxores ſimul habere permiſit 70.1
Melchiſedech 263.13
Meldenſes quando & à quibus fidem acceperint 25.5
Meletij imago, maximo in honore habita 64.15
Melius eſt aliquid neſcire, quàm cum periculo diſcere 133.1
Menander quis 124.3
Menander Simonis magi ſucceſſor, præſtigiis eum ſuperauit 56.1
Menander baptiſmo ſuo, homines corporis immortalitatem acquirere dicebat 57.2
Mendacium multiplex, ſed veritatis gratia ſimplex eſt 31.1
Mendacio duplici arguuntur hæretici 48.2
Menelai & Paridis certamen 126.3
Mens à cogitatione non producitur 100.1
Merces quomodo omnibus æqualis 312.11
Meretricularum hæreticarum catalogus 63.14
Metempſicoſim qui primus inuenit 149.1
Michael 76.18
Miniſtri Hæreticorum, inceſtas nuptias amplexati ſunt 20.52
Miracula edere non potuerunt Gnoſtici 142.6.& 146.3
Miracula qui poſſint edere 147.3.& 148.5
Miracula facta ſigno crucis 64.15
Miracula vera edere nequeunt hæretici 33.5
Miraculorum effectio, non eſt certum pietatis ſignum 33.5
Miſſa quibus in locis celebrata ab Apoſtolis 264.15
Miſſæ præfatio 270.25
Miſſam celebrare 263.7
μήτι ἔξω μήτι ἔσω, prouerb. 37.15
Mites poſsidere terram, quid 338.6.& 378.7
Mithram, Baſilides vocauit Abraxan 60.17
Molinæus Gnoſticus, Chriſtum ignorantem fecit 139.5
Molinæus hæreticus arguitur 161.2.& 162.3
Molinæi blaſphemiæ in B. Mariam 215.2
Moloh idolum, cui infantes ſacrificabant Ammonitæ 256.2
Monarchia diuina probatur ex apum rege, & gregis duce 83.8
Monaſis quid 371.2
Montanus ſe paracletum dicebat 29.3
Montanus quas mulieres vt prophetiſſas circunducebat, ad libidinem ſuam conuertit 20.52
Mortuorum vnctiones 53.9
Mortuorum commendatio 161.1
Moſes extendens brachia, paſsionem Chriſti ſignificauit 296.1
Motores totidem, quot orbes, voluit Ariſtoteles 109.3
Mulier moroſa quibus verbis alloquenda ſit iuxta Lutherum 70.1
Mulier hemorroyſſa, imaginem Chriſti palam efformauit 63.15

Mulieres tribus de cauſis tantum in publicum prodeant 262.7
Mulieres ambitioſæ, Pandoręſimiles 107.11
Mulieres ab omni officio Eccleſiaſtico abſtineant 35.2
Mulierum opera hæreſes propagatæ 62.14
Mulieribus Sacerdorij munus concedunt Gnoſtici 33.2
Mundi creatio à ſolo Deo 243.4
Mundi creatores alios à vero Deo, qui conſtituerunt 84.2.& 327.1
Mundi figura, quomodo peritura 383.8
Mundi ſubſtantia permanebit 386.1
Mundum diſſolutum iri quo exemplo oſtendit B. Petrus 236.5
Mundum ſeptem millibus annorum duraturum, qui dixerint 368.13
Munſteri opera, inuentum Euangelium ſuſpectum 157.2
Muntzerus dux Anabaptiſtarum 299.1
Muſculus arguitur 293.1

N

Naarah quid hebræis 207.1
Narſes dux, B. Mariam inuocabat 353.3
Nathanaelem Chriſtianum doctorem, viuente B. Petro, Bituriges habuerunt 24.5
Natiuitas Chriſti, paſſionis expers 101.1
Natura humana non ſufficiebat ad delendum peccatum 298.1
Natura homini nouerca 40.1
Natus & factus, quomodo differunt 322.2
Nazianzenus de imaginibus 64.15
Nazianzeni ſententia de B. Maria 217.2
Ne in ſomniis quidem, prouerb. 126.2
Necromantiæ inuentor Cham 128.6
Negare opera bona, ad ſalutem eſſe neceſſaria, apertè contra ſcripturam eſt 19.48
Nemo repentè fit turpiſſimus 52.7
Neque in cœlo, prouer. 193.5
Neque intus neque foris, prouerb. 37 15
Nere, ea quæ neri nequeunt, prouerb. 20.56
Nero, vt gratularetur Simoni mago, Petrum Apoſt. neci tradidit 2.3
Neſtor hæreticus 103.6
Neſtoriani 112.2
Neſtorij, & Gnaphæi impietas damnata 21.68
Nicaſius, Taurinus & Exuperius antiquiſſimi doctores in Normania 25.5
Nicena ſynodus prima de Trinitate 161.5
Nicena ſynodus, de Filio Dei 131.3
Nicena ſynodus, de Eccleſia Romana 165.3
Nicena ſynodus de imaginibus 63.15
Nicodemus Chriſti diſcipulus 221.1
Nicodemus Crucifixi imaginem efformauit 63.15
Nicolaus Antiochenus, author Nicolaitarum hæreticorum 66.1
Nicolaus hæreticus quo tempore 181.19
de Nicolao variæ ſententiæ 66.1
Nilus fluuius 136.3
Noe benedictio 168.3
Noëtus ſe Moſem dicebat 29.3
Nomen Chriſti vbique creditur 24.2
Nomine Ieſu Nazareni, ſanatus Iudæus 89.15
Nomina duodecim, quæ ſingula efficiunt numerum 666.372.8
Nomina brutorum ſæpe ſortitur homo 323.2
Nomina quibus noſtri Hæretici, ſuos hæreſiarcas ornarunt 29.3.& 116.2
Non benè ſenſit, phraſis græca 288.1
Normani quando & à quibus fidem Chriſtianam ſuſceperint 25.5
Normani viros Apoſtolicos habuerunt 25 5
Nouatianorum error 116.2
Nuptias, ſacramentum eſſe voluerunt S. Patres 57.4

O

Oblatio noui teſtamenti Euchariſtia 263.13
Oblationibus & primitiis qui alebantur 267.3
Oblationes pro defunctis 262.7
Occidentis Eccleſiæ, obediunt Romanæ 162.3
Oecolampadius Deum malorum authorem facit 319.1
Oecolampadius arguitur 268.17.& 328.5.10.14
Oecolampadij hæreſis, circa virginitatem Beatæ Mariæ 207.1
Oecumenius, quomodo hos libros vocet 2.1
Oedipus ſeipſum excæcauit 344.6
Olei vſus in baptiſmo 52.7
Olei vſus in defuncto 53.9
Omnipotentia Dei, eſt baſis fidei 31.3
Opera bona, ad ſalutem non eſſe neceſſaria, Valentiniani & Simonis error: ad ſalutem pernicioſa Caluiniſtarum 19.48
Opera bona ad ſalutem neceſſaria 19. 48. & 22. 2. & 156.1.& 270.26.& 339.1
Ophitarum dogmata 75.1
Opiniones portentoſæ de rerum creatione 18.39
Ophiomorphus genitus ex fece materiæ 75.12.13.18
Oracula aduentu Chriſti perierunt 33.1
Orare pro hæreticis 225.3
Orbis quatuor partibus, quatuor ſpiritus præſunt
Orci galea, prouerb. 37.12
Orcus quid 73.11
Orientis reges, Chriſti doctrinam ſequuntur 76.18 25.6
Orientis Eccleſiæ, Romanæ obedierunt 163.3
in Oriente formam offerendi Euchariſtiam qui docuerint 264.15
Origenis ſententia de traditionibus 260.1
Origeni multa impoſuerunt hæretici 113.4
Orphei carmina 224.2
Oſiandri hæreſis de Chriſto 139.5

P

Paganorum Deorum teſtimonia de Chriſto 241.8
Paleſtina ſynodus 163.3
Pamphilus martyr, bibliothecam Cæſarienſem confecit 157.2
Pandora quæ fuerit 107.11.& 121.4
Panis per inuocationem fit corpus Chriſti 263.11.12.& 269.22.23
Pane, ſale & oleribus vſus D. Petrus diebus ieiuniorum 19.30

Papias ante Irenæum 157.2.& 286.3
Papias traditionibus magis quàm ſcripturis edoctus 160.1
Papiæ ſcripta & opiniones 370.8
Paradiſus in locis Orientalibus ibid.
Paradiſus vbi ſit, ad quæſtiones quæ ſunt præter fidem, pertinet ibid.
Paradiſus terreſtris præfigurauit Eccleſiam 355.6
Paradiſum cœlum & archangelum quartum fecerunt Gnoſtici 18.42
Paridis & Menelai certamen 126.3
Pariſienſes quando & à quibus fidem edocti 25.5
Paſſio Æonis fictitia 122.1
Paſſionis Chriſti typus 296.1
Paſſionis imago 64.15
Paſtores antiqui quibus modis paſtoris officium vitauerint 3.10
Paſtoribus piis Spiritusſanctus nunquam deeſt 35.4
Patres cur legerint hæreticorum ſcripta 230.1
Patres veritati & ſimplicitati magis quàm eloquentiæ ſtuduerunt 3.15
Patres noſtram fidem habuerunt 239.2
Patres inuocarunt B. Mariam 353.5
Patres ſaluati ſpe in Chriſtum venturum 89.12
Patrum lingua & vita prophetica 276.10
Patrum adhortationes ad offerendum Euchariſtiam 263.7
Patrum ſententiæ, de Maria virgine 215.2
Patrum conqueſtiones de auaritia & luxuria hæreticorum 18.36
Patriarchæ re & nomine Chriſtiani 326.5
Patriarcharum benedictiones 380.4
Patriſpaſſiani hæretici 112.2
Paula adorauit ſignum crucis 64.15
Paulus Corinthi & Antiochiæ Miſſam celebrauit 264.15
Paulus quas regiones in fidem adduxit ibidem
Paulus obiectus leonibus 345.14
Pauli ore, vniuerſus orbis reſonuit 24.4
Pauli Encomium 280.1
Pauperibus collata beneficia quando compenſabuntur 380.3
Pectus vnctum, in baptiſmo 52.7
Pecunia ad maleficia impellit 18.36
Pelles, quibus protoparentum velata fuit nuditas, quid ſignificauerint 19.47
Pelopis fabula 122.5
Pepo quid 29.10
Per omnia ſecula ſeculorum: vtimur in Miſſa, Apoſtolorum traditione 57.25
Peregrinationes 385.5
Periet, florict 202.6
Περισσῶς 43.3
Perſecutio Chriſtianorum duplex 66.3
Perſecutio martyres facit, hæreſis apoſtatas 230.4
Pertinax martyr, Hadriani tempore 291.5
Perturbationes hominum Deo non aſcribendæ 100.1. & 102.1
Petrus 2.3
Petrus ſolo pane cum oliuis corpus reficiebat 19.50
Petrus Martyr, Deum malorum authorem facit 319.1
Petrus Antiochiæ & Romæ Miſſam celebrauit 264.15
Petrus & Paulus Romæ prædicarunt 157.2.& 161.2
Petrus ſeptem annis præfuit Eccleſiæ Antiochenæ 57.1
Petri quis primus ſucceſſor 165.4
Petri Chryſologi ſententia de B. Maria 215.2
Petri & Pauli imagines religioſè conſeruatæ 63.15
Petri ſententia de libero arbitrio 236.3
Philippus in Oriente formam offerendi Euchariſtiam docuit 264.15
Philoſophi meliores hæreticis 105.1
Philoſophi, hæreticorum patriarchæ ibid.
Philoſophi, omnes negant carnis reſurrectionem ibid.
Philoſophi, quot ſphæras conſtituant 109.3
Philoſophorum ſententiæ de ortu mundi 83.9
Philtra pocula amatoria 36.7
Phoſphorus rigidiſſimus rhetor 29.6
Photinus Martyr ante Irenæum Lugduni 24.5
Pignus quid 336.2
Pilatus 128.8
Pilati epiſtola de Chriſto ad Cæſarem 241.7
Pij, reges & ſacerdotes ſunt 245.2
Planetarum ordo in ſacris vocatur exercitus 154.11
Plato an ſacra legerit 224.1
Plato legit ſcripta Moſis 92.1
Plato nocuit Eccleſiæ 107.14
Plato condimentarium hæreticorum 40.3.& 92.1
Platonis annus magnus 40.3
Plutonis galea, prouerb. 57.11
Platonicæ viciſſitudines confutatæ 289.2
Platonici arguuntur 106.9
Platonici vbi Deum conſtituerint. 223.2
Pœnitentis publica, priſcis vſitata 37.12
Pœnitentiæ publicæ ritus ibidem
Pœnitetur 312.13
Poëtæ impuri 17.16
Poëtæ occaſionem errandi tradiderunt Marcioni 86.1
Poëtarum fabulæ, à malis geniis inuectæ ſunt 53.9
Poëtas legerunt patres 344.6
Polemonis conſpecta imagine, ſcortum à peccato abſtinuit 64.15
Polonorum quidam ſanctiſſimam Trinitatem irrident 52.8
Polycarpus Martyr 166.10
Polycarpus Apoſtolorum auditor, Romam iuit ibid.
Polycarpus ante Irenæum 286.3
Polycarpus Marcionem vocabat primogenitum Sa[illegible]æ 30.10
Polycarpus reduxit in fidem Philippenſes 160.1
Polycarpi exclamatio 293.10
Polygamiam qui docuerint 70.1
Populus & plebs quomodo differant 181.4
Porphyrius Chriſtianorum hoſtis 241.7
Porphyrius arguitur 365.2
Præcepta Dei quot in quaque tabella 130.4
præconiare quid 27.4
Præfatio Miſſæ 270.25
Præſtigiarum Marci tria exempla 35.1
Præſtigiatores conficiebant demonſtrationes ex primo infantium eiulatu 40.1
Præſtigiatores barbaris & horrendis vocabulis, cur vtantur 52.5

Primitiæ quid 267.3
Primitias offerendi mos vetus ibid.
Primitiæ quid ſignificabant ibid
Priſcilianorum corruptiſſimi codices, canonici inſcripti 49.1
Probæ Falconiæ centones 21.70
Proceſſus & Martinianus Martyres ſub Nerone 291.5
Proclamatio Diaconi ante oblationem & communionem. 268.13
Procopius Gazæus quomodo hos libros nominat 2.1
Prophetia quid 276.6
Prophetæ eſſentiam Dei non viderunt 48.2
Prophetiæ omnes à Deo 306.1
Prophetiæ ambiguæ ante euentum 372.8
Prophetias agnouerunt Dæmones 53.9
Prophetias ab Angelis eſſe factas, dixit Baſilides 59
Prudentij carmina de Martyrum imaginibus 64.15
Pſeudoprophetarum cum Dæmonibus conuerſatio 35.4
Ptolemæus hæreticus 86.4. & 126.2
Ptolemæi bibliotheca 30000. voluminibus referta 209.3
Purgatorium 23.3
Pynthanologia quid 107.18
Pythagoras 107.13
Pythagoricam metempſicoſim qui tenuerint 62.13. & 149.1
Pithagorici numeri 66.2

R

Rabbini arguuntur 2.3. & 211.3
Rachel vxor Iacob, quid præfigurauerit 278.4
Regnum Dei vino nouo ſignificatur 380.1
Renouatio omnium rerum 378.1
Reſurrectio facilior creatione 330.2
Reſurrectio duplex quo ſenſu intelligenda 382.3
Reſurrectio corporum futura 147.5. & 328.5.12. & 335.3. & 344.1. & 346.1. & 348.2
Reſurrectionis figura 332.3
Reſurrectionem corporum negauit Baſilides 59.8
Reſurrectionem qui negauerint 327.4. & 105.1
Reuelationes de futuris 148.5
Rhinocorura 378.4
Rhytmiſatio 108.4
Rodolphi Gualteri hæreſis de Chriſto 139.5
Romana Eccleſia caput & regula aliarum 161.3
Romanæ Eccleſiæ epiteta ibid.
Romanum imperium erit vltimum regnorum 374.9
Romani imperij diſſipatio 365.1
Romani ſtatuam erexerunt Simoni Mago 2.3
Romani imperatores, conuentus celebrare permiſerunt Chriſtianis 25.8
Rothomagenſes, quando & à quibus eruditi in fide 23.5
Ruffinus arguitur 375.

S

Sabaoth quid 75.18
Sabaoth Dei nomen 154.9
Sabelliua 03.6
Sabellij error 126.2
Sacerdos in altari, vice Chriſti fungitur 262.7. & 264.2
Sacerdos tabernaculum ingrediens, quare tintinabulis circundatus 48.6
Sacerdotes habent poteſtatem ſoluendorum peccatorum 344.3
Sacerdotum tria officia 262.7. & 382.3
Sacerdotium omnibus non conuenit 245.2
Sacerdotium & ſacrificia per Chriſtum non ſunt ſublata 267.4
Sacerdotij munus quibus concedendum 35.2
Sacræ literæ, cur difficiles 136.2
Sacramentarij 194.3
Sacrarum literarum vtilitas 134.2. & 136.2
Sacrificandum ſoli Deo 263.10
Sacrificium incruentum & externum 267.4
Sacrificis Patrum 52.7
Sacrificia veteris teſtamenti in figuram Euchariſtiæ 262.7
Sacrificia pro defunctis ibid.
Salomon 256.2
Salomon per mulieres in idolatriam pertractus eſt 286.7
Salomonis exorciſmis, eiecti Dæmones 89.13
Salomonis quædam ſcripta non extant 286.8
Salomonis templum, typus fuit Chriſti 286.7
Saluatoris generatio æterna 31
Saluatorem noſtrum, Gnoſtici τὸ πᾶν nominarunt 122.1
Samaël, Zamaël, Camaël 76.18
Samaritana 199.3
Samaritæ Simonem adorant 53.2
Samaritarum facinora aduerſus Chriſti eiúſque matris imaginem 64.15
Sanctimonialium virginitas 52.7
Sanctorum imagines effingere licet 63.15
Sanctos Martyres ſpernunt Gnoſtici 202.10
Sapientiam finxerunt Sethiani eſſe maſculum fœminam 75.3
Sara & Agar quid præfigurauerint 281.3
Satanas quid ſignificet 357.8
Satanæ conſilio Miſſam impugnauit Lutherus 36.4
Satrapa Perſarũ pictori iuſſit, vt expreſſam Chriſti imaginem ſibi adferret 23.6
Saturninus ſiue Saturnilius hæreticus eiúſque dogmata 57.1
Saturni cœlum 46.2
Satyri 312.4
Scarizare quid 57.3
Schiſmatis crimen omnium grauiſſimum 299.1
Scripta hæreticorum, à quibus legenda 230.1
Scriptura non reiicienda, quòd ea vtantur hæretici 52.7
Scriptura non in legendo, ſed in intelligendo, conſiſtit 3.6
Scripturarum intelligentia à ſola Eccleſia petenda 293.4
Scripturis non tantum credendum, ſed traditionibus 267.2
Scripturis & traditionibus refutantur Gnoſtici 158.1.3
Sectatores Simonis magi, etiam præſtigiis vſi ſunt 56.7
Secundi hæretici error 29.4

Seditio inter formatores cœlorum 75.12
Sedulij preſbyteri ſententia de B. Maria 217.2
Seleuciani 95.1
Semeo habere in Sion, quid 383.7
Seneca & Ariſtoteles prouidentiam aſſerunt 223.2
Sententiarum hæreticorum varietas & commutatio, vanã eorum doctrinam oſtendunt 51.1
Senonenſes & Carnotenſes à quibus & quo tempore edocti fidem 25.5
Seruetus hæreticus arguitur 32.2.& 231.1.& 255.3
Sermo à Deo quomodo productus 301.1
Serui libertatem recuſantes, qua lege mulctabãtur 62.13
Seth 258.4.5
Seth 912.annis vixit 332.1
Sethi filij, de rebus cæleſtibus ſcripſerunt 128 6
Sethiani hæretici 20.55.& 75.5
Seuetus hæreticus 107.14
Sexta feria hominem Deus fecit & redemit: die Dominica, in qua ſumpſerat mundus exordium, reſurrexit 359.3
Sibylla Erithrea 128.6
Signa variarum gentium 62.13
Signis mutuis ſe agnoſcunt Gnoſtici ibid.
Simeon filius Cleophæ, poſt Iacobum rexit Eccleſiam Iudaicam 25.8
Simon leproſus apud Cœnomanos 24.5
Simonem Cyreneum, quare paſſum fuiſſe dixerit Baſilides & non Chriſtum 59.7
Simon Magus caput hæreticorum 2.3
Simon Samaritès mira effecit 55.1
Simon Iouem ſe dicebat inter Gentes, inter Samaritanos Deum patrem, & inter Iudæos Filium Dei ibid.
Simon ſe virtutem Dei affirmabat 29.3.& 116.2
Simon Helenam ſcortum eadem pecunia quam Apoſtolis obtulerat ſibi comparauit 56.3
Simon Lucro deditus 55.1
Simonis ortus ſub Claudio Cæſare 55.2
Simonis Magi illuſiones 35.1.& 148.4
Simonis ſtatuæ inſcriptio 2.3.& 55.2
Smidelinus notatur 162.3
Sine fuco proverb. 193.4
Smyrna quid 128.14
Sodomeorum paruulos à gehenna liberat Auguſtinus 288.2
Spiritus ſanctus coeternus Patri 276.3.& 295.1
Spiritus ſancti diuinitas 241.9
Spiritus ſancti quatuor chariſmata 148.5
Spiritus ſancti dona, quibus cæremoniis ſignificantur 52.7
Spiritum ſanctum Deum vocat Irenæus 337.5.&.338.5.& 341.3.& 342.2
Spiritus pro gratia vſurpatur 336.1
Spiritus beatorum vident Deum, ante diem iudicij 351.1
Spiritus & anima an differant 338.3
Stacte quid 158.14.18
Statua ſalis, quid ſignificet 294.9
Stancarus hæreticus in Polonia 32.2
Steſichorus Lyricus poëta, quomodo viſum receperit 56.4 4
Stoici 105.1
Stoici contra Paulum 106.10
Subſtantia mundi permanebit 386.1
Succeſſione cognoſcitur vera Eccleſia 283.3.& 286.1.& 300.2.& 312.1
Suffragmes quid 371.3
Super tonum ſagittare prouerb. 45.8
Superſtitio Ammonitarum 236.2
Superſtitioni Iudæorum, opponendæ Chriſti & ſanctorum imagines 93.15
Suppedaneum 234.1
Surge, fac dilectionem cum fratre, verba quibus Gnoſtici alloquebantur ſuas vxores, quas aliis concedebant 62.13
Surſum corda, habemus ad Dominum: verba ſunt ab Apoſtolis accepta 17.25.& 270.25
Suſannæ & Belis hiſtoriæ biblicæ 238.1.& 284.1
Syluanectenſes quando & à quibus effecti Chriſtiani 25.5
Syluani 312.4
Symbolum, fidei regula 22.1.& 54.1
Symbolum decantabant Apoſtoli in celebratione Miſſæ 22.1
Symbolum hæreſibus oppoſitum 54.1
Symboli, aquæ &c. vſum è baptiſmo, impudenter reiiciunt Gnoſtici 52.8

T

Tabernaculum, Eccleſiam ſignificabat 267.4
Tantali fabula 322.5
Tatianus præceptore Iuſtino mortuo, à fide deſciuit, vbi ſua ſparſerit dogmata 69.1
Taurinus, Nicaſius & Exuperius antiquiſſimi doctores in Normania 25.5
Terræ vtilitas homini quæ ſit 378.1
Tertullianus inuehitur in Marcionem 68.2
Tertullianus & Auguſt. de Matrimonio 57.4
Tertullianus traditionibus vſus eſt 160.1
Tertulliani ſententia, de libero arbitrio 236.3
Teſtamenti vtriuſque diuerſitas 189.10
Thales 105.4
Thamar 281.1
Theodoretus quomodo hos libros vocet 2.1
Theodorus Martyr Hadriani tempore 291.5
Theodoſius Imperator 37.12
Theodotionis tempora & qualis fuerit 207.2
Theodotionis hæreſis circa virginitatem B. Mariæ 207.8
Theologi peritiſſimi & facundiſſimi in Ægypto 25.7
Theologi quot ſphæras conſtituant 109.3
Tholoſates quando & à quo conuerſi ad fidem 24.5
Thomas in Oriente formam offerendi Euchariſtiam docuit 264.15
Thomas vbi prædicauit 25.6
Thuris vſus in ſacris, ex Apoſtolorum traditione 329.22
Thuris, auri, myrrhæ, interpretatio myſtica 375.1
Tintinabulorum duodecim in veſtimentis ſacerdotum olim dependentium S. Patrum allegoriæ 47.6.& 278.3
Traditio Apoſtolorum decantandi ſymbolum in Miſſa 22.8

Tradi-

Traditiones 17.25. & 19.50. & 20.55. & 52.7. & 129.22. & 167.2.3. & 296.2
Traditiones patrum citat Irenæus 3.9
Traditionibus, diſputationes ſolutæ. 160.1
Traditionibus Pharisæorum violata lex Dei 251.1
Trebellius Martyr, Hadriani tempore 291.5
Trinitarij 52.8
de Trinitate diſputare periculoſum 137.3
Triphonis Archiſynagogi error de Meſſia 2.3. & 89.13
Triſmegiſtus Hermes ſtatim poſt Moſem 122.4
Triſmegiſti Hermetis inſania 17.16
Trophimum Arelatæ reliquit Paulus 24.5
Tryphonis hæreſis circa virginitatem B.Mariæ 207.1
Turcicum imperium quouſque nunc ſit dilatatum 365.3
Turcarum furores in Ægypto 25.7

V

Vacuum quomodo fictum à Gnoſticis 93.1
Vagitus primus infantium quid protendat 40.1
Valentiniani quomodo ſua figmenta cooperiant 18.35
Valentiniani fingebant Deum poëticum 89.1
Valentiniani ex diuerſis locis non tamen cohærentibus ſuum errorem confirmabant 20.56
Valentiniani ſcurris & pharmacopolis ſimiles 21.57
Valentiniani & Caluiniani Chriſtum ignorantem faciunt 21.60
Valentiniani & Caluiniani vſurparunt nomen Gnoſticorum 29.3
Valentinus produxit varias ſectas 71.2
Vana pollicitatio Menandri de immortalitate corporis 57.2
Vaſconi & Gothi quando & à quo ad Chriſtum conuerſi 24.5
Vaticinium Malachiæ de ſacrificio Euchariſtiæ 264.16
Vento concipiunt equæ in Capadocia & Hiſpania 99.3
Verbi generatio Angelis ignota 231.1
Verbi generatio potius adoranda, quàm curioſius ſcrutanda 137.3
Verbo Dei fides nititur 324.3
Verbo tradito non ſcripto lex & fides conſeruata 167.3
Verba quibus vſi ſunt Gnoſtici, quando vxorem alteri concedebant 62.13
Verba Caluini & Lutheri ad diſcipulos 298.2
Veritas 193.4
Veritas de terra orta 168.1
Veritas ab ipſius inimicis probari poteſt 241.6
Viennæ Paulus Creſcentem reliquit 24.5
Vigilij martyris conqueſtio de origine errorum 2.6
Viteri blaſphemiæ in B.Mariam 215.2
Virgæ Moſia, myſtica interpretatio 211.1
Virgiliocentones 21.70
Virginitas Sanctimonialium 52.7
Viſionum tria genera 276.11
Vitam longiſſimam qui traduxerint 332.1
Vitium proprium Diaboli eſt inuidia 361.6
Viuentes in aduentu Domini rapientur in nubibus 384.3
Vlyſſea 297.2
Vnitio diuinæ & humanæ naturæ in Chriſto perfecta 204.5
Vnctionis forma & finis ibid.
Vnctionis poſtremæ ſacramentum & eius effectus ibidem.
Vnctione triplici vſa eſt Eccleſia in baptiſmo 52.7
Vnctione ante & poſt mortem cur vſi ſint Chriſtiani 53.9
Vnctionibus in baptizando etiam vſi ſunt Hæretici 52.7
Vnguenti vſus in baptizando 52.7
Vngula quid 128.19
Vnitas Eccleſiæ hæreticis opponenda 355.2
Vnitatem Dei qui probauerint 82.5
Voluntas Antichriſti libera 367.4
Vox demiſſa è cœlo ad Dionyſium 230.1
Vſus quarundam rerum Chriſtianis & Gentibus ſimilis, finis diuerſus 52.7
Vſus imaginum Chriſti & Apoſtolorum temporibus 63.15
Vultures fœminas tantum pariunt 17.14. & 99.3
Vxores duas habere permittunt Melancthon & Lutherus 70.1

Z

Zamael, Samael, Camael 76.18
Zenon Patricius Martyr, Hadriani tempore 291.5
Zenonis diſciplina 105.5
Zuinglij viſiones & ſpectra 36.4

ERRATA CONTEXTVS D.

Irenæi ita caſtigato.

Zoæ, pagina 5. verſu 22. ita, pag. 11. verſ 43. aduentetionem, pag. 13. verſ. 10. peſſum eſt, pag. 26. verſ. 14. quaternionem, legito hoc nomen in genere maſculino cum ſuis adiectiuis. pag 27. ſerè ad finem tex. nomen, pag. 41. verſ. 13. veritatem. pag. 42. verſ. 27. ogdoadem, pag. 43. verſ. vlt. triacontadem, pag. 44. verſ. 2. ſuper quem, pag. 44. verſ. 30. ſagittantes ibid. verſ. 38 loco, pag. 46. verſ. 20. perperam, p. 49. verſ. 2. virtuté, pag. 50. verſ. 6. Chriſti, ibid. verſ. 9. ennoeam, pag 55. verſ. 9. eleuari, pag. 61. verſ. 32. deum, pag. 69. verſ. 2. Semariteni, pag 80. verſ. 11. ſupercœleſtibus, pag 83. verſ. 28. emiſsionis, pag 90. verſ. 36. Ethnicis, pa. 93. verſ. 5. à fine pag. aranea, pag. 94. verſ. 10. cap. 10. Enthymeſin, pag. 95. verſ. 2 adoptionem, ibid. verſ. 8. cap. 12. ſphæræ, pag. 101. verſ. 10. iiſdem, pag 130. verſ. 16. cognitionem, pag. 104. verſ 9. à fine pag paracletum, pag 105. verſ 20. libro, pag. 105. verſ 24. conſummauit, pag 113. verſ 3. à fine pag virtuti, quæ, pag. 115. verſ. 13. æſtimati, pag. 123. verſ. 22. oculos, de medio tollendum, vel legendum, oculi, pag. 133. verſ. vlt. conquirimus, pag. 138. verſ. 8. & 9. infra illud, pag 143 verſ. 26. proarchæ, pag. 144. verſ. 4. à fine pag. Adonai, pag. 153. verſ. 12. vidiſſet, pag. 183. verſ. 14. ellophylo, pag. 188. verſ. 24. ſubſtantia, pag 195. verſ. 2. conſperſum, pag 196. verſ 17. tyrennidem, pag. 197. verſ. 15. commendante, pag. 199. verſ. 6. per quod omnia facta ſunt, quod & ſemper aderat generi humano, hoc in, pag. 200. verſ. 2. duas, pag. 214. verſ. 2. cap 33 rurſus, pag 221. verſ 5. abortio, pag 125. verſ. 8. diſcernunt, pag. 233. verſ. 4. martyrij, pag. 234. verſ. 14. perficit, pag. 241, verſ. 7. lactentium, pag. 250 verſ. 2. & verſ. 5. caupones, pag. 250. verſ. 2. & 3. cap. 25. gazophilatium, pag 265. verſ. 20. cap. 34. imago, pag 270. verſ. 5. inſigne, pag. 290. verſ. 2. à fine pag. conſummauit, pag. 291. verſ. 3. à fine, pag. ſupercorruſcantem, pag 302. verſ. 25. ceciderunt 308. verſ 8. proſelytum, pag. 308. verſ. 7. à fine pag. præſtitit, pag 314. verſ. 1. violentum, ibid. verſ 2. à fine pag. fi&uræ, pag 316. verſ. 4. quod eſt perfectum, pag. 325. verſ. 14. conuerſum eſt, ibid. verſ. 19. ea, quæ ſunt ſua, redimens eb ea, ibid. verſ. 20. fidem, pag 333. verſ. 8. à fine pag. ſupereſt, pag 334. verſ. 12. cap. 7. putret, pag. 335. verſ. 4. delineatos, pag. 336. verſ. 14. ſubbeiulat, ibid. verſ. 26. oleaſter inſertus, pag. 339 verſ. 3. 14. & 21. occurram, pag. 344. verſ. 13. quapropter, pag. 245 in argumento. cap. 14. rechibitus, pag 346. verſ. 21. de ſepulchris, pag. 347. verſ. 21. & in eius ſinu, pag. 354 verſ. 25. humilitatem, pag. 356. verſ. 26 & 27. hexacontaſi pro hexacontadibus, pag. 370. verſ. 5. cap. 30. monaſi, pro monadibus, ibid. verſ. 6. proœmio, pag. 368. verſ. 5. ἀνϑρώπου, ibid. verſ. 7. proprius, pag 370. verſ. 12. & educam de ſepulchris, pag. 373. verſ. 5. & 6. quò, pag. 373. verſ. 17. blaſphemiarum, pag. 373. verſ. vlt. epiſtolas, pag. 381. verſ. 5. à fine, pag. ad quoſdam, pag. 381.

ERRATA ET OMISSA IN EPIST. PRÆFAT.

Annotationibus. & Scholiis adde, pagina commento. lege. adde. dele.

Pag. 2. lin. 6. partim egenis. l. 40 emendatiora. p. 4. l. 53. adde, quem Galienum vocat Euſeb. p. 8. l. 38. præſtiterunt. pag. 11. l. 22. Magiſtratus. l. 41. affecti. p. 15. l. 29. Euſtochio virgini, p. 17. l. 1. dele punctũ. p. 18. l. 17. iuuãte. l 40. euidenter. p. 19. l. 4. duæ lineæ deſiderãtur, quas ex p. 266 petas licet. l. 15. inductis. l. 39. Lugdũ. pagina 4. lege σύγκρισις ibid. adde ἐκκλησιαστικὸς καὶ μακαριότης, id eſt Eccleſiaſticus & beatitudo pa. 7. in Scholiis l. Saluatorem. p. 11. l. autumabant. p. 16. c. 7. l. πρός τι. ibid. c. 10. l. excuſi. pa. 17. c. 32. l. Iao. p. 18. c. 39. l. vortices. ibid. c. 42. l. hæreſim. ibid. Antolycum, p. 19. c. 44. l. κόσμος. p. 20. c. 55. poſt conſictis adde confirmatent. ibid. l. Encratitas. p. 21. c. 37. l. homoeoſi, ibid. l. indueret. ibid. c. 64. l. διδασκαλίαν ibid. l comporſent. ibi. l. expreſſiſſe. p. 22. c. 1. pro Cyprianus l. Ruffinus apud Cyprianum. ibid. c 2 poſt, debere, add. docuiſſe. p. 23. c. 1 l. ſeparati. ibid. l. pædotribæ. p. 25. c 5. l. Antoninum. ibid. c. 8. l. præcanuerat. p. 27. c 3. ante vocatio add. ſit. p. 29. c. 6. tricenariæ. ibid. c. 10. l. μαλθακώτερα. p. 30. c. 2. l. πλέας ἐπὶ ναυσὶν. p. 33. c. 4. l. præſtigiatũ. p. 35. c. 4. l. modio. p. 40. l. ὅλως ὑσίκις. p. 41. c. 1. l. aëris ibi. l. propter aëris. ibid. l. exprimit, ac contra quum. p. 47. c. 1. l. aggerandis. p. 48. c. 3. l. vt hi. p. 51. c. 1. l. callidiſſimum. p. 32. l. renaſci. ibid. c. 7. l. Ambroſium. p. 53. l. tingit & ipſe. p. 39. c. 3. l. ἀντίτυπος. ibi. c. 5. l. de terra Ægypti. ibid. l. deridens. p 62. c. 3. l. iiſdem. p. 64. c. 15. l. vt Romani in omnibus. ibid. l. Simeon. Item Samatriis. p. 65. c. 3. l. premit. p. 68. c. 2 l. cædem. pag. 83. c. 10. l. premens. pag 93. c. 1. l. molem. p. 101. c. 1. l. ϑυμὸς. pag. 106. c. 5. l. chius, p. 122. in ſcholiis l. typi fuerunt. p. 127. c. 1. l. quum ex. p. 128. c. 1. l. צור ibid. l ὅμοιον. p. 139. c. 5 l. ſaluatori. p. 151. dele chri. p. 138. c. 6. l. rogatũ. p. 160 c. 1. l. ſine ſcriptis. p. 161. c 3. l. defenſiones. p. 163. c. 1. ver. 44. l. indicaſſe. p. 188 c. 1. l. ſenatorum. p. 207. c. 3. l. ὁ νεανίς. ibid. l. παιδίσκη. p. 217. c. 1. verſu 50. pro Cyrillo Alex. l. Iodocum Clitoueum. p. 220. c. 2. l. τὴν ἔγχελυν. p. 245. l. כהנים p. 248. c. 2. l. τρίελικι. p. 235. c. 6. l. πνευματικῶς. p. 257. c. 1. verſ. 6. l. proœmio, ibi. ver. 7. l. περὶ ἀρχῶν. p. 262. col. 2. verſ. 13. l. offerretur. ibid. c. 2 l. callidiſſimus. p. 267. col. 1. ver. 51. l. obliguriant. p. 292. col. 1. verſ. 9. l. ſpoliatur. ibi. col. 2. verſ. 12. l. quo ſolent. p. 304. c. 4. l. puerperis. fo. 320. c. 1. immittere. p. 344. c. 6. l. ἔπαισαν ἄϑεοι p. 348. c. 1. l. ὁ παρϑένος ἰαμα. p. 351. c. 12. l. malleum. pag. 369 c. 6. l. edulia. p. 370. c. 7. l. πολυϑεότητος. ibid. col. 2. verſ. 7. l. Enochum. p. 372. c. 8. l. ænigmatica. ibid. col. 2. verſ. 31. Geneb. ratdi. pag. 396. col. 2. verſ. 24. l. matri. p. 379. col. 1. verſ. 28. & 29. l. πᾶσι τὴν ἀφομοίωσιν. p. 383. verſ. 15. l. perſecutione.

ERRATA TRALATIONIS ET SCHOLIORUM D. Iac. Billij ita corrigito.

Pag. 2. linea. 18. eſſet intelligere, ſtuduimus. pag. 4. 15. par. ibid. lin. 20. poſt, patre, dele virgul. & vocabulum ſequens. pag. 5. 2. pro ó pone. ō. lin. 6. per Iudæ. lin. 43. quos. pag. 7. 46. ſitus eſt, potentia. pag. 8. 6. Conuerſione. lin. 18. vt quæ. pag. 9. 7 participes. pag. 11. 32. aduentum ad Achamoth, pag. 12. 16. euerrit. lin. 19. ſententia. pag. 13. 19. commentis ſuis. lin. 23. dele, ſi. pag. 14. lin. antepe. affari. pag. 15. in cap. 4. lin. 3. dele, comminiſcantur. Cap. 5. lin. 3. Valentinus, qui. ibid. 28 renuuit. pag. 17. 7. nomine. & lin. ſeq. poſt condiderit, punctum fige. ibid. cap. 6. lin. 6. velut inter ſe. pag. 18. 17. abſtruſum. lin. ſeq. Homo appellatur. pag. 19. 26. contingere. pag. 20. lin. 19. cap. 10. vlla. pag. 21. 1. elementa. ibid. lin. 16. enunciationem ederent. lin. 16. tacitæ. lin. 38. poſt, habeto, interpungendum eſt. lin. pen. deuincta. pag. 22. lin. 24. inimitabilium. pag. 23. 36. υἱὸς. ibid. 40. laberetur. pag 24. poſt Patris, dele virgul. ibid. 19. Græci. ibid. 42. poſt, nefarium, dele virgul. pag. 25. 30. ſe ductus. ibid. 41. conſectentur. pag. 26. cap. 14. lin. 14. celeritas, Saturnus ſublimiorem. pag. 27. 34. apud ipſos. pag. 29. 17. annunciant, dixerit. pag. 31. 11. μετὰ ἐν. lin. 13. [illegible] lin. 17. Prior tamen ſenſus mihi. ibid. poſt Irenæū pone virgul. lin. 23. [illegible]. 24. Proarchen. 31. [illegible]. lin. ſeq. [illegible]. lin. 35. [illegible] & ſic lin. ſeq. lin. 43. experte. 46. Horum. pag. 32. 21. poſt, præſtiterit, dele punctum. 25. [illegible]. ibid. υἱὸς. 29. Hori. 34. poſt [illegible], adde, [illegible], reſtituendum. 40. de Sophiæ. 41. υἱὸ. lin. pen. [illegible]. pag. 33. 3. ferruginantes. 5. [illegible]. 15. paſſionalis: græcè. 19. Quæ poſt eum] lin. 36. poſt. videtur, adde, cum his quæ antecedunt. Quis imbecillior] gr. [illegible] pag. 34. 14. diuerſatus. lin. ſeq. delictorum. lin. 20. non de modo. 24. conſtrictos. 45. ſpectro. pag. 35. 9. [illegible]. lin. 33. poſt, [illegible], adde, Hæc ex Vet. addenda ſunt, [illegible]. lin. 38. enim haud. 39. emenſus [illegible]. 21. vt quidem. 32. fœtum ediđiſſe. pag. 37. 16. poſt excelaſam, ſpatium interiiciendum: eſt enim finis ſcholij. 24. poſt, ſeſe, pona.] & lin. 37. poſt, proferens. 41. [illegible]. lin. ſeq. [illegible]. pag. 38. 5. [illegible]. 11. poſt malè pone punctum, & diſtingua à ſeq. ſchol. 13. [illegible]. 19. in in Veteri. 21. poſt. [illegible]. adde, vel voico verbo [illegible] lego cum Vet. quemadmodum & eod. verſ. [illegible], & [illegible]. 25. opponit. 19. Vita octo. 30. factum eſt. 39. bis enim. pag. 39. 2 ſermonem. 13. poſt poſtulet, pone punctum, & diſtingue à ſeq. ſchol. vt etiam ibidem poſt ex Vet. 19. [illegible]. 28. poſt idipſum pone virgul. 30. Marce idolorum. 42. ſuperſint. 44. ō & ā. 47. pro adeo, lege addo. lin. antepe. [illegible]. pag. 40. 8. ὁ πατὴρ. 13. [illegible] 16 poſt rectè, pone punctum, & diſtingue à ſchol. ſeq. ibid. [illegible]. lin. ſeq. [illegible]. item lin. ſeq. [illegible]. 36. [illegible] 40. poſt. [illegible], pone punctum. 44. Bythi ſinum. 49. præexiſtit.

Iacobi de Cueilly Prioris Sorbonici DE D. IRENÆO, OPERA F. Franciſci Feu-ardentij commilitonis chariſſimi recognito, Ad Lectorem, Epigramma.

Ignea vis veluti nata eſt diſcernere quæ ſunt
Naturæ alterius, iungere quæ propria.
Gloria Franciſcus fratrum ſic prima minorum,
Ignis & Ardentis nomen & omen habens,
Reddidit auctori quæ ſunt ſua: cætera falſis
Addita iudiciis, iuſſit abire procul.
Eſt opus hoc grauius, mirari deſine, Lector,
Igneus eſt ardor, nil niſi ſumma petit.

PARISIIS,

Ex typographia Henrici Thiery, pro honeſtiſſimo viro Sebaſtiano Niuellio.

Anno Do. 1575.

4-3-12

Digitized by Google